مظاهر حق

د مشکوة المصابیح پښتو شرحه

تالیف

علامه نواب محمد قطب الدین خان دهلوی

ترتیب او ترجمه

مولانا عبدالله جاوید غازی پوری (فاضل دارالعلوم دیوبند)

نهم جلد ۹

۱. حدیثونه د اعراب سره
۲. تحت لفظي ترجمه
۳. حدیثونو تخریج
۴. حل لغات

کتاب الفتن

کتاب الفضائل والشمائل

بسم الله الرحمن الرحيم

(د مشکوة المصابيح پښتو شرحه)

مظاهر حق

تاليف: نواب محمدقطب الدين خان دهلوي رحمة الله عليه

ترتيب او تزئين: مولاناعبدالله جاويد غازي پوري (فاضل ديوبند)

خپرندوی: صداقت خپرندويه ټولنه

پښتو ژباړه: محمد رسول سعيد

تصحيح کوونکي: بسم الله رحيمي، مولوي عبدالکريم کريمي، مولوي عبدالجبار

لومړی چاپ: ۱۳۹۲ش - ۲۰۱٤ ع.

پنځم چاپ :۱۳۹۹ل. / ۲۰۲۰م.

د خپرونو لړ: ۱۸۳

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

د تر لاسه کولو ځايونه:

صداقت خپرندويه ټولنه-کندهار

اوله ناحيه، نوی سړک- کريم اعتماد مارکېټ

۰۷۰۰۳۰۵۴۰۷ / Sadaqat.books@gmail.com

کندهار: صداقت خپرندويه ټولنه- ارگ بازار- قلم او کتاب مارکېټ **۰۷۰۰۳۰۹۲۴۴** .

کابل: صداقت خپرندويه ټولنه،کوټه سنگي مينه يار مارکېټ او **اکسوس کتاب پلورنځی. هلمند** :تاج منور خپرندويه ټولنه. **هرات:** صداقت کتاب پلورنځی- کوچه گدام. **جلال آباد:** مومند خپرندويه ټولنه.ننگرهار مارکېټ. **غزني:** نعماني کتاب پلورنځی. **پکتيکا:** مجاهد کتاب پلورنځی. **خوست:** اسلامي کتاب پلورنځی.

د مظاهر حق نهم جلد فهرست

بَابُ اَشْرَاطِ السَّاعَةِ

(د قيامت د نښو بيان)

(شرط)، د راء په ورغندي سره معنی یې د یو شي د بل شي سره یو ځای کول یا د یو شي لازمول دي لکه چې ویل کیږي که داسي وي نو داسي به وسي، جمع یې شروط ده، او (شَرَط) د راء په زور سره معنی یې د نښي ده یعني هغه شی چې یو پېښېدونکی شی ظاهر کړي، جمع یې اشراط ده نو دلته د اشراط څخه مراد هغه نښي دي چې د قیامت واقع کېدل څرګندوي، او په لغت کي د شرط معنی د یو شي د اول، د مال د زوال او لږ مال هم لیکلې ده.

(ساعة): د شپې او ورځي د برخو څخه یوې برخي ته هم وايي، دغه لفظ د اوسني وخت په معنی کي هم استعمالیږي نو قیامت یا د قیامت راتلو ته ساعت ځکه ویل کیږي چې د هغه وخت معلوم نه دی او هر وخت راتللای سي تر دې چې راتلونکی هر وخت دا امکان لري چې هغه وخت قیامت نه راسي.

علماؤ وضاحت کړی دی چې د اشراط ساعت یعني د قیامت د نښو څخه مراد هغه نسبتا کوچني شیان دي چې د قیامت راتلو مخکي به واقع سي چې خلک به یې د قیامت نښي نه ګڼي، د مثال په توګه د مینځي د خپل بادار زېږول، لوړي ماڼۍ جوړول او په هغو فخر کول، د جهل، ناپوهۍ، زنا او شرابو زیاتوب، د نارینوو کمي او د ښځو زیاتوب، او داسي نوري خرابۍ چې د هغو یادونه به په دغه باب کي راسي.

د اشراط وضاحت په دغه معنی سره ځکه کیږي چې هغه لوی نښي د قیامت به قیامت ته نژدې څرګنده سي او د هغو یادونه به په راتلونکي باب کي راسي چې د دغه کوچنیو نښو څخه علاوه دي،

پاته سوه دا خبره چې خلک به د ذکر سوو شیانو د قیامت د نښو منلو څخه ولي انکار کوي، نو د دې وجه به دا وي چې داسي شیان به په دغه دنیا کي د تل څخه را روان وي نو خلک به دا ګڼي چې دغه شیان خو په دنیا کي د تل څخه را روان دي اوس په دې کي څه ځانګړتیا پیدا سوې ده چې د قیامت نښي ورته ویل کیږي، څرګنده دي وي چې د ذکر سوو شیانو محض وجود د قیامت نښي نه دي بلکه د دغه شیانو زیاتوب او زیات واقع کېدل د قیامت نښي دي، یوه بله خبره هم ښودل ضروري ده چې په دې باب کي د حضرت امام مهدي علیه السلام د څرګندېدو یادونه هم

ده ، حال دا چي د هغه ځرګندېدل د حضرت عيسى عليه السلام د نزول او د دجال د پيدا کېدو سره تعلق لري، نو په دې اړه څه اشکال واقع کېدل پکار نه دي ځکه چي په دغه باب کي د حضرت مهدي عليه السلام د ځرګندېدو يادونه د جنګونو او فتنو د ذکر په څنګ کي سوې ده نه په ځانګړې توګه ، په دې اړه نور زيات وضاحت به په راتلونکي باب کي راسي .

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړى فصل)

د قيامت نښي

﴿۵۲۰۳﴾: عَنْ اَنَسٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دى چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دا اوريدلي دي چي

مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يُرْفَعَ الْعِلْمُ وَيَكْثُرَ الْجَهْلُ وَيَكْثُرَ الزِّنَا وَيَكْثُرَ شُرْبُ

د قيامت نښي دا دي : علم به پورته کړل سي ، جهالت به زيات سي ، زنا به ډېره کيږي، شراب به

الْخَمْرِ وَيَقِلَّ الرِّجَالُ وَتَكْثُرَ النِّسَاءُ حَتَّى يَكُونَ لِخَمْسِينَ امْرَأَةً الْقَيِّمُ

الْوَاحِدُ، وفي رواية يقل العلم ويظهر الجهل . متفق عليه .

زيات څښېدل کيږي د نارينوو شمېر به کم سي د ښځو شمير به زيات سي تر دې چي د پنځوسو ښځو خير خواهي کونکي به يو سړى وي او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي علم به کم سي او جهالت به زيات سي . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۱۷۸، رقم: ۸۰، ومسلم ۴\۲۰۵۶، رقم: ۹- ۲۶۷۱.

د قيامت يوه خاص نښه

﴿۵۲۰۴﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ سَمِعْتُ النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ كَذَّابِينَ فَاحْذَرُوهُمْ . رواه مسلم .

د حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه څخه روايت دى چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اوريدلي دي چي فرمايل يې د قيامت د راتلو څخه مخکي به ډېر درواغجن پيداسي تاسو د هغوئ څخه ځان

وساتئ . مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۳\۱۴۵۴، رقم: ۱۰- ۱۸۲۲.

تشريح: د دروا غجن څخه مراد يا خو هغه خلک دي چي د درواغو حديثونه جوړوي يا هغه خلک مراد دي چي د نبوت درواغجنه دعوه كوي او زيات هغه خلک مراد دي چي بدعتونه رواجوي د خپلو غلطو عقيدو او خيالاتو د صحيح او جائز ثابتولو لپاره د هغه نسبت صحابه كرامو او مخكنيو بزرګانو ته كوي.

ابن ملک رحمة الله عليه په شرح مشارق كي ليكلي دي چي د (فاحذروهم) جمله په صحيح مسلم كي ذكر سوې نه ده بلكه ځينو حضراتو ويلي دي چي دغه جمله په اصل حديث كي يعني د رسول الله ﷺ د ارشاد برخه نه ده بلكه د حضرت جابر رضي الله عنه خپل قول دى، او په جامع كي دغه روايت بعينه داسي منقول دى لكه څرنګه چي دلته په مشكوة كي نقل سوى دى، اوصاحب جامع ويلي دي چي دغه روايت امام احمد رحمة الله عليه او مسلم رحمة الله عليه د حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه څخه نقل كړى دى.

﴿۵۲۰۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُ إِذْ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ خبري كولې چي

جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ مَتَى السَّاعَةُ قَالَ إِذَا ضُيِّعَتْ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ قَالَ

يو صحرايي سړى راغلى او د رسول الله ﷺ څخه يې پوښتنه وكړه چي قيامت به كله راځي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل هر كله چي امانت ضائع سي بيا ته د قيامت انتظار كوه، هغه وويل

كَيْفَ إِضَاعَتُهَا قَالَ إِذَا وُسِّدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ. رواه البخاري

امانت به څنګه ضائع سي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل هر كله چي حكومت نااهلو ته وسپارل سي نو ته د قيامت انتظار كوه. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۱۴۱، رقم: ۵۹.

تشريح: د امانت څخه مراد د شريعت له لوري عائد سوي ذمه دارۍ او ددين احكام دي، لكه چي په قرآن كريم كي د (انا عرضنا الامانة) همدغه مفهوم دى، يا د امانت څخه د خلكو حقوق او د هغوئ امانتونه مراد دي، خلاصه دا چي رسول الله ﷺ د هغه صحرايي په پوښتنه څرګنده كړل

چي د قیامت تاکل سوی وخت د عالم الغیوب څخه پرته بل هیچا ته معلوم نه دی او نه الله ﷻ چا ته هغه ذریعه ښودلې ده چي په هغه سره د قیامت تاکل سوی وخت و پېژندل سي، مګر داسي نښي یې تاکلي دي چي د قیامت څخه مخکي به څرګنده سي او دا به څرګنده سي چي اوس قیامت نژدې دی، نو د هغه نښو څخه یوه نښه د امانتونو ضائع کول دي چي خلک به په امانت کي خیانت کول پیل کړي.

د نااهل څخه مراد هغه خلک دي چي په ځان کي د حکومت او مشرتوب د شرطو نه لرلو په وجه د مشر کېدو حق نه لري لکه ښځي، ماشومان، ناپوهان، فاسقان، بخیل او داسي نور. همدارنګه کوم څوک چي په اصل قریشي نه وي هغه به هم په دغه باب کي د نااهل په ډله کي شمېرل کیږي که څه هم هغه د پاچاهانو د نسل څخه وي مګر د دغه شرط تعلق یوازي د خلافت سره دی، د حدیث د دغه برخي خلاصه داده که د دین او دنیا د چارو نظم د داسي سړي لاس ته ورسي چي هغه د ذمه دارۍ پوره کولو اهل نه وي نو یقینا د هغه چارو په ښه توګه ترسره کول به ممکن نه وي او ډول ډول خرابۍ به پکښي پیدا سي چي د هغه نتیجه به دا وي چي د خلکو حقوق به ضائع او تر پښو لاندي کیږي او هر څوک به بې ارامه او پریشانه وي.

د (وسد) لفظ د مجهول په صیغه سره او د سین په شد سره یا بیله شده په اصل کي د و سادة څخه مشتق دی چي لغوي معنی یې د تکیې ده نو کوم چا ته چي یو کار وسپارل سي نو د هغه کار په اعتبار پر هغه سړي تکیه کیږي؟

د مال زیاتوب د قیامت د نژدې کېدو نښه ده

﴿۵۲۰۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: قیامت به را نه سي

حَتَّى يَكْثُرَ الْمَالُ وَيَفِيضَ حَتَّى يَخْرُجَ الرَّجُلُ زكاة مَالِهِ فَلَا يَجِدُ أَحَدًا

ترڅو پوري چي مال او دولت دومره زیات نه سي چي په څلورو خواوو کي به د اوبو په ډول بهیږي تر دې چي خلک د خپل مال زکات وباسي

يَقْبَلُهَا مِنْهُ وَحَتَّى تَعُودَ أَرْضُ الْعَرَبِ مُرُوجًا وَأَنْهَارًا. رواه مسلم وفي رواية له قال تبلغ المساكين اهاب او يهاب

نو هیڅوک به یې قبول نه کړي او تر هغه وخته پورې به قیامت نه راځي تر څو پورې چې د عربو مځکه شنه ، باغونه او ویالو والا جوړه نه سي . مسلم او د مسلم په یوه روایت کي دا الفاظ دي چې قیامت به نه راځي تر څو پورې چې عمارتونه او آبادۍ آهاب یا بهاب ته نه رسیږي . (آهاب یا بهاب مدینې ته نژدې یو کلی دی).

تخریج: صحیح مسلم ۲\۷۰۱، رقم: ۶۰- ۱۵۷.

د لغاتو حل: یهاب: هي موضع قرب المدينة (مدینې منورې ته نژدې یو ځای)

تشریح: (ویفیض) دغه لفظ په اصل کي عطف تفسیري دی یعنې د مال او دولت به داسي پراختیا وي چې د څلورو خواوو څخه به د اوبو په ډول بهیږي او خلک به د خپل ضرورت او اړتیا څخه د ډېر زیات مال او دولت څښتنان وي .

اهاب او یهاب (په یوه نسخه کي د یاء په زېر سره دی یعني یِهاب)، دغه دواړه لفظونه د سیمو نومان دي چې د مدینې شاوخوا واقع دي، په اهاب او یهاب کي د (او) حرف د تنویع لپاره دی ، د دوهم روایت د الفاظو مراد دا ځرګندول دي چې په آخره زمانه کي به دومره ماڼۍ جوړې سي چې د هغو لړۍ به د ښار شاوخوا سیمو ته ورسیږي .

شیخ عبدالحق رحمة الله علیه لیکلي دي چې د اهاب لفظ د الف په زور سره د سحاب پر وزن دی او دا له مدینې څخه پر څو میله فاصله باندي واقع د یو کلي نوم دی او دغه لفظ د الف په زېر سره هم منقول سوی دی .

د امام مهدي په اړه پیشګوئي

﴿۵۲۰۷﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ خَلِيفَةٌ يَقْسِمُ الْمَالَ وَلَا يَعُدُّهُ. و في رواية قال يكون في آخر امتي خليفة يحثي المال حثيا ولا يعده عدا. رواه مسلم

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمایل : په آخري زمانه کي به یو خلیفه وي (یعني امام مهدي علیه السلام چې مال به په خلکو کي ښه وویشی او د ځان سره به یې نه جمع کوی ، او په یوه روایت کي دا الفاظ دي چې زما د امت په آخر کي به یو خلیفه وي چې ډکي لپې مال به ویشي او شمیري به یې نه . مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۴\۲۲۳۵، رقم: ۶۹- ۲۹۱۴.

تشريح: د خليفه څخه مراد حضرت امام مهدي عليه السلام دی چي په آخره زمانه کي به ښکاره سي، د حديث خلاصه داده چي د هغوئ د حکومت مالي حالت به ډېر ښه وي، د فتوحاتو او غنيمتو په ذريعه به د هغوئ د آمدني حساب نه وي.

مګر هغه به دغه مال او دولت د خپل شان او شوکت زياتولو او د خپل ژوند په عيش کي کولو لپاره نه مصرفوي يا په جمع کولو سره به يې په خپلو خزانو کي نه جمع کوي لکه چي زموږ د زمانې د پاچاهانو رواج دی، بلکه هغه به د مسلمانانو د کاميابۍ او پرمختګ او د هغوئ د ارتياوو په پوره کولو کي مصرفوي او د خپل طبعي سخاوت په وجه به د دواړو لاسونو په ډکولو سره په خلګو ويشي.

د فرات سيند څخه د خزانې راوتلو پيشګوئي

﴿۵۲۰۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوشِكُ الْفُرَاتُ أَنْ يَحْسِرَ عَنْ كَنْزٍ مِنْ ذَهَبٍ فَمَنْ حَضَرَهُ فَلَا يَأْخُذْ مِنْهُ شَيْئًا. متفق عليه.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: په نژدې وخت کي به د فرات رود وچ سي او تر هغه لاندي به د سرو زرو خزانه راووځي څوک چي هغه وخت موجود وي هغه دي د دې څخه هيڅ نه اخلي، بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۷۸، رقم: ۷۱۱۹، ومسلم ۴\۲۲۱۹، رقم: ۳۰-۲۸۹۴.

تشريح: د هغه خزانې څخه د نه اخيستلو منع له دې کبله ده چي د هغه په وجه به د جګړې او قتل و قتال صورت پيدا نسي لکه چي په مخکني حديث کي وضاحت سوی دی، او ځينو حضراتو ليکلي دي چي د هغه خزانو څخه نه اخيستل ځکه منع دي چي په خاصه توګه د هغه خزانو څخه اخيستل به د آفاتو او مصيبتو د اثر سبب وي، او دا خبره د قدرت الهي د نښو څخه يوه نښه ده، او ځينو حضراتو دا ليکلي دي چي د دغه منع سبب دادی چي هغه خزانه به د مغضوب او مکروه مال په حکم کي وي لکه څرنګه چي د قارون خزانه وه نو د هغه خزانو څخه ګټه اخيستل به حرام وي.

﴿۵۲۰۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: قيامت به نه راځي تر څو

حَتَّى يَحۡسِرَ الۡفُرَاتُ عَنۡ جَبَلٍ مِنۡ ذَهَبٍ يَقۡتَتِلُ النَّاسُ عَلَيۡهِ فَيُقۡتَلُ مِنۡ

پوري چي د فرات رود وچ نه سي او تر هغه لاندي د سرو زرو غر را ووځي خلک به د هغه خزانې تر لاسه کولو لپاره جنګ کوي او په هغه جنګ کونکو کي به

كُلِّ مِائَةٍ تِسۡعَةٌ وَتِسۡعُونَ وَيَقُولُ كُلُّ رَجُلٍ مِنۡهُمۡ لَعَلِّي أَكُونُ أَنَا الَّذِي أَنۡجُو.

رواه مسلم

۹۹فيصده ووژل سي او په هغوئ کي به هر څوک دا وايي چي شايد زه ژوندى پاته سم او پر دغه خزانه قبضه وکړم. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\۲۲۱۹، رقم: ۲۹- ۲۸۹۴.

تشريح: په څرګنده دا معلوميږي چي يوه خبره په دوو مختلفو ځايو کي په مختلفو الفاظو بيان سوې ده نو د دواړو حديثونو خلاصه دا ده چي د فرات سند لاندي به د سرو زرو يوه لويه خزانه راووځي چي د هغه اندازه به دغره برابر وي مګر دا هم کيداى سي چي دلته په حديث کي د غره په اندازه د زرو د کومي خزانې ذکر چي سوى دى هغه ددغه خزانې څخه پرته ده چي د هغه يادونه په مخکني حديث کي سوې ده او د زرو د غره څخه مراد د سرو زرو کان دى.

کله چي مځکه خپل خزانې راوغورځوي

﴿۵۲۱۰﴾: وَعَنۡهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ تَقِيءُ الۡأَرۡضُ أَفۡلَاذَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: مځکه به د خپل ځيګر

كَبِدِهَا أَمۡثَالَ الۡأُسۡطُوَانِ مِنَ الذَّهَبِ وَالۡفِضَّةِ فَيَجِيءُ الۡقَاتِلُ فَيَقُولُ فِي هَذَا

ټوټې د باندي راوغورځوي چي د سرو او سپينو زرو د ميلانو په ډول به وي چا چي د دغه مال لپاره خلک قتل کړي وي هغه به راسي او وايي به ايا د دغه مال تر لاسه کولو لپاره

قَتَلۡتُ وَيَجِيءُ الۡقَاطِعُ فَيَقُولُ فِي هَذَا قَطَعۡتُ رَحِمِي وَيَجِيءُ السَّارِقُ فَيَقُولُ فِي هَذَا قُطِعَتۡ يَدِي ثُمَّ يَدَعُونَهُ فَلَا يَأۡخُذُونَ مِنۡهُ شَيۡئًا. رواه مسلم.

ما خلک قتل کړي دي بیا به هغه کس راسي چي هغه د خپلوانو سره تعلق قطع کړی وي او وایي به د دغه مال لپاره ما د خپلوانو سره تعلق ختم کړی وو بیا به غل راسي او وایي به ایا د دغه مال لپاره زما لاس پریکړل سوی دی په هغوئ کي به هیڅوک هم د دغه مال څخه هیڅ وانخلي او همداسي به یې پر ځای پرېږدي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم: ۲۲۳۱\۱۴، رقم: ۵۴- ۱۵۷.

تشریح: (افلاذ)، په اصل کي د فلذة جمع ده چي معنی یې د هر هغه شي د ټوټې ده چي هغه په اوږدوالي کي پرې سوی وی، په قاموس کي لیکلي دي چي د فلذ معنی د اوښ د اینې ده او د فلذة معنی د ځیګر د ټوټې، د سرو او سپینو زرو د ټوټې او د غوښو د ټوټې ده.

څرګنده دي وي چي د مځکي د ځیګر د ټوټې څخه مراد د مځکي لاندي پټې خزانې یعني معدنیات دي لکه د اوښ تر ټولو اصل شی چي د هغه ځیګر دی او معدنیات د مځکو په شیانو کي تر ټولو زیات د توجه وړ او تر ټولو زیات غوره شی دی لکه څرنګه چي په نس کي ځیګر (اینه) تر ټولو غوره شی دی.

په هر حال د حدیث خلاصه داده چي په آخره زمانه کي به د مځکي سینه ډیره پراخه سي او دننه ټولي خزانې به دباندي راوباسي هري خوا ته به د معدنیاتو کاروبار په زور سره جاري وي او په هر هیواد کي به د مختلفو ګټور او قیمتي شیانو کانونه را وایستل سي چي د هغو په ذریعه به انساني نسل د مال او دولت په پراختیا کي ډوب سي.

د آخري زمانې په باره کي یو پیشګوئي

﴿۵۲۱۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ عَلَى الْقَبْرِ فَيَتَمَرَّغُ عَلَيْهِ وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَكَانَ صَاحِبِ هٰذَا الْقَبْرِ وَلَيْسَ بِهِ الدِّينُ إِلَّا الْبَلَاءُ. رواه مسلم.

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: په هغه ذات دي مي قسم وي د چا په لاس کي چي زما ساه ده دنیا به تر هغه وخته ختمه نه سي تر هغه چي یو سړی به پر یو قبر تېرېږي پر قبر به راوغورځېږي او وایي به چي کاشکي زه په دې قبر کي وای او هغه به دین دار نه وي بلکه په مصیبت کي به اخته وي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم: ۲۲۳۱\۱۴، رقم: ۴۵- ۱۵۷.

تشريح: علماء کرامو د حديث د آخري جملې (او دا به د هغه دين نه وي ...الخ) دوه مطلبه بيان کړي دي، يو خو دا چي د دين څخه مراد عادت دی او دين د عادت په معنی کي هم راځي ، نو مطلب دادی چي کوم څوک له قبر سره تېرېږي او بيا بېرته قبر ته راسي او د خپل ذکر سوي خواهش اظهار وکړي نو د هغه بېرته راتلل او د خواهش اظهار کول به د هغه د عادت په توګه نه وي بلکه د هغه فتنو او مصيبتو په وجه به وي چي په هغو کي دی اخته وي، دوهم مطلب دادی چي د دين څخه مراد د هغه مشهوري معنی دين او مذهب دی ، په دغه صورت کي د دغه جملې وضاحت دادی چي د هغه قبر ته راتلل او هلته د خپل ذکر سوي خواهش ښکاره کول به د يو مصيبت او فتنې په وجه نه وي چي د هغه دين او د هغه اُخروي چارو ته د تاوان رسولو سبب وي بلکه د يو داسې مصيبت د اخته کېدو په وجه به وي چي هغه د ده دنيا ته تاوان رسولی وي يا تباه کړې يې وي، د دغه دواړو وضاحتو څخه پرته يو بل وضاحت دا هم کيدای سي چي د هغه قبر ته بېرته راتلل او د ذکر سوي خواهش څرګندول به د مرګ خواهش کول وي کله چي د هغه فتنې او مصيبت په وجه د هغه دين ځي او هغه وخت به د هغه سره د هغه فتنې او مصيبت د مضرو اثراتو څخه پرته بل هيڅ نه وي .

د يو اور په باره کي پشګوئي

﴿۵۲۱۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّٰى تَخْرُجَ نَارٌ مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ تُضِيءُ أَعْنَاقَ الْإِبِلِ بِبُصْرَى. متفق عليه

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : قيامت به تر هغه وخته پوري نه راځي تر څو چي د حجاز څخه يو اور راووځي چي د بصرې د اوښانو غاړي به روښانه کړي . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۷۸ ،رقم: ۷۱۱۸، ومسلم ۱۴\۲۲۲۷، رقم: ۴۲– ۲۹۰۲.

تشريح: (بصرى) د شام هيواد د يو ښار نوم دی چي د دمشق څخه پر درې پړاوه پروت دی، او حجاز د جزيرة العرب هغه سيمو ته وايي چي په هغو کي مکه او مدينه هم شامل دي، په دغه حديث کي چي د کوم اور ذکر سوی دی د هغه په اړه په تواتر سره دا روايت بيانيږي چي د هغه اور د څرګندېدو ښېښه رامنځته سوې ده او د هغه رواياتو څخه څرګنديږي چي که څه هم د هغه اور زيات اثر د مدينې منورې پر سيمه مشتمل وو مګر الله جل جلاله د رسول الله ﷺ د برکته د

مدينې ښارونه د هغه اور د آفت او تباهۍ څخه خوندي وساتل ، ويل کيږي چې په ۳ جمادي الثاني ۶۵۰ هـ ، د جمعې په ورځ هغه اور څرګند سو او تر ۲۷ رجب ۶۵۰ هـ د يکشنبې تر ورځې پوري يعني پرله پسې د وولس ورځو پوري څرګند وو ، راويانو د هغه کيفيت دا ليکلی دی چې ناڅاپه د حجاز له لوري هغه اور راڅرګند سو او داسي معلومېده چې د اوريو پوره ښار دی چې په هغه کي د قلعو او برجونو په ډول شيان موجود دي او د انسانانو رش دغه ښار راکشوي، د هغه اور لړۍ چې کوم غره ته رسيدل هغه به يې د شيشې او موم په ډول ويلي کوی ، د هغه اور په شغلو کي د برېښنا په ډول ګړزهاری او د رباب د موج په ډول جوش وو ، او دا محسوس کېده لکه په هغه اور کي دننه چې سره او شنه دريابونه وي، هغه اور په دغه کيفيت سره مدينې منورې ته راوسېدی مګر عجيبه خبره داده چې د هغه شغلو څخه کومه هواء مدينې منورې ته راتلل هغه يخه وه، علماؤ ليکلي دي چې د هغه اور لمبو د مدينې ټول ځنګلونه منور کړي وه تر دې چې د حرم او مدينې په ټولو کورونو کي د لمر د رڼا په ډول خپرې سوې وې خلکو به د شپې د هغه په رڼا کي خپل ټول کارونه کول، بلکه په دغه ورځو کي پر ټوله سيمه باندي د لمر او سپوږمۍ رڼا معطل او بې ځلا پاته سوې وه، د مکې مکرمې ځينو خلکو دا شاهدي ورکړل چې هغوئ دغه رڼا تر يمامه او بصری پوري ولېدل، ددغه اور له عجيبه ځانګړتياوو څخه يوه خاص خبره داده چې په هغه کي به ډبري هم په سوځلو سره سکاره سول مګر پر درختو يې هيڅ اثر نه وو ، ويل کيږي چې په ځنګل کي يوه ډېره لويه ډبره پرته وه چې د هغې نيمه برخه د حرم مدينه په حدودو کښي وه او نيمه برخه د حرم د حدودو څخه دباندي وه، اور د ډبري هغه برخه سکاره کړې وه کوم چې د حرم څخه دباندي وه مګر کله چې هغه نيمي برخي ته ورسېده چې په حرم کښي وه نو اور يخ سو او د ډبري هغه نيمه برخه بالکل خوندي پاته سوه. په هر حال دغه عجيب او غريب اور پر اهل مدينه باندي ډېره وېره خپره کړل خلکو په ژړا او زارۍ ددغه فتنې د دفع لپاره دعاوي کولې ، خپل عملي او ديني کوتاهيو ته متوجه سول د چا پر ذمه چې د چا حق وو د هغه ادا کول يې پيل کړل ، صدقه ، خيرات او غلامان ازادول يې پيل کړل ، د جمعې په شپه ټول د مدينې اوسېدونکي تر دې چې ښځي او ماشومان هم په حرم شريف کي جمع سول، ټول خلک د حجرې شريفې (روضې) څلورو خواوو ته سرتور ناست وه ژړا او زارۍ يې کولې او د الله ﷻ څخه يې د ساتنې او حفظ دعاوي غوښتلې نو الله ﷻ هغه اور د شمال په لور وګرځوی او مدينه منوره يې خوندي کړل ، علماؤ ليکلي دي چې د اور ظاهرېدل د قدرت الهي يوه عجيبه نښه وه ، په دغه کال کي په ټوله نړۍ کي د ډول ډول عجيبه او غريبو پېښو څرګندېدل وسول او د

هغه څخه لږ وخت وروسته په مختلفو سيمو كي د وژني او قتل و قتال پېښي رامنځته سوې چي د بغداد په ډول عظيم ښاريې برباد كړ او د تاتاريانو د فتنې په صورت كښي اسلامي نړۍ ته سخت تاوانونه ورسېدل.

د قيامت لومړنۍ نښه

﴿۵۲۱۳﴾: وَعَنْ اَنَسٍ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ نَارٌ تَحْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ. رواه البخاري.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت د راتلو څخه اوله نښه هغه اور دى چي خلك به د مشرق څخه د مغرب طرف ته شړي. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣٦٢، رقم: ٣٣٢٩.

تشريح: مطلب دادى چي كومي نښي قيامت ته نژدې رامنځته كيږي په هغو كي به تر ټولو لومړۍ نښه هغه اور وي چي خلك به د لوېديځ څخه ختيځ ته بوځي، څرګنده ده چي هغه اور د قيامت تر ټولو لومړۍ نښه څرنګه كيداى سي چي رسول الله ﷺ هغه اور هم د قيامت د نښو څخه شمېرلى دى چي د هغه يادونه په ذكر سوي حديث كي وسول او د روايت سره سم په ۶۵۰ ه، كال كي څرګنده سوې هم وه.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د زمانې تېز رفتار د قيامت د نښو څخه دى

﴿۵۲۱۴﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُوْمُ السَّاعَةُ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: قيامت به نه قائميږي

حَتَّى يَتَقَارَبَ الزَّمَانُ فَتَكُوْنُ السَّنَةُ كَالشَّهْرِ وَالشَّهْرُ كَالْجُمُعَةِ وَتَكُوْنُ

تر څو پوري چي زمانه به رانژدې سي (يعني د زمانې برخي به ژر ژر تيريږي) يعني كال به د مياشتي برابر سي، مياشت به د هفتې برابر

الْجُمُعَةُ كَالْيَوْمِ وَيَكُوْنُ الْيَوْمُ كَالسَّاعَةِ وَتَكُوْنُ السَّاعَةُ كَالضَّرَمَةِ بِالنَّارِ.

رواه الترمذي.

او هفته به دورځي برابر او هغه وخت به ورځ يو ساعت وي او ساعت به د اور د يوې شعلې برابر وي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۴۹۰، رقم: ۲۲۳۲.

تشريح: مطلب دا دى چي په آخره زمانه كي به په ورځو او ساعتونو كي بركت كم سي، وخت به دومره تېز تيرېدل ښكارېږي چي د هغه ګټور كېدل به ورک سي، او يا دا مراد دى چي په هغه زمانه كي به خلک په فكر او پريشانيو كي وي او د فتنو، مصيبتو او ډول ډول بوختياوو په وجه به د وخت د تېرېدو احساس نسي كولاى او هغوئ ته به دا ښکاره‌ږي چي ډېر ژر تېرېږي سې چي كله ورځ تېره سول او كله شپه ختمه سول،

خطابي رحمة الله عليه ليكلي دي چي رسول الله ﷺ د زمانې او وخت د كومي تيزي يادونه فرمايلې ده د هغه ښكارېدل به د حضرت عيسى عليه السلام او امام مهدي عليه السلام په زمانه كي وي.

د مدينې څخه د دار الخلافت نقل كول

﴿۵۲۱۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ حَوَالَةَ قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن حواله رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ موږ وليږلو د جهاد لپاره

لِنَغْنَمَ عَلَى أَقْدَامِنَا فَرَجَعْنَا فَلَمْ نَغْنَمْ شَيْئًا وَعَرَفَ الْجَهْدَ فِي وُجُوهِنَا

پر پښو چي موږ د غنيمت مال تر لاسه كړو موږ د جهاد څخه راغلو او د غنيمت د مال څخه موږ ته هيڅ په لاس نه راغلل، رسول الله ﷺ زموږ مخونه ليدلو سره زموږ د محنت او ستړيا حال

فَقَامَ فِينَا فَقَالَ اللّٰهُمَّ لَا تَكِلْهُمْ إِلَيَّ فَأَضْعُفَ عَنْهُمْ وَلَا تَكِلْهُمْ إِلَى أَنْفُسِهِمْ

معلوم كړنو رسول الله ﷺ زموږ په منځ كي ودريدى او وه يې فرمايل: اې الله! د دغه خلكو امور ما ته حواله مه كړې

فَيَعْجِزُوا عَنْهَا وَلَا تَكِلْهُمْ إِلَى النَّاسِ فَيَسْتَأْثِرُوا عَلَيْهِمْ ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى

چي زه به د دوئ د مرستي څخه تر شا پاته سم. او اې الله! مه دوئ د دوئ نفس ته حواله كړې چي د خپل نفس امور به سرته رسولو څخه عاجز سي او اې الله! مه دوئ د خلكو اړ كړې چي

خلک خپل ضرورتونه او اړتیاوي پر دوئ مقدم کړي، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ زما پر

رَأْسِي ثُمَّ قَالَ يَا ابْنَ حَوَالَةَ إِذَا رَأَيْتَ الْخِلَافَةَ قَدْ نَزَلَتْ أَرْضَ الْمُقَدَّسَةِ

سر لاس کښېښود او وه یې فرمایل اې ابن حواله! هر کله چې ته ووینې چې خلافت مقدسي

فَقَدْ دَنَتْ الزَّلَازِلُ وَالْبَلَابِلُ وَالْأُمُورُ الْعِظَامُ وَالسَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنَ النَّاسِ مِنْ يَدِي هَذِهِ إِلَى رَأْسِكَ. رواه ابوداؤد.

مځکي ته ورسیدی نو پوه سه چې زلزلې، لوی لوی نښې او فتنې نژدې سوې دغه وخت به قیامت خلکو ته دومره نژدې سي لکه زما لاس چې ستا سر ته نژدې دی. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابي داود ۳\۴۱، رقم: ۲۵۳۵.

د لغاتو حل: البلابل: الهموم والاحزان.

تشریح: چې مورږ ته د غنیمت مال تر لاسه سي: په څرګنده دا معلومیږي چې د حضرت عبدالله ابن حواله رضی الله عنه او د هغه د ملګرو مالي حالت ډېر تنګ وو، او هغوئ به سخت غریبان او مفلس وه، نو رسول الله ﷺ هغوئ د جهاد لپاره په خاصه توګه وتاکل چې په جهاد کي د غنیمت مال تر لاسه کړي، او د هغه مال په ذریعه به دغه خلک د خپل ژوند اړتیاوي پوره کړي، غالبا په دې وجه د غزا څرګنده یادونه یې ونه کړل بلکه د غنیمت په یادونه یې اکتفاء وفرمایل.

دغه خلک ما ته مه سپاره: مطلب دا وو چې دغه خلک غریبان او مفلس دي او ما ددغه غربت او مفلسي په وجه دوئ جهاد ته لیږلي وه چې دجهاد فرض هم ادا کړي او د تر لاسه کېدونکي غنیمت په ذریعه دوئ ته د خپل اړتیا او مسکینۍ د لیري کولو ذریعه هم په لاس ورسي، مګر د قسمت خبره ده چې په دغه جهاد کي دوئ ته د غنیمت مال هم تر لاسه نه سو، نو اې الله! اوس ته د دوئ د اړتیاوو د پوره کولو یوه بله ذریعه پیدا کړې، د دوئ ذمه داري زما پر سر مه اچوې ځکه زه د دوئ د غمخورۍ او خبر اخیستني د بار توان نه لرم، څرګنده دي وي چې رسول الله ﷺ دغه خبره له دې کبله وفرمایل چې انسان د خپل ذات په اعتبار هیڅ توان او قوت نه لري که د الله جل جلاله له لوري هغه ته وسائل او ذرائع تر لاسه نه وي نو هغه خپله د خپل ځان د خبر اخیستني څخه عاجز دی نو څه به د بل چا د خبر اخیستني باور پوره کړي، ځکه په یوه دعاء کي رسول الله ﷺ د الله جل جلاله په دربار کي داسي عرض وکړ: (اللهم لاتکلني الی نفسي طرفة عین).

يعني اې الله! د سترګو د رپ په اندازه هم ما ځان ته مه سپارې، بلکه زما ساتنه او ضمانت ته په خپله وکړې، او همدارنګه د الله ﷻ ارشاد دی: (قل لا املک لنفسي نفعا ولا ضرا الا ماشاء الله)، يعني اې محمد (ﷺ) ووايه! چې د خپل ذات په اړه زه نه د ګټې څښتن يم او نه د تاوان پرته د هغه شي څخه چې الله ﷻ ته خوښه وي، له دې څخه څرګنده سوه چې د انسان د کمال عبديت تقاضا داده چې هغه خپل ځان عاجز وګڼي او دا اقرار وکړي چې د الله تعالی د مرستي او توفيق او د هغه د حکم او فيصلې څخه پرته هيڅ يو لوی سړی هم د يو کوچنی ذمه داری پوره کولو توان او قدرت نه لري نو د توحيد کامل دا هغه سبق دی چې په (لاحول ولاقوة الابالله) کښې ذکر سوی دی، او هر بنده په خپله ژبه سره پر هغه د يقين درلودلو او ويلو پابند سي، ابن عدي رحمة الله عليه په کتاب کامل کي دا حديث نقل کړی دی چې حضرت الياس او حضرت خضر عليهما السلام هر کال په يو وخت کي يو ځای کيږي، کله چې د هغوئ د يو ځای کېدو وخت سي نو په هغوئ کي هر يو د بل پلټنه کوي او بيا د ليدني وروسته دواړه د دغه الفاظو په ويلو سره له يو بل څخه بېليږي: (بسم الله ماشاء الله لايسوق الخير الا الله ماشاء الله لا يصرف السوء الا الله ماشاء الله ما کان من نعمة فمن الله لاحول ولا قوة الا بالله).

د رسول الله ﷺ ذات مبارک د الله ﷻ په دربار کي تر ټولو زيات قرب لري ځکه رسول الله ﷺ د دغه خلکو د ذمه داری نه سپارلو دعاء تر ټولو وړاندې د خپل ذات په اړه کړې ده، او له دې وروسته يې په دغه دعاء کي نور خلک هم شامل کړي دي چې څرنګه زه د خپلې کمزوری او عجز په وجه د هغوئ د خبر اخيستني ذمه داري سرته نه سم رسولای همدارنګه نور خلک خپله د خپل ذات ګټي او تاوان ته د ترجيح ورکولو په وجه د هغوئ خبر اخيستنه نه سي کولای، نو حقيقت هم دادی چې کوم کسان د ځان ځانی ښکار وي او يوازې د خپل ځان په ګټي او تاوان اخته وي نو هغوئ د بل چا ضرورت ته پر خپل کوچني غوندي ضرورت باندې هم ترجيح نه ورکوي او که هغوئ ته يوه ذمه داری سپارل سوې وي نو هغوئ د دغه ذمه داری په سرته رسولو کښې په هر پړاو کي د خپل ځان ګټه مقدم کوي.

په هر حال د رسول الله ﷺ د دعاء خلاصه داوه چې اې پروردګاره! د دغه خلکو ذمه داري ما ته مه سپارې ځکه چې زه د دوئ د کفالت او ذمه داری سرته رسولو توان او قدرت نه لرم او مه خپله دوئ د خپلو ځانو ذمه دار ګرځوې ځکه چې دا خلک د ذاتي وسائلو او ذرائعو نه درلودلو په وجه د خپل ذات د کفالت د بار وړلو زغم نه لري، دوهم دا چې کيدای سي دا خلک د خواهشاتو د زياتوب او بې لاری ښکار سي او د خپل ټولنيز ژوند د خوشحالی لپاره پر داسي

لارو روان سي چي د دوئ ددين او آخرت لپاره د تاوان سبب سي، همدارنگه اې پروردگاره! د دوئ ذمه داري نورو خلكو ته هم مه سپارې او مه دوئ د چا محتاجه كوې ځكه چي هغه نور خپل ذاتي مفاداتو ته د دوئ پر مفاداتو ترجيح وركوي او د دوئ د ذمه دارۍ حق به ادا نه كړي چي په هغه سره به دوئ ته نور زيات تاوان ورسيږي نو اې الله! دا ستا بندگان او ستا د نوم اخيستونكي دي ته د وئ خپل محتاج كړې او له دوئ سره هغه معامله وكړې لكه څرنگه چي يو باداريې د خپلو غلامانو سره كوي.

له دغه څرگندوني څخه دا خبره معلومه سوه چي ددغه دعاء څخه د رسول الله ﷺ اصل مقصد امت ته ددې ښوونه او تقلين كول دي چي بنده ته پكار ده چي هغه خپل هر كار او خپله هره معامله الله تعالى ته وسپاري يعني خپل تدبير او سعي او ظاهري وسائلو باندي باور ونه كړي، د بل چا څخه اميد ونه لري ځكه چي كوم څوك يوازي پر الله تعالى باندي باور لري نو الله ﷻ يقينا د هغه هر كار سرته رسوي او د هغه هر كار چي ديني وي يا دنيوي په ښه توگه سرته رسوي، خپله الله ﷻ فرمايي : (ومن يتوكل على الله فهو حسبه) يعني كوم څوك چي په الله ﷻ باور وكړي نو الله ﷻ د هغه لپاره كافي دى،

د زلزله مطلب د ځمكي ښوئيدل او زلزلې راتلل دي ، ځكه د بلبل څخه مراد مختلف ډول غمونه او پريشانۍ دي، او لكه دا شيان چي د قيامت تر ټولو لويو زلزلو د راتلو علامه او مقدمه بهٔ وي چي د هغه په نتيجه كي به دا ټول كائنات نيست و نابو د سي او ددنيا خاتمه به وسي چي د هغه خبر الله ﷻ په دغه الفاظو وركړى دى: (اذا زلزلت الارض زلزالها)، څرگنده دي وي چي ذكر سوي خبري به په آخري زمانه كي واقع كيږي كله چي بيت المقدس فتح سي او پر هغه به د مسلمانانو واك وي.

د مشكوة شريف په اصل نسخه كښي د رواه څخه وروسته خالي ځاى دى، مگر جزري رحمة الله عليه ددغه لفظ وروسته دغه عبارت راوړى دى (ابوداؤد واسناده حسن و رواه الحاكم في صحيحه) يعني دغه روايت ابوداؤد نقل كړى دى او اسناد يې حسن دى او دغه روايت حاكم هم په خپل صحيح كښي نقل كړى دى.

د قيامت نښي

﴿۵۲۱۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اتُّخِذَ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ و فرمايل : هر كله چي د غنيمت مال

الْفَيْءُ دِوَلاً وَالْأَمَانَةُ مَغْنَمًا وَالزَّكَاةُ مَغْرَمًا وَتُعُلِّمَ لِغَيْرِ الدِّيْنِ وَأَطَاعَ الرَّجُلُ

دولت وګرځول سي (يعني هر کله چي د غنيمت مال اميران او صاحب منصب خلک دولت وګرځوي او خپله يې اخلي) او ضعيفو خلکو ته په هغه کي برخه ورنه کړي، او هر کله چي د امانت مال غنيمت وګڼل سي او هر کله چي زکوة تاوان وګڼل سي ، او هر کله چي د علم د زده کړي څخه دين مقصد نه وي ، او هر کله چي سړی

امْرَأَتَهُ وَعَقَّ أُمَّهُ وَأَدْنٰى صَدِيْقَهُ وَأَقْصٰى أَبَاهُ وَظَهَرَتِ الْأَصْوَاتُ فِي الْمَسَاجِدِ

د ښځي اطاعت پيل کړي او هر کله چي زوی د مور نافرماني پيل کړي او هغې ته تکليف ورکوي ، او هر کله چي سړی دوست خپل ملګری جوړ کړي او پلار د ځان څخه ليري کړي، او هر کله چي په مسجد کي په زوره زوره خبري او شور پيل سي،

وَسَادَ الْقَبِيْلَةَ فَاسِقُهُمْ وَكَانَ زَعِيْمُ الْقَوْمِ أَرْذَلَهُمْ وأُكْرِمَ الرَّجُلُ مَخَافَةَ

او هر کله چي د قوم سرداري يو فاسق سړی کوي، او هر کله چي د قوم پر کارونو د قوم مشر د قوم احمق سړی وي، او هر کله چي د يو سړي تعظيم د هغه د شر څخه د ځان ساتني لپاره وسي،

شَرِّهٖ وَظَهَرَتِ الْقَيْنَاتُ وَالْمَعَازِف وَشُرِبَتِ الْخُمُوْرُ وَلَعَنَ آخِرُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ

او هر کله چي سندري ويونکي ښځي ښکاره سي ، او هر کله چي سرودونه ښکاره سي ، او هر کله چي شراب څښېښل کيږي ، او هر کله چي ددې امت وروستني خلک

أَوَّلَهَا فَارْتَقِبُوْا عِنْدَ ذٰلِكَ رِيْحًا حَمْرَاءَ وَزَلْزَلَةً وَخَسْفًا وَّمَسْخًا وَقَذْفًا وَآيَاتٍ

تَتَابَعُ كَنِظَامٍ قُطِعَ سِلْكُهُ فَتَتَابَعَ . رواه الترمذي.

مخکنيو خلکو ته بد وايي او پر هغوئ لعنت کوي نو دغه وخت ته ددغه شيانو انتظار کوه : د سرې سيلۍ ، د زلزلو ، په مځکه کي د ننه ايستلو ، د شکلونو د مسخ کيدو ، د ډبرو د اوريدو ، او د هغه پرله پسې نښو چي د قيامت څخه به مخکي ظاهريږي ، لکه د ملغلرو اميل چي تناو يې پرې سي او يو په بل پسې راتوی سي . ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۴۲۸، رقم: ۲۲۱۱.

د لغاتو حل: دولا: ای غلبة في المداولة والمناولة. القينات: الاماء المغنيات.

تشريح: په دغه حديث کي د هغه خرابيو يادونه سوې ده چي که څه هم په دنيا کي شتون لري او هيڅ زمانه ددغه خرابيو څخه خالي سوې نه ده مگر کله چي په ټولنه کي دغه خرابۍ زياتي خپرې سي نو بايد پوه سو چي د الله ﷻ سخت عذاب که هغه په هر شکل او صورت کي وي پر هغه ټولنه نازلېدونکی دی او د دنيا د خاتمې وخت رانژدې سوی دی.

(دَوَل)، په اصل کي د دَولة يا دُولة جمع ده چي لغوي معنی يې د انقلابي زمانې ده او هر هغه شي ته هم دولت وايي چي کله له يو چا سره وي او کله له بل چا سره وي، ددغه لفظ اطلاق پر مال او اقتدار باندي هم کيږي، ځينو حضراتو ويلي دي چي د دولة لفظ د هر هغه شي نوم دی چي د مال د ډول څخه يو شی حاصل کړي، يعني د غنيمت مال، او د دال په زور سره يعني دَولة معنی يې د يوه حال څخه بل حال ته گرځېدل دي، يعني د سختۍ، پرېشانۍ او مفلسۍ حالت ختمېدل او د اطمينان، راحت او خوشحالۍ حالت راتلل، په هر حال د غنيمت د مال د دولت گرځولو مطلب دادی چي د جهاد په ذريعه له دښمنانو څخه کوم مال تر لاسه کيږي او هغه ته د غنيمت مال ويل کيږي نو هغه په شرعي توگه د ټولو غازيانو او مجاهدينو گډ حق دی، او د هغه مال پر ټولو حقدارانو باندي ويشل واجب دي، مگر د اسلامي لښکر او پاچاهۍ اهل طاقت او شتمنۍ والا خلک د غنيمت مال د شرعي حکم سره سم ټولو حقدارانو ته د ويشلو پر ځای په خپل منځ کي وويشي او محتاج، اړ او کمزوري خلک د هغه څخه محروم کړي، نو ددې به دا معنی وي چي هغوئ دغه د غنيمت مال د ټولو مجاهدينو مشترک حق نه گڼي بلکه خپل ذاتي مال او دولت يې گڼي.

د امانت د غنيمت گڼلو څخه مقصد دادی چي د کومو خلکو سره امانتونه ساتل سوي وي هغوئ به خيانت پکښي کوي او د امانت مال به د غنيمت د مال په ډول خپل ذاتي مال گڼي.

د زکوة تاوان گڼل: مطلب دادی چي زکوة ادا کول به پر خلکو باندي داسي بار وي لکه چي د هغوئ څخه په زور اخيستل کيږي او لکه يو څوک چي د تاوان او جرمانې ادا کولو په وخت کي تنگي او پرېشاني محسوس کوي.

علم د دين څخه پرته د بل مقصد لپاره د زده کولو او ښوولو مطلب دادی چي د علم ښوولو او خپرولو اصل مقصد په دين او شريعت عمل کول او د اخلاقو درست کول او د الله ﷻ او هغه د رسول ﷺ قرب او رضا تر لاسه کول دي بلکه ددې په ذريعه د دنيا عزت، مال، منصب او مشرتابه کښي لوړتيا تر لاسه کول مقصد وي.

نارينه لره د ښځي اطاعت كول: يعني دا چي خاوند د ښځي مريد سي او د ښځي هر حكم ومني او د هغې هره اړتيا پوره كوي چي د هغه په وجه د الله ﷻ د حكم او هدايت څرګند خلاف ورزي وي.

د مور نافرماني كول: مقصد دادی چي دمور د اطاعت او فرمانبرداری چي كوم حق دی هغه به له لاسه وركړي او د يو شرعي وجه څخه پرته د هغې نافرماني كوي او هغې ته تكليف رسوي، څرګنده دې وي چي دلته د مور خاصوالی په دې اعتبار دی چي د اولاد لپاره د پلار په نسبت مور زياته مهربانه او تكليف زغمونكې وي ځكه نو هغه پر اولاد زيات حق لري.

د ملګرو نژدې كولو او پلار ليري كولو څخه مراد دادی چي خپل وخت به د پلار په خدمت كي د حاضرېدو پر ځای د پالتو ملګرو سره ناسته ولاړه او له هغوئ سره په بازی كي تيروي او د خپلو كړنو څخه به داسي څرګندوي چي د هغه له ملګرو سره تر پلار زيات تعلق او محبت دی.

په مسجد كي د شور كولو څخه مراد دادی چي په مسجدونو كښي په زوره خبري كوي، د چغو او نعرو په ذريعه د مسجد په سكون كي خنډ اچول كيږي او د هغه د اداب او احترام څخه بې پرواهي وكړل سي، څرګنده دې وي چي ځينو علماؤ ليكلي دي چي په مسجد كي آواز لوړول حرام دي كه څه هم د هغه تعلق د الله ﷻ له ذكر سره وي.

د يو قوم د مشر د هغه قوم د فاسق سړي كېدو څخه مراد دادی چي مشرتوب به داسي خلكو ته وسپارل سي چي بدعمله، بدمعاش او بې ايمانه به وي، نو دا خبره به د ټول قوم او ډلي لپاره د تباهی نښه وي، څرګنده دې وي چي د يو قوم په ډله كي ښار، كلی او سيمه هم شامل دي، همدارنګه كه چيري د يو قوم مشران هغه خلك وګرځول سي چي د خپل قوم او ډلي بدعمله او رزيل خلك وي نو پوه سئ چي د هغه قوم او ډلي د تباهی وخت راغلی دی.

د سړي عزت د هغه د فتنې او شر له بيري څخه كول: مطلب دادی چي د يو سړي د عزت او احترام معيار به د هغه ذاتي فضيلت او عظمت نه وي بلكه د هغه د بدی او شر د بيري څخه به وي يعني د يو سړي عزت به د دې لپاره كيږي چي هغه نورو ته په تكليف رسولو او تاوان رسولو طاقت لري لكه چي يو فاسق او بدعمله سړي ته طاقت او غلبه تر لاسه سي او خلك د هغه عزت او تعظيم كولو باندي مجبور وي.

د غزلو ويونكو ښځو څخه مراد سندري ويونكي او نڅا كوونكي ښځي دي، قينات د قينة جمع ده چي اصل معنی يې د غزل ويونكي مينځي ده، همدارنګه د سرود څخه مراد هر ډول د سرود سامان دی چي هغه ته د شريعت په اصطلاح كي مزامير ويل كيږي لكه ډول، هارمونيم،

رباب، شپیلۍ او داسي نور.

د شراب په اړه د جمع صيغه استعمال سوې ده ځکه چي دلته د شرابو ټول انواع او هر ډول نشه يې شيان مراد دي.

کله چي د دغه امت وروستني خلک د مخکنيو خلکو بد ويل پيل کړي، دلته اشاره ده چي دغه خرابي له دغه امت سره خاص ده، په تېرو امتونو کي د دغه بدۍ رواج نه وو، په مسلمانانو کي روافض په دغه بدۍ اخته دي چي هغوئ د تېرو سوو بزرګانو او صحابه کرامو په اړه بد رد وايي چي الله ﷻ د هغوئ په اړه داسي فرمايي:

وَالسَّابِقُونَ الأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالأَنصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ رَّضِيَ اللهُ عَنْهُمْ،

ژباړه: کومو کسانو چي وړاندي والي وکړ (يعني تر ټولو وړاندي يې ايمان راوړ) له مهاجرينو څخه او له انصارو څخه او چا چي په نيکۍ سره د هغوئ پيروي وکړه نو الله ﷻ له هغوئ ټولو څخه راضي دی.

همدارنګه په بل آيت کريمه کي فرمايي:

لَقَدْ رَضِيَ اللهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ.

ژباړه: (اې محمد ﷺ!) کوم وخت چي مؤمنانو ستا سره تر درختي لاندي بيعت کوی نو الله ﷻ د هغوئ څخه راضي سو.

څومره د بدبختۍ خبره ده چي د کومو کسانو څخه الله ﷻ راضي سو د هغوئ څخه ناراضي څرګنده کړل سي او د هغوئ پر خلاف بد او رد وويل سي، د هغه بندګانو د مناقبو او فضائلو څخه قرآن او حديث ډک دي، د هغوئ پاک نفسونه داسي عظيم ذاتونه دي چي هغوئ تر ټولو مخکي د الله ﷻ دين قبول کړ، په سختو حالاتو کي يې د الله ﷻ د نبي ﷺ مرسته او حمايت وکړ، د الله ﷻ د دين د بيرغ لوړولو لپاره يې خپل سرونه قربان کړل، د جهاد په ذريعه يې د اسلام شان او شوکت زيات کړ، لوی لوی ښارونه او هيوادونه يې فتح کړل، د يو واسطې پرته يې د سيد الامام عليه الصلوة والسلام څخه د دين علم تر لاسه کړ، د شريعت احکام او مسائل يې زده کړل، د دين بنياد يعني قرآن کريم يې تر ټولو زيات وپېژندی او د مقدسو کسانو په اړه الله تعالی د قرآن کريم په ذريعه د امت ټولو خلکو ته دا تقلين وکړ چي د هغوئ په اړه داسي ووايي:

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالإِيمَانِ.

ژباړه: اې پروردګاره! موږ و بخښې او زموږ هغه وړونه و بخښې چې هغوئ په ايمان منلو کې پر موږ سبقت حاصل کړی دی.

مګر د رافضيانو هغه خلک چې يا خو يې د ايمان رڼا د لاسه ورکړې ده او يا ليونيان سوي دي ددغه مقدسو کسانو او د امت تر ټولو غوره خلکو په اړه يوازې دلعن او طعن ژبه په اوږدولو باندي اکتفاء نه کوي بلکه محض د خپلو خرابو خيالاتو او نظرياتو په وجه په دې ويلو سره هغه پاکو کسانو ته د کفر نسبت هم کوي چې ابوبکر، عمر، او عثمان رضي الله عنهم بېله استحقاقه پر خلافت قبضه وکړه ځکه چې د رسول الله ﷺ څخه وروسته د خلافت اصل مستحق حضرت علي رضي الله عنه وو، الله جل جلاله دي دغه د عقل ړندو ته د بصيرت سترګي ورکړي، دوئ په دې ولي نه پوهيږي چې ددغه امت مخکنيو او وروستنيو ټولو خلکو دا خبره غلطه او باطله ګرځولې ده، په قرآن او حديث کي هيڅ داسي دليل نسته چې د هغه څخه دا څرګنديږي چې د رسول الله ﷺ څخه وروسته لومړی خليفه حضرت علي رضي الله عنه دی او په صحابه کرامو کي چې کومو خلکو د حضرت علي رضي الله عنه د خلافت په زمانه کي د هغوئ سره اختلاف وکړ نو هغوئ نعوذ بالله د يو بدغرض په وجه د حضرت علي رضي الله عنه مخالفت ونه کړ بلکه دهغوئ اختلاف د هغوئ د اجتهادي رايي سره سم وو، که دا وويل سي چې هغوئ په خطاء اجتهادي کي اخته سوي وه مګر ددې په وجه هم پر هغوئ بد ويل او دهغوئ په حق کي بې ادبي خبري د خولې څخه را ايستل ډېر ناروا بلکه څرګند زياتوب دی، بلکه موږ دا وايو که دا هم ومنل سي چې په هغوئ کي چا د حضرت علي رضي الله عنه مخالفت د حق لاري څخه د ليري کېدو په وجه وکړ او هغوئ فسق وکړ نو هم هغوئ ته په کومه وجه بد او رد ويل کيدای سي چې هغوئ دمرګ څخه مخکي د خپلي غلطۍ توبه وکړه او که توبه يې نه وي کړې نو د الله جل جلاله څخه دا غالب ګمان درلودل پکار دي چې هغه به دخپل رحمت په صدقه د هغوئ د تېرو خدمتونو په بدله کي د هغوئ مغفرت وکړي.

ابن عساکر رحمة الله عليه د حضرت علي رضي الله عنه څخه دا مرفوع روايت نقل کړی دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: که چيري زما ځيني صحابه د لړزې ښکار سي نو الله جل جلاله دي هغوئ زما د ملګرتيا او زما سره د تعلق په برکت وبخښي، دا خبره داسي هم کيدای سي چې موږ زيات وختونه کوچني او لوی ګناهونه کوو مګر ددې سربېره دخپل پروردګار د رحمت او د رسول الله ﷺ د شفاعت اميد لرو نو ايا هغه خلک چې ددغه امت تر ټولو افضل او بزرګ خلک وه ددې خبري مستحق نه دي چې دهغوئ په حق کي دا نيک ګمان وکړل سي، که چيري دهغوئ څخه يو خطا سوې وي نو يقينا الله جل جلاله به د هغوئ ددرجې د عظمت او دهغوئ د صحابيت د شرف په برکت

هغوئ ته معافي وكړي.

د صحابيت د مرتبې د تقدس او شرف داغ كونكو ناپوهانو! فكر وكړئ چي تاسو د كومو مقدسو كسانو په شان كي په بې ادبي كولو سره خپله ژبه مرداروئ او ستاسو دغه عمل به رحمة للعالمين ﷺ ته څومره تكليف رسوي؟ ايا تاسو له دې څخه بې خبره ياست چي نيک بخته خلک هغه دي چي خپل عيبونه يې د بل د عيب وينې څخه منع كړي ايا تاسو د دغه نبوي فرمان د صداقت منكر ياست چي د خپلو مړو يادونه په بدي سره مه كوئ، ايا د رسول الله ﷺ ارشاد مبارک نه دی چي كله ستاسو په وړاندي زما د صحابوو يادونه وسي نو خپله ژبه په واک كي كړئ، كه تاسو لږ هم د ايمان او عقل دعوه كوئ نو واورئ چي رسول الله ﷺ فرمايلي دي: د ابوبكر او عمر رضي الله عنهما مينه د ايمان نښاخ دی او له دوئ دواړو سره بغض او دښمني د كفر نښه ده، د انصارو مينه د ايمان يو نښاخ دی او له هغوئ سره بغض او عداوت كفر دی، د اهل عربو مينه د ايمان نښاخ دی او له هغوئ سره كينه او دښمني كفر دی، چا چي زما صحابه په بدو الفاظو ياد كړل نو هغه د الله ﷻ د لعنت وړ سو او چا چي د هغوئ په اړه زما د حكم خيال وساتئ نو زه به د قيامت په ورځ د هغه خيال وساتم، اې الله! ته دغه كسانو ته عقل سليم او د بصيرت ستركي وركړې او هدايت ورپه برخه كړې، كوم چي د ناپوهۍ او تعصب په وجه ستا د محبوب ﷺ د صحابوو او ملكرو په اړه بې ادبي كوي او د هغوئ په اړه د بدويني ژبه اوږدوي او خپل ځان د دوږخ پيلوزي كرځوي.

﴿۵۲۱۷﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا فَعَلَتْ أُمَّتِيْ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هر كله چي زما امت هغه

خَمْسَ عَشْرَةَ خَصْلَةً حَلَّ بِهَا الْبَلَاءُ وَعَدَّ هٰذِهِ الْخِصَالَ وَلَمْ يَذْكُرْ تُعَلِّمَ

پنځلس كارونه وكړي (كوم چي په پوتني حديث كي ذكر سوي دي) نو هغه بلا به پر نازله سي چي په پورته حديث كي د هغې بيان سوی دی، حضرت علي رضي الله عنه دغه پنځلس خبري وشميرلې مګر په هغو كي يې

لِغَيْرِ الدِّيْنِ قَالَ وَبَرَّ صَدِيْقَهُ وَجَفَا أَبَاهُ وَقَالَ شُرِبَ الْخَمْرُ وَلُبِسَ الْحَرِيْرُ.

رواه الترمذي.

علم د دین لپاره نه بلکه د دنیا تر لاسه کولو لپاره د زده کولو ذکر ونه کړ او هر کله چي سړی خپل دوست خپل ملګری جوړ کړي او خپل پلار د ځان څخه لیري کړي پر ځای دا الفاظ بیان کړي دي : چي د دوست سره احسان وکړي او پر پلار ظلم وکړي او چي شراب څښل کیږي ، پر ځای : چي ریښم به اغوستل کیږي الفاظ بیان کړل . ترمذي.

تخریج: سنن الترمذي ۴\۴۲۸، رقم: ۲۲۱۰.

تشریح: (وعد هذه الخصال) او بیا رسول الله ﷺ هغه پنځلس خبري وشمېرلې، دغــه الفاظ د صاحب مصابیح دي ، دلیل یې دادی چي ترمذي دواړه حدیثونه یو په بل پسې نقل کړي دي او په دواړو حدیثونو کي بېل بېل دغه پنځلس خبري نقل سوي دي.

صاحب مختصر لیکلي دي چي د حضرت علي رضي الله عنه په دغه روایت کي د (ولبس الحریر) یعني کله چي د ریښمو جامې اغوستل پیل سي، دغه الفاظ کله چي علم د دین څخه پرته د بل مقصد لپاره ښودل پیل سي ، پر ځای نه دي بلکه هر کله چي ددغه امت وروستني خلک مخکنیو خلکو ته بد او رد ویل پیل کړي ، پر ځای منقول نه دي مګر دا خبره صحیح نه ده ځکه چي د حضرت علي رضي الله عنه په روایت کي (کله چي ددغه امت وروستني خلک ...) الفاظ راغلي دي نو صحیح داده چي حضرت علي رضي الله عنه د (ولبس الحریر الفاظ د تعلم لغیر الدین) پر ځای نقل کړي دي ، له دې سره سم د پنځلسو خبرو یادونه د دواړو روایتو متعلق صحیح کیږي، دا چي امام طیبي رحمة الله علیه ویلي دي بالکل یې صحیح ویلي دي چي د ذکر سوو پنځلسو خبرو یادونه په دواړو روایتو کي په هر یوه کي ده او د صاحب مختصر دا قول صحیح نه دی چي د پنځلسو خبرو یادونه د ذکر مجموعي په توګه په دواړو روایتو کي دی ، مګر په لومړني حدیث کي د ذکر سوو خبرو شمېر پنځلس نه دی بلکه شپاړلس دی.

د امام مهدي په بار کي پېشګوئي

﴿۵۲۱۸﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل :

لَا تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتّٰى يَمْلِكَ الْعَرَبَ رَجُلٌ مِّنْ أَهْلِ بَيْتِيْ يُوَاطِئُ اِسْمُهٗ

دنیا به تر هغه وخته پوري نه فنا کیږي تر څو پوري چي پر عربو باندي به یو سړی پاچا سي دا سړی به زما د خاندان څخه وي او د هغه نوم به

اِسْمِيْ .رواه الترمذي وأبو داود . وفي رواية له قال لو لم يبق من الدنيا إلا

زما په نامه وي، ترمذي، ابوداؤد، او د ابوداؤد په يو بل روايت كي داسي راغلي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل : كه په دنيا فنا كيدو كي يوازي

يوم لطول الله ذلك اليوم حتى يبعث الله فيه رجلا مني أو من أهل بيتي

يوه ورځ باقي پاته سي نو الله تعالى به هغه ورځ اوږده كړي تر دې چي الله تعالى به زما د خاندان څخه يو سړى راوليږي چي

يواطئ اسمه اسمي واسم أبيه اسم أبي يملأ الأرض قسطاً وعدلا كما ملئت ظلماً وجورا .

د هغه نوم به زما په نامه وي چي د هغه د پلار نوم به زما د پلار په نامه وي هغه به مځكه په عدل او انصاف سره معموره كړي لكه څرنګه چي تر دې مخكي په ظلم او ستم سره معموره وه .

تخريج: سنن ابي داود ۴\۴۷۳، رقم: ۴۲۸۲، والترمذي ۴\۴۳۸، رقم: ۲۲۳۰.

تشريح: په دغه حديث كي چي كوم چا ته اشاره سوې ده د هغه څخه مراد حضرت امام مهدي علیه السلام دى، د هغه اصل نوم به (محمد) وي او لقب به يې مهدي وي، د رسول الله ﷺ له كورنۍ سره به تعلق لري مګر په دې اړه اختلافي قولونه دي چي ايا هغه به د امام حسن رضي الله عنه له اولاد څخه وي كه د حضرت امام حسين رضي الله عنه د اولاد څخه، مګر په څرګنده دا خبره زياته قياس ته نژدې ده چي هغه به د پلار له خوا حسني وي او د مور له خوا به حسيني وي، د رسول الله ﷺ په ذكر سوي ارشاد كي دې ته هم اشاره ده چي د رسول الله ﷺ سره به د هغه تعلق يوازي نسبي او نسلي نه وي بلكه روحاني او شرعي به هم وي، يعني د هغه طريقه د هغه عادات او معمولات به د رسول الله ﷺ د طريقو او عاداتو سره سم وي .

څرګنده دي وي چي په حديث كي امام مهدي علیه السلام ته يوازي د عربو نسبت (چي د هغه قبضه به پر عربو وي) محض د هغه د نسلي او وطني عظمت او شرف په وجه دى كنه نو په نورو حديثو كي راغلي دي چي د هغه واك او قبضه به پر ټوله نړۍ وي كه هغه عرب وي يا غير عرب وي، مګر دا توجيه زياته مناسبه ده چي محض د عرب په يادونه اكتفاء كول له دې كبله دي چي د ټولي نړۍ مسلمانان په روحاني توګه د عربو تابع دي ، نو پر عربو باندي د هغه تسلط او اقتدار

په بالواسطه توګه سره د ټولي دنيا پر مسلمانانو باندي د تسلط او اقتدار مترادف دی، دلته دا خبره هم څرګنده سول چي د دنيا هر مسلمان په روحاني توګه سره عربي دی ، دلته يوه خاص خبره دا هم ښودل ضروري دي چي رسول الله ﷺ امام مهدي علیه السلام ته په اشاره کولو سره دا فرمايلي دي چي د هغه نوم به زما د نامه په ډول او د هغه د پلار نوم به زما د پلار د نامه په ډول وي نو په دې خبره سره د شيعه ګانو ترديد کيږي چي مهدي موعود قائم او منتظر دی او هغه د حسن عکري زوی محمد دی.

هغه به ټوله مځکه د عدل او انصاف څخه ډکه کړي: مطلب دا دی چي هغه به تر خپل واک لاندي سيمو ټول خلک په پوره عدل او انصاف سره ونازوي او له هيچا سره به بې انصافي او بې عدلي نه کيږي، پوهېدل پکار دي چي يقسط او عدل د دواړو معنی تقريبا يوه ده لکه چي د ظلم او جور معنی يوه ده ، په صراح کي ليکلي دي چي د قسط معنی د انصاف او عدل ده .

همدارنګه د جود معنی ده يو چا ته داسي حکم ورکول چي پر هغه ظلم وي او د اصل په اعتبار جور دې ته وايي چي يو شی دهغه په غير محل کي کښېښودل سي نو په حديث کي په دواړو ځايو کي د يوې معنی حامل دوه لفظونه استعمالول محض د تاکيد او تکرار لپاره دي ، يا دا هم ويل کيږي چي رسول الله ﷺ دواړه لفظونه په بېلو بېلو معناوو کي استعمال کړي دي مثلا د قسط څخه مراد انصاف غوښتونکو ته انصاف ورکول دي او د عدل څخه مراد په حقوقو کي برابري او مساوات کول دي ، همدارنګه د ظلم څخه مراد د انصاف غوښتونکو ته انصاف تر لاسه کېدل دي او د جور څخه مراد په حقوق کي عدم مساوات او نابرابري ده .

امام مهدي به د رسول الله ﷺ د اولاد څخه وي

﴿۵۲۱۹﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْمَهْدِيُّ مِنْ عِتْرَتِي مِنْ وَلَدِ فَاطِمَةَ. رواه ابوداؤد.

د حضرت ام سلمه رضی الله عنها څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوريدلي دي چي فرمايل يې : مهدي به زما د عترت (اولاد) څخه وي يعني د بي بي فاطمې د اولاد څخه به وي . ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود ۱۴\ ۴۷۴، رقم: ۴۲۸۴.

تشريح: د عترت معنی د نسل او نژدې قرابت ده، د يو سړي هغه نژدې قريب چي مخکي تېر سوي وي يا په وروسته کي پيدا کيږي په عترت سره تعبير کيږي ، په صراح کي دا هم ليکلي دي

چي عزت د يو سړي قريب او لواحقينو ته وايي، په نهايه كي ليكلي دي د عترت معنی د عزيز او قريبانو ده، د رسول الله ﷺ د عترت څخه مراد د رسول الله ﷺ د نيكه عبد المطلب اولاد دی حال دا چي ځيني كسان د عترت اطلاق پر نژدې اهل بيتو باندي هم كوي.

ځيني علماء وايي چي ټول قريش د رسول الله ﷺ نسبت دی او مشهور قول دادی چي د عترت څخه مراد هغه خلك دي چي هغوئ ته د زكوة اخيستل حرام دي يعني د بني هاشم اولاد.

په هر حال د حديث خلاصه داده چي د حضرت مهدي عليه السلام نسلي تعلق به د رسول الله ﷺ سره وي او هغه به د بي بي فاطمې رضي الله عنها د اولاد څخه وي.

﴿۵۲۲۰﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَهْدِيُّ مِنِّي أَجْلَى الْجَبْهَةِ أَقْنَى الْأَنْفِ يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْرًا وَظُلْمًا يَمْلِكُ سَبْعَ سِنِينَ. رواه ابوداؤد.

د حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: مهدي زما د اولاد څخه دی، روښانه او پراخ تندي والا جګه پزه والا، هغه به داسي د عدل او انصاف څخه مځکه ډكه كړي لكه څرنګه چي مخكي د ظلم او زور څخه ډكه وه هغه به اووه كاله د مځكي مالك وي. ابوداؤد

تخريج: سنن ابي داود ۴\ ۴۷۴، رقم: ۴۲۸۵.

تشريح: په دغه روايت كي د سبع سنين څخه وروسته او ثمان سنين او تسع سنين (يعني اته يا نهه كاله) الفاظ هم بيان سوي دي چي د راوي خپل الفاظ دي او د هغه شك ظاهروي، مګر دلته دغه الفاظ نقل سوي نه دي ځكه چي كيدای سي مصنف ته د اوو كالو پر لفظ يقين تر لاسه سوی وي لكه چي د بي بي ام سلمه رضي الله عنها څخه د ابوداؤد په روايت كي نقل سوي دي چي مخته به راسي، مګر دا هم كيدای سي چي د اوو او اتو كالو په منځ كي شك موجود وي مګر د مصنف په نزد زيات يقيني لفظ د اوو كالو وي ځكه هغه د شك ظاهرونكي الفاظ نقل كولو پر ځای يوازي پر يقيني الفاظو باندي اكتفاء وكړه.

د حضرت مهدي عليه السلام سخاوت

﴿۵۲۲۱﴾: وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قِصَّةِ الْمَهْدِيِّ قَالَ فَيَجِيءُ

إِلَيْهِ رَجُلٌ فَيَقُولُ يَا مَهْدِيُّ أَعْطِنِي أَعْطِنِي قَالَ فَيَحْثِي لَهُ فِي ثَوْبِهِ مَا اسْتَطَاعَ أَنْ يَحْمِلَهُ. رواه الترمذي.

د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د مهدي د واقعې په لړ کي وفرمايل: مهدي ته به يو سړی راسي او وايي به ما ته راکړه، ما ته راکړه نبي کريم ﷺ وويل نو دده په کالو کي به په لپو مال ور واچول سي څومره چي دی وړلای سي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۴۳۹، رقم: ۲۲۳۲.

تشريح: حضرت مهدي عليه السلام به د سوال کوونکي د حرص په لېدو سره هغه ته بې شمېره روپۍ او مال ورکړي چي په راتلونکي کي هغه چا ته د سوال لاس و نه غزوي او په خپل زړه کي تنګي او غم محسوس نه کړي.

د امام مهدي د ظهور پيشګوئي

﴿۵۲۲۲﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَكُونُ اخْتِلَافٌ

د حضرت ام سلمه (رض) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: اختلاف به رامنځته سي

عِنْدَ مَوْتِ خَلِيفَةٍ فَيَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ هَارِبًا إِلَى مَكَّةَ فَيَأْتِيهِ

د يو خليفه پر مرګ باندي بيا به يو سړی د مديني څخه راووځي او د مکې و طرف ته به وتښتي

نَاسٌ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ فَيُخْرِجُونَهُ وَهُوَ كَارِهٌ فَيُبَايِعُونَهُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ

د مکې خلک به هغه ته راسي هغه به د کور څخه د هغه په ناخوښۍ د باندي وباسي او د حجر اسود او مقام ابراهيم په منځ کي به د هغه په لاس سره بيعت وکړي

وَيُبْعَثُ إِلَيْهِ بَعْثٌ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ فَيُخْسَفُ بِهِمْ بِالْبَيْدَاءِ بَيْنَ مَكَّةَ

او هغه به خپل خليفه جوړ کړي حال دا چي هغه سړی به په دې خوشحاله نه وي (دا سړی به امام مهدي وي) بيا به د شام (د پاچا د لوري) څخه د هغه د مقابلې لپاره يو لښکر راوليږل سي چي

وَالْمَدِينَةِ فَإِذَا رَأَى النَّاسُ ذَلِكَ أَتَاهُ أَبْدَالُ الشَّامِ وَعَصَائِبُ أَهْلِ الْعِرَاقِ

هغه به د مکې او مدينې په منځ کي په بيداء نامي ځای کي ژوندي خسف (ډوب) کړل سي، هر کله چي خلک خبر سي او دا حال ورته معلوم سي نو د شام ابدال او د عراق ډير خلک به د هغه په

فَيُبَايِعُونَهُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ ثُمَّ يَنْشَأُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ أَخْوَالُهُ كَلْبٌ

خدمت کي حاضر سي او د هغه په لاس به بيعت وکړي بيا به د قريشو څخه يو بل سړی پيدا سي چي د هغه نيکونه به قبيله کلب وي،

فَيَبْعَثُ إِلَيْهِمْ بَعْثًا فَيَظْهَرُونَ عَلَيْهِمْ وَذَلِكَ بَعْثُ كَلْبٍ وَيَعْمَلُ فِي النَّاسِ

دا سړی به هم د هغه سړي خلاف لښکر وليږي او پر هغه لښکر به د امام لښکر غالب سي او دا فتنه د کلب د لښکر فتنه ده، امام به د خلکو په منځ کي

بِسُنَّةِ نَبِيِّهِمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيُلْقِي الْإِسْلَامُ بِجِرَانِهِ فِي الْأَرْضِ فَيَلْبَثُ سَبْعَ سِنِينَ ثُمَّ يُتَوَفَّى وَيُصَلِّي عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ. رواه ابوداؤد.

د خپل پيغمبر (حضرت محمد ﷺ) د احکامو سره سم عمل کوي او اسلام ته به خپل غاړه پر مځکه کښيږدي امام به تر اووه کالو پوري قائم وي بيا به وفات سي او د هغه پر جنازه به مسلمانان لمونځ وکړي. ابوداؤد

تخريج: سنن ابي داود ۴\۴۷۵، رقم: ۴۲۸۶.

د لغاتو حل: الابدال: قوم من الصالحين لاتخلو الدنيا منهم اذا مات واحد ابدل الله مكانه باخر. جرانه: اى مقدم عنقه. (د مخ غاړه)

تشريح: په حديث کي چي د چا په اړه يادونه سوې ده د هغه څخه مراد حضرت امام مهدي عليه السلام دی، دليل يې دادی چي ابوداؤد دغه روايت په باب المهدي کي نقل کړی دی، له مدينې څخه مراد يا خو مدينه منوره ده يا هغه ښار مراد دی چيري چي ذکر سوی خليفه وفات سي او د خليفه پر ټاکلو باندي به د خلکو اختلاف پيدا سي په دغه وخت کي به د حضرت امام مهدي عليه السلام مکې ته تېښته د ذکر سوي اختلاف د فتنې څخه د ساتنې لپاره وي او د مکې تک ته به ځکه ترجيح ورکړي چي هغه ښار به نه يوازي دا چي د هر چا لپاره د امن ځای وي بلکه په سکون او عافيت سره د الله جل جلاله په عبادت کي د بوختيا غوره ځای هم دی.

بيداء: په اصل کي ځنګل او هواري مځکي ته وايي او پر سرای باندي يې هم اطلاق کيږي

مگر دلته په حديث كي د بيداء څخه مراد يو ځاى دى چي د مكې او مدينې په منځ كي واقع دى.
د شام د لښكر څخه مراد سفياني لښكر دى او ددغه لښكر د امام مهدي پر خلاف راتلل به په
اصل كي د سفياني حكومت پيدا سوې يوه فتنه وي چي د امام مهدي د ځرګندېدو د نښنو څخه
يوه نښه ده، په دې اړه تقريبا په تواتر سره ډېر حديثونه منقول دي په هغو كي يو صحيح حديث
هغه دى كوم چي امير المؤمنين حضرت علي رضي الله عنه داسي نقل كړى دى چي هغه سفياني به په
نسلي توګه د خالد بن يزيد ابنِ معاويه سره تعلق لري هغه به د لوى سر او ټپين مخ والا وي، د
هغه په سترګه كي به يو سپين داغ وي د دمشق په لور به دهغه ظهور وي د هغه د تابعدارانو د
ډلي به زيات د كلب د قبيلې سره تعلق لرونكي خلک وي ، د خلكو وينه بيول به دهغوئ خاص
عادت وي تر دې چي هغوئ به د حامله ښځو نس په څيرلو سره ماشومان هم هلاک كړي هغوئ
چي د حضرت امام مهدي عليه السلام د ظهور خبر واوري نو د هغه سره د جنګ كولو لپاره به
يو لښكر وليږي چي ماته به وخوري، ددې څخه وروسته به هغه سفيان په خپله د يو لښكر په
ايستلو سره د حضرت امام مهدي عليه السلام د مقابلې لپاره ولاړ سي مگر هغه به د بيداء په ځاى كي د
خپل ټول لښكر سره په مځكه كي غرق سي او هيڅوک به پكښي ژوندى پاته نسي ، يوازي يو
سړى به پاته سي چي حضرت امام مهدي عليه السلام ته به د سفيان او د هغه د لښكر د
ډرتناک حشر خبر وركړي.

(ابدال) : د اولياء الله يوې ډلي ته وايي چي د هغوئ له بركته الله جل جلاله ددغه كائناتو نظام
هموار ساتلى دى، په دنيا كي د ټولو ابدالو شمېر اوويا دى چي څلوېښت يې په شام كي دي او
دېرش نور په نورو هيوادو كي دي، اولياء الله ته ابدال ځكه وايي چي د دوئ بدلي كيږي يعني
كله چي په دوئ كي يو څوک وفات سي نو د هغه په بدله كي بل څوک وټاكل سي ، او يا دوئ ته
ابدال په دې اعتبار وايي چي هغوئ داسي مقدس كسان دي چي د عبادت او رياضت په ذريعه
په ځان كي ټول خراب عادتونه او خصلتونه ختم كړي او د هغه په بدله كي نيک عادتونه او
غوره اخلاق پيدا كړي، ددغه مقدسو ډلو په اړه په حديثو كي راغلي دي ، كه څه هم سيوطي
رحمه الله عليه د سنن ابوداؤد په تشريح كي ليكلي دي چي د ابدال يادونه په صحاح ستة كي نه ده
راغلې پرته د ابوداؤد ددغه حديث څخه چي دلته نقل سوى دى، دغه حديث حاكم هم نقل كړى
دى او صحيح يې ګرځولى دى، مگر سيوطي رحمه الله عليه د صحاح ستة څخه پرته د نورو مستندو او
معتبرو كتابو څخه داسي ډېر احاديث په جمع الجواع كي نقل كړي دي، چي په هغو كي دابدال
يادونه ده، په ډېرو حديثونو كي د څلوېښت شمېر راغلى دى او په ځينو كي د دېرشو شمېر

راغلي دي، هغوئ د حضرت علي ﷺ يو دا روايت هم نقل كړی دی چي ابدالو كومه لوړه درجه تر لاسه كړې ده نو هغه د ډېرو لمونځو او روژو په وجه نه ده او نه هغه د عبادتو په وجه ده بلكه هغوئ دومره په لوړه كچه سخي، د زړه په سلامتيا او د مسلمانانو سره د خيرخواهۍ د درلودلو په وجه دغه لوړي درجې تر لاسه كړي دي، رسول الله ﷺ وفرمايل: اې علي! زما په امت كي د داسي خلكو وجود چي د ابدالي د صفت درلودنكي وي ډېر زيات نادر دي، يعني ابدال هم كم وي او په يوه حديث كي چي د حضرت معاذ بن جبل ﷺ څخه منقول دی، دافرمايل سوی دي چي په كوم چا كي درې صفتونه يعني رضا، د ممنوعاتو څخه په پوره توګه پرهيز او د الله ﷻ د دين لپاره غصه كول وي، نو د هغه شمېر د ابدال په ډله كي كيږي، امام غزالي ﷫ په احياء العلوم كي نقل كړي دي چي كوم

څوک هره ورځ درې ځله دغه دعاء وايي نو د هغه لپاره د ابدال درجه ليكل كيږي، دعاء داده:

اللهم اغفر لامة محمد، اللهم ارحم امة محمد، اللهم تجاوز عن امة محمد.

ژباړه: اې الله! امت محمدي (ﷺ) ته بخښنه وكړې، اې الله! پر امت باندي رحم وكړې او اې الله! د امت محمدي ګناهونه معاف كړې.

خلاصه دا چي څوک د خپل ځان څخه ټولي انساني او اخلاقي خرابۍ ليري كړي، خپل ځان په پوره توګه پاک او مهذب جوړ كړي او د مخلوق خير خواه سي نو د هغه شمېر د ابدالو په ډله كي كيږي.

عصائب: هم د اولياء الله د يوې ډلي نوم دی لكه څرنګه چي ابدال دي، له حضرت علي ﷺ څخه منقول دي چي ابدال د شام په هيواد كي اوسيږي او عصائب د عراق په هيواد كي او نجباء د مصر په هيواد كي (د ابدال او عصائبو په ډول نجباء هم د اولياء الله د ډولو څخه يو ډول دی) او ځينو حضراتو دا ويلي دي چي عصائب هغه خلكو ته وايي چي په خپله ټولنه كي تر ټولو زيات عابد، زاهد او نېک وي، دغه وضاحت غالبا د لغوي معنی په اعتبار دی ځكه چي په لغت كي عصب القوم د قوم نيكو خلكو ته وايي.

د كلب قبيلې لښكر جوړول او د هغوئ له خوا قتل و قتال رامنځته كېدل به په آخره زمانه كي د يوې فتنې په توګه څرګنديږي، او دا فتنه هم د حضرت امام مهدي ﷺ د ظهور د نښو څخه يوه نښه ده او د مسلمانانو دين به پر خپل غاړه وي، مطلب دادي چي دين اسلام به قائم سي د شريعت قوانين به په پوره سكون او اطمينان سره جاري سي او ټول مسلمانان به په ارامه او ډاډ سره ژوند تېروي، څرګنده دي وي چي (جران) د اوښ د غاړې هغه مخكنۍ برخي ته وايي چي د

ذبح د ځای ځخه د نحر تر ځای پوري وي، کله چي اوښ په تللو سره ودريږي او د آرام کولو لپاره کښيني نو دخپلي غاړي هغه برخه پر مځکه اوږده کړي چي په دې سره هغه ته ډېر آرام تر لاسه کيږي، دلته د اوښ د غاړي سره د تشبيه ورکولو مقصد دادی چي د حضرت امام مهدي عليه السلام په زمانه کي به اسلام ته ثبات او قرار تر لاسه سي چي د مسلمانانو په منځ کي به مخالفت، مناقشت او د جنګ جګړو نوم او نښان نه وي، ددين او اسلام لوړتيا ، د احکام سنت پابندي او دملي نظام د خوشحالۍ او استحکام دوربه وي.

د مهدويت د درواغو دعوه کوونکو ترديد

دلته دا ښوول ضروري دي چي ډېرو خلکو ددې خبري دعوه کړې ده چي هغوئ مهدي دي، په هغوئ کي ځيني خلک هغه دي چي د مهدي لغوي معنی د هدايت کونکي اخلي او ځان ته مهدي وايي، ځرګنده ده چي د داسي خلکو په اړه يو ترديدي خبره نه ويل کيږي ځکه که هغوئ په حقيقت کي د هدايت رښا خپرونکي وي او د هغوئ په ذريعه مخلوق ته ددين او آخرت صحيح لارښوونه تر لاسه کيږي نو په لغوي توګه هغوئ ته مهدي ويل کيږي مګر هغه خلک چي محض د دنيا په فريب کي په اخته کېدو سره او د خپل شخصيت په لوړلو سره ځان ته مهدي وايي نو په دې کي شک نسته چي هغه بالکل دروغجن او مکار دی، نو د داسي خلکو مکر او فريب د مسلمانانو د خطا ايستلو او هغوئ دځان پيروان کولو لپاره وي ، او دهغوئ په ذريعه نه يوازي دا چي د مهدي کېدو دعوه کوي بلکه په ځينو ښارو او هيوادو کي يې فتنه او فساد خپور کړی وي ، او په پای کي د هغوئ انجام ډېر خراب سو .

صحيح العقيده مسلمانانو د هغوئ پوره دفع کړې ده او هغوئ ته د تبليغ کولو سره د هغوئ ښارونو او هيوادو خلکو ته يې د هغوئ د فتنې او فساد ځخه خلاصون ورکړ ، زموږ په پاکستان او هندوستان کي د يو داسي ګمراه خلکو ډلي پيدا سوي دي چي ځان ته مهدويه وايي ددې ډلي خلک ډېر جاهل وه ، د دوئ عقيده وه چي مهدي موعود زموږ د پيشوا په صورت کي ظاهر سو او بيا وفات سو او د خراسان په يو ښار کي دفن سو ، د هغوئ د ګمراهيو ځخه يوه لويه ګمراهي دا عقيده وه چي کوم ځوک زموږ دنظر او خيال عقيده نه لري او زموږ له خبري سره متفق نه وي نو هغوئ کافر دي ، له دې کبله په دغه زمانه کي د مکې د ځلورو مذهبو علماؤ په اتفاق سره دا فتوا ورکړې ده چي پر صاحب اقتدار مسلمانانو باندي واجب دي چي دا خلک قتل کړي او همدارنګه د شيعه دغه عقيده او قول هم بالکل فاسد دی چي مهدي موعود په

اصل کي محمد ابن احمد عسکري دی چي هغه وفات سوی نه دی بلکه هغه د نظرو څخه پټ سوی دی ، هغه د زماني امام دی او پر خپل وخت باندي په ظاهرېدو سره د خپل امامت او حاکیمت اعلان کوي ، د اهل سنت والجماعت په نزد دا قول هم د سره غلط او باطل دی او ددې په تردید کي د علم کلام کتابونه د دلائلو څخه ډک دی ددې څخه پرته په عروة الوثقی کي په وضاحت سره لیکل سوي دي چي حضرت محمد ابن حسن عسکري وفات سوی دی .

﴿۵۲۲۳﴾ : وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلَاءً

د حضرت ابوسعید رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د یوې بلا ذکر وکړ

يُصِيبُ هٰذِهِ الْأُمَّةَ حَتّٰى لَا يَجِدُ الرَّجُلُ مَلْجَأً يَلْجَأُ إِلَيْهِ مِنَ الظُّلْمِ فَيَبْعَثُ

چي پر دې امت به نازلیږي تر دې چي هیڅوک به د هغې بلا څخه د پناه تر لاسه کولو ځای تر لاسه نه کړي بیا به

اللّٰهُ رَجُلًا مِنْ عِتْرَتِي وَأَهْلِ بَيْتِي فَيَمْلَأُ بِهِ الْأَرْضَ قِسْطًا وَّعَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ

الله تعالی یو سړی ږټاکی چي زما د اولاد او کورنۍ څخه به وي هغه به مځکه د عدل او انصاف څخه داسي معموره کړي لکه څرنګه چي مځکي

ظُلْمًا وَجَوْرًا يَرْضٰى عَنْهُ سَاكِنُ السَّمَاءِ وَسَاكِنُ الْأَرْضِ لَا تَدَعُ السَّمَاءُ مِنْ

د ظلم او ستم څخه معموره وه په دې سره به د مځکي خلک هم خوشحاله سي او آسمان والا هم،

قَطْرِهَا شَيْئًا إِلَّا صَبَّتْهُ مِدْرَارًا وَلَا تَدَعُ الْأَرْضُ مِنْ نَبَاتِهَا شَيْئًا إِلَّا أَخْرَجَتْهُ

(د هغه په زمانه کي) به د آسمان د باران د څاڅکو څخه هیڅ باقي پرې نه ږدي یعني باران به ډیر وي او مځکه به د خپل شنکیاوو او وښو څخه هیڅ باقي پرې نه ږدي یعني هر څه به راشنه کوي

حَتّٰى يَتَمَنَّى الْأَحْيَاءُ الْأَمْوَاتَ يَعِيشُ فِي ذٰلِكَ سَبْعَ سِنِينَ أَوْ ثَمَانَ سِنِينَ أَوْ

تِسْعَ سِنِينَ . رواه حاكم .

تر دې چي ژوندي خلک به ددې خبري ارمان کوي چي مړه خلک په دغه ښه وخت کي ژوندي

واى، دا سړى به داسي ژوندى وي دا سړى به همداسي ژوندى وي اووه كاله، يا اته كاله او يا نهه كاله به تير كړي. حاكم

تخريج: قال ملا علي القاري في مرقاة المفاتيح ۵\ ۱۸۴،

تشريح: آسمان به د خپل باران د څاڅكو...ترپايه: خلاصه داده چي د حضرت مهدي عليه السلام په زمانه كي به د خير او بركت دا حال وي چي باران به د وخت او ضرورت سره سم په پوره توګه اوري، كښتونه او د مځكي څخه تر لاسه كېدونكي شيان به ډېر پراخه سي او همدارنګه هري خوا ته به خوشحالي او ارام وي، او خلک به ډېر خوشحاله ژوند تېروي،

ژوندي خلک به د مړو خواهش كوي: مطلب دادى چي د هغه زمانې خلک به دومره خوشحاله ژوند تېروي چي د مړو د وجود او ژوند خواهش به كوي او دا به وايي چي ارمان هغه خلک زموږ په زمانه كي واى نو هغوئ ته به ددغه خوشحاله ژوند لېدل په برخه سوي واى، څرګنده دي وي چي ځينو كسانو د (احياء) لفظ د الف په زبر سره يعني مصدر ويلى دى چي معنى يې د ژوند كول دي، په دغه صورت كي به ددغه جملې مفهوم دا وي چي خپله مړي به دا خواهش كوي چي الله جل جلاله هغوئ ته دوهم ځل په ژوند وركولو سره دنيا ته راوليږي چي هغوئ هم د خوشحالۍ زمانه وويني مګر دا خبره د مبالغې د اظهار لپاره د يو ناممكن شي د ممكن فرض كولو په توګه ده، په شرط ددې چي احياء د الف په زبر سره ثابت وي كنه نو ددې خبري د يو احتمال څخه پرته بل هيڅ ازربنت نسته.

اته يا نهه كاله: دغه الفاظ يا خو د راوي د شک څرګندولو لپاره دي چي د روايت د نقل كولو په وخت كي راوي ته په صحيح توګه ياد نه وه چي رسول الله ﷺ دلته د اوو كالو شمېر ذكر كړ كه د اتو او كه د نهو، يا دغه الفاظ خپله رسول الله ﷺ فرمايلي دي چي مطب يې دادى چي ددغه حديث فرمايلو تر وخت پوري رسول الله ﷺ ته هم په مبهمه توګه سره معلوم وو چي رسول الله ﷺ د اوو، اتو او يا نهو په ذريعه بيان وفرمايه مګر بيا وروسته د الله جل جلاله له خوا رسول الله ﷺ ته په يقين سره د اوو كالو وخت وښودل سو، نو رسول الله ﷺ له هغه څخه وروسته په حديثو كي يوازي د اوو كلو يادونه فرمايلې ده.

د مشكوة په اصل نسخه كي د رواه څخه وروسته خالي ځاى دى مګر وروسته دا عبارت ليكل سوى دى (الحاكم في مستدركه وقال صحيح) يعني دغه روايت حاكم په خپل مستدرک كي نقل كړى دى او ويلي يې دي چي دا حديث صحيح دى.

يوه پېشګوئي

﴿۵۲۲۴﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ رَجُلٌ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: يو سړی به په دغه ښارونو کي

مِنْ وَرَاءِ النَّهْرِ يُقَالُ لَهُ الْحَارِثُ حَرَّاثٍ عَلَى مُقَدِّمَتِهِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ مَنْصُوْرٌ

چي د ويالې (ماوراء النهر) ترشا واقع دي څرګند سي چي په حارث حراثه به بلل کيږي دده پر لومړني لښکر به يو سړی وي د هغه نوم به منصور وي ،

يُوَطِّئُ أَوْ يُمَكِّنُ لِآلِ مُحَمَّدٍ كَمَا مَكَّنَتْ قُرَيْشٌ لِرَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَبَ عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ نَصْرُهُ أَوْ قَالَ إِجَابَتُهُ. رواه ابوداؤد.

دا حارث به د حضرت محمد ﷺ اولاد ته تم ځای ورکړي لکه څرنګه چي د قريشو هغه خلکو چي ايمان يې راوړی وو حضرت محمد ﷺ ته ځای ورکړی وو پر هر چا د دغه سړي مرسته واجب ده ، يا وه يې فرمايل چي قبلول يې واجب دي. ابوداؤد

تخريج: سنن ابي داود ۴\۴۷۷، رقم: ۴۲۹۰.

د لغاتو حل: مقدمته: ای مقدمة جيشه، يوطن: اي يقرر و يثبت الامر.

تشريح: د ماوراء النهر معنی د هغه سيمي ده چي د ويالې شاته وي او ددې څخه مراد هغه خطه ده چي په هغه کي بخارا ، سمرقند او نور ښارونه واقع دي، په حارث حراث کي حارث اصلي نوم دی او حراث د هغه صفت دی يعني کښت کوونکی .

(يوطن او يمکن) يعني ځای به ورکړي، دلته د او حرف يا خو د راوي د شک څرګندولو لپاره دی او يا د او په معنی کي دی، په دغه صورت کي به د جملې مفهوم دا وي چي هغه سړی به د محمد ﷺ د اولاد له لوري مال ، اسباب ، وسله او روپۍ ورکوي د هغوئ حکومت او خلافت به مستحکم وي ، په مختلفو ذرائعو او طريقو به هغوئ ته تقويت رسوي او د خپل لښکر په ذريعه به د هغوئ مرسته کوي .

د محمد ﷺ د اولاد څخه مراد په عامه توګه ټوله کورنۍ او د رسول الله ﷺ اهل بيت دي، او په خاصه توګه د حضرت امام مهدي عليه السلام ذات مراد دی، دا هم ويل کيږي چي د دغه الفاظ (د محمد ﷺ اولاد) زائد دی او د محمد ﷺ څخه مراد حضرت امام مهدي عليه السلام دی .

له قريشو څخه مراد هغه خلک دي چي هغوئ ايمان قبول کړی وو او په هر څه سره يې د رسول الله ﷺ مرسته او اعانت کړی وو لکه حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او داسي نور کسان، مګر رسول الله ﷺ ته په ځای ورکولو کي ابو طالب هم شامل دي که څه هم هغه ايمان نه وو قبول کړی ، يا دايې وفرمايل چي هغه سړي قبول کړئ ، دغه الفاظ د راوي له خوا د هغه د شک ښکارندوي کوي، د خپل لفظ نصرة لفظ وفرمايه او يا د اجابته لفظ، ددغه حديث د سياق څخه او په دې اړه منقول نور حديثو د اسباق څخه دا معلوميږي چي رسول الله ﷺ دلته يا خو د نصره لفظ وفرمايه او يا د اجابته لفظ، ددغه حديث د سياق څخه او په دې اړه منقول نور حديثو د اسباق څخه دا معلوميږي چي رسول الله ﷺ د کوم چا د ښکارندوي دي او هغه به د خپل امامت او خلافت په دعوه سره ښکارند سي يعني د هغه ظهور به د حکومت د مشرتابه په صورت کي وي او د هغه اطاعت او فرمانبرداري به پر مسلمانانو واجب دي، او منصور نامی سړی به د هغه د لښکر قومندان وي ، د ځينو کسانو دا وينا ده چي رسول الله ﷺ د منصور په فرمايلو سره اشاره وفرمايل چي د هغه ځرګندونه سوې ده او هغه مشهور عالم حضرت ابومنصور ماتريدي وو چي د هغه درجه د حنفي فقه د اصول د مدون حيثيت سره په حنفيه کي امام کمل کيږي او د هغه ذات د حنفي اصول فقه مدار دی.

﴿۵۲۲۵﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعيد رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُكَلِّمَ السِّبَاعُ الْإِنْسَ وَحَتَّى تُكَلِّمَ

په هغه ذات دي مي قسم وي د چا په واک کي چي زما روح ده قيامت به نه راځي تر څو پوري چي درندګان د خلکو سره خبري ونه کړي او تر څو پوري چي خبري ونه کړي

الرَّجُلَ عَذَبَةُ سَوْطِهِ وَشِرَاكُ نَعْلِهِ وَتُخْبِرَهُ فَخِذُهُ بِمَا أَحْدَثَ أَهْلُهُ بَعْدَهُ. رواه الترمذي

د سړي د دُرې تسمې او د څپليو تسمې د هغه سره تر دې چي سړي ته به خپل ورون وايي چي د هغه په نه شتون کي د هغه اهل او عيال څه څه کړي دي . ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۴\۴۱۳، رقم: ۲۱۸۱.

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

د قيامت نښي به كله ظاهرېږي

﴿۵۲۲۶﴾: عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْاٰيَاتُ بَعْدَ الْمِائَتَيْنِ. رواه ابن ماجه.

د حضرت ابو قتاده رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: (د قيامت) نښي به دوه سوه كاله وروسته شروع سي. ابن ماجه

تخريج: سنن ابن ماجه ۲\۱۳۴۸، رقم: ۴۰۵۷.

تشريح: د رسول الله ﷺ دوينا مطلب دا وو چي كوم شيان او كومي خبري د قيامت نښي ګرځول سوي دي د هغو ښكاره كېدل او پېښېدل به د دوو سوو كالو وروسته پيل سي، پاته سوه دا خبره چي دغه دوه سوه كاله له څه وخت څخه مراد دي نو د هجرت نبوي دوخت څخه يا د اسلام د رڼا د ظهور دوخت څخه او يا د رسول الله ﷺ د وفات د وخت څخه دوه سوه كاله وخت مراد دی، او دا هم كيدای سي چي پر المائتين باندي د لام حرف د عهد لپاره وي چي مطلب يې دادی چي د قيامت نښي به د دوو سوو كالو وروسته وي، د نور زيات وضاحت لپاره دا سي ويل كيږي چي د دوو سوو كالو څخه دوولس سوه كاله مراد دي او دا به هغه زمانه وي چي د قيامت كوچنۍ نښي به ښكاره سوي وي او لوی نښي لكه د حضرت مهدي عليه السلام ښكاره كېدل، د حضرت عيسی عليه السلام نزول، د دجال راوتل او نوري پر له پسې نښي ښكاره كېدل يعني لمر د ختيځ پر ځای د لوېديځ څخه راختل، د دابة الارض راوتل، او د ياجوج ماجوج وغيره ښكاره كېدو وخت رانژدې سي او اهل علم به محسوس كړي چي دنيا د خپل عمر اخري حدودو ته رسېدلې ده.

يوه لار ښوونه

﴿۵۲۲۷﴾: وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّايَاتِ السُّودَ قَدْ جَاءَتْ مِنْ قبل خُرَاسَانَ فَأْتُوهَا فَإِنَّ فِيهَا خَلِيفَةَ اللّٰهِ الْمَهْدِيَّ. رواه احمد والبيهقي في دلائل النبوة.

د حضرت ثوبان رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چي تاسو د خراسان د لوري تور بیرغونه راتلل ووینئ نو هغه خوا متوجه سئ (یعني په هغه خلکو کي ګډ سئ) ځکه چي په هغه بیرغو کي به د الله جل جلاله خلیفه مهدي وي. احمد او بیهقي.

تخریج: مسند الامام احمد ۵\ ۲۷۷.

تشریح: د توري نښي څخه مراد حارث او د منصور لښکر دی چي د هغه په اړه په یو تیر سوي یو حدیث کي ذکر وسو، او د متوه کېدو څخه مراد په هغه لښکر کي شاملیدل او د راتلونکو امیرانو او حاکمانو اطاعت او فرمانبرداري کول دي.

د مهدي څخه مراد د هغه لغوي معنی ده یعني هغه خلیفه او مشر چي یو معمولي سړی نه وي بلکه د الله جل جلاله له خوا هدایت یافته وي او خلک به د هدایت پر لار بیایي چي د هغه مشرتوب قبلول او د هغه اطاعت کول به واجب وي.

په دغه ارشاد کي له مهدي څخه نه خو حضرت مهدي علیه السلام مراد دی او نه ددې خبري تضاد معلومیږي چي د مهدي ظهور به د حرمین شریفین څخه کیږي.

امام مهدي به د حضرت حسن رضي الله عنه د اولاد څخه وي

﴿۵۲۲۸﴾: وَعَنْ أَبِي إِسْحٰقَ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَنَظَرَ إِلَى ابْنِهِ الْحَسَنِ

د حضرت ابو اسحاق رضي الله عنه څخه روایت دی چي حضرت علي رضي الله عنه خپل زوی حسن رضي الله عنه ته وکتل

وَقَالَ إِنَّ ابْنِي هٰذَا سَيِّدٌ كَمَا سَمَّاهُ رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَيَخْرُجُ

او وه یې ویل: زما دا زوی څرنګه چي رسول الله ﷺ فرمایلي دي سردار دی، ډیر ژر به ده د

مِنْ صُلْبِهِ رَجُلٌ يُسَمَّى بِاسْمِ نَبِيِّكُمْ يُشْبِهُهُ فِي الْخُلُقِ وَلَا يُشْبِهُهُ فِي الْخَلْقِ

ثُمَّ ذَكَرَ قِصَّةً يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا. رواه ابوداؤد ولم يذكر القصة.

ملا څخه یو سړی پیدا سي چي د هغه نوم به ستاسو د نبي په نامه وي، په اخلاقو او عاداتو کي به د هغه ﷺ متشابه وي، په صورت او شکل کي به مشابه نه وي، ددې څخه وروسته حضرت علي رضي الله عنه د هغه سړي د عدل او انصاف واقعه بیان کړل چي مځکه به د عول څخه ډکه کړي. ابوداؤد

تخریج: سنن ابي داود ۴\ ۴۴۷، رقم: ۴۲۹۰.

تشریح: لکه څرنګه چي رسول الله ﷺ د هغه په اړه فرمایلي دي، ددغه قول په ذریعه حضرت

علي رضي الله عنه د رسول الله ﷺ دغه ارشاد ته اشاره وفرمايل : ابني هذا سيد ولعل الله ان يصلح به بين فئتين عظيمتين من المسلمين ، يعني زما دغه زوى سيد (سردار) دى او اميد دى چي الله جل جلاله به دده په ذريعه د مسلمانانو د دو ولويو ډلو په منځ كي صلح راولي .

په ظاهري شكل او صورت كي به د رسول الله ﷺ مشابه نه وي يعني حضرت مهدي عليه السلام به په ټولو شيانو كي او په هر اعتبار د رسول الله ﷺ د ظاهر شكل او صورت مشابه نه وي ، مګر په ځيني اعتبار سره د هغه له رسول الله ﷺ سره ظاهري مشابهت ثابت دى لكه چي مخكي بيان سول، دغه حديث ددې خبري دليل دى چي حضرت امام مهدي عليه السلام به د حضرت امام حسن رضي الله عنه له اولاد څخه وي او حضرت امام حسن رضي الله عنه ته د هغه نسبت به د مور له طرفه وي او په دې سره د شيعه ګانو ددغه قول ترديد كيږي چي امام مهدي عليه السلام په اصل كي محمد ابن حسن عسكري دى چي په دغه دنيا كي موجود دى، مګر د نظرونو څخه پټ سوى دى، او په خپل وخت به ظاهريږي، د شيعه ګانو دا قول ځكه صحيح نه دى چي محمد ابن حسن عسكري رضي الله عنه په اتفاق سره حسيني دى هغه د حضرت امام حسن رضي الله عنه د اولاد څخه نه دى كه دا وويل سي چي حضرت علي رضي الله عنه د امام حسن رضي الله عنه د اولاد څخه د يو سړي پيدا كېدو ته اشاره كړې ده ، كيداى سي ددې څخه مراد د امام مهدي عليه السلام څخه پرته بل څوك وي، نو دا خبره هم خلاف حقيقت وي ځكه چي مخكه د عدل او انصاف څخه ډكونكې خبره ددې ترديد كوي، نو په هيڅ روايت كي هم حسني يا حسيني ساداتو څخه د هيڅ داسي سړي ذكر نسته چي هغه ته د مځكي د عدل او انصاف څخه د ډكونكي خبري نسبت سوى وي پرته له دې څخه چي دغه صفت د مهدي عليه السلام په باره كي نقل كيږي .

د ملخانو ختمېدل د قيامت د نښو څخه دى

﴿۵۲۲۹﴾ : وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ فُقِدَ الْجَرَادُ فِيْ سَنَةٍ مِّنْ سِنِيْ عُمَرَ

حضرت جابر بن عبد الله رضي الله عنه وايي په كوم كال چي حضرت عمر رضي الله عنه وفات سوى دى په هغه كال ملخان نه راغلل ، حضرت عمر رضي الله عنه

الَّتِيْ تُوُفِّيَ فِيْهَا فَاهْتَمَّ بِذٰلِكَ هَمًّا شَدِيْدًا فَبَعَثَ إِلَى الْيَمَنِ رَاكِبًا وَرَاكِبًا إِلَى

دا په خاصه توګه محسوس كړه او پر ملخانو نه راتلو باندي غمګين سو ، بيا يې د يمن په لوري يو

الْعِرَاقِ وَرَاكِبًا إِلَى الشَّامِ يَسْأَلُ عَنِ الْجَرَادِ هَلْ أُرِيَ مِنْهُ شَيْئًا فَأَتَاهُ الرَّاكِبُ

سپور وليږى او د عراق په لوري يو سپور وليږي او د شام په لوري يو سپور وليږى چي هلته په رسيدو

سره د ملخانو په باره کې پوښتنه وکړي چې يو چا چيري ليدلي دي، کوم سپور چې

الَّذِيْ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ بِقَبْضَةٍ فَنَثَرَهَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَلَمَّا رَآهَا عُمَرُ كَبَّرَ وَقَالَ

يمن ته ليږل سوی وو هغه يو موټ ملخان راوړل او د حضرت عمر رضي الله عنه مخ ته يې ايله کړل د هغه په ليدو سره حضرت عمر رضي الله عنه الله اکبر و وايه، بيا يې دا بيان وکړ چې

سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ أَلْفَ

ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دا اوريدلي دي چې الله تعالى زر امتونه پيدا کړي دي

أُمَّةٍ سِتُّمِائَةٍ مِنْهَا فِي الْبَحْرِ وَأَرْبَعُمِائَةٍ فِي الْبَرِّ فَإِنَّ أَوَّلَ هَلَاكِ هٰذِهِ الْأُمَّةِ

په دې کې شپږ سوه په درياب کې دي او څلور سوه په وچه کې دي، په حيوانانو کې به تر ټولو

الْجَرَادُ فَإِذَا أَهْلَكَ الْجَرَادُ تَتَابَعَتِ الْأُمَمُ كَنِظَامِ السِّلْكِ. رواه البيهقي في شعب الإيمان.

اول ملخان هلاک سي، بيا به د حيوانانو نور ډولونه يو په بل پسې هلاکيږي لکه څرنګه چې د ملغلرو تار خلاص سي او ملغلري يو په بل پسې ايله کيږي. بيهقي.

تخريج: البيهقي في شعب الايمان ١٧\ ٢٣٤، رقم: ١٠١٣٢.

==============

بَابُ الْعَلَامَاتِ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ وَذِكْرِ الدَّجَّالِ

(د قيامت څخه مخکې د ښکاره کېدونکو نښو او د دجال يادونه)

په دغه باب کې د آخري زمانې د هغه نښو او علاماتو يادونه سوې ده چې قيامت ته نژدې به ښکاره سي لکه چې په تېر سوي باب کې د کوچنيو نښو يادونه وه.

بايد چې د حضرت امام مهدي عليه السلام د ښکاره کېدو يادونه هم په دغه باب کې سوې وای ځکه چې د هغه د وجود تعلق د حضرت عيسى عليه السلام او دجال سره دی مګر د حضرت مهدي عليه السلام ذکر د تېرو بابو په هغه حديثو کې سوی دی چې په هغو کې د داسي فتنو او جګړو يادونه وه چې د امام مهدي عليه السلام د ښکاره کېدو څخه مخکې به واقع کيږي، او د هغه د ظاهرېدو وروسته به ختم سي

ځکه په دغه باب کي د هغه يادونه ونه سول .

د قيامت ځنځه مخکي چي د کومو لسو نښنو يادونه کيږي او د کتاب مؤلف دلته نقل کړي دي د هغو ظاهرېدل او واقع کېدو چي کوم ترتيب په حديثو او رواياتو کي منقول دي په هغو کي اختلاف دی چي په ځينو حديثو او روايتو کي په يوه ترتيب سره نقل سوي دي او په ځينو کي په بل ترتيب سره منقول دي، شارحينو د هغو په منځ کي مطابقت او موافقت پيدا کولو لپاره ډېر څه ليکلي دي چي د هغه يو څه برخه به د حديثو د تشريح په ځنګ کي ذکر کړل سي، مګر دا خبره بايد په ذهن کي وي چي په دغه لسو نښنو کي تر ټولو لويه او سخته نښنه د دجال ښکاره کېدل دي چي د هغه په اړه ډېر زيات مشهور احاديث منقول دي .

د دجال او مسيح معنی

د (دجال) لفظ د دجل ځنځه ايستل سوی دی چي معنی يې د غلط ، مکر او د تلبيس ده، کله چي يو ځوک يوه صحيح خبره د يوې غلطي خبري سره ګډوي او چمبازي کوي نو ويل کيږي چي دجل الحق بالباطل، يعني هغه حق د باطل سره ګډ وډ کړ، د دجل معنی د کذب يعني درواغو هم ده نو د دجال په ذات کي دغه دواړي معناوي تر لاسه کېدل بالکل ښکاره خبره ده ، له دې ځنځه پرته په قاموس او نورو کتابو کي د دجال نوري د تسميې وجهي هم ذکر سوي دي .

مسيح يو داسي مشترک نوم دی چي د حضرت عيسی علیه السلام او دجال دواړه لپاره استعماليږي، مګر په عامه توګه سره دا کيږي چي کله دغه لفظ د دجال لپاره استعماليږي نو هغه يوازي د دجال سره مقيد کوي يعني مسيح دجال ورته وايي او کله چي د حضرت عيسی علیه السلام لپاره استعماليږي نو دغه لفظ مطلق استعمالوي يعني يوازي مسيح ورته وايي، حضرت عيسی علیه السلام ته مسيح ځکه ويل کيږي چي هغه به يو ړوند يا پيس يا بل ناروغ باندي لاس راتېر کړ نو هغه به روغ سو ، يا دا چي د حضرت عيسی علیه السلام پښنه د عامو خلکو په ډول نه وه بلکه هواره وه ځکه حضرت عيسی علیه السلام ته مسيح ويل کيږي، يا دا چي حضرت عيسی علیه السلام د مور د نس ځنځه بالکل ممسوح يعني پاک پيدا سوی وو ، د زېږېدو په وخت کي ماشوم چي د کومو شيانو سره د مور له نس ځنځه راوځي هغه خيري دده سره نه وي بالکل پاک د مور د نس ځنځه راغلی دی، په دې اعتبار ورته مسيح ويل کيږي، د ځينو علماوو په نزد د مسيح معنی د صديق ده په دې اعتبار ورته مسيح ويل بالکل ښکاره خبره ده ، يوه خبره دا هم کيږي چي حضرت عيسی علیه السلام به د مځکي فاصله ډېر ژر پرې کول نو د مساحت په مناسبت سره نو موړي ته مسيح ويل کيږي.

دجال ته هم د مسيح ويلو يوه وجه داوه چي هغه به تقريبا د ټولي مځکي تګ کوی او په ټوله دنيا کي به ګرځي او دغه ملعون ته د مسيح ويلو نوري وجهي هم دي يو خو دا چي د هغه يوه سترګه به غائبه وي او يوې خوا ته مخ به يې ممسوح وي، دوهم دا چي هغه به يو داسي کس وي چي د هغه څخه خير او نيکي ليري کړل سوې ده لکه څرنګه چي د حضرت عيسى عليه السلام د ذات څخه بدي او خيري ليري کړل سوي دي، نو حضرت عيسى عليه السلام خو مسيح الله او دجال ملعون مسيح الضلالت دی، ځينو حضراتو ويلي دي چي د دجال لپاره د مسيح لفظ دی چي د هغه معنی د بد شکل او بد صورت ده او د حضرت عيسى عليه السلام لپاره د مسيح لفظ دی، دا چي ځينو خلکو ويلي دي چي د دجال لپاره د مسخ لفظ دی نو دا خبره غلطه ده.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د قيامت د راتللو لس غټي نښي

﴿۵۲۳۰﴾: عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ أَسِيدٍ الغفاري قَالَ اِطَّلَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
د حضرت حذيفه بن اسيد غفاري رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ د قيامت ذکر کوی چي رسول الله
وَسَلَّمَ عَلَيْنَا وَنَحْنُ نَتَذَاكَرُ فَقَالَ مَا تَذَاكَرُونَ قَالُوا نَذْكُرُ السَّاعَةَ قَالَ إِنَّهَا
صلى الله عليه وسلم زموږ و طرف ته وکتل او وه يې فرمايل چي تاسو څه بحث کوئ؟ موږ وويل چي د قيامت خبري کوو، هغوئ وفرمايل چي قيامت به
لَنْ تَقُومَ حَتَّى تَرَوْنَ قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ فَذَكَرَ الدُّخَانَ وَالدَّجَّالَ وَالدَّابَّةَ
تر هغه وخته پوري نه راځي تر څو پوري چي تاسو لس نښي وه نه وينئ، دد ې څخه وروسته رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه نښو ذکر وکړ او وه يې فرمايل: دود چي په مشرق او مغرب کي به تر ځلوېښتو ورځو پوري خپرېږي، دجال، دابه (يعني د دابة الارض ظهور)، (دابة الارض يو حيوان دی چي شپيته ګزه اوږد د هغه سره به د حضرت موسى عليه السلام همسا او د حضرت سليمان عليه السلام ګوتمۍ وي، په ځغاسته کي به هيڅوک د هغه مقابله نه سي کولای هغه به پر مؤمن د موسى عليه السلام همسا ووهئ او د هغه پر مخ به مؤمن وليکل سي او د کافر پر مخ به مهر لګولو سره کافر وليکي)

وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَنُزُولَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَيَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ

د لمر د مغرب څخه راختل، د عيسى بن مريم عليه السلام نازليدل، ياجوج او ماجوج ،

وَثَلَاثَةَ خُسُوفٍ خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ وَخَسْفٌ بِجَزِيرَةِ

پر درو ځايونو باندي د مځکي خسف يو په مشرق کي، دويم په مغرب کي او دريم په جزيره

الْعَرَبِ وَآخِرُ ذٰلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنَ الْيَمَنِ تَطْرُدُ النَّاسَ إِلَى مَحْشَرِهِمْ. وفي

عرب کي، هغه اور چي د عدن ددې غاړي څخه به وځي او خلک به د حشر په لور بيايي. . او په

رواية نَارٌ تَخْرُجُ مِنْ قُعْرَةِ عَدَنٍ تَسوق النَّاسَ إِلَى الْمَحْشَرِ. وفي رواية في العاشرة وَرِيحٌ تُلْقِي النَّاسَ فِي الْبَحْرِ. رواه مسلم

يوه روايت کي لسمه نښه يوه هواء بيان سوې ده چي خلک به په درياب کي وغورځوي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۱۴\ ۲۲۲۵، رقم: ۳۹- ۲۹۰۱.

تشريح: په حديث کي چي د قيامت د کومو لسو لويو نښو يادونه سوې ده په هغو کي د لومړنۍ نښي په توګه د دود يادونه ده ، هغه به يو داسي لوی دود وي چي په ځرګنديدو سره به له ختيځ څخه تر لويديځ پوري په ټوله مځکه کي خپور سي او تر پرله پسې څلوېښتو ورځو پوري به خپور وي، ددې په وجه به ټول خلک سخت پريشان سي ، مسلمانان به يوازي د دماغ، حواسو او زکام په خرابۍ کي اخته سي او منافقين او کفار به بې هوشه سي او د هغوئ هوش او حواس به داسي خراب سي چي ځيني به تر څو ورځو پوري په هوش کي نه راځي، ځرګنده دي وي چي په قرآن کريم دا فرمايل سوي دي : (فارتقب يوم تاتي السماء بدخان مبين) نو د حضرت حذيفه رضي الله عنه او د تابعينو د ټولو مطابق په دغه آيت کي هغه دود ته اشاره سوې ده مګر د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه او د هغه د تابعينو په نزد په دغه آيت کي د دود څخه مراد د غلې هغه وچ کالي ده کوم چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کي د مکې پر قريشو نازل سوې وه او د هغه حقيقي سبب د رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه ښېرا وه چي اې الله! ته پر دغه خلکو (چي سرکښ دي او د اسلام په دښمنۍ کي د حد څخه تيري کوي) اووه کاله قحط نازل کړې، لکه څرنګه چي يو وږی سړی د ضعف او کمزورۍ د سختوالي په وجه تر سترګو تياره محسوس کوي او د فضاء څخه ډکه هوا ورته د

دود په ډول معلومیږي همدارنګه چې په یوه سیمه کې وچ کالي خپره سي نو د باران نه کېدو په وجه په ټول چاپیریال کې چې د کومې وچ کالۍ د غبار زیاتوب سي نو هغه فضاء داسي چټله کړي چې ځلورو خواوو ته د دود په صورت کې تیاره معلومیږي.

د (دابة الارض) څخه مراد یو عجیب الخلقت او د نادر شکل حیوان دی چې په مسجد حرام کې به د صفا او مروه له مینځ څخه راوځي او د هغه یادونه په قرآن کریم کې هم په دغه الفاظو سوې ده (اخرجنالهم دابة من الارض)، علماوو لیکلي دي چې هغه حیوان به د درنده په شکل کې وي چې دهغه اوږدوالی به شپېته ګزه وي او ځینو لیکلي دي چې د هغه عجیب الخلقت حیوان شکل به داسي وي چې مخ به یې د انسانانو په ډول، پښې به یې د اوښ په ډول، غاړه به یې د آس په ډول، لکۍ به یې د شرموښ په ډول، کوناټي به یې د هوسۍ په ډول، لاسونه به یې د بېزو په ډول وي او د هغه د څرګندېدو صورت به دا وي چې د صفا غر به ناڅاپه په زلزلې سره وچوي او د هغه څخه به دغه حیوان راووځي، د هغه په یوه لاس کې به د حضرت موسی علیه السلام لکړه وي په دوهم لاس کې به د حضرت سلیمان علیه السلام ګوتمۍ وي، په ټولو ښارو او سیمو کې به داسي تیز سفر کوي چې هیڅوک به یې لاندي کولای نسي او په ځغاسته کې به د هغه په مقابله کولو سره خلاصیدای نه سي، هر ځای چې ځي پر هغه سړي به نښه لګوي څوک چې صاحب ایمان وي او هغه به د حضرت موسی علیه السلام په لکړه سره کوي، او د هغه پر تندي به مؤمن لیکي او کوم چې کافر وي پر هغه به د حضرت سلیمان علیه السلام په ګوتمۍ سره تور مهر وهي، او دهغه پر مخ به کافر لیکي، ځینو حضراتو دا ویلي دي چې دابة الارض به درې واره راوځي، یو ځل د امام مهدي علیه السلام په زمانه کې بیا د حضرت عیسی علیه السلام په زمانه کې او بیا په آخري ځل د لمر د لوېدیځ له خوا راختلو څخه وروسته.

د لمر د لویدیځ له خوا د راختلو په اړه وضاحت به د راتلونکي یو حدیث په تشریح کې بیان سي، د آسمان څخه د حضرت عیسی علیه السلام نازلېدل به د حضرت امام مهدي علیه السلام د ظهور څخه وروسته وي نو هغه به یوه ورځ ماښام د آسمان څخه د دمشق د جامع مسجد پر مشرقي سپینه مناره باندي راکښته سي بیا به د دجال په پلټنه کولو سره هغه پر لد دروازه باندي قتل کړي، لد په شام کې د یو ځای نوم دی او ځینو حضراتو د فلسطین د یو ځای نوم ورته ویلي دي، څرګنده دي وي چې په دغه حدیث کې د کومو لسو نښو یادونه سوې ده د هغه د ترتیب په باره کې دا خبره سوې ده چې په هغه کې به تر ټولو مخکې د کومې نښې ظهور وي هغه دود دی، د هغه څخه وروسته به دجال راوځي، بیا به حضرت عیسی علیه السلام د آسمان څخه راکښته کیږي بیا به

ياجوج او ماجوج راوځي بيا به دابة الارض راوځي بيا به لمر د لويديځ څخه راخيژي ، دا خبره ځکه کيږي چي د حضرت عيسى عليه السلام په زمانه کي به پر ټوله مځکه دمؤمنانو څخه پرته بل هيڅوک نه وي ځکه ټول کفار به مسلمانان سي او د هغوئ ايمان به مقبول سي ، ددې پر خلاف که چيري دا وويل سي چي د لويديځ څخه د لمر راختل به ددجال راوتلو او د حضرت عيسى عليه السلام د نازلېدو څخه مخکي وي، نو څرګنده ده چي کوم کفار د حضرت عيسى عليه السلام په زمانه کي مسلمانان سوي وي د هغوئ ايمان راوړل به مقبول ونه ګرځي ځکه چي لمر د لويديځ څخه راختلو وروسته د توبې دروازه بنديږي او هغه وخت د هيڅ کافر ايمان قبلېدل اعتبار نه لري، حال دا چي د حضرت عيسى عليه السلام په زمانه کي د ايمان قبلونکو ټولو خلکو ايمان به معتبر وي او هغوئ به مسلمانان منل کيږي نو په حديث کي چي ذکر سوي نښې په کوم ترتيب سره ذکر سوي دي د هغو نښو واقع کېدل په اصل ترتيب سره نه دي او نه دلته د اصل ترتيب ذکر کول مراد دي بلکه اصل مقصد د هغه نښو يو ځای ذکر کول دي نو د ترتيب د لحاظ پرته هغه يو ځای ذکر کړل سول نو دا اشکال نه سي رامنځته کيدای چي کله د حضرت عيسى عليه السلام نزول د لمر د لويديځ څخه د راختلو د واقعې څخه مخکي به وي نو دلته د نزول عيسى عليه السلام د لمر څخه وروسته ولي ذکر وسو .

ياجوج او ماجوج په اصل کي د دوو قبيلو نومونه دي چي د يافث ابن نوح د اولاد څخه دي، دغه دواړي قبيلې ډيري وحشي مګر طاقتور دي د هغوئ خاص بوختيا غلا وي او پر مځکه باندي فتنه او فساد خپرول وو، دغه قبيلې چي په کوم ځای کي اوسېدلې هغه ذوالقرنين په يو داسي دېوال سره چي د هغه لوړوالی د هغه ځای د دواړو خواوو د غرونو څوکي ته رسيږي او پنډوالي يې شپېته ګزه دی، بند کړی وو چي خلک ددغه قبيلو د شر او فساد څخه خوندي پاته سي ، کله چي قيامت رانژدې سي او دياجوج اوماجوج د راتللو وخت سي نو دېوال به مات سي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د درو خسوفو (لمر تورېدو) يادونه وکړل، په دې اړه ابن مالک رحمة الله عليه ويلي دي چي د عذاب الهي په توګه د مځکي غرقيدل په مختلفو زمانو کي او مختلفو سيمو کي واقع سوي دي مګر احتمال دی چي دلته په حديث کي د کوم درو خسوفو يادونه سوې ده هغه د مخکي څخه واقع کېدونکو خسوفو څخه پرته دي او تر هغه هم زيات سخت وي .

او خلک به په شړلو سره د حشر مځکي ته بيايي: دلته د حشر د مځکي څخه مراد د شام هغه سيمه ده چيري چي به يې هغه اور په شړلو سره پربږدي ، ځينو حضراتو ويلي دي چي صحيح خبره داده چي د هغه اور پيل به د شام له هيواد څخه کيږي يا دا چي د شام هيواد به دومره

وسیع او پراخ کړل سي چي د ټولي نړۍ خلک به په هغه کي جمع کړل سي ، په هر حال د حدیث ددغه جملې مفهوم دا نه دی چي ددغه اور د خلکو شړل به د حشر څخه وروسته وي که د حشر د مځکي څخه مراد د حُشر میدان واخیستل سي نو یقینا دا مفهوم به پیدا کېدی او په دې به اعتراض هم واقع کیدی مگر کله چي دلته د حشر میدان مراد نه دی نو بیا اعتراض هم نه پیدا کیږي، په یوه روایت کي دا منقول دي چي هغه اور به د حجاز د مځکي څخه ښکاریږي، حال دا چي دلته په حدیث کي د هغه د یمن له خوا څخه ښکاره کېدل ذکر سوي دي، نو قاضي عیاض رحمة الله علیه ویلي دي چي کیدای سي د قیامت د نښو په توګه چي د کوم اور یادونه سوې ده هغه یو نه بلکه دوه وي او هغه دواړه د خلکو په شړلو سره د حشر مځکي ته بیایي یا دا چي هغه اور خو یو وي چي په پیل کي د یمن څخه راځي مگر د هغه ظهور به د حجاز څخه وي، دلته ددې خبري وضاحت هم ضروري دی چي په دې اړه د بخاري کوم روایت دی په هغه کي دا فرمایل سوي دي چي د قیامت د نښو څخه تر ټولو لومړنۍ نښه به هغه اور وي چي خلک به د ختیځ څخه په شړلو سره لویدیځ ته بیایي، حال دا چي په حقیقت کي هغه اور به تر ټولو آخري نښه وي لکه چي دلته په حدیث کي په ذکر سوي ترتیب سره ښکاریږي، نو دغه تقضاء ددغه تاویل په ذریعه لیري کیږي چي د اور تر ټولو آخري نښه کېدل خو د مذکوره نښو په اعتبار دي چي دلته په حدیث کي د کومو نښو یادونه سوې ده په هغو کي تر ټولو آخري نښه به ذکر سوی اور وي، د بخاري په روایت کي اور چي تر ټولو لومړنۍ نښه ګرځول سوې ده نو هغه په دې اعتبار چي اور به د قیامت د نښو تر ټولو لومړنۍ نښه وي چي د هغه څخه وروسته به د دنیا د شیانو څخه هیڅ شی پاته نه سي بلکه ددغه نښو په واقع کېدو سره به شپیلۍ پوه کړل سي ددې پر خلاف دلته په حدیث کي چي دکومو نښو یادونه سوې ده په هغو کي د هري نښي څخه وروسته به هم د دنیا شیان پاته وي.

د یوې داسي هواء یادونه سوې ده چي خلک به په دریاب کي وغورځوي، دغه روایت په ظاهره د هغه روایت خلاف دی چي په هغه کي داور یادونه ده نو ددغه دواړو روایتونو په منځ کي مطابقت پیدا کولو لپاره دا ویل سوي دي چي په دغه دوهم روایت کي د (ناس) یعني خلکو څخه مراد کفار دي او دهغوئ شړونکی اور به په سخت باد سره یو ځای سوی وي چي د هغه کفارو په دریاب کي د غورځولو عمل به په زیاتي تیزي سره پوره سي، او ذکر سوی اور چي د هغه او به د اور په صورت کي سي د قرآن کریم په دغه الفاظو (و اذا البحار سجرت) کي دغه حقیقت ته اشاره سوې ده ، ددې پر خلاف د مؤمنانو لپاره چي کوم اور وي هغه به محض د

بېرولو لپاره وي او د دُرې په ډول به دهغه کار وي، چې هغوئ به په شړلو سره د حشر میدان او موقف اعظم ته بیایي.

د قیامت هغه شپږ نښې چې د هغه د ظاهرېدو څخه مخکې زیات اعمال صالحه اختیار کړئ

﴿۵۲۳۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سِتًّا الدُّخَانَ وَالدَّجَّالَ وَدَابَّةَ الْأَرْضِ وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا أَمْرَ الْعَامَّةِ وَخُوَيْصَةَ أَحَدِكُمْ. رواه مسلم.

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: (د قیامت) ددغه شپږو نښو د ښکاره کېدو مخکې پر ښه اعمالو تلوار وکړئ (او هغه نښې دادي): دود، دجال، دابة الارض، د مغرب څخه دلمر ختل، عامه فتنه، خاصه فتنه، یعني هغه فتنه چې په تاسو کي د چا سره خاصه وي. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۱۴\۲۲۲۷، رقم: ۱۲۹- ۲۹۴۷.

تشریح: د شپږو شیانو په وجه...تړپایه: مطلب دادی چې د قیامت ددغه شپږو شیانو ظاهرېدو او دهغه د رارسېدو څخه مخکي چې څومره زیات کیدای سي نیک کارونه کوئ ځکه چې ددغه شیانو رامنځته کېدو وروسته به یا خو نیک کارونه کول مشکل سي او یادا که یو نیک کار وکړل سي نو د هغه اعتبار به نه وي.

د (امر عامه) څخه مراد د بدۍ او دین څخه د بېزارۍ هغه فتنه ده چې په اجتماعي توګه ټول خلک راګیر کړي او ټوله ټولنه د هغه په غېږ کي راسي، د خاص فتنې څخه مراد هغه مخصوص مسائل او آفات دي چې په انفرادي توګه به یو سړی دومره پریشانه کوي چې هغه د دین او آخرت معاملاتو ته زیاته توجه ورکولو والا نه سي، لکه خپل او خپل اهل وعیال او مال کي مختلف ډول پریشانۍ او بوختیا، یو احتمال دا هم دی چې دلته د امر عامه څخه مراد قیامت او فتنه خاص څخه مراد مرګ وي، په دغه صورت کي به ویل کیږي چې د حدیث مقصد دخلکو د قیامت د نښو څخه ویرول دي ځکه ددغه نښو په څنګ کي خپله د قیامت او د قیامت صغری (یعني مرګ) راتلو څخه هم بېرول سوي دي.

پاته دوو. څخه مخکي ذکر سوي دي حال دا چي د واقع کېدو په اعتبار لمر وروسته دی نو ددې وجه داده چي د ایمان نه قبلېدو اصل مدار پر دې دی، یعني د توبې او ایمان نه قبلېدل به هغه وخت وي کله چي لمر د لویدیځ څخه راوخیژي ځکه نو دا مخکي ذکر کړل سو، او له دې سره دوې نوري نښې یعني دجال او دابة الارض راوتل هم یو ځای کړل سول.

کله چي د لمر د مغرب څخه د راختلو حکم وسي

﴿۵۲۳۴﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِيْنَ غَرَبَتِ

د ابوذر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ ما ته د لمر لویدو په وخت کي وفرمایل:

الشَّمْسُ أَتَدْرِي أَيْنَ تَذْهَبُ هٰذِهِ قُلْتُ اَللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّهَا تَذْهَبُ

تاته معلومه ده چي لمر لویږي نو چیري ځي؟ ما عرض وکړ الله جل جلاله او د هغه رسول ﷺ ښه پوهیږي، رسول الله ﷺ وفرمایل: هغه ځي

حَتّٰى تَسْجُدَ تَحْتَ الْعَرْشِ فَتَسْتَأْذِنُ فَيُؤْذَنُ لَهَا وَيُوْشِكُ اَنْ تَسْجُدَ وَلَا

تر دې چي د عرش لاندي ورسیږي سجده کوي بیا د رب العزت په حضور کي حاضري کولو سره اجازه غواړي هغه ته اجازه ورکول سي او حکم ورکول سي چي د مشرق په لور ولاړ سي او د هغه

يُقْبَلُ مِنْهَا وَتَسْتَأْذِنُ فَلَا يُؤْذَنُ لَهَا وَيُقَالُ لَهَا ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ

ځای څخه راوخیژي او هغه وخت قریب دی چي هغه به سجده وکړي او د هغه سجده به قبوله نه سي او د حاضرۍ او راختلو اجازه به غواړي او اجازه به ورنه کړل سي او دا حکم به ورکړل سي د کومي خوا څخه چي راغلی یې هغې خوا ته بیرته ولاړ سه،

فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَذَالِكَ قَوْلُهُ تَعَالٰى وَالشَّمْسُ تَجْرِيْ لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا قَالَ وَ مُسْتَقَرُّهَا تَحْتَ الْعَرْشِ. رواه مسلم

نو هغه به د مغرب څخه راوخیژي او دا مراد دی د الله تعالی د دغه قول: (والشمس تجري لمستقر لها) یعني لمر په خپل مستقر یعني د قرار ځای ته ځي، رسول الله ﷺ د مستقر په اړه فرمایلي دي چي هغه د عرش الهي لاندي دی. مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶\۲۹۷، رقم: ۳۱۹۹، ومسلم ۱\۱۳۸، رقم: ۲۵۰- ۱۵۹.

تشريح: ځينو علماؤ ليکلي دي چي په دغه حديث کي د (فانها تذهب حتى تسجد تحت العرش) الفاظ د قرآن کريم د دغه آيت خلاف نه دي چي په هغه کي دا فرمايل سوي دي چي:

(حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ)

ځکه چي د دغه آيت مطلب په اصل کي د حد نظر بيانول دي، حال دا چي دلته په حديث کي دا بيان سوي دي چي د لمر لوېدو څخه وروسته د عرش لاندي رسېدو سره سجده کوي.

خطابي رحمة الله عليه دا احتمال بيان کړی دی چي تر عرش لاندي د رسېدو سره د لمر د سجدې کولو چي کومه خبره فرمايل سوې ده د هغه دا مراد هم کېدای سي چي لمر تر عرش لاندي په رسېدو سره مستقر کيږي، پاته سوه دا خبره چي د هغه د مستقيم کېدو کيفيت او حقيقت څه دی نو د دې ادراک او اظهار د انساني علم د احاطې څخه وتلی دی.

په (تستاذن) کي د استيذان څخه مراد د الله جل جلاله په حضور کي د حاضرۍ اجازه غوښتل دي مګر د دغه لفظ زيات واضح مفهوم دا کېدای سي چي لمر تر عرش لاندي د سجدې کولو څخه وروسته د خپل معمول سره سم د راختلو اجازه غواړي او هغه ته اجازه ورکول کيږي.

د لمر مستقر تر عرش لاندي دی: مطلب دا دی چي لمر د غروب کېدو وروسته تر عرش لاندي ځي او هلته سجده کوي بيا هغه اجازه غواړي نو هغه ته اجازه ورکول کيږي، ځرګنده دي وي چي د ذکر سوي آيت (والشمس تجري لمستقر لها) په تفسير کي بيضاوي د مستقر څو معناوي بيان کړي دي، مګر عجيبه خبره داده چي هغوئ د مستقر د هغه وضاحت هيڅ ذکر نه دی کړی کوم چي د بخاري او مسلم په ذکر سوو حديثو کي د بيانولو په وجه تر ټولو زيات د باور وړ دی او د هغه څخه دا متعين کيږي چي د مستقر څخه څه مراد دی.

د دجال د فتنې څخه لويه هيڅ فتنه نه سته

﴿۵۲۳۵﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ ابْنِ حُصَيْنٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ مَا بَيْنَ خَلْقِ آدَمَ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ اَمْرٌ اَكْبَرُ مِنَ الدَّجَّالِ. رواه مسلم.

د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اوريدلي دي چي فرمايل يې: د آدم عليه السلام د زيږېدني څخه تر قيامت قائمېدو پوري د دجال څخه لويه فتنه بله نسته. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۱۴\۲۲۶۷، رقم: ۱۲۶- ۲۹۴۶.

دجال يو سترګی دی

﴿۵۲۳۶﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفَى عَلَيْكُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ وَإِنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ أَعْوَرُ عَيْنَ الْيُمْنَى كَأَنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ. متفق عليه.

د حضرت عبد الله رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: الله تعالى پر تاسو مخفي نه دی (يعني تاسو د هغه د حقيقت څخه خبر ياست) هغه ړوند نه دی او مسيح دجال ړوند دی يعني د هغه راسته سترګه ړنده ده لکه هغه چي د انګور يوه پړسيدلې دانه ده. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۳۸۹، رقم: ۷۴۰۷، ومسلم ۱۴\۲۲۴۷، رقم: ۱۰۰- ۱۶۹.

تشريح: الله جل جلاله پر تاسو پټ نه دی، دغه جمله په اصل کي د مخکني عبارت (الله جل جلاله ړوند نه دی ...ترپايه) د تمهيد په توګه ده، مطلب يې دادی چي د شريعت د بنوول سوو خبرو په رڼا کي تاسو د الله تعالى د حقيقت څخه خبر ياست او د هغه ذات تاسو د هغه په صفات کامله سره پيژندلی دی نو هر کله چي د دجال ظهور وسي او هغه د خپلو چمبازيو په ذريعه تاسو د خپل پروردګار په دربار کي ګمراه کول غواړي نو تاسو مه ګمراه کيږئ.

الله جل جلاله يو سترګی نه دی... ترپايه: د دغه جملې په ذريعه د الله جل جلاله په ذات او صفاتو کي د يو نقصان او عيب نفي کول مراد دي، نه دا چي د هغه ذات لپاره د يو بدني اندام او د هغه اندام صحيح او سالم ثابتول مراد دي، يعني اصل مقصد دا ښکندول دي چي الله جل جلاله د انسان د جنس څخه نه دی او نه د هغه د خلکو په ډول سترګه ده چي هغه دي ړنده وي.

د طافية لفظ دلته په ياء سره منقول دي، مګر په ځينو روايتو کي دغه لفظ په همزه سره هم منقول سوی دی، لغوي معنی يې د لوړ ده نو د عنبة طافية مفهوم د انګور د پړسېدلي دانې ده، ښکنده دي وي چي د دجال د سترګي په اړه دا روايت د هغه روايت خلاف نه دی چي په هغه کي فرمايل سوي دي چي (انها ليت بناتئة ولاحجراء) يعني د هغه سترګه نه راپورته سوې او نه ډوبه سوې ده، د دغه دواړو روايتو په منځ کي منافات په دې اعتبار نه دی چي کيدای سي دغه دواړي خبري د هغه په سترګو کي موجود وي يعني د هغه يوه سترګه خو داسي وي لکه د انګور

پړسېدلې دانه او دوهمه سترګه يې داسي وي چي نه خو پړسېدلي وي او نه ننوتلې وي،

توربشتي رحمة الله عليه ويلي دي: ددجال د بدني حالت په خاصه توګه د سترګي په اړه چي کوم حديثونه نقل سوي دي په هغو ټولو کي زيات تضاد او تعارض دی او ډېر ځله په هغو کي مطابقت پيدا کول مشکل کيږي، دمثال په توګه دلته چي کوم حديث نقل سوی دی په هغه کي خو دا بيان سوي دي چي د هغه سترګه به طافيه (راوتلې) وي لکه د انګور پړسېدلې دانه، په بل حديث کي دي چي هغه به جاحظ العين (يعني پړسېدلي سترګي والا) وي، او پړسېدلې سترګه به هم داسي وي لکه چي يو ستوری پکښي اېښودل سوی وي، او په بل روايت کي دي چي د هغه سترګه به نه پړسېدلي وي او نه به ننوتلې وي، نو په دغه ټولو روايتو کي د مطابقت لپاره دا ويل کيدای سي چي دهغه د سترګي چي مختلف صورتونه بيان سوي دي د هغه تعلق ددواړو سترګو د يوې د بلي ځخه مختلف کېدل دي يعني يوه سترګه به داسي وي او بله به هغسي، چي د هغه تائيد د عبدالله رضي الله عنه د ذکر سوي روايت ځخه هم کيږي چي په هغه کي ددجال پر راسته سترګه باندي د ړندوالي کېدل نقل سوي دي، په دې اړه چي کوم روايت د حضرت ابوحذيفه رضي الله عنه ځخه منقول دي په هغه کي دادي چي هغه به ممسوح العين يعني مسح کړل سوی سترګه والا وي او د هغه سترګه به غټه وي او په يوه روايت کي دا هم راغلي دي چي هغه به په چپه سترګه ړوند وي، ددغه روايتو په منځ کي د مطابقت پيدا کولو لپاره دا هم ويل کيږي چي د هغه د سترګي د عيب دار کېدو چي کوم مختلف بيانونه سوي دي هغه بېل بېل ددواړو سترګو په اعتبار دي يعني د هغه يوه سترګه خو به بالکل غائبه وي او بله به هم عيب داره وي همدارنګه د هغه پر دواړو سترګو باندي د عور اطلاق کيدای سي ځکه چي د عور اصل معنی د عيب ده نو د هغه راسته سترګه به هم عيب لرونکې وي او چپه سترګه هم.

هر نبي خپل امت ددجال ځخه بېرولی دی

﴿۵۲۳۷﴾: وَعَنْ اَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا قَدْ أَنْذَرَ اُمَّتَهُ الْأَعْوَرَ الْكَذَّابَ اَلَا إِنَّهُ أَعْوَرُ وَإِنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرَ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ك ف ر. متفق عليه.

د حضرت انس رضي الله عنه ځخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: هيڅ يو نبي داسي نه دی تير سوی چي هغه خپل امت د دروغجن ړانده ځخه بيرولی نه وي، خبردار! دجال ړوند دی او

ستاسو پروردګار ړوند نه دی او د دجال د دواړو سترګو په منځ کي ک ف ر (یعني کفر) لیکلي سوی دی. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۹۱، رقم: ۷۱۳۱، ومسلم ۴\۲۲۴۸، رقم: ۱۰۱- ۲۹۳۳.

تشريح: داسي هيڅ نبي نه دی تېر سوی ...ترپايه: دا خبره څرګندېږي چي الله ﷻ د دجال د ظاهرېدو هيڅ یو ټاکلی وخت نه دی فرمايلی ، يوازي دومره څرګنده ده چي هغه به د قيامت څخه مخکي څرګندېږي او د قيامت د راتللو ټاکلی وخت هيچا ته معلوم نه دی ځکه نو د دجال د ظاهرېدو وخت هم چا ته معلوم نه دی.

ستاسو پروردګار ړوند نه دی: يعني الله ﷻ ددې څخه پاک دی چي د هغه په ذات او صفاتو کي دي يو عيب او نقص وي ، څرګنده دي وي چي رسول الله ﷺ دغه خبره د تكلم مع الناس على قدر عقولهم، سره سم د عامو خلكو د پوهېدو لپاره وفرمايل چي د هغوئ په عقل او فهم کي راسي چي عبادت او طاعت د هغه ذات کيدای سي چي هغه په خپل ذات او صفاتو کي د هر ډول عيب او نقصان څخه پاک وي.

د (ک ف ر) څخه د کفر لفظ مراد دی ، په مصابيح او د مشکوة په نسخه کي دغه درې سره حرفونه بېل بېل لیکل سوي دي او ددې څخه دا مفهوم اخيستل کيږي چي د دجال پر مخ به د کفر لفظ داسي ليکلی وي او ددې څخه دې ته اشاره ده چي دجال په اصل کي تباهۍ او هلاکت يعني کفر ته بلونکی او د کفر خپرولو باعث دی، نه د فلاح او کاميابۍ طرف ته بلونکی ، نو د هغه څخه ځان ساتل او د هغه اطاعت نه کول واجب دي، په حقيقت کي دا د الله تعالی له لوري ددغه امت په حق کي يو لوی نعمت دی چي د دجال د دواړو سترګو په منځ کي به د کفر لفظ څرګند وي چي د هغه څخه به هر صاحب ايمان ته د هغه د مکر او فريب څخه د ځان ساتني اساني وي.

د دجال جنت او دوږخ

﴿۵۲۳۸﴾: وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلَا أُحَدِّثُكُمْ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : ايا زه تاسو ته د دجال په

حَدِيثًا عَنِ الدَّجَّالِ مَا حَدَّثَ بِهِ نَبِيٌّ قَوْمَهُ إِنَّهُ أَعْوَرُ وَإِنَّهُ يَجِيءُ مَعَهُ بِمِثَالِ

باره کي هغه خبره ونه نبيم کومه چي هيڅ یو نبي خپل قوم ته نه ده کړې هغه به ړوند وي او د ځان

الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَالَّتِي يَقُولُ إِنَّهَا الْجَنَّةُ هِيَ النَّارُ وَإِنِّي أُنْذِرُكُمْ كَمَا أَنْذَرَ بِهِ نُوحٌ قَوْمَهُ. متفق عليه.

سره به د دوږخ او جنت په ډول دوه شيان راوړي کوم شي ته چي هغه جنت وايي هغه به په حقيقت کي دوږخ وي او کوم شي ته چي دوږخ وايي هغه به جنت وي) زه تاسو د هغه څخه بيروم لکه ځرنګه چي نوح عليه السلام خپل قوم د هغه څخه بيرولی وو . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣٧٠، رقم: ٣٣٣٨، ومسلم ٤\٢٢٥٠، رقم: ١٠٩- ٢٩٣٦.

تشريح: مطلب دادی چي ددجال سره به ډېر طلسماني طاقت وي ځکه هغه به د ځان سره يو ډېر لوی باغ او د اور بېرغ ګرځوي چي هغه به يې په خپل جنت او دوږخ سره تعبير کوي، يا د جنت څخه مراد د راحت او عيش سامان دی او له دوږخ څخه مراد د تکليف او غم شيان دی او د هغه تکليف رسول دي .

په حقيقت کي هغه به اور وي...ترپايه: ددغه جملې وضاحت يو شارح دا کړی دی چي د يو سړي ددجال په جنت کي داخلېدل او هغه قبلول په حقيقت کي په الهي عذاب کي اخته کېدل او دوږخ ته د تللو لار اختيارول ، په دې قياس کولو سره نور اجزاء داسي بيانيږي چي د جال کوم شي ته دوږخ وايي په حقيقت کي هغه به جنت وي يعني کوم څوک چي د هغه اطاعت نه کوي او دهغه په وجه هغه په خپل دوږخ کي اچوي نو هغه سړی به په حقيقت کي ددجال د تکذيب کولو او د هغه په وړاندي د کښنته کېدو څخه د انکار کولو په سبب په جنت کي داخليږي ، يو وضاحت دادی ، مګر زيات ښه مفهوم دا معلوميږي چي د جال کوم شي ته خپل جنت او کوم شي ته خپل دوږخ وايي او په هغه کي کوم خلک داخل کړي هغه دواړه به د هغوئ لپاره بالکل برعکس ثابتيږي او دهغوئ فعل به سرچپه سي يعني کوم خلک چي په تکليف کي اخته کولو سره په دوږخ کي واچوي نو دا به د هغوئ لپاره د تکليف پر ځای د اطمينان او راحت ځای جوړ سي او کومو خلکو ته چي د عيش په ورکولو سره په جنت کي داخل کړي نو هغه به د هغوئ لپاره د عيش او راحت پر ځای د تکليف او غم ځای جوړ سي او دا داسي ده لکه چي فرمايل سوي دي: (القبر روضة من رياض الجنة او حفرة من حفر النيران) يعني قبر يا خو د جنت د باغچو څخه يوه باغچه ده او يا ددوږخ له کندو څخه يوه کنده ده، يعني دقبر ماحول او دهغه فعل د بندګانو په اعتبار مختلف وي د کوم بنده څخه چي الله تعالی ناراضه وي د هغه لپاره د هغه قبر د غم او

تکلیف ځای جوړ سي او د دې قبیل څخه د الله تعالی دغه ارشاد دی :

(يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلاَمًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ)

اې اوره! ته د ابراهیم علیه السلام لپاره یخ او د سلامتیا سبب جوړ سه، او همدغه حال د دغه مکدر دنیا دی چې بندیخانه ورته ویل سوي دي، یعني دغه بندیخانه د خپلو ټولو سختیو سربېره د هغه عارفینو او اهل الله لپاره د جنت شکل اختیاروي کوم چې پر رضا باندې فائزوي او د الله جل جلاله د رضا لپاره د دغه ځای پر هره تنګي او تکلیف باندې صبر او عزیمت او په ښه زړه سره وګالي نو د هغه لپاره دوه جنتونه دي یو خو دادنیا د هغوئ لپاره جنت جوړیږي او یو جنت هغوئ ته په عقبی کې ورکول کیږي ځکه د عارفینو په نظر کې دنیا بالکل برعکس معلومیږي چې د هغوئ په نزد نعمت او راحت په حقیقت کې نقمت یعني عذاب وي او د دغه ځای نقممت په حقیقت کې نعمت وي.

څرګنده دي وي چې د حدیث اصل مقصد خلک د دجال د چمبازیو څخه بېرول دي ځکه چې دلته یوازې د لومړنۍ برخې یعني د دجال د جنت د حقیقت پر یادونه اکتفاء وسوه، که څه هم په ځینو نورو حدیثو کې د دویمې برخې ، یعني د هغه د دوږخ د حقیقت هم بیان سوی دی، نو د مفهوم په اعتبار دلته پوره عبارت به داسې وي ، هغه چې کوم شي ته جنت وایي هغه به په حقیقت کې اور وي او کوم شي ته چې دوږخ وایي هغه به په حقیقت کې جنت وي .

د دجال په اړه مخکې په عامه توګه د هر نبي ذکر کولو څخه وروسته بیا په پای کې په خاصه توګه د حضرت نوح علیه السلام ذکر کول له دې کبله دي چې په مشهورو نبیانو کې د هغه ذات مقدم دی.

دجال چې کوم څوک په مصیبت کې واچوي هغه به په حقیقت کې راحت وي

﴿۵۲۳۹﴾: وَعَنْ حُذَيْفَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الدَّجَّالَ

د حضرت حذیفه رضی الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل : د جال به

يَخْرُجُ وَإِنَّ مَعَهُ مَاءً وَنَارًا فَأَمَّا الَّذِي يَرَاهُ النَّاسُ ماء فنار يحرق واما

د اوبو او اور سره راووځي ، هغه شی چې خلک یې اوبه ګڼي هغه به سوځونکي اور وي او کوم

الذي يراه الناس نَارًا فَمَاءٌ بَارِدٌ عَذْبٌ فَمَنْ أَدْرَكَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَلْيَقَعْ فِي

شی چې د اور خیال پر کیږي په حقیقت کې به هغه یخې او خوږې اوبه وي ، په تاسو کې چې

څوک دجال ترلاسه کړي نو هغه دي په هغه شي کي غورځيدل

الَّذِي يَرَاهُ نَارًا فَإِنَّهُ مَاءٌ عَذْبٌ طَيِّبٌ ، متفق عليه و زاد مسلم وَإِنَّ لدَّجَّالُ

خوښ کړي کوم چي په خپلو سترګو سره اور ويني ځکه چي هغه اور په حقيقت کي خوږې او يخي اوبه دي. بخاري او مسلم ، د مسلم په يوه روايت کي ذا الفاظ زيات ليکلي دي چي د دجال

مَمْسُوحُ الْعَيْنِ عليها ظفرة غليظة مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ كَافِرٌ يقرئه كل مؤمن كاتب وغير كاتب .

يوه سترګه به ناسته وي او په دويمه سترګه به غټه سرمن وي د هغه د سترګو په منځ کي به کافر ليکلي وي چي هغه به هر مؤمن که ويونکی وي او نا ويونکي وېيلای سي .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۶\۴۹۴، رقم: ۳۴۵۰، ومسلم: ۴\۲۲۴۹، رقم: ۱۰۵- ۲۹۳۴.

د لغاتو حل: ظفرة: اى لحمة غليظة او جلدة (پنډه غوښه يا پوست)

تشريح: د هغه سره به اوبه وي: دلته د اوبو څخه مراد د عيش او راحت هغه اسباب دي چي د هغو ظاهري تعلق د اوبو سره وي او د هغه په ذريعه هغه خلک خپل اتباع ته مائل کوي ، همدارنګه د اور څخه مراد هغه شی دی چي په ظاهره تکليف ورکوونکي وي کنه نو د حقيقت په اعتبار هغه به خلکو ته تکليف او اذيت نه سي ورکولای کوم چي دجال يې ګڼي، و د هغه د اتباع څخه انکار کوي .

خلک چي کوم شی اوبه ګڼي ...ترپايه: مطلب دادی چي دجال کوم شيان د خلکو په نظر کي د عيش او راحت شيان ښيي يا کوم شيان چي هغه تکليف رسوونکي ظاهروي هغه به د حقيقت په اعتبار برعکس وي ، دمثال په توګه څوک چي د خپل اتباع کولو په صلح کي هغه په اوبو سره ونازوي نو په پای کي به هغه خلک د تل لپاره په اور کي سوځي، همدارنګه هغه چي کومو خلکو ته د خپلي نافرنامۍ په سزا کي اور ته وسپاري نو هغه اور ته الله ﷻ يخ والی او راحت ورکولو لپاره د اوبو تاثير ورکړی دی، لکه چي د ابراهيم عليه السلام لپاره د غرو اور يې يخ او د راحت باعث وګرځوی، نو خلاصه دا سوه چي کوم شيان د دجال په ذريعه ظاهر سي او د فتنې باعث جوړ سي د هغه حقيقت به هغه نه وي کوم چي په ظاهره معلوميږي بلکه هغه طلسماني او خيالي شيان دي لکه چي طلسم والا خپل کړنه ښيي مګر څرنګه چي مخکي وښودل سول دا هم

کیدای سي چي د هغه په ذریعه ښوونکي شیان حقیقي وي مگر د الله تعالی دقدرت کامله په حکم سره د هغه تاثیر به بدل کړل سي چي اوبه خوبه یې سوز وي او اور به ورته یخ والی رسوي ځکه چي هغه به ډېري خوږې او غوره اوبه وي یعني په ظاهره اور به معلومیږي یا خو به د حقیقت په اعتبار یا د ماهیت بدلېدو په اعتبار یا دمال په اعتبار به اوبه وي چي د یخ والي او راحت رسولو باعث به وي، ښرگنده دي وي چي په حدیث کي دلته د اختصار څخه کار اخیستل سوی دی او یوازي د یوې برخي په یادونه اکتفاء سوې ده کنه په حقیقت کي د هغه دوهمي برخي مفهوم هم پټ دی، نو پکار ده چي هغه د اوبو یعني د هغه د عیش او راحت اسبابو ته په مائل کېدو سره د دجال تصدیق او اتباع ونه کړي ځکه چي په حقیقت کي به هغه اوبه نه وي بلکه یو ډول عذاب او حجاب به وي.

دجال به ممسوح العین وي...ترپایه: په دې اړه څرنگه چي د ژباړي په وخت کي وضاحت سوی دی دا خبره باید په ذهن کي وي چي دحدیث د ظاهري الفاظو څخه دا مفهوم اخیستل کیږي چي د ننوتلي تعلق د هغه سترگي سره وي چي هغه ته ممسوح العین فرمایل سوي دي حال دا چي دا خبره مناسب نه ده ځکه چي دممسوح العین معنی داده چي د هغه د سترگي پر ځای بالکل سترگه او ورځي نه وي بلکه هغه ځای بالکل هوار وي نو کله چي سترگه نه وي نو هغه ته دننوتلې سترگي ویل څه معنی لري، دا به ویل کیږي چي ننوتلې به هغه سترگه وي چي بلي خوا ته وي، هو که د ممسوح څخه مراد محض عیب واخیستل سي نو په دغه صورت کي د حدیث الفاظ پر خپل ظاهري معنی باندي محمول کیدای سي.

د دجال پېژندنه

﴿۵۲۴۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الدَّجَّالُ أَعْوَرُ الْعَيْنِ الْيُسْرَى جُفَالُ الشَّعَرِ مَعَهُ جَنَّةٌ وَنَارٌ فَنَارُهُ جَنَّةٌ وَجَنَّتُهُ نَارٌ. رواه مسلم.

د حضرت حذیفه رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: دجال په چپه سترگه ړوند دی وریښتان به یې ډېر وي دده سره به جنت او اور وي، دده اور به جنت او جنت به یې اور وي. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۲۲۴۸\۱۴، رقم: ۱۰۴- ۲۹۳۴.

د لغاتو حل: جُفال: ای کثیر الشعر المجتمعة (ببر سر)

تشریح: په دغه حدیث شریف کي فرمایل سوي دي چي د دجال چپه سترگه به نه وي، حال دا

چي په دې اړه په مخکني حديث کي تېر سوي دي د هغه به راسته سترګه ړنده وي او د هغه يوه سترګه به بالکل غائبه وي، نو ددغه دواړو حديثونو په منځ کي چي کوم ظاهري تضاد دی د هغه ختمولو لپاره ويل کيږي چي د هغه سترګه به بالکل غائبه وي او بلي خوا ته سترګه به يې بالکل عيب داره وي، په دې اعتبار زيات صحيح خبره داده چي د هغه هري سترګي ته اعور ويل کيږي ځکه چي د اعور اصل معنی د عيب ده ، ځينو حضراتو ددغه حديثونو په منځ کي په دا ويلو سره د مطابقت پيدا کولو هڅه کړې ده چي د دجال اعور کېدل به د خلکو د فرق په نسبت سره وي يعني ځيني خلک به د هغه د چپه سترګي عيبويني او ځيني خلک به د هغه د راسته سترګي عيب ويني او داسي به ځکه وي چي د هغه درواغجن کېدل بالکل ظاهر سي ځکه د ټولو خلکو په نظر کي که د هغه اصل حيثيت او حالت رانسي بلکه هغوئ د سترګو په اعتبار کله هغه يو ډول او کله بل ډول ويني نو خلک به دا ګڼي چي هغه جادوګر دی او د خپل جادو په ذريعه مختلف شکل اختياروي.

دا هم کيدای سي چي په دغه دواړو حديثو کي د يو حديث له راوي څخه سهوه سوې وي چي د هغه د راسته سترګي پر ځای يې چپه سترګه يا د چپه سترګي پر ځای يې راسته سترګه ذکر کړې وي.

د دجال کارنامې او د ياجوج ماجوج ذکر

﴿۵۲۴۱﴾: وَعَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د نواس بن سمعان رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د دجال د ذکر کولو سره وفرمايل:

الدَّجَّالَ فَقَالَ إِنْ يَخْرُجْ وَأَنَا فِيكُمْ فَأَنَا حَجِيجُهُ دُونَكُمْ وَإِنْ يَخْرُجْ وَلَسْتُ

که دجال خروج وکړي او زه په تاسو کي موجود يم نو زه به د هغه سره ستاسو په مخکي بحث او خبري وکړم (او پر هغه به غالب سم) او که هغه وخت راووځي چي زه په تاسو کي موجود نه يم

فِيكُمْ فَامْرُؤٌ حَجِيجُ نَفْسِهِ وَاللّٰهُ خَلِيفَتِي عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ إِنَّهُ شَابٌّ قَطَطٌ عَيْنُهُ

نو په تاسو کي به هر سړی د خپل لوري څخه د هغه سره بحث او خبري کونکي ياست (يعني د هغه د بدی د دفع کونکي او خپل ځان به د هغه څخه ساتونکي ياست) او پر مسلمانانو زما وکيل او خليفه الله تعالی دي، دجال به ځوان وي آلوول وريښتان به يې وي او د هغه سترګه به

طَائِفَةٌ كَأَنِّي أُشَبِّهُهُ بِعَبْدِ الْعُزَّى بْنِ قَطَنٍ فَمَنْ أَدْرَكَهُ مِنْكُمْ فَلْيَقْرَأْ عَلَيْهِ فَوَاتِحَ

بو که راوتلې وي ګويا زه هغه ته د قطن د زوی عبدالعزی سره تشبيه ورکولای سم، په تاسو کي چي څوک هغه ووينې د هغه په مخکي دي

سُورَةِ الْكَهْفِ وفي رواية فليقرا عليه بفواتح سورة الكهف فانها جوارکم من

د سورة کهف لومړني آياتونه ووايي ځکه چي دا آياتونه به تاسو د دجال د فتني څخه وساتي، او په يوه روايت کي راغلي دي چي د سورة کهف اول اياتونه پر وايا ست ځکه چي بېشکه دا

فتنته انه خَارِجٌ خَلَّةً بَيْنَ الشَّأْمِ وَالْعِرَاقِ فَعَاثَ يَمِينًا وَعَاثَ شِمَالًا يَا عِبَادَ اللّٰهِ

ستاسو د امن سبب دی له فتنې دده څخه، دجال به پر هغه لار راځي چي د شام او عراق په منځ کي واقع ده او راسته او چپه خوا به فساد خپروي، اې د الله ﷻ بندګانو

فَاثْبُتُوا قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا لَبْثُهُ فِي الْأَرْضِ قَالَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا يَوْمٌ كَسَنَةٍ

خپل دين محکم کړئ، موږ عرض وکړ اې د الله رسوله! هغه به تر څو پوري په مځکه کي وي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل څلوېښت ورځي، هغه يوه ورځ به د يوه کال برابر وي

وَيَوْمٌ كَشَهْرٍ وَيَوْمٌ كَجُمُعَةٍ وَسَائِرُ أَيَّامِهِ كَأَيَّامِكُمْ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَذٰلِكَ

او يوه ورځ به يې د يوې مياشتي برابر وي او يوه ورځ به يې د يوې هفتې برابر وي او پاته ورځي به يې زموږ د ورځو برابري وي، موږ عرض وکړ اې د الله رسوله!

الْيَوْمُ الَّذِي كَسَنَةٍ أَتَكْفِينَا فِيهِ صَلَاةُ يَوْمٍ قَالَ لَا اقْدُرُوا لَهُ قَدْرَهُ قُلْنَا يَا رَسُولَ

د هغه يوه ورځ چي د يوه کال برابر وي نو ايا په هغه ورځ به زموږ د يوې ورځي لمونځ کافي وي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: يا، بلکه په هغه ورځ به د يوې ورځي اندازه کولو سره لمونځ کول وي (يعني يوه يوه ورځ به اندازه کولو سره لمونځ کوي) موږ عرض وکړ اې د الله رسوله!

اللّٰهِ وَمَا إِسْرَاعُهُ فِي الْأَرْضِ قَالَ كَالْغَيْثِ اسْتَدْبَرَتْهُ الرِّيحُ فَيَأْتِي عَلَى الْقَوْمِ

هغه به په مځکه کي څومره په تيزي سره ځي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هغه به د باران په ډول تيز رفتاره وي چي په هغه پسي به هوا لګيدلې وي هغه به يو قوم ته ورسی

فَيَدْعُوهُمْ فَيُؤْمِنُونَ بِهِ فَيَأْمُرُ السَّمَاءَ فَتُمْطِرُ وَالْأَرْضَ فَتُنْبِتُ فَتَرُوحُ عَلَيْهِمْ

او هغوئ ته به خپل دعوت ورکړي خلک به پر هغه ايمان راوړي بيا به هغه آسمان ته د باران حکم ورکړي نو باران به و اوروي او مځکي ته به حکم ورکړي نو مځکه به شنه او زرغونه کړي

سَارِحَتُهُمْ أَطْوَلَ مَا كَانَتْ ذُرًا وَأَسْبَغَهُ ضُرُوعًا وَأَمَدَّهُ خَوَاصِرَ ثُمَّ يَأْتِي الْقَوْمَ

بيا به مابنام د هغه قوم حيوانان د څرند څخه راسي د هغوئ قبونه به غټ غټ سي غولانزي به يې غټي سي او د شيدو څخه به ډکي سي او اړخونه به يې ښه را وايستل سي بيا به دجال يو بل قوم

فَيَدْعُوهُمْ فَيَرُدُّونَ عَلَيْهِ قَوْلَهُ فَيَنْصَرِفُ عَنْهُمْ فَيُصْبِحُونَ مُمْحِلِينَ لَيْسَ

ته ورسيږي او هغوئ ته به خپل دعوت ورکړي هغه قوم به د هغه دعوت رد کړي نو هغوئ به پر ځای پرېږدي د هغوئ څخه به ولاړ سي او هغوئ به قحط وهلي وي

بِأَيْدِيهِمْ شَيْءٌ مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَيَمُرُّ بِالْخَرِبَةِ فَيَقُولُ لَهَا أَخْرِجِي كُنُوزَكِ فَتَتْبَعُهُ

د هغوئ د مال څخه به د هغوئ سره هيڅ پاته نه سي بيا به دجال په يوه کنډواله يا خرابه تير سي او هغې ته به حکم ورکړي چي هغه خپلي خزانې راوباسي نو هغه خرابه به د هغه د حکم سره سم

كُنُوزُهَا كَيَعَاسِيبِ النَّحْلِ ثُمَّ يَدْعُو رَجُلًا مُمْتَلِئًا شَبَابًا فَيَضْرِبُهُ بِالسَّيْفِ

خزانې راوباسي او هغه خزانې به داسي پرله پسې وي لکه د شاتو د مچيو ملکې پسې چي موچې وي بيا به دجال يو سړی چي د ځوانۍ د جوش څخه به ډک وي هغه ته به خپل (د خدايي) دعوت ورکړي هغه زلمی به د دجال دعوت رد کړي دجال به ورته غضب ناک سي په توره به يې ووهي

فَيَقْطَعُهُ جَزْلَتَيْنِ رَمْيَةَ الْغَرَضِ ثُمَّ يَدْعُوهُ فَيُقْبِلُ وَيَتَهَلَّلُ وَجْهُهُ يَضْحَكُ

هغه زلمی به دوې ټوټې سي او هره ټوټه به د بلي څخه دومره ليري وغورځيږي چي د دواړو په منځ کي به د ويشتلي غشي برابر فاصله وي بيا به دجال هغه ټوټې راوبلي نو هغه زلمی به ژوندی راسي دغه وخت به د دجال مخ خوشحاله وي او هغه به د خپل الوهيت په دې کارنامه خاندي

فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ اللَّهُ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ فَيَنْزِلُ عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ

غرض دجال به د غسي خپلو کارونو کي مشغول وي چي په دغه وخت کي به ناڅاپه الله تعالی

مسيح ابن مريم عليه السلام را وليږي چي د دمشق په شرقي كي به پر سپينه مناره نازل سي

شَرْقِيِّ دِمَشْقَ بَيْنَ مَهْرُودَتَيْنِ وَاضِعًا كَفَّيْهِ عَلَى أَجْنِحَةِ مَلَكَيْنِ إِذَا طَأْطَأَ رَأْسَهُ

دغه وخت به حضرت عيسى عليه السلام دوې ژړې جامې اغوستي وي او خپل دواړه لاسونه به يې د ملائكو پر وزرو ايښي وي (يعني عيسى عليه السلام به د ملائكو پر وزرونو باندي لاسونه ايښي د آسمان څخه راكښته سي) هغه چي خپل سر كښته كړي

قَطَرَ وَإِذَا رَفَعَهُ تَحَدَّرَ مِنْهُ مِثْل جُمَانٌ كَاللُّؤْلُؤِ فَلَا يَحِلُّ لِكَافِرٍ يَجِدُ مِن رِيحَ

نو خوله به ځيني څاڅي او چي سر پورته كړي نو د هغه د سر څخه به د سپينو زرو د دانو په ډول چي د غميانو په ډول به وي څاڅكي بهيږي ، كوم كافر چي د هغه د ساه هواء وويني

نَفَسِهِ إِلَّا مَاتَ وَنَفَسُهُ يَنْتَهِي حَيْثُ يَنْتَهِي طَرْفُهُ فَيَطْلُبُهُ حَتَّى يُدْرِكَهُ بِبَابِ لُدٍّ

نو مړ به سي او د حضرت عيسى عليه السلام د ساه هوا به د نظر تر حده پوري ځي بيا به عيسى عليه السلام دجال ولټوي او هغه به په باب لد (چي په شام كي يو غر دی) تر لاسه كړي

فَيَقْتُلُهُ ثُمَّ يَأْتِي عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الى قوم قد عصمهم الله مِنْهُ فَيَمْسَحُ عَنْ

او قتل به يې كړي ، بيا به حضرت عيسى عليه السلام ته يو قوم راسي چي الله تعالى به د دجال د فتنې څخه محفوظ ساتلي وي ، عيسى عليه السلام به د هغوئ د مخ څخه ګرد صاف كړي او

وُجُوهِهِمْ وَيُحَدِّثُهُمْ بِدَرَجَاتِهِمْ فِي الْجَنَّةِ فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَوْحَى اللهُ إِلَى

و د هغه درجو خوشخبري به وركړي چي هغوئ ته په جنت كي حاصلي وي ، حضرت عيسى عليه السلام به په دې حالت كي وي چي الله تعالى به هغه ته وحي راوليږي

عِيسَى إِنِّي قَدْ أَخْرَجْتُ عِبَادًا لِي لَا يَدَانِ لِأَحَدٍ بِقِتَالِهِمْ فَحَرِّزْ عِبَادِي إِلَى الطُّورِ

او ورته وه به ښيي چي ما خپل ډير بندګان داسي پيدا كړي دي چي د هغوئ سره د جنګ كولو طاقت د هيچا نه سته ، ته زما بندګان كوه طور ته بوځه او هلته د هغوئ حفاظت كوه

وَيَبْعَثُ اللهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ فَيَمُرُّ أَوَائِلُهُمْ عَلَى

بيا به الله تعالى ياجوج او ماجوج راوليږي چي د هري لوړي ځمكي څخه به راكښته كيږي او

څځلي به د دوئ لومړي ډله به

بُحَيْرَةِ طَبَرِيَّةَ فَيَشْرَبُونَ مَا فِيهَا وَيَمُرُّ آخِرُهُمْ فَيَقُولُ لَقَدْ كَانَ بِهَذِهِ مَرَّةً مَاءٌ

د طبریه (په شام کي) بحیرې ته ورسیږي او د هغه ځای ټولي اوبه به وڅښني تر دوئ وروسته چي هلته څوک تېریږي هغه به دا فکر کوي چي دلته هیڅ وخت اوبه نه وې

ثُمَّ يَسِيرُونَ حَتَّى يَنْتَهُوا إِلَى جَبَلِ الْخَمَرِ وَهُوَ جَبَلُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَيَقُولُونَ

بیا به یاجوج ماجوج پر مخ ځي او جبل خمر ته به ورسیږي چي د بیت المقدس یو غر دی (دلته چي تم سي نو وایي به)

لَقَدْ قَتَلْنَا مَنْ فِي الْأَرْضِ هَلُمَّ فَلْنَقْتُلْ مَنْ فِي السَّمَاءِ فَيَرْمُونَ بِنُشَّابِهِمْ إِلَى

پر مځکه چي کوم خلک وه هغوئ مو مړه کړل راځي چي اوس آسمان والا قتل کړو نو هغوئ به د آسمان په لور غشي وولي

السَّمَاءِ فَيَرُدُّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ نُشَّابَهُمْ مَخْضُوبَةً دَمًا وَيُحْصَرُ نَبِيُّ اللَّهِ وَأَصْحَابُهُ حَتَّى

او الله تعالی به هغه غشي په وينو لړلي راکښته کړې او د الله تعالی نبي او د هغه ملګري به په کوه طور کي تم کړل سي تر دې چي

يَكُونَ رَأْسُ الثَّوْرِ لِأَحَدِهِمْ خَيْرًا مِنْ مِائَةِ دِينَارٍ لِأَحَدِكُمُ الْيَوْمَ فَيَرْغَبُ نَبِيُّ

د لوږي او غذا په اړتيا کي به د هغوئ حالت دې درجې ته ورسیږي چي په هغوئ کي به د هر سړي په نزد د غوايي سر د سلو دينارو څخه غوره وي ، د هغه دينارو څخه چي نن ستاسو په نزد ډير قيمتي دي (هر کله چي دا حالت سي) نو د الله تعالی نبي

اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ فَيُرْسِلُ اللَّهُ عَلَيْهِمُ النَّغَفَ فِي رِقَابِهِمْ فَيُصْبِحُونَ فَرْسَى

عيسى عليه السلام او د هغه ملګري به د الله تعالی څخه دعا وغواړي چي هغه ياجوج ماجوج هلاک کړي نو الله تعالی به د هغوئ په څټونو کي چينجي پيدا کړي او هغوئ به یو دم ټول مړه سي

كَمَوْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ يَهْبِطُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى الْأَرْضِ فَلَا يَجِدُونَ

بیا به عیسی عليه السلام او د هغه ملګري د غره څخه مځکي ته راکښته سي .او په مځکه کي به یوه

فِي الْأَرْضِ مَوْضِعَ شِبْرٍ إِلَّا مَلَأَهُ زَهَمُهُمْ وَنَتْنُهُمْ فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ

لویشت اندازه ځای تر لاسه نه کړي چي د یاجوج ماجوج د بوی د اثر څخه خوندي وي، عیسی علیه السلام او د هغه ملګري به الله تعالی ته سوال وکړي چي

إِلَى اللهِ فَيُرْسِلُ اللهُ طَيْرًا كَأَعْنَاقِ الْبُخْتِ فَتَحْمِلُهُمْ ... فتطرحهم حيث شاء

د دغه مصیبت څخه هغوئ خلاص کړي نو الله تعالی به داسي مرغان را ولیږي چي د هغوئ څټونه به د خراساني آسانو په ډول وي دا مرغان به د یاجوج ماجوج مړه بدنونه پورته کړي او چیري چي د الله جل جلاله مرضي وي هلته به یې وغورځوي

الله، وفي رواية تَطْرَحُهُمْ بِالنَّهْبَلِ وَيَسْتَوْقِدُ الْمُسْلِمُونَ مِنْ قِسِيِّهِمْ وَنُشَّابِهِمْ

او په یوه روایت کي د االفاظ دي چي دغه مرغان به هغه جسدونه په نهبل کي وغورځوي (نهبل هغه ځای دی چي لمر ځیني راخیژي) مسلمانان به د یاجوج ماجوج لیندۍ، غشي او تیر کشان

وَجِعَابِهِمْ سَبْعَ سِنِينَ ثم يُرْسِلُ اللهُ عَلَيْهِمْ مَطَرًا لَا يُكِنُّ مِنْهُ بَيْتُ وَبَرٍ وَلَا

تر اوو کالو پوري سوځوي ،بیا به الله تعالی یو لوی باران وکړي چي د هغه څخه به هیڅ یو داسي ابادي خالي پاته نه سي (چي هلته باران ونه سي)

مَدَرٍ فَيَغْسِلُ الْأَرْضَ حتي يَتْرُكُهَا كَالزَّلَفَةِ ثُمَّ يُقَالُ لِلْأَرْضِ انبتي ثَمَرَتَكِ

دا باران به مځکه پریولي صفا به یې کړي او هغه به د هوار کاڼي په ډول سي، بیا به مځکي ته وویل سي چي خپلي میوې راوباسي

وَرُدِّي بَرَكَتَكِ فَيَوْمَئِذٍ تَأْكُلُ الْعِصَابَةُ مِنَ الرُّمَّانَةِ وَيَسْتَظِلُّونَ بِقَحْفِهَا وَيُبَارَكُ

او خپل برکت بیرته راوباسه، نو په دغه ورځو کي به د لسو څخه تر څلوېښتو کسانو پوري یوه ډله په یوه انار مړیږي او د انار د پوستکي څخه به خلک د سایې کار اخلي،

فِي الرِّسْلِ حَتَّى إِنَّ اللِّقْحَةَ مِنَ الْإِبِلِ لتكفي الفنام من الناس ولِلِّقْحَة مِنْ

او په شیدو کي به برکت واچول سي تر دې چي د یوې اوښي شیدې به د یوې ډلي لپاره بس وي

الْبَقَرِ لتكفي القبيلة من الناس واللِّقْحَة مِنْ الْغَنَمِ لتكفي الفخذ من الناس

او لنګه غوا به د يوې ډلي بس كيږي او لنګه ميږه به د كوچنى ډلي بس كيږي ،

فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ اللَّهُ رِيحًا طيبة فتاخذهم تحت اباطهم فتقبض

خلك به په داسي خوشحالۍ او آرام سره ژوند تيروي چي الله تعالى به يوه خوشبوداره هواء راوليږي چي د هر مؤمن او مسلمان تر بغل لاندي به ورسيږي

رُوحَ كُلِّ مُؤْمِنٍ وكل مسلم وَيَبْقَى شرار النَّاسِ يَتَهَارَجُونَ فيها تهارج الحمر

او د مؤمن مسلمان روح به قبض کړي او په دنيا كي به يوازي شرير او خراب خلك باقي پاته سي چي په خپل منځ كي به د خرونو په ډول جګړې كوي

فَعَلَيْهِمْ تَقُومُ السَّاعَةُ. رواه مسلم الا الرواية الثانية وهو قوله تطرحهم بالنهبل الى قوله سبع سنين رواهما الترمذي.

او پر دغه خلكو به قيامت قائم سي ، دا مسلم روايت کړی دی خو دويم روايت يعني تطرحهم بالنهبل څخه تر سبع سنين پوري ترمذي روايت کړی دی .

تخريج: صحيح مسلم: ۱۴\۲۲۵۰، رقم: ۱۱۰- ۲۹۳۷.

د لغاتو حل: قطط: اى شديد جعودة الشعر. خلة: اى طريقا واقعا بين الشام والعراق. ذُري: جمع ذروة وهي اعلى السنام، واسبغة: اى اتم ما كانت. ممحلين: اى داخلين في المحل.

تشريح: (نو زه به د هغه سره ستاسو وړاندي...ترپايه) په دغه جمله كي اشاره ده كه چيري دجال ښكاره سو نو رسول الله ﷺ به د دليل په ذريعه پر هغه باندي په غالب كېدو سره په خپل امت كي د يو چا د مرستي اړ نه وي، په هر حال د ذكر سوې جملې په وضاحت كي دا خبره بايد په ذهن كي وي چي دغه خبره خپله رسول الله ﷺ ته ښكاره وه چي د دجال ښكارېدل به زما څخه وروسته وي لكه چي په زيات يقين سره يې بيانولو او د هغه د ظهور د وخت مبهم كېدو ته په اشاره كولو او د كومو خلكو چي د دجال سره مخامخ كېدل دي د هغوئ د هغه د فتنې څخه بېرول وو.

نو بيا په تاسو كي هر څوک د خپل ځان له لوري د هغه سره جګړه كوونكى...ترپايه: مطلب دادى چي د دجال د ښكارېدو په وخت كي چي كوم مسلمانان په دنيا كي موجود وي په هغوئ

کي به د هر يوه ذمه داري وي چي د هغه د شر څخه د ژغورني لپاره د شرعي، قطعي او عقلي دلائلو په ذريعه د هغه سره بحث او مباحثه وکړي او پر هغه غالب سي، مګر دا خبره د امکان ده چي دجال د هغوئ خبره واوري او وه يې مني، کنه نو ددغه جملې اصلي معنی به دا وي چي هغه وخت به د هر مؤمن دا ذمه داري وي چي هغه د دجال د تکذيب کولو ، د هغه د خبري منلو او هغه ته د تکليف او اذيت اختيارولو په ذريعه دهغه د شر څخه ځان وساتي .

زما وکيل او خليفه د هر مسلمان لپاره الله جَلَّ جَلَالُهٗ دی، دلته په حقيقت کي دې ته اشاره ده چي زما څخه وروسته به الله تعالی د هر مؤمن او مسلمان حافظ او ناصر وي او د دجال د فتنې څخه په ساتنه کي به مرسته ورسره کوي، نو دا ددې خبري دليل دی چي کامل يقين لرونکی مؤمن به تل مرسته تر لاسه کوي که څه هم د هغوئ په منځ کي نبي او امام موجود نه وي، په دې اعتبار سره دغه حديث د اماميه ډلي خلاف يو ټينګ دليل دی.

دجال به زلمی وي: څرګنده سول چي پر ابن صياد باندي د دجال اطلاق کول صحيح نه دی لکه چي ځينو خلکو فکر کړی دی، په دغه الفاظو کي دې ته هم اشاره ده چي د سپينو وښتانو په صورت کي چي يو سړي ته وقار تر لاسه کيږي د هغه څخه به دجال محروم وي .

عبدالعزی ابن قطن د يو يهودي نوم وو، په څرګنده دا معلوميږي چي هغه مشرک وو ځکه چي عزی د يو بت نوم دی او هغه ته د عبد يعني بنده نسبت کوونکي مشرک دی، ددې تائيد د ځينو حضراتو ددغه قول څخه هم کيږي چي عبدالعزی د خزاعه قبيلې يو سړی وو چي د جاهليت په زمانه کي مړ سوی دی، دا چي رسول الله ﷺ دجال ته د عبدالعزی سره تشبيه ورکړل نو په دې کي يې د جزم اظهار ونه فرمايه بلکه د لکه لفظ د اظهار شک ذکر سوې تشبيه په انداز کي د بيانولو لپاره دی، ملا علي قاري رحمة الله عليه هم وضاحت کړی دی چي (کاني) يعني لکه لفظ د شک د اظهار لپاره نه دی بلکه اصل خبره داده چي له کوم چا سره تشبيه ورکړل سوې ده يعني عبدالعزی د هغه تعارف رسول الله ﷺ ته په عالم کشف يا په خوب کي تر لاسه سوی وو، ځکه نو د هغه سره د دجال د تشبيه په وخت کي رسول الله ﷺ د کاني لفظ استعمال کړ، لکه څرنګه چي د يو خوب بيانولو دغه طرز معتبر وي .

د سورة کهف د لومړنيو آياتو څخه مراد د پيل څخه تر (ان يقولون الا کذبا) پوري آياتونه دي، ددغه آياتونو د دجال په وړاندي د ويلو حکم ځکه ورکړل سوی دی چي په دې کي کوم مضامين مذکور دي هغه د الله تعالی د ذات او صفات معرفت د هغه کتاب او د آيات بينات ثبوت د هغه د رسول د صداقت او د رسول پر هغه اعجازي شان باندي دلالت کوي چي د هغه په

برکت سره به د دجال محیر العقول کړني برباد سي او د هغه اتباع کوونکي به د هلاکت او تباهۍ څخه پرته نور هیڅ تر لاسه نه کړي، طیبي رحمه الله دا مطلب بیان کړی دی چي د سورة کهف لومړني آیاتونه دا خاصیت لري چي ددغه آیاتو ویونکي به د دجال د فتنې څخه په امن کي وي لکه څرنګه چي اصحاب کهف د خپلي زمانې تر ټولو لوی طاقت د شر او فتنې څخه خلاصون تر لاسه کړی وو، څرګنده دي وي چي په ځینو احادیثو کي دغه آیتونه د شپې د بېده کېدو په وخت کي ویل هم منقول دي، د مسلم په بل روایت کي چي دا فرمایل سوي دي : (فانها جوارکم من فتنة) ځکه چي دغه آیاتونه به تاسو ددجال دفتنې څخه خوندي وساتي، نو په زیاتو صحیح نسخو کي د جوار لفظ د جیم په زېر سره او په پای کي په راء سره دی چي د هغه معنی د امان وي، مګر په ځینو نسخو کي دغه لفظ د جیم په زېر او د پای په زاء سره یعني جواز، منقول دی چي معنی یې د هغه پیروي ده چي دهغه پر بنیاد باندي یو سړی سفر کوي او په لاره کي د هغه څوک بندیز نه کوي ، په ځینو شرحو کي د جوار لفظ د جیم په زېر او پېښ سره بیان سوی دی مګر حقیقت دادی چي دغه لفظ د جیم په زور سره زیات فصیح دی ، دلته دا فصاحت هم ضروري دي چي په حصن حصین کي د سورة کهف په اړه زیات روایتونه منقول دي ، د مثال په توګه په یوه روایت کي دادي چي کوم څوک سورة کهف ووایي نو هغه ته تر مکې پوري نورانیت تر لاسه کیږي، او کوم څوک چي ددغه سورت آخري لس آیاتونه ووایي او بیا د هغه په زمانه کي دجال راووځي نو دجال به پر هغه واک ترلاسه نه کړي ، په بل روایت کي دي چي کوم څوک د سورة کهف لومړني لس آیاتونه یاد کړي نو هغه به ددجال څخه خوندي وي، په بل روایت کي داسي فرمایل سوي دي چي کوم څوک د سورة کهف لومړني درې آیاتونه ووایي نو هغه به د دجال څخه خوندي وي، په دغه درې سره روایتو کي د لسو آیاتونو او درو آیاتونو په صورت کي کوم چي ظاهر تضاد دی د هغه ختمولو لپاره ډېر اقوال دي، مګر زیات واضح قول دادی چي د سورة کهف کم ترکمه برخه چي دهغه ویل ددجال د شر څخه ساتنه کوي درې آیاتونه دي او ددغه درو آیاتو یادول غوره دي، نو دا خبره پرزیاته برخه یعني د لسو آیاتونو یا د هغه یادولو خلاف نه ده .

او هغه به چپه خوا ته فساد خپروي: دلته په حقیقت کي دې ته اشاره کول مقصد دي چي دجال د کومو ښارو او سیمو سره تیریږي یوازي پر هغه ځایو باندي به فتنه او فساد نه خپروي بلکه هغه به خپل راسته او چپه خوا ته چیري چي تللای نسي ، دخپل لښکر او دخپلو پیروانو ډلي به استوي همدارنګه د هغه د فتنې او شر څخه به هیڅ مؤمن په امن کي نه وي او داسي هیڅ

ځای به پاته نه سي چيري چي د هغه فتنه ونه رسيږي.
اې دالله بندګانو! تاسو ثابت قدمه اوسئ، دغه خطاب هغه مؤمنانو ته دی چي د دجال په زمانه کي به وي، يا دا چي رسول الله ﷺ دغه خبره خپلو صحابه کرامو ته وفرمايل، که چيري تاسو د دجال زمانه تر لاسه کړئ نو هغه وخت پر دين باندي قائم اوسئ.
د څلوېښتو ورځو په اړه بايد دا په ذهن کي وي چي دلته د مسلم په روايت کي خو د دجال د قيام وخت څلوېښت ورځي فرمايل سوي دي، حال دا چي په راتلونکي يوه حديث کي دغه وخت څلوېښت کاله بيان سوی دی، بغوي رحمة الله عليه په شرح السنة کي ليکلي دي چي د څلوېښتو کالو حديث د صحت او اسناد په اعتبار دد ې درجې نه دی چي هغه د مسلم د دغه روايت معارض وګرځول سي او که چيري هغه حديث صحيح ومنل سي نو دا به ويل کيږي چي په دغه دواړو حديثو کي چي بېل بېل وختونه بيان سوي دي په دې کي يو وخت خو هغه دی چي په هغو کي پر خلکو باندي د هغه ظهور نه کيږي بلکه په دغه دنيا کي به د هغه شتون غير معلوم وي او دوهم خاص وخت دی چي د هغه په دوران کي به هغه پر خلکو باندي ظاهر وي او هغوئ ته به په تعين سره د هغه د موجودتيا علم وي.
د لمونځ کولو لپاره به د يوې ورځي حساب لګول کيږي، مطلب دا دی چي د لمر راختلو څخه وروسته به دومره وخت تېر سي کوم چي د عامو ورځو په اعتبار د سهار او ماپښين په منځ کي وي نو هغه وخت دي د ماپښين لمونځ وکړل سي او هر کله چي د ماپښين د لمانځه څخه وروسته دومره وخت تېر سي چي په عامو ورځو کي د ماپښين او مازديګر په منځ کي وي نو هغه وخت دي د مازديګر لمونځ وکړل سي او د مازديګر څخه وروسته چي څومره وخت تېر سي چي په عامه توګه د مازديګر او ماښام په منځ کي وي نو د ماښام لمونځ دي وکړل سي، په دې حساب سره دي د ماخستن او سهار لمونځ وکړل سي، خلاصه دا چي پنځه سره لمونځونه به په دغه حساب سره کيږي تر دې چي هغه ورځ د يوه کال برابر کېدو سره تېره سي او دغه اندازه او حساب به په هغه ورځو کي اختياريږي کله چي يوه مياشت او يوه اونۍ برابر وي، څرګنده دي وي چي د ذکر سوو ورځو اوږدوالی ذکر سوی دی هغه به په حقيقت کي دومره اوږد وي او يقينا الله تعالی پر دې قادر دی چي هغه د شپې او ورځي ګردش مختصر او طويل کړي، دا چي ځينو علماوو ويلي دي چي هغه ورځي به په حقيقت کي دومره اوږدې نه وي بلکه د هجوم او تکليفونو د زياتوب په وجه به دومره اوږدې معلوميږي نو دا خبره بالکل صحيح نه ده، دد ې تر ټولو لوی دليل د صحابه کرامو د رسول الله ﷺ څخه د ذکر سوي سوال کول دي او د رسول الله

ﷺ هغوئ ته دغه جواب ورکول دي چي د لمانځه کولو لپاره د يوې ورځي حساب لګول کيږي، او دا چي ځينو حضراتو دا اشکال ظاهر کړی دی چي لمونځ خو د وختونو يعني د لمر د راختلو او لوېدلو او نورو په اعتبار تاکل سوی دی او کله چي د دغه راختلو او لوېدلو وغيره وخت نه وي نو لمونځونه به څرنګه کيږي، نو دغه اشکال بالکل لغو دی ، حقيقت دا دی چي اصل شی د شارع حکم دی ، کله چي شارع د هغه خاصو ورځو لپاره ذکر سوی حکم فرمايلی دی نو د چا پوښتنه او اشکال به د څه لپاره وي، توربشتي رحمه الله او نورو علماوو دلته نور جوابونه هم ليکلي دي ، اهل علم دې په مرقات کي کتلای سي .

د هغوئ بوکونه به لوی سي، دلته د بوکونو معنی د ذرې ده چي د زروه جمع ده او اصل معنی يې د لوړ ځای ده، په دې اعتبار سره د اوښ پر بوک باندي هم د ذروة اطلاق کيږي، د دغه جملې خلاصه دا ده چي کوم څاروي د څرلو لپاره ځنګل ته تللي وي هغه به په ډېر چاغېدو سره بېرته راسي .

بيا به هغه خلک د وچ کالی ښکار سي: د دغه جملې په ذريعه دې ته اشاره کول مقصد دي چي مؤمن به د دجال د خبري په منلو او د هغه د پيروی څخه انکار کوي ځکه هغوئ به د دجال له خوا په ډول ډول سختيو کي اخته کيږي مګر هغوئ به ټولي سختی او تکليفونه په صبر او شکر سره زغمي او خپل دين او عقيده به قائم اوسي او دا به له دې کبله وي چي الله تعالی به د خپل محبوب نبي ﷺ په برکت هغه مؤمنانو ته د اولياء کاملين صفات او خصوصيات ورکړي.

(فتتبعه کنوزها کيعا سبب النحل) هغه خزانې به داسي په هغه پسې وي لکه چي د عسلو مو چی په خپل مشر پسې وي، يعاسيب په اصل کي د يعسوب جمع ده چي معنی يې د عسلو د موچيو د مشر ده، خلاصه دا چي څرنګه چي يعسوب مخکي وي او د عسلو مو چی په هغه پسې وي همدارنګه به د دجال سره خزانې په هغه پسې وي او د مشر د تعلق په مناسبت سره د قوم او ډلي مشر ته هم يعسوب ويل کيږي لکه چي ديلمي رحمه الله د حضرت علي رضي الله عنه په اړه دا مرفوع حديث نقل کړی دی چي : علي يعسوب المؤمنين والمال يعسوب المنافقين، يعني علي رضي الله عنه د مؤمنانو مشر دی او مال دمنافقانو مشر دی ، او همدارنګه د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په مدح کي منقول دي چي حضرت علي رضي الله عنه د هغه د رتبې په اړه فرمايلي وه: کنت للدين يعسوب، يعني اې ابوبکر ! تاسو د دين رئيس او مشر ياست.

چي د دمشق د لويديځي خوا پر سپيني منارې به راکښته کيږي، د دغه روايت څخه دا معلوميږي چي حضرت عيسی عليه السلام به په دمشق کي راکښته کيږي مګر په يوه روايت کي دا بيان

سوی دی چي د هغه په بيت المقدس کي او په يوه روايت کي د هغه راکښته کېدل په اُردن کي منقول دي، او په يوه روايت کي دادي چي د مسلمانانو په ټولن ځای کي به راکښته کيږي، ځرګنده دي وي چي په کوم روايت کي دحضرت عيسى عليه السلام پر بيت المقدس باندي راکښته کېدل منقول دي هغه دابن ماجه روايت دی او هغه راجح ګرځول کيږي ځکه چي په حقيقت کي دغه روايت د نورو روايتو خلاف نه دی، په دې وجه چي بيت المقدس ددمشق په لويديځ کي واقع دی، بيت المقدس د مسلمانانو ټولن ځای هم دی او بيت المقدس د اردن سيمه هم ده، يوازي يو شی پاته کيږي او هغه دا چي په بيت المقدس کي سپينه مناره نسته مګر په دې سره څه بدلون نه رامنځته کيږي ځکه چي د حضرت عيسى عليه السلام د راکښته کېدو څخه مخکي سپينه مناره هم جوړيدلای سي.

(بين مهزودتين) هغه وخت به حضرت عيسى عليه السلام ژړ کالي اغوستي وي، دلته د مهزودتين لفظ په دال سره منقول دی او په ذال سره هم منقول سوی دی، ددغه جملې خلاصه داده چي د آسمان څخه د راکښته کېدو په وخت کي به د حضرت عيسى عليه السلام پر بدن اغوستلي جامې د زعفرانو يا ورس په رنګ سره رنګ سوي وي.

(واذا رفعه تحدر منه مثل جمان کالؤلؤ): او کله چي سر پورته کړي نو د هغه د وېښتانو څخه به د سپينو زرو ددانو په ډول څاڅکي راڅڅيږي چي دملغرو په ډول وي، مطلب دادی چي هغه څڅېدونکي څاڅکي به دومره سپين وي لکه د سپينو زرو د ملغلرو په ډول.

په نهايه کي ليکلي دي چي د جمان لفظ د عذاب پر وزن دی او معنی يې د سپينو زرو څخه جوړ سوي لوی لوی ملغلري دي، مفرد لفظ يې جمانة دی، طيبي رحمة الله عليه ويلي دي: د حضرت عيسى عليه السلام د خولې څاڅکو ته مخکي خو په غټوالي کي په جمان سره تشبيه ورکړل سوه او بيا د پاکوالي په اعتبار جمان ته په ملغلري سره تشبيه ورکړل سوه، او ځينو حضراتو ويلي دي چي د جمان لفظ د ميم په تشديد سره کوچنۍ ملغلري ته وايي او جمان د جيم د تشديد پرته هغه دانو ته وايي چي د سپينو زرو څخه جوړي سوي وي، دلته دغه دوهمه معنی مراد ده، خلاصه دا چي حضرت عيسى عليه السلام خپل سر کښته کړي نو د هغه د سر په وېښتانو کي به نوراني څاڅکي ځرګند سي او کوم وخت چي هغه سر را پورته کړي نو هغه څاڅکي به ور څخه څاڅي، يعني دا د حضرت عيسى عليه السلام د ښکلا او جمال کنايه ده.

دا ناممکنه ده چي يو کافر ته د حضرت عيسى عليه السلام د ساه هواء ورسيږي او هغه مړ نسي، ددغه جملې څخه دا سوال پيدا کيږي چي په دغه حکم کي دی خپله دجال ولي نه شاملوي؟

جواب دادی چي دجال ددغه حکمت له کبله ددغه حکم څخه مستثنی سوی دی چي هغه د حضرت عیسی علیه السلام په لاس قتل سي او هغه دده په وینو لړلې خپل نیزه خلکو ته وښیي چي دمؤمنانو په ذهن کي ددجال د ساحر او چمباز کېدل یقیني سي او په خپلو سترګو سره د هغه د چمبازۍ پرده وشکوي او ویني یا دا هم ویل کیږي چي د حضرت عیسی علیه السلام د ساه په هواء سره د کافر مړ کېدل به د هغه یو داسي کرامت وي چي د هغه آسمان څخه د راکښته په وخت کي یا د هغه وخت څخه وروسته به څرګند وي، او بیا چي هغه دجال ته متوجه سي نو دغه کرامت به پورته کړل سي نو د یوه کرامت لپاره دا ضروري نه ده چي هغه دي تل او هر وخت څرګندوي او ځینو حضراتو ویلي دي چي دغه کرامت د هغه د معمول د هر راتلونکي ساه نه وي بلکه ددې تعلق یوازي د هغه خاص ساه سره وي چي دهغه په ذریعه یو کافر هلاکول مقصد وي نو د حضرت عیسی علیه السلام د ساه په هواء سره به دجال په دې وجه نه مړ کیږي چي هغه به داسي وژل مقصد نه وي ، سبحان الله! د حضرت عیسی علیه السلام د اعجازي شان به څه وایو ، یو هغه وخت وو چي هغه به په خپل پوه سره مړي ژوندي کول او یو به هغه وخت وي چي د هغه د ساه په هواء سره به خلک د مرګ په کنده کي لویږي .

(لُد) د لام په پېښ او ددال په تشدید سره، د شام د یوه غره نوم دی او ځینو حضراتو ویلي دي چي لُد د بیت المقدس د یو کلي نوم دی او د ځینو په نزد د فلسطین د یو کلي نوم دی، حضرت عیسی علیه السلام به د هغه خلګو د موخانو څخه ګرد پاکوي کیدای سي چي د مخ څخه د ګرد پاکول یعني پر خپل ظاهري معنی باندي محمول دی چي په حقیقت کي حضرت عیسی علیه السلام د لطف او کرم له موخي د هغه خلکو مخونه دګرد څخه پاکوي یا ددغه جملې په ذریعه دې ته اشاره کول مقصد دي چي حضرت عیسی علیه السلام به د هغه خلکو د زړونو څخه د دجال بېره لیري کړي او هغوئ ته به د راحت او آرام په ورکولو سره د هغوئ تکلیف ختم کړي .

بحیره طبریه په اضافت سره دی او لفظ د بحیره په اصل کي د بحرة تصغیر دی چي معنی یې د هغه ځای ده چیري چي اوبه جمع کیږي لکه دریاب ، نو د بحیر معنی د کوچني دریاب یعني کاسې ده، بحیره طبریه هغه کاسې ته وایي چي لس کوسه اوږده وي او د شام سیمه په طبریه کي واقع ده .

جبل خمر د یو غره نوم دی ، خمر په اصل کي هغه مځکي ته وایي چي په درختو او خاشو کي پټه وي، پر دغه غره باندي درختي او خاشې ډیري دي ځکه دې ته جبل خمر وایي .

د هغوئ لپاره د غوایي سر به ستاسو د نن سل دینارو څخه غوره وي، ددغه جملې په ذریعه

دې ته اشاره کول مقصد دي چې د شیانو د لږوالي او ډیري ګرانی په وجه به خلک داسي وي چې معمولي شی به په لوی قیمت باندي په مشکله تر لاسه کیږي د مثال په توګه د یو څاروي په ټولو برخو کي د سر غوښه تر ټولو ارزانه او معمولي ګڼل کیږي خو هغه وخت به د هغه خلکو په نزد د هغه سر غوښه هم په سل دیناره تر لاسه کول غنیمت ګڼي ، ددې څخه اندازه لګول کیږي چې دغوښو د نورو برخو ارزښت به د هغوئ په نزد څومره دي او هغه به څومره ګران بیه وي.

هغه مرغان به ددوئ مړي په نهبل کي وغورځوي: دغه لفظ د هاء په جزم او دباء په زېر سره دی او د مشکوۃ په اکثرو نسخو کي داسي منقول دی، دغه لفظ په اصل کي د یو ځای نوم دی چې د بیت المقدس په سیمه کي واقع دی مګر په مجمع البحار کي د کرماني رحمة الله عليه څخه منقول دي چې دغه لفظ په میم سره دی یعني منهل، او معنی یې د غره څخه د ایله کولو لیکلې ده او وایي چې ترمذي ددجال سره اړوند حدیث کي (فتطرحهم بالنهاب) یعني د نهبل لفظ یې ویلی دی حال دا چې زیات صحیح په میم سره یعني منهل دی .

چې د هغه څخه به هیڅ ځای که دخاورو وي یا د ډبرو وي او یا د وړیو وي ونه ساتل سي، دلته د خاورو یا ډبرو د ځایو څخه د ښار سیمي او د صوف (وړی) څخه د کلي سیمي مراد دي، خلاصه دا چې هغه باران به هر ځای او په هره سیمه کي اوریږي داسي هیڅ ځای به نه وي چیري چې د هغه باران اوبه ونه رسیږي او هیڅ دیوال او خیمه به هغه اوبه هیڅ یو ځای ته د رسېدو څخه منع نه کړلای سي ، څرګنده دي وي چې لفظ د لایکن د یاء په زور او د کاف په پېښ سره دی او ګن هم منقول دی ، او همدارنګه د یاء په پېښ او دکاف په زور سره یعني کنان هم نقل سوی دی ، معنی ددواړو یوه ده یعني ساتنه او پټ والی .

او د هغه انارو د پوستکي څخه به خلک سایه تر لاسه کوي: په دې اړه یو شارح ویلي دي چې د پوستکي څخه مراد د آنار سربېره نیم پوست دی، قحف په اصل کي هغه ګردي هډوکي (یعني کوپړی) ته وایي چې پر دماغ سربېره وي او د لرګي پیالې ته هم قحف وایي، نو ددغه مشابهت په وجه په حدیث کي د آنار پوستکی په قحف سره تعبیر سوی دی .

(الفئام من الناس) د خلکو یوه لویه ډله، دلته د فئام لفظ د دجال پر وزن په همزه سره دی او په عامه اصطلاح کي همزه په یاء بدلوي په هر حال دغه لفظ د خلکو دډلي په معنی دی او دلته مراد د خلکو دومره لویه ډله ده چې پر هغوئ د قبیلې څخه د زیاتو خلکو اطلاق وي لکه چې د قبیلې اطلاق د خلکو پر هغه ډلي کیږي چې د فخذ څخه زیات وي او فخذ دلته د فاء په زور او دخاء په جزم سره دی چې د هغه معنی یوازي د قریب او ډلي ده او ددې اطلاق د خلکو پر

هغه ډله باندي هم کيږي چي د بطن څخه کم وي او د بطن اطلاق د قبيلې څخه پر لږ ډلي باندي کيږي ، فخذ د خاء په زېر سره بلکه د خاء په جزم سره د ورانه په معنى دى.

او بيا به هغه هواء د هر مؤمن او مسلمان روح قبض کړي، دلته هواء ته د روح قبض کولو نسبت مجازي دي، په حقيقت کي د روح قبض کولو کار د ملک الموت (عزرائيل عليه السلام) دى چي د الله جل جلاله په حکم سره به روحونه قبض کوي، دا خبره پر خپل ځاى بيان سوې ده چي مؤمن او مسلم دواړه يو دي ، ځوک چي مؤمن وي هغه مسلمان دى او ځوک چي مسلمان وي هغه مؤمن دى، مګر د دواړو په منځ کي چي کوم لږ فرق علماوو بيان کړى دى هغه دادى چي مؤمن خو د تصديق قلبي په اعتبار ورته وايي چي د هغه تعلق د باطن سره دى او مسلمان د ظاهري اعتبار او طاعت په اعتبار ورته وايي نو دلته د دغه دواړو الفاظو بيانولو څخه مراد تاکيد هم دى او تعميم هم دى، د دغه حکم د دائرې څخه يو هم وتلى نه دى .

چي په خپلو کي به د خرو په ډول ګډوډ سي، په دې اړه ځينو شارحينو ويلي دي چي دلته د اختلاط څخه مراد جماع کول دي يعني هغه خلک به په بې حياء کېدو سره په ډاګه د خلکو په وړاندي جماع کوي لکه چي خرونه يې کوي نو د هرج لفظ د جماع په معنى کي هم راځي .

او پر دغه خلکو به قيامت قائم سي: مطلب دادى چي کله قيامت راسي نو هغه وخت به په دغه دنيا کي يوازي هغه بدکاره او شرير خلک يعني کفار او فاجران پاته وي، د دوئ برعکس خلک يعني مؤمنان او صالحين به هغه وخت په دنيا کي موجود نه وي او نه به پر هغوئ قيامت راځي، مخته يو حديث راځي چي په هغه کي فرمايل سوي دي چي قيامت به تر هغه وخته پوري نه قائميږي تر څو چي د ځمکي پر مخ د الله ، الله ويل بند نه سي يعني قيامت به هغه وخت راسي کله چي د ځمکي پر مخ يو هم د الله نوم اخيستونکى پاته نسي .

د دجال د کارنامو بيان

﴿۵۲۴۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

يَخْرُجُ الدَّجَّالُ فَيَتَوَجَّهُ قِبَلَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَيَلْقَاهُ الْمَسَالِحُ مَسَالِحُ

دجال به راووځي او يو مسلمان سړى به د هغه طرف ته متوجه سي (يعني حضرت خضر عليه السلام) او يو څو وسله لرونکي خلک به د دجال سره يو ځاى سي

الدَّجَّالِ فَيَقُولُونَ لَهُ أَيْنَ تَعْمِدُ فَيَقُولُ أَعْمِدُ إِلَى هَذَا الَّذِي خَرَجَ قَالَ

چي د هغه محافظ به وي دا محافظ خلک به د هغه مسلمان سړي څخه پوښتنه کوي چي د کوم ځای اراده لرې؟ هغه به ورته وايي زه هغه خوا ته ځم چي هغه خروج کړی دی (یعني د دجال په

فَيَقُولُونَ لَهُ أَوَ مَا تُؤْمِنُ بِرَبِّنَا فَيَقُولُ مَا بِرَبِّنَا خَفَاءٌ فَيَقُولُونَ اقْتُلُوهُ فَيَقُولُ

لور)، رسول الله ﷺ وفرمايل: ددې اوريدو سره به د دجال محافظان هغه ته ووايي ته زموږ رب (يعني دجال) باندي ايمان ولي نه راوړې؟ هغه سړی به وايي زموږ د پروردګار صفات پر هیڅا پټ نه وي، ددې اوريدو سره به د دجال خلک په خپل منځ کي ووايي چي دی قتل کړئ مګر

بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ أَلَيْسَ قَدْ نَهَاكُمْ رَبُّكُمْ أَنْ تَقْتُلُوا أَحَدًا دُونَهُ قَالَ فَيَنْطَلِقُونَ

ځیني به دا خبره څرګنده کړي چي ایا زموږ پروردګار (یعني دجال) موږ ته دا حکم نه دی راکړی چي د هغه د حکم څخه پرته به موږ څوک نه قتلوو، غرض دا چي هغه به هغه سړی دجال ته بوځي

بِهِ إِلَى الدَّجَّالِ فَإِذَا رَآهُ الْمُؤْمِنُ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ هَذَا الدَّجَّالُ الَّذِي ذَكَرَ

کوم وخت چي دا مسلمان دجال وويني نو خلک به مخاطب کړي ورته به وايي اې خلکو! دا هغه دجال دی چي رسول الله ﷺ يې ذکر فرمايلی دی،

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَيَأْمُرُ الدَّجَّالُ بِهِ فَيُشَبَّحُ فَيَقُولُ خُذُوهُ

ددې اوريدو سره به دجال د هغه مسلمان سړی د پړمخې پرېايستلو حکم وکړي نو هغه به پرې ايستل سي بيا به دجال حکم وکړي چي دی ونيسئ

وَشُجُّوهُ فَيُوسَعُ ظَهْرُهُ وَبَطْنُهُ ضَرْبًا قَالَ فَيَقُولُ أَوَ مَا تُؤْمِنُ بِي قَالَ فَيَقُولُ

سر يې ورميده کړئ نو په ښه وهلو سره به د هغه شا او نس نرم کړل سي، ددې څخه وروسته به دجال د هغه مسلمان سړي څخه پوښتنه وکړي ايا ته پر ما ايمان نه راوړې؟ هغه مسلمان سړی به ورته په جواب کي ووايي چي

أَنْتَ الْمَسِيحُ الْكَذَّابُ قَالَ فَيُؤْمَرُ بِهِ فَيُؤْشَرُ بِالْمِئْشَارِ مِنْ مَفْرِقِهِ حَتَّى يُفَرَّقَ

ته دروا غجن مسیح یې بیا به د دجال په حکم سره هغه مسلمان سړی په اره سره څیري کړل سي او دوې ټوټې به کړل سي

بَيْنَ رِجْلَيْهِ قَالَ ثُمَّ يَمْشِي الدَّجَّالُ بَيْنَ الْقِطْعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ لَهُ قُمْ فَيَسْتَوِي

او هغه دواړې ټوټې به بیل بیل کښېښودل سي بیا به دجال د هغه دواړو ټوټو په منځ کي وګرځي او وه به وایي چي ودرېږه نو هغه مسلمان سړی به بالکل سیده ودرېږي

قَائِمًا قَالَ ثُمَّ يَقُولُ لَهُ أَتُؤْمِنُ بِي فَيَقُولُ مَا ازْدَدْتُ فِيكَ إِلَّا بَصِيرَةً قَالَ ثُمَّ

دجال به بیا هغه ته ووایي ته پر ما ایمان راوړې ؟ هغه مسلمان سړی به ورته ووایي اوس خو زما یقین او زما بصیرت نور هم زیات سوی دی یعني اوس خو زما پر دې خبره پوره یقین سوی دی چي ته دجال او دروا غجن مسیح یې ، ددې څخه وروسته به هغه مسلمان سړی خلک مخاطب

يَقُولُ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا يَفْعَلُ بَعْدِي بِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ قَالَ فَيَأْخُذُهُ

کړي ورته به ووایي اې خلکو ! دغه دجال چي زما سره څه وکړل اوس هغه د بل چا سره نه سي کولای ، ددې څخه وروسته به

الدَّجَّالُ لِيَذْبَحَهُ فَيُجْعَلَ مَا بَيْنَ رَقَبَتِهِ إِلَى تَرْقُوَتِهِ نُحَاسًا فَلَا يَسْتَطِيعُ

دجال هغه مسلمان د ذبح کولو لپاره ونسي مګر د هغه غاړه به د مسو څخه جوړه کړل سي (یعني الله تعالی به د هغه غاړه د مسو څخه جوړه کړي چي دجال یې ذبح کولای نه سي)

إِلَيْهِ سَبِيلًا قَالَ فَيَأْخُذُ بِيَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ فَيَقْذِفُ بِهِ فَيَحْسِبُ النَّاسُ أَنَّمَا

نو دجال به یې ذبح نه کړلای سي عاجزه به پاته سي نو د هغه لاسونه او پښې به ونیسي هغه به پورته کړي او وه به یې غورځوي ، خلک به دا خیال وکړي چي هغه یې

قَذَفَهُ إِلَى النَّارِ وَإِنَّمَا أُلْقِيَ فِي الْجَنَّةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا أَعْظَمُ النَّاسِ شَهَادَةً عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ . رواه مسلم .

په اور کي وغورځوی مګر په حقیقت کي به هغه په جنت کي غورځول سوی وي ، ددې بیان کولو

سره رسول الله ﷺ وفرمايل: دا سړی به د الله تعالی په نظر کي د شهادت د اعتبار د ډيري لوړی درجې سړی وي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۲۲۵۶\۴، رقم: ۱۱۳ - ۲۹۳۸.

د لغاتو حل: المسالح: جمع المسلحة وهو القوم ذووالسلاح يحفظون الثغور. ترقونه: العظم الذي بين النحر والعاتق.

تشريح: په مسلمانانو کي يو سړی، په دې اړه د ځينو حضراتو وينا ده چي هغه حضرت خضر عليه السلام دی، ددې څخه دا ثابته سول چي حضرت حضر عليه السلام ژوندی دی او په دغه دنيا کي موجود دی خو په دې اړه د علماوو اختلاف دی، دفقهاوو او محدثينو اکثريت او د ځينو صوفيانو قول دادی چي هغه وفات سوی دی حال دا چي د صوفيانو اکثريت او ځيني فقهاء وايي چي هغه ژوندی دی او نووي رحمة الله عليه ويلي دي چي دا خبره صحيح ده.

د مسالح لفظ د ميم په زور او دلام په زېر سره په اصل کي د مسلحة جمع ده، چي لغوي معنی يې د سرحد وغيره ده، په عامه اصطلاح کي ددغه لفظ اطلاق پر هغه وسله تړلو خلکو باندي کيږي چي دخپلو سرحدونو ساتنه کوي دلته دغه معنی مراد ده.

زموږ د پروردګار صفات دچا څخه پټ نه دي، مطلب دادی چي د هغه د رب کېدو دليلونه بالکل څرګند او واضح دي لکه پيدا کول، رزق ورکول او داسي نور، او هغه د ټولو کمالاتو صفات لري چي په هغه کي هيڅ ډول نقص او عيب نسته، حال دا چي په دجال کي د نقص او عيب شيان وي او دهغه ناقص او عيب داره کېدل بالکل څرګند دي نو په کوم ذات کي چي د ربوبيت او کمال واضح دليلونه موجود وي د هغه شريک ناقص بنده.څرنګه کيدای سي او په دې اعتبار سره رب کېدل يوازي د هغه پاک ذات وړ دي، نه د بل چا لپاره.

(فيشج فيقول خذوه شجوه فيوسع ظهره و بطنه ضربا) نو هغه سړي به پرې ايستل سي...ترپايه، دلته د يوسع لفظ د واو په جزم او دسين په تخفيف سره د وسع څخه دی او په ځينو نسخو کي دغه لفظ د واو په زور او دسين په تشديد سره چي دتوسيع څخه مشتق کېدل يې صحيح ګرځول سوي دي، همدارنګه د يشج لفظ د تشج څخه د مجهول صيغه ده چي معنی يې د يو شي پلن کول دي، په دې مناسبت سره ددې ژباړه پوړموخي پرې ايستل کيږي، او د شجوة لفظ د امر صيغه ده چي معنی يې د سر د زخمي کولو ده لکه چي د صحيح مسلم په تشريح کي ويل سوي دي، دغه قول زيات صحيح دی، دوهم قول دادی چي څرنګه يشج د

تشبيج څخه مشتق دی همدارنګه شجوة هم ددغه باب څخه دامر صيغه ده او دريم قول دادی چې يشج او شجوه دواړه لفظونه د شج څخه مشتق دي چې معنی يې د سر د زخم ده.

له دې وروسته به ددواړو پښنو د مينځ څخه هغه دوې ټوټې کړل سي، يعني هغه د سر څخه تر پښنو پوري په څيرلو سره ټول بدن به يې دوې ټوټې کړل سي، څرګنده دې وي چې د فيوشر په اړه احتمال دی چې په همزه سره وي اودوهم احتمال دادی چې په واو سره دی، او د ميشار لفظ په همزه سره منقول دی او په ياء سره هم منقول دی، په دواړو صورتو کي يې معنی د اره ده يعني هغه آله چې د هغه په ذريعه يو شی پرې کيږي، منشار يعني په نون سره هم نقل سوی دی.

بيا به دبل چا سره داسي نه سي کولای، دا ددې خبرتيا ده چې الله تعالی هغه ته د ملهت ورکولو لپاره چې هغه ته دومره زيات طاقت او قدرت ورکړی دی چې هغه څوک غواړي مړ کيږي او بيا دوهم ځل يې ژوندی کړي نو هغه طاقت او قدرت به د هغه څخه سلب کړل سوی وي نو اوس دهغه څخه چا ته د بيرېدو ضرورت نسته.

مګر په حقيقت کي به هغه په جنت کي واچول سي...ترپايه، دلته د جنت څخه مراد يا خو دنيوي او د بدني راحت او سکون ځای دی لکه يو باغچه يا بل ځای، يا دا مراد دی چې دجال به هغه سړی په اور کي واچوي کوم چې هغه د ځان سره ګرځوي مګر هغه اور به د هغه سړي لپاره يخ سي او د سلامتيا باعث به جوړ سي لکه چې د حضرت ابراهيم عليه السلام لپاره دنمرود اور يخ او دسلامتيا ذريعه ګرځېدلی وو. په هر حال مطلب دادی چې ددجال دلاسه به د هغه سړي مرګ دوهم ځل نه واقع کيږي که څه هم هغه هر څومره کوښښ وکړي.

دغه سړی به د الله رب الغالمين په نزد د شهادت په اعتبار د ډيري لوړي درجې خاوند وي، دلته هغه سړي ته شهيد د هغه د لومړني مرګ په اعتبار فرمايل سوي دي چې ددجال دلاسه واقع سي که څه هم وروسته به هغه ژوندی سي يا هغه به په دې اعتبار شهيد وي چې دجال به د هغه د ذبح کولو قصد وکړي خو هغه به په خپل مقصد کي کامياب نه سي او دا هم کيدای سي چې د شهادت څخه مراد د الله تعالی په نزد حاضرېدل او شاهدي ورکول دي.

د دجال د بيري څخه به خلک غرونو ته وتښتي

﴿۵۲۴۳﴾: وَعَنْ أُمِّ شَرِيكٍ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَفِرَّنَّ النَّاسُ مِنَ الدَّجَّالِ حتى يلحقوا بالْجِبَالِ قَالَتْ أُمُّ شَرِيكٍ قلت يَا رَسُولَ

اللهِ فَأَيْنَ الْعَرَبُ يَوْمَئِذٍ قَالَ هُمْ قَلِيلٌ . رواه مسلم

د حضرت ام شريک (رض) څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : خلک به د دجال (د چم او مکر او فتنې) څخه تښتي او په غرونو کي به پټيږي، ام شريک وايي د دې اوريدو سره ما پوښتنه وکړه اې د الله رسوله ! عرب به په دغه ورځو کي په کوم ځای کي وي ؟ رسول الله ﷺ وفرمايل : عرب به په دغه زمانه کي لږ وي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم: ۴\۲۲۶۶، رقم: ۱۲۵- ۲۹۴۵.

تشريح: (فاين) دلته د فاء حرف د شرط محذوف بنياد دی، يعني پوره جمله داسي ده چي کله خلک د دجال د بيري څخه وتښتي او پټيږي نو هغه وخت به عرب چيري وي، چي د هغوئ کار د الله جل جلاله په لاره کي جهاد کول او دين ته د تاوان رسونکي د هري فتنې او فساد دفع کول دي.

د دجال تابعداري به يهوديان کوي

﴿۵۲۴۴﴾ : وَعَنْ اَنَسٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَتْبَعُ الدَّجَّالَ مِنْ يَهُودِ أَصْبَهَانَ سَبْعُونَ أَلْفًا عَلَيْهِمُ الطَّيَالِسَةُ .رواه مسلم

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د اصفهان اويا (۷۰) زره يهوديان به د دجال پيروي او اطاعت وکړي چي د هغوئ پر سرونو به طيالسي څادرونه پراته وي . مسلم.

تخريج : صحيح مسلم: ۴\۲۲۶۶، رقم: ۱۲۴- ۲۹۴۴.

تشريح: د يتبع لفظ د ياء په زور، د تاء په جزم او د باء په زبر سره دی چي معنی يې د ملگرتيا ده، مگر يو شارح ويلي دي چي دغه لفظ اتباع يعني د تاء په تشديد سره دی چي معنی يې د پيروي کولو ده، اصفهان د الف په زور او زبر دواړو سره د يو مشهور ښار نوم دی چي په ايران کي واقع دی، په يوه روايت کي د اوويا زرو پر ځای د نيوي زرو الفاظ دي مگر د مشهور روايت مطابق صحيح د اوويا زره شمېر دی، طيالسة په اصل کي د طيلسان جمع ده چي په عربو کي د يوې مشهوري جامې نوم دی او د څادر په صورت کي وي، قاضي عياض رحمه الله دا نقل کړي دي چي د طيلسان لفظ معرب دی يعني په اصل کي دغه لفظ تالستان وو چي په عربي کي طيلسان کړل سو، څرگنده دي وي چي ځينو علماوو ددغه حديث څخه دا استدلال کړی دی چي

طیلسان یوه ناخوښه جامه ده ، دغه حضراتو د حضرت انس ﷛ دغه روایت هم دخپل قول په تائید کي وړاندي کړی دی چي هغوئ ځیني خلک د طیلسان جامي اغوستونکي ولیدل نو وه یې فرمایل چي دا خلک د خیبر دیهودیانو په ډول معلومیږي ، مګر حقیقت دادی چي په طیلسان کي څه خرابي نسته او استعمال یې پروا نه لري بلکه د سر په څادر سره د پټولو په توګه د طیلسان استعمال مسنون هم دی، په دې اړه د رسول الله ﷺ او صحابه کرامو سره اړوند ډېر حدیثونه نقل سوي دي ، که څه هم دا کیدیا سي چي په یوه زمانه کي یوازي د یهودیانو د خاص جامې سره تعلق درلود او حضرت انس ﷛ په دې اعتبار سره د هغه استعمال یې په غوره نظر سره نه وي لیدلی یا هغه په دې سبب دخپلي ناخوښۍ اظهار کړی وي چي هغه خلکو هغه وخت کوم طیلسان استعمالوی د هغه رنګ ژړ وو ، دلته دا ښودل هم ضروري دي چي د طیلسان په اړه د علماؤ په منځ کي چي کوم اختلاف دی هغه یوازي د هغه څادر په توګه د داسي استعمالولو اړوند دی چي د هغه څوکه پر سر باندي واچول سي او د هغه غاړه پر اوږو واچول سي چي هغه ته تفنع او قناع هم ویل کیږي ، په هر حال کوم حضرات چي د طیلسان خلاف دي د هغوئ وینا ده چي د طیلسان د استعمالولو په اړه د رسول الله ﷺ او صحابه کرامو څخه څه منقول دي د هغه تعلق د خاصو حالاتو او ضرورت سره دی چي رسول الله ﷺ او صحابه کرامو د یو خاص ضرورت په وجه هغه وخت د لمر د ګرمۍ څخه د ساتني لپاره پر خپل سر اچولی دی، مګر جمهور علماء د طیلسان استعمالول بېله کراهته مطلق جائز ګرځوي ، لکه چي په یو حدیث کي راغلي دي چي سر په طیلسان سره پټوئ ځکه چي د څادر استعمالول د عربو جامه ده او اقتناع (یعني طیلسان په ذکر سوې طریقه استعمالول) د اهل ایمان جامه ده، په یوه حدیث کي داسي راغلي دي چي په طیلسان سره سرپټول په ورځ کي نفقه ده او په شپه کي زینت، په یوه روایت کي د حضرت انس ﷛ څخه منقول دي چي رسول الله ﷺ به قناع زیات اختیاروی همدارنګه صحابه کرامو هم، او په دې اړه ډېر زیات آثار او اخبار ثابت دي .

دجال په مدینه کي نه داخلیږي

﴿۵۲۴۵﴾ : وَعَنْ اَبِيْ سَعِيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِي الدَّجَّالُ

د حضرت ابو سعید ﷛ څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : د جال به د مدینې په لور

وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْهِ أَنْ يَدْخُلَ نِقَابَ الْمَدِيْنَةِ فَيَنْزِلُ بَعْضَ السِّبَاخِ الَّتِي تَلِي

متوجه سي د الله تعالی په حکم سره به هغه د مدینې په لارو کي داخل نه سي آخر به هغه د مدینې

الْمَدِينَةَ فَيَخْرُجُ إِلَيْهِ يَوْمَئِذٍ رَجُلٌ وَهُوَ خَيْرُ النَّاسِ أَوْ مِنْ خِيَارِ النَّاسِ

منورې سره نژدې په يو مځکه کي تم سي، ددې څخه وروسته به يو سړی راسي چي د هغه زمانې د غوره خلکو څخه به وي

فَيَقُولُ أَشْهَدُ أَنَّكَ الدَّجَّالُ الَّذِي حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او هغه (دجال) ته به وو ايي زه شاهدي وايم چي ته دجال يې چي رسول الله ﷺ يې خبر راکړی دی

حَدِيثَهُ فَيَقُولُ الدَّجَّالُ أَرَأَيْتُمْ إِنْ قَتَلْتُ هَذَا ثُمَّ أَحْيَيْتُهُ هَلْ تَشُكُّونَ فِي

دجال به خپلو خلکو ته وايي که زه دا سړی قتل کړم دويم وار يې راژوندی کړم ايا بيا به هم زما

الْأَمْرِ فَيَقُولُونَ لَا فَيَقْتُلُهُ ثُمَّ يُحْيِيهِ فَيَقُولُ وَاللَّهِ مَا كُنْتُ فِيكَ أَشَدَّ

په باره کي شک کوئ هغوئ به وايي موږ به بيا هيڅ شک نه کوو نو دجال به هغه سړی قتل کړي او بيا به يې راژوندی کړي بيا به د ژوندي کيدو څخه وروسته هغه ورته وو ايي قسم په خدای

بَصِيرَةً مِنِّي الْيَوْمَ فَيُرِيدُ الدَّجَّالُ أَنْ يَقْتُلَهُ فَلَا يُسَلَّطُ عَلَيْهِ. متفق عليه.

هغه وخت ستا په باره کي زما دومره يقين نه وو څومره چي مي اوس يقين دی بيا به دجال دويم وار د هغه د قتل کولو کوښښ کوي مګر پر هغه به واک تر لاسه نه کړي. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۴\۹۵، رقم: ۱۸۸۲، ومسلم ۴\۲۲۵۶، رقم: ۱۱۲-۲۹۳۸.

د لغاتو حل: نقاب: جمع نقب وهو الطريق بين الجبلين (د دوو غرونو په منځ کي لاره)

تشريح: نو هغه خلک به جواب ورکړي چي بيا به موږ ته هيڅ شک او شبه نه وي، په دغه جمله کي د خلکو څخه مراد که چيري هغه خلک وي کوم چي د دجال پيروان وي نو دغه جمله بالکل څرګنده ده او پر خپل اصل معنی باندي محمول ده مګر که چيري د خلکو څخه اهل ايمان هم مراد واخيستل سي نو بيا د دغه جملې تاويل به دا وي چي د هغه خلکو ذکر سوی جواب ورکول به په اصل کي د بيري په وجه وي، دا هم کيدای سي چي له دې څخه مراد د کنايې په توګه د دجال د دروا غو او چمبازۍ شک او شبه نه کول وي.

خو هغه به پر هغه قادر نه سي: دلته ددې خبري دليل دی چي دجال ته د مهلت ورکولو لپاره چي مافوق الفطرت طاقت او قدرت ورکول کيږي هغه به په پيل کي د څه وخت لپاره وي وروسته به هغه قدرت او طاقت سلب کړل سي چي د هغه نتيجه به دا وي چي هغه به خپل ځان پر هغه قادر نهويني چي څه غواړي هغه وکړي.

﴿۵۲۴۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَأْتِي الْمَسِيحُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ هِمَّتُهُ الْمَدِينَةُ حَتَّى يَنْزِلَ دُبُرَ أُحُدٍ ثُمَّ تَصْرِفُ الْمَلَائِكَةُ وَجْهَهُ قِبَلَ الشَّامِ وَهُنَالِكَ يَهْلِكُ. متفق عليه.

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: مسيح دجال به د مشرق د طرف څخه راسي او د مدينې قصد به وکړي تر دې چي هغه به د احد شا ته ورسيږي بيا به ملائکي د هغه مخ د شام په لور وګرځوي او هغه به په شام کي هلاک سي. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۰۰۵\۲، رقم: ۴۸۶- ۱۴۳۸۰. ولم نجده عند البخاري.

تشريح: ملائکي به د هغه مخ د شام په لور وګرځوي، دغه خبره ددجال د درواغجن ثابتولو لپاره يو لوی دليل دی او دهغه د عجز او نقصان نښه به وي او هغه به دخپل دومره طاقت او قدرت سربېره په مقدس ښار کي پر داخلېدو باندي قادر نسي چي په هغه کي سيدالورى ﷺ آرام فرما دی، ددې څخه دا هم څرګنده سوه چي دجال مدينې منورې ته داخلېدلای نه سي نو مکې ته په درجه اولی نه سي داخلېدلای.

﴿۵۲۴۷﴾: وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ رُعْبُ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ لَهَا يَوْمَئِذٍ سَبْعَةُ أَبْوَابٍ عَلَى كُلِّ بَابٍ مَلَكَانِ.

رواه البخاري.

د حضرت ابوبکره رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په مدينه کي به د دجال رعب او خوف نه داخليږي، په دغه ورځو کي به دمدينې اووه دروازې وي او پر هره دروازه به دوې ملائکي ناکلي وي. بخاري

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴\۹۵، رقم: ۱۸۷۹.

تشریح: سیوطي رحمه الله ویلي دي: دا چي په خلکو کي مشهوره ده چي د رسول الله ﷺ ددغه دنیا څخه د رخصتېدو وروسته د حضرت جبرائیل علیه السلام مځکي ته راتلل موقوف سوي دي نو دا بالکل بې اصله خبره ده، ددغه غلط خیال د تردید لپاره هغه روایت کافي دي کوم چي طبراني رحمه الله نقل کړی دی چي حضرت جبرائیل علیه السلام خو د هغه مؤمن د مرګ پر وخت تشریف راوړي کوم چي د طهارت او پاکۍ په حالت کي وي، په یوه روایت کي ابونعیم رحمه الله نقل کړي دي چي رسول الله ﷺ وفرمایل: کله چي دجال مدینې ته نژدې سي نو هغه وخت به ناڅاپه د هغه مقابله د یوه ستر طاقت سره وسي، دجال به پوښتنه ځیني وکړي چي ته څوک یې، نو هغه به جواب ورکړي چي زه جبرائیل علیه السلام یم، الله جل جلاله زه ددې لپاره راليږلی یم چي زه تا د هغه د رسول ﷺ د حرم څخه لیري کړم.

د دجال ذکر

﴿۵۲۴۸﴾: وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ قَالَتْ سَمِعْتُ مُنَادِيَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

د بي بي فاطمې بنت قیس رضي الله عنها څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ د اعلان کونکي څخه دا

وَسَلَّمَ يُنَادِي الصَّلَاةَ جَامِعَةً فَخَرَجْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ فَصَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى

اعلان واوریدی چي: الصلوة جامعة (یعني لمونځ کونکی دی یعني لمونځ تیار دی مسجد ته راسئ) نو زه مسجد ته ولاړم او د رسول الله ﷺ سره مي لمونځ وکړ،

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَضْحَكُ قَالَ لِيَلْزَمْ كُلُّ

کله چي رسول الله ﷺ دلمانځه څخه فارغ سو نو منبر ته یې تشریف راوړ او په خندا یې وفرمایل: چا چي کوم ځای لمونځ کړی دی هلته دي ناست وي،

إِنْسَانٍ مُصَلَّاهُ ثُمَّ قَالَ هَلْ تَدْرُونَ لِمَ جَمَعْتُكُمْ قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ إِنِّي

ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمایل: تاسو ته معلومه ده چي ما ولي تاسو یو ځای کړي یاست؟ خلکو عرض وکړ الله تعالی او د هغه رسول ښه پوهیږي، رسول الله ﷺ وفرمایل:

وَاللهِ مَا جَمَعْتُكُمْ لِرَغْبَةٍ وَلَا لِرَهْبَةٍ وَلَكِنْ جَمَعْتُكُمْ لِأَنَّ تَمِيمَ الدَّارِيَّ كَانَ

قسم په الله جل جلاله! ما تاسو ددې لپاره نه یاست یو ځای کړي چي زه تاسو ته یو زیری در واوروم او نه مي

ددې لپاره يو ځای کړي ياست چي تاسو د يو دښمن شخصه ويېروم بلکه ما تاسو د تميم داري د واقعې اوريدو لپاره يو ځای کړی ياست ،

رَجُلًا نَصْرَانِيًّا فَجَاءَ وَأَسْلَمَ وَحَدَّثَنِي حَدِيثًا وَافَقَ الَّذِي كُنْتُ أُحَدِّثُكُمْ بِهِ عَنِ

تميم داري يو مسيحي وو هغه راغلی او مسلمان سو او ما ته يې يو داسي خبر بيان کړ چي د هغه خبرو مشابه وو کوم چي ما د دجال په باره کي تاسو ته ويلي وه ،

الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ حَدَّثَنِي أَنَّهُ رَكِبَ فِي سَفِينَةٍ بَحْرِيَّةٍ مَعَ ثَلَاثِينَ رَجُلًا مِنْ لَخْمٍ

هغه بيان وکړ چي هغه د قبائل لخم او جذام دېرش کسانو سره د درياب په کښتۍ کي سپور سو ،

وَجُذَامَ فَلَعِبَ بِهِمُ الْمَوْجُ شَهْرًا فِي الْبَحْرِ فَأَرْفَئُوا إِلَى جَزِيرَةٍ حين تغرب

د درياب څپو د کښتۍ سره لوبي پيل کړې او تر يوې مياشتي پوري هغه کښتۍ آخوا دېخوا ګرځيدل، په پای کي څپو هغه کښتۍ د لمر د غروب په وخت کي يوې جزيرې ته بوتلل ،

الشَّمْسِ فَجَلَسُوا فِي أَقْرُبِ السَّفِينَةِ فَدَخَلُوا الْجَزِيرَةَ فَلَقِيَتْهُمْ دَابَّةٌ أَهْلَبُ

دوئ په کوچنيو کښتيو کي سپاره سول او جزيرې ته داخل سول هلته دوئ يو حيوانه وليدی چي

كَثِيرُ الشَّعَرِ لَا يَدْرُونَ مَا قُبُلُهُ مِنْ دُبُرِهِ مِنْ كَثْرَةِ الشَّعَرِ وَقَالُوا وَيْلَكِ مَا أَنْتِ

لوی لوی ويښتان يې وه او د هغه پر بدن دومره زيات ويښتان وه چي د هغې مخ او شا نه معلوميدل دوئ هغه ته وويل پر تا افسوس دی ته څوک يې ،

قَالَتْ أَنَا الْجَسَّاسَةُ قالوا ما الجساسة قالت ايها القوم انْطَلِقُوا إِلَى هَذَا الرَّجُلِ

هغې وويل جاسوسه يم، تاسو هغه سړي ته ورسئ چي په دير کي دی هغه ستاسو د خبرو اوريدو

فِي الدَّيْرِ فَإِنَّهُ إِلَى خَبَرِكُمْ بِالْأَشْوَاقِ قَالَ لَمَّا سَمَّتْ لَنَا رَجُلًا فَرِقْنَا مِنْهَا أَنْ تَكُونَ

ډير آرزومند دی ، د تميم داري بيان دی چي هغه حيواني د هغه سړي ذکر وکړ نو موږ د هغې شخصه وېيريدو او خيال مو وکړ چي

شَيْطَانَةً قَالَ فَانْطَلَقْنَا سِرَاعًا حَتَّى دَخَلْنَا الدَّيْرَ فَإِذَا فِيهِ أَعْظَمُ إِنْسَانٍ رَأَيْنَاهُ

کیدای سي دا شیطان وي ، غرض دا چي موږ په تیزي سره مخکي سو او دیر ته چي ورسیدو هلته موږ ډیر لوی او خوفناک سړی ولیدی

قَطُّ خَلْقًا وَأَشَدَّهُ وِثَاقًا مَجْمُوعَةٌ يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ مَا بَيْنَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى كَعْبَيْهِ بِالْحَدِيدِ

چي داسي سړی تر ننه پوري موږ نه وو لیدلی ، هغه ډیر ټینګ تړل سوی وو د هغه لاس تر غاړي پوري او زنګونونه تر بجلکو پوري په زنځیر کي وه

قُلْنَا وَيْلَكَ مَا أَنْتَ قَالَ قَدْ قَدَرْتُمْ عَلَى خَبَرِي فَأَخْبِرُونِي مَا أَنْتُمْ قَالُوا نَحْنُ

موږ د هغه څخه پوښتنه وکړه پر تا افسوس دی ته څوک یې؟ هغه راته وویل تاسو زه ولیدم او معلوم مو کړلم (نو اوس زه ستاسو څخه خپل حال نه پټوم) مګر مخکي تاسو دا وښیاست چي تاسو څوک یاست؟ موږ ورته وویل موږ

أُنَاسٌ مِنَ الْعَرَبِ رَكِبْنَا فِي سَفِينَةٍ بَحْرِيَّةٍ فَلَعِبَ بِنَا الْبَحْرُ شَهْرًا فَدَخَلْنَا الْجَزِيرَةَ

د عربو خلک یو ، په یوې کښتۍ کي سپاره سوي وو د دریاب څپو یوه میاشت پوري دربدره اخیستي وو آخر موږ یې دلته وغورځولو ، موږ په دغه جزیره کي داخل سوو

فَلَقِيَتْنَا دَابَّةٌ أَهْلَبُ فَقَالَتْ أَنَا الْجَسَّاسَةُ اعمدوا إِلَى هَذَا فِي الدَّيْرِ فَأَقْبَلْنَا إِلَيْكَ

نو موږ یو حیوانه ولیدل چي لوی لوی وریښتان یې وه هغې موږ ته وویل چي زه جاسوس یم ، تاسو هغه سړي ته ورسئ کوم چي په دیر کي دی بیا موږ ستا په خوا په منډه راغلو ،

سِرَاعًا وفزعنا منها ولم نامن ان تكون شيطانه فَقَالَ أَخْبِرُونِي عَنْ نَخْلِ

بیا هغه پوښتنه وکړه ایا هلته په بیبان کي د خرماوو درختي میوه کوي موږ ورته وویل هو ، میوه

بَيْسَانَ هَلْ تُثْمِرُ قُلْنَا نَعَمْ قَالَ أَمَا إِنَّهَا يُوشِكُ أَنْ لَا تُثْمِرَ قَالَ أَخْبِرُونِي عَنْ

کوي نو هغه وویل هغه زمانه نژدې راتلونکي ده چي دغه درختي به میوه نه کوي بیا هغه پوښتنه وکړه دا راته وښیاست چي

بُحَيْرَةِ الطَّبَرِيَّةِ هَلْ فِيهَا مَاءٌ قُلْنَا هِيَ كَثِيرَةُ الْمَاءِ قَالَ إِنَّ مَاءَهَا يُوشِكُ أَنْ

په بحیره طبریه کي اوبه سته که نه؟ موږ ورته وویل په هغه کي اوبه ډیري دي نو هغه وویل ډیر

ژر په هغه کي به اوبه وچي سي

يَذْهَبَ قَالَ أَخْبِرُونِي عَنْ عَيْنِ زُغَرَ قالوا وعن اي شانها تستخبر قال هَلْ فِي

بیا هغه پوښتنه وکړه د زغر د چینې څه حال دی ؟ ایا په هغه چینې کي اوبه سته او ایا د هغې

الْعَيْنِ مَاءٌ وَهَلْ يَزْرَعُ أَهْلُهَا بِمَاءِ الْعَيْنِ قُلْنَا لَهُ نَعَمْ هِيَ كَثِيرَةُ الْمَاءِ وَأَهْلُهَا

چینې نژدې خلک د هغه چینې په اوبو سره کښت کوي ؟ موږ ورته وویل چي هو هلته اوبه ډیري
دي او د هغه ځای خلک

يَزْرَعُونَ مِنْ مَائِهَا قَالَ أَخْبِرُونِي عَنْ نَبِيِّ الْأُمِّيِّينَ مَا فَعَلَ قلنا قَدْ خَرَجَ مِنْ

کښت کري په اوبو ددې بیا هغه وویل د امیانو د نبي (یعني د عربو د ناویونکو خلکو د نبي) په
اړه راته ووایاست چي هغه څه وکړل ؟ موږ ورته وویل : هغه د مکې څخه مدینې ته په

مَكَّةَ وَنَزَلَ يَثْرِبَ قَالَ أَقَاتَلَهُ الْعَرَبُ قُلْنَا نَعَمْ قَالَ كَيْفَ صَنَعَ بِهِمْ فَأَخْبَرْنَاهُ

هجرت تشریف وړی دی ، هغه پوښتنه وکړه ایا هغه عرب د هغه سره جنګیدلي دي ؟ موږ ورته
وویل هو ، هغه پوښتنه وکړه هغه عربو سره څه معامله وکړه ؟ موږ د ټولو پېښو څخه هغه خبر کړ

أَنَّهُ قَدْ ظَهَرَ عَلَى مَنْ يَلِيهِ مِنَ الْعَرَبِ وَأَطَاعُوهُ قَالَ لهم قد كان ذالك قلنا نعم

او ورته مو وښودل چي په عربو کي چي کوم خلک د هغه نژدې وه پر هغوئ هغه غلبه حاصله

أَمَا إِنَّ ذَاكَ خَيْرٌ أَنْ يُطِيعُوهُ وَإِنِّي مُخْبِرُكُمْ عَنِّي إِنِّي أَنَا الْمَسِيحُ وَإِنِّي أُوشِكُ أَنْ

کړې ده او هغوئ د هغه اطاعت اختیار کړی دی نو هغه وویل تاسو ته دي معلومه وي چي د هغه
اطاعت کول د هغوئ لپاره غوره دی ښه ده اوس در ته زه خپل حال بیانوم چي زه مسیح دجال یم،

يُؤْذَنَ لِي فِي الْأَرْضِ فَلَا أَدَعَ قَرْيَةً إِلَّا هَبَطْتُهَا فِي أَرْبَعِينَ لَيْلَةً غَيْرَ مَكَّةَ وَطَيْبَةَ

ډیر ژر ما ته به د وتلو حکم راکړل سي زه به د باندي ووځم او ګرځم به تر دې چي هیڅ آبادي به داسي پرې
نه بږدم چي هغې ته داخل نه سم ، څلوېښت شپې به برابر ګښت کوم مګر مکې او مدینې ته به نه ځم

هُمَا مُحَرَّمَتَانِ عَلَيَّ كِلْتَاهُمَا كُلَّمَا أَرَدْتُ أَنْ أَدْخُلَ وَاحِدَةً او واحد مِنْهُمَا

هلته د ورتلو زما منع سوې ده هر کله چي زه دغه ښارونو کي يو ښار ته ددا خليدو اراده وکړم نو

اسْتَقْبَلَنِي مَلَكٌ بِيَدِهِ السَّيْفُ صَلْتًا يَصُدُّنِي عَنْهَا وَإِنَّ عَلَى كُلِّ نَقْبٍ مِنْهَا مَلَائِكَةً

يوه ملائکه چي د هغې په لاس کي به لڅه توره وي ما به ددا خليدو څخه منع کړي او په دغه ښارونو کي به د هريو ښار پر لار ملائکي ناکلي وي

يَحْرُسُونَهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَطَعَنَ بِمِخْصَرَتِهِ فِي

چي د لاري ساتنه به کوي ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ خپل عصا پر منبر وهلو سره

الْمِنْبَرِ هَذِهِ طَيْبَةُ هَذِهِ طَيْبَةُ هَذِهِ طَيْبَةُ يَعْنِي الْمَدِينَةَ أَلَا هَلْ كُنْتُ حَدَّثْتُكُمْ

وفرمايل : دا ده طيبه ، داده طيبه داده طيبه يعني مدينه بيا رسول الله ﷺ وفرمايل : خبردار ايا ما به تاسو ته دا نه ښودل ؟

فَقَالَ النَّاسُ نَعَمْ فانه اعجبني حديث تميم انه وافق الذي كنت احدثكم

خلکو عرض وکړ چي هو ، نو رسول الله ﷺ وفرمايل خبردار سئ ! چي دجال په بحيره شام کي

عنه وعن المدينة ومكة أَلَا إِنَّهُ فِي بَحْرِ الشَّأْمِ وَبَحْرِ الْيَمَنِ لَا بَلْ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ مَا هُوَ وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى الْمَشْرِقِ. رواه مسلم.

دی يا په درياب يمن کي ، نه بلکه هغه به د مشرق د لوري څخه راوځي دا يې وفرمايل چي رسول الله ﷺ په خپل لاس مبارک سره د مشرق لورته اشاره وکړل . مسلم

تخريج : صحيح مسلم: ١٤\ ٢٢٦١، رقم: ١١٩- ٢٩٤٢،

د لغاتو حل فارقووا: اى قربوا السفينة. اهلب: ما غلظ من الشعر وقيل ما كثر. بيسان: وهي قرية في الشام قريبة من الادن (شام ته نژدې يو کلی). زغر: بلدة بالشام (په شام کي يو ښار)

تشريح الصلوة جامعة، دغه جمله د خلکو متوجه کولو لپاره او لمانځه ته د رابللو لپاره ده چي خلک ددې په اورېدو سره يو ځای ته راسي او جمع سي، لکه څرنګه چي به د نبي کريم ﷺ په زمانه کي دکسوف او خسوف د لمانځه لپاره د خلکو د جمع لپاره ددغه جملې په ذريعه رابلل کيدل. سفينه ته د بحريه په اضافت کولو سره له دې څخه پرهيز کول دي چي ذهن د وچي کښتي

يعني اوبن ته متوجه نه سي ځکه چي اوبن ته سفينة البر (يعني دوچي کښتئ) ويل کيږي، ځينو حضراتو ويلي دي چي د سفينه بحريه څخه مراد لويه دريابي کښتئ ده چي هغه ته داوبو بېړۍ هم ويل کيږي.

د اقرب لفظ په اصل کي د قارب جمع ده او قارب هغه کوچنۍ کښتئ ته وايي چي په لوی کښتئ کي وي او ساحل ته د تللو راتللو لپاره پکاريږي،

هغه عجيب الخلقت حيوان خپل نوم د جساسه يعني جاسوسي کوونکي په دې اعتبار وښودی چي هغه به دجال ته خبرونه او معلومات رسول، ښرګنده دي وي چي په قرآن کريم کي د کوم دابة الارض يادونه راغلې ده هغه دغه حيوان دی.

(دَير) په اصل کي دعيسايانو د عبادت ځای ته وايي، د لغت په کتابو کي هم دا ليکلي دي چي دير د راهبانو د اوسېدو ځای ته وايي، په هر حال دلته په حديث کي د دير څخه مراد هغه لويه ماڼۍ ده چي په هغه کي دجال وو.

بيسان د شام په هيواد کي د يو کلي نوم دی، او يا په يمامه کي د يو ځای نوم دی مګر په مشارق الانوار کي ليکلي دي چي په حديث جسار کي (کوم چي دلته نقل سوی دی) ذکر سوی بيسان د حجاز د يو ښار نوم دی او بل بيسان د شام په سيمه کي واقع دی، چي مخکي يو ځای بيان سوی دی، بحيره په اصل کي د بحر تصغير دی يعني کوچنۍ درياب، او طبريه په اردن کي د يو کلي نوم دی، د حديث مشهور امام طبراني رحمة الله عليه د دغه کلي اوسېدونکی وو.

زغر د يو ښار نوم دی چي د شام په هيواد کي واقع دی، په دغه سيمه کي شنګيا کمه کيږي، ما ته داميانو يعني عربو د نبي په اړه وښيه، دلته دجال د رسول الله ﷺ په نسبت يوازي عربو ته د طنز له موخي چي هغه په خاصه توګه دعربو نبي دی يعني د دغه جملې په ذريعه د هغه ملعون دجال د هغه باطل خيال ترجماني مقصد وه چي رسول الله ﷺ د ناپوهانو نبي دی.

د هغه خلکو دده اطاعت کول دهغوئ لپاره د دجال د ژبي څخه ددې خبري ايستل ګويا د هغه له خوا د رسول الله ﷺ د فضيلت او عظمت اظهار وو، که څه هم دغه اقرار اضطرارا هم وو او په دې سبب هم وو چي هغه وخت د کفر د اظهار او ددين څخه دانکار يو مقصد هم د هغه په وړاندي نه وو نو هغه د خپل کفر او عناد پټ ساتل مناسب ونه ګڼل، يا داهم ويل کيږي چي په دغه جمله کي د غوره والي څخه د هغه مراد دنياوي خير او سلامتيا وي.

لابل من قبل المشرق ماهو: نه، بلکه هغه به د لويديځ څخه راوځي، دلته د ما حرف د نفي لپاره نه دی بلکه زائد دی، د دغه جملې وضاحت دادی چي د قيامت د راتللو وخت الله جل جلاله پټ

کړې دی او په ټاکنه سره یې نه دی ښودلی چې قیامت به کله راځي بلکه د قیامت نښې او د نښو د څرګندېدو وختونه یې هم نه دي ټاکلي ځکه رسول الله ﷺ هم په ټاکلې توګه هغه ځایونه نه دي ښودلي چیرې چې به دجال مقید وي یوازې د تردد او ابهام په توګه ذکر سوو درو ځایو ته یې اشاره وفرمایل، مګر اخري ځای یې د غالب ګمان په ذریعه څرګند کړ مګر هغه یې هم متعین نه کړ، پرته له دې چې د یو خاص ځای او سیمې د تعین څخه پرته هغه خوا ته په اشاره کولو سره یې پرېښود، نو د ذکر سوي جملې څخه مخکې د دوو احتمالو نفي او د دریم احتمال وجود ثابتیږي هغه دا معنی ده، یوه خبره دا هم کیدای سي چې رسول الله ﷺ د لومړنیو دوو ځایو په یادونه کولو سره بیا دهغه نفي وفرمایل نو دهغه سبب دا وو چې د دجال بندیخانه به د یو ځای څخه بل ځای ته نقل کیږي، توربشتي رحمه الله ویلي دي د دغه جملې (بلکه هغه به د لویدیځ له خوا څخه راوځي) په وضاحت کې ویلي دي چې کیدای سي دغه جمله د خبر ورکولو لپاره وي یعني دجال به د لویدیځ څخه راوځي، او اشرف رحمه الله ویلي دي چې دا هم کیدای سي چې رسول الله ﷺ د دجال د بندیخانې د ځای په ټاکنه کې شک درلودی، د رسول الله ﷺ په ګمان کې وو چې هغه په دغه ځایونو کې په یو ځای کې بندي دی، کله چې رسول الله ﷺ د خپل دغه شک په وجه د شام د دریاب او دیمن د دریاب ذکر وکړ نو هغه وخت د وحي په ذریعه رسول الله ﷺ ته په یقین سره څرګنده سوه یا دا چې د رسول الله ﷺ غالب ګمان وو چې د هغه بندیخانه د لویدیځ په خوا کې یو ځای واقع ده، له دې کبله رسول الله ﷺ د مخکني دوو ځایو نفي وکړه او د هغه څخه په مخ ګرځولو یې دریم ځای یعني د لویدیځ د خوا اثبات وکړ.

د دجال حلیه (شکل)

﴿۵۲۴۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمایل:

رایتني اللَّيْلَةَ عِنْدَ الْكَعْبَةِ فَرَأَيْتُ رَجُلًا آدَمَ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ مِنْ أُدْمِ

ما خپل ځان (په خوب کې) د کعبې سره ولیدی هلته ما ته یو غنم رنګی سړی په نظر راغلی چې ده د رنګ د غنم رنګو خلکو څخه وو

الرِّجَالِ لَهُ لِمَّةٌ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ مِنَ اللِّمَمِ قَدْ رَجَّلَهَا فَهِيَ تَقْطُرُ مَاءً

د هغه د سر ترا وږو پوري وريښتان وه او د دغه ډول وريښتانو ساتونكو كي هغه ډير غوره وريښتان وه ، وريښتان يې ږمنځ كړي وه او تر وريښتانو يې اوبه څڅېدلې ،

مُتَّكِئًا عَلَى عَوَاتِقِ رَجُلَيْنِ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا فَقَالُوا هذا الْمَسِيحُ

هغه سړي د دوو خلكو پر اوږو لاس ايښى د خانه كعبې طواف يې كوى ، ما پوښتنه وكړه چي دا څوک دي ؟ خلكو راته وويل دا مسيح

ابْنُ مَرْيَمَ قال ثم إِذَا أَنَا بِرَجُلٍ جَعْدٍ قَطَطٍ أَعْوَرِ الْعَيْنِ الْيُمْنَى كَأن عينه

ابن مريم عليه السلام دى ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل : بيا زه پر يو بل سړي تير سوم چي د هغه وريښتان ګډ وډ وه راسته ستركه يې ړنده وه

عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ كَأَشْبَهِ مَنْ رَأَيْتُ مِنَ النَّاسِ بِابْنِ قَطَنٍ وَاضِعًا يَدَيْهِ عَلَى مَنْكِبَيْ

لكه ګه د پړسيدلي انګور دانه ، كوم خلک چي ما ليدلي دي په هغوئ كي دا سړى ابن قطن سره زيات مشابه وو دغه سړي د دوو خلكو پر اوږو لاس ايښى

رَجُلَيْنِ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فسالت من هذا فقالوا هَذَا الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ متفق

د بيت الله طواف يې كوى ما پوښتنه وكړه دا څوک دى ؟ خلكو وويل دا مسيح دجال دى . بخاري او مسلم ،

عليه وفي رواية قال في الدجال رَجُلٌ أَحْمَرُ جَسِيمٌ جَعْدُ الرَّأْسِ أَعْوَرُ عَيْنِ

په يوه روايت كي د دجال په اړه دا الفاظ دي چي هغه يو غټ بدن والا سور رنګى سړى دى د سر وريښتان يې ګډ وډ وي راسته ستركه يې ړنده ده ،

الْيُمْنَى أَقْرَبُ النَّاسِ بِهِ شَبَهًا ابْنُ قَطَنٍ . وذكر حديث ابي هريرة لا تقوم

په خلكو كي ابن قطن د هغه زيات مشابه دى ، د ابو هريره حديث : لاتقوم الساعة الخ . په باب

الساعة حتي تطلع الشمس من مغربها في باب الملاحم وسنذكر حديث

الملاحم كي بيان سوى دى او ډير ژر به د ابن عمر رضي الله عنه حديث : قام رسول الله الخ . به د ابن صياد

ابن عمر قام رسول الله صلى الله عليه وسلم في الناس في باب القصة ابن صياد ان شاء الله تعالى.

په قصه کي بيان سي . د کعبې څخه مراد په دغه ځای کي اسلام دی د عيسى عليه السلام د طواف معنى داده چي دی به د اسلام ساتنه کوي او ددجال د طواف معنى داده چي دی به د اسلام په بربادۍ او خرابۍ پسي شاوخوا ټوله دنيا وګرځيږي خو مکې او مدينې منورې ته نه سي داخليدلای.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٤٧٧، رقم: ٣٤٤٠، ومسلم ١\ ١٥٤، رقم: ٢٧٣- ١٦٩.

تشريح: د وېښتانو څخه د اوبو څاڅکي څڅېدلې، دلته د اوبو څخه مراد يا خو هغه اوبه دي چي د لمبېدلو څخه وروسته په وېښتانو کي وي او د ژمونځ کولو څخه وروسته د وېښتانو څخه څڅېږي، او هغه اوبه هم مراد کېدای سي چي په هغه کي د ژمونځي په لندولو سره وېښتان سموي، يا د اوبو د څاڅکو څڅېدو څخه مراد د حضرت عيسى عليه السلام ډېره پاکي او تازګي مراد ده .

د هغه سترګه لکه د انګورو پړسېدلې دانه داسي ده، په دې اړه قاضي عياض رحمه الله ليکلي دي چي ددجال راسته سترګه به بالکل هواره وي چي د هغه پر ځای به د سترګي نوم او نښان هم نه وي او چپه سترګه به يې موجود وي مګر هغه به هم د پړسېدلي دانې په ډول وي .

د ابطن قطن څخه مراد عبدالعزى ابن قطن يهودي دی چي د هغه په اړه مخکي هم بيان سوی دی، د (کاشبه) په لفظ کي کاف زائد دی چي د مبالغې د اظهار لپاره استعمال سوی دی .
دجال ته د ابن قطن سره د تشبيه وجه داده چي کيدای سي د ابن قطن بدني حليه داسي وه لکه د دجال، يا په دې اعتبار تشبيه ورکړل سوې ده چي د هغه په سترګه کي به هم دانه وي .

دجال چي د کومو دوو کسانو پر اوږو باندي په لاس نيولو سره طواف کوونکی ښکارند سوی دی په ظاهره د هغوئ څخه هغه دوه کسان مراد دي چي ددجال ملګري به وي لکه چي د هغه دوو کسانو څخه مراد چي د هغه پر اوږو به حضرت عيسى رحمه الله لاس نيولی طواف کوونکی معلوميږي ، دا هغه دوه کسان دي چي د حق په لاره کي به د حضرت عيسى عليه السلام مرسته کوونکي وي او کېدای سي هغه دوه کسان حضرت حضر او حضرت مهدي عليهما السلام وي، دلته دا اشکال پيدا کيږي چي دجال کافر دی نو د هغه د طواف په حالت کي لېدل څه معنى لري؟ ددې جواب علماؤ دا ورکړی دی چي ذکر سوې پېښه د رسول الله ﷺ د مکاشفاتو څخه ده چي د

هغه تعلق د خوب سره دی او تعبیر یې دادی چې رسول الله ﷺ ته په هغه خوب کې دا وښودل سول چې یوه ورځ به راسي چې عیسی علیه السلام به د دین چاپیره وي چې دین به قائم ساتي او د فتنې او فساد څخه به د هغه ساتنه وکړي او د جال به هم د دین د مرکز چاپیره ګرځي چې د موقع په تر لاسه کولو سره به دین ته تاوان ورسوي او په فتنه خپرولو کې کامیاب سي، ځینو حضراتو دا جواب ورکړی دی چې پر مکه مکرمه باندې د اسلام د غلبې تر لاسه کولو او د مشرکانو مسجد حرام ته د نژدې تللو مخالفت نافذ کېدو څخه مخکې په هر حال کافر او مشرکان به هم د کعبې طواف کوی که دجال هم طواف کوي نو په دې کې د اشکال څه خبره ده، یوه خبره دا هم ده چې د رسول الله ﷺ د دغه مکاشفې یا خوب څخه د موجوداتو په دنیا کې د یو کافر طواف کول هیڅ کله نه لازمیږي، کله چې د کفارو او مشرکینو لپاره د کعبې د طواف د ممانعت تعلق د موجوداتو د دغه دنیا څخه دي.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د دجال ذکر

﴿۵۲۵۰﴾: عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ فِي حديث تميم الداري قالت قال فَإِذَا أَنَا

حضرت بي بي فاطمه بنت قیس رضي الله عنها د تمیم داري د حدیث په لړۍ کې بیان کوي چې کله تمیم داري دا بیان وکړ چې په جزیره کې داخل سوم نو

بِامْرَأَةٍ تَجُرُّ شَعْرَهَا قَالَ مَا أَنْتِ قَالَتْ أَنَا الْجَسَّاسَةُ اذْهَبْ إِلَى ذَلِكَ الْقَصْرِ

ما یوه ښځه ولیدل چې د خپل سر وریښتان یې پسي ښکیدل، تمیم داري ورته وویل ته څوک یې هغه ښځې وویل زه جاسوسه یم ته دغه محل په لور ورسه،

فَأَتَيْتُهُ فَإِذَا رَجُلٌ يَجُرُّ شَعْرَهُ مُسَلْسَلٌ فِي الْأَغْلَالِ يَنْزُو فِيمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَقُلْتُ مَنْ أَنْتَ قَالَ أَنَا الدَّجَّالُ. رواه ابوداؤد.

د تمیم داري بیان دی چې زه په هغه محل کې داخل سوم نو هلته مې یو سړی ولیدی چې خپل وریښتان یې راښکول په زنځیرونو کې تړلی دی او طوقونه ور باندې پراته دي او د آسمان او مځکې په منځ کې ټوپونه وهي ما پوښتنه وکړه ته څوک یې؟ نو هغه راته وویل زه دجال یم. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود ۴\۵۹۹، رقم: ۴۳۲۵.

تشريح: د روايت د برخي خلاصه داده چي تميم داري رضي الله عنه د ذكر سوي پېښي په اړه چي كوم حديث د بي بي فاطمې رضي الله عنها څخه نقل كړى دى او مخكي تېر سوى دى په هغه كي دغه الفاظ دي چي كله تميم داري رضي الله عنه او د هغه ملګري جزيرې ته داخل سول نو (فلقيتهم الدابة) يعني هلته له هغوئ سره يو حيوان يو ځاى سو مګر د فاطمې رضي الله عنها روايت چي ابوداؤد نقل كړى دى په هغه كي د حيوان پر ځاى د يوې ښځي سره د يو ځاى كېدو يادونه ده، نو په دغه دواړو روايتو كي دا تضاد پيدا سو چي د مسلم په روايت كي جساسه په دابة سره تعبير سوى دى چي په عامه اصطلاح كي ورته حيوان وايي او دلته دابوداؤد په روايت كي ښځه ورته ويل سوي دي ، ددغه تضاد ليري كولو لپاره ويل كيږي چي كېداى سي ددجال دوه جاسوسان وي يو دابة او بل ښځه ، يا دا چي ددابه اصل لغوي معنى د تلونكي وي ددغه لفظ اطلاق چي يوازي پر حيوان كيږي هغه د عامي اصطلاح په اعتبار دى، په قرآن كريم كي ددابه لفظ زيات استعمال د هغه پر اصل معنى سوى دى لكه (وما من دابة في الأرض الا على الله رزقها) يعني نسته د مځكي پر مخ يو تلونكى شى مګر د هغه رزق د الله جل جلاله پر ذمه دى، نو په دغه معنى كي ددابه اطلاق پر ښځي باندي هم كېداى سي ، د مسلم په روايت كي چي د دابه لفظ دى د هغه څخه ښځه مراد ده ، يوه خبره دا هم كيږي چي جساسه يعني جاسوسي كوونكي په اصل كي شيطان وو ، چي كله ددابه په صورت كي ښكاره سوه او كله د ښځي په صورت كي، دغه خبره قياس ته ډېره نژدې ده او مناسب هم ده، ځكه چي د جاسوسۍ اصل مقصد يعني د ټولي نړۍ خبرونه جمع كول او دجال ته رسول د دابه يا د ښځي د ذات څخه ليري دى مګر دا چي د جاسوسۍ او د خبرونو تر لاسه كولو تعلق د ټولي نړۍ سره نه وي بلكه يوازي د هغه كښتيو سره وي چي د هغه جزيرې شاوخوا تيريږي .

ددغه دواړو روايتو په منځ كي د يو بل سره تضاد ښكاره كيږي هغه دا چي د مسلم په روايت كي د سائل او مخاطب په توګه د شخص واحد نه بلكه د پوره ډلي يادونه ده ، حال دا چي دابوداؤد په روايت كي سوال او جواب د شخص واحد يعني تميم داري رضي الله عنه سره خاص سوى دى، ددې جواب دادى چي سائل او مخاطب يوه ډله وه مګر په هغه ډلي كي تميم داري رضي الله عنه هم وو ځكه د سوال او جواب نسبت يوازي هغوئ ته كول هم صحيح دي ، يا دا چي سوال او جواب كوونكي يوازي تميم داري رضي الله عنه وي مګر هغه دغه سوال او جواب د پوره ډلي د ترجمان په حيثيت كړى دى ځكه ددغه سوال او جواب نسبت ټولي ډلي ته كول هم صحيح دي، په عامه

اصطلاح کي دا رواج دي چي کله د یوې ډلي د یو سړي یو کار وي نو کله د هغه نسبت یوازي هغه سړي ته کیږي او کله ټولي ډلي ته کیږي د مثال په توګه ویل کیږي چي فلانۍ ډلي فلانی سړی ووژی نو که څه هم وژونکی یو سړی وي مګر د هغه نسبت ټولي ډلي ته کیږي.

د دجال حیله

﴿۵۲۵۱﴾: وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت عبادة بن صامت رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

إِنِّي حَدَّثْتُكُمْ عَنِ الدَّجَّالِ حَتَّى خَشِيتُ أَنْ لَا تَعْقِلُوا إِنَّ مَسِيحَ الدَّجَّالِ

ما تاسو ته د دجال حال په وار وار ددې اندیښني له کبله بیان کړی دی چي هغه ستاسو څخه هیر نه سي، د هغه د حقیقت څخه تاسو مه نا خبر کیږئ، مسیح دجال

قَصِيرٌ أَفْحَجُ جَعْدٌ أَعْوَرُ مَطْمُوسُ الْعَيْنِ لَيْسَ بِنَاتِئَةٍ وَلَا حَجْرَاءَ فَإِنْ أُلْبِسَ عَلَيْكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرَ. رواه ابوداؤد.

لنډ قدی دی د هغه پښې لاندي ځي او پوندي یې لیري لیري دي، وریښتان یې تاو را تاو دي په یوه سترګه دی (یعني راسته سترګه یې ړنده ده) دویمه سترګه یې اواره ده یعني نه لوړه ده او نه ننوتلې ده بیا هم که تاسو په شبه کي ولویږي نو دومره خبره یاد ساتئ چي ستاسو پروردګار ړوند نه دی. ابوداؤد

تخریج: سنن ابي داود ۴\ ۴۹۵، رقم: ۴۳۲۰.

د لغاتو حل: الفحج: تباعد بین الفخذین. حجراء: ای ولا غائرة

تشریح: چي تاسو په پوه نه سئ: مطلب دادی چي زه په وار وار په مختلف انداز کي د دجال حال تاسو ته بیانوم نو د هغه وجه داده چي د دجال حیثیت او حقیقت ستاسو په ذهنو کي په ښه ډول پوخ سي، داسي نه وي چي دجال څرګند سي او تاسو دا خبري هیري کړي وي چي د هغه په اړه ما تاسو ته ښودلي دي، یا ستاسو زړه او دماغ د هغه د حقیقت څخه ناخبره پاته سي، طیبي رحمة الله علیه ویلي دي چي: په (اني حدثتکم عن الدجال حتی خشیت ...الخ) دلته لفظ د حتی په اصل کي د حدثتکم غایت دی، مطلب دا چي ما د دجال په اړه دومره زیات او په بېلابېلو طریقو سره

حديثونه بيان کړي دي چې زما سره دا بېره پيدا سوې ده چې تاسو د ماتي ښکار نه سئ او ستاسو ذهن داسي نه سي چې د دجال حيثيت او حقيقت او د هغه تفصيل ستاسو د فهم او ادراک څخه ووځي نو پر تاسو باندي لازمه ده چې د دجال په حالاتو ښه پوه سئ او خپل ځان په دې اړه د شک او شبهو څخه وساتئ.

د جال لنډی دی، دغه خبره د هغه روايت خلاف ده چې په هغه کي د جال ته تر ټولو لوی ويل سوي دي مګر په حقيقت کي که چيري دا وکتل سي نو د دواړو خبرو په منځ کي تضاد نسته ځکه چې لنډی کېدل د غټېدو خلاف نه وي، کېدای سي چې دجال لنډی هم وي او د غټ بدن والا هم وي، او دا خبره د هغه د دومره لوی فتنې رامنځته کېدو په اعتبار د هغه د فطرت او حقيقت مطابق هم ده او ځينو حضراتو ويلي دي چې کيدای سي الله تعالى دهغه د خروج په وخت کي هغه متغير کړي يعني اوس خو هغه ډېر غټ وي مګر دهغه د ظاهرېدو په وخت کي چې راپورته سي نو دهغه قد به لنډ ی سي.

د هغه پښې لاندي ځي، داد افحج ترجمه ده، يعني داسي سړی يا حيوان چې د هغه د ګرځېدو انداز داسي وي چې دپښو په سرو ځي مګر دواړي پوندي يې د يوې بلي څخه ليري وي، په نهايه کي ليکلي دي چې د افحج معنى داده چې د دواړو ورنو په منځ کي د معمول څخه زياته فاصله وي، د هغه سترګه به پړسېدلي نه وي او نه به ننوتلې وي، دغه جمله منفيه مؤكده ده، مقصد دا ښکاره کول دي چې د هغه يوه سترګه به بالکل هواره وي، نو دا د هغه خبري خلاف نه ده چې د هغه بله سترګه به د انګور د دانې په ډول پړسېدلې وي د دې وضاحت مخکي تېر سوی دی.

دا خبره په ياد لرئ چې ستاسو پروردګار ړوند نه دی، يعني د يو مسلمان او مؤمن په حيثيت سره پر تاسو باندي د صفات ربوبيت څخه چې د کوم شي تر ټولو مخکي پېژندل واجب دي هغه دادي چې ستاسو رب د حدوث او غيوب او په خاصه توګه د ظاهري نقصاناتو څخه بالکل پاک دی، که چيري دغه بنيادي عقيده ستاسو په زړه او دماغ کي حاضره وي نو تاسو به د دجال په ړوند لېدلو سره سمدستي پوه سئ چې دغه عيب لرونکی ذات هيڅکله خدای کېدای نه سي که څه هم هغه تاسو په شک اچولو کي هر څومره مافوق الفطرت کارنامې وښيي.

پر ايمان باندي ثابت قدمه به د دجال څخه نه بېرېږي

﴿۵۲۵۲﴾: وَعَنْ عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابو عبيده بن جراح رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي

وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ بَعْدَ نُوحٍ إِلَّا قَدْ أَنْذَرَ الدَّجَّالَ قَوْمَهُ وَإِنِّي

د نوح عليه السلام څخه وروسته هيڅ يو نبي داسي نه دی تير سوی چي هغه خپل قوم د دجال څخه نه وي بيرولی ، زه هم

أُنْذِرُكُمُوهُ فَوَصَفَهُ لَنَا قَالَ لَعَلَّهُ سَيُدْرِكُهُ بَعْضُ مَنْ رَآنِي أَوْ سَمِعَ كَلَامِي

تاسو د هغه څخه بيروم او د هغه حقيقت درته بيانوم، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ د دجال كيفيت بيان كړ بيا يې وفرمايل : شايد په تاسو كي يو سړی چي هغه زه ليدلی يم يا زما خبري يې اوريدلي دي هغه ووينې ،

قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ فَكَيْفَ قُلُوبُنَا يَوْمَئِذٍ قَالَ مِثْلُهَا يَعْنِي الْيَوْمَ أَوْ خَيْرٌ. رواه الترمذي وابوداؤد.

صحابه كرامو وويل: اې د الله رسوله ! په دغه ورځو كي به زموږ د زړونو څه حالت وي ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : بلكل داسي لكه څرنګه چي نن دي يا ددې څخه هم غوره . ترمذي او ابوداؤد.

تخريج : سنن الترمذي: ۴۴۰/۴، رقم: ۲۲۳۴، وابوداود ۱۱۷/۵، رقم: ۴۷۵۶.

تشريح: دا خبره مخكي تېره سوې ده چي حضرت نوح عليه السلام هم خپل قوم ددجال څخه بيرولی وو، نو د نوح عليه السلام څخه وروسته دا مراد دی چي حضرت نوح عليه السلام هم بيرول او دهغه څخه وروسته انبياوو هم خپل امتونه بيرول.

د هغه خلكو څخه چا چي زه ليدلی يم ...الخ: دا خبره رسول الله ﷺ ددې لپاره وفرمايل كه چيري ددجال ظهور ژر وسي او ځينو خلكو ددغه جملې مشار اليه حضرت خضر عليه السلام كرځولی دی او وايي چي دا دخضر عليه السلام په دغه دنيا كي دموجودتيا دليل دی.

يا زما كلام يې اورېدلی وي: په دغه حكم كي هر هغه مؤمن راځي چا ته چي ددجال په باره كي د رسول الله ﷺ حديثونه ورسيږي كه څه هم د هغه زمانه د رسول الله ﷺ د زمانې څخه هر څومره وروسته وي، په هر حال ددغه پوره جملې مطلب دادی چي ددجال وجود او د هغه ظاهرېدل يقيني خبره ده مګر د هغه ټاكلی وخت معلوم نه دی چي هغه به كله څرګندېږي، كه

داسي وي چي زما په صحابۀ کرامو کې څوک هغه زمانه تر لاسه کړي نو ښه خبره ده کنه نو کوم مؤمنان چي وروسته راځي هغوئ به د دجال زمانه تر لاسه کړي ، هغوئ ته به زما حديثونه رسيدلي وي او ما چي د دجال په اړه څه بيان کړي دي هغوئ به يې اوري ، ځکه هغوئ ته پکار ده چي هغوئ هم پر يقين باندي قائم اوسي او د دجال په دوکه کي رانسي ،

لکه چي نن ورځ ده يا تر دې هم غوره، مطلب دادی چي کوم سړی (يعني مؤمن) پر خپل ايمان او عقيده باندي قائم اوسي د هغه زړه به هم پر خپل ځای ټينګ وي چي د دجال څخه به هيڅ نه بيريږي او د هغه په دوکه کي به هيڅکله رانسي ، لکه څرنګه چي مؤمنان دغه وخت د دجال منکر او مخالف دي همدارنګه به هغه وخت هم منکر او مخالف وي، بلکه د هغه احوال او چمبازي به په خپلو سترګو د لېدو په سبب د هغه په انکار او مخالفت کي نور هم زياتوب وسي.

دجال به د خراسان څخه راووځي

﴿۵۲۵۳﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ حَدَّثَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الدَّجَّالُ يَخْرُجُ مِنْ أَرْضٍ بِالْمَشْرِقِ يُقَالُ لَهَا خُرَاسَانُ يَتْبَعُهُ أَقْوَامٌ كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الْمَجَانُّ الْمُطْرَقَةُ . رواه الترمذي

حضرت عمرو بن حريث رضي الله عنه د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ موږ ته بيان وکړ چي دجال به د مشرق د يوې ځمکي څخه راوځي چي د هغه نوم به خراسان وي، ډير قومونه چي د هغوئ مخونه به د سپر په ډول غبرګ پړسيدلي وي د هغه اطاعت اختيار کړي . ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۴۴۱، رقم: ۲۲۳۷.

د لغاتو حل: المجان: جمع المجن وهو الترس.

تشريح: خراسان يو مشهور ښار دی چي د ماوراء النهر په سيمه کي واقع دی او د ايران په هيواد کي شامل دی او د هغه خلکو مخونه ....الخ: مطلب دادی چي د هغوئ مخونه به پلن او باړخوګان به يې د سپر په ډول را پورته سوي وي ، د مطرقة وضاحت په کتاب الفتن کي په وضاحت سره بيان سوی دی .

د دجال څخه د ليري اوسيدو ټينګار

﴿۵۲۵۴﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَمِعَ بِالدَّجَّالِ فَلْيَنْأَ عَنْهُ فَوَاللهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَأْتِيهِ وَهُوَ يَحْسِبُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ فَيَتَّبِعُهُ مِمَّا يَبْعَثُ بِهِ مِنَ الشُّبُهَاتِ. رواه ابوداؤد

د حضرت عمران بن حصين ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي د دجال د راوتلو خبر واوري هغه ته پکار ده چي د هغه څخه ليري اوسي، قسم په خداى څوک چي دجال ته راسي او هغه ځان مؤمن ګڼي مګر بيا به هم د هغه اطاعت قبول کړي ځکه چي هغه ته هغه شيان ورکړل سوي دي چي د هغه سره به په شبهاتو کي ولويږي. ابوداؤد

تخريج: سنن ابي داود: ۴\۴۹۵، رقم: ۴۳۱۹.

تشريح: هغه ته پکار ده چي د هغه څخه ليري اوسي: خلاصه دا چي بدي ته نژدې کېدل د خطرې او بيرې څخه خالي نه وي حال دا چي دهغه څخه ليري اوسېدل د خير او ښېګڼې ضامن دی، الله جَلَّ جَلَالُهُ فرمايي:

(وَلاَ تَرْكَنُواْ إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُواْ فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ)

کله چي دجال څرګند سي نو هغه وخت چي څوک مؤمنان وي هغه ته پکار ده چي هغه د دجال څخه ليري اوسي.

د دجال پر مځکه باندي اوسيدو وخت

﴿۵۲۵۵﴾: وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدِ بْنِ السَّكَنِ قَالَتْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

د حضرت اسماء بنت يزيد بن السکن (رض) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

وَسَلَّمَ يَمْكُثُ الدَّجَّالُ فِي الْأَرْضِ أَرْبَعِينَ سَنَةً اَلسَّنَةُ كَالشَّهْرِ وَالشَّهْرُ كَالْجُمُعَةِ

دجال به څلوېښت کاله په مځکه کي ګرځي، کال به د مياشتي برابر وي، مياشت به د اونۍ او

وَالْجُمُعَةُ كَالْيَوْمِ وَالْيَوْمُ كَاضْطِرَامِ السَّعْفَةِ فِي النَّارِ. رواه في شرح السنة.

اونۍ به د يوې ورځي برابر وي، او يوه ورځ به دومره وخت وي په څومره وخت کي چي د خرما

وچه څانګه سوځي. شرح السنه.

تخريج: اخرجه البغوي في شرح السنة ۱۵\ ٦۲، رقم: ۴۲٦۴.

د لغاتو حل: السعفة: واحدة السعف وهو غصن النخل اي كسرعة التهاب النار بورق النخل.

تشريح: مخکي يو حديث تېر سوی دی چي په هغه کي د دجال پر مخکه ګرځېدو څلوېښت شپې بيان سوي دي او دلته څلوېښت کاله بيان سوي دي، ددغه دواړو حديثو په منځ کي د مطابقت پيدا کولو لپاره ويل کيږي چي په لومړي حديث کي چي کوم وخت بيان سوی دی د هغه څخه خاص وخت مراد دی چي دهغه په دوران کي به هغه د مځکي پر مخ فتنه او فساد خپروي او خلک به ګمراه کوي او دلته چي کوم وخت بيان سوی دی ددې څخه مطلق هغه وخت مراد دی چي په هغه کي به دجال د مځکي پر مخ اوسيږي.

کال به د مياشتي په اندازه وي....الخ: ددغه جملې څخه مراد د وخت د تيزۍ څرګندول دي چي هغه وخت به د ورځي ډېر تېز رفتار وي، پاته سوه د هغه حديث خبره چي په هغه کي دا فرمايل سوي دي چي هغه وخت به مياشت د کال برابر وي نو ددې څخه مراد تعلق او شدت بيانول دي چي هغه وخت به د فتنې او فساد د زياتوب په وجه او ددينې او دنياوي تکليفو د زياتوب په وجه داسي معلوميږي لکه چي د زمانې رفتار سست سوی وي او ورځ د غره په شان تيريږي مګر په حقيقت کي به هغه ورځي په تيزي سره تيريږي.

او يوه ورځ به دومره وخت وي ...الخ: مطلب دادی چي څرنګه يوه وچه پاڼه په اور کي سوځي نو هغه اور سمدستي په بلېدو سره يخ سي.

د دجال پيروان

﴿۵۲۵٦﴾: وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدِ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتْبَعُ الدَّجَّالَ مِنْ أُمَّتِيْ سَبْعُوْنَ أَلْفًا عَلَيْهِمُ السِّيْجَانُ. رواه في شرح السنة

د حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما د امت اويا زره خلک چي د هغوئ پر سرو به شنه څادرونه وي د دجال اطاعت قبول کړي. شرح السنه.

تخريج: البغوي في شرح السنة ۱۵\ ٦۲، رقم: ۴۲٦۵.

د لغاتو حل: السيجان: جمع ساج کتيجان وتاج وهو الطيلسان الاخضر وقيل المنقوش ينسج.

تشريح سيجان په اصل كي د ساج جمع ده لكه چي تاج د تيجان جمع ده، ساج هم د طيلسان په ډول شنه يا تور څادر ته وايي.

زما په امت كي، دلته د امت څخه مراد ملت اسلاميه هم كيداى سي او امت دعوت يعني كافران هم كيداى سي مګر صحيح خبره آخري خبره ده يعني د كافرانو ډله، لكه چي په مخكني يو حديث كي هم بيان سوى دى چي دد جال طاعت كوونكي به اوويا زره خلك د اصفهان يهوديان وي.

دجال او وچ كالي

﴿۵۲۵۷﴾: وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت اسماء بنت يزيد ﷺ څخه روايت دى چي رسول اللهﷺ زما په كور كي وو، چي

فِي بَيْتِي فَذَكَرَ الدَّجَّالَ فَقَالَ إِنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ ثَلَاثَ سِنِينَ سَنَةٌ تُمْسِكُ السَّمَاءُ

د دجال ذكرېي وكړاو وه يې فرمال: د دجال د راتلو څخه مخكي به درې كاله داسي راسي چي په هغه كي به په دغه كال كي آسمان

ثُلُثَ قَطْرِهَا وَالْأَرْضُ ثُلُثَ نَبَاتِهَا وَالثَّانِيَةُ تُمْسِكُ السَّمَاءُ ثُلُثَيْ قَطْرِهَا

دريمه حصه باران او مځكه دريمه حصه حاصلات بند كړي او په دوهم كال به آسمان دوې حصې

وَالْأَرْضُ ثُلُثَيْ نَبَاتِهَا وَالثَّالِثَةُ تُمْسِكُ السَّمَاءُ قَطْرَهَا كُلَّهُ وَالْأَرْضُ نَبَاتَهَا كُلَّهُ

باران بند كړي او مځكه به دوې حصې حاصلات بند كړي او په دريم كال به نه باران وي نه حاصلات

فَلَا يَبْقَى ذَاتُ ظِلْفٍ وَلَا ذَاتُ ضِرْسٍ مِنَ الْبَهَائِمِ إِلَّا هَلَكَتْ وَإِنَّ أَشَدَّ فِتْنَتِهِ

بيا به نه يو نوك والا حيوان پاته سي او نه غاښو والا ټول به مړه سي، او دد جال تر ټولو لويه

أَنْ يَأْتِيَ الْأَعْرَابِيَّ فَيَقُولَ أَرَأَيْتَ إِنْ أَحْيَيْتُ لَكَ إِبِلَكَ أَلَسْتَ تَعْلَمُ أَنِّي رَبُّكَ

فتنه به دا وي چي هغه به يو ساده صحرايي ته ورسي ورته به وايي كه زه ستا هغه اوښ را ژوندي كړم كوم چي مړ سوى دى نو ايا ته به ما خپل پروردګار و بولي؟

فَيَقُولُ بَلَى فَيُمَثَّلُ الشَّيَاطِينُ لَهُ نَحْوَ إِبِلِهِ كَأَحْسَنِ مَا يَكُونُ ضُرُوعًا وَأَعْظَمِهِ

هغه صحرايي به ورته وايي :هو، نو دجال به د اوښ په ډول صورتونه جوړ کړي چې د صحرائي تر اوښانو به يې غلانزي ډکي وي او قوبونه به يې غټ وي،

أَسْنِمَةً قَالَ وَيَأْتِي الرَّجُلَ قَدْ مَاتَ أَخُوهُ وَمَاتَ أَبُوهُ فَيَقُولُ أَرَأَيْتَ إِنْ أَحْيَيْتُ

ويلي دي رسول الله ﷺ بيا به دجال يو بل سړي ته ورسي چې د هغه پلار او ورور به مړه سوي وي او هغه ته به وايي که زه ستا پلار او ورور راژوندي کړم

لَكَ أَبَاكَ وَأَحْيَيْتُ لَكَ أَخَاكَ أَلَسْتَ تَعْلَمُ أَنِّي رَبُّكَ فَيَقُولُ بَلَى فَيمثل لَهُ

نو ته به ما ومنې چې زه ستا رب يم؟ هغه به ورته ووايي هو، نو دجال به شيطانان د هغه د پلار او

الشَّيَاطِينُ نَحْوَ أَبِيهِ وَنَحْوَ أَخِيهِ قَالَتْ ثُمَّ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

ورور په شکل کي جوړ کړي، بي بي اسماء بنت يزيد وايي ددې فرمايلو سره رسول الله ﷺ د يو

وَسَلَّمَ لِحَاجَةٍ ثُمَّ رَجَعَ وَالْقَوْمُ فِي اهْتِمَامٍ وَغَمٍّ مِمَّا حَدَّثَهُمْ قَالَتْ فَأَخَذَ

ضرورت لپاره تشريف يووړ او لږ وخت وروسته راغلی، د دجال د ذکر اوريدو سره خلک په فکر او شک کي ناست وه، رسول الله ﷺ د دروازې

بِلُجْمَتَي الْبَابِ فَقَالَ مَهْيَمْ أَسْمَاءُ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ خَلَعْتَ

دواړي پلې ونيولې او وه يې فرمايل: اې اسماء څه حال دی؟ ما عرض وکړ اې د الله رسوله! د دجال د ذکر کولو سره تاسو

أَفْئِدَتَنَا بِذِكْرِ الدَّجَّالِ قَالَ وَإِنْ يَخْرُجْ وَأَنَا حَيٌّ فَأَنَا حَجِيجُهُ وَإِلَّا فَإِنَّ رَبِّي

زموږ زړونه دباندې را وايستل (يعني په بيره کي سوو) رسول الله ﷺ وفرمايل که هغه زما په ژوند کي راووتی نو زه به په خپلو دلائلو سره هغه دفع کړم او که زما په ژوند کي نه راغلی نو زما

خَلِيفَتِي عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ فقلت يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا وَاللَّهِ لَنَعْجِنُ عَجِينَتَنَا فَمَا

پروردګار د هر مؤمن لپاره زما وکيل او خليفه دی، ما عرض وکړ اې د الله رسوله! موږ خپل

نَخْتَبِزُهَا حَتَّى نَجُوعَ فَكَيْفَ بِالْمُؤْمِنِينَ يَوْمَئِذٍ قَالَ يُجْزِيهِمْ مَا يُجْزِي

أَهْلَ السَّمَاءِ مِنَ التَّسْبِيحِ وَالتَّقْدِيسِ. رواه احمد وابوداؤد.

اوړه اغړلو او ډوډۍ پخولو څخه فارغ سوي نه يو چي د لوږي څخه بې ارامه سو نو په هغه وچ كالي كي به د مؤمنانو څه حال وي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: د هغوئ د لوږي دفع كولو لپاره به هغه شی كافي وي كوم چي د آسمان والاوو لپاره كافي دی يعني تسبيح او تقديس. احمد، او ابوداؤد.

تخريج: الامام احمد في مسنده ٦\٤٥٣.

د لغاتو حل: ظلف: هي البقرة والشاة والظي. مهيم: ای ما حالک وما شانک وما وراءک.

تشريح (فاخذ بلحمتي الباب)، رسول الله ﷺ د دروازې دواړي پلې ونيولې، دلته د لحمة لفظ دمشكوة او مصابيح په ټولو نسخو كي د لام په زور او د حاء په جزم سره منقول دی چي د طرف په معنی كي اخيستل سوی دی مګر په صحاح او قاموس كي دغه لفظ په ذكر سوې معنی كي نه دی، طيبي رحمة الله عليه ويلي دي دغه الفاظ په اصل كي (ملجفتي الباب) دي، يعني د حاء پر ځای جيم دی او د ميم پر ځای فاء ده، چي معنی يې د دروازې د څوكو ده، يعني ځينو شارحينو د طيبي رحمة الله عليه د دغه خبري سره په اتفاق نه كولو ويلي دي چي دمشكوة او مصابيح په ټولو نسخو كي دغه لفظ همداسي منقول دی لكه چي دلته په حديث كي نقل سوی دی نو لازمه ده چي بلحمتی الباب صحيح ومنل سي، او په معنی كي يې دا تاويل وكړل سي چي په قاموس كي د لحمه معنی د غوښي د ټوټې ليكل سوې ده ځكه د دغه معنی څخه يوازي ټوټه دي اختيار كړل سي او دا دي وويل سي چي د بلحمتی الباب معنی د دواړو ټوټو ده،

او په دې اعتبار ورته ټوټې ويل كيږي چي هغه بېلي وي كله چي د دروازې بندېدو په صورت كي په يو ځای كېدو سره يو سي او كله د دروازې خلاصېدو په صورت كي د يو بل څخه بېل سي، دغه تاويل يقينا تر دې خبري زيات غوره او مناسب دی چي د حديث په الفاظو كي د كتابت غلطي يا د روايت د سهو احتمال را وايستل سي. د هغوئ لپاره به هغه څه كافي وي ...الخ: مطلب دادی چي په هغه زمانه كي به الله جل جلاله مؤمنانو ته دومره صبر او استقامت وركړي چي هغوئ ته به د خوراك او څښاك اړتيا نه محسوس كيږي لكه چي ملائكي د خوراك او څښاك اړ نه دي او دهغوئ اصل غذا به تسبيح وي لكه چي د ملائكو اصل غزا تسبيح او تقديس ده.

څرګنده دي وي چي ځينو حضراتو د بي بي اسماء رضي الله عنها دغه الفاظ (اې دالله رسوله! تاسو خو زموږ زړونه وايستل ...الخ) دا معنی بيان كړې ده چي دد جال زمانه خو موږ تر لاسه كړې نه

ده یو ازي دهغه په یادونه کولو سره زموږ دا حالت دی چي موږ د ډوډی پخولو لپاره اوړه اغږو او څرنګه چي د دجال دخبرو یاد راسي چي تاسو موږ ته کړي دي او زموږ زړونه راوباسي نو د بیري او فکر په وجه موږ ډوډی پخول پرېږدو او اوږي پاته سو نو د هغه خلکو به څه حال وي چي د هغه زماني د سختو حالاتو سره مخامخ سي او هغوئ د دجال زمانه تر لاسه کړي مګر طیبي رحمة الله علیه دا معنی د حقیقت څخه لیري ګرځولې ده ، که بیا هم دا معنی واخیستل سي نو په دغه صورت کي د رسول الله ﷺ د جواب خلاصه داده چي الله جل جلاله به دتسبیح او تقدیس د برکته هغوئ ته صبر او استقامت او د هغه حالاتو دمقابلې کولو توان او طاقت ورکړي ، او دا هم کېدای سي چي بي بي اسماء رضي الله عنها به دغه خبره د هغه مجلس څخه وروسته په بل وخت کي کړې وي ، د (فقلت) په لفظ کي فاء دې ته اشاره کوي چي هغې دغه خبره په هغه مجلس کي د دجال د یادوني په اورېدو سره کړې ده او د هغې الفاظ چي د اوړو اغږلو او لوږي یادونه پکښې دي ، دغه الفاظ یې د راتلونکي زمانې په اعتبار ویلي وي.

د مشکوٰة په اصل نسخه کي د رواه څخه وروسته خالي ځای دی مګر بیا وروسته یو چا د احمد او ابوداؤد او الطیالسي الفاظ لیکلي دي او ځینو حضراتو ویلي دي چي : رواه احمد عن عبدالرزاق عن معمر عن قتادة عن شهر بن حوشب عنها وانفرد به عنها .

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دریم فصل)

اهل ایمان ته د دجال څخه د بېرېدو ضرورت نه سته

﴿۵۲۵۸﴾ : عَنِ الْمُغِیرَةَ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ مَا سَأَلَ أَحَدٌ عَنِ رسول الله صَلَّى اللّٰهُ

د حضرت مغیره بن شعبه رضي الله عنه څخه روایت دی چي د دجال په اړه چي څومره ما د رسول الله ﷺ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الدَّجَّالِ أَكْثَرَ مَا سَأَلْتُهُ وَإِنَّهُ قَالَ لِي مَا يَضُرُّكَ قُلْتُ انهم

څخه پوښتني کړي دي دومره بل چا پوښتني نه دي کړي ، رسول الله ﷺ یو وار ماته وفرمایل: دجال تا ته څه تاوان نه سي رسولای، ما عرض وکړ

يَقُولُونَ إِنَّ مَعَهُ جَبَلَ خُبْزٍ وَنَهَرَ مَاءٍ قَالَ هُوَ أَهْوَنُ عَلَى اللّٰهِ مِنْ ذَٰلِكَ. متفق علیه

خلک داسي وایي چي د هغه سره به د ډوډیو غر او د اوبو دریاب وي ، رسول الله ﷺ وفرمایل : د الله تعالی په نزد دجال ددې څخه هم زیات ذلیل دی . بخاري او مسلم.

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۸۹، رقم: ۷۱۲۲، ومسلم ۱۴\۲۳۵۸، رقم: ۱۱۵- ۲۹۳۹.

د لغاتو حل : اقمر: ای شدید البیاض (تک سپین). باعا: وهو طول ذراعي الانسان وما بینهما.

تشريح: تر دې زيات ذليل دی، مطلب دادی چي دجال د خپل طاقت او قوت کومي ځرګندوني وړاندي کړي هغه به ټول بې حقیقته وي چي د هغه شیانو حیثیت به د چمبازۍ او نظر بندۍ څخه زيات نور هیڅ نه وي، هغه د الله جلاله په نزد دومره ذليل او بې حيثيته دی چي د حقيقت په اعتبار هغه ته دومره زيات طاقت او قدرت ورکول کېدای نه سي او هغه پر دې قادر کېدای نه سي چي پر عقیده او عمل باندي په ټینګه سره قائم اوسېدونکي مؤمنان ګمراه کړي، نو مؤمنان به د دجال د مافوق الفطرت طاقت په لېدو سره چي یوازي په ظاهرکي طاقت معلومېږي او په حقیقت کي د دوکې څخه پرته نور هیڅ نه دي، هیڅکله په ویره کي نه سي بلکه هغوئ به د هغه د محیر العقول کړنو په لېدو سره د هغه پر چم او درواغو باندي خپل یقین نور زیات پوخ کړي.

د دجال سپرلۍ به خر وي

﴿۵۲۵۹﴾: وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَخْرُجُ الدَّجَّالُ عَلٰى حِمَارٍ أَقْمَرَ مَا بَيْنَ أُذُنَيْهِ سَبْعُوْنَ بَاعًا. رواه البيهقي في كتاب البعث والنشور

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: دجال به پر یو سپین خره باندي سپور راووځي چي د هغه د دواړو غوږونو منځنۍ برخه به اویا باعه پلنه وي. بیهقي.

تخريج : رواه البيهقي في كتاب البعث والنشور.

تشريح: (باع) د دوو لاسونو غزولو اندازې ته وايي، خلاصه دا چي د دجال د سپرلۍ خر به دومره لوی وي چي د هغه د دواړو غوږو په منځ کي فاصله به د دواړو لاسونو د اوویا ځله غزولو په اندازه وي.

=========

بَابُ قِصَّةِ ابْنِ صَيَّادِ

(د ابن صياد قصه)

د مشکوة په زياتو باوري نسخو کي پر دغه ځای د ابن صَياد لفظ ليکلی دی مګر په ځينو نسخو کي د ابن الصياد الفاظ هم نقل سوي دي.

د ابن صياد حقيقت

د ابن صياد اصل نوم (صاف) وو او ځينو حضراتو ورته عبدالله ويلي دي، هغه يو يهودي وو، د مدينې اوسېدونکی وو يا دا چي په اصل کي د بل ځای اوسېدونکي وو مګر مدينې ته په راتللو سره د هغه ځای په يهوديانو کي شامل سوی وو، ابن صياد د سحر او جادو زيات ماهر وو او په دې وجه د هغه شخصيت ډېر لوړ سوی وو، د اسلام او مسلمانانو سره د هغه حقيقت په لنډه توګه داسي ښکاره کېدای سي چي هغه يوه لويه فتنه وه چي په هغه کي مسلمانان په اخته کېدو سره د هغوئ امتحان واخيستل سو، د هغه حالات ډېر مختلف وه او په دې وجه د صحابه کرامو په منځ کي د هغه د حيثيت په تعين کي اختلاف وو، د ځينو صحابه کرامو خيال وو چي ابن صياد هغه دجال دی کوم چي د هغه په اړه خبر ورکړل سوی دی چي هغه به په دنيا کي ښکاره کېږي او مؤمنان به ګمراه کړي، مګر د اکثرو حضراتو دا وينا وه چي ابن صياد هغه لوی دجال خو نه دی مګر د هغه کوچنيو دجالانو څخه ضرور دی چي په مختلفو زمانو کي پيدا کيږي او د هغوئ اصل مقصد د فتنې او فساد خپرول او د خلکو ګمراه کول دي، لکه چي په يو روايت کي فرمايل سوي دي چي په دغه امت کي به دجال پيدا کيږي چي خپله به هم ګمراه وي او نور به هم ګمراه کوي، د اخر الذکر حضراتو دليل دادی چي ابن صياد که څه هم مخکي کافر او کاهن وو مګر په پای کي مسلمان سوی وو بيا هغه حج هم وکړ او د مسلمانانو سره يې په جهاد کي ګډون وکړ، د هغه اولادونه هم پيدا سول او هغه به په مدينه او مکه کي اوسېدی، ځکه دجال به کافر وي او دکفر په حالت کي به قتل کړل سي او د هغه اولادونه به نه وي او همدارنګه هغه مکې او مدينې ته نه سي داخلېدلای، د حضرت تميم داري هغه حديث هم د دغه حضراتو پوره دليل ګرځېدای سي کوم چي د دجال په اړه مخکي تېر سوی دی، په هر حال د ابن صياد حيثيت او حقيقت مبهم وو، د هغه په اړه په تعين او يقين سره څه ويل مشکل دي، خپله پر رسول الله ﷺ باندي هم د هغه په اړه وحي نه دي نازل سوي ځکه رسول الله ﷺ هم د هغه د اصل حيثيت څخه

پرده پورته نه کړل بلکه مبهم یې وساتی، لکه چي د دغه باب په نقل سوو حدیثونو کي به څرګند سي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ　(لومړی فصل)

د ابن صیاد سره یوه واقعه

﴿۵۲۶۰﴾: وَعَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ اَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ انْطَلَقَ مَعَ رسول الله صَلَّى

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چي حضرت عمر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ سره

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَهْطٍ من اصحابه قِبَلَ ابْنِ صَيَّادٍ حَتّٰى وَجَدُوهُ يَلْعَبُ مَعَ

د صحابه کرامو په یوه ډله کي د ابن صیاد په لور ورغلی، رسول الله ﷺ هغه د یهودي قبیلې بني مغاله قلعه کي د کوچنیانو سره په لوبو کولو ولیدی،

الصِّبْيَانِ فِي أُطُمِ بَنِي مَغَالَةَ وَقَدْ قَارَبَ ابْنُ صَيَّادٍ يَوْمَئِذٍ الْحُلُمَ فَلَمْ يَشْعُرْ حَتّٰى

دغه وخت ابن صیاد بلوغ ته نژدې سوی وو، ابن صیاد ته زموږ راتلل معلوم نه سول، تر دې چي

ضَرَبَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ظَهْرَهُ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ

رسول الله ﷺ هغه ته نژدې ورغلی د هغه پر ملا یې لاس را تیر کړاو ورته وه یې فرمایل: ایا ته ددې امر شاهدي کوې چي زه د الله رسول یم،

اللّٰهِ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ الْأُمِّيِّينَ ثُمَّ قَالَ ابْنُ صَيَّادٍ أَتَشْهَدُ أَنِّي

ابن صیاد د رسول الله ﷺ په لور وکتل او وه یې ویل زه ددې شاهدي ورکوم چي ته د نا ویونکو (امیانو) خلکو رسول یې، ددې څخه وروسته ابن صیاد وویل ایا ته ددې خبري شاهدي ورکوي

رَسُولُ اللّٰهِ فَرَصه النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ ثُمَّ

چي زه د الله رسول یم؟ رسول الله ﷺ هغه ونیوی او په ښه زور سره یې دباو کړ بیا یې وفرمایل: ما پر الله جل جلاله او د هغه پر رسولانو ایمان راوړی دی، ددې څخه وروسته یې

قَالَ لِابْنِ صَيَّادٍ مَاذَا تَرَى قَالَ يَأْتِينِي صَادِقٌ وَكَاذِبٌ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

ابن صياد ته وويل ته دغيبي شيانو څخه څه وينې؟ هغه وويل : كله ريښتني او كله دروا غ (خبري)، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُلِّطَ عَلَيْكَ الْأَمْرُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي خَبَأْتُ

پر تا امور مشتبه كړل سوي دي ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : ما په زړه كي

لَكَ خَبِيئًا وخباله يوم تاتي السماء بدخان مبين فقَالَ هُوَ الدُّخُّ قَالَ اخْسَأْ

يوه خبره پټه كړې ده ته وو ايه چي هغه څه ده ؟ او د رسول الله ﷺ په زړه كي دا آيت وو (يوم تاتي السماء بدخان مبين) هغه وويل هغه خبره (الدخ) ده ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چغه سه

فَلَنْ تَعْدُوَ قَدْرَكَ قَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَأْذَنُ لِي فِيهِ ان أَضْرِبْ عُنُقَهُ قَالَ

ته د خپل حيثيت څخه وړاندي نه سي تللاى، عمر رضي الله عنه عرض وكړ اې د الله رسوله ! ما ته اجازه راكړه چي زه يې غاړه پرې كړم، رسول الله ﷺ وفرمايل :

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ يَكُنْ هُوَ لَا تُسَلَّطُ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ هُوَ فَلَا

كه دا هغه دجال وي (د كوم چي ما خبر دركړى دى) نو ته به پر ده واك نه سي تر لاسه كولاى او كه دى هغه نه وي

خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ قَالَ بْنَ عُمَرَ انْطَلَقَ بَعْدَ ذٰلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نو دده په وژلو كي ستاسو لپاره څه خير نه سته، ابن عمر رضي الله عنه وايي تر دې وروسته بل وخت رسول الله ﷺ

وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ الْأَنْصَارِيُّ يَؤُمَّانِ النَّخْلَ الَّتِي فِيهَا ابْنُ صَيَّادٍ فَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ

او ابى بن كعب انصاري رضي الله عنه د خرماوو هغه درختو ته ور سېدل په كوم ځاى كي چي ابن صياد وو ، رسول الله ﷺ د درختو په بناخونو كي پټ ددې څخه مخكي چي هغه (يعني ابن صياد)

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَّقِي بِجُذُوعِ النَّخْلِ وَهُوَ يَخْتِلُ أَنْ يَسْمَعَ مِنِ ابْنِ صَيَّادٍ

رسول الله ﷺ ووينې د هغه خبري يې اوريدل غوښتل چي هغه ته دا معلومه سي چي دلته څوك

شَيْئًا قَبْلَ أَنْ يَرَاهُ وَابْنُ صَيَّادٍ مُضْطَجِعٌ عَلَى فِرَاشِهِ فِي قَطِيفَةٍ لَهُ فِيهَا زَمْزَمَةٌ

نه سته نو په آزادي سره به خبري وكړي، ابن صياد څادر اغوستی پر بستره پروت وو او د هغه د څادر څخه داسي آواز راتلی چي په پوهه کي نه راتلی ،

فَرَأَتْ أُمُّ ابْنِ صَيَّادٍ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَتَّقِي بِجُذُوعِ النَّخْلِ فَقَالَتْ

د ابن صياد مور رسول الله ﷺ د خرماوو په بناخونو کي پټ سوی وليدی نو وه يې ويل

أَيْ صَافِ وَهُوَ اسْمُهُ هَذَا مُحَمَّدٌ فَتَنَاهَى ابْنُ صَيَّادٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

اې صاف (دا د ابن صياد نوم دی) دا مخته محمد ﷺ ولاړ دی ، ددې په اوريدو سره ابن صياد پټه خوله سو ، رسول الله ﷺ وفرمايل :

وَسَلَّمَ لَوْ تَرَكَتْهُ بَيَّنَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بن عمر قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

که دده مور دی پر خپل حال پرې ايښی وای نو دده يو حال به معلوم سوی وای ، ابن عمر رضي الله عنه وايي رسول الله ﷺ د خلکو په منځ کي ودريدی

فِي النَّاسِ فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ ذَكَرَ الدَّجَّالَ فَقَالَ إِنِّي أُنْذِرُكُمُوهُ وَمَا مِنْ

د الله تعالى حمد او ثناء يې بيان کړه چي د هغې هغه مستحق دی ، بيا يې دجال ذکر وکړ او وه

نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ أَنْذَرَهُ قَوْمَهُ لَقَدْ أَنْذَرَهُ نُوحٌ قَوْمَهُ وَلَكِنِّي سَأَقُولُ لَكُمْ فِيهِ قَوْلًا لَمْ

يې فرمايل : زه تاسو د دجال څخه بيروم او هيڅ يو نبي داسي نه دی تير سوی چي هغه خپل قوم د دجال څخه نه وي بيرولی البته تر ټولو مخکي حضرت نوح عليه السلام خپل قوم د هغه څخه بيرولی وو مګر زه د دجال په اړه تاسو ته هغه خبره کوم

يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ أَعْوَرُ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ. متفق عليه.

چي هيڅ يو نبي تر ننه پوري خپل قوم ته نه ده کړې (او هغه دا چي) تاسو خبردار اوسئ چي دجال يو سترګی دی او الله تعالى يو سترګی نه دی . بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\ ۲۱۸، رقم: ۱۳۵۴، ومسلم ۴\ ۲۲۴۴، رقم: ۹۵- ۲۹۳۰.

د لغاتو حل اُطم: القصر و کل حصن مبني بحجارة وكل بيت مربع مسطح الجمع. (د ډبرو څخه جوړ). مغالة: قبيله. فرصه: اى ضغطه حتى ضم بعضه الى بعض. يختل: وهو طلب الشيء بحيلة (په چمبازي يو شی تر لاسه کول). قطيفة: اى دثار مخمل وقيل لحاف صغير (کوچنۍ تلتک).

تشریح: د امیانو څخه مراد عرب وه ځکه چي په هغه زمانه کي اکثر عرب په لیک او لوست نه پوهېدل، او اصل خبره داده چي په یهودیانو کي د یوې ډلي عقیده هم داوه چي هغوئ د رسول الله ﷺ د رسالت منکر نه وه مګر رسول الله ﷺ یې یوازي د عربو رسول مني، په هر حال دا خبره (یعني د ابن صیاد د رسول الله ﷺ داسي شاهدي ورکول) د هغه د لغو او باطل خبرو څخه یوه خبره وه چي شیطان یې کاهنانو ته په زړه کي ور اچوي، په منطقي توګه هم د هغه دغه القاء د سخت تضاد او تناقض حامل وو، ځکه چي نبي کریم ﷺ په هر حال کي رېښتونی وي، او کله چي رسول الله ﷺ د خپل نبوت عام اعلان وکړ او ټول انسانیت ته یې د خپل رسالت بلنه ورکړل نو د رسول الله ﷺ نبوت یوازي د عربو خاصول باطل وګرځېدی، رسول الله ﷺ هغه په ښه زور سره ونیوی، د رص لفظ د راء په زور سره دی او اصل معنی یې دوو شیانو هوارول او یو ځای کول دي ځکه ټینګ او هوار بنیاد ته مرصوص ویل کیږي، خلاصه دا چي رسول الله ﷺ د ابن صیاد د اندامو په نیولو سره زور ورکړ، نووي رحمه الله لیکلي دي چي زموږ په سیمه کي د کتاب کومي نسخې دي په هغو کي دغه لفظ (فرفصه) دی، یعني په فاء او صاد سره، چي د رفص څخه دی او معنی یې د پرېښودلو ده، په دغه صورت کي به مطلب دا وي چي رسول الله ﷺ د هغه د سوال او جواب څخه صرف نظر وکړ.

ما په الله جل جلاله او دهغه په رسولانو ایمان راوړ: مطلب دادی چي ما یقینا د الله جل جلاله په رسولانو او نبیانو باندي ایمان راوړی دی او دا هم یقیني ده چي ته د هغوئ څخه نه یې، مګر که چیري بالفرض ته هم دهغوئ څخه وې نو ما به پر تا باندي هم ایمان راوړی وای مګر دا فرضي خبره به په هغه صورت کي جائز وي کله چي دا وویل سي چي رسول الله ﷺ دغه خبره د خپل خاتم النبیین کېدو د علم څخه مخکي کړې وه که هغه وخت د رسول الله ﷺ خاتم النبیین کېدل د رسول الله ﷺ په علم کي وای نو دا به فرض محال خبره مراد نسي اخیستل کېدای، ددغه مسئلې د نزاکت اندازه ددې څخه لګول کیږي که یو سړی د نبوت دعوه وکړي او بل سړی د هغه څخه د معجزې د مطالبې کولو سربېره هغه قتل نه کړي ددې لپاره چي اول خو هغه د لږ عمر وو او د لږ عمر والا قتلول د رسول الله ﷺ لپاره منع وو، دوهم دا چي یهودیان په هغه ورځو کي ذمیان وه او رسول الله ﷺ د هغوئ سره پر دې خبره صلح کړې وه چي هغوئ به پر خپل حال پرېښودل کیږي او څرګنده ده چي ابن صیاد هم د یهودیانو یو کس وو او دهغوئ د حلیفو څخه وو ځکه هغه یې وژلای نه سو.

کله ما ته ریښتونی خبر راځي او کله د دروغو خبر، په دې اړه ځینو شارحینو ویلي دي چي

د ابن صیاد څخه د رسول الله ﷺ د سوال مقصد دا وو چي کوم څوک تا ته راځي هغه تا ته څه وايي او د هغه کړي خبري ستا لپاره څرنګه ثابتيږي، ابن صياد د ذکر سوي جملې په ذريعه د هغه سوال چي کوم جواب ورکړ د هغه خلاصه داوه چي يو راتلونکي ما ته يوه خبره ښيي چي په هغه کي يوه خبره رښتيا کيږي او يوه خبره درواغ سي، نو د کاهنانو دا حال وي چي شيطان پر هغوئ د درواغو او رښتيا هر ډول خبرو القاء کوي (يعني په زړه کي يې وراچوي).

ستا معامله ګډه وډه سول: مطلب دا چي ستا سره د کومو شيانو او خبرونو ذخيره وه هغه ټوله بېکاره ده ځکه چي په هغو کي رښتيا خبري هم د درواغو خبرو په يو ځای کېدو د باور وړ نه سوې يا دا مطلب وو چي ستا حيثيت او ستا حال د باور وړ نه دی ځکه چي تا ته خو شيطان راځي چي تا ته د درواغو او رښتيا خبري اوروي ، ددغه خبري په ذريعه رسول الله ﷺ د هغه د رسالت دعوه درواغ وګرځول ځکه چي هيڅ رسول ته درواغ خبرونه نه راځي حال دا چي هغه په خپله ژبه اقرار وکړ ، نو رسول الله ﷺ څرګنده کړه چي ته يوازي کاهن يې او د کاهنانو دا حال وي نو رسول او نبي هيڅ کله نه سي کېدای.

ما په زړه کي ستا لپاره يوه خبره پټه کړې ده، يعني که چيري ستا دعوه وي چي پر تا باندي خدايي راز منکشف کيږي او يو سړی په راتلو سره تا ته د غيب خبري ښيي نو دا وښيه چي دا وخت زما په زړه کي څه دي ، ما ستا په اړه يوه خبره په زړه کي اېښې ده د هغه خبري په ذريعه رسول الله ﷺ دابن صياد امتحان واخيست چي صحابه کرامو ته د هغه حقيقت څرګند کړل سي او هغوئ پوه سي چي دی کاهن دی او شيطان ورته راځي او ددرواغو او رښتيا خبري ورته ښيي.

هغه پټه خبره دخ ده، دُخ د دال په پېښ او د خاء په تشديد سره د دود په معنی دی ، ابن صياد د پوره آيت په ښودلو کي کامياب نه سو کوم چي رسول الله ﷺ په زړه کي نيولی وو مګر هغه د يو آيت ناقص لفظ وښودی ، ددې څخه هم د هغه کاهن کېدل ثابت سوّل ځکه چي په کهانت کي دا وي چي شيطان د يوې خبري نيمګړی او ناقص شيان راوړي او د هغه کاهنانو په زړو کي يې اچوي او دا هم کېدای سي چي رسول الله ﷺ هغه وخت په پټه صحابه کرامو ته دا ښودلي وي چي ما دغه آيت په زړه کي نيولی دی او شيطان هم دا خبره اورېدلې وي او بيا يې هغه ابن صياد ته ښودلې وي.

ليري سه، ته د خپل حد څخه هيڅکله وړاندي کېدای نه سې، ليري سه ، دا د اخساء ژباړه ده چي د هغه په ذريعه د اهانت او حقارت اظهار کيږي او په عامه توګه د سپي او خنزير د شړلو او ليري کولو لپاره دغه لفظ ويل کيږي، په هر حال کوم وخت چي د ابن صياد حقيقت څرګند سو

چي د هغه حال هغه دی کوم چي د کاهنانو وي چي هغه د شيطان په القاء کولو سره نيمګړي خبري معلوموي او د هغه پر بنياد باندي د خپل غيب ويني دعوه کوي، نو رسول الله ﷺ هغه ته وفرمايل: ليري سه ستا حد معلوم سو ته يوازي کاهن يې او کاهن به يې، تر دې وړاندي ته هيڅ نه سې تللای په خپل حد کي اوسه، او په راتلونکي کي د رسالت د دعوې کولو جرئت مه کوه چي هغه زما مقام دی.

د هغه په وژنه کي ستا خير نسته، مطلب دا وو چي هغه ذمي دی او د هغه يهوديانو څخه دی چي اهل ذمه دی ، له دې څخه پرته هغه نابالغ او د لږ عمر والا هم دی ځکه د ده قتلول ګټه نه کوي، ځيني قرائن د ابن صياد پر دجال کېدو باندي دلالت کوي ځکه رسول الله ﷺ د شک په توګه دا خبره وفرمايل که چيري هغه واقعي دجال وي نو ته د ده په قتلولو قادر کېدای نه سې او که دجال نه وي نو بيا د ده په وژنه کي هيڅ خير نسته.

او يقينا الله ﷻ ړوند نه دی، يعني هغه خو د ړوندوالي څخه پاک دی څرګنده دي وي چي رسول الله ﷺ دا وفرمايل چي هيڅ نبي خپل قوم ته دا نه دي ښودلي چي دجال ړوند دی نو په دې اړه دا کېدای سي چي د رسول الله ﷺ څخه پرته بل هيڅ نبي ته د دجال د احوالو دومره تفصيلي علم نه وو چي دجال به ړوند وي يا داسي به وي يا دا چي دا علم خو هر نبي ته وو مګر هيڅ يو نبي خپل قوم ته دا نه وه ښودلي چي دجال به ړوند وي.

ابن صياد کاهن وو

﴿۵۲۶۱﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخدري قَالَ لَقِيَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ

وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ يعني ابن صياد فِي بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِينَةِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ

او حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه د مديني په يوه لاره د ابن صياد سره يو ځای سول نو رسول الله ﷺ هغه (ابن صياد) ته وفرمايل:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ هُوَ أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ

ايا ته د دې خبري شاهدي کوې چي زه د الله ﷻ رسول يم؟ هغه ورته وويل ايا ته سو داسي شاهدي کوئ چي زه د الله ﷻ رسول يم؟

فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ و رسوله

رسول الله ﷺ وفرمايل ما پر الله تعالى، د هغه پر ملائكو د هغه پر كتابونو او د هغه پر رسولانو ايمان راوړى دى،

مَا ذَا تَرَى قَالَ أَرَى عَرْشًا عَلَى الْمَاءِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ددې شخه وروسته رسول الله ﷺ د هغه شخه پوښتنه وکړه ته څه شى وينې؟ هغه وويل زه پر اوبو يو تخت وينم، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

تَرَى عَرْشَ إِبْلِيسَ عَلَى الْبَحْرِ وَمَا تَرَى قَالَ أَرَى صَادِقَيْنِ وَكَاذِبًا أَوْ كَاذِبَيْنِ

ته د ابليس تخت د اوبو سربيره وينې، ددې شخه وروسته رسول الله ﷺ د هغه شخه پوښتنه وكړه ته نور څه وينې؟ هغه وويل دوې ملائكي وينم (چي رښتيا خبرونه راوړي) او يو درواغجن وينم (چي درواغ خبرونه راوړي) يا هغه دا وويل چي زه دوه درواغجن

وَصَادِقًا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لُبِسَ عَلَيْهِ فَدَعُوهُ. رواه مسلم.

او يو ريښتوني وينم، رسول الله ﷺ وفرمايل: پر ده امر مشتبه كړل سوى دى (يعني كاهن ترويتي دى) او كهانتي په ترويت توب كي دى اشتباه يعني په شک او شبه كي غورځول سوى دى له دې كبله دى پرېږدئ. مسلم.

تخريج صحيح مسلم: ۱۴\۲۲۴۱، رقم: ۸۷- ۲۹۲۵.

تشريح ته د ابليس تخت وينې پر درياب، ددغه جملې په ذريعه رسول الله ﷺ دغه حقيقت ته اشاره وفرمايل چي ابليس د اوبو سربېره د خپل تخت په غوړولو سره پر هغه خپل دربار لگوي او د هغه ځاى شخه د خپلو ملگرو ټولى په دنيا كي د فتنې او فساد خپرولو او د خلكو د گمراه كولو لپاره استوي، په دې اړه ياد ونه د كتاب په پيل كي په باب الوسوسه كي تېره سوې ده.

يا دوه درواغجن وينم او يو رېښتوني، دغه الفاظ يا د راوي شک ظاهروي چي دلته د روايت الفاظ داسي دي يا داسي، يا دا چي خپله ابن صياد په دغه شک سره بيان كړى دى چي زه يا خو دوه ريښتوني او يو درواغجن وينم يا دوه درواغجن او يو رېښتونى وينم او دا خبره زياته صحيح معلوميږي ځكه چي د هغه معامله ثرنگه گډ وډ او په احتمالاتو كي راگير سوې ده او د هغه احوال چي ثرنگه د نظم او استقلال شخه خالي وه نو دهغه تقاضا دا وه چي هغه ته په

هیڅ صورت کي هم يقين تر لاسه نه سو نو هغه به کله داسي کتل او کله هسي.

د جنت په باره کي د رسول الله ﷺ څخه د ابن صياد سوال

﴿۵۲۶۲﴾: وَعَنْهُ أَنَّ ابْنَ صَيَّادٍ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ تُرْبَةِ الْجَنَّةِ فَقَالَ دَرْمَكَةٌ بَيْضَاءُ مِسْكٌ خَالِصٌ. رواه مسلم.

د حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابن صياد د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه چي د جنت خاوره څنګه ده؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل هغه د ميدې په ډول سپينه او د خاصو مشکو په ډول خوشبو داره ده. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۴\۲۲۴۳، رقم: ۹۳- ۲۹۲۸.

د لغاتو حل: درمكة: دقيق الحواري والتراب الناعم (ترميده اوړه يا پسته خاوره)

د دجال په باره کي پيشګوئي

﴿۵۲۶۳﴾: وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ لَقِيَ ابْنُ عُمَرَ ابْنَ صَائِدٍ فِي بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِينَةِ

د حضرت نافع رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابن عمر رضي الله عنه د مديني په يوه لاره کي د ابن صياد سره

فَقَالَ لَهُ قَوْلًا أَغْضَبَهُ فَانْتَفَخَ حَتَّى مَلَأَ السِّكَّةَ فَدَخَلَ ابْنُ عُمَرَ عَلَى حَفْصَةَ

ملاقات وکړ، ابن عمر رضي الله عنه هغه ته يو داسي خبره وکړه چي په هغه سره هغه (ابن صياد) په غضب کي سو، او د هغه رګونه وپړسيدل تر داسي حده چي ټوله کوڅه يې ډکه کړل، د هغه څخه وروسته حضرت ابن عمر رضي الله عنه خپل خور بي بي حفصې ته ورغلی

وَقَدْ بَلَغَهَا فَقَالَتْ لَهُ رَحِمَكَ اللَّهُ مَا أَرَدْتَ مِنِ ابْنِ صَائِدٍ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا يَخْرُجُ مِنْ غَضْبَةٍ يَغْضَبُهَا. رواه مسلم.

هغې ته د پېښي خبر رسيدلی وو هغې ورته وفرمايل: اې ابن عمر! الله تعالی دي پر تا رحم وکړي ته د ابن صياد څخه څه غواړې؟ ايا تا ته معلومه نه ده چي رسول الله ﷺ فرمايلي دي چي دجال به پر يو خبره غضبناک سوی د باندي راووځي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۴\۲۲۴۶، رقم: ۹۸- ۲۹۳۲.

تشريح يعني دجال به پر يوه خبره غصه سي او هغه غصه به هغه دومره وپاروي چي هغه به راوځي او د نبوت يا خدايي دعوه به وکړي نو اې ابن عمر ! ته ابن صياد مه په غضب کوه او د هغه سره هيڅ خبره مه کوه چي هغه خروج ونه کړي او نړېوال د هغه د فتنې څخه خوندي وي، بي بي حفصې رضي الله عنها، حضرت عمر رضي الله عنه همدا رنګه منع کړ، په ښکاره ددې وجه دا معلومېږي چي هغه دا فکر کړی وي چي کېدای سي ابن صياد دجال وي او د رسول الله ﷺ د وړاند ويني سره سم ابن عمر رضي الله عنه د هغه د خروج ظاهري سبب ونه ګرځي بلکه دا هم کېدای سي چي بي بي حفصې رضي الله عنها د هغه د دجال کېدو يقين درلود .

د ابن صياد د دجال کېدو څخه انکار

﴿۵۲۶۴﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ صَحِبْتُ ابْنَ صَائِدٍ إِلَى مَكَّةَ فَقَالَ لِي

د حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه او ابن صياد د مکې په سفر کي يو ځای سوو، ابن صياد ما ته د هغه تکليف ذکر وکړ

مَا لَقِيتُ مِنَ النَّاسِ يَزْعُمُونَ أَنِّي الدَّجَّالُ أَلَسْتَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

چي د خلکو څخه هغه ته رسيدلی وو بيا يې وويل خلک پر ما د دجال خيال کوي ايا تاسو د رسول الله ﷺ دا خبره نه ده اورېدلې

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّهُ لَا يُولَدُ لَهُ وَقَدْ وُلِدَ لِي أَلَيْسَ قد قال وهو كافر وانا

چي دجال به بې اولاده وي او زما اولاد سته او رسول الله ﷺ ويلي دي چي دجال به کافر وي او زه

مسلم او ليس قد قال لا يدخل المدينة ولا مكة وقد اقبلت من المدينة

مسلمان يم، رسول الله ﷺ دا نه دي فرمايلي چي دجال به په مکه او مدينه کي نه داخلېږي او زه د مدينې څخه را روان يم

وانا اريد مكة ثُمَّ قَالَ لِي فِي آخِرِ قَوْلِهِ أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُ مَوْلِدَهُ وَمَكَانَهُ

او د مکې په لور ځم، بيا يې ما ته په آخره کي وويل چي قسم په الله زه د هغه د زېږېدو او اوسيدو

وَأَيْنَ هُوَ واعرف اباه وامه قَالَ فَلَبَسَنِي قال قلت له تبالك سائر اليوم قال

ابو سعيد رضي الله عنه وايي يو سړي د ملګرو څخه هغه ته وويل ايا ته په دې خوشحاله کېږې چې ته خپله دجال سې ؟ ابن صياد وويل که ما ته هغه صفات راکړې سي کوم چې په دجال کي دي نو زه يې بد نه ګڼم . مسلم.

و قيل له ايسرك انك ذاك الرجل قال فقال لو عرض علي ما كرهت . رواه مسلم

ځای پيژنم او دا هم پيژنم چي پلار او موريې ثوک دي ، ابو سعيد وايي د ابن صياد آخري الفاظو زه په شبه کي واچولم نو ما هغه ته وويل ته د همېشه لپاره هلاک سې ،

تخريج : صحيح مسلم: ۴\ ۲۲۴۲، رقم: ۸۹- ۲۹۲۷،

تشريح : زه په شک کي سوم، ددغه جملې په ذريعه ابو سعيد رضي الله عنه دا بيان وکړ چي مخکي خو ما دا يقين درلود چي ابن صياد دجال دی مگر اوس چي هغه د خپل دجال کېدو څخه انکار وکړ نو زه په شک کي سوم چي هغه دي دجال وګڼل سي که نه، يا دا چي مخکي خو هغه په دلائلو سره دا ثابته کړه چي زه خپله دجال نه يم مگر هغه چي په پای کي دا وويل چي زه د دجال مولد او مسکن څخه خبر يم نو داسي نه وي چي هغه دغه خبره د تعرض په توګه کړې وي او ددغه آخري خبرو څخه مراد خپله د هغه ذات وي چي زه به يې بد نه ګڼم ، ددغه په ذريعه ابن صياد دا قرار وکړ چي په داسي صورت کي د جال جوړېدل به زه قبول کړم او راضي به سم نو دا خبره د هغه د کفر ثرګند دليل دی .

د ابن صياد ذکر

﴿۵۲۶۵﴾ : وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَقِيتُهُ وَقَدْ نَفَرَتْ عَيْنُهُ فَقُلْتُ مَتَى فَعَلَتْ عَيْنُكَ مَا أَرَى قَالَ لَا أَدْرِي قُلْتُ لَا تَدْرِي وَهِيَ فِي رَأْسِكَ قَالَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ خَلَقَهَا فِي عَصَاكَ قَالَ فَنَخَرَ كَأَشَدِّ نَخِيرِ حِمَارٍ سَمِعْتُ. رواه مسلم.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله د ابن صياد سترګه نوجنه وه نو زه د هغه سره يو ځای سوم ما ورته وويل : ستا سترګه د څه وخت څخه نوجنه ده ، هغه وويل ما ته نه ده معلومه چي د څه وخت څخه ده ، ما ورته وويل تا ته معلومه نه ده حال دا چي سترګه ستا په سر کي ده ،

هغه وويل : كه الله جَلَّ جَلَالُهُ غواړي نو ستركه به ستا په لګړه كي پيدا كړي ، ابن عمر رضي الله عنه وايي دديْ ځخه وروسته ابن صياد د پزي ځخه د خره په ډول يو سخت اواز وايستى او داسي آواز ما هيڅكله نه وو اوريدلى . مسلم.

تخريج : صحيح مسلم ۴\۲۲۴۶، رقم: ۹۹- ۲۹۳۲.

تخريج : فنخر: اى صوت صوتا منكرا.

تشريح : ستركه به ستا په لګړه كي پيدا كړي: ددغه جملې ځخه د ابن صياد مطلب دا وو چي څرنګه الله جَلَّ جَلَالُهُ پر ديْ قادر دى چي هغه په جماد كي ستركه ولګوي او بيا په هغه ستركه كي درد پيدا سي نو هغه شي ته نه د ستركي احساس وي او نه د ستركي درد ، نو داسي عين ممكن ده چي د يو انسان په ستركو كي د تكليف يوه نښه پيدا سي چي هر وخت په بدني توګه په هغه سره بوخت وي نو هغه ته د زيات بوختيا او هجوم په وجه د هغه د درد او تكليف احساس نه وي.

ابن صياد دجال دى

﴿۵۲۶۶﴾: وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ رَأَيْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللّٰهِ يَحْلِفُ

د حضرت محمد بن المنكدر رضي الله عنه ځخه روايت دى چي ما جابر بن عبد الله رضي الله عنه وليدى هغه په قسم

بِاللّٰهِ أَنَّ ابْنَ الصَّائِدِ الدَّجَّالُ قُلْتُ تَحْلِفُ بِاللّٰهِ قَالَ إِنِّي سَمِعْتُ عُمَرَ يَحْلِفُ

سره دا وويل چي ابن صياد دجال دى ما هغه ته وويل : ايا ته په قسم خوړلو سره وايې ؟ هغه وويل : ما د عمر رضي الله عنه ځخه دا اوريدلي دي چي هغه به

عَلَى ذٰلِكَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُنْكِرْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . متفق عليه.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم په شتون كي په ديْ قسم اخيستى او نبي صلى الله عليه وسلم ددېْ ځخه انكار نه دى فرمايلى . بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۳۲۳، رقم: ۷۳۵۵، ومسلم ۴\۲۲۴۳، رقم: ۹۴- ۲۹۲۹.

تشريح : كېداى سي چي د حضرت جابر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه قسم كول ددېْ لپاره وي چي ابن صياد هغه دجالانو يعني درواغجنانو او چمبازانو ځخه يو وي كوم چي وخت په وخت په

دغه امت کي پیدا کیږي او د خپل نبوت په دعوه کولو سره خلک گمراه کوي او په شک او شبهو کي یې اخته کوي ، یعني د دغه دواړو د قسم تعلق د دې خبري سره نه وو چي ابن صیاد په حقیقت کي دجال دی ځکه چي رسول الله ﷺ د ابن صیاد معامله مبهم پرېښودل او مطلب دا دی چي هغه په یقیني توګه دجال نه دی مګر د روایتو په الفاظو کي د مطلق دجال ذکر دی د هغه څخه دا خبره څرګندیږي چي د دغه دواړو حضراتو په نزد دجال معهود مراد وو ، په دغه صورت کي د دواړو قسم کول به د غالب ګمان په وخت کي د قسم کولو په جواز محمول کیږي او مخته په دوهم فصل کي چي د حضرت ابن عمر رضی الله عنه کوم روایت راځي په هغه کي په صراحت سره بیان سوی دی چي ابن صیاد دجال معهود وو نو کیدای سي چي د ابن عمر رضی الله عنه مذهب هم دا وي ، په هر حال دا خبره مخکي بیان سوې ده چي د ابن صیاد په اړه د صحابه کرامو په منځ کي اختلاف وو .

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د ابن عمر په نزد ابن صیاد دجال وو

﴿۵۲۶۷﴾: عَنْ نَافِعٍ قَالَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ وَاللّٰهِ مَا أَشُكُّ أَنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ ابْنُ صَيَّادٍ . رواه ابوداؤد والبيهقي في كتاب البعث والنشور .

د حضرت نافع رضی الله عنه څخه روایت دی چي ابن عمر رضی الله عنه به ویل ما ته په دې کي بلکل شک نه سته چي مسیح دجال ابن صیاد دی . بیهقي

تخریج : سنن ابي داود ۴\۵۰۶، رقم: ۴۳۳۰.

ابن صیاد د حره دواقعې په ورځ غائب سوی وو

﴿۵۲۶۸﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ فَقَدْنَا ابْنَ صَيَّادٍ يَوْمَ الْحَرَّةِ . رواه ابوداؤد.

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چي موږ د حرة په پېښه کي ابن صیاد ورک کړ . ابوداؤد.

تخریج سنن ابي داود : ۴\۵۰۶، رقم: ۴۳۳۲.

تشریح: که چیري د حدیث د الفاظو ظاهري معنی مراد وي نو مطلب به دا وي چي ابن صیاد د حره په پېښه کي غائب سو ، او داسي غائب سو چي بیا هیڅ ته څرګند نه سو چي هغه چیري ولاړی . او د هغه څه پای سو ، په دغه صورت کي به دغه روایت د هغه خلاف وي چي په هغه کي

دا بيان سوي دي چي په مدينه كي هغه مړ سو او د هغه د جنازې لمونځ وكړل سو او كه په دغه حديث كي د غائب شخه مراد د هغه عام مفهوم وي چي په هغه كي مړ ک هم شامل دی نو بيا د دواړو روايتو په منځ كي تضاد نه پاته كيږي په دغه صورت كي به مقصد دا وي چي د غائب كېدو شخه مراد د هغه مړ كېدل دي يعني هغه د حره په پېښه كي مړ سوی دی .

د حره د ورځي شخه مراد هغه ورځ ده چي كله د ابن معاويه لښكر پر مدينې حمله وكړه او ډېري ويني يې توی كړلې او د ځانو او مالو سخت تاوان يې ورسوی .

ابن صياد او دجال

﴿۵۲۶۹﴾ : وَعَنْ اَبِيْ بَكْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْكُثُ اَبُوَيِ

د حضرت ابوبكره رضي الله عنه شخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د دجال مور او پلار به تر

الدَّجَّالِ ثَلَاثِينَ عَامًا لَا يُولَدُ لَهُمَا وَلَدٌ ثُمَّ يُولَدُ لَهُمَا غُلَامٌ أَعْوَرُ أَضَرُّ وَأَقَلُّهُ

ديرش كاله پوري بې اولاده وي ، بيا به د هغوئ يو ستركى زوی پيدا سي چي د هغه غاښونه به لوی لوی وي او د هغه شخه به ډېره كمه

مَنْفَعَةً تَنَامُ عَيْنَاهُ وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ ثُمَّ نَعَتَ لَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

گټه وي ، د هغه ستركي به بيدې وي مګر زړه به يې بيده نه وي ، ددې شخه وروسته رسول الله ﷺ د هغه د مور او پلار حال بيانولو كي وفرمايل :

أَبَوَيْهِ فَقَالَ أَبُوهُ طِوَالٌ ضَرْبُ اللَّحْمِ كَأَنَّ أَنْفَهُ مِنْقَارٌ وَأُمُّهُ امراة فِرْضَاخِيَّةٌ

د هغه پلار به اوږد او نری وي د هغه پزه به داسي وي گويا چي يوه مشوكه د مرغۍ ده او د هغه مور به غټه تازه

طَوِيلَةُ الْيَدَيْنِ فَقَالَ أَبُو بَكْرَةَ فَسَمِعْنَا بِمَوْلُودٍ فِي الْيَهُودِ بِالْمَدِينَةِ فَذَهَبْتُ

او اوږدو لاسونو والا وي ، ابوبكره رضي الله عنه وايي موږ د مدينې په يهودو كي د يو داسي ماشوم د پيدا كيدو خبر واوريدی ،

أَنَا وَالزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى أَبَوَيْهِ فَإِذَا نَعْتُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

او زه او زبیر بن عوام د هغه مور او پلار ته ورغلو نو موږ ولیدل چي هغوئ دواړه داسي وه لکه څرنګه چي رسول الله ﷺ د هغوئ په اړه فرمايلي وه

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِمَا فَقُلْنَا هَلْ لَكُمَا وَلَدٌ فَقَالَا مَكَثْنَا ثَلَاثِينَ عَامًا لَا يُولَدُ لَنَا

موږ د هغوئ څخه وپوښتل ایا ستاسو زوی سته ، هغوئ وویل دیرش کاله پوري موږ بې اولاده وو

وَلَدٌ ثُمَّ وُلِدَ لَنَا غُلَامٌ أَعْوَرُ أَضْرَس وَأَقَلُّهُ مَنْفَعَةً تَنَامُ عَيْنَاهُ وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ

بیا مو یو سترګي زوی پیدا سو چي د هغه څخه موږ ته هیڅ ګټه نه رسیږي د هغه سترګي بیدې دي او زړه يې بیده نه دی ،

قَالَ فَخَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِمَا فَإِذَا هُوَ مُنْجَدِلٌ فِي الشَّمْسِ فِي قَطِيفَةٍ لَهُ وَلَهُ

ابو بکره رضي الله عنه وایي موږ د هغوئ څخه را روان سوو چي ناڅاپه موږ هغه هلک ولیدی چي په لمر کي څادر اغوستی پروت وو او د ځان سره ګډ وو

هَمْهَمَةٌ فَتَكَشَّفَ عَنْ رَأْسِهِ فَقَالَ مَا قُلْتُمَا قُلْنَا وَهَلْ سَمِعْتَ مَا قُلْنَا قَالَ

نَعَمْ تَنَامُ عَيْنَايَ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي. رواه الترمذي.

چي په پوهه کي نه راتلل ، هغه (یعني ابن صیاد) د سر څخه څادر لیري کړ او موږ ته يې وویل تاسو څه وویل ؟ موږ ورته وویل څه چي موږ وویل هغه تا واوریدل ؟ هغه وویل : هو ، زما سترګي بیدې دي او زړه مي بیده نه وي، ترمذي.

تخریج: سنن الترمذي ۴\۴۴۹، رقم: ۲۲۴۸.

د لغاتو حل : اضرس: ای عظیم الضرس وهو السن والمراد به الناب. طوال: مبالغة طویل. فرضاخیة: ای ضخمة عظیمة، منجدل: ای ملقی علی وجه الارض.

تشریح: مګر د هغه زړه نه بیدیږي، مطلب دادی چي د وسوسو د زیاتوب او د فاسده فکرونو د راتلو په وجه د بېده کېدو په وخت کي هم د هغه څخه فاسد فکرونه نه بېلیږي، په دې توګه چي شیطان هغه ته القاء کوي لکه چي د افکار صالحه زیاتوب او وحي راتلو په وجه د رسول الله ﷺ زړه مبارک به د خوب په حالت کي هم نه بېده کیدی .

ایا رسول الله ﷺ هم ابن صیاد دجال گڼلی

﴿۵۲۷۰﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أن امرأة من اليهود بالمدينة ولدت غلاما ممسوحة

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چي د مدینې د یوې یهودی ښځي یو ماشوم پیدا سو چي د هغه یوه سترګه پټه وه (یعني نه ننوتلې وه او نه وتلې وه)

عينه طالعة نابه فأشفق رسول الله ﷺ أن يكون الدجال فوجده تحت

او غابښونه یې دباندي راوتلې وه، د رسول الله ﷺ سره بیره پیدا سوه چي دا دجال نه وي (یوه ورځ رسول الله ﷺ د هغه د لیدو لپاره تشریف یوړ)

قطيفة يهمهم . فآذنته أمه فقالت: يا عبد الله هذا أبو القاسم فخرج

هغه (ابن صیاد) یو څادر اغوستی وو او کرار کرار یې یو څه ویل چي په پوهه کي نه راتلل (یعني موږ نه پوهیدو چي هغه څه وایي) د هغه مور هغه ته وویل اې عبدالله! دا ابو القاسم ﷺ

من القطيفة فقال رسول الله ﷺ: ما لها قاتلها الله؟ لو تركته لبين" فذكر

ولاړ دی نو هغه سر د څادر څخه را وایستی، رسول الله ﷺ وفرمایل: دغه ښځي ته څه سوي دي الله تعالی دي دا هلاکه کړي (چي هغې ابن صیاد خبر کړ) که هغه یې پر خپل حال پرې ایښی

مثل معنى حديث ابن عمر فقال عمر بن الخطاب ائذن لي يا رسول الله

وای نو هغه به خپل حال ظاهر کړی وای، ددې څخه وروسته جابر رضی الله عنه د حضرت عمر رضی الله عنه د حدیث په ډول حدیث بیان کړ یعني حضرت عمر رضی الله عنه عرض وکړ اې دالله رسوله! که تاسو اجازه

فأقتله فقال رسول الله ﷺ: " إن يكن هو فليست صاحبه إنما صاحبه

راکړئ نو زه یې قتلوم، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل که دا هغه دجال وي نو ته دده قاتل نه یې

عيسى بن مريم وإلا يكن هو فليس لك أتقتل رجلا من أهل العهد".

فلم يزل رسول الله ﷺ مشفقا أنه هو الدجال. رواه في شرح السنة

بلکه دده قاتل به عیسی بن مریم علیه السلام وي او که دی هغه دجال نه وي نو تا ته د داسي

سړي وژل روا نه دي کوم چي زموږ په ذمه کي دی ، رسول الله ﷺ به همېشه په دغه بېره کي وو چي دا ابن صیاد خو به دجال نه وي . شرح السنه

تخریج البغوي في شرح السنة ۱۵\۷۸، رقم: ۴۲۷۴.

تشریح په حدیث کي د ابن صیاد په اړه چي د کومي پېښي ذکر سوی دی دا د هغه وخت ده کله چي هغه مسلمان سوی نه وو او په عامه توګه خلکو د هغه په اړه ډول ډول بیري درلودلې ځکه حضرت عمر رضی الله عنه د هغه د وژني اجازه غوښتې وه ، که څه هم هغه وروسته مسلمان سوی دی مګر د اسلام راوړلو څخه وروسته هغه د خپل فاسدو خیالاتو څخه ګرځېدلی نه وو لکه چي د ابو سعید خدري رضی الله عنه په روایت کي تېر سول چي هغه د مکې د سفر په دوران کي دا اقرار کړی وو که چیري زه دجال سم نو زه به خوشحاله سم او ثرګنده ده چي دا کفر دی او د هغه د دغه خبري څخه دا اندازه لګول کیږي چي هغه به د کومي درجې مسلمان وي .

ځینو محققینو ویلي دي چي د ابن صیاد په اړه چي حدیثونه او روایتونه منقول دي که څه هم د هغو په منځ کي اختلافات دي او د هغو په اړه د علماوو متفقه فیصله نسته مګر په دغه حدیث کي د رسول الله ﷺ د تعلق سره چي دا بیان سوي دي چي رسول الله ﷺ د ابن صیاد د دجال کېدو په بېره کي وو ، ددې دا توجیه او تاویل ضروري دی چي تر څو پوري رسول الله ﷺ ابن صیاد دجال ګڼی مګر کله چي د تمیم داري رضی الله عنه د پېښي څخه او د وحي په ذریعه هم رسول الله ﷺ ته دا یقین تر لاسه سو چي دجال به څوک وي او رسول الله ﷺ ته دا خبره ثرګنده سوه چي ابن صیاد هغه ذات یعني دجال نه دی کوم چي ګڼل کیږي ، ددې تائید د حضرت ابو سعید خدري رضی الله عنه د دغه حدیث څخه هم کیږي چي په هغه کي د مکې د سفر په دوران کي د ابن صیاد د هغه د لیدني او خبرو ذکر دی ، پاته سوه دا خبره چي رسول الله ﷺ د دجال د مور او پلار په اړه څه ښوولي وه . هغه د ابن صیاد پر مور او پلار صادق راغلل نو له دې څخه دا نه ثابتیږي چي ابن صیاد دجال وو ځکه چي په دوو بېلو کسانو کي تر لاسه کېدونکي اوصاف او خاصیتونه په خپلو کي یو ډول کېدل د هغه دواړو سره یو کېدل نه لازموي ، همدارنګه د حضرت عمر رضی الله عنه او نورو قسم کول چي ابن صیاد دجال دی او د رسول الله ﷺ منع نه کول د هغه وخت خبره ده کله چي د دجال حالات په تفصیل سره معلوم نه وه او په دجال کي ځیني خبري داسي وې چي د بیري سبب ګرځېدای سوې ځکه رسول الله ﷺ هغه وخت د خپل امت په اړه د احتیاط له موخي وهم کوی چي ابن صیاد خو به دجال نه وي او زما د امت خلک په فتنه او فساد کي اخته نه کړي .

وهذا الباب خال عن الفصل الثالث. (په دغه باب کي دریم فصل نه سته)

بَابُ نُزُوْلِ عِيْسٰى عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

(د حضرت عیسی علیہ السلام د راکښته کېدو بیان)

د حضرت عیسی علیہ السلام د راکښته کېدو څخه مراد د هغه د آسمان څخه مځکي ته راکښته کېدل دي، دا خبره د صحیح حدیثونو په ذریعه په تحقیق سره ثابته ده چي قیامت ته نژدې به حضرت عیسی علیہ السلام د آسمان څخه مځکي ته په راکښته کېدو سره دنیا ته راسي او د حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم د دین پیروي به کوي او خپل ټول احکام به د شریعت محمدي مطابق عملي کوي ، او کوم چي ددې خبري تعلق دی چي حضرت عیسی علیہ السلام به ځیني داسي احکام هم جاري کوي چي په شریعت محمدي کي به نه وي لکه محصول پورته کول او داسي نور، نو هغه بیان د وخت د قبیل څخه دی لکه چي د نسخ مسئله ده او په دې اعتبار سره به په هغه زمانه کي دغه احکام د شریعت محمدي یوه برخه وي .

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د عیسی علیہ السلام د نازلېدو ذکر

﴿۵۲۷۱﴾: وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : قسم په هغه ذات چي د

نَفْسِي بِيَدِهٖ لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزِلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَدْلًا فَيَكْسِرَ

هغه په واک کي زما روح ده ډېر ژر په تاسو کي به ابن مریم نازل سي چي یو عادل حاکم به وي ،

الصَّلِيبَ وَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ وَيَفِيضَ الْمَالُ حَتّٰى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ

صلیب به مات کړي خنزیر به قتل کړي ، جزیه به پورته کړي مال به زیات کړي تر دې چي هیڅوک به یې خواهشمند پاته نه سي

حَتّٰى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْرًا مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ

او یوه سجده کول به هغه وخت د دنیا او د د هغه د ټولو شیانو څخه غوره وي ، ددې څخه وروسته ابوهریره رضی اللہ عنہ وویل (که تاسو ته په دې کي څه شک وي)

فَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ الاية .

متفق عليه.

نو دا آيت ووايا ست (وان من ا هل الكتاب الا ليؤمنن به قبل موته ...الخ) ، (هيڅ) اهل كتاب به داسي پاته نه سي چي د حضرت عيسى عليه السلام د وفات څخه مخكي ايمان را نه وړي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴\ ۴۱۴، رقم: ۲۲۲۲، ومسلم ۱\ ۱۳۵، رقم: ۲۴۲– ۱۵۵.

تشريح: صليب په اصل كي د دوو مثلث لرګيو نوم دى چي د جمع په شكل كي وي او دا شكل څرګندوي چي يو سړى چي په دار زړول سوى وي ، د عيسايانو عقيده ده چي حضرت عيسى عليه السلام په دار سوى دى او بيا الله جل جلاله په ژوندي كولو سره آسمان ته وغوښتى ځكه هغوئ د دار دغه شكل خپل مذهبي نښه ګرځولې ده او دغه مذهبي نښه د هغوئ په هر شي كي څرګنده وي ، څرنګه چي اهل هنود په خپلو غاړو كي زنار اچوي همدا رنګه عيسايان هم د دار دغه نښه په خپلو غاړو كي اچوي ، ځينو كسانو پر دغه نښه د حضرت عيسى عليه السلام عكس جوړ كړى وي چي دهغوئ د عقيدې سره سم د حضرت عيسى عليه السلام د دار ځړولو يادونه په بشپړ صورت كي پاته سي نو هغوئ به صليب مات كړي، ددې څخه مراد دادى چي حضرت عيسى عليه السلام به نصرانيت (يعني عيسايي مذهب) باطل او كالعدم وګرځوي او شريعت محمدي به جاري او نافذ دين وګرځوي چي د هغوئ هر حكم او فيصله به د ملت حنيفه مطابق وي .

محصول به پورته كړي، مطلب دا چي د اسلامي حكومت او شرعي رواج يو اصل دادى چي د هغه په حدودو كي كه يو كافر اوسېدل غواړي نو هغه به يو خاص محصول چي هغه ته جزيه وايي ادا كوي او هغه ته ذمي ويل كيږي، نو عيسى عليه السلام به د محصول دغه اصل ختم كړي او دا قانون به نافذ كړي چي د اسلامي هيوادو اوسېدونكي يوازي مسلمان كېداى سي نو هغه به حكم وكړي چي څو مره ذميان وي هغوئ دي ټول مسلمانان سي ، د هغه حكومت به د هيچا څخه هم د حق دين پرته بل څه قبول نه كړي او هغه وخت به د حضرت عيسى عليه السلام د بركته د هر سړي ذهن او فكر خير ته مائل وي ځكه چي ټول كافران به ايمان راوړي نو ددغه جملې اصلي مطلب دادى چي هغه به عيسائيت او د هغه ټول احكام او آثار بالكل ختم كړي او يوازي اسلامي شريعت به جاري او نافذ وګرځوي ، ځينو حضراتو ويلي دي چي حضرت عيسى عليه السلام به

د ذمیانو څخه محصول ددې لپاره پورته کړي چي په هغه زمانه کي به مال او دولت دومره پراخ وي چي د هغه څخه د محصول اخیستونکی به څوک نه وي ، ددغه مطلب تائید د مخکني عبارت څخه هم کیږي .

حتی لایقبله احد حتی تکون السجدة ...الخ: په دغه جمله کي لومړنی حتی د یفیض المال سره متعلق دی او دوهم حتی د هغه ټولو مضامینو سره متعلق دی کوم چي مخکي ذکر سوي دي ، یعني دصلیب ماتول او داسي نور ، مطلب دا چي اسلام به داسي خپور سي او د اطاعت او عبادت په ذریعه به په خپلو کي داسي محبت پیدا سي چي یوه سجده به د دنیا تر ټول مال او سامان غوره او قیمتي ګڼل کیږي ، هسي په هره زمانه کي او هر وخت کي یوه سجده د دنیا او د دنیا د ټولو شیانو څخه غوره ده او دا یوازي د حضرت عیسی علیه السلام د زمانې ځانګړتیا نه ده، مګر دا خبره په ځانګړې توګه ځکه سوې ده چي په هغه زمانه کي به عبادت او طاعت د انسان د طبیعت جز او د نفس تقاضا وګرځي او خلک به په طبعي توګه سره یوه سجده د دنیا تر ټول مال او سامان خوښوي مګر دا هم کېدای سي چي دوهم حتی هم د یفیض سره متعلق وي ، په دغه صورت کي به مطلب دا وي چي هغه وخت به د مال او دولت دومره پراخي وي او هر سړی به دومره مستغني او بې نیازه سي چي د هیچا به مال او دولت ته خواهش نه وي او کله چي دا صورت حال وي نو دمال مصرف کولو فضیلت او غوره والی به هم ولاړ سي او اصل ذوق او شوق به د لمانځه سره پاته سي چي خلک به په یوه سجده کي کوم کیف او خیر محسوسوي هغه به د دنیا په هیڅ شي کي نه تر لاسه کوي .

حضرت ابوهریره رضی الله عنه چي د کوم آیت یادونه وکړه د هغه مطلب دا دی چي په آخره زمانه کي به د حضرت عیسی علیه السلام د نازلېدو وروسته کله چي د یو ملت او یو دین دور سي او د ټولو خلکو په منځ کي به دیني او مذهبي اختلاف او منافات ختم سي نو د یهودو او نصارا هغه اختلاف او نفرت به هم ختم سي کوم چي هغوئ د حضرت عیسی علیه السلام په اړه لري او یهود او نصارا به هم دا ایمان او عقیده ولري کوم چي د مسلمانانو ده چي حضرت عیسی علیه السلام د الله جل جلاله بنده او د هغه رسول دی او د هغه د یوې مینځي زوی دی، څرګنده دې وي چي اهل کتاب یعني یهود او نصارا څخه مراد هغه یهود او نصارا دي چي د هغه زمانې به وي ، ددغه آیت یو تفسیر دا هم دی چي بیان کړل سو او حضرت ابوهریره رضی الله عنه په دې اعتبار دغه آیت د حدیث د مضمون دلیل ګرځولی دی ، دوهم تفسیر دا بیانیږي چي په اهل کتابو کي هیڅوک داسي نسته چي د خپل مرګ څخه مخکي ایمان نه راوړي مګر هغه وخت د هغه ایمان راوړل اعتبار نه لري ، ددغه تفسیر په رڼا

کي یو احتمال دا هم کېدای سي چي په (الا لیؤمنن به) کي د به ضمیر رسول الله ﷺ یا الله ﷻ ته راجع دی که د آیت د تفسیر دغه مراد واخیستل سي نو بیا مطلب دا کیږي چي هر کافر به د مړ کېدو څخه مخکي د زکندن په حالت کي په اضطراري توګه ایمان راوړي مګر دهغه وخت ایمان به هیڅ ګټه نه ورسوي ځکه نو پکار ده چي هغه کافر د وخت څخه مخکي په قصد او اختیار سره د ایمان په قبلولو اماده سي.

د حضرت عیسی علیه السلام د زماني برکتونه

﴿۵۲۷۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاللّٰهِ لَيَنْزِلَنَّ ابْنُ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: په الله تعالی دي مي قسم

مَرْيَمَ حَكَمًا عَادِلًا فَلَيَكْسِرَنَّ الصَّلِيبَ وَلَيَقْتُلَنَّ الْخِنْزِيرَ وَلَيَضَعَنَّ الْجِزْيَةَ

وي یقینا ابن مریم به نازلیږي هغه به یو عادل حاکم وي هغه به صلیب مات کړي، خنزیر به قتل کړي جزیه به پورته کړي

وَلَتُتْرَكَنَّ الْقِلَاصُ فَلَا يُسْعَى عَلَيْهَا وَلَتَذْهَبَنَّ الشَّحْنَاءُ وَالتَّبَاغُضُ وَالتَّحَاسُدُ

ځواني اوښي به پرېښودل سي یعني د هغو څخه د سپرلۍ او بار وړلو کار به نه اخیستل کیږي د خلکو د زړونو څخه به کینه، بغض او حسد ولاړ سي

وَلَيَدْعُوَنَّ إِلَى الْمَالِ فَلَا يَقْبَلُهُ أَحَدٌ. رواه مسلم و في رواية لهما قال كيف انتم اذا انزل ابن مريم فيكم وامامكم منكم.

او حضرت عیسی علیه السلام به خلک د مال او دولت اخستلو ته را بولي مګر د مال او دولت د کثرت په سبب به یې هیڅوک نه قبلوي. مسلم.

تخریج صحیح مسلم: ۱۱\۱۳٦، رقم: ۲۴۳، - ۱۵۵.

تشریح ځواني اوښي به پرېښودل سي: مطلب دا چي هغه وخت به د سپرلۍ او بار وړلو لپاره داسي تېز او پرمختللي شیان پیدا سي او هغه به دومره زیات وي چي د نقل او حمل د مقاصدو لپاره به چا ته د اوښانو اړتیا نه وي، ددغه جملې دا معنی ده چي حضرت عیسی علیه السلام به چا ته دا حکم نه ورکوي چي هغه په زکوة کي د ورکولو لپاره خپلي اوښي هغه ته د راوستلو تکلیف

وکړي ځکه چي په هغه زمانه کي به زکوة اخستونکی نه وي او دا هم ويل کيږي چي دغه جمله په اصل کي ددې خبري کنايه ده چي په هغه زمانه کي به خلک د خپل معاشي اړتياوو څخه دومره بې پروا وي چي د ضروري شيانو او مال تر لاسه کولو لپاره به په مځکه کي سفر کول او داسي نور تکليفونه ګالل موقوف سي.

هغه وخت به ستاسو څه حال وي...الخ: ددغه جملې مطلب علماوو په دوو صورتو کي بيان کړی دی، يو خو دا چي د عيسی عليه السلام د نازلېدو څخه وروسته به هم ستاسو د لمونځو امام ستاسو څخه يو کس وي او هغه امام مهدي عليه السلام دی او خپله حضرت عيسی عليه السلام به هم د هغه اقتداء کوي، دغه خبره به ددغه امت محمدي د تعظيم او تکريم له کبله وي لکه چي په مخکني حديث کي وضاحت سوی دی، نو په هغه زمانه کي به حاکم او خليفه او دخير د تعليم او تقلين کولو ذمه دار حضرت عيسی عليه السلام وي مګر د لمانځه د امامت شرف به حضرت امام مهدي عليه السلام ته تر لاسه وي، مګر په ځينو روايتو کي دا منقول دي چي کله حضرت عيسی عليه السلام د آسمان څخه راکښته سي نو حضرت امام مهدي عليه السلام به د مسلمانانو سره د لمانځه په حالت کي وي او غواړي به چي د امامت د مصلی څخه تر شا سي چي حضرت عيسی عليه السلام امامت وکړي، مګر حضرت عيسی عليه السلام به د هغه وخت د امامت لمونځ نه ورکوي بلکه خپله به په حضرت امام مهدي عليه السلام پسي لمونځ کوي مګر دهغه وخت د لمانځه څخه وروسته به حضرت عيسی عليه السلام امامت کوي ځکه چي هغه به په هر حال د حضرت امام مهدي عليه السلام څخه افضل وي.

په دوهم صورت کي ددغه جملې مطلب دادی چي (او ستاسو امام به ستاسو څخه وي) دلته د امام څخه مراد خپله حضرت عيسی عليه السلام دی يعني حضرت عيسی عليه السلام به د مسلمانانو د شريعت مطابق حکم جاري کوي نه دا چي د انجيل د تعليماتو مطابق، بلکه د هغه ټول نظام به د قرآن کريم او احاديث نبوي پر طريقه وي او د هغه ټول معاملات به د مسلمانانو د دين او ملت مطابق وي لکه چي په روايت کي منقول دي چي حضرت عيسی عليه السلام به ستاسو د پروردګار د کتاب (قرآن کريم) او ستاسو د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د سنت مطابق ستاسو امامت کوي، په دې اعتبار به هغه د مسلمانانو د ملت يو فرد وي او هغه چي مسلمانانو ته لمونځ ورکوي نو ددې دا مطلب دی چي د هغوئ څخه يو کس د هغوئ امام دی.

د حضرت عيسی عليه السلام د امامت څخه انکار

﴿۵۲۷۳﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: زما په امت کي به یو ډله تل

مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ قَالَ فَيَنْزِلُ عِيسَى

د حق لپاره جنګ کوي او تر قیامته پوري به د دښمنانو پر ملک غلبه تر لاسه کوي، بیا به

ابْنُ مَرْيَمَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولُ أَمِيرُهُمْ تَعَالَ صَلِّ لَنَا فَيَقُولُ لَا إِنَّ

بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ أُمَرَاءُ تَكْرِمَةَ اللّٰهِ هٰذِهِ الْأُمَّةَ. رواه مسلم.

عیسی علیه السلام نازل سي او زما د امت امیر به هغه ته وایي راځئ موږ ته لمونځ راکړئ حضرت عیسی علیه السلام به ورته وایي زه امامت نه کوم ځکه چي په تاسو کي ځیني خلک به پر ځینو امام او امیر وي او الله تعالی دا امت بزرګ او غوره ګڼي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۱\۱۳۷، رقم: ۲۴۷-۱۵۶.

وهذا الباب خال عن الفصل الثاني. په دې باب کي دويم فصل نسته

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

حضرت عيسى عليه السلام به د رسول الله ﷺ په روضې مبارکي کي دفن کړل سي

﴿۵۲۷۴﴾: عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

يَنْزِلُ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ إِلَى الْأَرْضِ فَيَتَزَوَّجُ وَيُولَدُ لَهُ وَيَمْكُثُ خَمْسًا وَّأَرْبَعِينَ

عیسی بن مریم علیهما السلام به پر مځکه نازل سي نکاح به وکړي اولاد به یې پیدا سي هغه به (۴۵) کاله په دنیا کي وي

سَنَةً ثُمَّ يَمُوتُ فَيُدْفَنُ مَعِيَ فِي قَبْرِي فَأَقُومُ أَنَا وَعِيسَى بْنُ مَرْيَمَ فِي قَبْرٍ

وَّاحِدٍ بَيْنَ أَبِي بَكْرٍ وَّعُمَرُ. رواه ابن الجوزي في كتاب الوفاء.

بیا به وفات سي او زما په مقبره کي به دفن کړل سي د قیامت په ورځ به زه او عیسی علیه السلام د یوې

مقبرې څخه د ابوبکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه په مینځ کي ولاړ (راپورته) سو ، ابن جوزي.

تشریح: د هغه د اوسېدني وخت به پنځه څلوېښت کاله وي، دا خبره په څرګنده د هغه قول خلاف ده چي د هغه څخه دا څرګندېږي چي کله حضرت عیسی علیه السلام آسمان ته پورته کړل سو نو د هغه عمر درو دیرش (۳۳) کاله وو او بیا د آسمان څخه مځکي ته د راکښته کېدو وروسته به هغه اووه کاله په دنیا کي وي، همدارنګه په دنیا کي د هغه ټول وخت به څلوېښت کاله کیږي، څرګنده دي وي چي د آسمان څخه د راکښته کېدو وروسته په دنیا کي د حضرت عیسی علیه السلام د اوسېدو وخت اووه کاله مسلم نقل کړی دی نو دا یوه خبره خو فیصله ده چي په ذکر سوي حدیث کي د پنځه څلوېښت کالو وخت نقل سوی دی نو هغه په دنیا کي د هغه مجموعي وخت دی چي په دغه وخت کي د هغه آسمان ته د ختلو څخه مخکي د قیام وخت هم شامل دی او د آسمان څخه د راکښته کېدو وروسته هم ، د څلوېښت یا پنځه څلوېښتو کالو د فرق په اړه یا خو دا ویل کیږي چي د څلوېښت کالو والا قول کي کسور یعني د پنځه په حذف کولو سره وخت مراد اخیستل سوی دی یا دا چي هغه روایت راجح وګرځول سي کوم چي په صحیح مسلم کي منقول دی.

د ابوبکر او عمر رضي الله عنهما په منځ کي به پاڅو ، له دې څخه دا خبره ثابتیږي چي په حدیث کي د قبر څخه مراد مقبره یعني روضه مطهره ده ، د روایاتو څخه معلومیږي چي د رسول الله صلی الله علیه وسلم په روضه اقدس کي د یو قبر ځای خالي دی او هغه ځای هیچا ته هم تر لاسه نه سو ، امام حسن رضي الله عنه وفات سو نو خلکو وغوښتل چي د هغه قبر په هغه خالي ځای کي جوړ کړل سي او بي بي عائشه رضي الله عنها چي د هغې سرای وو د هغه لپاره راضي سوې هم وه مګر د بنو امیه د سخت مخالفت په وجه حضرت حسن رضي الله عنه په روضه اقدس کي ښخ نه کړل سو ، بیا په هغه ځای کي د حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه د دفن کولو لپاره هم بي بي عائشه رضي الله عنها راضي سوې وه خو د هغه قبر هم هلته جوړ نه کړل سو تر دې چي خپله بي بي عائشې رضي الله عنها ته هم خلکو وویل چي دا ستا کور دی موږ به تا دلته دفن کړو ، مګر هغې وویل: زما خوښه دا نه ده ، تاسو ما خپلو بنو ته نژدې په جنت البقیع کي دفن کړئ، له دې څخه څرګنده سوه چي هغه خالي ځای د هیچا په برخه نه سو د دې لپاره چي د قدرت دا حکمت وو چي هلته به د حضرت عیسی علیه السلام قبر جوړیږي.

==========

بَابُ قُرْبِ السَّاعَةِ وَاِنَّ مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ

(د قيامت نژدې کېدل او ددې خبرې بيان چې څوک مړ سي نو پر هغه قيامت قائم سو)

زياته صحيح خبره داده چې د قيامت نژدې کېدل په دې معنی دي چې الله ﷻ د دغه کائناتو د بقاء او وجود چې کوم وخت ټاکلی دی د هغه زياته برخه تېره سوې ده او اوس چې کومه برخه پاته سوې ده هغه ډېره کمه ده.

دغه جمله (وان من مات فقد قامت قيامته)، څوک چې مړ سي نو پر هغه قيامت قائم سو، دغه جمله په اصل کي د يو حديث الفاظ دي چې د کتاب مؤلف د باب عنوان ګرځولي دي.

ددغه عبارت مطلب دادی چې کوم څوک مړ سي نو پر هغه باندي د هغه حالاتو او پړاوو ځيني برخي تېري سي کوم چې د قيامت په ورځ پېښېدونکي دي.

د قيامت ډولونه

توريشتي رحمة الله عليه ويلي دي: قيامت پر درې ډوله دی يو قيامت کبری، کله چې ټول کائنات ختم کړل سي او بيا ټول خلک د جزا او سزا لپاره دوهم ځل راژوندي کړل سي، دوهم قيامت وسطی، يعني د يو نسل پاڅېدل او د هغه پر ځای د بل نسل راتلل چې قران ورته وايي، يعني د عهد داسي بدلېدل چې د يو نسل ټول هم عمره خلک وفات سي، دريم قيامت صغری، چې د يوه سړي مړ کېدل دي او دلته (وان من مات فقد قامت قيامته) کي دغه آخري ډول قيامت مراد دی، مګر د ساعة په اړه ځرګنده خبره داده چې ددې څخه مراد قيامت کبری دی که د هغه تعلق د لومړني قيامت (يعني لومړنۍ شپېلۍ پوه کولو سره او ددغه کائناتو د ختمېدو) سره وي لکه چې د دغه ارشاد (لا تقوم الساعة الا علی اشرار الناس) څخه ثابته ده، او که د هغه تعلق د دوهم قيامت (يعني په دوهم وار شپېلۍ وهلو سره او د ټولو خلکو په دوهم ځل را ژوندي کولو سره د حشر په ميدان کي جمع کېدل او داسي نورو) سره وي چې هغه په طامة کبری سره هم تعبير کيږي، د ذکر سوي باب د لومړني حديث په الفاظو (بعثت انا والساعة کهاتين) کي د ساعة لفظ د قيامت ددغه دواړو معناوو احتمال لري مګر وروسته چې د بي بي عائشې رضی الله عنها کوم روايت راځي په هغه کي د ساعة څخه مراد قيامت وسطی دی.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د قيامت د قرب ذكر

﴿۵۲۷۵﴾: وَعَنْ شُعْبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ اَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

شعبه رضي الله عنه د حضرت قتاده او انس (رضي الله عنهما) څخه روايت كوي چي رسول الله ﷺ

وَسَلَّمَ بعثت انا والساعة كهاتين قال شعبةُ وَسَمِعْتُ قَتَادَةَ يَقُولُ فِي

وفرمايل: زه او قيامت ددې دوو ګوتو په ډول (يوځای) راليږل سوی يو ، شعبه رضي الله عنه بيان وكړ چي ما د قتاده رضي الله عنه څخه د حديث شرح كولو سره دا واوريدل

قَصَصِهِ كَفَضْلِ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَلَا أَدْرِي أَذَكَرَهُ عَنْ أَنَسٍ أَوْ قَالَهُ قَتَادَةُ. متفق عليه.

لكه څرنګه چي د منځ ګوته د شهادت د ګوتي څخه لږ لويه ده داسي قيامت به زما څخه وروسته ددې مناسب سره راځي زه دا نه سم ويلای چي دا شرح د قتاده ده يا د انس څخه هغه اوريدلې ده. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۳۴۷، رقم: ۶۵۰۴، ومسلم ۴\۲۲۶۸ - ۲۲۶۹.

د قيامت وخت هيچا ته معلوم نه دی

﴿۵۲۷۶﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ قَبْلَ ان

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه د هغه د وفات څخه يوه مياشت

يموت بِشَهْرٍ تسئلوني عن الساعة وانما علمها عند الله واقسم بالله ما على

مخكي اوريدلي دي چي فرمايل يې: تاسو زما څخه د قيامت د قائميدو د وخت پوښتني كولې نو ددې علم خو يوازي الله تعالى ته دی مګر زه په الله تعالى قسم خورم چي

الارض مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ يَأْتِي عَلَيْهَا مِائَةُ سَنَةٍ وَهِيَ حَيَّةٌ يَوْمَئِذٍ. رواه مسلم

پر مځکه دا وخت کوم نفس موجود دی یا کوم چي پیدا کړل سوی دی داسي نه دی چي پر هغه سل کاله تیر سي او هغه دي موجود وي (یعني په دنیا کي دا وخت چي کوم خلک موجود دي یا کوم چي نن سبا پیدا سوي دي پر دوئ به سل کاله نه وي تیر سوي بلکه په سل کاله کي دننه به مړ سي). مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۴\۱۹۶۶، رقم: ۲۱۸- ۲۵۳۸.

د لغاتو حل: منفوسة: صفة نفس، والمعنى ما من نفس مولودة اليوم.

تشريح: د هغه ټاکلی وخت د الله ﷻ په علم کي دی، د دغه جملې په ذریعه رسول الله ﷺ څرګنده کړل چي تاسو خلک د قیامت کبری د راتلو د وخت پوښتنه مه کوئ، ما ته خپله د هغه ټاکل سوی وخت معلوم نه دی او هیڅوک یې په دې اړه خبر کړی نه دی یوازي هغه پوهیږي چي قیامت به کله راځي، مګر د قیامت صغری او وسطی په اړه څه چي ما ته معلوم دي هغه تاسو ته بنیم، له دې وروسته رسول الله ﷺ په دې اړه خبرداری وفرمایه.

دا وخت د مځکي پر مخ باندي داسي هیڅوک موجود نه دی ...الخ: د دغه جملې په ذریعه رسول الله ﷺ قیامت وسطی ته اشاره وفرمایل چي دغه وخت زما په زمانه کي چي کوم خلک موجود دي او کوم نسل زموږ په وړاندي دی د دې خاتمه به د سلو کالو په وخت کي وسي له دې وروسته به په هغوئ کي هیڅوک ژوندی پاته نه سي د دغه نسل په خاتمې سره به یو عهد ختم سي او د یو نوي عهد (قران) پیل به وسي چي راتلونکی عهد (زمانه) به وي نو د پخواني نسل او پخواني عهد خاتمه او د هغه وروسته د نوي عهد او نوي نسل ابتدا قیامت وسطی دی او همدارنګه د هر انسان مرګ د هغه په اعتبار قیامت صغری دی، څرګنده دي وي چي رسول الله ﷺ د خپل عهد د نسل د خاتمې په ذریعه د صحابهٔ کرامو ژوند ته اشاره وفرمایل چي زما صحابه به د سلو کالو په دننه کي وفات سي مګر رسول الله ﷺ دا خبره د اکثر او غالب په اعتبار فرمایلي ده کنه نو ځیني صحابه کرام لکه حضرت انس رضی الله عنه او حضرت سلمان رضی الله عنه او داسي نور تر سلو کالو هم زیات ژوندی وه او که دا وویل سي چي صحیح هم دا وي چي رسول الله ﷺ د کومو سلو کالو د وخت یادونه فرمایلې ده د هغه پیل د رسول الله ﷺ د هغه ارشاد د وخت څخه منل پکار دي لکه څرنګه چي په راتلونکي یو حدیث کي هم دلالت کوي نو په دې اعتبار سره د اکثر و غالب د قید اړتیا نه پاته کیږي نو ځینو حضراتو خپل دا تحقیق بیان کړی دی چي د رسول الله ﷺ د دغه ارشاد په وخت کي څومره ژوندي وه یا په هغه زمانه کي نور اولیاء الله پیدا

سول هغوئ ټول د هغه وخت څخه تر سلو كلو مخكي وفات سوي دي .

حضرت خضر عليه السلام په دنيا كي ژوندی دی كه يا؟

ځينو علماوو ددغه حديث څخه د حضرت خضر عليه السلام په مرګ استدلال كړی دی ، دهغوئ وينا ده چي ددغه ارشاد په وخت كي د مځكي پر مخ باندي كوم خلک چي موجود او ژوندي وه په هغوئ كي حضرت خضر عليه السلام هم وو نو د مخبر صادق صلی الله علیه وسلم ددغه ارشاد مطابق دا ضروري ده چي هغه ددوه سوه كاله وروسته په دنيا كي ژوندی نه وو پاته سوی او وفات سوی دی مګر نور علماء ددې جواب وركوي چي د حضرت خضر عليه السلام پيښه بالكل ځانګړې ده او د هغه ذات د ذكر سوي ارشاد څخه وتلی دی ځكه رسول الله صلی الله علیه وسلم خو د خپل امت په اړه دا خبر وركړی دی چي زما د امت هغه خلک كوم چي دا وخت موجود او ژوندي دي په سلو كالو كي دننه به وفات سي او ښكاره ده چي د حضرت خضر عليه السلام تعلق ددې امت سره نه دی ځكه چي هيڅ نبي د بل نبي د امت څخه نه وي، ځينو حضراتو دا هم ويلي دي چي په دغه ارشاد كي د على الارض د قيد څخه د حضرت خضر او حضرت الياس عليهما السلام د ذكر سوي مفهوم ددائري څخه وتلي دي ځكه چي دغه دواړه هغه وخت پر مځكه نه وه بلكه پر اوبو باندي وه .

امام بغوي رحمة الله عليه په تفسير معالم التنزيل كي ليكلي دي چي په انبياوو كي هم څلور كسان ژوندي دي په هغوئ كي دوه يعني حضرت خضر او حضرت الياس عليهما السلام د مځكي پر مخ باندي دي او دوه كسان يعني حضرت ادريس او حضرت عيسى عليهما السلام په آسمان كي دي، دا خبره بايد په ذهن كي وي چي د مشائخو څخه په تواتر داسي واقعې منقول دي چي د هغه څخه ثابتيږي چي حضرت خضر عليه السلام په دغه دنيا كي ژوندی موجود دی ، كه څه هم ځينو حضراتو دا تاويل كړی دی چي خضر په اصل كي يو منصب دی چي په هغه په هره زمانه كي څه نا څه فائز كيږي او د هغه په فرائضو كي مخلوق ته ګټه او مرسته رسول شامل دي مګر د اولياء كاملين منقولات او حالاتو څخه د هغه خضر ژوندي موجود كېدل ثابتيږي كوم چي د بني اسرائيلو څخه يو نبي او د حضرت موسى عليه السلام مصاحب او ملګري وو .

د رسول الله صلی الله علیه وسلم يو پشګوئي

﴿۵۲۷۷﴾ : وَعَنْ اَبِيْ سَعِيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَأْتِي مِائَةُ سَنَةٍ وَعَلَى الْأَرْضِ نَفْسٌ مَنْفُوسَةٌ الْيَوْمَ . رواه مسلم .

د حضرت ابو سعید رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : د سل کاله تیریدو څخه مخکي چي کوم خلک دا وخت پر مځکه موجود دي ټول به مړه سي. مسلم

تخریج : صحیح مسلم ۱۴\۱۹۶۷، رقم: ۲۱۹- ۲۵۳۹.

د قیامت په باره کي یو سوال او د هغه جواب

﴿۵۲۷۸﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْأَعْرَابِ يَأْتُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ

د حضرت عائشي (رض) څخه روایت دی چي ډیر خلک به د نبي کریم ﷺ په خدمت کي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَسْأَلُونَهُ عن السَّاعَةُ فَكَانَ يَنْظُرُ إِلَى أَصْغَرِهِمْ فَيَقُولُ إِنْ يَعِشْ هَذَا لَا يُدْرِكْهُ الْهَرَمُ حَتَّى تَقُومَ عَلَيْكُمْ سَاعَتُكُمْ . متفق علیه.

حاضریدل او د قیامت پوښتنه به یې کول ، رسول الله ﷺ به په هغوئ کي د کم عمر ماشوم ته وکتل او فرمایل به یې که دا هلک ژوندی پاته سو نو دده د سپین ږیرتوب د وخت راتلو څخه مخکي به پر تاسو ستاسو قیامت (یعني ستاسو مرګ) قائم سي . بخاري او مسلم

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۳۶۱، رقم: ۶۵۱۱، ومسلم ۱۴\۲۲۶۹، رقم: ۱۳۶- ۲۹۵۲.

تشریح که دغه ماشوم ژوندی پاته سو...الخ: مطلب دادی چي ددغه ماشوم د سپین ږیرتوب عمر ته د رسېدو څخه مخکي به تاسو ټول وفات سئ ، همدارنګه رسول الله ﷺ د ذکر سوي وخت څخه وروسته د یو نسل د خاتمې او د یو قران یعني عهد ختمېدو ته اشاره وکړه او دا دیو پوره نسل ختمېدو او د یوې زمانې خپل وخت ته رسېدو سره ختمېدل یو ډول قیامت دی ځکه رسول الله ﷺ دا حقیقت (ساعتکم) یعني ستاسو قیامت سره تعبیر کړ ، ددغه حدیث په اړه ژرګنده خبره دا معلومېږي چي پوښتنه کونکو د قیامت کبری په اړه پوښتنه وکړل او د هغوئ دغه سوال داسي وو چي د هغه صحیح جواب ورکول ممکن نه وو ځکه رسول الله ﷺ په حکیمانه انداز کي ذکر سوی جواب ورکړ.

ساعتکم، یعني ستاسو قیامت، ددې څخه مراد د ځینو حضراتو په نزد قیامت صغری یعني د پوښتنه کونکو مړ کېدل دي او ځینو شارحینو ددې څخه قیامت وسطی مراد اخیستی دی مطلب یې د هغوئ په ډول د عمر لرونکو ټولو خلکو مړ کېدل دي او دا فیصله ده چي دا خبره داکثر او غالب په اعتبار فرمایل سوې ده.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د قرب قيامت ذکر

﴿۵۲۷۹﴾: عَنِ الْمُسْتَوْرِ بْنِ شَدَّادٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بُعِثْتُ فِي نَفَسِ السَّاعَةِ فَسَبَقْتُهَا كَمَا سَبَقَتْ هَذِهِ هَذِهِ واشار بِاُصْبُعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى. رواه الترمذي.

د حضرت مستورد بن شداد رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زه د قيامت په اول سر کي راليږل سوی يم بيا زه د قيامت څخه دومره را مخکي سوم څومره چي دا ګوته يعني منځني ګوته ددغه مسواکي ګوتي څخه مخکي ده، ددې فرمايلو سره رسول الله ﷺ درميانه او د شهادت ګوتي طرف ته اشاره وکړل. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۴۲۹، رقم: ۲۲۱۳.

د لغاتو حل: المستورد بن شداد: يقال كان غلاما يوم قبض النبي ﷺ ولكنه سمع منه و روى عنه جماعة.

تشريح: مطلب دا چي څرنګه منځنی ګوته د شهادت د ګوتي څخه لږ مخکي ده همدارنګه زما د پيغمبری زمانه د قيامت د راتلو د وخت څخه لږ مخکي ده، زه لږ مخکي راغلی يم او قيامت په ما پسې را روان دی.

په دنيا کي د امت محمدي د اوسيدو وخت

﴿۵۲۸۰﴾: وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ لَا تَعْجِزَ أُمَّتِي عِنْدَ رَبِّهَا أَنْ يُؤَخِّرَهُمْ نِصْفَ يَوْمٍ قِيلَ لِسَعْدٍ وَكَمْ نِصْفُ الْيَوْمِ قَالَ خَمْسُ مِائَةِ سَنَةٍ. رواه ابوداؤد.

د حضرت سعد بن ابي وقاص رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زه اميد لرم چي زما امت د خپل پروردګار په نظر کي دومره عاجزه نه دی چي د دوئ پروردګار ورته د نيمي ورځي مهلت ورکړي د سعد بن ابي وقاص رضی الله عنه څخه پوښتنه وسول چي نيمه ورځ څومره وي، هغه ورته وويل پنځه سوه کاله (دې آيت ته اشاره ده: وان يوما عند ربک کالف سنة مما

تعدون) یعني د الله په نزد یوه ورځ دومره ده څومره چي ستاسو په نظر کي زر کاله وي. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود ۴\۵۱۷، رقم: ۴۳۵۰.

تشريح: د نیمي ورځي اندازه د پنځه سوه کالو ګرځول ددغه آیت له موخي ده (وان یوما عندربک کالف سنة مما تعدون) یعني دالله ﷻ په نزد یوه ورځ دومره وي چي ستاسو په حساب سره زر کاله وي، نو کله چي هغه ورځ زموږ د شپې او ورځي مطابق د زرو کالو برابر وي نو نیمه ورځ به یقینا پنځه سوه کاله وي،

په هر حال د رسول الله ﷺ ددغه ارشاد مطلب چي دغه امت د الله تعالی په نزد څومره قرب او لوړه مرتبه لري هغه ددې خبري د یقین درلودلو لپاره کافي دي چي الله تعالی به دغه امت کم از کم پنځه سوه کاله ضرور په امت کي ولري دا به نه هلاکوي او په دنیا کي د دوئ د بقاء او قیامت وخت به تر دې نه کموي، تر دې چي زیات غواړي هغومره یې وکړي ، ددغه ارشاد په ذریعه رسول الله ﷺ دې ته اشاره وفرمایل چي تر اوس پنځه سوه کاله مخکي به قیامت راسي او ددغه امت خاتمه به نه کیږي مګر ددغه وخت وروسته چي الله تعالی څه غواړي هغه به وکړي.

او ځینو حضراتو ددغه ارشاد مراد دا بیان کړی دی چي الله ﷻ به کم از کم تر پنځه سوه کالو پوري دغه امت د سختیو او تکلیفو څخه سلامت وساتي او هغه به په داسي آفاتو کي نه اخته کوي چي په هغه سره به ټول امت هلاک او ختم سي.

دلته دا خبره کول ضروري دي چي حضرت شیخ جلال الدین سیوطي رحمه الله په خپلو ځینو کتابو کي ثابت کړي دي چي په دنیا کي د امت بقاء او قیام د رسول الله ﷺ د وصال څخه زر کاله وروسته د پنځه سوه کالو څخه مخکي به متجاوز نه وي.

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دریم فصل)

د قرب قیامت مثال

﴿۵۲۸۱﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ هٰذِهِ الدُّنْيَا مَثَلُ ثَوْبٍ شُقَّ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ فَبَقِيَ مُتَعَلِّقًا بِخَيْطٍ فِي آخِرِهِ فَيُوْشِكُ ذٰلِكَ الْخَيْطُ أَنْ يَّنْقَطِعَ. رواه البيهقي في شعب الإيمان.

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: ددې دنیا مثال د هغه جامې په

ډول دی چي د هغه د پيل څخه تر پای پوري پرې سوې وي او يوازي په يوه تار کي د جامې دواړې ټوټې موښتي وي او نژدې ده چي هغه تار هم ژر پرې سي. بيهقي.

تخريج: رواه البيهقي في شعب الايمان ۱۷\ ۲۶۰، رقم: ۱۰۲۴۰.

========

بَابُ لَاتَقُوْمُ السَّاعَةُ اِلاَّ عَلٰى شِرَارِ النَّاسِ

(قيامت به يوازي پر خرابو خلکو قائم سي)

په دغه باب کي چي کوم حديثونه نقل کيږي د هغو څخه به دا څرګنده سي چي کله قيامت نژدې سي نو په دنيا کي چي څومره نيک خلک وي هغوئ ټول به مړه سي، يوازي بدکاره خلک به پاته سي او بيا به پر هغوئ قيامت قائم سي نو تر څو چي په دنيا کي نيک خلک موجود وي قيامت به نه قائميږي لکه چي مخکي تېر سوي دي، د حضرت عيسى عليه السلام د زمانې د ختمېدو څخه وروسته به يوه خوشبويي لرونکې هوا وچليږي چي په هغه سره به ټول مسلمانان او مؤمنان مړه سي او په دنيا کي به يوازي بدکاره خلک پاته سي چي د خرو په ډول به په خپلو کي اختلاط کوي او بيا به پر دغه بدکاره خلکو باندي قيامت قائم سي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

تر څو چي پر مځکه يو د الله جل جلاله نوم اخيستونکی موجود وي نو قيامت به نه راځي

﴿۵۲۸۲﴾: عَنْ أَنَسٍ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَقُوْمُ السَّاعَةُ حتىٰ لا يقال في الارض الله الله وفي رواية قال لَا تَقُوْمُ السَّاعَةُ عَلَى أَحَدٍ يَقُوْلُ اللّٰهُ اللّٰهُ. رواه مسلم.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: قيامت به هغه وخت راځي چي پر مځکه هيڅوک الله الله ويونکي پاته نه سي، او په يوه روايت کي داسي دي چي قيامت به پر هغه چا نه قائميږي څوک چي الله الله کوي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۱\ ۱۳۱، رقم: ۲۳۴ - ۱۴۸.

تشريح: مطلب دادی چي کله قيامت راسي نو هغه وخت به د مځکي پر مخ داسي کس نه وي چي د الله ﷻ نوم اخيستونکی او د هغه عبادت کوونکی وي بلکه ټول به کافران او د بتانو بندګي کوونکي وي ، له دې څخه څرګنده سول چي د دغه کائناتو وجود او بقاء په حقيقت کي د باعمله علماء، ذاکرينو او صالحينو د وجود په برکت ده ، کله چي هغوئ له دنيا څخه پورته کړل سي نو دنيا به هم پاته نه سي.

قيامت يوازي پر بدو خلکو راځي

﴿۵۲۸۳﴾: وَعَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُوْمُ السَّاعَةُ إِلَّا عَلَى شِرَارِ الْخَلْقِ. رواه مسلم.

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : قيامت به پر شريرو او بدو خلکو قائميږي . مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۱۴\۲۲۶۸، رقم: ۱۳۱- ۲۹۴۹.

تشريح: د خلق يعني مخلوق څخه مراد انسان دی او د شرار يعني بدکاره څخه مراد ګناه کاره وي او څرګنده ده چي د ګناه او معصيت تعلق يوازي د انسان سره دی نه د ټول مخلوق سره.

که چيري دلته دا سوال پيدا سي چي په دغه حديث شريف او د تېر سوي حديث په منځ کي يعني (لايزال طائفة من امتي حتى يقاتلون الحق ظاهرين الى يوم القيامة) مطابقت څرنګه کېدای سي، ځکه چي له دغه حديث څخه څرګنديږي چي د قيامت قائمېدو څخه مخکي به يوه زمانه داسي وي چي په هغه کي به پر دغه مځکه باندي د الله ﷻ نوم اخيستونکي هم موجود نه وي بلکه ټول خلک به بدکاره وي او پر هغوئ به قيامت قائم سي ، او په لومړني حديث کي د (لايزال بنا طائفة) څخه دا څرګنديږي چي تر قيامته پوري به تل وي ، نو ددې جواب دادی چي د لومړي حديث (لايزال طائفة .....الخ) تعين د ټولو ژبو سره دی چي پر مځکه باندي تر څو د اسلام د مرسته کوونکو وجود وي په هغوئ کي به څه ناڅه خلک تل د حق د لوړتيا لپاره جنګ کوي ددې پر خلاف دلته په نقل سوي حديث کي د (لاتقوم الساعة...الخ) تعلق يوازي د هغه خاص زمانې سره دی کله چي قيامت راتلونکی وي او له دې دنيا څخه د الله ﷻ ټول نوم اخيستونکي پورته کړل سي.

يوه پيشګوئي

﴿۵۲۸۴﴾: وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُوْمُ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : قيامت به نه راځي

السَّاعَةُ حَتّٰى تَضْطَرِبَ اَلَيَاتُ نِسَاءِ دَوْسٍ حول ذِي الْخَلَصَةِ وَذُو الْخَلَصَةِ طَاغِيَةُ دَوْسٍ الَّتِي كَانُوا يَعْبُدُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ. متفق عليه.

ترهغه وخته پوري چي د قبيله دوس د ښځو کوناتي د ذوالخلصه څخه شاوخوا حرکت وکړي او ذوالخلصه د دوس قبيلې بت دی چي د جاهليت په زمانه کي به يې د هغه عبادت کوی . (مطلب دادی چي دا قبيله به مرتده سي ، بت پرستي به کوي او د هغوئ ښځي به دبت خانې طواف کوي) . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۷۶، رقم: ۷۱۱۶، ومسلم ۱۴\۲۲۳۰، رقم: ۵۱- ۲۹۰۶.

تشريح: (دوس) د يمن د يوې قبيلې نوم دی او ذوالخلصه په يمن کي د يوې بت خانې نوم دی ، په دغه بت خانه کي يو بت وو چي د هغه نوم خاص وو ، د اسلام څخه مخکي د يمن قبيلو، اوس، خثعم او بجيله به د دغه بت عبادت کوی ، کله چي د اسلام زمانه راغلل نو رسول الله ﷺ حضرت جرير بن عبد الله بجلي رضي الله عنه يمن ته ولېږی او هغه بت خانه يې تباه کړل، په هر حال د حديث مطلب دادی چي په آخره زمانه کي به بيا د دغه قبيلې خلک بت پرسته سي او د هغوئ ښځي به د دغه بت خانې شاوخوا طواف کول پيل کړي .

د قيامت څخه مخکي به بيا د لات او عزی عبادت شروع سي

﴿۵۲۸۵﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د عائشي (رض) څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي فرمايل يې :

لَا يَذْهَبُ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ حَتّٰى تُعْبَدَ اللَّاتُ وَالْعُزّٰى فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنْ

د شپې او ورځي د فنا کيدو څخه مخکي به د لات او عزٰی عبادت کيږي (لات او عزی د مکې معظمي د دوو مشهورو بتانو نومونه دي چي د جاهليت په زمانه کي يې عبادت کيدی) ما عرض وکړ اې د الله رسوله !

كُنْتُ لَأَظُنُّ حِينَ أَنْزَلَ اللّٰهُ { هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ

هر كله چي دا آيت نازل سو : (هو الذي ارسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولوكره المشركون) : هغه الله ﷻ چي هغه خپل رسول د هدايت او دين سره راوليږی

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ أَنَّ ذٰلِكَ تَامًّا قَالَ إِنَّهُ سَيَكُونُ

چي پر ټولو دينونو باندي يې غالب کړي که څه هم مشرکان يې بد ګڼي.....، نو ما دا خيال کړی وو چي د بتانو د عبادت خاتمه کيدونکې ده

مِنْ ذٰلِكَ مَا شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ يَبْعَثُ اللّٰهُ رِيحًا طَيِّبَةً فَتَوَفَّى كُلَّ مَنْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ

(او دا چي په راتلونکې کي به هيڅکله د بتانو عبادت نه وي) رسول الله ﷺ وفرمايل : همداسي به وي تر څو پوري چي د الله تعالى خوښه وي بيا به الله تعالى يوه خوشبوداره هواء راوليږي چي هر هغه سړی به فنا کړي د چا په زړه کي

حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ فَيَبْقَى مَنْ لَا خَيْرَ فِيهِ فَيَرْجِعُونَ إِلَى دِينِ آبَائِهِمْ.

رواه مسلم.

چي د سپلني ددانې برابر هم ايمان وي او يوازي هغه خلک به پاته سي چي په هغوئ کي به څه نيکي نه وي آخر دغه خلک به د خپلو پلرونو او نيکونو دين ته واوړي . مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۴\ ۲۲۳۰، رقم: ۵۲- ۲۹۰۷.

تشريح: خلاصه دا چي د الهي حکمت سره سم به په آخره زمانه کي ايمان او اسلام بالکل پورته کړل سي او پر ټوله مځکه به يوازي د کفر ، شرک او بت پرستۍ کړني پاته سي چي قيامت به د کبر وجلال الهي د ظهور موقع او محل وي يوازي پر بد کارو باندي قائم سي نه پر نيکانو.

د قيامت څخه مخکي به څه وي ؟

﴿۵۲۸۶﴾: وَعَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو ﵄ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

يَخْرُجُ الدَّجَّالُ فَيَمْكُثُ أَرْبَعِينَ لَا أَدْرِي أَرْبَعِينَ يَوْمًا أَوْ عَامًا فَيَبْعَثُ اللّٰهُ عِيسَى

دجال به راووځي او تر څلوېښتو ورځو پورې به وي، د عبدالله بن عمرو رضی اللہ عنہ بیان دی چې ما ته
دا په یاد نه دي چې رسول الله ﷺ څلوېښت ورځي څلوېښت میاشتي که څلوېښت کاله
وفرمایل، بیا به الله تعالی عیسی بن مریم علیہ السلام را ولیږي

ابْنَ مَرْيَمَ كَأَنَّهُ عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ فَيَطْلُبُهُ فَيُهْلِكُهُ ثُمَّ يَمْكُثُ فِي النَّاسِ سَبْعَ

ګویا چې هغه عروه بن مسعود رضی اللہ عنہ دی (یعني د حضرت عیسی علیہ السلام شکل او صورت به د عروه
بن مسعود رضی اللہ عنہ سره زیات ورته وي) هغه به دجال ولټوي او هغه به مړ کړي بیا به تر اووه کالو
پورې حضرت عیسی علیہ السلام پر مځکه اوسیږي

سِنِينَ لَيْسَ بَيْنَ اثْنَيْنِ عَدَاوَةٌ ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ رِيحًا بَارِدَةً مِنْ قِبَلِ الشَّأْمِ فَلَا

او په دغه کلونو کي به د دوو خلکو په منځ کي هم عداوت نه وي بیا به الله تعالی د شام د خوا
څخه یخه هوا را ولیږي

يَبْقَى عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ أَوْ إِيمَانٍ إِلَّا قَبَضَتْهُ

او پر مځکه به په هغه خلکو کي یو هم پاته نه سي د چا په زړه کي چې د ذرې برابر هم نیکي یا

حَتَّى لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ دَخَلَ فِي كَبِدِ جَبَلٍ لَدَخَلَتْهُ عَلَيْهِ حَتَّى تَقْبِضَهُ قَالَ فَيَبْقَى

ایمان وي تر دې که په تاسو کي یو څوک په غره کي دننه هم پټ سي نو هواء به هلته ور داخله
سي او د هغه روح به قبض کړي بیا به

شِرَارُ النَّاسِ فِي خِفَّةِ الطَّيْرِ وَأَحْلَامِ السِّبَاعِ لَا يَعْرِفُونَ مَعْرُوفًا وَلَا يُنْكِرُونَ

یوازي شریر او بدکاره خلک پاته سي چې په فسق او فجور کي به د مرغانو په ډول سپک او تیز
وي او په ظلم او ویني تویولو کي به د حیوانانو په ډول سخت وي هغوئ به نیکي نیکي نه ګڼي

مُنْكَرًا فَيَتَمَثَّلُ لَهُمُ الشَّيْطَانُ فَيَقُولُ أَلَا تَسْتَجِيبُونَ فَيَقُولُونَ فَمَا تَأْمُرُنَا

او بدي به بدي نه ګڼي، نو شیطان به په یو شکل کي هغوئ ته راسي ورته وایي به تاسو ته شرم
او حیا نه درځي (چې فسق او فجور کي اخته یاست) هغوئ به ورته په جواب کي وایي ته موږ
ته څه حکم راکوې؟

فَيَأْمُرُهُمْ بِعِبَادَةِ الْأَوْثَانِ وَهُمْ فِي ذَٰلِكَ دَارٌّ رِزْقُهُمْ حَسَنٌ عَيْشُهُمْ ثُمَّ يُنْفَخُ فِي

شيطان به هغوئ ته د بت پرستي حکم ورکړي او په دغه حالت کي به د هغوئ په رزق کي غير معمولي زياتوب وسي او هغوئ به په عيش او عشرت کي ژوند تيروي بيا به شپيلۍ ووهل سي

الصُّورِ فَلَا يَسْمَعُهُ أَحَدٌ إِلَّا أَصْغَى لِيتًا وَرَفَعَ لِيتًا قَالَ وَأَوَّلُ مَنْ يَسْمَعُهُ رَجُلٌ

او څوک چي د هغه اواز واوري هغه به يوې خوا ته خپل غاړه ټيټه کړي او بل جانب ته به يې پورته کړي د ټولو څخه وړاندي به د شپيلۍ اواز هغه سړى واوري

يَلُوطُ حَوْضَ إِبِلِهِ قَالَ فَيَصْعَقُ وَيَصْعَقُ النَّاسُ ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ مَطَرًا كَأَنَّهُ الطَّلُّ

چي د خپلو اوښانو د اوبو څښلو ځاى به سموي ، هغه سړى به په كار كولو كي مړ سي او نور ټول خلک به هم داسي مړه سي بيا به الله تعالى باران واوروي داسي ګويا چي هغه شبنم دى

فَتَنْبُتُ مِنْهُ أَجْسَادُ النَّاسِ ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ثُمَّ

(يعني ډير نرى باران به وي) په هغه باران سره به د هغه خلکو بدنونه راوو ځي (کوم چي په قبرونو کي خاوري سوي دي) بيا به په دويم وار شپيلۍ ووهل سي چي د هغه په اوريدو سره به ټول خلک ودريږي او د قيامت خوفناک منظر به ويني بيا به

يُقَالُ يَا أَيُّهَا النَّاسُ هَلُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ فَيُقَالُ أَخْرِجُوا

خلکو ته وويل سي اې خلکو ! د خپل پروردګار په لور راسئ بيا به الله تعالى ملائکو ته حکم ورکړي دوئ تم کړئ د دوئ څخه به حساب واخيستل سي ،

بَعْثَ النَّارِ فَيُقَالُ مِنْ كَمْ كَمْ فَيُقَالُ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَ مِائَةٍ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ

بيا به ملائکو ته وويل سي هغه خلک راوکاږئ چي د دوږخ د اور لښکر دي ملائكي به د الله تعالى څخه پوښتنه وکړي څومره خلک د دوږخ څخه راوکاږو الله تعالى به حکم ورکړي په هرو زرو کسانو کي يو کم زر (۹۹۹) کسان راوکاږئ ،

قَالَ فَذَاكَ يَوْمَ يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا وَذَٰلِكَ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ. رواه مسلم

وذكر حديث معوية لا تنقطع الهجرة في باب التوبة.

رسول الله ﷺ وفرمایل : دا هغه ورځ ده چي ماشوم به سپین ږیری کړي او دا هغه ورځ ده چي د سختي بیري څخه به پنډۍ ښکاره سي . مسلم او د معاویه حدیث لاتنقطع الهجرة د توبي په باب کي بیان سوی دی .

تخریج: صحیح مسلم ۴\۲۲۵۸، رقم: ۱۱۶- ۲۹۴۰.

د لغاتو حل: لیتا: والمراد منه هنا ان السامع یصعق فیصغی لینا ویرفع لینا ای یصیر راسه هکذا وکذلک شان من یصیبه صیحة فیشق قلبه فاول ما یظهر منه سقوط راسه الی احد الشقین. رجل یلوط: ای یطین ویصلح. الطل: ای المطر الضعیف الصغیر القطر (میده باران).

تشریح: ما ته معلومه نه ده چي هغه وخت د څلوېښت څخه د رسول الله ﷺ څه مراد وو...الخ، په دې اړه په لنډه توګه دا ښودل کافي دي چي څرنګه مخکي تېر سوي دي چي د دجال د اوسېدو وخت په ځینو روایتو کي څلوېښت کاله او په ځینو کي څلوېښت ورځي یا څلوېښت شپې راغلي دي او هلته دا وضاحت هم سوی دی چي په هغه روایتو کي د مطابق صورت څه دی.

د دوو کسانو په منځ کي به هیڅ دښمني نه وي، د دغه جملې په ذریعه دې ته اشاره کول مقصد دي چي په دنیا کي به د حضرت عیسی ﷺ زمانه د وروړګلوۍ، میني او یووالي څخه ډکه وي هغه وخت به ټول خلک د ایمان او کامل اخلاقو خاوندانو وي او ټوله ټولنه به د اعلی انساني اخلاقو څخه ډکه وي چي هیڅوک به د چا دښمن نه وي او نه به چا ته په تکلیف ورکولو پسې وي، د هیچا په زړه کي به کینه، حسد او بغض نه وي بلکه ټول خلک به ملګري او خیرخواه وي ، څرګنده دي وي چي هغه د دجال د وژنې څخه وروسته په دغه دنیا کي د هغوئ د اوسېدو وخت دی کنه نو مخکي دا بیان سوي دي چي په دنیا کي د هغه اوسېدو ټول وخت به پنځه څلوېښت کاله وي .

چي د مرغانو په ډول به تېز وي...الخ: مطلب دا چي هغه خلک به د بدۍ په کارونو کي او د جنسي خواهشاتو په پوره کولو کي داسي تېز وي لکه مرغان چي وي، د ظلم او سختۍ فتنې او د خلکو د ځان او مال په بربادولو کي به داسي سخت زړه او سخت مزاجه وي لکه چارپایان چي دي ، نو په دغه جمله کي دې ته اشاره ده چي هغه خلک به د علم، پوهي، حلم او نورو انساني اخلاقو څخه بالکل خالي وي بلکه د هغوئ پر زړه او دماغ به د ظلم سختي او وحشت غلبه کړې وي .

هغه به خپله غاړه کښته کړي...الخ: مطلب دا چي د هغه شپېلۍ آواز به دومره زیات خطرناک او بیرونکي وي چي د هغه په دهشت سره به د خلکو زړونه وچوي او بدني قوت به معطل او بېکاره سي چي د هغه اثر به پر غاړه لوېږي او هغه به داسي سي لکه څرنګه چي د بیري

په وخت كي كيږي چي سر به يې داسي يوې خوا ته چي غاړه به يې كښته سي او د هغه مقابل دوهمه خوا به پورته سي.

د هرو زرو څخه نهه سوه نهه نيوي خلك ...الخ: له دې څخه معلومه سوه چي په زرو كسانو كي به يو سړى جنت ته ځي او پاته ټول به په دوږخ كي اچول كيږي، يعني جنت ته د تلونكو تناسب به په زرو كي يو سړى وي، صحيح خبره داده چي په زرو كي د نهه سوه نهه نيوي خلكو څخه مراد كفار دي چي تل به په دوږخ كي وي، وړاندي په باب الحشر كي د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه روايت راغي چي په هغه كي فرمايل سوي دي چي د دوږخيانو دغه ډله به پر ياجوج او ماجوج باندي مشتمل وي.

دا هغه ورځ ده چي ماشومان به سپين ږيري سي، دغه جمله په اصل كي د قيامت د ورځي د اوږدوالي او د هغه ورځي د سختۍ څخه كنايه ده، لكه څرنګه چي د مصيبتو او سختيو په زمانه كي سپين ږيرتوب ژر راځي همدارنګه دا هغه ورځ ده چي په هغه كي به امر عظيم ظاهر كړل سي دا هم د سختي بيري او سختۍ څخه كنايه ده، څرګنده دي وي چي كشف ساق چي د هغه ژباړه د امر عظيم ښودل سوې ده ددې معنى په عربو كي دا مشهوره ده او ددې اصل دادى چي كله پر يو سړي باندي سختي او پريشاني راسي او هغه د پريشانۍ د خلاصون تر لاسه كولو لپاره ډيري هڅي كوي نو هغه د پنډيو څخه خپل قميس، لمن او پايڅې را پورته كوي چي د هغه په وجه د هغه پنډۍ خلاصي سي، په دې اعتبار سره كشف ساق د عربو يوه محاوره ګرځېدلې ده چي د يو كار د ازرښت او د هغه كار په اړه رامنځته كېدونكي تكليفونو ته اشاره كول دي، دا خبره بايد په ذهن كي وي چي د (يوما يكشف عن ساق) الفاظ په قرآن كريم كي هم راغلي دي او په حديث كي د ذكر سوي جملې په صورت كي د قرآن دغه الفاظ وړاندي كړل سوي دي نو ددغه آيت د تفسير په اړه ډېر څه ليكل سوي دي مګر د اكثرو حضراتو په نزد صحيح تاويل دادى كوم چي مخكي ذكر سو.

==========

كِتَابُ اَحْوَالِ الْقِيَامَةِ وَبَدءِ الْخَلْق

بَابُ النَّفْخِ فِي الصُّوْرِ

(د شپیلۍ وهلو بیان)

صور په اصل کي شپیلۍ ته وايي چي د هغه په وهلو سره يو آواز پيدا کيږي او دلته هغه خاص شپیلۍ مراد ده چي حضرت اسرافيل عليه السلام به يې وهي، د حضرت اسرافيل عليه السلام دغه شپیلۍ وهل به دوه واره وي، يو وار خو هغه وخت کله چي قيامت نژدې سي او د هغه شپیلۍ په اواز سره به ټول خلک مړه سي او دوهم وار د بيا ژوندي کولو لپاره، نو ددغه شپیلۍ په آواز سره به ټول خلک په ژوندي کېدو سره د حشر په ميدان کي راجمع سي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د دواړو نفخو په مينځ کي به څومره وقفه وي

﴿۵۲۸۷﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَيْنَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د دوو نفخو (يعني دواړو

النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ قَالُوا يا اباهريرة أَرْبَعُونَ يَوْمًا قَالَ أَبَيْتُ قَالُوا يا اباهريرة

شپیليو وهلو) په مينځ کي زمانه به څلوېښت وي، خلکو پوښتنه وکړه اې ابوهريره! ايا

أَرْبَعُونَ يوما قَالَ أَبَيْتُ قَالُوا أَرْبَعُونَ شهرا قَالَ أَبَيْتُ قَالُوا ثُمَّ يُنْزِلُ اللهُ

څلوېښت ورځي؟ ابوهريره رضي الله عنه وويل زه نه پوهيږم، بيا خلکو پوښتنه وکړه ايا څلوېښت مياشتي؟ ابوهريره رضي الله عنه وويل ما ته نه ده معلومه، بيا يې پوښتنه وکړه ايا څلوېښت کاله، ابوهريره رضي الله عنه وويل ما ته نه ده معلومه ددې څخه وروسته ابوهريره رضي الله عنه بيان وکړ چي رسول الله

مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيَنْبُتُونَ كَمَا يَنْبُتُ الْبَقْلُ قال لَيْسَ مِنَ الْإِنْسَانِ شَيْءٌ

ﷺ وفرمايل بيا به الله تعالى د آسمان څخه اوبه را واوروي او ددغه اوبو سره به خلک داسي

راوځي لکه څرنګه چې شنګيا راوځي، رسول الله ﷺ وفرمايل: په انسان کي هيڅ داسي شی

إِلَّا يَبْلَى إِلَّا عَظْمًا وَاحِدًا وَهُوَ عَجْبُ الذَّنَبِ وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

نه سته چې نه زړېږي مګر يو هډوکی چې د هغه نوم (عجيب الذنب) دی د ملا لاندي هډوکی
د دغه هډوکي څخه به د قيامت په ورځ ټول اندامونه مرکب کيږي.

متفق عليه و في رواية لمسلم قَالَ كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَأْكُلُهُ التُّرَابُ إِلَّا عَجْبَ الذَّنَبِ مِنْهُ خُلِقَ وَفِيهِ يُرَكَّبُ.

بخاري او مسلم. او په يو روايت د مسلم کي راغلي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل د بنده ټول صورت خاوري خوري مګر عجب الذنب نه خوري له هغه پيدا کړل سوي دي او له هغه به يې ترکيب وي.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۸\۵۵۱، رقم: ۴۸۱۴، ومسلم ۴\ ۲۲۷۰، رقم: ۱۴۱– ۲۹۵۵.

تشريح: د حضرت ابو هريره رضي الله عنه دغه جواب ورکول چې ما ته معلومه نه ده، له دې کبله وو چې هغه د رسول الله ﷺ څخه دغه حديث همدارنګه مجمل اورېدلی وو، يا دا چې اورېدلی يې مفصل وو مګر د هغه څخه دا هېر سوي وه چې رسول الله ﷺ د څلوېښت وروسته څه فرمايلي دي نو هغه د خپل ذکر سوي جواب په ذريعه دا څرګنده کړه چې زه په يقين سره نسم ويلای چې څلوېښت کاله، په هر حال په دغه حديث کي د څلوېښت لفظ مجمل نقل سوی دی حال دا چې په يو بل حديث کي دغه لفظ په تفصيل سره دی او په هغه کي څلوېښت کاله دي نو د دواړو نفخو (شپېليو) په منځ کي وقفه به د څلوېښتو کالو په اندازه وي.

عجب الذنب هغه هډوکي ته وايي چې د ملا د تېر لاندي د دواړو ټوټو په منځ کي وي چيري چې د حيوان لکۍ وي او په عامه توګه هغه د ملا په تېر سره تعبير کيږي، په ځينو روايتو کي د عجب الذنب پر ځای د عجم لفظ دی چې معنی يې يوه ده، يعني اصل او بنياد، او د ذنب معنی د لکۍ ده، ذکر سوی هډوکي هغه ځای وي چيري چې د لکۍ بنياد وي ځکه ددې نوم عجب الذنب يا عجم الذنب دی، خلاصه دا چې د ملا تېر د انسان تخم دی چې د هغه څخه ابتدائي تخليق کيږي او د قيامت په ورځ به دوهم ځل ددغه هډوکي په ذريعه ټول اندامونه د سره ترتيب کيږي مګر د مرګ وروسته انسان يا حيوان په خرابېدو سره نيستي کيږي او د هغه

ټول بدن خاوره وخوري مګر د ملا تیر نه خرابیږي او نه یې خاوره خوري، څرګنده دي وي چي دا د هغه خلکو د حالت بیان دی چي د هغوئ بدن خرابیږي، پیغمبران له دې څخه مستثنی دي ځکه چي د هغوئ ټول بدن خوندي وي او الله ﷻ پر مځکه د انبیاوو بدنونه حرام کړي دي ، دا خبره دهغه خلکو په اړه هم ویل کیږي چي په دې باره کي د انبیاء په حکم کي وي یعني شهیدان او اولیاء الله او هغه مؤذن چي خاص د الله ﷻ د رضا لپاره اذان کوي نو دا ټول خلک په خپلو قبرو کي ژوندي وي لکه څرنګه چي په دنیا کي ژوندي خلک دي .

د قیامت په ورځ د الله ﷻ د کبریائي او جبروت اظهار

﴿۵۲۸۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبِضُ اللّٰهُ الْأَرْضَ يوم القيامة وَيَطْوِي السَّمٰوَاتِ بِيَمِينِهِ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ أَيْنَ مُلُوكُ الْأَرْضِ. متفق عليه.

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : د قیامت په ورځ به الله تعالی مځکه په خپل مُوټ کي واخلي او آسمان به په خپل راسته لاس کي راونغاړي بیا به وفرمایي زه پاچا یم چیري دي پاچهان د مځکي . بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۸\۵۵۱، رقم: ۴۸۱۲، ومسلم ۱۴\۲۱۴۸، رقم: ۲۳- ۲۷۸۷.

تشریح: د مځکي په خپل ورغوي کي اخیستلو او د آسمانونو په لاس کي د رانغښتلو څخه مراد کېدای سي د الله ﷻ د دواړو تبدیلول وي لکه چي الله ﷻ فرمایي: (یوم تبدل الارض غیر الارض والسموات) یا دا چي دغه الفاظ په اصل کي د الله ﷻ د عظمت او لویي کنایه ده او دې ته اشاره کول دي چي هغه عظیمي کارنامې او افعال چي د هغه په وړاندي ټول کائنات انساني عقلونه حیران دي د الله ﷻ په نظر کي بالکل حقیر او بې وقعته دي، او ټوله نړۍ په یوه ساعت کي نیستي کول او د آسمان او مځکي تباه کول د هغه د قدرت په وړاندي بالکل اسان کار دی او آسمان ته د مځکي په نسبت زیات شرف او عظمت حاصل دی ځکه هغه یې په راسته لاس سره مخصوص کړ چي تر څو په لاس زیات شرف او فضیلت لري، نو پروردګار به مځکه په ورغوي کي واخلي او آسمانونه به په راسته لاس کي .

﴿۵۲۸۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنُ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

يَطْوِي اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ السَّمَاوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْيُمْنَى ثُمَّ

د قيامت په ورځ به الله تعالى آسمانونه راونغاړي هغه به په خپل راسته لاس كي واخلي

يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ أَيْنَ الْجَبَّارُونَ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ ثُمَّ يَطْوِي الْأَرَضِينَ بِشِمَالِهِ

وايي به زه پاچا يم چيري دي زوروران او چيري دي متكبران او بيا به په خپل بل لاس كي مځكي

وفي رواية يأخذهن بيده الاخرى ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ أَيْنَ الْجَبَّارُونَ أَيْنَ

الْمُتَكَبِّرُونَ . رواه مسلم.

را ونغاړي ، او په يوه روايت كي داسي دي چي بيا به مځكه په دويم لاس كي واخلي او وايي به چي زه پاچا يم ظلم كونكي او غرور او تكبر كونكي چيري دي . مسلم.

تخريج : صحيح مسلم ۴\۲۱۴۸، رقم: ۲۴- ۲۷۸۸.

د قيامت دورځي يو څو خبري د يهودي عالم په ژبه

﴿۵۲۹۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ جَاءَ حَبْرٌ مِنَ اليهود إِلَى النبي صَلَّى

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دى چي يو يهودي عالم د رسول الله ﷺ په خدمت

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَنَّ اللّٰهَ يمسك السَّمٰوَاتِ يوم القيامة عَلَى

كي حاضر سو او عرض يې وكړ اې محمد (ﷺ)! د قيامت په ورځ به الله تعالى آسمانونه په يوه

إِصْبَعٍ وَالْأَرَضِينَ عَلَى إِصْبَعٍ والجبال وَالشَّجَرَ عَلَى إِصْبَعٍ وماء والتراب على

ګوته ، مځكي په بله ګوته ، غرونه او درختي په بله ګوته او د اوبو او مځكي دننه خاوره په يوه

اصبع وَسَائِرَ الْخَلْقِ عَلَى إِصْبَعٍ ثم يهزهن فَيَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ انا الله فَضَحِكَ

ګوته او ټول مخلوق په بله ګوته کښېږدي او ګوتو ته په ښورولو سره به وفرمايي زه پاچا او زه الله يم، رسول الله ﷺ ددې او رېدو سره په خندا سو

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تعجبا مما قال الحبر تصديقا له ثُمَّ قَرَأَ

او د تعجب اظهار يې وکړ ځکه چې د هغه دا بيان د رسول الله ﷺ د بيان پر تصديق مبني وو، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ دا آيت تلاوت کړ:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ. متفق عليه.

(وما قدرو الله ......).: مشرکانو دالله تعالی قدر ونه پيژندی د قيامت په ورځ به ټوله مځکه د هغه په موټ کې وي او آسمانونه به يې په راسته لاس کې نغښتي وي، الله تعالی د هغه شی څخه پاک دی چې مشرکان خلک يې د هغه سره شريک جوړوي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۸ \ ۵۵۰، رقم: ۴۸۱۱، ومسلم ۴ \ ۲۱۴۷، رقم: ۱۹- ۲۷۸۶.

تشريح: او الله ﷻ به آسمانونه پر يوه ګوته او پاته ټول مخلوقات به په بله ګوته کښېږدي او د هغه ګوتو په ښورولو سره به فرمايي، دغه ټول الفاظ د کنايې په توګه دي او د الله تعالی د قدرت جليله او عظمت کامله د غلبې او اظهار دپاره دي نه دا چې دګوتو او دګوتو دښورولو حقيقي معنی مقصد ده، ددې نظير دعربو اسلوب بيان دی چې د مثال په توګه هغوئ د يو سړي د سخا صفت کول غواړي نو وايي چې د هغه سړي دواړه لاسونه پراخه ذي که څه هم هغه سړی د خپلو دواړو لاسو څخه محروم وي يا پيدائشي بې لاسو وي، همدارنګه کله چې د يو چا د سلطنت او حکومت صفت کول غواړي نو داسي وايي چې فلانی پر تخت باندي کښېنست که څه هم د هغه د ناستي لپاره هيڅ تخت يا بل شی نه وي نو که د عربو دغه محاورو او اسلوب ته نظر وکړل سي نو بيا د قرآن او حديث د مشابهت پوهېدل ډېر اسانه کيږي چې په هغو کي الله ﷻ ته د لاس، ګوتو، پنډۍ، تخت او داسي نورو شيانو نسبت سوی دی او دا ويل کيدای سي چې د لاس څخه دا مراد دی او د تخت څخه دا مراد دی، د هغه يهودي عالم د ذکر سوي خبرې په اورېدو سره د رسول الله ﷺ تعجب کول او خندل د هغه د تکذيب لپاره نه وو بلکه د هغه د تصديق لپاره او د هغه صحيح ګڼلو لپاره وو نو رسول الله ﷺ وروسته ذکر سوی آيت تلاوت کړ

، ددې لپاره چې يهودي څه ويلي دي د هغه تفصيلي وضاحت وسي.

د قيامت په ورځ د مځکې او اسمان د تبديلۍ په اړه د ايت معنى

﴿۵۲۹۱﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَأَلْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ فَأَيْنَ يَكُونُ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ قَالَ عَلَى الصِّرَاطِ. رواه مسلم.

د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه ددغه آيت په اړه (يوم تبدل الارض غير الارض والسموات) يعني په هغه ورځ چې مځکه به په بلې مځکې کې بدله کړل سي او آسمانونه به په نورو آسمانونو کې، دا پوښتنه وکړه چې خلک به په دغه ورځ په کوم ځای کې وي، رسول الله ﷺ وفرمايل: په دغه ورځ به خلک پر پل صراط وي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۱۴\ ۲۱۵۰، رقم: ۲۹- ۲۷۹۱.

تشريح: د صراط لفظ اصل معنی د لاري ده او دلته په حديث کي د صراط څخه مراد پل صراط دی يعني هغه پل چي د هغه په اړه شارع خبر ورکړی دی چي هغه د دوږخ پر شا جوړ سوی دی چي تر وېښته ډېر نری او تر توري تېره دی او دا هم کېدای سي چي د پل صراط پر ځای بل پل مراد وي.

د قيامت په ورځ د مځکي د بدلېدو څخه څه مراد دی، په دې اړه د علماوو اختلاف دی چي په هغو کي يو قول دادی چي د قيامت په ورځ به مځکه په سپينه ډوډۍ بدله کړل سي نو مؤمنان به د حشر په ميدان کي د حساب تر فارغه کېدو پوري د خپلو قدمونو لاندي د ډوډۍ په شکولو سره خوري، ددغه قول تائيد د هغه حديث څخه هم کېږي چي د راتلونکي باب الحشر په لومړني حديث کي دي او د آسمان د بدلون څخه مراد دادی چي ستوري به په ماتېدو سره را ولوېږي او سپوږمۍ او لمر به د تندري نيولو په صورت کي بېکاره کړل سي، طيبي رحمة الله عليه ويلي دي چي د يو شي تبديلي په دوو صورتو کي کېږي يو خو د ذات تبديلي لکه چي يو سړی داسي ووايي چي ما سره زر په سپينو زرو بدل کړل يعني د سرو زرو په ورکولو سره مي سپين زر واخيستل او دوهم صورت د صفاتو تبديلي ده لکه يو سړی داسي ووايي چي ما چله په ګوتمۍ بدله کړل يعني د چلې په ويلي کولو سره مي د هغه څخه ګوتمۍ جوړه کړه، په دغه صورت کي ذات خو

يو دی مګر د هغه حقيقت او صفت بدليږي نو د مځکي او اسمان په بل مځکي او اسمان کي د بدلېدو خبره ددغه دواړو صورتو احتمال لري چي د اصل مځکي او آسمان تبديلي هم مراد کېدای سي او دصفاتو يعني دهيئت او صورت تبديلي هم مراد کيدای سي مګر د سلفو زيات قولونه دادی چي د صفاتو تبديلي مراد ده نو حضرت ابن عباس رضي الله عنه وفرمايل چي مځکه خو به دغه مځکه وي مګر په صفاتو کي به يې تغير راسي همدارنګه د حضرت ابوهريره رضي الله عنه ارشاد دی چي مځکه به داسي پراخه کړل سي چي په هغه کي به هيڅ لوړوالی او ژوروالی پاته نسي، خو ددې مطلب دا نه دی چي د ذات تبديلي بالکل ناممکن ده، يقينا الله جل جلاله په دې قادر دی چي د مځکي او آسمان پر ځای بله مځکه او آسمان پيدا کړي لکه چي ځيني قولونه پر دې هم دلالت کوي، د امير المؤمنين حضرت علي رضي الله عنه څخه نقل سوي دي چي الله جل جلاله به يوه نوې مځکه پيدا کړي چي د سپينو زرو به وي او کوم آسمان چي پيدا کړي هغه به د سرو زرو وي، همدارنګه د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي الله جل جلاله به يوه داسي مځکه پيدا کړي چي سپينه او پاکه به وي او پر هغه به هيڅا ګناه نه وي کړې، خپله د حديث دظاهر څخه هم دا څرګنديږي چي د تبديلۍ څخه د ذات تغير مراد دی لکه څرنګه چي د بي بي عائشې رضي الله عنها سوال کول او د رسول الله صلی الله علیه وسلم جواب ورکول پر دې دليل دی.

د قيامت په ورځ به سپوږمۍ او لمر بې نوره سي

﴿۵۲۹۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ مُكَوَّرَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواه البخاري.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: لمر او سپوږمۍ به د قيامت په ورځ پټ کړل سي. بخاري.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٢٩٧، رقم: ٣٢٠٠.

د لغاتو حل: مكوران: التكوير معناه اللف، وفي بعض طرق الحديث (مكوران في النار) فيكون تكويرهما فيها ليعذب بها اهل النار.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

حضرت اسرافيل علیه السلام د شپیلۍ پوه کولو لپاره هر وخت تیار دئ

﴿۵۲۹۳﴾: عَنْ أَبِي سَعِيد الخدري قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعید خدري رضی الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل :

كَيْفَ أَنْعَمُ وَصَاحِبُ الصور قَدْ الْتَقَمَه واصغى سمعه وحنى جبهته فينتظر

زه څنګه په آرام او سکون سره کښېنم حال دادی چې شپیلۍ پوه کوونکی (اسرافیل علیه السلام) شپیلۍ په خوله کې نیولې ده (د حکم اورېدو لپاره یې) غوږ نیولی دی، تندی یې کښته ټیټ

مَتَى يُؤْمَرُ بِالنَّفْخِ فقالوا يا رسول الله وما تامرنا قَالَ قُولُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ؟ رواه الترمذي.

کړی دی او انتظار کې دی چې کله ورته د شپیلۍ پوه کولو حکم ورکول کیږي ، صحابه کرامو عرض وکړ اې د الله رسوله ! (هر کله چې دا حالت دی نو) تاسو موږ ته څه حکم راکوی ؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل : (حسبنا الله ونعم الوکیل) بس دی موږ ته خدای جل جلاله او ښه وکیل ، وایاست. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۳۶، رقم: ۲۴۳۱.

د لغاتو حل: التقمه: ای وضع طرف الصور في فمه. (په خوله کې نیول)

تشريح: (حسبنا الله ونعم الوکیل) د دغه الفاظو ویل یو داسې عمل دی چې د هغه په برکت الله جل جلاله لوی آفت او مصیبت دفع کوي او سلامتیا ورکوي، کله چې ابراهیم علیه السلام د نمرود په اور کې واچول سو نو د نوموړي پر ژبه دغه مبارک الفاظ وه همدارنګه د یوې غزا په موقع کې ځینې خلکو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل چې (ان الناس قد جمعوا لکم فاخشوهم) یعني دښمنان ستاسو په مقابله کې راجمع سوي دي او تاسو د هغوئ څخه وویرېږئ، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه مبارک الفاظ وویل (حسبنا الله و نعم الوکیل) .

شپیلۍ څه شي ده؟

﴿۵۲۹۴﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الصُّورُ قَرْنٌ يُنْفَخُ فِيهِ. رواه الترمذي وابوداؤد والدارمي.

د حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: صور (شپیلۍ) يو ښکر دی چي هغه به پوه کول کيږي. ترمذي، ابوداؤد او دارمي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\ ۵۳۶، رقم: ۲۴۳۰، وابوداود ۵\ ۱۰۷، رقم: ۴۷۴۲، والدارمي ۲\ ۴۱۸، رقم: ۲۷۹۸.

تشريح: چي وهل کيږي به، مطلب دا چي هغه به حضرت اسرافيل عليه السلام د الله جل جلاله په حکم سره دوه واره ووهي، يو وار خو د ټولو د وژلو لپاره او دوهم وار د ټولو د راژوندي کولو لپاره.
ځينو حضراتو ويلي دي چي هغه ښکر يعني شپیلۍ حضرت اسرافيل عليه السلام په خوله کي نيولې ده او تيار ناست دی، هغه شپیلۍ ګردۍ ده او اوږدوالی يې د ځمکي او آسمانو په اندازه دی.

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

د ناقور، راجفه او رادفه معناوي

﴿۵۲۹۵﴾: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ فِيْ قَوْلِهٖ تَعَالٰى فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُوْرِ اَلصُّوْرُ قَالَ وَالرَّاجِفَةُ اَلنَّفْخَةُ الْأُوْلٰى وَالرَّادِفَةُ اَلثَّانِيَةُ. رواه البخاري في ترجمة باب.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دی چي د الله تعالی ددغه قول: (فاذا نقر في الناقور) کي د ناقور څخه مراد صور (شپیلۍ) ده او (يوم ترجف الراجفة) کي د راجفه څخه مراد لومړنی شپیلۍ پوه کول دي او رادفه څخه مراد دويم وار پوکل دی. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) معلقا: ۱۱\ ۳۶۷،

تشريح: دواړه آياتونه د ژباړي سره داسي دي:

(فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ، فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ)

ژباړه: بيا کله چي شپیلۍ ووهل سي نو هغه وخت به پر کافرانو يوه سخته ورځ وي.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ، تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ

ژباړه: په کومه ورځ چي ښورېدونکي شيان (مځکه، غرونه او ټول شيان) ليري کړي چي د هغه وروسته به يو راتلونکي راسي.

راجفة په اصل کي د رجف څخه ايستل سوی دی چي معنی يې د ښورېدو او لړزېدو ده او د رادفة لفظ د ردف څخه ايستل سوی دی چي معنی يې د يو شي په يو شي پسي رسېدل دي.

د شپيلۍ په کولو پروخت به ....

﴿۵۲۹۶﴾: وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدٍ قَالَ ذَكَرَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَاحِبَ الصُّوْرِ وَقَالَ عَنْ يَّمِيْنِهِ جِبْرَئِيْلُ وَعَنْ يَسَارِهِ مِيْكَائِيْلُ.

د حضرت ابوسعيد رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د شپيلۍ وهونکي ذکر وفرمايه چي د هغه راسته خوا ته به جبرائيل عليه السلام وي او چپه خوا ته به يې ميکائيل عليه السلام وي.

تخريج . رواه رزين.

د بيا ژوندي کولو ذکر

﴿۵۲۹۷﴾: وَعَنْ أَبِيْ رَزِيْنِ الْعُقَيْلِيِّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ كَيْفَ يُعِيْدُ اللهُ

د حضرت ابن رزين عقيلي رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما عرض وکړ اې د الله رسوله! هر کله چي مخلوق خاوري سي نو الله تعالی به يې دويم وار څنګه را ژوندي کړي؟

الْخَلْقَ وَمَا آيَةُ ذٰلِكَ فِيْ خَلْقِهِ قَالَ أَمَا مَرَرْتَ بِوَادِيْ قَوْمِكَ جَدْبًا ثُمَّ مَرَرْتَ

او د اوسني مخلوق څخه به په کومه نښي سره د هغوئ ثبوت تر لاسه سي، رسول الله ﷺ وفرمايل: ايا ته د وچ کالۍ په زمانه کي د خپل قوم د ځنګل سره تير سوی يې چي هلته د شنګيا درک نه وي بيا د باران کيدو څخه وروسته هر کله چي ته هلته ورسې

بِهِ يَهْتَزُّ خَضِرًا قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَتِلْكَ آيَةُ اللهِ فِيْ خَلْقِهِ كَذٰلِكَ يُحْيِي اللهُ الْمَوْتٰى . رواهما رزين.

نو شنګيا به په هواء سره خپريدونكي ووينې، ما عرض وكړ هو، همداسي وي، نو رسول الله ﷺ وفرمايل بس په مخلوق كي د الله تعالى دغه نښه ده او همداسي الله تعالى مړي را ژوندي كوي. رزين.

تخريج: رواه رزين.

==========

بَابُ الْحَشْرِ (د حشر بيان)

د حشر اصل معنى د جمع كولو ده، د قيامت ورځي ته يوم الحشر په دې اعتبار وايي چي په هغه ورځ به ټول مړي د خپلو قبرونو څخه په ژوندي كولو سره راپورته سي او ټول به په هغه ځاى كي جمع سي كوم چي محشر ورته وايي.

څرګنده دي وي چي حشر دوه دي، يو خو په ذكر سوې معنى د قيامت د بعثت څخه وروسته او د دوهم حشر تعلق د قيامت څخه مخكي د قيامت د نښو دى چي د هغه يادونه مخكي تېره سوي ده، او يو اور به د ختيځ له خوا څخه ظاهر سي چي خلک به په راچاپېره كولو سره د شام هيواد ته بوځي او هلته به يې يو ځاى كړي، دلته د باب په عنوان كي د حشر لومړنۍ معنى مراد ده كه څه هم په باب كي ځيني داسي حديثونه نقل سوي دي چي په ظاهره د دواړو معنى احتمال لري ځكه د علماوو په دې اړه اختلاف دى، ځينو حضراتو پر دواړو معناوو باندي محمول كړي دي او ځينو ددې خلاف ويلي دي، صحيح خبره داده چي د دغه حديثونو محمول لومړنۍ معنى ده.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړى فصل)

د حشر ميدان

﴿۵۲۹۸﴾: عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ لَيْسَ فِيهَا عَلَمٌ لِأَحَدٍ. متفق عليه

د حضرت سهل بن سعد رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ به

خلک داسي سرخي مائل سپيني مځکي کي جمع کړل سي لکه څرنګه چي د چڼ سوو اوړو ډوډۍ وي او په هغه مځکه کي به نه د چا سرای وي او نه عمارت. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\ ۳۷۲، رقم: ۶۵۲۱، ومسلم ۴\ ۲۱۵۰، رقم: ۲۸- ۲۷۹۰.

د لغاتو حل: عفراء: اي غير شديدة البياض (لږ سپين). كقرصة: اى الرغيف

د جنتيانو اول خوراک

﴿۵۲۹۹﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعيد خدري ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

تَكُونُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خُبْزَةً وَاحِدَةً يَتَكَفَّؤُهَا الْجَبَّارُ بِيَدِهِ كَمَا يَكْفَأُ

د قيامت په ورځ به ټوله مځکه د يوې ډوډۍ په ډول وي چي الله تعالى جبار به يې په خپل لاس باندي اړوي را اړوي لکه څرنګه چي

أَحَدُكُمْ خُبْزَتَهُ فِي السَّفَرِ نُزُلًا لِأَهْلِ الْجَنَّةِ فَأَتَى رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ فَقَالَ

تاسو خلک په سفر کي ډوډۍ لاندي باندي کوئ او دا ډوډۍ به د جنتيانو ميلمستيا وي، رسول الله ﷺ چي دا وفرمايل نو يو يهودي حاضر سو عرض يې وکړ

بَارَكَ الرَّحْمَنُ عَلَيْكَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَلَا أُخْبِرُكَ بِنُزُلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

اې ابو القاسم (ﷺ) الله تعالى رحمان دي تا ته برکت درکړي ايا زه درته وښيم چي د قيامت په ورځ به د جنتيانو خوراک څه شي وي؟

قَالَ بَلَى قَالَ تَكُونُ الْأَرْضُ خُبْزَةً وَاحِدَةً كَمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: هو، نو هغه يهودي وويل مځکه به يوه ډوډۍ سي لکه څرنګه چي رسول الله ﷺ فرمايلي وه،

فَنَظَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْنَا ثُمَّ ضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ ثُمَّ

ددې اوريدو سره رسول الله ﷺ موږ ته وکتل او په مسکا سو تر دې چي د رسول الله ﷺ مخکي

غابښونه مبارک څرګند سول ، بیا

قَالَ أَلَا أُخْبِرُكَ بِإِدَامِهِمْ بَالَامُ وَنُونٌ قَالُوا وَمَا هَذَا قَالَ ثَوْرٌ وَنُونٌ يَأْكُلُ مِنْ زَائِدَةِ كَبِدِهِمَا سَبْعُونَ أَلْفًا. متفق عليه.

هغه يهودي وويل ايا زه تاسو ته د جنتيانو كتغ وښيم هغه بالام او نون دي ، صحابه كرامو پوښتنه وكړه چي دا څه شي دي ؟ هغه يهودي ورته وويل غوايي او ماهي دى چي ددې دواړو د غوښو د هغه ټوټې څخه چي ځيګر باندي ده ، اويا زره كسان به يې خوري. (يهودي په تورات كي دا خبري ليدلي وې) . بخاري او مسلم.

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ١١\ ٣٧٢، رقم: ٦٥٢٠، ومسلم ٤\ ٢١٥١، رقم: ٣٠- ٢٧٩٢.

د لغاتو حل : خبزة واحدة: اى كخبزة واحدة فهو تشبيه. بالام: اى ثور. والنون: اى السمک (ماهى)

تشريح: په خپلو لاسونو سره داسي اړوي را اړوي، د دغه جملې په ذريعه دې ته شاره ده چي څرنګه د ډوډۍ پخوونكى هغه د يوه لاس څخه بل ته اړوي را اړوي او بيا يې پر تاوده تبخي يا تنور باندي په اړولو را اړولو سره پخوي همدارنګه دغه مځكه به هم اړول او را اړول كيږي او د ډوډۍ په ډول به وي، څرګنده دي وي چي د حديث د ظاهري الفاظو څخه دا معلوميږي چي د قيامت په ورځ به دغه مځكه ډوډۍ سي او جنت ته د تلونكو خوراک به وګرځي چي هغوئ به جنت ته د تللو په وخت كي دغه خوري، ځينو حضراتو د حديث الفاظ پر ظاهري معنى محمول كړي دي او حقيقت دادى چي دا خبره د الله تعالى د قدرت څخه ليري نه ده هغه پر دې قادر دى چي دا مځكه ډوډۍ وګرځوي او جنتيانو ته يې د خوراک لپاره وركړي ، نو صحيح خبره داده چي د حديث دغه ظاهري مفهوم مراد واخيستل سي او په دې اړه چا ته د شک او شبهې كولو موقع ور نه كړل سي ، ځيني حضراتو د حديث د ذكر سوو الفاظو د هغه پر ظاهري معنى نه حمل كولو سره د تاويل او توجيه لار اختيار كړې ده مګر د هغوئ د دغه تاويلاتو او توجيهاتو د اوږدوالي د بيري نه ذكر كيږي .

رسول الله ﷺ موږ ته وكتل او وې خندل، هغه يهودي عالم چي څه بيان كړل هغه يې د تورات څخه بيان كړي وه او د هغه خبره د رسول الله ﷺ د ښودل سوو خبرو تصديق كوى ، له دې پرته هغه خبري د صحابه كرامو په يقين او ايمان كي د زياتوب سبب هم سوې ځكه رسول الله ﷺ پر هغه د اطمينان د اظهار دپاره وخندل او داسي يې وخندل چي د رسول الله ﷺ د مخ

غانبونه مبارک ښکاره سول.

د اوويا زرو کسانو څخه مراد هغه خاص بندګان دي چي د حساب او مؤاخذې د پړاو تېرېدو څخه پرته به جنت ته ځي او د هغوئ مخونه به د څلورلسمي شپې د سپوږمۍ په ډول ځلانده وي او کيداى سي چي د اوويا زره کسانو څخه خاص شمېر مراد نه وي بلکه محض زياتوب مراد وي.

زائده کبد، يعني د ځيګر زياته برخه، دغه لفظ په اصل کي د ځيګر هغه کوچنۍ ټوټې ته وايي چي يوې خوا ته وي، دغه برخه ډېره غوره ګڼل کيږي، يو احتمال دادی چي د صحابه کرامو په پوښتنه د بالام چي کومه معنی بيان سوې ده هغه يهودي عالم نه بلکه خپله رسول الله ﷺ بيان کړې ده او صحابه کرامو ددغه لفظ په معنی پوه نه سول او هغوئ په دې اړه پوښتنه وکړل نو تر دې مخکي چي يهودي عالم جواب ورکړي رسول الله ﷺ ته دوحي په ذريعه ددغه عبراني لفظ معنی وښودل سول او رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته بيان کړل.

د حشر ذکر

﴿۵۳۰۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحْشَرُ

د حضرت ابو هريره ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: خلک به را جمع کړل سي

النَّاسُ عَلَى ثَلَاثِ طَرَائِقَ رَاغِبِينَ رَاهِبِينَ وَاثْنَانِ عَلَى بَعِيرٍ وَثَلَاثَةٌ عَلَى بَعِيرٍ

پر درو ډلو: يو خو هغه چي د جنت خواهشمند وي، دويم هغه چي د دوږخ څخه بيريږي، په دوئ کي د هر ډول خلک به د خپلو مرتبو په لحاظ پر اوښانو سپاره وي دوه تنه به پر يوه اوښ سپاره وي او درې تنه پر يوه اوښ

وَأَرْبَعَةٌ عَلَى بَعِيرٍ وَعَشَرَةٌ عَلَى بَعِيرٍ و تحشرو بَقِيَّتَهُمُ النَّارُ تَقِيلُ مَعَهُمْ

او څلور تنه پر يوه اوښ او لس تنه به پر يوه اوښ سپاره وي او ر به هغوئ را جمع کړي چي هلته به هغوئ قيلوله (د غرمې آرام) کوي، او ر به هم د هغوئ سره قيلوله کوي

حَيْثُ قَالُوا وَتَبِيتُ مَعَهُمْ حَيْثُ بَاتُوا وَتُصْبِحُ مَعَهُمْ حَيْثُ أَصْبَحُوا وَتُمْسِي مَعَهُمْ حَيْثُ أَمْسَوْا. متفق عليه.

په كوم ځاى كي چي هغوئ شپه تيروي اور به هم ورسره هلته شپه تيروي په كوم ځاى كي چي هغوئ سهار كوي اور به هم ورسره هلته سهار كوي په كوم ځاى كي چي هغوئ مابنام كوي اور به هم ورسره هلته مابنام كوي غرض دا چي په كوم ځاى كي چي هغوئ وي هلته به اور هم ورسره وي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۳۷۷، رقم: ٦٥۲۲، ومسلم ۱۴\۲۱۹۳، رقم: ۵۹- ۲۸٦۱.

تشريح: د ملا علي قاري رحمة الله عليه مطابق په درو ډولو كي يو يعني لومړني ډول خلك به سپاره وي او پاته دوه ډوله خلك به پر پښو او پوړموخي تلونكي وي لكه چي د راتلونكي دوهم فصل د حديث څخه به څرګنده سي مګر ځينو شارحينو ويلي دي چي مخكي دواړه ډوله خلك به سپاره وي او پاته ټول خلك به پر پښو وي او هغوئ ويلي دي چي د اوښ د سپرو د ذكر سوو شمېر په اصل كي د هغه دواړو ډولو خلكو د مراتبو تفصيل د كنايې او تمثيل بيانولو لپاره دی چي كوم څوك څومره زيات د لوړي مرتبې خاوند وي هغومره به زيات راحت، اسانتيا او په تيزي سره ميدان حشر ته رسيږي.

د لومړنيو دوو ډولو خلكو تعلق د مؤمنانو سره دی چي د هغوئ څخه يو به هغه خلك وي چي په دنيا كي د الله تعالى د فضل او كرم اميد لرونكي وه او هغه چي د خپلو نيكو بندګانو لپاره د جنت او د هغه د نعمتونو وعده كړې ده د هغه شوق پر هغوئ غالب وي او دا هغه خاص بندګان دي چي د هغوئ په اړه فرمايل سوي دي (لا خوف عليهم ولا هم يحزنون) او دوهم هغه خلك دي چي د هغه د عذاب څخه په بيره كي دي او د دوږخ د اور د بيري پوره غلبه ورباندي وي، له دې څخه معلومه سوه چي د الله تعالى د فضل او كرم په اميد او شوق كي كېدونكي طاعت او عبادت د هغه طاعت او عبادت څخه افضل دی كوم چي د الله تعالى د بيري او خوف څخه وكړل سي.

څلور پر يوه اوښ باندي او لس پر يوه اوښ باندي وي. د څلورو او لسو په منځ كي د دوهم عدد ذكر ځكه ونه كړل سو چي هغه پر ذكر سوو اعدادو باندي په قياس كولو سره فهمول كيږي همدارنګه پر يوه اوښ باندي د يوه سړي سپرېدل ذكر سوي نه دي حال دا چي په يقيني توګه سره په محشر كي راتلونكي به داسي هم وي چي پر خپل خپل اوښ باندي به يوازي وي او د هغوئ په سپرلۍ كي به د هغوئ سره څوك شريک نه وي، نو اصل خبره داده چي هغه د انبياوو او رسولانو مرتبه ده او دلته د انبياوو او رسولانو حشر نه دی بلكه د خلكو د حشر ذكر كول مقصد

دي ، يوه خبره دا هم ضروري ده چي پر يوه يوه اوبښ باندي به تر دوو د زياتو کسانو سپرېدل پر دوارو صورتو محتمل کيداى سي يا خو به داسي وي چي يو اوبښ به د څو خلکو د سپرلۍ دپاره متعين وي ، هغه ټول خلک به په هغه يو ځاى کي کښيني او يا به داسي وي چي د وار په ټاکلو سره به پرې کښيني چي هر سړى به په وار وار پر سپرېږي

په پاى کي په دې خبره پوه سئ چي په دې اړه د علماؤ اختلاف دى ، دلته په حديث کي د خلکو په محشر کي د جمع کولو چي کوم ذکر دى د هغه تعلق د کوم وخت سره دى، ځينو حضراتو ويلي دي چي دا د هغه حشر ذکر دى چي دقيامت په ورځ به په آخرت کي را پورته کيږي او هر سړى به په دوهم وار را ژوندي کېدو سره محشرته راوستل سي ، حال دا چي د ځينو نورو علماوو وينا ده چي دا د آخرت د حشر ذکر نه دى بلکه هغه حشر مراد دى چي قيامت ته نژدې به واقع کيږي چي خلک به د ټولو سيمو څخه په راجمع کولو سره د شام هيواد ته يو ځاى چي هغه ته محشر ويل کيږي، راجمع کړل سي او هغه د قيامت د نښو څخه دى، ددغه حضراتو دليل دادى چي په آخرت کي چي کوم محشر دى په هغه کي به ټول خلک پر پښو وي لکه چي په يو بل حديث کي بيان سوي دي او ځينو حضراتو ويلي دي چي په آخرت کي به څو محشره وي يو خو د قبر څخه د راوتلو وخت او د ټولو خلکو د دوهم وار را ژوندې کېدو څخه سمدستي وروسته او دوهم حشر به ددې وروسته وي په دې کي به ځينو ته سپرلۍ تر لاسه کيږئ او ځيني به پر پښو وي او ځيني به پوړموخي راځي ، په هر حال صحيح قول دا معلوميږي چي د آخرت حشر مراد دى.

د حشر په ميدان کي......

﴿۵۳۰۱﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّكُمْ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : تاسو به د قيامت په ورځ

مَحْشُورُونَ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلًا ثُمَّ قَرَأَ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا

په داسي حال کي راجمع کړل سئ چي تاسو به لوڅي پښې لوڅ بدن او نا سنته ياست ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ دا تلاوت کړ : (کما بدانا اول خلق......) يعني لکه څرنګه چي موږ د زيږيدنې په وخت کي پيدا کړي وه همداسي به يې بيا پيدا کړو دا وعده پر موږ لازم ده او

إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ وَأَوَّلُ مَنْ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ وَإِنَّ أُنَاسًا مِنْ

موږ همداسي کوونکي يو ، او رسول الله ﷺ وفرمايل : د قيامت په ورځ به تر ټولو مخکي حضرت

ابراهيم عليه السلام ته جامه واغوستل سي

أَصْحَابِي يُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ فَأَقُولُ أُصَحَابِي أُصَحَابِي فَيَقُولُ إِنَّهُمْ لَمْ

او زما په ملګرو کي څه خلک دي چي هغوئ به چپه خوا ته (يعني د دوږخ په لور) بوتلل سي، زه به (ددې په ليدو سره) ووايم دا خو زما ملګري دي دا خو زما ملګري دي، الله تعالى به

يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ

وفرمايي د کوم وخت چي څخه ته د دوئ څخه بيل سوې دوئ به همېشه د دين څخه ليري ګرځيدل نو زه به هغه (خبره) وکړم کومه چي صالح بنده (يعني حضرت عيسى عليه السلام) کړې وه يعني دا چي

وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ إِلَى قَوْلِهِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ . متفق عليه

(وكنت عليهم شهيدا .....) يعني تر څو پوري چي زه په هغوئ کي وم د هغوئ د حال څخه خبر وم خو هر کله چي زه تا د هغوئ څخه پورته کړم نو ته د هغوئ ساتونکى او نګران وې، بخاري او مسلم.

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣٨٦، رقم: ٣٣٤٩، ومسلم ٤\٢١٩٤، رقم: ٥٨- ٢٨٦٠.

د لغاتو حل : غُرلا: جمع الارغل، اى غير مختونين (ناسنته).

تشريح: او ناسنته به وي، دلته دې ته اشاره ده چي د قيامت په ورځ کله چي مړي د خپلو قبرو څخه راپاڅي نو د هغوئ بدن او د بدن ټول اندامونه به يو ځاى سي او ټول بدن به داسي سي لکه څرنګه چي په دنيا کي وو، ددې دليل دادى چي دختنه (سنت کېدو) هغه پوست چي په پرېکولو سره غورځول کيږي چي په دنيا کي د ضائع کولو قابل دى هغه به د قيامت په ورځ خپل ځاى ته (يعني د سنتېدو ځاى ته) په راتللو سره د هغه د بدن برخه وګرځي، نو نور اجزاء لکه وېښتان ، نوکان او داسي نور به هم داسي پيدا سي او پر خپل ځاى به ولګيږي نو دا حقيقت نه يوازي دا چي د الله تعالى د کمال علم او کائناتو پر يوه يوه جزا او کل باندي د هغه د محيط کېدو دليل دى بلکه د ممکناتو تعلق سره د هغه د قدرت کامله علامه هم ده .

تر ټولو وړاندي چي چا ته جامې ور واغوستل سي هغه به حضرت ابراهيم عليه السلام وي، حضرت ابراهيم عليه السلام ته به دا فضيلت ځکه تر لاسه وي چي هغه په دغه خلکو کي تر ټولو لومړنى کس دى چي فقيرانو او اړو کسانو ته به يې جامې ور اغوستلې او د هغوئ ستر به يې پټوى، يا دا چي حضرت ابراهيم عليه السلام تر ټولو لومړنى سړى دى چي هغه د الله جل جلاله په لاره کي بې جامو کړل

سو، كله چي نمرود هغه په اور كي اچولی وو، نو د هغه دغه خاص فضيلت زموږ پر رسول الله ﷺ باندي د هغه افضليت نه ثابتوي بلكه حقيقت خو دادی چي حضرت ابراهيم علیه السلام ته تر ټولو لومړنۍ جامه اغوستل به د هغه د اكرام په توګه وي چي هغه د رسول الله ﷺ روحاني او ديني پلار دی، له دې څخه پرته دا هم كتل پكار دي چي حضرت ابراهيم علیه السلام ته به كوم اوليت حاصل وي هغه حقيقي دی كه اضافي، په ظاهره دا معلوميږي چي د هغه دغه اوليت حقيقي نه دی بلكه اضافي دی يعني هغه به د رسول الله ﷺ څخه پرته په نورو ټولو خلكو كي تر ټولو مخكي جامې واغوندي، ددې تائيد ددغه روايت څخه هم كيږي چي په هغه كي دا نقل سوي دي چي رسول الله ﷺ په كومو جامو كي دفن سوی دی د قيامت په ورځ به په هغه جامو كي راپاڅي او د حشر ميدان ته به راځي، په جامع صغير كي د حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه د ترمذي دا روايت نقل سوی دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

انا اول من ينشق عنه الارض فاكسي حلة من حلل الجنة ثم اقوم عن يمين العرش ليس احد من الخلائق يقوم ذلک المقام غيري.

ژباړه: د قيامت په ورځ زه تر ټولو مخكي د مځكي په چاودلو سره راپاڅم او جنت جامه به اغوندم، بيا به د عرش راسته خوا ته ودريږم او دا ځای به په مخلوقاتو كي زما څخه پرته بل چا ته په برخه نه وي.

زه به هغه وايم كوم چي صالح بنده حضرت عيسى علیه السلام ويلي وه...الخ: يعني څرنګه چي حضرت عيسى علیه السلام به د قيامت په ورځ د خپل قوم د ګمراهۍ او بدعملۍ څخه د خپلي بېزارۍ اظهار كوي او د خپل ګمراه قوم معامله به د الله تعالى په عدل او انصاف پرېږدي همدارنګه زه به هم دا وايم چي پروردګاره زما د امت دا هغه خلک دي چي په دنيا كي زما د شتون په دوران كي د ايمان او عمل پر سېده لاره روان وه او زه د دوئ ساتونكی او ذمه دار وم، مګر كله چي زه د دنيا څخه ولاړم نو دوئ د خپل نفس او شيطان په دوكه كي په اخته كېدو سره ګمراهي اختيار كړل، اوس د دوئ معامله پر تا باندي موقوف ده، ستا عادل او منصف دربار د دوئ په اړه چي څه غواړي فيصله وكړې او هغه به عادلانه او منصفانه وي، رسول الله ﷺ د خپلي دغه خبري د ظاهرولو لپاره د حضرت عيسى علیه السلام د تعلق سره د قرآن كريم دغه آيت ووايه:

وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنتَ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ، إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

يعني د قيامت په ورځ چي الله تعالى نصارا ته د اورولو او دهغوئ د شرمنده كولو لپاره حضرت عيسى عليه السلام ته وفرمايي ايا تا خپل قوم ته عقيده تثليث يعني د درو خدايانو منلو تلقين او تبليغ كړى وو نو حضرت عيسى عليه السلام به دخپل برائت اظهار وكړي او وايي چي ما خو دوئ ته يوازي ستا د بندګى تلقين او تبليغ كړى دى او ترڅو چي زه د دوئ په منځ كي وم په دوئ خبر وم او ددوئ ساتنه مي كول چي دا خلك د صحيح عقيدې د رڼا څخه بې لاري نه سي مګر كله چي تا زه ددغه دنيا څخه پورته كړم او د دوئ څخه دي زما ساتنه پورته كړل نو بيا يوازي ته د دوئ په حال خبر يې او ته په هر شي پوره خبر يې ، او كه د دوئ د بدعملى په وجه ته دوئ ته سزا وركوې نو دا ستا بندګان دي او كه معاف يې كړې نو بېشكه ته د حكمت والا يې .

څرګنده دي وي چي دلته په حديث كي د صحابه څخه مراد هغه صحابه نه دي چي هغوئ د رسول الله ﷺ په ژوند كي هم او د رسول الله ﷺ د وفات څخه وروسته هم د رسول الله ﷺ د نسبت خاوندان وه او هغوئ ته په حقيقت كي صحابهٔ ويل كيږي لكه څرنګه چي دهغوئ په اره دا په يقيني توګه معلومه ده چي د رسول الله ﷺ څخه وروسته په هغوئ كي هيڅ صحابي مرتد سوى نه دى او نه يو چا د عقيدې او عمل څخه داسي ګمراهي اختيار كړه چي د هغه په وجه هغه ته دوږخي وويل سي نو د صحابه څخه مراد هغه صحرايان دي چي د رسول الله ﷺ په زمانه كي په اسلام مشرف سول مګر د رسول الله ﷺ د وفات وروسته د مسيلمه كذاب، اسود او داسي نورو كسانو د پيروى په سبب مرتد سوي دي .

د حشر په ميدان كي به ټول خلك لوڅ وي

﴿۵۳۰۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دى چي ما د رسول الله ﷺ څخه واورېدلي دي چي د

يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلًا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ الرِّجَالُ وَ

قيامت په ورځ به خلك لوڅي پښې ، لوڅ بدن او نا سنته راجمع كيږي ، ما عرض وكړ اې دالله رسوله! خلك او

النِّسَاءُ جَمِيعًا يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ الْأَمْرُ أَشَدُّ مِنْ أَنْ يَنْظُرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ. متفق عليه

ښځي ټول به په هغوئ کي يو بل ته ګوري ، رسول الله ﷺ وفرمايل: اې عائشې ! دغه موقع به
ددې څخه ډيره زياته هولناکه وي چي خلک دي يو بل ته وګوري . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\ ۳۷۷، رقم: ٦۵۲۷، ومسلم ۴\ ۲۱۹۴، رقم: ۵٦ - ۲۸۵۹.

تشريح: مطلب دادی چي د قيامت په ورځ به د حشر په ميدان کي که څه هم ټول خلک لوڅ راوځي مګر د هر سړي (او ښځي) د لوڅوالي څخه به د يو بل نظر پټ وي او هيڅوک به بل څوک لوڅ نه ويني ځکه چي د هغه ورځي معامله به داسي وي چي هر څوک به په خپل خپل فکر کي ډوب وي ، هري خوا ته به اعمال نامه خپره سوې وي او خلک به د حساب او مؤاخذې په مراحلو او د قيامت په سختيو کي داسي اخته وي چي هيچا ته به د چا خبر نه وي چي څوک په کوم حال کي دی او چا ته به د نظر کولو موقع هم نه وي لکه چي په قرآن کريم کي فرمايل سوي دي .

دوږخيان به پړمخي د حشر ميدان ته راځي

﴿۵۳۰۳﴾: وَعَنْ اَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْشَرُ الْكَافِرُ عَلَى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ أَلَيْسَ الَّذِي أَمْشَاهُ عَلَى الرِّجْلَيْنِ فِي الدُّنْيَا قَادِرًا عَلَى أَنْ يُمْشِيَهُ عَلَى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. متفق عليه.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړي عرض وکړ اې د الله رسوله ! د قيامت په ورځ به کافر ولي پړمخي يو ځای کړل سي ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : چا چي په پښو سره په دنيا کي خلک روان کړي دي ايا هغه پر دې قادر نه دی چي د قيامت په ورځ کافر پړمخي روان کړي . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۸\ ۴۹۲، رقم: ۴۷٦۰، ومسلم ۴\ ۲۱٦۱، رقم: ۵۴ - ۲۸۰٦.

د ابراهيم عليه السلام د پلار حشر

﴿۵۳۰۴﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

يَلْقَى إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَى وَجْهِ آزَرَ قَتَرَةٌ وَغَبَرَةٌ فَيَقُولُ لَهُ

د قيامت په ورځ به ابراهيم عليه السلام د خپل پلار آذر سره ملاقات وکړي په داسي حال کي چي د آذر مخ به د غم څخه تور وي، ابراهيم عليه السلام به هغه ته وايي

إِبْرَاهِيمُ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ لَا تَعْصِنِي فَيَقُولُ أَبُوهُ فَالْيَوْمَ لَا أَعْصِيكَ فَيَقُولُ

ايا ما به تا ته دا نه ويل چي زما نافرماني مه کوه؟ آذر به ابراهيم عليه السلام ته وايي نن به زه ستا نافرماني نه کوم، ابراهيم عليه السلام به وايي

إِبْرَاهِيمُ يَا رَبِّ إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَنْ لَا تُخْزِيَنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ فَأَيُّ خِزْيٍ أَخْزَى

اې پروردګاره! تا زما سره وعده کړې وه چي ته به ما په هغه ورځ ذليل او خوار کوې نه په کومه ورځ چي خلک پاڅول کيږي او س د دې څخه زيا ته بله کومه رسوايي ده چي

مِنْ أَبِي الْأَبْعَدِ فَيَقُولُ اللهُ تَعَالَى إِنِّي حَرَّمْتُ الْجَنَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ ثُمَّ يُقَالُ يَا

زما پلار د الله جل جلاله د رحمت څخه ليري دی الله تعالى به ورته فرمايي ما جنت پر کافرانو حرام کړی دی بيا به حضرت ابراهيم عليه السلام ته وويل سي چي اې ابراهيم!

إِبْرَاهِيمُ مَا تَحْتَ رِجْلَيْكَ فَيَنْظُرُ فَإِذَا هُوَ بِذِيخٍ مُلْتَطِخٍ فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ. رواه البخاري.

هغه شی ووينه چي ستا د پلار تر پښنو لاندي دی، ابراهيم عليه السلام به وګوري نو آذر به د يو کوږ په صورت کي وي چي په خاورو کي به لړلی وي آخر هغه به د پښنو څخه نيولی په دوږخ کي وغورځول سي. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣٨٧، رقم: ٣٣٥٠.

د لغاتو حل: قترة: اى سواد من الكابة والحزن (د غم څخه تور کېدل). غبرة: اى غبار معه سواد. بذيخ: ذكر الضبع الكثير الشعر. (کوږ\ يږ)

تشريح: د حضرت ابراهيم عليه السلام د پلار آذر صورت به د کوږ په شکل ځکه بدل کړل سي چي د ابراهيم عليه السلام د زړه څخه د هغه پلرنی مينه ليري کړل سي او د هغه څخه بېل سي يا د دې لپاره چي د هغه سپکاوی ونسي چي د هغه پلار په دوږخ کي اچول کيږي.

علماؤ ليکلي دي که څه هم حضرت ابراهيم رحمه الله په دنيا کي د خپل پلار څخه بېزاره سوی

دي او د هغه شخه يې د خپلي بېزارۍ اظهار کړی دي مګر کله چي د قيامت په ورځ د حشر په
ميدان کي هغه ويني نو بې اختياره به پلرنۍ مينه پيدا سي نو د هغه لپاره به د بخښني او
خلاصون خواهش وکړي چي کيدای سي د هغه خواست او شفاعت قبول سي مګر کله چي د هغه
خواست او شفاعت قبول نه سي او خپل پلار د يو حقير حيوان په شکل کي ويني نو نا اميده به
سي او د هغه شخه به د تل لپاره د خپلي بېزارۍ اظهار وکړي او ځينو حضراتو ليکلي دي چي
حضرت ابراهيم عليه السلام ته يقين نه وو چي د هغه پلار آذر د کفر په حالت کي مړ سوی دی، د هغه
ګمان وو چي کيدای سي هغه په پټه توګه ايمان راوړی وي او ما ته د هغه خبر نه وي رارسېدلی
او کيدای سي هغه د قيامت په ورځ د خپل دغه ګمان په وجه د هغه په اړه شفاعت وکړي، مګر په
ظاهري توګه هغه د کفر په حالت کي وو ځکه هغه په دنيا کي د ظاهري احوالو په اعتبار کولو
سره د هغه شخه د خپلي بېزارۍ اظهار وکړ او بيا کله چي په قيامت کي د هغه د کفر په حالت کي
مړ کېدل ويني نو د خپل پلار شخه به هغه بېزاري چي په دنيا کي يې ظاهره کړې وي د تل لپاره سي.

د حشر په ميدان کي بهېدونکي خوله

﴿۵۳۰۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْرَقُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَذْهَبَ عَرَقُهُمْ فِي الْأَرْضِ سَبْعِينَ ذِرَاعًا وَيُلْجِمُهُمْ حَتَّى يَبْلُغَ آذَانَهُمْ. متفق عليه.

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه شخه روايت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: د قيامت په ورځ به پر خلکو خوله راسي تر دې چي د هغوئ خوله به په مځکه کي اويا ګزه پوري ولاړه سي او دا خوله ته به واکي ور واچول سي تر داسي حده چي د دوئ تر غوږونو پوري به ورسيږي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۳۹۲، رقم: ۶۵۳۲، ومسلم ۴\۲۱۹۶، رقم: ۶۱- ۲۸۶۳.

د لغاتو حل: يلجمهم: اى الى افواههم. (تر خولې پوري).

تشريح: د خلکو شخه مراد ټول خلک دي، او په دې کي پيريان هم شامل دي چي هغوئ ته په طريقه اولی خوله راځي او بهيږي، نو د پيريانو نه ذکر کول د اکتفاء په توګه دي يعني ظاهره ده چي انبياء او اولياء به د دغه خلکو شخه مستثنی وي، شرګنده دي وي چي د خولې په دومره سختي سره راتلل او بهېدل به له دې کبله وي چي هغه وخت به سخته ګرمي وي، د اعمال نامو په

خلاصولو باندي به د حياء، شرمندګۍ، او ملامتيا غلبه وي د لمر ګرمي او د اور تاو به ډېر زيات وي.

دا چي فرمايل سوي دي چي پر خلکو به دومره زياته خوله راځي چي د هغوئ لپاره با زولنې وګرځي نو په دې اړه وضاحت به په راتلونکي حديث کي وسي او دهغه څخه به څرګند سي چي د خولې د زياتوب به مختلف احوال دي چي د هغه سره به خلک د خپلي خپلي مرتبې او اعمالو په اعتبار مخامخ وي.

د حشر په ميدان کي د لمر نږدېوالی

﴿۵۳۰۶﴾: وَعَنِ الْمِقْدَادِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ تُدْنَ

د حضرت مقداد رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ څخه مي اوريدلي دي چي ويل يې

الشَّمْسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْخَلْقِ حَتّٰى تَكُوْنَ مِنْهُمْ كَمِقْدَارِ مِيْلٍ فَيَكُوْ

د قيامت په ورځ به لمر را نږدې سي خلکو ته تر داسي حده چي د يوه ميل په اندازه به وي، نو

النَّاسُ عَلٰى قَدْرِ اَعْمَالِهِمْ فِي الْعِرْقِ فَمِنْهُمْ مَنْ يَكُوْنُ اِلٰى كَعْبَيْهِ وَمِنْهُمْ مَنْ

خلک به د خپلو عملونو سره په خولو کي ډوب وي ځيني له دوئ څخه به هغه وي چي خولې يې تر بجلکو پوري وي او ځيني له دوئ څخه به هغه وي چي خولې يې

يَكُوْنُ اِلٰى رُكْبَتَيْهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَكُوْنُ اِلٰى حَقْوَيْهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يُلْجِمُهُمُ الْجا

وَاَشَارَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ اِلٰى فَمِهِ. رواه مسلم.

تر زنګنو پوري وي او ځيني له دوئ څخه به هغه وي چي خولې يې تر هغه ځايه وي پر کوم ځا چي پرتوګ ابن تړل کيږي او ځيني له دوئ څخه به هغه وي چي خولې يې د د خولې لپاره قيزه س او اشاره وکړه رسول الله ﷺ په لاس مبارک سره خولې مبارکي ته. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\۲۱۹۶، رقم: ۶۲ - ۲۸۶۴.

د لغاتو حل: حقويه: الخصر، ومشد الازر. (د پرتوګ ابن تړلو ځای)

تشريح: ميل په عربي کي کوس (يعني ۷۶۰ ګزه) فاصلې ته هم وايي او د رانجو سلايي ته وايي، ځينو حضراتو د يوه ميل فاصلې پاته کېدو څخه د يوه کوس په اندازه فاصله م

اخیستې ده او ځینو حضراتو دا معنی بیان کړې ده چي په هغه ورځ به لمر د رانجو د سلائي په اندازه وي، په هر حال اصل مقصد دا ظاهرول دي چي د حشر په میدان کي به لمر خلکو ته ډېر زیات رانژدې وي.

د حدیث خلاصه داده چي په هغه ورځ چي خلکو ته به خوله راځي هغه به د دوئ د اعمالو د مرتبو په اندازه وي، تر ټولو کمه خوله چي کومو خلکو ته راځي هغه خلک به وي چي د هغوئ اعمال به ډېر زیات ښه وي او هغه خلک به تر بجلکو پوري په خوله کي وي، پر همدې باندي نور هم قیاس کېدای سي چي د کوم سړي نیک اعمال څومره کم او خراب وي هغه په هم دومره زیات په خوله کي ډوب وي.

دوه سوالونه او د هغو جوابونه

په دغه حدیث شریف کي دوه سواله پیدا کیږي یو خو دا چي دغه وخت لمر زموږ څخه په کروړونو میله فاصله کېدو سربېره دومره زیات حرارت لري چي د هغه ګرمي د انسان لپاره د زغملو وړ نه وي، او کله چي د حشر په میدان کي لمر یوازي د یو میل پر فاصله باندي وي نو دهغه حرارت او ګرمي به نه یوازي دا چي د زغملو وړ نه وي بلکه د هغه په ضد کي راتلونکي خلک به څرنګه ژوندي پاته کیږي، ددې جواب دادی چي د اخرت اجسام به د دنیا د اجسامو په ډول نه وي ځکه د هغه ځای پر بدنو باندي تېرېدونکي احوال ددغه دنیا پر بدنو باندي د تېرېدونکو احوالو قادر نه دي، ددې څخه پرته په اخرت کي به مرګ نه وي ځکه هلته به خلک سخت او ستونزمن مشکلات تېروي.

دوهم سوال دا پیدا کیږي چي کله خوله د دریاب د څپو په ډول د ځینو خلکو خولو ته ورسیږي نو دا څرنګه ممکن ده چي د نورو خلکو تر څنګلو پوري ودریږي، ددې جواب دادی چي د الله ﷻ قدرت کامله به د هر سړي خوله د هغه د عمل په تناسب سره ودروي چي د چا خوله د هغه تر خولې پوري رسیږي او څوک به په خپله خوله کي تر بجلکو پوري ډوب وي لکه چي ددې لېدنه په دنیا کي هم سوې ده چي د الله ﷻ په حکم سره د نیل سند هغه څپې چي نوریې غرق کړي وه د حضرت موسی علیه السلام او د هغه د قوم لپاره ساکن او جامد سوی وه، له دې پرته دا خبره هم کېدای سي چي د آخرت معامله به د دنیا د معاملې څخه بېله وي، او هغه دلته د دنیا پر حالاتو قیاس کېدای نه سي، دهغه ځای ټولي چاري د دنیاوي نظام خلاف دي، ایا داسي نه کیږي چي په یوه قبر کي دوه مړي وي او پر دواړو باندي بېل بېل حالات وي چي په هغوئ کي یو

په عذاب کي وي او بل په راحت کي وي او دواړه د يو بل د حالت څخه ناخبره وي، او په دې دنيا کي يې مثال دادی چي دوه کسان په يو ډول خوب بېده وي او دواړه بېل بېل خوبونه ويني په هغوئ کي يو خو د روغتيا او خوشحالۍ په حالت کي او دوهم د ناروغۍ او تکليف په حالت کي وي.

د جنتيانو تر ټولو زيات شمېر به د امت محمدي وي

(۵۳۰۷): وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت ابوسعيدخدري رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى يَا آدَمُ فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ فَيَقُولُ

د قيامت په ورځ به الله تعالی آدم عليه السلام ته وفرمايي اې آدمه ! آدم عليه السلام به عرض وکړ زه په خدمت کي حاضريم او ټول خير ستا په لاس کي دی ، الله تعالی به ورته وفرمايي

أَخْرِجْ بَعْثَ النَّارِ قَالَ وَمَا بَعْثُ النَّارِ قَالَ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَ مِائَةٍ وَتِسْعَةً

د دوزخ لښکري وکاږه (يعني د خپل اولاد څخه دوزخيان وباسه) آدم عليه السلام به پوښتنه وکړي د دوزخ د لښکرو شمير څومره دی ؟ الله تعالی به ورته فرمايي په يو زر کي يو کم زر (۹۹۹) دی،

وَتِسْعِينَ فَعِنْدَهُ يَشِيبُ الصَّغِيرُ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ

د الله تعالی د دغه حکم اوريدو سره به ماشوم د بيري له امله سپين ږيری سي ، د حاملې ښځي حمل به ساقط سي او ته به خلک ووينې

سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَيُّنَا

چي په نشه کي مست دي، حال دا چي هغوئ به مست او بې خوده نه وي مګر د الله جل جلاله عذاب به سخت وي ، صحابه کرامو پوښتنه وکړه اې دالله رسوله ! هغه يو (چي په زرو) کي به جنت ته

ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ أَبْشِرُوا فَإِنَّ مِنْكُمْ رَجُلًا وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفًا ثُمَّ

ځي په موږ کي څوک دی؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : خوشحاله سئ چي يو سړی به په تاسو کي وي او زر د ياجوج ماجوج څخه،

قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبُعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا فَقَالَ

رسول الله ﷺ بیا وفرمایل: په هغه ذات دې مې قسم وي چې د هغه په لاس کې زما ساه ده زما امید دی چې په جنتیانو کې به ستاسو څلورمه برخه شمیر وي ددې اورېدو سره موږ الله اکبر وویل بیا رسول الله ﷺ وفرمایل:

أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا فَقَالَ أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ

زه امید لرم چې په جنتیانو کې به ستاسو دریمه برخه شمیر وي موږ بیا د الله اکبر ناره وکړه، بیا رسول الله ﷺ وفرمایل: زه امید لرم چې په جنتیانو کې به ستاسو نیم شمیر وي،

الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا فَقَالَ مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّعَرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ ثَوْرٍ أَبْيَضَ أَوْ كَشَعَرَةٍ بَيْضَاءَ فِي جِلْدِ ثَوْرٍ أَسْوَدَ. متفق عليه.

موږ بیا د الله اکبر نعره وکړه، بیا رسول الله ﷺ وفرمایل: ستاسو شمیر به دومره وي لکه څرنګه چې سپین غوایي کې یو تور وریښته یا په تور غوایي کې یو سپین وریښته. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣٨٢، رقم: ٣٣٤٨، ومسلم ١\٢٠١، رقم: ٣٧٩- ٢٢٢.

تشریح: په زرو (۱۰۰۰) کې نه سوه نه نیوي، ددغه الفاظو په اعتبار د حضرت ابوهریره رضي الله عنه نقل سوی حدیث ددې مخالف دی چې په هغه کې فرمایل سوي دي چې په هرو سلو کې به نه نیوي خلک دوږخیان وي، کرماني رحمه الله علیه ددې تاویل کړی دی چې په دواړو روایتو کې خاص شمېر مراد نه دی بلکه اصل مقصد د مؤمنانو د شمېر کمېدو او د کافرانو د زیاتوب بیانول دي او دا هم ویل کیږي چې د اور والا لښکر څخه کافران مراد وي او دوږخ ته د تلونکو څخه ګناه کار مراد وي، نو دلته په زرو کې د نه سوه نه نیوي تناسب چې بیان سوی دی هغه د کافرانو په اعتبار دی او د حضرت ابوهریره رضي الله عنه په روایت کې په سلو کې د نه نیوي چې کوم تناسب بیان سوی دی هغه د ګناه کارو په اعتبار دی، ابن حجر رحمه الله علیه لیکلي دي چې دا هم کیدای سي چې د حضرت ابوسعید رضي الله عنه د روایت سوي حدیث مفهوم د حضرت آدم علیه السلام پر ټوله اولاده باندي محمول کړل سي یعني دلته په حدیث کې د دوږخیانو لپاره په هر زرو کې د نه سوه نه نیوي چې کوم تناسب بیان سوی دی هغه د اول څخه تر پایه پوري د ټولو انسانانو په اعتبار دی او د حضرت ابوهریره

ﷺ په روایت کي د دوږخیانو لپاره په سلو کي د نه نیوي تناسب د یاجوج او ماجوج څخه پرته پر نورو خلکو باندي محمول کړل سي او ددې قرینه داده چي د یاجوج وماجوج یادونه د حضرت ابوسعید ﷺ په روایت کي ده نه د حضرت ابوهریره ﷺ په روایت کي، یا دا چي د حضرت ابوسعید ﷺ د روایت تعلق د ټول مخلوق سره دی او دحضرت ابوهریره ﷺ په روایت کي د دوږخیانو د لښکر څخه مراد ټول کفار او ټول ګناه کار دي، حال دا چي د حضرت ابوهریره ﷺ په روایت کي د دوږخیانو د لښکر څخه مراد یوازي مسلمان ګناه کار دی ، په هر حال په دغه تاویلاتو او توجیهاتو سره د دواړو روایتو په منځ کي څه تضاد نه پاته کیږي .

او هره حامله به خپل حمل ضائع کړي، په دې اړه صحیح خبره داده چي دغه خبره د مثال په توګه بیان سوې ده، مفهوم یې دادی که چیري بالفرض هغه وخت څوک کشر وي نو هغه به د هیبت او الهي فیصلې د صورت او بیري څخه سپین ږیری سي، همدارنګه که چیري هغه وخت یوه ښځه حامله وي نو د هیبت او بیري څخه به د هغې د نس څخه حمل نقصان سي او ځینو حضراتو دا احتمال بیان کړی دی چي کومي ښځي د حمل په حالت کي مړې سوي وي هغوئ به د خپل حمل په پاڅېدو سره د حشر میدان ته راسي او هغه وخت به هغوئ د الهي حکم په اورېدو سره د ډېر هیبت او بیري څخه حمل وغورځوي ، همدارنګه د لږ عمر والا به په راپاڅېدو سره د حشر میدان ته راسي او هغوئ به د بیري څخه سپین ږیري سي ، دا بېله خبره ده چي هغوئ به جنت ته د تللو په وخت کي زلمیان وي .

مطمئن اوسئ، غم مه کوئ...الخ: ددغه الفاظو په ذریعه رسول الله ﷺ د صحابه کرامو خوف او بېره لیري کړه چي په اصل کي د یاجوج وماجوج د قوم خلک به دومره زیات وي که ستاسو او دهغوئ د شمېر تناسب وایستل سي نو هغه به داسي وي چي په هغوئ کي به زر کسان وي او ستاسو څخه به یوازي یو سړی وي او په دغه صورت کي به د جنتیانو شمېر کم نه وي بلکه ډېر به وي نو تاسو ته بېره کول نه دي پکار چي جنت ته د تلونکو تناسب به دوږخ د تلونکو په تناسب دومره کم وي، نو په موږ کي به ډېر کم خلک جنت ځي .

له دغه خبري څخه دا څرګندیږي چي په مجموعي توګه دوږخ ته د تلونکو شمېر به زیات وي او جنت ته د تلونکو شمېر به کم وي، مګر که چیري په جنتیانو کي ملائکي او حوري هم شامل کړل سي نو کیدای سي د جنتیانو شمېر به د دوږخیانو تر شمېر زیات سي او په دغه صورت کي به حدیث قدسي : (غلبت رحمتي علی غضبي) یعني زما رحمت زما پر غضب غالب سو ، معنی به هم صحیح وي .

ښکاره کړې ده. هغه دا چې رسول الله ﷺ د جنت والو په تناسب کې د امت محمدي کوم تناسب بيان کړ هغه يې په تدريج بيان کړ او په يو ځل يې بيان نه کړ چې د صحابه کرامو زړونه د خوشحالۍ څخه ونه چوي، يا ځکه يې په تدريج بيان کړ چې کيداى سي د امت محمدي خلک په څو مرحلو کې په هغه تناسب سره جنت ته ولاړ سي يعني په لومړۍ مرحله کې چې کوم خلک جنت ته ځي هغه به د جنتيانو د مجموعي شمېر څلورمه برخه وي ، له دې وروسته چې کوم خلک داخليږي د هغوئ په يو ځاى کولو سره به د جنتيانو مجموعي شمېر دريمه برخه سي تر دې چې ټول خلک جنت ته ورسيږي نو بيا د امت محمدي خلک به د جنتيانو د مجموعي شمېر نيمه برخه سي، يا دا چې په دې اړه به پر رسول الله ﷺ باندي په ډېر واره وحي نازل سوي وي او ذکر سوى تناسب يې په تدريج سره وښودى، نو کله چې وحي نازل سوې او په هغه کې د کوم تناسب ذکر وو نو رسول الله ﷺ به صحابه کرامو ته د زيري ورکولو لپاره هغه بيانوى، په هر حال دغه احتمالات د ذکر سوي تناسب په تدريجي توګه بيانولو کي دى کوم چې اصل خبره ده هغه داده چې ددغه حديث څخه ښکاريږي چې د امت محدي خلک به د جنتيانو د مجموعي شمېر څخه نيمه برخه وي، حال دا چې صحيح خبره داده چې په جنت کي به د امت محمدي شمېر دوه پر درې وي نو دا ثابته ده چې د جنتيانو به يوسل او شل صفونه وي چې په هغو کي به اتيا صفونه د رسول الله ﷺ د امت وي، او پاته څلوېښت صفونه به د نورو ټولو امتو وي، نو کيداى سي چې رسول الله ﷺ دغه حديث وفرمايله، نو هغه وخت رسول الله ﷺ ته دا معلومه سوې نه وه چې امت محمدي به د جنتيانو د ټول شمېر دريمه برخه وي او دا هم کيداى سي چې رسول الله ﷺ نيمه برخه والا خبره په لومړۍ مرحله کي جنت ته د تلونکو د تناسب په اعتبار فرمايلې وي .

دريا پر کارو باندي وعيد

﴿۵۳۰۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَكْشِفُ رَبُّنَا

د حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دى چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چې فرمايل يې : (د قيامت په ورځ به) زموږ پروردګار ښکاره کړي

عَنْ سَاقِهِ فَيَسْجُدُ لَهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ وَيَبْقَى كُلُّ مَنْ كَانَ يَسْجُدُ فِي الدُّنْيَا

خپل ساق نو هر مؤمن سړى او ښځه به د هغه مخته پر سجده پريوځي مګر چا چې په دنيا کې د

رِيَاءً وَسُمْعَةً فَيَذْهَبُ لِيَسْجُدَ فَيَعُودُ ظَهْرُهُ طَبَقًا وَاحِدًا. متفق عليه.

ښودني او اورولو لپاره سجدې کړي وي هغه به سجده ونه کړلای سي هغه به د سجدې اراده کوي مگر د هغه ملا به د تختې په ډول سي او هغه به کښته کيدلای نه سي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح البَاري): ۸\۶۶۴، رقم: ۴۹۱۹

د لغاتو حل: طبقا واحدا: اى عظما بلا مفصل بحيث لاينثني عند الرفع والخفض.

تشريح: لکه چې مخکې هم بيان سوی دی چې د کشف ساق يعني پنډې لوڅول په اصل کې د عربي يوه محاوره ده چې د هغه په ذريعه د غم، فکر او سختۍ بيانول مقصد دي او د هغه ظاهري صورت داوي چې په داسي وخت کي سړی خپل لمن يا پايڅې د پنډيو څخه را پورته کوي نو الله ﷻ به خپل پنډۍ لوڅي کړي که ددې څخه دا مراد واخيستل چې پروردگار به د خپلو بندگانو په منځ کي داسي صورت حال ظاهر کړي چې په هغه سره به هغوئ په سخت غم او فکر کي ولويږي، ځينو حضرات ددغه جملې تاويل نه کوي او وايي چې څرنگه نور ډېر متشابهات دي او د هغه حکم دادی چې د هغه حقيقي مراد او مفهوم دي نه لټوي، بلکه دا عقيده دي ولري چې ددې حقيقي مطلب الله ﷻ ته معلوم دی، همدارنگه د الله ﷻ پنډۍ لوڅول يوه داسي خبره ده چې د هغه حقيقي مراد د الله ﷻ په علم کي دی او موږ ته د هغه په لټون کي لگېدل نه دي پکار دا د احتياط لاره ده.

نو ټول مؤمنان، نارينه او ښځينه به هغه ته سجده کوي، مطلب دادی چې هغه وخت به ټول مؤمنان د صورت حال د سختۍ څخه په بې تابه کېدو سره د الله ﷻ په دربار کي پر سجده پرېوځئ چې ددغه قربت په ذريعه د هغه وخت د سختۍ او تکليفو څخه خلاصون تر لاسه کړي او د مؤمن څخه مراد مخلص مؤمن دی او په ځينو ضعيفو روايتو کي راغلي دي چې يو لوی نور به څرگند سي چې د هغه په ليدو سره به خلک پر سجده ولويږي.

دانسان حيثيت

﴿۵۳۰۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِي الرَّجُلُ الْعَظِيمُ السَّمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَزِنُ عِنْدَ اللهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَقَالَ اقْرَءُوا فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا. متفق عليه.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ به يو ډير

غټ سړی راسي مګر د الله تعالی په نظر کي به هغه د غوماشي په اندازه هم نه وي بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: دا آيت تلاوت کړئ: (فلا نقيم لهم يوم القيامة وزنا..) بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۸\ ۳۲٦، رقم: ۴۷۲۹، ومسلم ۴\ ۲۱۴۷، رقم: ۱۸- ۲۷۸۵.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د قيامت په ورځ د مځکي شاهدي

﴿۵۳۱۰﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هذه الاية

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ دغه آيت تلاوت کړ:

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا قَالَ أَتَدْرُونَ مَا أَخْبَارُهَا قَالُوا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ

(يومئذ تحدث اخبارها) او رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسو ته معلومه ده چي د مځکي خبرونه څه دي؟ صحابه کرامو عرض وکړ الله جل جلاله او د هغه رسول ښه پوهيږي،

قَالَ فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا أَنْ

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: د مځکي خبرونه دادي چي مځکه د هر سړي او ښځي په اړه شاهدي ورکړي چي هغوئ د دې پر شا کوم کوم کارونه کړي دي

تَقُولَ عَمِلَ كَذَا وَكَذَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَهٰذِهِ أَخْبَارُهَا. رواه احمد والترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح غريب.

يعني هغه به داسي وايي چي هغوئ فلانی کار او دا او دا په فلانۍ ورځ وکړ او دا د مځکي خبرونه دي. احمد او ترمذي.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۲\ ۳۷۴، والترمذي ۴\ ۵۳۵، رقم: ۲۴۲۹.

هر مړ کيدونکي پښيمانه وي

﴿۵۳۱۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ أَحَدٍ يَمُوتُ

إِلَّا نَدِمَ قَالُوا وَمَا نَدَامَتُهُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا نَدِمَ أَنْ لَا يَكُونَ ازْدَادَ وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا نَدِمَ أَنْ لَا يَكُونَ نَزَعَ. رواه الترمذي.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په تاسو کي چي څوک مړ کيږي هغه نادم او پريشانه وي، صحابه کرامو عرض وکړ اې دالله رسوله ! د ندامت سبب څه دی ؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: که نيک دی نو په دې وجه به نادم او پښيمانه وي چي نيکی کي يې زياتوالي ونه کړ او که بدکاره وي نو په دې سبب به پښيمانه وي چي هغه خپل ځان ولي دبدی څخه منع نه کړ. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۲۲، رقم: ۲۴۰۳.

د لغاتو حل: نزع: اى كف نفسه عن الاساءة.

د حشر په ميدان کي به درې ډوله خلک راځي

﴿۵۳۱۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ به خلک

الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةَ أَصْنَافٍ صِنْفًا مُشَاةً وَصِنْفًا رُكْبَانًا وَصِنْفًا عَلَى وُجُوهِهِمْ قِيلَ

درې ډوله راجمع کړل سي: يو پر پښو، دويم سپاره، او دريم پوړ مخی تلونکي، پوښتنه وسول

يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَكَيْفَ يَمْشُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ قَالَ إِنَّ الَّذِي أَمْشَاهُمْ عَلَى

اې دالله رسوله ! پړمو خی به خلک څنګه ځي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: کوم ذات چي هغوئ پر

أَقْدَامِهِمْ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُمْشِيَهُمْ عَلَى وُجُوهِهِمْ أَمَا إِنَّهُمْ يَتَّقُونَ بِوُجُوهِهِمْ كُلَّ حَدَبٍ وَشَوْكٍ. روه الترمذي.

پښو روان کړي دي هغه يې پر پړمو خی روانولو هم قادر دی، تاسو په ياد لرئ چي خلک به پړمو خی تلو کي په خپل مخ سره ځان د لوړوالی او ازغو څخه ساتي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۲۸۵، رقم: ۳۱۴۲.

د لغاتو حل: حدب: ای مکان مرتفع (لوړ ځای).

تشريح: لومړی ډول خلک به هغه مؤمنان وي چي د هغوئ په اعمالو کي نیک او بد دواړه ډوله اعمال وي او هغوئ به د بیري او امید په منځ کي د شک په حالت کي د الله جَلَّ جَلَالُهٗ د رحمت امېد لرونکي وي، دوهم ډول خلک هغه کامل الایمان وي چي په نیکو اعمالو کي مخه کوي او دریم ډول به کافران او مشرکان وي.

د حدیث د آخري الفاظو مطلب دادی چي څرنګه په دنیا کي انسانان پر خپلو پښو ګرځي نو هغه د لاري د خنډونو او تکلیف رسونکو شیانو څخه د لاسو او پښو په ذریعه ځان ژغوري همدا رنګه دریم ډول خلک به د قیامت په ورځ پوړموخي راځي نو د هغوئ مخونه به هغه څه کوي کوم چي په لاسو او پښو سره کیږي او د خپل مخ په ذریعه به د لاري د تکلیفو څخه ځان ساتي او په هغه ورځ به د هغوئ پوړموخي تلل ددې اعلان وي چي دغه خلکو په دنیا کي د اطاعت سجده ونه کړل او د الله جَلَّ جَلَالُهٗ په فرمانبرداری کي یې خپله غاړه کښته نه کړل ځکه الله جَلَّ جَلَالُهٗ دوئ په پوړموخي تللو سره ذلیل او خوار کړي دي.

که په دنیا کي د قیامت دوزخي احوال لیدل غواړئ!

﴿۵۳۱۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ رَأْيُ عَيْنٍ فَلْيَقْرَأْ إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ. رواه احمد والترمذي.

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: څوک چي په دنیا کي په خپلو سترګو سره قیامت لیدل خوښوي نو هغه دي سورة اذ الشمس کورت او اذا السماء انفطرت او سورة اذا السماء انشقت وایي. احمد او ترمذي.

تخریج: الامام احمد في مسنده ۲\۲۷، رقم: ۳۳۳۳.

تشريح: په دغه سورتونو کي د قیامت د حالاتو تفصیلي یادونه ده، نو که څیري ویونکي دغه سورتونه د زړه په اخلاص سره ووایي او په معنی کي یې فکر وکړي نو د غه سورتونه د قیامت د حالاتو داسي مستحضر دي لکه هغه حالات چي په سترګو ویني.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

خلک به د حشر میدان ته څرنګه راوستل سي؟

﴿۵۳۱۴﴾: عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ إِنَّ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَنِي

د حضرت ابوذر رضي الله عنه څخه روایت دی چي صادق او مصدوق نبي کریم ﷺ ما ته وفرمایل:

أَنَّ النَّاسَ يُحْشَرُونَ ثَلَاثَةَ أَفْوَاجٍ فَوْجٌ رَاكِبِينَ طَاعِمِينَ كَاسِينَ وَفَوْجٌ

د قیامت په ورځ به خلک په درو ډلو کي جمع کړل سي یوه ډله به د سپرو، د خوړونکو او څکونکو وي، او دویمه ډله به هغه وي

تَسْحَبُهُمُ الْمَلَائِكَةُ عَلَى وُجُوهِهِمْ وَتَحْشُرُهُمُ النَّارُ وَفَوْجٌ يَمْشُونَ وَيَسْعَوْنَ

چي ملائکي به يې پړمخي د دوږخ و طرف ته بوځي، او دریمه ډله به پر پښو تلونکو او ځغستونکو وي، کومه ډله چي د سپرو وي

يُلْقِي اللّٰهُ الْآفَةَ عَلَى الظَّهْرِ فَلَا يَبْقَى حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَتَكُونُ لَهُ الْحَدِيقَةُ يُعْطِيهَا بِذَاتِ الْقَتَبِ لَا يَقْدِرُ عَلَيْهَا. رواه النسائي.

الله تعالی به د هغوئ د سپرلو پر شا آفت او مصیبت نازل کړي تر دې چي هیڅ سپرلی به پاته نه سي او د چا سره چي یو باغ وي هغه به په باغ ورکولو سره د هغه په بدله کي اوښ اخیستل غواړي مګر حاصل به يې نه کړلای سي. نسائي

تخریج: سنن النسائي ۱۱۶\۴، رقم: ۲۰۸۶.

د لغاتو حل: طاعمین: ای مرفهین. القتب: ای بعوضها وبدلها. (په بدله کي)

تشریح: لومړنۍ ډله به هغه مؤمنان وي چي هغوئ به په دنیا کي د نیکۍ او خېر په چارو کي هڅه کول، دوهمه ډله به د کفارو او مشرکانو وي او دریمه ډله به د هغه مسلمانانو وي چي هغوئ ګناه کړې وي.

څرګنده دي وي چي د حدیث سیاق او د دغه حدیث په دغه باب کي ذکر کول ددې دلیل دی چي دلته د کوم حشر یادونه سوې ده دا هغه حشر دی چي د قیامت په ورځ به واقع کیږي او خلک

به په دوهم وار ژوندي کېدو سره محشر ته راځي مګر د حديث اخري الفاظ او الله ﷻ به د هغه سپرو پر شا آفت او مصيبت نازل کړي...الخ: له دې څخه دا خبره ثابتيږي چې هغه حشر مراد نه دی کوم چې په قيامت کې واقع کيږي.

همدارنګه د (خوړونکو او څښونکو) الفاظ هم ددې خبرې تائيد کوي، ځينو حضراتو ويلي دي چې دلته د ذکر سوي حشر څخه د قيامت ورځ مراد نه ده بلکه هغه حشر مراد دی چې هغه د قيامت د نښو څخه ذکر سوی دی، په دغه صورت کې به ويل کيږي چې دغه حديث دلته په باب الحشر کې نقل کول تبعا دی، ددې پر خلاف ملا علي قاري رحمة الله عليه د توريشتي رحمة الله عليه قول نقل کړی دی چې په هغه کې يې د آياتو او حديثو څخه استدلال کړی دی او دې خبرې ته يې ترجيح ورکړې ده چې دا هغه حشر دی چې د قيامت په ورځ به وي او هغه ليکلي دي: دا چې خطابي رحمة الله عليه ويلي دي چې د قيامت څخه مخکې حشر مراد دی نو د هغه دغه قول پر خطا محمول دی، صحيح قول د توريشتي رحمة الله عليه دی.

اصل خبره داده چې په دغه حديث کې د حشر د مراد په تعين کې چې دا ټول بحث را پيدا سوی دی هغه له دې کبله دی چې حضرت ابوذر رضي الله عنه دغه حديث روايت کړی دی نو په هغه کې ګډوالی سوی دی نو په بنيادي توګه ضروري ده چې دغه ګډوالی ليرې کړل سي او هغه داسې چې وويل سي په دغه حديث کې د دوو مختلفو حديثونو بېل بېل اجزاء يو ځای سوي دي چې له کبله يې په مفهوم کې تضاد پيدا سوی دی په دغه صورت کې به هيڅ شک او مشکل نه پيدا کيږي.

===========

بَابُ الْحِسَابِ وَالْقِصَاصِ وَالْمِيْزَانِ

(د حساب، قصاص او ميزان بيان)

د حساب معنی د شمېرلو ده او دلته مراد د قيامت په ورځ د بندګانو د اعمالو او کړنو حساب کول او د هغه شمېرل دي، ښکاره ده دي وي چې الله ﷻ عليم او خبير ذات ته هر څه معلوم دي او بنده چې په دنيا کې څه عمل کوي هغه ته ښکاره او روښانه دي مګر د قيامت په ورځ به د بندګانو د اعمالو او کړنو حساب ځکه کيږي چې پر هغوئ حجت قائم سي او ټول مخلوق ته ښکاره سي چې په دنيا کې چا څه کړي دي او څوک د کومې درجې دی، نو د قيامت په ورځ دغه حساب د قرآن کريم او صحيح حديثونو څخه ثابت دی او دغه عقيده درلودل واجب دي.

د قصاص معنى د بدلې او مكافات ده يعني كوم څوک چې څرنګه كړنه وكړي د هغه سره به هم هغه كيږي د مثال په توګه يو سړي يو څوک ووژني نو د هغه په بدله كي هغه هم وژل كيږي او كه يو څوک زخمي كړل سي نو د هغه په بدله كي هغه هم ژوبل كيږي او دې ته قصاص وايي، د قيامت په ورځ به د ځان بدله ځان، د زخم او تكليف بدله زخم او تكليف وي او په دنيا كي چې د چا سره څه سوي وي كه هغه يې په تكليف كړى وي يا بل څه وي كه څه هم هغه پسه او مچ وي نو د قيامت په ورځ به هغه ته د هغه بدله وركول كيږي كه څه هم هغه مكلف نه وي، ټول حيوانان به هم د قيامت په ورځ ددې لپاره را پاڅول كيږي چې هغوئ ته هم د يو بل بدله وركړل سي د مثال په توګه كه يوه ښكروره بزه بله بې ښكره بزه ووهي نو د هغه څخه به هم قصاص يعني بدله اخيستل كيږي.

مېزان هغه شي ته وايي چې د هغه په ذريعه د بندګانو د اعمالو شمېر او حيثيت معلوميږي او د جمهورو علماوو قول دى چې هغه شى د مېزان يعني ترازو په شكل كي وي چې د هغه دوې پلې وي او يوه ژبه يې وي او د دوو پلو په منځ كي د لويديځ او ختيځ په اندازه فاصله وي، ددغه ترازو په ذريعه د بندګانو اعمال تلل كيږي يعني په يوه پله كي د نيكو اعمالو او په بل كي د بدو اعمالو تلل كيږي او ځينو حضراتو ويلي دي چې حسنات يعني نېک اعمال په ښه صورتو كي او سيات يعني خراب اعمال به په خرابو صورتو كي اچول كيږي او دواړه به تلل كيږي، مګر په ځينو روايتو كي لومړى قول صحيح معلوميږي او په دې اړه چې كوم نصوص دي د هغو ظاهري مفهوم پر همدې دلالت كوي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړى فصل)

اسان حساب او سخت حساب

﴿۵۳۱۵﴾: عَنْ عَائِشَةَ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ چې د

يوم القيامة الا هلك قلت او ليس يقول الله تعالى فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا

چا څخه حساب واخيستل سي هغه هلاک سو، ما غرض وكړ ايا الله تعالى دا نه دي فرمايلي چې (فسوق يحاسب حسابا يسير) يعني

يَسِيرًا فَقَالَ إِنَّمَا ذَلِكِ الْعَرْضُ وَلَكِنْ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ فِي يَهْلِكْ. متفق عليه

آسان حساب به ورسره وکړل سي، رسول الله ﷺ وفرمايل : دا آسان حساب يوازي بيان دی چي په دې کي به يو ډول سختي نه وي مګر د چا سره چي په حساب کي سختي وسي هغه هلاک سو. بخاري او مسلم.

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۱۹۶، رقم: ۱۰۳، ومسلم ۴\۲۲۰۴، رقم: ۷۹- ۲۸۷۶.

تشريح : اسانه حساب يوازي وړاندي کول او بيان محض دی، مطلب دادی چي په قرآن کريم کي دا فرمايل سوي دي چي نژدې ده چي دهغه حساب اسان سي نو د اسانه حساب څخه دا مراد دی چي د هغه نيک او خراب اعمال به هغه ته وښودل سي د مثال په توګه هغه ته به وښودل سي چي تا دا کړي ، هغه دي کړي دي او پر خرابو اعمالو باندي به نيوکه کيږي مګر د کوم سړي په حساب کي چي د پوښتني دخل راسي نو د هغه څخه به د يوه يوه شي او هر کوچني او لوی شي په اړه پوښتنه کيږي او پر هغه به د محاسبې او مؤاخذې سخته کړنه نافذ کړل سي د هغه سړي د عذاب څخه ساتل به ممکن نه وي نو هغه بهٔ تباه سي او په حقيقت کي حساب دادی .

دغه خبره په بل ډول داسي بيانيږي چي رسول الله ﷺ په ذکر سوي حديث کي فرمايلي دي نو هغه دا کليه ظاهروي چي کوم سړی د حساب د مرحلې څخه تېر سي نو هغه به يقينا په عذاب کي اخته کيږئ مګر د قرآن کريم په ذکر سوي آيت چي فرمايل سوي دي د هغه څخه دا ثابتيږي چي د حساب دمرحلو د تېرېدونکو څخه به ځيني خلک په عذاب کي نه اخته کيږي همدارنګه د قرآن کريم آيت او د رسول الله ﷺ ذکر سوي ارشاد کي په ظاهره مخالفت معلوميږي نو ددغه مخالفت دفع کولو لپاره خپله رسول الله ﷺ وفرمايل چي په دغه آيت کي د حساب څخه مراد يعني د هغه خلکو وړاندي چي هغوئ خلاصون تر لاسه کوونکي دي مقصد دی د هغوئ د اعمالو د فهرست په خلاصولو سره به کښېښودل سي نو چا چي خراب اعمال کړي وي هغه به د خپلو خرابو اعمالو اقرار وکړي او الله ﷻ به په خپل فضل او کرم ظاهرولو سره د هغه سره د عفو معامله وکړي ، ددې پر خلاف که چيري په حديث کي د حساب څخه مراد واقعي محاسبه او نيوکه واخيستل سي چي هغه حساب په مناقشې سره تعبير سوی دی او ددغه محاسبې بنياد به د عدل اظهار وي .

بزاز او نورو علماوو دغه روايت نقل کړی دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په کوم سړي کي چي دغه درې خبري وي د هغه څخه به الله ﷻ اسانه حساب واخلي او په خپل رحمت سره به

يې ونازوي او هغه درې شيان دادي چي :

۱. تاسو هغه چا ته (اخلاقي، بدني او مالي مرسته ورسوئ) كوم چي تاسو د خپل مرستي څخه محروم كړي ياست .

۲. تاسو د هغه چا سره د معافی كړنه وكړئ كوم چي پر تاسو ظلم كړي وي .

۳. او تاسو د هغه سړي سره ښه چلن وكړئ كوم چي ستاسو سره مقاطعه كوي .

د قيامت په ورځ به الله ﷻ بېله واسطې د هر چا سره كلام كوي

﴿۵۳۱۶﴾: وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا

د حضرت عدي بن حاتم رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تُرْجُمَانٌ وَلَا حِجَابٌ

په تاسو كي به هيڅوک داسي نه وي چي د هغه سره به الله تعالى بې ترجمانه او بې حجابه خبري

يَحْجُبُهُ فَيَنْظُرُ أَيْمَنَ مِنْهُ فَلَا يَرَى إِلَّا مَا قَدَّمَ مِنْ عَمَلِهِ وَيَنْظُرُ أَشْأَمَ مِنْهُ

ونه كړي ، بنده چي راسته طرف ته نظر واچوي نو هغه شی به په نظر ورسي چي هغه د خپلو اعمالو مخكي ليږلي وي او چپه خوا ته چي وګوري نو هغه شی به ووينې چي

فَلَا يَرَى إِلَّا مَا قَدَّمَ وَيَنْظُرُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلَا يَرَى إِلَّا النَّارَ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ. متفق عليه.

هغه مخكي ليږلي وی ، مخته چي وګوري نو اور به ووينې چي د هغه مخته به مخامخ وي ، اې خلكو ! له تاو د اور څخه خپل ځان وساتئ كه څه هم چي د خرما د يوې ټوټې په خيرات كولو سره وي . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\ ۴۰۰، رقم: ۶۵۳۹، ومسلم ۲\ ۷۰۳، رقم: ۶۷ – ۱۰۱۶.

د لغاتو حل : اشام: اى في الجانب الذي في شماله (د شمال لوري ته).

تشريح: كله چي بنده خپل راسته خوا ته وګوري...الخ: يعني دا قاعده ده چي كله يو څوک د يوې سختی سره مخامخ سي او په مشكل كي ولويږي نو راسته او چپه خوا ته ګوري، نو هغه وخت به هر بنده ته يو سخت پړاو رامنځته وي ځكه هغه به راسته او چپه خوا ته ګوري او راسته

خوا ته به هغه نیک اعمال ویني کوم چي هغه په دنیا کي کړي دي او چپه خوا ته به د هغه بد اعمال وي او مخته به یې اور وي نو که یو سړی غواړي چي هغه وخت خپلو نیکو اعمالو ته په کتلو سره اطمینان او سکون تر لاسه کړي او مخته لېدونکي اور څخه خلاصون تر لاسه کړي نو هغه باید په دنیا کي زیات نېک کارونه وکړي او د بدو اعمالو څخه ځان وساتي.

که څه هم د خرما په یوې ټوټې سره وي: ددغه جملې دوې معناوي کېدای سي یو دا چي خپل ځان له دوږخ څخه وساتي او پر چا باندي ظلم ونه کړي که څه هم هغه ظلم د خرما د یوې ټوټې په صورت کي یا دهغه په اندازه وي، دوهمه معنی داده چي د دوږخ د اور څخه ځان ژغورل غواړي نو د اړو او مسکینانو خلکو په مرسته او د الله ﷻ په لاره کي دي مصرف کوي که څه هم تاسو د یوې خرما ورکولو توان ولرئ ځکه چي د الله ﷻ په لاره کي مصرفول یعني صدقه او خیرات به ستاسو او د اور په منځ کي پرده وګرځول سي.

د قیامت په ورځ پر مؤمن باندي رحمت

﴿۵۳۱۷﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللّٰهَ

د حضرت عمر رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: (د قیامت په ورځ به) الله

يُدْنِي الْمُؤْمِنَ فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَيَسْتُرُهُ فَيَقُولُ أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا أَتَعْرِفُ

تعالی مؤمن ځان ته نژدې کړي او بیا د خپل حفاظت څادر اچولو سره به هغه پټ کړي لپاره ددې چي هغه رسوا نه سي بیا به الله تعالی د مؤمن څخه پوښتنه وکړي ته فلانی ګناه پېژنې ایا ته د

ذَنْبَ كَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ أَيْ رَبِّ حَتَّى قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ قَدْ

فلانی ګناه څخه خبر یې؟ مؤمن بنده به وایي هو اې پروردګاره هو زه خبر یم، تر دې چي الله تعالی به د ټولو ګناهونو اقرار په وکړي او هغه به په زړه کي وایي چي زه خو اوس د ګناهونو په

هَلَكَ قَالَ سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ فَيُعْطَى كِتَابَ

بدله کي هلاک سوم بیا به الله تعالی ورته فرمایي: ما په دنیا کي ستا پر عیبونو او ګناهونو پرده اچولې ده او نن دي هم زه بخښم، غرض دا چي هغه ته به د هغه د نیکو اعمالنامه ورکړل سي

حَسَنَاتِهِ وَأَمَّا الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُونَ فينادي بهم على رئس الخلائق هٰؤُلَاءِ

الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ. متفق عليه.

، كافران او منافقان خلک به د خلکو په مخکي راوغواړي او په زوره به وویل سي دا هغه خلک دي چي پر خپل پروردګار باندي یې دروا غ ویلي وه ، خبردار سئ پر ظالمانو د الله ﷻ لعنت دی. بخاري او مسلم.

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري): ۵\۹۶، رقم: ۲۴۴۱، ومسلم ۴\۲۱۲۰، رقم: ۵۲-۲۷۶۸.

د لغاتو حل : کنفه: ای یحفظه(ساتي یې).

تشريح: د مؤمن لفظ یا خو نکره دی چي په غیر متعین توګه سره د یو مؤمن په اړه دا زیری ورکړل سوی دی او دا هم لیري خبره نه ده چي د مؤمن څخه جنس مؤمن مراد وي یعني د ټولو مؤمنانو سره به الله ﷻ د خپل فضل او کرم دغه معامله کوي او ځینو ویلي دي چي دغه زیری د هغه مؤمنانو په اړه دی چي په دنیا کي د چا غیبت نه کوي، پر چا باندي غیب نه لګوي، څوک ذلیل او رسوا نه کوي د مسلمان په بې عزتی سره نه خوشحاله کیږي بلکه د الله ﷻ د نیکو بندګانو پرده پټوي او په خلکو کي د چا د بې عزتی سبب نه جوړیږي نو الله ﷻ د هغوئ د اوصافو د جزا په توګه د قیامت په ورځ به د هغوئ پرده پټه کړئ او هغوئ به د خپل ساتني او رحمت په سایه کي پټ کړي .

د مسلمانانو دښمن به د هغوئ لپاره د دوږخ څخه د خلاصون عوض وي

﴿۵۳۱۸﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ دَفَعَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى كُلِّ مُسْلِمٍ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا فَيَقُولُ هَذَا فِكَاكُكَ مِنَ النَّارِ. رواه مسلم.

د حضرت ابو موسی ﷛ څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ و فرمایل: کله چي د قیامت ورځ سي نو الله تعالی به هر مسلمان ته یو یهودي یا نصراني ورکړي او ورته به ووایي دا ستاسو د خلاصي بدله ده (یعني په دې ورکولو سره تاسو د دوږخ څخه خلاصون حاصل کړئ) او پر خپل ځای دی ولیږئ . مسلم.

تخریج صحیح مسلم ۴\۲۱۱۹، رقم: ۴۹- ۲۷۶۷.

د لغاتو حل : فکاکک: ای خلاصک (ستا ژغورل)

تشریح: د فک معنی د ګرو سوي شي د پټولو ده او له دې څخه د فکاک لفظ دی چي معنی یې د هغه شي ده چي د هغه په ذریعه ګرو سوی شي خلاص کړل سي نو دا سړی ستا فکاک یعني خلاصون دی، مطلب دا سو چي مسلمان د دوږخ په اور کي تړلی دی او د قیامت په ورځ به هغه یهودي یا نصراني د هغه مسلمان په بدله کي په اور کي په اچولو سره د هغه اور څخه خلاص کړل سي، او ددې خبري به دا تاویل وي چي الله ﷻ هم د مکلف لپاره که هغه کافر وي یا مؤمن وي په جنت او دوږخ کي یو ځای تاکلی دی نو کوم څوک چي د دنیا څخه د ایمان سره رخصت سي د هغه ځای چي په دوږخ کي وو د هغه سړیٔ ځای سره چي په جنت کي وي بدل کړل سي او کوم څوک چي د ایمان سره له دنیا څخه رخصت نه سي د هغه معامله به ددې برعکس وي، نو په دې اعتبار سره به دغه کافر د دوږخ د اور څخه دمؤمنانو د خلاصون سبب وي،له دې څخه ثرګنده سوه چي د ذکر سوي جملې دا مراد نه دی چي کافر به د مؤمنانو د ګناهو په بدله کي دوږخ ته وسپارل سي ځکه چي الله ﷻ دا فیصله کړې ده چي (ولاتزر وازرة وزر اخرى)، ثرګنده دي وي چي د یهود او نصارا تخصیص محض علامتي دی یعني دلته اصلي مراد فکاک دی او د یهود او نصارا یادونه یوازي له دې کبله سوې ده چي د مسلمانانو سره د هغوئ دښمني زیاته مشهوره ده .

د قیامت په ورځ به امت محمدي د حضرت نوح علیه السلام شاهدان وي

﴿۵۳۱۹﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُجَاءُ

د حضرت ابو سعید خدري رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د قیامت په ورځ به

بِنُوحٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُقَالُ لَهُ هَلْ بَلَّغْتَ فَيَقُولُ نَعَمْ يَا رَبِّ فَتُسْأَلُ أُمَّتُهُ

حضرت نوح علیه السلام راوبلل سي، الله تعالی به د هغه څخه پوښتنه وکړي ایا تا زما امر او نهي رسولې وه هغه به وایي هو اې پروردګاره ما ستا احکام رسولي وه، بیا به د نوح علیه السلام د

هَلْ بَلَّغَكُمْ فَيَقُولُونَ مَا جَاءَنَا مِنْ نَذِيرٍ فَيقال مَنْ شُهُودُكَ فَيَقُولُ مُحَمَّدٌ

امت څخه پوښتنه وسي ایا نوح علیه السلام تاسو ته زما احکام در رسولي وه هغه خلک به وایي موږ ته خو یو څوک بیرونکي نه وو راغلی الله تعالی به د نوح علیه السلام څخه پوښتنه وکړي ستا شاهدان څوک دي؟ نوح علیه السلام به وایی زما شاهد محمد ﷺ

وَأُمَّتُهُ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فَيُجَاءُ بِكُمْ فَتَشْهَدُونَ انه قد

او د هغوئ امت دی ، ددې ځخه وروسته رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته وفرمایل : چي تاسو به راوستل سئ او تاسو به دا شاهدي ورکوئ چي نوح علیه السلام خپل امت ته ستا احکام رسولي

بلغ ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا. رواه البخاري.

وه ، ددې ځخه وروسته رسول الله ﷺ دا آیت تلاوت کړ : (و کذالک جعلنکم امة وسطا......) او همداسي موږ تاسو يو منځني امت جوړ کړلاست چي تاسو پر خلکو شاهدان یاست او رسول به پر تاسو شاهد جوړ سي. بخاري.

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣٧١، رقم: ٣٣٣٩.

تشريح : د حضرت نوح ﷺ دا ویل چي بېشکه اې پروردګاره! ما ستا احکام د خپل امت خلکو ته رسولي وه ، د قرآن کریم ددغه آیت خلاف نه دی چي په هغه کي داسي دي:

(يَوْمَ يَجْمَعُ اللهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ قَالُواْ لاَ عِلْمَ لَنَا إِنَّكَ أَنتَ عَلاَّمُ الْغُيُوبِ).

ژباړه: په هغه ورځ به د حشر په میدان کي الله ﷻ رسولان راجمع کړي او بیا به د هغوئ ځخه پوښتنه وکړي چي تاسو ته (ستا د امت له خوا ستا د دعوت په اړه) څه جواب درکړل سو ، نو هغوئ به وايي چي موږ ته علم نسته بېله شکه ته په پټو خبرو ښه پوهېدونکی يې.

ځکه چي ددغه آیت مراد خو دادی چي د غه اجابت به سوال وي چي د هغه په اړه به هغه رسولان خپله ناخبري ښکاره کړي ، حال دا چي دلته په حدیث کي د حضرت نوح ﷺ ځخه چي دکوم سوال ذکر دی هغه به د دعوت په اړه وي او ظاهره ده چي اجابت او دعوت دوه بېل بېل شیان دي.

حضرت نوح ﷺ به وایي چي زما شاهد حضرت محمد ﷺ او دهغه د امت خلک دي یعني اصل شاهدان خو د امت محمدي خلک دي چي د حضرت نوح ﷺ ددعوې شاهدي به هغوئ ورکوي او حضرت محمد ﷺ به د هغوئ مشر وي، په دغه صورت کي به ویل کیږي چي اصل شاهد یعني د امت محمدي د خلکو ځخه مخکي یعني د رسول الله ﷺ یادونه کول به د رسول الله ﷺ د تعظیم او عزت د ښکندوني لپاره وي او دا هم لیري خبره نه ده چي خپله رسول الله ﷺ

هم د نوح عليه السلام شاهدي ورکړي ځکه چي هغه وخت او ځای به داسي وي چي د زياتي مرستي رسولو اړتيا به وي.

رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته وفرمايل چي بيا به تاسو وړاندي کړل سئ، د دغه الفاظو اسلوب دا ښيي چي کله د الله جل جلاله په دربار کي ټول خلک راجمع سي چي هغه وخت به حاضر او ناظر وي يعني رسول الله ﷺ به په دغه ټولو کي حاضر وي او شاهد به وي، کله چي د انبياوو او رسولانو جمع کول وي نو د ټولو څخه به مخکي حضرت نوح عليه السلام وړاندي کړل سي او بيا د هغه شاهدان يعني د امت محمدي خلک به راوستل سي.

او تاسو به دا شاهدي ورکوئ...الخ: يعني دحضرت نوح عليه السلام د وينا سره سم تاسو به د هغوئ شاهدي ورکوي او ستاسو نبي به ستاسو مزکي (پاکوونکي) وي يا دا چي تاسو به شاهدي ورکوئ او ستاسو سره به نبي هم شاهدي ورکوي.

په دغه آيت کريمه کي (وکذالک جعلنکم امة وسطا) فرمايل سوي دي چي مسلمانان به د قيامت په ورځ د تېرو امتونو په اړه شاهدي ورکوي او دهغه مسلمانانو شاهدي به د هغوئ پيغمبر ﷺ ورکوي د هغه تېرو خلکو په اړه د مسلمانانو د شاهدي مثال خو داسي دی چي هغه مسلمانان به د حضرت نوح عليه السلام په اړه شاهدي ورکوي چي هغوئ د خپل امت خلکو ته د الله جل جلاله احکام رسولي دي او د هغه مسلمانانو په اړه د هغوئ د پيغمبر ﷺ له خوا د شاهدي صورت به دا وي چي په يو حديث کي فرمايل سوي دي چي کله د قيامت په ورځ د تېرو انبياؤ او رسولانو امتونه په انکار کولو سره وايي چي موږ ته هيڅ نبي څه نه دي را رسولي او موږ ته يې د الله جل جلاله احکام نه دي ښودلي نو هغه رسولان او انبياء به د امت محمدي خلک خپل شاهدان وګرځوي او کله چي مسلمانان د هغوئ شاهدي ورکړي نو د هغوئ څخه به پوښتنه وسي چي تاسو خو د هغه امتونو څخه وروسته دنيا ته راغلي واست نو تاسو ته څرنګه معلومه سوه چي هغه انبياؤ د خپل امت خلکو ته د الله جل جلاله احکام رسولي وه او تاسو دا شاهدي په کومه وجه ورکوئ نو هغه مسلمانان به جواب ورکړي چي په دې اړه موږ کتاب الله ناطق تر لاسه کوو او د هغه په وجه موږ دا شاهدي ادا کوو.

تر دې وروسته به دهغه رسولانو د امتونو خلک د مسلمانانو د صداقت او عدالت يعني د هغوئ د معتبر کېدو په اړه جرح کوي بيا به رسول الله ﷺ د مسلمانانو رېښتوني کېدل ثابتوي او شاهدي به ورکوي چي يقينا دا خلک د باور وړ او په خپله خبره کي رېښتوني دي نو دخپل امت په اړه د رسول الله ﷺ د شاهدي ورکولو دا معنی ده او په دې اعتبار رسول الله ﷺ ته د

خپل امت شاهد ویل سوي دي ، کله چي رسول الله ﷺ خپل امت ریښتوني او د تېرو امتونو په اړه د هغوئ شاهدي د باور ثابته کړي نو لکه رسول الله ﷺ چي شاهدي ورکړل نو له دې کبله به حضرت نوح علیه السلام وایي چي زما شاهد حضرت محمد ﷺ او دهغه د امت خلک دي .

د قیامت په ورځ د بدن اندامونه شاهدي ورکوي

﴿۵۳۲۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَحِكَ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره وو چي رسول الله ﷺ وخندل

فَقَالَ هَلْ تَدْرُونَ مِمَّ أَضْحَكُ قَالَ قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ مِنْ مُخَاطَبَةِ

بیا یې وفرمایل: تاسو ته معلومه ده چي زه ولي خاندم ؟ موږ عرض وکړ الله جل جلاله او د هغه رسول بنه پوهیږي ، رسول الله ﷺ وفرمایل :ما د الله جل جلاله او بنده په منیځ کي مخ په مخ د خبرو کولو

الْعَبْدِ رَبَّهُ يَقُولُ يَا رَبِّ أَلَمْ تُجِرْنِي مِنَ الظُّلْمِ قَالَ يَقُولُ بَلَى قَالَ فَيَقُولُ فَإِنِّي

(په خیال) وخندل، د قیامت په ورځ به بنده خپل رب ته وایي اې ربه ! ایا تا ما ته د ظلم څخه پناه نه ده راکړې لکه چي تا فرمایلي دي : (لا یظلم ربک احدا) ستا رب پر چا ظلم نه کوي، (یعني د

لَا أُجِيزُ عَلَى نَفْسِي إِلَّا شَاهِدًا مِنِّي قَالَ فَيَقُولُ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ

بل چا شاهدي معتبره نه ګڼم) اې الله ! زه نه روا کوم پر خپل ځان باندي مګر شاهد له ما څخه ، نبي کریم ﷺ ویلي دي چي الله تعالی به ورته و فرمایي نن ورځ خپله ستا ذات پر تا شاهد بس

شَهِيدًا وَبِالْكِرَامِ الْكَاتِبِينَ شُهُودًا قَالَ فَيُخْتَمُ عَلَى فِيهِ فَيُقَالُ لِأَرْكَانِهِ

دی او کرام کاتبین ملائکي پر تا باندي شاهدان دي ، ددې څخه وروسته به د الله تعالی په حکم سره د بنده پر خوله مهر ولګول سي او د هغه د بدن اندامو ته به وویل سي او د هغه د بدن اعضاء به د هغه اعمال بیان کړي او بیا هغه مهر چي د هغه پر خوله لګیدلی وي هغه به مات کړل

انْطِقِي قَالَ فَتَنْطِقُ بِأَعْمَالِهِ قَالَ ثُمَّ يُخَلَّى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَلَامِ قَالَ فَيَقُولُ

بُعْدًا لَكُنَّ وَسُحْقًا فَعَنْكُنَّ كُنْتُ أُنَاضِلُ . رواه مسلم .

سي بنده به د مخکي په ډول بيرته خبري کوي نو خپلو اندامونو ته به وايي ليري سئ او هلاک سئ زه خو ستاسو لپاره (د الله سره) په جګړه وم. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۱۴\ ۲۲۸۰، رقم: ۱۷ - ۲۹۶۹.

تشريح: زما په اړه شاهدي ورکوونکي دي زما څخه وي، يعني ما ته دا د منلو وړ نه ده چې زما د اعمالو او کړنو په اړه بل څوک شاهدي ورکوي زه خو يوازي هغه شاهد منم چې زما د ذات څخه پيدا وي ، يعني بنده خو به دا خيال کوي چې زما په ذات کې د ننه شاهدي ورکوونکي نسته ځکه هيڅوک خپل ځان ته د تاوان رسولو لپاره شاهدي نه ورکوي مګر هغه ته به دا خيال نه وي چې الله ﷻ پر دې قادر دی چې هغه د هغه بنده د ذات څخه داسې شاهد پيدا کړي چې د هغه پر خلاف شاهدي ورکړي او هغه ته به د الله ﷻ د حکم خلاف د انکار کولو امکان نه وي نو د رسول الله ﷺ د خندلو سبب دا وو چې د الله ﷻ په وړاندې د بنده داسې کلام کول چې خپله په خپل جال کې و موښلي د هغه د کومې درجې مضحکه حرکت به وي يا دا چې د الله ﷻ د خپل بنده په خوله مهر لګول د هغه اندامونه د اعمالو په اړه شاهدي ورکول چې د هغه په ذريعه هغه اعمال کړي دي او بيا د هغه بنده د خپلې ناپوهۍ په وجه هغه اندامونو ته بد ويل او هغوئ ته د ښېرا کولو عجيبه خيال کولو سره وخندل.

خپله د بنده د غوښتني او خواهش مطابق خپله د هغه اندامو په باره کې د شاهد جوړولو څخه وروسته بيا د اعمال ليکونکي ملائکي هم شاهد جوړول به د مقصد څخه زيات خبره وي او ددې سبب به دا وي چې اندامونه شاهدي ورکوي د هغه تصديق او توثيق وسي او بنده ته ددې ويلو امکان پاته نسي چې د بدن اندامونه صحيح شاهدي نه ورکوي او که الله ﷻ يوازي ملائکي شاهدي کړي نو دا خبره به د هغه د اقرار خلاف وي چې د هغه او د بنده په منځ کې فيصله سوي دي خلاصه دا چې اصل شاهد خو به د بنده د بدن اندامونه وي چې هغه به خپله د بنده د غوښتني مطابق شاهد جوړ کړل سي او د هغه اندامو شاهدي ثابتولو لپاره د اعمال نامه ليکونکي ملائکي به د تاکيدي شاهدي په توګه وي نو دا اعتراض بايد ونه سي چې کله الله ﷻ د بنده عرض او خواهش منلو سره سم د هغه د ذات يعني اندامو شاهد جوړ کړي نو د ملائکو د شاهد جوړولو څه ضرورت دی.

ليري سئ بدبختو او هلاک سئ.... الخ: يعني کله چې هغه بنده ووينې چې دا زما د بدن اندامونه زما پر خلاف شاهدي ورکوي ، او بلې خوا ته د هغه د اندامو د هغه پر خلاف شاهد

كېدل خپله د هغه د غوښتني او خواهش مطابق وي نو هغه به په دغه صورت لېدو سره خپل اندامونو ته بد رد ويل پيل کړي چي بدبختو ما خو ستاسو لپاره جگړه کول چي تاسو د اعمالو بده سزا تر لاسه نه کړئ مگر پر خپل ځان تاسو خپله شاهدي ورکړل او خپل ځان مو په عذاب كي واچوئ، يا دا چي زه په دنيا كي ستاسو په وجه د خلكو سره جنگېدم ستاسو د تاوان او ضرر څخه د ساتني لپاره نورو ته مي تاوان رسوی ستاسو راحت او ستاسو د كار په وجه به مي فلانی فلانی عمل كوو، هر وخت به ستاسو په ساتنه او مرسته كي بوخت وم او تاسو مي خپل غم خوار او دوست گڼلاست، مگر په پای كي تاسو زما دښمن او زما بدخواه سواست او زما د عذاب سبب وگرځېدلاست، په حديث كي د هغه اندامو جواب نه دی ذكر سوی چي هغه په پای كي د بنده دا خبره اورېدو سره كوي مگر د قرآن په يوه آيت كي د هغوئ هغه جواب ته اشاره سوې ده:

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدتُّمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ.

ژباړه: او هغوئ به خپل اندامو ته وايي چي تاسو زموږ پر خلاف ولي شاهدي وركړه نو هغوئ به وايي چي موږ هغه الله ﷻ بللي يو چي هغه هر شی بللی دی او هغه تاسو په لومړي ځل پيدا کړلاست او هغه ته به بېرته گرځېدل وي.

د قيامت په ورځ د خدای ﷻ ديدار

﴿۵۳۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه څخه روايت دی چي صحابه كرامو عرض وكړ اې د الله رسوله! ايا د قيامت په ورځ به موږ خپل رب په خپلو سترگو سره وينو؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ فِي الظَّهِيرَةِ لَيْسَتْ فِي سَحَابَةٍ قَالُوا لَا قَالَ فَهَلْ

ايا د غرمې په وخت چي وريځ نه وي تاسو په لمر لېدو كي څه شک كوئ؟ صحابه كرامو عرض وكړ: نه، نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ايا تاسو

تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْسَ فِي سَحَابَةٍ قَالُوا لَا قَالَ فَوَالَّذِي نَفْسِي

(په آسمان) چي وريځ موجوده نه وي د څوارلسمي شپې سپوږمۍ لېدو كي څه شک كوئ؟ صحابه كرامو عرض وكړ يا، رسول الله ﷺ وفرمايل په هغه ذات دي مي قسم وي چي د هغه په

بِيَدِهِ لَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ رَبِّكُمْ إِلَّا كَمَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا قَالَ فَيَلْقَى

لاس كي زما ساه ده لکه څرنګه چي تاسو د سپوږمۍ او لمر په لیدو کي څه شک نه کوئ همداسي به تاسو د خپل رب په لیدو کي هم څه شک نه کوئ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چي بندګان خپل رب ویني

الْعَبْدَ فَيَقُولُ أَيْ فُلْ أَلَمْ أُكْرِمْكَ وَأُسَوِّدْكَ وَأُزَوِّجْكَ وَأُسَخِّرْ لَكَ الْخَيْلَ وَالْإِبِلَ

نو پروردګار به هغوئ مخاطب کړي او د یو بنده څخه به پوښتنه وکړي اې فلانیه! ایا ما تاته پر ټول مخلوق شرافت او بزرګي نه وه درکړې ایا ما ته پر یو لوی قوم سردار نه وې جوړ کړی ایا ما تاته ستا ښځه نه وه درکړې؟ ایا ما ستا لپاره آسان او اوښان تابع کړي نه وه؟

وَأَذَرْكَ تَرْأَسُ وَتَرْبَعُ فَيَقُولُ بَلَى قَالَ فَيَقُولُ أَفَظَنَنْتَ أَنَّكَ مُلَاقِيَّ فَيَقُولُ لَا

ایا ما ته ددې لپاره نه وې پرې ایښی چي د خپل قوم سرداري حاصله کړې؟ او د هغوئ څخه څلورمه مال د غنیمت واخلې؟ بنده به عرض وکړ: هو ربه! تا داسي کړي وه، بیا به ورته الله تعالی فرمایي: ایا ستا دا خیال هم وو چي یوه ورځ به ته زما سره ملاقات کوې؟ بنده به وایي دا خیال خو هیڅ کله زما په زړه کي پیدا سوی نه وو،

فَيَقُولُ فَإِنِّي قد أَنْسَاكَ كَمَا نَسِيتَنِي ثُمَّ يَلْقَى الثَّانِي فذكر مثله ثُمَّ يَلْقَى الثَّالِثَ

الله تعالی به ورته فرمایي لکه څرنګه چي تا زه هیر کړی وم نن دي زه هم هیروم، ددې څخه وروسته به الله تعالی دویم بنده سره ملاقات وکړي همداسي سوال او جواب به وي بیا به ددریم

فَيَقُولُ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ فَيَقُولُ يَا رَبِّ آمَنْتُ بِكَ وَبِكِتَابِكَ وَبِرُسُلِكَ وَصَلَّيْتُ

بنده سره ملاقات وکړي د هغه څخه به هم داسي پوښتني وکړي هغه به په جواب کي دا وایي اې ربه! ما پر تا ستا پر کتابونو او ستا پر رسولانو ایمان راوړ، ما لمونځ وکړ،

وَصُمْتُ وَتَصَدَّقْتُ وَيُثْنِي بِخَيْرٍ مَا اسْتَطَاعَ فَيَقُولُ هَاهُنَا إِذًا ثُمَّ يُقَالُ الْآنَ

روژه مي ونیول، صدقه مي ورکړه، او څومره چي ممکن وي هغه به د خپلو نیکیو تعریف کوي، الله تعالی به ورته وفرمایي ته دلته تم سه

نَبعَثُ شَاهِدَنَا عَلَيكَ وَيَتفكَّرُ فِي نَفسِهِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْهَدُ عَلَيَّ فَيُختَمُ عَلَى

چي زه د شاهدانو څخه شاهدي واخلم، او اوس ستا شاهدان رابلل کیږي ، ددې اوریدو سره به بنده په خپل زړه کي وايي زما پر خلاف به دلته څوک شاهدي ورکړي ، بیا به د الله تعالی په حکم سره د هغه پر خوله مهر ولګول سي

فِيهِ وَيُقَالُ لِفَخِذِهِ وَلَحمِهِ وَعِظَامِهِ انْطِقِي فَتَنْطِقُ فَخِذُهُ وَلَحمُهُ وَعِظَامُهُ بِعَمَلِهِ

او د هغه ورون به ویل وکړي چي ووایه نو د هغه ورون به د هغه غوښه، د هغه هډوکي به د هغه

وَذَلِكَ لِيُعْذِرَ مِنْ نَفْسِهِ وَذَلِكَ الْمُنَافِقُ وَذَلِكَ الَّذِي سَخِطَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ. رواه مسلم. وذكر حديث ابي هريرة يدخل من امتي الجنة في باب التوكل بروايت ابن عباس

اعمال ښيي او دا هر څه (یعني سوال او جواب او مهر لګول د جسم د اعضاوو شاهدي به ځکه وي) چي بنده ته یو عذر وړاندي نه سي او دا بنده (د چا چي ذکر کیږي) به منافق وي او دا هغه بنده دی چي پر هغه به الله تعالی په غضب کي وي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۴\۲۲۷۹، رقم: ۱۶- ۲۹۶۸.

د لغاتو حل: فُل: ای فلان. تراس وتربع: ای تکون رئیسا علی قومک وتاخذ ربع الغنیمة.

تشريح: همدارنګه تاسو به د خپل پروردګار په لیدو کي څه شک او شبه نه کوئ، مطلب دا چي څرنګه تاسو د لمر او سپوږمۍ په لیدو کي څه تکلیف نه وینئ همدارنګه به د قیامت په ورځ خپل پروردګار هم بېله تکلیفه وینئ ، څرګنده دي وي چي لفظ د تضارون د تاء په پېښ او د راء په تشدید سره او د راء د تشدید څخه پرته هم نقل سوی دی او که چیري دغه لفظ د راء په تشدید سره وي نو اصل به یې مضارت وي چي د هغه معنی د ضرر او تاوان ده او که دغه لفظ د راء د تشدید څخه پرته وي نو بیا ددې اصل به ضیر وي او معنی ئې هم د ضرر او تاوان ده نو د لفظي ترجمې په اعتبار د لاتضارون معنی به دا وي چي د پروردګار د دیدار په وخت کي به تاسو په خپلو کي د جنګ ، مخالفت او موافقت په ذریعه یو بل ته تاوان او تکلیف نه رسوئ ځکه چي د هغه دیدار به داسي څرګنده او د هر یوه دپاره عام وي چي هر سړی به یې په اساني او اطمینان سره ويني ، ځینو حضراتو دا معنی بیان کړې ده چي د هغه د دیدار په وخت کي به په تاسو کي هیڅوک هم د یو بل دپاره پرده او خنډ نه یاست، په مجمع البحرین کي دا لیکلي دي

چي د تضارون لفظ د مضارت څخه دی او د مضارت معنی د چا د دیدار په وخت کي اجتماع او رش کېدل او دهغه په وجه یو بل ته تکلیف او پریشاني رسول مراد دي همدارنګه قاضي عیاض مالکي ویلي دي چي د مضارت معنی مطابقت یعني په خپلو کي یو بل په تنګولو سره اطلاق د یو داسي شی د لېدو په موقع دي چي بالکل مخصوص او محدود ځای باندي وي او د مجمع په دې وجه هر سړی یې په اساني سره نسي لیدلای نو په دغه صورت کي د لاتضارون مطلب به دا وي چي تاسو به د پروردګار د دېدار په وخت کي د یو بل سره په تنګی کي نه اخته کیږي څرنګه چي په محدود ځای کي د مجمع او رش په وخت د یو شي دلېدو په صورت کي کیږي بلکه څرنګه چي تاسو ټول پر خپل ځای باندي د اطمینان او فراغت سره لمر او سپوږمۍ ویني همدارنګه به د قیامت په ورځ تاسو ټول په خپل ځای په فراغت سره د خپل پروردګار دیدار کوئ.

په یوه روایت کي دغه لفظ د تضارون پر ځای تضامون دی یعني د راء پر ځای میم دی بیا د تضامون لفظ هم په دوه ډوله منقول دی یعني د تاء په پېښ او د میم په تشدید سره هم راغلی دی او د میم د تشدید څخه پرته هم د تشدید په صورت کي دغه لفظ د ضم څخه مشتق دی او پرته د تشدید په صورت کي د ضیم څخه ضم اجتماع او رش معنی کي دی او ضیم د ظلم او زیاتوب په معنی کي دی مګر په دواړو صورتو کي مفهوم هغه دی کوم چي د تضارون په صورت کی دی.

نو زه به هم تا هېر کړم، ددې خلاصه داده چي کله ما ته په دنیا کي خپله په دغه انعامو سره ونازول سم او په تا مي دومره لوی لوی احسانات وکړل نو ستا فرض وو چي تا زما اطاعت او عبادت او زما د احکامو اتباع او پیروي په ذریعه زما شکر ادا کولای او زما د دیدار امید دي درلودلای نو تا ته به مي نور زیات انعامونه او جزا درکړي وای او د دنیا په ډول نن ورځ به هم ته سرلوړی ګړی وای مګر کله چي تا په دنیا کي زما د دغه نعمتونو او احساناتو سربېره زه هېر کړم او زما له خوا غافل سوی وې نو اوس زه هم احسان او ښه چلن کولو سره ستا سره هغه معامله وکړم کوم چي یو غافل او احسان هېرونکي سړي سره کیږي او همدارنګه زه تا د خپل رحمت څخه لیري کوم، څرګنده دي وي چي دغه مضمون په دغه آیت کریمه کي هم بیان سوی دی:

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنسَىٰ

ژباړه: الله جل جلاله به فرمایي چي همدارنګه تا ته (په دنیا کي) زموږ آیاتونه راغلي وه مګر تا هېر کړل همدارنګه نن (دلته د قیامت په ورځ) موږ تا هېروو.

نو د هغه ورون، د هغه غوښه او د هغه هډوکي ...الخ: په دې اړه دا ښودل ضروري دي چي په قرآن کریم د لاسو، پښو، ژبي او پوست خبري کول او د بنده د اعمالو په اړه شاهدي ورکول

ذکر سوي دي ، حال دا چي دلته د ورون ، غوبني او هډوکي خبري کولو او شاهدي ورکولو یادونه ده نو صحیح خبره داده چي د حدیث ددغه جملې اصل مقصد هم دا بیانول دي چي د بنده ټول اندامونه به د بدن ویونکي سي او د هغه د اعمالو په اړه به شاهدي ورکوي چي په هغو کي لاسونه، پښې او نور هم شامل دي څرنګه چي مخکي د حضرت انس ﷺ په روایت کي تېر سول.

او د حضرت ابوهریره ﷺ د روایت ...الخ: مطلب دادی چي صاحب مصابیح یدخله من امتي ...الخ، حدیث د حضرت ابوهریره ﷺ د روایت څخه دلته په دې باب کي نقل سوی وو مګر صاحب مشکوة دغه حدیث د حضرت ابن عباس ﷺ څخه نقل کړی دی او ددې باب پر ځای یې باب التوکل ذکر کړی دی مګر څرګنده دي وي چي دغه حدیث د حضرت ابن عباس ﷺ څخه په دغه الفاظو کي منقول دي ، یدخل الجنة من امتی سبعون الفا بغیر حساب هو الذین لایستوفون ولایتطیرون وعلی ربهم یتوکلون، نو صحیح خبره داده چي دلته یدخل من امتي الجنة...الخ، پر ځای داسي ویل سوي دي چي: یدخل الجنة من متي ...الخ.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي　(دوهم فصل)

په امت محمدي کي د بې حسابه جنت ته تلونکو شمېر

﴿۵۳۲۲﴾: عَنْ اَبِيْ اَمَامَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابو امامه ﷺ څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چي فرمایل

وَعَدَنِي رَبِّي أَنْ يُدْخِلَ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعِينَ أَلْفًا لَا حِسَابَ عَلَيْهِمْ وَلَا

یې : زما پروردګار زما سره دا وعده کړې ده چي هغه به زما د امت اویا زره کسان په جنت کي داخل کړي چي د هغوئ به نه حساب وي ، نه میزان او نه

عَذَابَ مَعَ كُلِّ أَلْفٍ سَبْعُونَ أَلْفًا وَثَلَاثُ حَثَيَاتٍ مِنْ حَثَيَاتِهِ ربي . رواه احمد والترمذي وابن ماجه.

عذاب ، او په هغوئ کي به په هر زر پسې اویا زره نور او درې لپې د پروردګار هم وي. احمد، ترمذي او ابن ماجه.

تخریج: الامام احمد في مسنده ۵\۲۶۸، رقم: ۲۴۳۷، وابن ماجه ۲\۱۴۳۳، رقم: ۴۲۸۶.

د لغاتو حل: حثيات: جمع حثية، كناية عن المبالغة والكثرة (د مبالغې او ډېرښت څخه كنايه)

تشريح: د حساب او عذاب څخه پرته...الخ: مطلب دادی چې دغه خلكو ته به سخت عذاب نه وركول كيږي، او د هرو زرو سره به اوويا زره...الخ: ددې مطلب دادی چې دغه اويا زره خلك خو به د حساب او عذاب څخه پرته جنت ته ولاړ سي مگر د دوئ څخه هم په هرو زرو كي به نور اوويا زره خلك وي او بيا به الله ﷻ د خپلو درو لوپو په ډكولو سره نور خلك له دوئ سره كړي اوس پاته سوه دا خبره چې د اويا زره څخه څه مراد دی، نو كېدای سي چې دغه خاص شمېر مراد وي يا دا چې د دغه شمېر څخه زياتوب مراد دي او د درو لپو الفاظ هم د زياتوب او مبالغې لپاره وي، نو خلاصه دا سوه چې الله ﷻ به زما د امت دومره زيات خلك چې شمېر يې كيدای نه سي د حساب او عذاب څخه پرته په جنت كي داخل كړي.

د قيامت په ورځ به د الله ﷻ په عدالت كي درې واره خلك راځي

﴿۵۳۲۳﴾: وَعَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

حضرت حسن رضي الله عنه د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت كوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د

وَسَلَّمَ يُعْرَضُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَ عَرْضَاتٍ فَأَمَّا عَرْضَتَانِ فَجِدَالٌ

قيامت په ورځ به د الله تعالى په حضور كي خلك درې واره وړاندي كړل سي دوه واره خو به مناقشه او عذر وي (يعني يو وار خو به خلك جگړه كوي چې موږ ته احكام نه دي را رسول سوي يا دا چې موږ په احكامو نه يو پوه كړل سوي او په دويم وار به اعتراف پر گناه وكړي او

وَمَعَاذِيرُ وَأَمَّا الْعَرْضَةُ الثَّالِثَةُ فَعِنْدَ ذٰلِكَ تَطِيرُ الصُّحُفُ فِي الْأَيْدِي فَآخِذٌ

عذر به كوي، او په دريم وار به عمل نامې په لاسونو كي وركړل سي، د ځينو په راسته لاس كي

بِيَمِينِهِ وَآخِذٌ بِشِمَالِهِ. رواه احمد والترمذي و قال لا يصح هذا الحديث من قبل ان الحسن لم يسمع من ابي هريرة و قد رواه بعضهم عن الحسن عن ابي موسى.

به عمل نامه وي او د ځينو په چپه لاس كي، ترمذي وايي دا روايت صحيح نه دی ځكه چې حضرت حسن بصري د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه نه دي اوريدلي، دځينو څخه دا د عن حسن عن ابى موسى په سند سره بيان سوی دی.

تخريج: احمد في مسنده ۴\ ۴۱۴، سنن الترمذي ۴\ ۵۳۳، رقم: ۲۴۲۵.

د لغاتو حل: معاذير: جمع معذرة، اى يعتذورن (عذورنه كوي)

تشريح: دوه ځله به بحث او جرح وي. مطلب دا چي كله خلك په لومړي ځل وړاندي سي نو هغه وخت به هغوئ دخپلو ګناهو او دخپلو بدو عملو اقرار نه كوي او خپل ځان به د عذاب څخه د ساتلو هڅه كوي يعني د الله ﷻ په مخكي به بحث او مباحثه كوي او وايي به چي موږ ته هيڅ نبي ستا احكام نه دي رارسولي او نه موږ ته چا دا ويلي دي چي زموږ كوم عمل صحيح دى او كوم عمل صحيح نه دى، او كله چي موږ ته هدايت را رسېدلى نه دى او زموږ په وړاندي د نيكۍ او بدۍ لاري څرګندي سوي نه دي نو پر موږ دي د بدو عملو او ګناهو سزا ولي عائد كړل سي مګر كله چي الله ﷻ د مختلفو دلائلو او شاهدانو په ذريعه دا ثابته كړي چي هغوئ ته د هدايت پيغام رسېدلى وو او په مختلفو زمانو كي هغه پيغمبرانو او رسولانو د الله ﷻ احكام رسولي وه چي هغوئ يا خو قبول نه كړه يا په هغه يې په صحيح توګه عمل ونه كړ نو په دوهم ځل د وړاندي كېدو په وخت كي به هغوئ دخپلو ګناهو او خپلو بدو عملو اقرار وكړي او بيا به عذر كول پيل كړي د مثال په توګه څوک به وايي چي ما د خطا او سهو له كبله د ګناهو لار اختيار كړې وه او څوک به وايي چي زه د جهالت او غفلت په تيارو كي لوېدلى وم او د هغه په وجه د هدايت پر لار روان نه سوم او څوک به داسي وايي چي زه ستا د رحمت په اميد د غفلت او بې پرواهۍ ښكار وم، خلاصه دا چي هر يو به داسي عذر بيانوي او بيا په دريم ځل چي د خلكو ټول معاملات د هغوئ مخته راسي او د هر يوه د عقيدې او عمل څارنه پوره سي نو بيا به آخري فيصله څرګنده سي او د ټولو مخكي به د اهل هدايت او اهل ضلالت په منځ كي فرق او امتياز بالكل څرګند سي د هغه صورت به دا وي چي كوم خلك د جنت په سعادت سره ونازول سي د هغوئ اعمال نامه به په راسته لاس وي او څوک چي په دوږخ كي اچول كيږي دهغوئ اعمال نامه به په چپه لاس وركړل سي.

ددغه حديث په اړه د ترمذي د وينا خلاصه داده چي د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه د حضرت حسن بصري رحمه الله عليه حديث اورېدل ثابت نه دي ځكه د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه د هغه ددغه روايت سند منقطع او غير متصل سو چي د هغه په وجه دغه حديث ته مذكوره سند او روايت سره صحيح نسي ويل كيداى مګر جزري په تصحيح المصابيح كي ويلي دي چي بخاري رحمه الله عليه په خپل صحيح بخاري كي د حضرت حسن بصري رحمه الله عليه داسي درې حديثونه نقل كړي دي كوم

چي حسن بصري رحمة الله عليه د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت کړي دي مګر په صحيح مسلم کې د حسن بصري رحمة الله عليه داسي روايت منقول نه دی چي هغه د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه نقل کړی وي، په هر حال که د جزري څخه قطع نظر وکړل سي نو هم د حديث پرصحيح والي باندي اثر نه لويږي ځکه چي ځينو محدثينو دغه روايت د حسن بصري څخه او هغه د حضرت ابوموسی اشعري رضي الله عنه څخه نقل کړی دی او په دغه طريقه سره ددغه روايت سند به متصل وي چي د هغه څخه د اصل حديث صحيح کېدل ثابتيږي ، ځينو حضراتو ويلي دي چي حسن بصري رحمة الله عليه دغه حديث د ډېرو صحابه کرامو لکه حضرت ابوموسی اشعري رضي الله عنه ، حضرت انس ابن مالک رضي الله عنه او حضرت ابن عباس رضي الله عنه او داسي نورو څخه روايت کړی دی.

د الله جل جلاله د نامه برکت

﴿۵۳۲۴﴾: وَعَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : د قيامت په ورځ به

اللهَ سَيُخَلِّصُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِي عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَنْشُرُ عَلَيْهِ

الله تعالى زما د امت څخه يو کس د خلکو په مخ کي را وغواړي او د هغه په مخکي به يو کم سل

تِسْعَةً وَتِسْعِينَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِثْلُ مَدِّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَقُولُ أَتُنْكِرُ مِنْ هَذَا شَيْئًا

دفترونه کښېږدي چي په هغه کي به هر دفتر د نظر تر حده پوري وي بيا به د هغه څخه پوښتنه وکړي ايا ته په دې کي د يو خبري څخه انکار کوې،

أَظَلَمَكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُونَ فَيَقُولُ لَا يَا رَبِّ فَيَقُولُ أَفَلَكَ عُذْرٌ قَالَ لَا يَا رَبِّ

ايا زما ليکونکو پر تا زياتي کړې ده ؟ هغه کس به عرض وکړي : يا زما ربه بيا به ځيني پوښتنه وکړي ايا ستا يو عذر سته؟ هغه به ووايي يا زما پروردګاره زما هيڅ عذر نسته ،

فَيَقُولُ بَلَى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ فَتَخْرُجُ بِطَاقَةٌ فِيهَا

الله تعالى به ورته وفرمايي او زموږ سره ستا يو نيکي سته او نن به پر تا هيڅ زياتي نه کيږي بيا به يو پرزه را وايستل سي چي په هغه کي به

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ فَيَقُولُ احْضُرْ وَزْنَكَ

(اشهد ان لااله الاالله و ان محمدًا عبده ورسوله) ليکلی وي او الله تعالی به فرمايي داعمالو د وزن په وخت ته پر ميزان حاضر سه ،

فَيَقُولُ يَا رَبِّ مَا هٰذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هٰذِهِ السِّجِلَّاتِ فيقول إِنَّكَ لَا تُظْلَمُ قَالَ

هغه کس به عرض وکړاې ربه ددې پارچې د هغه دفترونو په مقابله کي څه طاقت دی؟ الله پاک به ورته وفرمايي پر تا به ظلم نه کيږي، رسول الله ﷺ وفرمايل :

فَتُوضَعُ السِّجِلَّاتُ فِي كَفَّةٍ وَالْبِطَاقَةُ فِي كَفَّةٍ فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ فَلَا يَثْقُلُ مَعَ اسْمِ اللّٰهِ شَيْءٌ. رواه الترمذي وابن ماجة.

هغه دفترونه به د پلې په يوې خوا کي کښېښودل سي او هغه پارچه به د ترازو په بله پله کي کښېودل سي نو دد دفترونو هغه پله به پورته (يعني سپکه) سي او د پارچې هغه پله به درنه سي ، مختصر دا چې هيڅ شی د الله تعالی د نامه څخه دروند نه دی . ترمذي او ابن ماجه.

تخريج: سنن ابن ماجه ۲\ ۱۴۳۰، رقم: ۴۲۷۷، واحمد في مسنده ۴\ ۴۱۴.

تشريح: د (سجل) لفظ چې عامه ژباړه يې د ثبت سوي ده او اصل معنی يې د وسيع او ضخيم کتاب ده، او ځينو حضراتو ليکلي دي چې سجل په اصل کي طومار ته وايي يعني د ډېرو کاغذو چې په پيچلو سره پر هغه ليکنه کوي او ځينو ويلي دي چې سجل د ملائکي نوم دی چې د بندګانو اعمال ليکي، په هر حال دلته په حديث کي د سجل څخه مراد هغه کتاب يا ثبت سوی شی يا طومار دی چې په هغه کي د بندګانو اعمال ليکل کيږي .

بيا به يو کاغذ را وکښل سي چې په هغه کي به اشهد ان لااله الاالله وان محمدا عبده ورسوله، ليکل سوی وي په دې کي يو احتمال خو دادی چې دغه کلمه به هغه وي چې هغه په دنيا کي په لومړني ځل د خپلي ژبي څخه ادا کړې وي او دوهم احتمال دادی چې هغه په بل وار دغه کلمه ويلي وي چې د الله ﷻ په دربار کي مقبوله سوې وي او دغه احتمال زيات صحيح معلوميږي .

د قيامت دوزخي درې واقعې

﴿۵۳۲۵﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا ذَكَرَتِ النَّارَ فَبَكَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چې ما ته د دوږخ اور را ياد سو نو زه په ژړا سوم ،

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يُبْكِيكِ قَالَتْ ذَكَرْتُ النَّارَ فَبَكَيْتُ فَهَلْ تَذْكُرُونَ أَهْلِيكُمْ

رسول الله ﷺ را څخه پوښتنه وکړه ولې ژاړې؟ ما عرض وکړ د دوزخ اور را ته یاد سو، نو زه په ژړا سوم، ایا د قیامت په ورځ به تاسو خپل اهل او عیال یاد ساتې،

يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا فِي ثَلَاثَةِ مَوَاطِنَ فَلَا

رسول الله ﷺ وفرمایل: درې ځایونه داسې دي چې هلته به یو نفر بل نفر نه یادوي یو خو په

يَذْكُرُ أَحَدٌ أَحَدًا عِنْدَ الْمِيزَانِ حَتَّى يَعْلَمَ أَيَخِفُّ مِيزَانُهُ أَوْ يَثْقُلُ وَعِنْدَ

وخت کې د میزان تر څو پورې چې دا معلومه نه سي چې د هغه حساب سپک سو او که درونډ سو، دویم: عمل نامه په لاس کې د ورکولو په وخت کې

الْكِتَابِ حِينَ يُقَالُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ حَتَّى يَعْلَمَ أَيْنَ يَقَعُ كِتَابُهُ أَفِي

تر څو پورې چې دا معلومه نه سي چې عملنامه په راسته کې ورکړل سوه که په چپه لاس کې یاد

يَمِينِهِ أَمْ فِي شِمَالِهِ أَمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ وَعِنْدَ الصِّرَاطِ إِذَا وُضِعَ بَيْنَ ظَهْرَيْ جَهَنَّمَ. رواه ابوداؤد.

شا د لورې، او تر څو چې په راسته لاس کې علمنامه اخیستونکي دا ونه وایې چې راسئ زما عملنامه وګورئ، دریم د پل صراط نژدې هر کله چې پل صراط د جهنم پر شا کښېښودل سي. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابي داود ۵\۱۱۶، رقم: ۴۷۵۵.

تشریح بي بي عائشې ﷺ ته د رسول الله ﷺ د جواب خلاصه داده چې د قیامت په ورځ به په خاصه توګه درې داسې ځایونه وي چې د هغه هیبت او بیره به یې داسې حیران کړي چې چا ته به د هیچا خبر نه وي او نه به څوک د چا د یادوني او د هغه په حال د خبرېدو وخت تر لاسه کړي، هر څوک به په خپل فکر کې وي او هر وخت به ورسره دا فکر وي چې معلومه نه ده زما به څه حشر سي او زما به څه پای کیږي.

لکه چې مخکې هم وښودل سول او دلته د ژباړې په دوران کې هم څرګنده سوې ده چې کله د هر سړي دا فکر او عقیده او د اعمالو او کړنو شارنه وسي، په میزان کې اعمال نامې وتلل سي

او د الله ﷻ په دربار کي د هر سړي د سعادت او شقاوت فيصله وسي نو د ټولو اعمال نامې به د هغوئ لاسو ته ورسيږي د چا اعمال نامه چي په راسته لاس ورکړل سي نو هغوئ به خلاصون تر لاسه کوونکي وي . او د چا اعمال نامې چي په چپه لاس ورکړل سي نو هغوئ به د عذاب وړ وي ، د خلکو لاسو ته د اعمال نامو د رسېدو صورت به دا وي چي په راسته کي په ورکولو سره به د شا د خوا را وايستل سي او چپه لاس د بغل لاندي څخه په را ايستلو سره شاته بوتلل سي او بيا د شا د خوا په لاسونو کي اعمال نامې به ورکړل سي .

پل صراط به تر وېښته زيات نرى او تر توري زيات تېره وي ، دا به د جهنم پر شا يعني د هغه پر غاړه قائم کړل سي او بيا هر يوه ته په پر هغه د تېرېدو حکم وکړل سي ، مؤمنان به د خپلو اعمالو او مرتبو په اعتبار پر هغه تېر سي او جنت ته به ورسېږي او کافران چي د عذاب وړ وي د هغه څخه را ايله کيږي او په دوږخ کي به لويږي، عافانا الله الکريم .

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

د حساب او کتاب بېره

﴿۵۳۲۶﴾ : عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَ رَجُلٌ فقعَدَ بَيْنَ يَدَيْ رسول الله صَلَّى اللهُ

د حضرت عائشي (رض) څخه روايت دى چي يو سړى د رسول الله ﷺ مخته کښېنستى او

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَمْلُوكِينَ يُكَذِّبُونَنِي وَيَخُونُونَنِي

عرض يې وکړ اې د الله رسوله ! زما سره غلامان دي دوئ ما ته درواغ وايي ، زما په مال کي خيانت کوي

وَيَعْصُونَنِي وَأَشْتُمُهُمْ وَأَضْرِبُهُمْ فَكَيْفَ أَنَا مِنْهُمْ فقال رسول الله صلى الله

او زما د احکامو نافرماني کوي او زه هغوئ ته د ادب لپاره بد او رد وايم او هغوئ وهم، (د قيامت په ورځ به) د هغوئ په سبب زما څه حال وي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل :

عليه وسلم من اذا كان يوم القيامة يُحسَبُ مَا خَانُوكَ وَعَصَوْكَ وَكَذَّبُوكَ

کله چي د قيامت ورځ راسي نو د غلامانو خيانت، نافرماني او درواغ او کومه سزا چي تا هغوئ ته ورکړې وي د هغې حساب به ورکول کيږي ،

وَعِقَابُكَ إِيَّاهُمْ فَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ بِقَدْرِ ذُنُوبِهِمْ كَانَ كَفَافًا لَا لَكَ وَلَا

که ستا سزا د هغوئ د ګناهونو برابر وي نو معامله به برابر وي او که ستا سزاګاني د هغوئ د

عَلَيْكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ دُونَ ذُنُوبِهِمْ كَانَ فَضْلًا لَكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ

ګناهونو څخه کمي وي نو د هغوئ د ګناهونو د زياتي په وجه به تا ته اجر ورسيږي او که ستا

إِيَّاهُمْ فَوْقَ ذُنُوبِهِمْ اقْتُصَّ لَهُمْ مِنْكَ الْفَضْلُ قَالَ فَتَنَحَّى الرَّجُلُ وَجَعَلَ

سزا د هغوئ د جرمونو څخه زياته وي نو تا ته به د هغه غلامانو لپاره بدله اخيستل کيږي، ددې اوريدو سره هغه سړی

يَهْتِفُ وَ يَبْكِي فَقَالَ له رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا تَقْرَأُ اقول اللهِ

بيل کنبښنستی او ژړاوي يې پيل کړې، رسول الله ﷺ هغه ته وفرمايل: ايا تا د الله تعالی دا ارشاد نه دی ويلی:

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ

(و تضع الموازين القسط ....) (موږ به د قيامت په ورځ د انصاف ترازو ودروو بيا به پر هيچا زياتي نه کيږي که څه هم د هغه عمل

مِثْقَالَ حبة من خردل اتبنا بها وكفى بنا حاسبين فَقَالَ الرَّجُلُ يَا رَسُولَ

د سپلني د دانې برابر وي موږ به هغه حاضر کړو او موږ حساب کونکي کافي يو)، هغه سړی وويل: اې دالله رسوله!

اللَّهِ وَاللَّهِ مَا أَجِدُ لِي وَلِهَؤُلَاءِ شَيْئًا خَيْرًا مِنْ مُفَارَقَتِهِمْ أُشْهِدُكَ أَنَّهُمْ كُلُّهُمْ أَحْرَارٌ. رواه الترمذي.

زه د دغه خپلو غلامانو لپاره تر دې غوره خبره نه وينم چي دوئ آزاد کړم نو تا زه شاهد کوم چي دوئ ټول آزاد دي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۱۵\۳۰۰، رقم: ۳۱۶۵.

د لغاتو حل : اقتص: اي اخذ بمثله.

تشریح: زما سره غلامان دي، په دې اړه احتمال دی چي د هغه سړي سره به غلامان او مینځي دواړه وه نو دلته یوازي د غلام ذکر کول تغلیبا دي.

کان کفافا، نو ستا سو معامله به برابر برابر وي، په اصل کي کفاف هغه شي ته وايي چي د ضرورت او اړتیا په اندازه وي نو د دغه جملې مطلب دادی که چیري تا هغه غلامانو ته د هغوئ د کوتاهیو په اندازه سزا ورکړې وي نو ستا او د هغه غلامانو معامله به برابر په برابر وي چي د قیامت په ورځ به نه پر هغه غلامانو باندي ستا څه حق واجب وي او نه به پر تا باندي د هغه غلامانو حق وي.

کان فضلا لک، نو هغه به ستا حق وي، فضل په اصل کي هغه شي ته وايي چي د واجب حق څخه زیات وي، نو د دغه جملې مطلب دادی چي ستا هغه غلامانو ته د هغوئ د کوتاهیو څخه کمه سزا ورکول به د قیامت په ورځ ستا په حق کي یوه داسي ښېګڼه وي که ته غواړې نو تا ته به د هغه اجر او انعام تر لاسه سي مګر څرګنده دي وي چي د اجر او انعام څخه مراد ثواب او د درجې لوړوالی دی، نه د نفس فعل جزاء ځکه چي ځیني ښېګڼي یا داسي به ووایو چي ځیني رینښتوني عمل د اجر او ثواب حسن او زیاتوب او د درجې لوړوالی په اعتبار خو ګټور وي مګر د نفس د فعل په اعتبار څه نه واجبوي چي هغه عمل اختیارونکی که غوښتونکی وي یا نه وي هغه ته به په هر صورت اجر او ثواب ورکول کیږي نو د هغه سړي خپلو غلامانو ته د هغوئ د کوتاهیو څخه کمه سزا ورکول د هغه د درجو ښېګڼه ده که هغه غواړي نو د هغه ښېګڼه به د هغه په اجر او ثواب کي د ښه والي او زیاتوب او د هغه د درجو د لوړوالي سبب وګرځي.

د دغه حدیث په ذریعه د بادار او غلام، د مخدوم او خادم یو تر بله تعلق او د هغوئ په منځ کي د معاملاتو په ښه ډول اندازه کیږي چي کوم خلک د خپلو غلامانو او مزدورانو سره د حیوانانو په ډول چلن کوي، د هغوئ پر کوچنیو او معمولي کوتاهیو باندي لوی لوی سزاوي ورکوي او د هغوئ د کمزورۍ څخه ناجائزه ګټه پورته کوي او روحاني تکلیف ورکوي، هغوئ په حقیقت کي په خپل حق کي ازغي کري، هغوئ باید په یاد ولري چي هغه ورځ یقینا راتلونکې ده کله چي د احکم الحاکمین په دربار کي هغوئ ته د خپلو غلامانو او مزدورانو سره د خپل یوه یوه عمل او د یوې یوې زیاتوني جواب ورکول وي او د سخت حساب او نیوکي سره به مخامخ سي.

پاته سوه د هغه صحابي خبره چي هغه د دغه حدیث په اورېدو سره او د قرآن کریم د آیت په اورېدو سره په خپل حق کي دا غوره وګڼل چي هغه دوه مره د دنیاوي تاوان وزغمي او خپل غلامان

ازاد کړي نو دهغه تقوای او د الله ﷻ څخه بېره چي کمال عبديت دادی چي انسان د هغه شي د سايې څخه هم پرهيز وکړي چي په يوه درجه کي د الله ﷻ د ناراضۍ او د آخرت د تاوان وهم پکښې وي.

آسان حساب او سخت حساب

﴿۵۳۲۷﴾: وَ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي بَعْضِ صَلَاتِهِ اللَّهُمَّ حَاسِبْنِي حِسَابًا يَسِيرًا قَالَ قلت يا نبي الله ما الحساب اليسير قال أَنْ يَنْظُرَ فِي كِتَابِهِ فَيَتَجَاوَزَ عَنْه إِنَّهُ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ يَوْمَئِذٍ يَا عَائِشَةُ هَلَكَ. رواه احمد.

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه په يو لمانځه کي واوريدل: اې الله! زما څخه زما د اعمالو حساب اسان واخلې، ما عرض وکړ اې د الله رسوله! آسان حساب څه شی دی؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: د هغه پر عملنامه به نظر واچول سي بيا به د هغه څخه عفوه وکړل سي، اې عائشې! په دغه ورځ چي د چا پوره حساب وسو او پوره پوره حساب څيني واخيستل سو نو هغه هلاک سو. احمد.

تخريج: الامام احمد في مسنده ٦\٤٨.

تشريح: د څيني لمونځ څخه يا خو دا مراد دی چي رسول الله ﷺ دغه دعاء په لمانځه کي غوښتې وه او هغه د فرض لمانځه څخه يو لمونځ وو يا د نفلو څخه وو، يا دا چي رسول الله ﷺ دغه دعاء د لمانځه په يوه برخه کي يعني د قيام يا رکوع په پيل کي يا په قومه کي يا په سجده کي او يا په قعده کي غوښتې وه.

د رسول الله ﷺ ذکر سوې دعاء غوښتل يا خو د امت د ښوونې لپاره وو چي بايد مسلمانان د الله ﷻ څخه د اسانه حساب دعاء وغواړي چي د اصل حساب د سختيو او نيوکي څخه وژغورل سي او پر هغوئ د الله ﷻ فضل او احسان وسي يا دغه دعاء يې د خلکو د غفلت د خوب څخه د وېښېدو لپاره غوښتې وي چي د ارام او اطمينان د څادر په اچولو سره مه بېديږي، د هغه ورځي فکر وکړئ کله چي د اعمالو سره د الله ﷻ په دربار کي وړاندي کېدل وي که هلته په سخته نيوکه اخته سوا ست نو بيا الهي عدل به مو په هيڅ حالت کي معاف نه کړي بلکه په

عذاب به مو اخته کړي، نو غوره داده چي د اوس څخه د خپلو اعمالو دنیا ښکلې کړئ، دومره خو وکړئ چي د یو څه په اخیستلو سره د هغه په دربار کي حاضر سئ او د هغه د فضل او احسان مستحق وګرځئ، او دا هم ویل کیږي چي پر رسول الله ﷺ باندي د الهي بیري غلبه سوې وي، د قیامت د حالاتو او حساب د هیبت خیال د حیثیت الهي څخه زړه په لړزه سوی وي ځکه رسول الله ﷺ دغه دعاء غوښتل.

د مناقشه معنی په پلټنه سره د حساب اخیستلو ده، د ذرې ذرې جګړه کول، نو په حساب کي مناقشه کول دادي چي د یوه یوه عمل او د هر عمل د هري برخي پوره پلټنه وکړل سي د هر فعل په ښه ډول معلومات وسي او د ذرې ذرې حساب واخیستل سي، څرګنده ده چي اصل حساب دادی او په دغه حساب کي هیڅ بنده پوره کامیاب کېدای نه سي، څوک چي په دغه وخت کي د الله ﷻ د فضل او کرم څخه محروم سو او هغه د اسان حساب پر ځای د سخت حساب سره مخامخ سو نو هغه په عذاب کي د اخته کېدو څخه پرته پاته کېدای نسي.

بنده به خپل عمل نامه ووینی...الخ: یعني کوم بندګان چي د الله ﷻ د فضل او کرم په سایه کي وي د هغوئ سره به د حساب صورت دا وي چي د هغوئ په وړاندي به د هغوئ د عمل نامې په خلاصولو سره کښېښودل سي او هغه ته به وښودل سي چي وګوره تا دغه فلانی او فلانی ګناه کړې ده نو بنده به په پښېماني او شرمندګی سره د خپلو ګناهو اعتراف او اقرار وکړي، بیا به الله ﷻ د هغه ټول ګناهونه معاف کړي او په خپلي مهربانی سره به د بخښني او مغفرت تحفه ورکړي او که د لفظ ینظر ضمیر الله تعالی ته راجع کړل سي نو په هغه صورت کي به دا معنی وي چي الله ﷻ به د هغه عمل نامه یو ځل وګوري او بیا به هغه ته معافي وکړي.

پر مؤمن باندي د قیامت ورځ اسانه ده

﴿۵۳۲۸﴾: وَعَنْ اَبِيْ سَعِيْدِ الْخُدْرِيِّ اَنَّهُ اَتٰى رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
د حضرت ابوسعید خدري ﷺ څخه روایت دی چي زه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سوم
فَقَالَ اَخْبِرْنِيْ مَنْ يَّقْوٰى عَلَى الْقِيَامِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِيْ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ
پوښتنه مي وکړه چي د قیامت ورځ چي د هغې په شان کي الله تعالی دا فرمایي:
يَوْمَ يَقُوْمُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِيْنَ فَقَالَ يُخَفَّفُ عَلَى الْمُؤْمِنِ حَتّٰى يَكُوْنَ عَلَيْهِ

كَالصَّلَاةِ الْمَكْتُوْبَةِ.

(يوم يقوم الناس لرب العالمين) (په كومه ورځ چي خلك د خپل رب په مخكي ودريږي)، نو ما خبر كړه چي څوك به د الله تعالى په مخكي د دريدو طاقت ولري ، رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت ورځ به پر مؤمن اسانه كړل سي تر دې چي هغه ورځ به د فرض لمانځه برابر كړل سي. بيهقي.

تخريج: رواه البيهقي في كتاب البعث والنشور.

تشريح: حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه چي د رسول الله ﷺ څخه په پوښتنه كولو سره د قرآن كريم د كومو الفاظو حواله وركړل هغه په اصل كي د عم پارې د سورة تطفيف (ويل للمطففين) په يو كوچني آيت كي دى، په دغه صورت كي د قيامت د ورځي احوال او د هغه ورځي د اعمالو او د جزاء او سزا وركولو يادونه ده او هغه ورځ د الله جل جلاله د عدل او انصاف د اظهار ورځ ده، په دغه مناسبت سره په دغه سورت كي په خاصه توګه پر ځينو هغه اعمالو باندي وعيد (عذاب) ذكر سوى دى چي د حقوق العباد سره تعلق لري او په ټولنيز ژوند كي ډېر د نفرت وړ ګڼل كيږي، لكه په تللو او اندازه كولو كي كمي كونكي ته په دغه الفاظو كي تهديد سوى دي:

أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ، لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ، يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

ايا دغه خلكو ته (چي په تللو او اندازه كولو كي كمي كوي) دا يقين نسته چي هغوئ به په يوه سخته ورځ كي په ژوندي كولو سره راپاڅول كيږي، په كومه ورځ چي ټول خلك به د پروردګار په مخكي ودريږي، نو د هغه ورځي څخه بېرېدل پكار دي او د هري بدۍ څخه پرهيز كول پكار دي چي د هغه سره د بندګانو پر حقوقو باندي اثر لويږي او خلكو ته تاوان رسيږي او د هغه سره ټولنيز ژوند د اطمينان او باور څخه محروم كيږي لكه په وزن كي كمي كول، نقل سوي دي چي حضرت ابن عمر رضي الله عنه د دغه سورت تلاوت پيل كړ ، كله چي دغه آيت (يوم يقوم الناس لرب العالمين) ته راوسېدى نو د بيري څخه بې حاله سو او ژړا پر راغلل او بيا داسي يې وژړل چي د هغه څخه وروسته د آياتونو پر تلاوت جاري ساتلو باندي قادر نه سو.

په هر حال د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه د سوال خلاصه دا وه چي يو خو د قيامت ورځ خپله په خپل ځان كي ډېره بېره او پريشاني لري او بيا د خپلو اعمالو سره د الله جل جلاله په دربار كي وړاندي كېدل وي ، د هغه د عدل او انصاف هيبت د هغه عدالت او د هغه په دربار كي درېدل وي نو رسول الله ﷺ دغه زيرى وركړ چي مسلمانانان بايد په هر حال كي مطمئن وي چي هغه ورځ

به د ټولو بیرو او پریشانیو سربېره دهغوئ په اړه یوه اسانه ورځ وي ، هغوئ به د الله ﷻ د رحمت او د هغه د فضل او کرم په سایه کي وي ځکه د قیامت هغه ورځ به په دومره وخت کي تېره سي په څومره وخت کي چي یو سړی فرض لمونځ کوي، په دې اړه باید دا خبره په ذهن کي وي چي د مسلمان څخه مراد کامل مسلمان دی یعني د عقیدې او فکر په اعتبار صالح ، د اعمالو او کردار پاک او متقي او د الله ﷻ په اطاعت او عبادت کي کامل، همدارنګه د فرض لمانځه د اندازې څخه مراد هغه وخت دی چي په هغه کي فرض لمونځ چي زیات تر زیات څلور رکعته وي، ادا کیږي . یا دا چي د فرض لمونځ ټول وخت مراد دی یعني تر څومره وخت پوري چي د یوه فرض لمانځه ادا کولو وخت وي په هغومره وخت کي به د قیامت یوه ورځ تېره سي، پاته سوه دا خبره چي د مسلمانانو په اړه به د قیامت ورځ په حقیقت کي پر دومره لنډ وخت محیط وي یا دا مراد دی چي هغه ورځ خو به اوږده وي مګر مسلمانانو ته به هغه دومره لږ محسوس سي لکه د یوه فرض لمانځه د وخت په اندازه، نو په دې اړه دغه دوهم اړخ مراد دی یعني هغه ورځ به د دومره اوږدوالي او سختۍ سربېره د مسلمانانو لپاره دومره اسانه سي چي هغوئ ته به هغه ورځ د یوه فرض لمانځه د لنډ وخت په اندازه معلومه سي ، حال دا چي د کافرانو په اړه به ددې برعکس وي نو دا خو په دغه دنیا کي هم په عامه توګه لیدل کیږي چي د وخت او مقدار په اعتبار د شپې او ورځي ګرځېدل د هر سړي لپاره یو ډول وي مګر کوم خلک چي په راحت او خوشحالي کي وي د هغوئ لپاره به د څلېرویشت ساعتو هغه ورځ او شپه د لمحو په اندزه تېرېدل محسوس کیږي ، او کوم خلک چي په تکلیفو او سختیو کي اخته وي نو د هغوئ لپاره دغه یوه ورځ د کال برابر معلومیږي، له دې څخه دا هم څرګنده سوه چي د قیامت په ورځ به د مسلمانانو په اړه اسانه او لنډېدل یو ډول نه وي بلکه د هر مسلمان د عقیدې او عمل د مرتبو په اعتبار به بېل بېل نوعیت لري ، څوک چي په دنیا کي د خپلي عقیدې او عمل په اعتبار زیات کامل وي هغه به دغه ورځ او د هغه احوال زیات اسان محسوس کړي او په دنیا کي چي د چا عقیده او عمل څومره زیات کمزوري وي هغه به دغه ورځ هغومره کم اسانه محسوس کوي تر دې چي کفارو ته به هغه ورځ د پنځوس زرو کالو په اندازه معلومیږي.

د قرآن کریم په دغه الفاظو کي دې ته اشاره ده :

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلاً إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَنَرَاهُ قَرِيبًا.

ملائكي او د مؤمنانو روحونه هغه ته خيژي او هغه عذاب به په داسي ورځ وي چي د هغه اندازه به ددنيا د پنځوس زره کالو په اندازه وي او اې پيغمبره! (د کافرانو پر مخالفت) صبر کوه او صبر هم داسي چي په هغه کي د شکايت نوم هم نه وي، دغه کافران به هغه ورځ د بدي عقيدې په وجه د واقع کېدو څخه ليري ګڼي او موږ هغه واقع کېدو ته نژدې وينو .

نو په دغه آيت کي د هغه ورځي څخه مراد د قيامت ورځ ده چي د خپل اوږدوالي او سختی په اعتبار به کفارو ته ډېره اوږده معلوميږي او څرنګه چي د مؤمنانو په مرتبو کي د فرق کېدو په وجه په مؤمنانو کي ځينو خلکو ته ډېره اسانه معلوميږي او ځينو ته لږ اسانه معلوميږي په دې اعتبار په دغه آيت کي هغه ورځي ته د زرو کالو په اندازه فرمايل سوي دي ، نو ځينو کافرانو ته د زرو کالو په اندازه او ځينو ته د پنځوس زره کالو په اندازه معلوميږي .

د الله جل جلاله د دغه ارشاد څخه هم ددې خبري تائيد کيږي :

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ

بيا کله چي په شپيلۍ کي پوه کړل سي نو هغه ورځ به پر کافرانو باندي يوه سخته ورځ وي چي په هغه کي به يوه ذره اساني نه وي . په نورو الفاظو به ددې مفهوم دا وي چي پر مؤمنانو باندي به ډېره اسانه وي او دهغه اسانه کېدل به د هغوئ د ايمان او عمل په اعتبار فرق ولري .

په هر حال په دغه حديث کي د مسلمانانو لپاره په څرګنده دا لارښوونه ده که چيري هغوئ د قيامت په ورځ په خپل حق کي زياته اساني غواړي نو هغوئ بايد خپل ايمان او عقيده په زيات طاعت او عبادت کي ماموره کړي .

﴿۵۳۲۹﴾ : وَعَنْهُ قَالَ سُئِلَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ

د حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ څخه د هغه ورځي په اړه پوښتنه وسول چي د هغې اندازه

خَمْسِيْنَ أَلْفَ سَنَةٍ مَا طُوْلُ هٰذَا الْيَوْمِ فَقَالَ وَالَّذِيْ نَفْسِيْ بِيَدِهٖ إِنَّهُ لَيُخَفَّفُ

پنځوس زره کاله وي او د هغې اوږدوالی څه دی (يعني د هغې په اوږدوالي کي به د خلکو څه حال وي؟) رسول الله ﷺ وفرمايل : په هغه ذات مي دي قسم وي چي د هغه په واک کي زما ساه

عَلَى الْمُؤْمِنِ حَتّٰى يَكُوْنَ أَهْوَنَ عَلَيْهِ مِنَ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوْبَةِ يُصَلِّيْهَا فِي الدُّنْيَا .

رواهما البيهقي في كتاب البعث والنشور.

ده هغه ورځ به پر مؤمن اسانه کړل سي تر دې چي د مؤمن لپاره به د هغې اوږدوالي د هغه فرض لمانځه په اندازه پاته سي چي هغه په دنيا کي ادا کوي. بيهقي.

تخريج: رواه البيهقي في كتاب البعث والنشور.

تشريح: دغه حديث هم د تېر سوي حديث په ډول دمؤمنانو په حق کي زيري دی که هغوئ د کامل ايمان خاوندان وي او د هغوئ دنياوي ژوند د اعمال صالحه څخه ډک وي نو هغوئ ته د قيامت د ورځي د اوږدوالي او سختۍ څخه د پريشانه کېدو اړتيا نسته ،هغوئ به د الله ﷻ د بې پايه رحمتونو په سايه کي وي او هغه ورځ به د خپل اوږدوالي او سختۍ سربېره دهغوئ لپاره داسي تېره سي لکه څرنګه چي هغوئ يو فرض لمونځ کړي وي.

بې حسابه جنت ته تلونکي کسان

﴿۵۳۳۰﴾: وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيْدٍ عَنْ رَّسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت اسماء بنت يزيد (رض) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

يُحْشَرُ النَّاسُ فِيْ صَعِيْدٍ وَّاحِدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُنَادِيْ مُنَادٍ فَيَقُوْلُ أَيْنَ

د قيامت په ورځ به خلک په يو ميدان کي جمع کړل سي بيا به يو اعلان کونکي اعلان وکړي چي

الَّذِيْنَ كَانَتْ تَتَجَافٰى جُنُوْبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ فَيَقُوْمُوْنَ وَهُمْ قَلِيْلٌ

هغه خلک چيري دي چي د هغوئ اړخونه د بسترو او د خوب د ځايونو څخه بيل وه ، ددې په اوريدو سره به خلک د ميدان څخه راپاڅي .

فَيَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ ثُمَّ يُؤْمَرُ لِسَائِرِ النَّاسِ إِلَى الْحِسَابِ. رواه البيهقي في شعب الإيمان.

او بې حسابه به جنت ته ځي، بيا به پاته خلکو ته د حساب اخيستلو حکم وسي. بيهقي.

تخريج: لم نجده في شعب الايمان.

د لغاتو حل: صعيد : اى مكان (ځای)

تشریح: (تتجافی جنوبهم عن المضاجع): چي د هغوئ بغلونه به د بسترو څخه بېل وه، ددې څخه مراد يا خو د الله ﷻ هغه بندګان دي چي د شپې د راحت او سکون خوب پرېښودو سره د خپل خالق په دربار کي حاضر وي او د تهجد لمونځ کوي او دا هم ويل سوي دي چي کيداى سي هغه خلک مراد وي چي صلوة اوابين (د ماښام څخه وروسته شپږ رکعته) لمونځ کوي لږ دا هم کيداى سي چي ددې څخه هغه خلک مراد وي چي د ماخستن او سهار لمونځ کوي، په هر حال د حديث دد غه الفاظو څخه د قرآن کريم د غه آياتو ته اشاره مقصد ده چي په هغه کي الله ﷻ د خپل عبادت کونکي او پاک بندګان داسي متعارف کړي دي چي:

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ ، تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ، فَلاَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاء بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ.

ژباړه: نو زموږ په اياتونو باندي هغه خلک ايمان راوړي چي کله هغوئ ته هغه آياتونه وریاد کړل سي نو هغوئ پر سجده لويږي او د خپل رب تسبيح او تحميد کول پيل کړي او هغه خلک (د ايمان راوړلو او د الله ﷻ د احکامو منلو څخه) تکبر نه کوي لکه چي کافران يې کوي او د کبر له موخي د الله ﷻ د حکم منلو څخه انکار کوي او د شپې د هغوئ بغلونه د بسترو څخه بېل وي بلکه هغوئ د خپل رب د ثواب په اميد او د عذاب د بيري څخه الله ﷻ يادوي او زموږ ورکړل سوو شيانو څخه مصرف کوي نو هيڅوک خبر نه دی چي د سترګو يخولو کوم کوم سامان دداسي خلکو لپاره د غيب په خزانه کي موجود دی، دا د هغوئ دنيکو اعمالو بدله ده.

نو په دغه آيت کي د هغه صفاتو او ښېګڼو يادونه ده چي د مؤمنانو د ايمان خاصه ده او په هغه کي ځيني صفات خو داسي دي چي پر هغه خپله ايمان موقوف وي او ځيني صفات داسي دي چي پر هغه د ايمان کامل کېدل موقوف دي او د ذکر سوي حديث څخه څرګنده سوه چي د ايمان او عمل کمال لرونکي بندګان خاص به د قيامت په ورځ د حساب د پړاو څخه خوندي وي او پر هغوئ به هيڅ سختي نه وي او نه به نيوکه ځيني کيږي او هغوئ به د خپل رب د مهربانيو او رحمتونو په سايه کي وي او بې حسابه او بې کتابه به جنت ته ولاړ سي.

(ډېر لږ خلک) په دغه الفاظو کي دې ته اشاره ده چي په دنيا کي د مؤمنانو شمېر تر کافرانو کم دی او د خرابو خلکو په مقابله کي نيک خلک کم وي، نو په آخرت کي هم په هغه ورځ دداسي خلکو شمېر چي د حساب او کتاب څخه پرته په جنت کي داخليږي او د سعات وړ

وي ، نسبتا کم به وي نو دا خبره د قرآن کريم څخه هم ثابته ده چي اهل حق او نيک خلک تل په اقليت کي وي او باطل او بدکاره خلک اکثريت وي لکه څنګه چي په يو ځای کي فرمايل سوي دي:

إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ.

ژباړه: مګر کوم کسان چي ايمان لري او نيک کارونه کوي او داسي خلک ډېر کم دي.
او په بل ځای کي داسي فرمايي :

وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ

ژباړه: او زما په بندګانو کي (د فرمانبردارۍ او عبادت په ذريعه) شکر ادا کونکي کم دي.

ددې څخه څرګنده سوه چي د مؤمنانو او اهل حق کم کېدل او د هغوئ دکمېدو په وجه مختلف تولنيز او سياسي تکليفو کي اخته کېدل او ډول ډول ظلم زغمل د هغوئ لپاره داسي خبره نه ده چي د هغه سره د زړه د تنګۍ او نا اميدۍ ښکار سي بلکه په حقيقت کي د الله ﷻ له خوا د هغوئ لپاره يو سعادت دی او په پای کي د هغه صله هغوئ ته د تل راحتونو او نعمتونو په صورت کي تر لاسه کېدونکي ده ، د الله ﷻ دغه خاص بندګان يعني د ايمان او عمل کمال لرونکي به دحساب او کتاب څخه پرته په جنت کي ځکه داخلېږي چي هغوئ په دنيا کي د هدايت لار اختيار کړه ،د الله ﷻ او دهغه د رسول ﷺ د احکامو فرمانبرداري يې وکړه، ددين په لاره کي په استقامت او استقلال سره ولاړل ، دالله ﷻ د رضا لپاره يې د طاعت او عبادت سختۍ وزغملې، ددنيا خوندونه او راحتونه يې پرېښودل او همدارنګه د صبر مقام يې اختيار کړ نو بيا د هغوئ د الله ﷻ په نزد د سعادتونو او بې پايه راحتونو مستحق کېدل دي او داسي خلک په مخاطب کولو سره الله ﷻ په خپل کتاب کي داسي زيری ورکوي چي :

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ

ژباړه: (اې محمد ﷺ!) ته مؤمنانو ته زما له خوا ووايه چي اې زما مؤمنانو بندګانو! تاسو د خپل پروردګار څخه بېره کوئ ، يعني پر فرمانبردارۍ باندي همېشتوب او د ګناهو څخه پرهېز کوئ ، کوم خلک چي په دغه دنيا کي نيکي کوي د هغوئ لپاره نيکه بدله ده او د الله ﷻ مځکه پراخه ده يعني که تاسو ته د دين په لاره کي د خپل وطن پرېښودل واقع سي نو ددې څخه هم مخ مه اړوئ او د هجرت په کولو سره بل ځای ته ولاړ سئ او موږ وعده در سره کوو چي د دين په لاره کي استقلال اختيارونکو ته به د هغوئ بې حسابه بدله تر لاسه کيږي .

د مېزان او پل صراط په اړه یو څو خبري

د اهل سنتو عقیده ده چي الله ﷻ به د قیامت په ورځ د حشر په میدان کي ترازو ودروي چي د هغه به دوې پلې وي او یوه څوکه به یې وي او د هغه ترازو په ذریعه به د بندګانو نیک او بد اعمال تلل کیږي، د معتزلوو، مرجیه وو او فارخیه ډلو خلکو د ترازو د وجود څخه انکار کړی دی هغوئ وایي چي د ترازو څخه مراد د عدل میزان دی، د اعمالو تلل او وزن کول مراد نه دي مګر د قرآن کریم او حدیثو له موخي دغه خلک دروا غجن دي، خپله الله ﷻ فرمایي:

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلاَ تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ.

ژباړه: او هلته به موږ د قیامت په ورځ د عدل دپاره ترازو کښېږدو او د ټولو اعمال به وزن کړو، نو پر چا باندي به هیڅ ظلم نه کیږي که د ذرې په اندازه د چا نیکي وي نو هغه ته به ورکړل سي او موږ د حساب لپاره کافي یو.

یو بل ځای داسي فرمایي:

فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ

ژباړه: بیا د اعمالو د وزن کولو څخه وروسته د کوم چا د ایمان او عمل پله چي درنه سي نو هغه به تل په عیش او راحت کي وي او د کوم چا د ایمان او عمل پله چي سپکه سي نو هغه به دوږخ ته ځي.

نو د عدل تعریف د اظهار عدل دپاره په حقیقت کي په ترازو کي د اعمالو وزن کول مراد دي او علماؤ لیکلي دي چي دغه ترازو به د الله ﷻ په خپل قدرت کي وي ځکه چي د بندګانو حساب الله ﷻ په خپل لاس کي ساتلی دی، په یوه روایت کي راغلي دي چي د قیامت په ورځ به د الله ﷻ په لاس کي ترازو وي، یوه ډله به الله ﷻ لوړه کړي او یوه به کښته کړي.

ویل کیږي چي د بندګانو نیکۍ به د ذرو او د کوچني مېږیانو برابر وي چي ډېر ښکلي به وي، هغوئ به د نور په پله کي واچول سي، د الله ﷻ د رحمت سره به دغه پله درنه سي، د بدیو شکل به ډېر خراب وي او هغه د ظلمت په پله کي واچول سي او د الله ﷻ په حکم سره به دغه پله سپکه سي.

د اعمالو په تللو کي د خلکو حال به پر درې ډوله وي، ځیني به هغه وي چي د هغوئ د نیکو اعمالو پله به د بدو اعمالو د پلې په نسبت درنه وي، داسي خلک به جنت ته ځي، دوهمه ډله به د هغه خلکو وي چي د هغوئ د نیکو اعمالو په نسبت به د خرابو اعمالو پله درنه وي، داسي

خلک به دوزخ ته ځي، دريمه ډله به هغه خلک وي چي د هغوئ د نيکو اعمالو او بدو اعمالو دواړي پلې به برابري وي ، داسي خلک به اعراف (د دوزخ او جنت منځته) ته ورسول سي، او بيا به د شفاعت په وجه د سزا څخه مخکي يا د سزا څخه وروسته هغوئ هم په جنت کي داخل کړل سي.

د اهل سنتو په نزد پر پل صراط باندي ايمان راوړل هم واجب دي، دا هغه پل دی چي د دوزخ پر شا به پروت وي چي د وېښته څخه به نری وي او ترا ور به زيات تود او تر توري به زيات تېره وي، د قيامت په ورځ به ټول مخلوق پر دغه پل تيرېږي، څوک چي د جنت وړ وي نو هغه به د خپل ايمان او عمل د مرتبو سره سم په اساني يا پريشاني سره پر پل باندي په تېرېدو سره جنت ته ولاړ سي او څوک چي د دوزخ وړ وي ، هغوئ به پر دغه پل باندي په لوېدو سره په دوزخ کي ولوېږي، مؤمنانو ته به د هغوئ د عمل سره سم نور ورکړل سي چي د هغه په رڼا کي به پر هغه پل تيرېږي، په هغوئ کي ځيني به په سپرېدو سره او د ځغاستي په ډول تير سي ، ځيني به د ګونډو په زور او ځيني به د کناتو په زور تېر سي، د پل صراط مسافت د آخرت د کلونو په حساب سره درې زره کاله دی، په يوه روايت کي دا بيان سوي دي چي پر دوزخ باندي اووه پلونه دي او دهر پل په منځ کي د اويا کاله د مسافت فاصله ده ، او هر پل د توري په ډول تېره دی، پر دغه پله باندي تېرېدونکو ډلو کي لومړی ډله به د سترګو په رپ تېره سي ، دوهمه ډله به د برېښنا په ډول تېره سي ، دريمه ډله به د تېزي هواء په ډول تېره سي، څلورمه ډله به د مرغانو په ډول په تېزي سره تېره سي او پنځمه ډله به د اسونو د ځغاستي په ډول تېره سي، شپږمه ډله به د ځغاستي په ډول تېره سي ، اومه ډله به د پياده تلونکو په ډول تېره سي، تر دې ټولو وروسته په پای کي به يوه ډله پاته سي کله چي هغوئ ته د تېرېدو لپاره وويل سي نو هغوئ به خپلي پښې پر پل صراط باندي کښېږدي مګر د هغوئ پښې به رېږېږي نو هغوئ به د ګونډو په زور ځي، د دوزخ د اور بڅرکي به د هغوئ پښو او پوست ته رسيږي ، بيا به دا خلک د نس په زور تېر سي بيا به د لاسونو په زور پر پل صراط باندي يو ځای سي او ر به هم د هغوئ سره يو ځای سي بيا به د اور څخه د خلاصون تر لاسه کولو لپاره د نس په زور را تېر سي تر دې چي د دوزخ څخه به تېر سي، د تېرېدو څخه وروسته د وزخ ته چي وګوري نو وايي به چي کوم الله ﷻ موږ د دغه دوزخ څخه تېر کړو هغه پاک دی بېله شکه هغه په خپل لطف او کرم سره زما پر حال مهرباني وفرمايل، تر ننه پوري د ازل څخه تر پای پوري هغه زما څخه پرته پر بل چا فضل نه دی کړی ما ته يې په خپل فضل سره د پل صراط د لوېدو څخه خلاصون راکړ.

بَابُ الْحَوْضِ وَالشَّفَاعَةِ

(د حوض او شفاعت بیان)

د حوض معنی: په لغت کي د حوض معنی د اوبو جمع کېدو او بهېدو ده ځکه کومه ناپاکه وينه چي ښځو ته هره مياشت راځي هغه ته حيض وايي او دغه لفظ هم د حوض څخه مشتق دی، دلته د حوض څخه هغه حوض (وياله) مراد ده چي د قيامت په ورځ به د رسول الله ﷺ لپاره خاص وي او د هغه صفات او ځانګړتياوي به په دغه باب کي د نقل سوو حديثو څخه څرګند سي. قرطبي رحمة الله عليه ليکلي دي چي د رسول الله ﷺ لپاره به دوه حوضونه وي، يو حوض به د حشر په ميدان کي د پل صراط څخه مخکي ورکول کيږي او دوهم حوض به په جنت کي وي او د دواړو نوم به کوثر وي، څرګنده دي وي چي په عربي کي د کوثر معنی د خير کثير يعني ډېر خير او نعمتو ده، نو صحيح داده چي د حشر په ميدان کي کوم حوض ورکول کيږي هغه به د مېزان د پړاو څخه مخکي وي نو کوم خلک چي د قبرونو څخه د تندي په حالت کي راوځي لومړی به حوض ته راسي ، ددې وروسته به د ميزان پړاو ته وړاندي سي، همدارنګه د حشر په ميدان کي به د هر پيغمبر خپل حوض وي چي هغه ته به د هغه امت راځي ، هغه وخت به ټول پيغمبران په خپلو کي د فخر اظهار کوي، او ګوري به چي د چا حوض ته زيات خلک راځي ، زموږ پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: زه اميد لرم چي زما حوض ته به د راتلونکو شمېر تر ټولو زيات وي.

د شفاعت معنی: د شفاعت مطلب دادی چي د ګناهونو د بخښني سفارش کول، حضرت محمد ﷺ به د قيامت په ورځ د الله جل جلاله په دربار کي د ګناه کارانو بندګانو د ګناهو او کوتاهيو د بخښني غوښتنه وړاندي کړي ځکه په عامه توګه د شفاعت لفظ ددغه مفهوم لپاره استعماليږي، په اصل کي د شفاعت لفظ د شفع څخه اخيستل سوی دی چي اصل معنی يې د جوړه کولو ، يو شی د بل شي سره يو ځای کولو ده، د وتر په مقابله کي شفع لفظ استعماليږي او هغه په دې اعتبار دی، په مځکي يا سرای کي د همسايتوب په وجه چي د رانيولو حق ترلاسه کيږي هغه ته هم شفعه ددغه معنی په مناسبت ورته ويل کيږي نو په شفاعت کي هم دا معنی په دغه اعتبار موجود ده چي شفاعت کونکی د جرم او ګناه والا د معافی درخواست وړاندي کوي يعني ځان د هغه ګناه کار سره يو ځای کوي.

د شفاعت ډولونه: کومو خلکو چي په دغه دنيا کي لوی او کوچني ګناهونه کړي وي، د

هغوئ په حق کي د رسول الله ﷺ د شفاعت قبلېدل او پر دې ايمان راوړل واجب دي، څرګنده دي وي چي د شفاعت مختلف ډولونه دي او هغه ټول ډولونه د رسول الله ﷺ لپاره ثابت دي، په هغو کي ځيني داسي دي چي يوازي د رسول الله ﷺ د ذات مبارک سره مخصوص دي او ځيني داسي دي چي په هغه کي به د نورو سره مشارکت وي مګر د شفاعت دروازه به تر ټولو مخکي رسول الله ﷺ خلاصه کړي ځکه په حقيقت کي ټول شفاعتونه په رد کېدو سره رسول الله ﷺ ته منسوب دي او على الاطلاق د ټولو شفاعتو والي رسول الله ﷺ دی.

د شفاعت تر ټولو لومړی ډول شفاعت عظمى دی، او دا هغه شفاعت دی چي د ټول مخلوق په حق کي به وي او د دغه شفاعت شرف به يوازي زموږ حضرت محمد ﷺ ته تر لاسه وي، په نبيانو کي به هيچا ته د دغه شفاعت جرئت نه وي او د دغه شفاعت عظمى څخه مراد د ټولو محشر خلکو ته راحت ورکول، د وقوف طوالت او شدت ختمول، د حساب او کتاب آخري فيصلې څرګندولو او ټولو خلکو ته د محشر د سختيو څخه د خلاصون ورکولو شفاعت کول دي، د دې تفصيل به د احاديثو څخه معلوم سي، د سفاعت دوهم ډول هغه دی چي د هغه په ذريعه يوه ډله به بېله حساب او کتاب جنت ته رسول مقصد وي، د رسول الله ﷺ د ذات مبارک لپاره د دغه شفاعت ثبوت هم منقول دی بلکه د ځينو حضراتو په نزد دا شفاعت هم د رسول الله ﷺ د ذات لپاره مخصوص دی، د شفاعت دريم ډول هغه دی چي د هغه په مرسته به د هغه خلکو جنت ته رسول مقصد وي چي د هغوئ په عمل نامه کي ثواب او ګناه برابر وي.

د شفاعت څلورم ډول هغه دی چي د هغه په ذريعه به هغه خلک جنت ته رسول مقصد وي چي د خپلو ګناهو او جرمونو د سزا تر لاسه کولو لپاره د دوږخ مستحق دي، رسول الله ﷺ به د دغه خلکو په حق کي سفارش کوي او هغوئ به په جنت کي داخل کړل سي ، د شفاعت پنځم ډول هغه دی چي د هغه په ذريعه به د خلکو درجې او مرتبې او د هغوئ په اکرام کي پرمختګ او زياتوب کول مقصد وي، د شفاعت شپږم ډول هغه دی چي د هغه ګناه کارو په حق کي به وي چي هغوئ به په دوږخ کي اچول کيږي او هغوئ به د دغه شفاعت وروسته د هغه ځای څخه په را ايستلو سره جنت ته رسول کيږي، د دغه شفاعت حق به مشترکه وي يعني د رسول الله ﷺ څخه پرته نور انبياء، ملائکي او شهيدان به هم په خپل خپل توګه او خپلو خپلو خلکو لپاره دغه شفاعت کوي، د شفاعت اووم ډول هغه دی چي د هغه په ذريعه به د هغه خلکو په عذاب کي کمي کول مقصد وي چي د تل لپاره په دوږخ کي د عذاب مستحق ګرځول سوي وي ، د شفاعت نهم ډول هغه دی چي د امتياز او اختصاص په توګه به يوازي د هغه خلکو شفاعت کيږي چي

هغوئ د رسول الله ﷺ د روضه اقدس د زيارت شرف تر لاسه کړی وي.

علماؤ ويلي دي چي د شفاعت به ډېر مواقع او محلونه وي، د شفاعت تر ټولو لومړی موقع به هغه وي کله چي خلک د الله ﷻ په دربار کي د وړاندي کولو لپاره د حشر په ميدان کي ودرول سي، هغه وخت به خلک د بيري او شرمندګئ په خوله کي ډوب وي، پر هر يوه به هيبت او بېره خپره وي هر سړی به د مؤاخذې او عذاب څخه په لړزه وي، نو هغه وخت به شفيع المذنبين ﷺ شفاعت کوي چي خلکو ته اطمينان او راحت تر لاسه سي، او هغوئ په ناسته سره ساه واخلي، بيا کله چي د الله ﷻ له خوا حکم وسي چي دا ټول دي بو تلل سي او حساب دي ځيني واخيستل سي نو هغه وخت به هم رسول الله ﷺ غوښتنه وکړي چي دوئ دي د حساب څخه مستثنی کړل سي او معاف دي کړل سي او که د ټولو څخه حساب اخيستل ضروري وي نو سرسري حساب دي واخيستل سي او په حساب کي سختي دي نه کيږي ځکه که چيري يو څوک د سخت حساب سره مخامخ سي نو د هغه د عذاب څخه ژغورل به ممکن نه وي، بيا د حساب څخه وروسته چي کوم خلک د عذاب مستحق وګرځول سي هغوئ به دوږخ ته واستول سي نو دا موقع به هم د شفاعت وي تر دې چي هغوئ به دوږخ ته واستول سي نو رسول الله ﷺ به شفاعت کوي او هغوئ به د دوږخ څخه په را ايستلو سره جنت ته ورسول سي، خلاصه دا چي په دغه سختو وختو کي د ډېيل څخه تر پايه پوري به د رسول مختار ﷺ شفاعت او د غفار و کريم پروردګار د رحمت او عفوه ډېر اميد ساتل پکار دي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د حوض کوثر پر دواړو غاړو به د جواهرو ګنبدي وي

﴿۵۳۳۱﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا أَنَا أَسِيرُ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د معراج په شپه زه ګرځيدم

فِي الْجَنَّةِ إِذَا أَنَا بِنَهَرٍ حَافَتَاهُ قِبَابُ الدُّرِّ الْمُجَوَّفِ قُلْتُ مَا هٰذَا يَا جِبْرِيلُ قَالَ

په جنت کي چي زه پر يوې وياله تير سوم چي د هغې پر دواړو خواوو د خالي غميانو دوې ګمبدي وې ما پوښتنه وکړه اې جبرائيل! دا څه دي؟ هغه راته وويل:

هٰذَا الْكَوْثَرُ الَّذِي أَعْطَاكَ رَبُّكَ فَإِذَا طِينُهُ أَوْ طِيبُهُ مِسْكٌ أَذْفَرُ. رواه البخاري.

دا حوض کوثر دی ، هغه کوثر چي ستاسو رب تا ته عطا کړی دی ، ما وليدل چي د هغې خاوره تيزه خوشبوداره ده. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\ ۴۶۴، رقم: ۶۵۸۱.

د لغاتو حل: قباب: جمع قُبة: اي خيم الؤلؤ (د ملغلرو خيمه). اذفر: اي شديد الرائحة (ډېر بوی لرونکی)

تشريح: د غميانو د گنبدي څخه مراد دادی چي د حوض کوثر پر دواړو غاړو باندي چي کومي گنبدي دي هغه به د خښتو، ډبرو، چونې او خټو په ډول شيانو څخه جوړي سوي نه وي بلکه هره گنبده به په اصل کي يو لوی غمی وي چي د ننه به خالي وي او په هغه کي به د ناستي او اوسېدلو ټولي اسانتياوي موجود وي .

چي رسول الله ﷺ ته خپل پروردگار ورکړي دي: د دغه جملې په ذريعه دغه آيت کريمه (انا اعطيناک الکوثر) ته اشاره ده چي د هغه په تفسير کي ډېرو مفسرينو ويلي دي چي په دغه آيت کريمه کي د کوثر څخه مراد خير کثير يعني د بې شمېره خيرو او نعمتو زياتوب دی چي پروردگار رسول الله ﷺ ته ورکړي دي ، په دې کي نبوت او رسالت، قرآن کريم او د علم او حکمت نعمتونه هم شامل دي او د امت زياتوب او د هغه ټول مراتب عاليه هم شامل دي چي په هغه کي يو ډير لوی نعمت رسول الله ﷺ ته په آخرت کي مقام محمود او د ذکر سوي حوض ورکول دي، په دې اعتبار سره په دې اړه اختلاف نسته چي د کوثر څخه مراد حوض کوثر دی يا د خير کثير مراد کېدو په صورت کي د حوض کوثر په شمول ټول نعمتونه او خيرونه پکښي شامل دي، همدارنگه د حضرت جبرائيل عليه السلام د ذکر سوي جواب حاصل دادی چي الله جل جلاله رسول الله ﷺ ته چي کوم کوثر ورکړی دی په هغه کي يو شی دغه حوض کوثر دی ځينو مفسرينو د کوثر څخه مراد د امت علماء اخيستی دی ، مگر دا قول هم د خير کثير خلاف نه دی ځکه چي دغه دواړه شيان هم په خير کثير کي داخل دي .

د حوض کوثر فضيلت

﴿۵۳۳۲﴾: وَعَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ و زواياه سواء وَمَاؤُهُ أَبْيَضُ مِنَ اللَّبَنِ وَرِيحُهُ أَطْيَبُ

زما حوض (يعني حوض کوثر) د يوې مياشتي د فاصلې اوږد والي لري د هغه زاويې

(کونجونه) برابر دي د هغه اوبه تر شيدو زياتي سپيني دي، خوشبويي يې

مِنَ الْمِسْكِ وَكِيزَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا فَلَا يَظْمَأُ أَبَدًا. متفق

عليه.

د مشکو څخه زياته ده او د هغه کوزې (ګلاسونه) د آسمان د ستورو په ډول دي څوک چي د دغه څخه اوبه وڅښي هغه به بيا هيڅکله نه تږى کيږي، بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ١١\ ٤٧٣، رقم: ٦٥٧٩، ومسلم ١٧٩٣\٤، رقم: ٢٧- ٢٢٩٢.

د لغاتو حل: وكيزانه: جمع كوز. (كوزه)

تشريح: هغه به هيڅکله نه تږى کيږي، له دې څخه څرګنده سوه چي په جنت کي به اوبه يا د بل څښاک څښل د تندي په وجه نه وي بلکه د خوند تر لاسه کولو لپاره به وي ځکه چي په جنت کي د يو شي خوړل د لوږي په وجه نه وي بلکه د خوند اخيستلو په وجه وي ځکه چي جنت خو هغه ځاى دى چي هلته نه لوږه وي او نه تنده، په قرآن کريم کي دغه حقيقت ته داسي اشاره فرمايل سوې ده:

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَى

يعني دلته په جنت کي ستاسو لپاره (ارام) دى چي نه به وږي کېږئ، نه به لوڅېږئ، بيله شکه تاسو به دلته نه تږي کيږئ او نه به په لمر کي ګرميږئ.

د حوض کوثر اوږدوالى او د هغه ځانګړتيا

﴿٥٣٣٣﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ حَوْضِي

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما د حوض پراخوالى

أَبْعَدُ مِنْ أَيْلَةَ مِنْ عَدَنٍ لَهُوَ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ الثَّلْجِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ بِاللَّبَنِ

دومره دى لکه څومره چي د مقام ايله او عدن په منځ کي فاصله ده بلکه د دې څخه هم زيات، د دې اوبه تر واوري زياتي سپيني او تر شاتو زياتي خوږې دي چي په هغه کي شيدې ګډې سوي

وَلَآنِيَتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ النُّجُومِ وَإِنِّي لَأَصُدُّ النَّاسَ عَنْهُ كَمَا يَصُدُّ الرَّجُلُ إِبِلَ

دي او د دې د څښلو لوښي د آسمان د ستورو څخه زيات دي او زه به د غير امتونو خلک خپل

حوض کوثر ته د راتلو څخه داسي منع کوم لکه څرنګه چي يو سړي د خپلو اوښانو حوض ته د

النَّاسِ عَنْ حَوْضِهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَتَعْرِفُنَا يَوْمَئِذٍ قَالَ نَعَمْ لَكُمْ سِيمَا

نورو اوښانو راتلو څخه منع کوي، صحابه کرامو پوښتنه وکړه اې د الله رسوله! په دغه ورځ به تاسو موږ پیژنئ؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، ستاسو لپاره به يوه نښه وي

لَيْسَتْ لِأَحَدٍ مِنَ الْأُمَمِ تَرِدُونَ عَلَيَّ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ أَثَرِ الْوُضُوءِ. رواه

چي د بل امت لپاره به نه وي، تاسو به ما ته په داسي حال کي راځي چي ستاسو مخونه او لاسونه او پښي به د اوداسه په وجه روښانه او ځلانده وي،

مسلم وفي رواية له عن انس قَالَ تُرَى فِيهِ أَبَارِيقُ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ كَعَدَدِ

مسلم او د مسلم په يو بل روايت کي د حضرت انس څخه دا الفاظ دي چي د رسول الله ﷺ دا ارشاد وفرمايه چي په حوض کي به د سرو او سپينو زرو لوښي وي دومره لکه څومره چي د

نُجُومِ السَّمَاءِ، وفي اخرى له عن ثوبان قال سُئِلَ عَنْ شَرَابِهِ فَقَالَ أَشَدُّ بَيَاضًا

آسمان ستوري دي او د مسلم په يو بل روايت کي چي د ثوبان څخه نقل دی دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ څخه د حوض کوثر د اوبو په اړه پوښتنه وسول، نو رسول الله ﷺ وفرمايل: اوبه

مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ يَغُتُّ فِيهِ مِيزَابَانِ يَمُدَّانِهِ مِنَ الْجَنَّةِ أَحَدُهُمَا مِنْ ذَهَبٍ وَالْآخَرُ مِنْ وَرِقٍ.

يې د شيدو څخه زياتي سپيني او د شاتو څخه زياتي خوږې دي هغه ته د اوبو دوې ناوې را بهيږي چي حوض کوثر به د اوبو څخه ډک ساتي او دا اوبه د جنت څخه راځي په هغه کي يوه ناوه د سرو زرو ده او دويمه د سپينو زرو ده.

تخريج: صحيح مسلم: ۱\۲۱۷، رقم: ۳٦-۲٤۷.

د لغاتو حل: ايلة: وهي بلدة على الساحل من آخر بلاد الشام مما يلي بحر اليمن. سيماء: وهو العلامة. محجلين: جمع محجل وهو الذي في يديه ورجليه بياض.

تشريح: (ايله) د يو ښار نوم دی چي د شام هيواد يوه ساحلي سيمه ده او نن سبا د اسرائيلو په حدود کي واقع او د هغوئ يو بندرګاه ده چي اوسنی نوم يې ايلات دی، دغه ښار د بحر احمر په

شمال کي واقع دی او د عدن د بحر احمر جنوب سره واقع دی د یو مشهور جزیره نما نوم دی چي یو وخت د یمن یو ښار او د هغه بندرګاه وه ، د رسول الله ﷺ د وینا خلاصه داده چي د ایله او عدن په منځ کي څومره فاصله ده ، هغومره فاصله به زما د حوض د یوه سر څخه تر دوهم سر پوري وي، څرګنده دي وي چي په دې اړه کوم روایات منقول دي په هغو کي رسول الله ﷺ د خپل حوض د دواړو سرونو د درمیانه فاصلې څرګندولو لپاره د ښارونو او سیمي ذکر وکړ، د مثال په توګه په دغه حدیث کي د ایله او عدن په منځ کي ذکر کړی دی حال دا چي په راتلونکي حدیث کي د عدن او عمان په منځ کي ذکر کړی دی همدارنګه په یو بل حدیث کي د صنعاء او مدینې د منځ ذکر دی نو په دغه ټولو حدیثونو کي د مفهوم د مطابقت پیدا کولو لپاره به ویل کیږي چي د ذکر سوو ښارونو درمیاني فاصلو په ذریعه د حوض کوثر دواړو سرونو درمیاني فاصله او د هغه اوږدوالی څرګندول تحدیدا نه دي بلکه د تمثیل په توګه دي ، مطلب دا چي رسول الله ﷺ د ټاکل سوي حد بندي په توګه دا ونه فرمایل چي زما د حوض عرض او طول دومره دی څومره چي د فلاني دوو ښارونو په منځ کي مسافت دی بلکه رسول الله ﷺ په دې اړه چي کوم حدیث وفرمایه او کوم اشخاص چي هغه وخت د رسول الله ﷺ مخاطب وه د هغوئ د پوهي او د هغوئ د ذاتي معلوماتو په لحاظ ساتلو سره د هغوئ په مخکي محض د تمثیل په توګه بیان کړ چي زما د حوض د دواړو سرونو درمیانه فاصله تقریبا دومره ده څومره چي د فلاني دوو ښارونو درمیاني فاصله ده .

مرتد به د حوض کوثر څخه لیري وي

﴿۵۳۳۴﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِنِّيْ

د حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : زه به

فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ مَنْ مَرَّ عَلَيَّ شَرِبَ وَمَنْ شَرِبَ لَمْ يَظْمَأْ أَبَدًا لَيَرِدَنَّ عَلَيَّ

پر حوض کوثر ستاسو بندوبست کونکی یم ، څوک چي زما په خوا کي تیریږي او به به څښني او څوک چي یې وڅښني هغه به هیڅکله تږی نه سي البته ما ته به ډیر

أَقْوَامٌ أَعْرِفُهُمْ وَيَعْرِفُونِي ثُمَّ يُحَالُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَأَقُولُ إِنَّهُمْ مِنِّي فَيُقَالُ

قومونه راځي زه به هغوئ پیژنم او هغوئ به ما پیژني بیا به زما او د هغوئ په منځ کي یو شی

حائل کړل سي زه به وایم دا خلک زما د امت څخه دي یا زما پر طریقه دي ددې په جواب کي به

إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ فَأَقُولُ سُحْقًا سُحْقًا لِمَنْ غَيَّرَ بَعْدِي. متفق علیه

وویل سي تاسو ته معلومه نه ده چي دوئ ستاسو څخه وروسته څه څه نوي خبري پیدا کړي دي (د دې اوریدو سره) به زه وایم دا خلک دي زما څخه لیري سي د الله ﷻ د رحمت څخه دي لیري سي چي زما څخه وروسته یې په دین کي تبدیلي کړې ده. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۱\ ۴۶۴، رقم: ۶۵۸۳، ومسلم ۴\ ۱۷۹۳، رقم: ۲۶- ۲۲۹۰.

د لغاتو حل: فرطکم: ای سابقکم ومقدمکم (وړاندي کس)

تشریح: په حدیث کي چي دکومو خلکو یادونه سوې ده چي هغوئ به حوض کوثر ته راځي مګر هغوئ به له رسول الله ﷺ او حوض کوثر څخه لیري کړل سي د دوئ په اړه دا وضاحت نسته چي هغه به کوم خلک وي په ظاهره دا معلومېږي چي ددې څخه هغه خلک مراد دي چي د رسول الله ﷺ په زمانه کي مسلمانان سوي وه او تر څو چي رسول الله ﷺ په دغه دنیا کي وو هغوئ مسلمانان وه مګر د رسول الله ﷺ دوفات څخه وروسته هغوئ د مختلفو ګمراه کوونکو تحریکونو لکه دمسلمه کذاب د دروغو دعوه نبوت او داسي نورو ښکار کېدو سره د اسلام څخه وګرځېدل او مرتد سول نو دحدیث مضمون د تېر باب په باب الحشر کي د څلورم حدیث چي د حضرت ابن عباس ﷺ څخه منقول دي، د مضمون په ډول دی چي په هغه کي رسول الله ﷺ فرمایلي دي چي د قیامت په ورځ به د حشر په میدان کي زه داسي خلک دوږخ ته تلونکي وینم نو وایم به چي دا خو زما صحابه دي مګر بیا به ما ته وښودل سي چي دا هغه خلک دي چي ستاسو مخکي خو مسلمانان وه مګر ستاسو څخه وروسته د اسلام څخه ګرځېدلي وه نو ددغه حدیث په ضمن کي چي کومه تشریح او تاویل سوی دی دلته هم هغه په نظر کي ساتل پکار دي.

یو احتمال دا هم کیدای سي چي په دغه حدیث کي د ذکر سوو خلکو څخه مراد اهل بدعت دي چي په دین کي نوي نوي خبري راوباسي مګر دا خبره ثابته ده چي ددغه امت هیڅ ګناه کار هم که د هغه ګناه څومره لویه وي حوض کوثر ته د راتلو څخه او د هغه اوبو څښلو څخه به نه منع کیږي ځکه دا احتمال رد کیږي مګر که د بدعت تعلق په دین او ملت کي د یو نوي خبري په پیدا کولو سره وي چي هغه د سره په اصول دین کي نفي کیږي او نبوت او شریعت باندي داسي اثر لوېږي چي پر هغه د کفر اطلاق وسي نو ددغه درجې اهل بدعت ته به یقینا مرتد ویل کیږي او هغه خلک ددغه حدیث محمول ګرځول کیدای سي.

د شفاعت څخه د ټولو نبيانو انکار

﴿۵۳۳۵﴾: وَعَنْ اَنَسٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يُحْبَسُ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: مسلمانان به بند کړل سي په ورځ

الْقِيَامَةِ حَتَّى يُهِمُّوا بِذَلِكَ فَيَقُولُونَ لَوِ اسْتَشْفَعْنَا إِلَى رَبِّنَا فَيُرِيحُنَا مِنْ مَكَانِنَا

د قيامت تر دې چي هغوئ به فکر او تردد کي ولويږي او په خپل منځ کي به وايي کاش چي موږ يو ثوک د سفارش لپاره تيار کړي چي زموږ رب ته زموږ شفاعت وکړي او موږ د دغه تکليف څخه خلاص کړي،

فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ أَنْتَ آدَمُ أَبُو النَّاسِ خَلَقَكَ اللّٰهُ بِيَدِهِ وَأَسْكَنَكَ جَنَّتَهُ

هغوئ به (په دغه خيال) آدم عليه السلام ته ورسي ورته و به وايي ته د ټولو خلکو پلار يې الله تعالى ته په خپل لاس سره جوړ کړي يې په خپل جنت کي يې ساتى يې

وَأَسْجَدَ لَكَ مَلَائِكَتَهُ وَعَلَّمَكَ أَسْمَاءَ كُلِّ شَيْءٍ و اشفع لنا عِنْدَ رَبِّكَ حَتَّى يُرِيحَنَا

په خپلو ملائکو باندي يې درته سجده کړې ده او د هر شي نومونه يې درته ښودلي دي ته خپل رب ته زموږ سفارش وکړه چي د دغه ځای څخه مو وباسي او راحت او اطمينان را کړي،

مِنْ مَكَانِنَا هَذَا قَالَ فَيَقُولُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَيَذْكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ أَكْلَهُ مِنَ

حضرت آدم عليه السلام به ورته وايي څرنګه چي ستاسو خيال دی زه د هغې درجي څخه نه يم (يعني زه د شفاعت درجه نه لرم) بيا به آدم عليه السلام د خپلي هغه خطا ذکر وکړي چي هغه د

الشَّجَرَةِ وَقَدْ نُهِيَ عَنْهَا وَلَكِنِ ائْتُوا نُوحًا أَوَّلَ نَبِيٍّ بَعَثَهُ اللّٰهُ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ

الله تعالى د منع کړل سوي درختي څخه خوراک کړی وو ليکن تاسو نوح عليه السلام ته ورسئ کوم چي لومړنی نبي دی چي الله تعالى د ځمکي خلکو ته ليږلی وو

فَيَأْتُونَ نُوحًا فَيَقُولُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَيَذْكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ سُؤَالَهُ رَبَّهُ بِغَيْرِ

نو هغوئ به نوح عليه السلام ته ورسي نوح عليه السلام به ورته وايي زه د شفاعت اهل نه يم او د خپلي هغه خطا ذکر به وکړي چي هغه بې علمه کړې وه (يعني د الله څخه د خپل زوی د غرق

کيدو څخه د ساتني خواست)

عِلْمٍ وَلَكِنْ ائْتُوا إِبْرَاهِيمَ خَلِيلَ الرَّحْمَنِ قَالَ فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُ إِنِّي

او بيا به وايي تاسو حضرت ابراهيم خليل الله عليه السلام ته ورسئ، ويلي دي نبي کريم ﷺ چي هغوئ به ابراهيم عليه السلام ته راسي هغه به ورته وايي چي زه

لَسْتُ هُنَاكُمْ وَيَذْكُرُ ثَلَاثَ كَذِبَاتٍ كَذَبَهُنَّ وَلَكِنْ ائْتُوا مُوسَى عَبْدًا آتَاهُ اللَّهُ

ددې کار لائق نه يم او په دنيا کي د درې واره درواغ ويلو ذکر به وکړي چي ده ويلي وه ليکن تاسو موسى عليه السلام ته ورسئ هغه د الله تعالى داسي بنده دی چي الله تعالى

التَّوْرَاةَ وَكَلَّمَهُ وَقَرَّبَهُ نَجِيًّا قَالَ فَيَأْتُونَ مُوسَى فَيَقُولُ إِنِّي لَسْتُ هُنَاكُمْ وَيَذْكُرُ

تورات باندي نازل کړی دی او الله تعالى ورسره خبري کړي دي او نژدې کړی يې وو لپاره د خبرو کولو د (راز)، ويلي دي نبي کريم ﷺ چي هغوئ به حضرت موسى عليه السلام ته راسي هغه به ورته وايي زه ددې کار لائق نه يم او د خپلي هغه خطا ذکر به وکړي .

خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ قَتْلَهُ النَّفْسَ وَلَكِنْ ائْتُوا عِيسَى عَبْدَ اللَّهِ وَرَسُولَهُ وَرُوحَ اللَّهِ

چي د قبطي د وژلو په اړه يې کړې وه ، ليکن تاسو حضرت عيسى عليه السلام ته ورسئ چي د الله تعالى بنده او رسول دی د الله تعالى روح دی

وَكَلِمَتَهُ قَالَ فَيَأْتُونَ عِيسَى فَيَقُولُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَلَكِنْ ائْتُوا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ

او د الله تعالى کلمه ده نو حضرت عيسى عليه السلام ته به ورسئ، حضرت عيسى عليه السلام به ورته وايي زه ددې کار اهل نه يم تاسو حضرت محمد ﷺ ته ورسئ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدًا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ فَيَأْتُونِي فَأَسْتَأْذِنُ

هغه د الله تعالى داسي بنده دی چي د هغه مخکني او وروستني ټول ګناهونه معاف سوي دي، رسول الله ﷺ وفرمايل : بيا به خلک ما ته راسي او زه به د الله تعالى په حضور کي د حاضرى

عَلَى رَبِّي فِي دَارِهِ فَيُؤْذَنُ لِي عَلَيْهِ فَإِذَا رَأَيْتُهُ وَقَعْتُ سَاجِدًا فَيَدَعُنِي مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ

اجازه وغواړم، الله تعالى به ما ته اجازه راکړي زه چي الله تعالى ووينم نو پر سجده به ورته

پریوځم او الله تعالی چي تر څو مره وخته پوري مناسب ګڼي ما به پر سجده لري

يَدَعَنِي فَيَقُولُ ارْفَعْ مُحَمَّدُ وَقُلْ تُسْمَعْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ وَسَلْ تُعْطَ قَالَ فَأَرْفَعُ

بیا به فرمایي اې محمد ! سر پورته کړه ستا خبره به واورېدل سي او شفاعت کوه شفاعت به دي قبول سي او سوال کوه څه چي ویل غواړې زه به یې درکړم، رسول الله ﷺ وفرمایل ددې اورېدو

رَأْسِي فَأُثْنِي عَلَى رَبِّي بِثَنَاءٍ وَتَحْمِيدٍ يُعَلِّمُنِيهِ ثُمَّ أَشْفَعُ فَيَحُدُّ لِي حَدًّا فَأَخْرُجُ

سره به زه سر پورته کړم او د خپل رب تعریف او ثناء به په هغه الفاظو کي وکړم چي الله تعالی به يې ما ته ښيي بیا به زه شفاعت کوم او زما لپاره به د شفاعت یو حد وټاکل سي بیا د رب العزت

فَأُخْرِجُهُمْ مِنَ النَّارِ وَأُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ ثُمَّ أَعُودُ الثَّانِيَةَ فَأَسْتَأْذِنُ عَلَى رَبِّي فِي دَارِهِ

د درګاه څخه د باندي راوتلو سره به زه هغه خلک (چي د چا په حق کي سفارش قبول سوی وي) د دوزخ څخه د باندي راوباسم او په جنت کي به يې داخل کړم او بیا به د رب العزت په دربار کي د حاضرۍ اجازه وغواړم

فَيُؤْذَنُ لِي عَلَيْهِ فَإِذَا رَأَيْتُهُ وَقَعْتُ سَاجِدًا فَيَدَعُنِي مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَدَعَنِي ثُمَّ

ما ته به اجازه راکړل سي او زه به د پروردګار په لیدو سره پر سجده پریوځم تر څو پوري چي الله تعالی غواړي زه به پر سجده پروت یم بیا به

يَقُولُ ارْفَعْ مُحَمَّدُ وَقُلْ تُسْمَعْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ وَسَلْ تُعْطَ قَالَ فَأَرْفَعُ رَأْسِي فَأُثْنِي

الله تعالی وفرمایي اې محمد ! خپل سر پورته کړه څه چي ویل غواړې زه به يې واورم، شفاعت کوه زه به يې قبلوم، غواړه زه به يې درکوم نو زه به خپل سر پورته کړم او په هغه الفاظو کي به د

عَلَى رَبِّي بِثَنَاءٍ وَتَحْمِيدٍ يُعَلِّمُنِيهِ قَالَ ثُمَّ أَشْفَعُ فَيَحُدُّ لِي حَدًّا فَأَخْرُجُ فَأُخْرِجُهُمْ

الله تعالی حمد او ثناء بیان کړم چي الله تعالی به ما ته ښودلي وي، بیا به زه شفاعت کوم او زما لپاره به د شفاعت یو حد وټاکل سي بیا به زه د باندي راووځم هغه خلک به

مِنَ النَّارِ وَأُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ ثُمَّ أَعُودُ الثَّالِثَةَ فَأَسْتَأْذِنُ عَلَى رَبِّي فِي دَارِهِ فَيُؤْذَنُ لِي

د دوزخ څخه راباسم او په جنت کي به يې داخل کړم، بیا به زه په دریم وار د رب العزت په دربار

کي حاضر سم او الله تعالی به ما ته اجازه راکړي

عَلَيْهِ فَإِذَا رَأَيْتُهُ وَقَعْتُ سَاجِدًا فَيَدَعُنِي مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَدَعَنِي ثُمَّ يَقُولُ ارْفَعْ

هر کله چي زه الله تعالی ووینم نو پر سجده به ورته پریوځم او تر څو پوري چي الله تعالی ته منظوره وي زه به ورته پر سجده پروت یم بیا به الله تعالی وفرمایي اې محمد ! سر پورته کړه

مُحَمَّدُ وَقُلْ تُسْمَعْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ وَسَلْ تُعْطَهْ قَالَ فَأَرْفَعُ رَأْسِي فَأُثْنِي عَلَى رَبِّي

وایه څه وېل غواړې، وایه زه به یې واورم، شفاعت کوه زه به یې قبلوم، غواړه زه به یې درکوم، نو زه به خپل سر پورته کړم او په هغه الفاظو کي به د الله تعالی حمد او ثناء وکړم

بِثَنَاءٍ وَتَحْمِيدٍ يُعَلِّمُنِيهِ قَالَ ثُمَّ أَشْفَعُ فَيَحُدُّ لِي حَدًّا فَأَخْرُجُ فَأُخْرِجُهُمْ مِنَ

چي الله تعالی به ما ته ښودلي وي بیا به زه شفاعت کوم او زما لپاره به د شفاعت یو حد وټاکل سي بیا به زه د باندي راووځم هغه خلک به د دوږخ څخه راوباسم

النَّارِ وَأُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ حَتَّى مَا يَبْقَى فِي النَّارِ إِلَّا مَنْ حَبَسَهُ الْقُرْآنُ أَيْ وَجَبَ

او په جنت کي به یې داخل کړم تر دې چي په دوږخ کي به یوازي هغه خلک پاته سي چي د قرآن د

عَلَيْهِ الْخُلُودُ قَالَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا قَالَ

حکم د مخي به هغوئ همېشه او همېشه په دوږخ کي وي بیا رسول الله ﷺ دغه آیت تلاوت کړ: (عسی ان یبعثک ربک مقاما محمودا)، (نژدې ده چي ستا رب تا پر مقام محمود ودروي) او رسول الله ﷺ وفرمایل:

وَهَذَا الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ الَّذِي وُعِدَهُ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. متفق علیه.

دا هغه مقام محمود دی چي د هغه وعده الله تعالی ستاسو د نبي سره کړې ده. بخاري او مسلم.

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۱۷، رقم: ۶۵۶۵، ومسلم ۱\۱۸۰، رقم: ۳۲۲-۱۹۳.

د لغاتو حل: یهموا: اي یحزنوا (غمجن کیږي).

تشریح هغه لومړنی نبي دی چي الله ﷻ.....الخ: دلته دا سوال پیدا کیدای سي چي د حضرت نوح علیه السلام څخه مخکي درې نبیان، حضرت ادم علیه السلام، حضرت شیث علیه السلام او حضرت ادریس علیه السلام

دنيا ته راغلي دي نو بيا حضرت نوح عليه السلام لومړنی نبي څرنګه سو، ددې څرګنده جواب دادی چي لومړني درې نبيان چي دنيا ته راغلل نو ټوله مځکه يوازي د کافرانو ځای نه وو بلکه په دنيا کي مؤمنان هم موجود وه او دغه درې سره نبيانو مخاطب مؤمنان او کافران دواړه دي، د دوئ پر خلاف کله چي حضرت نوح عليه السلام دنيا ته راغلی نو پر ټوله مځکه باندي يوازي کافران وه او د مؤمنانو وجود نه وو، په دې اعتبار حضرت نوح عليه السلام دنيا ته لومړنی راتلونکی نبي دی چي دهغه واسطه يوازي د کافرانو سره وه، ددغه سوال نور جوابونه هم علماؤ ليکلي دي مګر هغه زيات ټينګ نه دي.

دلته يو خاص نکتې ته اشاره کول ضروري دي دا چي فرمايل سوي دي چي کله ټول خلک په پيل کي حضرت ادم عليه السلام ته او بيا به يو په بل پسې يو يو نبي ته راځي تر دې چي په پای کي به زموږ د حضرت محمد ﷺ په خدمت کي په حاضرېدو سره د شفاعت غوښتنه کوي او رسول الله ﷺ به د هغوئ غوښتنه ومني، نو سوال دادی چي کله هر څه د الله جل جلاله له خوا دی چي هغه به د خلکو په زړونو کي د چا شفاعت کونکي ته د ورتلو خيال اچوي او لومړنی خيال به د حضرت ادم عليه السلام په اړه وي چي هغه د خلکو په زړونو کي د رسول الله ﷺ خيال واچوي او هغوئ به يوه يوه نبي ته د ورتلو پر ځای يوازي د رسول الله ﷺ په خدمت کي ورسيږي نو ددې جواب دادی چي په دغه اوږده عمل کي به د الله جل جلاله يو لوی حکمت پټ وي او هغه دا چي د رسول الله ﷺ تر ټولو افضل کېدل ټول مخلوق ته څرګند سي که داسي وي نو خلک به په لومړي پړاو کي رسول الله ﷺ ته په رسېدو سره د شفاعت غوښتنه وکړي او رسول الله ﷺ به د هغوئ شفاعت وکړي نو دا احتمال پاته کيږي چي نورو به هم د شفاعت جرئت کولای او که بل نبي ته هم د شفاعت غوښتنه کېدل نو هغه به هم شفاعت کولای مګر کله چي هغه خلک يوه يوه نبي ته په ورتلو سره هغوئ ته د شفاعت درخواست کوي او هريو د شفاعت څخه انکار کوي او بيا په پای کي رسول الله ﷺ ته غوښتنه کوي چي رسول الله ﷺ يې په قبلولو سره د هغوئ مقصد پوره کوي نو د رسول الله ﷺ تر ټولو لوړ مرتبه کېدل او په الهي دربار کي د کمال قرب درلودل په څرګنده ثابتيږي او هريوه ته به دا څرګند سي چي د رسول الله ﷺ د مرتبې او درجې برابر بل څوک نسته نو ددې څخه ثابته سوه چي زموږ حضرت محمد ﷺ پر ټول مخلوق تر دې چي پر انسانانو، ملائکو او ټولو نبيانو عليهم السلام باندي فضيلت لري ځکه چي شفاعت دومره ارزښتناکه او د لوی درجې کار دی چي هيڅوک هم د هغه جرئت نه کوي، يوازي رسول الله ﷺ به يې کوي.

حضرت نوح عليه السلام چي د خپل کومي خطا يادونه وکړل د هغه خلاصه داده چي د نوح عليه السلام پر له

پسې درواغجن ګڼل او د الله ﷻ د احکامو د نافرمانۍ په سزا کې پر نړېوالو باندې د اوبو عذاب نازل سو او پر ټوله مځکه باندې هلاکونکي اوبه خپرې سوې نو د الله ﷻ په حکم سره حضرت نوح علیه السلام د خپلې کورنۍ او دخپلو منونکو یو مختصر شمېر په یوې کښتۍ کې کښېنوی چې هغوئ ټول د طوفان د هلاکت څخه خوندي سي نو هغه وخت هغه خپل زوی چې د کافرانو ملګری وو راوغوښتی او ورته یې وویل چې ته د کافرانو ملګرتیا پرېږده اوس هم ایمان راوړه او زموږ سره په کښتۍ کې سپور سه خو د هغه زوی ونه منل او په پای کې د نورو ټولو خلکو سره هغه هم په اوبو کې غرق سو ، په دغه وخت کې حضرت نوح علیه السلام د خپل زوی په اړه د غرقېدو څخه د خلاصون دعاء وغوښتل او د الله ﷻ په دربار کې یې داسې عرض وکړ :

رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ

ژباړه: اې زما پروردګاره! زما زوی زما د کورنۍ څخه دی (ده ته خلاصون ورکړې) بېله شکه ستا وعده رېښتونې ده او ته احکم الحاکمین ذات یې .

الله ﷻ د حضرت نوح علیه السلام دغه غوښتنه چې یو داسې امر وو چې هغه بېله پوهې ظاهر کړی وو او ددې پلټنه یې نه وه کړې چې ما لره د الله ﷻ څخه دا ډول دعاء غوښتل پکار دي که نه، ځکه پر هغه د الله ﷻ له خوا ملامتیا نازله سوه چې اې نوح! زموږ څخه هغه څه مه غواړه چې د هغه د حقیقت علم تا ته نه وي او د هغه په اړه تا ته معلومه نه ده چې هغه شی غوښتل پکار دي که یا . او هغه به په دنیا کې د درې واره درواغ ویلو یادونه وکړي، حضرت ابراهیم علیه السلام چې کومې خبرې په درواغ سره تعبیر کړې په حقیقت کې پر هغو د درواغو اطلاق نه کېږي که څه هم د ظاهري حیثیت په اعتبار د درواغو صورت لري مګر انبیاء چې د کومې لوړې مرتبې خاوندان وي او هغوئ چې څومره لوړ مقام لري د هغه سره سم د هغوئ داسې خبرې هم چې د هغه د مقام څخه کښته وي د الله ﷻ په دربار کې نېوکه پرې کېږي ، ځکه دا ویل سوي دي چې (حسنات الابرابر سیئات المقربین) یعنې ځینې خبرې د نیکانو په اړه نیکي ده مګر د مقربینو په اړه بدي وي، پاته سوه دا خبره چې هغه درې خبرې څه وې چې حضرت ابراهیم علیه السلام به یې د درواغو په توګه خطا بنیي نو په هغو کې یوه خبره داده چې یوه ورځ د حضرت ابراهیم علیه السلام قوم د یوې میلې لپاره د ښار څخه دباندې ووتل نو حضرت ابراهیم علیه السلام اراده وکړل چې زه د دغه خلکو سره نه ځم او کله چې دا ټول خلک ولاړ سي نو د هغوئ په نه شتون کې به د هغوئ بتان مات کړم کوم چې هغوئ یې عبادت کوي او زما د وار وار ویلو سربېره د بت پرستۍ څخه نه منع کېږي نو خپل قوم

ته يې وويل که تاسو ځئ نو ولاړ سئ زه ستاسو سره نسم تللای ځکه چي زه ناروغ يم ، څرګنده ده چي هغه په ليدو کي ناروغ نه وو او د هغه دغه وينا چي زه ناروغ يم په ظاهره دروغ ګڼل کيږي مګر که حقيقت ته وکتل سي نو د هغه دغه خبره په دروغو کي نه شمېرل کيږي ځکه چي د هغه په زړه کي داوه چي ستاسو د کفر، شرک او غلطو کړنو په وجه زما زړه زهير سوی دی او زه ستاسو په غم کي ناروغ يم.

دوهمه خبره داوه چي د قوم د خلکو د ميلې څخه د راتلو وروسته حضرت ابراهيم عليه السلام د هغوئ بتان مات کړل او کله چي هغوئ بېرته راغلل نو خپل بتان يې مات ولېدل نو د حضرت ابراهيم عليه السلام دغه جواب هم په خپل ظاهري حيثيت سره دروغ معلوميږي چي دغه کار غټ بت کړی دی مګر دلته هم دا صورت حال دی چي د حضرت ابراهيم عليه السلام د دغه خبري مراد دا وو چي تاسو د دغه غټ بت عبادت او تعظيم کوئ نو د ده وجود د دې خبري باعث جوړ سو چي کوچني بتان يې مات کړل ، د دې خبري څخه د حضرت ابراهيم عليه السلام اصل مقصد د هغه خلکو د دروغجن ثابتول او د هغوئ شرمنده کول وو چي کوم بت تاسو تر ټولو لوی منئ او تر ټولو زيات د هغه عبادت کوئ د هغه د لاچارۍ دا حالت دی چي د هغه ملګري بتان مات سوي دي مګر هغه هيڅ يو بت ونه ژغوريئ ، په داسي صورت کي ايا دا بت ستاسو د عبادت وړ ګرځېدای سي ، د دې مثال داسي دي لکه يو سړی چي ډېر زيات ښه ليکونکی وي او د هغه په مقابله کي يو بل سړی ډېر خراب خط ليکي او هغه د خراب خط والا سړی د هغه ښه ليکوال د ليکني په لېدو سره ووايي چي ايا دغه خط تا ليکلی دی او ښه ليکوال ورته ووايي چي نه، دا خو تا ليکلی دی، څرګنده ده چي د دغه جواب په ذريعه هغه دا څرګندوي چي ته خو دومره ښه خط هيڅکله نه سې ليکلای بيا دلته زما څخه پرته بل څوک داسي خط ليکلای سي.

دريمه خبره داوه چي هغه خپله ښځه يعني بي بي ساره رضي الله عنها د يو بدکار کافر دلاسه د ژغورني لپاره ويلي وه چي دغه ښځه زما خور ده ، دا خبره په ظاهره د دروغو په دائره کي راځي مګر که حقيقت ته وکتل سي چي د يو مؤمن يوه مؤمنه ښځه په هر حال ديني خور وي او د دې خبري کولو څخه د حضرت ابراهيم عليه السلام مراد هم دا وو چي دغه ښځه زما ديني خور ده نو پر دې باندي د دروغو اطلاق څرنګه کيدای سي ، دا هم بايد په ذهن کي وي چي بي بي ساره رضي الله عنها ته خور ويل دروغ نه وه.

اوس د حضرت عيسی عليه السلام په لور راسئ، د نورو انبياوو پر خلاف حضرت عيسی عليه السلام به د شفاعت په اخستلو سره د راتلونکو په وړاندي څه عذر نه بيانوي او نه به د خپلي خطا يادونه

کوي ، ددې وجه علماؤ دا ليکلي ده چې حضرت عيسى علیه السلام به هغه وخت د خپل يو عذر په بيانولو کې توقف ځکه کوي چې هغه به د هغه عظمت په وجه چې د عيسايانو له خوا هغه ته د الله جل جلاله د زوى ويلو په صورت کې پر هغه باندې تپل سوى دى ، نو هغه به په دغه درجې سره شرمنده او نادم وي چې هغه به خپل سکوت عذر وګرځوي، په ځينو روايتو کې د هغه عذر هم نقل سوى دى ، په هر حال اصل خبره داده چې د شفاعت درجه به يوازې حضرت محمد ﷺ ته تر لاسه وي چې سيد المرسلين او امام النبيين دى، د رسول الله ﷺ څخه پرته نور ټول نبيان او رسولان عليهم السلام د شفاعت پر مقام باندې د الله جل جلاله په دربار کې د شفاعت کولو څخه عاجزه او قاصر دې، هغوئ ته دغه لوړه درجه او مرتبه نه ده ورکړل سوې نو د شفاعت د غوښتنې په اخيستلو د راتلونکو په وړاندې هيڅ عذر بيانولو ضرورت به نه وي که هغوئ ټول په هغوئ کې ځينې نبيان يو عذر بيان کړي نو د هغه تعلق به يوازې په ظاهري توګه د خپل صوابديد څخه وي ځکه په نورو حديثو کې راغلي دې چې ټول انبياء به د يو عذر بيانولو څخه پرته يوازې دا وايي چې موږ د دغه لوړ کار اهل نه يو .

چې د هغوئ مخکني او وروستني ګناهونه الله جل جلاله بخښلي دي: د دغه جملې په اړه دې څرګنده وي چې ټول انبياء معصوم عن الخطاء يعني د ګناهو څخه پاک دي لکه څرنګه چې د رسول الله ﷺ ذات پاک دى، نو دا سوال پيدا کيږي چې د رسول الله ﷺ په اړه دا ويل چې د هغه ټول مخکني او وروستني ګناهونه الله جل جلاله بخښلي دي، څه معنى لري؟، په دې اړه علماؤ مختلفې خبرې کړې دي او د دغه جملې ډېر تايلونه منقول دي مګر زيات صحيح تاويل دادى چې دغه جمله په اصل کې د الله جل جلاله له خوا د سيد المرسلين اکرام او د رسول الله جل جلاله د فضيلت د اظهار ذريعه ده، قطع نظر ددې څخه چې د رسول الله ﷺ څخه ګناه سوې وي او هغه وبخښل سي، ددې مثال دادى چې کله يو آمر مطلق پاچا خپل خاص مصاحب په هر حال کې خپل مطيع او فرمانبردار وګرځوي او په دې وجه د هغه څخه ډېر زيات خوشحاله وي نو د خپلو نورو مصاحبو او د رعايت د خلکو په منځ کې د هغه خاص مصاحب د امتيازې او خاص حيثيت څرګندولو لپاره هغه ته ووايي چې موږ ته معاف کړلې، که تا هر څه کړي وي او په راتلونکي کې چې ته هر څه کوې د هغه هم در څخه نيو که نسته .

او زه د الله جل جلاله دربار ته په رسېدو سره د هغه په دربار کې د وړاندې کېدو اجازه غواړم: دغه جمله د حديث د دغه عبارت ترجمه ده که د دغه عبارت لفظي ترجمه وکړل سي نو هغه به داسې وي چې زه به د خپل پروردګار څخه د هغه په ځاى کې د داخلېدو اجازه وغواړم، په دغه

صورت كي به ويل كيږي چي د هغه د ځای څخه مراد هغه له خوا د وركول كېدونكي اجر او ثواب ځای يعني جنت دی، مګر دا پېچېده دی، زيات واضح تاويل هغه دی چي توربشتي رحمة الله عليه بيا كړی دی ، هغه ليكلي دي چي د پروردګار سره د هغه په مكان كي د داخلېدو اجازې غوښتلو څخه مراد دادی چي رسول الله ﷺ به د الله جل جلاله څخه دا اجازه وغواړي چي په هغه مقام كي دداخلېدو اجازه ور كړي، چي هلته هيچا ته د داخلېدو اجازه نه وي، هلته په رسېدو سره چي څه وكړل سي د هغه قبلېدل به يقيني وي او هلته په رسېدو سره د درېدونكي او پروردګار په منځ كي هيڅ حجاب حائل نه وي او دا هغه مقام دی چي په مقام محمود سره تعبير كيږي او هغه ته مقام شفاعت هم وايي، پاته سوه دا خبره چي پروردګار خو د مكان او لامكان د قيد څخه پاك دی ، هغه چي هر ځای ياد كړل سي او په كوم ځای كي هغه ته عرض وكړل سي نو هغه هلته موجود دی او هلته اوري او ويني، نو بيا ددې څه ضرورت دی چي رسول الله ﷺ به دحشر په ميدان كي چيري چي د خلكو د شفاعت غوښتنه قبلوي هلته په تللو سره هغه خاص مقام ته د وړاندي كېدو اجازه غواړي، او بيا به عرض او معروض كوي،

ددې جواب دادی چي موقف (يعني د حشر ميدان چيري چي خلك ولاړ وي) په اصل كي د يو داسي نظام په ډول به وي كوم چي د يو باقاعده او مهذب حكومت لاندي وي چيري چي د هر سړي د مرتبې او درجې سره سم كار او دنظم اعمل اجرا كيږي نو هغه وخت به رسول الله ﷺ د شافع حيثيت لري او د شافع دا حق دی چي هغه د عزت او اكرام ځای ته په راتللو سره ودرېږي نو الله جل جلاله به د رسول الله ﷺ په زړه كي دا خبره واچوي چي هغه دی ددغه ځای څخه په تللو سره چي بېره او خوف پكښې وي ، هغه ځای ته راسي چي د رسول الله ﷺ د عزت او اكرام ځای دی چي هلته په اطمينان او ارامه سره عرض او معروض وكړل سي .

او په هغه حمد او ثناء سره چي پروردګار به يې ما ته وښيي...الخ: رسول الله ﷺ دې ته اشاره وفرمايل چي هغه وخت زه كوم الفاظ په كوم طرز د الله جل جلاله د تعريف او توصيف لپاره بيانوم هغه به څه وي دا وخت د هغه علم ما ته هم نسته هغه هر څه به ما ته هغه وخت وښودل سي او څرګنده ده چي د الله جل جلاله حمد او تعريف به په هغه وخت كي او د هغه مقام په مناسبت سره څومره وسعت او ژوروالی لري د هغه ادراك دلته بيانېدلای نسي، په دې اعتبار هغه مقام ته مقام حمد او مقام محمود وايي، د حديث ددغه برخي څخه دا خبره ثابته سوه چي كوم څوك د چا شفاعت كوي نو هغه بايد تر هر څه وړاندي د شفاعت قبلونكي تعريف او توصيف وكړي چي د هغه قرب او توجه تر لاسه كړل سي او په شفاعت منلو سره ونازول سي .

بيا به زه شفاعت كوم : په دې اړه قاضي رحمة الله عليه ليكلي دي چي د حضرت انس رضي الله عنه او حضرت ابو هريره رضي الله عنه په يوه روايت كي دا منقول دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به د سجدې څخه د سر را پورته كولو وروسته د الله جل جلاله بنه حمد او ثناء بيان كړي او بيا د هغه حمد او ثناء وروسته د شفاعت د اجازې په تر لاسه كولو سره د امتي امتي ويل پيل كړي .

او زما لپاره به د شفاعت يو حد وټاكل سي: مطلب دادى چي الله جل جلاله به زما په وړاندي دا وټاكي چي د داسي او داسي ګناه كارو شفاعت وكړه، د مثال په توګه هغه به وفرمايي چي د خپل امت د هغه خلكو شفاعت وكړه كوم چي زنا كار وه ، يا بې لمانځه وه، يا شراب څښونكى وه، نو زه به د ټاكل سوي شفاعت سره سم شفاعت كوم او الله جل جلاله به فرمايي چي ما د زناكارو په اړه ستا شفاعت قبول كړ ، بيا به فرمايي چي ما د بې لمانځو په اړه ستا شفاعت قبول كړ ، پر همدې باندي نوري ډلي هم قياس كېداى سي .

او هغه ډله به د دوږخ څخه په را ايستلو سره په جنت كي داخل كړم: دلته دا سوال پيدا كيږي چي د حديث په پيل كي خو دا ذكر سوي دي چي د شفاعت كونكي به هغه خلك وي كوم چي د حشر په ميدان كي بندي كړل سوي وي او د هغه ځاى د تنګۍ او سختۍ څخه په تنګ راتللو سره به د رسول الله صلى الله عليه وسلم شفاعت غواړي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم هغوئ ته د هغه ځاى د پريشانيو څخه خلاصون وركړي مګر دلته د حديث په دغه برخه كي كله چي د الله جل جلاله په دربار كي د رسول الله صلى الله عليه وسلم د شفاعت كولو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د شفاعت قبلولو يادونه راغلل نو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چي زه به هغه ډله د دوږخ څخه په را ايستلو سره، چي هغوئ به د دوږخ ته استول سوي وي ، ددې دوه جوابه دي، يو خو دا چي كيداى سي د مؤمنانو دوې ډلي وي يوه ډله به د حشر په ميدان كي د بندي كولو څخه پرته دوږخ ته واستول سي او دغه ډله به رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د شفاعت غوښتنه وكړي نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به د شفاعت په ذريعه هغه ډله د هغه بد حال څخه راوباسي او جنت ته به يې ورسوي او بيا ددې څخه وروسته به رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه ډلي په حق كي په ډله ډله كولو سره شفاعت وكړي چي په دوږخ كي به اچول سوي وي او څو واره به هغوئ د دوږخ څخه په را ايستلو سره په جنت كي داخل كړي، ددې جواب خلاصه دا سوه چي رسول الله صلى الله عليه وسلم په دغه حديث كي يوازي د دغه ډلي يادونه وكړه او د كلام د اختصار په توګه د دوهمي ډلي يادونه يې حذف كړل ځكه چي دغه ډلي ته د خلاصون وركولو يادونه دوهمي ډلي ته خلاصون وركول په طريقه اولى مفهوم كيږي، دوهم جواب دادى چي په حديث كي د نار، يعني اور لفظ منقول دى چي د هغه ترجمه د دوږخ سوې ده مګر كيداى سي چي د نار يعني اور څخه مراد دوږخ نه وي

بلکه هغه سخت جنس او گرمي مراد وي چي د حشر په میدان کي لمر ته د ډېر نژدېوالي په وجه به هلته محسوس کيږي نو ددې څخه مراد د هغه سخت توبښ او گرمۍ څخه خلکو ته خلاصون ورکول دي ، په دغه صورت کي دحديث د عبارت (فاخرجهم من النار وادخلهم الجنة) به دا مفهوم وي چي زه به د شفاعت قبلېدو څخه وروسته د الله ﷻ د دربار څخه دباندي راووځم او خلکو ته به د سخت توبښ او گرمۍ څخه په خلاصون ورکولو سره جنت ته ورسوم،

دغه جواب که څه هم يو داسي وضاحت دی چي پر دې د مجازي طرز اطلاق کېدای سي نو په دې کي څه شک نسته چي دغه جواب حقيقت ته ډېر نژدې دی او د حديث اصل موضوع ډېر مناسب دی ځکه چي په دغه ارشاد کي دکوم شفاعت يادونه کيږي د هغه څخه شفاعت عظمی مراد دی چي د رسول الله ﷺ د يو ارشاد (ادم ومن دونه تحت لوائي يوم القيامة) په موجب مقام محمود او لوائي ممدود سره تعبير کيږي او ددې شفاعت عظمی اصل مقصد ټول مخلوق ته د حشر دميدان د پريشانيو او سختيو څخه خلاصون ورکول دي چيري چي هغوئ به د حساب په انتظار کي ولاړ وي او د هغوئ حساب ژر کول وي او دا هغه شفاعت دی چي يوازي د رسول الله ﷺ لپاره مخصوص دی ، ددې څخه وروسته به بيا خپله رسول الله ﷺ ، نور انبياء، اولياء، علماء ،صلحاء، شهيدان، او فقيرانو له خوا زيات شفاعتونه وي چي دهغو تفصيل د باب په پيل کي بيان سوی دی .

دا هغه مقام محمو دی ...الخ: مطلب دا چي الله ﷻ د قرآن کريم په دغه آيت کي د رسول الله ﷺ لپاره چي دکوم مقام محمود وعده کړې ده هغه ددغه شفاعت عظمی ځای دی چي د رسول الله ﷺ څخه پرته بل هيچا ته نه ورکول کيږي .

څرگنده دي وي چي ددغه مقام صفت د محمود په لفظ سره يا خو په دې اعتبار دی چي پر دغه مقام باندي درېدونکی به د هغه تعريف کوي او هغه به پېژني، يا په دې اعتبار دی چي رسول الله ﷺ پر دغه ځای باندي په درېدو سره د الله ﷻ حمد او ثناء بيان کړي ، يا په دې اعتبار دی چي د هغه ځای د ورکول کېدو په وجه د رسول الله ﷺ تعريف او توصيف به د ټول اولين او آخرين مخلوق په ژبه وي .

د رسول الله ﷺ شفاعت

﴿۵۳۳۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي د قيامت ورځ سي

مَاجَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ فِي بَعْضٍ فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ اشْفَعْ إِلَى رَبِّكَ فَيَقُولُ

خلک به پریشان وي او د آدم علیه السلام په خدمت کي به حاضر سي عرض به وکړي چي خپل رب ته زموږ سفارش وکړه هغه به ورته وايي

لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِإِبْرَاهِيمَ فَإِنَّهُ خَلِيلُ الرَّحْمَنِ فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُ

زه د شفاعت اهل نه یم تاسو ابراهیم علیه السلام ته ورسئ هغه د الله تعالی دوست دی هغوئ به ابراهیم علیه السلام ته ورسي هغه به ورته وايي

لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُوسَى فَإِنَّهُ كَلِيمُ اللَّهِ فَيَأْتُونَ مُوسَى فَيَقُولُ لَسْتُ لَهَا

په ما کي د شفاعت لیاقت او قدرت نه سته تاسو موسی علیه السلام ته ورسئ هغه کلیم الله دی هغوئ به موسی علیه السلام ته ورسي هغه به ورته وايي زه د شفاعت اهل نه یم

وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِعِيسَى فَإِنَّهُ رُوحُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ فَيَأْتُونَ عِيسَى فَيَقُولُ لَسْتُ لَهَا

تاسو عیسی علیه السلام ته ورسئ هغه د الله تعالی روح او کلمه ده ، هغوئ به حضرت عیسی علیه السلام ته ورسي هغه به ورته وايي زه د شفاعت اهل نه یم

وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَأْتُونِي فَأَقُولُ أَنَا لَهَا فَأَسْتَأْذِنُ عَلَى

تاسو حضرت محمد ﷺ ته ورسئ ، رسول الله ﷺ فرمايي بيا به هغوئ ما ته راسي زه به ورته وايم زه د شفاعت اهل یم او ستاسو سفارش به کوم بیا به زه د الله تعالی په حضور کي د حاضری

رَبِّي فَيُؤْذَنُ لِي وَيُلْهِمُنِي مَحَامِدَ أَحْمَدُهُ بِهَا لَا تَحْضُرُنِي الْآنَ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ

اجازه وغوارم ، الله تعالی به ما ته اجازه راکړي او زما په زړه کي به د خپل حمد او ثناء الفاظ واچوي چي هغه حمد ونه اوس ما ته حاضر نه دي چي زه به په هغه الفاظو سره د الله تعالی حمد

الْمَحَامِدِ وَأَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا فيقال يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ تُسْمَعْ وَسَلْ تعطه

او ثناء وکړم او الله تعالی ته به پر سجده پريوځم ، بيا به ما ته وويل سي اې محمد ! خپل سر پورته کړه وو ایه څه چي ویل غواړې زه به یې واورم ، وغواړه څه چي غواړې در به کول سي ،

وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيقَال انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ

شفاعت کوه شفاعت به دي قبول سي، زه به وایم اې ربه! زما امت وبخښې، پروردګاره! زما امت وبخښې، الله تعالی به فرمايي ورسه او د دوږخ څخه هغه خلک راوباسه چي د هغوئ په

مِثْقَالُ شَعِيرَةٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُودُ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ

زړه کي د اوربشي په اندازه هم ایمان وي، زه به ولاړ سم او د رب د حکم سره سم به عمل وکړم ددې څخه وروسته به درب العزت په دربار کي دویم وار حاضري وکړم او هغه الفاظو کي به د

أَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ تُسْمَعْ وَسَلْ تُعْطَه وَاشْفَعْ

الله تعالی حمد او ثناء وکړم چي الله تعالی به يې ما ته وښيي بيا به زه الله تعالی ته پر سجده پریوځم او وه به ویل سي اې محمد! خپل سر پورته کړه وایه څه چي ویل غواړې اوریدل به سي، غواړه څه چي غوښتل غواړې در به کړل سي، شفاعت کوه

تُشَفَّعْ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيقَال انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ

ستا شفاعت به قبول سي، زه به عرض وکړم اې ربه! زه د خپل امت شفاعت کوم زه د خپل امت شفاعت کوم، وه به ویل سي ولاړ سه او د چا په زړه کي چي د ذرې په اندازه یا د سپلني د دانې

ذَرَّةٍ أَوْ خَرْدَلَةٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُودُ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ

په اندازه هم ایمان وي هغه د دوږخ څخه راوباسه، نو زه به ولاړ سم او د الله تعالی د حکم سره سم به عمل وکړم بیا به راسم او د خدای ﷻ حمد به په هغسي طریقه ووایم چي خدای ﷻ ما ته

أَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا فيقَال يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ تُسْمَعْ وَسَلْ تُعْطَه وَاشْفَعْ

ښودلی وي بیا به خدای ﷻ ته پر سجده پریوځم نو وه به ویل سي اې محمد ﷺ! سر را پورته کړه او ووایه اوریدل کیږي به او سوال کوه درکول کیږي به او شفاعت کوه

تُشَفَّعْ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيقَال انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ أَدْنَى أَدْنَى

قبلول کیږي به نو زه محمد ﷺ به ووایم اې زما ربه! زما امت وبخښه زما امت و بخښه نو راته وه به ویل سي ولاړ سه او هغه څوک راوباسه چي په زړه کي يې د ادنی ادنی ادنی

أَدْنَى مِثْقَالِ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرِجهُ مِنَ النَّارِ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُودُ

د سپلني د دانې په اندازه ايمان وي نو زه به ولاړ سم دا كار به وكړم د دې څخه وروسته به بيا زه څلورم وار د رب العزت په حضور كي اجازه وغواړم،

الرَّابِعَةَ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ أَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ

د الله تعالى په حضور كي د حاضريدو سره به په هغه الفاظو كي د الله تعالى حمد او ثناء بيان كړم كوم چي را ته الله تعالى وښيي ، بيا به ورته پر سجده پريوځم نو وه به ويل سي اې محمد! خپل سر پورته كړه

وَقُلْ تُسْمَعْ وَسَلْ تُعْطَهْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَقُولُ يَا رَبِّ ائْذَنْ لِي فِيمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا

وو ايه څه چي ويل غواړې وا به وريدل سي ، غواړه در به كړل سي ، شفاعت كوه قبول به سي ، زه به عرض وكړم اې ربه ! د هغه خلكو د دوږخ څخه په ايستلو اجازه راته راكړه چا چي لااله الاالله

اللَّهُ قال ليس ذالك لك ولكن وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَكِبْرِيَائِي وَعَظَمَتِي لَأُخْرِجَنَّ مِنْهَا مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. متفق عليه.

ويلي وي (او هيڅ عمل يې نه وي كړى) الله تعالى به فرمايي د دغه خلكو سفارش ستا حق نه دى زما دي په خپل عزت ، جلال ، ذاتي او صفاتي عظمت قسم وي هغه خلك به زه د دوږخ څخه راوباسم چا چي لااله الاالله ويلي وي . بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲\۴۷۳، رقم: ۷۵۱۰، ومسلم ۱\۱۸۲، رقم: ۳۲۶-۱۹۳.

تشريح د چا په زړه كي چي د اوربشي په اندازه ايمان وي: څرګنده دي وي چي د دغه ډول جملو يعني د اوربشي په اندازه ايمان وي، يا د ذرې په اندازه ايمان وي، د دغه الفاظو د تشريح او تاويل په اړه د علماؤ مختلف قولونه دي او دغه اختلاف پر اقوالو مبني دى چي د اصل ايمان د بحث په اړه د هغوئ په منځ كي تر لاسه كيږي ، دا يو اوږد بحث دى او په كتاب الايمان او نورو ځايو كي تېر سوي دي، دلته يوازي دا ښودل ضروري دي چي په ذكر سوي جمله كي كوم شي ته د اوربشي يا د ذرې په اندازه فرمايل سوي دي د هغه څخه حقيقي ايمان مراد نه دى بلكه د خپل ډول خير او ښېګڼې هغه شى مراد دى چي د ايمان د ثمراتو او نتائجو او عرفان د نور

څخه په زړه کي پيدا کيږي ، پر دغه شي د حقيقي ايمان اطلاق ځکه نه سي کيداى چي اصل ايمان د تصديق قلبي او همدارنګه د اقرار لساني نوم دى ، يو داسي جوهر دى چي هغه په اجزاؤ او برخو کي ويشل کېداى نه سي او نه پر هغه د کمي او زياتوب اجراء کېداى سي، مطلب دا سو چي اصل ايمان د تصديق قلبي نه خو کميږي او نه زياتيږي او نه هغه پر ټاکلې برخه ويشل کيږي، نو کوم علماء چي وايي چي ايمان کميږي او زياتيږي او په هغه کي د کمي او زياتوب اطلاق کېداى سي که د هغوئ دغه قول د ښه او خرابو اعمالو په اعتبار د ايمان په ثمرانو او درجو کي پر کمي او زياتوب باندي محمول کړي نو په دغه صورت کي به څرګنده سي چي په ذکر سوې مسئله سره د متعلق علماؤ په منځ کي څه اختلاف نسته بلکه د هغوئ اختلافي اقوال محض لفظي اختلاف او صوري نزاع ده .

د چا په زړه کي چي د ذرې په اندازه ايمان هم وي، دا په اصل کي د الله ﷻ له طرفه د ډېر فضل او کرم اظهار دى چي هغه سړى هم د دوږخ څخه راوباسي چي د ادنا څخه ادنا درجې مؤمن وي،

چا چي لااله الاالله ، وويل، مطلب دا چي زه د هغه خلکو هم شفاعت کول غواړم چي د هغوئ په عمل نامه کي ددغه کلمې څخه پرته نور هيڅ نيکي نه وي او د ملا علي قاري رحمة الله عليه د وضاحت سره سم که څه هم هغوئ دخپل ايمان په حالت کي ياد ايمان راوړلو څخه وروسته په خپل ټول ژوند کي کلمه طيبه يوازي يو وار په ژبه سره ادا کړې وي ، خلاصه دا چي رسول الله ﷺ به په آخري ځل د کومو خلکو شفاعت کوي هغوئ به ددغه درجې مؤمنان وي چي د هغوئ په عمل نامه کي به هيڅ نيکي او ښه کار نه وي، پرته ددې څخه چي هغه به په خپل ټول ژوند کي کله نا کله د خپلي ژبي څخه کلمه طيبه ادا کړې وي، بلکه ځيني به داسي هم وي چي د هغوئ پر ژبه به په ټول عمر کي يوازي يو وار دغه کلمه راغلې وي او د هغوئ په اړه به دا شفاعت هم رسول الله ﷺ په دې اميد کوي چي په ژبه سره د لااله الاالله ، ويل هم په هر حال يوه نيکي ده او الله ﷻ هيڅ نيکي که څه هم کوچنی او د کمي درجې وي، نه ضائع کوي، بلکه په پيل يا په آخر کي د هغه اجر ضرور ورکوي څرنګه چي په يو حديث کي داسي فرمايل سوي دي چي: من قال لااله الاالله دخل الجنة، يعني چا چي لا اله الاالله وويل هغه به جنت ته ځي ، طيبي رحمة الله عليه ويلي دي : ددې څخه دا خبره هم ثابتيږي چي په دغه حديث کي د اوربشو د دانې او داسي نورو اندازو په ذريعه کوم شي ته چي اشاره سوې ده ددې څخه هغه اصل ايمان مراد نه دى کوم چي په تصديق قلبي سره تعبير کيږي بلکه د هغه ايمان څخه پرته بل څه مراد دى او هغه د نيکۍ او خير

هغه شی دی چي د ایمان د ثمرې په توګه په زړه کي پیدا کیږي.

نه، ددې ستا سره هیڅ تعلق نسته...الخ: ددې یو مطلب دا کیدای سي چي د کوم چا په عمل نامه کي د لااله الاالله، ویلو څخه پرته بله هیڅ نیکي نه وي د هغه د دوږخ څخه د ایستلو د شفاعت حق که څه هم رسول الله ﷺ ته حاصل وي او رسول الله ﷺ په شوق سره د داسي سړي شفاعت هم وکړي، موږ به هغه قبول کړو، مګر حقیقت دادی چي د هغه د دوږخ څخه ایستل د رسول الله ﷺ پر ذمه نه دي، او دوهم مطلب دادی چي ښه شکه موږ به هغه سړی هم د دوږخ څخه راوباسو نو داسي به موږ د شفاعت په وجه نه کوو بلکه په دې وجه به یې کوو چي د خپل فضل او کرم ظاهرولو لپاره موږ د هغه د دوږخ څخه را ایستل خوښوو، ددې څخه دا څرګنده سوه چي د هغه مؤمن د دوږخ څخه د را ایستلو معامله چي هغه په خپل ټول عمر کي هیڅ نیکي هم نه ده کړې د شفاعت د دائرې څخه به وتلی وي بلکه هغه به محض د الله ﷻ په فضل او کرم سره متعلق وي، په دغه صورت کي دا سوال پیدا کیدای سي چي مخکي د حضرت ابوهریره ﷛ کوم روایت: (اسعد الناس ...الخ) راغي، نو دهغه څه مفهوم دی، او د ذکر سوي مراد اخیستلو په صورت کي ددغه روایت او ددغه حدیث په منځ کي تطبیق به څه وي؟ ددې جواب دادی که دلته لومړی مطلب واخیستل سي نو د دواړو روایتو په منځ کي به اختلاف پاته نسي ځکه چي ذکر سوی سړی به الله ﷻ د رسول الله ﷺ د شفاعت په سبب د دوږخ څخه راوباسي او که دوهم مطلب واخیستل سي نو بیا به دا ویل کیږي چي دلته په حدیث کي کوم سړي چي لااله الاالله، ویلي وي، ددې څخه مراد هغه خلک دي چي پر خپل نبي باندي خو ایمان راوړی وو مګر د خیر کارونه یې نه کول او د خپلو بدو عملو په وجه د دوږخ مستحق ګرځول سوی وي او په راتلونکي د حضرت ابوهریره ﷛ په روایت کي د رسول الله ﷺ د امت څخه هغه خلک مراد دي چي د هغوئ خپل نیک اعمال د خپلو بدو اعمالو سره داسي ګډ وډ کړي وي چي د هغوئ نیکی سپکي او بدی یې درنې سوي وي او هغوئ د دوږخ مستحق ګرځول سوي وي.

خوشبخته سړی

﴿۵۳۳۷﴾: وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ خَالِصًا مِنْ قَلْبِهِ أَوْ نَفْسِهِ.

رواه البخاري.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ به چي زه د كومو خلكو شفاعت كوم په هغوئ كي به زيات بختور هغه څوک وي چي هغه په صفا زړه سره لااله الاالله ويلي وي. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱/۱۹۳، رقم: ۹۹.

تشريح: په (من قلبه او من نفسه) كي د او حرف په ذريعه راوي دخپل شک اظهار كړی دی چي رسول الله ﷺ دلته د من قلبه الفاظ وفرمايل او كه د نفسه، په هر حال د دواړو معنی يوه ده ځكه چي د نفس څخه مراد هم زړه دی او خالصا من قلبه، تركيب تائيدي دي ځكه چي دخلوص ځای زړه دی نه نور څه، او په دې اعتبار د زړه د كومي دوهم نوم خلوص دی نو خلوص ته د زړه د اخلاصه ويل داسي دي څرنګه چي ويل كيږي، ما فلانی شی په خپلو سترګو سره ليدلی دی يا ما فلانی خبره په خپلو غوږو سره اوريدلې ده.

په حديث كي د اسعد لفظ د سعيد په معنی كي دی او دې ته اشاره ده چي كوم څوک د اهل توحيد څخه نه وي هغه د رسول الله ﷺ په شفاعت نه برخمن كيږي، يا د من قال څخه مراد هغه څوک دی چي د هغه په عمل نامه كي داسي هيڅ عمل نه وي چي د هغه په سبب هغه د رحمت مستحق وګرځول سي او د دوږخ څخه د خلاصون تر لاسه كولو وړ سي، په دغه صورت كي ظاهره ده چي د شفاعت به تر ټولو زيات اړ هغه څوک وي او شفاعت به هغه ته تر ټولو زيات ګټه رسوي.

د رسول الله ﷺ د شفاعت ذكر

﴿۵۳۳۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ أُتِيَ النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَحْمٍ فَرُفِعَ إِلَيْهِ الذِّرَاعُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ ته غوښه راوړل سوه او په هغه كي رسول الله ﷺ ته د ورانه غوښه راوړل سول

وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ فَنَهَسَ مِنْهَا نَهْسَةً ثم قَالَ أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يوم

چي د رسول الله ﷺ ډيره خوښه وه، رسول الله ﷺ د هغه څخه په غاښونو غوښه پريكول او خوړل يې، بيا يې وفرمايل: د قيامت په ورځ به زه به د خلكو سردار يم

يقوم الناس لرب العالمين وَتَدْنُو الشَّمْسُ فَيَبْلُغُ النَّاسَ مِنَ الْغَمِّ وَالْكَرْبِ مَا

ټول خلک د جهانونو د پروردګار په مخكي ودريږي په دغه ورځ به لمر ډير نژدې وي او د خلكو حالت

به (د گرمۍ د زياتوالي، فكر او غم او د قيامت د هيبت په وجه) د بيان وړ نه وي

لَا يُطِيقُوْنَ فَيَقُوْلُ النَّاس أَلَا تَنْظُرُوْنَ مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ فيأتون آدم و

او د صبر او استقامت څخه به همت وبايلي په خپل منځ کي به وايي تاسو يو داسي سړي و لټوئ چي ستاسو پروردګار ته ستاسو سفارش وکړي نو خلک به آدم عليه السلام ته راسي،

ذكر حديث الشفاعة وَقَالَ فَأَنْطَلِقُ فَآتِي تَحْتَ الْعَرْشِ فَأَقَعُ سَاجِدًا لِرَبِّي ثُمَّ

ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ يا ابو هريره رضي الله عنه د شفاعت حديث بيان کړ (يعني هغه حديث چي مخکي د هغه ذكر سوى دى) بيا يې وفرمايل چي زه به د الله تعالى په حضور کي د حاضريدو په اراده ولاړ سم او د عرش الهي لاندي رسيدو سره به پر سجده پريوځم بيا به

يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ مَحَامِدِهِ وَحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ لِأَحَدٍ قَبْلِي

الله جل جلاله زما په په زړه کي د خپل حمد او ثناء الفاظ واچوي چي د هغه وخت څخه مخکي به يې د هيچا په زړه کي نه وي اچولي،

ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ سَلْ تُعْطَهْ اشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَرْفَعُ رَأْسِي فَأَقُوْلُ يَا رَبِّ

بيا به الله تعالى فرمايي اې محمد! خپل سر پورته کړه، وغواړه څه چي غوښتل غواړې در به کړل سي، شفاعت کوه قبول به کړل سي، نو زه به خپل سر پورته کړم او وايم به اې پروردګاره!

أُمَّتِي أُمَّتِي فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ أَدْخِلِ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لَا حِسَابَ عَلَيْهِم مِنْ

زما امت وبخښې اې پروردګاره! زما امت وبخښې، وه به ويل سي اې محمد! ته د خپل امت څخه هغه خلک چي د هغوئ څخه به حساب نه سي اخيستل کيدلاى

الْبَابِ الْأَيْمَنِ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيمَا سِوَى ذٰلِكَ مِنَ الْأَبْوَابِ

د جنت په راسته خوا دروازه جنت ته داخل کړه او دا خلک به ددې دروازې څخه پرته په نورو دروازو هم د خلکو سره په جنت کي داخليږي، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل: په

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّ مَا بَيْنَ الْمِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ لَكَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَهَجَرٍ. متفق عليه.

هغه ذات دي مي قسم وي چي د هغه په لاس كي زما ساه ده د جنت دروازې به دومره پراخه وي
چي په هغو كي د دوو تنبو په منځ كي به دومره فاصله وي څومره چي د مكې او هجر په منځ كي
ده (هجر په بحرين كي يو ځاى دى) . بخاري او مسلم.

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۸\ ۳۹۵، رقم: ۴۷۱۲، ومسلم ۱۱\ ۱۸۴، رقم: ۳۲۷- ۱۹۴.

د لغاتو حل : فنهس: اي فاخذ بمقدم اسنانه . هجر: هي قرية من قرى البحرين (د بحرين يو كلى)

تشريح: زه به دقيامت په ورځ د ټولو خلكو سردار يم، دلته د خلكو اطلاق پر ټول انسانيت باندي دى چي په هغه كي انبياء هم شامل دي، ددې تائيد ددغه حديث څخه هم كيږي چي په هغه كي رسول الله ﷺ فرمايلي دي: انا سيد ولد ادم يوم القيامة...الخ، يعني د قيامت په ورځ به زه د آدم ﷺ د ټولي اولادې سردار يم، او دا خبره رسول الله ﷺ په دې اعتبار وفرمايل چي د هغه عزت په وجه چي رسول الله ﷺ ته د الله ﷻ په دربار كي تر ټولو زيات قرب او محبوبيت په وجه حاصل دى په هغه ورځ به هر يو د رسول الله ﷺ د شفاعت محتاج وي ، كله چي ټول خلك ډېر پريشانه او په تكليف وي نو په پاى كي به رسول الله ﷺ ته د شفاعت په غوښتنه سره راسي او يوازي رسول الله ﷺ به د هغوئ د شفاعت جرئت وكړي .

تر عرش الهي لاندي به راسم، دغه جمله د حضرت انس ﷺ څخه دنقل كېدونكي هغه حديث خلاف ده چي په هغه كي د خپل پروردګار كور ته د راتللو الفاظ دي، نو ددواړو په منځ كي تطبيق داسي دى چي د الله ﷻ كور جنت دى او جنت تر عرش الهي لاندي دى نو ددغه دواړو په الفاظو كي د مفهوم په اعتبار هيڅ اختلاف نسته .

اې زما پروردګاره! زما امت وبخښې . دغه الفاظ درې واره وفرمايل، يا د خپل عرض د زيات ارزښتناكه ګرځولو لپاره دي، څرنګه چي يو سړى د خپل حاكم او بادار څخه د يو ارزښتناك مقصد پوره كول غواړي نو هغه خپل عرض د هغه په مخكي په وار وار وړاندي كوي يا هغه الفاظ په وار وار ويلو سره د ګناه كارو ډلو ته اشاره كول مقصد دي لكه چي په تېر حديث كي بيان سول چي رسول الله ﷺ يو وار شفاعت به د يوې ډلي سره مختص وي او بيا به دوهم وار شفاعت د دوهمي ډلي سره او همدا رنګه په ډېر واره كي به د ټولو شفاعت پوره سي .

د جنت د راسته دروازې څخه ....الخ: يعني ددغه خلكو د عزت او تكريم لپاره د الله ﷻ له خوا د مهرباني له موخي راسته دروازه به د هغه خلكو لپاره خاص وي ، د دوئ څخه پرته د بل چا لپاره به پر دغه دروازې د ننوتلو اجازه نه وي، ددغه دروازې څخه پرته نوري څو دروازې دي

هغه به د نورو ټولو خلکو لپاره مشترک وي او ذکر سوي خلک به هم د هغه دروازو د استعمالولو حق لري.

هجر د یو ځای نوم دی چي د جزیره عرب پر ختیځ ساحل باندي په هغه سیمه کي واقع دی چي هغه ته اوس احساء ویل کیږي، په مخکي زمانه کي دغه سیمي ته بحرین ویل کېدل، په هر حال د جملې مقصد د جنت د دروازو پلنوالی او پراخي بیانول دي چي د جنت دهري دروازې پلنوالی به دومره اندازه وي کوم چي د مکې او هجر تر منځ دی مګر ددې څخه مراد تحدید او تعین هیڅکله نه دی بلکه دا تخمینا فرمایل سوي دي چي خلکو ته په اسانۍ سره د جنت د دروازو د پلنوالی او اوږدوالی اندازه وسي او حقیقت بل څه دی.

د امانت او قرابت کولو اهمیت

﴿۵۳۳۹﴾: وَعَنْ حُذَيْفَةَ فِيْ حَدِيْثِ الشَّفَاعَةِ عَنْ رَّسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَتُرْسَلُ الْأَمَانَةُ وَالرَّحِمُ فَتَقُوْمَانِ جَنَبَتَيِ الصِّرَاطِ يَمِيْنًا وَشِمَالًا. رواه مسلم.

حضرت حذیفه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه د شفاعت حدیث نقل کولو سره وایي چي رسول الله ﷺ وفرمایل: امانت او رحم (خپلوي) به راولیږل سي او دواړه به د پل صراط پر راسته او چپه طرف ودریږي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم: ۱۸۶/۱۱، رقم: ۳۲۹-۱۹۵.

تشریح: امانت یعني د خلکو د مال او سامان او د حقوقو ساتنه کول او رحم یعني قرابت ساتل چي هغه ته قرابت هم وایي، دغه دواړي خبري ډېر ارزښت او فضیلت لري او په دې وجه ددې پابندي کول او رعایت کول پر بندګانو لازم دي ځکه د قیامت په ورځ دوئ ته په صورت ورکولو سره د پل صراط دواړو خواوو ته به ودرول سي چي داد امانت دار او خائن، قرابت ساتونکي او قرابت ماتونکي په حق کي شاهدي ورکړي او د هغه پر خلاف احتجاج وکړي، نو کوم څوک چي په خپل دنیاوي ژوند کي د امانت په ادا کولو کي کوتاهي نه وي کړې او د قریبانو ټول حقوق یې پوره ادا کړي وي دغه دواړه به د هغه په حق کي مظاهره کوي او هغه په نیکۍ به شاهدي ورکوي او کوم چا چي د امانت په ادا کولو کي کوتاهي کړې وي او د قریبانو حق یې نه وي ادا

کړې دغه دواړه به دهغه پر خلاف احتجاج کوي او دهغه د بدۍ شاهدي به ادا کوي، چې دغه دواړه ډوله خلکو په منځ کې امتياز وکړل سي او هر سړى په اسانۍ سره و پېژندل سي چې هغه ددغه دواړو په اړه څه عمل کړى وو نو په دغه حديث کې دداسي کار ترغيب دى چې ددغه دواړو د حقوقو ادا کول او دهغوئ هر صورت د لحاظ ساتلو پوره پوره پابندي کول پکار دي.

د رسول الله ﷺ د شفاعت قبلولو الهي وعده

﴿۵۳۴۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن عمرو بن عاص رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ د الله تعالى دا

تَلَا قَوْلَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي إِبْرَاهِيمَ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ

ارشاد تلاوت کړ کوم چې د حضرت ابراهيم عليه السلام په باره کې دى : (رب الهن اضللن كثيرا .....) اې پروردګاره ! دغه بتانو ډير خلک ګمراه کړي دي

تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي الْآيَةَ وَقَالَ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَام إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ

نو په دوئ کې چې کومو خلکو زما اطاعت قبول کړى دى هغوئ زما د تابعينو څخه دي او چا چې نافرماني کړې ده نو ته معاف کونکى او رحم کونکى يې، بيا رسول الله ﷺ د حضرت عيسى عليه السلام د خواست په اړه دا آيت تلاوت کړ : (ان تعذبهم فانهم عبادک) ، (اې پروردګاره! که ته دوئ ته عذاب ورکوي نو دا ستا بندګان دي)،

فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ اللّٰهُمَّ أُمَّتِي أُمَّتِي وَبَكَى فَقَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا جِبْرِيلُ

ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ خپل دواړه لاسونه مبارک پورته کړل او وه يې فرمايل : اې الله ! زما امت وبخښې ، زما امت و بخښې (آمين) ددې ويلو سره رسول الله ﷺ په ژړا سو ، نو الله تعالى جبرائيل عليه السلام ته وفرمايل : اې جبرائيل !

اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ فَسَلْهُ مَا يُبْكِيكَ فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام

محمد ﷺ ته ورسه او خداى جل جلاله به نه پوهيږي او پوښتنه ځيني وکړه چې ولې ژاړې؟ جبرائيل عليه السلام د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر سو

فَسَأَلَهُ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَا قَالَ فَقَالَ اللّٰهُ يَا جِبْرِيلُ

اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ فَقُلْ إِنَّا سَنُرْضِيكَ فِي أُمَّتِكَ وَلَا نَسُوءُكَ. رواه مسلم.

او پوښتنه يې ځيني وكړه ، رسول الله ﷺ چي څه ويل غوښتل هغه يې وويل او الله تعالى د رسول الله ﷺ د پيغام اوريدو سره حكم وكړ اې جبرائيل ! محمد (ﷺ) ته ورسه او ورته ووايه چي موږ به تا ستا د امت په معامله كي راضي كړو او تا به خفه نه كړو. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۱۹۱/۱، رقم: ۳۴۶-۲۰۲.

تشريح: ددغه دعاء په كولو سره رسول الله ﷺ په ژړا سو ، يعني رسول الله ﷺ د خپل امت په حق كي د حضرت ابراهيم عليه السلام او حضرت عيسى عليه السلام شفاعت ياد كړ او د هغه يادونه يې وكړل ، نو بيا سمدستي رسول الله ﷺ ته د خپل امت فكر پيدا سو او بېره پر خپره سول چي ځرګنده نه ده زما د امت د خلكو به څه حشر وي ، داسي نه وي چي هغوئ په الهي عذاب كي اخته نه سي نو رسول الله ﷺ د خپل امت د بخښني دعاء وكړل.

تا به دخپل امت په حق كي راضي او خوشحاله كړو او ته به راضي او خوشحاله په كوم صورت كي يې؟ په دې اړه په ځينو روايتو كي راغلي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زه به تر هغه وخته پوري راضي او خوشحاله نه يم تر څو چي الله جل جلاله زما د امت يو يو كس ونه بخښي، سبحان الله ، ددغه امت لپاره تر دې لويه خوشبختي څه كېداى سي ، ضرورت دادى چي په حقيقت كي د رسول الله ﷺ امتي جوړ سو ، د رسول الله ﷺ سره ايمان او عقيده په هر حال كي صحيح كېدل پكار دي ، يوازي همدغه مشكل دى نور څه نه دى.

خاک او باش بادشاهي کن | آن او باش هر چه خواهي کن

ددغه حديث څخه څو ارزښتناكه خبري ځرګندېږي يو خو دا چي د رسول الله ﷺ دخپل امت سره ځومره تعلق دى او رسول الله ﷺ پر خپل امت باندي ځومره شفيق او مهربانه دى او رسول الله ﷺ د خپل امت دخلكو اصلاح او كاميابۍ ته ځومره متوجه وو ، دوهمه او تر ټولو ارزښتناكه خبره ددغه امت لپاره لوى زيرى دى چي الله جل جلاله د رسول الله ﷺ سره وعده كړې ده چي موږ به تا ستا د امت په اړه راضي او خوشحاله كړو او دريمه خبره د رسول الله ﷺ لويه مرتبه ځرګندول دي.

د قيامت په ورځ د شفاعت او داسي نورو شيانو په اړه يو څو خبري

﴿۵۳۴۱﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ أَنَّ نَاسًا قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ

د حضرت ابو سعید خدري ﷺ څخه روایت دی چي یو څو کسانو عرض وکړ اې د الله رسوله! ایا د قیامت په ورځ به موږ خپل رب وینو؟

الْقِيَامَةِ قَالَ رسول الله صلى الله عليه وسلم نعم هَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ

رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: هو، ایا تاسو د غرمې په وخت کي چي آسمان صفا وي لمر ته په کتلو کي څه شک لرئ؟

بالظهيرة صَحْوًا لَيْسَ مَعَهَا سَحَابٌ وَهَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

او ایا د څوارلسمې شپې سپوږمۍ لیدو کي تاسو د شپې چي آسمان صفا وي څه شک وینې،

صَحْوًا لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ مَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ اللهِ

صحابه کرامو عرض وکړ نه، نو رسول الله ﷺ وفرمایل: لکه څرنګه چي تاسو ته د لمر او سپوږمۍ په لیدو کي څه تکلیف نه وي همداسي به د الله تعالی په لیدو کي هم تاسو ته څه

تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا كَمَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ

تکلیف نه وي، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چي قیامت سي نو یو اعلان

أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ لِيَتَّبِعْ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ فَلَا يَبْقَى أَحَدٌ كَانَ يَعْبُدُ غَيْرَ اللهِ

کونکی به اعلان وکړي چي کوم امت د چا عبادت کوی نو په هغه پسي دي روان سي،. نو کومو خلکو چي د الله جل جلاله څخه پرته د نورو شیانو یعني

سُبْحَانَهُ مِنَ الْأَصْنَامِ وَالْأَنْصَابِ إِلَّا يَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا

بتانو او ډبرو عبادت کوی په هغوئ کي به یو هم پاته نه سي او ټول به په دوږخ کي واچول سي تر دې چي د هغه خلکو څخه پرته به هیڅوک پاته نه سي

مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللهَ مِنْ بَرٍّ وَفَاجِرٍ اتاهم رب العالمين قال فماذا تنظرون يتبع

کومو چي د الله تعالی عبادت کوی که هغه نیک وي یا بد، نو الله تعالی به هغوئ ته راسي او ورته وه به فرمایي تاسو د چا په انتظار کي یاست، هره ډله په خپل معبود پسي روان دي (تاسو

كل أمة ما كانت تعبد . قالوا : يا ربنا فارقنا الناس في الدنيا أفقر ما كنا إليهم

هم ولاړ سئ) هغوئ به وايي اې زموږ پروردګاره ! موږ په دنيا کي د هغه خلکو څخه بيلوالی اختيار کړی وو حال دا چي موږ د هغوئ محتاج وو

ولم نصاحبهم، وفي رواية ابي هريرة فيقولون هذا مكاننا حتي ياتينا ربنا فاذا

او هيڅکله هغوئ سره ناست نه وو، او د ابو هريره ﷛ په روايت کي دا الفاظ دي چي هغه خلک به وو ايي چي زموږ ځای دادی موږ به تر هغه وخته پوري د دغه ځای څخه نه ځو تر څو پوري چي

جاء ربنا عرفناه وفي رواية ابي سعيد فيقول هل بينكم و بينه آية تَعْرِفُونَهُ

زموږ پروردګار موږ ته رانه سي او کله چي زموږ پروردګار راسي موږ به هغه و پيژنو او د ابو سعيد په روايت کي دا الفاظ دي چي الله تعالی به د هغوئ څخه پوښتنه وکړي ايا ستاسو او ستاسو د پروردګار په منځ کي يو داسي نښه سته چي په هغه سره تاسو هغه وپيژنئ؟

فَيَقُولُونَ نَعَمْ فَيُكْشِفُ عَنْ سَاقٍ فلا يَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ لِلَّهِ تعالی من تلقاء

هغوئ به وايي هو، نو د الله تعالی پنډۍ به ښکاره سي نو چا چي په اخلاص او عقيدت سره سجده کول هغه ته به د سجدې کول حکم ورکړل سي

نفسه الا اذن الله له بالسجود ولا يبقى من كان يسجد اتقاء و رياء الا جعل

او چا چي د الله تعالی د بيري څخه يا خلکو ته د ښوونې (ريا) لپاره سجده کول الله تعالی به د

الله ظهره طبقة واحدة كلما اراد ان يسجد خر على قفاه ثم يضرب الجسر على

هغه ملا تخته جوړه کړي هر کله چي هغه سجده کولو لپاره کښته کيږي نو پر سر به راغوزار سي بيا به د دوږخ سربيره پل صراط کښېښودل سي

جهنم و تحل الشفاعة و يقولون اللهم سلم سلم فيمر المؤمنون كطرف

او د شفاعت اجازه به ورکړل سي او انبياء عليهم السلام به د خپل امت لپاره دا دعاء غواړي اې الله دوئ په سلامتيا سره (پر پل صراط) تير کړې، نو مؤمنان به

العين وَ كَالْبَرْقِ وَكَالرِّيحِ وكالطير وَكَأَجَاوِيدِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ فَنَاجٍ مُسَلَّمٌ وَ

د سترګو په رپ کي پر پل صراط تير سي، ځيني به د برېښنا په ډول ځيني به د هواء په ډول،

ځيني به د مرغانو په ډول ځيني به د تيزو آسونو په ډول او ځيني د اوښانو په ډول

مَخْدُوشٌ مرسل وَمَكْدُوسٌ فِي نَارِ جَهَنَّمَ حَتَّى إِذَا خَلَصَ الْمُؤْمِنُوْنَ مِنَ النَّارِ

او ځيني به په لړ زخم خوړلو سره تير سي او ځيني به پرې پرې کړل سي او دوږخ ته به وليږل سي، بيا د عذاب څخه وروسته چي مؤمنان د اور څخه خلاص کړل سي

فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهٖ مَامِنْ اَحَدٍ مِّنْكُمْ بِأَشَدَّ لِي مُنَاشَدَةً فِي الْحَقِّ قَدْ تَبَيَّنَ

قسم دی په هغه ذات چي د هغه په لاس کي زما ساه ده د خپلو هغه ورونو د خلاصون لپاره به

لَكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِ لله يَوْم الْقِيَامَةِ لِاِخْوَانِهِمُ الَّذِيْنَ فِي النَّارِ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا كَانُوْا

ستاسو څخه زيات د الله تعالی سره جګړه کونکي هيڅوک نه وي، نو مؤمنان به الله تعالی ته عرض وکړي اې زموږ پروردګاره ! دغه خلکو به

يَصُوْمُوْنَ مَعَنَا وَ يُصَلُّوْنَ وَ يَحجُّوْنَ فَيُقَالُ لَهُمْ اَخْرِجُوْا مَنْ عَرَفْتُمْ فتحرم

زموږ سره روژې نيولې، لمونځ به يې کوی، او حج به يې کوی (نو دوئ ته د دوږخ څخه خلاصون ورکړې) مؤمنانو ته به وويل سي کوم خلک چي تاسو پيژنئ هغوئ د دوږخه څخه وباسئ او

صورهم على النار فيخرجون خلقا كثيرا ثم يقولون ربنا ما بقي فيها احد

د دوږخ پر اور به حرام کړل سي چي د خلکو صورتونه دي وسوځي (يعني دوږخ ته به حکم ورکړل سي چي د خلکو صورتونه سوځولو سره مسخ نه کړي لپاره د دې چي شناخت کي اسانې وي) نو مؤمنان به ډير خلک د دوږخ څخه را وباسي او بيا به عرض وکړي اې زموږ پروردګاره ! د کومو

ممن امرتنا به فيقول ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال دينار من خير

خلکو چي تا د دوږخ څخه د ايستلو حکم کړی وو په هغوئ کي اوس هيڅوک په دوږخ کي پاته نه دی، الله تعالی به فرمايي بيا ده دوږخ ته بيا ورسئ او د کومو خلکو په زړه کي چي د دنيار په

فاخرجوه فيخرجون خلقا كثيرا ثم يقول ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال

اندازه نيکي وي هغوئ د دوږخ څخه راو باسئ نو هغوئ به ډير خلک را وباسي بيا به الله تعالی وفرمايي د چا په زړه کي چي

نصف دينار من خير فاخرجوه فيخرجون خلقا كثيرا ثم يقول ارجعوا فمن

د نیم دینار برابر نیکي وي هغوئ هم د دوږخ څخه راوباسئ نو هغوئ به ډیر خلک را وباسي بیا به الله تعالی حکم وکړي بیرته ولاړ سئ او د چا

وجدتم في قلبه مثقال ذرة من خير فاخرجوه فيخرجون خلقا كثيرا ثم

په زړه کي چي د ذرې په اندازه نیکي وي هغه د دوږخ څخه راوباسئ نو هغوئ به بیا ډیر خلک د دوږخ څخه راوباسي

يقولون ربنا لم نذر فيها خيرا فيقول الله شفعت الملائكة و شفع النبيون و

او عرض به وکړي اې زموږ پروردګاره ! موږ په دوږخ کي هیڅ نیکي کونکی نه پرېښودی ، الله تعالی به وفرمايي ملائکو سفارش وکړ، انبیاؤو سفارش وکړ او

شفع المؤمنون و لم يبق الا ارحم الراحمين فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ

مؤمنانو سفارش وکړ اوس هیڅ څوک د ارحم الراحمین د رحمن څخه پرته نه دی پاته سوی د دې فرمايلو سره به الله تعالی یو ډک موټ د دوږخ څخه د هغه خلکو راوباسي چي په هغوئ به

مِنْهَا قَوْمًا لم يعملوا خيرا قط قد عادوا حمما فيلقيهم في نهر في افواه الجنة

هیڅکله هم یوه نیکي نه وي کړې دا خلک به د سوځیدو سره تور سکاره سوي وي هغوئ به په ویاله کي واچول سي چي د جنت په دروازه کي به وي

يقال له نهر الحيوة فيخرجون كَمَا تخرج الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ فَيَخْرُجُونَ

او د هغې نوم (نهر حیوة) د ژوند ویاله ده، دا خلک به د ویالې څخه داسي تازه راووځي لکه څرنګه چي د دانې تیغ د سیلاب په خټو کي راخیژي ،

كَاللُّؤْلُؤِ فِي رِقَابِهِمُ الْخَوَاتِيمُ فَيَقُولُ أَهْلُ الْجَنَّةِ هَؤُلَاءِ عُتَقَاءُ الرَّحْمَنِ أَدْخَلَهُمُ

او د ملغلرو په ډول به ځلانده سي د هغوئ پر څټو به نښې او مهرونه وي د هغوئ په لیدو سره به جنتیان وايي دا خلک د الله تعالی ازاد کړل سوي دي، دوئ پرته د یو نیک عمل څخه یو شی

الْجَنَّةَ بِغَيْرِ عَمَلٍ عَمِلُوهُ وَلَا خَيْرٍ قَدَّمُوهُ فَيُقَالُ لَهُمْ لَكُمْ مَا رَأَيْتُمْ وَمِثْلَهُ مَعَهُ.

متفق علیه.

په جنت کي داخل کړي دي يعني دوئ خو نه په دنيا کي يو نيکي کړې ده او نه يو نيک عمل، بيا به دغه خلکو ته وويل سي چي په جنت کي کوم شيان تاسو ته درکړل سوي دي هغومره نور هم درکړل سول. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲\۲۹۲، رقم: ۸۰۶، ومسلم ۱\۱۶۴، رقم: ۲۹۹- ۱۸۲.

تشريح: هو، ويني به يې، سيوطي رحمة الله عليه په خپلو تاليفانو کي ليکلي دي چي د قيامت په ورځ به په موقف يعني د حشر په ميدان کي چيري چي ټول مخلوق به ولاړ وي، نارينوو او ښځينوو ټولو ته به د الله جل جلاله ديدار په برخه وي، ځينو حضراتو دا هم ليکلي دي چي يو وار به هغه ديدار منافقانو او کافرانو ته هم تر لاسه کيږي مگر بيا به سمدستي هغوئ محجوب کړل سي چي تل به د دغه ديدار په ارمان او محرومۍ کي اخته وي، بيا هم منافقانو او کافرانو ته د ديدار تر لاسه کېدو خبره څرگنده نه ده بلکه په دې کي کلام دی ځکه چي په قرآن کريم کي راغلي دي چي (کلا انهم عن ربهم لمحجوبون) يعني هيڅکله نه، يقينا کفار به په هغه ورځ د خپل رب د ديدار څخه محروم وي او کوم چي په جنت کي د الله جل جلاله د ديدار سوال دی نو په دې اړه سيوطي رحمة الله عليه ويلي دي چي د اهل سنت پر دې اجماع ده چي هلته د الله جل جلاله ديدار به د هر امت نبيانو، رسولانو، صديقانو او د امت محمدي په افرادو کي ټولو مؤمنانو ته تر لاسه کيږي، د امت محمدي د ښځو په اړه درې قولونه دي، يو خو دا چي هغوئ ته به ديدار نه په برخه کيږي، دوهم دا چي هغوئ ته به هم ديدار په برخه کيږي مگر په ټولو ورځو کي نه بلکه په څو خاصو ورځو کي، د مثال په توگه د اختر په ورځو، د ملائکو په اړه هم دوه قوله دي، يو خو دا دی چي هغوئ به خپل رب نه ويني او دوهم قول دا دی چي هغوئ به هم د خپل پروردگار ديدار کوي، همدارنگه د پيريانو په اړه هم اختلاف دی.

ايا تاسو د غرمې په وخت کي...الخ: د دغه سوال په ذريعه رسول الله صلى الله عليه وسلم دې ته اشاره وفرمايل چي کوم شی په عامه توگه مشکل معلوميږي او خلک د هغه ديدار خواهش کوي د هغه په لېدو کي د تکليف او ضرر مخ کېدل وي مگر څرنگه چي د لمر او سپوږمۍ په لېدو کي څه تکليف، ضرر او خنډ نه وي همدارنگه د الله جل جلاله د ديدار په وخت کي هم د هيڅ ډول تکليف او ضرر سره مخامخ کېدل به نه وي.

هو څرنگه چي تاسو په دغه دواړو کي د لېدو بنديز او تکليف نه محسوس کوئ د غه جمله

په اصل کي د تعلق بالمحال په توګه ده د وروستنۍ جملې څخه زيات تر زياته زور داره کولو لپاره ده ، مطلب دادی که تاسو ته د لمر او سپوږمۍ په ليدو کي څه خند او تکليف محسوس کيږي نو يقينا د الله ﷻ په ليدو کي به هم تکليف محسوس کړئ مګر کله چي دا خبره فيصله ده چي ددغه دواړو شيانو په ليدو کي تکليف نه وي نو پوه سئ چي په دغه وخت کي دالله ﷻ په ليدو کي هم څه ادنا تکليف نه وي ، په ضمني توګه دا خبره کول هم ضروري ده ، علماؤ ليکلي دي چي دلته دکوم ديدار په اړه ذکر دی هغه د هغه ديدار څخه پرته دی کوم چي په جنت کي مؤمنانو ته په خاصه توګه ورکول کيږي، دغه ديدار خو به محض د امتحان په توګه وي چي په دنيا کي کومو خلکو د الله ﷻ عبادت کړی وو او کومو خلکو د الله ﷻ څخه پرته بل څوک خپل معبود جوړ کړی وو ، ددغه دواړو ډولو خلکو په منځ کي فرق او امتياز وسي ، ددې څخه معلومه سوه چي په آخرت کي به هم دبندګانو په امتحان کي د اخته کېدو لړۍ تر هغه وخته پوري جاري وي تر څو چي د حساب او کتاب څخه وروسته د هر يوه په حق کي آخري فيصله ونه کړل سي چي څوک د اجر او جزاء مستحق دی او څوک د عذاب لائق دی ،آخرت که څه هم د جزا کور دی مګر کله نا کله هلته د امتحان مرحله هم پېښيږي لکه چي دنيا د امتحان کور دی مګر دلته کله نا کله اجر او بدله هم مرتب کيږي لکه چي فرمايي :

وَمَا أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ

ژباړه: او تاسو ته چي کوم مصيبت راسي هغه په اصل کي ستاسو د اعمالو په وجه وي.

کوم کسان چي د الله ﷻ پر ځای د بتانو او انصابو عبادت کوي ، په دې کي انصاب په اصل کي دنصب جمع ده او نصب هغه ډبري ته وايي چي پر يو خاص ځای باندي خاص ددې لپاره ښخه سوې وي چي عبادت يې کيږي او دهغه په وړاندي د قربت او نيکۍ په توګه څاروي ذبح کيږي، نور هر هغه شی چي ددغه مقصد لپاره نصب سوی وي او د هغه عبادت او بندګي کيږي که هغه ډبره وي يا لرګی يا بل شی وي هغه ته نصب ويل کيږي .

نو د ټول جهان پروردګار به هغوئ ته راسي، يعني په خپل کمال قرب سره به پر هغوئ تجلي واچوي ، دا خو ددغه جملې سم تاويل دی ، حقيقت دادی چي راتلل د پروردګار د صفاتو څخه دی چي هغه په خپل کلام کي خپل ذات ته منسوب کړي دي ، او په حديث مقدسه کي هم ددې داسي ذکر دی او موږ ددغه حقيقت او کيفيت پوهېدو څخه پرته هم داسي پر دې عقيده لرو او ددې خبري هم عقيده لرو چي د هغه ذات د هغه نقل وحرکت څخه پاک دی کوم چي په

راتللو کي وي نو داخبره د متشابهاتو څخه ده او موږ ته ضروري ده چي په دې اړه زياته پلټنه ونه کړو بلکه د حقيقت علم يوازي الله ﷻ ته وسپارو، ددغه جملې نور تاويلو هم سوي دي د مثال په توګه د راتللو دا مراد دی چي د الله ﷻ په ملائکو کي يوه ملائکه راسي يا دا چي هغه خلکو ته د الله ﷻ حکم راسي لکه څرنګه چي د مخکنۍ جملې څخه دا خبره مفهوم کيږي،

بيا به د الله ﷻ پنډۍ لوڅي سي، په دې اړه ځينو حضراتو ويلي دي چي د پنډۍ لوڅولو څخه مراد د خوف، بيري او دهشت ختمېدل دي، او ځينو حضراتو ويلي دي چي د پنډۍ لوڅولو څخه مراد يو عظيم نور څرګندېدل دي، يا دا چي د ملائکو د يو ډلي څرګندېدل دي مګر تر ټولو صحيح خبره داده چي په دې اړه دي هم توقف وکړل سي او ددغه جملې د تاويل کولو پر ځای ددې حقيقي علم الله ﷻ ته وسپارل سي.

په حديث کي چي د الله ﷻ د پنډۍ لوڅولو، خلکو ته د سجدې د حکم تر لاسه کېدو او بيا د ځينو خلکو سجدې کولو او د ځينو پر سجدې باندي د قادر نه کېدو حکم دی، نووي رحمة الله عليه د مسلم په تشريح کي دا ليکلي دي چي د حديث ددغه برخي څخه په ظاهره دا ګمان کيږي چي په آخرت کي به منافقان هم د الله ﷻ دېدار کوي مګر د فکر کولو څخه دا معلوميږي چي دغه ګمان د يو بنياد څخه ليري دی ځکه چي د حديث په ذکر سوو الفاظو کي دا صراحت نسته چي د الله ﷻ په دغه ديدار سره به منافقين هم مشرف کيږي بلکه دلته يوازي دا بيان سوی دی چي ددغه خلکو په وړاندي چي په هغو کي خاص مؤمن به هم وي او منافقان به هم وي، حجاب پورته کړي او بيا به د امتحان لپاره ټولو ته د سجدې حکم وسي نو کوم څوک چي مخلص وي هغه به سجده وکړي او کوم څوک چي منافق وي هغه به سجده ونه کړلای سي، ددې خبري څخه داهيڅکله نه لازميږي چي منافق به هم د الله ﷻ په دېدار مشرف کيږي.

نو مسلمانان به تېر سي، يعني د پل صراط سربېره به ټول مسلمانان داسي تېر سي، چي په دنيا کي کوم څوک پر عقيدې، ايمان، عمل او دين باندي د استقامت په اعتبار د کومي درجې وي د هغه سره سم به په اسانۍ سره يا په تکليف سره دغه پړاو قطع کړي چي هغه ته د حديث په راتلونکي جملې کي اشاره سوې ده نو هغه پل صراط لکه چي د دين او شريعت د صراط مستقيم په ډول دی چي په معنوي توګه د توري د څوکي څخه زيات نری دی او پر هغه تلل مشکل دي مګر ورسره د صراط مستقيم دومره روښانه او څرګند دی چي څوک په صدق نيت او اخلاص سره پر دې تلل وغواړي د هغه لپاره هيڅ مشکل نسته.

او ځيني مسلمانان به هغه وي چي په زخم خوړلو سره به تېر سي او د دوږخ داور څخه به

خلاصون تر لاسه کړي، ددې يو مطلب خو دادی چې کوم مسلمان گناه کار وي هغه به پر پل صراط باندي په تېرېدو کي د سخت تکليف سره مخامخ سي د مثال په توګه د پل صراط دواړو خواوو ته به فولادي ازغي وي چې هغوئ به زخمي کړي او د هغوئ لار به بندوي او دهغوئ بدن به ټيري کړي، مګر هغه مسلمانان به په زخمي کېدو سره تر پل صراط واوړي او جنت ته به ورسېږي ، همدارنګه هغه خلک به په دوږخ کي نه لوېږي بلکه د پل صراط سربېره به د تکليف تېرولو سربېره خلاصون تر لاسه کړي، دا مطلب د حديث د ظاهري طرز سره زيات سمون خوري او په ژباړه کي ددې لحاظ ساتل سوی دی ، دوهم مطلب دا کيدای سي چې دغه خلک به مخکي پر پل صراط باندي د هغه په ازغيو سره په زخمي کېدو سره په سختۍ تېر سي او بيا به په دوږخ کي واچول سي چې هلته به دخپلو گناهو په اندازه د سزاتر لاسه کېدو لپاره تر يو وخت پوري وي او بيا به هغوئ ته د دوږخ د اور څخه په خلاصون ورکولو سره جنت ته ورسول سي.

د (مکدوش في نار جهنم) او ځيني مسلمانان به هغه وي چې ټوټې ټوټې به کړل سي او دوږخ ته به واچول سي ، په لاسونو او پښو کي به يې زولنې واچوي او په دوږخ کي به داسي يو ځای سي، دا د هغه گناه کارو مسلمانانو يادونه ده چې هغوئ به د خپلو گناهو د سزا خوړلو لپاره په هر حال دوږخ ته وسپارل سي نو دغه خلک به نه يوازي دا چې پر پل صراط باندي د تېرېدو په وخت کي سخت زخمي ، تباه او په مصيبت کي اخته وي بلکه په دوږخ کي به هم وغورځول سي چې هلته به تر هغه وخته پوري عذاب تر لاسه کوي تر څو چې دهغوئ په اړه الله ﷻ فيصله وکړي ، د مکدوش لفظ په شين سره هم منقول دی همدارنګه مکدوس يعني په سين سره هم په ذکر سوې معنی کي نقل سوی دی ، او په ځينو روايتو کي مکروس هم منقول دی ، په دغه صورت کي به معنی دا وي چې هغه ټول به په تړلو سره يو ځای وغورځول سي چې يو پر بل به غورځول کيږي .

تر دې چې مؤمن د دوږخ د اور څخه خلاصون تر لاسه کړي...الخ: دلته د حتی لفظ ددغه پړاو د غايت ذکر دی چې په هغه کي به ټول مؤمنان پر صراط باندي تېرېږي او بيا په هغوئ کي به ځيني خلک پر پل صراط باندي تېر سي او ځيني خلک به په دوږخ کي واچول سي مګر طيبي رحمة الله عليه دا وايي چې د حتی لفظ په اصل کي د مکدوش في نار جهنم ، غايت دی ، په دغه صورت کي د ټول عبارت ژباړه داده چې ځيني مسلمانان به داسي وي چې ټوټې ټوټې به کړل سي او په دوږخ کي به واچول سي او بيا به په پای کي هغوئ هم دخپلو گناهو د سزا تر لاسه کېدو وروسته يا د يو چا د شفاعت په وجه د الله ﷻ په فضل او کرم سره د دوږخ څخه خلاصون تر لاسه کړي،

نو قسم دي په هغه ذات وي چي د هغه په واک كي زما ساه ده.....الخ، د دې څخه معلومه سوه چي گناه کار مؤمن به د تل لپاره د دوږخ په عذاب كي نه وي او نه يوازي دا چي هغوئ به د خپلو گناهو د سزا تر لاسه کېدو وروسته په پای كي د دوږخ څخه را وايستل سي او په جنت كي به واچول سي بلکه هغوئ به جنت ته په رسېدو سره د هغه نورو مؤمنانو شفاعت کوي او د الله ﷻ په دربار كي به د هغوئ د عذاب څخه د خلاصون لپاره سختي هڅي کوي چي هغوئ د خپلو گناهو د زياتوب په وجه تر هغه وخته پوري د دوږخ څخه خلاصون نه سي تر لاسه کولای لکه څرنگه چي رسول الله ﷺ د خپل ارشاد (نو قسم دي په هغه ذات وي ....الخ) په ذريعه څرگند وفرمايل.

په تاسو كي هيڅوک هم د ظاهر حق په تر لاسه کولو كي ....الخ. مطلب دادی که چيري پر يو چا باندي ستا حق د ظاهري دلائلو او شاهدانو په ذريعه واجب وي او ته د هغه تر لاسه کولو په هر حال حق لرې نو د هغه سړي څخه د خپل حق تر لاسه کولو لپاره ته څومره مطالبه او غوښتنه کوې او د هغه تر لاسه کولو هڅه کوې، تر هغه هم زيات ته سخته ستا غوښتنه به په هغه ورځ د الله ﷻ په دربا ركي د خپل هغه مسلمان ورور د خلاصون لپاره وي کوم چي په دوږخ كي وي او تاسو به د هغوئ د را ايستلو لپاره الله ﷻ ته عرض کوئ او په شفاعت كي به هڅي کوئ.

نو د دوږخ پر اور باندي د هغوئ شکلونه حرام کړل سي. مطلب دادی چي د دوږخ اور به د دې څخه منع کړل سي چي هغه نااهل مؤمن داسي وسوځي يا تاوان ورته ورسوي چي د هغوئ مخونه مسخ سي او هغوئ ونه پېژندل سي، خلاصه دا چي تر هغو پوري چي کوم مؤمن په دوږخ كي وي د هغوئ مخونه به نه سوځي او نه به توريږي نو د هغوئ شفاعت کونکي مؤمن به د دغه نښي په ذريعه هغوئ په اساني سره و پېژني او د دوږخ څخه به يې راوباسي.

د چا په زړه كي چي د دينار په اندازه نيکي وي، دلته او همدا رنگه په راتلونکي جمله كي د نيکۍ څخه مراد هغه شی دی چي د اصل ايمان څخه زيات وي ځکه چي اصل ايمان چي هغه ته تصديق وايي يو داسي جوهر دی چي په برخو كي د ويشلو وړ نه دی او په هغه كي د کمۍ او زياتوب اطلاق نه کيږئ، کومه نيکي چي په برخو كي ويشل کيږي يا په هغه كي د کمۍ او زياتوب اطلاق کيږي هغه به د اصل ايمان څخه زيات د ايمان د نتيجې او ثمرې په توگه يو بل شی وي، نو په زړه كي د دينار په اندازه يا نيم دينار په اندازه نيکۍ مطلب دادی چي د هغوئ سره د معمولي درجې داسي عمل صالح وي چي د هغه د فعل تعلق د زړه سره وي لکه ذکر خفي يا پر غريب باندي شفقت کول يا د الله ﷻ ېېره او خاص نيت نو هغوئ د دوږخ څخه راباسي.

چا چي هيڅکله نيکي نه وي کړې، دلته د نيکۍ څخه مراد هغه شی دی چي د اصل ايمان څخه زيات وي، نو داخلک چي ارحم الراحمين يې محض د خپل خاص رحمت لاندي د دوږخ څخه راباسي او د ځان سره په افعال قلب کي هم هيڅ کوچنۍ يا لويه نيکي نه لري مګر اصل ايمان لري او د دغه خلکو د شفاعت اجازه به هيچا ته تر لاسه نه وي.

د دوئ په غاړو به مهرونه وي، دلته د مهر څخه مراد د زرو هغه کينۍ دي چي په غاړو کي اچول کيږي، خلاصه دا چي د علامې په توګه به د هغوئ په غاړو کي يو خاص ډول هار وي چي د هغه په ذريعه به هغوئ د نورو څخه بېل معلوميږي.

هغه خلک چي د دوږخ څخه په ايستلو به جنت ته داخل سي

﴿۵۳۴۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ أَهْلُ

د حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هر کله چي جنتيان

الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ يَقُولُ اللّٰهُ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ

په جنت کي او دوږخيان په دوږخ کي داخل سي نو الله تعالى به وفرمايي د چا په زړه کي چي د

خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرِجُوهُ فَيَخْرُجُونَ قَدْ امْتُحِشُوا وَعَادُوا حُمَمًا فَيُلْقَوْنَ

سپلني د دانې په اندازه ايمان وي هغه د دوږخ څخه وباسئ نو هغوئ به وايستل سي هغوئ به د سکاره په ډول راووځي او هغوئ به

فِي نَهَرِ الْحَيَاةِ فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ أَلَمْ تَرَوْا أَنَّهَا تخرج صَفْرَاءَ مُلْتَوِيَةً. متفق عليه.

د ژوند ويالې (نهر حيوة) کي وغورځول سي او هغوئ به داسي تازه سي لکه څرنګه چي د سيلاب په خټو کي دانه زرغونه کيږي ايا تاسي فکر نه دی کړی چي څنګه دانه ژړ تاوسوی تيغ راوباسي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۱۶، رقم: ۶۵۶۰، ومسلم ۱\۱۷۲، رقم: ۳۰۴-۱۸۴.

د لغاتو حل: امتحشوا: اي احترقوا (وېې سوځئ). ملتوية: اي ملفوفة مجتمعة وقيل منحنية (پېچلی).

تشريح: د چا په زړه کي چي د ذرې په اندازه ايمان وي، د دغه حديث څخه دا څرګنده سوه چي

په تېر سوي حديث كي دا فرمايل سوي وه چي په پای كي به ارحم الراحمين ذات د خپل موټ په ډكولو سره هغه خلك د دوږخ څخه راوباسي چي هغوئ هيڅ نيكي نه وي كړې نو ددې څخه هغه خلك مراد دي چي دهغوئ تعلق د مؤمنانو څخه وي ، دا بېله خبره ده چي دهغوئ په عمل نامه كي هيڅ نيكي يا خير نه وي، دا وضاحت ځكه ضروري دی چي دلته د حديث دظاهري الفاظو څخه دا وهم كيدای سي چي هغوئ به كافران وي نو پر دې خبره د ټول امت اجماع ده چي هيڅ كافر به په هيڅ صورت كي د دوږخ څخه نه ايستل كيږي.

د دوږخيانو د خلاصون ذكر

﴿۵۳۴۳﴾: وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّاسَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ هَلْ نَرٰى رَبَّنَا يَوْمَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي خلكو عرض وكړ اې د الله رسوله ! ايا د قيامت په ورځ به موږ خپل پروردګار ليدلای سو ؟

الْقِيَامَةِ فذكر معنى حديث ابي سعيد غير كشف الساق وقال يُضْرَبُ الصِّرَاطُ

ددې څخه وروسته ابو هريره رضي الله عنه د ابو سعيد رضي الله عنه هم معنا حديث بيان كړ بېله د لوڅولو د پنډۍ، او رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چي پل صراط به د دوږخ سربېره ودرول سي

بَيْنَ ظَهْرَانَيْ جَهَنَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يَجُوزُ مِنَ الرُّسُلِ بِأُمَّتِهِ وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ

او زه به لومړنی رسول يم چي د خپل امت سره به پر پل صراط تير سم په دغه ورځ به د رسولانو څخه پرته د هيچا د خبرو كولو قدرت نه وي او رسولان به هم دومره اندازه وايي

إِلَّا الرُّسُلُ وَكَلَامُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللّٰهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ وَفِي جَهَنَّمَ كَلَالِيبُ مِثْلُ

چي اې الله ! موږ سالم لرې، اې الله موږ سالم لرې، او په جهنم كي به د سعدان (يز ازغنه درخته)

شَوْكِ السَّعْدَانِ لَا يَعْلَمُ قَدْرَ عِظَمِهَا إِلَّا اللهُ تَخْطَفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ فَمِنْهُمْ

په مثل د انبورونه وي ددغه ازغو لوروالی د الله جل جلاله څخه پرته بل چا ته معلوم نه دی دا ازغي به په خلكو كي د هغوئ د بدو اعمالو سره سم جګ كيږي يعني ځيني به د هغوئ په بدو اعمالو

مَنْ يُوبَقُ بِعَمَلِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يُخَرْدَلُ ثُمَّ يَنْجُو حَتّٰى إِذَا فَرَغَ اللهُ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ

هلاك كړي او ځيني به ټوټې ټوټې كړي بيا به هغوئ خلاصون تر لاسه كړي بيا چي الله تعالى د

بندگانو د فیصلي څخه فارغ سي

عِبَادِهٖ واراد ان یخرج من النار من اراد ان یخرجه مِمن کان یشهد ان لا اله

او دا اراده وکړي چي کومو خلکو د لااله الاالله اقرار کړی دی په هغوئ کي چي څوک غواړي د دوږخ څخه يې راوباسئ

الاالله امر الملائکة أَنْ يُخْرِجُوا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللّٰهَ فَيُخْرِجُونَهُمْ وَيَعْرِفُونَهُمْ

نو ملائکو ته به حکم وکړي چي کوم سړي چي د الله جل جلاله د وحدانیت اقرار کوی هغه د دوږخ څخه را وباسئ نو پر تندیو به د سجدو د نښو څخه د هغوئ شناخت کوي

بِآثَارِ السُّجُودِ وَحَرَّمَ اللّٰهُ عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ السُّجُودِ فَكُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ

او د دوږخ څخه به يې وباسي ځکه چي الله تعالی پر دوږخ حرام کړي دي چي هغه د سجدو نښي وسوځي او ر به د انسان ټول بدن وسوځي

النَّارُ إِلَّا أَثَرَ السُّجُودِ فَيَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ قَدْ امْتَحَشُوا فَيُصَبُّ عَلَيْهِمْ مَاءُ

مګر د سجدې ځای به نه سوځي دا خلک به د دوږخ څخه په داسي حال کي را وایستل سي چي او ر به هغوئ په سوځولو سره تور کړي وي پر هغوئ به آب حیات وپاشل سي

الْحَيٰوةِ فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ وَيَبْقَى رَجُلٌ بَيْنَ الْجَنَّةِ

او هغوئ به په دې اوبو سره داسي تازه سي لکه څرنګه چي د سیل په خټو کي دانه شنه سي او یو سړي به د جنت او دوږخ په منځ کي پاته سي

وَالنَّارِ وَهُوَ آخِرُ أَهْلِ النَّارِ دُخُولًا الْجَنَّةَ مُقْبِلٌ بِوَجْهِهٖ قِبَلَ النَّارِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ

چي په دوږخیانو کي به په جنت کي داخلیدونکی آخري سړی وي دده سړي مخ به د دوږخ په خوا وي او هغه به عرض وکړي اې پروردګاره !

اصْرِفْ وَجْهِي عَنِ النَّارِ وقَدْ قَشَبَنِي رِيحُهَا وَأَحْرَقَنِي ذَكَاؤُهَا فَيَقُولُ هَلْ

زما مخ د دوږخ څخه واړوې د دوږخ بوی زه ډیر په تکلیف کي اچولی یم او د شعلو تیزی او ګرمی زه سوځلی یم الله تعالی به ورته فرمایي

عَسَيْتَ ان افعل ذٰلِكَ بِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَ ذٰلِكَ فَيَقُولُ لَا وَعِزَّتِكَ فَيُعْطِي اللهَ

که زه داسي وکړم نو هسي نه چي ته به بل څه غواړې هغه سړی به وايي اې پروردګاره! ستا په عزت مي دي قسم وي بيا به نور څه نه غواړم ددې څخه وروسته به الله تعالی چي کوم عهد د

مَاشاء الله مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ فَيَصْرِفُ اللهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ فَإِذَا أَقْبَلَ بِهِ عَلَى

هغه څخه واخلي هغه به ئيني واخلي او د هغه مخ به د دوږخ څخه واړوي بيا چي هغه سړی د

الْجَنَّةِ و رَأَى بَهْجَتَهَا سَكَتَ مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَسْكُتَ ثُمَّ قَالَ يَا رَبِّ قَدِّمْنِي عِنْدَ

جنت په لور وګوري او د هغه تازګي ووينی نو ترڅو پوري چي د الله تعالی خوښه وي پټه خوله به وي او بيا به (دغه سړی وايي) اې پروردګاره! تهٔ ما جنت ته نژدې کړې،

بَابِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللهُ تبارك وتعالى أَلَيْسَ قَدْ أَعْطَيْتَ الْعُهُودَ وَالْمِيثَاقَ أَنْ لَا

الله تعالی به ورته فرمايي ايا تا ددې خبري اقرار نه وو کړی چي ته به نور سوال نه کوې، هغه

[...]سْأَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنْتَ سَأَلْتَ فَيَقُولُ يَا رَبِّ لَا أَكُونُ أَشْقَى خَلْقِكَ فَيَقُولُ فَمَا

[...]ړی به وايي اې پروردګاره! خپل په مخلوق کي ما د ټولو څخه زيات بدبخته مه کړې الله تعالی به ورته وفرمايي

[...]يْتَ إِنْ أُعْطِيتَ ذٰلِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَهُ فَيَقُولُ لَا وَعِزَّتِكَ لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَ ذٰلِكَ

[...]يد دی که ستا دا خواهش پوره کړل سي نو بيا به ته يو سوال کوې، هغه به وايي ستا په عزت دي مي قسم وي بيا به زه هيڅ سوال نه کوم ددې څخه وروسته

فَيُعْطِي رَبَّهُ مَا شَاءَ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ فَيُقَدِّمُهُ إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ فَإِذَا بَلَغَ بَابَهَا

چي الله تعالی د هغه څخه کوم عهد اخيستل غواړي هغه به ئيني واخلي او هغه به د جنت دروازې ته نژدې کړي، دروازې ته په نژدې کيدو سره چي

فَرَأَى ظَهْرَتَهَا وَمَا فِيهَا مِنَ النَّضْرَةِ وَالسُّرُورِ فَسكت مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَسْكُتَ

هغه د جنت تازګي او ښه ژوند ووينی نو ترڅو پوري چي الله تعالی ته منظوره وي هغه سړی به

پته خوله وي

فَيَقُولُ يَا رَبِّ أَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ فَيَقُولُ اللّٰهُ تبارك وتعالى وَيْلَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مَا

بيا به عرض وكړي اې الله ! ما په جنت كي داخل كړې الله تعالى به ورته فرمايي اې د ادم زويه! پر تا افسوس دى

أَغْدَرَكَ أَلَيْسَ قَدْ أَعْطَيْتَ الْعُهُودَ وَالْمِيثَاقَ أَنْ لَا تَسْأَلَ غَيْرَ الَّذِي أُعْطِيتَ

ته څومره بې وعدې او بې وفا يې ايا تا ددې وعده او قول نه وو كړى چي ته به د بل شي سوال نه كوې او څه چي ستا د خواهش سره سم ما دركړي دي پر هغه قناعت وكړه ،

فَيَقُولُ يَا رَبِّ لَا تَجْعَلْنِي أَشْقَى خَلْقِكَ فلا يزال يدعو حتى يضحك الله منه فاذا

هغه به عرض وكړي اې پروردګاره! خپل په مخلوق كي ما بد ترين سړى مه جوړوې ، غرض دا چي هغه به همېشه د الله جل جلاله څخه غواړي تر څو چي الله تعالى به راضي كړي او هر كله چي

ضحك اذن لَهُ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ تَمَنَّ فَيَتَمَنَّى حَتَّى إِذَا انْقَطَعَ أُمْنِيَّتُهُ قَالَ

الله تعالى راضي سي نو جنت ته د هغه دداخليدو اجازه به وركړي بيا به ورته الله تعالى فرمايي ستا په زړه كي كه نور خواهش او ارمان وي نو هغه هم څرګند كړه هغه به خپل ارمانونه او خواهشات څرګند كړي تر دې چي د هغه خواهشات به ختم سي

اللّٰهُ تعالى تَمَنَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا أَقْبَلَ يُذَكِّرُهُ رَبُّهُ حَتَّى إِذَا انْتَهَتْ بِهِ الْأَمَانِيُّ قَالَ

نو الله تعالى به ورته وو فرمايي دا ټول شيان كوم چي ته غواړې او ددې سره دومره نور تا ته دركړل سول ، او د ابو سعيد په روايت كي دا الفاظ دي چي

اللّٰهُ لَكَ ذَلِكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ. وفي رواية ابي سعيد قال الله تعالى لك ذالك وعشرة امثاله. متفق عليه.

ستا ټول ارمانونه پوره كيږي او ورسره لس چنده نور هم دركول كيږي . بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲\۲۹۲، رقم: ۸۰۶، ومسلم ۱\۱۶۳، رقم: ۲۹۹- ۱۸۲.

د لغاتو حل : شوک السعدان: وهو نبت له شوک عظيم (ازغی لرونکی نبات). يوبق: اي يهلک ويحبس

(هلاکیږي). یُخردل: اي یصرع او یقطع قطعا . قشبني: اي اذاني واهلكني (ما ته یې تکلیف راکړ).

تشریح مګر د سجدو نښې به نه خوري، په دې اړه نووي رحمه الله لیکلي دي چې ددې څخه دا خبره څرګندیږي چې د دوزخ اور به د بدن هغه اندامونه نه سوځي چې پر هغو سجده کیږي، او هغه د بدن اووه اندامونه دي، یعني تندی، دواړه لاسونه، دواړي پښې، حال دا چې ځینو علماؤ ویلي دي چې دسجدو دنښو څخه یوازي تندی مراد دی مګر علماؤ د نووي رحمه الله قول زیات خوښ کړی دی .

نو پر هغوئ به آب حیاتْ وپاشل سي، دا خبره په څرګنده د تېر سوي حدیث مخالف ده چې په هغه کي دا ذکر سوي دي چې خلک به د حیات (ژوند) په ویاله کي واچول سي مګر په حقیقت کي ددواړو خبرو په منځ کي اختلاف نسته ، کیدای سي چې ځیني خلک د ژوند په ویاله کي غوټه کړل سي او ځیني خلکو باندي د هغه ویالې اوبه پاشل کافي وګرځول سي .

ستاسو په عزت دي مي قسم وي زه به هیڅ نه غواړم، دلته دا سوال پیدا کیږي چې هغه سړي کله د خپل قسم خلاف ورزي وکړي نو پر هغه به د قسم ماتولو سزا ولي نه وي، ددې جواب دادی چې دهغه سړی حال به د یو لیوني او بې حاله سړي په ډول وي او څرګنده ده چې داسي سړی معذور ګڼل کیږي یا دا چې دا خبره دکوم ځای سره اړه لري هغه یو داسي ځای دی چې هلته به د هیڅ عمل څوک مکلف نه وي نو د هغه څخه به نیوکه په څه باندي کیږي .

جنت ته تر ټولو وروسته تلونکی کس

﴿۵۳۴۴﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ آخِرُ مَنْ

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل : هغه سړی چې تر ټولو

يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلٌ فَهُوَ يَمْشِي مَرَّةً وَيَكْبُو مَرَّةً وَتَسْفَعُهُ النَّارُ مَرَّةً فَإِذَا جَاوَزَهَا

به په آخر کي په جنت کي داخل سي هغه به هغه سړی وي چې د دوزخ څخه د باندي وتلو لپاره به یو قدم پورته کړي او په دویم قدم به پرمخي ولویږي او پر دریم قدم به د اور شعلې د هغه بدن وسوځي غرض دا کله چې هغه د دوزخ څخه ووځي

الْتَفَتَ إِلَيْهَا فَقَالَ تَبَارَكَ الَّذِي نَجَّانِي مِنْكِ لَقَدْ أَعْطَانِي اللّٰهُ شَيْئًا مَا أَعْطَاهُ

نو د دوزخ په لور به ګوري او وایي به هغه ذات بزرګ او برتر دی چې ستا څخه یې ما ته خلاصون راکړ البته الله تعالی ما ته هغه شی راکړی دی چې

أَحَدًا مِنْ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فَتُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ أَدْنِنِي مِنْ هَذِهِ

په مخکنيو او وروستنيو خلکو کي يې هيڅا ته نه دي ورکړي بيا به د هغه مخ ته يوه

الشَّجَرَةِ فَلِأَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ

درخته ودرول سي چي د هغې سره به د اوبو يوه چينه وي هغه سړی به وايي اې پروردګاره ما دغه درختي ته ورنژدې کړې چي ددې په سايه کي ارام وکړم او ددې چيني څخه اوبه وڅښم، الله تعالی به ورته فرمايي اې د ادم زويه!

لَعَلِّي إِنْ أَعْطَيْتُكَهَا سَأَلْتَنِي غَيْرَهَا فَيَقُولُ لَا يَا رَبِّ وَيُعَاهِدُهُ أَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا

که ما ستا خواهش پوره کړ امکان لري چي بيا به ته نور هم وغواړې، هغه سړی به وايي زه به نور هيڅ نه غواړم ددې څخه وروسته به هغه الله تعالی سره ددې خبري عهد وکړي چي هغه به نور

وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيُدْنِيهِ مِنْهَا فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا

هيڅ نه غواړي او الله تعالی چي هغه پريشانهويني نو د هغه معذور ګڼلو سره به د هغه خواهش پوره کړي ځکه الله ﷻ پوهيږي چي دی هغه نعمتونه ويني چي هغه ته صبر نه کيږي او هغه درختي ته به يې ورنژدې کړي هغه به د هغه درختي په سايه کي ارام کوي

وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ هِيَ أَحْسَنُ مِنْ الْأُولَى فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ

او د چيني اوبه به څښي بيا به يوه بله درخته ودرول سي چي د لومړنۍ څخه به غوره وي هغه سړی چي دا درخته ويني نو وايي به اې ربه!

أَدْنِنِي مِنْ هَذِهِ الشجرة لِأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا وَأَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا

ما دغه درختي ته ورسوې چي ددې د چيني څخه اوبه وڅښم او د سايې لاندي يې ارلم وکړم او ددې څخه پرته به زه نور هيڅ سوال نه کوم

فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ أَلَمْ تُعَاهِدْنِي أَنْ لَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا فَيَقُولُ لَعَلِّي إِنْ أَدْنَيْتُكَ

الله تعالی به ورته فرمايي اې د ادم زويه! ايا تا زما سره دا وعده نه وه کړې چي ددې درختي څخه پرته به نور هيڅ نه غواړم؟ ددې څخه وروسته به الله تعالی هغه ته ووايي که زه تا دغه

درختي ته نژدې کړم

مِنْهَا تَسْأَلُنِي غَيْرَهَا فَيُعَاهِدُهُ أَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا

بنايي ته بيا به زما څخه نور سوال وکړې؟ هغه سړی به د دغه قول وکړي چې بل هيڅ سوال به نه کوي، او الله تعالی هم چې هغه پريشانه ويني نو معذوره به يې وګڼي ځکه چې دی هغه

صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيُدْنِيهِ مِنْهَا فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ

نعمتونه ويني چې هغه ته صبر نه کيږي نو خدای ﷻ به دی هغه درختي ته را نژدې کړي او هغه به د هغه درختي په سايه کي آرام تر لاسه کړي او د چيني څخه به يې او به وڅښتي بيا به ده ته يوه

شَجَرَةٌ عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ هِيَ أَحْسَنُ مِنَ الْأُولَيَيْنِ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ أَدْنِنِي مِنْ هَذِهِ

بله درخته ودرول سي چې د جنت دروازې ته به نژدې وي او د لومړنيو دواړو درختو څخه به غوره وي هغه سړی به بيا ووايي چې اې زما ربه! ما دغه درختي ته نژدې کړه

فَلِأَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ أَلَمْ

چې زه يې په سايه کي کښېنم او اوبه يې وڅښم، الله تعالی به ورته فرمايي اې د ادم زويه! ايا

تُعَاهِدْنِي أَنْ لَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا قَالَ بَلَى يَا رَبِّ هَذِهِ لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ

تا زما سره ددې وعده نه وه کړې چې ته به نور څه نه غواړې؟ هغه به وايي هو، اې پروردګاره! بس زما دا يو سوال پاته دی بيا به نور هيڅ نه غواړم، الله تعالی چې د هغه بې صبري ويني نو

لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهَا فَيُدْنِيهِ مِنْهَا فَإِذَا أَدْنَاهُ مِنْهَا سمع أَصْوَاتَ أَهْلِ

معذوره به يې وګڼي او هغه (دريمي) درختي ته به يې ورسوي، هغه درختي ته چې ورسيږي نو

الْجَنَّةِ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ أَدْخِلْنِيهَا فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ مَا يَصْرِينِي مِنْكَ أَيُرْضِيكَ

د جنتيانو آوازونه به اوري نو وايي به اې پروردګاره! ما په جنت کي داخل کړې، الله تعالی به ورته فرمايي اې د ادم زويه! په کوم شي به در څخه خلاص سم ايا ته به راضي سې

أَنْ أُعْطِيَكَ الدُّنْيَا وَمِثْلَهَا مَعَهَا قَالَ يَا رَبِّ أَتَسْتَهْزِئُ مِنِّي وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ

چي زه تا ته په جنت کي د دنيا برابر ځاى کړم او ورسره دومره نور؟ هغه سړى به وايي اې پروردګاره! ايا ته زما سره مسخرې کوې؟ حال دا چي ته د دواړو جهانو پروردګار يې؟،

فَضَحِكَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَقَالَ أَلَا تَسْأَلُونِي مِمَّ أَضْحَكُ فَقَالُوا مِمَّ تَضْحَكُ قَالَ

ابن مسعود راوي دد غه بيان کولو سره وخندل بيا يې وويل تاسو زما څخه زما د خندا پوښتنه نه کوئ؟ خلکو پوښتنه وکړه ستا د خندا سبب څه دى؟ هغه ورته وويل

هَكَذَا ضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا مِمَّ تَضْحَكُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

همدا سي رسول الله ﷺ وخندل، صحابه کرامو پوښتنه وکړه اې د الله رسوله! تاسو ولې خاندئ؟

قَالَ مِنْ ضِحْكِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حِينَ قَالَ أَتَسْتَهْزِئُ مِنِّي وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ما د پروردګار پر خندا وخندل، هر کله چي هغه سړى دا ووايي چي اې پروردګاره! ايا ته زما سره مسخرې کوې حال دا چي ته د دواړو جهانو پروردګار يې،

فَيَقُولُ إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ مِنْكَ وَلَكِنِّي عَلَى مَا أَشَاءُ قَدِير. رواه مسلم، وفي رواية له

ددې اوريدو سره به الله تعالى وخاندي، او وه به فرمايي :يا زه ستا سره مسخرې نه کوم ځکه چي زه چي څه غواړم هغه کولاى سم يعني زه پر هر شي قادر يم. مسلم، د مسلم په يو بل روايت

عن ابي سعيد نحوه الا انه وَلَمْ يَذْكُرْ فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ مَا يَصْرِينِي مِنْكَ إِلَى

کي د ابو سعيد څخه نقل دي چي هلته دا الفاظ زيات دي چي بيا به الله تعالى هغه سړي ته ور

آخِرِ الْحَدِيثِ وَزَادَ فِيهِ وَيُذَكِّرُهُ اللَّهُ سَلْ كَذَا وَكَذَا حتى اذا انْقَطَعَتْ بِهِ الْأَمَانِيُّ

ياد کړي چي ته فلانى فلانى شى وغواړه تر دې چي د هغه ټول خواهشات به پوره سي نو

قَالَ اللَّهُ هُوَ لَكَ وَعَشَرَةُ أَمْثَالِهِ قَالَ ثُمَّ يَدْخُلُ بَيْتَهُ فَتَدْخُلُ عَلَيْهِ زَوْجَتَاهُ مِنَ

الله تعالى به ورته وفرمايي دا ټول شيان او ورسره لس چنده نور شيان هم تاته درکول سول، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل: بيا به هغه سړى په جنت کي خپل کور ته داخل سي

الْحُورِ الْعِينِ فَتَقُولَانِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَاكَ لَنَا وَأَحْيَانَا لَكَ قَالَ فَيَقُولُ مَا

أُعْطِيَ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُعْطِيتُ.

او هغه ته به د حور عين څخه دوې بيبياني راسي او ورته وايي به حمد او ثناء خداوند بزرګ لره ده چي هغه ته زموږ لپاره او موږ يې ستا لپاره پيدا کړو ، رسول الله ﷺ ويلي دي او هغه سړى به وايي څومره چي ما ته راکړل سول دومره هيچا ته نه دي ورکړل سوي .

تخريج: صحيح مسلم ١\ ١٧٤، رقم: ٣١٠- ١٨٧.

د لغاتو حل: يصريني منک: اي ما يقطع مسالتک ويمنعک من سؤالي.

تشريح: قسم په خداى! زما پروردګار ما ته هغه شى راکړى دى ....الخ: په دغه ځاى کي دهغه سړي قسم کول او داخبره کول په اصل کي د زياتي خوشحالۍ په وجه وي ځکه چي هغه وخت به هغه سړى دغه شى تر ټولو لوى نعمت ګڼي چي د دوږخ د اور څخه د راوتلو په وخت يې محسوس کوي او بيا کيداى سي چي هغه د دوږخ څخه د راوتلو په وخت کي بل څوک د ځان سره ونهويني او په دې پوه نه سي چي څومره زيات مخلوق د جنت په نعمتونو او راحتونو کي دي ځکه هغه به دا ګڼي چي دا وخت زما پروردګار د دوږخ څخه د را ايستلو په صورت کي ما ته کوم نعمت راکړى دى دومره لوى نعمت هغه په مخکني او وروستني خلکو کي هيچا ته نه دى ورکړى .

د هغه سړي په دې ويلو سره چي پروردګاره ! ته خو به زما سره ټوکي نه کوې...الخ: د الله ﷻ د خندا څخه د بنده زيات خوشحاله لېدل دي او داخبره بيانولو څخه وروسته د رسول الله ﷺ خندل د هغه خوشحالۍ په وجه وو چي پر يو ګناه کار بنده باندي د الله ﷻ د مهربانۍ او لطف په لېدو سره په رسول الله ﷺ کي پيدا سوې وه، پاته سوه د حضرت ابن مسعود ﷜ خبره ، نو هغه د بيان حديث په وخت کي دغه الفاظو ته په رسېدو د رسول الله ﷺ په پيروۍ کي او د خپلي خوښۍ په څرګندولو سره وخندل .

هلته به هغه ته د حور عين دوې ښځي راسي، حور په اصل کي د حوراء جمع ده چي سره او سپين مخ والا ښځي ته ويل کيږي او عين په اصل کي د عيناء جمع ده چي د غټو او تورو سترګو په معنى کي استعماليږي .

د دوږخ څخه جنت ته راوستل سوو کسانو ته به جهنمي ويل کيږي

﴿۵۳۴۵﴾: وَعَنْ أَنَسٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيُصِيبَنَّ أَقْوَامًا

سَفْعٌ مِنَ النَّارِ بِذُنُوبٍ أَصَابُوهَا عُقُوبَةً ثُمَّ يُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ فَيُقَالُ لَهُمُ الْجَهَنَّمِيُّونَ. رواه البخاري.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د مسلمانانو ډلو ته به د هغوئ د ګناهونو په بدله کي چي هغوئ کړي دي د دوږخ د اور سزا ورکول سي بيا به الله تعالی په خپل فضل او کرم سره هغوئ په جنت کي داخل کړي او د هغوئ نوم به جهنميون کښېښنودل سي. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۱۶، رقم: ۶۵۵۹.

د لغاتو حل: سفع: اي سواد من لفح النار او علامة منها (د اور د اوښ توروالی)

تشريح: او هغه خلکو ته به دوږخي ويل کيږي، ددې مطلب دادی چي په جنت کي به هغه خلکو ته په دې اعتبار چي هغوئ به په پيل کي دوږخ ته تللي وي او د هغه ځای څخه به جنت ته راغلي وي، د د وږخي په نامه سره يادېږي، مګر هغوئ ته په جنت کي د دوږخي نوم ورکول به د هغوئ د سپکتيا او ذليل کېدو لپاره نه وي بلکه د هغه خلکو د خوشحاله کولو او ددغه لوی نعمت د يادوني په توګه به وي چي هغه خلک د نعمت شکر ادا کړي او هغه د نعمت شکر د هغوئ د دوږخ څخه د خلاصون او جنت ته د رسېدو د خوشحالۍ احساس ورکوي.

﴿۵۳۴۶﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ بِشَفَاعَةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَدْخُلُونَ

يو ډله به د حضرت محمد ﷺ په شفاعت د دوږخ څخه وايستل سي ددې څخه وروسته به هغوئ

الْجَنَّةَ يُسَمَّوْنَ الْجَهَنَّمِيِّينَ. رواه البخاري وفي رواية يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ أُمَّتِيْ مِنَ النَّارِ بِشَفَاعَتِيْ يُسَمَّوْنَ الْجَهَنَّمِيِّينَ.

په جنت کي داخل سي چي نوم به يې جهنمي کښېښنودل سي، بخاري او په يوه روايت کي راځي چي زما د امت څخه به يو ډله زما په شفاعت د جهنم څخه وايستل سي چي نوم به يې جهنمين کښېښنودل سي.

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ١١\٤١٨، رقم: ٦٥٦٦.

د لغاتو حل : الجهنميون: وهو عتقاء الله تعالى

هغه کس چي تر ټولو په آخر کي جنت ته ځي

﴿٥٣٤٧﴾ : وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل :

إِنِّي لَأَعْلَمُ آخِرَ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا مِنْهَا وَآخِرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا رَجُلٌ

زه د هغه سړي څخه خبر یم چي تر ټولو آخر به د دوږخ څخه وایستل سي او تر ټولو آخر به په جنت کي داخل سي دا به یو سړی وي چي

يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ حَبْوًا فَيَقُولُ اللّٰهُ اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ فَيَأْتِيهَا فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ

پر ګونډو به د دوږخ څخه وځي ، الله تعالی به ورته فرمايي ولاړ سه په جنت کي داخل سه نو هغه به جنت ته ولاړ سي نو هغه ته به جنت په داسي حال کي وښودل سي چي

أَنَّهَا مَلْأَى فَيَقُولُ يَا رَبِّ وَجَدْتُهَا مَلْأَى فَيَقُولُ اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ فَإِنَّ

هغه به د انسانانو څخه ډک وي هغه به وايي پروردګاره ! ما خو جنت د خلکو څخه ډک وليدی (يعني په دې کي زما لپاره ځای نه سته) الله تعالی به ورته فرمايي ولاړ سه او په جنت کي داخل

لَكَ مِثْلَ الدُّنْيَا وَعَشَرَةَ أَمْثَالِهَا فَيَقُولُ تَسْخَرُ مِنِّي أَوْ تَضْحَكُ مِنِّي وَأَنْتَ

سه موږ تا ته په جنت کي د دنيا په اندازه ځای درکړی دی او د هغې څخه لس چنده زيات او هغه به وايي اې پروردګاره! ته زما سره مسخرې کوې ؟ يا دا به وايي اې پروردګاره! ته

الْمَلِكُ فَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ

نَوَاجِذُهُ وَكَانَ يَقُولُ ذَاكَ أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً. متفق عليه.

په ما پوري خندا کوې؟ حال دا چي ته پاچا یې ، ابن مسعود وايي ما وليدل چي رسول الله ﷺ د دغه بيان سره وخندل او مخکني غاښونه يې ښکاره سول او ويل يې: په جنتيانو کي به دا

سړی د مرتبې د لحاظ څخه کمزوی سړی وي. بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\ ۴۱۸، رقم: ۶۵۷۱، ومسلم ۱\ ۱۷۳، رقم: ۳۰۸-۱۸۶.

تشريح او ويل يې، ددې څخه دا ثرګنديږي چې دغه سړی به په جنتيانو کې تر ټولو د کمې درجې وي، دغه الفاظ د رسول الله ﷺ نه دي بلکه د حضرت ابوسعيد رضی الله عنه يا د هغه څخه وروسته د راوي دي، نو ددې مطلب به دا وي چې صحابه کرام يا سلفو ددغه حديث بيانولو وروسته دغه الفاظ ويل چې په حديث کې د کوم سړي ذکر سوی دی او هغه ته په جنت کې ددومره ځای تر لاسه کېدو يادونه ده هغه به د مرتبې او درجې په اعتبار په ټولو جنتيانو کې تر ټولو د کمې درجې وي.

﴿۵۳۴۸﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ

د حضرت ابوذر رضی الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: زه هغه سړی پيژنم چې په

آخِرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا الْجَنَّةَ وَآخِرَ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا مِنْهَا رَجُلٌ يُؤْتَى بِهِ

جنتيانو کې به تر ټولو په آخر کې جنت ته ځي او تر ټولو په آخر کې به د دوږخه څخه وځي دا به هغه سړی وي چې د قيامت په ورځ به

يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُقَالُ اعْرِضُوا عَلَيْهِ صِغَارَ ذُنُوبِهِ وَارْفَعُوا عَنْهُ كِبَارَهَا

د پروردګار په حضور کې راوستل سي او ملائکو ته به وويل سي دده کوچني کوچني ګناهونه دده مخکي پيش کړئ او لوی لوی ګناهونه يې پټ وساتئ نو د هغه کوچني کوچني ګناهونه به

فَتُعْرَضُ عَلَيْهِ صِغَارُ ذُنُوبِهِ فَيُقَالُ عَمِلْتَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا كَذَا وَكَذَا وَعَمِلْتَ

ورته ښکاره کړل سي او هغه ته به وويل سي چې تا په فلانۍ ورځ دا خراب کار کړی وو او په فلانۍ ورځ دي دا سي کړي وه،

يَوْمَ كَذَا وَكَذَا كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُنْكِرَ وَهُوَ مُشْفِقٌ مِنْ

هغه به وايي هو ما داسي کړي وه هغه به د هغه ګناهونو څخه انکار نه کوي ځکه چې هغه به

كِبَارِ ذُنُوبِهِ أَنْ تُعْرَضَ عَلَيْهِ فَيُقَالُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ مَكَانَ كُلِّ سَيِّئَةٍ حَسَنَةً

د لويو لويو گناهونو څخه په بيره کي وي ، بيا به هغه ته وويل سي ستا د هري بدۍ په بدله کي تا ته يوه نيکي در کړل سوه ،

فَيَقُولُ رَبِّ قَدْ عَمِلْتُ أَشْيَاءَ لَا أَرَاهَا هَا هُنَا وَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ . رواه مسلم

ددې اوريدو سره به هغه وايي اې پروردګاره ! ما خو نور هم ډير بدبد کارونه کړي دي چي هغه زه په دې کي نه وينم ، ابوذر ﷛ وايي ما وليدل چي رسول الله ﷺ ددغه بيان کولو سره وخندل، چي آخرني غاښونه يې ښکاره سول. مسلم.

تخريج : صحيح مسلم: ۱\۱۷۷، رقم: ۳۱۴- ۱۹۰.

د دوږخ څخه دوتونکي يو سړي واقعه

﴿۵۳۴۹﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَخْرُجُ مِنَ

د حضرت انس ﷛ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : و به ايستل سي د

النَّارِ أَرْبَعَةٌ فَيُعْرَضُونَ عَلَى اللّٰهِ ثم يؤمر بهم الى النار فَيَلْتَفِتُ أَحَدُهُمْ

دوږخ څخه څلور کسان او د الله تعالى حضور ته به راوستل سي بيا به دوږخ ته د هغوئ د تللو حکم وکړل سي په هغوئ کي به يو مخ را واړوي

فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ لقد كنت ارجوا إِذْ أَخْرَجْتَنِي مِنْهَا ان لا تعيدني فِيهَا قال فَيُنْجِيهِ اللّٰهُ مِنْهَا. رواه مسلم .

او الله تعالى ته به عرض وکړي اې پروردګاره! زما خو دا اميد وو چي هر کله ته ما د دوږخ څخه راوباسي نو دويم وار به مي هلته نه ليږې ددې ويلو سره رسول الله ﷺ وفرمايل: الله تعالى به هغه ته د دوږخ څخه نجات ورکړي.مسلم.

تخريج : صحيح مسلم ۱\۱۸۰، رقم: ۳۲۱- ۱۹۲.

تشريح: د هغه خلکو د دوږخ څخه را ايستل بيا دوهم وار دوږخ ته د استولو حکم کول او بيا

خلاصون ورکول به په اصل کي د هغوئ د امتحان او د هغوئ عزت کولو لپاره وي ، څرګنده دي وي چي په پای کي د هغوئ څخه یوازي د یوه سړي حال بیان سوی دی او د پاته درو کسانو هیڅ یادونه نه ده سوې نو ددې وجه داده چي پر هغه یوه سړي به په قیاس کولو سره د ټولو حال معلومیږي چي هغوئ ټول به هم داسي خلاصون مومي، او دلته د څلورو کسانو یادونه یوازي د مثال په توګه ده او په اصل کي د داسي خلکو څخه یوه پوره ډله او یوه لویه طبقه مراد ده .

د مؤمنانو په عذاب کي اخته کولو وجه

﴿۵۳۵۰﴾: وَعَنْ اَبِيْ سَعِيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْلُصُ

د حضرت ابو سعید رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : مسلمانان به د دوږخ څخه

الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ فَيُحْبَسُونَ عَلَى قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَيُقَصُّ

وایستل سي او پر هغه پل به تم کړل سي چي د جنت او دوږخ په منځ کي دی (یعني پل صراط باندي) بیا به د هغوئ د حقوق بدله واخیستل سي

لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ مَظَالِمُ كَانَتْ بَيْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَتَّى إِذَا هُذِّبُوا وَنُقُّوا أُذِنَ

کوم چي واقع سوې وه د دوئ په مینځ کي په دنیا کي تر دې چي هغوئ به بلکل پاک سي نو د

لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَأَحَدُهُمْ أَهْدَى بِمَنْزِلِهِ فِي الْجَنَّةِ مِنْهُ بِمَنْزِلِهِ كَانَ لَهُ فِي الدُّنْيَا. رواه البخاري.

هغوئ په جنت کي د داخلیدو اجازه به ورکړل سي ، قسم دی په هغه ذات چي د هغه په قبضه کي زما ساه ده چي په هغوئ کي به هر یو خپل هغه ځای چي په جنت کي به وي په دنیا کي د خپل ځای څخه زیات پیژني . بخاري .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۵\۹٦، رقم: ۲۴۴۰.

تشريح : تر څو چي هغه خلک بالکل پاک سي...الخ: ددې څخه معلومیږي چي ګناه کار مؤمنان دوږخ ته سپارل او په عذاب کي اخته کول به د هغوئ د پاکولو لپاره وي چي هغوئ په پوره توګه په جنت کي چي د هغوئ د تل اوسېدو ځای دی، داخل سي نه دا چي الله جل جلاله به هغه مؤمن بندګان د نفرت، عداوت او قهر په وجه په دوږخ کي اچوي او د هغه دا حکمت په دنیا کي

هم دي چي هغه خپل بندګان په ناروغيو، پېښو او مختلفو تکليفو کي په اخته کولو سره د هغوئ ګناهونه پرېولي، اهل تحقيق ويلي دي چي په مختلفو وختونو کي د بندګانو څخه کوم ګناهونه کيږي په هغو کي ځيني ګناهونه د حق په لاره کي د زغمل سوو تکليفونو او مختلفو مصيبتونو کي د اخته کېدو په وجه پرېولل کيږي، ځيني ګناهونه هغه وي چي د سکرات الموت په سختۍ سره پاکيږي ، ځيني ګناهونه هغه وي چي د قبر د عذاب سره ختميږي او ځيني ګناهونه هغه وي چي د دوږخ د اور څخه پرته په بل شي نه پاکيږي لکه چي سره زر او سپين زر په بټۍ کي اچولو سره د ويلي کېدو پرته نه پاکيږي .

په دوئ کي به هر سړي هغه ځای ...الخ: دلته د زړه هغه نورانيت او هدايت ته اشاره ده چي د ګناهونو څخه د پاکېدو په صورت کي تر لاسه کيږي او په دې کي دې ته هم اشاره ده چي کله دغه خلکو (يعني مؤمنانو) په دنيا کي د نور توفيق او د نور قلب په رڼا کي د ايمان ، عمل صالح او تعلق مع الله لار تر لاسه کوي، او هدايت يافته سوي وي، نو هغوئ به په آخرت کي هم په جنت کي د خپل منزل او د خپل مقام لار په اسانۍ سره تر لاسه کوي .

د هر بنده لپاره په جنت او دوږخ کي ځايونه خاص دي

﴿۵۳۵۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : ځوک به تر هغه وخته

أَحَدٌ الْجَنَّةَ إِلَّا أُرِيَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ لَوْ أَسَاءَ لِيَزْدَادَ شُكْرًا وَلَا يَدْخُلُ النَّارَ

پوري په جنت کي نه داخليږي تر څو پوري چي هغه ته هغه ځای ونه ښودل سي که هغه بدکارونه کولای نو هغه لپاره به دوږخ کي تیاکل سوی وای او دا د دي لپاره چي د هغه په زړه کي شکر ګزارۍ جذبه زياته سي او ځوک به تر هغه وخته پوري دوږخ ته نه سي ليږل کيدلای

أَحَدٌ إِلَّا أُرِيَ مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ لَوْ أَحْسَنَ لِيَكُونَ عَلَيْهِ حَسْرَةً. رواه البخاري

تر څو پوري چي هغه ته په جنت کي د هغه ځای ونه ښودل سي چي هغه لپاره به تیاکل سوی وي که هغه ښه کارونه کړي وي دا د دې لپاره چي د هغه حسرت زيات سي . بخاري.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۱۸، رقم: ۶۵۶۹.

كله چي مرګ هم مرګ ته حواله سي

﴿۵۳۵۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَارَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هر كله چي جنتيان په جنت

أَهْلُ الْجَنَّةِ إِلَى الْجَنَّةِ وَأَهْلُ النَّارِ إِلَى النَّارِ جِيءَ بِالْمَوْتِ حَتَّى يُجْعَلَ بَيْنَ

كي او دوږخيان په دوږخ كي داخل سي نو مرګ به راوستل سي او هغه به د دوږخ او جنت په منځ

الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ثُمَّ يُذْبَحُ ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ لَا مَوْتَ وَيَا أَهْلَ النَّارِ

كي ذبح كړل سي بيا به اعلان وكړل سي چي اې جنتيانو او اې دوږخيانو! اوس به مرګ نه راځي

لَا مَوْتَ فَيَزْدَادُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرَحًا إِلَى فَرَحِهِمْ وَيَزْدَادُ أَهْلُ النَّارِ حُزْنًا إِلَى

حُزْنِهِمْ. متفق عليه.

ددې اوريدو سره به د جنتيانو خوشحالي تر پخوا زياته سي او دوږخيان به تر پخوا په رنج او غم كي ډوب سي. بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۱۵، رقم: ۶۵۴۸، ومسلم ۴\۲۱۸۹، رقم: ۴۳-۲۸۵۰.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

حوض كوثر ته تر ټولو مخكي راتلونكي فقراء مهاجرين

﴿۵۳۵۳﴾: عَنْ ثَوْبَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ حَوْضِي مِنْ عَدَنَ

د حضرت ثوبان رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما د حوض اوږدوالى دومره

إِلَى عَمَّانَ الْبَلْقَاءِ مَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَأَكَاوِيبُهُ عَدَدُ

دى لكه څومره فاصله چي د عدن او عمان بلقاء په منځ كي ده ددې حوض اوبه د شيدو څخه زياتي سپيني او د شاتو څخه زياتي خوږې دي ددې لوښي د څېښلو لوښو تعداد

نُجُومِ السَّمَاءِ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ شَرْبَةً لَمْ يَظْمَأْ بَعْدَهَا أَبَدًا أَوَّلُ النَّاسِ وُرُودًا

د آسمان د ستورو سره برابر دی، چا چي يو وار ددې څخه اوبه وڅښلې بيا به هغه هيڅكله نه تږی كيږي، د ټولو څخه مخكي به حوض ته

عَلَيْهِ فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ الشُّعْثُ رُءُوسًا الدُّنُسُ ثِيَابًا الَّذِينَ لَا يَنْكِحُونَ

فقراء د مهاجرينو راځي چي د هغوئ د سر ويښتان پريشانه او جامې خيرني وي او هغه فقراء او مهاجرين چي د هغوئ سره به د اسوده حاله ښځو نكاح نه كېدل (په دنيا كي)

الْمُتَنَعِّمَاتِ وَلَا تُفْتَحُ لَهُمُ السُّدَدُ. رواه احمد والترمذي وابن ماجه وقال

الترمذي هذا حديث غريب

او د هغوئ لپاره (په دنيا) كي د كورونو بندي دروازې نه خلاصيدلې. احمد، ترمذي او ابن ماجه.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۵\۲۷۵، رقم: ۲۴۴۴، وابن ماجه ۲\۱۴۳۸، رقم: ۴۳۰۳.

د لغاتو حل: الشعث: جمع اشعث اي المتفرقو الشعر. السدد: جمع سدة وهي باب الدار (دروازه)

تشريح: څرنگه چي مخكي هم د يو حديث تشريح سوې ده، عدن د يوې كوچنۍ جزيرې نوم دی چي مخكي د يمن بندرگاه وه، څه وخت مخكي پر دغه جزيره د انگريزانو قبضه وه خو اوس د يو خودمختاره رياست حيثيت لري، عدن د بحر احمر پر جنوبي سر باندي واقع دی چيري چي خليج عدن، بحر احمر او بحير عرب يو ځای كيږي، همدا رنگه عمان هم د يو ښار نوم دی چي د بحر احمر پر شمالي سر باندي مخكي د شام يوه برخه وه او اوس د اردن هيواد پلازمينه ده، بلقاء په اصل كي د يو پخواني ښار نوم دی چي په يو وخت كي د شام پلازمينه د دمشق نژدې واقع وو، او عمان د دغه ښار بلقان سره متعلق يوه صحرايي سيمه ده، له دې كبله په حديث كي عمان بلقاء فرمايل سوي دي، خلاصه دا چي په آخرت كي به ما ته حوض كوثر راكړل سي د هغه د اوږدوالي فاصله به دومره وي څومره فاصله چي د عمان بلقاء او عدن په منځ كي وي، په اوسني وخت كي دغه فاصله د پوره بحر احمر پر اوږدوالي باندي قياس كېدای سي چي حوض كوثر د بحر احمر په اندازه اوږد دی، او دا خبره مخكي هم بيان سوې ده چي د حوض كوثر د پراخوالي بيانولو لپاره په مختلفو حديثونو كي د مختلفو ښارونو او سيمو د درمياني فاصلې يادونه سوې ده، دمثال په توگه په دغه حديث كي د عدن او عمان بلقاء د درمياني فاصلې يادونه ده، په يوه حديث كي دا دي چي د حوض كوثر اوږدوالی د ايلاء او صنعاء د درمياني

فاصلې په اندازه ده او په يوه حديث کي د دوو مياشتو په مسافت اندازه ذکر سوې ده او داسي نور ، نو حقيقت دادی چي په هيڅ حديث کي د حوض کوثر اوږدوالی او پراخوالی په ټاکلې توګه سره ښودل مقصد نه دي بلکه ددغه ټولو حديثونو اصل مقصد يوازي د حوض د اوږدوالي او پلنوالي ظاهرول دي نو پر کومي موقع باندي چي مخاطب او سامع د کومو سيمو او ښارونو درمياني فاصلو معلومات درلود د هغه سره سم د تمثيل په توګه د ښارونو او سيمو يادونه يې وفرمايل .

دغه حوض ته د اوبو څښلو لپاره تر ټولو مخکي راتلونکي خلک به فقراء مهاجرين وي، فقراء مهاجرينو ته به دا خاص شرف ځکه تر لاسه وي چي په دنيا کي د دين لپاره هغوئ تر ټولو زياتي لوږي او تندي زغملي دي، تر ټولو زيات د تباهۍ او پريشانۍ ښکار دغه خلک سوي دي ځکه په آخرت کي به تر ټولو مخکي هم دغه خلک پر حوض کوثر اوبه کيږي او تر ټولو مخکي به هلته دوئ ته ښه راغلاست ويل کيږي ، دا مفهوم په يو بل حديث کي داسي بيان سوی دی : (اجوعكم في الدنيا اشبعكم في الاخرة)، په تاسو کي چي کوم کسان په دنيا کي تر ټولو زيات وږي وه هغوئ به په آخرت کي تر ټولو زيات ماړه وي .

او الله ﷻ به په جنت کي داسي خلکو ته حکم ورکړي چي :

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ

په ښه خوند سره خورئ او څښئ، د هغه صورت په بدله کي چي د هغه سره تاسو په تېرو ورځو کي مخامخ واست .

څرګنده دي وي چي د مهاجرين څخه مراد هغه خلک دي چي د رسول الله ﷺ په زمانه کي د مکې څخه په هجرت کولو سره مدينې ته راغلي وه او رسول الله ﷺ د هغوئ مشر وو، او دهغوئ په حکم کي هغه خلک هم دي چي هغوئ د دين لپاره د خپل اصلي هيواد څخه هجرت اختيار کړ او کله مکې مکرمې يا مدينې منورې ته په تللو سره يوازي پر دې يې اکتفاء ونه کړل بلکه د راحت او خوشحالۍ پر ژوند باندي يې فقر او مفلسۍ ته ترجيح ورکړل او د الله ﷻ د رضا لپاره يې د مال او سامان هڅي پرېښودلې او د علم او عمل په تر لاسه کولو کي بوخت سول.

او د کومو کسانو لپاره چي دروازې نه خلاصيږي، يعني که چيري هغه خلک د يو ضرورت سره سم يا بېله ضرورت د يو دنيادار دروازې ته ورسي نو د هغوئ د ظاهري حال په وجه به هغه دنيادار هغوئ ددې قابل هم نه ګڼي چي ځان ته يې نژدې پرېږدي، دا ګويا ددې خبري کنايه ده

چي دغه خلک د خپل ظاهري حالت په وجه د شتمنو په نزد د مېلمتسيا او بلني وړ هم نه ګڼل کېږي او په ټولنيز او مجلسي تعلقاتو کي هغوئ ته هيڅ توجه نه کېږي.

حوض کوثر ته راتلونکي کسان به بې شمېره وي

﴿۵۳۵۴﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت زيد بن ارقم رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره په سفر کي وو چي موږ

فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا فَقَالَ مَا أَنْتُمْ جُزْءٌ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ جُزْءٍ مِمَّنْ يَرِدُ عَلَيَّ الْحَوْضَ قِيلَ كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ قَالَ سَبْعُ مِائَةٍ أَوْ ثَمَانِ مِائَةٍ. رواه ابوداؤد.

پر يو ځای تم سوو، رسول الله ﷺ خلکو ته وفرمايل: تاسو د سلو زرو حصو څخه يوه حصه يا ست چي حوض کوثر ته به ما ته راځي، خلکو د زيد بن ارقم څخه پوښتنه وکړه چي په دغه ورځ ستاسو شمير څومره وو هغه وويل اووه سوه يا اته سوه. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود ۵\۱۱۰، رقم: ۴۷۴۶.

تشريح: ددې څخه تحديد او تعين مراد نه دی بلکه پر حوض کوثر باندي د راتلونکو خلکو زياتوب بيانول مراد دي چي هلته د اوبو څښلو لپاره به د راتلونکو خلکو شمېر بې شمېره وي.

هر نبي ته يو حوض ورکړل سوی دی

﴿۵۳۵۵﴾: وَعَنْ سَمُرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوْضًا وَإِنَّهُمْ يَتَبَاهَوْنَ أَيُّهُمْ أَكْثَرُ وَارِدَةً وَإِنِّي أَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ وَارِدَةً. رواه الترمذي.

د حضرت سمرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په جنت کي به د هر نبي يو حوض وي او انبياء به په دې فخر کوي چي د چا حوض ته زيات خلک راځي او زما اميد دی چي تر ټولو زيات خلک به زما حوض ته راځي. ترمذي.

تخريج سنن الترمذي ۴\۵۴۲، رقم: ۲۴۴۳.

تشريح: مطلب دا چي د رسول الله ﷺ د امت د خلکو شمېر به د نورو ټولو امتونو په نسبت

زيات وي ځکه د رسول الله ﷺ حوض ته به د اوبو څښلو لپاره د راتلونکو شمېر تر ټولو زيات وي او دا خبره بالکل يقيني ده او هيڅ شک پکښې نشته، نو رسول الله ﷺ دا و فرمايل چې زه اميد لرم او ددې څخه چې د شک او تردد مفهوم څرګندېږي نو دا به محض د تواضع او خاکسارۍ په وجه وي.

د قيامت په ورځ به رسول الله ﷺ په کوم کوم ځای کې وي

﴿۵۳۵۶﴾: وَعَنْ اَنَسٍ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَشْفَعَ لِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ اَنَا فَاعِلٌ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَأَيْنَ أَطْلُبُكَ قَالَ اطْلُبْنِي أَوَّلَ مَا تَطْلُبُنِي عَلَى الصِّرَاطِ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ أَلْقَكَ عَلَى الصِّرَاطِ قَالَ فَاطْلُبْنِي عِنْدَ الْمِيزَانِ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ أَلْقَكَ عِنْدَ الْمِيزَانِ قَالَ فَاطْلُبْنِي عِنْدَ الْحَوْضِ فَإِنِّي لَا أُخْطِئُ هَذِهِ الثَّلَاثَ الْمَوَاطِنَ. رواه الترمذي و قال حديث غريب.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما رسول الله ﷺ ته عرض وکړ چې د قيامت په ورځ زما شفاعت وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل زه کونکی د شفاعت يم، ما عرض وکړ اې د الله رسوله! زه به تاسو په کوم ځای کې ولټوم؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: په لومړۍ کې ما پر پل صراط ولټوه، ما عرض وکړ که تاسو پر پل صراط نه واست؟ نو رسول الله ﷺ و فرمايل: نو پر ميزان باندې، ما وويل: که پر ميزان باندې هم تاسو نه واست؟ نو رسول الله ﷺ و فرمايل: پر حوض کوثر باندې زه به دا درې ځايونه نه پرېږدم. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۳۷، رقم: ۲۴۳۳.

د لغاتو حل: لا اخطئ: اي لا اتجاوز (تجاوز نه کوم)

تشريح: د رسول الله ﷺ د جواب خلاصه دا ده چې د قيامت په ورځ به دغه درې ځايونه داسې وي چيرې چې به خلکو ته زياته پريشاني او تکليف وي، او دا به هغه ځايونه وي چيرې چې به پېښېدونکې حالات د شفاعت غوښتونکي وي نو زه به په دغه درو ځايو کې وار په وار موجود يم، کله دلته او کله هلته او همدارنګه زه به په هغه ورځ پر دغه ځايو باندې د خلکو څارونکی او دهغوئ په اړه بوخت يم.

که دا سوال پیدا سي چي د غه حدیث په ظاهره د بي بي عائشې ﷺ د هغه حدیث خلاف دی کوم چي د باب الحساب په دوهم فصل کي تېر سوی دی او په هغه کي بیان سوی دی چي بي بي عائشې ﷺ د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړل چي تاسو به د قیامت په ورځ خپله کورنۍ په یاد ولرئ، رسول الله ﷺ وفرمایل: په هغه ورځ به په درو ځایو کي هیڅوک د چا په یاد نه وي، نو ددې جواب دادی چي د بي بي عائشې ﷺ حدیث پر غائبین باندي محمول دی، مطلب دا چي په هغه ورځ به د غه درې ډول خلک کوم چي د رسول الله ﷺ مخکي وي او د رسول الله ﷺ سره یې تعلق نه وي نو رسول الله ﷺ به خپله هغوئ نه یادوي او دا د حضرت انس ﷺ حدیث پر حاضرینو باندي محمول دی یعني د رسول الله ﷺ د امت څخه چي کوم خلک په دغه درو ځایو کي د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر وي او خپل ځان ته یې متوجه کوي نو رسول الله ﷺ به هغوئ ته یې توجه کوي او د هغوئ خاص شفاعت به کوي، طیبي ﷺ د دغه دواړو حدیثونو په منځ کي د مطابقت پیدا کولو لپاره لیکلي دي چي رسول الله ﷺ، بي بي عائشې ﷺ ته یاد سوی جواب ځکه ورکړ چي هغه د رسول الله ﷺ زوجه مطهره وه او دا بېره وه چي هغه د رسول الله ﷺ په محض شفاعت او خاص توجه باندي په باور کولو سره کښېني او د عمل څخه بې فکره سي، نو رسول الله ﷺ خپلو قریبانو او کورنۍ ته دا وفرمایل چي زه ستاسو د اخروي معاملاتو ذمه دار نه یم پر ما باندي په محض باور کولو سره مه کښېنئ په آخرت کي به ستاسو عمل تاسو ته ګټه رسوي ، ددې پر خلاف رسول الله ﷺ ، انس ﷺ ته دا جواب ځکه ورکړ چي هغه نا امیده نه سي او هغه چي د کوم قلبي تعلق او اخلاص په وجه دا غوښتنه کړې وه نو د هغه غوښتنه داوه چي هغه ته همدا سي د میني او تعلق ځواب ورکړل سي، په هر حال دا خبره باید په فکر کي وي چي هغه ورځ به د خپلي سختۍ او مشقت په اعتبار ډېره سخته وي که څه هم رسول الله ﷺ ته د شفاعت مقام تر لاسه کېدل او د رسول الله ﷺ شفاعت کول حق دی مګر په هغه ورځ د خلاصون تر لاسه کولو لپاره په دنیا کي د عملي ژوندي ښکلي کولو او صحیح کولو ضرورت هم مسلم دی، محض د رسول الله ﷺ په شفاعت باندي باور کول کافي نه دي او یوازي په اعمالو باندي په اعتماد کولو سره د رسول الله ﷺ د شفاعت څخه بې نیازي هیڅ معنی نه لري نو رسول الله ﷺ بې بي عائشې ﷺ او حضرت انس ﷺ ته بېل بېل جواب ورکړ او هغه دواړه په خپل خپل ځای کي صحیح وه او په هر جواب کي د مخاطب د حالاتو رعایت ملحوظ وو .

د مقام محمود او د الله ﷻ د کرسۍ ذکر

﴿۵۳۵۷﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قِيْلَ لَه مَا

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي د نبي کريم ﷺ څخه پوښتنه وسول چي مقام

الْمَقَامُ الْمَحْمُوْد قَالَ ذٰلِكَ يَوْمٌ يَنْزِلُ اللهُ تَعَالٰى عَلٰى كُرْسِيِّهٖ فَيَئِطُّ كَمَا يَئِطُّ

محمود څه شي دی ؟ چي په دغه آيت کي د هغه وعده سوې ده (عسى ان يبعثک ربک مقاما محمودا) رسول الله ﷺ وفرمايل : دا مقام محمود به په هغه ورځ تر لاسه کيږي په کومه ورځ چي الله تعالى پر خپله کرسۍ کښيني او دا کرسۍ به داسي چغهار کوي لکه څرنګه چي نوې

الرَّحْلُ الْجَدِيْدُ مِنْ تَضَايُقِهٖ وَهُوَ كَسَعَةٍ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَيُجَاءُ

کجاوه د تنګوالي په وجه چغهار کوي، د کرسي پراخ والي دومره دی لکه د آسمان او مځکي په منځ کي فضا ، بيا به تاسو لوڅ او نا سنته راوستل سئ او کومو خلکو ته چي په دغه ورځ لباس

بِكُمْ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً فَيَكُوْنُ أَوَّلَ مَنْ يُّكْسٰى إِبْرَاهِيْمُ يَقُوْلُ اللهُ تَعَالٰى

واغوستل سي په هغوئ کي به تر ټولو لومړی حضرت ابراهيم عليه السلام وي الله ﷻ به ووايي زما خليل ته جامې ور واغوندی نو دوه سپين رنګي ځادرونه به د جنت له ځادرونو څخه راوړل

أُكْسُوْا خَلِيْلِيْ فَيُؤْتٰى بِرَيْطَتَيْنِ بَيْضَاوَيْنِ مِنْ رِيَاطِ الْجَنَّةِ ثُمَّ أُكْسٰى عَلٰى إِثْرِهٖ ثُمَّ أَقُوْمُ عَنْ يَمِيْنِ اللهِ مَقَامًا يَغْبِطُنِيْ الْأَوَّلُوْنَ وَالْآخِرُوْنَ . رواه الدارمي.

سي ،د هغه څخه وروسته به ما ته جامه را واغوستل سي بيا به زه د الله تعالى راسته خوا ته ودريږم او مخکني او وروستني ټول خلک به غبطه را سره وکړي . دارمي.

تخريج سنن الدارمي ۲\۴۱۹، رقم: ۲۸۰۰.

د لغاتو حل : فيئط : اي يصوت الكرسي. بريطتين: هي الملاءة الرقيقة اللينة من الكتان.

تشريح په دغه حديث کي د پروردګار د کرسي د پراختيا او وسعت بيانولو لپاره د مځکي او آسمان درمياني فاصلې مثال ورکړل سوی دی حال دا چي په يوه حديث کي دا فرمايل سوي دي چي د پراختيا بيانولو لپاره ددغه کرسۍ په مقابله کي د اوو آسمانو او اوو مځکو مجموعي

حیثیت همدومره دی لکه په یو لوی ځنګل کي یوه کوچنۍ غونډۍ او د هغه کرسۍ په مقابله کي د عرش حیثیت داسي دی لکه د هغه غونډۍ په مقابله کي ټول ځنګل، نو په دغه حدیث کي چي د کرسۍ د کومي پراختیا بیان سوی دی هغه د تعین او تحدید په توګه نه دی بلکه د عامو خلکو د ذهن او فهم مطابق محض د مثال په توګه دی، لکه څرنګه چي د وسعت او پراختیا محض د تمثیل په توګه بیانولو لپاره دا فرمایل سوي دي چي : عرضها السموات والارض، ددې څخه پرته ددغه پراختیا د بیانولو یو خاص مقصد دا وو چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د الله ﷻ دنزول اجلاس فرمایلو په وجه کرسۍ داسي آواز کوي ، نو رسول الله ﷺ دا څرګندول ضروري وګڼل چي د کرسۍ د آواز کولو خبره او نوي پوست د تنګ زین د مشابهت څخه دا ګڼل نه دي پکار چي هغه کرسۍ به هم کوچنۍ او تنګه وي، بلکه هغه کرسۍ دومره عظیمه او پراخه ده چي د هغه معمولي اندازه تاسو د مځکي او آسمان د درمیاني فاصلې سره تصور کړئ، په هر حال دا باید په ذهن کي وي چي د حدیث الفاظ د هغه متشابهاتو څخه دي چي د هغه حقیقي معنی د انساني علم او ذهن څخه لیري ده، نو مفردات عبادت لکه پر کرسۍ باندي د الله ﷻ د ناستي، د کرسۍ آواز کول او د کرسۍ د مځکي او آسمان د منځنۍ فاصلې په اندازه پراختیا او داسي نور شیان حقیقت ته رسېدل بېله مفهومه د حدیث خلاصه اختیارول پکار دي چي هغه داده چي ددغه حدیث په ذریعه د قیامت په ورځ د الله ﷻ عظمت او لویي او دهغه د پاچاهۍ اظهار کول مقصد دي.

په هغه ورځ به تر ټولو وړاندي چي کوم سړي ته جامه اغوستل کیږي هغه به حضرت ابراهیم علیه السلام وي، په دې اړه یادونه د باب الحشر په اول فصل کي هم تېره سوې ده او دا خبره هم هلته ښودل سوې ده چي ددې څخه دا خبره ثابتیږي چي حضرت ابراهیم علیه السلام پر رسول الله ﷺ باندي فضیلت لري بلکه حقیقت دا دی چي په هغه ورځ به حضرت ابراهیم علیه السلام ته تر ټولو مخکي د جامې اغوستلو شرف او اکرام په دې وجه حاصل وي چي هغه علیه السلام د رسول الله ﷺ روحاني پلار دی او د رسول الله ﷺ د دین او دملت لړۍ دده څخه روانه ده، ددې څخه پرته حضرت ابراهیم علیه السلام ته تر لاسه کېدونکي شرف زیات تر زیات پر رسول الله ﷺ باندي جزوي فضیلت ورته ویل کیدای سي او دا بالکل ظاهره ده چي جزوي فضیلت د کلي فضیلت خلاف نه وي بلکه په هغه ورځ به هم د رسول الله ﷺ بالعموم او علی الاطلاق پر ټول انسانیت باندي سره د پیغمبرانو او انبیاؤ افضل کېدل خپله ددغه حدیث د آخري الفاظو (ثم اقوم عن یمین الله..الخ) څخه څرګند او ثابت دي.

ددې وروسته به ما ته جامه راوغوستل سي، دغه ارشاد په ظاهره د هغه روايت خلاف دی چي په هغه کي بيان سوي دي چي رسول الله ﷺ به د قيامت په ورځ دخپل قبر څخه په جامو کي راپاڅي مګر که دا وضاحت په نظر کي وي نو بيا د دواړو روايتو په منځ کي هيڅ اختلاف نه پاته کيږي که څه هم رسول الله ﷺ د خپل قبر څخه په جامه کي راپاڅي مګر د حشر په ميدان کي به رسول الله ﷺ ته د ټولو انبياؤ سره دوهم ځل جامه واغوستل سي او دا به د رسول الله ﷺ د کمال شرف او احترام د اظهار لپاره وي.

د حديث په آخرني الفاظو کي يو لوی سوال پيدا کيږي چي د رسول الله ﷺ څخه د سوي پوښتني او د رسول الله ﷺ له خوا د ورکړل سوي جواب په منځ کي مطابقت څه دی؟ ددې جواب دادی چي پوښتنه کونکي د مقام محمود په اړه پوښتنه کړې وه چي ددې نوعيت او صورت به څه وي؟ رسول الله ﷺ ددې جواب ور نه کړ بلکه مخکي يې د هغه ورځي د بيري څخه ډک ماحول يادونه وکړل چي د خلکو په ذهن کي د هغه شی لويي او ارزښت پوخ سي چي د هغه په اړه هغوئ سوال کړی دی وروسته رسول الله ﷺ په دغه الفاظو (ثم اقوم عن يمين الله...الخ) بيا به زه د الله ﷻ راسته خوا ته ودريږم ...الخ، په ذريعه د هغه د سوال جواب ته اشاره وکړه، ګويا رسول الله ﷺ بالواسطه دا جواب ورکړ چي مقام محمود هغه ځای دی چيري چي به زه د قيامت په ورځ دالله ﷻ راسته خوا ته ودريږم او هغه به تر ټولو لوی شرف او اکرام وي چي زما څخه پرته هيچا ته به تر لاسه نه وي، او داول څخه تر پايه پوري ټول کائنات به ما ته پر دغه راکړل سوي شرف او عزت باندي فخر کوي، نو دغه وينا ددې خبري څرګند ثبوت دی چي زموږ حضرت محمد ﷺ پر ټولو کائناتو تر دې چي پر انبياؤ او رسولانو باندي هم فضيلت لري.

پر پل صراط باندي د مؤمنانو پېژندنه

﴿۵۳۵۸﴾: وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ شِعَارُ الْمُؤْمِنِ عَلَى الصِّرَاطِ رَبِّ سَلِّمْ سَلِّمْ. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب.

د حضرت مغيرة بن شعبة ﵁ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ به پر پل صراط د مؤمنانو نښه دا الفاظ وي (رب سلم سلم) يعني مؤمنان به دا الفاظ وايي چي پروردګاره! موږ سلامت لرې، موږ سلامت لرې. ترمذي.

تخريج سنن الترمذي ۱۴\۵۳۹، رقم: ۲۴۳۵، وابوداود ۱۰۶\۵، رقم: ۴۷۳۹.

تشریح: شعار ، چي ژباړه يې د نښي سوې ده په اصل کي هغه خاص اصطلاحي لفظ يا جملې ته وايي چي فوجيان يې په خپلو کي د يو بل پېژندني لپاره ، يا سفر کوونکي يې د سفر په دوران کي د يو بل د پېژندي لپاره استعمالوي، د قيامت په ورځ به پر پل صراط باندي د تېرېدو په وخت کي د مؤمنانو د شناخت لپاره رب سلم سلم (پروردګاره موږ وساتې) الفاظ پر ژبه وي او د هر امت خلک به چي د خپل پيغمبر او رسول پيروان وه، ددغه الفاظو په ويلو سره وړاندي ځي مګر صحيح خبره داده چي داسي د پېژندني الفاظ به يوازي د مؤمنانو کاملينو شعار وي يعني باعمل علماء، شهداء او صالحين چي هغوئ ته به د انبياؤ او رسولانو د پيروۍ په صدقه کي د شفاعت مرتبه تر لاسه وي .

ابن مردويه رحمه الله د بي بي عائشې رضي الله عنها څخه مرفوعا نقل کړي دي چي د قيامت په ورځ کله چي خلک د قبرو څخه پاڅول کيږي نو هغه وخت د مؤمنانو شعار (لااله الاالله وعلى الله فليتوكل المؤمنين) وي او شيرازي رحمه الله د عائشې رضي الله عنها دغه روايت نقل کړی دی چي د قيامت په ورځ به د هغه ورځي په سختو تيارو کي د مؤمنانو شعار (لا اله الاانت) وي .

د ګناه کبيره شفاعت يوازي ددغه امت لپاره خاص دی

﴿۵۳۵۹﴾: وَعَنْ أَنَسٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي. رواه الترمذي و ابوداؤد و رواه ابن ماجه عن جابر.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : زما شفاعت به د کبيره ګناهونو لپاره خاص وي (يعني بل هيڅ يو پيغمبر به د ګناه کبيره شفاعت نه سي کولای). ترمذي. ابوداؤد او ابن ماجه د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت کوي.

تخريج: سنن الترمذي ۵۳۹\۴، رقم: ۲۴۳۵. وابوداود ۱۰۶\۵.

تشریح: مطلب دا چي د لويو ګناهونو د بخښني لپاره زما شفاعت به يوازي زما د امت د هغه خلکو لپاره خاص وي ، د نورو خلکو لپاره به نه وي، طيبي رحمه الله ويلي دي دلته چي د کوم شفاعت يادونه ده د هغه څخه مراد هغه شفاعت دی چي د عذاب څخه د خلاصون لپاره به وي کنه نو شفاعت په درجو او اکرام کي د زياتوب لپاره وي چي د اتقياء ، اولياء او صالحينو په اړه هم ثابت دی .

د شفاعت ثبوت او ډولونه : د شفاعت په اړه چي کومي اصولي خبري د باب په پيل کي تېري سوي دي ، له هغو څخه د يو څو نقل کول مناسب معلوميږي، لومړۍ خبره داده چي د اهل

سنتو په نزد د قيامت په ورځ شفاعت كول د دغه آيت څخه ثابت دي :

يَوْمَئِذٍ لاَّ تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلاَّ مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلاً.

ژباړه: په هغه ورځ به د چا شفاعت كول گټه نه كوي مگر د هغه چا چي الله ﷻ اجازه وركړي او د هغه خبره خوښه كړي .

په دې اړه زيات حديثونه نقل سوي دي چي د هغو په يو ځاى كولو سره تواتر ته رسيږي ځكه ټول سلف صالحين، صحابه كرام، تابعين، تبع تابعين او ائمه مجتهدين او نور ، او د ټولو اهل سنتو پر دې اجماع او اتفاق دی ، مگر د خوارجو او معتزلو ځيني ډلي د دې منكر دي او هغوئ د قيامت په ورځ د شفاعت قائل نه دي .

دوهمه خبره داده چي د شفاعت پنځه ډولونه دي :

۱. لومړی ډول هغه دی چي يوازي د رسول الله ﷺ لپاره خاص وي، د دغه شفاعت حق او اجازه به بل چا ته تر لاسه نه وي او دا شفاعت به هغه وي چي د هغه تعلق به د ټولو خلكو د موقف د پريشانيو څخه په خلاصون وركولو سره د حساب او كتاب ژر پېل كولو لپاره وي .

۲. دوهم ډول هغه دی چي ځيني خلک به بېله حسابه په جنت كي د داخلولو لپاره وي او د دغه شفاعت ثبوت هم يوازي زموږ د رسول الله ﷺ لپاره منقول دی .

۳. دريم ډول هغه دی چي د هغه خلكو لپاره وي چي هغوئ به د دوږخ مستحق گرځول سوي وي نو په هغوئ كي چي د كومو خلكو لپاره الله ﷻ وغواړي د هغوئ شفاعت به زموږ رسول ﷺ كوي.

۴. څلورم ډول هغه دی چي د هغه خلكو لپاره به وي چي هغوئ به د گناهو په بدل كي په دوږخ كي اچول سوي وي نو د دغه خلكو د شفاعت لپاره چي كوم حديثونه منقول دي د هغو څخه ثابتيږي چي هغه خلک به د رسول الله ﷺ، ملائكو او خپلو مسلمانانو وروڼو له خوا د كېدونكي شفاعت په نتيجه كي له دوږخ څخه په را ايستلو سره جنت ته ورسول سي . او بيا په پاى كي به خپله الله ﷻ د خپل رحمت په وجه هغه خلكو ته د دوږخ څخه خلاصون وركړي چا چي لااله الاالله ويلي وي،

۵. پنځم ډول هغه دی چي د هغوئ تعلق په جنت كي د اهل جنت په درجو كي د لوړتيا او اكرام د زياتوب لپاره وي .

د رسول الله ﷺ شان رحمت

﴿۵۳۶۰﴾: وَعَنْ عَوفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عوف بن مالک رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

أَتَانِي آتٍ مِنْ عِنْدِ رَبِّي فَخَيَّرَنِي بَيْنَ أَنْ يُدْخِلَ نِصْفَ أُمَّتِي الْجَنَّةَ وَبَيْنَ

د الله تعالی د لوري څخه به ما ته یوه ملائکه راغله او ما ته یې د دې اختیار راکړ چي یا خو زه د خپل نیم امت په جنت کي داخلیدل ومنم

الشَّفَاعَةِ فَاخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ وَهِيَ لِمَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا. رواه الترمذي وابن ماجه.

یا شفاعت اختیار کړم نو ما شفاعت غوره کړی او زما شفاعت به د هر هغه سړي لپاره وي چي هغه تر مرګه پوري د الله تعالی سره هیڅ شی شریک کړی نه وي. ترمذي او ابن ماجه.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۴۱، رقم: ۲۴۴۱، وابن ماجه ۲\۱۴۴۴، رقم: ۴۳۱۷.

د شفاعت ذکر

﴿۵۳۶۱﴾: وَعَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ اَبِي الْجَدْعَاءِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَةِ رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَكْثَرُ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ. رواه الترمذي والدارمي وابن ماجه.

د حضرت عبد الله بن ابي جدعاء رضی الله عنه څخه روایت دیچي ما د رسول الله ﷺ څخه واوریدل چي زما د امت د یو کس سفارش سره به د بني تمیم قبیلې د خلکو د تعداد څخه زیات خلک په جنت کي داخل سي. ترمذي، دارمي او ابن ماجه.

تخريج ـ سنن الترمذي ۴\۵۴۰، رقم: ۲۴۳۸، وسنن الدارمي ۲\۴۲۳، رقم: ۲۸۰۸، وابن ماجه ۲\۱۴۴۳، رقم: ۴۳۱۶.

تشريح: بني تمیم د یوې لوی قبیلې نوم وو چي د هغه قبیلې خلک د زیاتوب په اعتبار د مثال

په توګه یادېدل، خلاصه دا چي کله د دغه امت د یو نیک سړي د شفاعت په نتیجه کي دومره زیات خلک په جنت کي داخلېږي نو اندازه لګول کېږي چي په دغه امت کي به دنیکو خلکو شمېر څومره زیات وي او په هغوئ کي به هر یو شفاعت کوي نو د دغه ټولو د شفاعت په نتیجه کي د امت محمدي د خلکو څومره لوی شمېر به په جنت کي داخل کړل سي.

ځینو حضراتو د امت یو سړی متعین کړی دی او ویلي یې دي چي ددې شخه د حضرت عثمان رضی الله عنه ذات مراد دی، ځینو د حضرت اویس قرني رحمة الله علیه نوم اخیستی دی او ځینو ویلي دي چي دغه تعین مشکل دي او هر سړی مراد کېدای سي دا قول زین العرب د حدیث مفهوم ته زیات نژدې ګرځولی دی.

﴿۵۳۶۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَشْفَعُ لِلْفِئَامِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ لِلْقَبِيلَةِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ لِلْعَصَبَةِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ لِلرَّجُلِ حَتَّى يَدْخُلُوا الْجَنَّةَ. رواه الترمذي

د حضرت ابو سعید رضی الله عنه شخه روایت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: زما په امت کي به ځیني خلک وي چي د څو ډلو سفارش به کوي او ځیني په د یوې قبیلې سفارش کوي او ځیني به د یو عصبه نسبي کورنۍ او ځیني به یوازي د یوه سړي تر دې چي زما ټول امت به په جنت کي داخل سي. ترمذي.

تخریج: سنن الترمذي ۴\۵۴۱، رقم: ۲۴۴۰.

د لغاتو حل: الفئام: هو الجماعة من الناس (د خلګو ډله).

تشریح قبیله یوې لوی کورنۍ یا د یوه پلار د څو پښتیو زامنو ته وایي مګر په عامه توګه د دغه لفظ اطلاق پر ډېرو خلکو باندي کیږي او عصبه د لس شخه تر څلوېښت پوري ډلي ته وایي.

د حساب او کتاب شخه پر ته جنت ته تلونکي

﴿۵۳۶۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ عَزَّ

د حضرت انس رضی الله عنه شخه روایت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: الله تعالی

وَجَلَّ وَعَدَنِي أَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي أَرْبَعَمِائَةِ أَلْفٍ بِلاَ حِسَابٍ فَقَالَ أَبُو

زما سره وعده کړې ده چي هغه به زما د امت څلور لکه کسان بې حسابه په جنت کي داخل کړي،

بَكْرٍ زِدْنَا يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ قَالَ وَهٰكَذَا فَحَثَا بِكَفَّيْهِ وَجَمَعَهُمَا فَقَالَ أَبُوْ بَكْرٍ زِدْنَا

حضرت ابوبکر رضي الله عنه عرض وکړ اې د الله رسوله! زموږ شمیر نور زیات کړئ، رسول الله ﷺ وفرمایل: او دومره نور، ددې فرمایلو سره رسول الله ﷺ د خپلو دواړو لاسونو مبارکو څخه لپه جوړه کړه او خلکو ته يې وښودل، حضرت ابوبکر رضي الله عنه بیا وویل اې د الله رسوله! زموږ شمیر

يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ قَالَ وَهٰكَذَا فَقَالَ عُمَرُ دَعْنَا يَا أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ أَبُوْ بَكْرٍ وَمَا عَلَيْكَ

نور هم زیات کړئ، رسول الله ﷺ بیا لپه جوړه کړه او وه يې فرمایل او دومره نور، حضرت عمر رضي الله عنه وویل: اې ابوبکر! موږ پر خپل حال پرېږده (یعني چي موږ عبادت وغیره وکړو) ابوبکر رضي الله عنه ورته وویل:

أَنْ يُّدْخِلَنَا اللّٰهُ كُلَّنَا الْجَنَّةَ فَقَالَ عُمَرُ إِنَّ اللّٰهَ عَزَّوَجَلَّ إِنْ شَاءَ أَنْ يُّدْخِلَ

نور هم زیات کړئ، رسول الله ﷺ بیا لپه جوړه کړه او وه يې فرمایل او دومره نور، حضرت عمر رضي الله عنه وویل: اې ابوبکر! موږ پر خپل حال پرېږده (یعني چي موږ عبادت وغیره وکړو) ابوبکر رضي الله عنه ورته وویل که الله تعالی موږ ټول په جنت کي داخل کړي نو په دې ستا څه تاوان دی؟
حضرت عمر رضي الله عنه ورته وویل: که الله تعالی خپل ټول

خَلْقَهُ الْجَنَّةَ بِكَفٍّ وَّاحِدٍ فَعَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقَ عُمَرُ . رواه في شرح السنة.

مخلوق په یو موټ ډکولو سره یا په یو وار جنت کي داخلول غواړي نو داخلولای يې سي. نبي کریم ﷺ وفرمایل: عمر ریښتیا وویل. شرح السنه.

تخريج: البغوي في شرح السنة ۱۵\ ۱۶۳، رقم: ۴۳۳۵.

تشريح: د دې په اورېدو سره رسول الله ﷺ دواړه لاسونه یو ځای کړل او لپه يې جوړه کړل، یعني د حضرت ابوبکر رضي الله عنه په غوښتنه رسول الله ﷺ خپل دواړه لاسونه په لپه کولو سره هغه ته وړاندي کړه او وه يې فرمایل چي دومره نور زیاتوم، زیات صحیح دادی چي د رسول الله ﷺ لپه جوړول او دا فرمایل چي ښه دومره نور زیات، دا په اصل کي د الله جل جلاله د فعل د حکایت په توګه

وو يعني دا ظاهرول مقصد وو چي ما بې شمېره جنت ته د تلونکو ذکر سوی شمېر په ټاکل سوې توګه بيان کړی نه دی بلکه دد غه شمېر څخه زياتوب مراد دی، ايا تاسو ته معلومه نه ده چي الله ﷻ د لپي په ډکولو سره يعني بې شمېره او زيات خلک به په جنت کي داخل کړي ځکه د حديث شارحينو ويلي دي چي رسول الله ﷺ په دغه وخت کي د لپي جوړولو مثال دد ې لپاره اختيار کړ چي په خلاص زړه سره د ورکونکي شان دا وي چي کله هغه ته د زيات ورکولو غوښتنه وکړل سي نو هغه د شمېر څخه پرته په لپه ډکولو سره بې شمېره ورکوي، بيا د لپي په ډکولو سره ورکول په اصل کي يو مثال دی چي د زيات ورکولو لپاره ويل کيږي.

په دغه حديث کي د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د تعلق سره چي څه ذکر سوي دي د هغه څخه دا نه ثابتيږي چي په ذکر سوې مسئله کي د دواړو په منځ کي ذهني او فکري اختلاف وو بلکه خبره يوازي داده چي حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه څه وويل هغه د عجز، خاکسارۍ او د الله ﷻ د رحمت څخه د پوره اميد او غوښتني په توګه وو، او حضرت عمر رضي الله عنه چي څه وويل هغه د حکمت او رضا په توګه وو، ځکه رسول الله ﷺ د دواړو دخبرو لحاظ وساتی، مخکي يې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه غوښتنه د منلو وړ وګرځول او هغه ته يې هغه جواب ور نه کړ کوم چي د حضرت عمر رضي الله عنه په تصديق کولو سره د هغه خبري ته يې په خوښي سره وکتل، دا خبره يو بل ډول هم کېدای سي چي رسول الله ﷺ د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د غوښتني مثبت جواب ورکولو سره دا ظاهره کړل چي د عمل پر لاره روانېدو او دين ته په متوجه کېدو کي يو لوی دخل د زيری هم دی نو رسول الله ﷺ دغه زيری، چي الله ﷻ به ډېر بې شمېره په جنت کي داخل کړي او زياته پراختيا يې ورکړل، بيا رسول الله ﷺ د حضرت عمر رضي الله عنه د تصديق کولو لپاره دې ته اشاره وفرمايل چي عمر رضي الله عنه کومه خبره کړې ده هغه زيری دی بلکه د لومړني زيري څخه هم زيات زيری دی، په دې اعتبار د دواړو ما في الضمير يو وو.

ګناه کار خلک به څرنګه خپل شفاعت کوي

﴿۵۳۶۴﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُفُّ اَهْلُ النَّارِ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: دوږخيان به صف تړلي ولاړ

فَيَمُرُّ بهم الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ الرجل يَا فُلَانُ أَمَا تعرفني انا

وي چي يو جنتي به د هغوئ مخته تېر سي د هغه صف څخه به يو دوږخي هغه مخاطب کړي

ورته به وايي ته ما پيژنې زه هغه سړی وم چي

الذي سقيتك شربة وقال بعضهم انا الذي وهبت لك وضوء فيشفع له فيدخله الجنة. رواه ابن ماجه.

پر تا باندي مي اوبه چېښلي وې، يو بل سړي به ورته وايي زه هغه سړی يم چي د اودس لپاره مي تا ته اوبه درکړي وې هغه جنتي به يې سفارش وکړي او جنت ته به يې بوځي. ابن ماجه.

تخريج سنن ابن ماجه ۱۲\۱۲۱۵، رقم: ۳۶۸۵.

تشريح ددې څخه څرګنده سوه چي فاسق او ګناه کار که په دنيا کي د ديندار او متقي خلکو خدمت او مرسته وکړي نو د هغه غوره ثمره به په آخرت کي ترلاسه کړي او د هغوئ په مرسته او تعلق سره به په جنت کي داخل کړل سي.

مظهر رحمة الله عليه ويلي دي: د رسول الله ﷺ د دغه ارشاد په ذريعه دې ته ترغيب ورکړل سوی دی چي د خپلو مسلمانانو وړونو په خاصه توګه د بزرګانو او نيکانو سره ښه چلن او احسان کول پکار دي او کله چي دهغوئ ملګرتيا په برخه سي نو د هغه د اختيارولو موقع دي غنيمت ګڼي ځکه چي د هغوئ ملګرتيا په دنيا کي د ښکلا او پاکۍ او په آخرت کي د نور ترلاسه کېدو سبب دی.

د الله جل جلاله د رحمت دوه مظاهر

۵۳۶۵: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ رَجُلَيْنِ

حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: کوم خلک چي په دوږخ

مِمَّنْ دَخَلَ النَّارَ اشْتَدَّ صِيَاحُهُمَا فَقَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ أَخْرِجُوهُمَا فَلَمَّا

کي داخل سي په هغوئ کي به دوه کسان زيات شور کوي، الله تعالی به حکم ورکړي چي دوئ

أُخْرِجَا قَالَ لَهُمَا لِأَيِّ شَيْءٍ اشْتَدَّ صِيَاحُكُمَا قَالَا فَعَلْنَا ذَلِكَ لِتَرْحَمَنَا قَالَ

راوباسئ. کله چي هغه حاضر سي نو الله تعالی به پوښتنه وکړي تاسو ولي چغي وهئ، هغوئ به وايي موږ ځکه چغي وهو چي پر موږ رحم وکړل سي، الله تعالی به ورته وفرمايي

إِنَّ رَحْمَتِي لَكُمَا أَنْ تَنْطَلِقَا فَتُلْقِيَا أَنْفُسَكُمَا حَيْثُ كُنْتُمَا مِنَ النَّارِ فَيَنْطَلِقَانِ

زما رحم ستاسو لپاره دادی چي تاسو بيرته ولاړ سئ په کوم ځای کي چي تاسو پراته واست هلته ځان په اور کي واچوئ،

فَيُلْقِي أَحَدُهُمَا نَفْسَهُ فَيَجْعَلُهَا عَلَيْهِ بَرْدًا وَسَلاَمًا وَيَقُومُ الْآخَرُ فَلاَ يُلْقِي

يو خو به سمدستي په دغه حکم عمل وکړي يعني خپل ځان به په اور کي وغورځوي چي الله تعالى به يې يخ او د امن ځای جوړ کړي (د هغه لپاره)، او دويم سړی به د دې حکم تعميل نه

نَفْسَهُ فَيَقُولُ لَهُ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ مَا مَنَعَكَ أَنْ تُلْقِيَ نَفْسَكَ كَمَا أَلْقَى صَاحِبُكَ

کوي، الله تعالى به د هغه څخه پوښتنه وکړي تا خپل ځان په اور کي ولي ونه غورځوی لکه څرنګه چي ستا ملګري غورځولی دی؟ هغه به وايي زه اميد لرم چي د کوم ځای څخه تا را ايستلی يم هلته به مي بيا نه ليږې،

فَيَقُولُ يَا رَبِّ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ لَا تُعِيدَنِي فِيهَا بَعْدَ مَا أَخْرَجْتَنِي فَيَقُولُ لَهُ الرَّبُّ لَكَ رَجَاؤُكَ فَيَدْخُلَانِ جَمِيعًا الْجَنَّةَ بِرَحْمَةِ اللَّهِ. رواه الترمذي.

الله تعالى به ورته وفرمايي ښه ده ستا چي کوم اميد وو هغه ستا لپاره پوره کړل سو نو الله تعالى به دواړه په خپل رحمت سره په جنت کي داخل کړي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۶۱۵، رقم: ۲۵۹۹.

تشريح ستاسو په اړه زما رحمت دادی چي تاسو بېرته ولاړ سئ....الخ: په دې اړه دا سوال پيدا کيږي چي دوږخ ته په بېرته تللو سره او اور ته سپارل په کوم اعتبار په رحمت سره تعبير کيږي. د دې مختصر جواب دادی چي دغه ارشاد د سبب پر مسبب باندي د حمل کولو طرز سره تعلق لري، د دې خبري وضاحت دادی چي دغه خلک به په دوږخ کي د هغوئ د تصور په بدله کي داخل کړل سي چي هغوئ ته د دې خبري د اطاعت د حکم په ذريعه چي هغوئ دوږخ ته بېرته په تللو سره خپل ځان اور ته سپاري، په دغه ويلو به خبرداری ورکول کيږي چي د الله ﷻ د رحمت وړ هغه څوک دی چي په هر حالت کي د هغه د حکم پيروي او فرمانبرداري کوي.

او الله ﷻ به هغه اور د هغه لپاره يخ کړي، د دې څخه معلومه سوه چي کوم څوک د يو آفت

او مصيبت د امتحان په وخت کي د صبر او استقامت لار اختيار کړي نو الله ﷻ د هغه آفت او مصيبت آسانه کوي او ختموي يې کوم چي د هغه په وجه تکليف تر لاسه کوي.

تا چي کوم اميد درلودی، هغه ستا په حق کي پوره کيږي، ددې څخه ثابته سوه چي د بنده د پروردګار څخه اميد درلودل د هغه د ورکړي او کرم په تر لاسه کولو کي ډېر مؤثر دی که څه هم بنده د خپل عجز او ناتوانۍ په سبب د اطاعت او فرمانبرداری د دائرې څخه وتلی وي.

پر پل صراط باندي د تيريدو حکم

﴿۵۳۶۶﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرِدُ

د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: (پر پل صراط تيريدو

النَّاسُ النَّارَ ثُمَّ يَصْدُرُوْنَ مِنْهَا بِأَعْمَالِهِمْ فَأَوَّلُهُمْ كَلَمْحِ الْبَرْقِ ثُمَّ كَالرِّيْحِ

سره به) خلک اور ته ننوځي بيا به د خپل اعمال صالحه سره سم د هغه څخه خلاصون تر لاسه کړي، په هغوئ کي کوم خلک چي تر ټولو غوره وي هغوئ به د بريښنا د ځلا په ډول پر پل

ثُمَّ كَحُضْرِ الْفَرَسِ ثُمَّ كَالرَّاكِبِ فِيْ رَحْلِهِ ثُمَّ كَشَدِّ الرَّجُلِ ثُمَّ كَمَشْيِهِ. رواه الترمذي والدارمي.

صراط تير سي ځيني به د هواء په ډول، ځيني به د تيزو آسونو په ډول، ځيني به د اوښ د سپور په ډول، ځيني به د سړي د ځغاستي په ډول او ځيني به د پياده تلونکي په ډول. ترمذي او دارمي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۲۹۷، رقم: ۳۱۵۹، وسنن الدارمي ۲\۴۲۴، رقم: ۲۸۱۰.

د لغاتو حل: كحُضر الفرس: اي جريه، وهو العدو الشديد (سخت دبنمن)

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ (دريم فصل)

د حوض کوثر پراخوالی

﴿۵۳۶۷﴾: عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَمَامَكُمْ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: (د قيامت په ورځ) ستاسي

حَوْضِيْ ما بين جنبيه كَمَا بَيْنَ جَرْبَاءَ وَأَذْرُحَ قال بعض الرواة هُمَا قَرْيَتَانِ

په ورانديي زما حوض دى چي د هغه د دواړو غاړو فاصله دومره ده لكه څومره چي د جرباء او اذرح په منځ كي فاصله ده د ځيني راويانو بيان دي چي جرباء او اذرح

بِالشَّامِ بَيْنَهُمَا مَسِيْرَةُ ثَلَاثِ لَيَالٍ وَفِي رواية فِيهِ أَبَارِيقُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ مَنْ وَرَدَهُ فَشَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ بَعْدَهَا أَبَدًا. متفق عليه.

په شام كي دوې اباديٍ دي، چي د هغوئ په منځ كي د درو شپو مزل فاصله ده او په يوه روايت كي دا الفاظ دي چي په دغه حوض كي د اوبو د لوښو شمير د آسمان د ستورو برابر دى، څوك چي دغه حوض ته راسي او د دغه ځخه اوبه وڅيښي بيا به هيڅكله نه تږى كيږي، بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۷۳، رقم: ۶۵۷۷، ومسلم ۴\۱۷۹۷، رقم: ۳۴-۲۲۹۹.

تشريح: ځينو محققينو ليكلي دي چي د شام په هيواد كي جربا د يو كلي نوم دى چي په اصل كي اذرح ته نژدې واقع دى، نو دا ويل صحيح نه دى چي د جربا او اذرح په منځ كي د درو ورځو مسافت دى، په دغه صورت كي د حديث مفهوم پيچيده كيږي ځكه محدثينو دا تحقيق كړى دى چي د دغه حديث د يو راوي په وهم كي اخته كېدو په وجه هغه الفاظ نقل نه سول چي د هغه ځخه د حوض كوثر پراختيا ښكندول مقصد وو، نو د دار قطني د روايت په لېدو سره ددې خبري تائيد كيږي چي داسي دي، يعني زما د حوض د دواړو غاړو درمياني فاصله دومره ده څومره چي د مدينې او جريا او اذرح په منځ كي فاصله ده.

شفاعت او د پل صراط يادونه

﴿۵۳۶۸﴾: وَعَنْ حُذَيْفَةَ وَأَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت حذيفه او ابو هريره (رضي الله عنهما) ځخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ و فرمايل:

يَجْمَعُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى النَّاسَ فَيَقُومُ الْمُؤْمِنُونَ حَتَّى تُزْلَفَ لَهُمُ الْجَنَّةُ

الله تعالى به د قيامت په ورځ خلك يو ځاى كړي، بيا به مؤمنان پر يو ځاى ولاړ وي او جنت به هغوئ ته نژدې راوستل سي

فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ يَا أَبَانَا اسْتَفْتِحْ لَنَا الْجَنَّةَ فَيَقُولُ وَهَلْ أَخْرَجَكُمْ مِنْ

بیا به خلک آدم علیه السلام ته راسي ورته به وايي اې زمونږ بابا جانه! زمونږ لپاره د جنت خلاصولو طلب وکړه، آدم علیه السلام به ورته وايي تاسو خو د جنت څخه ستاسو

الْجَنَّةِ إِلَّا خَطِيئَةُ أَبِيكُمْ آدَمَ لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ اذْهَبُوا إِلَى ابْنِي إِبْرَاهِيمَ

د پلار خطا ايستلي ياست، زه د دې کار لائق نه يم تاسو زما زوی ابراهيم عليه السلام ته ورسئ

خَلِيلِ اللَّهِ قَالَ فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ إِنَّمَا كُنْتُ خَلِيلًا مِنْ وَرَاءَ

نو هغوئ به ابراهيم عليه السلام ته راسي هغه به ورته وايي زه د دې کار لائق نه يم زه د نن څخه مخکي د الله تعالى دوست وم

وَرَاءَ اعْمِدُوا إِلَى مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي كَلَّمَهُ اللَّهُ تَكْلِيمًا فَيَأْتُونَ

تاسو موسى علیه السلام ته ورسئ چي الله تعالى ورسره كلام كړی دی ، هغوئ به موسى علیه السلام ته راسي

مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولُ لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ اذْهَبُوا إِلَى عِيسَى كَلِمَةِ

هغه به ورته وايي زه د دې کار لائق نه يم تاسو عيسى علیه السلام ته ورسئ هغه د الله كلمه او روح ده ،

اللَّهِ وَرُوحِهِ فَيَقُولُ عِيسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ فَيَأْتُونَ

هغوئ چي ورسي نو هغه به ورته وايي زه د دې کار لائق نه يم ، آخر خلک به حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته

مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُومُ فَيُؤْذَنُ لَهُ وَتُرْسَلُ الْأَمَانَةُ وَالرَّحِمُ

راسي نو محمد صلی الله علیه وسلم به ولاړ سي نو اجازه به ورته وسي ،بيا به امانت او رحم راوليږل سي او

فَتَقُومَانِ جَنَبَتَيِ الصِّرَاطِ يَمِينًا وَشِمَالًا فَيَمُرُّ أَوَّلُكُمْ كَالْبَرْقِ قَالَ قُلْتُ بِأَبِي أَنْتَ

هغوئ دواړه به د پل صراط راسته او چپه خوا ته ودريږي او د پل صراط څخه به تيريدل پيل سي د ټولو څخه مخكي ډله به د بريښنا په ډول تير سي ، د ابو هريره رضي الله عنه بيان دی چي ما پوښتنه وكړه اې د الله رسوله ! زما مور او پلار دي پر تاسو قربان وي

وَأُمِّي أَيُّ شَيْءٍ كَمَرِّ الْبَرْقِ قَالَ أَلَمْ تَرَوْا إِلَى الْبَرْقِ كَيْفَ يَمُرُّ وَيَرْجِعُ فِي طَرْفَةِ

د بريښنا په ډول به څنګه تير سي ، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: ايا ته نه وينې چي د بريښنا ځلا

څنګه تیریږي او د سترګو په رپ کي بیرته راسي ،

عَيْنٍ ثُمَّ كَمَرِّ الرِّيحِ ثُمَّ كَمَرِّ الطَّيْرِ وَشَدِّ الرِّجَالِ تَجْرِي بِهِمْ أَعْمَالُهُمْ وَنَبِيُّكُمْ

بیا رسول الله ﷺ وفرمایل: ددې څخه وروسته به خلک د هواء په ډول تیر سي بیا به د مرغانو په ډول تیر سي بیا د خلکو د ځغاستي په ډول به تیر سي او دا رفتار به د هغوئ د اعمالو سره سم وي، او ستاسو نبي ﷺ به

قَائِمٌ عَلَى الصِّرَاطِ يَقُولُ رَبِّ سَلِّمْ سَلِّمْ حَتَّى تَعْجِزَ أَعْمَالُ الْعِبَادِ حَتَّى يَجِيءَ

پر پل صراط ولاړ دا وایي (رب سلم سلم) یعني اې الله (موږ) سلامت لرې ، موږ سلامت لرې، تر دې چي د بندګانو اعمال به عاجزه سي (یعني داسي خلک به پاته سي چي د هغوئ د اعمالو د قوت رفتار به سست سي او هغوئ به پر پل صراط نه سي تیریدلای ، نو یو سړی به

الرَّجُلُ فَلَا يَسْتَطِيعُ السَّيْرَ إِلَّا زَحْفًا قَالَ وَفِي حَافَتَيِ الصِّرَاطِ كَلَالِيبُ مُعَلَّقَةٌ

په ښکیدو راسي ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمایل د پل صراط دواړو خواوو ته به انبورونه زړېدلي وي

مَأْمُورَةٌ تَأْخُذُ مَنْ أُمِرَتْ بِهِ فَمَخْدُوشٌ نَاجٍ وَمَكْدُوشٌ فِي النَّارِ وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي هُرَيْرَةَ بِيَدِهِ إِنَّ قَعْرَ جَهَنَّمَ لَسَبْعِينَ خَرِيفًا. رواه مسلم.

هغو ته به حکم ورکړل سوی وي چي هغه څوک ونیسي چي د هغه د نیولو حکم سوی وي نو هغه انبور به ځیني خلک نوکاري کړي خو بیرته به ځیني خلاص سي او ځیني به لاس او پښي تړلي په دوږخ کي وغورځول سي ، په هغه ذات دي مي قسم وي چي د هغه په قبضه کي د ابوهریره ساده ده د دوږخ ژوروالی د اویا کالو د لاري برابر دی. مسلم.

تخریج صحیح مسلم ۱۸۶/۱، رقم: ۳۲۹- ۱۹۵.

دلغاتو حل : تزلف: اي تغرب. (لویږي)

تشریح جنت به هغوئ ته نژدې کړل سي، ددغه جملې په ذریعه د سورة تکویر دغه آیت ته اشاره ده : وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ، عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ .

ژباړه: او د قیامت په ورځ به د حشر په میدان کي جنت نژدې راوستل سي بیا به هر سړي ته

ځرګنده سي چي هغه څه راوړي دي.

حضرت ابراهيم عليه السلام به هم هغوئ ته دا جواب ورکړي چي زه ددغه کار وړ نه يم ...الخ: په دې اړه يو شارح ليکلي دي چي حضرت ابراهيم عليه السلام به دا خبره د تواضع او خاکسارۍ په توګه وکړي چي زه ددغه لوړي درجې وړ نه يم يا د هغه مطلب به دا وي چي د پروردګار له خوا ما ته چي کوم فضيلت، ځانګړتيا او عزت راکړل سوی دی هغه د حضرت جبرائيل عليه السلام په واسطه ما ته رارسېدلی دی نو تاسو موسی عليه السلام ته ورسئ چي هغه ته ورکړل سوی فضيلت، ځانګړتيا او عزت يعني د پروردګار سره د خبرو د سعات بېله واسطې تر لاسه سوی دی مګر هغه به هم داسي جواب ورکړي. نو هغه خلک به محمد ﷺ ته ورسي، دلته ددې وېلو پر ځای چي هغه خلک به ما ته راسي، رسول الله ﷺ د خپل نوم مبارک ذکر کړ او وه يې فرمايل چي هغه خلک به محمد ﷺ ته راسي، ددې وجه داده چي په محمد کي د حمد معنی ده او ددې په ذريعه دې ته اشاره کول مقصد دي چي رسول الله ﷺ به هغه ورځ پر مقام محمود باندي ولاړ وي چي د شفاعت مقام دی. يوه ډله چي ستاسو ټولو څخه وړاندي به تېره سي ...الخ: په دې اړه صحيح خبره داده چي ددغه طبقې څخه د انبياء عليهم السلام طبقه مراد ده مګر دا هم ويل کيدای سي چي ددغه امت د اولياؤ او صالحانو طبقه مراد وي.

د دوږخ څخه په ايستلو سره جنت ته رسيدونکي خلک به ځرنګه تازه او توانا سي

﴿۵۳۶۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ قومٌ بِالشَّفَاعَةِ كَأَنَّهُمُ الثَّعَارِيرُ قُلْنَا مَا الثَّعَارِيرُ قَالَ اِنَّهُ الضَّغَابِيسُ. متفق عليه.

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د يو شفاعت په سبب به د دوږخ څخه يو ډله را وايستل سي فکر به کيږي چي هغوئ ثعارير دي، موږ عرض وکړ ثعارير څه ته وايي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هغه خوشايي (سوځيدلي) دي. (يعني لکه ځرنګه چي خوشايي سوځيدلي دي همداسي به دا خلک هم سوځيدلي راووځي او په نهر حيوة کي د لويدلو سره به تازه سي). بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۱۶، رقم: ۶۵۵۸، ومسلم ۱\۱۷۸، رقم: ۳۱۸-۱۹۱.

د لغاتو حل: الثعارير: جمع ثعر، صغار القثاء، شبهوا بها لان القثاء ينمو سريعا.

تشريح: بادرنګ د ضغابيس ژباړه ده، مطلب دا چي کله هغه خلک د دوږخ د اور څخه را وایستل سي نو هغوئ به په سوځېدو سره اېرې سوي وي مګر کله چي د حیات په ویاله کي غوټه ورکړل سي نو هغوئ به سمدستي تازه او توانا سي لکه څرنګه چي بادرنګ یا بل زرغون بوټی ژر لوی او شین کیږي.

كوم كسان به شفاعت كوي

﴿۵۳۷۰﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةٌ الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ. رواه ابن ماجه

د حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د قیامت په ورځ به دري ډوله خلک شفاعت کوي: لومړی انبیاء علیهم السلام، بیا عالمان او بیا شهیدان. ابن ماجه.

تخريج: سنن ابن ماجه ۲\۱۴۴۳، رقم: ۴۳۱۳.

تشريح: او بیا شهیدان، دلته چي کوم عطف دی ددې څخه دا ثابتیږي چي باعمل علماء د شهیدانو څخه افضل دي، ددې دلیل هغه حدیث دی کوم چي شیرازي رحمه الله نقل کړی دی: (یوزن یوم القیامة مداد العلماء علی دم الشهداء)، د قیامت په ورځ به د علماؤ رنګ د شهیدانو د وینو سره تلل کیږي نو د شهیدانو پر وینه به د علماؤ رنګ دروند سي.

څرګنده دي وي چي په ذکر سوي حدیث کي شفاعت کوونکي دري ډولو خلکو تخصیص محض د هغوئ د فضیلت په وجه دی، په مسلمانانو کي ټولو نیکو خلکو ته به د شفاعت حق تر لاسه وي لکه چي په دې اړه نقل سوي ډېر مشهور حدیثونه ثابت دي که د هغه شفاعت تعلق د ګناهو د بخښني سره وي یا د مراتبو او درجو په لوړتیا کي وي او د شفاعت څخه انکار څرګند بدعت او ګمراهي ده لکه چي خوارج او معتزلو اختیار کړی دی.

==========

بَابُ صِفَةِ الْـجَنَّةِ وَاَهْلِهَا

(د جنت او جنياتو د حالاتو بيان)

په صراح كي ليكلي دي چي د جنت معنى د باغ ده، جنت په اصل كي د پټولو په معنى كي دى، په دې مناسبت سره د دغه لفظ اطلاق پر سايه لرونكو درختو باندي كېدى چي خپل لاندي شى په خپله سايه كي پټوي. بيا دغه لفظ دباغ په معنى كي استعمالېدل پيل سول چي د سايه لرونكو درختو ټولگي دي، بيا په پاى كي دغه لفظ د ثواب او انعام ځاى يعني جنت لپاره مخصوص سو، نو جنت ته جنت په دې اعتبار ويل كيږي چي هلته درختي او باغونه دي چي هر شى په خپل لمن كي پټوي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړى فصل)

د جنت ذكر

﴿۵۳۷۱﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللّٰهُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: الله تعالى فرمايلي دي:

أَعْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى

ما د خپل نيكو بندگانو لپاره هغه شى تيار كړى دى چي تر ننه پوري نه يوې ستركي ليدلى دى او نه يو غوږ اوريدلى دى او نه

قَلْبِ بَشَرٍ وَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ. متفق عليه.

د يو انسان په زړه كي د هغه خيال تير سوى دى، كه تاسو ددې تصديق غواړئ نو دا آيت ووايا ست: (فلا تعلم نفس ما اخفي لهم من قرة اعين). (هيڅوك هغه شى نه پيژني چي هغه د نيكانو لپاره پټ ساتل سوى دى او د ستركو د يخوالي سبب دى). بخاري او مسلم

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۱۸/۱۶. رقم: ۳۲۴۴، ومسلم ۲۱۷۴/۴، رقم: ۲- ۲۸۲۴.

تشريح نه يوې ستركي ... الخ: په دې اړه هم دا احتمال دى چي هغه شى يعني د جنت مظاهر

شکل او صورت آوازونه مراد دي ، مطلب دا چي هلته کوم لوړ مظاهر وي او هلته چي کوم شکلونه اوصورتونه ښکاره کیږي هغه مناظر او شکلونه اوصورتونه په دغه دنیا کي نه دي لیدل سوي او نه هیڅ ځای لیدل کیږي، همدارنګه د هغه ځای په اوازونو کي چي کوم خوږوالی دی هغسي خواږه اوازونه په دنیا کي تر ننه پوري یوه غوږ هم نه دي اوریدي او همدارنګه هلته چي کوم مدارات وي ، کوم نعمتونه او خوندونه تر لاسه کیږي د هغه تصور هم په دنیا کي تر ننه پوري د هیچا په زړه کي راتللای نه سي ، او نه د هغه تصور کیدای سي،

په آیت کي چي کوم شی د سترګو په یخوالي سره تعبیر سوی دی د هغه څخه آرام، راحت او مقصد تر لاسه کول دي ، څرګنده دي وي چي د سترګو په یخوالي کي د قرة لفظ په اصل کي د قر څخه اخیستل سوی دی چي د هغه معنی د ثبات او قرار ده، سترګه چي خپل محبوب شی ویني نو قرار ترلاسه کوي او همدانګه ډاډه کیږي چي بلي خوا ته نه مائل کیږي، ددې پر خلاف کله چي سترګه ناخوښه شی ویني او د هغه محبوب شی مخته نه وي نو هغه پریشانه وي لکه چي یو شی ور څخه ورک سوی وي او یوې خوا ته د قرار تر لاسه کولو پر ځای آخوا دېخوا کتل پیل کړي او د راحت او اطمینان په حالت کي سترګو ته عجیبه کیفیت او سکون تر لاسه کیږي حال دا چي د خوف او غم په حالت کي هغه متحرک وي .

یا دا چي د قرة لفظ د قر څخه مشتق دی چي د هغه معنی د یخوالي او وچوالي ده، په دغه صورت کي به ویل کیږي چي د سترګو یخوالي څخه مراد هغه خاص لذت او کیف دی چي د محبوب او خوښ شي په لیدو سره او خپل مقصد تر لاسه کولو په وخت کي سترګو ته محسوس کیږي. ددې پر خلاف سترګه چي یو ناخوښه شی او دښمن ویني او د مطلب او مقصد په انتظار کي وي نو هغه وخت یو خاص سوزش او سونګ محسوس کوي، په دې مناسبت سره خوږ اولاد ته قرة العین یعني د سترګو یخوالی ویل کیږي، په یوه حدیث کي داسي راغلي دي چي : جعلت قرة عیني في الصلوة، رسول الله ﷺ وفرمایل: زما د سترګو یخوالی په لمانځه کي ایښودل سوی دی، نو دلته هم د قرة لفظ پر دواړو معنی کیدای سي لکه چي په خپل ځای کي د حدیث په تشریح کي ذکر سوی دی .

د جنت فضیلت

﴿۵۳۷۲﴾ : وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَوْضِعُ سَوْطٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا. متفق علیه

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په جنت كي د يوې دُرې په اندازه ځای د دنيا او د دنيا د ټولو شيانو څخه غوره دی. بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ١٦\١٥، رقم: ٢٧٩٦، لم نجده بهذا اللفظ عند مسلم.

تشريح: د سفر قاعده وه چي كله به يو سپور سړي يو ځای كښته كېدل غو ښتل نو خپله چلاخه به يې هلته غورځول چي بل سړی هلته كښته نه سي او هغه ځای د دغه د كښته كېدو لپاره خاص سي، نو د حديث مطلب دا سو چي د جنت دومره لږ ځای او هلته كوچنی ځای هم چيري چي مسافر په سفر كي كښته كيږي د دغه ټولي دنيا او ټولو شيانو څخه زيات ارزښتناك او ښه دی ځكه چي جنت او د جنت ټول نعمتونه تل پاته كېدونكي دي حال دا چي دنيا او د دنيا ټول شيان فنا كېدونكي دي.

د جنت د حورو تعريف

﴿٥٣٧٣﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: سهار او ماښام د الله تعالی په

اللّٰهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَلَوْ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ

لار كي يو وار تلل د دنيا او څه چي په دنيا كي دي تر ټولو غوره دی، او كه د جنتيانو د ښځو

اطَّلَعَتْ إِلَى الْأَرْضِ لَأَضَاءَتْ مَا بَيْنَهُمَا وَلَمَلَأَتْ مَا بَيْنَهُمَا رِيحًا وَلَنَصِيفُهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا. رواه البخاري.

څخه يوه ښځه مځكي ته راښكاره سي نو د جنت او مځكي په مينځ كي فاصله به روښانه كړي او دا ټوله فضا به د خوشبويي څخه ډكه كړي او د هغې د سر پوړنی تر دنيا او څه چي په دنيا كي دي تر هغو ټولو غوره دی. بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ١٦\١٥، رقم: ٢٧٩٦.

د لغاتو حل : ولنصيفها : ولخمارها.

تشريح: د سهار او ماښام تخصيص د معمول په لحاظ ساتنه دی چي په عامه توگه د فوج او لښكر روانېدل د جنگ په ميدان كي د حملې او بل څه لپاره په دغه وختونو كي پيل كيږي، كنه

نو دلته مطلق وخت مراد دی که هغه د سهار او ماښام وخت وي یا بل وخت وي، د الله ﷻ د لاري څخه مراد جهاد هم دی او هجرت هم، همدارنګه حج، د علم تر لاسه کول او د هر هغه مقصد لپاره د کور څخه وتل او سفر کول هم مراد دی چي د هغه مقصد د الله ﷻ د رضا او خوښۍ تر لاسه کول او بالواسطه یا بېله واسطې د هغه د فرمان حکم پر ځای راوړل وي تر دې چي د خپلي کورنۍ نفقې پوره کولو لپاره او د الله ﷻ عبادت او د احکام الهي پر ځای راوړلو کي اطمینان او د حلال رزق په پلټنه کي وتل او سفر کول هم د الله ﷻ په لاره کي د وتلو مفهوم لري، خلاصه دا چي د کور په پرېښودو سره په عمل کي مصروف خلکو ته چي کوم فضیلت او مرتبه تر لاسه کېږي د هغه اندازه یوازي ددې څخه لګول کېږي چي کوم څوک محض یو وار هم د الله ﷻ په لاره کي ووځي او د هغه په نتیجه کي هغه ته چي کوم اجر او ثواب تر لاسه کېږي یا هغه ته په آخرت کي کوم نعمتونه تر لاسه کېږي هغه د دغه دنیا او دنیا د ټولو شیانو څخه غوره دي او ذکر د الله ﷻ په لار کي د وتلو د فضیلت وو، چي د هغه اجر د الله ﷻ په نزد جنت دی، په دې مناسبت سره د جنت په نعمتونو کي یو نعمت یو د حوري ښېګڼه هم بیان سوې ده.

د بینهما ضمیرونه ختیځ او لویدیځ ته ګرځول سوي دي مګر دا ضمیرونه آسمان او مځکي ته یا جنت او مځکي ته هم ګرځول کیدای سي، صحیح خبره داده چي جنت او مځکي ته راجع وي ځکه چي په عبادت کي هم دغه دواړه صریحا مذکور دي.

د جنت د یوې درختي ذکر

﴿۵۳۷۴﴾: وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لا يقطعها وَلَقَابُ قَوْسِ أَحَدِكُمْ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ أَوْ تَغْرُبُ. متفق عليه.

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: په جنت کي یوه درخته ده که یو سپور د هغې په سایه کي تر سلو کلو پوري مزل کوي نو هم به هغه سایه ختم نه کړل سي او په جنت کي ستاسو د لیندۍ برابر ځای د هغه ټولو شیانو څخه غوره دی چي پر هغو لمر راخیژي یا لویږي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ٦\٣١٩، رقم: ٣٢٥٢، ومسلم ٤\٢١٧٥، رقم: ٦-٢٨٢٦.

د لغاتو حل: ولقاب: بمعنى القدر، وانه علامة يعرف بها المسافة بين الشئين.

تشريح چي پر هغه لمر راخيژي او لويږي، ددې څخه مراد ټوله دنيا او د دنيا ټول شيان دي، په راختلو او لوېدو کي د يا حرف يا خو د راوي د شک ظاهرولو لپاره دی يا د حيرت د اظهار لپاره دی يا د اور په معنی کي دي همدارنګه مخکي چي کوم حديث تېر سوی دی په هغه کي د يوې چلاخي د ځای ذکر دی او دلته د يوې لېندۍ برابر ځای ذکر سوی دی نو د دواړو مفهوم يو دی او دلته هم هغه وضاحت په فکر کي ساتل پکار دي کوم چي مخکي بيان سوی دی مګر دا فرق بايد په ذهن کي وي چي د سفر په دوران کي به سپاره سړي د کښېنته کېدو په ځای کي خپل چلاخه وغورځول او کوم څوک چي به پر پښو وو هغه چي به کوم ځای کښېنته کېدل غوښتل هلته به يې خپله لېندۍ غورځول چي هغه ځای د هغه د کښېنته کېدو لپاره خاص سي.

د جنت خېمه

﴿۵۳۷۵﴾: وَعَنْ اَبِيْ مُوْسٰى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِلْمُؤْمِنِ

د حضرت ابو موسی رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په جنت کي به د مؤمن

فِي الْجَنَّةِ لَخَيْمَةً مِنْ لُؤْلُؤَةٍ وَاحِدَةٍ مُجَوَّفَةٍ عَرْضُهَا. وفي رواية طُولُهَا سِتُّونَ

لپاره د يوې ملغلري يوه خيمه وي چي د هغې عرض به شپېته ميله وي (او په يوه روايت کي طول) به يې شپېته

مِيلًا فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا أَهْلٌ مَا يَرَوْنَ الْآخَرِينَ يَطُوفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُونَ

ميله وي، ددې خيمې په هر کونج کي به د هغه بيبياني وي او د يوه کونج سړی به د بل کونج سړی نه سي ليدلای پر هغوئ باندي به مؤمن بنده ګرځي

وَجَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّتَانِ مِنْ ذهب آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا

او د مؤمن لپاره به دوه جنتونه وي چي د هغه لوښي او ټول شيان به د سپينو زرو وي او دوه جنتونه به نور هم وي چي لوښي او شيان به يې د سرو زرو وي

وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلَّا رِدَاءُ الْكِبْرِيَاء عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةِ عَدْنٍ. متفق عليه.

او د خلکو او د هغوئ د پروردګار په منځ کي به جنت عدن کي د بزرګۍ او عظمت يوازي يوه پرده حائله وي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣١٨، رقم: ٣٢٤٣، ومسلم ۴\٢١٨٢، رقم: ٢٣-٢٨٣٨.

تشريح: دا خبره هيڅ ارزښت نه لري، چي زيات صحيح د هغه روايت الفاظ دي چي په هغه کي د هغه خيمې پلنوالى شپېته کوس مسافت په اندازه بيان سوى دى يا د دغه روايت الفاظ زيات صحيح دي چي په هغه کي د خېمې اوږدوالى د شپېته کوس مسافت په اندازه بيان سوى دى، اصل مقصد د هغه پراختيا بيانول دي چي د دواړو روايتونو څخه تر لاسه کيږي که دا وويل سي چي د هغه خيمې پلنوالى د شپېته کوس په اندازه دى نو اندازه لګېدل کيږي چي د هغه اوږدوالى به څومره زيات وي او که دا وويل سي چي د هغه اوږدوالى د شپېته کوس په اندازه وي نو پر دې باندي په قياس کولو سره د هغه پلنوالى هم اندازه کيداى سي.

د کورنۍ څخه مراد ښځه او نور کسان دي، يو شارح ليکلي دي چي د کورنۍ څخه مراد ښځي دي چي هغه مؤمن ته به هلته تر لاسه کيږي او د هغه څخه به خپل جنسي خوند تر لاسه کوي، نو هغه ته به ځي او راځي، د دغه الفاظو په ذريعه دا خبره کنايتا بيانول مقصد دي چي هغه مؤمن به د خپلو ښځو سره جنسي اختلاط کوي.

د دغه حديث څخه دا معلوميږي چي دوه جنتونه به خاص د سپينو زرو او دوه جنتونه به خاص د سرو زرو وي، حال دا چي په يوه روايت کي د جنت د ماڼيو په تعريف کي بيان سوي دي چي په هغه کي کومي خښتي لګيدلي دي د هغه ترتيب به دا وي چي يوه خښته به د سرو زرو وي او يوه به د سپينو زرو وي نو په دغه دواړو روايتو کي تطبيق دا دى چي په لومړني روايت کي د هغه شيانو ذکر دى چي په جنت کي د ننه وي لکه لوښي او نور شيان، نو په يوه جنت کي به ټول شيان د سرو زرو وي او په دوهم جنت کي به ټول شيان د سپينو زرو وي او په دوهم روايت کي د جنت د ماڼيو ښېګڼه بيان سوې ده چي د جنت د هري ماڼي او محل په ديوال کي به د سرو او سپينو زرو خښتي وي.

د جنتونو شمېر او د هغو نومونه

بيهقي رحمة الله عليه ويلي دي، د قرآن کريم او حديثو څخه ثابتيږي چي جنتونه څلور دي، الله جل جلاله په سورة رحمن کي فرمايي:

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ

ژباړه: او كوم څوك چي د خپل رب په وړاندي د رېدو څخه (هر وخت) بيرېږي نو د هغه لپاره دوه جنتونه دي.

تر دې وروسته په آياتونو كي د دواړو جنتونو تعريف او توصيف بيان سوى دى او بيا فرمايي:

وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ

ژباړه: او د دغه دواړو جنتونو څخه په كمه درجه كي دوه جنتونه نور دي.

د اولو دوو جنتونو په ډول په راتلونكو آياتو كي د دغه دوو جنتو هم تعريف او توصيف بيان سوى دى، پاته سوه د حديث خبره نو مخكي د حضرت موسى عليه السلام د روايت دغه الفاظ: جنتان من فضة انيتهما ومافيها وجنتان من ذهب انيتهما او مافيها، پر دې څرګنده دلالت كوي چي جنتونه څلور دي، د دې تائيد د دغه روايت څخه كيږي چي جنتان من الذهب للسابقين وجنتان من فضة لاصحاب اليمين، او دا هم كيداى سي چي په آيت كي جنتان دوه جنتونه كوم لفظ دى د هغه څخه د جنت دوه ډوله مراد دي يعني په هغه جنتو كي يو د سرو زرو او بل د سپينو زرو دى، خلاصه دا چي په اصل كي څلور جنتونه دي دوه د سرو زرو چي خاص د مقربينو لپاره دي او دوه د سپينو زرو چي د عامو مؤمنانو لپاره دي مګر دادي هم څرګنده وي چي جنتان كه څه هم د تثنيې لفظ دى مګر په ځينو ځايو كي د تثنيې څخه زياتوب يعني تر دوو زيات شمېر هم مراد وي، ځكه كيداى سي چي د جنتان څخه مراد څلور جنتونه وي او كاملينو ته دوه اصل جنتونو څخه پرته دوه دوه جنتونه نور وركول كيږي چي د سپينو زرو او سرو زرو وي او هغه جنتونه د ښكلا لپاره د هغه كاملينو د ماڼو چپه خوا ته واقع وي، د دې تائيد د هغه روايت څخه هم كيږي چي په هغه كي د جنت تعلق سره اته نومونه ذكر سوي دي او هغه دادي:

۱. جنت العدن.
۲. جنت الفردوس.
۳. جنت الخلد.
۴. جنت النعيم.
۵. جنت الماوى.
٦. دار السلام.
۷. دار القرار.
۸. دار المقامه.

او په جنت العدن کي به جنتيانو او پروردګار ته د هغوئ دلېدني ...الخ. ددغه جملې په ذريعه دې ته اشاره سوې ده چي کله جنتيان جنت ته ورسيږي نو د هغه بدني حجاب او طبعي خيرو څخه چي د بنده او پروردګار په منځ کي حائل وي هغه به ليري کړل سي مګر د ذات اقدس او عظمت او هيبت پرده به پاته وي بيا هم الله جل جلاله به په خپل خاص فضل او کرم سره هغه پرده هم پورته کړي يعني نظرونو ته به خپل ديدار ورکړي او جنتيان به خپل رب په خپلو سترګو ويني.

د جنت درجې

﴿۵۳۷۶﴾: وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عباده بن صامت رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل:

فِي الْجَنَّةِ مِائَةُ دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ

په جنت کي سل درجې دي په هغو کي د هر دوو درجو په منځ کي دومره فاصله ده لکه څومره چي د آسمان او مځکي په منځ کي فاصله ده

وَالْفِرْدَوْسُ أَعْلَاهَا دَرَجَةً وَمِنْهَا تُفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ الْأَرْبَعَةُ وَمِنْ فَوْقِهَا

او فردوس د جنت تر ټولو اعلی درجه ده او ددغه فردوس څخه د جنت څلور وياله وځي او د

يَكُونُ الْعَرْشُ فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَسَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ. رواه الترمذي ولم اجده في الصحيحين ولا في كتاب الحميدي.

فردوس سربيره عرش الهي دی، هر کله چي تاسو د الله جل جلاله څخه جنت غواړئ نو جنت فردوس ځيني غواړئ، ترمذي، مګر ما په مسلم، بخاري او د حميدي په کتاب کي دا حديث نه دی ليدلی.

تخريج: سنن الترمذي ۵۸۳\۱۴، رقم: ۲۵۳۱.

تشريح: په سلو درجو کي د سل شمېر د تعين او تحديد لپاره نه دی بلکه د زياتوب لپاره هم کيدای سي، ددې تائيد د بي بي عائشې رضي الله عنها ددغه مرفوع روايت څخه هم کيږي چي بيهقي نقل کړی دی او په هغه کي د جنت د درجو شمېر د قرآن کريم د آياتو برابر بيان سوی دی، د روايت الفاظ دا دي: عدد درج الجنة عدد اي القرآن فمن دخل الجنة من اهل القران فليس فوقه درجة، او دا هم ممکن ده چي د سلو څخه دغه خاص شمېر مراد وي، او ددې په ذريعه د جنت د زياتو

درجو څخه يوازي هغه سل درجې بيانول مقصد وي چي په هغه کي د هر دوو درجو درمياني فاصله د ذکر سوي فاصلې څخه کمه يا زياته وي، ديلمي مسند په فردوس کي د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه دا مرفوع روايت نقل کړی دی چي په جنت کي يوه درجه هغه ده چي هغه ته د اصحاب هموم څخه پرته بل هيڅوک نه رسيږي.

فردوس د جنت نوم دی او دا نوم په قرآن کريم کي په دې توګه راغلی دی:

هُمُ الْوَارِثُونَ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ .

ژباړه: دا پاک کرداره خلک چي په تېرو اياتونو کي ذکر سول، وارثان به سي يعني د فردوس ميراث به تر لاسه کړي او په هغه کي به د تل لپاره اوسيږي.

د څلورو ويالو څخه مراد اوبه، شيدې، عسل او د شرابو هغه ويالې دي چي د هغو يادونه د قرآن کريم په دغه آيت کي سوې ده:

فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاء غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى .

ژباړه: په جنت کي به ډيري ويالې د داسي اوبو وي چي په هغه کي به هيڅ تغير نه وي او ډېري ويالې به د شېدو وي چي د هغه خوند به هيڅ بدل سوی نه وي او ډيري ويالې به د شرابو وي چي څښونکي ته به ډېر خوندور معلوميږي او ډيري ويالې به د عسلو وي چي پاک او صاف به وي.

د فردوس سربېره عرش دی، دا ددې خبري دليل دی چي فردوس تر ټولو جنتونو افضل او سربېره دی او د هغه سربېره يوازي عرش دی ځکه رسول الله ﷺ خپل امت ته په تقلين کولو سره وفرمايل چي کله د الله جل جلاله څخه جنت غواړئ نو د فردوس جنت غواړئ چي تر ټولو غوره او تر ټولو لوړ جنت تاسو ته په برخه سي.

د روايت په پای کي د مشکوٰة مؤلف دغه الفاظ (او ما دغه حديث نه په صحيحينو کي تر لاسه کړی دی .... الخ) په ذريعه په اصل کي پر صاحب مصابيح باندي دا اعتراض کړی دی چي هغه دغه حديث په لومړي فصل کي نقل کړی دی چي په هغه کي يوازي د بخاري او مسلم متن وي او نه د دواړو کتابونو مجموعه په کتاب حميدي کي، نو دغه حديث د اول فصل پر ځای په دوهم فصل کي راوړل پکار وه، پر صاحب مصابيح باندي د مشکوٰة د مؤلف اعتراض دا دی چي ځينو شارحينو ليکلي دي چي دغه حديث په بخاري کي دوه ځايه موجود دی يو خو په کتاب الجهاد کي او بل کان عرشه علی الماء، باب کي، په صحيح مسلم کي هم د فضل جهاد في سبيل

الله، په باب کي موجود دی .

د جنت بازار

﴿۵۳۷۷﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : په جنت کي

لَسُوقًا يَأْتُونَهَا كُلَّ جُمُعَةٍ فَتَهُبُّ رِيحُ الشَّمَالِ فَتَحْثُو فِي وُجُوهِهِمْ وَثِيَابِهِمْ

یو بازار دی چي په هغه کي به هره جمعه جنتیان یو ځای کیږي او هلته به شمالي هواء چلیږي نو د جنتیانو پر مخونو او جامو باندي به خوشبویي واچوي

فَيَزْدَادُونَ حُسْنًا وَجَمَالًا فَيَرْجِعُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ وَقَدِ ازْدَادُوا حُسْنًا وَجَمَالًا

او ددې په سبب به د هغوئ په حسن او ښکلا کي زیاتوالی وسي بیا هر کله چي هغوئ خپلو بیبیانو ته ولاړسي

فَيَقُولُ لَهُمْ أَهْلُوهُمْ وَاللّٰهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا حُسْنًا وَجَمَالًا فَيَقُولُونَ وَأَنْتُمْ وَاللّٰهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا حُسْنًا وَجَمَالًا . رواه مسلم .

نو د هغوئ بیبیاني به ورته وایي قسم په خدای زموږ څخه د تګ وروسته تاسو په حسن او جمال کي زیات سوي یاست ددې په جواب کي به ورته هغوئ وایي قسم په خدای او زموږ څخه وروسته ستاسو حسن او جمال هم زیات سوی دی . مسلم.

تخریج : صحیح مسلم: ۱۴\۲۱۷۸، رقم: ۱۳- ۲۸۳۳.

د لغاتو حل : فتحثوا : ای تنثر تلک الریح المسک وانواع الطیب.

تشریح : د بازار څخه مراد د حسن او ښکلا مرکز دی چي هلته به جنتیان جمع کیږي او ډول ډول ښکلي او ښائسته شکلونه به موجود وي او هر جنتي به د خپل خوښي او خواهش سره سم چي کوم شکل او صورت غواړي اختیاروي .

د هري جمعې څخه مراد هره اونۍ ده یعني په اونۍ کي به یوه ورځ هلته خلک جمع کیږي او د اونۍ څخه هم حقیقي اونۍ مراد نه ده ځکه چي په جنت کي به نه لمر وي او د ورځي او شپې ګردش به تل یو ډول وي نو داونۍ په اندازه وخت مراد دی .

د شمالي هواء ځخه مراد هغه هواء ده چي زيات وختونه د قبلې خوا ته په مخ کولو سره ودريږي نو د راسته لاس له خوا راسي دې ته اتري هواء هم وايي مګر ذلته په حديث کي داسي هواء مراد ده چي په عربو کي ورته شمال يا شمالي ويل کيږي، دغه هواء د شمال ځخه چليږي او د يخو هيوادو او بحر احمر ځخه راځي ځکه ډېره يخه وي او شمالي هواء ورته ويل کيږي.

جنتيان به د هغه تفريح ځخه په راتللو سره د خپلي کورنۍ حسن او ښکلا زيات ويني نو د هغه سبب به دا وي چي هغه شمالي هواء د هغه کورنۍ ته هم رسيږي او د هغه په وجه به د هغوئ په ښکلا کي زياتوب وسي، يادا چي هغه جنتيان به د تفريح د ځای ځخه د خپل زيات حسن او ښکلا سره خپلو کورونو ته راسي نو د هغوئ حسن او ښکلا به د هغوئ پر کورنۍ لويږي چي په هغه سره به هغوئ ټول هم د مخکي په نسبت زيات ښکلي او جميل معلوميږي.

د جنت د نعمتونو ذکر

﴿۵۳۷۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَوَّلَ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه ځخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: کوم خلک چي تر ټولو

زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ كَأَشَدِّ

مخکي به په جنت کي داخل سي هغوئ به (په ښکلا کي) د څوارلسمي شپې د سپوږمۍ په ډول وي، د هغوئ ځخه وروسته چي کومه ډله داخله سي هغوئ به

كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ إِضَاءَةً قلوبهم على قلب رجل واحد لَا اخْتِلَافَ

د ځلانده ستوري په ډول وي چي د لمر او سپوږمۍ ځخه کم او د نورو ستورو ځخه به زيات ځلانده وي د دوئ زړونه به په مثل د يو سړي د زړه وي نه به په منځ د دوئ کي اختلاف وي

بَيْنَهُمْ وَلَا تَبَاغُضَ لِكُلِّ امرئ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ يُرَى مُخُّ

او نه بغض او عداوت وي، په جنت کي به د هر جنتي دوې ښځي د حور عين (د غټو سترګو) ځخه وي چي د حسن له جهته به

سُوقِهِنَّ مِنْ وَرَاءِ الْعَظْمِ وَاللَّحْمِ مِنَ الْحُسْنِ يُسَبِّحُونَ اللهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا

د هغوئ د پنډيو مغز به په غوښه او هډوکو کي معلوميږي، جنتيان به سهار او ماښام تسبيح

وايي د خداى ﷺ لپاره،

لَا يَسْقَمُونَ وَلَا يَبُولُونَ وَلَا يَتَغَوَّطُونَ وَلَا يَتْفُلُونَ وَلَا يَمْتَخِطُونَ آنِيَتُهُمْ

نه به ناروغ كيږي نه به واړه او نه به لوى بولي ورته راځي، نه به ناړي توكي او نه به پزه سوڼ كوي، د جنتيانو لوښي به

الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ وَأَمْشَاطُهُمُ الذَّهَبُ وَوَقُودُ مَجَامِرِهِمُ الْأَلُوَّةُ وَرَشْحُهُمْ

د سرو زرو او سپينو زرو وي، د هغوئ ږمونځي به د سرو زرو وي، د هغوئ د بلولو شى به خوشبوداره لرګى وي د هغوئ خوله به

الْمِسْكُ عَلَى خَلْقِ رَجُلٍ وَاحِدٍ عَلَى صُورَةِ أَبِيهِمْ آدَمَ سِتُّونَ ذِرَاعًا فِي السَّمَاءِ.

متفق عليه.

مشک وي او ټول جنتيان به د يو سړي په سيرت او عادت وي او په شكل او صورت كي به د خپل پلار حضرت آدم عليه السلام په ډول وي د هغوئ قد به شپيته ګزه لوړ وي. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣١٨، رقم: ٣٢٤٥، ومسلم ۴\٢١٧٩، رقم: ١۵- ٢٨٣۴.

د لغاتو حل: مخ: جمع الساق اى مخ غطامهن. الالوه: هو العود الهندي (عود هندي).

تشريح: حور په اصل كي د حوراء جمع ده او حوراء هغه ښكلي ښځي ته وايي چي د هغې د ستركو سپينوالى او توروالى ډېر سپين او تور وي، عين د عيناء جمع ده چي معنى يې د غټو ستركو والا ښځي ده، مخكي د دوهم فصل په پاى كي يو روايت راځي چي په هغه كي دا فرمايل سوي دي چي تر ټولو د ادنا درجې جنتي به هغه وي چي د هغه به اوويا ښځي وي، حال دا چي دلته د دوو ښځو يادونه ده نو ددغه دواړو روايتو په منځ كي د مطابقت پيدا كولو لپاره ويل كيږي چي دلته په حديث كي يوازي دا ښودل مقصد دي چي د حورعين څخه به دوې ښځي داسي وي چي د هغوئ ښكلا او جمال به تر ټولو زيات وي تر دې چي د هغوئ د پنډيو هډوكي به معلوميږي، څرګنده ده چي دا خبره ددې خلاف نه ده چي هر جنتي ته به د هغه نوعيت د دوو بيبيانو څخه پرته نوري ډېري بيبياني هم تر لاسه سي.

د هغوئ د بلولو شى به خوشبوداره لرګى وي، مطلب دادى چي دلته په دنيا كي د سوځلو

شیان سکاره او داسي نور وي او د خوشبويي تر لاسه کولو لپاره يو خوشبويي لرونکي لرگی سوځل کيږي مگر په جنت کي به پېلوزي خوشبوداره لرگی وي، څرگنده دي وي چي د وقود معنی د پېلوزي ده يعني لرگي او داسي نور شيان چي په هغه سره اور بليږي.

مجامر په اصل کي د مجمر جمع ده چي معنی يې د هغه شي ده چي په هغه کي د اور بلولو لپاره اور اېښودل کيږي يعني بخاری، نغری او داسي نور، دغه لفظ د ميم په زبر سره دی مگر دميم په زور سره منقول دی ، اُلوة، د الف په زور او پېښ سره، د خوشبويي لرونکي لرگي په معنی دی چي د دود کولو لپاره استعماليږي، په (علی خلق رجل) کي د خلق لفظ د خاء په پېښ سره دی او په معنی کي يې دا اعتبار ساتل سوی دی ، په دغه صورت کي به علی صورة ابيهم يوه بېله جمله وي چي د هغه مقصد د جنتيانو د سېرت بيانولو څخه وروسته د هغوئ شکل او صورت بيانول دي، مگر په ځينو روايتو کي دغه لفظ د خاء په زور سره منقول دی چي د هغه معنی به دا وي چي هغه ټول جنتيان به د يوه سړي شکل او صورت ولري ، په ښکلا کي به يو ډول وي او يو عمر والا به وي مگر ټول به د دېرش يا درو دېرش کالو په عمر کي وي، په دغه صورت کي به ويل کيږي چي د علی صورة ابيهم، جمله د خپلي لومړنۍ جملې (علی خلق رجل واحد) د وضاحت او بيان لپاره ده، دا خبره بايد په ذهن کي وي چي مخکنی روايت هم صحيح دی او زبر والا روايت هم صحيح دی.

جنتيانو ته به د تشو او ډکو بولو کولو حاجت نه وي

﴿۵۳۷۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ

د حضرت جابر ﷛ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: جنتيان به په جنت کي

يَأْكُلُونَ فِيهَا وَيَشْرَبُونَ وَلَا يَتْفُلُونَ وَلَا يَبُولُونَ وَلَا يَتَغَوَّطُونَ وَلَا يَمْتَخِطُونَ

خوراک او څښاک کوي، نه به توکي نه به کوچنۍ او غټي بولي کوي او نه به پزه سوڼ کوي.

قَالُوا فَمَا بَالُ الطَّعَامِ قَالَ جُشَاءٌ وَرَشْحٌ كَرَشْحِ الْمِسْكِ يُلْهَمُونَ التَّسْبِيحَ وَالتَّحْمِيدَ كَمَا تُلْهَمُونَ النَّفَسَ. رواه مسلم.

صحابه کرامو پوښتنه وکړه د خوراک پالتو مواد به چيري ځي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: د اروړمۍ په ډول او خوله به سي چي د مشکو په ډول خوشبويه به سي او څرنگه چي تاسو ته په

طبعي توګه سره ساه اخيستل ښو دل سوي دي همداسي به جنتيانو ته تسبيح او تحميد په طبعي توګه سره د هغوئ په زړونو کي اچول سوي وي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۴\ ۲۱۸۰، رقم: ۱۸- ۲۸۳۵.

د لغاتو حل: جُشاء: وهو تنفس المعدة من الامتلاء. (تهغ)

تشريح: د خوراک پالتو مواد به د اروړمی په ډول او خوله سي، ددې مطلب دادی چي څرنګه د قدرت نظام په دغه دنيا کي دخوراک د پالتو شيانو د اخراج لپاره د لويو بولو ضرورت اېښی دی همدارنګه به په جنت کي د جنتيانو د خوراک د پالتو شيانو د اخراج لپاره اروړمی او خوله ذريعه وګرځول سي چي ټول پالتو شيان به د هواء او خولې په جوړېدو سره د اروړمی په صورت کي وځي او د اروړمی صورت به يا خو داشخاصو او اوقاتو په اعتبار بېل بېل وي چي ځيني وختونه يا د ځينو اشخاصو پالتو شيان به د هواء په جوړېدو سره د اروړمی په صورت کي وځي او ځيني وختونه يا د ځينو اشخاصو پالتو شيان به دخولې په صورت کي وځي، يا دا چي د ځينو خوراک به په اروړمی جوړېدو سره وځي او د ځينو خوراک به د خولې په ګرځېدو سره وځي، مګر په دې اړه صحيح او غوره وينا داده چي اروړمی به د خوراک د پالتو شيانو د وتلو ذريعه جوړه سي او خوله به د اوبو د پالتو شيانو د ايستلو ذريعه وي،

لکه څرنګه چي ساه جاري ده، ددې مطلب دادی چي څرنګه د ساه د تګ راتګ لړۍ د څه تکليف يا کوښښ څخه پرته په خپله جاري ده همدارنګه تسبيح، تحميد او ذکر به د جنتيانو پر ژبه جاري وي، يا دا مراد دی چي څرنګه د معمولي ساه د تګ راتګ په وجه تاسو ته څه تکليف او پرېشاني نه وي او پر تاسو بار نه وي همدارنګه به جنتيان په تسبيح او تحميد کي په بوختيا سره د څه شي خندۍ نه ګرځي، خلاصه دا چي د جنتيانو د هري ساه سره به د الله ﷻ شکر او ذکر متعلق وي.

د جنتيانو همېشه عيش او ارام

﴿۵۳۸۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يَنْعَمُ لَا يَبْأَسُ لَا تَبْلَى ثِيَابُهُ وَلَا يَفْنَى شَبَابُهُ. رواه مسلم.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي په جنت کي داخل سي هغه به آرام او خوشحاله وي فکر او غم به ورته نه راځي نه به يې جامې زړېږي او نه به

يې ځواني ختميږي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۴\۲۱۸۱، رقم: ۲۱- ۲۸۳۵۶.

تشريح: جنت د خپلو ټولو نعمتونو او راحتو سره دار القرار والشباب دى، يعني هلته هيڅ نعمت او راحت ته زوال او فناه نسته او نه هلته په آرام ژوند كي غم، فكر، تبديلي او د تاوان ببره وي.

﴿۵۳۸۱﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا ان رسول الله صلى الله

د حضرت ابو سعيد او ابو هريره رضي الله عنهما څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

عليه وسلم قَالَ يُنَادِي مُنَادٍ إِنَّ لَكُمْ أَنْ تَصِحُّوا فَلَا تَسْقَمُوا أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ

په جنت كي به اعلان كونكى اعلان وكړي چي تاسو به روغ اوسئ او هيڅكله به نه ناروغ كيږئ

أَنْ تَحْيَوْا فَلَا تَمُوتُوا أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشِبُّوا فَلَا تَهْرَمُوا أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَنْعَمُوا فَلَا تَبْأَسُوا أَبَدًا. رواه مسلم.

، او همېشه به ژوندي ياست هيڅكله به نه مړه كيږئ او همېشه به ځوانان ياست او هيڅكله به نه سپين ږيري كيږئ او تاسو به په خوشحالي او آرام سره ياست فكر او غم به هيڅكله نه وي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۴\۲۱۸۲، رقم: ۲۲- ۲۸۳۷.

د جنت د بالاخانو اوسيدونكي

﴿۵۳۸۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ اَنَّ رَسُوْلَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَتَرَاءَوْنَ أَهْلَ الْغُرَفِ مِنْ فَوْقِهِمْ كَمَا يَتَرَاءَوْنَ الْكَوْكَبَ

جنتيان به د ځان سربيره لوړ خلک داسي ويني لكه څرنګه چي تاسو هغه ځلانده ستوري وينئ

الدُّرِّيَّ الْغَابِرَ فِي الْأُفُقِ مِنَ الْمَشْرِقِ أَوِ الْمَغْرِبِ لِتَفَاضُلِ مَا بَيْنَهُمْ قَالُوا يَا

چي د طلوع او غروب په وخت كي د آسمان پر غاړه وي او دا بالاخانې د بزرګۍ او د مرتبو د فرق په سبب دي چي د جنتيانو په منځ كي به تر لاسه كيږي ، صحابه كرامو عرض وكړای

رَسُولَ اللَّهِ تِلْكَ مَنَازِلُ الْأَنْبِيَاءِ لَا يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ قَالَ بَلَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ رِجَالٌ آمَنُوا بِاللَّهِ وَصَدَّقُوا الْمُرْسَلِينَ. متفق عليه.

دالله رسوله ! ايا دا بالاخانې به د انبياؤو ځايونه وي او د انبياؤو څخه پرته بل څوك به په دې كي داخليدلای نه سي ، رسول الله ﷺ وفرمايل : هو په هغه ذات دي مي قسم وي د چا په لاس كي چي زما ساه ده هغې ته به هغه خلك ورتلای سي چي پر الله تعالى يې ايمان راوړی وی او د پيغمبرانو تصديق يې كړی وي. بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣٢٠، رقم: ٣٢٥٦، ومسلم ٤\٢١٧٧، رقم: ١١- ٢٨٣١.

د لغاتو حل : الغرف: جمع غرفة والمراد القصور العالية في الجنة.

تشريح : د غابر لفظ په اصل كي د غبور څخه مشتق دی چي معنی يې د پاته كېدو ده، او دلته هغه ځلانده ستوری مراد دی چي لوېدو ته نژدې وي، يا د صبح صادق راختلو څخه وروسته د آسمان په غاړه كي پاته سوی وي، په يوه روايت كي د غاير لفظ منقول دی چي د غور څخه دی او معنی يې د كښېنته ځای ده مګر صحيح او مشهور لومړنی روايت دی چي په هغه كي غابر نقل سوی دی.

او د هغه تعلق به د فرق مراتب سره وي...الخ: مطلب دا دی چي په جنتيانو كي به دا فرق د مرتبو په لحاظ وي چي ځيني به د لوړي درجې وي او ځيني به د درميانه درجې وي او ځيني به د ادنا درجې وي، او په دې اعتبار ټولو ته به محلات او ځايونه او مراتب لوړ، درمياني او ادنا وركول كيږي، علماؤ ليكلي دي چي په جنت كي به منزلونه وي ، لوړ منزل چي د سابقينو لپاره ، درمياني منزل د مقصدينو لپاره او لاندينی منزل به د مختلطينو لپاره وي .

څوك چي پر الله جلاله ايمان راوړي او د رسولانو تصديق وكړي يعني هغه اولياء، اتقياء چي ايمان باالله او اتباع رسول كي كامل وي او د الله جلاله او رسولانو احكام او اوامر منلو او دهغوئ له خوا د منع شيانو څخه پرهيز كوونكي وي او دهغوئ تعريف د قرآن كريم په دغه آيت كي دی : وعباد الرحمن الذين يمشون على الارض هونا . ژباړه: او د رحمان خاص بندګان هغه دي چي پر مځكه باندي په عاجزۍ سره ګرځي ....

دلته دا خبره سوې ده او بیا د هغوئ مختلف د لوړو صفاتو بیانولو څخه وروسته د هغوئ په اړه دا زیری ورکړل سوی دی:
اولئک یجزون الغرفة بما صبرو . داسي خلکو ته په جنت کي د اوسېدو لپاره بالاخانې ورکول کیږي په وجه د هغوئ د ثابت قدمی.

د یو څو جنتیانو ذکر

﴿۵۳۸۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَقْوَامٌ أَفْئِدَتُهُمْ مِثْلُ أَفْئِدَةِ الطَّيْرِ. رواه مسلم.

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: په جنت کي به ځیني ډلي د داسي خلکو داخل سي چي د هغوئ زړونه به د مرغانو د زړونو په ډول وي (یعني ډیر نرم او د بغض او حسد څخه پاک). مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۴\۲۱۸۳، رقم: ۲۷– ۲۸۴۰.

تشریح: مطلب دادی چي جنت ته په تلونکو کي به د داسي خلکو یو لوی شمېر وي چي په دنیا کي د نرمی، رحم، مهربانی، او د زړه د پاکی او حسد او بغض څخه د پاک کېدو په اعتبار د مرغانو په ډول خصلت لري، او ځیني حضرات وایي چي په دغه حدیث کي د هغه خلکو یادونه او هغوئ ته د جنت زیری ورکول مقصد دي کوم چي د خپل رب څخه بېرېږي او د هغوئ په زړونو کي د آخرت بېره او د هغه ځای د هیبت زیات فکر وي د هغوئ زړو ته د مرغانو سره په تشبیه ورکولو په اعتبار ورکړل سوي دي چي تر ټولو زیات بېرېدونکي حیوانان مرغان دي، ځینو حضراتو ویلي دي چي د توکل اختیارونکي څخه مراد دی ځکه چي مرغان د توکل خاص علامه ګڼل کیږي ځکه د توکل اختیارونکو بندګانو زړو ته د مرغانو سره تشبیه ورکړل سوې ده لکه څرنګه چي په یو حدیث کي هم فرمایل سوي دي که تاسو پر الله جل جلاله توکل لرئ نو یقینا هغه به تاسو ته رزق درکوي لکه څرنګه چي هغه مرغانو ته رزق ورکوي چي سهار په تش نس وځي او مابنام په ماړه نس بېرته راځي.

د الله جل جلاله رضا

﴿۵۳۸۴﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللّٰهَ

د حضرت ابو سعید رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: الله تعالی به

تَعَالَى يَقُولُ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ فَيَقُولُونَ لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ

جنتيانو ته فرمايي: اې جنتيانو! هغوئ به وايي اې زمونږ پروردګاره! مونږ حاضر يو، ستا په

والخير في يديك فَيَقُولُ هَلْ رَضِيتُمْ فَيَقُولُونَ وَمَا لَنَا لَا نَرْضَى وَقَدْ أَعْطَيْتَنَا

خدمت کې موجود يو، او خير ستا په لاس کې دی، الله تعالى به پوښتنه وکړي ايا تاسو راضي او خوشحاله ياست؟ هغوئ به وايي: اې پروردګاره! مونږ به ولې راضي او خوشحاله نه يو

مَا لَمْ تُعْطِ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ فَيَقُولُ أَلَا أُعْطِيكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ فيقولون

تاسو مونږ ته هغه څه راکړي دي چې په خپل مخلوق کې دې هيچا ته نه دي ورکړي، الله تعالى به ورته فرمايي ايا ددې ټولو شيانو څخه غوره شی درکړم؟ هغوئ به وايي

يَا رَبِّ وَأَيُّ شَيْءٍ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ فَيَقُولُ أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي فَلَا أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا. متفق عليه.

اې پروردګاره! ددې څخه غوره بل کوم شی کيدای سي؟ الله تعالى به ورته فرمايي زه تاسو ته خپله رضا درکوم. (يعني زه در څخه راضي يم) اوس به زه ستاسو څخه هيڅکله ناراضه نه سم. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۱۵، رقم: ۶۵۴۹، ومسلم ۴\۲۱۷۶، رقم: ۹-۲۸۲۹.

تشريح: د الله ﷻ د خپل بنده څخه راضي کېدل د ټولو نعمتونو او نېکبختيو تر لاسه کېدو ضمانت دی، کله چې پروردګار جنتيانو ته دخپلي رضا او خوښې اظهار وفرمايي نو ګويا هغوئ ته ټول نعمتونه او کاميابي تر لاسه سوې او عظيم نعمت د الله ﷻ دېدار هم ددې ثمره او نتيجه ده.

مخکې به الله ﷻ د جنتيانو څخه پوښتنه وکړي چې ايا تاسو زما څخه راضي ياست او کله چې دهغوئ له خوا په اثبات کې جواب تر لاسه سي نو بيا به الله ﷻ د هغوئ په اړه د خپلي رضا اظهار وفرمايي چې څرګنده سي چې د بنده څخه د الله ﷻ د راضي کېدو دليل او علامه داده چې هغه بنده د الله ﷻ څخه راضي او خوشحالي سي نو پوهېدل پکار دي چې د هغه پروردګار هم د هغه څخه راضي او خوشحاله دی، نقل سوي دي چې صحابه کرامو په خپلو کې دغه بحث

او فکر کوی چي ددې پوهېدو څه ذریعه کیدای سي چي زموږ پروردګار زموږ څخه راضي او خوشحاله دی ، په پای کي هغوئ پر دې اتفاق وکړ چي کله موږ د خپل رب څخه راضي او خوشحاله یو نو موږ باید یقین وکړو چي زموږ رب هم زموږ څخه راضي او خوشحاله دی.

او بیا به ستاسو څخه هیڅکله ناراضه نه سم، څرګنده ده چي دا به د جنتیانو په حق کي تر ټولو لوی سعادت او زیری وي چي د هغه پروردګار تل د هغوئ څخه راضي او خوشحاله وي، ددغه سعادت او نعمت څخه لوی سعادت او نعمت څه کېدای سي، حقیقت خو دادی چي د الله ﷻ لږ رضا او خوښي هم د پوره رضا او خوښي، د پوره جنت او د جنت د ټولو نعمتونو او سعادتونو څخه زیات وو، څه چي هغه رضا او خوښي په ځانګړې توګه د تل لپاره ترلاسه سي، خپله الله ﷻ فرمایي: و رضوان من الله اکبر، نو هر مؤمن لره التجاء کول پکار دي چي: اللهم ارض عنا وارضنا عنک، اې الله! زموږ څخه راضي سې او موږ د ځان څخه راضي کړې.

د معمولي جنتي مرتبه

﴿۵۳۸۵﴾: وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَدْنٰى

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: په تاسو کي د ادنا سړي به

مَقْعَدِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ أَنْ يَقُوْلَ لَهُ تَمَنَّ فَيَتَمَنّٰى وَيَتَمَنّٰى فَيَقُوْلُ لَهُ هَلْ

په جنت کي دا مرتبه وي چي الله تعالی به هغه ته فرمایي غوښتنه وکړه ، هغه به غوښتني وکړي نو هغه ته به وويل سي آیا

تَمَنَّيْتَ فَيَقُوْلُ نَعَمْ فَيَقُوْلُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ مَا تَمَنَّيْتَ وَمِثْلَهُ مَعَه. رواه مسلم.

ستا په زړه کي چي څومره ارمانونه وه هغه پوره سول هغه به عرض وکړي هو ، الله تعالی به ورته فرمایي هغه ټول شیان چي تا غوښتي وه او هغومره نور هم درکړل سول . مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۱/ ۱۶۷، رقم: ۳۰۱- ۱۸۲.

هغه څلور دریابونه چي د هغو سرچشمه په جنت کي ده

﴿۵۳۸۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَيْحَانُ وَجَيْحَانُ وَالْفُرَاتُ وَالنِّيْلُ كُلٌّ مِنْ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ. رواه مسلم.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ و فرمايل : سيحون، جيحون، فرات او نيل دا ټول د جنت ويالې دي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم: ۴\۲۱۸۳، رقم: ۲۶- ۲۸۳۹.

تشريح: فرات او نيل د مشهورو سندو نوم دی، ددغه سندو په تعين كي اختلاف نسته چي د فرات سند په عراق كي او د نيل سند په مصر كي بهيږي، جيحان د بلخ سند دی او ځينو حضراتو ليكلي دي چي سيحان د مدينې سند دی ، مگر علماؤ وضاحت كړی دی چي سيحان او جيحان د هغه دوو سندو څخه بېل دي كوم چي جيحون او سيحون دي چي د ترک او بلخ سندونه دي، طيبي رحمة الله عليه ليكلي دي: دا وينا صحيح ده چي جيحان د شام سند دی لكه څرنگه چي د جوهري قول دی، او د علماؤ پر دې خبره اتفاق دی چي جيحون د خراسان په سيمه كي بهيږي او سيحون د سنده سند دی، په هر حال تحقيقي خبره داده چي جيحان او سيحان د شام سندونه دي چي ددغه هيواد پخواني ښار طرطوس او مصيعه ته نژدې تيريږي او په بحر روم كي ګډيږي .

د حديث دغه خبره چي ددغه څلورو سندو تعلق د جنت دويالو او چينو سره دی ، په دې اړه د علماؤ مختلف اقوال دي، صحيح قول دا بيان سوی دی چي د حديث دغه الفاظ پر خپل ظاهري معنی محمول دي، يعني په حقيقت كي ددغه څلورو ويالو ماده په جنت كي ده ، د مسلم په يوه روايت كي په وضاحت سره ويل سوي دي چي د نيل او فرات سندونه د جنت څخه راوتلي دي، د بخاري روايت دی چي د سدرة المنتهی د بيخ څخه راوتلي دي، په معالم التنزيل كي دا روايت نقل سوی دی چي الله جل جلاله دغه څلور سندونه غرونو ته سپارلي دي او د هغه ځای څخه هغوئ پر مځكه جاري كړي دي، يو قول دادی چي د جنت دغه څلور ويالې چي د ټولو ويالو اصل دی د دنيا د هغه څلورو سندونو په نامه سره مشهور كړل سوي دي چي د نورو سندونو په نسبت زيات ارزښت او د اوبو د خوړوالي او نورو گټو په اعتبار ډېري خاص درجې لري، او د دې مقصد دې ته اشاره كول دي چي په دنيا كي كومي گټي او منافع حاصل دي هغه ټول د جنت د نعمتونو او د گټو بېلگي دي .

يو بل قول چي هغه ته زيات واضح ويل كيدای سي دادی چي ددغه ټولو سندونو تعلق د جنت د ويالو او چينو سره دی ، د دې څخه مراد دادی چي ددغه سندونو اوبه د نورو اوبو په نسبت زياتي خوږې او يخي دي او ددغه سندونو په اوبو كي دومره ډيري گټي او ځانگړتيا وي لكه چي دغه سندونه د جنت دويالو او چينو څخه راوځي .

د جنت او دوزخ پراخوالی

﴿۵۳۸۷﴾: وَعَنْ عُتْبَةَ بْنِ غَزْوَانَ قَالَ ذُكِرَ لَنَا أَنَّ الْحَجَرَ يُلْقَى مِنْ شَفَةِ

د حضرت عتبه بن غزوان رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ ته وويل سول (يعني د رسول الله ﷺ حديث بيان کړل سو) که د دوزخ د غاړي څخه يوه ډبره وويشتل سي

جَهَنَّمَ فَيَهْوِى فِيهَا سَبْعِينَ خريفا لَا يُدْرِكُ لَهَا قَعْرًا وَ وَاللّٰهِ لَتُمْلَأَنَّ وَلَقَدْ

نو هغه به په اويا کاله کي د دوزخ بيخ ته ونه رسيږي او په الله جل جلاله دي مي قسم وي د دوزخ دا ژوروالی به ډک سي، او

ذُكِرَ لَنَا أَنَّ مَا بَيْنَ مِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ مَسِيرَةُ أَرْبَعِينَ سَنَةً وَلَيَأْتِيَنَّ عَلَيْهَا يَوْمٌ وَهُوَ كَظِيظٌ مِنَ الزِّحَامِ. رواه مسلم.

زموږ په وړاندي ذکر وسو چي د جنت دروازې د دواړو تنبو په منځ کي به د څلوېښتو کالو د مزل فاصله وي او يوه ورځ به داسي وي چي جنت به د خلکو څخه ډک وي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۱۴\۲۲۷۸، رقم: ۱۴– ۲۹۶۷.

د لغاتو حل: كظيظ: اى ممتلئ (ډک)

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د جنت جوړولو ذکر

﴿۵۳۸۸﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مِمَّ خُلِقَ الْخَلْقُ قَالَ مِنَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما عرض وکړ اې د الله رسوله! مخلوق د څه شي څخه پيدا سوی دی؟ رسول الله ﷺ وفرمايل:

الْمَاءِ قُلْنَا الْجَنَّةُ مَا بِنَاؤُهَا قَالَ لَبِنَةٌ مِنْ ذَهَبٍ وَلَبِنَةٌ مِنْ فِضَّةٍ وَمِلَاطُهَا

د اوبو څخه، ما بيا پوښتنه وکړه جنت د څه شي څخه جوړ سوی دی؟ رسول الله ﷺ وفرمايل د جنت يوه خښته د سرو او يوه د سپينو زرو ده، او د دې د تعمير خټه

الْمِسْكُ الْأَذْفَرُ وَحَصْبَاؤُهَا اللُّؤْلُؤُ وَالْيَاقُوتُ وَتُرْبَتُهَا الزَّعْفَرَانُ مَنْ يَدْخلهَا

تیزه خوشبوداره مشک دي او د جنت ډبري غمیان او یاقوت دي او زعفران یې خاوره ده څوک چې پکښې داخل سي

يَنْعَمُ لَا يَبْأَسُ وَيَخْلُدُ لَا يَمُوتُ لَا تَبْلَى ثِيَابُهُمْ وَلَا يَفْنَى شَبَابُهُمْ. رواه احمد والترمذي والدارمي.

نو په آرام او راحت به وي او فکر مند به نه وي همېشه به ژوندی وي مړ کیږي به نه، او نه به زړېږي او ځواني به یې هیڅکله نه ختمیږي. احمد، ترمذي او دارمي.

تخريج: الامام احمد في مسنده ٢\٣٠٥، رقم: ٢٥٢٦، والدارمي ٢\٤٢٩، رقم: ٢٨٢١.

د لغاتو حل: ملاطها: اى ما بين اللبنتين موضع النورة. (د دوو خښتو په منځ کي د چونې ځای)

تشريح: شارحينو د حديث د لومړنۍ برخي (يعني دغه پوښتنه چي مخلوق د کوم شي څخه پيدا سو او د رسول الله ﷺ دغه جواب چي د اوبو څخه) په څنګ کي ليکلي دي چي د علماؤ په دې اړه اختلاف دی چي د اجسامو څخه کوم شی تر ټولو مخکي په عالم وجود کي راغلی دی، د اکثرو وينا ده چي تر ټولو مخکي د اوبو جوهر په وجود کي راغلی بيا د دغه جوهر په کثيف او منجمد کېدو سره مځکه پيدا سوه او د دغه جوهر په رقيق او لطيف کېدو سره اور او هواء پيدا کړل سوه او د اور د دود څخه آسمان په وجود کي راغلی.

دا خبره په تورات کي راغلې ده چي الله ﷻ يو جوهر پيدا کړ او بيا يې پر هغه د هيبت او جلال نظر واچوی او د هغه د اجزاوو په ويلي کېدو سره اوبه جوړي سوې، ددغه اوبو څخه يو توبښ پورته سو او د دود په توګه په ختلو سره خپور سو چي د هغه څخه آسمان په وجود کي راغلی، بيا پر اوبو سربېره ځګ څرګند سو او د هغه څخه مځکه پيدا سوه، ددې څخه وروسته د غرونو په پېدا کولو سره هغه يې د مځکي ميخونه وګرځول يعني مخکي مځکي ته قرار نه وو، ښورېدل بيا د غرونو په ذريعه هغه ساکن او منجمد کړل سوه.

ځينو شارحينو دا ليکلي دي چي په حديث کي د اوبو څخه مراد د مني نطفه ده که دا مراد صحيح ومنل سي نو بيا به دا ويل کيږي چي د مخلوق څخه مراد حيوانان دي لکه چي په قرآن کريم کي فرمايل سوي دي: وجعلنا من الماء كل شئ حي، يعني موږ هر حيوان د اوبو څخه

پیدا کړی دی، همدارنګه په یوبل ځای کي دا فرمایل سوي دي : والله خلق کل دابة من ماء، یعني الله ﷻ هر ګرځېدونکی شي د اوبو څخه پیدا کړی دی، پاته سوه دا خبره چي نطفه په اوبو سره ولي تعبیر سوې ده نو ددې وجه څرګنده ده ، لومړۍ خبره داده چي هغه مادهٔ د اوبو په صورت کي وي، دوهم دا چي هر مخلوق ته ډېر زیات د اوبو ضرورت وي، او هر حیوان که انسان وي یا غیر انسان تر ټولو زیاته ګټه د اوبو څخه تر لاسه کوي.

د جنت درختې

﴿۵۳۸۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةٌ إِلَّا وَسَاقُهَا مِنْ ذَهَبٍ. رواه الترمذي.

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : په جنت کي چي کومي درختې دي د هغو ټولو تنې د سرو زرو دي ، ترمذي.

تخریج: سنن الترمذي ۴\۵۷۹، رقم: ۲۵۲۵.

تشریح: د جنت د هري درختي تنه د سرو زرو ده، مګر د هغه درختو ښاخونه مختلف دي، د یوې درختي د سرو زرو وي ، د یوې د سپینو زرو وي ، ځیني ښاخونه د یاقوتو او زمردو وي، یا د ملغلرو او نورو شیانو وي، او هر ښاخ په دول ډول غوټیو سره ښکلي وي او په پر هغه ډول ډول میوې لګېدلي وي او د جنت تر ټولو درختو لاندي ویالې جاري وي .

د جنت درجې

﴿۵۳۹۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ مِائَةُ دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ مِائَةُ عَامٍ. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب.

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : په جنت کي سل درجې دي او د هرو دوو درجو په منځ کي د سل کالو د مزل فاصله ده . ترمذي ویلي دي دا حدیث غریب دی.

تخریج: سنن الترمذي ۴\۵۸۲، رقم: ۲۵۲۹.

تشریح: صحیح خبره داده چي په حدیث کي د درجو څخه مراد لوړي مرتبې دي چي جنتیانو ته به د هغوئ د اعمالو او نیکیو په اعتبار تر لاسه کیږي، الله ﷻ فرمایلي دي: هم درجات عند

الله، جنتيان به د الله ﷻ په نزد په درجو او مرتبو كي مختلف وي، يعني هغوئ ته به د خپلو خپلو اعمالو سره سم بېلي بېلي درجې وركول كيږي، د كوم جنتي اعمال چي زيات او ښه وي هغومره به زيات مرتبې تر لاسه كوي، لكه چي د دوږخيانو په اړه فرمايل سوي دي چي هغوئ به د خپل كفر او شرک په اعتبار د دوږخ په لاندي برخو كي واچول سي چي د كوم دوږخي كفريه اعمال څومره زيات خراب وي هغومره به د دوږخ په لاندينۍ برخه كي وي، دغه خبري ته په قرآن كريم كي په دغه الفاظو اشاره سوې ده: (ان المنافقين في الدرک الاسفل من النار)، يقينا منافقان به د دوږخ په لاندينۍ برخه كي پراته وي.

﴿۵۳۹۱﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ لَوْ أَنَّ الْعَالَمِينَ اجْتَمَعُوا فِي إِحْدَاهُنَّ لَوَسِعَتْهُمْ. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب.

د حضرت ابو سعيد ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په جنت كي سل درجې دي كه د ټول عالم خلک په يوې درجې كي يو ځاى سي نو د هغوئ لپاره به بس وي. ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دى.

تخريج: سنن الترمذي ۴\ ۵۸۳، رقم: ۲۵۳۲.

د جنت فرش

﴿۵۳۹۲﴾: وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ قَالَ ارْتِفَاعُهَا لَكَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ مَسِيرَةَ خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب.

د حضرت ابو سعيد ﷺ څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ د دغه آيت (وفرش مرفوعة...) په اړه فرمايلي دي چي دديې فرشونو لوړوالى به دومره وي څومره چي د آسمان او ځمكي په منځ كي مزل دى يعني د پنځه سوو كالو لار. ترمذي وويل دا حديث غريب دى.

تخريج: سنن الترمذي: ۴\ ۵۸۶، رقم: ۲۵۴۰.

تشریح: مطلب دادی چي د جنت په درجو کي کوم فرشونه او بسترې وي هغه به دومره لوړي وي چي د آسمان په ډول به لوړي وي، یا دا مطلب دی چي د قرآن کریم په دغه آیت کي چي د کومو لوړو فرشونو او بسترو ذکر دی هغه به د جنت په هغه درجو کي وي چي د مځکي څخه تر آسمان پوري د مسافت په اندازه به لوړ وي، او د هغه د لوړوالي په اړه دا حدیث چي: ان للجنة مائة درجة مابين كل درجتين كما بين السماء والارض، په جنت کي سل درجې دي او په هغو کي د دوو درجو په منځ کي دومره فاصله ده لکه څومره چي د مځکي او آسمان په منځ کي ده.

ځینو حضراتو ویلي دي چي په (فرش مرفوعة) کي د فرش څخه مراد د جنت حوران دي او د مرفوعة څخه مراد د حوران جنت په ښکلا د دنیا د ښځو څخه غوره کېدل دي مګر په یو حدیث کي دا هم راغلي دي چي په جنت کي به مؤمني ښځي د حورو څخه هم زیاتي ښکلي وي او پر هغه حورو باندي فضیلت د هغو د لمونځ او روژو په سبب وي چي هغوئ په دنیا کي کوی.

د جنتیانو ځلانده مخونه

﴿۵۳۹۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ

د حضرت ابو سعید رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د قیامت په ورځ چي په

الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْءُ وُجُوهِهِمْ عَلَى مِثْلِ ضَوْءِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ وَالزُّمْرَةُ

جنت کي کومه ډله تر ټولو مخکي داخله سي د هغوئ مخونه به د څوارلسمي شپې د سپوږمۍ

الثَّانِيَةُ عَلَى مِثْلِ أَحْسَنِ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ

په ډول وي او بله ډله چي د هغوئ څخه وروسته داخله سي د هغوئ مخونه به په آسمان کي تر ټولو زیات ځلیدونکي ستورو په ډول وي او هر جنتي ته به دوې داسي بیبیاني ورکړل سي

عَلَى كُلِّ زَوْجَةٍ سَبْعُونَ حُلَّةً يُرَى مُخُّ سَاقِهَا مِنْ وَرَائِهَا. رواه الترمذي.

چي د هري بي بي پر بدن به اویا جوړي جامې وي او د هغوئ د پنډیو د ننه مغز به معلومیږي. ترمذي

تخریج: سنن الترمذي ۴\ ۵۸۴، رقم: ۲۵۳۵.

تشریح: په دغه حدیث کي هر جنتي ته د دوو ښځو تر لاسه کېدل ذکر دي حال دا چي په یوه حدیث کي دا نقل سوي دي چي په جنتیانو کي تر ټولو د کمي درجې جنتي به هم اویا ښځي او اویا زره خادمان وي، نو په دواړو حدیثونو کي د مطابقت لپاره علماؤ لیکلي دي چي په کوم

حديث کي د دوو ښځو يادونه ده نو هغوئ به دډغه ځانګړتيا خاوند وي چي د هغوئ د پنډيو دننه مغز به د اويا جامو سربېره معلوميږي ، او پاته ښځي به د دنيا د ښځو څخه ورکول کيږي او اويا ښځي به د حوران جنت څخه ورکول کيږي او د دواړو په يو ځای کېدو سره به دو اويا وي.

د جنتيانو مردانه قوت

﴿۵۳۹۴﴾: وَعَنْ أَنَسٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يُعْطَى الْمُؤْمِنُ فِي الْجَنَّةِ قُوَّةَ كَذَا وَكَذَا مِنَ الْجِمَاعِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَوَ يُطِيقُ ذَلِكَ قَالَ يُعْطَى قُوَّةَ مِائَةٍ . رواه الترمذي.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په جنت کي به مؤمن ته د جماع کولو دومره او دومره طاقت ورکړل سي ، پوښتنه وسول اې د الله رسوله ! ايا دی به دومره طاقت لرلای سي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل : هو د سلو کسو په اندازه قوت به ورکړل سي نو بيا به هغه ولي د دومره ښځو سره جماع نه سي کولای . ترمذي.

تخريج : سنن الترمذي: ۴\ ۵۸۴، رقم: ۲۵۳۶.

د جنت د شيانو يادونه

﴿۵۳۹۵﴾: وَعَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِيْ وَقَاصٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انه قَالَ

د حضرت سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

لَوْ أَنَّ مَا يُقِلُّ ظُفُرٌ مِمَّا فِي الْجَنَّةِ بَدَا لَتَزَخْرَفَتْ لَهُ مَا بَيْنَ خَوَافِقِ السَّمٰوَاتِ

که د جنت د شيانو څخه د نوک په اندازه يو شی څرګند کړل سي نو د آسمان او مځکي ټول

وَالْأَرْضِ وَلَوْ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اطَّلَعَ فَبَدَا أَسَاوِرُهُ لَطَمَسَ ضَوْءَه

شاوخوا به د هغه څخه ښکلا تر لاسه کړي او که په جنتيانو کي يو څوک د دنيا په لور ښکاره سي او د هغه او د هغه په لاسونو کي کړی څرګندي سي نو د هغه ځلا به

الشَّمْسِ كَمَا تَطْمِسُ الشَّمْسُ ضَوْءَ النُّجُومِ. رواه الترمذي وقال هذا

حديث غريب.

د لمر رڼا پټه کړي لکه څرنګه چې لمر د ستورو رڼا پټوي. ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۸۵، رقم: ۲۵۳۸.

د لغاتو حل: خوافق: ای اطرافها وقيل منتهاها. (شاوخوا يا پای)

د جنت د غلمانو ذکر

(۵۳۹۶): وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْلُ الْجَنَّةِ جُرْدٌ مُرْدٌ كُحْلٌ لَا يَفْنَى شَبَابُهُمْ وَلَا تَبْلَى ثِيَابُهُمْ. رواه الترمذي والدارمي

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: جنتيان به بې ويښتانو بې ږیرو تور سترګي او زلميان وي او د هغوئ ځواني به هيڅکله نه ختميږي او نه به يې جامې زړيږي. ترمذي او دارمي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۸۶، رقم: ۲۵۳۹، وسنن الدارمي ۳\۴۳۱، رقم: ۲۸۲۶.

د لغاتو حل: جُرد: جمع اجرد وهو الذي لاشعر على جسده. مُرد: جمع امرد، وهو غلام لاشعر على ذهنه. (لغرزنی).

تشريح: د جرد لفظ په اصل کي د اجرد جمع دی او اجرد هغه سړي ته وايي چې د هغه پر بدن ويښتان نه وي، همدارنګه مرد د امرد جمع ده چې معنی يې د بې ږيري زلمي ده، د کحلی لفظ د فعلی پر وزن د مکحول په معنی کي دي يعني هغه سړی چې د هغه بانو ګان پيدائشي تور وي او داسي معلوميږي لکه هغه چې په سترګو کي رانجه اچولي وي.

(۵۳۹۷): وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ جُرْدًا مُرْدًا مُكَحَّلِينَ أَبْنَاءَ ثَلَاثِينَ أَوْ ثَلَاثٍ وَثَلَاثِينَ سَنَةً.

رواه الترمذي.

د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: جنتيان به په جنت کي داسي داخليږي چې د هغوئ د بدن ويښتان به صفا وي پر سترګو به يې رانجه پوري وي او

عمر به يې ديرش يا درو ديرش كاله وي. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۸۹، رقم: ۲۵۴۵.

تشريح: د دېرشو يا درو دېرشو كالو عمر د بشپړ ځوانۍ او طاقت څخه ډک وي ځكه جنتيان به په دغه عمر سره په جنت كي داخليږي، څرګنده دي وي چي په دېرش يا درو ديرش كي د يا حرف د راوي د شک لپاره دی چي په دغه وخت كي رسول الله ﷺ د دېرش شمېر وفرمايه او كه د درو دېرش شمېر يې وفرمايه.

سدرة المنتهى

﴿۵۳۹۸﴾: وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت اسماء بنت ابوبكر (رض) څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ په وړاندي د سدرة

وَذُكِرَ لَهُ سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى قَالَ يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّ الْفَنَنِ مِنْهَا مِائَةَ سَنَةٍ أَوْ

المنتهى ذكر وسو، ما د رسول الله ﷺ څخه دا واوريدل چي د سدرة المنتهى د شاخونو په سايه كي به تيز رفتاره سپور تر سلو كلو پوري ځي، يا دا الفاظ يې وفرمايل:

يَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا مِائَةُ رَاكِبٍ شَكَّ الراوي فِيهَا فِرَاشُ الذَّهَبِ كَأَنَّ ثَمَرَهَا الْقِلَالُ. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب

د سدرة المنتهى په سايه كي به سل سپاره پناه تر لاسه كولای سي، راوي ته شک دی چي رسول الله ﷺ دغه الفاظ او كه آخري الفاظ وفرمايل، په دغه درختي كي به د سرو زرو ملخان وي او ميوې به يې د منګيانو په ډول وي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۸۷، رقم: ۲۵۴۱.

د لغاتو حل: الفَنن: جمع افنان، اى الغصن (ښاخ). فراش: جمع فراشة، وهي التي تطير و تتهافت في السراج. (پتنګان).

تشريح: د سدرة المنتهى معنى د بيري د درختي ده، دغه درختي ته سدرة المنتهى ځكه ويل كيږي چي دا د هغه جنت پر آخري څوكه باندي واقع ده چي د هغه څخه اخوا هيڅ ته علم نسته چي څه شي دي، تر دغه ځای وړاندي هيڅ ملائكي ته هم د تللو حكم نسته، د حضرت جبرائيل

علیہ السلام آخري تګ تر همدغه ځایه پوري دی ، تر دې وړاندي هغه هم نه سي تللای، یوازي رسول الله ﷺ د معراج په شپه ددغه درختي څخه وړاندي تللی دی، د یوه روایت مطابق دغه درخته په شپږم آسمان کي ده مګر مشهور روایت دا دی چي پر اووم آسمان باندي ده ، ددغه دواړو روایتو مطابقت داسي کېږي چي ددغه درختي رېښې په شپږم آسمان کي دي او ښاخونه يې په اووم آسمان کي دي .

په دغه درخته کي د سرو زرو ملخان دي، ددې څخه کېدای سي دا مراد وي چي پر دغه درختي باندي کومي نوراني ملائکي دي د هغوئ وزرونه داسي برېښي لکه څرنګه چي د هغه پر ښاخونو د سرو زرو ځلانده ملخان وي، یادا چي ددغه درختي څخه کوم انوار پورته کېږي او پر ښاخو باندي یو خاص ډول رڼا وي هغه يې د سرو زرو د ملخانو سره تعبیر کړل، څرګنده دي وي چي د رسول الله ﷺ دغه ارشاد: پر هغه درختي باندي د سرو زرو ملخان دي، دا په اصل کي ددغه آیت (اذ یغشی السدرة ما یغشی) کله چي هغه سدرة المنتهی يې پټه کړه څه چي پټوي، تفسیر دی ، بیضاوي ددغه آیت لاندي لیکلي دي چي د ملائکو یوه لویه ډله چي د الله جل جلاله په عبادت کي بوخت دي ، دغه درخته يې پټه کړې وي .

حوض کوثر

﴿۵۳۹۹﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا الْكَوْثَرُ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي د رسول الله ﷺ څخه د حوض کوثر په اړه پوښتنه

قَالَ ذَالِكَ نَهْرٌ أَعْطَانِيهِ اللّٰهُ يَعْنِي فِي الْجَنَّةِ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ

وسول، نو رسول الله ﷺ وفرمایل: کوثر یو ویاله ده (په جنت کي) چي الله تعالی ما ته راکړې ده ددې اوبه د شیدو څخه زیاتي سپیني

الْعَسَلِ فِيهِ طَيْرٌ أَعْنَاقُهَا كَأَعْنَاقِ الْجُزُرِ قَالَ عُمَرُ إِنَّ هَذِهِ لَنَاعِمَةٌ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكَلَتُهَا أَنْعَمُ مِنْهَا. رواه الترمذي.

او د شاتو څخه زیاتي خوږې دي ، ددې ویالې پر غاړه مرغان دي چي د هغوئ غاړي به د اوښانو په ډول وي ، حضرت عمر رضی اللہ عنہ وویل دا مرغان خو به ډېر اباد او خوشحاله وي، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل د هغه مرغانو خوړونکي به تر هغوئ زیات اباد وي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۸۷، رقم: ۲۵۴۲.

د لغاتو حل: الجزر: جمع جزور وهو الجمل. (اوښان)

تشريح: د نهر لفظ د هاء په زبر سره هم دی او په جزم سره هم منقول دي، مطلب دا چي كوثر د اوبو يوه وياله ده چي د هغه پر دواړو سرو باندي دوه حوضه دي، يو حوض خو په موقف (د حشر په ميدان) كي دی او دوهم حوض په جنت كي دی، ددغه ويالې زياته برخه په جنت كي ده ځكه د (يعني في الجنة) په ذريعه يې وضاحت سوی دی چي هغه وياله په جنت كي د رسول الله ﷺ لپاره خاص ده چي د هغه څخه به د رسول الله ﷺ امتيان اوبه كيږي.

كاعناق الجزر، د اوښ د غاړي په ډول، دلته د جزر لفظ په اصل كي د جزور جمع ده او دغه لفظ د داسي اوښ لپاره استعماليږي چي هغه د نحر او ذبح لپاره تيار وي، ددغه جملې په ذريعه دې ته اشاره كول مقصد دي چي هغه مرغان چي په حوض كوثر كي دي د نحر او ذبح لپاره به تيار تر لاسه كيږي چي د حوض كوثر څخه اوبه كبدونكي د هغوئ غوښه وخوړلای سي.

جنتيانو ته هر هغه شی تر لاسه كيږي كوم چي دوئ يې خواهش وكړي

﴿۵۴۰۰﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ فِي الْجَنَّةِ مِنْ خَيْلٍ

د حضرت بريده رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړي عرض وكړ اې دالله رسوله! ايا په جنت كي به آسونه وي؟

قَالَ إِنِ اللَّهُ أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ فَلَا تَشَاءُ أَنْ تُحْمَلَ فِيهَا عَلَى فَرَسٍ مِنْ يَاقُوتَةٍ

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: كه الله تعالى ته په جنت كي داخل كړې نو دا به ستا خوښه نه وي چي ته پر آس باندي سپور كړل سي چي د سرو ياقوتو وي

حَمْرَاءَ يَطِيرُ بِكَ فِي الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْتَ الا فعلت وَسَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ

هر ځای چي ستا خوښه وي هلته به دي الوزوي، بيا يو سړي پوښتنه وكړه اې دالله رسوله!

اللَّهِ هَلْ فِي الْجَنَّةِ مِنْ إِبِلٍ قَالَ فَلَمْ يَقُلْ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ لِصَاحِبِهِ فقَالَ إِنْ

په جنت كي به اوښان وي؟ رسول الله ﷺ هغه ته د هغه جواب نه وركړ كوم چي يې لومړني سړي ته وركړی وو بلكه دا يې وفرمايل: كه

يُدْخِلْكَ اللّٰهُ الْجَنَّةَ يَكُنْ لَكَ فِيهَا مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَذَّتْ عَيْنُكَ. رواه الترمذي.

الله تعالی ته په جنت کي داخل کړي نو تا ته به هر هغه شی درکول کيږي د کوم چي ستا زړه غواړي او ستا سترګي يې خوښوي، ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۸۸، رقم: ۲۵۴۳.

تشريح: د فعلت لفظ د مخاطب په صيغه سره مجهول او معروف دواړه ډوله ويل کيږي، د لفظي ترجمې په صورت کي به معنی دا وي چي ستا مقصد او مدعا به پوره سي يعني ته به په خپل خواهش کي مقصد ته ورسيږي او دغه لفظ د فعلت په تاء تانيث سره د مجهول په صيغه هم منقول دی، په دغه صورت کي به معنی دا وي چي ستا دپاره به داسي وکړل سي. يعني ستا د خواهش سره سم به هغه آس تيار کړل سي، څرګنده دي وي چي په عربي کي فرس (آس) د نارينه او ښځينه دواړو لپاره استعماليږي، په هر حال مطلب دادی چي په جنت کي به هر هغه سړي ته هغه شی ترلاسه کيږي کوم چي هغه يې خواهش کوي.

(۵۴۰۱): وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ يَا

د حضرت ابو ايوب ﷺ څخه روايت دی چي يو صحرايي سړی حاضر سو او عرض يې وکړ اې

رَسُولَ اللّٰهِ إِنِّي أُحِبُّ الْخَيْلَ أَفِي الْجَنَّةِ خَيْلٌ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

دالله رسوله! زما آسونه ډير خوښ دي ايا په جنت کي به اسونه وي؟ رسول الله ﷺ ورته

وَسَلَّمَ إِنْ أُدْخِلْتَ الْجَنَّةَ أُتِيتَ بِفَرَسٍ مِنْ يَاقُوتَةٍ لَهُ جَنَاحَانِ فَحُمِلْتَ عَلَيْهِ

وفرمايل که ته په جنت کي داخل کړل سوې نو تاته به د ياقوتو يو آس درکړل سي چي د هغه به دوه وزرونه وي بيا به ته پر هغه سپور کړل سې

ثُمَّ طَارَ بِكَ حَيْثُ شِئْتَ. رواه الترمذي هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِيِّ

او چيري چي تلل غواړې دغه آس به په الوتلو سره تا هلته بوځي، ترمذي ويلي دي ددې حديث اسناد قوي نه دي،

وَأَبُو سَوْرَةَ الراوي يُضَعَّفُ فِي الْحَدِيثِ و سَمِعْت مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَعِيلَ يَقُولُ أَبُو سَوْرَةَ هَذَا مُنْكَرُ الْحَدِيثِ يَرْوِي مَنَاكِيرا.

ابوسوره راوي ضعيف دی محمد بن اسماعيل څخه مي واوريدل چي ابوسوره منكر الحديث راوي دی او ډير منكر حديث روايت كوي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۸۸، رقم: ۲۵۴۴.

په جنتيانو كي د امت محمدي تناسب

﴿۵۴۰۲﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْلُ الْجَنَّةِ عِشْرُونَ وَمِائَةُ صَفٍّ ثَمَانُونَ مِنْهَا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَأَرْبَعُونَ مِنْ سَائِرِ الْأُمَمِ. روه الترمذي و الدارمي والبيهقي في كتاب البعث والنشور.

د حضرت بريده رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د جنتيانو به شپږ شلي (۱۲۰) صفونه وي، په هغو كي به اتيا صفونه ددغه امت وي او څلويښت صفونه د نورو امتونو، ترمذي، دارمي او بيهقي

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۸۹، رقم: ۲۵۴۶، والدارمي ۲\۴۳۴، رقم: ۲۸۳۵.

تشريح: ددغه حديث څخه څرګنده سوه چي د امت محمديه د جنتيانو شمېر به د نورو امتونو په نسبت دوه پر دري زيات وي، مګر په باب الشفاعت كي يو روايت تېر سوی دی چي په هغه كي د رسول الله ﷺ دغه ارشاد منقول دی چي زه اميد لرم چي تاسو مسلمانان به د جنتيانو د مجموعي شمېر نيمايي برخه ياست، په دغه دواړو روايتو كي په ظاهره اختلاف معلومېږي مګر په حقيقت كي داسي نه ده، كيدای سي چي مخكي خو رسول الله ﷺ د الله جل جلاله د دربار څخه دا اميد كړی وي چي د رسول الله ﷺ د امت خلك به د جنتيانو د مجموعي شمېر نيمايي برخه وي مګر وروسته الله جل جلاله په خپل خاص رحمت سره د رسول الله ﷺ دغه اميد نور هم زيات كړی وي او په جنتيانو كي د امت محمديه شمېر يې دوه پر دري كولو سره په زيری كي وركړی وي، او دغه زياتوب يقينا د الله جل جلاله دغه خاص كرم او كرم په وجه دی چي يوازي د رسول الله ﷺ او

دده د امت مرحومه به په برخه وي.

دا هم کیدای سي چي د نورو امتونو د ثلوښتو صفونو په مقابله کي د اهل اسلام اتیا صفونه داسي چي هغه د صفونو په اعتبار خو زیات وي مگر د اشخاصو د شمېر په اعتبار د ثلوښتو صفو برابر وي، یعني په جنتیانو کي چي څومره خلک د نورو امتونو په ثلوښتو صفو کي وي هغومره خلک به دامت محمدیه په اتیا صفو کي وي مگر دا یوازي احتمال دی، صحیح خبره هغه ده چي مخکي بیان سول.

د جنت د دروازې وسعت

﴿۵۴۰۳﴾: وَعَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت سالم رضي الله عنه د خپل پلار څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

بَابُ أُمَّتِي الَّذِي يَدْخُلُونَ مِنْهُ الْجَنَّةَ عَرْضُهُ مَسِيرَةُ الرَّاكِبِ الْمُجَوِّدِ ثَلَاثًا

د جنت هغه دروازه چي زما امت به ور داخلیږي د هغې پلنوالی د سپاره د درو کالو د مزل برابر

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَيُضْغَطُونَ عَلَيْهِ حَتَّى تَكَادُ مَنَاكِبُهُمْ تَزُولُ. رواه الترمذي وقال

دی چي آس ښه وځغلول سي او د دروازې د دومره پلنوالي سربېره چي زما امت پر دې تیریږي نو د ګڼوالي په سبب به تیریدل ګران وي تر دې حده چي اوږې به یې وسولیږي. ترمذي ویلي دي

هَذَا حَدِيثٌ ضَعِيف وسَأَلْتُ مُحَمَّدًا ابن اسماعيل عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَلَمْ يَعْرِفْهُ و قَالَ يَخْلَد بْنِ أَبِي بَكْرٍ يروي المناكير.

دا حدیث ضعیف دی ما ددې روایت په اړه د محمد بن اسماعیل څخه پوښتنه وکړه هغه لاعلمي ښکنده کړه او وه یې ویل چي یخلد بن ابوبکر منکر روایات روایت کوي. ترمذي.

تخریج: سنن الترمذي ۴\۵۹۰، رقم: ۲۵۴۸.

د لغاتو حل: المجد: من التجويد وهو التحسين.

تشریح: د سپاره د درو ..... د مزل برابر: دلته د درو څخه مراد یا خو د درو شپو مسافت دی یا د درو کالو، او دغه (درې کاله) زیات صحیح دی، ځکه چي په دې کي زیاته مبالغه ده، بیا د درو کالو مسافت څخه هم زیاتوب مراد اخیستل دي چي دغه روایت د هغه حدیث خلاف نه سي

چي په هغه کي دا فرمايل سوي دي چي د جنت د دروازو څخه دهري دروازې د دواړو پلو درميانه فاصله د څلوېښتو کالو د مسافت په اندازه ده، او که درې کاله پرغه حقيقي مفهوم باندي په محمول کولو سره د زياتوب مراد نه واخيستل سي نو بيا به دا ويل کيږي چي کيدای سي مخکي رسول الله ﷺ ته دوحي په ذريعه ددغه دروازې پلنوالی کم ښودل سوی وي چي رسول الله ﷺ د درو کالو د مسافت په فاصلې سره تعبير وفرمايه او بيا وروسته دهغه د زيات پلنوالي علم رسول الله ﷺ ته ورکړل سوی وي چي رسول الله ﷺ د څلوېښتو کالو دمسافت په ذريعه څرګنده کړل، يوه خبره دا هم کيدای سي چي د دغه دواړو روايتو څخه په جنت کي دداخليدونکو په اعتبار د مختلف پلنوالي معلوم سوی وي چي دهغه د دروازې په ذريعه کم خلک داخليږي هغه به د ډېر پلنوالي سربېره لږ پلنه معلوميږي.

ترمذي دغه روايت ته ضعيف ويلي دي، او په مصابيح کي دي چي دغه روايت ضعيف منکر دی او دمصابيح شارح دا وضاحت کړی دی چي دغه حديث منکر ځکه ګرځول سوی دی چي دغه حديث د هغه صحيح حديثونو خلاف دی کوم چي د مذکوره مضمون سره متعلق منقول دی، بيا ترمذي ددغه حديث پر ضعيف کيدو باندي د حضرت محمد بن اسماعيل يعني امام بخاري رحمة الله عليه استدلال کړی دی چي هغه ددغه حديث څخه د خپل ناخبرتيا اظهار وکړ او دا اصول دی چي کله يو داسي عالم حديث او امام فن چي د حديث د ټولو طريقو او اسنادو کامل بصيرت او پوره معلومات لري، دا وايي چي زه په فلاني حديث خبر نه يم، نو دا ددې خبري دليل دی چي هغه حديث ضعيف دی، ددې څخه پرته امام بخاري رحمة الله عليه ددغه حديث د راوي په اړه په وضاحت سره ويلي دي چي هغه منکر حديثونه نقل کوي، لکه فيصله چي يې وکړل چي دا حديث ضعيف دی.

د امام بخاري رحمة الله عليه دغه قول چي يخلد ابن ابي بکر، منکر روايتونه بيانوي، په دې اړه سيد جمال الدين ويلي دي چي لفظ د يخلد د صاحب مشکوة سهوه ده، اصل نوم يې خالد بن ابي بکر دی ځکه په ترمذي کي خالد ابن ابي بکر منقول دی او د اسماء الرجال په کتابو کي هم داسي دی.

د جنت بازار

﴿۵۴۰۴﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په جنت کي يو

لَسُوقًا مَا فِيهَا شِرَاءٌ وَلَا بَيْعٌ إِلَّا الصُّوَرَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ فَإِذَا اشْتَهَى الرَّجُلُ صُورَةً دَخَلَ فِيهَا . رواه الترمذي وقال هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

بازار دی چي په هغه کي رانیول او خرڅول نه سته بلکه د خلکو او ښځو عکسونه به وي نو کله چي يو سړی يو عکس خوښ کړي نو دی به هغه شکل اختيار کړي . ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۹۲، رقم: ۲۵۵۰،

تشريح: مطلب دادی چي هغه بازار به په اصل کي د ښکلا او جمال څخه په ښکلي کېدو او ښه صورت کي د بدلېدو يو مرکز وي، هلته به هري خوا ته ښکلي او ښائسته شکلونه معلومېږي او په جنتيانو کي چي څوک غواړي که نارينه وي يا ښځه وي په هغه شکلو کي به يو صورتْ اختيارول غواړي نو په هغه کي به ځای سي او خپل خوښ کړی شکل به اختيار کړي لکه څرنګه چي پيريان او ملائکي په دنيا کي کوم شکل او صورت اختيارول غواړي په هغه کي څرګندېږي

د الله جلاله دېدار او د جنت بازار

﴿۵۴۰۵﴾: وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ لَقِيَ أَبَا هُرَيْرَةَ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَسْأَلُ اللَّهَ

د حضرت سعيد بن مسيب رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه د ابو هريره رضي الله عنه سره يو ځای سوم هغه وويل زه الله تعالى ته سوال کوم چي

أَنْ يَجْمَعَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ فِي سُوقِ الْجَنَّةِ فَقَالَ سَعِيدٌ أَفِيهَا سُوقٌ قَالَ نَعَمْ أَخْبَرَنِي

هغه ما او تا د جنت په بازار کي يو ځای کړي ، سعيد رضي الله عنه وويل ايا په جنت کي بازار هم سته ، ابو هريره رضي الله عنه وويل :هو ما ته

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ إِذَا دَخَلُوهَا نَزَلُوا فِيهَا بِفَضْلِ

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چي هر کله جنتيان په جنت کي داخل سي نو د اعمالو سره سم به هغوئ ته ځايونه او منزلونه تر لاسه کيږي،

أَعْمَالِهِمْ ثُمَّ يُؤْذَنُ لهم فِي مِقْدَارِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا فَيَزُورُونَ رَبَّهُمْ

بيا به هغوئ ته د دنيا د جمعي د ورځي برابر اجازه ورکړل سي چي د خپل پروردګار زيارت وکړي

وَيُبْرِزُ لَهُمْ عَرْشَهُ وَيَتَبَدَّى لَهُمْ فِي رَوْضَةٍ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ فَتُوضَعُ لَهُمْ مَنَابِرُ

په دغه ورځ به الله تعالى خپل عرش ښکاره کړي او جنتيانو ته به خپل ديدار ښودلو لپاره د جنت د باغچو څخه په يو باغچه کي خپل ديدار ښکاره کړي، کوم خلک چي د الله ﷻ د ديدار لپاره راسي د هغوئ لپاره به د نور منبر،

مِنْ نُورٍ وَمَنَابِرُ مِنْ لُؤْلُؤٍ وَمَنَابِرُ مِنْ يَاقُوتٍ وَمَنَابِرُ مِنْ زَبَرْجَدٍ وَمَنَابِرُ مِنْ

د ملغلرو منبر، د ياقوتو منبر ، د زبرجد منبر او منبرونه

ذَهَبٍ وَمَنَابِرُ مِنْ فِضَّةٍ وَيَجْلِسُ أَدْنَاهُمْ وَمَا فِيهِمْ مِنْ دَنِيٍّ عَلَى كُثْبَانِ الْمِسْكِ

د سرو زرو او د سپينو زر منبر وغوړول سي او د خپلو مرتبو سره سم به خلک په هغه کي کښيني

وَالْكَافُورِ وَمَا يَرَوْنَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَرَاسِيِّ بِأَفْضَلَ مِنْهُمْ مَجْلِسًا قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ

د ادنا درجي جنتي به د مشک او کافورو پر غونډۍ کښېنول سي او پر غونډيو ناست خلک به پر کرسيو ناست خلک د خپل ځان څخه غوره نه ګڼي، دابو هريره ﷺ بيان دی چي

قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَهَلْ نَرَى رَبَّنَا قَالَ نَعَمْ قَالَ هَلْ تَتَمَارَوْنَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ

ما عرض وکړ اې دالله رسوله ! ايا موږ به خپل پروردګار وينو، رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، ايا تاسو څه شک کوئ د لمر په ليدو کي

وَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ قُلْنَا لَا قَالَ كَذَلِكَ لَا تُمَارُونَ فِي رُؤْيَةِ رَبِّكُمْ وَلَا يَبْقَى فِي ذَلِكَ

او د څوارلسمي شپې د سپوږۍ په ليدو کي ؟ موږ عرض وکړ: يا، نو رسول الله ﷺ وفرمايل: همداسي به تاسو هم د خپل پروردګار په ليدو کي څه شک نه کوئ، او د ديدار الهي په هغه

الْمَجْلِسِ رَجُلٌ إِلَّا حَاضَرَهُ اللَّهُ مُحَاضَرَةً حَتَّى يَقُولَ لِلرَّجُلِ مِنْهُمْ يَا فُلَانُ بْنَ

مجلس کي به هيڅ يو سړی داسي پاته نه سي چي د هغه سره به الله تعالى خبري ونه کړي تر دې چي په حاضرينو کي به يو سړی مخاطب کړي ، الله تعالى به ورته فرمايي اې فلانی

فُلَانٍ أَتَذْكُرُ يَوْمَ قُلْتَ كَذَا وَكَذَا فَيُذَكِّرُ بِبَعْضِ غَدَرَاتِهِ فِي الدُّنْيَا فَيَقُولُ يَا رَبِّ

د فلاني زويه! ايا تا ته هغه ورځ ياد نه ده چي په هغه ورځ تا داسي ويلي او خداى ﷻ به
د دغه نفر يو څو ټکي ورياد كړي چي په دنيا كي يې كړي وي هغه سړى به وايي اې

أَفَلَمْ تَغْفِرْ لِي فَيَقُولُ بَلَى فَبِسَعَةُ مَغْفِرَتِي بَلَغَتْ بِكَ مَنْزِلَتَكَ هَذِهِ فَبَيْنَمَا هُمْ

پروردګاره! ايا تا زما هغه ګناهونه نه دي بخښلي، الله تعالى به ورته فرمايي هو ما وبخښل او
زما د بخښني سره خو نن ته دې مرتبې ته رارسيدلى يې، ټول خلک به په دې حالت کي وي چي

عَلَى ذَلِكَ غَشِيَتْهُمْ سَحَابَةٌ مِنْ فَوْقِهِمْ فَأَمْطَرَتْ عَلَيْهِمْ طِيبًا لَمْ يَجِدُوا مِثْلَ

يوه وريځ به راسي او پر هغوئ به خپره سي بيا دغه وريځ به پر هغوئ داسي خوشبويي واوروي
چي هغسي خوشبويي به يې هيڅكله نه وي ليدلې

رِيحِهِ شَيْئًا قَطُّ وَيَقُولُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى قُومُوا إِلَى مَا أَعْدَدْتُ لَكُمْ مِنَ الْكَرَامَةِ

بيا به الله تعالى هغوئ ته وفرمايي ولاړ سئ او د هغه شي په لور ځئ چي ستاسو د عزت زياتولو
لپاره ما تيار كړى دى

فَخُذُوا مَا اشْتَهَيْتُمْ فَنَأْتِي سُوقًا قَدْ حَفَّتْ بِهِ الْمَلَائِكَةُ فِيهَا مَا لَمْ تَنْظُرِ الْعُيُونُ

او كوم شي چي ستاسو خوښ سي هغه واخلئ بيا به موږ يو بازار ته راسو چي پر شاوخوا به يې
ملائكي وي، په هغه بازار كي به هغه شيان وي چي د هغه په ډول به نه سترګو ليدلي وي

إِلَى مِثْلِهِ وَلَمْ تَسْمَعِ الْآذَانُ وَلَمْ يَخْطُرْ عَلَى الْقُلُوبِ فَيُحْمَلُ لَنَا مَا اشْتَهَيْنَا لَيْسَ

نه به غوږو اوريدلي وي او نه به د هغه خيال د چا په زړه كي راغلى وي بيا به د هغه بازار څخه هم
هغه شيان راكړل سي چي زموږ خوښ وي

يُبَاعُ فِيهَا وَلَا يُشْتَرَى وَفِي ذَلِكَ السُّوقِ يَلْقَى أَهْلُ الْجَنَّةِ بَعْضُهُمْ بَعْضًا قَالَ

حال دا چي په هغه بازار كي به د رانيولو او خرڅولو هيڅ معامله نه وي او په دغه بازار كي به
جنتيان يو د بل سره ملاقات كوي، سعيد رضي الله عنه راوي وايي، رسول الله ﷺ وفرمايل چي

فَيُقْبِلُ الرَّجُلُ ذُو الْمَنْزِلَةِ الْمُرْتَفِعَةِ فَيَلْقَى مَنْ هُوَ دُونَهُ وَمَا فِيهِمْ دَنِيٌّ فَيَرُوعُهُ

(د جنت په بازار كي به) يو لوړ مرتبې والا سړى د يو معمولي درجې سړي سره ملاقات وكړي

او د کمزوري درجې سړی به په جنتيانو کي ځان کم نه بولي

مَا يَرَى عَلَيْهِ مِنَ اللِّبَاسِ فَمَا يَنْقَضِي آخِرُ حَدِيثِهِ حَتَّى يَتَخَيَّلَ عليه مَا هُوَ

او د کوم اعلی ډول جامه چي هغه اغوستې وي د هغه به خوښه سي او ښه به ورته معلومه سي بیا د دواړو خبري به لا ختمي نه وي چي د دغه ادنا سړي په خيال کي به راسي چي د ده جامې زما

أَحْسَنُ مِنْهُ وَذَلِكَ أَنَّهُ لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَحْزَنَ فِيهَا ثُمَّ نَنْصَرِفُ إِلَى مَنَازِلِنَا

ښخه غوره نه دي، دا په دې سبب چي په جنت کي به هيچا ته د غمګين کيدو موقع نسي ورکول کيدلای بیا به موږ خپلو ځايونو ته راسو

فَيَتَلَقَّانَا أَزْوَاجُنَا فَيَقُلْنَ مَرْحَبًا وَأَهْلًا لَقَدْ جِئْتَ وَإِنَّ بِكَ مِنَ الْجَمَالِ أَفْضَلَ

او زموږ بيبياني به زموږ سره ملاقات کوي او مرحبا او هر کلي به راته وايي بیا به وو ايي چي ته په داسي حالت کي راغلې چي ستا حسن او جمال د هغه ښخه زيات دی

مِمَّا فَارَقْتَنَا عَلَيْهِ فَيَقُولُ إِنَّا جَالَسْنَا الْيَوْمَ رَبَّنَا الْجَبَّارَ وَيَحِقُّنَا أَنْ نَنْقَلِبَ بِمِثْلِ

مَا انْقَلَبْنَا. رواه الترمذي وابن ماجه و قال الترمذي هذا حديث غريب.

کوم وخت چي ته زموږ ښخه بيل سوی وې موږ به د هغو په جواب کي ورته وو ايو نن موږ د خپل پروردګار سره د هم نشيني عزت حاصل کړی دی او موږ په هغه ډول سره د راستنيدو قابل يو کوم ډول سره چي راغلي يو ،ترمذي، ابن ماجه او ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۹۱، رقم: ۲۵۴۹، وابن ماجه ۲\۱۴۵۰، رقم: ۴۳۳۶.

د لغاتو حل: کثبان: هو تل من الرمل (د ريګو کوټه).

تشريح: په جنت کي به د شپې او ورځي ګرځېدل نه وي، او نه به د ورځو وجود وي، نو په دنياوي اعتبار سره د جمعې د ورځي ښخه مراد دادی چي په دنيا کي د يوې اونۍ ښخه تر بلي اونۍ پوري موده چي پر وخت باندي مشتمل وي په جنت کي د هغه وخت په تعين کولو سره به د جمعې ورځ ګرځول کيږي، او په دې اعتبار هغه رحمت به په هغه ورځ وي کوم چي په دنيا کي د جمعې ورځ وه او بیا هغه وخت به جنتيانو ته حکم وسي چي د خپل پروردګار د زيارت لپاره خپلو خپلو ماڼيو او ځايو ته په تللو سره فلاني باغ ته ورسي نو په جنت کي به د پروردګار د زيارت

لپاره د جمعې د ورځې تعين په اصل کې د دې نتيجه او انعام وي چې هغه جنتيان به په دنيا کې د الله ﷻ د حکم سره سم د جمعې په ورځ د خپلو کورونو څخه په وتلو سره جامع مسجد ته رسېدل او د جمعې لمونځ به يې کوی.

پروردګار به د هغوئ په وړاندي خپل عرش څرګند کړي، دلته د عرش څخه مراد د پروردګار ډېر لطف او کرم او زيات تر زيات رحمت او عنايت دی، کنه نو دا خبره مخکي ښودل سوې ده چې عرش د جنت بام دی نو د جنتيانو په وړاندي د عرش څرګندېدل څه معنی نه لري.

نه دا چي په هغوئ کي به څوک معمولي او ذليل وي، دغه جمله د مخکني عبارت وضاحت دي، يعني رسول الله ﷺ داسي وفرمايل چي ما دا ويلي دي چي په دغه جنتيانو کي چي کوم د ادنا مرتبې او درجې وي، نو د ادنا څخه مراد د اعلی درجو او زيات مراتب لرونکو جنتيانو په مقابله کي دکمي درجې او قليل مراتبو لرل دي، نه دا چي د ادنی لفظ د سپکاوي پر ځای استعمال سوی دی چي د هغه معنی د ذات په اعتبار ذليل او حقير کېدل دي، نو څرګنده دي وي چي د ذاتي شخصيت تر حد پوري هر جنتي به د يو ډول مرتبې والا وي څوک به د چا په مقابله کي ذليل او حقير نه وي يوازي د حيثيت او مرتبې فرق به وي، چي په دنيا کي د اختيارونکو اعمالو او افعالو په اعتبار ځيني خلک به د اعلی درجو او زياتو مرتبو خاوندان وي، هغه خلک به د هغوئ په نسبت د کمي درجې او مرتبې والا وي.

پر غونډيو ناست خلک به پر کرسيو ناست خلک د خپل ځان څخه غوره نه ګڼي...الخ: مطلب دادی چي کوم خلک پر غونډيو ناست وي هغوئ به پر چوکيو او منبرو باندي د ناستو خلکو په ليدو سره د کمترۍ ښکار نه وي ځکه چي په جنت کي به هر سړی پر خپلي مرتبې او خپل حيثيت باندي صابر او شاکر وي، کوم خلک چي د کمي درجې وي هغوئ به د دې پوهېدو سربېره چي موږ د کمي درجې يو او زموږ په مقابله کي فلاني خلک د لوړي درجې دي، هغه به پوره مطمئن وي نه به هغوئ د لوړي مرتبې غوښتنه کوي نه به هغوئ ته د لوړي درجي د محرومۍ احساس او غم وي او نه به هغوئ ته هيڅ ډول غيرت او شرمندګي محسوس کيږي.

فيروعه ما يری عليه من اللباس، ددغه عبارت دوې معناوي کيدای سي او ددې بنياد دادی چي د روع لفظ دوې معناوي دي، يو د بېرول او دوهم د خوشحاله کېدل، د مخکنۍ معنی مراد اخيستلو په صورت کي ددغه عبارت ترجمه او مطلب به هغه وي کوم چي پورته بيان سو يعني کله چي هغه د لوړي مرتبې سړی د کمي مرتبې سړی پر بدن جامې ويني نو هغه ته به بېره يعني کراهت محسوس سي ځکه چي هغه جامه به د خپلي جامې څخه د کمي درجې وي،

دوهمي معنى په صورت کي به ترجمه او مطلب دا وي چي کله هغه د لوړي مرتبې سړی د هغه کمي مرتبې سړي جامه ويني نو هغه به په دې ډېر خوشحاله سي چي خپله د هغه په بدن اعلی جامې وي مگر زيات صحيح معنی مخکنۍ ده او په دې اعتبار سره د مخکنۍ جملو ترجمه هم د مخکنۍ معنی بنياد گرځول سوې ده .

په جنت کي د اولاد خواهش

﴿۵۴۰۶﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَدْنَى أَهْلِ

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د ادنا درجې جنتي به هغه

الْجَنَّةِ الَّذِي لَهُ ثَمَانُونَ أَلْفَ خَادِمٍ وَاثْنَتَانِ وَسَبْعُونَ زَوْجَةً وَتُنْصَبُ لَهُ قُبَّةٌ مِنْ

وي چي د هغه سره به اتيا زره خادمان وي او دو اويا بيبياني او د هغه لپاره به خېمه وي د

لُؤْلُؤٍ وَزَبَرْجَدٍ وَيَاقُوتٍ كَمَا بَيْنَ الْجَابِيَةِ إِلَى صَنْعَاءَ و بهذا الاسناد قَالَ مَنْ مَاتَ

ملغلرو ، زبرجدو او ياقوتو ، دومره لويه څومره چي د جابيه او صنعا په منځ کي مزل دی، په همدې روايت کي دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په جنتيانو کي چي څوک مړ سي

مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنْ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ يُرَدُّونَ أَبْنَاءَ ثَلَاثِينَ فِي الْجَنَّةِ لَا يَزِيدُونَ

په دنيا کي که هغه د کوچني عمر وي يا د لوی عمر ، په جنت کي به د ديرشو کالو سي ، عمر به

عَلَيْهَا أَبَدًا وَكَذَلِكَ أَهْلُ النَّارِ وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ إِنَّ عَلَيْهِمُ التِّيجَانَ أَدْنَى لُؤْلُؤَةٍ

يې ددې څخه زيات نه وي او همدا سي دوږخي، او په همدې روايت کي دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د جنتيانو پر سرونو به تاجونه وي

مِنْهَا لَتُضِيءُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وبهذا الاسناد قال اذا اشتهى الولد في

او د هغه تاجونو معمولي ملغلره به داسي وي چي د مشرق او مغرب منځ به روښانه کړي ، او په همدې روايت کي دا الفاظ هم دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي يو مؤمن په جنت کي

الجنة كَان حمله وَوَضْعُهُ وَسِنُّهُ فِي سَاعَةٍ كَمَا يَشْتَهِي وَقَالَ إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ

د اولاد خواهش وکړي نو حمل او د ماشوم عمر به په يوه ساعت کي سر ته ورسيږي (يعني دا

تولي خبري به په يوه ساعت کي دننه په عمل کي راسي ، ابو اسحاق بن ابراهيم ددې حديث په

فِي الْحَدِيثِ إِذَا اشْتَهَى الْمُؤْمِنُ فِي الْجَنَّةِ الْوَلَدَ كَانَ فِي سَاعَةٍ وَلَكِنْ لَا يَشْتَهِي.

رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب و روى ابن ماجه الرابعة والدارمي الاخيره.

شرحه کي وايي چي که چيري جنتي په جنت کي ماشوم وغواړي نو په يوه ساعت کي به وسي مگر هغه به داسي خواهش نه کوي) . ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی.

تخريج : سنن الترمذي ۴\۵۹۹، رقم: ۲۵۶۲.

تشريح: دا معامله به د دوږخيانو هم وي، مطلب دادی چي څرنگه جنتيان به د ديرشو کالو په عمر کېدو سره په جنت کي داخليږي که څه هم هغه په زيات عمر کي مړ سوی وي يا په کم عمر کي ، همدارنگه دوږخيان به هم د دېرشو کالو په عمر کېدو سره دوږخ ته ځي او د جنتيانو په ډول هغه دوږخيان به هم تل د ديرشو کالو په عمر وي، څرگنده دي وي چي د جنتيانو او دوږخيانو لپاره تل د دېرشو کالو عمر ټاکل کيدای سي ددې لپاره وي چي څوک د ارام او راحت وړ وي هغوئ ته پوره راحت تر لاسه سي او څوک چي د عذاب وړ وي هغوئ ته پوره عذاب ورکړل سي، نو څرنگه چي جنتيان به په دار القرار کي تل په دغه عمر کي د راحت او آرام ژوند کوي همدارنگه دوږخيان به هم په دار البوار کي د تل لپاره په دغه عمر کي د عذاب او سختۍ سره مخامخ وي.

د حورو سندري

﴿۵۴۰۷﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په جنت کي به

لَمُجْتَمَعًا لِلْحُورِ الْعِينِ يُرَفِّعْنَ بِأَصْوَاتٍ لَمْ تَسْمَعِ الْخَلَائِقُ مِثْلَهَا يَقُلْنَ

د حور عين د اجتماع يو ځای وي (يعني يو ځای به داسي وي چي هلته به حوري يو ځای کيږي) په دغه اجتماع کي به حوري په لوړ آواز ترانې وايي او د هغوئ آوازونه به دومره خوندور وي چي داسي آوازونه به چا هيڅکله نه وي اوريدلي دا حوري به داسي ترانې وايي :

نَحْنُ الْخَالِدَاتُ فَلَا نَبِيدُ وَنَحْنُ النَّاعِمَاتُ فَلَا نَبْؤُسُ وَنَحْنُ الرَّاضِيَاتُ فَلَا نَسْخَطُ طُوبَى لِمَنْ كَانَ لَنَا وَكُنَّا لَهُ. رواه الترمذي.

موږ به همېشه ژوندي يو موږ به هيڅکله نه مړه کيږو، موږ به په ارام او راحت سره يو هيڅکله به فکر مند نه يو، موږ به د خپل پروردګار يا خپلو خاوندانو څخه راضي او خوشحاله يو هيڅکله به خفه کيږو نه، د هر هغه سړي لپاره خوش خبري ده چي زموږ لپاره دی او موږ د هغه لپاره يو. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۶۰۰، رقم: ۲۵۶۴.

د جنت سيندونه او ويالې

﴿۵۴۰۸﴾: وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ مُعَاوِيَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَحْرَ الْمَاءِ وَبَحْرَ الْعَسَلِ وَبَحْرَ اللَّبَنِ وَبَحْرَ الْخَمْرِ ثُمَّ تُشَقَّقُ الْأَنْهَارُ بَعْدُ. رواه الترمذي و رواه الدارمي عن معاويه.

د حضرت حکيم بن معاويه رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په جنت کي د اوبو درياب دی، د شاتو درياب دی، د شيدو درياب دی، د شرابو درياب دی، دد غه دريابونو څخه به بيا ويالې را جلا کيږي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۶۰۳، رقم: ۲۵۷۱.

تشريح: څرګنده ده چي په حديث کي د ذکر سوو سندونو څخه مراد د هغه ويالو او چينو منبع ده چي د هغه يادونه په قرآن کريم کي په دغه آيت کي سوې ده:

فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى،

ژباړه: په دغه جنت کي به ډېري ويالې د داسي اوبو وي چي په هغه کي به هيڅ بدلون نه وي او ډيري ويالې به د شېدو وي چي د هغو خوند به هيڅ بدل نه وي او ډيري ويالې به د شرابو وي چي څښونکو ته به ډېر خوندور معلوميږي او ډېري ويالې به د عسلو وي چي بالکل پاک به وي.

دغه ويالې به هغه وي چي په حديث کي د ذکر سوو سندونو څخه راوځي او بيا د هغه

ويالو څخه کوچنی کوچنی ویالې وځي او د ابرار او اخيار خيمو ته جاري وي او د ماڼيو لاندې بهيږي، ځينو حضراتو ويلي دي چې په حديث کي د کوم سندو ذکر دی هغه په اصل کي هغه ويالې دي چې د قرآن کريم په ذکر سوي آيت کي د ويالې په نامه سره ذکر سوي دي ، فرق دادی چې په حديث کي هغه په سند سره تعبير سوي دي او قرآن کريم د هغه معنی د جاري کېدو او بهېدو په مناسبت سره د ويالې په نامه ذکر کړي دي .

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

د جنت حوري

﴿۵۴۰۹﴾ : عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الرَّجُلَ

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : په جنت کي به سړی په

في الجنة لَيَتَّكِئُ فِي الْجَنَّةِ سَبْعِينَ مسندا قَبْلَ أَنْ يَتَحَوَّلَ ثُمَّ تَأْتِيهِ امْرَأَتُهُ

اويا بالښتو تکيه وهلی ناست وي او دا به يوازي پر يوه اړخ وي بيا به د جنت د ښځو څخه يوه ښځه ورته راسي او د ځان په لور به يې متوجه کولو لپاره

فَتَضْرِبُ عَلَى مَنْكِبَيْهِ فَيَنْظُرُ وَجْهَهُ فِي خَدِّهَا أَصْفَى مِنَ الْمِرْآةِ وَإِنَّ أَدْنَى

د هغه پر اوږو لاس کښيږدي، سړی به د هغې په لور متوجه سي او د هغې په باړخوګانو کي چې تر هنداري به زيات روښانه وي خپل مخ ويني او د هغې ښځي معمولي

لُؤْلُؤَةٍ عَلَيْهَا تُضِيءُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ فَتُسَلِّمُ عَلَيْهِ فَيَرُدُّ السَّلَامَ

ملغلره به دومره ښکلې وي چې د مشرق او مغرب منځ به روښانه کړي ، دا ښځه به هغه سړي ته سلام وکړي او سړی به د هغې د سلام جواب ورکړي

وَيَسْأَلُهَا مَنْ أَنْتِ فَتَقُولُ أَنَا مِنَ الْمَزِيدِ وَإِنَّهُ لَيَكُونُ عَلَيْهَا سَبْعُونَ ثَوْبًا

او پوښتنه به ځيني وکړي چې ته څوک يې هغه ښځه به ورته وايي زه مزيد يم (يعني د هغه شيانو څخه يم چې الله تعالی به يې جنتيانو ته د خپل لوري زيات ورکړي)بېشکه چې دو اويا جامې به يې اغوستې وي

فَيَنْفُذُهَا بَصَرُهُ حَتَّى يَرَى مُخَّ سَاقِهَا مِنْ وَرَاءِ ذٰلِكَ وَإِنَّ عَلَيْهَا مِنَ التِّيجَانِ إِنَّ أَدْنَى لُؤْلُؤَةٍ منها لَتُضِيءُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ. رواه احمد.

او د ستر ګو نظر نه ځيني تيريږي حتى د هغې بدن به صفا معلوميږي تر دې چې د هغې د پنډيو مغز هم او د هغې پر سر به داسي تاج وي چې د هغې يوه معمولي ملغلره به د مشرق او مغرب منځ ځلانده کړي . احمد.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۳\۷۵.

تشريح: مخکي تر دې چې هغه د يوه اړخ څخه بل اړخ بدل کړي، د دغه جملې په ذريعه دې ته اشاره کول مقصد دي چې د هغه سړي په اړخو کي به دومره زيات لوى بالښتونه ايښودل سوي وي چې هغه پر يوه اړخ باندي ناست دو هم اړخ بدلولو پوري به ډول ډول او يا بالښتونه وي.

زه د مزيد څخه يم، يعني د هغه نعمتونو څخه يو نعمت يم چې د هغه الله ﷻ ستاسو د نيکو کارو د بدلې او جزا څخه پرته د خاص انعام په توګه وعده کړې ده ، دا د قرآن کريم دغه آيت ته اشاره ده : لهم ما يشاءون فيها ولدينا مزيد. يعني مؤمنانو ته په جنت کي هغه څه تر لاسه کيږي چې موږ به يې د جزاء په توګه ورکول غواړو د دې څخه پرته زموږ سره نور هم خاص انعامونه دي همدا رنګه يو بل آيت هم دى :

للذين احسنو الحسنى وزيادة ، د نيکانو لپاره جنت دى او تر دې هم زيات .

مفسرينو په دغه آيت کي د زيادة تفسير د الله ﷻ په ديدار کړى دى ، بيا هم د دې خبري خلاف نه دى چې په هغه نورو نعمتو کي يو نعمت ځيني حوري هم وي .

پاته سوه دا خبره چې د جنت حوري دغه نعمت په مزيد سره ولي تعبير سوى دى نو وجه يې داده چې د هغه الهي فضل څخه بندګانو ته د هغوئ دنيکو اعمالو په جزاء کي به ورکړل سي اوس د هغه جنت ورکول کيدو وروسته بيا بندګانو ته چې څه تر لاسه کيږي هغه به خاص انعام او فضل وي ، او څرګنده ده چې د اصل جزاء د بدلې څخه به زيات شى وي .

په جنت کي کښت کول

﴿۵۴۱۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَحَدَّثُ وَعِنْدَهُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چې د رسول الله ﷺ سره يو صحرايي سړى ناست وو ،

رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ فِي الزَّرْعِ فَقَالَ

رسول الله ﷺ دا بيان وكړ چي په جنتيانو كي به يو سړى د خپل پروردګار څخه د فصل كرلو اجازه وغواړي، الله تعالى به ورته فرمايي

لَهُ أَلَسْتَ فِيمَا شِئْتَ قَالَ بَلَى وَلَكِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَزْرَعَ فَبَذَرَ فَبَادَرَ الطَّرْفَ نَبَاتُهُ

په كوم حال كي چي ته يې ايا دا كافي نه دي، هغه به وايي هو، مګر زه فصل كرل خوښوم، نو هغه ته به اجازه وركړل سي هغه به په مځكه كي تخم وكري چي د ستركو په رپ كي به هغه شنه

وَاسْتِوَاؤُهُ وَاسْتِحْصَادُهُ فَكَانَ أَمْثَالَ الْجِبَالِ فَيَقُولُ اللَّهُ دُونَكَ يَا ابْنَ آدَمَ

سي، لوى به سي او وه به ريبل سي او د غرونو په اندازه به سي، الله تعالى به هغه ته وفرمايي اې دادم زويه!

فَإِنَّهُ لَا يُشْبِعُكَ شَيْءٌ فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ وَاللَّهِ لَا تَجِدُهُ إِلَّا قُرَشِيًّا أَوْ أَنْصَارِيًّا

بېشكه تا هيڅ شى نه مړوي، د رسول الله ﷺ د دغه ارشاد اوريدو سره هغه صحرايي چي د رسول الله ﷺ سره نژدې ناست وو عرض يې وكړ په الله ﷻ دي مي قسم وي هغه سړى به قريشي

فَإِنَّهُمْ أَصْحَابُ زَرْعٍ وَأَمَّا نَحْنُ فَلَسْنَا بِأَصْحَابِ زَرْعٍ فَضَحِكَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه البخاري.

وي يا انصاري ځكه چي دا خلك زراعت پيشه دي او زموږ پيشه كښت نه دى، د هغه صحرايي د دغه خبري اوريدو سره رسول الله ﷺ وخندل. بخاري.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۵\۲۷، رقم: ۲۳۴۸.

د لغاتو حل : فبادر: اى سابقه. (وړاندي سو)

تشريح ستا د حرص نس هيڅ شى نه ډكوي، د دې مطلب به دا وي چي د آدم زويه! دا خو وسول چي تا يو خواهش ظاهر كړ او موږ ستا هغه خواهش د ستركو په رپ كي پوره كړ، مګر لږ فكر وكړه چي په جنت كي دومره بې شمېره نعمتونو تر لاسه كولو او ستا د خواهش د هر شي تا ته دركولو سربېره تا چي د كوم عجيب شي خواهش وكړ هغه پر څه دلالت كوي، ايا د دې مطلب دا

نه دي چي ستا د حرص نس په هيڅ شي نه ډكيږي، او د عيش او تنعيم آخري حد هم تا ته قناعت نه سي دركولاى، ددې څخه معلومه سوه چي حرص او ترك قناعت د انسان په جبلت كي داخل دى او دا يو داسي عادت دى چي د هغه څخه وتلاى نه سي كه څه هم هغه جنت ته ورسيږي.

په جنت كي خوب نه راځي

﴿۵۴۱۱﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ سَأَلَ رَجُل رَسُوْلَ اللهِ ﷺ أَيَنَامُ أَهْلُ الْجَنَّةِ قَالَ اَلنَّوْمُ أَخُو الْمَوْتِ وَلَا يَمُوْتُ أَهْلُ الْجَنَّةِ. رواه البيهقي في شعب الإيمان.

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دى چي يو سړي د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وكړه ايا جنتيان به بيده كيږي ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: خوب د مرګ ورور دى او جنتيان به نه مړه كيږي (مطلب دا چي نه به بيديږي) .بيهقي.

تخريج: البيهقي في شعب الايمان ۴\۱۸۳، رقم: ۴۷۴۵.

===========

بَابُ رُؤْيَةِ اللهِ تَعَالٰى

(د الله جل جلاله د ديدار (ليدني) بيان)

د رؤية الله يا د الله جل جلاله د ديدار مطلب دا دى چي الله جل جلاله په خلاصو سترګو سره وويني، او د الله جل جلاله د ليدو دغه سعادت به مؤمنانو ته په آخرت كي په برخه كيږي چي د هغه د تفصيل لپاره دا باب قائم سوى دى او ددغه موضوع سره اړوند حديثونه پكښي نقل سوي دي.

د الله جل جلاله ليدنه د عقل له موخي ناممكن نه ده: د اهل سنت والجماعة په اتفاق سره عقيده ده چي د الله جل جلاله ليدنه يو داسي حقيقت دى چي د هغه وجود عقلا هم صحيح دى او د هغه ليدني لپاره د الله جل جلاله پر يو خاص ځاى او مقام باندي او په يو خاص طرف كي موجود او قائم كېدل او د هغه د ذات او د ليدونكو مخ په مخ كېدل ضروري او د شرط د درجې شى نه دى بلكه هغه د خپل ذات او وجود په اعتبار څه چي دى په هغه حيثيت سره د هغه ليدل ممكن دي كه څه هم هغه د جسم او جسمانيت څخه ماوراء او د مكان او جهت د قيد څخه ازاد دى.

پاته سوه دا خبره چي د ليدونكي شي لپاره ضروري ده چي د هغه جسم وي او پر يو خاص ځاى باندي موجود او قائم وي، او د نظر په طرف كي وي نو په ليدو كي د دغه شيانو عمل دخل

کېدل په اصل کي ځکه ضروري دي چي قدرت همدا رنګه نظارم جاري کړی دی او د انسان بصر يې د خپل فعل په سرته رسولو سره د هغه اسبابو پابند ګرځولی دی که څه هم قادر مطلق د دغه جاري نظام او عادت پر خلاف د هغه عواملو څخه پرته هم چا ته يو شی ښودل غواړي نو بېله شکه پر دې قادر دی او داسي ممکن کيدای هم سي نو په دې کي هيڅ خلاف عقل خبره نسته چي الله ﷻ د قيامت په ورځ په انساني نګاه کي بصيرت ته په قوت ورکولو سره څرنګه چي نن ورځ په دنيا کي مؤمنان يې په بصيرت سره تر لاسه کوي اوويني يې، نو سبا به په آخرت کي بصر يعني د سر په سترګو سره هغه ويني.

د ليدني تعلق د آخرت سره دی: د امت د ټولو علماؤ پر دې خبره اتفاق دی چي د الله ﷻ ليدنه به ټولو مؤمنانو ته په آخرت کي په برخه کيږي، د دې ثبوت هغه قرآني اياتونه، صحيح حديثونه، د صحابه کرامو او تابعينو اجماع او د امامانو اقوال دي چي په دې اړه نقل سوي او ذکر سوي دي، مګر ځيني خلک داسي هم دي چي د الله ﷻ د ليدني څخه منکر دي، هغوئ د الله ﷻ د ليدني سره اړوند آياتونو او حديثونو تاويل کړی دی، او د علماء حق له خوا د هغه تاويلونو ټينګ جوابونه په مختلفو تحقيقي کتابو کي مذکور دي.

د امت علماؤ دا وضاحت کړی دی چي د الله ﷻ د ليدني سره مؤمنان خاصول به په جنت کي وي چي هغه مؤمنانو چي جنت ته ورسيږي نو هلته به د الله ﷻ د ليدني په سعادت سره مشرف سي مګر کوم چي د هغه ليدني تعلق دی چي په موقف يعني د حشر په ميدان کي به وي نو هلته به ټول خلک که مؤمنان وي که کافران يعني ټول به الله ﷻ ويني مګر کافران به وروسته د دغه ليدني څخه محجوب سي او بيا به د تل لپاره به د ليدني په ارمان وي.

ښځي به هم د الله ﷻ د ليدني څخه محرومي نه وي: د ښځو په اړه اختلاف دی، ځيني وايي چي هغوئ ته به دغه ليدنه تر لاسه وي او ځيني انکار کوي، مګر صحيح خبره داده چي ښځي به هم د دغه خوشبختۍ څخه محرومي نه وي، د نارينوو په ډول به هغوئ ته هم د الله ﷻ ليدنه په برخه وي، مګر ځينو حضراتو ويلي دي چي ښځو ته به په ځينو خاصو ورځو کي لکه د جمعې په ورځو کي يا د اخترو په ورځو کي د ليدني سعادت په برخه کيږي چي عام وختونه به وي، کوم علماء چي مطلقا د ښځو د ليدني منکر دي د هغوئ وينا ده چي ښځي به په خيمو کي په پرده کي وي لکه څرنګه چي په قرآن کريم کي فرمايل سوي دي: (حور مقصورات في الخيام) نو هغوئ ته ليدنه څرنګه ممکن ده، دا د نه منلو وړ خبره ده ځکه چي لومړی خو د الله ﷻ د ليدني په اړه چي کوم آياتونه او حديثونه نقل سوي دي په هغو کي په خاصوالی

مذکور نه دی بلکه هغه پر عموم باندي محمول دي او سړي او ښځي ټول پکښې شامل دي،د وهم دا چي د آخرت پر دنیا باندي قیاس کول او هلته د ښځو په خیمو کي او سېدل د دنیا پر پرده باندي منطبق کول یوه غلطه خبره ده ځکه چي د جنت خیمې چي په هغه کي به د هغه ښځي اوسیږي د پردې او حجاب مستلزم به نه وي ، ددې څخه پرته دا خبره هم د فکر وړ ده چي فاطمه زهرا ﷞، خدیجة الکبری ﷞، عائشه صدیقه ﷞ او امهات المؤمنات رضي الله عنهن، او همدارنګه نوري ستري ښځي چي دلکونو خلکو څخه زیات فضیلت او عظمت لري ، نو بیا څرنګه ټول د الله ﷻ د لیدني د خوشبختۍ څخه محروم کېدای سي .

پیریانو او ملائکو ته د الله ﷻ لیدنه په برخه وي: د پیریانو او ملائکو په اړه هم اختلاف دی، چي ایا هغوئ ته به د الله ﷻ لیدنه په برخه وي که یا ، ځینو علماؤ لیکلي دي چي د حضرت جبرائیل ؑ څخه پرته نورو ملائکو ته به ذ الله ﷻ د لیدني سعادت په برخه نه وي او حضرت جبرائیل ؑ به هم په دغه سعادت سره یو ځل مشرف کیږي، او همدارنګه پیریان به د الهي دېدار څخه محروم وي، مګر په دې اړه صحیح قول دادی چي د الله ﷻ د لیدني سعادت د ټولو مؤمنانو لپاره دی، که انسان وي ، ملائکه وي یا پیریان وي .

په دنیا کي د الله ﷻ لېدنه : دا مسئله هم مختلف فیه ده چي ایا په دنیا کي د ویښې په حالت کي په خلاصو سترګو سره د الله ﷻ لېدنه کیدای سي که یا ، په دې اړه علماؤ دا قول اختیار کړی دی چي د الله ﷻ لېدنه په دنیا کي هم ممکن ده مګر بالاتفاق غیر واقع دی، پاته سوه دا خبره چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه کي د الله ﷻ دېدار کېدل امر واقع دی، نو دغه استثنائي صورت دی، که څه هم ځینو علماؤ ددې سره اختلاف کړی دی چي رسول الله ﷺ ته د معراج په شپه د سر په سترګو سره د الله ﷻ دېدار سوی وو دا یو بېل بحث دی چي وروسته به د اړوندو حدیثونو په تشریح کي بیان سي، په هر حال محدثین ، فقهاء، متکلمین او مشائخ طریقت ټول پر دې اتفاق لري چي تر ننه پوري په دنیا کي چا ته هم د الله ﷻ لیدنه په برخه سوې نه ده ، نه په اولیاء الله او مشائخو کي چا ددې دعوه کړې ده او نه په راتلونکي کي چا ته په بوخه کیدای سي بلکه مشائخو په تفاق سره ویلي دي که یو سړی دا دعوه وکړي چي هغه د ویښې په حالت کي الله ﷻ لېدلی دی لکه ځیني ناپوهان چي وایي نو دهغه تکذیب کول او هغه ګمراه ګڼل لازم دي، د فقه شافعي په مستند کتاب (انوار) کي دا لیکلي دي چي کوم څوک دا ووایي چي زه په دغه دنیا کي د سر په سترګو الله ﷻ وینم او الله ﷻ زما سره مخا مخ خبري کوي نو هغه کافر کیږي .

يو سوال دا پيدا کېداى سي چي کله په دنيا کي د الله ﷻ لېدنه ممکن ده او په انساني ديد کي داسي يو نقص هم نه وي چي د يو شي په لېدو کي خنډ واقع سي نو بياد الله ﷻ د نه لېدني سبب څه دى، ددې جواب دادى چي لېدل او معلومېدل په اصل کي د نظام قدرت او تخليق الهي سبب دى چي د هغه اصل علت هغه عام بصر دى چي انسان يې په خپلو سترګو کي لري، حاسه بصر خو يوازي داسي ظاهري سبب دى چي الله ﷻ د يو خاص نظام او معمول سره سم د لېدو ذريعه جوړه کړې ده که هغه چا ته ښودل غواړي نو د سترګو سربېره هم نسي ليدلاى د مثال په توګه يو لوى غر مخته دى او الله ﷻ د چا په سترګو کي د لېدو صفت نه وي پيدا کړى نو هغه غر هيڅکله نسي ليدلاى، همدارنګه که يو ړوند سړى د دنيا پر ختيځه غاړه باندي وي او د دنيا پر لويديځه غاړه باندي يوه غوماشه وي او الله ﷻ هغه ړانده ته د غوماشي لېدل غواړي نو هغه يې يقينا ليدلاى سي، نو څرګنده سول چي لېدل يا ښودل د نظام قدرت سره سم د سترګي عمل يا غير عمل بېله شکه دى مګر د سترګو هغه عمل يا د هغه عمل هغه طاقت چي په هغه سره انسان په ليدنه باندي قادر دى غير محدود او خودمختار نه دى بلکه د هغه کړنه تر دې پوري ده تر څو چي الله ﷻ هغه کارکونکى وګرځوي، د الله ﷻ حکمت چي هغه پر انسان باندي په دنيا کي خپل ليدنه ونه کړي ځکه هغه حاسه بصر کي هغه توان نه دى ايښى چي په هغه سره الله ﷻ ولېدل سي، دا خبره پر عامو شيانو باندي قياس کول د ذهن او قياس مهمل تابعداري ده.

د خوب په حالت کي د الله ﷻ لېدنه: ايا د خوب په حالت کي د الله ﷻ لېدنه کېداى سي؟ په دې اړه د علماؤ اختلاف دى مګر صحيح قول دادى چي د خوب په حالت کي د الله ﷻ لېدنه يوازي ممکن نه بلکه امر واقع هم دى او د عقل او نقل له مومخي ليري خبره هم نه ده، مګر دا ضرور ويل کيږي چي په خوب کي د الله ﷻ لېدل يوه قلبي مشاهده ده چي د هغه تعلق د مثال سره وي نه د مثل سره، او د الله ﷻ مثل نسته، په هرحال د خوب په حالت کي د الله ﷻ لېدل د الله ﷻ د وليانو څخه ثابت دي، امام اعظم ابو حنيفة رحمه الله فرمايي: ما سل ځله الله ﷻ په خوب کي ليدلى دى، همدارنګه امام احمد بن حنبل رحمه الله څخه منقول دي هغه فرمايي ما په خوب کي الله ﷻ وليدى نو پوښتنه مي وکړل چي هغه کوم عمل دى چي ستا تر ټولو زيات خوښ دى، الله ﷻ وفرمايل: د قرآن کريم تلاوت، بيا مي پوښتنه وکړل چي په معنى او مطلب باندي په پوهېدو سره که ددې څخه پرته؟ الله ﷻ وفرمايل: که څه هم د معنى په پوهېدو سره تلاوت کوي يا ددې څخه پرته، د دغه پېښو څخه څرګنديږي چي په خوب کي د الله ﷻ لېدنه کيداى سي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

په خلاصو سترګو د الله ﷻ دیدار

﴿۵۴۱۲﴾: عن جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جرير بن عبدالله رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ اَعْيَانًا وفي رواية قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ رسول الله صَلَّى

هغه وخت نژدې دی چي تاسو به خپل پروردګار په خپلو سترګو سره ووینئ او په يوه روايت کي داسي دي چي موږ د رسول الله ﷺ سره ناست وو چي

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ فَقَالَ إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا

رسول الله ﷺ د څوارلسمي شپې سپوږمۍ ته وکتل او وه يې ويل لکه څرنګه چي تاسو دا

تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ لَا تُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ

سپوږمۍ وينئ همداسي به خپل پروردګار وينئ او د الله تعالى په ليدو کي به تاسو هيڅ تکليف نه محسوسوئ ، که تاسو کولای سئ نو د لمر ختلو څخه مخکي او د لمر د لويدلو څخه مخکي (سهار او مازديګر) لمنځونه پر وخت ادا کوئ

قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ قَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا ثُمَّ قَرَأَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا. متفق عليه.

او هيڅکله يې مه پرېږدئ ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ دا آيت تلاوت کړ : (و سبح بحمد ربک قبل طلوع الشمس و قبل غروبها) ،(او د لمر ختلو او لويدو څخه مخکي لمونځ کولو سره د خپل پروردګار حمد او پاکي بيانوئ) . بخاري او مسلم.

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۴۱۹، رقم: ۷۴۳۵، ومسلم ۱\۴۳۹، رقم: ۲۱۱- ۶۳۳.

د لغاتو حل : عِيانا : رفع الحجاب بين الرائي والمرئي.

تشريح : لکه څرنګه چي دغه سپوږمۍ وينئ، دغه تشبيه د لېدلو سره ده نه د ليدونکي شي

سره، ددغه اجمال تفصيل دادى چي رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسو به خپل پروردگار داسي وينئ لكه ځرنګه چي دغه سپوږمۍ وينئ نو ددې څخه د رسول الله ﷺ دا مراد وو چي ځرنګه دغه وخت د څورلسمي سپوږمۍ په خپلو خلاصو سترګو سره وينئ او ددغه سپوږمۍ په ليدو كي تاسو ته هيڅ شک او شبهه نسته، دا مراد هيڅكله نه دى چي ځرنګه دغه سپوږمۍ ستاسو مخته ده او په يو خاص ځاى كي او يو خاص خوا كي محدود قائمه معلوميږي همدارنګه به ستاسو د پروردګار ذات هم ستاسو په وړاندي په يو خاص ځاى او خاص خوا كي محدو او قائم معلوميږي،

لاتضامُون في رؤية: د هغه په ليدو كي به تاسو ته هيڅ تكليف نه وي، دلته د تضامون لفظ داسي هم منقول دى او تضامون، هم نقل سوى دى مګر زيات صحيح د تضامون لفظ دى، او په دغه صورت كي به دغه لفظ په ضم سره وي چي دهغه معنى د ضرر او ظلم ده، او مطلب يې دادى چي د پروردګار په ليدنه كي به پر تاسو ظلم نه كيږي چي څوک دي يې ووينې او څوک دي محروم پاته سي، يا دهغه په ليدنه كي به تاسو په خپلو كي پر يوبل باندي ظلم او زياتوب نه كوئ چي د يو بل د ليدو څخه انكار وكړئ او څوک درواغجن وګرځوئ، په دوهم صورت كي دغه لفظ به د تضام وي چي دهغه معنى په خپلو كي د يو بل سره يو ځاى كېدل او رش جوړول دي، يو بل ته ټېله وركولو او پر يو بل باندي د غورځېدو نوبت به نه راځي بلكه هر سړى به پر خپل ځاى باندي په اطمينان او فراغت سره الله جلاله وينې، لكه ځرنګه چي د څورلسمي شپې د سپوږمۍ د ليدني لپاره داسي زحمت او تكليف نه وي، پر خلاف د لومړۍ ورځي د سپوږمۍ چي هغه خړه او نرۍ كېدو په وجه سمه نه معلوميږي او د هغه لېدو لپاره خاص هڅه او كوښښ كول پكاروي.

كه تاسو كولاى سئ چي تاسو دغه لمونځ ....الخ: مطلب دادى چي د سهار او مازديګر لمونځ ډېر بركتناک او ددغه وخت لمونځونه ډېر زيات ارزښت لري ځكه تاسو ددغه لمونځو د پابندۍ ډېر زيات خيال وساتئ او تر خپله وسه پوري هڅه كوئ چي دغه لمونځونه در څخه قضا نه سي او دا خبره بايد په ذهن كي وي چي د لمونځ پابندي كوونكي ددې زيات وړ دى چي هغه ته د پروردګار ليدنه په برخه سي ځكه چي دلمانځه په پابندي سره د شهود ذات وصف او ملكه تر لاسه كيږي، دا هغه حقيقت دى چي هغه ته رسول الله ﷺ په دغه ارشاد كي: جعلت قرة عيني في الصلوة، زما دسترګو يخوالى په لمانځه كي اېښودل سوى دى، كي اشاره فرمايلې ده، ځرګنده دي وي چي هسي خو دغه ارزښت د ټولو لمونځو دى مګر دلته د سهار او مازديګر

لمونځ ځکه خاص سوی دی چي ددغه دواړو وختونو لمونځونه فضیلت او غوره والی لري او ددغه فضیلت او غوره والي یوه لویه وجه داده چي د سهار په وخت کي خو خلک د خوب او استراحت په حالت کي وي او بیا د مازدیګر په وخت کي د دنیا کاروبار کي اخته وي نو کوم څوک چي په دغه دوو وختونو کي د سستئ او کهالی ښکاره نه سي او د خنډونو سربېره ددغه دواړو لمونځو خیال وساتي نو هغوئ به د نورو وختونو د لمونځو خیال په درجه اولی ساتي، چي نسبتا زیات اسان دي ، په حدیث کي ددغه دواړو وختونو دلمونځو په خاصه توګه ذکر کولو یو سبب دا هم دی چي دغه دواړه وختونو د نورو وختو په نسبت زیات شرف او فضیلت لري او دا چي په آخرت کي به د پروردګار دیدار په دغه دوو وختو کي کیږي.

د الله جل جلاله دېدار تر ټولو لوی نعمت دی

﴿۵۴۱۳﴾: وَعَنْ صُهَيْبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا دَخَلَ أَهْلُ

د حضرت صهیب رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چي جنتیان په جنت

الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ يَقُولُ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ فَيَقُولُونَ أَلَمْ

کي داخل سي نو الله تعالی به هغوئ ته وفرمایي: نور څه غواړئ چي زه یې زیات درکړم؟

تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ قَالَ فَيَرْفَعُ الْحِجَابَ

جنتیان به وایي: ایا تا زموږ مخونه روښانه کړي نه دي ایا تا موږ په جنت کي داخل کړي نه یو او د دوږخ څخه دي خلاص کړي نه یو ، رسول الله ﷺ وفرمایل: ددې اوریدو سره به الله تعالی پرده پورته کړي

فينظرون الى وجه الله تعالى فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ تَلَا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ. رواه مسلم

او جنتیان به د الله تعالی په دیدار مشرف سي او جنتیانو ته به د الله تعالی د دیدار څخه غوره هیڅ شي نه وي ورکړل سوی ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ دا آیت تلاوت کړ : (للذي احسنوا الحسنی و زیادة)، (کومو خلکو چي نیکي کړې ده د هغه ثواب نیک دی یعني جنت او پر هغه نور زیات یعني دیدار الهي). مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱\۱۶۳، رقم: ۲۹۷-۱۸۱.

تشریح: بیابه حجاب پورته کړل سي، په دې اړه وضاحت دادی چي د حجاب (پردې) پورته کول به د جنتیانو د حیرانۍ او تعجب څخه د وتلو لپاره وي یعني هغه وخت به جنتیان په دغه حیرانتیا او تعجب کي وي چي اوس کوم یو نعمت پاته سوی دی چي الله ﷻ یې موږ ته را کول غواړي بیا به الله ﷻ د خپل دیدار په ذریعه دا وفرمایي چي وګورئ دادی هغه نعمت عظمی چي ما تاسو ته در کول غوښتل او دغه نعمت ستاسو د اصل بدلې او جزاء څخه زیات دی، د الله ﷻ ذات د حجاب او پردې څخه پاک دی، داسي نه ده چي نعوذ باالله هغه په پرده کي پټ دی او جنتیانو ته به د دیدار په وخت کي د هغه پرده لیري کړل سي.

څرګنده ده چي هغه محبوب دی نه محجوب، هغه غالب او مطلق دی نه په پرده کي مغلوب، نو حجاب پورته کړل سي ددې مطلب دادی چي د لیدونکو د سترګو څخه به هغه حجاب پورته کړل سي نو هغوئ به دخپل پروردګار په لیدنه مشرف سي، ددې تائید خپله د حدیث د مخکنۍ جملې او جنتیان به الله ﷻ ته ګوري، څخه کیږي.

او جنتیانو ته داسي هیڅ نعمت نه ورکړل سو ...الخ: ددغه جملې په ذریعه د یو داسي خقیقت اظهار ول مقصد دئ چي په هغه کي د شک او شبهې ګنجائش نسته ځکه چي څرنګه په دنیا کي تر لاسه کېدونکي ټولي ذاتي او روحاني مرتبې او درجو لوړوالي پر الله ﷻ باندي ختمیږي همدارنګه په اخرت کي د تر لاسه کېدونکو ټولو نعمتو او سعادتو انتهاء به د الله ﷻ دیدار وي.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د جنتیانو مرتبې

﴿۵۴۱۴﴾: عَنِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَدْنَى أَهْلِ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: په جنت کي به د مرتبې د

الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً لَمَنْ يَنْظُرُ إِلَى جِنَانِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَنَعِيمِهِ وَخَدَمِهِ وَسُرُرِهِ مَسِيرَةَ

لحاظ څخه ادنا کس هغه وي چي ګوري به خپلو باغونو ته، خپلو بیبیانو ته، خپلو نعمتونو ته، خپلو خدمتګارانو ته او د ناستي خپلو ځایونو ته

لْفِ سَنَةٍ وَأَكْرَمَهُمْ عَلَى اللّٰهِ مَنْ يَنْظُرُ إِلَى وَجْهِهِ غَدْوَةً وَعَشِيَّةً ثُمَّ قَرَأُ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ. رواه احمد والترمذي.

په مزل د زرو كلونو ، او د الله تعالى په نزد به عزت ناک كس هغه جنتي وي چي سهار او مابنام به په ديدار الهي مشرف كيږي، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ دا آيت تلاوت كړ : (وجوه يومئذ ناضرة الى ربها ناظرة)، (ډير مخونه به په دغه ورځ د خپل پروردګار په ديدار تر او تازه او خوشحاله وي). احمد او ترمذي.

تخريج : الامام احمد في مسنده ۲\ ٦۴، والترمذي ۴\ ۵۹۳، رقم: ۲۵۵۳.

د لغاتو حل : سرره: اى مقدار مسيرة الف سنة (د زر كاله مسافت په اندازه)

تشريح: چي سهار او مابنام خپل پروردګار ...الخ: ددې څخه ثرګنده سوه چي په جنت كي د پروردګار ديدار به سهار او مابنام وي، ځكه حكم سوى دى چي د سهار او مابنام پر لمونځو باندي همېشتوب اختيار كړئ او په پابندي سره دغه لمونځونه كوئ چي په جنت كي په دغه وختونو كي د الله ﷻ د ديدار حقدار سئ ، د سهار او مابنام د ديدار يو مطلب دا هم كيداى سي چي د الله ﷻ په نزد د لوړي مرتبې او قدر سړى به هغه څوک وي چي د سهار او مابنام يعني په شپه او ورځ كي هر وخت د خپل پروردګار په ليدنه سره مشرف كيږي مګر دا مطلب زيات صحيح نه معلوميږي ځكه چي د لوړي مرتبې جنتي هر وخت د پروردګار په ديدار كي وي نو بيا جنت او اخرت د نورو ټولو نعمتونو څخه برخمن كېدل به د هغوئ لپاره ممكن نه وي حال دا چي هغه نعمتونه د دغه جنتيانو لپاره پيدا سوي دي ، په هر حال د حديث څخه معلومه سوه چي د بنده اصل لويي او لوړ همتي دا وه چي د نظر او زړه اصل مركز د الله ﷻ څخه پرته بل شي ونه ګرځوي ټوله توجه او نظر الله ﷻ ته وساتي او د هغه څخه پرته بلي خوا ته توجه كول د كم همتۍ دليل دى.

د الله ﷻ په ديدار كي به هيڅ مزاحمت نه وي

﴿۵۴۱۵﴾: وَعَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَكُلُّنَا يَرَى رَبَّهُ

د حضرت ابو رزين عقيلي رضي الله عنه څخه روايت دى چي ما عرض وكړ اې د الله رسوله ! ايا د قيامت په ورځ به هر سړى بې زحمته خپل پروردګارويني ؟

مُخْلِيًا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ بَلَى قُلْتُ وَمَا آيَةُ ذَلِكَ فِي خَلْقِهِ قَالَ يَا أَبَا رَزِينٍ

رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، ما عرض وکړ د دنيا په مخلوق کي ددې يو مثال سته؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: اې ابورزين!

أَلَيْسَ كُلُّكُمْ يَرَى الْقَمَرَ ليلة البدر مُخْلِيًا بِهِ قال بَلَى قَالَ فَإِنَّمَا هُوَ خَلْقٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَجَلُّ وَأَعْظَمُ. رواه ابوداؤد.

ايا د څوارلسمي سپوږمی په تاسو کي څوک بې تکليفه نهويني، ما عرض وکړ هو،ويني يې، نو رسول الله ﷺ راته وفرمايل: سپوږمی د الله تعالی د مخلوقاتو څخه يو مخلوق دی او الله تعالی ډير بزرګ او برتر دی. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود ۵\۹۹، رقم: ۴۷۳۱.

د لغاتو حل: مُخليا: ای خاليا بربه لا يزاحمه شئ في الرؤية.

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

د معراج په شپه د رسول الله ﷺ دېدار الهي

﴿۵۴۱۶﴾: عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ قَالَ نُورٌ أَنَّى أَرَاهُ. رواه مسلم.

د حضرت ابوذر رضی الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ايا تاسو (په معراج کي) خپل پروردګار ليدلی دی؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: پروردګار يو نور دی، زه يې څنګه ليدلای سم (يعني د دنيا سترګي يې د ليدلو طاقت نه لري). مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۱\۱۶۱، رقم: ۱۷۸ ۲۹۱۰،

تشريح: پروردګار خو يو نور دی...الخ: مطلب دادی چي د هغه ذات د جسم، مکان او قيود څخه ماوراء يو عظيم نور دی چي د هغه د نورانيت کمال او د هغه ظهور د انسان په فهم کي راتللای نه سي او نه بصر دومره تاب لري چي د هغه د تجليات په وړاندي ودريږي، څرګنده دي

وي چي د الله ﷻ ذات خپله په قران كريم كي په نور سره تعبير سوى دى لكه څرنگه چي ارشاد دى : الله نور السماوات والارض، الله ﷻ د آسمانو او مځكو نور دى، يعني په كائناتو كي هري خوا ته د هغه د تجلياتو ظهور دى، او كوم څه چي معلوميږي د هغه د رڼا په بركت معلوميږي او كوم شيان چي مځكي او آسمان ته رڼا رسوي ، لمر، سپوږمى، ستوري او داسي نور شيان، هغه ټول د هغه ځلانده كړل سوي دي، يا دا مطلب دى چي الله ﷻ د ټولو كائناتو نور وركونكى دى او هغه نور هدايت د بندگانو زړونه او دماغ روښانه كونكى دى، او د پروردگار د نومو څخه يو نوم نور هم دى يعني هغه خپله هم ظاهر او ځلانده دي او نور هم ظاهر او ځلانده كوي .

په (نورانى اراه) كي د انى لفظ د كتاب په اكثرو نسخو كي د الف په زور او د نون په شد سره منقول دى او په دې اعتبار دا ژباړه سوې ده چي الله ﷻ يو نور دى، زه هغه څرنگه ليدلاى سم، مگر په ځينو نسخو كي د نور او انى الفاظو پر ځاى يو لفظ (نوراني) منقول دي چي په هغه كي ياء مشدده د نسبت لپاره ده او الف او نون زائد د مبالغې لپاره په دغه صورت كي د اراه لفظ د اظنه مفهوم ادا كوي ، او روية په معنى د راي څخه په مشتق گڼل كيږي، نو د قال نوراني اراه، به دا معنى وي چي رسول اله ﷺ وفرمايل: زه پر هغه (پروردگار) د نوراني گمان كوم نو لفظ د اراه كه چيري د الف په پېښ سره وويل سي نو د دغه معنى په اعتبار به زيات مناسب وي .

ابن ملک رحمة الله عليه د دغه حديث په ضمن كي ليكلي دي چي په دې اړه د علماؤ اختلاف دى چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه الله ﷻ په خپلو سترگو وليدى كه يا؟ كوم حضرات چي وايي چي رسول الله ﷺ ته د معراج په شپه كي په خلاصو سترگو سره د الله ﷻ ديدار په برخه سوى دى او كوم حضرات چي د دې څخه انكار كوي نو دواړي ډلي دغه د روايت الفاظ د ذكر سوي اختلاف په وجه دا حديث خپل دليل گرځوي ځكه كه د نورانى اراه روايت مخته كښېښودل سي نو د دغه جملې استفهام په طريقه د انكار دى او د دغه عبارت مطلب به دا وي چي د پروردگار ذات محض نور دى او هيڅ انساني ستر گه هغه ته په كتلو سره قادر كيداى نه سي، ځكه زه وايم چي ما د معراج په شپه كي خپل پروردگار نه دى ليدلى، مگر كه د نوراني اراه روايت ته وكتل سي نو دا ثابتيږي چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه الله ﷻ ليدلى دى مگر دا به ويل كيږي چي رسول الله ﷺ د دغه خبري لپاره حكايت ماضي د حال په صيغه بيان كړ .

رسول الله ﷺ ته د ديدار الهي سره اړوند د يو آيت تفسير

﴿۵۴۱۷﴾ : وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى

حضرت ابن عباس رضي الله عنه د دغه آيت په تفسير كي فرمايي : (ما كذاب الفؤاد ما راى ولقد راه نزلة اخرى)، (د محمد ﷺ زړه محمد (ﷺ) ته د هغه شي په اړه غلط و نه ويل چي هغه په خپلو سترګو سره وليدل، يعني الله تعالى او البته محمد ﷺ الله تعالى يو وار بيا وليدى)،

قَالَ رَآهُ بِفُؤَادِهِ مَرَّتَيْنِ. رواه مسلم وفي رواية الترمذي قال رَأَى مُحَمَّدٌ

ابن عباس رضي الله عنه فرمايي چي محمد ﷺ الله تعالى د زړه په سترګو سره دوه واره ليدلى وو. مسلم، او د ترمذي په روايت كي راځي چي ابن عباس رضي الله عنه د ذكر سوي آيت په باره كي وويل چي محمد

رَبَّهُ قال عكرمة قُلْتُ أَلَيْسَ اللَّهُ يَقُولُ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وهو يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ

ﷺ خپل پروردګار وليدى، عكرمه رضي الله عنه وايي ما ابن عباس رضي الله عنه ته دا وويل چي الله تعالى خو فرمايي : (لاتدركه الابصار وهو يدرک الابصار)، (يعني سترګي هغه نه سي ليدلاى او هغه سترګي ليدلاى سي) بيا د هغه ليدل ډير مشكل دي،

قَالَ وَيْحَكَ ذَاكَ إِذَا تَجَلَّى بِنُورِهِ الَّذِي هُوَ نُورُهُ وَقَدْ رَأَى رَبَّهُ مَرَّتَيْنِ . رواه مسلم

ابن عباس رضي الله عنه ددې په جواب كي وويل اې عكرمه! پر تا افسوس دى داسي د هغه وخت لپاره دي چي الله تعالى د خپل نور تجلي وكړي او په خپل نور سره ظاهر سي چي هغه نور د هغه د خاص ذات نور دى او محمد ﷺ خپل خداى جل جلاله دوه واره ليدلى دى. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ١\١٥٨، رقم: ٢٨٥- ١٧٦.

تشريح: په دغه روايت كي چي د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه د كومو آياتونو تفسير او وضاحت نقل سوى دى هغه د سورة نجم لومړني آياتونه دي او د مفسرينو په نزد ددغه آياتونو په اړه خاص اختلاف دى د هغوئ مدلول او محمول څه دي؟ په صحابه كرمو، تابعينو او مفسرينو امامانو كي د يوې ډلي قول دى چي د سورة نجم په دغه آياتو كي ددې خبري يادونه ده چي رسول الله ﷺ، حضرت جبرائيل عليه السلام د هغه په اصل صورت كي دوه واره ليدلى دى، يو وار يې د نبوت په لومړني زمانه كي په مكه مكرمه كي، او دوهم وار د معراج په شپه د سدرة المنتهى سره، ددې پر خلاف د صحابه كرامو، تابعينو او مفسرينو امامانو د دوهمي ډلي چي

په هغوئ د حضرت ابن عباس ﷠ نوم په سر كي دى، وايي چي په دغه آيت كي د معراج د پېښي بيان او د رسول الله ﷺ د الله ﷻ د ليدني يادونه ده ، د دغه اختلاف قولونه په تفصيل سره مخته هم راځي

رسول الله ﷺ خپل پروردګار د زړه په سترګو دوه واره وليدى، يعني په هغه وخت كي الله ﷻ د رسول الله ﷺ په زړه كي دېد ته هم هغه طاقت وركړ كوم چي په سترګو كي وي او د رسول الله ﷺ د سترګو ادراک ته هم هغه طاقت وركړ كوم چي په زړه كي وي نو داسي ووايا ست چي رسول الله ﷺ خپل پروردګار د زړه په سترګو وليدى، يا دا چي د سر په سترګو يې وليدى، د دواړو يوه معنى ده ، دا مطلب ځكه اختيار كړل سو چي كوم حضرات وايي چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه كي خپل پروردګار د سر په سترګو ليدلى دى او ځينو حضرات وايي چي د زړه په سترګو يې ليدلى دى كه د دغه دواړو قولو رعايت وكړل سي لكه چي مخكي په اجمالي توګه ذكر سو ،نو لومړنى اختلاف خو دادى چي د سورة نجم په لومړنيو آياتو كي د رسول الله ﷺ د چا د ليدو يادونه ده د الله ﷻ يا د حضرت جبرائيل ؑ، حضرت ابن عباس ﷠ د الله ﷻ ليدل مراد اخلي ، جمهور صحابه كرام د هغه په تائيد كي دي، او په سلفو كي جمهور مفسرين هم دې ته تللي دي ، د هغوئ په نزد د (دنى فتدلى قاب قوسين او ادنى) الفاظ د معراج په وخت كي د ربوبيت په دربار كي د رسول الله ﷺ د قرب او د پروردګار د مشاهدې او ليدني بيان دى، بيا په دې اړه هم اختلاف دى چي د معراج په شپه كي رسول الله ﷺ ، الله ﷻ د سر په سترګو ليدلى دى كه د زړه په سترګو، ځينو دا ويلي دي چي رسول الله ﷺ خپل پروردګار د زړه په سترګو ليدلى دى او د سر په سترګو يې نه دى ليدلى، او ځينو دا ويلي دي چي رسول الله ﷺ د سر په سترګو خپل پروردګار وليدى، د امام نووي ﷫ د پلټني سره سم د اكثرو علماؤ په نزد ترجيحي قول دادى چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه كي الله ﷻ د سر په سترګو وليد ، كوم حضرات چي په ذكر سوي آيت كي د حضرت جبرائيل ؑ د هغه په اصل كي صورت كي ليدل مراد اخلي په هغوئ كي بي بي عائشه ﷦ او حضرت ابن مسعود ﷠ هم شامل دي، د هغوئ وينا ده چي په دغه آيت كي د حضرت جبرائيل ؑ د هغه قرب او د ليدني بيان او يادونه ده كوم چي رسول الله ﷺ ته د جبرائيل امين په اصل صورت سره د معراج په شپه كي او تر دې مخكي يو وار په مكه مكرمه كي تر لاسه سوى دى .

د علماؤ په دې اړه هم اختلاف دى چي د معراج په شپه كي رسول الله ﷺ ته د الله ﷻ سره بېله واسطې د كلام كولو شرف هم حاصل سوى وو يا نه؟ په اشعريينو او متكلمينو كي د يوې

ډلي وينا ده چي رسول الله ﷺ په دغه شپه کي د الله ﷻ سره بېله واسطې کلام وکړ او ځينو نورو حضراتو د دې څخه انکار کړی دی.

دا خبره د هغه وخت لپاره ده چي کله الله ﷻ خپل خاص تجلي وفرمايي...الخ: د دې مطلب دادی چي دا خبره د الله ﷻ پر مشيت او قدرت باندي منحصر ده لکه د هغه د ذات خاص تجلي ظاهره سي نو په دې کي څه شک نسته چي د چا د دېد توان يې زغملای سي نو يقينا سترګي هغه ته پورته کېدای سي او سترګي د ليدني او زيارت توان درلودلای سي.

پاته سوه د دغه آيت خبره چي د هغه حواله حضرت عکرمه رضي الله عنه ورکړل نو په دې اړه علماء ليکي چي په دغه آيت کي د ادراک ذکر دی چي د هغه لغوي معنی د يو شي د هغه د ټولو خواوو او اطرافو سره احاطه کول دي، په دې معنی کي هيڅ بصر او ديد د هغه د ذات احاطه نه سي کولای نو په دغه آيت کي د احاطه نفي مراد ده، د مطلق ليدني نفي مراد نه ده چي د هغه څخه دا سوال پيدا کيږي چي د رسول الله ﷺ د معراج په شپه کي د الله ﷻ د لېدني خبره د دغه آيت خلاف واقع کيږي.

په دې کي شک نسته چي رسول الله ﷺ خپل پروردګار دوه واره وليدی، د دوو واره وضاحت ځينو محدثينو دا کړی دی چي يو واريې د سدرة المنتهى سره نژدې او دوهم واريې پر عرش باندي ليدلی دی، ملا علي قاري رحمه الله د دغه جملې په وضاحت کي ليکلي دي چي د دوه واره ليدو څخه مراد دا هم کيدای سي چي رسول الله ﷺ دواړه واره د زړه په سترګو ليدلی وي، يا يو واريې د زړه په سترګو لېدلی دی وي او يو واريې د سر په سترګو ليدلی وي، دغه اختلاف ځکه دی چي په هيڅ روايت کي په وضاحت سره نقل سوي نه دي، لکه چي په دغه روايت کي هم نسته چي رسول الله ﷺ، الله ﷻ په خپلو سترګو دوه واره وليدی.

ايا رسول الله ﷺ د معراج په شپه الله ﷻ ليدلی وو؟

﴿۵۴۱۸﴾: وَعَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ لَقِيَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَعْبًا بِعَرَفَةَ فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ فَكَبَّرَ

د حضرت شعبي رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابن عباس رضي الله عنه په عرفات کي د کعب احبار رضي الله عنه سره يو ځای سو او د هغه څخه يې د يوې خبري پوښتنه وکړه (يعني د ديدار الهي په باره کي)، کعب

حَتَّى جَاوَبَتْهُ الْجِبَالُ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّا بَنُو هَاشِمٍ فَقَالَ كَعْبٌ إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ

رضي الله عنه د الله اکبر نعره وکړه چي په هغه سره غرونه ولړزېدل، ابن عباس رضي الله عنه وويل: موږ د هاشم اولاد يو (يعني اهل علم او اهل معرفت يو د عقل څخه ليري د يو خبري پوښتنه نه کوو)، بيا کعب رضي الله عنه وويل الله

تعالی تقسیم کړې دی

رُؤْيَتَهُ وَكَلَامَهُ بَيْنَ مُحَمَّدٍ وَمُوسَى فَكَلَّمَ مُوسَى مَرَّتَيْنِ وَرَآهُ مُحَمَّدٌ مَرَّتَيْنِ قَالَ

خپل دیدار او کلام د محمد ﷺ او موسی علیه السلام په منځ کي ، الله تعالی دوه واري موسی علیه السلام سره کلام وکړ او دوه واره محمد ﷺ الله تعالی لیدلی دی، مسروق رضی الله عنه وايي

مَسْرُوقٌ فَدَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْتُ هَلْ رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ فَقَالَتْ لَقَدْ تَكَلَّمْتَ

زه د بي بي عائشې رضی الله عنها په خدمت کي حاضر سوم د هغې څخه مي پوښتنه وکړه چي محمد ﷺ خپل پروردګار لیدلی دی ؟ بي بي عائشې رضی الله عنها راته وویل اې مسروقه! تا داسي پوښتنه وکړه

بِشَيْءٍ قَفَّ لَهُ شَعْرِي قُلْتُ رُوَيْدًا ثُمَّ قَرَأْتُ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى

چي په هغه سره زما وریښتان جګ ودریدل ، مسروق وايي ما وویل اې بي بي عائشې ! د صبر څخه کار واخله تلوار مه کوه بیا ما دا آیت تلاوت کړ (لقد رای من ایات ربه الکبری) ، (یعني محمد ﷺ د خپل پروردګار لوی نښي ولیدلې)،

فَقَالَتْ أَيْنَ تُذْهَبُ بِكَ إِنَّمَا هُوَ جِبْرِيلُ مَنْ أَخْبَرَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَأَى رَبَّهُ أَوْ كَتَمَ

بي بي عائشې رضی الله عنها وویل تا دا آیاتونه کومي خوا ته بیایي (یعني ددې مطلب دا نه دی کوم چي ته ئې ئي اخلې) ددې څخه مراد جبرائیل علیه السلام دی، اې مسروق ! څوک چي تا ته دا ووايي چي محمد ﷺ خپل پروردګار لیدلی دی یا دا ووايي چي محمد ﷺ په دغه شیانو کي څه پټ ساتلي

شَيْئًا مِمَّا أُمِرَ بِهِ أَوْ يَعْلَمُ الْخَمْسَ الَّتِي قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

دي چي د هغه د ظهار هغه ته حکم نه وو ورکړل سوی یا دا ووايي چي محمد ﷺ د هغه پنځو شیانو علم درلود چي د هغه ذکر الله تعالی په دې الفاظو کي کړی دی : (ان الله عنده علم

وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ فَقَدْ أَعْظَمَ الْفِرْيَةَ وَلَكِنَّهُ رَأَى جِبْرِيلَ لَمْ يَرَهُ فِي صُورَتِهِ إِلَّا

الساعة......) نو هغه پر محمد ﷺ لوی بهتان وایه، محمد ﷺ جبرائیل علیه السلام لیدلی دی او جبرائیل یې هم د هغه په اصلي صورت کي یوازي

مَرَّتَيْنِ مَرَّةً عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَمَرَّةً فِي جِيَادٍ لَهُ سِتُّ مِائَةِ جَنَاحٍ قَدْ سَدَّ

دوه واره ليدلى دى يو وار سدرة المنتهى ته نژدې او يو وار په مقام جياد كي (چي مكې ته نژدې يوه ابادي ده)، رسول الله ﷺ جبرائيل عليه السلام په اصلي شكل كي په هغه حال كي

الْأُفُقَ. رواه الترمذي و روى الشيخان مع زيادة واختلاف و في روايتهما قَالَ

وليدى چي د هغه شپږ سوه وزره وه او هغه د آسمان كنارې بندي كړي وې، د ترمذي، بخاري او مسلم په روايت كي دا الفاظ هم دي سره له اختلافه او زياتوب چي مسروق وويل:

قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا فَأَيْنَ قَوْلُهُ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى

بيا ما بي بي عائشې ﷺ ته دا وويل چي نو بيا د الله تعالى ددغه قول څه معنا ده: (ثم دنى فتدلى فكان قاب قوسين او ادنى)،

قَالَتْ ذَاكَ جِبْرِيلُ كَانَ يَأْتِيهِ فِي صُورَةِ الرَّجُلِ وَإِنَّهُ أَتَاهُ هٰذِهِ الْمَرَّةَ فِي صُورَتِهِ الَّتِي هِيَ صُورَتُهُ فَسَدَّ الْأُفُقَ.

بي بي عائشې ﷺ وويل ددې څخه مراد جبرائيل عليه السلام دى چي همېشه به د يو انسان په شكل كي راتلى او پر دې موقع هغه په خپل اصلي شكل كي څرګند سوى وو او افق (د آسمان كنارې) يې ډک كړى وو.

تخريج: سنن الترمذي ٥\٣٦٧، رقم: ٣٢٧٨.

تشريح: موږ د هاشم اولاد يو، يعني موږ نه يوازي دا چي د هغه قبيلې او كورنۍ سره تعلق لرو چي د علم، فضيلت، عقل او پوهي په اعتبار ځانګړى حيثيت لري بلكه ددغه كورنۍ د نبوت سره د نسبت او قرابت درلودو په وجه د رسول الله ﷺ په خدمت كي د علومو او انوارو څخه د اكتساب موقع موږ ته زياته تر لاسه سوې ده، او ددغه زيات كورني نسبت او امتياز په وجه الله ﷻ موږ په علم او معرفت سره مشرف كړي يو، نو زما څخه دا ميد مه كوئ چي زه دا سي پوښتنه وكړم چي د علم او عقل څخه ليري وي، ما چي كومه پوښتنه كړې ده د هغه ژورو الي ته د رسېدو هڅه وكړئ او ما ته زما په سوال د حيرت او غصې كولو پر ځاى په فكر او غور كولو سره جواب راكړئ، چي ايا په دنيا كي د الله ﷻ ليدنه ممكن ده، كله چي حضرت ابن عباس ﷺ ذكر سوى سوال وكړ نو كعب ﷺ دا وګڼل چي حضرت ابن عباس ﷺ په دنيا كي د مطلق ليدني په اړه پوښتنه كوي، ځكه هغه حيران سو او د هغه سوال يې د عقل څخه ليري وګڼى مګر كله چي

حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ په خپل اړه اظهار وکړ نو حضرت کعب احبار رضی اللہ عنہ د هغه پوښتني په جواب کي په فکر کي سو او بیا د هغه په مراد پوه سو چي د هغه په پوښتنه کي مطلق لیدنه مراد نه ده بلکه في الجمله لیدنه مراد ده، ددې څخه وروسته هغه جواب ورکړ چي یوازي د رسول الله ﷺ لپاره لیدنه ممکن ده چي د معراج په شپه ور په برخه سوې ده.

یا دا چي رسول الله ﷺ د هغه شیانو څخه څه پټ کړي دي...الخ: دلته د شیانو څخه مراد احکام او شرائع دي چي د هغه خلکو ته رسول د رسول الله ﷺ لپاره ضروري وګرځول سو لکه چي په قرآن کریم کي ارشاد دی:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ.

ژباړه: اې پیغمبره! کوم احکام او شرائع چي د الله جل جلاله له خوا پر تا نازل سوي دي ټولو خلکو ته یې ورسوه او که داسي ونه کړې نو تا سو د الله جل جلاله په پیغام رسولو کي پاته راغلاست.

د پټولو مفهوم عام دی که هغه د ټولو احکامو او شرائعو د پټولو په اړه وویل سي یا د هغه احکامو او شرائعو څخه ځیني مراد وي، په دې سره د شیعه ګانو د هغه ګمراه کونکي خبري رد کیږي چي ځیني احکام او شرائع داسي دي چي رسول الله ﷺ د خپلو اهل بیتو لپاره خاص کړي دي او د هغه دائره یې تر ټول امت پوري پراخه نه کړل.

نو بیا د الله جل جلاله ددغه ارشاد محمول او مصداق څه دی؟ ددغه جملې په ذریعه حضرت مسروق رضی اللہ عنہ د سورة نجم هغه ټولو آیاتو ته اشاره وکړل چي د هغه په اړه د صحابه کرامو، تابعینو او مفسرینو امامانو د اختلافي قولونو یادونه هم سوې ده، هغه ایاتونه دادي:

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى ، فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى ، مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى

ژباړه: هغه تا ته نژدې راغلی، بیا نور نژدې سو چي د دوو لینديو فاصله پاته سوه بلکه تر دې هم کمه، بیا الله جل جلاله پر خپل بنده باندي وحي نازل کړه، څه چي نازلول وو، څه چي هغه ولیدل د هغوئ زړه هغه دروغ ونه ګڼل.

دلته دا خبره په ذهن کي راځي چي د دنی ضمیر الله جل جلاله ته راجع دی او همدارنګه په تدلی او فکان قاب قوسین، کي د کان ضمیرونه هم الله جل جلاله ته راجع دي، چي د هغه یوه څرګنده قرینه د فاوحی ضمیر دی او ددې مرجع یقیني الله جل جلاله دی، په دې وجه حضرت مسروق رضی اللہ عنہ سوال څرګند کړ، که چیري د معراج په شپه کي د رسول الله ﷺ د الله جل جلاله دیدار نه وو سوی نو بیا ددغه آیاتو به څه معنی وي؟ ددغه سوال جواب بي بي عائشې رضی اللہ عنہا دا ورکړ چي ددغه افعالو د

ضميرونو مرجع الله تعالى نه دى بلكه حضرت جبرائيل عليه السلام دى، نو دا ګنړل چي د دغه آياتو څخه د رسول الله ﷺ ، د الله جل جلاله ليدل ثابتيږي، غلطه نتيجه اخذ كول دي، بيا بي عايشي رضي الله عنها د (كان ياتيه في صورة الرجل ...الخ) په ذريعه د يو بل سوال جواب وركړ ، كه چيري دا سوال پيدا سي چي حضرت جبرائيل عليه السلام خو به رسول الله ﷺ ته هر وخت راتلى نو بيا د معراج په شپه كي د هغه د ليدو دومره په وضاحت سره د بيانولو څه اړتيا وه، نو بي بي عائشي رضي الله عنها د جواب په توګه وفرمايل چي حضرت جبرائيل عليه السلام به په عامه توګه رسول الله ﷺ ته په انساني شكل او صورت كي راتلى ، هغه د رسول الله ﷺ په وړاندي په خپل اصلي صورت كي يوازي دوه واره راغلى دى، يو وار د نبوت په پيل كي او په دوهم وار د معراج په شپه كي د سدرة المنتهى سره رسول الله ﷺ ته معلوم سوى وو .

خلاصه دا چي حضرت ابن عباس رضي الله عنه د حضرت كعب احبار رضي الله عنه د قول څخه په استدلال كولو سره دا اختيار كړل چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه كي الله جل جلاله دوه واره ليدلى دى، په دې احتمال سره چي دواړه واره يې د سر په سترګو ليدلى دى كه د زړه په سترګو، يا دا چي يو وار يې د سر په سترګو ليدلى دى او يو وار يې د زړه په سترګو ليدلى دى، كه څه هم پر دې خبره اتفاق دى چي رسول الله ﷺ د سر په سترګو دوه واره نه دى ليدلى او بي بي عائشه رضي الله عنها د دې څخه انكار كوي چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه الله جل جلاله وليدى، نو د هغې دغه انكار پر مطلق انكار باندي هم محمول كيداى سي او پر مقيد انكار باندي هم ، د مطلق انكار مطلب دا دى چي هغه د رسول الله ﷺ د الله جل جلاله د ليدني څخه منكره ده كه د زړه سترګي مراد واخيستل سي يا د سر سترګي، او د مقيد انكار مطلب دا دى چي هغه د سر په سترګو سره د ليدو څخه منكره وه او د زړه په سترګو سره د ليدو څخه منكره نه ده، مګر د بي بي عايشي رضي الله عنها د دغه ارشاد په لېدو سره صحيح معلوميږي چي د هغې انكار پر مطلق باندي محمول كړل سي، حافظ ابن حجر رحمه الله وايي چي د حضرت ابن عباس رضي الله عنه اثبات او د بي بي عايشي رضي الله عنها د انكار په منځ كي چي كوم اختلاف دى د هغه ليري كولو لپاره دا تاويل كيږي چي د بي بي عائشي رضي الله عنها انكار د سر په سترګو سره پر لېدو باندي محمول دى مګر د زړه په سترګو سره لېدل مجرد علم نه دى ځكه چي د الله جل جلاله د ذات علم او عرفان خو رسول الله ﷺ ته هر وخت حاصل وو ، نو بيا د معراج د شپې په خاصولو سره بيانول څه معنى نه لري، نو د زړه په سترګو د ليدو مطلب دا كيداى سي چي په دغه خاص وخت كي الله جل جلاله د رسول الله ﷺ په زړه كي هغه بصيرت پيدا كړى وو كوم چي په سترګو كي وي، او همدا رنګه رسول الله ﷺ د زړه په ذريعه د الله جل جلاله هغه ديدار تر لاسه كړ كوم

چې يو سړی يې د سترګو په ذريعه د نورو شيانو ليدل تر لاسه کوي.

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه تفسير او تحقيق

﴿۵۴۱۹﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ فِيْ قَوْلِهِ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى وفي قوله مَا كَذَبَ

حضرت ابن مسعود رضي الله عنه د دغه آياتونو په تفسير کي: (فكان قاب قوسين او ادنى (ما كذب

الْفُؤَادُ مَا رَأَى وفي قوله لقد راى من ايات ربه الكبرى قال فيها كلها رَأَى

الفؤاد ما راى، لقد راى من ايات ربه الكبرى) فرمايي: چي ددغه ټولو څخه مراد

جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَام لَهُ سِتُّ مِائَةِ جَنَاحٍ. متفق عليه وفي رواية الترمذي وفي

د جبرائيل عليه السلام قربت او ليدل دي (يعني په اصلي شکل کي ليدل)، هغه په داسي حال کي وليدل سو چي د هغه شپږ زره وزره وه، بخاري او مسلم، د ترمذي په روايت کي دا الفاظ دي

رواية الترمذي قال ما كذب الفؤاد ما رأى قال رأى رسول الله صلى الله عليه

چي و ماكذاب الفؤاد ما راى، په اړه ابن مسعود رضي الله عنه دا بيان وکړ چي رسول الله ﷺ په داسي

وسلم جبريل في حلة من رفرف قد ملأ ما بين السماء والأرض وله وللبخاري

حال کي جبرائيل عليه السلام وليدی چي هغه شنه جامه اغوستې وه او د آسمان او مځکي په منځ کي فضا په هغه سره معموره وه، د ترمذي او بخاري

في قوله لقد رأى من آيات ربه الكبرى قال رأى رفرفا أخضر سد أفق السماء

او يو بل روايت کي دا الفاظ دي چي ابن مسعود رضي الله عنه (و لقد راى من ايات ربه الكبرى) په اړه بيان وکړ چي رسول الله ﷺ شنو جامو والا وليدی يعني جبرائيل عليه السلام چي هغه د آسمان افق معموره کړې وو،

وسئل مالك بن أنس عن قوله تعالى إلى ربها ناظرة فقيل قوم يقولون إلى

او مالک بن انس رضي الله عنه څخه د دې آيت (الى ربها ناظرة) په اړه پوښتنه وسول، نو وښودل سول چي يو ډله (يعني معتزله) دا وايي چي

ثوابه فقال مالك كذبوا فأين هم عن قوله تعالى كلا إنهم عن ربهم يومئذ

په دې آيت کي د پروردګار په لور کتلو څخه مراد د الله تعالى ثواب ته کتل دي، نو مالک وويل د

خلک د رواغجن دي که دا صحیح وي نو بیا د الله تعالی ددې ارشاد څه معنا سوه : (کلا انهم

لمحجوبون قال مالك الناس ينظرون إلى الله يوم القيامة بأعينهم وقال لو

عن ربهم يومئذ لمحجوبون) (يعني په دغه ورځ به کفار د ديدار الهي څخه منع کړل سي) ددې څخه وروسته مالک رضي الله عنه وویل مسلمانان خلک به د قیامت په ورځ په خپلو سترګو سره الله تعالی ویني ، بیا یې وویل که

لم ير المؤمنون ربهم يوم القيامة لم يعير الله الكفار بالحجاب فقال كلا إنهم عن ربهم يومئذ لمحجوبون. رواه في شرح السنة.

مؤمنانو د قیامت په ورځ خپل پروردګار نه لیدلای نو الله تعالی به کفارو ته د دیدار الهي څخه د محرم کیدو عار نه ویلو ، الله جل جلاله فرمایلي دي : (کلا انهم عن ربهم یومئذ لمحجوبون). شرح السنه.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۸\ ۶۱۰، رقم: ۴۸۵۶، ومسلم ۱\ ۱۵۸،

تشريح: رسول الله صلی الله علیه وسلم، حضرت جبرائیل علیه السلام ولیدی، ددغه جملې په ذریعه حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څرګنده کړل چې د سورة نجم ددغه آیاتونو ضمیرونه حضرتِ جبرائیل علیه السلام ته راجع دي او د هغه محمول او مصداق رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د حضرت جبرائیل علیه السلام رویت قرب دی، نه د الله جل جلاله رویت قرب مراد دی لکه چې حضرت ابن عباس رضي الله عنه وایي نو د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه دا تاویل او تفسیر د بي بي عائشې رضي الله عنها د هغه تاویل او تفسیر مطابق دی کوم چې په ددغه آیاتو سره متعلق په تېر سوي حدیث کې ذکر سو ، څرګنده دې وي چې د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه شان او د هغه کمال علم مسلمه دی او علماؤ لیکلي دي چې د خلفاء اربعه څخه وروسته حضرت ابن مسعود رضي الله عنه په ټولو صحابه کرامو کې تر ټولو لوی عالم وو.

په هر حال د روایتو او اقوالو څخه څرګنده سوه چې د معراج په شپه کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله د سر په سترګو د لېدو په اړه د صحابه کرامو اختلاف دی، بي بي عائشې رضي الله عنها ددې څخه انکار کړی دی او حضرت ابن عباس رضي الله عنه ددې قائل دی، په دوئ کې هر یوه ته د صحابه کرامو تائید حاصل دی ، ځیني صحابه کرام د بي بي عائشې رضي الله عنها سره دی او ځیني د حضرت ابن عباس رضي الله عنه سره دی، بیا د صحابه کرامو څخه وروسته تابعین او علماء سلف هم پر دغه نقش قدم تللي دي ، ځیني دا وایي چې د معراج په شپه کې رسول الله صلی الله علیه وسلم ، الله جل جلاله په خپلو سترګو سره ولیدی او ځیني حضرات ددې څخه انکار کوي مګر په هغوئ کې ځیني داسي هم دي چې هغوئ

سکوت او توقف اختيار کړی دی او د يوې ډلي سره نه دی، ددغه حضراتو وينا ده چي د دواړو خواوو څخه څرګند دليل نسته ځکه موږ غوره وګڼل چي په دغه مسئله کي پټه خوله کېدل پکار دي او حقيقت الله ﷻ ته وسپارل سي چي پر اصل خبره باندي ددې څخه پرته څوک نه پوهيږي مګر جمهور علماء ددې قائل دي چي د معراج په شپه کي رسول الله ﷺ ته د الله ﷻ عيني ديدار تر لاسه سوی دی ، شيخ محي الدين نووي رحمه الله فرمايي، د اکثرو علماؤ په نزد راجح او مختار قول دادی چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه کي خپل پروردګار د سر په سترګو سره ليدلی دی او هغوئ ويلي دي چي ددې اثبات د رسول الله ﷺ څخه د اورېدو وروسته سوی دی، حضرت ابن عباس رضي الله عنه چي دا ويلي دي چي رسول الله ﷺ ته د معراج په شپه کي د الله ﷻ ليدنه په برخه سول نو هغوئ دا خبره د رسول الله ﷺ څخه د اورېدو وروسته کړې وه ، حال دا چي بي بي عائشې رضي الله عنها ددې په انکار کي د حديث څخه استدلال نه دی کړی، او په دې اړه يې د رسول الله ﷺ څخه د څه اورېدو روايت نه دی کړی، بلکه هغه چي څه ويلي دي ، هغه د قرآن ددغه آيت : ماكان لبشر ان يكلمه الله الا وحيا او من وراء حجاب، او ددغه آيت: لاتدركه الابصار وهو يدرک الابصار، څخه د خپل استنباط او اجتهاد نتيجه ده، حال دا چي ددغه آياتو په اړه هم د مفسرينو امامانو ليکلي دي چي لومړنی آيت: ما كان لبشر ان يكلمه الله...الخ، کي چي نفي بيان سوې ده هغه په حالت رويت کي د کلام نفي ده چي دهغه څخه د رويت بې کلام نفي قطعا نه لازميږي او دوهم آيت: لاتدركه الابصار...الخ، کي د ادراک ذکر دی چي دهغه معنی د احاطه ده او د احاطې د نفي څخه د مطلق رويت نفي نه مفهوم کيږي، ځينو نورو علماؤ هم ليکلي دي چي په ذکر سوې مسئله کي د حضرت ابن عباس رضي الله عنه په قول زيات اعتماد کيږي او دا ضروري ده چي هغه به دغه خبره د رسول الله ﷺ څخه د اورېدو پرته نه وي کړې او دا ممکن هم نه ده چي هغه دومره لويه خبره د خپل ګمان او اجتهاد څخه وکړي، نقل سوي دي چي حضرت ابن عمر رضي الله عنه د حضرت ابن عباس رضي الله عنه سره ډېر بحث او تکرار وکړ او پوښتنه يې ځيني وکړل چي ايا په حقيقت کي حضرت محمد ﷺ خپل پروردګار ليدلی دی، حضرت ابن عباس رضي الله عنه په پوره باور سره جواب ورکړ چي هو ليدلی يې وو، نو حضرت ابن عمر رضي الله عنه د هغه خبره په قطعي توګه تسليم کړل او د تردد او انکار اظهار يې ونه کړ، د عمر ابن راشد قول دی چي زموږ په نزد بي بي عائشې رضي الله عنها ته تر حضرت ابن عباس رضي الله عنه زيات علم نه وو ځکه ددې په مقابله کي د حضرت ابن عباس رضي الله عنه قول راجح او د باور وړ ګرځول کيږي او اکثر مشائخ هم د رويت قائل دي .

اوس د امام مالک رحمه الله روايت ته راسئ، کله چي هغه ته وښودل سول چي ځيني خلک

لكه معتزله دا وايي چي په آخرت كي به مؤمنان الله ﷻ نه ويني او د قرآن كريم ددغه آيت : الى ربها ناظرة، په اړه د هغوئ وينا ده چي په دغه آيت كي د الله ﷻ د ذات ليدو پر ځای ددې ثواب يعني د جنت نعمتونو او د هغه مرتبو كتل مراد دي، نو امام مالك رحمه الله د هغه خلكو سخت ترديد وكړ او وې فرمايل چي هغه خلک د عقل څخه ډېر ليري دي چي ددغه ظاهر معنی لرونكي آيت غلط تاويل كوي مگر دغه آيت ته (كلا انهم عن ربهم يومئذ لمحجوبون) ته نه گوري چي په هغه كي كافرانو ته ددې خبري پيغور وركړل سوی دی چي هغوئ به د قيامت په ورځ د پروردگار د ليدني څخه منع كړل سي، او هغوئ به د الله ﷻ د ليدني د خوشبختۍ څخه محروم وي، ددې څرگند مطلب دادی چي مؤمنان به الله ﷻ ويني او د هغه د ليدني په سعادت به برخمن كيږي كه دا خبره وي چي مؤمنان به د الله ﷻ د ليدني سعادت نه تر لاسه كوي نو بيا كفارو ته ددغه سعادت څخه د محرومۍ د خبر وركولو او هغوئ ته د پيغور وركولو څه ضرورت وو، څرگنده سوه چي په آخرت كي د كفارو په اړه تر ټولو لوی عذاب به دا وي چي هغوئ به د الله ﷻ دليدني څخه محروم وگرځول سي او تل به ددغه محرومۍ په ارمان كي اخته وي لكه څرنگه چي د مؤمنانو په اړه تر ټولو لوی اجر او ثواب به د الله ﷻ ليدنه وي او هغوئ به د ليدني په نعمت سره برخمن كيږي.

د الله ﷻ د دېدار كيفيت

﴿۵۴۲۰﴾: وَعَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَا أَهْلُ الْجَنَّةِ فِي

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: يو وخت به جنتيان په خپلو

نَعِيمِهِمْ إِذْ سَطَعَ لَهُمْ نُورٌ فَرَفَعُوا رُءُوسَهُمْ فَإِذَا الرَّبُّ قَدْ أَشْرَفَ عَلَيْهِمْ

نعمتونو كي وي نو ناڅاپه به يوه لويه تيزه رڼا معلومه سي، هغوئ به سرونه پورته كړي هغه رڼا ته به گوري نو خپل پروردگار به سربيره ښكاره ويني

مِنْ فَوْقِهِمْ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ قَالَ وَذٰلِكَ قَوْلُ اللّٰهِ سَلَامٌ

الله تعالى به جنتيانو ته فرمايي: اې جنتيانو! پر تاسو دي سلامتيا وي او دا معنا ده د الله تعالى ددغه قول (سلام

قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ قَالَ فنظر إِلَيْهِمْ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَلَا يَلْتَفِتُونَ إِلَى شَيْءٍ

قولا من رب الرحيم) دديځ څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمایل : بیا به الله تعالی د جنتیانو په لور وګوري او جنتیان به الله تعالی ته وګوري او په دیدار الهي کي به دومره غرق سي چي د

مِنَ النَّعِيمِ مَا دَامُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ حَتَّى يَحْتَجِبَ عَنْهُمْ وَيَبْقَى نُورُهُ وبركته

عليهم في ديارهم. رواه ابن ماجه.

جنت په نعمتونو کي به د یوه شي په لور متوجه نه سي او الله تعالی ته به ګوري تر دیځ چي الله تعالی به د هغوئ څخه مخفي سي او یوازي نور به یې پاته سي. ابن ماجه.

تخریج: سنن ابن ماجه ۱\ ٦۵، رقم: ۱۸۴.

تشریح: تر دیځ چي پروردګار به د هغوئ د نظرونو څخه مخفي سي ...الخ: ددیځ مطلب دادی چي هغه تر څو پوري غواړي د هغوئ د نظرونو په وړاندي به ځرګند وي او بیا به د هغوئ مخته حجاب حائل کړي مګر د هغه د نورانیت او د هغه د دیدار څخه تر لاسه کېدونکی کیف به پاته وي او حقیقت دادی چي هغه حجاب او د جنتیانو د نظر څخه د پروردګار مخفي کېدل هم د هغه له خوا پر خپلو بندګانو باندي یو ډول لطف او کرم دی ځکه چي د پروردګار جنتیان په خپل دربار کي حضور او شهود ساتل او هر وخت د هغوئ د نظر په وړاندي ځرګندېدل به یو داسي صورت وي چي دجنتیانو د تاب او طاقت څخه به وتلی وي، ځرګنده ده چي د یو وار لیدلو څخه وروسته بیا هغوئ ته د دومره وخت ضرورت وي چي په هغه کي به هغوئ ځان په واک کي کړلای سي، او خپل اصلي حالت ته بېرته راسي چي دجنت د نورو نعمتونو څخه په خوند اخیستلو سره د الله جَلَّ جَلَالُهُ د تجلي استحقاق د سره تر لاسه کړل سي، او هر وار د دیدار الهي نوی خوند او نوی کیف تر لاسه کړي.

==========

بَابُ صِفَةِ النَّارِ وَاَهْلِهَا

(د دوږخ او دوږخيانو بيان)

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د دوږخ د اور ګرمي

﴿۵۴۲۱﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَارُكُمْ جُزْءٌ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ستاسو د دنيا اور د دوږخ

مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنْ كَانَتْ لَكَافِيَةً قَالَ

د اور څخه په اويا برخو کي يو جز دی (يعني د دوږخ اور د دنيا د اور څخه اويا درجې زيات ګرم دی)، وويل سول اې د الله رسوله! د دنيا اور (د عذاب ورکولو لپاره) هم بس وو، نبي کريم ﷺ

فُضِّلَتْ عَلَيْهِنَّ بِتِسْعَةٍ وَسِتِّينَ جُزْءًا كُلُّهُنَّ مِثْلُ حَرِّهَا. متفق عليه و اللفظ للبخاري وفي رواية مسلم ناركم التي يوقد ابن ادم وفيها عليها وكلها بدل عليهم وكلهن.

وويل د دنيا تر اور د دوږخ اور نه شپېته درجې زيات کړل سوي دي او د هغه په (۶۹) برخو کي يوه برخه ستاسو د دنيا د اور برابر ده،. بخاري او مسلم او الفاظ د بخاري دي خو په يوه روايت د مسلم شريف کي د اسي الفاظ هم راغلي دي: (ناركم التي يوقد ابن ادم)، او هم په دې روايت کي (وعليهم) او (كلهن) پر ځای د (عليها) او (كلها) الفاظ دي.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶\۳۳۰، رقم: ۳۲۶۵، ومسلم ۴\۲۱۸۴، رقم: ۳۰-۲۸۴۳.

تشريح: د دنيا اور د دوږخ د اور د اوويا برخو څخه د يوې برخي کېدو مطلب دادی چي د دنيا اور څومره حرارت لري د دوږخ اور د هغه څخه اويا درجې زيات حرارت لري مګر کيدای سي چي د اويا د شمېر څخه مراد د دنيا د اور په مقابله کي د دوږخ د اور د ګرمۍ سختوالی او زياتوب بيانول وي نه دا چي د غه خاص شمېر مراد وي، يعني اصل مفهوم به دا وي چي د دوږخ

او رستاسو د دنيا د اور په مقابله كي ډېر زيات حرارت لري.

د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وسول او د هغه په جواب كي چي رسول الله ﷺ څه وفرمايل هغه د تاكيد له موخي د هغه جملې تكرار وو كوم چي رسول الله ﷺ په پيل كي فرمايلې وه، او د هغه څخه د جواب خلاصه دا راووتل چي بېله شكه د چا د سوځلو لپاره د دنيا دغه اور ډېر دى كه تاسو يو انسان په عذاب كي د اخته كولو لپاره په دغه اور كي واچوئ نو هغه به په سوځېدو سره اېرې سي مګر د دوږخ اور چي د كوم الهي عذاب لپاره تيار سوى دى د هغه تقاضا داده چي د هغه حرارت او ګرمي ددغه دنيا د اور د حرارت څخه ډېر زيات وي چي د الله ﷻ عذاب د دنياد عذاب څخه ممتاز وي او د دوږخ په هغه اور كي سوځېدونكو ته څرګنده سي چي د الله ﷻ عذاب دومره سخت او زيات دى، كه په دنيا كي يو سړى د هغه ځاى په عذاب كي سوځلى وي نو هغه عذاب به د هغه الهي عذاب په مقابله كي هيڅ نه وي، خلاصه دا چي د دوږخ اور په اصل كي الهي عذاب دى لكه څرنګه چي د هغه په اصناف عذاب كي ذكر كيږي ځكه هغه ددغه دنيا د اور په نسبت ډېر زيات حرارت لري.

د دوږخ راوستلو ذكر

﴿۵۴۲۲﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْتَى بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ زِمَامٍ مَعَ كُلِّ زِمَامٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَجُرُّونَهَا. رواه مسلم.

د ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت ديچي رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ به دوږخ د هغه ځاى څخه كوم ځاى چي الله تعالى پيدا كړى دى راوستل سي داسي چي اويا زره واګي به يې وي او هره واګه به د اويا زره ملائكو په لاسونو كي وي او ملائكي به هغه را كشوي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۴\ ۲۱۸۴، رقم: ۲۹- ۲۸۴۲.

د لغاتو حل: زِمام: وهو ما يشد به (واګي)

تشريح: مطلب دادى چي د قيامت په ورځ به دوږخ په لكونو ملائكي د هغه د ځاى څخه په را ايستلو سره د محشر د خلكو وړاندي راولي او داسي ځاى به يې كښېږدي چي هغه به د اهل محشر او جنت په منځ كي حائل سي او جنت ته د تللو لپاره د هغه پل صراط څخه پرته به څه لار

نه وي کوم چي د دوږخ پر شا به اېښودل سوي وي، د دوږخ چي اويا زره واګي دي د هغه مقصد به دا وي چي هغه راوستل سي نو پر دوږخيانو باندي به د خپل غضب اظهار کوي او غواړي به چي تهول تېر کړي نو ساتونکي ملائکي هغه د واګو په ذريعه منع کوي که د هغه واګي پرېښودل سي او هغه د حملې کولو څخه منع نه کړل سي نو هغه به مؤمنان او کافران تهول تېر کړي.

تر ټولو کم عذاب

﴿۵۴۲۳﴾: وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

إِنَّ أَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا مَنْ لَهُ نَعْلَانِ وَشِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ يَغْلِي مِنْهُمَا

په دوږخيانو کي تر ټولو کم او سپک عذاب چي به کوم سړي ته ورکول کيږي هغه دادی چي دوئ ته به د اور څپلی ورپه پښو سي چي د هغه به دوی د اور تسمې وي او د دغه شيانو څخه به

دِمَاغُهُ كَمَا يَغْلِ الْمِرْجَلُ مَا يَرَى أَنَّ أَحَدًا أَشَدُّ مِنْهُ عَذَابًا وَإِنَّهُ لَأَهْوَنُهُمْ عَذَابًا. متفق عليه.

د هغه ماغزه ايشي لکه څرنګه چي ديګ ايشي هغه سړي به دا عذاب تر ټولو سخت ګڼي حال دا چي هغه به تر ټولو معمولي عذاب وي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۱۷، رقم: ۶۵۶۱. ومسلم ۱\۱۶۹، رقم: ۳۶۴-۲۱۳.

د لغاتو حل: المرجل: قِدر النحاس: (دېګ)

تشريح: د دغه حديث څخه په څرګنده معلوميږي چي د عذاب په اعتبار به دوږخيان ډول ډول وي چي ځوک به په سخت عذاب کي اخته وي او ځوک به په سپک عذاب کي وي.

د دوږخ تر ټولو کم عذاب به د ابو طالب وي

﴿۵۴۲۴﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَهْوَنُ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا أَبُو طَالِبٍ وَهُوَ مُنْتَعِلٌ بِنَعْلَيْنِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ. رواه البخاري.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په دوږخيانو کي تر ټولو

سپک عذاب به ابو طالب ته وي هغه ته به دوې د اور څپلۍ ورپه پښو سي چي په هغه سره به يې ماغزه ايشي .بخاري.

تخريج لم نجده عند البخاري وهو بلفظه عند مسلم ۱۹۶/۱، رقم: ۳۶۲-۲۱۲.

تشريح ابو طالب د رسول الله ﷺ اکا وو ، دهغه شفقت او سرپرستۍ د رسول الله ﷺ ډېره مرسته وکړل ، که څه هم هغه اسلام قبول نه کړ مګر ترڅو چي ژوندی وو ، رسول الله ﷺ د مکې د کفارو د دښمنۍ او عداوت څخه په ساتنه کي يې تر خپله وسه هڅه کول او ددې په بدله کي هغه ته به په دوږخ کي تر ټولو کم عذاب وي .

يو دوږخي او يو جنتي

﴿۵۴۲۵﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْتَى بِأَنْعَمِ

د حضرت انس ﷛ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د دنيا زيات شتمن او نعمت

أَهْلِ الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُصْبَغُ فِي النَّارِ صَبْغَةً ثُمَّ يُقَالُ يَا

والا دوږخي به د قيامت په ورځ راوستل سي او هغه ته به د اور په کنده کي يو غوټه ورکړل سي او ورته وه به ويل سي اې

ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ خَيْرًا قَطُّ هَلْ مَرَّ بِكَ نَعِيمٌ قَطُّ فَيَقُولُ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ

د آزويه ! ايا تا خير ليدلی دی (يعني ارام دي تر لاسه کړی دی) ايا په دنيا کي يو وخت پر تا نعمتونه تير سوي وه؟ هغه به ووايي: يا، قسم په خدای اې پروردګاره :نه،

وَيُؤْتَى بِأَشَدِّ النَّاسِ بُؤْسًا فِي الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُصْبَغُ صَبْغَةً فِي الْجَنَّةِ

بيا به د جنتيانو څخه يو سړی راوستل سي چي هغه به په دنيا کي سخت محنت کړی وي او غم به يې برداشت کړی وی او هغه ته به په جنت کي يوه غوټه ورکړل سي

فَيُقَالُ لَهُ يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ بُؤْسًا قَطُّ هَلْ مَرَّ بِكَ شِدَّةٌ قَطُّ فَيَقُولُ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ مَا مَرَّ بِي بُؤْسٌ قَطُّ وَلَا رَأَيْتُ شِدَّةً قَطُّ. رواه مسلم.

او پوښتنه به ځيني وکړل سي اې د ادم زويه ! ايا تا يو وخت د محنت او سختۍ مخ ليدلی دی؟

تا غم او تکلیف برداشت کړی دی ؟ هغه به وایي یا قسم په خدای اې پروردګاره ! ما هیڅکله محنت او سختي نه ده لیدلې او نه راباندي هیڅکله غم او تکلیف راغلی دی . مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۴\۲۱٦۲، رقم: ۵۵- ۲۸۰۷.

تشریح: جنتي ته ډېره خوشحالي تر لاسه وي ځکه هغه به په جواب کي اوږدوالی اختیار کړي د هغه پر خلاف دوږخي به د مختصر جواب په ورکولو سره پټه خوله سي.

د شرک خلاف خبرداری

﴿۵۴۲٦﴾: وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَى لِأَهْوَنِ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د قیامت په ورځ به الله تعالی هغه خلکو ته چي هغوئ ته اسان او سپیک عذاب ورکړی وي وفرمایي:

أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَوْ أَنَّ لَكَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ أَكُنْتَ

که ستا سره د دنیا په شیانو کي یو شی وي او د هغه په ورکولو سره ته ددې عذاب څخه خلاصیدلای سي نو ایا تا به داسي کړی وای هغه به وایي هو، الله تعالی به ورته وفرمایي کله

تَفْتَدِي بِهِ فَيَقُولُ نَعَمْ فَيَقُولُ أَرَدْتُ مِنْكَ أَهْوَنَ مِنْ هَذَا وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي شَيْئًا فَأَبَيْتَ إِلَّا أَنْ تُشْرِكَ بِي. متفق عليه.

چي ته د آدم علیه السلام په ملا کي وې هغه وخت ما ستا څخه تر دې د زیات اسان شي غوښتنه کړې وه هغه دا چي ته به هیڅوک زما سره نه شریکوې مګر تا انکار وکړ او زما سره دي نور خلک شریکان کړل. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۱٦، رقم: ٦۵۵۷، ومسلم ۴\۲۱٦۰، رقم: ۵۱- ۲۸۰۵.

تشریح: د لفظي معنی په اعتبار دا ځای (اردت منک ...الخ) معنی به دا وي چي ما ستا څخه تر دې هم اسانه شی غوښتی وو، او مظهر رحمه الله لیکلي دي چي دلته د اراده لفظ د امر په معنی کي دی یعني د غوښتلو څخه مراد حکم ورکول دي او په اراده او امر کي فرق دادی چي په کائناتو کي څه کیږي ټول د هغه په اراده او مشیت سره کیږي حال دا چي د امر اطلاق کله پر هغه شي باندي هم کیږي چي د هغه د ارادې او مشیت خلاف وي، طیبي رحمه الله ویلي دي: صحیح

خبره داده چي دلته د اراده ميثاق يعني عهد اخيستلو باندي محمول كړل سي چي د هغه يادونه په قرآن كريم كي داسي فرمايل سوې ده : (واذ اخذ ربک من بني ادم من ظهورهم ذريتهم ...الخ) او ددې قرينه خپله د حديث قدسي دغه الفاظو (وانت في صلب آدم) پر عهد ماتولو باندي محمول كړل سي.

په عذاب كي تفاوت او درجي

﴿۵۴۲۷﴾: وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِنْهُمْ

د حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په دوږخيانو كي به

مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى كعبيه ومِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى رُكْبَتَيْهِ وَمِنْهُمْ مَنْ

ځيني خلک هغه وي چي د هغوئ تر بجلكو پوري به اور وي ځيني به هغه وي چي د هغوئ زنگنو ته به اور ورسيږي،

تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى حُجْزَتِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى تَرْقُوَتِهِ. رواه مسلم.

ځيني به هغه وي چي د هغوئ تر ملا پوري به اور وي او ځيني به هغه وي چي د هغوئ تر غاړو پوري به اور وي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۴\۲۱۸۵، رقم: ۳۳-۲۸۴۵.

د لغاتو حل: حجزته: اى معقد ازاره و وسطه. الترقوة: عظمة مشرفة بين ثغرة النحر والعاتق(كرغنكه)

تشريح: په دغه حديث كي ددې خبري يادونه ده چي دوږخيان به د عذاب په كموالي او سختوالي كي ډول ډول وي، ځوک چي په دنيا كي د كومي درجې بې عقيدې او بدعمله وي هغه ته به د هغه درجې عذاب وركول كيږي.

د دوږخي بدن

﴿۵۴۲۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَيْنَ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په دوږخ كي به د كافر د

مَنْكِبَيِ الْكَافِرِ فِي النَّارِ مَسِيرَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ لِلرَّاكِبِ الْمُسْرِعِ، وفي رواية

دواړو اوږو په منځ كي دومره فاصله وي څومره چي د تيز رفتاره آس د درو ورځو مسافت دى،

او په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي په دوږخ کي به

ضرس الکافر مثل احد وغلظ جلده مسیرة ثلث ، رواه مسلم وذکر حدیث ابي هریرة اشتکت النار الی ربها في باب تعجیل الصلوة.

د کافر غاښ د احد د غره برابر وي او د هغه د بدن پوست به د درو ورځو د تگ برابر غټ وي، د ابوهریره رضي الله عنه حدیث (اشتکت النار)، په باب تعجیل الصلوة کي بیان سوی دی . مسلم.

تخریج: صحیح مسلم: ۴\۲۱۸۹، رقم: ۴۴- ۲۸۵۱.

تشریح: په دغه حدیث کي د دوږخیانو د بدن غټېدو یادونه ده، حال دا چي په یوه روایت کي راغلي دي چي د قیامت په ورځ به متکبرین د حشر په میدان کي داسي راوستل سي چي د هغوئ بدنونه به د مېږیانو په اندازه وي او د هغوئ شکلونه به د خلکو وي او بیا به هغوئ په شړلو سره بندیخانې ته بوتلل سي، نو په دغه دواړو روایتو کي تطبیق دادی چي د متکبرینو څخه مراد گناه کاره مؤمنان دي . حال دا چي په ذکر سوي حدیث کي کفار ذکر سوي دي مگر صحیح خبره داده چي هغوئ به د حشر په میدان کي د مېږیان په شکل راوستل سي چي هلته د خلکو تر پښنو لاندي کېدو سره ښه مېده کړل سي ، ددې څخه وروسته د هغوئ بدن خپل اصلي حالت ته راسي په دوږخ کي به واچول سي، په دوږخ کي به دهغوئ بدن دوهم وار غیر معمولي سي او هغوئ غټ والی او خپرېدل به دومره زیات سي چي د هغه یادونه په حدیث کي سوې ده او هغوئ بدن به دومره غټ او چاغ کړل سي چي هغوئ ته زیات تر زیات عذاب ورسیږي .

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د دوږخ اور

﴿۵۴۲۹﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عن النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال أُوقِدَ عَلَى النَّارِ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى احْمَرَّتْ ثُمَّ أُوقِدَ عَلَيْهَا أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى ابْيَضَّتْ ثُمَّ أُوقِدَ عَلَيْهَا أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى اسْوَدَّتْ فَهِيَ سَوْدَاءُ مُظْلِمَةٌ. رواه الترمذي.

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل : د دوږخ اور تر زر کاله

پوري بل کړل سو تر دې چي هغه سور سو، بیا زر کاله نور بل کړل سو تر دې چي هغه سپین سو، بیا زر کاله نور بل کړل سو تر دې چي هغه تور سو او س هغه تور او تاریک دی. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۶۱۲، رقم: ۲۵۹۱.

تشريح: تر دې چي هغه سپین سو، دا د اور خاتمه ده چي هغه تر ډېره وخته پوري بلیږي او بنه تېز سي نو بالکل سپین معلومیږي، مخکي چي په هغه کي کوم سوروالی وي هغه به د دود د ګډون په وجه وي.

په هر حال دا حدیث ددې خبري دلیل دی چي دوږخ په وجود کي راغلی دی لکه چي د اهل سنت والجماعت مذهب دی، ددې پر خلاف د معتزلو مذهب دادی چي دوږخ تر اوسه تیار سوی نه دی او په وجود کي نه دی راغلی د اهل سنت والجماعت لوی دلیل د قرآن کریم په دغه آیت: (واتقو النار التي اعدت للكافرين) کي د اعدت لفظ دی چي د ماضي په صیغه سره استعمال سوی دی.

د کافر دوږخي جسامت

﴿۵۴۳۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضِرْسُ الْكَافِرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِثْلُ أُحُدٍ وَفَخِذُهُ مِثْلُ الْبَيْضَاءِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ مَسِيرَةُ ثَلَاثٍ مِثْلُ الرَّبَذَةِ. رواه الترمذي.

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د قیامت په ورځ به د کافر غاښ د احد د غره برابر وي او ورون به یې د بیضاء د غره په ډول وي او د هغه د ناستي ځای به درې میله اوږد وي لکه د مدینې څخه چي ربذه (پر درې میله فاصله) واقع ده. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۴\۶۰۶، رقم: ۲۵۷۸.

د لغاتو حل: البيضاء: هو اسم جبل (د یو غره نوم). الربذة: قرية معروفة قرب المدينه (يو كلى)

تشريح: ربذه د مدینې منورې د کلیو څخه د یو کلي نوم دی چي هغه د درو ورځو په فاصله د ذات عرق کلي ته نژدې دی، نو څرنګه چي ربذه ده، ددې څخه مراد دادی چي کافر دوږخي به د خپل اوږد او پلن بدن په وجه په خپله ناسته کي دومره ځای نیسي څومره چي د مدینې څخه تر ربذه پوري فاصله ده.

﴿۵۴۳۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ غِلَظَ جِلْدِ الْكَافِرِ اثْنَانِ وَأَرْبَعُونَ ذِرَاعًا وَإِنَّ ضِرْسَهُ مِثْلُ أُحُدٍ وَإِنَّ مَجْلِسَهُ مِنْ جَهَنَّمَ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ. رواه الترمذي.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د کافر د بدن د پوست غټ والى به (په دوږخ کي) دو څلوېښت گزه وي، غاښ به يې د احد د غره برابر وي د ناستي ځاى به يې په دوږخ کي دومره وي لکه مابين د مکې او مدينې. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۶۰۶\۴، رقم: ۲۵۷۷.

تشريح: په يوه روايت کي د ۴۲ لاسه د وضاحت لپاره د بذرع الجبار الفاظ هم نقل سوي دي، يعني لاس هم د يو اوږد او پلن سړى لاس، وړاندي په حديث کي د کافر دوږخي د ناستي ځاى د مدينې او ربذه درمياني فاصله بيان سوې ده حال دا چي په دغه حديث کي د مکې او مدينې درمياني فاصله ذکر سوې ده، علامه ابن حجر رحمه الله ليکلي دي: د اندازې دغه فرق او اختلاف په اصل کي د کافرانو په عذاب کي دفرق او اختلاف په وجه دى، کوم کافران چي په سخت عذاب کي اخته وي د هغوئ بدن به په هغه اعتبار اوږد او پلن وي او کوم کافران چي نسبتا د کم عذاب وړ وي د هغوئ بدنونه به هم نسبتا کم اوږده او پلن وي. پر همدې باندي د پوست او نورو شيانو اختلاف هم قياس کيداى سي.

﴿۵۴۳۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْكَافِرَ لَيُسْحَبُ لِسَانُهُ الْفَرْسَخَ وَالْفَرْسَخَيْنِ يَتَوَطَّؤُهُ النَّاسُ. رواه احمد و الترمذي وقال هذا حديث غريب.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: کافر به (په دوږخ کي) خپله ژبه يو فرسخ او دوو فرسخو پوري راوباسي او خلک به ورباندي پښې ايږدي. ترمذي.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۹۲\۲، والترمذي ۶۰۶\۴، رقم: ۲۵۸۰.

د لغاتو حل: يتوطؤه: اي يطؤنه باقدامهم ويمشون عليه. (تر پښو لاندي کول)

د دوږخ غر

﴿۵۴۳۳﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الصَّعُودُ جَبَلٌ مِنْ نَارٍ يَتَصَعَّدُ فِيهِ الْكَافِرُ سَبْعِينَ خَرِيفًا وَيَهْوِي به كَذٰلِكَ فيه أَبَدًا. رواه الترمذي.

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: صعود (چي د هغه ذكر په قرآن كريم كي دی) د اور يو غر دی چي پر هغه به كافر تر اويا كاله پوري خيږول كيږي او بيا به راشوه سي او هغه به تر اويا كاله پوري رالغړيږي او همېشه به همداسي وي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي: ۴\۶۰۵، رقم: ۲۵۷۶.

د دوږخي خوراک

﴿۵۴۳۴﴾: وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال فِي قَوْلِهِ كَالْمُهْلِ اي كَعَكَرِ الزَّيْتِ فَإِذَا قُرِّبَ إِلَى وَجْهِهِ سَقَطَتْ فَرْوَةُ وَجْهِهِ فِيهِ. رواه الترمذي.

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دی چي نبي كريم ﷺ د دغه آيت (ان شجرة الزقوم طعام الاثيم كالمهل)، (د زقوم درخته د مهل په ډول د ګناه كارو خوراک دی) د مهل لفظ په اړه يې وفرمايل: چي دا په شان د خيرو د تيلو او به دي كوم وخت چي دا د دوږخي مخته نژدې راوړل سي (نو د ګرمی په وجه) به د هغه د مخ پوست واوړي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۶۰۷، رقم: ۲۵۸۱.

د ګرمو اوبو عذاب

﴿۵۴۳۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْحَمِيمَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د دوږخيانو پر سر به تودې

لَيُصَبُّ عَلَى رُءُوسِهِمْ فَيَنْفُذُ الْحَمِيمُ حَتَّى يَخْلُصَ إِلَى جَوْفِهِ فَيَسْلِتُ مَا فِي

اوبه واچول سي تر دې چي د هغه ګرمي به د سر څخه تر نس پوري ورسيږي او هغه شيان به پرې

جَوْفِهِ حَتَّى يَمْرُقَ مِنْ قَدَمَيْهِ وَهُوَ الصَّهْرُ ثُمَّ يُعَادُ كَمَا كَانَ. رواه الترمذي.

کړي کوم چي په نس کي دننه دي هغه به ويلي کړي او هغه شيان به د قدمونو پر لار را وبهيږي او دا (صهر) دی چي ذکر يې د قرآن کريم په دغه آيت کي دی : (يصيب من فوق رءوسهم الحميم ...) ، (د هغوئ پر سرونو به تودې اوبه واچول سي چي په هغه سره به په نس کي دننه شيان ويلي کړل سي او پوست به يې هم ويلي کړل سي) او بيا به همداسي سي لکه څرنګه چي وو. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۶۰۷، رقم: ۲۵۸۲.

د لغاتو حل: فيسلت: يمسع و يقطع الحميم. پرې کول

تشريح: د صهر معنی د ويلي کېدو ده او دغه لفظ چي د هغه وضاحت رسول الله ﷺ په ذکر سوي تفصيل بيان کړ، د قرآن کريم په دغه آيت کي راغلی دی :

يُصَبُّ مِن فَوْقِ رُؤُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ، يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ

ژباړه: او د هغوئ سربېره به تودې اوبه اچول کيږي چي په هغه سره به د نس شيان يعني کولمې او پوست ټول ويلي سي.

بيا به هغه همداسي سي، مطلب دادی چي دد ورږخيانو سره د تودو اوبه دغه عمل به د عذاب په توګه پاته سي يعني دد غه عذاب څخه وروسته به هغوئ خپل حالت ته راسي ،د هغوئ پوست به همدارنګه سي او دهغوئ کولمې به په نس کي پر خپل ځای سالمي پاته سي بيا به پر هغوئ هغه تودې اوبه واچول سي چي د ننه په تاثير کولو سره به نس ته ورسيږي او د کولمو او نورو اندامو په پرېکولو سره به د پښو پر لار راوځي، همدغه لړۍ به روانه وي ، ددې ثبوت د قرآن کريم دد غه الفاظو څخه هم تر لاسه کيږي :

(كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا).

د دوږخيانو د څښلو اوبه

﴿۵۴۳۶﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ وَيُسْقَى مِنْ

د حضرت ابو امامه رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ دد غه آيت (يسقى من ماء صديد

مَاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ قَالَ يُقَرَّبُ إِلَى فِيهِ فَيَكْرَهُهُ فَإِذَا أُدْنِيَ مِنْهُ شَوَى وَجْهَهُ

يتجرعه)، (دوږخيانو باندي به د دوږخيانو زړي اوبه وڅښل سي چي هغه به څاڅکي څاڅکي ځيښي) په اړه وفرمايل دا اوبه چي د دوږخي خولې ته نژدې کړل سي نو هغه به يې بد وګڼي بيا

وَوَقَعَتْ فَرْوَةُ رَأْسِهِ فَإِذَا شَرِبَهُ قَطَّعَ أَمْعَاءَهُ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ دُبُرِهِ يَقُولُ اللّٰهُ

چي په خوله کي ور واچول سي نو د هغه خوله به وايشول سي او د هغه د سر پوست به وغورزيږي بيا چي په وچيښل سي نو کولمې به يې ور ځيري کړي تر دې چي هغه کولمې به د لويو بولو تر ځای راووځي، الله تعالی فرمايي:

وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ وَيَقُولُ وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ. رواه الترمذي

او په دوږخيانو به ګرمي اوبه وچښل سي چي د هغوئ کولمې به پرې پرې کړي او الله تعالی فرمايي: که دوږخيان د اوبو لپاره فرياد وکړي نو په دغه اوبو سره به يې فرياد رسي وکړل سي چي ايشولي به وي چي خوله به يې ور وشوړوي او دا اوبه د ځيښلو ډير خراب شي دی. ترمذي

تخريج : سنن الترمذي ۴\۶۰۸، رقم: ۲۵۸۳.

د دوږخ احاطه

﴿۵۴۳۷﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِسُرَادِقِ النَّارِ أَرْبَعَةُ جُدُرٍ كِثَفُ كُلِّ جِدَارٍ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ سَنَةً. رواه الترمذي.

د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د دوږخ د احاطې به څلور ديوالونه وي د هر ديوال غتوالی به د څلوېښتو کالو د مزل برابر وي. ترمذي.

تخريج : سنن الترمذي ۴\۶۰۸، رقم: ۲۵۸۴.

﴿۵۴۳۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ أَنَّ دَلْوًا مِنْ

غَسَّاقٍ يُهَرَاقُ فِي الدُّنْيَا لَأَنْتَنَ أَهْلَ الدُّنْيَا. رواه الترمذي.

د حضرت ابو سعيد خدري رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: كه دد غه ژړو او بو يو سلواغه چي د دوږخيانو د زخمونو څخه به جاري وي په دنيا كي توی سي نو د دنيا ټول خلک به بدبويه سي. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي: ۶۰۸\۴، رقم: ۲۵۸۴.

د لغاتو حل: غساق: ما يسيل من صديد اهل النار (نوونه)

﴿۵۴۳۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ هٰذِهِ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ دا آيت تلاوت كړ: (اتقوا الله حق

الْاٰيَةَ اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى

تقاته ولا تموتن الا وانتم مسلمون)، (د الله تعالى څخه وبيرېږئ لكه څرنګه چي ور څخه بيريدل پكار دي او هر كله چي مړه كيږئ نو مسلمان مړه كيږئ)، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل:

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ أَنَّ قَطْرَةً مِنَ الزَّقُّومِ قُطِرَتْ فِي دَارِ الدُّنْيَا لَأَفْسَدَتْ عَلَى

كه د زقوم د درختي يو څاڅكی په دنيا كي وڅاڅي نو د مځكي د اوسيدونكو د ژوند اسباب به

أَهْلِ الارض مَعَايِشَهُمْ فَكَيْفَ بِمَنْ يَكُونُ طَعَامَهُ. رواه الترمذي و قَالَ هٰذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

برباد كړي بيا د هغه سړي به څه حال وي چي د هغه خوراک زقوم وي. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي: ۶۰۹\۴، رقم: ۲۵۸۵.

تشريح: (حق تقاته) لكه څرنګه چي د هغې څخه د بېرېدو حق دی، ددې مطلب د واجباتو پر ځای كول او د منع سوو شيانو څخه ځان ساتل دي، حضرت ابن مسعود رضی الله عنه دد غه الفاظو تفسير داسي كړی دی: هو ان يطاع فلا يعصي ويشكر فلا يكفر ويذكر فلا ينسي، او د الله جل جلاله څخه د بېرېدو حق دادی چي د هغه پيروي وكړل سي او په هيڅ حال كي د هغه نافرماني ونه كړل

سي او د هغه شکر ادا کړل سي او په هیڅ حال کي د هغه ناشکري و نه کړل سي ، هغه یاد کړل سي او په هیڅ حال کي هغه هېر نه کړل سي .

حاکم دغه تفسیر او وضاحت د رسول الله ﷺ څخه نقل کړی دی ، همدارنګه ابن مردویه او ابن حاتم او محدثینو دا صحیح ګرځولي دي، په هر حال که دغه الفاظ (حق تقاته) د تقوا د بیانولو لپاره وي یعني دا به وویل سي چي د حق تقاته څخه مراد کمال تقوا ده نو بیا هیڅ مشکل نه پاته کیږي او که دغه الفاظ د اصل تقوا تعبیر وګرځول سي نو بیا دا ویل کیږي چي دغه آیت د قرآن کریم د دغه دوهم آیت (فاتقوا الله ما استطعتم) په ذریعه منسوخ وي، ځکه چي اصل تقوا یعني د الله جلاله څخه د هغه د مرتبې سره مطابق ثوک اختیارولای سي .

اوس دا سوال پیدا کیږي چي رسول الله ﷺ د دغه آیت تلاوت کولو څخه وروسته کوم مضمون ته اشاره وفرمایل، هغه د دغه آیت سره څه مناسبت لري، نو د دې جواب دادی چي په اصل کي تقوا د دوږخ د عذاب څخه د سلامتیا سبب دی او تقوا نه اختیارول د دوږخ په عذاب کي اخته کېدل دي نو رسول الله ﷺ په دغه مناسبت د دوږخ د ځیني عذاب ذکر کول مناسب وګڼل .

د دوږخیانو د خولې بدصورتي

﴿۵۴۴۰﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ قَالَ تَشْوِيهِ النَّارُ فَتَقَلَّصُ شَفَتُهُ الْعُلْيَا حَتَّى تَبْلُغَ وَسَطَ رَأْسِهِ وَتَسْتَرْخِي شَفَتُهُ السُّفْلَى حَتَّى تَضْرِبَ سُرَّتَهُ . رواه الترمذي.

د حضرت ابو سعید رضي الله عنه څخه روایت دی چي نبي کریم ﷺ د قرآن مجید د دغه الفاظو (وهم فیها کالحون.....) ، (دوږخیانو به په دوږخ کي تندیان تریو کړي وي او غابنونه به یې خلاص کړي وي) ، په اړه وفرمایل : اور به د کافر خوله وشوړوي ، سربیره شونډه به یې پورته ولاړه سي تر دې چي نیم سر ته به ورسیږي او لاندي شونډه به یې را وزړیږي تر دې چي د نامه سره به یې لګیږي. ترمذي

تخريج : سنن الترمذي: ۶۰۹\۴، رقم: 2586.

د لغاتو حل: كالحون: اي عابسون حين تحترق وجوههم من النار.

تشريح: د قرآن کریم ذکر سوی آیت داسي دی :

تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ .

ژباړه: د دوږخ اور به د هغه دوږخيانو مخونه سوځي او په هغه دوږخ کي به دهغوئ مخونه خراب وي.

د كالح څخه مراد هغه سړی دی چي د هغه شونډي په وچېدو سره لوړي سوي وي او غاښونه يې معلوميږي، ځينو مفسرينو د كالحون معنى دا كړې ده چي د هغوئ تنديان به تريو وي او ځينو مفسرينو ويلي دي چي دهغوئ غاښونه به معلوميږي، دغه دوهمه معنى د رسول الله ﷺ د ذكر سوي وضاحت سره زياته مناسبه ده مګر د هغوئ مخونه به خراب وي، دا يوه داسي معنى ده چي په هغه کي لغوي معنى او د رسول الله ﷺ د وضاحت ټولو رعايت كيږي.

د خدای ﷻ د بيري ژړاوي

﴿۵۴۴۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ابْكُوا

د حضرت انس ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: اې خلكو! (د الله د بيري

فَإِنْ لَّمْ تَسْتَطِيْعُوا فَتَبَاكُوا فَإِنَّ أَهْلَ النَّارِ يَبْكُوْنَ فِي النَّارِ حَتَّى تَسِيْلَ

څخه) وژاړئ، كه ژړا نه درځي نو په تكليف سره وژاړئ (يعني ځان ته ژړا راولئ) ځكه چي دوږخيان به په دوږخ كي ژاړي او د هغوئ اوښكي به

دُمُوْعُهُمْ فِي وُجُوْهِهِمْ كَأَنَّهَا جَدَاوِلُ حَتَّى تَنْقَطِعَ الدُّمُوْعُ فَتَسِيْلُ الدِّمَاءَ

فَتَقَرَّحُ الْعُيُوْنُ فَلَوْ أَنَّ سُفُنًا أُزْجِيَتْ فِيْهَا لَجَرَتْ. رواه في شرح السنة.

پر باړخوګانو داسي بهيږي لكه د اوبو لښتي بيا به اوښكي ختم سي اوويني به جاري سي چي ستركي به يې زخمي سي كه د هغوئ په اوښكو كي كښتي جاري كړل سي نو په هغه كي به رواني سي. شرح السنه

تخريج: البغوي في شرح السنة ۱۵\۲۵۳، رقم: ۴۴۱۸.

د لغاتو حل: ازجيت: من الازجاء اي ارسلت. (لمرل).

د دوږخيانو حالت

﴿۵۴۴۲﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلْقَى عَلَى

د حضرت ابو درداء رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : دوږخيان به په سخته لوږه

أَهْلِ النَّارِ الْجُوعُ فَيَعْدِلُ مَا هُمْ فِيهِ مِنَ الْعَذَابِ فَيَسْتَغِيثُونَ فَيُغَاثُونَ بِطَعَامٍ

كي اخته كړل سي او د لوږي دا عذاب به د هغه عذاب برابر وي چي په هغه كي به دوږخيان د مخكي څخه اخته وي ، بيا به هغوئ د لوږي د زياتوالي څخه فرياد كوي د هغوئ فرياد به واوريدل سي او د خوراك لپاره به هغوئ ته

مِنْ ضَرِيعٍ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ فَيَسْتَغِيثُونَ بِالطَّعَامِ فَيُغَاثُونَ بِطَعَامٍ

ضريع وركړل سي (ضريع يو ازغي لرونكي او سخت بدبويه وابنه دی) دا خوراك به نه د هغوئ نس ډكوي او نه به د هغوئ لوږه دفع كړي، هغوئ به بيا فرياد وكړي او خوراك به غواړي د هغوئ فرياد اوريدو سره به داسي خوراك وركړل سي چي

ذِي غُصَّةٍ فَيَذْكُرُونَ أَنَّهُمْ كَانُوا يُجِيزُونَ الْغُصَصَ فِي الدُّنْيَا بِالشَّرَابِ

په ستوني كي به يې وموښلي يعني نه خو به نس ته ځي او نه به د خولې څخه راوځي ، بيا به هغوئ ته دا خبره وريادوه سي چي په دنيا كي به د چا په ستوني كي يو شی وموښتی نو هغه به يې په اوبو سره كښته كوئ،

فَيَسْتَغِيثُونَ بِالشَّرَابِ فَيُرْفَعُ إِلَيْهِمُ الْحَمِيمُ بِكَلَالِيبِ الْحَدِيدِ فَإِذَا دَنَتْ مِنْ

هغوئ به د اوبو لپاره فرياد وكړي نو د اوسپني په انبورونو نيولو سره چي ورته ګرمي اوبه وړ

وُجُوهِهِمْ شَوَتْ وُجُوهَهُمْ فَإِذَا دَخَلَتْ بُطُونَهُمْ قَطَّعَتْ مَا فِي بُطُونِهِمْ فَيَقُولُونَ

نژدې كړل سي نو مخونه به يې وسوځي بيا او به چي نس ته ورسي نو د نس شيان به يې پاره پاره كړي بيا به دوږخيان په خپل منځ كي وايي

ادْعُوا خَزَنَةَ جَهَنَّمَ فَيَقُولُونَ أَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى قَالُوا

د دوږخيانو د ساتونكو څخه دعاء وغواړئ (چي زموږ په عذاب كي كمي راسي) د دوږخ ساتونكی به د هغوئ په خواست اوريدو سره وايي ايا تاسو ته د الله رسولان په واضحه نښو او دلائلو سره نه وه راغلي، دوږخيان به وايي هو راغلي وه ، د دوږخ ساتونكي به ورته وايي

فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ قَالَ فَيَقُولُونَ يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا

تاسو په خپله دعاء وکړي، او د کافرانو دعاء به بالکل بې گټي او بیکاره وي، بیا به دوږخیان په خپل منځ کي وايي د دوږخ خزانچي (پهره دار) را وغواړئ نو هغوئ به د دوږخ خزانچي (پهره دار) ته وايي اې مالکه!

رَبُّكَ قَالَ فَيُجِيبُهُمْ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ قَالَ الْأَعْمَشُ نُبِّئْتُ أَنَّ بَيْنَ دُعَائِهِمْ وَبَيْنَ

ته د خپل پروردګار څخه دعاء وغواړه چي موږ ته مرګ راولي، هغوئ به ورته وايي تاسو به همېشه دلته په دې حال کي اوسئ، دد غه حدیث د یو راوي اعمش بیان دی چي ما ته ښودل سوي دي چي د دوږخیانو او د دوږخ د خزانچي په منځ کي چي کومي خبري اتري کیږي

إِجَابَةِ مَالِكٍ إِيَّاهُمْ أَلْفَ عَامٍ قَالَ فَيَقُولُونَ ادْعُوا رَبَّكُمْ فَلَا أَحَدَ خَيْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ

په هغه کي به زر کاله تیر سي بیا چي دوږخیان د هغه څخه نا امیده سي نو په خپل منځ کي به وايي د خپل پروردګار څخه دعاء وغواړئ چي ستاسو د پروردګار څخه غوره هیڅوک نه سته،

فَيَقُولُونَ رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ

نو هغوئ به وايي اې زموږ پروردګاره! زموږ بدبختي پر موږ غالبه سوې ده او موږ د ګمراهانو خلکو څخه یو، اې پروردګاره! موږ د دوږخ څخه وباسې، که دد ې څخه وروسته هم

عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ قَالَ فَيُجِيبُهُمْ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ قَالَ فَعِنْدَ ذَلِكَ

موږ د کفر په لور ولاړ سو نو پر خپل ځان باندي به په خپله ظلم کونکي یو، الله تعالی به هغوئ ته په جواب کي وايي زیانکاره اوسئ په دوږخ کي او زما سره خبري مه کوئ، رسول الله ﷺ فرمايي د الله تعالی دد ې خبري اورېدو سره به هغوئ

يَئِسُوا مِنْ كُلِّ خَيْرٍ وَعِنْدَ ذَلِكَ يَأْخُذُونَ فِي الزَّفِيرِ وَالْحَسْرَةِ وَالْوَيْلِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَالنَّاسُ لَا يَرْفَعُونَ هَذَا الْحَدِيثَ. رواه الترمذي

دهر ډول خیر څخه نا امیده سي او دد ې څخه وروسته به هغوئ ژړا وي کوي او په حسرت او افسوس سره به عذاب زغمي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي: ۶۰۹\۴، رقم: ۲۵۸۶.

د لغاتو حل: ضريع: وهو نبت بالحجاز له شوک لاتقربه دابة لخبثه (يو ازغي لرونکی نبات)

تشريح: د هغه لوږي سزا به د هغه د عذاب په اندازه وي ...الخ: مطلب دادی چي پر هغوئ باندي کومه لوږه مسلط کړل سي د هغه درد به د دوږخ د عذاب د ټولو دردونو برابر وي ، ددې څخه معلومه سوه چي د لوږي او ر د دوږخ د اور په ډول دی .

او د هغوئ فرياد رسول به د ضريع خوړلو په ذريعه کيږي: يعني کله چي هغه دوږخيان د لوږي څخه په بې تابه کېدو سره د خوراک لپاره څه وغواړي نو هغوئ ته به د ضريع خوراک ورکړل سي، څرګنده دي وي چي ضريع يو ازغي لرونکی بوټی دی چي په حجاز کي وي، دا يو داسي زهرجن او تريخ بوټی دی چي هغه ته حيوانان هم نه سي ور نژدې کېدای او که يو حيوان يې وخوري نو سمدستي مړ کيږي، په هر حال دلته په حديث کي د ضريع څخه مراد د اور ازغيان دي چي تر ايلوا زيات تريخ ، مردار او بدبويه او تر اور زيات هلاکوونکی دی .

او نه به يې چاغوي او نه به يې لوږه دفع کوي، دا په اصل کي د قران کريم دغه آيت کريمه ته اشاره ده :

لَّيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلاَّ مِن ضَرِيعٍ ، لاَ يُسْمِنُ وَلاَ يُغْنِي مِن جُوعٍ .

ژباړه: او هغه دوږخيانو ته د يو ازغي لرونکي بوټي څخه پرته بل هيڅ خوراک نسته چي نه خو به خوړونکي چاغوي او نه به يې لوږه دفع کوي .

په ستوني کي د منښلېدونکي خوراک په ذريعه د فرياد کولو مطلب دادی چي په دوهم وار به هغوئ ته هډوکي يا د اور ازغيان او نور داسي شيان ورکړل سي چي په ستوني کي به يې بند سي نه به تر ستوني کښته کيږي او نه به دباندي راوځي، نو د حديث په دغه جمله کي دغه آيت کريمه ته اشاره ده :

إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالاً وَجَحِيمًا ، وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا.

ژباړه: بېله شکه د کافرانو لپاره زموږ سره زولنې دي او د دوږخ بل سوی اور دی او په ستوني کي منښلېدونکی خوراک دی دی او درد ناک عذاب دی .

د حديث د غه الفاظ : (وما دعاء الكافرين الا في ضلال)، او د کافرانو دعاء د تاوان څخه پرته نور هيڅ نه ده، دا هم په اصل کي د قرآن کريم الفاظ دي او د هغوئ دعاء په تاوان سره ځکه تعبير سوې ده چي هغه وخت به د هغوئ په اړه هيڅ دعاء او شفقت په کار نه ورځي که هغوئ

خپله دعاء وکړي یا بل څوک دعاء ورته وکړي او شفاعت یې وکړي، مګر ددې څخه دا هیڅکله نه ثابتیږي چې د کافرانو او مشرکانو په دنیا کې هم دعاء نه قبلیږي ، لکه چې د قرآن او حدیث د دغه الفاظو څخه ځینو علماوو نتیجه اخیستې ده، حقیقت دا دی چې په دنیا کې د شیطان دعاء چې د خپل عمر د اوږدوالي لپاره یې کړې وه ، الله ﷻ قبوله کړې ده نو بیا د کافرانو دعاء به ولي نه قبلیږي په شرط ددې چې هغه د الله ﷻ څخه دعاء وغواړي.

غلبت علینا شقوتنا ، زموږ بدبختۍ موږ راچاپېره کړو ، دلته د شقوة لفظ د شین په زبر او د قاف په جزم سره دی او دغه لفظ شقاوة (د شین په زبر سره) هم ویل کیږي، د دواړو یوه معنی ده یعني بدبختي چې د سعادت یعني نېکبختۍ ضد دی، د ذکر سوي جملې مطلب دا دی چې زموږ تقدیر چې په هغه کې زموږ بده خاتمه لیکل سوې ده ، پوره سوه او موږ د خپلې بدبختۍ ښکار سو.

که موږ ددې وروسته هم کفر او شرک اختیار کړو ...الخ: د کافرانو دا ویل به هم پر مکر او دروغ باندې مبني وي لکه چې په قرآن کریم کې فرمایل سوي دي :

وَلَوْ رُدُّواْ لَعَادُواْ لِمَا نُهُواْ عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ .

ژباړه: او که هغه خلک بیا دنیا ته واستول سي نو بیا به هغوئ هم هغه کوي د کوم څخه چې منع سوي وه، او په دې کې شک نسته چې دوئ بالکل درواغجن دي .

یاخذون في الزفیر والحسرة والویل، فریاد به کوي، دلته د زفیر لفظ اصل معنی د خره ساه اخیستل دي لکه څرنګه چې د شهیق معنی ده، یا دا چې کله خر آواز پیل کړي نو مخکي هغه آواز کښته وي چې هغه ته زفیر ویل کیږي او په پای کې د هغه اواز تېز او غټ وي چې هغه ته شهیق ویل کیږي، د حدیث په دغه الفاظو کې د قرآن کریم دغه آیت ته اشاره ده :

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ .

ژباړه: په دوږخ کې به د خره د کوچني او لوی آوازو په ډول چغې وهي .

په هر حال د حدیث د آخري برخې مطلب دا دی چې کله دوږخیان د الله ﷻ جواب واوري نو بالکل به نا امیده سي او د دوږخ چوکیدارانو ته فریاد کول به ګټه ور نه کړي، د دوږخ چوکیداران به خواست وکړي چې الله ﷻ مرګ ورکړي مګر ددې به هم هیڅ ګټه نه وي، په پای کې به الله ﷻ ته ژړا او فریاد وکړي او هلته به یې هیڅ خبره قبوله نه سي ، اوس چیري ولاړ سي او چا ته فریاد وکړي، همدارنګه به هغوئ بې معنی چغې او ژړاوي کوي لکه څرنګه چې د نا امیدۍ په حالت کې وي .

د روايت آخرني الفاظ (دغه حديث مرفوع ګرځوي) مطلب دا چي د ځينو محدثينو په نزد دغه حديث د رسول الله ﷺ قول نه دى بلكه د حضرت ابودرداء رضي الله عنه خپل بيان دى، مګر حقيقت دادى چي دغه حديث په هر صورت مرفوع حديث يعني د رسول الله ﷺ د ارشاد په حكم كي دى كه څه هم هغه د دوږخيانو د حال او د دوږخ سره اړوند مضمون وي، هغه هيڅ صحابي د رسول الله ﷺ څخه د اوريدو پرته د خپل ځانه بيانولاى نه سي.

د دوږخ د عذاب خبرتيا

﴿۵۴۴۳﴾: وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه څخه روايت دى چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي

يَقُوْلُ أَنْذَرْتُكُمُ النَّارَ أَنْذَرْتُكُمُ النَّارَ فَمَا زَالَ يَقُوْلُهَا حَتّٰى لَوْ كَانَ فِيْ مَقَامِيْ

فرمايل يې: ما تاسو د دوږخ د اور څخه بيرولي ياست، ما تاسو د دوږخ د اور څخه بيرولي ياست، رسول الله ﷺ دا الفاظ په څو څو واره وفرمايل او په لوړ آواز سره يې وفرمايل په دومره لوړ آواز سره كه رسول الله ﷺ هغه ځاى تشريف فرما واى كوم ځاى چي زه ناست يم نو

هٰذَا سَمِعَهُ أَهْلُ السُّوْقِ وَحَتّٰى سَقَطَتْ خَمِيْصَةٌ كَانَتْ عليه عِنْدَ رِجْلَيْهِ.

رواه الدارمي.

د رسول الله ﷺ آواز به د بازار خلكو اوريدلى واى، او رسول الله ﷺ ډېر دا الفاظ وفرمايل تر داسي حده چي د رسول الله ﷺ شړۍ چي پر اوږو يې پرته وه پر پښو را ايله سول. دارمي.

تخريج: سنن الدارمي ۲\۴۲۵، رقم: ۲۸۱۲.

د لغاتو حل: خميصة: نوع من الثوب (يو ډول جامه)

تشريح: ما تاسو د دوږخ د اور څخه و بېرولاست، مطلب دا چي ما تاسو د دوږخ د عذاب پر واقع كېدو باندي خبر كړلاست، د هغه عذاب د سختۍ څخه مي خبر كړلاست، په ډاګه مي درته بيان كړل چي د عقيدې او عمل كومه لارسړي دوږخ ته بيايي او كومه لاريې د هغه څخه ساتي، او ما څومره مختلف صورتونه درته وښودل چي تاسو يې د خپل توان په اندازه په اختيارولو سره د دوږخ څخه خوندي كيداى سي، ما دا هم ويلي دي چي (اتقوا النار ولوبشق تمرة) يعني صدقه او خيرات د اور څخه ساتونكي دي، كه څه هم تاسو د خرما يوه ټوټه صدقه او خيرات

كړئ، نو د هغه صدقې او خيرات په كولو سره د دوږخ د اور څخه ځان وساتئ اوس كه ددې څخه وروسته هم په تاسو كي يو سړى د دوږخ د عذاب څخه نه بيريږي او داسي لار اختياروي چي دوږخ ته بيونكي وي نو هغه سړى پوه سو او كاريې پوه سو.

د دوږخيانو زنځير

﴿۵۴۴۴﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

د حضرت عبدالله بن عمرو بن عاص رضي الله عنهما څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ أَنَّ رَصَاصَةً مِثْلَ هٰذِهِ وَأَشَارَ إِلَى مِثْلِ الْجُمْجُمَةِ أُرْسِلَتْ مِنَ

كه رصاصه ټوټه چي د كوپړې په ډول وي د آسمان څخه د مځكي په لور را وغورځول سي چي د

السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ و هِيَ مَسِيرَةُ خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ لَبَلَغَتْ الْأَرْضَ قَبْلَ

هغه فاصله د پنځو سوو كلونو لار ده نو پر هغه به يوه شپه نه وي تېره سوې چي مځكي ته به راورسيږي مگر كه د هغې رصاصې ټوټه د هغه زنځير د سر څخه را وليږل سي (يعني په دوږخ

اللَّيْلِ وَلَوْ أَنَّهَا أُرْسِلَتْ مِنْ رَأْسِ السِّلْسِلَةِ لَسَارَتْ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ قَبْلَ أَنْ تَبْلُغَ أَصْلَهَا أَوْ قَعْرَهَا. رواه الترمذي.

كي) چي په هغه دوږخيان تړل كيږي نو څلوېښت كاله به مزل وكړي هم شپه او هم ورځ لا به د دوږخ بېخ يا ژور والي ته ونه رسيږي. ترمذي.

تخريج سنن الترمذي ۴\۶۱۱، رقم: ۲۵۸۸.

تشريح د زنځير څخه مراد هغه زنځير دى چي په هغه سره به دوږخيان داسي وتړل سي چي د هغه په مقعده كي په اچولو سره د پزي څخه را وايستل سي، ددغه زنځير يادونه د قرآن كريم په دغه الفاظو كي سوې ده:

ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ.

ژباړه: بيا به ملائكو ته حكم وسي چي هغه دوږخي په يو ځنځير كي وتړي چي د هغه اوږدوالى به اويا گزه وي.

دلته دا سوال پيدا كيږي چي په قرآن كريم كي د ځنځير اوږدوالى اويا ګزه ذكر سوى دى نو دا د هغه مسافت په اندازه څرنګه كيداى سي چي په حديث كي ذكر سوى دى، ددې جواب دادى چي لومړى خو اويا ګزه خاص شمېر او د ځنځير په اړه ټاكل سوى اوږدوالى مراد نه دى بلكه ددغه شمېر څخه زياتوب او مبالغه مراد ده، دوهم دا چي ددغه دنيا ګز د هغه جهان پر ګز قياس كول نه دي پكار، الله جَلَّ جَلَالُهُ بنه پوهيږي چي د هغه ځاى ګز به څومره اوږد وي او د هغه به څه صورت وي، ددې تائيد ددې خبري څخه هم كيږي چي د آخرت قيراط د احد د غره په اندازه فرمايل سوى دى.

د يو بزرګ، نوف بكالي څخه نقل سوي دي چي هغه وويل: اويا ګزه به داسي وي چي هر ګز به د دوو لاسو په اندازه وي، او دواړه لاسونه به د هغه فاصلې په اندازه اوږده وي كوم چي ددغه ځاى يعني كوفې او مكې په منځ كي دى، حضرت حسن بصري رحمه الله ددغه آيت د تفسير په بيان كي ويلي دي: الله جَلَّ جَلَالُهُ بنه پوهيږي چي ددغه ګز اندازه به څومره وي.

په هر حال د حديث خلاصه داده چي په كوم ځنځير كي كافران تړل كيږي كه د هغه اوږدوالى اندازه كول غواړئ نو ددې څخه يې اندازه معلومه كړئ چي يو شى د آسمان څخه را ايله سي او سره ددې چي هغه د مځكي او آسمان په منځ كي د پنځه سوه مسافت په اندازه فاصله ده هغه شى به په ډېر لږ وخت كي مځكي ته ورسيږي ځكه چي دروند او ګردى شي د لوړي څخه لاندي ته ډېر ژر راځي مګر كه هغه ګردى شى د هغه ځنځير د يوه سر څخه ولغړول سي او د آسمان څخه مځكي ته راتلونكي په تيزي سره تر څلوېښت كاله پوري رارawan وي بيا هم د هغه ځنځير دوهم سرته نه سي رسېدلاى.

د دوږخ هبهب

﴿۵۴۴۵﴾: وَعَنْ أَبِيْ بُرْدَةَ عَنْ أَبِيْهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ فِيْ جَهَنَّمَ لَوَادِيًا يُقَالُ لَهُ هَبْهَبٌ يَسْكُنُهُ كُلُّ جَبَّارٍ. رواه الترمذي.

حضرت ابو برده رضي الله عنه د خپل پلار څخه روايت كوي چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: په دوږخ كي يوه شيله ده چي د هغې نوم هبهب ده، په دغه شيله كي به هغه سړى اچول كيږي كوم چي متكبر او سركش وي. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي: ۱۲\۴۲۷، رقم: ۲۸۱۶.

تشریح: د هبهب معنی د تیزي او تلوار ده، او ذکر سوي شېلې ته د هبهب نوم ځکه ورکړل سوی دی چي یو خو په دغه شېله کي تیزي شغلې پورته کیږي دوهم دا چي په دغه شېله کي اچونکو ګناه کارو ته به عذاب په ډېره تیزي سره وي.

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دریم فصل)

د دوږخیانو حجم

﴿۵۴۴۶﴾: عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَعْظُمُ أَهْلُ النَّارِ فِي النَّارِ حَتَّى إِنَّ بَيْنَ شَحْمَةِ أُذُنِ أَحَدِهِمْ إِلَى عَاتِقِهِ مَسِيرَةَ سَبْعِ مِائَةِ عَامٍ وَإِنَّ غِلَظَ جِلْدِهِ سَبْعُونَ ذِرَاعًا وَإِنَّ ضِرْسَهُ مِثْلُ أُحُدٍ. رواه احمد.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: په دوږخ کي به د دوږخیانو بدنونه لوی سي تر دې چي د غوږ د نرمۍ څخه تر اوږو پوري فاصله به يې د اوو سوو کالو د لاري برابر سي او د پوست غټ والی (پنډوالی) به يې اویا ګزه سي او غاښ به يې د احد د غره برابر سي. احمد.

تخریج: الامام احمد في مسنده ۲\۲٦.

د دوږخ ماران او لړمان

﴿۵۴۴۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

د حضرت عبدالله بن حارث بن جزء رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي النَّارِ حَيَّاتٍ كَأَمْثَالِ الْبُخْتِ تَلْسَعُ إِحْدَاهُنَّ اللَّسْعَةَ

په دوږخ کي د بختي اوښ په اندازه ماران دي، دا مار چي یو وار ټوک وچیچي نو د هغه درد او

فَيَجِدُ حَمْوَتَهَا أَرْبَعِينَ خَرِيفًا وَإِنَّ فِي النَّارِ عَقَارِبَ كَأَمْثَالِ الْبِغَالِ الْمُوكَفَةِ تَلْسَعُ إِحْدَاهُنَّ اللَّسْعَةَ فَيَجِدُ حَمْوَتَهَا أَرْبَعِينَ خَرِيفًا. رواه احمد.

زهر به تر ځلوښتو کالو پوري وي ، او په دوږخ کي لړمان د غاترو په ډول دي د هغوئ د يو وار چيچلو اثر او زهر به تر ځلويښت کالو پوري وي . احمد

تخريج: الامام احمد في مسنده: ۹۱\۴.

د لغاتو حل: البُخت: مفرد بختي، الابل الخراسانية (خراساني اوښ)

لمر او سپوږمۍ به اور ته حواله کړل سي

﴿۵۴۴۸﴾: وَعَنِ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُوْ هُرَيْرَةَ عَنْ رَّسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

د حضرت حسن رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابو هريره رضي الله عنه بيان وکړ چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

وَسَلَّمَ قَالَ اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ثُوْرَانِ مُكَوَّرَانِ فِي النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ

د قيامت په ورځ به سپوږمۍ او لمر د پنير دوو ټوټو په ډول وي چي هغوئ به په اور کي وغورځول سي ، حسن رضي الله عنه د ابو هريره رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه چي

الْحَسَنُ وَمَا ذَنْبُهُمَا فَقَالَ أُحَدِّثُكَ عَنْ رَّسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَسَكَتَ الْحَسَنُ . رواه البيهقي في كتاب البعث والنشور .

لمر او سپوږمۍ څه ګناه کړې ده ؟ ابو هريره رضي الله عنه وويل ما چي څه د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي وه هغه مي بيان کړل دد اوريدو سره حسن پټه خوله سو . بيهقي .

تخريج: رواه البيهقي في كتاب البعث والنشور.

تشريح: حضرت ابو هريره رضي الله عنه د خپل ذکر سوي جواب په ذريعه حضرت حسن رحمة الله عليه خبردار کړ چي ته قياس د صريح نص (يعني حديث) مقابله کوې، او دا ګڼې چي د دوږخ دخول اصل موجب عمل دی حال دا چي اصل شی د الله جل جلاله مشيت دی چي هغه څه غواړي کوي يې، دا خبره طيبي رحمة الله عليه ليکلې ده مګر صحيح وضاحت دادی چي د حضرت حسن بصري رحمة الله عليه د ويلو مقصد د هغه د خواهش اظهار وو چي حضرت ابو هريره رضي الله عنه دي هغه حکمت هم بيان کړي چي لمر او سپوږمۍ د دوږخ اور ته د سپارلو وروسته کيږي، او د حضرت ابو هريره رضي الله عنه د جواب مطلب دا وو چي ما د رسول الله ﷺ څخه څه واوريدل هغه مي تا ته بيان کړل دد څخه زيات ما ته هم معلوم نه ده .

ځینو علماؤ لیکلي دي چې لمر او سپوږمۍ به په دوزخ کي ځکه اچول کیږي چې د دوزخ په اور کي ددغه دواړو شیانو حرارت او تیزي شامله سي، او پر دوزخیانو باندي د عذاب زیاتوب وسي، دیلمي رحمة الله علیه په مسند فردوس کي د حضرت عمر رضي الله عنه څخه مرفوع نقل کړي دي چې دلمر او سپوږمۍ مخ عرش ته دی او شا یې دنیا ته ده، ددې مطلب دا سو که چیري ددغه دواړو مخ دنیا ته وي نو د دنیا خلک به د هغه حرارت او ګرمي هیڅکله و نه زغملای سي، او ځینو دا لیکلي دي چې مشرکان د لمر او سپوږمۍ عبادت کوي ځکه الله جل جلاله به د قیامت په ورځ دد واړو په دوزخ کي اچولو سره مشرکان شرمنده کړي چې تاسو کوم شیان خدای منل، اوس وګورئ د هغوئ څه حال دی.

شقي څوک دی؟

﴿۵۴۴۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا شَقِيٌّ قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَنْ الشَّقِيُّ قَالَ مَنْ لَمْ يَعْمَلْ لِلّٰهِ بِطَاعَةٍ وَلَمْ يَتْرُكْ لَهُ مَعْصِيَةً. رواه ابن ماجه.

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: په دوزخ کي به یوازي بدبخته داخلیږي، پوښتنه وسول اې دالله رسوله! بدبخته څوک دي؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بدبخته هغه څوک دي چې د الله جل جلاله د رضا او خوښي تر لاسه کولو لپاره یې د الله جل جلاله هیڅ اطاعت ونه کړ او د الله جل جلاله څخه د ییري په خاطر یې ګناه پرې نه ښودل.. ابن ماجه.

تخریج: سنن ابن ماجه: ۲\۱۴۳۶، رقم: ۴۲۹۸.

تشریح: د شقي لفظ په عامه معنی کي استعمال سوی دی یعني ددې څخه کافر هم مراد دی او مسلمان فاجر هم مراد دی.

==========

بَابُ خَلْقِ الْـجَنَّةِ وَالنَّارِ

(د جنت او دوږخ پيدا كېدو بيان)

په دغه باب كي هغه حديثونه نقل كيږي چي د هغو څخه ثابتيږي چي د جنت او دوږخ تخليق سوى دى او هغه موجود دي لكه چي دهل سنت والجماعت مذهب دى، ددې پر خلاف په مسلمانانو كي گمراه ډلي وايي چي جنت او دوږخ تر اوسه پيدا سوي نه دي او دغه دواړه به د قيامت په ورځ په وجود كي راځي او په دغه باب كيْ هغه حديثونه هم دي چي په هغو كي د دغه دواړو سره اړوند د ځينو ځانگړتياوو ذكر دي او دا بيان دى چي د چا لپاره جنت پيدا سوى دى او د چا لپاره دوږخ پيدا سوى دى.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړى فصل)

د جنت او دوږخ شكايت

﴿۵۴۵۰﴾: عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحَاجَّتْ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په خپل منځ كي په بحث سول

الْجَنَّةُ وَالنَّارُ فَقَالَتْ النَّارُ أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبِّرِينَ وَقَالَتْ الْجَنَّةُ

جنت او دوږخ، دوږخ وويل: زه د سركښو او متكبرو لپاره غوره كړل سوى يم، جنت وويل:

فَمَا لِي لَا يَدْخُلُنِي إِلَّا ضُعَفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ وَغِرَّتُهُمْ قَالَ اللّٰهُ لِلْجَنَّةِ إِنَّمَا

په ما څه سوي دي چي په ما كي به كمزوري، حقير او ذليل خلك او هغه خلك چي ساده راتلونكي دي داخليږي، ددې اوريدو سره الله تعالى جنت ته وفرمايل:

أَنْتِ رَحْمَتِي أَرْحَمُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي وَقَالَ لِلنَّارِ إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِي

ته زما رحمت يې، زه د خپلو بندگانو څخه چي چا ته غواړم ستا په ذريعه رحمت پر كوم او دوږخ ته يې وفرمايل: ته زما عذاب يې

أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْكُمَا مِلْؤُهَا فَأَمَّا النَّارُ فَلَا

زه د خپلو بندګانو څخه چي چا ته غواړم ستا په ذريعه عذاب ورکوم ، او تاسو دواړو کي به زه

تَمْتَلِئُ حَتَّى يَضَعَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى رِجْلَهُ تَقُولُ قَطْ قَطْ قَطْ فَهُنَالِكَ تَمْتَلِئُ

هر يو ډک کړم او دوږخ خو به تر هغه وخته پوري نه ډکيږي تر څو پوري چي په هغه کي الله تعالى خپله پښه کښېږ نه ږدي (او کله چي الله تعالى خپل پښه کښېږدي نو) دوږخ به وايي : بس بس بس، دغه وخت به دوږخ ډک سي

وَيُزْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ وَلَا يَظْلِمُ اللّٰهُ مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا وَأَمَّا الْجَنَّةُ فَإِنَّ اللّٰهَ يُنْشِئُ لَهَا خَلْقًا. متفق عليه

بيا به هغه راغونډه کړل سي او د هغه ځيني برخي به په ځينو برخو کي يو ځای کړل سي او الله تعالى په خپل مخلوق کي پر هيچا ظلم نه کوي او (جنت که خالي پاته سي) نو د هغه لپاره به الله تعالى نوی مخلوق پيدا کړي. بخاري او مسلم.

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۸\۵۹۵، رقم: ۴۸۵۰، ومسلم ۴\۲۱۸۶، رقم: ۳۶-۲۸۴۶.

د لغاتو حل : غرتهم: الذين لاتجربه لهم في الدنيا (بې تجربې).

تشريح : جنت او دوږخ په خپلو کي بحث وکړ، ددې مطلب دادی چي دواړو په خپل باره کي يو ډول شکايت وکړ، د دوږخ وينا که دا وه چي د سرکښو او ظالمانو خلکو لپاره زه ولي خاص کړل سوم؟ نو جنت دا وويل چي زما معامله خو هم مختلفه نه ده ، په ما کي دننه هم هغه خلک داخليږي چي په دنيا کي د هغوئ هيڅ شان او شوکت نسته او د کمزوري بدن والا، غريب او مفلس د خلکو په آند بې حيثيته وي، ددغه دواړو د شکايت په اورېدو سره به الله ﷻ هغوئ ته څرګنده کړي چي په تاسو کي د هيچا هم ددې څخه پرته بله معامله نسته چي تاسو دواړه محض زما د مشيت او حکمت په نتيجه کي په وجود کي راوستل سوي ياست، ما يو د خپل رحمت او کرم او بل د قهر او غضب مهر وګرځول، نو د مؤمن او کافر په ډول تاسو دواړه هم يعني جنت او دوږخ په اصل کي د خدای ﷻ د جمال او جلال مظاهر او کمال ياست، او په تاسو دواړو کي هيچا ته داسي خصوصيت نسته چي يو ته د بل په مقابل کي فضيلت او غوره والي تر لاسه وي، مګردا خبره ده چي د دوږخ د معاملاتو تعلق د عدل او انصاف سره دی او دجنت د معاملاتو تعلق د فضل او کرم سره دی .

د خلکو په نظر کي لوېدلی دی، يعني هغه خلک د خپلي عقيدې، عمل او کردار په اعتبار د الله ﷻ په نزد لوی قدر او درجه لري او د الله ﷻ نيک بندګان يعني علماء او صالحان چي د ارباب باطن په نظر کي هم هغوئ قدر او درجه لري مګر په ظاهري توګه د هغوئ کمزوري، ضعيف او غريب کېدو په وجه اکثر شتمن خلک هغوئ سپک او د توجه نه وړ ګڼي، او په ما کي هغه خلک داخلېږي چي کمزوري او ضعيف دي، يعني په جنت کي به زيات خلک هغه وي، کنه نو جنت ته تلونکي خو انبياء او رسولان هم دي، پاچاهان هم دي، يا دا ويل کيږي چي د ضعيف او کمزورو څخه مراد هغه بندګان دي چي د خپل پروردګار په وړاندي ذلت څرګندوي، د مخلوق سره د تواضع او خاکسارۍ رويه اختياروي او خپله خپل ځان هم کښته ګڼي.

چي ساده او په دوکه کي راتلونکي دي، يعني هغه خلک د اخرت په فکر کي د سرګردانه کېدو په وجه د دنياوي چارو څخه غافل او په دنياوي معاملاتو کي بې تجربې وي، ځکه شتمن خلک يې په ډېره اساني سره خطا کوي، د خپل مکر او فريب په جال کي يې راولي، په دې اعتبار سره په يو حديث کي داسي فرمايل سوي دي چي دجنتيانو خلکو زياتوب به په دنياوي چارو پر نابلده او ناپوهو خلکو باندي مشتمل وي، د دوئ په مقابله کي کافران او منافقان به په دنياوي چارو کي ډېر چالاک او مکاروي، ځکه هغوئ د دنيا د معاملاتو په هر شي پوهېدو سره د خپل او فکر او عمل ټول توان په هغه کي لګوي لکه څرنګه چي الله ﷻ فرمايي:

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ.

او دوږخ به تر هغه وخته نه ډکيږي...الخ: يعني د ځومره خلکو تلل چي دوږخ ته ټاکل سوي دي دهغوئ ټولو دوږخ ته تللو څخه وروسته هم د دوږخ نس نه ډکيږي نو هغه به د الله ﷻ څخه د نورو دوږخيانو غوښتنه کوي، په قرآن کريم کي دي:

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ.

مګر الله ﷻ به د هغه د نس ډکولو لپاره دا نه کوي چي بې ګناه خلک به دوږخ ته اچوي، يا کوم ګناه کار چي وبخښل سي هغه به دوږخ ته وسپارل سي، يا نور خلک به د هغه لپاره پيدا کړي چي د هغوئ څخه به د دوږخ د ډکولو کار واخستل سي، بلکه داسي به وکړي چي خپله پښه به په دوږخ کي کښېږدي چي په هغه سره به د دوږخ ټول شاوخوا يو بل ته نژدې سي او د دوږخ نس به په راټولېدو سره په هلته موجودو خلکو ډک سي، او دا چي فرمايل سوي دي چي الله ﷻ پر خپل مخلوق باندي ظلم نه کوي، ددې څخه مراد دادی چي د دوږخ د نس ډکولو لپاره داسي

هیڅ فیصله نه کوي چي هغه صورتاپه ظلم سره تعبیر کیږي، کنه نو اصل خبره داده که پروردګار بې ګناه خلک په دوږخ کي په اچولو سره د هغه نس ډکوي نو په حقیقت کي دې ته هم ظلم نه وایو ځکه چي په خپل ملکیت کي هر ډول تصرف کولو ته ظلم نسي ویل کیدای مګر الله ﷻ صورتا ظلم هم نه کوي، په دې اړه دا ذکر کول ضروري دي چي الله ﷻ ته د پښې نسبت د متشابهاتو څخه دی لکه څرنګه چي د هغه لپاره د لاس، سترګي او مخ یادونه د متشابهاتو څخه شمېرل کیږي، او د متشابهاتو په اړه کوم چي په قرآن او حدیث کي دي ، هغه دادي چي یوازي پر هغه عقیده درلودل پکار دي چي ددې څخه څه مراد دی هغه صحیح او حق دی . د هغه د حقیقیت او کیفیت په پلټنه کي لوېدل نه دي پکار دا تر ټولو غوره لار ده او سلفو دغه لار اختیار کړې ده، مګر د متاخرینو څخه ځینو حضراتو دا لیکلي دي چي د هغه د پښې څخه مراد د هغه په مخلوق کي د یو چا پښه ده، ددې څخه پرته ځینو خلکو داسي نور تاویلونه هم کړي دي چي د الله ﷻ د شان مطابق دی مګر د اوږدوالي د ډیري هغه دلته ذکر کولای نه سو .

د جنت ډکولو لپاره به الله ﷻ نوي خلک پیدا کړي، ددې مطلب دادی چي الله ﷻ به د داسي خلکو په جمع کولو سره په جنت کي داخل کړي چي هغوئ به هیڅکله څه عمل نه وي کړي او د جنت مستحق به نه وي نو دا به د الله ﷻ د رحمت اظهار وي چي هغه د دوږخ ډکولو لپاره بې ګناه خلک په هغه کي نه اچوي مګر د جنت ډکولو لپاره بې عمله خلک په هغه کي داخل کړي.

دوږخ او جنت به ډک کړل سي

﴿۵۴۵۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ يُلْقَى

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : په دوږخ کي به خلک اچول

فِيهَا وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ حَتَّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ فِيهَا قَدَمَهُ فَيَنْزَوِي بَعْضُهَا

کیږي او هغه به وایي نور سته، تر دې چي الله تعالیٰ به په هغه کي خپله پښه کښیږدي دغه وخت به د دوږخ ځیني برخي په ځینو کي داخل کړل سي

إِلَى بَعْضٍ فَتَقُولُ قَطْ قَطْ بِعِزَّتِكَ وَكَرَمِكَ وَلَا يَزَالُ فِي الْجَنَّةِ فَضْلٌ حَتَّى

او بیا به دوږخ وایي بس بس ، ستا په عزت او ستا په بخښنښ مي دي قسم وي زه ډک سوم، او په جنت کي به همېشه زیات ځای وي تر دې چي

يُنْشِئَ اللّٰهُ لَهَا خَلْقًا فَيُسْكِنُهُمْ فَضْلَ الْجَنَّةِ. متفق عليه و ذكر حديث انس حفت الجنة بالمكاره في كتاب الرقاق.

الله تعالى به نور مخلوق پيدا كړي او د جنت خالي ځايونه به د هغو څخه ډک کړي. بخاري او مسلم، او د حضرت انس رضي الله عنه حديث (حفت الجنة ....) په كتاب الرقاق كي بيان سوى دى.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۳۶۹، رقم: ۷۳۸۴، ومسلم ۴\۲۱۸۸، رقم: ۲۸-۲۸۴۸.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

جنت د نفس د مكروهاتو او دوږخ د نفس د خواهشاتو څخه چاپير دى

﴿۵۴۵۲﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل: كله چي الله تعالى پيدا كړ

الْجَنَّةَ قَالَ لِجِبْرِيلَ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا والى ما اعدالله

جنت نو جبرائيل عليه السلام ته يې وفرمايل ولاړ سه او جنت وګوره، نو هغه ولاړى جنت يې وكتى او په هغه كي پر ټول سامان يې نظر واچوى كوم چي الله تعالى د جنتيانو لپاره تيار كړي

لاهلها فيها ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ أَيْ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا ثُمَّ

دي، بيا چي راغلى عرض يې وكړ: اې پروردګاره! ستا په عزت دي مي قسم وي څوک چي دد ې جنت حال واوري هغه به په دې كي دداخليدو خواهش كوي، بيا

حَفَّهَا بِالْمَكَارِهِ ثُمَّ قَالَ يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ

الله تعالى د جنت څخه شا وخوا د شرعي پابنديو احاطه قائمه كړه او د هغه څخه وروسته يې جبرائيل عليه السلام ته وفرمايل: اې جبرائيله! ولاړ سه او جنت دويم وار وګوره، جبرائيل عليه السلام ورغلى جنت يې دويم وار وكتى،

جَاءَ فَقَالَ أَيْ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَدْخُلَهَا أَحَدٌ قَالَ فَلَمَّا خَلَقَ

کله چي راغلی وه يې ويل : اې پروردګاره ! ستا په عزت دي مي قسم وي زما سره اندېښنه ده چي اوس به هيڅوک جنت ته داخل نه سي ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل : کله چي

اللهُ النَّارَ قَالَ يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا قَالَ فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا فَقَالَ أَيْ

الله تعالی دوږخ پيدا کړ نو وه يې فرمايل : اې جبرائيل ! ولاړ سه دوږخ وګوره نو هغه ولاړی دوږخ يې وکتی کله چي راغلی نو عرض يې وکړ اې

رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ فَيَدْخُلُهَا فَحَفَّهَا بِالشَّهَوَاتِ ثُمَّ قَالَ يَا

پروردګاره! ستا په عزت مي دي قسم وي څوک چي د دوږخ حال واوري نو هغه به هيڅکله په دې کي دداخليدو خواهش ونه کړي ، ددې څخه وروسته الله تعالی د دوږخ څخه شاوخوا د خواهشات نفساني او شهواتو احاطه ولګول بيا يې وفرمايل اې

جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ أَيْ رَبِّ

جبرائيله! ولاړ سه اوس دوږخ وګوره ، جبرائيل راغلی او دوږخ يې دويم وار وکتی کله چي راغلی نو عرض يې وکړ اې پروردګاره !

وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا. رواه الترمذي وابوداؤد والنسائي.

ستا په عزت دي مي قسم وي زما سره بيره ده چي په دې کي به هيڅوک بې داخليدو پاته نه سي . ترمذي، ابوداؤد او نسائي .

تخريج: سنن الترمذي ۴\ ۵۹۸، رقم: ۲۵۶۰، وابوداود ۵\ ۱۰۸، رقم: ۴۷۴۴، والنسائي ۷\ ۳، رقم: ۳۷۷۲.

تشريح: مکاره په اصل کي د مکره جمع ده چي معنی يې د مکروه يعني ناخوښه ده، دلته د مکاره څخه مراد هغه شرعي امور دي چي د هغه انسان مکلف سوی دی چي فلانی فلانی شی دي اختيار کړل سي او د فلاني فلاني شي څخه دي پرهيز وکړل سي ، د جنت څلورو خواوو ته د مکاره احاطه کولو مطلب دادی چي تر څو پوري د الله جلاله د اطاعت کولو او ګناهونو څخه د پرهيز کولو تکليف او مشقت زغملای سي د نفس خواهشات او د هغه غوښتني به ختمي نه کړل سي نو تر هغه وخته پوري به په جنت کي داخلېدل نا ممکن وي .

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ (دريم فصل)

د رسول الله ﷺ د جنت او دوږخ ليدنه

﴿۵۴۵۳﴾: عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى لَنَا يَوْمًا الصَّلَاةَ

د حضرت انس ﷛ څخه روايت دی چي يوه ورځ رسول الله ﷺ موږ ته لمونځ راکړ،

ثُمَّ رَقِيَ الْمِنْبَرَ فَأَشَارَ بِيَدِهِ قِبَلَ قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ قَدْ أُرِيتُ الْآنَ مُنْذُ

بيا منبر ته وختی د مسجد د قبلې خوا ته يې اشاره وکړه او وه يې فرمايل: ما اوس اوس تاسو

صَلَّيْتُ لَكُمُ الصَّلَاةَ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مُمَثَّلَتَيْنِ فِي قُبُلِ هٰذَا الْجِدَارِ فَلَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ. رواه البخاري.

ته د لمانځه درکولو په وخت د دغه ديوال مخته دوږخ او جنت په يو خاص شکل کي وليدل او زه ويلای سم چي تر ننه پوري څومره ښه او بد شيان ما ليدلي دي هغه د جنت او دوږخ د ښه والي او بدوالي مقابله کي هيڅ حيثيت او حقيقت نه لري. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲\۲۳۲، رقم: ۷۴۹

تشريح: د قبل لفظ د قاف په زبر، د باء په زور سره هم نقل سوی دی او د دواړو په پېښن سره هم، همدارنګه د قاف په پېښن سره او د باء په جزم سره هم نقل سوی دی، په دغه ټولو صورتو کي معنی يوه ده، يعني مخته کېدل.

ما چي نن څومره ښه شی او څومره بد شی ليدلی دی... الخ: ددې مطلب دا وو چي کوم ښه شی انسان ليدلای سي د هغه څخه زيات ښه شی ما په جنت کي ليدلی دی همدارنګه کوم خراب شی چي په دنيا کي ليدل کېږي د هغه څخه هم زيات خراب شی ما په دوږخ کي ليدلی دی.

که دلته دا سوال پيدا سي چي جنت او دوږخ دومره پراخ او عريض کېدو سربېره د رسول الله ﷺ په وړاندي په يو ديوال کي ممثل او منور کېدو سره راغلل، نو ددې جواب به دا وي چي د يو شي د تمثيل او عکس دپاره دا مطلقا ضروري نه ده چي هغه شی دی په اصل طول او عرض سره منعکس سي، تر ټولو لوی مثال په اوبو يا هنداره کي د يو شي عکس دی چي د يو پراخ او عريض باغ يا سرای پوره عکس په اوبو يا هنداره کي راځي هغه په اصل کي باغ يا سرای

حقيقي طول او عرض سره هيڅكله نه وي ، يوه خبره دا هم ويل كيداى سي چي د حديث اړوند الفاظو څخه دا نه لازميږي چي د جنت يا دوږخ تمثيل يا تصوير ديوال سربېره نقش جوړ سوى وي بلكه په هغه الفاظو كي هغه تمثيل د ديوال د مخ په برخه كي د لېدو ذكر دى چي د هغه مطلب دا هم كيداى سي چي هغه تمثيلونه رسول الله ﷺ ته د دېوال په خوا كي ښودل سوي وي او د هغه تمثيلونو وجود په بل عالم كي يا په بل ځاى كي وي ددې مضمون يو بل حديث كي دا الفاظ دي چي : يعني ما جنت او دوږخ ددغه ديوال په كونج كي ولېدل ، ددغه حديث په ضمن كي د حديث شارحينو ذكر سوى سوال او د هغه جواب نقل كړى دى .

ځينو علماؤ دا ليكلي دي چي د رسول الله ﷺ د ارشاد څخه دا مراد نه وو چي ما جنت او دوږخ دا سي وليدل چي د هغوئ تمثيل د ديوال د مخ برخي وو بلكه د رسول الله ﷺ مطلب دا وو چي ما (په خپلو روحاني سترګو) جنت او دوږخ وليدل ، كله چي زه قبلې ته د ديوال مخته وم په دغه صورت كي هيڅ مشكل نه واقع كيږي ، والله اعلم بحقيقة الحال ، په اصل حالت الله ﷻ ښه خبردار دى .

==========

بَابُ بَدْءِ الْـخَلْقِ وَذِكْرِ الْاَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

(د پيدائش پيل او د انبياء عليهم السلام يادونه)

د پيدائش د پيل څخه مراد ددغه كائناتو په عالم وجود كي راتلل او د هغه مخلوقاتو د پيدائش او په تخليق په اړه پيل كيدل دي، او انبياء عليهم السلام ددغه كائناتو جوهر دي، ددين او ملت د تدوين او تربيت نقطه د دوئ ذات دى، د امور عالم نظم او انتظام او اصلاح د دوئ سره اړوند ده او دنوع انساني د پيدائش لړۍ د ابوالبشر حضرت آدم عليه السلام څخه پيل كيږي چي لومړنى نبي هم دى ، ځكه ددغه مقدسو كسانو يادونه او د باب د عنوان دوهمه برخه ګرځول سوي دي .

عالم حادث دى : تر ټولو مخكي بايد دا په ذهن كي وي چي ټول آسماني مذهبونه او ملتونه تر دې چي مجوسيان (د اور بندګي كوونكي) هم پر دې متفق دي چي عالم حادث دى يعني دغه دنيا او د دنيا هر شي د عدم څخه په وجود كي راغلى دى، د الله ﷻ څخه پرته د بل هيڅ شي وجود مخكي نه وو ، وروسته الله ﷻ هر شى پيدا كړ ، په دې اړه تر ټولو غوره شاهدي

د مخبر صادق ﷺ ده، فرمايي : كان الله ولم يكن معه شئ، يوازي د الله ﷻ ذات موجود وو، د هغه سره دهيڅ شي وجود نه وو.

تر ټولو وړاندي الله ﷻ لوح او قلم پيدا كړل، او د مخلوقاتو پيدا كولو څخه مخكي يې يو كتاب (تقدير) وليكی، د هغه څخه وروسته يې عرش، كرسي، آسمانونه، مځكي، ملائكي، پيريان او انسانان پيدا كړل.

د علماؤ پر دې خبره اتفاق دی چي ټول اجسام د خپل ذات او صفاتو سره حادث دي، او ځينو حضراتو ويلي دي چي په اجسامو كي تر ټولو وړاندي چي كوم شی پيدا سو هغه اوبه دي، ځكه چي دغه خصوصيت يوازي اوبو ته حاصل دی چي هغه هر شكل او صورت اختيارولای سي، او د ټولو شيانو ماده د تخليق جوړېدو صلاحيت لري، ويل كيږي چي همدغه اوبه وي چي لطافت پكښي پيدا سو نو هواء په عالم وجود كي راغلل، بيا د دغه د جوهر څخه اور پيدا سو او د هغه د تونښ څخه آسمان جوړ سو، څرګنده دي وي چي پر آسمان باندي د دود اطلاق په قرآن كريم كي هم راغلی دی، دغه قول چي د دغه كائناتو د هر شي د تخليق ماده اوبه دي او د اوبو د جوهر څخه اور د هغه د دود څخه آسمان پيدا سو، په پخوانيو حاكمانو كي يو سړي طاس ملطي ته منسوب دي، مګر علماؤ ويلي دي چي طاس ملطي دا خبره د رسول الله ﷺ د ارشاداتو څخه په اخذ كولو سره ويلې ده، او رسول الله ﷺ چي په دې اړه څه فرمايلي دي د هغه تصديق نه يوازي د پخوانيو او اوسنيو حاكمانو د اقوالو څخه كيږي بلكه په پخواني آسماني كتابو كي هم داسي منقول دي، د تورات په اوله صفحه كي منقول دي چي الله ﷻ د دغه كائناتو مځكي او آسمانونو د پيدا كولو اراده وكړل نو يو جوهر يې پيدا كړ او پر هغه يې د هيبت او جلال نظر واچوی چي د هغه څخه د دغه جوهر د اجزاء په ويلي كېدو سره اوبه جوړي سوې بيا د هغه څخه د دود په ډول بخارات پورته سول چي د هغه څخه يې آسمان جوړ كړ، او بيا پر هغه اوبو باندي ځګ ظاهر سو چي د هغه څخه يې مځكي ته وجود وركړ، او د مځكي د جمع كولو او قائمولو لپاره يې غرونه پيدا كړل، په هرحال د كائناتو د تخليق د پيل موضوع ډېره پراخه او د خاص بحث وړ ده، تل حكماء او پوهان په دې اړه په تحقيق كي دي او مختلف نظريات او اقوال چي مخته راغلي دي مګر په دې كي شک نسته چي د دغه موضوع تعلق د داسي امورو سره دی چي محض د عقل او قياس څخه معلومېدای نه سي بلكه د دې حقيقت ته د رسېدو دار او مدار د خالق كائنات د هغه علم څخه پر اخذ او استنباط باندي دی چي د وحي په ذريعه دنيا ته راغلي دي او رسول الله ﷺ د خپلو ارشاداتو په ذريعه نړېوالو ته رسولي هم دي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د الله جل جلاله څخه مخکي هيڅ هم نه وه

﴿۵۴۵۴﴾: عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ إِنِّي كُنْتُ عِنْدَ رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ناست وم چي

وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَهُ قَوْمٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ فَقَالَ اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا بَنِي تَمِيمٍ قَالُوا

د قبيله بنو تميم يو ډله حاضر سول، د هغوئ په ليدو سره رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: اې بنو تميم! زما زيری قبول کړئ، بنو تميم وويل:

بَشَّرْتَنَا فَأَعْطِنَا فَدَخَلَ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ فَقَالَ اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا أَهْلَ

تاسو موږ ته (د دين په اړه) زيری راکړ موږ هغه قبول کړ اوس موږ ته يو څه دنيا راکړه، بيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کي د يمن د خلکو يو ډله حاضره سوه، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: بني

الْيَمَنِ إِذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُو تَمِيمٍ قَالُوا قَبِلْنَا جِئْنَاكَ لِنَتَفَقَّهَ فِي الدِّينِ وَلِنَسْأَلَكَ

تميم خو زيری قبول نه کړ اې يمن والاوو! تاسو زما زيری قبول کړئ هغوئ وويل: موږ قبول کړ او موږ ددې لپاره ستاسو په خدمت کي حاضر سوی يو چي ستاسو څخه د دين په اړه معلومات

عَنْ أَوَّلِ هَذَا الْأَمْرِ مَا كَانَ قَالَ كَانَ اللّٰهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ قَبْلَهُ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى

حاصل کړو او تر ټولو وړاندي موږ ددې خبري پوښتنه کول غواړو چي دا دنيا څنګه پيدا سوه او ددې څخه مخکي ايا يو بل شی موجود نه وو؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د هر څه نه مخکي الله تعالی وو، د الله تعالی څخه مخکي هيڅ شی موجود نه وو او د الله تعالی عرش

الْمَاءِ ثُمَّ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَكَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلَّ شَيْءٍ ثُمَّ أَتَانِي رَجُلٌ فَقَالَ

د اوبو سربيره وو، الله تعالی آسمان او مځکه پيدا کړل او لوح محفوظ کي يې هر شی وليکی، عمران بن حصين رضي الله عنه وايي، رسول الله صلى الله عليه وسلم دا بيان کوی چي يو سړی راغلی او ما ته يې وويل:

يَا عِمْرَانُ أَدْرِكْ نَاقَتَكَ فَقَدْ ذَهَبَتْ فَانْطَلَقْتُ أَطْلُبُهَا وَايْمُ اللّٰهِ لَوَدِدْتُ أَنَّهَا قَدْ

ذَهَبَتْ وَلَمْ أَقُمْ. رواه البخاري.

عمرانه! خپل اوښه و لټوه هغه تښتیدلې ده ، زه د هغې په لټه پسې روان سوم او اوس زه په الله جَلَّ جَلَالُهُ قسم سره وایم چې کاش زه نه وای ولاړ سوی که څه هم چې زما اوښه تښتیدلی وای. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۴۰۳، رقم: ۷۴۱۸.

تشريح: په هغه وخت کې د بنوتميم کوم خلک چې د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر سوي وه د هغوئ مقصد د رسول الله ﷺ د دين تر لاسه کول او دمعرفت پېژندلو څخه زيات دنياوي طلب او خواهش وو، ځکه رسول الله ﷺ هغوئ ته وفرمايل چې زيری تر لاسه کړئ يعني زما څخه داسي شی تر لاسه کړئ او هغه قبول کړئ چې دجنت د نعمتونو او د دواړو جهانو د سعادتونو د تر لاسه کېدو د زيري سبب وي لکه د دين عقائد او احکام زده کول او مذهبي معلومات تر لاسه کول نو هغوئ جواب راکړ چې ستاسو زيری پر سر سترګو، د ديني عقائدو او احکامو زده کولو او په هغه د پوهېدو اړتيا موږ ته د منلو وړ ده مګر دا وخت زموږ اصل مقصد دنياوي شيان تر لاسه کول دي اوس زموږ هغه دنياوي غوښتنه او خواهش پوره کړئ نو هغه خلکو فاني دنيا ارزښتناکه وګڼل او هغه ته يې پر مذهبي تعليماتو او ديني فهم تر لاسه کولو باندي چې د آخرت د اجر او ثواب د کاميابۍ او سعادت سبب دی، فوقيت ورکړ، ځکه رسول الله ﷺ د هغوئ خبره د هغوئ پر ناوړتيا او په يقين کي د هغوئ پر کمزورۍ محموله کړل، او د غصې په ډول.يې د هغوئ څخه د زيري قبلولو نفي وفرمايل او رسول الله ﷺ د يمن خلکو ته وفرمايل چې د بنو تميم خلکو زيری تر لاسه نه کړ تاسو خلک هغه زيری تر لاسه کړئ.

د بنو تميم د خلکو څخه وروسته چې کوم خلک د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سول د هغوئ نيت بالکل ريښتونی وو او د هغوئ د راتګ اصلي مقصد پاکه جذبه وه چې د رسول الله ﷺ څخه د دين خبري زده کړي، د رسول الله ﷺ د مجلس څخه خپلي عقيدې او ايمان ته تازګي وبخښي، نه چې هغوئ د دنيا د يو شي تر لاسه کولو د مقصد لپاره راغلي وه، نو هغوئ ته زيری تر لاسه سو ، د طاعت او قبول سعادت د هغوئ په برخه سو ، علم او عمل د هغوئ په برخه سو او هغوئ په خپل مقصد کي کامياب سول، حال دا چې د بنوتميم خلک د دنيا په غوښتنه کي ولويدل او د هغه سعادتونو او نعمتونو څخه محروم سول او دهغوئ کم نظرۍ او بې همتۍ هغوئ کښته وغورځول ، ددې څخه معلومه سوه چې مؤمن بنده بايد تل د لوړ همت او پاک مقصد والا وي ځکه لوړ همتي او د مقصد پاکي سړی لوی درجې ته رسوي او د دارينو سعادت

يې ور په برخه کوي ، لکه چې د يو بزرګ شيخ ابوالعباس رحمة الله عليه په اړه منقول دي چې هغه يوه ورځ د حضرت امير حمزه رضي الله عنه د قبر د زيارت په اراده د مدينې منورې څخه روان سو، يو بل سړی هم ورسره ملګری سو ، کله چې د امير حمزه رضي الله عنه قبر ته ورسېدل نو د معمول خلاف د شيخ ابوالعباس رحمة الله عليه لپاره په خاصه توګه د هديرې دروازه خلاصه کړل سول، هغه دننه داخل سو او قبر ته ورسېدی، نو وه يې لېدل چې د عالم غيب د ځينو خلکو يوه ډله د هر ډول عيب څخه پاک په خپلو اجسامو سره موجود دي، شيخ د هغه په لېدو سره پوه سو چې دغه وخت د قبلېدو دی، په دغه وخت کي چې د الله جل جلاله څخه څه وغوښتل سي هغه تر لاسه کيږي، نو هغه د پروردګار څخه په دنيا او آخرت کي د عفو او عافيت دعاء وغوښتل، بيا يې د همدردۍ او شفقت له موخي خپل ملګري ته هم وويل چې اې ملګريه! د الله جل جلاله څخه چې څه غواړې هغه وغواړه ځکه چې دا د دعاء د قبلېدو وخت دی، هغه سړي ډېره بې همتي وښودل او د يوه دينار دعاء يې وغوښتل چې پروردګاره! ما ته يو دينار راکړې،ددې څخه وروسته هغوئ دواړه د هديرې څخه راووتل او د ستنېدو لپاره مدينې ته روان سول، کله چې دمدينې ښار ته داخل سول نو د مدينې د اوسېدونکو څخه يو سړي د هغه په لاس کي يو دينار کښېښود، بيا ښار ته په رسېدو سره هغوئ دواړه د مشهور قطب او ولي سيد ابوالحسن شاذلي رحمة الله عليه په خدمت کي حاضر سول ، پر حضرت شاذلي رحمة الله عليه باندي د هغوئ دواړو پوره قصه منکشف سول، هغه ډېر په افسوس سره هغه سړي ته وويل: اې بې همته! تا ته د دعاء د قبلېدو وخت په برخه سو او تا د ذليلي دنيا يو حقير شي باندي اکتفاء وکړل، تا د ابوالعباس په ډول د عفو او عافيت دعاء ولي ونه کړل؟ دا خو هغه نعمت دی که چيري تا ته تر لاسه سوی وای نو دنيا به هم ستا قدمو ته راتللای او ستا عافيت به هم تر لاسه سوی وای.

او يوازي د الله جل جلاله ذات موجود ؤ، يعني څرنګه چې د هغه پاک ذات ابدالابد دی همدارنګه ازل الازل کي هم يوازي د هغه پاک ذات ؤ ، چې هغه د تل څخه موجود دی او د هغه څخه مخکي دهيڅ شي هم وجود نه ؤ، همدارنګه د هغه لپاره انتهاء او پای نسته او نه دهغه لپاره پيل سته، د هغه ذات او د هغه وجود د تغير او حدث څخه پاک دی چې د هغه د بندګانو او د هغه دمخلوق خاصه ده ، نو ثابته سوه چې نه مخکي د هغه په ذات کي عدم وو او نه به په راتلوکي کي هيڅکله عدم وي، ځکه چې کوم ذات د تل څخه او د تل لپاره قائم او باقي دی د هغه عدل محال دی.

د الله جل جلاله څخه مخکي دهيڅ شي وجود نه ؤ، دا د مخکنۍ جملې وضاحت دی، حال دا چې

د الله ﷻ د ذات او صفاتو څخه پرته هر شی حادث دی نو ددغه واجب الوجود څخه مخکي د هیڅ شي د وجود تصور هم نسي کیدای او الله ﷻ د هر شي خالق او موجد دی، ځکه کوم شی چي په وجود کي راغلی دی د هغه څخه وروسته او د هغه د تخلیق په قدرت سره په وجود کي راغلی دی،

او د هغه عرش پر اوبو دی...الخ: په دغه جمله کي دې ته اشاره ده چي د عرش او اوبو تخلیق د مځکي او آسمان د تخلیق څخه مخکي سوي دي او په پیل کي تر عرش لاندي د اوبو څخه پرته د مځکي او آسمان هیڅ شی هم نه وو، نو د عرش پر اوبو باندي د کېدو مطلب دا دی چي دعرش او اوبو په منځ کي هیڅ شی حال نه وو، دا مطلب نه دی چي عرش د اوبو پر سطح قائم وو، او دهغه اوبو څخه مراد هغه اوبه نه دي کوم چي په دریابونو کي موجود دي بلکه تر عرش لاندي هغه اوبه د قدرت او مشیت الهي مظهر نوري اوبه دي، د هغه تفصیلي ذکر د کتاب په پیل کي په باب کي الایمان بالقدر کي تېر سوی دی.

ابن ملک رحمة الله علیه د ذکر سوي جملې په تشریح کي لیکلي دي چي عرش پر اوبو باندي ؤ، اوبه د هواء پر شا وې او هواء د الله ﷻ په قدرت سره قائمه وه، ځینو حضراتو لیکلي دي چي د عرش او اوبو تخلیق د آسمان او مځکي د تخلیق څخه مخکي سوی دی، بیا الله ﷻ مځکه او آسمان د اوبو څخه پیدا کړل، داسي چي پر اوبو باندي یې خپله تجلي واچول نو هغه په څپو سو او په هغه کي زیات تحریک پیدا سو چي د هغه په سبب په هغه کي ځګ پیدا سو او د هغه ځګ په جمع کېدو سره پر هغه ځای قائم سو، چیري چي خانه کعبه ده، او همدارنګه د مځکي تر ټولو لومړنۍ ټوټه په عالم وجود کي راغلل او بیا ددغه ټوټې څخه څلور خواوو ته مځکه خپره سول او دکائناتو تخته ارض قائمه سوه، بیا پر دغه تخته ارض باندي غرونه پیدا کړل سول چي مځکه ونه ښوري او د غرور په زور سره ساکن او جامد وي، او څرنګه چي ځینو حضراتو ویلي دي چي تر ټولو مخکي کوم غر پیدا کړل سو هغه جبل ابوقبیس دی او د هغه اوبو څپې او اضطراب د دود په شکل کي کوم بخارات پورته سول د هغه څخه آسمان پیدا سو.

او په لوح محفوظ کي یې هر شی ولیکی: یعني الله ﷻ د مخلوقاتو د پیدائش څخه مخکي د هر شي اړوند په لوح محفوظ کي د هغه هره خبره لیکلې ده، کوم چي هغوئ ته پېښېدونکي ده او دهغه مطابق په دنیا کي ظهور کیږي، پاته سوه دا خبره چي په لوح محفوظ کي د الله ﷻ د لیکلو څخه څه مراد دی. نو کیدای سي چي الله ﷻ په خپل قدرت سره حروف او الفاظ فرمایلي وي چي هغه په لوح محفوظ کي لیکل سوي وي، یا دا چي الله ﷻ، ملائکو ته د

ليكلو حكم كړى وى او د هغوئ د هغه د حكم سره سم هر شى په لوح محفوظ كي ليكلى وي، څرګنده دي وي چي په لوح محفوظ كي د هر شي ليكل د عرش د تخليق څخه هم مخكي سوي دي.

د روايت د آخري الفاظو په ذريعه حضرت عمران ابن حصين رضي الله عنه د خپل افسوس اظهار وكړ چي هغه د اوښي په پلټنه كي په داسي وخت كي د رسول الله ﷺ د مجلس څخه ولاړ سو، حال دا چي د رسول الله ﷺ دغه ارشاد جاري وو، او هغه د نبي كريم ﷺ وروستنۍ وينا نه واورېدل، نو صورت حال دا سو چي حضرت عمران رضي الله عنه د نبي كريم ﷺ په مجلس كي حاضر سو او خپله اوښه يې د دروازې دباندي تړلې وه، په دغه وخت كي چي رسول الله ﷺ د يمن خلكو ته د دغه كائناتو د پيل په اړه ښوونه كول نو يو سړى راغلى او حضرت عمران رضي الله عنه ته يې وويل چي ستا اوښه خلاصه سوې ده او وتښتېدل، ژر ولاړ سه او هغه ونيسه، نو هغه ددې په اورېدو سره ولاړ سو او د خپلي اوښي د نيولو لپاره ولاړى بيا وروسته پښېمانه سو چي زه ولې ولاړم او د رسول الله ﷺ د مجلس، وينا او علومو څخه محروم سوم چي هغه وخت يې بيانول.

رسول الله ﷺ د اول څخه تر قيامت پوري ټول حالات بيان كړي دي

﴿۵۴۵۵﴾: وَعَنْ عُمَرَ قَالَ قَامَ فِينَا رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامًا

د حضرت عمر رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ يوه ورځ زموږ په منځ كي ودريدى

فَأَخْبَرَنَا عَنْ بَدْءِ الْخَلْقِ حَتَّى دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنَازِلَهُمْ وَأَهْلُ النَّارِ مَنَازِلَهُمْ حَفِظَ ذٰلِكَ مَنْ حَفِظَهُ وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ. رواه البخاري

د زېږېدني د پيل څخه يې په جنت او دوزخ كي تر داخليدو پوري ذكر وكړ چا چي د هغه بيان د محفوظ ساتلو كوښښ وكړ هغه محفوظ وساتلو او چا چي كوښښ ونه كړ هغه هير كړ. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٢٨٦/٦، رقم: ٣١٩٢.

تشريح: مطلب دا دى چي رسول الله ﷺ په هغه ورځ په تفصيل سره د پيل ميعاد د اول څخه تر پايه پوري بيان كړ، يعني مخكي رسول الله ﷺ د تخليق كائنات د پيل ذكر وكړ چي الله جل جلاله د دغه دنيا د قائمولو اراده وكړل نو په پيل كي يې ځيني شيان جوړ كړل بيا څرنګه يې نظام عالم قائم كړ او دا عالم انسان نوى مخلوق څخه ابادولو لپاره د حضرت آدم عليه السلام تخليق يې وكړ او د هغه په ذريعه د نسل انساني لړۍ پيل سوه، د كائناتو انساني تهذيبي، اخلاقي او ديني ژوند

نظم قائمولو او درب کائنات د حاکمیت او هدایت ظهور لپاره زموږ نبیان اورسولان دغه دنیا ته راغلل، دغه قومونو د خپلو نبیانو او رسولانو سره څه وکړل، کومو خلکو چي د الله ﷻ د رسولانو اطاعت وکړ هغوئ ته څه اجر او انعام ورکړل سو او کومو خلکو چي هغه رسولان دروا غجن وګڼل او دهغوئ د خبري منلو څخه يې انکار وکړ هغه څرنګه تباه او برباد سول، او په اخرت کي به د هغه ملتونو او امتونو څه حال وي او بيا په اخر کي رسول الله ﷺ دخپل امت په اړه وفرمايل چي د الله ﷻ د اخري دين، اسلام منونکي يعني د مسلمانانو په ملي ژوند کي به څه انقلاب راځي هغوئ به د کوم کوم حال سره مخامخ کيږي، کومي نيکۍ به دهغوئ امتياز ګرځي او کومي بدۍ به د هغوئ ديني او دنياوي ژوند خرابوي، بيا په آخرت کي ددغه امت محمديه سره به څه کيږي کوم ډول خلک به جنت ته او کوم ډول خلک به دوږخ ته سپارل کيږي.

چا چي دغه خبري ياد کړې....الخ: ددې څخه د حضرت عمر رضی الله عنه مطلب دا وو چي رسول الله ﷺ هغه خبري په کوم تفصيل سره بيان کړلې هغه خلکو ياد وساتلې چا چي د ياد ساتلو هڅه وکړل او هغوئ ته الله ﷻ د يادولو توفيق ورکړ او هغه خلکو هيري کړې چا چي د ياد ساتلو هڅه ونه کړل، خلاصه دا چي ځينو خلکو ته هغه خبري پوره ياد وې او ځينو هېري کړې.

د الله ﷻ رحمت د هغه پر غضب مخته والی وړی دی

﴿۵۴۵۶﴾: وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غضبي فَهُوَ مَكْتُوبٌ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ. متفق عليه.

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي فرمايل يې: د مخلوق د پيدا کيدو څخه مخکي الله تعالی يو کتاب وليکی په هغه کي يې دا الفاظ وليکل: زما رحمت زما پر غضب مخته سو (يعني غالب سو) نو دا الفاظ دالله تعالی سره پر عرش ليکلي دي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳\۵۲۲، رقم: ۷۵۵۴، ومسلم ۱۴\۲۱۰۷، رقم: ۱۴- ۲۷۵۱.

تشريح: د حديث د آخري جملې مطلب دا دی چي هغه کتاب د ټولو خلائقو څخه پټ اېښودل سوی دی چي په هغه کي ليکل سوي شيان د الله ﷻ داسي رازونه دي چي هيچا ته څرګند سوي

نه دي او نه د چا علم او فهم ددې ورې گرځېدلی دی چي په هغه کتاب کي په ليکل سوو خبرو باندي پوه سي.

توربشتي رحمة الله عليه ليکلي دي: کېدای سي چي د هغه کتاب څخه مراد لوح محفوظ وي او د رسول الله ﷺ ددغه ارشاد (فهو مکتوب عنده) معنی دا وي چي ذکر سوی عبارت په لوح محفوظ کي ليکل سوی وي او دا هم کېدای سي چي د کتاب څخه مراد لوح محفوظ نه وي بلکه قضاء يعني الهي فيصله وي چي الله جل جلاله جاري کړې ده، په هر حال په دواړو صورتو کي د رسول الله ﷺ په دغه ارشاد (عنده فوق العرش) کي دا خبرتيا ده چي هغه کتاب وليکل سو او د ټول مخلوق د ادراک څخه پټ اېښودل سوی دی او د هغه ليکني ته د هيچا فهم نه سي رسېدای.

د الله جل جلاله د رحمت پر غضب باندي د سبقت معنی داده چي د رحمت آثار او مظاهر ډېر زيات دي، مؤمن، کافر، متقي او گناه کار ټول د الله جل جلاله د رحمت تر سايه لاندي وي حال دا چي د هغه غضب ډېر کم څرگندېږي او کله نا کله يو څوک د هغه مورد گرځي، په قرآن کريم کي الله جل جلاله فرمايي:

عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ .

ژباړه: زه په خپل عذاب کي هغه کسان اخته کوم، چا ته چي وغواړم، مگر زما رحمت هر شی په خپل رحمت کي اخيستی دی.

ملائکي، جنات او د انسان تخليق

﴿۵۴۵۷﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خُلِقَتْ الْمَلَائِكَةُ مِنْ نُورٍ وَخُلِقَ الْجَانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ . رواه مسلم.

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ملائکي د نور څخه پيدا کړل سوي او پيرياں د اور د شغلو څخه پيدا کړل سوي دي، او آدم عليه السلام د هغه شي څخه پيدا کړل سوی دی چي تاسو ته يې بيان سوی دی چي د هغه ذکر په قرآن کريم کي ستاسو په وړاندي موجود دی (يعني خلقه من تراب)..(آدم عليه السلام يې د خاورو څخه پيدا کړ). مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۴\ ۲۲۹۴، رقم: ۶۰-۲۹۹۶.

د لغاتو حل: مارج: اي لهب مختلط بسواد دخان النار.

تشريح: په قاموس كي ليكلي دي چي د نور معنى يا خو د ځلا ده يا د ځلا څخه د وتونكو شعاعو ده، په هر حال دلته په حديث كي دنور څخه مراد اصل رڼا يعني هغه جوهر دی چي د هغه څخه رڼا په وجود كي راځي نو د ملائكو تخليق ددغه جوهر څخه سوی دی.

د جان معنى يا خو د پيريانو ده يا ددې څخه مراد د پيريانو هغه اصل يعني دهغوئ پلار دی چي دهغه څخه د پيريانو نسل خپور سوی دی لكه څرنګه چي د انسان پلار حضرت آدم عليه السلام دی.

چي تاسو ته ښودل سوي دي، ددې څخه د قرآن كريم دغه الفاظو (وخلقه من تراب) او آدم عليه السلام يې د خاورو څخه پيدا كړ، ته اشاره ده، مطلب دا چي انسان د خاورو څخه پيدا سوی دی.

په ځينو روايتو كي د نورو شيانو د جوهر تخليق ذكر هم سوی دی لكه ابن عساكر د حضرت ابوسعيد رضي الله عنه څخه مرفوع روايت نقل كړی دی چي خرما، انار او انګور د آدم عليه السلام د خاورو د پاتو موادو څخه پيدا سوي دي، طبراني رحمة الله عليه د حضرت ابوامامه رضي الله عنه څخه مرفوع روايت نقل كړی دی چي حورعين د زعفران څخه پيدا كړل سوي دي.

پيريان او د انسان درې تخليقي اقسام: حكيم ابن ابي الدنيا ابوالشيخ او ابن مردويه رضي الله عنه د حضرت ابودرداء رضي الله عنه څخه دا روايت نقل كړی دی چي الله جل جلاله پيريان درې ډوله پيدا كړي دي، دهغوئ يو ډول هغه دی چي هغه ته د مار، لړم او حشراتو صورت وركړل سوی دی، دوهم ډول هغه دی چي په فضاء كي د هواء په ډول دي، او دريم ډول پيريان هغه دي چي د انسان په ډول د خير او شر مكلف ګرځول سوي دي، اود هغوئ سره به حساب او مؤاخذه كيږي، همدارنګه الله جل جلاله انسان هم درې ډوله پيدا كړی دی، يو ډول هغه دی چي د حيوان په ډول وي، دوهم ډول انسان هغه دی چي بدن او شكل يې د انسانانو په ډول وي مګر ارواح يې د شيطانانو ارواح وي، دريم ډول انسان هغه دی چي دهغوئ بدن او روح دواړه د انسانيت په صورت كي وي چي د قيامت په ورځ به د پروردګار د رحمت په سايه كي وي.

د ادم عليه السلام په اړه د شيطان خيال

﴿۵۴۵۸﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا صَوَّرَ اللَّهُ آدَمَ فِي الْجَنَّةِ تَرَكَهُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَتْرُكَهُ فَجَعَلَ إِبْلِيسُ يُطِيفُ بِهِ يَنْظُرُ مَا هُوَ فَلَمَّا رَآهُ أَجْوَفَ عَرَفَ أَنَّهُ خُلِقَ خَلْقًا لَا يَتَمَالَكُ. رواه مسلم

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: کله چي الله تعالی د آدم علیه السلام شکل تیار کړ نو تر څو پوري چي یې غوښتل هغه یې په جنت کي وساتی ، په دغه دوران کي به شیطان د آدم علیه السلام د تابوت څخه چاپیره ګرځیدی کتل به یې او ویل به یې چي دا څه شي دی ، بیا چي هغه ولیدل چي دا دننه خالي دی نو خیال یې وکړ چي دا یو بې وسه مخلوق دی. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۴\۲۰۱۶، رقم: ۱۱۱- ۲۶۱۱.

تشریح: ددغه حدیث د الفاظو څخه څرګندیږي چي د حضرت آدم علیه السلام د شکل او صورت تخلیق په جنت کي سوی دی ، حال دا چي نور روایات پر دې دلالت کوي چي دهغه تخلیق او هغه ته صورت ورکول د عرفات د میدان په نعمان شپله کي سوی دی ، هلته دهغه شکل ته د آخري صورت په ورکولو سره او په هغه کي په روح پوکلو سره هغه جنت ته بوتلل سو ، نو په حدیث کي د في الجنة الفاظ چي د هغه څخه د هغه تخلیق په جنت کي مفهوم کیږي، دا په اصل کي د هغه د لومړني تخلیق د اظهار لپاره نه دی بلکه د تخلیق څخه وروسته حال ذکر کولو لپاره دی، په دې اعتبار د حدیث معنی به دا وي چي کله الله جل جلاله د هغه په تخلیق کولو سره او د هغه په صورت کي په روح پوکلو سره هغه په جنت کي وساتی نو ابلیس د هغه د صورت د مسافت او حقیقت پلټنه وکړل او کله چي هغه ولیدل چي دغه صورت خالي دی او د دننه څخه د هغه نس خالي دی نو هغه پوه سو چي دغه انسان د خپل بدني جوړښت په اعتبار ټینګ نه دی ځکه چي کوم شی په دننه کي خالي وي او د هغه ټول اندامونه د یو بل سره داسي ټینګ نه وي چي دهغو په منځ کي خلاء نه وي نو هغه ته په پوره توګه ثبات او قرار نه تر لاسه کیږي، نو هغه دا نتیجه واخیستل چي کله ددغه صورت بدني جوړښت داسي دی چي نو لامحاله دده طبع او دده مزاج او دده دننه احوالو ته به هم ثبات او قرار نه وي، او ددغه لویدلي طبع په وجه ځان په خپلو معاملاتو کي په پریشانه کېدو او په خپلو حالاتو کي د غیر مستحکم کیدو څخه ساتل کیدای نه سي، او پر خپل ځان به واک ونه درلودلای سي، دمثال په توګه د غصې په وخت کي به بې اختیاره کیږي او پر طبعي خواهشاتو باندي به بندیز ونه کړلای سي چي د لوږي او تندي دفع کولو، د جنسي تسکین تر لاسه کولو او د خپلو غوښتنو لپاره به د جائز او ناجائز په منځ کي فرق نه کوي، نو ابلیس خوشحاله سو او هغه امید وکړ چي کوم مخلوق د خپل بدني جوړښت او طبعي لوېدو په وجه د آفاتو مورد کیدای سي نو د هغه ګمراه کول به مشکل نه وي .

د ابراهيم علیه السلام ختنه

﴿۵۴۵۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَتَنَ إِبْرَاهِيمُ النبي وَهُوَ ابْنُ ثَمَانِينَ سَنَةً بِالْقَدُّومِ. متفق عليه

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: حضرت ابراهيم عليه السلام د اتيا كالو په عمر كي ځان سنت كړ، يا دا چي ابراهيم علیه السلام په مقام قدوم كي د اتيا كالو په عمر كي ځان سنت كړ. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۸۸\۱٦، رقم: ۳۳۵٦، ومسلم ۱۸۳۹\۴، رقم: ۱۵۱-۲۳۷۰.

تشريح: امام نووي رحمة الله عليه د دغه حديث په تشريح كي ليكلي دي چي د قدوم د دال په حركت كي اختلاف دی، كه چيري د دال په تخفيف سره وويل سي نو معنی به يې د تيشې وي او د حديث مطلب به دا وي چي حضرت ابراهيم علیه السلام خپل ځان په تېشه سره سنت كړ، او هغه وخت يې عمر د اتيا كاله وو، او كه دغه لفظ د دال په تشديد سره وويل سي نو د دې څخه مراد به د شام هيواد يو كلی وي چي د هغه نوم قدوم وو، د دغه كلي نوم (قدوم) د دال په تفيف سره هم نقل سوی دی، په دغه صورت كي به مطلب دا وي چي حضرت ابراهيم علیه السلام د اتيا كالو په عمر كي خپل ځان سنت كړ او هغه وخت د شام هيواد د قدوم په كلي كي وو، خلاصه دا چي په كوم روايت كي دغه لفظ د دال په تشديد سره نقل سوی دی په هغه كي د قدوم څخه ذكر سوی كلی مراد دی او په كوم روايت كي چي د دال په تخفيف سره منقول دی په هغه كي تيشه او ذكر سوی كلی دواړه كيدای سي چي د دغه لفظ څخه تېشه هم مراد كيدای سي او ذكر سوی كلی هم.

د ابراهيم علیه السلام درې دروغ

﴿۵۴٦۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكْذِبْ إِبْرَاهِيمُ إِلَّا

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ابراهيم علیه السلام يوازي درې

ثَلَاثًا إِلَّا ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ ثِنْتَيْنِ مِنْهُنَّ فِي ذَاتِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ قَوْلُهُ إِنِّي سَقِيمٌ وَقَوْلُهُ

واره دروغ ويلي دي دوه واره دروغ يې د الله جل جلاله لپاره ويلي دي (يعني د الله تعالی د رضا تر لاسه كولو او د هغه د حكم پر ځای راوړلو لپاره) او يو واريې دا وويل چي زه ناروغه يم (او دا هغه وخت كله چي د هغه قوم خپل په اختر كي د هغه شريكولو لپاره بيول غوښتل چي هلته د

بتانو عبادت کيدی او هغه تلل نه غوښتل، په دې سبب هغه وويل چي زه ناروغه يم)، او بل دا

بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا وَقَالَ بَيْنَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ وَسَارَةُ إِذْ أَتَى عَلَى جَبَّارٍ مِنْ

قول د ده چي دا کار غټ بت کړی دی (او دا هغه وخت چي د کفارو په نه شتون کي هغه د هغوئ بتان مات کړي وه کله چي کافرانو پوښتنه ځيني وکړه اې ابراهيمه ! دا کار تا کړی دی ؟ نو هغه وويل ما نه دی کړی دغه غټ بت دا کار کړی دی او رسول الله ﷺ د دريم قول په اړه دا وفرمايل چي يوه ورځ ابراهيم عليه السلام د خپل کوروالا (بي بي ساره) سره د شام په لور تلی چي د يو ظالم پاچا

الْجَبَابِرَةِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ هَا هُنَا رَجُلًا مَعَهُ امْرَأَةٌ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ

پر ښار تيريدل هغه ظالم پاچا ته خبر ورغلی چي دغه يو سړی راغلی دی او د هغه ډيره ښکلې ښځه ده هغه يو سړی وليږی

فَسَأَلَهُ عَنْهَا فَقَالَ مَنْ هَذِهِ قَالَ أُخْتِي فَأَتَى سَارَةَ فقال لها ان هذا الجبار ان

د ابراهيم عليه السلام څخه يې پوښتنه يې وکړه چي ستا سره دا ښځه څوک ده ؟ ابراهيم عليه السلام ورته وويل : دا زما خور ده ، نو د دې څخه وروسته ابراهيم عليه السلام راغلی بي بي سارې ته يې وويل : که د دغه ښار ظالم حاکم پوه سو چي

يعلم انك امراتي يغلبني عليك فان سالك فاخبريه انك اختي فانك اختي في

ته زما ښځه يې نو تا به زما څخه په زور واخلي که هغه در څخه پوښتنه وکړي نو داسي ورته ووايه چي ته زما خور يې، بېشکه چي ته په حقيقت کي زما ديني خور يې

الاسلام لَيْسَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مُؤْمِنٌ غَيْرِي وَغَيْرَكِ فارسل اليها فاتي بها قام

په دغه وخت کي بغير له ما او تا څخه د دنيا پر مخ بل څوک مؤمن نه سته ، بيا هغه ظالم حاکم بي بي ساره وغوښتل او هغه ته ورسيدل دلته ابراهيم عليه السلام پر لمانځه ودريدی ،

ابراهيم يصلي فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ ذَهَبَ يَتَنَاوَلُهَا بِيَدِهِ فَأُخِذَ ويروي فغط حتى

کله چي بي بي ساره هغه ظالم حاکم ته مخامخ سوه نو هغه لاس وراچول غوښتل چي هغه ظالم ونيول سو (يعني الله تعالى هغه منع کړ) يا هغه يې بې ساه او بې حرکته کړ يا غاړه يې ورخفه

ركض برجله فَقَالَ ادْعِي اللّٰهَ لِي وَلَا أَضُرُّكِ فَدَعَتْ اللّٰهَ فَأُطْلِقَ ثُمَّ تَنَاوَلَهَا

کړه چي ساه یې بنده سوه او پر مځکه یې لغتي وهلې، بیا هغه ظالم پاچا بي بي سارې ته وویل: د الله ﷻ څخه زما لپاره دعاء وغواړه (چي ما د دغه تکلیف څخه خلاص کړي) زه به تا ته تاوان نه رسوم، نو بي بي سارې دعاء وکړه او د هغه ظالم حاکم څخه تکلیف لیري کړل سو، هغه بیا

الثَّانِيَةَ فَأُخِذَ مِثْلَهَا أَوْ أَشَدَّ فَقَالَ ادْعِي اللّٰهَ لِي وَلَا أَضُرُّكِ فَدَعَتْ الله فَأُطْلِقَ

دغه حرکت وکړ او په خراب نیت سره یې بي بي سارې ته لاس وروړاندي کړ نو بیا هغسي ونیول سو بلکه د مځکي څخه زیات سخت ونیول سو هغه بیا هغسي وویل چي د الله ﷻ څخه زما د خلاصون لپاره دعاء وکړه زه به تا ته ضرر در ونه رسوم،

فَدَعَا بَعْضَ حَجَبَتِهِ فَقَالَ إِنَّكَ لَمْ تَأْتِنِي بِإِنْسَانٍ إِنَّمَا أَتَيْتَنِي بِشَيْطَانٍ فَأَخْدَمَهَا

نو بي بي ساره بیا دعاء وکړه او هغه بنه سو بیا هغه ظالم په خپلو درباریانو کي یو څوک راغوښتل ورته وه یې ویل تا ما ته انسان نه دی راوستلی بلکه یو شیطان دي راوستلی دی بیا

هَاجَرَ فَأَتَتْهُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فَأَوْمَأَ بِيَدِهِ مَهْيَمْ قَالَتْ رَدَّ اللّٰهُ كَيْدَ الْكَافِرِ فِي

هغه ظالم حاکم د بي بي ساره د خدمت لپاره یوه مینځه (هاجره) راولیږل او هغه (یعني بي بي ساره) یې واستول، ساره بي بي چي راغلل نو ابراهیم علیه السلام یې پر لمانځه کولو ولیدی، ابراهیم علیه السلام په لمانځه کي په لاس سره اشاره وکړه چي څه حال دی ستا؟، بي بي ساره ورته وویل الله تعالی د هغه کافر مکر او فریب هم د هغه په غاړه کي واچوی

نَحْرِهِ وَأَخْدَمَ هَاجَرَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ تِلْكَ أُمُّكُمْ يَا بَنِي مَاءِ السَّمَاءِ. متفق عليه.

او هغه د خدمت لپاره هاجره هم راکړه، ابوهریره رضي الله عنه وایي اې د آسمان د اوبو زامنو! دا ستاسو مور ده. (د آسمان د اوبو څخه مراد پاک نسب دی). بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۱۰/۱۴، رقم: ۲۲۱۷. ومسلم ۱۸۴۰/۱۴، رقم: ۱۵۴- ۲۳۷۱.

د لغاتو حل: فغُط: اي خنق (خفه یې کړ).

تشريح حضرت ابراهیم علیه السلام هیڅکله درواغ نه وه ویلي پرته له درو درواغو څخه، په دې اړه باید په ذهن کي وي چي ټول انبیاء معصوم دي، د هغوئ څخه هیڅ گناه نه سي کېدای که څه هم

هغه دروا غ وي يا بله گناه، د حديث د ذکر سوي جملې دا مراد نه دی چي حضرت ابراهيم عليه السلام په خپل ژوند کي د درواغو گناه درې واره کړې ده بلکه هغه ته د درواغ ويلو نسبت د هغه د ذات په اعتبار نه دي بلکه د اورېدونکو په اعتبار دي، مطلب دا چي د حضرت ابراهيم عليه السلام هغه درې خبري د درواغو په صورت کي وې مگر په حقيقت کي درواغ نه دي، نه په دې اعتبار هغه خبري په درواغو کي شمېرل کيږي او نه په دې اعتبار چي حضرت ابراهيم عليه السلام د دغه خبرو په ذريعه د غلط ويني او درواغو اراده کړې وه، دا خبره په ښه انداز کي داسي ده چي دلته د کذب څخه مراد دادي چي داسي کلام چي د صحيح او پاک مقصد لپاره ويل سوی وي مگر مخاطب د هغه په مطلب پوه نه سي کوم چي د متکلم مراد وي بلکه هغه الفاظ د خپل ذهني مراد مطابق وگڼي، دغه د کلام انداز او د فصيحانو په نزد اکثر رائج دی، دلته په دې اړه يادونه کول هم اړين دي چي دلته په حديث کي د حضرت ابراهيم عليه السلام سره اړوند يوازي د درو خبرو ذکر دی چي (هذا ربي) دغه زما رب دی، او ددې نه يادولو وجه داده چي حضرت ابراهيم عليه السلام دغه خبره د وړکتوب په وخت کي کړې وه هغه وخت به هغه د يو امر مکلف نه وو ځکه د دغه ځلورمي خبري هيڅ اعتبار نسته.

په هغه درو خبرو کي يوه دا وه چي ده ويلي وه: نن زه ناروغ يم، په دې اړه تفصيل دادی چي کله حضرت ابراهيم عليه السلام خپل پلار آزر او د خپل قوم خلکو ته په هر ډول د بت پرستۍ خرابي بيان کړل او د هغه څخه يې د منع کولو هڅه وکړل او هر ډول نصيحت يې ورته وکړ چي دغه بتان هيڅ گټه رسولای نه سي او نه تاوان رسولای سي، د آزر او د هغه د قوم په زړو کي هيڅ اثر ونه وسو، نو هغه دا تدبير وکړ چي اوس ما ته د هدايت داسي لار اختيارول پکار دي چي په هغه سره دغه خلک خپله ووينې چي موږ د لرگي او ډبرو د بتانو عبادت کوو، او هغه زموږ لپاره هيڅ ډول گټور او تاواني نه دي او نه د هغوئ له لوري موږ ته غم او گټه رسېدای سي، نو يو وار د قوم يوه مذهبي مېله وه او ټول خلک په هغه کي د گډون لپاره ولاړل، ځينو خلکو حضرت ابراهيم رحمة الله عليه ته ټينگار وکړ چي هغه هم د ميلې لپاره ولاړ سي مگر ابراهيم عليه السلام په دې انتظار کي وو چي ټول خلک ولاړ سي نو د هغه د ټولو بتانو په ماتولو سره خپلې ارادې ته عملي بڼه ورکړي، نو موږي د خلکو سره د تگ انکار وکړ مگر کله چي هغوئ ډېر ټينگار وکړ نو ابراهيم عليه السلام وويل: (اني سقيم) زه ناروغ يم، د هغه دغه خبره په ظاهره درواغ معلوميږي ځکه چي هغه په حقيقت کي ناروغ نه وو بلکه د هغوئ سره د نه تللو لپاره يې د ناروغۍ بهانه وکړل، ددې تاويل علماؤ دا کړی دی چي په (اني سقيم) کي د حضرت ابراهيم عليه السلام مراد دا وو چي د هر

انسان په ډول زما سره هم ناروغي ده او وخت پر وخت ناروغ کیږم ، نو هغه داسي مبهمه خبره وکړه چي د هغه د ظاهري اسلوب څخه دا مفهوم واخیستل سو چي زه ناروغ یم ، ستا سو سره څرنګه ولاړ سم، مګر په حقیقت کي د هغه مراد برعکس وو ،

ځینو حضراتو لیکلي دي چي د حضرت ابراهیم علیه السلام قوم ته د ستورو د بندګۍ په وجه په علم نجوم کي کمال او اعتقاد وو ځکه حضرت ابراهیم علیه السلام په یو خاص انداز سره د ذکر سوي خبري په کولو سره د هغه خیال ستورو ته متوجه کړی وو ، نو د قوم خلکو د خپلي عقیدې د لحاظ څخه دا وګڼل چي ابراهیم علیه السلام د یو ستوري په بد اثر کي اخته دی او هغه د علم نجوم په ذریعه معلومه کړې ده چي هغه ژر ناروغ کېدونکی دی، ددغه تاویل قرینه د قرآن کریم ددغه آیت سباق دی چي په هغه کي ددغه پېښي ذکر دي، یو قول دا هم دی چي حضرت ابراهیم علیه السلام د دغه جملې (اني سقيم) څخه خپل بدني ناروغي مراد نه وه بلکه د زړه ناروغي یې مراد اخیستې وه چي ستاسو کفر او سرکښۍ زه زهیر کړی یم، او زما د زړه حالت ناروغ دی، په داسي حال کي ستاسو سره زما د تللو سوال هم نه پیدا کیږي.

د حضرت ابراهیم علیه السلام دوهمه وینا داوه چي دغه کار لوی بت کړی دی، د حضرت ابراهیم علیه السلام ددغه خبري تعلق هم د ذکر سوي پېښي سره دی، کله چي دهغه قوم ټول خلک میلې ته ولاړل او ښار خالي سو نو هغه راولاړ سو او تر ټولو لوی بت خانې ته ورسېدی نو وه یې لیدل چي هلته د بتانو په وړاندي ډول ډول حلواوي، میوې او نور شیان پراته دي، حضرت ابراهیم علیه السلام په طنزیه لهجه سره هغه بتانو ته په خطاب کولو سره وویل: هر څه موجود دي نو تاسو یې ولي نه خورئ، بیا یې وویل: زه تاسو ته مخاطب یم . څه خبره ده چي تاسو جواب نه راکوئ؟ له دې وروسته یې ټول بتان مات کړل او د لوی بت په اوږه کي یې تبر کښېښود او ځیني ولاړی، کله چي د قوم خلک د میلې څخه راغلل او په بت خانه کي یې خپل بتان په خراب حالت کي ولیدل چي د چا سره مات دی ، د چا پښې ماتي دي او د چا نس دړي وړي دي، نو قوم د ډېري غصې څخه د یو بل څخه پوښتنه وکړل چي دا چا کړي دي، ځینو خلکو وویل: دا خامخا د ابراهیم علیه السلام کار دی، دا هغه سړی دی چي زموږ بتانو ته بد وایي او په دغه ښار کي د هغه څخه پرته بل هیڅوک موجود نه وو، نو د قوم د مشرانو په وړاندي حضرت ابراهیم علیه السلام راوستل سو او د ټولو خلکو په مخکي د هغه څخه پوښتنه وسول چي ابراهیم! (علیه السلام) تا زموږ په خدایانو څه کړي دي،

حضرت ابراهیم علیه السلام وویل: (بل فعله کبیرهم)، بلکه دا کار تر ټولو لوی بت کړی دی، نو دحضرت ابراهیم علیه السلام دغه جواب هم د پېښي خلاف وو ، مګر په حقیقت کي د هغه دغه جواب په

درواغو سره نه تعبیر کیږي ځکه چې د هغه اصل مقصد د خپل ګمراه قوم خبردار کول او د هغوئ لاجوابه کول وو چې د هغوئ غلطي عقيدې څرګنده سي، نو د خپل مقابل کس د هغه په غلطۍ خبرول او دهغه پر صحيح لار راوستلو لپاره يوه غوره طريقه دا هم وه که د هغه سره د مناظرې او خيالاتو د تبادلې موقع راسي نو د مسلمانانو څخه يو مسلمه عقيده صحيح فرض کولو سره داسي د هغه استعمال وکړي چې د هغه نتيجه د مقابل خلاف او خپل موافق سي، حضرت ابراهيم عليه السلام د ذکر سوي پېښې دا طريقه اختيار کړل، د هغه قوم د الله جل جلاله واحد څخه پرته د بې شمېره بتانو عبادت کوی او د هغه خلکو عقيده وه چې د غه بتان هر څه اوري او هر څه ويني او زموږ مرادونه پوره کوي او د خپلو منونکو څخه خوشحاله کيږي، او دخپلو دښمنانو څخه بدله اخلي، حضرت ابراهيم عليه السلام د خپل قوم خلکو ته ددغه بدي عقيدې عملا ظاهرولو لپاره د هغوئ بتان مات کړل او لوی بت يې پرېښود، بيا کله چې پو ښتنه وسول نو هغه د مناظرې هغه غوره طريقه اختيار کړل چې د هغه مخکې ذکر وسو، نتيجه دا سوه چې د هغه پر قوم باندې دا خبره په پوره توګه څرګنده سوه چې کوم بت خپل ځان د ماتولو څخه نه سي ژغورلای او د خپل دښمن مقابله نه سي کولای هغه بل چا ته څه ګټه او تاوان رسولای سي، او د عبادت قابل څرنګه کيدای سي، ځينو حضراتو د حضرت ابراهيم عليه السلام د ذکر سوي جواب يو بل تاويل کړی دی، هغوئ وايي چې: دا چې حضرت ابراهيم عليه السلام وويل: (بل فعله کبيرهم) نو د کبيرهم څخه د هغه مراد د الله جل جلاله ذات وو، يعني ددغه جملې مطلب دا وو چې په دغه بتانو څه سوي دي هغه د الله جل جلاله له خوا سوي دي چې تر ټولو لوی دی، او دهغه په وړاندي د هيڅا خبره نه چليږي.

اوس دريم درواغ ته راځو، حضرت ابراهيم عليه السلام د بي بي ساره رضي الله عنها په اړه وويل چې دا زما خور ده، دا خبره په ظاهره د حقيقت خلاف معلوميږي چې هغه خپلې ښځې ته خپل خور وويل، مګر که چيري دا خبره د حضرت ابراهيم عليه السلام د اصل مراد په سباق کي وکتل سي نو د هغه دغه قول چې دا زما خور ده، د حقيقت خلاف نه ده ځکه چې حضرت ابراهيم عليه السلام او بي بي ساره رضي الله عنها د اسلام د دين د پيرو کېدو په حيثيت سره ديني ورور او خور دي، ځکه چې په قرآن کريم کي الله جل جلاله فرمايي: انما المؤمنون اخوة، ټول مؤمنان يو د بل سره وروڼه دي، او څرګنده ده چې د ښځې د قرابت قائمېدو سره د ديني ورورګلوۍ قرابت نه منقطع کيږي، ددې څخه پرته بي بي ساره رضي الله عنها د حضرت ابراهيم عليه السلام د اکا حاران لور وه او په دې اعتبار هغې ته خور وويل، داسي خبره هيڅکله نه ده چې پر هغه د حقيقي درواغو اطلاق وکړل سي.

د حضرت ابراهيم عليه السلام، بي بي ساره رضي الله عنها ته دا ويل چې په مځکه کي زما او ستا څخه پرته بل

ځوک مؤمن نسته، دا د صورت حال صحیح بیان وو ځکه چي هغه وخت هیڅا پر حضرت ابراهیم علیه السلام ایمان نه وو راوړی او په هغه ښار کي د دوئ دواړو څخه پرته بل ځوک مسلمان نه وو، نو دلته دا سوال نه پیدا کیږي چي حضرت ابراهیم علیه السلام پر مځکه باندي یوازي د دوو مؤمنانو د موجود کېدو خبره څرنګه وکړه؟ یو دریم مؤمن حضرت لوط علیه السلام هم وو لکه چي په قرآن کریم کي دي: (فامن له لوط) نو لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام پر دین ایمان راوړ.

دغه سوال په هغه صورت کي پیدا کیدای سو که د حضرت ابراهیم علیه السلام د جملې مراد دا وي چي په ټوله دنیا کي زموږ دواړو څخه پرته بل ځوک مؤمن نسته یا دا چي هغه وخت حضرت لوط علیه السلام د دوئ دواړو سره په هغه کي وای.

شیخ عبدالحق رحمة الله عليه د ذکر سوي جملې په تشریح کي لیکلي دي چي حضرت ابراهیم علیه السلام په دغه وخت کي د اسلام د ورورګلوۍ قرابت یوازي خپل ځان او د بي بي ساره رضي الله عنها ذات پوري محدود کړ نو کیدای سي ددې بنیاد د دین اسلام هغه نسبت وي چي هغوئ ته اصالتا حاصل وو او دهغوئ د تعلق هغه خاص شرف وو چي بي بي ساره رضي الله عنها ته حاصل وو ، حضرت شیخ رحمة الله عليه ددغه جملې لاندي یو بل سوال او دهغه جواب نقل کړی دی چي خلاصه یې داده :

دا سوال پیدا کیږي چي حضرت ابراهیم علیه السلام د هغه جابر حاکم په وړاندي په څرګنده دا ولي ونه ویل چي دا زما ښځه ده، حضرت ابراهیم علیه السلام چي په کوم مقصد بي بي ساره رضي الله عنها ته په خور ویلو سره تر لاسه کول غوښتل ، هغه مقصد د هغه د ښځي په ښودلو سره هم تر لاسه سو ځکه د پخوانیو زمانو د بدو خلکو هم یو اصل وو چي هغوئ به د هغه څخه ښځه په زور اخیستل کم کول، دوهم دا که هغه جابر حاکم که دومره ظالم وای نو هغه ته ددې خبري سره څه کار وو چي یوه ښځه د یو چا خور وي یا ښځه؟ ددې جواب دادی چي دهغه جابر حاکم یو خاص عادت وو چي هغه به د چا څخه خور په زور نه اخیستل، ددې څخه پرته هغه حاکم د مذهب په اعتبار آتش پرست وو او په آتش پرستو کي د خور او ورور د قرابت یو خاص ارزښت وو، تر دې چي لوی اتش پرست به هم پر خور بد نظر نه سو کولای او د خپل دغه مذهبي اصولو احترام به یې کاوه چي کومه خور د خپل ورور په تولیت او کفالت کي وه یا کومه ښځه چي یو سړي خپله خور ګرځولې وه هغه په هر لحاظ خوندي او مامون ده، او د هغه د ورور د هغه په اړه ټول حق او اختیار درلودی، نو حضرت ابراهیم علیه السلام وغوښتل چي د هغه د دین مرسته واخلي او بي بي ساره رضي الله عنها د هغه ظالم د منګولو څخه د ساتني لپاره داسي خبره وکړي چي بالکل د حقیقت خلاف هم نه وي او هغه ظالم هم د خپلي خرابي ارادې څخه منع سي ،

دا ښېله خبره ده چي پر هغه ظالم باندي د شيطات ګرفت دومره سخت وو چي هغه نه خو د خپل دين د اصولو احترام وکړ او نه د خپلو خلکو د روايت او عادت لحاظ يې وکړ د بي بي سارې ﷺ د خپل هوس ګرځولو هڅه يې وکړه.

حضرت ابراهيم عليه السلام د لمانځه کولو لپاره ودرېدی يعني هغه بي بي ساره ﷺ هغه حاکم ته په لېږلو سره خپل لمونځ کوی او د الله جل جلاله په دربار کي د عرض او مناجات کولو لپاره ودرېدی چي خپل پروردګار ته التجاء وکړي او د هغه قدرت کامله د بي بي ساره ﷺ عزت وساتي او هغې ته د دغه سختي پرېشانی څخه خلاصون ورکړي، او د الله جل جلاله د مقربو بندګانو دا عادت دی چي کله هغوئ ته يو پرېشاني ورسېږي او هغوئ په غم او مصيبت کي اخته سي نو لمونځ کول پيل کړي او د هغوئ د غه عمل د قرآن کريم د دغه آيت په سبب وي :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ .

ژباړه: اې مؤمنانو ! د صبر او لمانځه په ذريعه د الله جل جلاله څخه مرسته وغواړئ.

د رسول الله ﷺ هم دا عادت وو لکه چي په يو حديث کي راغلي دي: اذا جزبه امر صلى، کله چي به يو ستونزه رامنځته سوه نو رسول الله ﷺ به لمونځ کول پيل کړ.

په (ذهب يتناولها بيده فاخذ) کي د اخذ لفظ په تخفيف سره مجهول صيغه ده، د دغه لفظ په وضاحت کي درې قوله دي، يو دا چي کله هغه ظالم د خپلي خرابي ارادې سره بي بي ساره ﷺ په خپل قبضه کي راوستل وغوښتل نو الله جل جلاله د بي بي ساره ﷺ داسي مرسته وکړل چي هغه ظالم يې د خپلي خرابي ارادې څخه منع کړ، دوهم دا چي هغه ظالم د خپلي بدي ارادې په بدله کي سمدستي ونيول سو او پر هغه باندي الهي عذاب نازل سو، دريم قول دا دی چي څرنګه هغه بي بي ساره ﷺ ته لاس اچول غوښتل نو هغه بې هوشه سو، څرګنده دي وي چي په يوه روايت کي اخذ د تاخيذ څخه په تشديد سره هم نقل سوی دی چي د هغه معنی ده په چا جادو کول يعني د سحر او جادو په ذريعه د هغه زړه او دماغ داسي تړل چي هغه حيران او پريشانه سي.

بيا هغه د بي بي ساره ﷺ د خدمت لپاره هاجره مينځه ورکړل، مطلب دا چي هغه حاکم د بي بي ساره رضي الله عنها د بزرګی داسي مشاهده وکړه او پوه سو چي دا يو غير معمولي ښځه نه ده بلکه د خپل الله جل جلاله په نزد ډيره لوړه او د کمال درجې تقرب لري نو هغه نه يوازي دا چي په ډېر خوف او دهشت سره ستنه کړل بلکه د هغې د خدمت لپاره يې يوه مينځه هم هغې ته ورکړل چي د هغې نوم هاجره يا اجره وو او مشهور هاجره دی، د بي بي سارې ﷺ د نس څخه د حضرت

ابراهیم علیه السلام اولاد نه وو ، نو بي بي ساره رضي الله عنها د حضرت ابراهیم علیه السلام په خدمت کي بي بي هاجره علیها السلام وړاندي کړه او هغې وویل: زه امید لرم چي ددې د نس څخه ستاسو ماشوم وسي، په هغه ورځو کي د حضرت ابراهیم علیه السلام عمر سل کاله وو، بیا الله جل جلاله د بي بي هاجرې رضي الله عنها د نس څخه حضرت ابراهیم علیه السلام ته یو زوی حضرت اسماعیل علیه السلام ورکړ او په پای کي د بي بي ساره علیها السلام حضرت اسحاق علیه السلام پیدا سو .

اې د آسمان د اوبو زامنو !، دا د حضرت اسماعیل علیه السلام اولادې یعني عربو ته خطاب دی او د حضرت ابو هریره رضي الله عنه د اهل عرب د آسمان په اوبو سره تعبیر کول د هغوئ د نسلي او نسبي شرف او عظمت په وجه وو ځکه چي د آسمان اوبه د پاکۍ لپاره مثال دی لکه چي ویل کیږي: فلانی سړی د آسمان تر اوبو زیات پاک دی، ځینو حضرات وایي چي عربو ته د بني ماء السماء ویل ددې لپاره دي چي هغوئ به د باران په انتظار وه ، چیري چي به باران کېدی هلته به اوسېدل، ځینو ویلي دي چي د بني ماء السماء څخه مراد انصار مراد دي ځکه چي هغوئ د عامر بن حارثه ازدي اولاد دي چي د نعمان بن منذر نیکه وو، او د هغه لقب ماء السماء وو، او دا لقب یې په دې وجه مشهور سوی وو چي د دغه قوم خلکو به د هغه په وسیلې سره باران غوښتی او یو قول دا هم دی چي د ماء السماء څخه مراد زمزم دی او حضرت ابو هریره رضي الله عنه د بني ماء السماء په ذریعه دې ته اشاره وکړل چي د زمزم چینه د حضرت اسماعیل علیه السلام په وجه ښکاره سوې ده ، د هغه اوبه د آسمان څخه مځکي ته راغلي دي او دا چي د مځکي څخه هم کټمي او فیضونه تر لاسه کیږي هغه ټول صانع حقیقي الله جل جلاله د آسمان څخه رالیږي، دا وضاحت هم ضروري دی چي ټول عرب د بي بي هاجرې رضي الله عنها د نس سره تعلق نه لري مګر په هغوئ کي زیات د حضرت اسماعیل علیه السلام د اولادې څخه دي ځکه د اکثر او اغلب په اعتبار ټول عرب په بني ماء السماء سره مخاطب کړل سول .

د حضرت ابراهیم علیه السلام، حضرت لوط علیه السلام او حضرت یوسف علیه السلام واقعې

﴿۵۴۶۱﴾ : وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْنُ أَحَقُّ بِالشَّكِّ

د حضرت ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل : موږ زیات د شک وړ یو ، د

مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى وَيَرْحَمُ اللَّهُ لُوطًا لَقَدْ كَانَ

ابراهیم علیه السلام څخه هر کله چي هغه دا ویلي وه چي (رب ارني کیف تحي الموتی) ،(اې

پروردګاره! ما ته وښيه چي ته مړي څنګه ژوندي کوې)، الله تعالی دي پر لوط رحم وکړي هغه خو هسي هم د يو مضبوط ذات په پناه کي وو (يعني هر کله چي خلکو د لوط ميلمانه تنګول پيل کړل نو هغه دا آرزو وکړل چي کاش زما سره داسي يو مضبوط ډله وای چي د هغه په مرسته

يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ وَلَوْ لَبِثْتُ فِي السِّجْنِ طُولَ مَا لَبِثَ يُوسُفُ لَأَجَبْتُ الدَّاعِيَ. متفق عليه

ما د دغه خلکو دفع کولای سوای)، او رسول الله ﷺ وفرمايل: که زه په بندي خانه کي تر دومره اوږده وخت پوري وای څومره چي يوسف عليه السلام پاته سوی وو نو ما به د بلونکي دعوت قبول کړی وای. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٤١٠، رقم: ٣٣٧٢، ومسلم ۴\۱۸۳۹، رقم: ۱۵۲– ۱۵۱.

تشريح: (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن قَالَ بَلَى وَلَكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي).

ژباړه: او هغه وخت د يادوني وړ دی چي کله ابراهيم عليه السلام وويل: اې زما پروردګاره! ما ته وښيه چي ته مړي څرنګه ژوندي کوې؟ ورته وويل سول: ايا ته يقين نه لرې؟ ابراهيم عليه السلام وويل: ولي نه، مګر ددې لپاره چي زړه ته مي نور اطمينان تر لاسه سي.

په دې اړه رسول الله ﷺ وفرمايل: موږ تر حضرت ابراهيم عليه السلام زيات د شک کولو وړ يو، ددې وضاحت دادی چي کله ذکر سوی آيت نازل سو نو په صحابه کرامو کي ځينو حضراتو وويل چي دغه شک ابراهيم عليه السلام ته وسو زموږ رسول الله ﷺ دا ډول شک څرګند نه کړ، رسول الله ﷺ چي دا واورېدل نو وه يې فرمايل: موږ د حضرت ابراهيم عليه السلام څخه زيات د شک کولو وړ يو. د رسول الله ﷺ ددغه ارشاد د ظاهر څخه دا مفهوم اخيستل کيږي چي رسول الله ﷺ نه يوازي د حضرت ابراهيم عليه السلام لپاره بلکه د خپل ځان لپاره هم د ذکر سوي شک اثبات وکړ، حال دا چي د دواړو په داسي شک کي لوېدل امر محال دی، ځکه چي انبياء عليهم السلام د ايمان او ايقان اولين مظهر بلکه اصل بنياد وي او دهغوئ وجود د طمانيت او عرفان چينه ده، په فطري توګه د شک او تردد څخه خوندي او مامون دي، په هغوئ کي د عدم ايقان او شک وجود هيڅ معنی نه لري نو د ذکر سوي ارشاد څخه د رسول الله ﷺ مراد هغه نه دی چي د هغه تقاضا د ظاهر څخه کيږي بلکه د رسول الله ﷺ اصل مراد دادی چي ددغه آيت کريمه څخه دا ګڼل پکار نه دي چي حضرت ابراهيم عليه السلام خپل پروردګار ته کوم خواست وکړ او هغه تحريک د احيا موتی

په وقوع کي څه شک او شبه وه ، پر واقع کېدو باندي د هغه پوره ایمان او یقین وو ، هغه یوازي د عرفان او کمال په مرتبو کي د پرمختګ غوښتونکی وو ،

د عین الیقین وړاندي د علم الیقین درجې ته د رسېدو غوښتونکی وو چي هغه یې په اطمینان قلبي سره تعبیر کړ یعني د هغوئ مدعا دا وه چي د احیاء موتی پر وقوع باندي د ایمان تر درجې پوري یقین اوس هم حاصل دی ، یوازي دا غواړم چي مشاهده هم راته تر لاسه سي چي د اطمینان قلب په دولت کي زیاتوب وسي ، نو صحابهٔ کرامو ته ددغه خبري د څرګندولو لپاره رسول الله ﷺ دا بیان اختیار کړ چي وګورئ! که شک او تردد په حضرت ابراهیم علیه السلام کي لار پیدا کړل نو یقینا په موږ کي به یې هم لار پیدا کړې وای او تاسو په دې پوهیږئ چي په موږ کي د شک او تردد هیڅ هم نسته ، نو پوه سئ چي حضرت ابراهیم علیه السلام هم زموږ په ډول د کمال ایقان او عرفان پر درجه باندي فائز وو او دهغه په زړه او دماغ کي هم د هیڅ شک او تردد لاره نه وه ، د حضرت ابراهیم علیه السلام د ذکر سوي غوښتني په اړه یو قول دا هم دی چي کوم وخت حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل وخت د پاچا نمرود او د قوم د خلکو په زړه او دماغ کي د الله واحد د یقین پیدا کولو دغه دلیل وړاندي کړ چي زما رب هغه دی چي ژوند او مرګ ورکوي نو په دغه وخت کي هغه د خپل پروردګار په حضور کي دا خواست وکړ چي د هغه وړاندي سوي دلیل ټول ووینې ، په هر حال د رسول الله ﷺ د ذکر سوي ارشاد بین السطور څخه د رسول الله ﷺ پر ذات باندي د حضرت ابراهیم علیه السلام د فضیلت او غوره والي اظهار کیږي حال دا چي د رسول الله ﷺ تر ټولو انبیاؤ افضل کېدل ثابت سوي دي، دا د بحث وړ خبره ده، ددغه سوال لیري کولو لپاره د حدیث شرح کوونکو لیکلي دي چي رسول الله ﷺ د حضرت ابراهیم علیه السلام په اړه دلته فرمایلي دي هغه د انکسار او تواضع په توګه دي، یا دا چي د رسول الله ﷺ دغه ارشاد د وحي نازلېدو څخه مخکي دي چي رسول الله ﷺ د آدم علیه السلام د اولادې سردار او تر ټولو افضل دی، دا توجیه د هغه حدیث ده چي د رسول الله ﷺ د عدم افضیلت مفهوم ظاهروي .

چي د رکن شدید مرسته یې غوښتل، رکن په اصل کي د یو شي ټینګي غاړې او ټینګي ستني ته وایي ، دلته د رکن شدید څخه مراد د ټینګو او توانا خلکو ډله مراد ده ، د حدیث په دغه جمله کي د حضرت لوط علیه السلام په اړه چي کومي خبري ذکر سوي دي د هغه تفصیل دا دی چي کله د لوط علیه السلام قوم په بدعملی، سرکښی، بې حیایي او خبیثو اخلاقو یعني د نابالغ هلکانو سره په اختلاط کي د حد څخه تجاوز وکړ او د حضرت لوط علیه السلام د امر بالمعروف او نهي عن المنکر پر هغوئ اثر ونه سو نو په پای کي د الله جل جلاله له خوا د هغوئ د سزا او هلاکت فیصله

وسوه، نو د عذاب ملائکي د لوط علیه السلام په قوم کي کښته سوې او د خلکو په شکل کي د حضرت لوط علیه السلام میلمنې سوې، دغه ملائکي ډیري ښکلي او په عمر کي د ښکلو هلکانو په شکل کي وې، کله چي حضرت لوط علیه السلام هغه میلمانه ولیدل نو په ېړه کي سو چي دغه بدبخت قوم به زما د میلمنو سره څه کوي، تر هغه وخته حضرت لوط علیه السلام ته دا نه وه ښودل سوې ده چي د اد الله جل جلاله پاکي ملائکي دي او د دغه بدبخت قوم دپاره د عذاب الهي په فیصله کولو سره راغلي دي.

حضرت لوط علیه السلام په دغه پریشاني کي وو چي د قوم خلک خبر سول او په دغه غوښتنه سره د حضرت لوط علیه السلام کور ته راغلل چي دغه میلمانه موږ ته را وسپاره، حضرت لوط علیه السلام هغه خلک پوه کړل د هغوئ پر بد اخلاقی یې هغوئ ته پیغور او غیرت ورکړ او هڅه یې وکړل چي دغه بدبختان د پاکو میلمنو د خراب نیت او ارادې څخه منع سي، بیا کله چي هغه ولیدل چي د هغه خلکو پر تورو زړو باندي هیڅ اثر نه کیږي او ټول د هغه میلمنو په اړه پر بداخلاقی باندي ټینګ دي نو په پریشانه کېدو سره یې وفرمایل:

لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ

ارمان چي ستاسو په مقابل کي ما ته ذاتي طاقت تر لاسه وای یاد طاقتورو ملګرو په صورت کي یوه ټینګه ډله وای چي په هغه سره مي نیولي وای او دغه میلمانه مي ستاسو د شر څخه خوندي کړي وای.

نو رسول الله ﷺ د حضرت لوط علیه السلام دغه افسوس ته په اشاره کولو سره وفرمایل: الله جل جلاله دي پر لوط علیه السلام رحم وکړي چي هغه د انساني طاقت او قوت مرسته غوښتل حال دا چي اصل مرسته د الله جل جلاله د قدرت او طاقت او د هغه د ساتني ده، چي د عربو د کلام دا خاص طرز دی چي کله هغوئ د یو سړي د داسي قول او فعل ذکر کوي چي د تقصیر سره تعلق لري یا هغه لره هغه کار او خبره کول نه وي پکار نو وایي چي الله جل جلاله دي پر هغه سړي رحم وکړي، یا الله جل جلاله دي هغه سړی معاف کړي چي هغه داسي کار وکړ، یا داسي خبره یې وکړل، نو دا سوال پیدا کیږي چي رسول الله ﷺ د ذکر سوي ارشاد په ذریعه ایا دې ته اشاره وفرمایل چي نعوذ بالله، حضرت لوط علیه السلام د الله جل جلاله پر قدرت باور نه درلودی چي د یو رکن شدید پناه یې غوښتل؟

ددې جواب دادی چي هیڅکله نه، ځکه چي داسي ګڼل نه یوازي دا چي د ښېښي خلاف دي بلکه د انبیاء علیهم السلام د ادب خلاف هم دي، او کوم چي د حضرت لوط علیه السلام د رکن شدید د پناه غوښتلو سوال دی نو حضرت لوط علیه السلام د الله جل جلاله په هېرولو سره د بل چا د پناه طالب نه وو

بلکه حقیقت دادی چي هغه وخت د خپل قوم د بدي ارادې په لېدو سره دومره پریشانه وو چي په طبعي توګه یې دا غوښتنه وکړه چي ارمان! الله ﷻ زما مرسته کړې وای او دومره قوت یې راکړی وای چي ما دغه وخت دغه بدبختو ته سزا ورکړې وای ، نو پروردګار یې مرسته وکړه او هغه ملائکي چي د کم عمره میلمنو په شکل کي هغوئ ته راغلي وې خپل راز یې ځرګند کړ او ډاډ یې ورکړ چي تاسو مه پرېشانه کیږئ ، ډېر وخت به نه وي تېر سوی چي دغه بدبختو ته به د خپلي بدعملۍ عبرتناکه سزا ورکړل سي، پاته سوه د رسول الله ﷺ خبره ، چي رسول الله ﷺ عام خلک د غیبت او بدویني څخه منع کول که هغه ژوندي وي یا مړه سوي وي نو دا تصور څرنګه کیدای سي چي رسول الله ﷺ دي د یو نبي (لوط علیه السلام) په اړه داسي خبري وکړي چي د هغه د رتبې او درجې کمولو یا د هغه د کم همتۍ د اظهار موهم وي نو د رسول الله ﷺ د ارشاد مراد دا ځرګندول دي چي حضرت لوط علیه السلام یو انسان وو او په داسي نازک وخت کي د هغه د بشري جبلت تقاضا دا سوه چي هغه پر بدو خلکو باندي د خوند څکلو لپاره د طاقتورو خلکو د مرستي متمني وي او د حضرت لوط علیه السلام په دغه عمل کي زموږ لپاره دا جواز موجود دی چي په داسي وخت کي موږ په عالم اسباب سره د تعلق لرلو په وجه مادي او دنیاوي وسائل او ذرائعو څخه مرسته اخیستلای سو ، سره ددې چي په هر حالت کي زموږ اصل باور پر رب الارباب باندي وي ، او زموږ حقیقي مرسته د هغه مرسته او نصرت منو ، اوس یوه خبره بله پاته کیږي چي رسول الله ﷺ د خپل ارشاد پیل د یرحم الله ، په الفاظو سره ولي وکړ؟ نو حقیقت دادی چي رسول الله ﷺ دغه الفاظ ځکه وفرمایل چي هیڅوک د حضرت لوط علیه السلام دغه پېښه پر کسر شان باندي محمول نه کړي او په دې وهم کي اخته نه سي چي هغه د رکن شدید د مرستي په پلټنه کي وو ، او په دې سره د هغه د درجې او مرتبې تنقیص وسي، یا ددې په وجه د هغه پر ذات باندي اعتراض وکړل سي ، د کلام په پیل کي د داسي الفاظو استعمالول محض د دعاء او تعظیم په وجه وي لکه څرنګه چي د قرآن کریم په دغه آیت کي رسول الله ﷺ مخاطب سوی دی : (عفا الله عنک لم اذنت لهم) الله ﷻ دي تاته عفوه وکړي، تاسو دوئ ته ولي اجازه ورکړې وه.

او که زه په بندیخانه کي تر دومره اوږده وخت پوري ....الخ: د حدیث د دغه جملې تعلق د حضرت یوسف علیه السلام په مدح او تعریف کي دی چي په هغه کي د هغه یو خاص پېښي ته په اشاره کولو سره د هغه د صبر او ثبات ځرګندونه سوې ده، د دغه پېښي تفصیل داد یچي کله حضرت یوسف علیه السلام د مصر پاچا د یو غلام په توګه رانیوی او خپل کور ته یې راوست نو د هغه سره یې د غلامانو په ډول معامله ونه کړل بلکه د خپل اولاد په ډول عزت او احترام یې وکړ او د کورني

ژوند ټولي ذمه داري يې هغه ته وسپارلې، حضرت يوسف عليه السلام ځوان وو، د ښکلي او ښه صورت خاوند وو، بلي خوا ته دا چې د هر وخت ملګرتيا د مصر د پاچا ښځي پر خپل زړه واک تر لاسه نه کړ او پر يوسف عليه السلام د پتنګ په ډول قربانېدل، مګر حضرت يوسف عليه السلام چې د نبوت لپاره ټاکل سوی وو، د هغه ځخه هيڅکله دا امکان نه وو چې په بدکارۍ کي په اخته کېدو سره د مصر د پاچا د ښځي بده اراده پوره کړي، هغه ښځي په پيل کي د خپل ښکلا او ښوونې په ذريعه په خپل جال کي راوستل غوښتل مګر کله چې کامياب نه سوه نو بيا يې د زور ځخه کار اخيستل پيل کړل مګر الله جل جلاله، حضرت يوسف عليه السلام د هغې د منګلو ځخه وژغوری، بيا د هغه ښځي د ناکام عشق راز د هغې خاوند ته هم ځرګند سو مګر د حقيقت ځخه د خبرتيا وروسته د حضرت يوسف عليه السلام تعريف يې وکړ او خپله ښځه يې پوهه کړل، او د رسوايي ځخه د ساتني لپاره يې خبره پټه کړل، مګر خبره پټه نه سوه، د شاهي کورنۍ ښځو وړيسي خبري کول پيل کړل او د مصر د پاچا ښځه د خپلو همزولو په مخکي د پېغور نښه سول، د دغه حال په رامنځته کېدو ره هغې فيصله وکړل چې پېغور ويونکو ښځو ته داسي سبق ورکړل سي چې هغوئ په ما پسي مه خبره کوي په هغه کي خپله اخته سي، نو يوه ورځ هغې د شاهي کورنۍ او د ښار د مشرانو ښځو ته بلنه ورکړل او کله چې ټولو ښځو پر دسترخوان باندي په ناستي سره د خوراک کولو لپاره چاړې په لاس کي واخيستلې نو د مصر د پاچا ښځي حضرت يوسف عليه السلام ته حکم وکړ چې دباندي راووځي، هغه د مالکي د حکم په اورېدو سره دباندي راووتی او کله چې ښځو د يوسف رحمة الله عليه ښکلا وليدل نو دومره متاثري سوې چې د شيانو د پرې کولو پر ځای يې خپل ګوتي پرې کړې او د دې په لېدو سره د مصر دپاچا ښځه خوندي سول او په فخر يې وويل: دا هغه غلام دی چې دده د ميني په اړه تاسو په ماپسي خبري کوئ او پيغور راکوئ،

اوس وو ايا ست چې زما مينه پر ځای ده که بې ځايه؟ د مصر د پاچا ښځي هغه وخت دا هم وويل: ښېله شکه ما د دغه زلمي زړه په خپل واک کي کول او دده زړه خپل د ميني په منګولو کي اخيستل غوښتل مګر هغه زما په واک کي نه راغلی، اوس زه دا وايم که ده زما خبره ونه منل نو د بندي خانې هواء به خوري او بې عزته به سي، معامله چې د دغه حد ته ورسېدل نو د مصر پاچا سره ددې چې حضرت يوسف عليه السلام يې پاک ګڼی د خپلي ښځي د رسوايي په لېدو سره دا فيصله وکړل چې حضرت يوسف عليه السلام تر يو وخت پوري په بنديخانه کي واچوئ ترڅو چې د دغه پېښه د خلکو د زړو ځخه ووځي، نو حضرت يوسف عليه السلام په بندي خانه کي واچول سو او تر نهه کالو پوري په بنديخانه کي وو، تر دې چې د ځينو پېښو په نتيجه کي د مصر پاچا تر فرعون پوري د

هغه د بزرگۍ او عظمت قائل سول نو هغه د یوسف علیه السلام د ایله کولو حکم وکړ، مګر حضرت یوسف علیه السلام د بندیخانې څخه د راوتلو انکار وکړ او وه یې فرمایل: لومړی زما د پېښې پلټنه وکړئ چې کومو ښځو زما په لېدو سره خپلې ګوتې پرې کړې د هغوئ څخه زما د کړنې او پاکۍ پلټنه وکړئ تر څو چې د پېښې اصلي نتیجه څرګنده نه سي او زما بې ګناهي او پاک کېدل په پوره توګه ثابت نه سي زما د نفس عزت د بندیخانې څخه راوتل نه خوښوي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: که د یوسف علیه السلام پر ځای زه وای او تر دومره اوږده وخت پوري په بندیخانه کې وای نو د خلاصون د خبر په اورېدو سره به مې هغه قبول کړی وای او د بندیخانې څخه په راوتلو کې به مې توقف نه وای کړی او نه به مې ددې خبرې غوښتنه کړې وای چې د پېښې پوره پلټنه دې وکړل سي او نه به مې ددغه پلټنې په نتیجې سره خپل خلاصون مشروط کړی وای، دا د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا د تعریف او تحسین او د هغه د صبر او ثبات اظهار او اعتراف دی چې په داسي صورت کې کله چې یو سړی تر ډېره وخته په بندیخانه کې وي او د هغه ځای په تکلیفو اخته وي او بیا د هغه د خلاصون خبر ارسي نو هغه سړی د خپل نفس د عزت له کبله هغه خبر رد کړي او د بندیخانې څخه د راوتلو انکار وکړي تر څو چې هغه بالکل بې داغه او بې ګناه ونه ګرځول سي، دا د صبر او استقامت یو داسي مثال دی چې د بل چا په اره ددې تصور نه سي کېدای دا یوازې د حضرت یوسف علیه السلام کمال وو چې هغه د بې مثله کردار ثبوت ورکړ، مګر څرګنده دې وي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د حضرت یوسف علیه السلام ددغه کړنې او استقامت ذکر په کوم انداز کې وکړ هغه پر تواضع او انکساري محمول دی، کنه نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم ذات د صبر او استقامت یو داسي مثال وو چې نه یوازې د حضرت یوسف علیه السلام پر دغه صبر او استقامت باندې بلکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه وصف پر ټولو اولو العزمو انبیاء علیهم السلام باندې لوړ دی.

حضرت موسی علیه السلام او د بني اسرائیلو ایذا

﴿۵۴۶۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مُوسَى كَانَ

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: موسی علیه السلام یو ډېر شرم

رَجُلًا حَيِيًّا سِتِّيرًا لَا يُرَى مِنْ جِلْدِهِ شَيْءٌ اسْتِحْيَاءً فَآذَاهُ مَنْ آذَاهُ مِنْ بَنِي

ناک او پرده دار سړی وو، دومره حیادار چې د هغه د بدن او پوست هیڅ برخه به نه ښکاره کېدل

إِسْرَائِيلَ فَقَالُوا مَا يَسْتَتِرُ هَذَا التَّسَتُّرَ إِلَّا مِنْ عَيْبٍ بِجِلْدِهِ إِمَّا بَرَصٌ وَإِمَّا

نو د بني اسرائیلو ځینو خلکو هغه ته د تکلیف رسولو اراده وکړل او دا خبري یې پیل کړې چي موسی علیه السلام خپل بدن په دومره احتیاط سره یوازي په دې وجه پټ ساتي چي د هغه په بدن کي یو عیب دی، یا خو برص دی یا

أُدْرَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ أَرَادَ أَنْ يُبَرِّئَهُ فَخَلَا يَوْمًا وَحْدَهُ لِيَغْتَسِلَ فَوَضَعَ ثَوْبَهُ عَلَى

خصي دی، الله تعالی اراده وکړه چي کوم عیب د موسی علیه السلام لګول سوی دی د هغه څخه دی پاک او صفا ښکاره کړي نو یوه ورځ موسی علیه السلام په یوازي ځای کي د لمبیدو لپاره جامې وکښېږي او

الْحَجَرِ ففر الحجر بثوبه فجمع موسى في اثره يقول ثوبي ياحجر ثوبي يا

پر یوه ډبره یې کښېښودلې، ډبره د هغه جامو سره وتښتېدل، موسی علیه السلام په هغه ډبري پسي په دې ویلو سره ور وځغاستی اې ډبري! زما جامې راکړه، اې

حجر حَتَّى انْتَهَى إِلَى مَلَإٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَرَأَوْهُ عُرْيَانًا أَحْسَنَ مَا خَلَقَ

ډبري زما جامې راکړه تر دې چي موسی علیه السلام په منډه منډه کي د بني اسرائیلو یو ډلي ته ورسیدی هغه ډلي د موسی علیه السلام لوڅ بدن ولیدی او د الله تعالی په مخلوق کي یې

اللهُ وقالوا والله ما بموسى من باس واخذ ثوبه فَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْبًا فَوَاللهِ إِنَّ بِالْحَجَرِ لَنَدَبًا مِنْ أَثَرِ ضَرْبِهِ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا. متفق عليه.

موسی علیه السلام د یو غوره وجود انسان ولیدی، او ټولو په اتفاق سره دا وویل قسم په خدای موسی علیه السلام کي هیڅ عیب نسته، آخر موسی جامې واخیستې او هغه ډبره یې په لکړه وهل پیل کړل، قسم په خدای پر هغه ډبري د موسی علیه السلام وهلو علامې موجودي دي درې، یا څلور یا پنځه. بخاري او مسلم

تخریج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۵۸، رقم: ۲۷۸. ومسلم ۴\۱۸۴۲، رقم: ۱۵۶- ۲۳۷۱.

د لغاتو حل: ادرة: نفخة بالخصية.

تشریح بني اسرائیلو خپل پیغمبر، حضرت موسی علیه السلام ته څومره سخت تکلیفونه رسول، ددې اندازه په دغه حدیث کي د ذکر سوي پېښي څخه کیدای سي، د بت پرستی غوښتنه، د ګیلګي عبادت کول، د تورات قبلولو څخه انکار، په مقدسه مځکه کي د داخلېدو څخه انکار، پر من او سلوی باندي ناشکري چي د هغوئ پر ذات بهتان او تهمت ویل داسي کوم قولي او

فعلي تکليف وو چي د هغوئ له خوا حضرت موسی علیہ السلام ته نه وو رسېدلی، د حضرت موسی علیہ السلام اولو العزمي او د هغه د صبر او استقامت کمال وِو چي هغه د خپل قوم هر تکليف وزغمی او د خپل الله جل جلاله له لوري د رشد او هدايت په پيغام کي د بوختيا جذبه يې يخېدو ته نه پرېښود، او دا د الله جل جلاله پر هغه انعام وو چي پر هر پړاو باندي د هغه قوم په مقابله کي هغه ته عزت ورکول کېدی، کله چي بدبخت قوم د هغه د شرم، حياء او تحسين پر ځای د هغه د عيب داره کولو هڅه وکړه او په پوره قوت سره يې دا مشهوره کړل چي موسی علیہ السلام خپل بدن د ومره زيات پټوي او د خپل بدن پر هغه برخو باندي هم نظر کول نه غواړي کوم چي په ستر کي نه دي، تر دې چي د تهولو څخه پټ لمبېږي نو ددې وجه داده چي د هغه پر بدن د پيس داغونه دي يا د هغه خوټي پړسېدلي دي يا يو بله ناروغي ور پېښه ده، نو الله جل جلاله اراده وفرمايل چي د موسی علیہ السلام د بې عيبه بدن عامه ليدنه وکړي چي په خپلو سترګو سره ووينې او يو رسوا کونکي شاهدي بې بنياده ثابته سي، همدارنګه د ډبري د جامو وړلو پېښه رامنځته سوه چي د هغه په حديث کي يادونه ده، ددې څخه څرګنده سول چي الله جل جلاله د مخلوق هدايت او دديني خدمت په لاره کي د خپلو پاکو بندګانو د هر هغه عيب او نقصان څخه پاک ثابتوي چي د هغوئ مخالفان او ناپوهان خلک يې هغوئ ته په منسوب کولو سره پر هغوئ باندي وايي، او الله جل جلاله د خپلو مخلصو بندګانو سره دغه خاص معامله ځکه کوي،چي د عامو خلکو په نظر کي هغه معزز او مکرم وي او د هغوئ شخصي وجاهت او ذات د ګرد او غبار څخه پاک وي.

د وهلو په وجه پر هغه ډبري نښي ولګېدلې...الخ: يعني کله چي هغه ډبري د موسی علیہ السلام جامې وتښتولې نو پر هغه باندي د دغه ناڅاپه پېښي داسي اثر وسو چي هغه په غصه کي پر هغه ډبري باندي وار کول پيل کړل او کله چي به د هغه وار پر ډبري ولګېدی نو پر هغه باندي به يوه نښه جوړه سول، همدارنګه څو واري چي هغه وکړل هغومره نښي پر ډبري باندي جوړي سوې، او ځينو حضراتو دا ويلي دي چي کله حضرت موسی علیہ السلام په بېړه او غصه کي په هغه ډبري پسي وځغاستی او په پای کي هغه ډبره د بني اسرائيلو د يوې ټولی په وړاندي ودرېدل نو حضرت موسی علیہ السلام ته د الله جل جلاله له خوا حکم وسو چي دغه ډبره پورته کړه او د ځان سره يې کښېږده، نو دغه ډبره د هغه سره وه او کله چي هغه د بني اسرائيلو سره مېدان ته ورسېدی نو هغه وخت يې پر هغه ډبره باندي په خپله لکړه سره وار وکړ نو د هغه ډبري څخه دوولس چينې وبهېدلې، ددغه وينا خلاصه داده چي په قرآن کريم کي د حضرت موسی علیہ السلام دا معجزه بيان سوې ده چي کله بني اسرائيل د سينا د ښت ته په رسېدو سره په بېړه کي سول چي په دغه د ښت کي به او به چيري وي او

بيا حضرت موسى عليه السلام د الله جل جلاله په حكم سره په خپله لكړه يو پاڼ ووهى نو د هغه په نتيجه كي سمدستي دوولس چينې وبهېدلې او د بني اسرائيلو د دوولس قبېلو لپاره بېلې بېلې چينې رواني سوې نو ددغه پاڼ څخه مراد هغه ډبره ده چي د حضرت موسى عليه السلام د جامو سره تښتېدلې وه او حضرت موسى عليه السلام د الله جل جلاله د حكم سره سم هغه د خپل ځان سره ساتلې وه،

په هر حال د حديث څخه د حضرت موسى عليه السلام دوې معجزې ثابتي سوې، يو دا چي د بې جانه ډبري په حركت كي راتلل او تښتېدل، دوهم د حضرت موسى عليه السلام د لكړي په وهلو سره په هغه ډبري كي نښه لګېدل او ددغه حديث څخه دا هم څرګنده سول چي په پټ ځاى كي په لوڅ بدن سره لمبېدل جائز دي كه څه هم په داسي ځاى كي د ستر پټول افضل دي، او دا هم څرګنده سول چي د مخالفينو او ناپوهانو تكليف پر انبياء او اولياء الله باندي اثر كوي او هغوئ تكليف محسوس كوي مګر پر هغه تكليف باندي صبر او استقامت كوي.

د حضرت ايوب عليه السلام يوه واقعه

﴿۵۴۶۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَا أَيُّوبُ يَغْتَسِلُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: حضرت ايوب عليه السلام

عُرْيَانًا فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِنْ ذَهَبٍ فَجَعَلَ أَيُّوبُ يَحْثِي فِي ثَوْبِهِ فَنَادَاهُ رَبُّهُ يَا

يو وار لوڅ لمبيدى، چي د سرو زرو ملخان پر او ريدل، او ايوب عليه السلام هغه را ټولول او په كالو كي يې اچول، الله تعالى ورته وفرمايل:

أَيُّوبُ أَلَمْ أَكُنْ أَغْنَيْتُكَ عَمَّا تَرَى قَالَ بَلَى وَعِزَّتِكَ وَلَكِنْ لَا غِنَى بِي مِنْ بَرَكَتِكَ. رواه البخاري.

اې ايوبه! ايا ته موږ ددې څخه بې نيازه كړى نه يې، ايوب عليه السلام عرض وكړ هو، ستا په عزت دې مي قسم وي تا زه د سرو زرو څخه بې نيازه كړى يم مګر زه ستا د رحمت او بركت څخه بې نيازه نه يم. بخاري.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\ ۳۸۷، رقم: ۲۷۹

تشريح لوڅ لمبېدى، ددې څخه دا هم مراد كېداى سي چي د حضرت ايوب عليه السلام پر بدن باندي د لونګ څخه پرته بله جامه نه وه او هغه لونګ تړلى لمبېدى، ددې تائيد د مخكني عبارت

يحثی في ثوبه څخه هم كيږي، او دا هم كيداى سي چي هغه وخت په يو پټ ځاى كي بالكل لوڅ لمبېدى لكه چي د حضرت موسى عليه السلام په اړه په پټ ځاى كي لوڅ لمبېدل مذكور دي او ددې په شرعي جواز كي هيڅ قباحت هم نسته مګر رسول الله ﷺ دې ته اشاره وفرمايل چي د خپل پروردګار څخه د شرم او حياء له كبله په پټ ځاى كي هم ستر پټول افضل دي ، او رسول الله ﷺ چي د كوم مكارم او اخلاقو د تكميل لپاره دنيا ته تشريف راوړ د هغه تقاضا هم داده.

هغه د ملخانو په راټولولو سره په خپلو جامو كي اېښودل پيل كړل، په ظاهره دا معلوميږي چي حضرت ايوب عليه السلام د سرو زرو ملخان په يوه لاس سره يا په دواړو لاسو ډكولو سره په لونګ كي راټولول كوم چي هغه د لمبېدو لپاره تړلې وو ، ياد جامې څخه مراد هغه جامه ده چي هغه به د لمبېدو وروسته اغوستي وي او دا هم كيداى سي چي هغه جامه مراد وي چي تر هغه وخته يې نه وي اغوستي بلكه هغه ته نژدې پرته وي.

حضرت ايوب عليه السلام ته د الله جل جلاله ذكر سوى خطاب د ناراضي او عتاب په توګه نه وو بلكه د شفقت او ميني په توګه وو، چي كله ستا په كور كي دومره زيات سره زر و اوربېدل او ته يې شتمن كړې نو څه ضروري ده چي ته دغه ملخان په ټولولو سره په خپله جامه كي اېږدې نو حضرت ايوب عليه السلام جواب وركړ، بېله شكه تا زه دومره شتمن كړى يم او زما په كور كي دي دومره سره زر راكړي دي چي زه ددغه ملخانو په يو ځاى كولو كي اړتيا نه لرم مګر ستا په دربار كي د خپل عجز او اړتيا د اظهار لپاره ستا د رحمتونو د نوري غوښتني څخه بې نيازه كيداى هم نسم كه څه هم ته ما هر څومره شتمن كړې او پر ما د خپلو نعمتواو رحمتونو هر څومره باران وكړې ، ددې څخه څرګنده سوه چي د حضرت ايوب عليه السلام د ملخانو په پورته كولو كي خوښي ښودل د دنيا د حرص او طمع د زياتوب په وجه نه وو بلكه د الله جل جلاله د وركړل سوي نعمت څخه په ګټه اخيستلو او د شكر او احسان په وجه وو.

ملا علي قاري رحمه الله عليه ليكلي دي، ددغه حديث څخه څرګنده سول چي په جائز مال او شتمنى كي د زياتوب حرص د هغه چا په اړه روا دى چي د هغه پر خپل نفس باندي باوَر وي چي هغه پر مال او دولت باندي د الله جل جلاله شكر ادا كولو كي كوتاهي نه كوي او هغه به په هغه مقاصدو او مصارفو كي استعمالوي چي په هغه سره الله جل جلاله راضي او خوشحاله كيږي.

نبي ﷺ ته پر هيڅ يو نبي فضيلت مه وركوئ

﴿۵۴۶۴﴾: وَعَنْهُ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَرَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ فَقَالَ الْمُسْلِمُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو مسلمان او يو يهودي يو تر بله ښکنځل سره وکړل ، مسلمان وويل

وَالَّذِي اصْطَفَى مُحَمَّدًا عَلَى الْعَالَمِينَ فَقَالَ الْيَهُودِيُّ وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَى

قسم دی په هغه ذات چي محمد ﷺ يې د ټولي نړۍ خلكو باندي غوره كړی دی ، يهودي ووېل قسم دی په هغه ذات چي موسی عليه السلام يې پر ټول دنيا غوره كړی دی ،

الْعَالَمِينَ فَرَفَعَ الْمُسْلِمُ يَدَهُ عِنْدَ ذَلِكَ فَلَطَمَ وَجْهَ الْيَهُودِيِّ فَذَهَبَ الْيَهُودِيُّ

مسلمان په دې خبره په غصه سو هغه يهودي يې پر مخ په چپلاخه ووهی ، يهودي د رسول الله

إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ بِمَا كَانَ مِنْ أَمْرِهِ وَأَمْرِ الْمُسْلِمِ فَدَعَا

ﷺ په خدمت كي حاضر سو او واقعه يې بيان كړه ، نبي كريم ﷺ هغه مسلمان راوغوښتی او د

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُسْلِمَ فَسَأَلَهُ عَنْ ذَلِكَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى

هغه څخه يې د واقعې پوښتنه وكړه هغه د حال د حقيقت څخه رسول الله ﷺ خبر كړ ، د دواړو د بيانونو اوريدو سره رسول الله ﷺ وفرمايل :

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى فَإِنَّ النَّاسَ يَصْعَقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

ما ته پر موسی عليه السلام فضيلت مه راكوئ ځكه چي د قيامت په ورځ به (د شپيلۍ پوه كولو سره)

فَأَصْعَقُ مَعَهُمْ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفِيقُ فَإِذَا مُوسَى بَاطِشٌ جَانِبَ الْعَرْشِ فَلَا

خلك بې هوشه سي زه به هم بې هوشه سم بيا د ټولو څخه لومړی سړی به زه يم چي په هوش كي به راسم زه به ووينم چي موسی عليه السلام به د عرش پايه نيولې ولاړ وي ،

أَدْرِي أَكَانَ فِيمَنْ صَعِقَ فَأَفَاقَ قَبْلِي أَوْ كَانَ فِي مَنِ اسْتَثْنَى اللَّهُ. وفي رواية فلا

زه نه سم ويلای چي دی په بې هوشه سوي كسانو كي وو او زما څخه مخكي په هوښ كي راغلی وو او كه الله تعالی هغه د بې هوښي څخه خلاص كړی وو ، او په يوه روايت كي دا الفاظ

ادري احوسب بصعقه يوم الطور او بعث قبلي ولا اقول ان احدا افضل من

دي چي رسول الله ﷺ وفرمایل: زه نه سم ویلای چي پر کوه طور باندي د موسی علیه السلام بې هوښه کیدل په نن ورځ کي شمیر کړل سول یا بې هوښه سوی وو مګر زما څخه مخکي په هوښ کي راغلی وو، بیا رسول الله ﷺ وفرمایل زه دا هم نه سم ویلای چي څوک تر

يونس بن متى وفي رواية ابي سعيد قال لا تخيروا بين الانبياء . متفق عليه وفي رواية ابي هريرة لاتفضلوا بين انبياء الله.

یونس بن متی غوره دی، او د ابوسعید روایت کي دا الفاظ دي چي د انبیاؤو په منځ کي یوه ته پر بل بهتروالی مه ورکوئ. بخاري او مسلم او د ابوهریره په روایت کي دي چي د الله تعالی د انبیاؤو په منځ کي چا ته فضیلت مه ورکوئ.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵\۷۰، رقم: ۲۴۱۱، ومسلم ۴\۱۸۴۴، رقم: ۱۶۰- ۲۳۷۳.

د لغاتو حل: باطش: اي قوي، والظاهر ان معناه آخذ.

تشريح: په قرآن کریم کي د حضرت موسی علیه السلام په اړه الله جل جلاله دا فرمایلي دي: اني اصطفيتک على الناس، یعني اې موسی! علیه السلام ما ته په ټولو خلکو کي تر ټولو غوره او افضل ګرځولی یې نو ددې څخه مراد دادی چي الله جل جلاله، حضرت موسی علیه السلام د هغه زمانې په ټولو خلکو کي تر ټولو غوره ګرځولی وو مګر هغه یهودي د حضرت موسی علیه السلام د بزرګۍ او افضیلت هغه مفهوم مطلق واخیست او دا دعوه یې وکړل چي حضرت موسی علیه السلام د هري زمانې تر ټولو خلکو افضل او غوره دی او همدارنګه هغه د حضرت محمد ﷺ د بزرګۍ او افضیلت څخه انکار وکړ او له دې کبله د هغه پر مخالفت مسلمان ته غصه راغلل نو هغه یې په چپلاخه وواهه.

یادا چي هغه به الله جل جلاله مستثنی ګرځولی وي، مطلب دا چي الله جل جلاله په قرآن کریم کي فرمایلي دي چي کله د قیامت په ورځ شپیلۍ ووهل سي نو ټول آسمان او ځمکي والا به بې هوشه سي پرته د هغه کسانو څخه چي الله جل جلاله یې بې هوشه کول نه غواړي (لکه ملائکي) نو کیدای سي چي څرنګه پر ملائکو باندي بې هوشي نه خپرېږي همدارنګه الله جل جلاله، حضرت موسی علیه السلام هم د بې هوشۍ څخه مستثنی کړي وي، په هر حال رسول الله ﷺ د دواړو صورتونو په ذکر کولو سره دا څرګنده کړل چي په دواړو صورتو کي د حضرت موسی علیه السلام فضیلت ظاهرېږي که داسي وي چي د ټولو خلکو په ډول حضرت موسی علیه السلام هم بې هوشه سي نو زما په هوش کي راتلو وروسته د هغه داسي لیدل چي هغه د عرش پایه نیولی ولاړ وي، د ثابتوي چي

هغه به زما څخه مخکې په هوش کې راغلی وي،

په دغه صورت کې پر ما باندې د هغه فضیلت بالکل څرګند خبره ده، او که دا خبره وي چې حضرت موسی علیه السلام به په بې هوشه کېدونکو کې شامل نه وي او هغه به نه بې هوشه کیږي حال دا چې پر ما به بې هوشي راځي نو دا صورت هم د هغه فضیلت ظاهرونکی دی او کله چې دا ثابته سول چې په دې اړه حضرت موسی علیه السلام ته پر ما باندې فضیلت حاصل دی نو بیا ما ته پر هغه د فضیلت راکولو څه معنی ده مګر دا خبره د رسول الله ﷺ پر انکساری باندې محمول کول پکار دي چې رسول الله ﷺ د خاکسارۍ له موخې د حضرت موسی علیه السلام فضیلت داسې څرګند کړ، کنه حقیقت دادی چې پر دې موقع باندې حضرت موسی علیه السلام ته چې کوم شرف حاصل وي هغه زیات تر زیات د جزوي فضیلت نوعیت لري چې ددې خبرې خلاف نه دی چې کلي فضیلت رسول الله ﷺ ته حاصل دی، یوه خبره دا هم ویل کیدای سي چې د رسول الله ﷺ د ارشاد څخه دا ثابتیږي چې رسول الله ﷺ د حضرت موسی علیه السلام څخه افضل نه دی نو دا دهغه وخت ارشاد دی کله چې هغه وحي نازل سوې نه وه چې په هغه کې رسول الله ﷺ د هر یوه څخه افضل او اشرف کېدل مذکور دي، د هغه وحي نازلېدو څخه وروسته د رسول الله ﷺ افضیلت د څه شک او شبهې څخه پرته ثابت سوی دی.

زه نه سم ویلای چې د طور پر غره باندې په بې هوشه کېدو سره .....الخ: ددغه جملې وضاحت دادی چې کله حضرت موسی علیه السلام د طور پر غره باندې د الله جل جلاله د ذات د لیدني خواهش وکړ نو د الله جل جلاله له خوا ورته جواب ورکړل سو چې اې موسی! ته به د الله جل جلاله د لیدني توان ونه لرې، وګوره موږ دخپل ذات د تجلي ظهور پر دغه غره باندې کوو که دغه تجلي وزغمې نو بیا ته خپل خواهش ظاهر کړه، ددې څخه وروسته پر طور باندې حضرت حق د تجلي ظهور وکړ نو د غره هغه برخه رېزه رېزه سوه او حضرت موسی علیه السلام هم دهغه لیدني توان ونه درلود او بې هوشه سو، بیا رسول الله ﷺ د طور پر غره باندې د حضرت موسی علیه السلام هغه بې هوشي ته اشاره وفرمایل که حضرت موسی علیه السلام د قیامت په ورځ په هغه وخت کې په بې هوشه کېدو سره د لوېدو څخه خوندي او مستثنی کړل سي نو کیدای سي چې ددغه استثناء وجه د هغه د طور په غره کې بې هوشي وي چې هغه به د قیامت د هغه بې هوشۍ په حساب کې شمېرل کیږي،

څرګنده دې وي چې دلته د کومې صعقه (یعني د قیامت په ورځ د بې هوشه کېدو) یادونه ده، له دې څخه هغه صعقه مراد نه ده چې د مرګ او هلاکت په معنی ده او دهغه ظهور به د قیامت په پیل کې د شپېلۍ وهلو څخه وروسته کیږي ځکه چې د هغه صعقه په وخت کې کله چې د

لومړۍ شپیلۍ وهلو وروسته ټول عالم ختم سي او دهر متنفس مرګ او هلاکت واقع سي نو رسول الله ﷺ او حضرت موسی علیه السلام به چیري موجود وي چي پر هغوئ باندي به صعقه خپره سي یا دا چي د دغه صعقې څخه وروسته د حشر په میدان کي تر ټولو لومړی پاڅېدونکی به رسول الله ﷺ وي، نو د رسول الله ﷺ دا فرمایل چي: فلا ادري کان فیمن صعق...الخ: دا ددې خبري دلیل دی چي رسول الله ﷺ د کومي صعقې یادونه کړې ده ، ددې څخه هغه صعقه مراد ده چي د بعث څخه وروسته به د حشر په میدان کي پېښېږي چي ټول خلک به په بې هوشه کېدو سره رالوېږي او ددې څخه وروسته چي ټول خلک په هوش کي راسي تر ټولو وړاندي چي رسول الله ﷺ ویني چي حضرت موسی علیه السلام د عرش پایه نیولی ولاړ دی ، ددې مطلب به دا وي چي یا خو حضرت موسی علیه السلام په بې هوشه خلکو کي شامل نه وي یا هغه به هم بې هوشه سوی وي مګر دهغه بې هوشي به د رسول الله ﷺ څخه مخکي زائل سوې وي، په هرحال په دغه ارشاد کي رسول الله ﷺ دا وفرمایل چي ما ته پر موسی علیه السلام باندي فضیلت مه راکوئ نو ددې څخه دا مراد نه دی چي په انبیاؤ کي د شرف او فضیلت په اعتبار فرق نسته او دا چي حضرت موسی علیه السلام یا د یو نبي په مقابله کي رسول الله ﷺ ته افضل ونه ویل سي بلکه ددغه ارشاد اصل مقصد دا لاربنوونه ده چي هیڅ نبي ته د بل نبي په مقابله کي په داسي انداز کي افضل او اشرف مه وایاست چي دهغه نبي تحقیر او توهین وي ،

یا دا څرګنده سي چي یو نبي خو زیات وښودل سي او بل نبي د مرتبې څخه راکښته سي ځکه چي داسي اظهار فضیلت نه یوازي دا چي د انبیاؤ د عظمت او دهغوئ د احترام خلاف دی بلکه د مختلفو نبیانو منونکو په منځ کي د خپل منځي خصومت او عداوت سبب هم دی ، یا د ذکر سوي ارشاد مراد دادی چي هیڅ نبي ته د بل نبي په مقابله کي د فضل او شرف په ټولو انواعو سره داسي فضیلت او فوقیت مه ورکوئ چي د هغه نبي لپاره هیڅ هم فضیلت پاته نه سي یا دا چي په دغه ارشاد کي د نفس نبوت په اعتبار د فضیلت ورکولو ممانعت مراد دی ځکه چي دنفس نبوت په اعتبار ټول انبیاء برابر دي او هر نبي یو ډول حیثیت لري او زه خو دا هم نه وایم چي یو سړی د یونس ابن متی څخه افضل دی په دې کي لفظ د متی د حضرت یونس علیه السلام د پلار نوم وو لکه څرنګه چي په قاموس کي ذکر سوي دي مګر په جامع الاصول کي دادي چي متی د هغه د مور نوم وو ، دحضرت یونس علیه السلام په خاصه توګه یادوني وجه داده چي هغه د اولو العزمي مظاهره ونه کړل بلکه دا یې وویل چي د هغه قوم د هغه خبره ونه منل او هغه ته یې تکلیف ورسوی نو هغه د بې صبرۍ او غصې څخه د قوم په پرېښودو سره ووتی او په کښتۍ کي

کنبنستی نو د هغه دغه طرز عمل خلک په دې گمان کي اخته کړل چي د هغه په مقابله کي چا نبي ته فضیلت ورکول موزون دي او دا ویل غیر مناسب خبره نه ده چي د حضرت یونس عليه السلام په مقابله کي فلانی نبي زیات افضل دی مگر رسول الله ﷺ د دغه ارشاد په ذریعه د خپل امت خلک د دغه گمان څخه هم منع کړل او څرگنده یې کړل چي دا د حضرت یونس عليه السلام په ذات طعن او د هغوئ د سپکاوی برابر دی.

تاسو یو نبي ته پر بل نبي فوقیت مه ورکوئ، د دې مطلب دا دی چي داسي مه وایاست چي د فلاني نبي په مقابله کي فلانی نبي افضل دی او دا مطلب د دغه ارشاد دی چي تاسو د الله جل جلاله په نبیانو کي یو ته پر بل فضیلت مه ورکوئ او څرنگه چي مخکي بنودل سوي دي، د دغه منع څخه یا خو دا مراد دی چي د نفس نبوت په اعتبار یو نبي ته د بل نبي په مقابله کي فضیلت مه ورکوئ ځکه چي د اصل مرتبې نبوت په اعتبار ټول انبیاء برابر دي، یا دا مراد دی چي هیڅ نبي د بل نبي په مقابله کي داسي زیات مه وړاندي کوئ او د هیڅ نبي افضیلت په دې انداز کي مه بیانوئ چي د نورو نبیانو سپکاوی لازم سي ځکه چي داسي کول کفر دی یا دا چي رسول الله ﷺ دغه منع هغه وخت وفرمایل چي د رسول الله ﷺ افضیلت څرگندونکي وحي نه وې نازل سوې د دغه وحي د نزول وروسته دا منع ختمه سوه او دا خبره ثابته سوه چي رسول الله ﷺ د ټولو نبیانو څخه افضل دی او رسول الله ﷺ ته د بل نبي په مقابله کي افضل او اشرف ویل صحیح دي.

په (لاتفضلوا بین انبیاء الله) کي د تفضلوا لفظ د مشکوة په اکثرو نسخو کي په ضاد سره منقول دی یعني په یوه نسخه کي دغه لفظ په صاد سره منقول دی چي د هغه ژباړه داده چي تاسو د الله جل جلاله د نبیانو په منځ کي هیڅ فرق مه کوئ، په دغه صورت کي به ویل کیږي چي دغه ارشاد د قرآن کریم د دغه آیت څخه ماخوذ دی: لانفرق بین احد منهم.

د حضرت یونس عليه السلام په اړه یو هدایت

﴿۵۴۶۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى. متفق علیه وفي روایة للبخاري وقال من قال انا خیر من یونس بن متی فقد کذب.

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: هیڅ سړي ته دا حق نسته چي هغه دا و وایي چي زه (یعني محمد ﷺ) د یونس بن متی څخه غوره یم. بخاري او مسلم او د

بخاري په يو روايت کي دا الفاظ دي کوم څوک چي دا ووايي چي زه (يعني محمد ﷺ) د يونس بن متى څخه غوره يم نو هغه درواغجن دى.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٤٥١، رقم: ٣٤١٦، ومسلم ١٤\١٨٤٦، رقم: ١٦٦- ٢٢٧٦.

تشريح که يو څوک دا ووايي چي زه د يونس ابن متى څخه غوره يم، دا عبارت دوه احتماله لري يو خو دا چي څوک دي ما ته (يعني رسول الله ﷺ ته) د يونس بن متى څخه افضل نه وايي ځکه چي لوى ولي هم د يو نبي مرتبې ته نه سي رسېداى او کله چي يو سړى د يو نبي همسر کېداى نه سي نو د نبي څخه د غوره کېدو دعوه څرنګه کولاى سي.

نو يقينا هغه درواغجن دى، که د حديث د الفاظو مراد د دوهم احتمال په رڼا کي متعين کړل سي نو بيا دلته د درواغ څخه مراد به کفر وي، دا سې خبره کوونکى به کافر سي ځکه چي د علماؤ پر دې اتفاق دى چي کوم څوک ځان د نبي او پيغمبر څخه غوره وګڼي نو هغه کافر دى، پاته سوه د لومړني احتمال خبره نو د رسول الله ﷺ دا فرمايل چي څوک دي ما ته د يونس ابن متى څخه غوره او افضل نه وايي، نو دا پر تواضع او خاکسارۍ محمول دى چي رسول الله ﷺ د خاکسارۍ په توګه دا سي وفرمايل، نو دا حديث به د هغه روايت مخالف نه وي چي په هغه کي رسول الله ﷺ دا وفرمايل: انا سيد ولد آدم ولا فخر، زه د آدم د ټولي اولادي سردار يم او زه دا خبره د فخر په توګه نه کوم، (بلکه د حقيقت د اظهار او د تحديث نعمت په توګه وايم) او د حضرت يونس عليه السلام د تخصيص وجه د تېر حديث په تشريح کي بيان سوې ده.

د حضرت خضر عليه السلام ذکر

﴿۵۴۶۶﴾: وَعَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْغُلَامَ الَّذِي قَتَلَهُ الْخَضِرُ طُبِعَ كَافِرًا وَلَوْ عَاشَ لَأَرْهَقَ أَبَوَيْهِ طُغْيَانًا وَكُفْرًا. متفق عليه.

د حضرت ابى بن کعب رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: حضرت خضر عليه السلام چي کوم هلک قتل کړى وو هغه د کفر پر فطرت پيدا کړل سوى وو که هغه ژوندى پاته سوى واى نو خپل مور او پلار به يې په کفر او سرکښۍ کي اخته کړي واى. بخاري او مسلم.

تخريج لم نجده عند البخاري وهو في صحيح مسلم ١٤\٢٠٥٠، رقم: ٢٩- ٢٦٦١.

تشریح: د کفر په طبیعت پیدا سوی وو، ددې مطلب دادی چې د هغه په مقدر کې دا لیکلي وه چې د هغه خاتمه به پر کفر کیږي نو دغه حدیث د هغه روایت خلاف نه دی چې په هغه کې فرمایل سوي دي: کل مولود یولد علی فطرة الاسلام، هر ماشوم د اسلام پر فطرت باندي پیدا کیږي، ځکه چې د اسلام پر فطرت باندي د پیدا کېدو مطلب د انساني فطرت یو داسي مسافت کېدل دي چې دهدایت نور ته ورځي او د اسلام د قبلولو استعداد او صلاحیت لري او دا خبره ددې خلاف نه ده چې هیڅ مولود په وړاندي تللو سره دخپل ماحول او دخپل نفس د گمراهیو داسي ښکار سي چې د هغه استعداد او صلاحیت په دب کېدو سره پاته سي او هغه دخپل فطرت پر تقاضا باندي قائم پاته نه سي تر دې چې دهغه خاتمه پر کفر وسي.

خپل مور او پلار به یې په کفر او سرکښۍ کې اخته کړي وای، یعني هغه به دخپل مور او پلار د گمراهۍ سبب جوړ سوي وای په دې توگه چې مور او پلار د هغه د میني له کبله په مجبوره کېدو سره دهغه پیروي پیل کړې وای او خپله هم کافران سوي وای، خلاصه دا چې د هغه هلک د وژلو علت دا هم وو چې هغه د کفر په طبیعت اخیستلو سره پیدا سوی وو، دوهم شی دا وو که بالفرض هغه ژوندی پاته سوی وای نو د خپل مور او پلار د گمراهۍ سبب به جوړ سوي وای دا خو د حدیث وضاحت سو اوس خپله دحضرت خضر علیه السلام په اړه تفصیل راوړل پکار دي، لفظ د خضر د خاء په زور او د ضاد په زېر سره دی او په یوه نسخه کې د خاء په زېر او د ضاد په جزم سره منقول دی، دا د هغه لقب دی اصل نوم یې لیان ابن ملکان دی، ځینو حضراتو دا لیکلي دي چې نوموړی د حضرت الیاس علیه السلام ورور دی، ځینو حضراتو ویلي دي چې دحضرت آدم علیه السلام صلبي زوی وو او ځینو ورته په اوو واسطو د حضرت نوح علیه السلام د اولاد څخه ویلي دي او وضاحت یې کړی دی چې دده پلار د سلاطین څخه وو، یو قول دا هم دی چې دی د حضرت ابراهیم علیه السلام په زمانه کې وو، د مشهور قول مطابق حضرت خضر علیه السلام پیغمبر دی، اوږد عمر لري او دعامو خلکو دنظر څخه پټ دی او نه یوازي دا چې ژوندی دی بلکه د قیامت تر ورځي پوري به ژوندی وي ځکه چې هغه آب حیات څښلي دي مگر ځینو لویو محدثینو لکه بخاري او ابن مبارک د هغوئ د تل ژوند څخه انکار کړی دی،

جمهورو علماوو، صوفیانو او ډېر صالحان دنوموړي د ژوند قائل دي او دحضرت خضر علیه السلام دځینو صالحانو سره ملاقات کول د هغوئ سره خبري کول او دښېگڼي په ځایو کې دهغوئ موجود کېدل ډېر مشهور دي، دمشائخو په حالاتو او کلام کې د دوئ ذکر ډېر راځي او عجیب او غریب پېښي یې بیانیږي، د حضرت غوث الثقلین شیخ عبدالقادر جیلاني رحمة الله علیه په حالاتو

كي ليكلي دي چي يو ځل حضرت شيخ پر يوه مسئله باندي د حديث نبوي په رڼا كي خبري كولې چي ناځاپه هغه حضرت خضر عليه السلام په هواء باندي سپور وليدی نو وه يې فرمايل : (قف يا اسرائيلي واسمع كلام محمدي) اې اسرائيلي (خضر) ودرېږه او كلام محمدي واوره.

نقل سوي دي چي د هغه زمانې په مشائخو كي ځوك چي به د حضرت خضر عليه السلام سره يو ځای سو نو هغه ته به يې دا هدايت كوی چي د شيخ عبدالقادر جيلاني رحمة الله عليه مجلس ته خامخا ورځئ ځكه چي د هغه په مجلسونو كي بركتونه نازليږي او هلته فلاح او سعادت تر لاسه كيږي.

د خضر وجه تسميه

﴿۵۴٦۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّمَا سُمِّيَ الْخَضِرَ أَنَّهُ جَلَسَ عَلَى فَرْوَةٍ بَيْضَاءَ فَإِذَا هِيَ تَهْتَزُّ مِنْ خَلْفِهِ خَضْرَاءَ. رواه البخاري.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د حضرت خضر عليه السلام نوم په دې سبب خضر اېښودل سوی دی چي هغه پر يو وچه سپينه مځكه باندي ناست وو چي هلته شينكيا پيدا سوه او تر ده وروسته غځېدل. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٤٣٣، رقم: ٣٤٠٢.

د لغاتو حل: فروة: الارض اليابسة (وچه مځكه)

حضرت موسى عليه السلام او د مرگ ملائكه

﴿۵۴٦۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ مَلَكُ الْمَوْتِ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د مرگ ملائكه حضرت

إِلَى مُوسَى ابن عمران فَقَالَ لَهُ أَجِبْ رَبَّكَ قَالَ فَلَطَمَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام

موسى عليه السلام ته راغلل ورته وه يې ويل : د خپل پروردگار حكم قبول كړه (يعني د الله جل جلاله په حكم سره زه ستا روح قبض كولو لپاره راغلی يم) موسى عليه السلام پر ستركه په چپلاخه وواهه چي

عَيْنَ مَلَكِ الْمَوْتِ فَفَقَأَهَا قَالَ فَرَجَعَ الْمَلَكُ إِلَى اللهِ تَعَالَى فَقَالَ إِنَّكَ أَرْسَلْتَنِي

د هغه څخه د مرگ د ملائكي ستركه ووتل، د مرگ ملائكه د الله تعالى په دربار كي حاضره

إِلَى عَبْدٍ لَكَ لَا يُرِيدُ الْمَوْتَ وَقَدْ فَقَأَ عَيْنِي قَالَ فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيْهِ عَيْنَهُ وَقَالَ

چي هغه مرګ نه خوښوي، او هغه زما سترګه ړنده کړه، رسول الله ﷺ فرمايي: الله تعالی د ملک الموت سترګه روغه کړه ورته وه يې فرمايل:

ارْجِعْ إِلَى عَبْدِي فَقُلْ الْحَيَاةَ تُرِيدُ فَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْحَيَاةَ فَضَعْ يَدَكَ عَلَى

دويم وار زما بنده ته ورسه او ورته ووايه چي ايا ته ډېر ژوند خوښوې، که ددې خواهش لرې نو

مَتْنِ ثَوْرٍ فَمَا تَوَارَتْ يَدُكَ مِنْ شَعْرَةٍ فَإِنَّكَ تَعِيشُ بِهَا سَنَةً قَالَ ثُمَّ مَهْ قَالَ

خپل لاس د يو غوايي پر شا کښېږده څومره وېښتان چي ستا تر لاس لاندي راسي د هر وېښته په حساب به ستا يو کال عمر زيات سي، ددې پيغام اوريدو سره موسی علیه السلام وويل بيا به څه وي،

ثُمَّ تَمُوتُ قَالَ فَالْآنَ مِنْ قَرِيبٍ رَبِّ أَدْنِنِي مِنَ الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ رَمْيَةً

ملک الموت ورته وويل: بيا به مرګ وي، موسی علیه السلام وويل نو زه مرګ هم اوس قبلوم، (عرض يې وکړ) اې پروردګاره! ما ارض مقدسه (يعني بيت المقدس) ته نژدې کړې که څه هم د يو

بِحَجَرٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاللَّهِ لَوْ أَنِّي عِنْدَهُ لَأَرَيْتُكُمْ قَبْرَهُ إِلَى جَانِبِ الطَّرِيقِ عِنْدَ الْكَثِيبِ الْأَحْمَرِ. متفق عليه.

ډبري ويشتلو په فاصله وي، ددې بيان کولو سره رسول الله ﷺ وفرمايل: قسم په خدای که زه بيت المقدس ته نژدې وای نو ما به تاسو ته د موسی علیه السلام قبر ښودلی وای چي د لاري پورته د يوې سرې غونډۍ نژدې واقع دی. بخاري او مسلم

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۳\۲۰۶، رقم: ۱۳۳۹، ومسلم ۴\۱۸۴۲، رقم: ۱۵۷- ۲۳۷۲.

تشريح اې ربه کريمه! ما مقدسي ځمکي ته نژدې کړه: حضرت موسی علیه السلام په آخري وخت کي دغه دعاء ځکه وکړل چي هغه بيت المقدس ته نژدې دفن کېدل غوښتل او په هغه زمانه کي هغه ځای تر ټولو ځايو افضل او اشرف وو ځکه چي هلته د انبياؤ مزارونه وه، کېدای سي چي د ذکر سوي پېښي په وخت کي حضرت موسي علیه السلام په تيه ميدان کي وو نو هغه په آخري وخت کي د بيت القدس د نژدې کېدو غوښتنه وکړل او ددغه غوښتني د سختوالي څرګندولو لپاره يې

وويل چي كه څه هم ددغه ځاى څخه هغه قربت د دومره كمي فاصلې په اندازه وي چي يوه غورځول سوې ډبره يې قطع كوي او هغه د بيت المقدس نژدې دفن كېدو خواهش ښكاره كړ، مګر په بيت المقدس كي د دفن كېدو خواهش يې ونه كړ ځكه چي هغه ته دا بېره وه كه زه په بيت المقدس كي دفن كړل سم نو زما قبر به ډېر مشهور او دخلګو زيارت ګاه وګرځي او كيداى سي چي خلك له دې كبله په فتنه كي اخته سي، ځينو محققينو ليكلي دي چي په حديث كي د كومي سرې ډبري يادونه ده هغه يو كلي اويحاء ته نژدې ده او دغه كلى د تيه ميدان ته تر ټولو نژدې د وادي مقدس سيمه ده، په هر حال ددغه حديث څخه ښكاره سوه چي د صالحانو مزارونو او مدفن ته نژدې او د تبرك په ځايو كي دفن كېدل مستحب دي.

دا يادونه هم ضروري ده چي ځينو خلكو چي د عقل او قياس بنديان دي ددغه حديث څخه انكار كړى دى، هغوئ وايي چي د مرګ د ملائكو د سترګو څخه لاس پرېولل څه معني لري، د روح قبض كولو لپاره راتلونكې ملائكه په چپلاخه وهل د انساني طاقت لپاره څرنګه ممكن كېداى سي او دا چي ددغه پېښي سره مرګ ناخوښه ګڼل او په دنيا كي تر ډېر وخت پوري د پاته كېدو غوښتنه كول لازمېږي او داسي كول د هغه انسان شان نه سي كيداى چي د نبوت او رسالت پر عظيم منصب باندي فائز وي، ددې خبرو جواب د حديث د الفاظو په دغه تعبير كي تر لاسه كيداى سي چي كله د حضرت موسى عليه السلام په خدمت كي د مرګ ملائكه حاضره سول نو هغه په انساني شكل كي وه، حضرت موسى عليه السلام د هغه په لېدو سره ونه پېژندل چي دا د مرګ ملائكه ده او زما د روح قبض كولو ته راغلې ده، هغه ته دا ناخوښه سول چي يو پردى سړى بېله اجازې د هغه ځاى ته ولي راسي او بيا يې ورته د مرګ پيغام هم وركړ، نو دا خطره هم سول چي دغه سړي د وژني په نيت ما ته راغلى دي ځكه هغه په غصه كي راغلى او د هغه خلاف يې دفاعي اقدام كول ضروري وګڼل نو هغه يې پر مخ په چپلاخه وواهه، او ملائكه د انسان په شكل وه نو بشري اثراتو كار وكړ او د حضرت موسى عليه السلام په چپلاخه د زخم څخه د هغه سترګه ړنده سول. بيا دا چي نوموړي هغه د يو دروغجن په حيثيت سره هم وليدى ځكه چي هغه د روح قبض كولو دعوه كړې وه او څرګنده ده چي يو انسان روح نه سي قبض كولاى نو هغه ته پر دروغو باندي غصه راغلل او پر دروغجن باندي غصه لله في الله وي، ځكه پر حضرت موسى عليه السلام باندي اعتراض څرنګه وارد كيداى سي، او دا وجه ده چي د هغه پر دغه كړنه باندي د الله جل جلاله له خوا عتاب نازل نه سو، په هر حال د حضرت موسى عليه السلام ددغه كړني څخه وروسته د مرګ ملائكي خپل اصل حيثيت څرګند نه كړ او هغه ددې ښودلو څخه پرته چي هغه د مرګ ملائكه ده

، غائبه سوه او د الله ﷻ دربار ته ورسېدل.

اوس الله ﷻ هغه بیا پر ملکوتي هیئت کړل او د حضرت موسی علیه السلام په خدمت کي یې دوهم ځل ولېږل ، همدا رنګه هغه د عیب او نقصان څخه پاکه سوه چي په بشري شکل او صورت کي د ستر ګي د زخمي کېدو څخه وروسته پیدا سوي وو ، بلي خوا ته د مرګ ملائکي د حضرت موسی علیه السلام د خیالاتو څخه د پوهېدو پرته په خپله په دې پوه سو چي حضرت موسی علیه السلام د مرګ په نامه خفه سو او مرګ نه غواړي او د الله ﷻ دربار ته په رسېدو سره یې شکایت هم وکړ مګر الله ﷻ په اصل حال خبر وو ، هغه د ملائکي په غلط فهمي او د حضرت موسی علیه السلام د جلالت شان دواړو اظهار لپاره دا طریقه اختیار کړل چي د مرګ ملائکه یې دوهم ځل د حضرت موسی علیه السلام په خدمت کي حاضره کړل او په یو بلیغ انداز کي یې د مرګ پیغام ور ورسوی، بلي خوا ته حضرت موسی علیه السلام د یو پردي سړي په ناڅاپه غائب کېدو باندي سمدستي محسوس کړل چي په حقیقت کي د دغه معامله بل ډول ده نو د مرګ ملائکه چي دوهم ځل حاضره سول او حضرت موسی علیه السلام ته یې پیغام راوړ نو د هغه طرز او طریقه سمدستي بدل سول بیا هغه پیغام اجل ته په لبیک ویلو کي ځنډ ونه کړ او د رفیق اعلي سره یو ځای سو، ویل کیږي چي د حضرت موسی علیه السلام په مزاج کي زیاته تیزي او شدت وو هغه د جلال مظهر وو ،

د مزاج او اصولو خلاف یو خبره به ورته د زغملو وړ نه وه ، د دې اندازه له دې څخه کیږي چي کله هغه د چلې او تورات اخیستلو لپاره جبل طور یا حوراب غره ته ولاړی او تر شا یې د بني اسرائیلو څارونکی حضرت هارون علیه السلام جوړ کړی وو چي د هغه د تللو تر میاشت زیات وخت تېر سو نو بني اسرائیلو ته د لوبي کولو موقع په لاس ورغلل او د یو باطن سړي سامري په غولولو سره د قوم خلکو د ګیلګي عبادت پیل کړ، حضرت هارون علیه السلام قوم ډېر پوه کړ او د دغه مشرکانه کړني څخه یې منع کړل مګر هیچا یې خبره ونه منل ، حضرت موسی علیه السلام چي بېرته راغلی او قوم یې د ګیلګي په عبادت کي ولیدی نو په غصه سو او په دې خیال کولو سره چي هارون علیه السلام د دغه خلکو په شرک منع کولو کي کوتاهي کړې ده هغه یې تر غاړه ونیوی او د هغه د سر وېښتان یې کشول او تر ږیري پوري یې هغه ته لاس واچوی، حضرت هارون علیه السلام ټول صورت حال ورته بیان کړ او خپل بې ګناه کېدل یې ثابت کړل بیا د حضرت موسی علیه السلام د جلال او غصې څخه یې خلاصون تر لاسه کړ، په هر حال د دغه حدیث په صحت کي څه شک نسته ، او باید پر دې عقیده وي او که د دې ځیني خبري د قیاس خلاف معلومیږي نو د خپل فهم کوتاهي ګڼل پکار دي ، که څه هم د ذکر سوو تعبیرونو او تاویلونو په رڼا کي په دغه حدیث کي هیڅ خبره د قیاس خلاف نه معلومیږي .

د نبيانو حليې

﴿۵۴۶۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عُرِضَ عَلَيَّ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: (په معراج كي) انبياء عليهم

الْأَنْبِيَاءُ فَإِذَا مُوسَى ضَرْبٌ مِنَ الرِّجَالِ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ وَرَأَيْتُ عِيسَى

السلام زما په وړاندي راوستل سول، ما وليدل چي حضرت موسى عليه السلام د شنوءة د قبيلې د خلكو سره مشابه دی، ما عيسى

ابْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ

بن مريم عليه السلام وليدی زيات مشابه د عروه بن مسعود سره،

وَرَأَيْتُ إِبْرَاهِيمَ صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَيْهِ فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا صَاحِبُكُمْ

ما ابراهيم عليه السلام وليدی چي ستاسو د دوست (يعني د رسول الله ﷺ) سره زيات مشابه

يَعْنِي نَفْسَهُ وَرَأَيْتُ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا دَحْيَةُ. رواه مسلم.

دی او ما جبرائيل عليه السلام وليدی چي د حبه بن خليفه سره مشابه دی، مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱\۱۵۳، رقم: ۲۷۱-۱۶۷.

د لغاتو حل: شنوءة: وهي قبيلة معروفة. (يوه مشهوره قبيله)

تشريح: كله چي نبيان زما مخته راوستل سول: دا د معراج د شپې يادونه ده، رسول الله ﷺ په هغه شپه په مسجد اقصي كي د هغه نبيانو سره ليدنه وكړل او هغوئ يې ولېدل، د دغه ملاقات په وخت كي د نبيانو د ارواح مقدسه سره د هغوئ د اجسامو سره چي په دنيا كي يې درلودل د رسول الله ﷺ مخته راوستل سول نو رسول الله ﷺ د دغه انبياء كرامو شكل او صورت او د هغوئ سرترپايه خاكه د خپلو صحابه كرامو په مخكي په ابنودو سره د هغه كسانو يادونه وكړل كوم چي صحابه كرامو ليدلي وه چي د بدن په اعتبار د هغه نبيانو مشابهت يې درلود، حضرت موسى عليه السلام يې د سپک بدن وليدی او هغه يې سرترپايه د بنو شنوءه قبيلې د خلكو په

ډول وګرځوی، دغه قبیله د یمن سره تعلق درلود او د دغه قبیلې خلک د کمزوري بدن والا وه، حضرت عیسی علیه السلام یې د یو صحابي، حضرت عروه ابن مسعود رضی الله عنه په ډول وښود چې عروه ابن مسعود رضی الله عنه د حضرت عیسی علیه السلام ډېر مشابه دی. د حضرت ابراهیم علیه السلام د مشابهت لپاره یې خپل ذات مبارک وړاندې کړ، ددې څخه ثابته سول چې په حضرت ابراهیم علیه السلام او رسول الله ﷺ کې ډېر زیات مشابهت وو او د حضرت جبرائیل علیه السلام په اړه یې وښودل چې د دحیه ابن خلیفه ډېر مشابه وو، حضرت دحیه د یو مشهور صحابي نوم دی چې ډېر ښکلي وو، حضرت جبرائیل علیه السلام به زیات وختونه د هغه په شکل کې رسول الله ﷺ ته راتلی او د معراج په شپه هم د رسول الله ﷺ په وړاندې د هغه په شکل او صورت کې راغلی.

﴿۵۴۷۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَأَيْتُ لَيْلَةَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمایل: د معراج په شپه ما

أُسْرِيَ بِي مُوسَى رَجُلًا آدَمَ طُوَالًا جَعْدًا كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ وَرَأَيْتُ عِيسَى

موسی علیه السلام ولیدی چې لوړ قدی او غنم رنګی وو او د هغه وریښتان ګردي وه ګویا چې هغه د قبیله شنوءة یو کس دی ما عیسی علیه السلام ولیدی چې

رَجُلًا مَرْبُوعًا الْخَلْقِ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ سَبِطَ الرَّأْسِ وَرَأَيْتُ مَالِكًا خَازِنَ

د زیږیدنې د اعتبار څخه متوسط قد او قامت لرې د هغه رنګ سور او سپین وو او د سر وریښتان یې هوار وه، ما د دوږخ خزاندار ولیدی

النَّارِ وَالدَّجَّالَ فِي آيَاتٍ أَرَاهُنَّ اللّٰهُ إِيَّاهُ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ. متفق علیه

او دجال مې ولیدی او هغه دواړه مې په هغه علاماتو کې ولیدل چې الله تعالی راته وښودل.، په دې وجه اې مخاطبه! د هغوئ په لیدو او د هغوئ سره په یو ځای کیدو کې شک مه کوه. (آخري جمله د راوي ده). بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۶\ ۳۱۴، رقم: ۳۲۳۹، ومسلم ۱\ ۱۵۱، رقم: ۲۶۷- ۱۶۵.

تشریح: د جعد معنی د ګردي وېښتانو ده او ددې په مقابل کې د سبط معنی ده یعني د وېښتانو جګ دریدل، نو دلته دا مراد دی چې د حضرت موسی علیه السلام وېښتان جګ ولاړ نه وه بلکه

کړدي وه، شیخ عبدالحق دهلوي رحمه الله په خپل شرح کي د جعد لاندي ليکلي دي چي د دغه لفظ اکثر اطلاق پر پیچلو وېښتانو باندي کيږي مګر کله ناکله دغه لفظ د ټينګ او سخت بدن لپاره هم استعماليږي او دلته په حديث کي دغه لفظ په دې معنی کي استعمال سوی دی يعني حضرت موسی عليه السلام د يو سخت بدن څښتن وو، حضرت شيخ د جعد دا معنی مراد اخيستلو وجه دا ليکلې ده چي په تېر سوي حديث کي د حضرت موسی عليه السلام په اړه دا منقول دي چي هغه رجل الشعر وو او د رجل اطلاق پر داسي وېښتانو باندي کيږي چي ول ول نه وي، د دې وضاحت په راتلونکي حديث کي هم راځي.

د روايت دغه جمله (في ايات اراهن الله اياه) د رسول الله ﷺ د ارشاد برخه نه ده او دغه آخري جمله (فلا تکن في مرية من لقائه) د حديث د لومړني برخي سره تعلق لري چي په هغه کي د حضرت موسی عليه السلام ذکر دی او د دې په ذريعه د قرآن کريم دغه آيت ته اشاره کول مقصد دي:

لَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ

او موږ موسي ته کتاب ورکړی وو نو (اې محمد! ﷺ) ته د معراج په شپه کي د موسي عليه السلام په ليدنه کي څه شک مه کوه.

يعني تاسو چي د حضرت موسی عليه السلام سره د معراج په شپه ليدنه وکړل هغه رېښتوني او حقيقت دی، پر دوکه يا نظر بندۍ باندي يې مه قياس کوه نو د ذکر سوي څخه دغه آيت ته په اشاره کولو سره هر څوک خبردار کيږي چي کله د قرآن کريم څخه هم دا ثابته ده چي د معراج په شپه د رسول الله ﷺ د حضرت موسی عليه السلام سره يو ځای کېدل يو رېښتوني حقيقت دی نو هيڅوک دي هم په دې کي شک او شبه نه کوي.

د معراج په شپه د نبيانو سره ملاقات او د شرابو د جام څخه انکار

﴿۵۴۷۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د معراج په شپه

أُسْرِيَ بِي لَقِيتُ مُوسَى فَنَعَتَهُ فَإِذَا رَجُلٌ مُضْطَرِبٌ رَجِلُ الشَّعْرِ كَأَنَّهُ مِنْ

ما د موسی عليه السلام سره ملاقات وکړ، د دې فرمايلو سره رسول الله ﷺ د موسی عليه السلام صفت بيان کړ او وه يې فرمايل: هغه يو مضطرب (د الله جل جلاله د بيري څخه رپيدونکی) سړی دی د سر وېښتان

رِجَالِ شَنُوءَةَ وَلَقِيتُ عِيسَى رَبْعَةٌ أَحْمَرُ كَأَنَّمَا خَرَجَ مِنْ دِيمَاسٍ يَعْنِي

يې لوی وه ګویا هغه د قبیله شنوءة یو کس دی، او ما د حضرت عیسی عليه السلام سره ملاقات وکړ هغه د متوسط قامت او سور رنګی دی ګویا چې اوس

الْحَمَّامَ وَرَأَيْتُ إِبْرَاهِيمَ وَأَنَا أَشْبَهُ وَلَدِهِ بِهِ قَالَ فَأُتِيتُ بِإِنَاءَيْنِ وَأَحَدُهُمَا

د حمام څخه راوتلی وي او ما ابراهیم عليه السلام ولیدی او د هغه په اولاد کې زه د هغه زیات مشابه یم ، بیا ما ته دوه لوښي راکړل سول په یوه کې

لَبَنٌ وَالْآخَرُ فِيهِ خَمْرٌ فَقِيلَ لِي خُذْ أَيَّهُمَا شِئْتَ فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ فَشَرِبْتُهُ

شیدې وې او په دویم کې شراب ، ما ته وویل سول چې په دې کې دې کوم یو خوښ وي هغه واخله ما شیدې واخیستې او وه مې څښلې

فَقِيلَ لِي هُدِيتَ الْفِطْرَةَ أَمَا إِنَّكَ لَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوَتْ أُمَّتُكَ. متفق عليه.

بیا ما ته وویل سوه تا ته د فطرت لار وښودل سوه (یعني الله تعالی تا ته د اسلام د دین هدایت وکړ) که تا شراب اخیستی وای نو ستا امت به ګمراه سوی وای. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\ ٤٢٨، رقم: ٣٣٩٤، ومسلم ١\ ١٥٤، رقم: ٢٧٢- ١٦٨.

تشريح: هغه یو مضطرب سړی معلومېدی، ددې په وضاحت کې د علماؤ مختلف قولونه دي، ځینو دا ویلي دي چې دلته د مضطرب څخه د اوږده قد والا مراد دی، یعني حضرت موسی عليه السلام جګ سړی وو، ځینو ویلي دي چې دغه لفظ د کم غوښو والا په معنی کې دی یعني حضرت موسی عليه السلام نری او دکمو غوښو والا وو ، او ځینو دا ویلي دي چې په دغه جمله کې د مضطرب لفظ د الهي بیري څخه د رپېدونکي په معني کې دی ، د حضرت موسی عليه السلام په اړه منقول دي چې هغه به د لمانځه او عبادت په دوران کې د الله جل جلاله د بیري څخه رپېدی .

په (رجل الشعر) کې د رِجل لفظ د جیم په زېر سره دی او د جیم په جزم او زور سره هم منقول دی، د دغه لفظ اطلاق پر هغه وېښتانو باندي کیږي چې نه بالکل جګ وي چې هغه ته سبط ویل کیږي او نه بالکل پېچلي وي چې هغه ته جعد ویل کیږي، بلکه معمولي پیچل سوي وي، مګر ملا علي قاري رحمه الله دا لیکلي دي چې دا ویل زیات مناسب دي چې د رجل څخه مراد هغه

وښتان دي چي د هغه پیچل غالب وي یعني پیچلو ته نژدې وي، هغه دا معني ځکه مراد کړې ده چي دغه روایت د تېر سوي حدیث خلاف نه سي چي په هغه کي د حضرت موسی رحمة الله علیه د وښتانو د پیچل کېدو یادونه ده.

په دغه حدیث کي د حضرت عیسی علیه السلام رنګ سور ښودل سوی دی حال دا چي په تېر سوي حدیث کي سور او سپین فرمایل سوي دي، مګر په دواړو کي تضاد نسته ځکه کوم چي د هغه د اصل رنګ تعلق دی نو هغه سور او سپین وو او په دې اعتبار چي پر هغه سوروالي غالب وو او د هغه پر رنګ باندي د سور اطلاق صحیح سو.

په (من دیماس یعني الحمام) کي د یعني الحمام الفاظ په اصل حدیث کي نسته بلکه د یو راوي عبد الرزاق الفاظ دي، چي هغه د دغه لفظ په ذریعه د دیماس وضاحت کړی دی چي د دغه لفظ څخه د رسول الله ﷺ مراد حمام وو، په هر حال داسي لګه چي اوس د حمام څخه راوتلي وي، د دغه جملې په ذریعه رسول الله ﷺ په اصل کي د حضرت عیسی علیه السلام د رنګ د تازګۍ او د مخ مبارک د ځلانده کېدو خوا ته اشاره وکړل چي د روحانیت د غلبې عکس وو.

د لبن سره د فې نه استعمالول او د خمر سره استعمالول په ظاهره د تفنن له موخي دي مګر ځینو حضراتو ویلي دي چي په دې کي دې ته اشاره ده چي شراب خو کم وه او شېدې زیاتي وې او د رسول الله ﷺ په وړاندي د دواړو شیانو وړاندي کولو څخه مقصد دا وو چي پر ملائکو باندي د رسول الله ﷺ دغه فضیلت او عظمت څرګند سي چي رسول الله ﷺ په هر حال کي هغه شی خوښوي چي د خیر او غوره والي ضامن وي او کوم شی چي خرابي لري هغه خپله د رسول الله ﷺ طبیعت منلو څخه انکار کوي.

تاسو ته د فطرت لار وښودل سول: د شېدو د پیالې اخیستلو او اختیارولو د فطرت له موخي یعني د هدایت په نور سره ځکه تعبیر کړل سو چي په دغه عالم سفلي کي شېدې یو داسي شی دی چي پاک، خالص او خوږې کېدو په اعتبار ځانګړي حیثیت لري او ماشوم ته تر ټولو وړاندي د روزنې غذا شېدې تر لاسه کیږي، نو په عالم بالا کي د شېدو مثال هدایت او فطرت وګرځول سو چي په هغه کي قوت او روحاني غذا تر لاسه کیږي، ځکه څرګنده سول چي په عالم بالا کي د دغه دنیا د شیانو مثالونه او صورتونه ټاکل سوي دي چي د هغه څخه مناسب معاني او اشارې اخذ کیږي، د علم الرویا په مستندو کتابو کي لیکلي دي چي کوم څوک په خوب کي شېدې ووېني، یا خپله شېدې څښنل ووېني نو د دې تعبیر د علم دین او هدایت دی، حال دا چي د شرابو معامله د دې برعکس ده چي په دنیا کي د ټولو خرابیو، خباثتو او فتنو رېښه ده.

كه تاسو شراب څښبلي واى نو ستاسو امت به ګمراه سوى واى، دا ځكه وويل سول چي كه چيري رسول الله ﷺ هغه وخت د شرابو پياله اختيار كړې واى نو د رسول الله ﷺ د امت لپاره به هم شراب تر لاسه سوي واى او همدا رنګه د امت په خلكو كي به د شرابو خرابي او د هغه مضر اثرات داخل سوي واى، څرګنده دي وي چي د رسول الله ﷺ ذات په هر ډول خرابۍ كي د اخته كېدو څخه ازلي او ابدي خوندي وو او د رسول الله ﷺ په يو ګمراهي كي اخته كېدل تصور كيداى هم نه سي، ځكه رسول الله ﷺ ته دا نه وه ويل سوي كه تا شراب څښبلي واى نو ته به ګمراه سوى واى بلكه دګمراهۍ نسبت د رسول الله ﷺ د امت خلكو ته وسو، دحديث ددغه جملې څخه دانكته څرګنده سول چي رهبر او پېشوا، كه نبي وي يا عالم وي يا د يو هيواد پاچا او مشر وي د هغه استقامت او اولوالعزمي د هغه د پيروانو او منونكو د استقامت او اولوالعزمۍ ذريعه او سبب وي، ځكه چي د هغه، هغه حيثيت وي كوم چي په يو بدن كي د نورو اندامو په نسبت د زړه حيثيت وي.

نبيان د دنيا څخه د تلو وروسته هم نېك اعمال كوي

﴿۵۴۷۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دى چي موږ د مكې او مدينې په منځ كي د رسول الله ﷺ

بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَمَرَرْنَا بِوَادٍ فَقَالَ أَيُّ وَادٍ هٰذَا فَقَالُوا وَادِي الْأَزْرَقِ قَالَ

سره سفر وكړ موږ چي يو ځنګل ته ورسيدو نو رسول الله ﷺ پوښتنه وكړه دا كوم ځنګل دى؟ خلكو عرض وكړ دا وادي ازرق ده، رسول الله ﷺ وفرمايل

كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى مُوسَى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ مِنْ لَوْنِهِ وَشَعَرِهِ شَيْئًا

لكه زه چي دا وخت حضرت موسى عليه السلام ته ګورم، نو رسول الله ﷺ د موسى عليه السلام د رنګ او وريښتانو څه كيفيت بيان كړ چي

وَاضِعًا إِصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ لَهُ جُؤَارٌ إِلَى اللهِ بِالتَّلْبِيَةِ مَارًّا بِهٰذَا الْوَادِي قَالَ ثُمَّ

موسى عليه السلام د ځنګل څخه په غوږونو كي ګوتي وركړي په لوړ آواز په تلبيه ويلو سره تيريږي،

سِرْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى ثَنِيَّةٍ فَقَالَ أَيُّ ثَنِيَّةٍ هٰذِهِ قَالُوا هَرْشَى أَوْ لِفْتٌ فَقَالَ كَأَنِّي

راوي وايي بيا موږ مخته ولاړو او ثنيه ته ورسيدو (ثنيه هغه لار ده چې د دوو غرونو په منځ کي واقع ده) نو رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه دا کومه ثنيه ده؟ خلکو عرض وکړ هرشا يا لفت ده،

أَنْظُرُ إِلَى يُونُسَ عَلَى نَاقَةٍ حَمْرَاءَ عَلَيْهِ جُبَّةُ صُوفٍ خِطَامُ نَاقَتِهِ خُلْبَةٌ مَارًّا بِهٰذَا الْوَادِي مُلَبِّيًا. رواه مسلم.

رسول الله ﷺ وفرمايل: ګويا زه يونس علیه السلام ته ګورم چې پر سره اوښه باندې سپور دی او د وړۍ چپنه يې اغوستې ده د هغه د اوښې مهار د خرما د درختي د پوستکي دی او دغه شيلې سره په تلبيه ويلو سره تيريږي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱\ ۱۵۲، رقم: ۲۶۸- ۱۶۶.

دلغاتو حل: جُؤار: اي تضريح. خلبة: ليفة نخل.

تشريح: ددغه حديث څخه يوې خوا ته دا معلومه سوه چې نبيان د مرګ څخه وروسته هم د خير اعمال کوي، بلې خوا ته د حج ارزښت هم ثابت سو چې دغه عبادت د الله جل جلاله او د هغه د نبيانو د شعائرو څخه دی، او نبيان له دنيا څخه د رخصت کېدو وروسته هم هغه نه پرېږدي نو کوم څوک چې د حج توان او قدرت ولري هغه دي ددغه فريضې څخه نه غافل کيږي.

دلته دا سوال پيدا کيږي چې د انبياء عليهم السلام په اړه دا ويل چې هغوئ حج کوي او تلبيه کوي، او د تلبيه کولو په وخت کي خو سفر وي لکه چې ددغه حديث څخه ثابتيږي نو څرنګه ممکن ده چې هغوئ وفات سوي دي او دغه دنيا دار آخرت نه دی، دار العمل دي چې د هغه څخه د دوئ بدني تعلق منقطع سوی دی؟ نو ددې جواب دادی چې انبياء عليهم السلام هم د شهيدانو په ډول دي بلکه تر هغوئ هم افضل دي او د شهيدانو په اړه دا ويل سوي دي چې هغوئ د خپل الله جل جلاله سره ژوندي دي نو څه ليري خبره ده چې هغوئ حج کوي، لمونځ کوي او نور د خير اعمال کوي، دوهم جواب دادی چې رسول الله ﷺ د نبيانو يادونه وکړل نو هغه د خلاصو سترګو لېدلو يا د معراج د شپې پېښه نه ده بلکه دا په اصل کي د رسول الله ﷺ د خپل خوب يادونه ده چې په هغه کي يې نبيان په ذکر سوي حالت او کيفيت کي ولېدل، دا بېله خبره ده چې انبياء عليهم السلام په خوب کي هم دومره رښتوني وي لکه څومره چې په وېښه ليدو کي وي. شيخ عبدالحق رحمة الله عليه دا ليکلي دي چې پر دې خبره د ټولو اتفاق دی چې ټول انبياء عليهم السلام حقيقي او ددنياوي حيات سره ژوندي دي که څه هم د هغوئ دغه ژوند د عامو نظرونو

ښخه پټ کړل سوي دي او کله چي دا خبره حقيقت ده چي انبياء ته ددنيا حيات حاصل وي نو همدارنګه دا حقيقت دی چي الله جلاله خپل حبيب حضرت محمد ﷺ ته د يو خوب پرته په خلاصو سترګو سره د هغه انبياؤ لېدنه وربه برخه کړې وي.

د حضرت داؤد عليه السلام ذکر

﴿۵۴۷۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خُفِّفَ عَلَى

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: پر داؤد عليه السلام باندي د زبور

دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْقُرْآنُ فَكَانَ يَأْمُرُ بِدَوَابِّهِ فَتُسْرَجُ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَبْلَ أَنْ تُسْرَجَ دَوَابُّهُ وَلَا يَأْكُلُ إِلَّا مِنْ عَمَلِ يَدِهِ. رواه البخاري.

ويل آسان کړل سوي وه هغه به پر خپل سپرلي باندي د زين اچولو حکم ورکړ او د زين د تړلو څخه مخکي به يې زبور وو ايه او داؤد عليه السلام به د خپلو لاسونو په کسب سره خوراک خوړی. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٤٥٣، رقم: ٣٤١٧.

تشريح: که څه هم د حديث څخه دا نه څرګنديږي چي د حضرت داؤد عليه السلام سره څو مره ښاروي وه او پر هغه ښارويو باندي د ځين اېښودلو کار په څومره وخت کي بشپړ کېدی، مګر دا ثابته سول چي هغه وخت به دومره اوږد نه وو چي په هغه کي به د ټول زبور شريف تلاوت په عامه توګه ممکن وو، دا يوازي د حضرت داؤد عليه السلام وصف وو چي هغه به په ډېر لږ وخت کي د زبور په ډول کتاب تلاوت کوی، خلاصه دا چي حضرت داؤد عليه السلام ته دا وصف د فوق العادت کمال په توګه تر لاسه وو او ددغه ځانګړي ورکړي سره يې تعلق درلود چي رب کريم د خپلو نيکو او خاصو بندګانو لپاره د زمانې او وخت تناو هم راکشوي او ايله کوي، کله يو لنډ وخت د خاصو بندګانو لپاره اوږد ګرځول کيږي او کله يو اوږد وخت يو لنډ وخت سي ، د امير المؤمنين حضرت علي رضي الله عنه په اړه نقل سوي دي چي هغه به دخپلي سپرلۍ په يوه پايدان کي د پښې اېښودو په وخت کي قرآن کريم ويل پيل کړل او په دوهم پايدان کي د پښې اېښودو په وخت به يې د قرآن کريم تلاوت ختم کوی.

د حديث په پای کي د حضرت داؤد عليه السلام يو بل وصف دا بيان سوی دی چي هغه به سره د پاچاهۍ خپله روزي په خپل لاس تر لاسه کول، د زغرو جوړول د هغه کسب وو او د هغه په ګټه به يې خپل مصرف کوی.

د حضرت داؤد علیہ السلام او حضرت سليمان علیہ السلام بېلي بېلي فيصلې

﴿۵۴۷۴﴾: وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَتْ امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا

د حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: دوې ښځي وې او د دواړو

ابْنَاهُمَا جَاءَ الذِّئْبُ فَذَهَبَ بِابْنِ إِحْدَاهُمَا فَقَالَتْ لِصَاحِبَتِهَا إِنَّمَا ذَهَبَ

سره يو يو زوی وو، شرمښ راغلی او د يوې زوی يې وتښتوی، دواړي ښځي په دې جګړه سوې، يوې ويل ستا زوی شرمښ وتښتوی

بِابْنِكِ وَقَالَتِ الْأُخْرَى إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ فَتَحَاكَمَتَا إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامِ

او دويمي ويل ستا زوی شرمښ وتښتوی، دواړو ښځو خپله معامله داؤد علیہ السلام ته راوړل،

فَقَضَى بِهِ لِلْكُبْرَى فَخَرَجَتَا عَلَى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامِ فَأَخْبَرَتَاهُ

داؤد علیہ السلام هلک هغه مشري ښځي ته ورکړ بيا دا دواړي ښځي سليمان علیہ السلام ته راغلې او خپله معامله يې ورته بيان کړه،

فَقَالَ ائْتُونِي بِالسِّكِّينِ أَشُقُّهُ بَيْنَهُمَا فَقَالَتِ الصُّغْرَى لَا تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ اللّٰهُ

هُوَ ابْنُهَا فَقَضَى بِهِ لِلصُّغْرَى. متفق عليه.

سليمان علیہ السلام وويل يوه چاړه راوړئ چي زه دا هلک په منځ کي دوې ټوټې کړم او پر تاسو يې وويشم، کم عمره ښځي ورته وويل الله جل جلالہ دي پر تا رحم وکړي داسي مه کوه دا ددې زوی دی، نو سليمان علیہ السلام هغه هلک کم عمره ښځي ته ورکړ. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٤٥٨، رقم: ٣٤٢٧، ومسلم ٣\١٣٤٤، رقم: ٢٠- ١٧٢٠.

تشريح: ددغه قضيې بنياد داوو چي دواړي ښځي چي په عمر کي تر يوې بلي مشره او کشره وې يو ځای اوسېدلې، د هغوئ دواړو سره يو يو ماشوم وو او په ځرګنده دا معلومېږي چي دواړه ماشومان هم دکم عمر وه او هم شکله وه، ځکه کله چي شرموښ د هغوئ څخه يو ماشوم وتښتوی نو ددواړو ښځو په منځ کي دا جګړه رامنځته سول چي شرموښ د کومي ماشوم وتښتوی، هري ښځي ويل چي هغه ماشوم د هغې نه وو بلکه د هغه بلي ښځي وو يا دا چي هغه

ماشوم هم عمره او هم شکله نه وو او دواړي ښځي پوهېدې چي شرموښ د چا ماشوم وړی دی مګر د هغه ماشوم مور په بدحواسۍ کي دې ته تیاره نه وه چي د هغې ماشوم دي ولاړ سي یا دوهم ماشوم چي موجود وو ، دهغه خپلول یې غوښتل او هغه یې د ځان سره ساتلو او د اصل ماشوم د غم ماتول یې غوښتل یا د هغې په دغه دعوه سره یو بل فاسد مقصد وو ، په هر حال کله چي دغه قضیه حضرت داؤد علیه السلام ته ورسېدل نو هغه دا فیصله وکړل چي کوم کوچنی شرموښ تښتولی دی هغه د هغه ښځي دي چي د کم عمر ده او موجود کوچنی یې د لوي عمر والا ښځي ته وسپاری، حضرت داؤد علیه السلام دغه فیصله یا خو له دې کبله وکړل چي هغه کوچنی د لور عمر والا ښځي سره وو او شرعي قاعده داده که د یو شي د ملکیت په اړه یو واضح او یقیني ثبوت نه وي نو د هغه شي زیات حقدار به هغه څوک منل کیږي چي د هغه په واک کي هغه شی وي یا دا چي هغه کوچنی د لوي عمر والا ښځۍ سره یو مناسبت درلود نو حضرت داؤد علیه السلام د علم قیافه څخه د ذکر سوي قضیې فیصله وکړل ،

په هر حال د هغه ددغه فیصلې بنیاد پر یوې خبره وه یا ددې څخه پرته یوه بله قرینه او دلیل وو ، دا خبره منل سوې ده چي د هغه دغه فیصله د هغه د خپل اجتهاد نتیجه وه او دالله جل جلاله نازل کړل سوې وحي نه وه ځکه که چیري په دې اړه پر هغه وحي نازل سوي وي او د هغه دغه فیصله د وحي مطابق وای نو حضرت سلیمان علیه السلام به د هغه د فیصلې خلاف خپله بېله فیصله نه کولای .

کله چي دغه قضیه حضرت سلیمان علیه السلام ته وړاندي سول نو هغه ددغه فیصلې کولو نفسیاتي طریقه اختیار کړل ، د دواړو د دعوې په اورېدو سره هغه وویل: یوه چاړه راوړئ، زه دغه کوچني دوې ټوټې کوم او په تاسو دواړو کي هري یوې ته یوه یوه ټوټه ورکوم ، دهغه مقصد دا وو چي د دواړو ښځو د مورنۍ میني امتحان واخیستل سي ، په دې خبره چي د دواړو له خوا د کوم رد عمل اظهار وسي هغه به صحیح نتیجې ته په رسېدو کي مرسته وکړي، دا ثرګندول غواړي چي کومه ښځه د هغه کوچني اصلي مور وي هغه د خپل کوچني پر بېلېدو راضي کیږي مګر په خپلو سترګو د هغه دوې ټوټې کول هیڅکله زغملای نه سي نو همدارنګه وسول کله چي سلیمان علیه السلام د هغه دوې ټوټې کولو لپاره دا خبره وکړل نو د لوي عمر والا ښځه پټه خوله سول مګر د کم عمر والا ښځه زهیره سول ، هغې وویل : داسي مه کوه زه په دې راضي یم چي تاسو دغه کوچنی مشري ښځي ته ورکړئ او دغه کوچنی دي ژوندی پاته سي مګر زه دا نسم زغملای چي د کوچني په څېرلو سره دوې ټوټې کړل سي او د مرګ غیږي ته دي ورسول سي، د حضرت سلیمان علیه السلام چي کوم مقصد وو هغه پوره سو نو هغه د کشري ښځي په ظاهر

سوي میني او شفقت باندي او د مشري ښځي پټه خوله کېدل د کوچنۍ سره د بې تعلقۍ په محمول کولو سره نتیجه واخیستل چي دغه کوچنی د کشري ښځي دي او په ظاهره دا معلومیږي چي وروسته مشري ښځي هم اقرار وکړ چي زما کوچنی نه دی او دهغه بلي ښځي دي، نو حضرت سلیمان علیه السلام هغه کوچنی خپل اصلي مور یعني کشري ښځي ته وسپاری، اوس د حضرت سلیمان علیه السلام ددغه فیصلي په اړه دا سوال پیدا کیږي چي حضرت سلیمان علیه السلام د حضرت داؤد علیه السلام فیصله څرنګه ماته کړل، حال دا چي د حضرت داؤد علیه السلام فیصله د یو نبي فیصله وه او د یو نبي فیصله ماتېدلای نه سي که څه هم هغه فیصله د هغه نبي د اجتهاد نتیجه وي ؟ ددې جواب دادی چي حضرت داؤد علیه السلام د هغه مشري ښځي په اړه حتمي او یقیني فیصله نه وه کړې بلکه په حدیث کي چي د کومې فیصلې یادونه سوې ده هغه احتمالي نوعیت درلود او د هغه حیثیت د انتظامي حکم وو او د هغه څخه د هغه مقصد محض رفع کول وو او کیدای سي چي د هغوئ په شریعت کي د یو داسي حکم منسوخ کول جائز وي چي د هغه تعلق د وحي الهي یا نص شرعي پر ځای اجتهاد وي .

د حضرت سلیمان علیه السلام واقعه

﴿۵۴۷۵﴾ : وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سُلَيْمَانُ لَأَطُوفَنَّ

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل : (یوه ورځ) سلیمان علیه السلام وویل :

اللَّيْلَةَ عَلَى تِسْعِينَ امْرَأَةً وفي رواية بمائة امراة كُلُّهُنَّ تَأْتِي بِفَارِسٍ يُجَاهِدُ فِي

نن شپه به زه د (۹۰) ښځو سره او په یوه روایت کي د سلو ښځو سره جماع کوم په هغو کي به هره ښځه یو سپور زیږوي چي د الله تعالی په لاره کي به غزا کوي،

سَبِيلِ اللّٰهِ فَقَالَ لَهُ الملك قُلْ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ فَلَمْ يَقُلْ وَنَسِيَ فَطَافَ عَلَيْهِنَّ

ملائکي سلیمان علیه السلام ته وویل انشاء الله ووایه ، مګر هغه انشاء الله ونه ویل او هېر یې سول، او د ښځو سره یې کوروالي وکړه

فَلَمْ يَحْمِلْ مِنْهُنَّ إِلَّا امْرَأَةٌ وَاحِدَةٌ جَاءَتْ بِشِقِّ رَجُلٍ وَايْمُ الَّذِي نَفْسُ

مګر په هغوئ کي یوازي یوه ښځه حامله سوه او د هغې هم نیمګړی ماشوم پیدا سو ، او قسم په

مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ قَالَ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فُرْسَانًا أَجْمَعُونَ.

متفق عليه.

هغه ذات چي د هغه په لاس کي د محمد (ﷺ) ساه ده که سليمان عليه السلام انشاء الله ويلې وای نو ټولو ښځو به هلکان زيږولي وای، او هغوئ به سپاره د الله په لاره کي جهاد کړی وای.
بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶\۳۴۴، رقم: ۲۸۱۹، ومسلم ۳\۱۲۷۶، رقم: ۲۵- ۱۶۵۴.

تشريح: انشاء الله ووايه، ددې څخه د يو کار د قصد کولو په وخت کي د انشاء الله ويلو ارزښت څرګنديږي چي کله يوه اراده وکړل سي نو د انشاء الله په ويلو سره بايد ټينګه کړل سي، مطلب دادی چي زه به دا کار کوم که د الله جل جلاله خوښه وه نو دا کار به وسي او دا ويل ځکه ضروري دي چي د الله جل جلاله د خوښې څخه پرته هيڅ شی هم په وجود کي را تلای نه سي او د بنده هغه غوښتنه تر سره کيږي چي په هغه کي مشيت الهي شامل وي نو هغه ملائکي حضرت سليمان عليه السلام ته ور په ياد کړل چي تاسو کومه اراده کړې وه هغه مو د الله جل جلاله په مشيت سره متعلق نه کړل چي د هغه په وجه د هغه ارادې تر سره کول غير يقيني سوي دي که تاسو اوس هم انشاء الله ووايا ست نو د خپلي ارادې مستحق به سې مګر څرنګه چي شيخ عبد الحق رحمة الله عليه په خپل شرح کي د حديث د ذکر سوې جملې لاندي ليکلي دي چي حضرت سليمان رحمة الله عليه نه يوازي دا چي د هيري په وجه هغه وخت انشاء الله ونه ويل بلکه ملائکي هم ور په ياد کړل مګر وروسته يې هم ونه ويل، ملا علي قاري رحمة الله عليه په دغه ځای کي ليکلي دي چي حضرت سليمان عليه السلام د ملائکي د وينا سربېره انشاء الله ځکه ونه ويل چي هغه دا وګڼل چي کله مي په زړه کي د انشاء الله نيت کړی دی نو په ژبه سره انشاء الله ويل ضروري نه دي، په دې اعتبار د نسي لفظ د علم په معنی کي دی او په يوه روايت کي دنسي لفظ د نون په پېښ او د سين په تشديد سره نقل سوی دی او دا غوره معلوميږي، په دغه صورت کي به مفهوم دا وي چي د هغه د ذهن څخه دا خبره هېره سوې ده چي د انشاء الله په ويلو کي د زړه او ژبي دواړو جمع کېدل د ارباب جمع او اهل عرفان په نزد اصل درجه لري يا دنسي مطلب دادی چي دهغوئ اراده خو د انشاء الله ويلو وه مګر بيا يې دغه ويل ياد نه سول.

د حديث د آخري الفاظو څخه دا مفهوم اخيستل کيږي چي د حضرت سليمان عليه السلام انشاء الله

نه ويل د هغه خطا وګرځول سول او دا د الله ﷻ له خوا د هغه امتحان وو ځکه هغه وروسته د الله ﷻ په دربار کي د خپل دغه خطا اعتراف او استغفار وکړ لکه څرنګه چي په قرآن کريم کي ذکر سوي دي، په هر حال د حديث څخه دا ثابته سول چي د يو کار د ارادې د اظهار په وخت کي دا ويل مستحب دي چي زه به فلانی کار کوم انشاء الله، چي په هغه کار کي د الله ﷻ له خوا د مرستي، برکت او ښه سرته رسېدل په برخه سي، او په قرآن کريم کي دا حکم سوی دی:

وَلاَ تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا إِلاَّ أَن يَشَاءَ اللَّهُ

او ته د يو کار په اړه دا مه وايه چي زه به دا سبا کوم مګر د الله ﷻ خوښي ورسره يو ځای کوه يعني دداسي خبري کولو په وخت کي انشاء الله خامخا وايه.

ددغه حديث څخه هم څرګنده سول چي په حضرت سليمان عليه السلام کي جنسي قوت د کمال وو او ددغه طاقت زياتېدل د نارينوو لپاره د فضيلت خبره ده او ددغه قوت کمي په نقصان کي شمېرل کېږي.

کسب د نبيانو سنت دی

﴿۵۴۷۶﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ زَكَرِيَّاءُ نَجَّارًا.

رواه مسلم

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: حضرت زکريا عليه السلام ترکاڼ وو (يعني د لرګيو کارېې کوی). بخاري.

تخريج: صحيح مسلم: ۴\۱۸۴۷، رقم: ۱۶۹- ۲۳۷۹.

تشريح: مطلب دادی چي هغه د نجارۍ کسب کوی او خپله روزي يې په خپل لاس پيدا کول، نو په دغه حديث کي او په هغه حديث کي چي مخکي د حضرت داؤد عليه السلام په اړه تېر سو، دادليل دی چي د ګټي، محنت او مشقت په ذريعه خپل حلال رزق تر لاسه کول د انبياؤ سنت دی.

د حضرت عيسى عليه السلام او رسول الله ﷺ تعلق

﴿۵۴۷۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په دنيا او آخرت کي زه

بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ فِي الاولى وَالْآخِرَةِ وَالْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عَلَّاتٍ وَ أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ وَلَيْسَ بَيْنَنَا نَبِيٌّ. متفق عليه.

حضرت عيسى بن مريم عليهما السلام ته ډير نژدې ا و متصل يم (د دواړو په منځ كي د بل نبي فاصله نسته او په آخر كي به عيسى عليه السلام د رسول الله ﷺ نائب وي)، انبياء ميرني ورونه دي يعني د ټولو پلاريو دی او ميندي مختلفي دي او د ټولو انبياؤو دين يو دي او زموږ په منځ كي ځوک نبي نسته (يعني د حضرت عيسى عليه السلام او حضرت محمد ﷺ په منځ كي بل نبي نسته). بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۶\۴۷۷، رقم: ۳۴۴۲، ومسلم ۴\۱۸۳۷، رقم: ۱۴۵- ۲۳۶۵.

تشريح: حضرت عيسى عليه السلام ته تر ټولو زيات نژدې او متعلق زه يم، دغه جمله يې ځكه وفرمايل چي د رسول الله ﷺ او حضرت عيسى عليه السلام په منځ كي هيڅ بل پيغمبر نسته، حضرت عيسى عليه السلام د رسول الله ﷺ د پيغمبر كېدو څرګند زيرى وركړی دی، د رسول الله ﷺ د دين او شريعت تمهيد هم هغه قائم كړ او په آخره زمانه كي د رسول الله ﷺ نائب او خليفه به هم هغه وي.

انبياء د يو بل ورو ر ګرځولو مقصد د هغوئ په منځ كي د تعلق او مناسبت يو خاص نوعيت څرګندول دي او د هغوئ د پلار څخه مراد هغه شی دی چي په دنيا كي د هغوئ د راليږلو سبب جوړ سوي دي يعني د خداى جل جلاله د مخلوق هدايت او هغوئ پر صحيح لار بېولو ذمه داري او دهغوئ د ميندو څخه مراد د هغوئ خپل خپل شريعتونه دي چي د يو بل څخه مختلف دي.

ددغه ټولو اصل دين يو دی، ددې مطلب دادی كه څه هم د خلكو د هدايت او دهغوئ د مفادو او حكمت او د قوم د حالاتو په رعايت كولو سره هر نبي ته د بېل بېل شريعت په وركولو سره دنيا ته راليږل سوي دي مګر د ټولو اصل دين يو دی يعني توحيد.

او زموږ په منځ كي هيڅ بل نبي نسته، رسول الله ﷺ دغه خبره د خپل ځان او حضرت عيسى عليه السلام په منځ كي د قرب او اتصال په سبب بيان كړل چي په روحاني او معنوي توګه ټول انبياء عليهم السلام د يو بل سره قرب او اتصال لري او د ټولو سره زما يو ډول تعلق دی مګر په ظاهري توګه ما ته تر ټولو زيات قرب او اتصال د حضرت عيسى عليه السلام سره حاصل دی.

د حضرت عیسی علیه السلام فضیلت

﴿۵۴۷۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ بَنِي آدَمَ يَطْعُنُ الشَّيْطَانُ فِي جَنْبَيْهِ بِإِصْبَعِهِ حِينَ يُولَدُ غَيْرَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَهَبَ يَطْعُنُ فَطَعَنَ فِي الْحِجَابِ. متفق عليه.

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هر انسان چي پيدا کيږي نو شيطان يې پر دواړو بغلو په دواړو ګوتو وهي بېله عيسی بن مريم علیه السلام شيطان اراده وکړل چي وه يې وهي نو په پرده کي نغښتلی يې ووهی .بخاري او مسلم

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣٣٧، رقم: ٣٢٨٦، ومسلم ٤\١٨٣٨، رقم: ١٤٧-٢٣٦٦.

د لغاتو حل: الحجاب: اي فاوقع الطعن في المشيمة وهي ما فيه الولد. (د ماشوم پرده)

تشريح حضرت عيسی علیه السلام د شيطان لعين تکليف رسونکي دغه کړني څخه خوندي پاته سو چي د هغه انا او د مريم مور حنه، الله جل جلاله ته داسي عرض کړی وو چي:

وانی سميتها مريم واني اعيذها بک وذريتها من الشيطان الرجيم:

پروردګاره! ما د خپل دغه کوچنۍ نوم مريم کښېښود او زه دا او ددې اولاد د مردود شيطان څخه ستا په پناه کي درکوم.

د پردې څخه مراد هغه جامه ده چي په هغه کي کوچنی د پيدائش پر وخت نغښتل کيږي او په عربي کي ورته مشيمه وايي، مطلب دا چي شيطان د خپل عادت سره سم د حضرت عيسی علیه السلام په تشه کي هم نوکاره کول وغوښتل مګر هغه ګوتي د هغه بدن ته ونه رسېدلې، او همدا رنګه حضرت عيسی علیه السلام د هغه د تکليف څخه خوندي پاته سو.

څرګنده دي وي چي په حديث کي دا فرمايل سوي دي چي کله هم يو انسان پيدا کيږي...الخ: نو ددې څخه رسول الله ﷺ مستثنی او خارج دی، رسول الله ﷺ د خپل ځان څخه پرته د نورو ټولو انسانانو په اړه دا فرمايلي دي نو د حضرت عيسی علیه السلام په ډول خپله د رسول الله ﷺ ذات مبارک هم د شيطان د دغه تکليف څخه خوندي پاته سوی وو.

د غوره ښځو ذکر

﴿۵۴۷۹﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَمَلَ مِنْ

د حضرت ابو موسی رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په نارينوو كي ډير كامل

الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَ آسِيَةُ امْرَأَةُ

سړي تير سوي مګر په ښځو كي د بي بي مريم بنت عمران او اسيه زوجه فرعون څخه پرته څوک

فِرْعَوْنَ وَإِنَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ.

كامله سوې نه ده، او په نورو ښځو كي بي بي عائشې رضي الله عنها ته هغه فضيلت حاصل دی لكه څرنګه چي ماتي ډوډۍ ته پر نورو خوراكونو.

متفق عليه و ذكر حديث انس يا خير البرية وحديث ابي هريرة اي الناس اكرم وحديث ابن عمر الكريم ابن الكريم في باب المفاخرة والعصبية.

بخاري او مسلم او دانس رضي الله عنه حديث (ياخير البرية الخ) او ابن عمر حديث: الكريم ابن الكريم، په باب المفاخره والعصبيه كي بيان سوي دي.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٤٤٦، رقم: ٣٤١١، ومسلم ٤\١٨٨٦، رقم: ٧٠- ٢٤٣١.

تشريح: ددغه حديث څخه په ښكاره دا معلوميږي چي دغه دواړي ښځي، يوه مريم بنت عمران چي د حضرت عيسى عليه السلام مور ده او آسيه رضي الله عنها، زوجه فرعون د دنيا پر ټولو مخكنيو او وروستنيو ښځو باندي فضيلت لري تر دې چي پر بي بي فاطمې رضي الله عنها، بي بي خديجې رضي الله عنها او نورو پاكو بيبيانو باندي هم فضيلت لري، مګر داخبره داسي نه ده ځكه ددغه حديث د توجيه او تاويل كيږي چي مريم بنت عمران او آسيه د فرعون ښځي ته چي پر كومو ښځو فضيلت وركول سوی دی د هغه څخه د امت محمديه مخكي امتونو ښځي مراد دي چي په تېر سوو امتونو كي تر ټولو افضل دي، يا دا چي رسول الله ﷺ دغه حديث په هغه زمانه كي فرمايلي وو كله چي د بي بي فاطمې عليها السلام، بي بي خديجې عليها السلام او بي بي عائشې رضي الله عنها د افضيلت څرګندونكي وحي نازل سوي نه وې، يا دا چي رسول الله ﷺ د امت محمديه ددغه افضلو ښځو په مستثنى كولو سره د نورو ټولو ښځو په اړه وفرمايل چي هغه پر ټولو باندي فضيلت لري او ددغه استثنى قرينه هغه نور حديثونه دي چي په هغو كي د بي بي فاطمې رضي الله عنها مناقب او اوصاف ذكر دي لكه په يو حديث كي فرمايل سوي دي: فاطمه زهرا رضي الله عنها د ټولو جنتيانو ښځو سرداره ده.

د حديث آخري برخه، چي په هغه کي د بي بۍ عائشې ﷺ فضيلت ذکر سوی دی، څو احتماله لري، دلته د ښځو څخه يا خو بېله استثنی د دنيا ټولي ښځي مراد دي يا په حديث کي د ذکر سوو دواړو ښځو، مريم بنت عمران او آسيه د فرعون ښځي په استثنا کولو سره پاته ټولي ښځي مراد دي، يا د دغه امت ښځي مراد دي او يا ازواج مطهرات مراد دي، څرګنده دي وي چي ثريد هغه خوراک ته وايي چي ډوډۍ په ښوروا کي مېده کولو سره جوړېږي، په هغه زمانه کي په عربو کي غوره خوراک ثريد وو، ځکه چي اول خو دغه خوراک ډېر نرم او خوندور وي، دوهم دا چي ډېر ژر هضم کېدونکی او قوي ګټل کيږي، د علماؤ په نزد په دې اړه اختلاف دی چي په بي بي عائشې ﷺ، بي بي خديجې ﷺ او بي بي فاطمې ﷺ کي تر ټولو افضله کومه بي بي ده؟ د امام اعظم ابو حنيفة ﷺ دا قول نقل سوی دی چي د بي بي خديجې ﷺ څخه وروسته بي بي عائشه ﷺ د دنيا تر ټولو ښځو افضله ده، ابن حجر ﷺ ليکلي دي چي بي بي فاطمې ﷺ ته پر بي بي خديجې او بي بي عائشې ﷺ باندي فضيلت تر لاسه دی، د سبکي ﷺ څخه په دې اړه پوښتنه وسول نو هغه جواب ورکړ چي زموږ په نزد راجح قول دا دی چي تر ټولو افضله بي بي فاطمه بنت محمد صلي الله عليه وسلم، ده، تر هغې وروسته د هغې مور بي بي خديجه ﷺ او تر هغې وروسته بي بي عائشه ﷺ افضله ده.

د کتاب مؤلف په ذکر سوي مسئله کي خپل پرېکنده قول داسي ليکلی دي چي د ځينو روايتو څخه چي ابن شيبه او نورو څخه نقل سوی دی، دا معلومېږي چي بي بي فاطمه زهرا ﷺ تر مريم بنت عمران، آسيه زوجه فرعون او بي بي خديجة الکبری څخه وروسته د ټولو ښځو سرداره ده او بي بي خديجة الکبری ﷺ ته پر بي بي عائشې ﷺ فضيلت حاصل دی.

سبکي ﷺ د خپلي زمانې د ځينو امامانو څخه نقل کړي دي چي بي بي فاطمه ﷺ د حضرت حسن او حضرت حسين ﷺ د زړه ټوټه او د رسول الله ﷺ د بدن برخي کېدو په حيثيت تر خلفاء اربعه (حضرت ابوبکر صديق، حضرت عمر فاروق، حضرت عثمان غني او حضرت علي ﷺ) څخه افضله ده مګر دا فضيلت علی الاطلاق نه دی ځکه چي خلفاء اربعه خپل علم او په دين کي د خپلو بې مثاله کړنو په وجه تر ټولو زيات د اجر ثواب په اعتبار تر بي بي فاطمې، حضرت حسن او حضرت حسين ﷺ افضل دي، لکه چي ابن حجر ﷺ د شمائل ترمذي په شرح کي بيان کړي دي، نو څرګنده سوه چي څرنګه خلفاء اربعه او د رسول الله ﷺ د زړه ټوټه د خپل خپل خاص حيثيت په اعتبار پر يو بل باندي فضيلت لري، همدا رنګه په عورات مطهراتو (پاکو ښځو) کي هيڅ يوه ته په مجموعي او کلي توګه پر پاته دواړو باندي يا په هغو

کي پر يوړ باندي فضيلت تر لاسه نه دی بلکه درې سره د بېلو خاصيتو په اعتبار په خپلو کي پر يو بل فضيلت لري، بي بي عائشې رضي الله عنها ته چي کوم علمي مقام حاصل وو او هغې ته چي کوم خاصيت تر لاسه وو چي اکثر به وحي پر رسول الله ﷺ باندي د هغې په وخت کي نازلېدلې چي د هغې په بستره يا د هغې په حجره کي به وو، نو په دې اعتبار هغې ته پر بي بي فاطمې رضي الله عنها فضيلت حاصل دی، ددې پر خلاف د رسول الله ﷺ د ذات مبارک يوه برخه او د رسول الله ﷺ د زړه د ټوټې کېدو شرف بي بي فاطمې رضي الله عنها ته حاصل دی، په دې اعتبار هغه پر بي بي عائشې رضي الله عنها باندي فضيلت لري، په قصيده اماليه کي ليکلي دي چي بي بي فاطمه رضي الله عنها په ځينو خبرو کي پر بي بي عائشې رضي الله عنها فضيلت لري او مريم او آسيه د خپلي زمانې پر ټولو ښځو باندي فضيلت لري. او بي بي خديجة الکبری په دې اعتبار فضيلت لري چي د رسول الله ﷺ د لومړۍ ښځي کېدو شرف هغې ته حاصل دی، د رسول الله ﷺ تر ټولو زيات خدمت او مرسته هغې وکړل او د رسول الله ﷺ اکثر اولاد هم د هغې څخه دی.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د الله جل جلاله په اړه يو سوال

﴿۵۴۸۰﴾: عَنْ أَبِي رَزِينٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ أَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ

د حضرت ابو رزين رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما عرض وکړی اې د الله رسوله! د خپل مخلوق

خَلْقَهُ قَالَ كَانَ فِي عَمَاءٍ مَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ وَمَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ

رواه الترمذي وقال قال يزيد ابن هارون العماء اي ليس معه شئ.

پيدا کولو څخه مخکي زموږ پروردګار په کوم ځای کي وو؟ رسول الله ﷺ وفرمايل په عماء (يعني باريکي وريځي) کي وو. نه تر هغه لاندي هواء وه او نه د هغه سربيره، الله تعالی خپل عرش پر اوبو پيدا کړی وو. ترمذي، يزيد بن هارون وايي عماء څخه دا مراد دی چي د هغه سره هيڅ شی نه وو.

تخريج سنن الترمذي ۵/۲۶۹، رقم: ۳۱۰۹.

تشريح د عماء اصل معنی د وريځي ده که لږ وي او که ډېره وي، مګر دلته اصل معنی مراد نه ده چي پروردګار د خپلو مخلوقاتو پيدا کولو څخه مخکي په وريځ کي وو، بلکه دد غه لفظ څخه

يو مفهوم ته اشاره كول مقصد دي او هغه دا چي په ذكر سوي سوال كي د كوم حقيقت پلټنه څرګنده سوې ده هغې ته د چا علم رسېدای نه سي او نه عقل د هغه ادراک کولای سي او نه يې څوک تر لاسه کولای سي .

نه تر هغې لاندي هواء وه او نه پر هغه سربېره، ددغه الفاظو په ذريعه دې ته اشاره سوې ده چي د مخلوقاتو څخه مخكي پرته له الله ﷻ وو، د هغه سره هيڅ بل شی موجود نه وو، په دې اعتبار ددغه جملې خلاصه هغه ده كوم چي ددغه حديث مضمون دی، كان الله ولم يكن معه شئ، پرته له الله ﷻ ذات موجود وو او دهغه سره د هيڅ شي وجود نه وو، او ځينو حضراتو ويلي دي چي د مخکنۍ جملې (په عماء كي وو) څخه الله ﷻ ته د مكان د نسبت وهم كيدای سو نو ددغه وهم ددفع لپاره يې ذكر سوې جمله وفرمايل چي د عماء يعني وريځي څخه هغه وريځ مراد نه ده چي تر هغې لاندي هواء وي او كله چي دغه وريځ مراد نه ده ځكه چي د هغې د هواء څخه پرته كېدل محال دي نو دا وهم نه كيږي چي د عماء په ذريعه الله ﷻ ته د مكان او مقام نسبت سوی دی .

هغه خپل عرش په اوبو پيدا كړ، ددغه جملې په اړه يو شارح ليكلي دي چي پوښتنه كوونكي كوم سوال كړی وو، د هغه اصل مقصد دا پوښتنه كول وه چي : اين كان عرش ربنا . يعني د مخلوقاتو پيدا كولو څخه مخكي زموږ د پروردګار عرش چيري وو، ددې جواب رسول الله ﷺ دا وركړ چي عرش الهي د اوبو سربېره وو ، په دې اړه تحقيق مخكي تېر سوی دی .

د اسمانو ذكر

﴿۵۴۸۱﴾: وَعَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ زعم انه كان جالسا فِي الْبَطْحَاءِ فِي

د حضرت عباس رضي الله عنه بن عبد المطلب څخه روايت دی چي هغه په بطحا (د مكې مكرمې نوم)

عِصَابَةٍ وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فِيهِمْ فَمَرَّتْ سَحَابَةٌ فَنَظَروا

كي په يو ډله كي ناست وو او رسول الله ﷺ هم په دغه ډله كي وو، چي د وريځي يوه ټوټه تيره

إِلَيْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا تُسَمُّونَ هَذِهِ قَالُوا السَّحَابَ قَالَ

سوه خلكو هغه وريځي ته وكتل . رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسو دې ته څه وایاست؟ خلكو عرض وكړ دا وريځ ده، رسول الله ﷺ وفرمايل

وَالْمُزْنَ قَالُوا وَالْمُزْنَ قَالَ وَالْعَنَانَ قَالُوا وَالْعَنَانَ قَالَ هَلْ تَدْرُونَ مَا بُعْدُ مَا

او مزن هم دي ته وايي ، هغوئ وويل هو مزن هم دې ته وايي.، رسول الله ﷺ وفرمايل عنان هم ورته وايي،اصحابو وويل عنان هم درته وايو بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسو ته معلومه ده د

بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ قَالُوا لَا نَدْرِي قَالَ إِنَّ بُعْدَ مَا بَيْنَهُمَا إِمَّا وَاحِدَةٌ أَوْ اثْنَتَانِ

آسمان او مځکي په منځ كي څومره فاصله ده، صحابه كرامو وويل موږ ته نه ده معلومه، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: د آسمان او مځکي په منځ كي د يو اويا ،

أَوْ ثَلَاثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً والسَّمَاءُ التي فَوْقَهَا كَذَلِكَ حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ثُمَّ

دو اويا يا درو اويا كالو مزل دی.(راوي ته شک دی) او ددې آسمان سربيره چي دويم آسمان دی هغه هم ددې آسمان څخه دومره ليري دی ،

فَوْقَ السماء السَّابِعَةِ بَحْرٌ بَيْنَ أَعْلَاهُ وأَسْفَلِهِ كَمَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ ثُمَّ فَوْقَ

همداسي رسول الله ﷺ اووه آسمانونه شمار كړل بيا يې وفرمايل: د اووم آسمان سربيره يو لوی درياب دی ددې درياب بيخ او د اوبو د سطحي په منځ كي هم دومره فاصله ده څومره چي د يوه آسمان څخه د بل آسمان په منځ كي فاصله ده بيا د هغه درياب سربيره

ذَلِكَ ثَمَانِيَةُ أَوْعَالٍ بَيْنَ أَظْلَافِهِمْ وَرُكَبِهِمْ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ ثُمَّ عَلَى

اته ملائكي دي چي د هغوئ د نوكونو او يا تشو په منځ كي هم دومره فاصله ده لكه د يوه اسمان څخه تر بل اسمان پوري ، بيا

ظُهُورِهِنَّ الْعَرْشُ بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَعْلَاهُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ ثُمَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَوْقَ ذَلِكَ. رواه الترمذي وابوداؤد.

ددغه ملائكو پر شا عرش دی او د لاندينۍ برخي او سربيره برخي په منځ كي هم دومره فاصله ده لكه د يوه اسمان څخه تر بل اسمان پوري او ددغه عرش سربيره الله تعالى دی. ترمذي او ابوداؤد.

تخريج: سنن الترمذي ٥\٣٩٥، رقم: ٣٣٢٠، وابوداود ٥\٩٣، رقم: ٤٧٢٣.

د لغاتو حل: اوعال: العنز الوحشي

تشریح د حديث د ظاهري طرز څخه دا معلوميږي چي حضرت ابن عباس ﷛ د كومي زمانې پېښه بيان كړل ، تر هغه وخته پوري هغه خلكو اسلام نه وو قبول كړى، همدارنګه هغه خلک هم مسلمانان سوي نه وه چي په هغوئ كي حضرت ابن عباس ﷛ په هغه وخت كي وو ، كه څه هم په راتلونكي دريم فصل كي په دې اړه د حضرت ابو هريره ﷛ روايت راځي او د هغه څخه دا ثابتيږي چي هغه خلک مسلمانان وه او په دغه وخت كي د هغه خلكو په منځ كي د رسول الله ﷺ موجود كېدل ددې احتمال لري چي هغه ټول خلک د مكې اوسېدونكي وه او مسلمانان سوي وه، او كه دا احتمال قائم كړل سي چي هغه ټول خلک د مكې كفار وه او د اسلام په دائره كي داخل سوي نه وه نو بيا به دا ويل كيږي چي رسول الله ﷺ په هغه ځای كي د هغه خلكو په يو ځای لېدو سره هغوئ ته د اسلام د دعوت وركولو اراده كړې وي او ددې لپاره به يې هغوئ ته تشريف وړى وي .

يا خو يواويا كاله دي يا دو اويا او يا درې اويا ، دغه جمله د راوي شک څرګندوي او رسول الله ﷺ په دغه وخت كي د دغه درو عددو څخه يو عدد ذكر كړى دى، په هر حال خلاصه داده چي د يو آسمان څخه تر دوهم آسمان پوري درمياني فاصله تقريبا د اويا كاله مسافت په اندازه ده مګر دا خبره بايد په ذهن كي وي چي ددغه شمېر څخه تحديد مراد نه دى بلكه د مبالغې په توګه دي يعني د هغه فاصلې زياتوب بيانول مراد دي ، نو دغه حديث د هغه روايت خلاف نه دى چي په هغه كي د مځكي او آسمان درمياني فاصله او ديو آسمان څخه تر دوهم آسمان پوري درمياني فاصله د پنځه سوه كاله په اندازه ذكر سوې ده .

پر اووم آسمان سربېره د اوبو يو لوى درياب دى، په ځينو روايتو كي فرمايل سوي دي چي الله ﷻ د خپل عرش په پيدا كولو سره د هغه عرش لاندي يو ډېر لوى درياب پيدا كړ او هغه درياب موجود او جاري دى..

او پر هغه عرش سربېره الله ﷻ دى، څرګنده دي وي چي ددغه جملې مراد د الله ﷻ د مرتبې لوړوالي، د هغه عظمت او د هغه د پاچاهي مافوقيت بيانول دي نه دا چي د مكان او استقرار په اعتبار د هغه ذات پر عرش باندي كېدل مراد دي، يعني رسول الله ﷺ د پروردګار عظمت او غوره والى په انساني ذهن كي د راوستلو لپاره د بېلګي په توګه دغه جمله وفرمايل او مطلب يې دا وو چي هغه ډېر عالي او عظيم البرهان دى ، د هغه ذات تر شي لوړ دى او ټول موجودات د هغه د حكم او قدرت لاندي دي لكه چي په قرآن كريم كي فرمايل سوي دي :

والله من ورائهم محيط، او الله ﷻ پر ټولو چاپېره دى .

اصل خبره داده چي په دغه وخت كي رسول الله ﷺ د هدايت داسي مضمون او طرز اختيار كړ چي په هغه سره د ټولو ذهن او فكر د عالم سفلى څخه په منتقل كېدو سره عالم علوي ته مائل سي او د مځكي او آسمان اقتدار اعلى يو داسي تصوراتي خاكه د هغوئ پر زړه او دماغ باندي منعكس سي چي په هغه سره خلك د كائنات ارض وسماء پيدا كونكي او د ټول كائناتو نظام چلونكي ذات ته په متوجه كېدو سره د بت پرستۍ، ادهام پرستۍ او فاسدې عقيدې كښته احساس او شعور تر لاسه كړي او ځان د دغه شيانو څخه منع كړي.

د عرش الهي ذكر

﴿۵۴۸۲﴾: وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْرَابِيٌّ

د حضرت جبير بن مطعم رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو صحرايي د رسول الله ﷺ په خدمت كي

فَقَالَ جُهِدَتْ الْأَنْفُسُ وَجَاعَ الْعِيَالُ وَنُهِكَتْ الْأَمْوَالُ وَهَلَكَتْ الْأَنْعَامُ

عرض وكړ چي نفسونه په تكليف كي سول، اهل او عيال د لوږي څخه مري مالونه بربادېږي او حيوانان مړه كېږي

فَاسْتَسْقِ اللَّهَ لَنَا فَإِنَّا نَسْتَشْفِعُ بِكَ عَلَى اللَّهِ وَنَسْتَشْفِعُ بِاللَّهِ عَلَيْكَ فَقَالَ

اې د الله رسوله! د الله جل جلاله څخه د باران سوال وكړئ، موږ تاسو د الله جل جلاله په نزد وسيله كوو، باران غواړو او الله تعالى تا ته شفيع كوو، ددې اوريدو سره

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْحَكَ أَتَدْرِي مَا تَقُولُ وَسَبَّحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

نبي كريم ﷺ وفرمايل: الله تعالى پاك دی الله تعالى پاك دی. په څو واره رسول الله ﷺ دغه

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا زَالَ يُسَبِّحُ حَتَّى عُرِفَ ذَلِكَ فِي وُجُوهِ أَصْحَابِهِ ثُمَّ قَالَ

الفاظ وفرمايل، (تر دې چي د رسول الله ﷺ د مخ مبارك په تغير محسوس كولو سره) د صحابه كرامو مخونه هم متغير سول، بيا رسول الله ﷺ هغه صحرايي ته وفرمايل:

وَيْحَكَ إِنَّهُ لَا يُسْتَشْفَعُ بِاللَّهِ عَلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ شَأْنُ اللَّهِ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ

پر تا افسوس دی د الله تعالى چا ته شفاعت نه كېږي (او نه الله تعالى وسيله جوړېدلای سي) د الله تعالى شان تر دې بزرگ او لوړ دی،

وَيْحَكَ أَتَدْرِي مَا اللهُ إِنَّ عَرْشَهُ عَلَى سَمَاوَاتِهِ لَهٰكَذَا وَقَالَ بِأَصَابِعِهِ مِثْلَ الْقُبَّةِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَيَئِطُّ بِهِ أَطِيطَ الرَّحْلِ بِالرَّاكِبِ. رواه ابوداؤد.

پر تا افسوس دی ته پوهیږې چي د الله تعالی عظمت څه شي دی؟ د هغه عرش د ده پر آسمانونو داسي دی وروسته رسول الله ﷺ لاس مبارک د گمبدي په شکل جوړ کړ او وه يې ښودل لکه څرنگه چي دا لاس يو شی راگير کړي همداسي د هغه عرش آسمانونه راگير کړي دي، بيا يې وفرمايل: چي عرش سربيره د دومره لوی کيدو داسي چغيږي لکه څرنگه چي د اوښ کجاوه چغيږي کله چي پر هغه يو څوک سپور وي. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود ۵\ ۹۴، رقم: ۴۷۲۶.

د لغاتو حل: اطيط: اي كعجز الرحل عن احتمال الراكب. (كجاوه)

تشريح: موږ الله ﷻ تاسو ته شفيع کوو، د دغه جملې څخه د هغه صحرايي مراد دا وو چي موږ د الله ﷻ په دربار کي ستاسو ذات او ستاسو عظمت خپله وسيله گرځوو، او تاسو خپل شفيع گرځوو، او تاسو ته د دعاء غوښتنه کوو چي پروردگار زموږ پر حال باندي په رحم کولو سره باران وکړي او ستاسو د شفاعت او توجه غوښتني لپاره موږ د الله ﷻ په دربار کي التجاء کونکي يو چي هغه تاسو موږ ته په متوجه کولو سره، تاسو ته زموږ په حق کي د شفاعت کولو توفيق راکړي مگر هغه د خپل دغه مراد څرگندولو لپاره مناسب طرز اختيار نه کړ بلکه په بهره کي د هغه د ژبي څخه داسي الفاظ ووتل چي د هغه څخه نه يوازي دا چي د هغه اصل مراد ورک سو بلکه دا څرگنده سول چي هغه خپله الله ﷻ ستاسو په دربار کي وسيله گرځوي او په دې معامله کي د الله ﷻ قدرت د هغه نظام او د هغه حکم اختيار کي رسول الله ﷺ شريک او برابر وي، حال دا چي د الله ﷻ ذات په خپل حکم اختيار او خپل نظارم کي هيچا ته مشارکت او هيڅ ډول برابري روا نه ده، د الله ﷻ ارشاد دی:

ليس لک من الامر شئ: د الله ﷻ په نظام کي تا ته هيڅ دخل نسته.

او دا يې هم فرمايلي دي:

من ذالذي يشفع عنده الا باذنه: داسي څوک دی چي هغه پر ته د اجازې شفاعت وکړای سي.

نو د هغه صحرايي دا ويل رسول الله ﷺ ته ډېر ناخوښه سول او رسول الله ﷺ د هغه له خوا د دغه جملې پر ويلو باندي د حيرت او تعجب اظهار او د هغه خبردار کولو لپاره په وار وار سبحان الله

سبحان الله وويل.

تر دې چې د رسول الله ﷺ د صحابه کرامو د مونخانو رنګ بدل سو يعني د رسول الله ﷺ په وار وار سبحان الله ويلو سره د هغه په مجلس کې موجود صحابه کرام پوه سول چې د هغه صحرايي په دغه ويلو سره رسول الله ﷺ ته ناخوښه او غصه راغلل نو د رسول الله ﷺ د غضب او غصې په محسوس کولو سره هغوئ ټول وبېرېدل او د الله ﷻ د بيرې څخه د هغوئ د مخونو رنګ بدل سو، بيا کله چې رسول الله ﷺ د صحابهٔ کرامو د مخونو رنګ بدل وليدی نو رسول الله ﷺ سبحان الله ويل موقوف کړل او هغه صحرايي ته يې خبره ونه کړل.

هغه عرش د دومره پراخ او پلن کېدو سربېره داسي آواز کوي...الخ: د دغه جملې په ذريعه رسول الله ﷺ د هغه صحرايي د پوهي سره سم د الله ﷻ د عظمت تمثيل بيان کړ او اصل مقصد د الله ﷻ د عظمت او جلالت اظهار دی او دومره لوی عرش هم د هغه د تحمل څخه عاجز دی.

﴿۵۴۸۳﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أُذِنَ لِي أَنْ أُحَدِّثَ عَنْ مَلَكٍ مِنْ مَلَائِكَةِ اللهِ مِنْ حَمَلَةِ الْعَرْشِ إِنَّ مَا بَيْنَ شَحْمَةِ أُذُنِهِ إِلَى عَاتِقِهِ مَسِيرَةُ سَبْعِ مِائَةِ عَامٍ. رواه ابوداؤد.

د جابر بن عبد الله رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: ما ته اجازه راکړل سوې ده چې زه د الله تعالی په هغه ملائکو کې د يوې ملائکې حال بيان کړم چې عرش الهي يې پورته کړی دی د هغه ملائکې د غوږ د پوستکي څخه د هغې تر اوږو پوري فاصله د اوو سوو کالو مزل دی. ابوداؤد

تخريج سنن ابي داود: ۵\۹۶، رقم: ۴۷۲۷.

د الله ﷻ دېدار او حضرت جبرائيل عليه السلام

﴿۵۴۸۴﴾: وَعَنْ زُرَارَةَ بْنِ اَبِيْ أَوْفٰى أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت زراره ابن ابو اوفی رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ جبرائيل عليه السلام ته وفرمايل:

لِجِبْرِيْلَ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ فَانْتَفَضَ جِبْرِيْلُ وَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ بَيْنِيْ وَبَيْنَهُ

ايا تا خپل پروردګار ليدلی دی؟ ددې اوريدو سره جبرائيل عليه السلام په رپيدو سو، هغه وويل: اې محمد ﷺ! زما او د الله ﷻ په منځ کې

سَبْعِيْنَ حِجَابًا مِّنْ نُّوْرٍ لَوْ دَنَوْتُ مِنْ بَعْضِهَا لَاحْتَرَقْتُ . هكذا في المصابيح
ورواه أبو نعيم في الحلية عن أنس إلا أنه لم يذكر فانتفض جبريل. رواه المصابيح.

د نور اويا زره پردې دي كه په هغه پردو كي يوې ته هم ورنژدې سوم نو وه به سوځم. مصابيح.

تخريج: البغوي في المصابيح ۱۴\۳۰، رقم: ۴۴۵۷.

تشريح: حضرت زراره رحمة الله عليه يو جليل القدر تابعي دی، نوموړی د بصرې قاضي او د خپلې زمانې د غوره مشائخو څخه وو، د حضرت ابن عباس رضي الله عنه او حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه يې اوريدل كړي دي ، د الله جل جلاله او د آخرت څخه دېيري يې دا حال وو چي يوه ورځ يې د سهار په لمانځه كي امامت كوی ، كله چي دغه آيت (فاذا نقر في الناقور) ته ورسېدی نو په چغه كولو سره را ولوېدی او هم هلته په حق ورسېدی، د وليد ابن عبدالملک د خلافت د زمانې ۷۳ هجري كال پېښه ده ، او ملا علي قاري رحمة الله عليه يو قول نقل كړی دی چي حضرت زراره صحابي دی او د حضرت عثمان غني رضي الله عنه د خلافت په زمانه كي وفات سوی دی .

حضرت جبرائيل عليه السلام په رپېدو سو، يعني د الله جل جلاله د ليدني په اړه د رسول الله صلى الله عليه وسلم سوال پر هغه باندي هيبت خپور كړ او هغه ددغه حال په تصور سره په رپېدو سو چي ليدنه كوم قرب لره مستلزم ده، كه ما ته دا قرب ميسر سوی وای نو د ډېر هيبت څخه به زما څه حال وای، په هر حال د رسول الله صلى الله عليه وسلم ددغه سوال څخه ثابتيږي چي په آخرت كي د الله جل جلاله د ذات ليدنه يو ممكن حقيقت دی ځكه كه چيري دغه ليدني او مشاهده ناممكن وای نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به دا سوال نه كولای مګر د قيامت په ورځ به ملائكو او پيريانو ته د الله جل جلاله ليدنه په برخه وي كه يا؟ په دې اړه د علماؤ اختلاف دی چي بحث يې مخكي تېر سوی دی .

زما او د الله جل جلاله په منځ كي دنور اويا پردې وي، دا حضرت جبرائيل عليه السلام د ديدار الهي تر مرتبه عظمى پوري د خپل رسېدو عجز څرګند كړ او خپل دغه عجز يې د خپل ځان او الله جل جلاله په منځ كي د اويا پردو سره تعبير كړ نو هغه د حجاب ذكر په خپل اعتبار وكړ، د هغه مطلب دا نه وو چي د الله جل جلاله ذات د اويا پردو تر شا دی ځكه چي محجوب (په پرده كي كېدل) د مغلوب كېدو نښه ده چي د خالق صفت نسي كيدای ، هغه په هر حال كي غالب دی او هيڅ شی د هغه حجاب نه سي ګرځېدلای، ددې پر خلاف مخلوق د عجز او نقصان خاوند دی ځكه محجوب كېدل د هغه صفت كيدای سي ، څرګنده دي وي چي په دغه جمله كي د اويا شمېر شارع ته معلوم دی چي په

خاصه تو که د غه شمېر ولي ذکر سو، همدارنګه په يو بل روايت کي د اويا زره پردو الفاظ دي، د دې څخه معلومېږي چي محض کثرت ته اشاره کول مراد دي نه د خاص شمېر ذکر کول.

حضرت اسرافيل عليه السلام

﴿۵۴۸۵﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللّٰهَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل: د کومي ورځي څخه چي

خَلَقَ إِسْرَافِيْلَ مُنْذُ يَوْمٍ خَلَقَهُ صَافًّا قَدَمَيْهِ لاَ يَرْفَعُ بَصَرَهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ

الله تعالى حضرت اسرافيل عليه السلام پيدا کړی دی د هغه دواړه قدمونه پر خپل ځای ايښی ولاړ دی (يعني شپيلۍ په خوله کي نيولې تيار ولاړ دی) نظر نه پورته کوي د هغه او

الرَّبِّ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى سَبْعُوْنَ نُوْرًا مَا مِنْهَا مِنْ نُّوْرٍ يَدْنُوْ مِنْهُ إِلاَّ احْتَرَقَ. رواه الترمذي وصححه

د الله جل جلاله په منځ کي د نور اويا پردې دي په هغه کي د يوې پردې نژدې هم اسرافيل عليه السلام نه سي ورتلای که نژدې ورسي نو وه به سوځي. ترمذي.

تخريج: لم نجده عند الترمذي.

تشريح: سترګي نه پورته کوي، يعني حضرت اسرافيل عليه السلام د خپل زېږېدني د وخت څخه داسي په ادب او ملا تړلی ولاړ دی چي د هغه سترګي هم يو ځای آسمان ته متوجه وي ځکه سترګي بلي خوا ته نه اړوي، خلاصه دا چي هغه د خپل زېږېدني د وخت څخه د شپيلۍ پوکلو لپاره بالکل تيار او په انتظار دی چي کيدای سي په دغه وخت کي حکم وسي.

د انسان فضيلت

﴿۵۴۸۶﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ آدَمَ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل: کله چي الله جل جلاله آدم عليه السلام او د

وَذُرِّيَّتَهُ قَالَتْ لِمَلاَئِكَةُ يَارَبِّ خَلَقْتَهُمْ يَأْكُلُوْنَ وَيَشْرَبُوْنَ وَيَنْكِحُوْنَ

هغه اولاده پيدا کړل نو ملائکو وويل اې پروردګاره! تا هغه مخلوق پيدا کړي چي خوري،

ځينبني ، نكاح كوي

وَيَرْكَبُوْنَ فَاجْعَلْ لَّهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الْآخِرَةَ قَالَ اللهُ تَعَالٰى لاَ أَجْعَلُ مَنْ

او سپرلي به كوي ته هغوي ته دنيا وركړې او موږ ته آخرت راكړې ، الله تعالى ورته وفرمايل:

خَلَقْتُهُ بِيَدَيَّ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِيْ كَمَنْ قُلْتُ لَهُ كُنْ فَكَانَ . رواه البيهقي في شعب الإيمان.

كوم مخلوق چې ما په خپل لاسونو سره جوړ كړی دی او ما پكښې خپل روح پوه كړی دی هغه د هغه مخلوق په ډول نه سي كيدلای چې هغه ما په (كن) ويلو سره پيدا كړي دي او هغه پيدا سو ، بيهقي.

تخريج: البيهقي في شعب الايمان ١\ ١٧٢، رقم: ١٤٩.

تشريح: د ملائكو دوينا مطلب دا وو چې كله دغه مخلوق د مځكي پر مخ باندي ستا د خلافت لپاره پيدا سوی دی او هغوئ ته د دنيا نعمتونه او خوندونه وركړل سوي دي چې د هغو څخه موږ محروم كړل سوي يو نو هغوئ بايد د دنيا تر كاميابۍ پوري محدود وي ، يا دا چې د دنيا نعمتونه دي د هغوئ لپاره تل وي او د آخرت ټول نعمتونه دي زموږ لپاره خاص كړل سي ، لكه څرنګه چې موږ د دنيا د نعمتونو څخه محروم يو همدارنګه انسان دي د آخرت د نعمتونو څخه محروم كړل سي چې موږ دواړه برابر سو ، يعني ملائكو د الله ﷻ د مخلوق كېدو په اعتبار خپل ځانونه د آدم عليه السلام او د هغه د اولاد برابر وګڼل مګر الله ﷻ د ملائكو د دغه ګمان تصحيح وفرمايل او څرګنده يې كړل چې د انسان تخليق او زېږېدنه د نور ټول مخلوق څخه چې په هغو كي ملائكي هم شامل دي، د تخليق او زېږېدني څخه مختلف دي ، د مثال په توګه د ملائكو تخليق د كن په ذريعه سوی دی چې يوازي كن يې وويل نو ټولي ملائكي په وجود كي راغلې ، د دې پر خلاف د انسان تخليق د يو خاص نظام لاندي وسو او په دې اړه تدريجي لړۍ روانه ده چې تر ټولو وړاندي آدم عليه السلام بېله واسطې او ذريعې الله ﷻ تخليق كړ ، په هغه كي روح پوه كړل بيا د هغه څخه يې د هغه جوړه (بي بي حواء) پيدا كړل او د دوئ دواړو څخه يې د توالد لړۍ جاري كړل چې د هغوئ څخه وروسته د هغوئ په اولاد كي تر هغه وخته به روانه وي تر څو چې د دنيا د خاتمې وخت نه وي راغلی ، بيا دا چې د ملائكو خمير مجرد دی حال دا چې د انسان خمير مركب دی، په ده كي د صلاحيت منلو وړتيا هم سته او د ګمراهۍ اختيارولو ماده هم، هغه د

پروردګار د صفت جلال د مظهر کېدو هم استعداد لري او د هغه د صفت جمال مظهر هم کیدای نو کوم مخلوق چي د خپل تخلیق په اعتبار دا ځانګړتیا لري هغه د هغه مخلوق برابر څرنګه کیدای سي چي داسي خصوصیت نه لري ، څرګنده سوه چي په شرف او کرامت کي ملائکه د انسان برابر کیدای نه سي ، په خاصه توګه د شرف او کرامت په اعتبار انسان د ملائکي څخه ډېر لوړ دی او د هغه مقام او مرتبه ډېره لوړه ده او ملائکي معصومي پیدا کړل سوي دي ځکه هغوئ د عذاب څخه لیري ساتل سوي دي مګر هغوئ د نعمتونو څخه هم محروم سوي دي، د دوئ پر خلاف انسان د نیکۍ د لاري اختیارولو او د بدۍ د لاري څخه د ځان ساتني مکلف او ذمه دار پیدا سوی دی ځکه کوم انسان چي دغه ذمه داري په پوره توګه ادا کړي نو هغه د دواړو جهانو د نعمتونو وړ ګرځي او کوم انسان چي ددغه ذمه دارۍ څخه مخ اړوي نو هغه په دواړو جهانو کي د عتاب او عذاب وړ ګرځي .

په پای کي دا څرګندول هم ضروري دي چي (په هغه کي يې روح پوه کړل) دلته الله ﷻ ته د روح نسبت محض د روح د عظمت د اظهار لپاره دی لکه په بیت الله کي چي الله ﷻ ته د بیت نسبت دی .

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

پر ملائکو د انسان فضيلت

﴿۵۴۸۷﴾: عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْمُؤْمِنُ أَكْرَمُ عَلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ بَعْضِ مَلَائِكَتِهِ. رواه ابن ماجة.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : مؤمن د الله تعالی په نظر کي د ځيني ملائکو څخه زيات عزتمند دی. ابن ماجه

تخريج : سنن ابن ماجه: ۱۳۰۱\۲، رقم: ۳۹۴۷.

تشريح : د ځينو ملائکو څخه مراد يا خو خاص ملائکي دي او يا هغه ټولي ملائکي دي چي په عامو ملائکو کي غوره والي لري، طيبي رحمه الله ليکلي دي چي د مؤمن څخه مراد عام مؤمنان دي او د ځينو ملائکو څخه مراد هم عامي ملائکي دي .

محي السنة رحمه الله وايي: دا ويل زيات غوره دي چي عام مؤمن د عامو ملائکو څخه افضل دی

او خاص مؤمنان د خاصو ملائكو څخه افضل دي لكه چي د الله ﷻ ارشاد دی :

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

بېله شكه كومو كسانو چي ايمان راوړ او نېك كارونه يې وكړل نو هغوئ غوره د خلائق دي.

اهل سنت والجماعت ددې څخه په استدلال كولو سره وايي چي انسان تر ملائكو افضل دی مګر ځينو حضراتو ليكلي دي چي په اجمالي توګه يوازي دومره ويل كافي نه دي چي انسان د ملائكو څخه افضل دی بلكه غوره داده چي دا خبره په تفصيل سره بيان كړل سي چي په انسان كي د هر كس د ملائكو څخه افضل كېدل مفهوم نه دي او دا هم څرګنده سي چي په دې اړه د عوامو او خواصو مصداق څه دی، دا تفصيل بايد معلوم وي چي د خاص مؤمن څخه مراد د الله ﷻ ټول رسولان او نبيان دي ، همدارنګه د خاصو ملائكو څخه مراد حضرت جبرائيل، حضرت ميكائيل، حضرت اسرافيل او نور عليهم السلام ، دي، او د عامو مؤمنانو څخه مراد د كاملي درجې مؤمنان دي لكه خلفاء راشدين، اولياء كاملين او ټول علماء .

په ابن ماجه كي يو حديث ذكر سوی دی چي په دوو سندو سره منقول دی او هغه حديث دادی : المؤمن اعظم حرمة من الكعبة، د مؤمن احترام او اكرام تر كعبې هم زيات دی .

د مخلوقاتو د پيدائش ورځ

﴿۵۴۸۸﴾ : وَعَنْهُ قَالَ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِي فَقَالَ خَلَقَ

د حضرت ابو هريره ﷺ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ زما لاس ونيوی او وه يې فرمايل: الله

اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ وَخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الْأَحَدِ وَخَلَقَ

تعالی خاوره د شنبې په ورځ پيدا كړې ده (يعني ځمكه) ، او بيا په ځمكه كي يې غرونه د يكشنبې په ورځ پيدا كړل

الشَّجَرَ يَوْمَ الِاثْنَيْنِ وَخَلَقَ الْمَكْرُوهَ يَوْمَ الثُّلَاثَاءِ وَخَلَقَ النُّورَ يَوْمَ الْأَرْبِعَاءِ

او درختي او بوټي يې د دوشنبې په ورځ پيدا كړل او خراب شيان يې د سه شنبې په ورځ پيدا كړل او رڼا يې د چارشنبې په ورځ پيدا كړل

وَبَثَّ فِيهَا الدَّوَابَّ يَوْمَ الْخَمِيسِ وَخَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَام بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ

او حيوانان يې په ځمكه كي د پنجشنبې په ورځ خپاره كړل او آدم عليه السلام يې د جمعې په

يَوْمِ الْجُمُعَةِ فِي آخِرِ الْخَلْقِ فِي آخِرِ سَاعَةٍ مِنْ سَاعَاتِ من النهار فِيمَا بَيْنَ الْعَصْرِ إِلَى اللَّيْلِ. رواه مسلم.

ورځ د مازديگر څخه وروسته پيدا كړ او د آخري زيږيدني د ورځي آخري ساعت كي وسو يعني د مازديگر څخه تر شپې پوري. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\۲۱۴۹، رقم: ۲۷- ۲۷۸۹.

تشريح: يوم السبت يعني دشنبې د ورځي څخه ددغه ورځي آخري برخه مراد ده چي پر هغه د ورځي اختتام كيږي چي په عربي كي ورته عشية الاحد يعني د يكشنبې د شپې لومړنۍ برخه وايي، په دې اعتبار دغه وخت د يكشنبې يوه برخه ده.

نو دغه روايت د قرآن كريم ددغه آيت: (وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ) خلاف نه دى.

وخلق النور يوم الاربعاء: او رڼا يې د چارشنبې په ورځ پيدا كړل، دلته مسلم د نور لفظ نقل كړى دى او د مشكوة په صحيح نسخو كي هم دغه لفظ همدا رنگه (يعني په راء) سره دى مگر د مشكوة په يوه نسخه كي دغه لفظ په نون سره يعني (نون) دى چي د هغه معنى د ماهي ده، نو كيداى سي چي نور يعني رڼا او نون يعني ماهي دواړه په يوه ورځ يعني د چارشنبې په ورځ پيدا سوي وي.

د حديث د آخري برخي څخه معلومه سوه چي د مخلوقاتو د پيدا كېدو آخري ورځ جمعه وه، په دغه ورځ د ټولو شيانو د پيدا كېدو لړۍ پاى ته ورسېدل او ټول مخلوقات د ځمكي پر مخ جمع سول نو ددغه ورځي د نامه يعني جمعه ايښودو وجه هم داده او ددغه ورځي هغه وخت چي په هغه كي د آدم عليه السلام پر تخليق باندي د مخلوقاتو د پيدا كېدو لړۍ او تكميل وسو.

د ورځي بالكل آخري برخه وه، په دغه مناسبت سره ددغه ورځي اخري وخت (د مازديگر څخه وروسته تر شپې پيل كېدو پوري) د قبوليت په وخت سره مشرف سو، اكثر علماء وايي چي د جمعې د ورځي په دغه آخري برخه كي الله جل جلاله دعاوي قبلوي.

د ځمكي او اسمان ذكر

﴿۵۴۸۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ وَأَصْحَابُهُ إِذْ أَتَى

د حضرت ابو هريره ؓ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ او صحابه کرام ناست وه چي د

عَلَيْهِمْ سَحَابٌ فَقَالَ نَبِيُّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ تَدْرُونَ مَا هٰذَا قَالُوا اللهُ

وريځي يوه ټوټه تيره سوه، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه پوهيږئ چي دا څه شي ده ؟ صحابه کرامو عرض وکړ الله تعالی

وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ هٰذَا الْعَنَانُ هٰذِهِ رَوَايَا الْأَرْضِ يَسُوقُهُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى

او د هغه رسول ښه پوهيږي، رسول الله ﷺ وفرمايل دا عنان ده، دا وريځ مځکه اوبه کونکې اوبنان دي، الله تعالی دا وريځ د هغه قوم په لور شړي چي

قَوْمٍ لَا يَشْكُرُونَهُ وَلَا يَدْعُونَهُ ثم قَالَ هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَكُمْ قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ

د الله تعالی شکر نه ادا کوي او نه هغه يادوي، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: او تاسو ته معلومه ده چي ستاسو سربيره څه شي دي؟ صحابه کرامو عرض وکړ الله او د هغه رسول ښه پوهيږي،

أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّهَا الرَّقِيعُ سَقْفٌ مَحْفُوظٌ وَمَوْجٌ مَكْفُوفٌ ثُمَّ قَالَ هَلْ تَدْرُونَ مَا

رسول الله ﷺ وفرمايل: ستاسو سربيره رقيع دي يعني د دنيا د آسمان خوندي بام، او يو موج يې د غورځيدو څخه منع کړې دی، بيا يې وفرمايل تاسو ته معلومه ده چي

بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا خَمْسِ مِائَةِ عام ثُمَّ

د آسمان او ستاسو په منځ کي څومره فاصله ده ؟ عرض وسو الله ﷻ او د هغه رسول ښه پوهيږي. رسول الله ﷺ وفرمايل: ستاسو او د آسمان په منځ کي د پنځو سوو کالو لار ده، بيا

قَالَ هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذٰلِكَ قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ سَمَاءَيْنِ مَا بَيْنَهُمَا

رسول الله ﷺ وفرمايل تاسو ته معلومه ده چي د آسمان سربيره څه شي دي ؟ عرض وسو چي الله او د هغه رسول ښه پوهيږي، رسول الله ﷺ وفرمايل: دوه آسمانونه دي او ددې دواړو په منځ

خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ ثم قال كذالك حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ مَا بَيْنَ كُلِّ سَمَاءَيْنِ ما

کي د پنځو سوو کالو د لاري فاصله ده همداسي رسول الله ﷺ اووه آسمانونه وشميرل، او هر دوو آسمانو په منځ کي

بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ قَالَ هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ

د پنځو سوو کالو د لاري فاصله يې وښودل، بيا يې وفرمايل: تاسو پوهيږئ د دې آسمانونو سربيره څه شي دي؟ صحابه کرامو عرض وکړ الله ﷻ او د هغه رسول ښه پوهيږي،

قَالَ فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ الْعَرْشَ وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ بُعْدُ مَا بَيْنَ السَّمَاءَيْنِ ثُمَّ قَالَ

رسول الله ﷺ وفرمايل: د دغه آسمانونو سربيره عرش الهي دی او د دغه آسمانو او عرش الهي په منځ کي هم دومره فاصله ده لکه څومره چي د دوو آسمانو په منځ کي ده، بيا رسول الله ﷺ

هَلْ تَدْرُونَ مَا الَّذِي تَحْتَكُمْ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّهَا الْأَرْضُ ثُمَّ قَالَ

وفرمايل: تاسو ته معلومه ده چي ستاسو لاندي څه شي دي؟ عرض وسو چي الله او د هغه رسول ښه پوهيږي، رسول الله ﷺ وفرمايل: مځکه ده، بيا يې وفرمايل:

هَلْ تَدْرُونَ مَا تَحْتَ ذَلِكَ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ إِنَّ تَحْتَهَا أَرْضًا أُخْرَى

تاسو ته معلوه ده چي د دغه مځکي لاندي څه شي دي؟ عرض وسو چي الله ﷻ او د هغه رسول ښه پوهيږي، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: تر دغه مځکي لاندي بله مځکه ده

بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ حَتَّى عَدَّ سَبْعَ أَرَضِينَ بَيْنَ كُلِّ أَرْضَيْنِ مَسِيرَةُ

او د دواړو مځکو په منځ کي د پنځو سوو کالو فاصله ده همداسي او وه مځکي يې وشميرلې او د هري مځکي څخه تر بلي مځکي پوري يې

خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّكُمْ دَلَّيْتُمْ رَجُلًا بِحَبْلٍ

د پنځو سوو کالو فاصله وښودل او بيا يې وفرمايل: په هغه ذات مي دي قسم وي چي د هغه په لاس کي د محمد ﷺ ساه ده که تاسو په مځکه کي رسۍ وغورځوئ

إِلَى الْأَرْضِ السُّفْلَى لَهَبَطَ عَلَى اللَّهِ ثُمَّ قَرَأَ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ

او تر ټولو لاندي ورسيږي نو هغه به الله تعالى ته ورسيږي، د دې څخه وروسته رسول الله ﷺ دا آيت تلاوت کړ: (هو الاول والاخر والظاهر والباطن

وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ. رواه احمد والترمذي وقال الترمذي قراءة رسول الله

وهو بكل شئ عليم)، (الله تعالى اول دى او هغه آخر دى هغه ظاهر دى او هغه باطن دى او هغه ته د هر خیر علم دی.)، احمد او ترمذي، امام ترمذي په خپل جامع کي د دغه حديث لاندي

ﷺ الاية تدل على انه اراد الهبط على علم الله وقدرته وسلطانه وعلم الله وقدرته وسلطانه في كل مكان وهو على العرش كما وصف نفسه في كتابه.

وفرمايل : د رسول الله ﷺ د دې آيت تلاوت کول پر دې دلالت کوي چي هغه رسی به د الله سبحانه وتعالى په علم او د هغه په قدرت او د هغه پر حکومت پریوځي ځکه چي د الله سبحانه وتعالى علم او د هغه قدرت او د هغه حکومت په هر ځای کی دی او بذات خود په عرش عظیم کي دی څنګه چي هغه په خپل کتاب کي خپل دا وصف بیان کړی دی.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۳۷۶- ۳۷۷، رقم: ۳۲۹۸، وفي مسند احمد ۱\۲۰۶- ۲۰۷.

د لغاتو حل: العنان: السحابة (وریځ). الرقيع: اسم لسماء الدنيا (د دنيا آسمان).

تشريح: روايا د راوية جمع ده او راويه هغه اوښ ته وايي چي اوبه په راکښل کيږي، نو ابر يعني وريځ يې په راويه سره ځکه تعبير کړ چي څرنګه اوښ د اوبو په راکښلو سره مځکه اوبه کوي همدارنګه وريځ هم د اوبو په اورولو سره مځکه اوبه کوي.

چي نه د هغه شکر ادا کوي، د دغه جملې په ذريعه هغه خلکو ته اشاره سوې ده چي پر باران کېدو باندي نه يوازي دا چي د الله ﷻ شکر نه ادا کوي چي د هغه حکم او د هغه په قدرت سره د هغه باران په نتيجه کي د هغوئ مځکه اوبه کيږي، د هغوئ د اوبو اړتيا پوره کيږي او د هغوئ د روزي او ګټي ذرائع تر لاسه کيږي بلکه هغوئ د باران نسبت د هغه اصل مسبب (الله ﷻ) ته د کولو پر ځای ظاهري اسبابو ته يا دخپل فاسد خيال او ګمان مطابق غير حقيقي طاقتونو او ستورو ته کوي، همدارنګه د (او نه هغه يادوي) په ذريعه هم د هغه خلکو بې حسي او بدعقيده توب ته اشاره سوې ده چي هغه خلک د الله ﷻ په يادولو سره د هغه څخه د مرستي غوښتلو او د هغه د عبادت کولو پر ځای د خپل لاس جوړ سوو او غير حقيقي طاقتونو په وړاندي سجده کوي او هغوئ خپل مرسته کونکي ګڼي مګر دا د پروردګار بې پايه کرم او رحمت دی چي هغه د دغه خلکو د ناشکرۍ، بدعملۍ او بد عقيده توب سربېره هغوئ ته رزق ورکوي، د هغوئ اړتياوي پوره کوي او هغوئ ته امن او عافيت ورکوي.

رقيع د راء په زور سره د فعيل پر وزن دی او دا د لومړني آسمان چي هغه ته د دنيا آسمان هم

وايي، نوم دی مګر ځينو حضراتو ويلي دي چي هر آسمان ته رقيع وايي.
چي يو خوندي بام او نه لوېدونکې څېره ده، دلته آسمان ته د يو ټينګ بام سره تشبيه ورکړل سوې ده چي د لوېدو پرته خوندي دي، الله ﷻ آسمانونه داسي قائم کړي دي چي نه د هغه پر مځکه باندي رالوېدو بېره ده او نه په هغه کي د ماتېدو بېره سته، همدارنګه آسمان ته د څپې سره مناسبت ځکه ورکړل سوی دی چي څرنګه د اوبو يوه چپه په هواء کي معلق وي همدارنګه آسمان هم بېله ستني په خلاء کي معلق دی.
په هغو کي د هري مځکي څخه تر بلي مځکي پوري درميانه فاصله ...الخ: ددې څخه دا خبره معلومېږي چي په ټولو مځکو کي د يوې بلي درميانه هغه فاصله ده کوم چي په ټولو آسمانو کي د يو بل درميانه فاصله ده، کوم حضرات چي وايي: د مځکي ټولي طبقې د يو بل سره يو ځای سوي دي او د هغوئ په منځ کي ليري والي او فاصله نسته او په دې وجه په قرآن کريم د ارض، يعني مځکي لفظ مفرد ذکر سوی دی او د سماء ذکر د جمع په صيغه سره کيږي، نو دغه حديث د هغه خلاف واقع کيږي، کوم چي ددې خبري تعلق دی چي په قرآن کريم کي د ارض لفظ په هر ځای کي د مفرد په صيغه سره ذکر کيږي او ددې نسبت څخه د اسماء لفظ د جمع په صيغه راځي نو کېدای سي چي د ارض څخه يوازي د هغه مځکي ذکر کول مقصد وي چي د هغه سره ددغه کائناتو د مخلوق اصل تعلق دی او تر قدمو لاندي يې ده، د پاته نورو مځکو سره د چا کار نسته، حال دا چي د آسمانو معامله ددې برعکس ده او هر آسمان د فيوضو او آثارو مصدر دی او د ټولو آسمانو سره ددې دنيا تعلق يو ځای سوی دی.
نو پر الله ﷻ باندي کښېنته کيږي، ددې څخه مراد څرنګه چي ترمذي هم وضاحت کړی دی، ددغه رسی د الله ﷻ علم او قدرت او د هغه پر حکمت باندي کښېنته کيږي، مطلب دا چي د الله ﷻ علم او د هغه معلومات، د هغه قدرت او اختيار او د هغه حکم چي څرنګه د آسمان لوړوالي او وسعت چاپېره کړی دی همدارنګه د مځکي پر مخ باندي او د مځکي تر آخري ژوروالي پوري هم د هغه علم، د هغه قدرت او د هغه حکم حاوي او نافذ دی، رسول الله ﷺ دغه خبره ددغه شبهې د دفع لپاره وفرمايل چي کېدای سي يو ناپوه او کم فهمه سړی د الله ﷻ علم او اختيار او د هغه قدرت تر آسمان او آسماني کائناتو پوري محدود دي، د آسمان لاندي شيان نه د هغه په علم کي دي او نه د هغه د حکم او قدرت لاندي دي، نو رسول الله ﷺ څرګنده کړل چي د الله ﷻ د قدرت په وړاندي د آسمانو لوړوالي او د مځکو ښکته والي ټول يو ډول دي، د هغه د قدرت او د هغه د حکم ظهور چي څرنګه پر آسمان دی همدارنګه د مځکي پر سر او د مځکي

لاندي هم دی، او غالبا د دغه حقیقت ثرگندولو لپاره ویل سوي دي چي د حضرت یونس علیه السلام معراج هغه ته د ماهي په نس کي ورسېدی لکه ثرنګه چي رسول الله ﷺ ته د آسمان سربېره معراج تر لاسه سو .

دا چي امام ترمذي رحمة الله علیه ویلي دي چي پر الله جل جلاله باندي د رسۍ کښېنته کېدو ثخه مراد دادی چي هغه رسۍ د الله جل جلاله علم، دهغه قدرت او د هغه پر حکومت باندي کښېنته کېږي نو هغه دغه وضاحت ددغه آیت کریمه په رڼا کي کړی دی چي رسول الله ﷺ ددغه حدیث فرمایلو ثخه وروسته دغه آیت تلاوت کړي، نو ددغه آیت الفاظ (بکل شئ علیم) ثخه د هغه د علم مفهوم وسو او د (هو الاول والاخر) ثخه د هغه د قدرت مفهوم راووتی یعني هغه داسي اول دی چي هر شی د هغه په لاس کي دی او هر شی چي موجود دی د هغه د قدرت سره د عدم د سینې په ثېرلو سره په وجو کي راغلي دي او هغه داسي آخر دی چي هر شی به فناء سي مګر د هغه ذات به باقي او موجود وي او د هغه حکومت ، یا داسي به ووایو چي د هغه تصرف او دهغه غلبه د والظاهر والباطن ثخه مفهوم سول یعني هغه داسي ظاهر دی چي هر شی د هغه د غلبې او تصرف لاندي دی ، په ټولو شیانو کي ثرنګه چي غواړي تصرف کوي ثکه چي تر هغه هیڅ شی مافوق نسته، داسي هیڅ شی نسته چي د هغه په تصرف او تسلط کي خنډ واچوي او هغه داسي باطن دی چي د خلقت د سترګو او خیال او وهم ثخه د پټېدو سربېره ملجا ماورا د هغه ثخه پرته ثوک نسته د هر شی په دننه حال هغه باخبر دی او د هیڅا راز د هغه ثخه پټ نه دی .

د (لکه ثرنګه چي هغه په خپل کتاب کي خپل وصف بیان کړی دی) په ذریعه د قرآن کریم دغه آیت ته اشاره کول مصد دي: (الرحمن علی العرش استوی) هغه لوی رحمت والا پر عرش باندي قائم دی .

دغه آیت کریمه که ثه هم په ظاهره دا وهم پیدا کوي چي الله جل جلاله پر یو خاص جهت او خاص ثای باندي متمکن دی مګر په حقیقت کي ددې ثخه مراد د هغه سلطنت او حکومت او د هغه د علم او قدرت ظهور ذکر کول دي .

د حضرت ادم علیه السلام قد

﴿۵۴۹۰﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ طُولُ آدَمَ سِتِّينَ ذِرَاعًا فِي سَبْعَةِ أَذْرُعٍ عَرْضًا. رواه احمد.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د آدم د قد لوړوالی شپېته ګزه او دبدن پلنوالی يې اووه ګزه وو. احمد.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۲\۵۳۵.

تشريح: ذراع په اصل کي بازو ته وايي يعني د څنګلي څخه د منځنۍ ګوتي تر سرپوري او د شرعي ګز اطلاق هم پر دې کيږي، دلته سوال پيدا کيږي چي د حضرت آدم عليه السلام قد چي شپېته لاسه اوږد فرمايل سوی دی نو دچا لاس مراد دی ، ايا خپله د حضرت آدم عليه السلام لاس که د اوسنيو خلکو لاس؟ صحيح خبره داده چي د حضرت آدم عليه السلام لاس مراد نه دی بلکه د اوسنيو خلکو لاس مراد دی چي د هغه قدر ددغه وخت د خلکو په اعتبار شپېته لاسه اوږد وو ځکه که چيري د حضرت آدم عليه السلام لاس مراد واخيستل سي نو د هغه مطلب به دا وي چي د هغه لاس د هغه د قد يوازي شپيتمې برخي برابر وي چي د هغه د قد د اوږدوالي او تناسب اندامونو په اعتبار بالکل بې بنياده معلوميږي او دا ناممکنه ده.

د انبياؤو شمير

(۵۴۹۱): وَعَنْ اَبِيْ ذَرٍ قَالَ قُلْتُ يَا رسول الله أَيُّ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ أَوَّلَ قَالَ آدَمُ

د حضرت ابو ذر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما عرض وکړ اې د الله رسوله ! تر ټولو لومړنی نبي څوک وو؟ رسول الله ﷺ وفرمايل : آدم عليه السلام،

عَلَيْهِ السَّلَام قُلْتُ يَا رسول الله أَوَنَبِيٌّ كَانَ آدَمُ قَالَ نَعَمْ نَبِيٌّ مُكَلَّمٌ قُلْتُ يَا

بيا ما پوښتنه وکړه ايا آدم عليه السلام نبي وو؟ رسول الله ﷺ وفرمايل:هو، آدم عليه السلام نبي وو او الله جل جلاله خبري ورسره کړې وي (يعني پر هغه صحيفې نازلي سوې وې) ، ما بيا

رَسُوْلَ اللهِ كَمُ الْمُرْسَلُوْنَ قَالَ ثَلَاثُ مِائَةٍ وَبِضْعَةَ عَشَرَ جَمًّا غَفِيْرًا وفي

پوښتنه وکړه چي رسولان څومره دي؟ رسول الله ﷺ راته وفرمايل : تر دري سوه لس (۳۱۰) يو

روايةٍ عن ابي امامة قال ابوذر قلت يا رسول الله كَمْ وفاء عِدَّةُ الْأَنْبِيَاءِ

څه زيات، د ابو امامه په روايت کي دا الفاظ دي چي ابوذر رضي الله عنه پوښتنه وکړه چي اې د الله رسوله ! ټول انبياء څومره دي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل :

قَالَ مِائَةُ أَلْفٍ وَأَرْبَعَةٌ وَعِشْرُونَ أَلْفًا الرُّسُلُ مِنْ ذٰلِكَ ثَلَاثُ مِائَةٍ وَخَمْسَةَ عَشَرَ جَمًّا غَفِيرًا.

یو لک څلیرویشت زره او په هغوئ کي یوه لویه ډله یعني رسولان درې سوه پنځلس دي.

تخریج: الامام احمد في مسنده ۵\۱۷۸.

د لغاتو حل: وفاء: اي کم کمال عددهم. (بشپړ شمېر)

تشریح: هغه ته د الله ﷻ سره د تکلم او تخاطب شرف تر لاسه سوی دی، مطلب دادی چي حضرت آدم علیه السلام د انساني دنیا پلار او دخپل دنیاوي نسل د سعادت او کامیابۍ لپاره لاربنود او هادي وو، همدارنګه د اُخروي سعادت او کامیابۍ پیغمبر هم وو، د هغه نبي کېدل د شک او شبهې څخه لوړ دي او هغه لومړنی انسان دی ځکه د انساني نسل لپاره د الله ﷻ د وحي په ذریعه چي کوم پیغامات هغه واورل هغه دده صحیفې او شریعت ګڼل کیږي، په دې اعتبار سره هغه یوازي نبي نه وو بلکه رسول هم وو چي پر هغه باندي صحیفې هم نازل سوې او هغه ته شریعت هم ورکړل سو.

په رسول او نبي کي فرق دادی چي رسول خو هغه پیغمبر ته وایي چي هغه ته نوی شریعت او کتاب ورکړل سوی وي او د الله ﷻ مخلوق ته د هغه شریعت او کتاب رسولو ذمه دار ګرځول سوی وي او نبي هغه پیغمبر ته وایي که هغه ته نوی شریعت او کتاب ورکړل سوی وي یا نه وي، بلکه هغه د لومړني شریعت او کتاب تابع وي او که څه هم هغه د تبلیغ ذمه دار ګرځول سوی وي یا نه وي.

د ټولو انبیاؤ د شمېر په اړه په دغه حدیث کي د یو لک څلیرویشت زره یادونه ده او په ځینو روایتو کي دغه شمېر دوه لکه څلیرویشت زره بیان سوی دی، څرګنده ده چي په دواړو شمېرو کي تضاد دی ځکه علماؤ لیکلي دي چي په دې اړه باید تحقیق او پلټنه ونه کړل سي او نه یو خاص شمېر متعین کړل سي بلکه دا عقیده درلودل پکار دي چي د انبیاؤ صحیح شمېر الله ﷻ ته معلوم دی او په اجمالي توګه داسي ایمان راوړل پکار دي چي الله ﷻ څومره رسولان او نبیان رالېږلي دي موږ هغه ټول حق رسولان او نبیان منو، د دغه عقیدې او اجمالي ایمان سره نه یو نبي د انبیاؤ د ډلي څخه وځي او نه غیر نبي د هغوئ په ډله کي شاملیږي.

په زباني خبرو او ليدنه کي فرق

﴿۵۴۹۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

الْخَبَرُ كَالْمُعَايَنَةِ إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ أَخْبَرَ مُوسَى بِمَا صَنَعَ قَوْمُهُ فِي الْعِجْلِ فَلَمْ

د يو شي په اړه زباني خبر د سترګو سره د ليدو برابر کيداى نه سي ، الله تعالى موسى عليه السلام ته د ګيلګي په اړه د هغه قوم چي څه کړي وه

يُلْقِ الْأَلْوَاحَ فَلَمَّا عَايَنَ مَا صَنَعُوا أَلْقَى الْأَلْوَاحَ فَانْكَسَرَتْ. روي الاحاديث الثلاثة احمد.

د هغه خبر ورکړ او د هغه څخه په متاثر کيدو سره موسى عليه السلام په غضب کي د تورات نسخې ونه غورځولې مګر کله چي موسى عليه السلام خپل قوم ته راغلى او په خپلو سترګو يې د قوم بد عملي وليدل نو په غضب کي سو او د تورات نسخې يې وغورځولې چي ماتي سوې . احمد.

تخريج الامام احمد في مسنده ۱\۲۷۱.

تشريح: د يو شي په اړه اورېدل د هغه په سترګو لېدو برابر کېداى نه سي، د دغه جملې په ذريعه رسول الله ﷺ يو ارزښتناکه نفسياتي نکتې ته اشاره فرمايلې ده، د انسان خاصه ده چي هغه په سترګو سره ليدل سوى شي څخه ځومره زيات او ژر متاثره کيږي هغومره زيات او ژر په اورېدل سوي شي سره متاثر کيږي که هغه ته دا خبر ورکړل سي چي ستا فلانى قريب سخت ناروغ دى نو د هغه پريشانه کېدل يو فطري امر دى مګر د دې خبري او اطلاق په مقابله کي د هغه پر زړه او دماغ باندي د فکر او پريشانۍ پرده ډېر زياته اثر کونکي وي چي هغه ناروغ په سترګو ويني نو رسول الله ﷺ د دغه نکتې ثابتولو لپاره د دغه پېښه د مثال په توګه وړاندي کړل چي کله حضرت موسى عليه السلام د چلې لپاره جبل طور ته ولاړ او هلته د خپل پروردګار سره په راز ونياز کي بوخت او د خپل قوم بني اسرائيلو لپاره د تورات په تر لاسه کولو کي بوخت وو،

نو بلي خوا ته د سيناء په شېبله کي د هغه د قوم د يو بد سري سامري په قيادت کي د ګيلګي عبادت پيل کړ ، الله جل جلاله حضرت موسى عليه السلام د دغه پېښي څخه خبر کړ او وه يې فرمايل: اې

موسی! ته چي د کوم قول لپاره دومره هڅه کونکی يې او دلته د طور پر غره باندي د هغوئ لپاره زما له خوا کتاب او هدايت تر لاسه کوې هغوئ ستا تر شا د ګيلګي په عبادت کي اخته سوي دي ، ددې په اورېدو سره حضرت موسی علیه السلام غمجن سو او په غصه کي خپل قوم ته راغلی او د قوم خلک يې د ګيلګي په عبادت کولو په خپلو سترګو ولېدل نو ډېر زيات په غصه سو او د هغه غضب په وجه هغه تختۍ چي تورات پر ليکلی وو پر مځکه وغورځول چي تختۍ ماته سول ، د هغه تختۍ په غورځولو سره هغه دا څرګنده کړل چي دغه الهي آئين مؤمنانو ته ګټه رسولای سي، کومو خلکو چي د ايمان او عقيدې د لاري په پرېښودو سره کفر او سرکښي اختيار کړې ده د هغوئ لپاره پر الهي آئين باندي مشتمل ددغه تختو ساتل او س څه ګټه کوي مګر د هغه تختۍ د ماتېدو دا مطلب نه وو چي په هغه کي څه ليکل سوي وه هغه له منځه ولاړل ، په هغه تختو کي چي کوم احکام وه هغه ټول هم هغسي موجود وه او اصل تورات پر خپل ځای موجود وو.

==========

كِتَابُ الفَضَائِلِ وَالشَّمَائِل

بَابُ سَيِّدِالْمُرْسَلِيْنَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(د سيدالمرسلين حضرت محمد ﷺ د فضائلو او مناقبو بيان)

د رسول الله ﷺ د فضائلو، مناقبو او د رسول الله ﷺ د صفاتو او فضائلو هيڅ شمېر نسته، هيڅ ژبه او قلم واک نه لري چي د رسول الله ﷺ ټول فضائل او اوصاف احاطه کړای سي، مګر د مشکوة مؤلف د هغو څخه دځينو فضائلو اړوند حديثونه او روايتونه په دغه باب کي راوړي دي، پر دې خبره د ټولو علماؤ اتفاق دی چي رسول الله ﷺ د ټول انسانيت سردار، په نبيانو کي تر ټولو افضل او اشرف دی، د رسول الله ﷺ څخه وروسته حضرت ابراهيم عليه السلام افضل دی، بيا حضرت موسی عليه السلام، د حضرت موسی عليه السلام وروسته د چا درجه ده، په دې اړه په صراحت سره د علماؤ څخه څه منقول نه دي، ځينو علماؤ د حضرت موسی عليه السلام وروسته حضرت عيسی عليه السلام او د هغه وروسته حضرت نوح عليه السلام ته افضل او اشرف ويلي دي او ليکلي يې دي چي د انبياؤ په اوږده فهرست کي دغه پنځه نبيان اولو العزم ګڼل کيږي او د حق په لاره کي د دوئ صبر او استقامت او د عزيمت درجه بې مثاله ده.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د رسول الله ﷺ خانداني او نسبي شرف

﴿۵۴۹۳﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُعِثْتُ مِنْ خَيْرِ قُرُونِ بَنِي آدَمَ قَرْنًا فَقَرْنًا حَتَّى كُنْتُ مِنَ الْقَرْنِ الَّذِي كُنْتُ مِنْهُ. رواه البخاري

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زه د بني آدم په غوره طبقو پيدا کړل سوی يم قرن پر قرن تر دې چي زه په دې قرن کي يم په کوم قرن کي چي يم. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٥٦٦، رقم: ٣٥٥٧.

تشريح: د غوره طبقو څخه مراد د مختلفو سيمو هره هغه طبقه ده چي په هغه کي د رسول الله ﷺ نيکه ګان وه چي په خپل خپل وخت کي د خپل کورني نجابت او شرافت او انساني فضل و

کمال په اعتبار ممتاز او د احترام وړ راغلي دي لکه حضرت اسماعيل عليه السلام او د هغه اولاده او دهغه څخه وروسته کنانه او دهغه اولاده، د هغه څخه وروسته هاشم او دهغوئ اولاد، نو ددغه ارشاد مطلب دا سو چي زما د نسب لړۍ د پيل څخه تر اوسه پوري د نسل انساني ډېر مفتخر او معزز کسانو باندي مشتمل ده، زما پلار او نيکه چي دهغوئ يو په بل منتقل کېدو سره زه په دغه زمانه کي پيدا سوی يم د خپل وخت او زمانې هغه ممتاز او غوره کسان وه چي د هغوئ ذات د کورني نجاب او شرافت او ټولنيز عزت، وطني مقبوليت او مرجعيت، ذاتي بزرگي او افضيلت او دنساني فضائلو مبع راغلې ده.

د رسول الله ﷺ غوره والی

﴿۵۴۹۴﴾: وَعَنْ وَاثِلَةَ ابْنِ الْاَسْقَعِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت واثله بن اسقع رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه واوريدل چي فرمايل

يَقُولُ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفَى كِنَانَةَ مِنْ وَلَدِ إِسْمٰعِيلَ وَاصْطَفَى قُرَيْشًا مِنْ كِنَانَةَ

يې: الله تعالی د اسماعيل عليه السلام د اولاد څخه کنانه کورنۍ وټاکل او دبنو کنانه څخه يې قريش انتخاب کړل

وَاصْطَفَى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِي هَاشِمٍ وَاصْطَفَانِي مِنْ بَنِي هَاشِمٍ. رواه مسلم و في رواية للترمذي ان الله اصطفى من ولد ابراهيم اسماعيل اصطفى من ولد اسماعيل بني كنانة.

او د قريش څخه يې بنوهاشم انتخاب کړل او په بنو هاشم کي يې زه انتخاب کړم. مسلم او د ترمذي په يوه روايت کي داسي دي چي الله تعالی دابراهيم عليه السلام په اولاد کي اسماعيل عليه السلام انتخاب کړ او د اسماعيل عليه السلام د اولاد څخه يې بني کنانه انتخاب کړل

تخريج: صحيح مسلم: ۱۴\۱۷۸۲، رقم: ۱- ۲۲۷۶. والترمذي كتاب المناقب رقم: ۳۶۰۶.

تشريح: د رسول الله ﷺ کورنی او نسبي تعلق د حضرت اسماعيل عليه السلام سره دی، د حضرت سماعيل عليه السلام د زوی، قيدار په اولاد کي يو سړی عدنان وو، ددغه عدنان اولاد د بني سماعيل پر ټولو مشهورو قبيلو باندي مشتمل دی ځکه عرب مستعر په بني اسماعيل ته

عدناني يا آل عدنان ويل کيږي، د عدنان زوی معد او د معد زوی نزار وو، چي د نزار څلور زامن ښودل کيږي، په دوئ کي دوه زامن ربيعه او مضر تر ټولو زيات نوموړي او د عربو د لويو قبيلو مورث دي، د مضر په اولاد کي په مخته تللو سره يو سړی کنانه وو او د هغه اولاد د مضر په قبيلو کي تر ټولو زيات پر مشهوره قبيله باندي مشتمل سو، د کنانه زوی نضر او د نضر زوی مالک او د مال زوی فهر وو، دا هغه فهر دی چي د هغه لقب قريش وو، د فهر په اولاد کي ډېري قبيلې وې او ټولو ته قريش ويل کيږي، دغه ټولي قبيلې په مختلفو سيمو او ډلو کي ويشل سوي وې، د دوئ په منځ کي نه اتفاق وو او نه اجتماعي نظام وو، بيا يو سړی قصی بن کلاب پيدا سو، هغه په ډېر محنت او هڅه سره ټول قريش منظم کړل، په هغوئ کي د اجتماعيت او بيداری روح پيدا کولو سره چي د هغه په برکت قريش نه يوازي پر مکه معظمه بلکه پر ټول حجاز باندي غلبه او اقتدار تر لاسه کړ، له دې کبله ځيني حضرات وايي چي قريش په اصل کي د قصی بن کلاب لقب دی ځکه چي دغه لفظ د قرش څخه وتلی دی چي د هغه معنی د جمع کولو او منظم کولو ده، مشهوره خبره داده چي قريش د اوبو د يو حيوان نوم دی چي ډېر قوت او زور لري، ددې تائيد د حضرت ابن عباس رضی الله عنه ددغه روايت څخه کيږي چي په هغه کي بيان دی چي د قريشو نوم په دې مناسبت سره ايښودل سوی دی چي قريش د يو ډېر لوی خطرناک ماهي نوم دی چي ټول ماهيان خوري مگر خپله ده ته نه بل ماهی تاوان رسوي او نه پر ده واک تر لاسه کوي، همدا وجه د تسميې په قاموس کي هم مذکور ده،

د اسلام د ظهور په وخت کي د قريشو په ښاخو کي چي کوم ښاخ تر ټولو زيات مشهور، عزتمند او غالب وو، هغه بنوهاشم دی، رسول الله ﷺ په بنوهاشم کي پيدا سو، د رسول الله ﷺ د نسب لړۍ داسي ده: محمد بن عبدالله ابن عبدالمطلب ابن هاشم ابن عبدمناف ابن قصی ابن کلاب ابن مرة ابن کعب ابن لوی ابن غالب ابن فهر ابن مالک، ابن نضر ابن کنانه ابن خزيمه ابن مدرک ابن الياس ابن مضر، ابن نزار ابن معد ابن عدنان، د عدنان څخه مخکي نسب نامه په زيات باور سره نسي ښودل کيدای.

ددغه تفصيل په رڼا کي د حديث مفهوم واضح سو چي الله جل جلاله د حضرت اسماعيل علیه السلام د اولاد څخه بنوکنانه تر ټولو زيات د فخر وړ وگرځول، بيا د بنوکنانه څخه تر ټولو زيات قوت او غلبه قريشو ته تر لاسه سول، په قريشو کي تر ټولو زيات بزرگي بنوهاشم ته او په بنوهاشم کي تر ټولو زياته بزرگي او عظمت رسول الله ﷺ تر لاسه سو، نو د رسول الله ﷺ ذات مبارک د خپل نسب د ټولو عظمتونو مرکز دی.

د قیامت په ورځ د رسول الله ﷺ سرداري

﴿۵۴۹۵﴾: وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَوَّلُ مَنْ يَنْشَقُّ عَنْهُ الْقَبْرُ وَأَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفَّعٍ. رواه مسلم.

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د قیامت په ورځ به زه د آدم علیه السلام د اولاد سردار یم او تر ټولو مخکي به زه د قبر څخه پاڅم او تر ټولو وړاندي شفاعت به زه کوم او تر ټولو وړاندي به زما شفاعت قبلیږي، مسلم.

تخریج: صحیح مسلم: ۴\۱۷۸۲، رقم: ۳- ۲۲۷۸.

تشریح: مطلب دا چي د قیامت په ورځ به د ټولو انساني کمالاتو او صفاتو او ټولو عظمتونو مظهر د رسول الله ﷺ ذات وي، په هغه ورځ به د مخلوقاتو څخه نه د چا د رجه د رسول الله ﷺ څخه لوړه وي او نه به د رسول الله ﷺ څخه پرته بل څوک د سرداري او مشري وړ وګرځول سي، ځرګنده دي وي چي حضرت محمد عربي ﷺ په دنیا او آخرت کي د ټولو خلکو سردار او مشر دی مګر دلته د قیامت د ورځي قید ځکه لګول سوی دی چي په غه ورځ به د رسول الله ﷺ د مشري او غوره والي ظهور د هر چا د اختلاف او عناد څخه ماسوا وي. حال دا چي په دغه دنیا کي د کفر او شرک او نفاق طاقتونه نه یوازي د رسول الله ﷺ په ژوند کي د هغه د مشري او سرداري مخالف دي بلکه وروسته هم دهغوئ اختلاف او عناد ظاهر پاته سو، ددغه حدیث د بین السطور څخه معلومه سول چي رسول الله ﷺ پر ملائکو باندي هم فضیلت لري او د رسول الله ﷺ ذات افضل المخلوقات او اکمل الموجودات دی، په ځینو حدیثونو کي چي دا فرمایل سوي دي چي تاسو پیغمبرانو ته پر یو بل باندي فضیلت مه ورکوئ او مه ما ته تر موسی او یونس افضل وایاست، نو ددغه مخالفت توجیه مخکي تېره سوې ده.

د امت محمدي شمېر به تر ټولو زیات وي

﴿۵۴۹۶﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنَا أَكْثَرُ الْأَنْبِيَاءِ تَبَعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يقرع بَابَ الْجَنَّةِ. رواه مسلم.

د حضرت انس ﷛ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د قيامت په ورځ به تر ټولو زيات شمير زما د تابعينو وي او زه به تر ټولو .لومړنی سړی يم چي د جنت دروازه به وټکوم. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱\۱۸۸، رقم: ۳۳۱- ۱۹۶.

تشريح: د قيامت په ورځ د امت محمديه د شمېر د زياتوب په اړه مخکي يو حديث تېر سوی دی چي د رسول الله ﷺ امت به د ټولو جنتيانو د مجموعي شمېر دوه پر درې برخه وي ، ددې څخه معلومه سوه چي د يو كس د اتباع او پيروي كونكو كثرت د هغه كس د فضيلت او غوره والي باعث جوړيږي ځكه چي ويل كيږي چي د امام اعظم ابو حنيفة ﷫ مرتبه زياته لوړه ده چي د فقهي په امامانو كي دهغه مذهب زيات رواج دی او دمسلمانانو زياتوب د اسلام په فروعي احكامو كي د هغه پيروان دي ، همدارنګه په قاريانو كي د امام عاصم ﷫ مرتبه لوړه ده ځكه چي د تجويد او قرائت په فن كي د هغه پيروان زيات دي .

د جنت دروازه به تر ټولو مخكي رسول الله ﷺ ته خلاصه سي

﴿۵۴۹۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آتِي بَابَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَسْتَفْتِحُ فَيَقُولُ الْخَازِنُ مَنْ أَنْتَ فَأَقُولُ مُحَمَّدٌ فَيَقُولُ بِكَ أُمِرْتُ لَا أَفْتَحُ لِأَحَدٍ قَبْلَكَ. رواه مسلم.

د حضرت انس ﷛ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د قيامت په ورځ به زه د جنت دروازې ته راسم او د هغه د خلاصولو غوښتنه به وكړم ، د جنت خزانچي به ووايي چي څوك يې؟ زه به ووايم چي محمد (ﷺ) يم نو هغه به ووايي چي ما ته حكم سوی دی چي ستا تر مخه به بل هيچا ته دروازه نه خلاصوم. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱\۱۸۸، رقم: ۳۳۳- ۱۹۶.

تر ټولو مخكي به رسول الله ﷺ شفاعت كوي

﴿۵۴۹۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَوَّلُ شَفِيعٍ فِي الْجَنَّةِ لَمْ يُصَدَّقْ نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ مَا صُدِّقْتُ وَإِنَّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيًّا مَا

يُصَدِّقُهُ مِنْ أُمَّتِهِ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ. رواه مسلم.

د حضرت انس ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زه به تر ټولو لومړنی سړی يم چي په جنت کي به شفاعت کوم، او په انبياؤو کي د هيڅ يو نبي دومره تصديق نه دی سوی لکه څومره چي زما سوی دی، او په انبياؤو کي يو نبي داسي هم وو چي د هغه تصديق يوازي يوه سړي کړی وو. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۱۸۸/۱، رقم: ۳۳۲-۱۹۶.

رسول الله ﷺ خاتم النبيين دی

﴿۵۴۹۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلِي

د حضرت ابوهريره ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما

وَمَثَلَ الْأَنْبِيَاءِ كَمَثَلِ قَصْرٍ احسن بنيانه ترك منه موضع لبنة فطاف به

او د نورو انبياؤو عليهم السلام مثال د هغه ماڼۍ په ډول دی چي د هغه عمارت يا ديوالونه ډير ښه وي مګر په ديوال کي د يوې خښتي ځای خالي پرې ښودل سوی وي، او کتونکي د هغه

النظار يتعجبون من حسن بنيانه الا موضع تلك اللبنة فكنت انا سددت

ماڼۍ تعجب کوي چي څرنګه ښه ماڼۍ ده مګر دا يوه خښته يې کمه ده زه د هغه خښتي ځای

موضع اللبنة ختم بي البنيان وختم بي الرسل وفي رواية فَأَنَا اللَّبِنَةُ وَأَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ. متفق عليه.

ډکونکی يم او زه هغه ماڼۍ پوره کونکی يم او پر ما باندي رسولان ختم سوي دي، او په يوه روايت کي دي چي زه هغه خښته يم او زه د نبوت د لړۍ ختمونکی يم. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۵۸/۶، رقم: ۳۵۳۴، ومسلم ۱۷۹۰/۴، رقم: ۲۰-۲۲۸۶.

تشريح: دغه حديث د رسول الله ﷺ د خاتم النبيين کېدو ښکاره دليل دی چي الله جل جلاله د خپل مخلوق د هدايت لپاره په دنيا کي د خپلو رسولانو او نبيانو لړۍ د لومړني انسان، حضرت آدم عليه السلام څخه پيل کړې وه او پر حضرت محمد ﷺ باندي يې پای ته ورسول، د رسول الله ﷺ څخه

وروسته هيڅ يو نبي او رسول دنيا ته نه دی راغلی او نه به په راتلونکي کي راسي.

دغه حقيقت رسول الله ﷺ په يوه لويه نفسياتي طريقه د يو مثال په ذريعه وفرمايه چي زما ځخه مخکي دنيا ته ځو مره نبيان او رسولان راغلي دي هغوئ د الله ﷻ له خوا کوم شريعت، آئين ، علم او دين پيغام او احکام راوړل د هغو مجموعه يو داسي محل تصور کړئ چي ډېر غوره ، ټينګ او پوخ دېوال دی مګر د هغه په دېوال کي د يوې خښتي په اندازه خالي ځای پري ايښی وي او هغه خالي ځای د يو داسي چا په انتظار وي چي په راتللو سره هغه ډک کړي او د هغه خالي ځای د نقص پوره کولو لپاره د محل د تعمير لړۍ ختمه کړي نو رسول الله ﷺ د مخکنيو نبيانو او راتلونکو نبيانو بعثت ،د هغوئ راوړل سوی شريعت او هدايت ذريعه د دين محل تيار سوی وو مګر لږ کسر پکښي پاته سوی وو او هغه کسر زموږ د حضرت محمد ﷺ په بعثت سره پوره سو ، اوس نه د الله ﷻ دين ناقص دی او نه شريعت غير مکمل دی او نه د يو نبي راتللو اړتيا پاته سوې ده.

تر ټولو لويه معجزه قرآن کريم دی

﴿۵۵۰۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه ځخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په انبياؤ کي هر نبي ته د

من نَبِيٍّ إِلَّا قد أُعْطِيَ من الايات مَا مِثْلهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي

معجزاتو ځخه يوازې دومره ورکړل سوې ده چي انسان ايمان پر راوړلای سي او ما ته چي د

أُوتِيتُ وَحْيًا أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

متفق عليه.

وحي معجزه راکړل سوې ده يعني الله تعالی چي کوم کلام د وحي په ذريعه پر ما نازل کړی دی (يعني قرآن کريم) هغه دائمي معجزه ده په دې وجه زما يقين دی چي د قيامت په ورځ به زما د پيروي کونکو شمير د ټولو پيغمبرانو ځخه زيات وي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۹\۳، رقم: ۴۹۸۱، ومسلم ۱\۱۳۴، رقم: ۲۳۹- ۱۵۲.

تشريح: مطلب دا چي انبياء عليهم السلام د مخلوق په وړاندي د الله ﷻ له خوا د رسالت او نبوت دعوه کوي ځکه الله ﷻ هغوئ ته داسي معجزې ورکوي چي هغوئ د خپلي دعوې دليل

او برهان د خلکو په مخ کي وړاندي کړای سي، څومره نبیان او رسولان چي دغه مځکي ته راغلل هغوئ ته څه ناڅه داسي معجزې ورکړل سوي دي چي د هغه په لېدو سره عقل سلیم لرونکي انسان د هغه نبي تصدیق وکړلای سي او پر هغه ایمان راوړي، مګر د رسول الله ﷺ څخه مخکي چي کوم نبي ته کومه معجزه ورکړل سوه هغه د هغه نبي تر زمانې او ژوند پوري مخصوص او پاته وه د هغه نبي له دنیا څخه په رخصتېدو سره د هغه معجزه هم ختمه سوه د مثال په توګه د حضرت موسی علیه السلام په زمانه کي د سحر او جادو دور وو ، لویو لویو جادوګرانو به خپلي کړني ښودلې او خلک به د هغوئ له فن څخه متاثره کېدل ، حضرت موسی علیه السلام ته د یدبیضا او عصا معجزه ورکړل سوه ، د هغه دغه دواړو معجزو د ټولو لویو او کوچنیو جادوګرانو ډېوه مړه کړل او نه یوازي عامو خلکو ته بلکه خپله جادوګرو ته هم د حضرت موسی علیه السلام د عظمت اعتراف کول ضروري سول،

همدارنګه د حضرت عیسی علیه السلام په زمانه کي د طب او حکمت ډېر زور وو هغه وخت داسي ماهر او ښه طبیبان او حکیمان موجود وه چي سخته ناروغي به یې له منځه وړل ، حضرت عیسی علیه السلام ته دا معجزه ورکړل سوه چي هغه به مړي ژوندي کول ، د پیس ناروغي به یې سمول او ړوند به یې بینا کوی، همدارنګه د هغه دغه معجزه د خپلي زمانې پر ډېرو پر مختللو طبیبانو غالبه وه مګر نه د حضرت موسی علیه السلام معجزه د هغه وروسته پاته سوه او نه د حضرت عیسی علیه السلام معجزې ته د تل حیثیت ورکړل سو، د ټولو نبیانو علیهم السلام پر خلاف رسول الله ﷺ ته د قرآن کریم په صورت کي تر ټولو لویه معجزه ورکړل سول او هغه ته د همېشه حیثیت حاصل سو، د رسول الله ﷺ په زمانه کي د فصاحت او بلاغت زور وو، د عربو د فصیحانو دعوه وه چي د هغوئ د فصاحت او بلاغت په وړاندي د دنیا ټول خلک ګونګیان دي نو په رسول الله ﷺ باندي قرآن کریم نازل کړل سو چي د هغه فصاحت او بلاغت د عربو لوی لوی فصیحان او بلیغان متاثره کړل ، د ټولو فصیحانو په یو ځای کېدو سره د قرآن کریم د یو کوچني آیت په ډول کلام یې وړاندي نه کړ ، بیا الله جل جلاله دغه عظیمه معجزه تر قیامته پوري وساتل چي په هره زمانه او هره طبقه کي د سیدالمرسلین ﷺ د نبوت او رسالت پر صداقت باندي شاهدي ورکوي، نو رسول الله ﷺ د خپل دغه یقین اظهار وکړ چي ما ته راکړل سوې دغه معجزه به تر قیامته پوري پاته وي او خلک به پر هغه ایمان راوړي ځکه د قیامت په ورځ به زیات هغه مؤمنان وي چي په نبوت او رسالت باندي به عقیده لرونکي او زما د دغه معجزې منونکي به وي.

د رسول الله ﷺ خصائص

﴿۵۵۰۱﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُعْطِيتُ خَمْسًا

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ما ته پنځه شيان راکړل سوي

لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ

دي چي زما څخه مخکي هيچا ته نه دي ورکړل سوي: يو خو ما ته د يوې مياشتي د لاري په ليري والي د رعب فتح راکړل سوې ده، دويم ټوله مځکه زما لپاره

مَسْجِدًا وَطَهُورًا فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ وَأُحِلَّتْ لِي

مسجد او پاکه ګرځول سوې ده، يعني زما په امت کي چي پر چا د لمانځه وخت راسي هلته دي لمونځ وکړي، دريم زما لپاره حلال ګرځول سوي دي

الْمَغَانِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً. متفق عليه.

د غنيمت مال چي زما څخه مخکي د هيچا لپاره حلال نه وو، څلورم ما ته د شفاعت مرتبه راکړل سوه، پنځم زما څخه مخکي هر نبي په خاصه توګه يوازي د خپل قوم لپاره را ليږل سوی وو او زه د ټولي د نيا او ټولو قومونو لپاره راليږل سوی يم. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱\۴۳۵، رقم: ۱\۳۳۵، ومسلم ۱\۳۷۰، رقم: ۳-۵۲۱.

تشريح: ما ته د هغه رعب په ذريعه مرسته راکړل سوې ده...الخ: ددې مطلب دادی چي الله جل جلاله زما او د الله جل جلاله د دښمنانو او مخالفينو په مقابله کي ما ته په دغه خصوصيت سره فتح او نصرت راکوي چي د هغوئ په زړو کي زما رعب او خوف پيدا کيږي که هغوئ زما څخه د يوې مياشتي د مسافت په ليري والي هم وي نو زما په نامه سره د هغوئ همت کښته کيږي او رعب او بيري څخه تښتي.

ټوله مځکه زما لپاره مسجد ....الخ: د دې مطلب دادی چي زما څخه د مخکي رسولانو او نبيانو په شريعت کي هر ځای لمونځ کول او عبادت کول صحيح نه وو، د هغوئ د لمانځه او عبادت لپاره يو خاص ځای ټاکل سوی وو يوازي هلته لمونځ او عبادت کېدای مګر ما ته دا

ځانګړتیا راکړل سوې ده چي زه او زما د امت خلک د بیت الخلاء، غسل خانې او هدیرې څخه ماسوا پر نوره ټوله مځکه باندي چیري وغواړي لمونځ کولای سي مګر دا چي د یو ځای د ناپاکۍ علم ورته وسي نو په هغه ځای کي لمونځ کول جائز نه دی، همدا رنګه په تېرو امتو کي د اوبو څخه ماسوا په بل شي پاکي نه تر لاسه کېدل مګر زموږ لپاره دا جائز ګرځول سوي دي که چیري اوبه نه وي یا د اوبو په استعمال کي یو شرعي عذر وي نو د پاکي خاوري په ذریعه په تیمم کولو سره پاکي تر لاسه کیدای سي.

زما لپاره د غنیمت مال حلال ګرځول سوی دی، ددې وضاحت دادی چي د غنیمت د مال په اړه په تېرو امتونو کي دا معمول وو چي تر لاسه کېدونکي غنیمت به د ښاروي څخه ماسوا بل شی وو نو هغه به یو ځای اېښودل کېدی او بیا به د آسمان څخه اور راتلی او هغه ټول سامان به یې سوځی، او که چیري د غنیمت مال به حیوانان وه نو د هغه حقدار به یوازي هغه خلک وه چي هغه به یې له دښمنانو څخه په زور اخیستی او پر هغه به یې قبضه کول، نبي او رسول ته به د هغه څخه هیڅ نه تر لاسه کېدل مګر زموږ د رسول الله ﷺ لپاره نه یوازي چي خمس یعني د مال غنیمت پنځمه برخه بلکه صفي اخستل هم جائز وګرځول سول.

صفي هغه شی ته وایي چي د غنیمت په مال کي تر ټولو ښه وي نو د غنیمت په مال کي به چي کوم شی تر ټولو ښه وو لکه توره او داسي نور شیان نو هغه به رسول الله ﷺ د ځان لپاره خاص ګرځوی.

زه د شفاعت عظمی په مرتبه ونازول سوم، د قیامت په ورځ به دا مرتبه یوازي رسول الله ﷺ ته ترلاسه وي او د شفاعت چي څومره مواقع او مقامات وي هغه ټول به د رسول الله ﷺ ددغه مرتبې لاندي وي، په دې اړه تفصیلي بحث په باب الشفاعة کي تېر سوی دی.

زه د مځکي د مخ ټولو خلکو ته رالېږل سوی یم، په دې اړه باید دا په فکر کي وي چي د رسول الله ﷺ رسالت یوازي پر انسانانو پوري محدود نه دی بلکه د رسول الله ﷺ بعثت پیریانو ته هم دی، د خپل رسالت په ذریعه څرنګه چي رسول الله ﷺ د مځکي ټولو انسانانو ته د الله ﷻ پیغام او هدایت ورسوی همدا رنګه پیریانو ته یې هم هدایت ورسوی ځکه رسول الله ﷺ ته رسول الثقلین ویل کیږي، کیدای سي چي کله رسول الله ﷺ دغه حدیث ارشاد وفرمایه تر هغه وخته پوري پیریانو ته د رسول الله ﷺ بعثت نه وو سوی، او ورسته سوی وي نو له دې کبله په حدیث کي د پیریانو ذکر نه دی سوی.

﴿۵۵۰۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فُضِّلْتُ

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ و فرمایل: پر نورو انبیاؤ په شپږو

عَلَى الْأَنْبِيَاءِ بِسِتٍّ أُعْطِيتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ وَنُصِرْتُ بِالرُّعْبِ وَأُحِلَّتْ لِيَ

خصلتونو سره ما ته فضیلت راکړل سوی دی، لومړی دا چي ما ته جوامع الکلم راکړل سوی دی (یعني کوم الفاظ چي وایم هغه مختصر او جامع وي)، په رعب سره زما مرسته سوې ده،

الْغَنَائِمُ وَجُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا و طَهُورًا وَأُرْسِلْتُ إِلَى الْخَلْقِ كَافَّةً وَخُتِمَ بِيَ النَّبِيُّونَ. رواه مسلم

زما لپاره د غنیمت مال حلال کړل سوی دی، زما لپاره ټوله مځکه پاکه او مسجد جوړه سوې ده، زه د ټول مخلوق لپاره نبي رالیږل سوی یم، پر ما د انبیاؤ خاتمه وسوه .مسلم.

تخریج: صحیح مسلم: ۱\۳۷۱، رقم: ۵- ۵۲۳.

تشریح: ما ته جامع الکلمات راکړل سو، مطلب دا چي د دین حکمتونه، احکام، د هدایت خبري او د مذهبي او دنیاوي چارو سره اړوند نورو شیانو بیانولو داسي خاص طرز ما ته راکړل سو چي تر ما مخکي نه یو نبي ته ورکړل سوی وو او نه د دنیا لوی فصیح او بلیغ ته ورکړل سوی دی، د دغه طرز ځانګړتیا داده چي په لږ الفاظو کي او په یوې کوچنۍ جمله کي د معاني او مفهوم یوه خزانه پټه وي، د هغه جملې په لیکلو او ویلو به یوه لیکه هم پوره نه سي مګر د هغه په مفهوم او ضاحت به یو کتاب ډک سي، د رسول الله ﷺ په اقوالو او ارشاداتو کي داسي کلمې ډیري دي چي هغه په جوامع الکلم سره تعبیر کیږي، یو څو کلمې د مثال په توګه دلته نقل کوو:

(۱): انما الاعمال بالنیات: په دې کي هیڅ شک نسته چي د اعمالو مدار پر نیت دی.

(۲): ومن حسن المرء ترکه مالایعنیه، بې ګټې خبري پرېښودل د سړي د اسلام حسن دی.

(۳): الدین النصیحة، دین د خیرخواهۍ نوم دی.

(۴): العدة دین، وعده د دین په درجه کي ده.

(۵): المستشار موتمن، د چا څخه چي مشوره واخیستل سي هغه امانتدار دی.

ځینو علماؤ له ډیري هڅي کار اخیستی دی او د حدیثو له ذخیرو څخه یې داسي حدیثونه چي د جوامع الکلم څخه دی، راټول کړي دي او د هغو ټولګه یې تیاره کړې ده، ځینو شارحینو

دا ليكلي دي چي ما ته جوامع الكلم راكړل سوي دي، دلته د جوامع الكلم څخه قرآن كريم مراد دی چي په هغه كي د الله ﷻ د كلام اعجاز څرګند دی چي په كوچنيو كوچنيو جملو كي لوی لوی مضامين پټ دي، مګر لومړنی وضاحت ډېر مناسب معلوميږي ځكه چي همدارنګه يو بل روايت كي هم (اختصر لي الكلام) الفاظ هم نقل سوي دي چي د هغه څخه هم ددغه قول تائيد كيږي چي دلته د جوامع الكلم څخه د رسول الله ﷺ اقوال مراد دي.

د نبوت او رسالت لړۍ پر ما ختمه سوه، ددې مطلب دادی چي د الله ﷻ له خوا د وحي راتللو لړۍ قطع سوه ، رسالت بشپړ سو اوس زما څخه وروسته هيڅ بل نبي او سول نه راځي ځكه چي د الله ﷻ دين مكمل سوی دی ، قيامت ته نژدې د حضرت عيسى ﷺ راكښته كېدل به هم ددغه دين ټينګولو او زيات خپرولو لپاره وي.

د رسول الله ﷺ لپاره د خزانو كيلياني

﴿۵۵۰۳﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بُعِثْتُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ وَنُصِرْتُ بِالرُّعْبِ بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رايتني أُتِيتُ بِمَفَاتِيحِ خَزَائِنِ الْأَرْضِ فَوُضِعَتْ فِي يَدِي. متفق عليه.

د حضرت ابوهريره ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : زه د جامع كلمو سره راليږل سوی يم ، په رعب سره ما ته فتح راكړل سوې ده او زه بيده وم ما په خوب كي دا وليدل چي ما ته د مځكي د خزانو كيلياني راكړل سوې او زما په لاس كي كښېښودل سوې. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\١٢٨، رقم: ٢٩٧٧، ومسلم ١\٣٧١، رقم: ٦- ٥٢٣.

تشريح: د حديث د آخري برخي مطلب دادی چي الله ﷻ د خوب په ذريعه ما ته زيری راكړ چي د لويو لويو سيمو او ښارونو فتح كېدل او د هغه خزانې او مالونه تر لاسه كېدل زما لپاره او زما د امت لپاره اسان كړل سول، يا د خزانو څخه مراد هغه معدنيات دي چي د مځكي لاندي پټ دي لكه سره زر، سپين زر او نور قيمتي شيان.

د امت محمدي لپاره خاص شرف

﴿۵۵۰۴﴾: وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ زَوَى

د حضرت ثوبان ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى زما لپاره مځكه

لِي الْأَرْضَ فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا وَإِنَّ أُمَّتِي سَيَبْلُغُ مُلْكُهَا مَا زُوِيَ لِي

راغونډه کړه ما د ځمکې مشرق او مغرب ولیدی او ډیر ژر زما د امت پاچاهي به هغه حد ته ورسیږي څومره چې ځمکه راغونډه کړې ما ته وښودل سوه،

مِنْهَا وَأُعْطِيتُ الْكَنْزَيْنِ الْأَحْمَرَ وَالْأَبْيَضَ وَإِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي لِأُمَّتِي أَنْ لَا يُهْلِكَهَا

او ما ته یې دوې خزانې راکړې سره او سپین او ما خپل پروردګار ته د خپل امت لپاره سوال وکړ

بِسَنَةٍ عَامَّةٍ وَأَنْ لَا يُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ سِوَى أَنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيحَ

چې په عام قحط کې یې مړه نه کړي، او دا عرض مې وکړ چې هغه زما پر امت د مسلمانانو څخه پرته بل څوک مسلط نه کړي چې هغه د هغوئ د اوسیدو ځای جائز وګڼي او د هغوئ څخه یې په

بَيْضَتَهُمْ وَإِنَّ رَبِّي قَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي إِذَا قَضَيْتُ قَضَاءً فَإِنَّهُ لَا يُرَدُّ وَإِنِّي

زوره واخلي او زما پروردګار ما ته وفرمایل چې اې محمد (ﷺ)! هر کله چې زه د یوې خبرې حکم وکړم نو بیا زما حکم نه ماتیږي او ما

أَعْطَيْتُكَ لِأُمَّتِكَ أَنْ لَا أُهْلِكَهُمْ بِسَنَةٍ عَامَّةٍ وَأَنْ لَا أُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِن

ته ستا د امت لپاره دا عهد درکړی دی چې زه به یې په عام قحط کې هلاک نه کړم او نه به غیر

سِوَى أَنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيحُ بَيْضَتَهُمْ وَلَوِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِمْ مَنْ بِأَقْطَارِهَا حَتَّى يَكُونَ بَعْضُهُمْ يُهْلِكُ بَعْضًا وَيَسْبِي بَعْضُهُمْ بَعْضًا. رواه مسلم.

مسلمان پر مسلط کړم چې هغوئ هلاک کړي د هغوئ ځایونه واخلي که څه هم چې د مسلمانانو په مقابله کې د دنیا ټول کافران راجمع سي بیا به هم هلاک نه کړل سي تر هغو پورې چې ستا امت به ځیني د دوئ هلاک کړي او بندیان کوي به ځیني د دوئ ځیني نور. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۴\۲۲۱۵، رقم: ۱۹ - ۲۸۸۹.

د لغاتو حل: زوى: اى جمعها لاجلي. (زما له امله راغونډېدل)

تشريح: د سرو او سپينو خزانو څخه د سرو او سپينو زرو خزانې مراد دي، او ددغه دواړو خزانو په ذريعه د د كسرى پاچا، فارس او د قيصر پاچا روم ته هم اشاره مقصد ده ځكه چې په

هغه زمانه كي په فارس كي د سرو زرو خزانې او په روم كي د سپينو زرو خزانې ډيري وې، نو رسول الله ﷺ وړاند وينه وفرمايل چي زما د امت خلک به ژر پر دغه دواړو سترو پاچاهيو باندي قابض سي او دهغوئ ټولي خزانې او مال به مسلمانانو ته په لاس ورسي او دغه وړاند وينه پوره سول.

مګر دا چي ستا د امت خلک به په خپلو كي ..... الخ: ددغه جملې سياق او سباق ددې دليل دی چي الله ﷻ ټول مسلمانان د دوو شيانو څخه د تل لپاره خوندي كړي دي، يو خو دا چي عامه وچ كالۍ او لوږه په داسي صورت كي چي په مجموعي توګه ټول مسلمانان هلاک او فناء كړي، هيڅكله نه پېښيږي، دوهم دا كه د ټولي مځكي كافران او د اسلام مخالفان راټول سي او د مسلمانانو ختمول وغواړي نو داسي به هيڅكله نه كيږي، دا بېله خبره ده چي خپله په مسلمانانو كي نفاق او انتشار پيداسي او ورور د ورور غاړه پرې كول پيل كړي، يو مسلمان د بل مسلمان رسوا كول پيل كړي او د مسلمانانو ټولنيز طاقت د خپل مشتركه دښمن پر خلاف استعمال كېدو پر ځای په خپلو كي استعمال كړي، او ددغه صورت څخه دښمنان ګټه واخلي او دهغوئ اجتماعي طاقت كمزوری كړي، يا د يو سيمي د مسلمانانو ملي او ديني اجتماعيت ته تاوان ورسوي، دا د الله ﷻ فيصله ده چي د تل لپاره مقدر سوې ده، دغه فيصله نه څوک بدلولای سي او نه ددې پر خلاف كامياب كيدای سي.

د خپل امت په حق كي د رسول الله ﷺ هغه دعاء چي قبوله نه سوه

﴿۵۵۰۵﴾: وَعَنْ سَعْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِمَسْجِدِ بَنِي

د حضرت سعد رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د بنو معاويه د يو مسجد سره تيريدی نو

مُعَاوِيَةَ دَخَلَ فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ وَصَلَّيْنَا مَعَهُ وَدَعَا رَبَّهُ طَوِيلًا ثُمَّ انْصَرَفَ

په هغه كي داخل سو او دوه ركعته لمونځ يې وكړ موږ هم ورسره لمونځ وكړ د لمانځه وروسته رسول الله ﷺ د خپل پروردګار څخه اوږده دعاء وغوښتل د هغه څخه وروسته زموږ په لور

فَقَالَ سَأَلْتُ رَبِّي ثَلَاثًا فَأَعْطَانِي ثِنْتَيْنِ وَمَنَعَنِي وَاحِدَةً سَأَلْتُ رَبِّي أَنْ لَا يُهْلِكَ

متوجه سو وه يې فرمايل: ما د خپل پروردګار څخه درې شيان وغوښتل په هغو كي يې دوه شيان راكړل او د يوه څخه يې منع وفرمايل: يو خو ما د خپل پروردګار څخه دا وغوښتل چي

أُمَّتِي بِالسَّنَةِ فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يُهْلِكَ أُمَّتِي بِالْغَرَقِ فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يَجْعَلَ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ فَمَنَعَنِيهَا. رواه مسلم.

هغه زما امت په عام قحط کي هلاک نه کړي دا شي خو الله پاک ما ته راکړ، دويم ما د خپل پروردګار څخه دا وغوښتل چي هغه زما امت په اوبو کي غرق کولو سره هلاک نه کړي دا درخواست هم قبول کړل سو، دريمه خبره چي ما د هغه خواهش کړی وو هغه دا چي زما د امت په خپل منځ کي جنګ او فساد نه وي الله تعالى ددې څخه منعه وفرمايل. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۴\۲۲۱۶، رقم: ۲۰- ۲۸۹۰.

د لغاتو حل: بني معاويه: هم بطن من الانصار (د انصارو يوه قبيله)

تشريح: بنو معاويه د مدينې د انصارو د يوې قبيلې نوم وو، رسول الله ﷺ به يوه ورځ هغه قبيلې ته تللی وي او هلته به د يوه فرض لمانځه وخت راغلی وي او رسول الله ﷺ به هغه فرض لمونځ د هغه قبيلې په مسجد کي ادا کړی وي، يا دا چي رسول الله ﷺ به هلته تېرېدی او د مسجد په لېدو سره به هلته تللی وي او هلته به يې دوه رکعته لمونځ ادا کړی وي، په هر حال رسول الله ﷺ په هغه لمانځه کي د التحيات په دوران کي يا د سلام ګرځولو څخه وروسته د الله ﷻ څخه د خپل امت په حق کي چي کومي درې دعاوي وغوښتلې او په هغه کي يوه دعاء قبوله نه سوله نو ددې څخه معلومه سول چي د نبيانو هم ځيني دعاوي نه قبلېدی.

په تورات کي د نبي ﷺ د صفتو ذکر

﴿۵۵۰۶﴾: وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ لَقِيتُ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ

د حضرت عطاء بن يسار رحمه الله څخه روايت دی چي زه د عبد الله بن عمرو بن عاص رضي الله عنه سره يو ځای

رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قُلْتُ أَخْبِرْنِي عَنْ صِفَةِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

سوم او پوښتنه مي ځيني وکړه چي په تورات کي د رسول الله ﷺ کوم صفات ذکر دي د هغو

التَّوْرَاةِ قَالَ أَجَلْ وَاللّٰهِ إِنَّهُ لَمَوْصُوفٌ فِي التَّوْرَاةِ بِبَعْضِ صِفَتِهِ فِي الْقُرْآنِ يَا

څخه ما خبر کړه، عبد الله بن عمرو رضي الله عنه وويل ښه دی قسم په خدای په تورات کي د رسول الله ﷺ ځيني هغه صفات درج دي کوم چي په قرآن کريم کي دي يعني هغه آياتونو کي

أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَحِرْزًا لِلْأُمِّيِّينَ أَنْتَ عَبْدِي

(يا ايها النبي انا ارسلناک......) ،(اې نبي مونږ ته د امت پر حال شاهد لیږلی یې او زیری ورکونکی او بیرونکی او د امیانو پناه، (وانت عبدي ورسولي سميتک المتوكل ليس.......)يعني ته زما بنده

وَرَسُولِي سَمَّيْتُكَ المتَوَكِّلَ لَيْسَ بِفَظٍّ وَلَا غَلِيظٍ وَلَا سَخَّابٍ فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا

او زما رسول یې ما ستا نوم متوکل ایښی دی نه خو ته بدخویه یې نه سخت ګیر او نه په بازارونو کي شور کونکی.

يَدْفَعُ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ وَلَكِنْ يَعْفُو وَيَغْفِرُ وَلَنْ يَقْبِضَهُ اللهُ حَتَّى يُقِيمَ بِهِ

(ولا يدفع بالسيئة ...)،(او هغه بدي په بدی سره نه لیري کوي بلکه معافي کوې او د مغفرت دعاء کوې او الله تعالى د هغه روح هغه وخته پوري نه قبض کوي تر څو پوري چي

الْمِلَّةَ الْعَوْجَاءَ بِأَنْ يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَيَفْتَحُ بِهَا أَعْيُنًا عُمْيًا وَآذَانًا صُمًّا

ګمراه قوم الله جلاله د هغه په ذریعه پر سیده لاره رانه ولي دا ډول چي هغه خلک ددې اعتراف ونه کړي چي د الله جلاله څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نسته او تر هغه وخته پوري به الله تعالى د هغه روح نه قبض کوي تر څو پوري چي ړندې سترګي کاڼه غوږونه

وَقُلُوبًا غُلْفًا. رواه البخاري وكذا الدارمي عن عطاء عن ابن سلام نحوه

وذكر حديث ابي هريرة نحن الاخرون في باب الجمعة.

او بې حسه زړونه ددې کلمې په ذریعه درست نه کړي. بخاري او دارمي د عطاء بن سلام څخه داسي روايت کړی دی او د حضرت ابو هريره حديث نحن الاخرون، په باب جمعه کي راغلی دی.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴\۳۴۲، رقم: ۲۱۲۵.

د لغاتو حل: حرزا: اي حصنا (ساتنه). سخاب: اي صياح (چغي\ شور)

تشريح: حضرت عبد الله ابن عمرو ابن العاص رضي الله عنه ډېر عالم، فاضل او حافظ صحابي وو، په ليکنه بنه پوهېدی، پر مخکني آسماني کتابو، تورات او انجيل باندي هم د هغه بنه نظر وو،

رسول الله ﷺ ورته د خپلو حديثونو ليکلو اجازه ورکړې وه، له رسول الله ﷺ څخه چي به يې څه اورېدل هغه به يې ليکل، ځکه نو دی هم د حضرت ابوهريره رضی الله عنه په ډول کثير الاحاديث دی او ډېر تابعين له ده څخه حديثونه نقل کوي، په هرحال حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه تورات ويلي وو او هغه ته معلومه وه چي په هغه آسماني کتابو کي زموږ د حضرت محمد ﷺ په اړه څه وړاند وينې سوي دي او د رسول الله ﷺ کومو فضائلو او صفتو ته اشاره سوې ده، ځکه هغه د حضرت عطاء ابن يسار په پوښتنه وښودل چي الله جل جلاله د رسول الله ﷺ کوم صفتونه او فضائل په قرآن کريم کي ذکر کړي دي او موږ هغه د رسول الله ﷺ په ژوند کي ليدلي هم دي هغه په تورات کي مذکور دي بيا هغه په تفصيل سره د رسول الله ﷺ صفتونه او فضائل بيان کړل چي په تورات کي مذکور دي او هغه په تورات کي د ذکر سوو خبرو د نقل کولو لپاره په پيل کي هغه طرز اختيار کړ چي په قرآن کريم کي رسول الله ﷺ د خطاب دی او بيا يې هغه طرز هم اختيار کړ چي په تورات کي د رسول الله ﷺ په اړه بيان سوي دي.

اميانو ته پناه ورکوونکی، دلته د اميانو څخه مراد اهل عرب دي او هغوئ ځکه په امي سره تعبير کړل سوي دي چي د هغوئ زيات خلک په ليک او لوست نه پوهېدل يا هغوئ ته ام القری (يعني د مکې اوسېدونکو ته په منسوب کولو سره امي وويل سول او دلته د اهل عربو تخصيص ځکه دی چي د رسول الله ﷺ نسلي او وطني تعلق د هغوئ څخه دي او په هغوئ کي رالېږل سوی دی چي هغوئ د غيرعربو د غلبې او تسلط څخه خوندي وساتي او ترټولو مخکي هغوئ د ايمان او اخلاقو په وسله مسلح کولو سره د هغوئ د ساتني او کاميابۍ سامان برابر کړي او که د شيطاني ګمراهيو او نفساني آفاتو څخه پناه مراد واخيستل سي نو په دې کي هيڅ شک نسته چي د رسول الله ﷺ بابرکته وجود د ټولي نړۍ لپاره پناه ده او ځينو حضرتو ويلي دي چي د پناه څخه مراد د رسول الله ﷺ د قوم او ملت تر هغه وخت پوري په عذاب کي اخته کېدل او تباه کېدو څخه خوندي او مامون اوسېدل دي تر څو چي رسول الله ﷺ د خپل قوم او ملت په منځ کي موجود وي لکه څرنګه چي په قرآن کريم کي فرمايل سوي دي:

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ

دا ممکن نه ده چي الله جل جلاله پر دغه مسلمانانو عذاب نازل کړي او ته په هغوئ کي موجود يې.

او نه په بازارو کي شور کوونکي وي، دلته د بازار تخصيص محض په دې وجه دی چي په عامه توګه د شور او ناپوهۍ ځايونه بازار وي چي هلته ښه ښه خلک هم په رسېدو سره خپل پوهه او عقل ضائع کوي.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د مسلمانانو لپاره د رسول الله ﷺ درې دعاوي

﴿۵۵۰۷﴾: عَنْ خَبَّابِ بْنِ الْأَرَتِّ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت خباب بن ارت رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ موږ ته يو اوږد لمونځ راکړ ،

صَلاَةً فَأَطَالَهَا قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّيْتَ صَلاَةً لَمْ تَكُنْ تُصَلِّيهَا قَالَ أَجَلْ

صحابه کرامو عرض وکړ اې د الله رسوله ! تاسو خو نن موږ ته دومره اوږد لمونځ راکړ چي دومره اوږد لمونځ مو هيڅکله نه وو راکړی ، رسول الله ﷺ و فرمايل : هو

إِنَّهَا صَلاَةُ رَغْبَةٍ وَرَهْبَةٍ إِنِّي سَأَلْتُ اللّٰهَ فِيهَا ثَلاَثًا فَأَعْطَانِي اثْنَتَيْنِ وَمَنَعَنِي

ددې لپاره چي دا لمونځ د رغبت (اميد) او خوف (بيري) لمونځ وو ما په دغه لمانځه کي د الله تعالی څخه درې خبري وغوښتلې چي په هغو کي دوې ما ته راکړل سوې او د يوې خبري څخه

وَاحِدَةً سَأَلْتُهُ أَنْ لاَ يُهْلِكَ أُمَّتِي بِسَنَةٍ فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ أَنْ لاَ يُسَلِّطَ

منعه وسول (هغه خبري دادي): ما الله جل جلاله ته عرض وکړ چي زما امت په عام قحط کي اخته نه کړې دا درخواست پوره کړل سو ما بيا درخواست وکړ چي پر مسلمانانو باندي داسي دښمن

عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ أَنْ لاَ يُذِيقَ بَعْضَهُمْ بَأْسَ بَعْضٍ فَمَنَعَنِيهَا. رواه الترمذي والنسائي.

مسلط نه کړې چي غير مسلم وي دا سوال هم پوره کړل سو ، دريم عرض ما دا کړی وو چي مسلمانان په خپل منځ کي يو بل ته تکليف او ضرر ونه رسوي يعني په خپل منځ کي جنګ نه کوي ددې څخه منع وسول . ترمذي او نسائي .

تخريج : سنن الترمذي ۴۰۹\۴، رقم: ۲۱۷۵، والنسائي ۲۱۶\۳، رقم: ۱۶۳۸.

مسلمان د درو شیانو څخه خوندي سوي دی

﴿۵۵۰۸﴾: وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابومالک اشعري ﷜ څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

إِنَّ اللّٰهَ أَجَارَكُمْ مِنْ ثَلَاثِ خِلَالٍ أَنْ لَا يَدْعُوَ عَلَيْكُمْ نَبِيُّكُمْ فَتَهْلَكُوا جَمِيعًا

(اې مسلمانانو!) الله ﷻ تاسو د درو شیانو څخه ساتلي یاست چي ستاسو نبي تاسو ته ښیرا ونه کړي چي تاسو هلاک سئ،

وَأَنْ لَا يَظْهَرَ أَهْلُ الْبَاطِلِ عَلَى أَهْلِ الْحَقِّ وَأَنْ لَا تَجْتَمِعُوا عَلَى ضَلَالَةٍ. رواه ابوداؤد

دا چي باطل او ګمراه خلک پر اهل حق غالب نه سي او دا چي زما ټول امت په ګمراهۍ کي جمع نه سي. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود ۴\۴۵۲، رقم: ۴۲۴۳.

تشریح: باطل او ګمراه خلک به پر حق باندي غالب نه وي، ددې مطلب دادی که څه هم د اسلام او مسلمانانو د ښمن توان او شمېر ډېر وي او مسلمانان کم وي بیا هم هغوئ ټول مسلمانان هیڅکله نه ختمولای نه سي، حاکم د حضرت عمر ﷜ دا قول نقل کړی دی، رسول الله ﷺ وفرمایل: د قیامت تر راتلو پوري به تل زما په امت کي یوه ډله په حق سره غالبه وي او په ابن ماجه کي د حضرت ابوهریره ﷜ څخه دا روایت منقول دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: تل به زما په امت کي یوه ډله د الله ﷻ پر حکم قائمه وي او د هغوئ د ښمن به هغوئ ته هیڅ تاوان ونه رسولای سي.

زما ټول امت به پر ګمراهۍ نه جمع کیږي، ددې مطلب دادی چي داسي هیڅکله نه سي کیدای چي ټول مسلمانان پر یوه فاسده او غلطه نظریه باندي متفق او متحد سي، دا بېله خبره ده چي د مسلمانانو ځیني خلک یا یوه ډله د خپلو اغراضو له کبله یوه غیر اسلامي خبره قبوله کړي او هغه جائز ګرځول پیل کړي مګر دا ممکن نه ده چي د ټولي دنیا مسلمانان یا د مسلمانانو لویه ډله پر هغه غیر اسلامي خبره باندي جمع سي، په حدیث کي د غه جمله ددې دلیل دی چي اجماع حجت دی او د اجماع څخه مراد د خپلي زمانې د مجتهد او بابصیرته علماؤ پر یو شرعي حکم باندي متفق کیدل دي.

﴿۵۵۰۹﴾: وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنْ يَجْمَعَ اللهُ عَلَى هٰذِهِ الْأُمَّةِ سَيْفَيْنِ سَيْفًا مِنْهَا وَسَيْفًا مِنْ عَدُوِّهَا. رواه ابوداؤد

د حضرت عوف بن مالک رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: پر دې امت به الله تعالى دوې توري نه جمع کوي يوه توره ددې امت او دويمه توره د دوئ د دښمنانو (يعني الله تعالى به پر مسلمانانو داسي وخت نه راولي چي په خپل منځ کي هم په جګړه اخته وي او دښمن به هم ورسره په جنګ وي). ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود: ۴\۴۸۵، رقم: ۴۳۰۱.

تشريح: دا الهي فيصله ده چي د مسلمانانو خلاف به هيڅکله دوې توري نه جمع کيږي چي په هغه سره ټول ملي طاقت خراب سي او مسلمان په مجموعي توګه ختم سي، د دوو تورو د جمع کېدو مطلب دادی چي يوې خوا ته په خپلو کي جګړه وي او د انتشار ښکار وي له يو بل سره په جګړه کي مصروف وي او له بلي خوا د هغوئ مشترکه دښمن يعني غير مسلم پر هغوئ حمله وکړي او دهغوئ د نفاق څخه په ګټه اخيستلو سره پر هغوئ غلبه او تسلط تر لاسه کړي او هغوئ ختم کړي، توربشتي رحمه الله ددغه حديث په تشريح کي ليکلي دي چي کله هم مسلمانان په خپلو کي جګړه کول پيل کړي او په هغوئ کي د اتفاق او اتحاد پر ځای د يو بل خلاف جګړه سختي اختيار کړي چي ملي ټولنه يې منتشر شي نو الله جل جلاله پر هغوئ داسي کافران مسلط کړي چي د هغه ظلم او زياتی مسلمانان د ملي اتفاق او اتحاد د بيرغ لاندي يو ځای کړي او هغوئ په خپلو کي د جګړې په پرېښودو سره په خپلو کي خواږه سي، طيبي رحمه الله دا ليکلي دي چي دا د الله جل جلاله فيصله ده چي ددغه امت خلک يو ځای د دوو جګړو ښکار کيدای نه سي چي په خپلو کي دي هم د يو بل خلاف جګړه کوي او د کافرانو خلاف دي هم په جګړه اخته وي، بلکه کله چي هغوئ ته د کافرانو په وړاندي د ظلم مخامخ کېدل وي نو هغوئ د خپل منځي اختلاف او جګړې په دفع کولو سره د هغه دښمن په مقابله کي متحد کيږي.

د رسول الله ﷺ نسلي او نسبي فضيلت

﴿۵۵۱۰﴾: وَعَنِ الْعَبَّاسِ أَنَّهُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَأَنَّهُ سَمِعَ

د حضرت عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه د کافرانو څخه پر رسول الله ﷺ طعن کول

شَيْئًا فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ مَنْ أَنَا فَقَالُوا أَنْتَ

واوريدل او هغه د غصې څخه ډک د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو ، نبي کريم ﷺ پر منبر ودريدی او وه يې فرمايل: زه څوک يم؟ صحابه کرامو عرض وکړ تاسو

رَسُولُ اللّٰهِ عَلَيْكَ السَّلَامُ قَالَ أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِنَّ

د الله تعالى رسول ياست، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: زه محمد يم د عبد الله بن عبد المطلب

اللّٰهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ ثُمَّ جَعَلَهُمْ فِرْقَتَيْنِ فَجَعَلَنِي فِي

زوی، الله تعالى مخلوق پيدا کړ او په دغه مخلوق کي يې غوره مخلوق زه پيدا کړم بيا ددغه

خَيْرِهِمْ فِرْقَةً ثُمَّ جَعَلَهُمْ قَبَائِلَ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ قَبِيلَةً ثُمَّ جَعَلَهُمْ

غوره مخلوق الله تعالى دوې برخي کړې (يعني عرب او عجم) او په دغه دواړو برخو کي غوره برخه کي يې زه پيدا کړم بيا الله تعالى ددغه غوره برخي کي قبائل جوړ کړل او په دغه قبائلو کي غوره قبيله (قريش) کي يې زه پيدا کړم بيا ددغه غوره قبيلې يې غوره کورنۍ جوړې کړې

بُيُوتًا فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ بَيْتًا فَأَنَا خَيْرُهُمْ نَفْسًا وَخَيْرُهُمْ بَيْتًا. رواه الترمذي

او په دغه کورنيو کي غوره کورنۍ (هاشم) کي يې زه پيدا کړم نو زه په ذات او نسب کي هم تر ټولو غوره يم او د کورنۍ د لحاظه هم غوره يم. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۴۵، رقم: ۳۶۰۷.

تشريح: رسول الله ﷺ د خپل نسلي، نسبي او کورني عظمت او فضيلت په څرګندولو سره دا څرګنده کړل چي د الله ﷻ د آخري نبي کېدو او د الله ﷻ د آخري کتاب تر لاسه کولو تر ټولو زيات مستحق زه وم ، ددې څخه معلومه سول چي حکمت الهي ددې لحاظ وساتی چي مرتبه نبوت او رسالت باندي فائز کېدونکي ذات دي د حسب او نسب په اعتبار د لوړې درجې او عالي حيثيت وي مګر د نبيانو د ذات لپاره د حسب او نسب عظمت لازمېدل يو بنيادي شی نه دی، ددې تعلق محض د هغه خلکو خلاف حجت دی چي د حسب و نسب لوی او کورنۍ وجاهت ته زيات ارزښت ورکوي لکه څرنګه چي د رسول الله ﷺ د راڅرګندېدلو په وخت کي جاهل او ناپوهانو کفارو به ويل که د الله ﷻ آخري کتاب قرآن نازلېدونکي وي او نبوت او رسالت

قائمېدل وي نو ددې لپاره د عربو په لويو لويو سردارانو کي د چا انتخاب ولي ونه سو، او کوم چي د نفس نبوت تعلق دی دا خپله دومره لوی شرف دی چي د هغه په وړاندي هر ډول لوی وجاهت او عظمت بې حیثیته شی دی، د هغه تر لاسه کول نه د حسب او نسب پر عظمت باندي موقوف دی او نه په یو بل سبب او ذریعه باندي بلکه محض د الله ﷻ فضل دی چي هغه څوک وغواړي دد غه شرف او مرتبې لپاره يې منتخب کړ، په قرآن کریم کي ارشا دی: (الله اعلم حیث یجعل رسالته) په دې الله ﷻ بنه پوهیږي چي د خپل رسالت لپاره څوک منتخب کړي.

په یو بل ځای کي فرمايي: والله یختص برحمته من یشاء والله ذو الفضل العظیم، او الله ﷻ په خپل رحمت سره چا ته چي وغواړي مخصوص کوي او الله ﷻ لوی فضل کوونکی دی.

رسول الله ﷺ ته په خطاب کولو سره داسي وفرمايل سول: (وکان فضل الله علیک عظیما) او الله ﷻ ته په لوی فضل (کتاب، علم او نبوت) سره ونازولې.

د رسول الله ﷺ نبوت د آدم علیه السلام د وجود څخه مخکي تجويز سوی وو

﴿۵۵۱۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ مَتَى وَجَبَتْ لَكَ النُّبُوَّةُ قَالَ وَآدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ. رواه الترمذي.

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي صحابه کرامو عرض وکړ اې د الله رسوله! د نبوت لپاره تاسو کله و ټاکل سواست؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: هغه وخت چي آدم علیه السلام د روح او بدن په منځ کي وو. ترمذي

تخریج: سنن الترمذي: ۵\۵۴۵، رقم: ۳۶۰۹.

تشریح: مطلب دا چي د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت لپاره هغه وخت ټاکل سوی وو کله چي د حضرت آدم رحمة الله علیه روح د هغه د بدن سره یو ځای سوی نه وو او د هغه بدن پر مځکه بې روحه پروت وو، دغه جمله په اصل کي ددې خبري کنایه ده چي د رسول الله ﷺ نبوت او رسالت د حضرت آدم علیه السلام په وجود کي راتلو څخه هم مخکي ټاکل سوی وو.

رسول الله ﷺ او ختم نبوت

﴿۵۵۱۲﴾: وَعَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ

د حضرت عرباض بن ساریه رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

قَالَ إِنِّيْ عِنْدَ اللّٰهِ مَكْتُوْبٌ خَاتِمَ النَّبِيِّيْنَ وَإِنَّ آدَمَ لَمُنْجَدِلٌ فِيْ طِيْنَتِهِ

د الله ﷻ سره زه دهغه وخت څخه خاتم النبيين ليکل سوی يم چي آدم علیه السلام په خپله اغېږل سوې خاوره کي پروت وو،

وَسَأُخْبِرُكُمْ بِأَوَّلِ أَمْرِيْ دَعْوَةِ إِبْرَاهِيْمَ وَبَشَارَةِ عِيْسٰى وَرُؤْيَا أُمِّي الَّتِيْ رَأَتْ

او زه تاسو ته وښيم چي زما (د نبوت لومړنی) اظهار د حضرت ابراهيم علیه السلام دعاء وه چي په قرآن مجيد کي په دې الفاظو سره مذکوره وه (وابعث فيهم رسولا منهم)، او بيا د حضرت عيسی علیه السلام زيری چي په قرآن کريم کي په دې الفاظو سره راغلی دی: (و مبشرا برسول ياتي من بعدي اسمه احمد) او بيا زما د مور خوب چي

حِيْنَ وَضَعَتْنِيْ وَقَدْ خَرَجَ لَهَا نُوْرٌ أَضَاءَ لَهَا مِنْهُ قُصُوْرُ الشَّامِ. وراه في شرح السنة ورواه أحمد عن أبي أمامة من قوله: "سأخبركم" إلى آخره.

زما د زېږېدو پر وخت يې ليدلی وو او زما د مور مخته يو نور ظاهر سو چي د هغه سره د شام ماڼۍ هغې ته معلومي سوې. شرح السنه.

تخريج: البغوي في شرح السنة ١٣\٢٠٧، رقم: ٣٦٢٦.

د لغاتو حل: منجدل: من الجدل وهو الالقاء على الارض الصلبة. (اخښل)

تشريح: (وَإِنَّ آدَمَ لَمُنْجَدِلٌ فِيْ طِيْنَتِهِ) دلته د طينته لفظ د اخښل سوو خټو په معنی دی، خلقت او جبلت ته هم طينت وايي، د رسول الله ﷺ مطلب دا وو چي زما د خاتم النبيين په حيثيت سره دې دنيا ته راتلل د الله ﷻ په نزد هغه وخت ليکل سوي وه کله چي حضرت آدم د اوبو او خټو په منځ کي وو او نه يوازي دا چي د هغه په بدن کي روح نه وه راغلی بلکه د هغه د بدن په جوړېدو سره تيار سوی هم نه وو، دلته دا سوال پيدا کيږي چي د رسول الله ﷺ نبوت د حضرت آدم علیه السلام د تخليق څخه مخکي د ټاکل کېدو څخه څه مراد دی؟ که د الله ﷻ په علم او تقدير کي کېدل مراد وي نو دا خبره د ټولو نبيانو په اړه ويل کېدای سي، د رسول الله ﷺ د خاصوالي څه معنی ده؟ او که د رسول الله ﷺ د نبوت بالفعل ظاهرول مراد وي نو دا به خلاف د حقيقت وي ځکه چي د بالفعل تعلق د دغه دنيا سره دی او څرګنده ده چي په دنيا کي د رسول الله ﷺ د نبوت اظهار د

حضرت آدم علیہ السلام د تخلیق څخه په زرګونه کاله وروسته سوی دی، ددې جواب دادی چې په اصل کې د رسول الله ﷺ د نبوت په ټولو ملائکو او روحونو کې متعارف کول دې لکه څرنګه چې په یوه روایت کې د رسول الله ﷺ د اسم شریف پر عرش، آسمان او دجنت پر مانیو باندې د حور عین پر سینو باندې د جنت پر درختو او د طوبی درختو پر بلګو او د ملائکو پر سترګو او ورځو لیکل کېدل منقول دي، او ځینو عارفینو لیکلي دي چې د رسول الله ﷺ روح مبارک په عالم ارواح کې د ټولو روحونو روزنه او اصلاح کول لکه څرنګه چې په دنیا کې د راتللو څخه وروسته د رسول الله ﷺ ذات په دنیا کې د انسان مربي او مصلح سو او دا خبره د شک څخه پرته ثابته ده چې ټول روحونه د خپلو بدنو څخه ډېر مخکې په عالم وجود کې راغلي دي.

زما لومړی کار د حضرت ابراهیم علیہ السلام دعاده....الخ: ددغه جملې په ذریعه رسول الله ﷺ دا څرګنده کړل چې زما خاتم النبیین کېدل نه یوازې دا چې د حضرت آدم علیہ السلام د وجود څخه مخکې تجویز او لوړې نړۍ کې ظاهر سوی وو بلکه په دنیا کې هم زما بدني پیدائش څخه ډېر مخکې د مختلفو نبیانو علیهم السلام په ذریعه زما نبوت او رسالت او زما د علومو مرتبه ظاهره سوې وه، ددې دلیل د حضرت ابراهیم علیه السلام هغه دعاء ده چې هغه زما د رسالت په اړه د کعبې د جوړښت په وخت کې کړې وه چې په قرآن کریم کې داسې نقل سوې ده:

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنتَ العَزِيزُ الْحَكِيمُ.

ژباړه: اې پروردګاره! او په دغه ډله (د اسماعیل په اولاده) کې د دوئ څخه یو داسې پیغمبر هم وټاکې چې دغه خلکو ته ستا آیاتونه وایي، دوئ ته دکتاب او حکمت تعلیم ورکوي او دوئ پاکوي، بېله شکه ته غالب القدرت او کامل الانتظام یې.

همدارنګه په دنیا کې زما د راتللو څخه ډېر مخکې حضرت عیسی علیہ السلام بني اسرائیلو ته په خطاب کولو سره زما د نبوت زیری ورکړی وو لکه څرنګه چې په قرآن کریم کې ارشاد دی:

وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِن بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ.

ژباړه: او (اې بني اسرائیلو!) زما څخه وروسته یو رسول راتلونکی دی د هغه نوم به احمد وي زه د هغه زیری ورکوونکی یم.

او زما د زېږېدني څخه مخکې زما د مور زیری ورکوونکی خوب لېدل او زما د زېږېدو په وخت کې هغې ته حیرانونکي پېښې او حالات پېښېدل هم ددې خبرې دلیل دی چې زما د نبوت

او رسالت نور په دنیا کي زما د راتلو څخه مخکي هم ظاهر سوی وو.

د حدیث د دغه جملې: هغه زما د زېږېدو په وخت کي لیدلی وو، په اړه طیبي رحمة الله علیه او نورو علماؤ لیکلي دي چي د دغه الفاظو مراد په خوب کي لیدل هم کېدای سي او د ویښي په حالت کي هم، په اول صورت کي د زېږېدو د وخت څخه لږ مخکي وخت به مراد وي لکه څرنګه چي په یوه روایت کي راغلي دي چي کله د رسول الله ﷺ د مور، بي بۍ آمنې، د ماشوم پیدا کېدو وخت نژدې سو نو هغې په خوب کي ولیدل چي یوه ملائکه راغلل او هغې ته یې وویل: ووایه چي زه دغه ماشوم (چي زما په نس کي دی) د هر حسد کوونکي د شر څخه د الله جل جلاله په پناه کي ورکوم، بي بي آمنې ددې څخه مخکي د استقرار حمل په وخت کي هم خوب لیدلی وو چي یوه ملائکه راغلل او هغې ورته وویل: ایا تا ته معلومه ده چي ستا په نس کي د دغه امت سردار نبي دی، په دوهم صورت کي د ویښي په حالت کي لیدل مراد دي نو ویل کېږي چي هغه زما د زېږېدو په وخت کي لیدلی وو، ددې تعلق د هغه شي په لېدو سره دی چي د هغه تعلق په دغه جمله کي محذوف دی مګر وړاندي روایت ددې پوره وضاحت کوي او په ځینو روایتو کي هم راغلي دي چي د رسول الله ﷺ د زېږېدو په وخت کي د بي بي آمنې څخه یو داسي نور ظاهر سو چي د شام د هیواد ماڼۍ او ښارونه ورته مخامخ سول او د رسول الله ﷺ د زېږېدني په وخت کي داسي نور ظاهر سو چي په هغه سره د شام ماڼۍ ځلانده سوې، همدغه حقیقت ته اشاره وه چي دا وخت په دنیا کي د داسي ذات ظهور سوی دی چي د هغه د نبوت او رسالت رڼا به د ختیځ څخه تر لویدیځ پوري د مځکي مخ منور کړي او د کفر او ضلالت تیاره به له منځه ولاړه سي.

د رسول الله ﷺ فضائل

﴿۵۵۱۳﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا سَيِّدُ

د حضرت ابو سعید رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د قیامت په ورځ به زه د آدم

وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ وَبِيَدِي لِوَاءُ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرَ وَمَا مِنْ نَبِيٍّ

علیه السلام د اولاد سردار یم او دا خبره زه د فخر په توګه نه کوم او د قیامت په ورځ به زما په لاس کي د حمد بیرغ وي او دا خبره زه د فخر په توګه نه کوم او د قیامت په ورځ به آدم علیه

يَوْمَئِذٍ آدَمَ فَمَنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتَ لِوَائِي وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ وَلَا

فَخْرَ. رواه الترمذي.

السلام او نور ټول پیغمبران زما تر بیرغ لاندې وي او د قیامت په ورځ به تر ټولو وړاندې زما قبر خلاص کړل سي او تر ټولو وړاندې به زه د قبر څخه پورته سم او په دې زه فخر نه کوم. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۲۸۸، رقم: ۳۱۴۸.

تشريح: او زه دا خبره د فخر په توګه نه کوم، ددې څخه د رسول الله ﷺ مطلب دا وو چې زما دغه وينا د کبر کولو، فخر کولو او لوئي ښودلو په توګه نه وه بلکه پروردګار چې د دغه فضل کوم نعمت ما ته راکړی دی د هغه اقرار او اظهار کولو په دغه نعمت شکر ادا کولو او د الله ﷻ د دغه حکم (و اما بنعمة ربک فحدث) پر ځای راوړلو لپاره دي، ددې څخه ماسوا زه ددې خبرې اظهار او اعلان ددې لپاره هم کوم چې خلک زما قدر او زما حیثیت وپېژني، پر دې عقیده ولري او ددې سره سم زما تعظیم او زما دمینې په ذریعه ایمان ټينګ جوړ کړي،

د لواء معنی د بېرغ او نښان ده، د حمد بيرغ به زما په لاس کې وي، ددې څخه مراد د قیامت په ورځ د رسول الله ﷺ په حمد او ثناء کې نوم وړل دي او که داسې معنی وکړل سي چې د حمد نښان به زما په لاس کې وي نو ددې څخه مراد به هم دا وي لکه څرنګه چې عربو په یوه معامله کې د خپل شهرت د اظهار لپاره نښان پورته کوی چې د عظمت، لوړوالي او نوم وړني د اظهار علامه ګڼل کیږي، مطلب دا چې په هغه ورځ به دغه نښان یا بېرغ د رسول الله ﷺ لاس ته راسي نو الله ﷻ به د رسول الله ﷺ زړه داسې خلاص کړي چې رسول الله ﷺ به د الله ﷻ هغه تعریف کوي چې بل څوک یې نه سي کولای، څرګنده ده چې رسول الله ﷺ ته په حمد سره مخصوص نسبت حاصل دی، د رسول الله ﷺ نوم مبارک محمد او احمد دی، رسول الله ﷺ د صاحب د مقام محمود دی، د رسول الله ﷺ امت ته حمادين ويل کيږي يعني داسې خلک چې په هر حالت کې د الله ﷻ حمد او ثناء بيانوي، دقيامت په ورځ به د رسول الله ﷺ ذات حامد هم وي او محمود هم، او رسول الله ﷺ به د حمد په ذريعه د شفاعت دروازه خلاصه کړي لکه چې په باب الشفاعت کې تېر سول.

په هغه ورځ به هيڅ نبي .... الخ: ددې مطلب دادی چې د قیامت په ورځ به د حشر په میدان کې رسول الله ﷺ یوازې د عامو خلکو د پناه ځای نه وي بلکه ټول نبيان او رسولان به هم د رسول الله ﷺ تر بېرغ لاندې جمع سي، د رسول الله ﷺ د پناه غوښتونکي او تابع به وي، د حدیث د دغه جملې څخه دا معلومیږي چې د بيرغ یا نښان ذکر محض د علامې په توګه نه دی

بلکه په حقيقت کي به هم د رسول الله ﷺ يو بيرغ يا نښان وي چي د هغه نوم به لوائي الحمد وي، چي د رسول الله ﷺ د مشري او غوره والي د اظهار لپاره به رسول الله ﷺ ته ورکول کيږي لکه ځرنګه چي په دنيا کي د پاچاهانو او مشرانو د عظمت او شوکت د اظهار لپاره دهغوئ بېل بېل بېرغونه د رول کيږي.

رسول الله ﷺ د الله ﷻ حبيب دی

﴿۵۵۱۴﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَلَسَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ صحابه کرام ناست وه خبري يې

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ حَتَّى إِذَا دَنَا مِنْهُمْ سَمِعَهُمْ يَتَذَاكَرُونَ قَالَ بَعْضُهُمْ إِنَّ اللَّهَ

کولې چي رسول الله ﷺ تشريف راوړ او د هغوئ خبري يې واوريدلې، يو سړي وويل الله تعالى

اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا وَقَالَ آخَرُ مُوسَى كَلَّمَهُ تَكْلِيمًا وَقَالَ آخَرُ فَعِيسَى كَلِمَةُ اللَّهِ

ابراهيم عليه السلام خپل دوست جوړ کړ، دويم سړي وويل موسى عليه السلام سره الله تعالى خبري کړې دي، دريم کس وويل حضرت عيسى عليه السلام د الله تعالى کلمه

وَرُوحُهُ وَقَالَ آخَرُ آدَمُ اصْطَفَاهُ اللَّهُ فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ رسول الله صلى الله عليه

او روح وو، څلورم وويل آدم عليه السلام الله پاک غوره جوړ کړ، د ټولو خبرو اوريدو سره رسول الله ﷺ

وسلم وَقَالَ قَدْ سَمِعْتُ كَلَامَكُمْ وَعَجَبَكُمْ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلُ اللَّهِ وَهُوَ كَذَلِكَ

وفرمايل: ما ستاسو خبري واوريدې او تعجب مي محسوس کړ چي ابراهيم خليل الله د الله تعالى دوست دی

وَمُوسَى نَجِيُّ اللَّهِ وَهُوَ كَذَلِكَ وَعِيسَى رُوحُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ وَهُوَ كَذَلِكَ وَآدَمُ اصْطَفَاهُ

او موسى عليه السلام د الله تعالى همراز او هم کلام دی او په حقيقت کي هغوئ همداسي وي او عيسى عليه السلام د الله تعالى روح او کلمه ده او په حقيقت هغه همداسي دی او حضرت آدم عليه السلام الله تعالى

اللَّهُ وَهُوَ كَذَلِكَ أَلَا وَأَنَا حَبِيبُ اللَّهِ وَلَا فَخْرَ وَأَنَا حَامِلُ لِوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

منتخب کړی دی او په حقيقت کي هغه د الله تعالى غوره دی مګر تاسو خبردار سئ چي زه د الله

تعالی حبیب یم او دا خبره زه د فخر په توګه نه کوم او د قیامت په ورځ به

تحته ادم فمن دونه وَلَا فَخْرَ وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفَّعٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ

د حمد بیرغ پورته کونکی یم چې حضرت آدم علیه السلام او نور ټول پیغمبران به تر هغه لاندې وي او په دې سره زه فخر نه کوم او د قیامت په ورځ به د ټولو څخه مخکې شفاعت کونکی زه یم او په دې زه فخر نه کوم

وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يُحَرِّكُ حِلَقَ الْجَنَّةِ فَيَفْتَحُ اللّٰهُ لِي فَيُدْخِلُنِيهَا وَمَعِي فُقَرَاءُ الْمُؤْمِنِينَ

او زه به تر ټولو لومړنی سړی یم چې د جنت دروازې ته به حرکت ورکړم او الله تعالی به زما لپاره د جنت دروازې خلاصې کړي او ما به په هغه کې داخل کړي او زما سره به فقیران مؤمنان وي او

وَلَا فَخْرَ وَأَنَا أَكْرَمُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَلَا فَخْرَ . رواه الترمذي والدارمي.

په دې زه فخر نه کوم او د الله تعالی په نزد به زه تر ټولو مخکنیو او آخرنیو خلکو غوره او برتریم او په دې زه فخر نه کوم. ترمذي او دارمي.

تخریج: سنن الترمذي ۵\۵۴۸، رقم: ۳۶۱۶، والدارمي ۱\۳۹، رقم: ۴۷.

تشریح: زه د الله جل جلاله حبیب یم، په دې اړه ځینو شارحینو دا لیکلي دي چې د خلیل او حبیب دواړو معنی د دوست ده مګر حبیب هغه دوست ته وایي چې د محبوبیت مقام ته رسېدلی وي او خلیل مطلق دوست ته وایي، ملا علي قاري رحمة الله علیه لیکلي دي چې خلیل هغه دوست ته وایي چې د هغه دوستي د یو حاجت او مقصد په وجه وي او حبیب هغه دوست ته وایي چې په خپله دوستۍ کې بالکل بې مقصده او بې غرضه وي، څرګنده دي وي چې ټول نبیان او رسولان بلکه ټول مؤمنان د الله جل جلاله دوست او محبوب وي مګر د دوستۍ او محبوبیت هم مختلفې درجې او مرتبې وي ځکه دلته خبرې د دوستۍ او محبوبیت د هغه درجې او مرتبې په اړه دي چې تر ټولو اعلی او تر ټولو غوره ده، پاته سوه دا خبره چې د الله جل جلاله په دربار کې د دوستۍ او محبوبیت تر ټولو لوړه او غوره درجه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته حاصله وه نو ددې تر ټولو لوی دلیل د قرآن کریم دغه آیت دی: (قل ان کنتم تحبون الله فاتبعوني یحببکم الله): (اې محمد صلی الله علیه وسلم!) دغه خلکو ته ووایه چې که تاسو الله جل جلاله دوست لرئ نو زما پیروي کوئ، الله جل جلاله به هم ستاسو سره دوستي وکړي.

هغه وخت به زما سره فقیران مؤمنان وي، ددې مطلب دادی چې په جنت کې به تر ټولو مخکې رسول الله صلی الله علیه وسلم داخلیږي او بیا به د مؤمنانو څخه چې کومه ډله تر ټولو مخکې په جنت

کي داخليږي هغه به د مهاجرو او انصارو صحابه کرامو څخه هغه کسان وي چي مفلس او مسکينان وه چي د خپلو خپلو درجو او مرتبو په اعتبار به مخکي او وروسته په جنت کي داخليږي لکه څرنګه چي په يوه روايت کي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما د امت فقيران به د شتمنو څخه پنځه سوه کاله مخکي په جنت کي داخليږي، ددې خبري دليل دی چي د صبر او استقامت لار اختيارونکي فقير د شکر ګزار غني څخه غوره دی او د صوفيانو په نزد د فاقې او احتياج نوم فقر نه دی بلکه د هغوئ په نزد يوازي الله جل جلاله ته د محتاج کېدو او د الله جل جلاله څخه د هغه د رضا او خوښۍ ماسوا د نور څه نه غوښتلو نوم فقر دی ، امام ثوري رحمة الله عليه ويلي دي: فقر دادی چي د مال او سامان په نه درلودو سره سکون تر لاسه وي او کله چي مال تر لاسه سي نو هغه مصرف کړل سي ، رسول الله ﷺ د نفس د فقر څخه پناه غوښتې وه او د غناء نفس تعريف يې کړی دی، خلاصه دا چي اصل شی د الله جل جلاله رضا او خوشحالي ده ، کوم حالت چي وي که هغه د فقر وي او که د غناء، د هغه شي د تر لاسه کولو څخه دي موږ وساتي کوم چي خراب دی په عامه توګه غناء يعني د شتمنۍ حالت انسان په خرابيو کي اخته کوي او د فقر حالت په ډېرو خرابيو کي د اخته کېدو څخه منع کوي ځکه الله جل جلاله زيات انبياء او اولياء د فقر په حالت کي ساتلي دي او دهغوئ فقر يې د هغوئ د مرتبو او درجو د لوړوالي باعث جوړ کړ، يو دليل دادی چي فقير کافر ته به تر غني کافر په دوږخ کي سپک عذاب وي نو بيا څرنګه ممکن ده چي هغه به فقير مؤمن ته په جنت کي ګټه نه رسوي .

د امت محمدي ځانګړتياوي

﴿۵۵۱۵﴾ : وَعَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَحْنُ

د عمرو بن قيس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د ظهور په اعتبار موږ

الآخِرُوْنَ وَنَحْنُ السَّابِقُوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَإِنِّيْ قَائِلٌ قَوْلاً غَيْرَ فَخْرٍ إِبْرَاهِيْمُ

په آخر کي يو مګر په قيامت کي به اول يو او زه تاسو ته يوه خبره کوم او په دې زه فخر نه کوم او هغه داده چي ابراهيم عليه السلام

خَلِيْلُ اللّٰهِ وَمُوْسٰى صَفِيُّ اللّٰهِ وَأَنَا حَبِيْبُ اللّٰهِ وَمَعِيْ لِوَاءُ الْحَمْدِ يَوْمَ

د الله تعالی دوست دی ، موسی عليه السلام غوره دی او زه د الله تعالی حبيب يم او د قيامت په ورځ به

الْقِيَامَةِ وَإِنَّ اللهَ وَعَدَنِيْ فِيْ أُمَّتِيْ وَأَجَارَهُمْ مِنْ ثَلاَثٍ لاَ يَعُمُّهُمْ بِسَنَةٍ وَلاَ يَسْتَأْصِلُهُمْ عَدُوٌّ وَلاَ يَجْمَعُهُمْ عَلَى ضَلاَلَةٍ. رواه الدارمي.

زما سره د حمد بيرغ وي او الله تعالى زما سره د امت لپاره د خير كثير وعده فرمايلې ده او زما امت الله تعالى د درو شيانو څخه ساتلى دى يو خو دا چي هغوئ به په عام قحط كي هلاک نه كړي دويم دا چي دښمن به يې هلاک نه كړي يعني د اسلام دښمنان به ټول مسلمانان هلاک نه كړلاى سي او دريم دا چي ټوله اسلامي نړۍ به گمراه نه كړل سي. دارمي.

تخريج: سنن الدارمي ۱\۴۲، رقم: ۵۴.

خاتم الانبياء

﴿۵۵۱۶﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَنَا قَائِدُ الْمُرْسَلِيْنَ وَلاَ فَخْرَ وانا خاتم النبيين ولا فخر وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَّمُشَفَّعٍ وَلاَ فَخْرَ. رواه الدارمي

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زه د رسولانو سردار يم او په دې خبره زه فخر نه كوم او زه د نبوت ختمونكى يم او په دې زه فخر نه كوم او زه به تر ټولو لومړى سړى يم چي شفاعت به كوم او تر ټولو مخكي به زما شفاعت قبول سي او ما ته په دې فخر نسته. دارمي.

تخريج: سنن الدارمي ۱\۴۰، رقم: ۴۹.

د لغاتو حل: ايسوا: اى اذا غلب عليهم الياس. (ناهيلي كېدل)

د قيامت په ورځ د رسول الله ﷺ عظمت

﴿۵۵۱۷﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَوَّلُ النَّاسِ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ چي خلک د

خُرُوجًا إِذَا بُعِثُوا وَأَنَا قَائِدهم إِذَا وَفَدُوا وَأَنَا خطيبهم اذا انصتوا وانا

قبرونو څخه پورته سي نو تر ټولو مخكي به زه د قبر څخه پورته سم او هر كله چي خلک د الله په دربار كي د حاضريدو لپاره راوليږي نو د هغوئ مشر به زه يم او هر كله چي خلک پټه خوله وي

مستشفعهم اذا حبسوا وانا مُبَشِّرُهُمْ إِذَا يئسوا الكرامة والمفاتيح

نو زه به خبري كوم او هر كله چي خلك نا اميده او مايوسه سي نو زه به هغوئ ته زيری وركوم هغه وخت به بزرگي او كيلياني زما په لاس كي وي

يَوْمَئِذٍ بِيَدِي ولواء الحمد يومئذ بيدي وَأَنَا أَكْرَمُ وَلَدِ آدَمَ عَلَى رَبِّي يطوف

او د حمد بيرغ به په دغه ورځ زما په قبضه كي وي او د آدم عليه السلام په زامنو كي به د الله تعالى په نزد لوی بزرگ زه يم، په هغه ورځ به

على الف خادم كانهم بيض مكنون او لؤلؤ منثور. رواه الترمذي والدارمي وقال الترمذي هذا حديث غريب.

زر خادمان زما شاوخوا وي گويا چي هغه خادمان پټي هگۍ دي يا خپرې ملغلري دي. ترمذي او دارمي. ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی.

تخريج: سنن الترمذي ۵۴۶/۵، رقم: ۳۶۱۰.

د لغاتو حل: بيض مكنون: اي مصون عن الغبار

تشريح: كله چي ټول خلك پټه خوله وي... الخ: دلته دې ته اشاره ده چي د حشر په ميدان كي به عام دهشت او بېره خپره وي هر سړی به حيران او پريشان وي، په چا كي به دومره توان نه وي چي د خپلي ژبي څخه دوه الفاظ راوباسي، كه يو عذر او غوښتنه وړاندي كړي نو د رسول الله ﷺ په وړاندي به راسي رسول الله ﷺ به د ټولو له خوا عذر او معذرت وړاندي كوي، د شفاعت غوښتنه به وړاندي كوي او هغه وخت كله چي عام خلك بلكه لوی لوی نبيانو ته ددې خبري كولو توان نه وي نو رسول الله ﷺ به د الله جل جلاله په دربار كي په ويلو سي او د الله جل جلاله داسي تعريف او ثناء بيانوي چي د هغه د شان وړ به وي او همدارنگه هغه وخت به د رسول الله ﷺ څخه ماسوا بل چا ته د ويلو اجازه نه وي لكه چي په قرآن كريم كي فرمايل سوي دي: (هذا يوم لاينطقون ولايؤذن لهم فيعتذرون)، دا به هغه ورځ وي چي په هغه كي به نه هغه خلك خبره كولای سي او نه به هغوئ ته (د عذر كولو) اجازه وي.

نو د رسول الله ﷺ ذات له دې څخه مستثنى دی چي د رسول الله ﷺ څخه ماسوا بل چا ته به د خبري كولو اجازه نه وي يا دا چي په دغه آيت كي د لومړني پړاو ذكر دی چي په پيل كي به

هیڅا ته د خبري کولو اجازه نه وي مګر وروسته به رسول الله ﷺ ته اجازه ورکړل سي یا دا چي ددغه آیت تعلق یوازي د کافرانو سره دی.

کله چي پر خلکو نا امیدي او مایوسي خپره سوې وي، ددې مطلب دادی چي یوې خوا ته به پر خلکو باندي سخت خوف او بېره خپره وي او بلي خوا ته به د هغوئ په یو یو کولو سره ټولو لویو لویو انبیاؤ ته د شفاعت کولو جرئت نه وي، نو پر هغوئ به د رحمت او مغفرت له خوا نا امیدي خپره سي، بیا به رسول الله ﷺ د الله جل جلاله په دربار کي د هغوئ شفاعت وکړي او د هغوئ نا امیدي به ختمه کړي.

د پټي هګۍ څخه مراد د شتر مرغ هګۍ دی، رسول الله ﷺ غلامانو، خادمانو او حورو ته د شتر مرغ د هګیو سره په دې وجه تشبیه ورکړل چي هغه هګۍ د ګرد او غبار څخه د خوندي کېدو په وجه په هغه کي ژړوالی وي، په مجمع البحار کي یې لیکلي دي چي د پټو هګیو څخه مراد غمیان دي چي د خلکو د لاسونو او نظرونو څخه د ساتني په وجه ډېره ښکلا لري خلاصه دا چي په هغه ورځ به د رسول الله ﷺ په وړاندي، ترشا، راسته او چپه خوا ته چي کوم خادمان وي هغوئ به په پاکوالي او شکل کي بالکل نوي کېدو په وجه ډېر ښه معلومېږي.

یا خپاره غمیان دي، دلته دې ته اشاره ده چي څرنګه غمیان په یو تار کي د پېيل سوو په نسبت همدا رنګه خپاره وي همدا رنګه هغه خادمان به د څلورو خواوو څخه خپاره او په خدمت کي لګېدلي ډېر ښکلي معلومېږي.

رسول الله ﷺ به د عرش راسته خوا ته ولاړ وي

(۵۵۱۸): وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَأُكْسَى حُلَّةً

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: ما ته به د جنت د جامو

مِنْ حُلَلِ الْجَنَّةِ ثُمَّ أَقُومُ عَنْ يَمِينِ الْعَرْشِ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ الْخَلَائِقِ يَقُومُ

څخه جامه واغوستل سي بیا به زه د عرش الهي راسته خوا ته ودرېږم او پر هغه ځای به په

ذٰلِكَ الْمَقَامَ غَيْرِي. رواه الترمذي وفي رواية جامع الاصول عنه انا اول من تنشق عنه الارض فاكسي.

مخلوق کي زما څخه پرته هیڅوک نه ودرېږي، ترمذي او په جامع الاصول کي داسي روایت

راغلی دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: تر ټولو مخکي به: زما قبر خلاص کړل سي بيا به ما ته جوړه واغوستل سي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۴۶، رقم: ۳۶۱۱.

درسول الله ﷺ لپاره وسيله وغواړئ

﴿۵۵۱۹﴾: وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَلُوا اللّٰهَ لِيَ الْوَسِيلَةَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا الْوَسِيلَةُ قَالَ أَعْلَى دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ لَا يَنَالُهَا إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ أَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ. رواه الترمذي.

د حضرت ابو هريره ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما لپاره د الله تعالى څخه وسيله (په جنت کي اعلى درجه) غواړئ، صحابه کرامو عرض وکړ اې د الله رسوله! وسيله څه شي ده؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: وسيله په جنت کي يوه لويه درجه ده چي يوازي يوه سړي ته به ورکول کيږي او زه اميد لرم چي هغه سړی به زه يم. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۴۶، رقم: ۳۶۱۲.

تشريح: د رسول الله ﷺ د خپل امت د خلکو څخه د ځان لپاره د وسيلې غوښتل د الله ﷻ په دربار کي د خپلي بې چارګۍ او اړتيا د اظهار لپاره دي يا دا مقصد دي چي زما د امت خلک د الله ﷻ څخه زما دپاره د وسيلې خواست کوي، نو ددې په وجه به دغه خلکو ته ګټه رسيږي او ثواب به تر لاسه کوي، يا دا چي ددغه حکم په ذريعه رسول الله ﷺ د خپل امت خلکو ته د الفت او تعلق د اظهار دغه طريقه وښودل چي هر مسلمان بايد د خپل هر عزيز او هر دوست د پرمختګ او ددرجو د لوړتيا دعاء وکړي.

او زه اميد لرم چي هغه سړی به زه يم، رسول الله ﷺ دا خبره هم د اظهار تواضع او خاکسارۍ په وجه وفرمايل، کنه نو دا خو فيصله سوې ده چي د جنت تر ټولو لويه درجه چي په وسيله سره تعبير سوې ده يوازي رسول الله ﷺ ته تر لاسه کيږي.

رسول الله ﷺ به د ټولو نبيانو امام وي

﴿۵۵۲۰﴾: وَعَنْ أُبَيِّ ابْنِ كَعْبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا كَانَ

يَوْمُ الْقِيَامَةِ كُنْتُ إِمَامَ النَّبِيِّينَ وَخَطِيبَهُمْ وَصَاحِبَ شَفَاعَتِهِمْ غَيْرُ فَخْرٍ.

رواه الترمذي.

د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د قیامت په ورځ به زه د نبیانو امام او خطیب یم او د هغوئ شفاعت به کوم او ما ته پر دې فخر نسته. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۵/ ۵۴۷، رقم: ۳۶۱۳.

حضرت ابراهیم علیه السلام او رسول الله ﷺ

﴿۵۵۲۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بن مسعود قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ وُلَاةً مِنَ النَّبِيِّينَ وَإِنَّ وَلِيِّي أَبِي وَخَلِيلُ رَبِّي ثُمَّ قَرَأَ إِنَّ أَوْلَى

د هر نبي په نبیانو کي دوستان وي او په انبیاؤ کي زما دوست زما پلار زما د پروردګار دوست ابراهیم علیه السلام دی، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ دا آیت تلاوت کړ: (ان اولی

النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ. رواه الترمذي.

الناس بابراهیم..... .....) (ابراهیم علیه السلام ته زیات نژدې هغه خلک دي چي د هغه پیروي یې وکړه او دا نبي (یعني محمد ﷺ) او هغه خلک دي چي ایمان یې راوړ او الله تعالی د مسلمانانو دوست او مرستیال دی). ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۵/ ۲۰۸، رقم: ۲۹۹۵.

د رسول الله ﷺ د بعثت مقصد

﴿۵۵۲۲﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ بَعَثَنِي لِتَمَامِ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَكَمَالِ مُحَاسِنِ الْأَفْعَالِ. رواه في شرح السنه.

د حضرت جابر ﷺ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى زه د ښو اخلاقو او ښو كارو پوره كولو لپاره راليږلى يم . شرح السنه.

تخريج: البغوي في شرح السنة ١٣\٢٠٢، رقم: ٣٦٢٢.

تشريح: مطلب دا چي الله ﷻ زه د خپل پيغمبر او رسول په ګرځولو سره ددې مقصد لپاره را استولى يم چي زه د الله ﷻ د مخلوق هدايت وكړم او هغوئ د ظاهري اخلاقو او معاملاتو په اعتبار هم او د باطني احوالو او خويونو په اعتبار هم د كمال درجې ته ورسوم.

په تورات كي د رسول الله ﷺ او امت محمدي د صفتو ذكر

﴿۵۵۲۳﴾: وَعَنْ كَعْبٍ يَحْكِيْ عَنِ التَّوْرَاةِ قَالَ نَجِدُ مَكْتُوْباً مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ

كعب ﷺ د تورات څخه نقل كوي چي موږ په تورات كي دا ليدلي دي چي محمد ﷺ د الله تعالى

عَبْدِيَ الْمُخْتَارُ لاَ فَظٌّ وَلاَ غَلِيْظٌ وَلاَ سَخَّابٌ فِي الْأَسْوَاقِ وَلاَ يَجْزِيْ بِالسَّيِّئَةِ

رسول او د هغه ټاكلى بنده دى هغه نه سخت خويه دى نه سخت ګويه او نه په بازارونو كي شور كونكى دى هغه د بدى بدله

السيئة وَلٰكِنْ يَّعْفُوْ وَيَغْفِرُ مَوْلِدُهٗ بِمَكَّةَ وَهِجْرَتُهٗ بِطَيْبَةَ وَمُلْكُهٗ بِالشَّامِ

په بدى سره نه اخلي بلكه معافي كوي او بخښنه كوي د هغه د زيږيدني ځاى مكه ده او د هجرت ځاى يې طيبه ده او د هغه حكومت شام كي دي

وَأُمَّتُهُ الْحَمَّادُوْنَ يَحْمَدُوْنَ اللهَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ يَحْمَدُوْنَ اللهَ فِيْ كُلِّ

او د هغه امت ډير حمد كونكى دى چي په خوشحالي او غم دواړو حالاتو كي د الله تعالى شكر

مَنْزِلَةٍ وَيُكَبِّرُوْنَهٗ عَلٰى كُلِّ شَرَفٍ رُعَاةٌ لِلشَّمْسِ يُصَلُّوْنَ الصَّلاَةَ إِذَا جَاءَ وَقْتُهَا

او تعريف كوي ، هغه چي كوم ځاى وي د الله تعالى شكر او لويي بيانوي يعني الله اكبر به وايي ، خيال ساتونكي د لمر ساتونكي (يعني هغه د طلوع، غروب او زوال به هم خيال ساتي) چي د

يَتَأَزَّرُوْنَ عَلٰى أَنْصَافِهِمْ وَيَتَوَضَّؤُوْنَ عَلٰى أَطْرَافِهِمْ مُنَادِيْهِمْ يُنَادِيْ فِيْ جَوِّ

لمنځو وختونه مقرر كړل سي هر كله چي دلمانځه وخت سي نو لمونځ به كوي لونګ به پورته

تړي او د خپل بدن په اطرافو به اودس كوي د هغوئ منادي كونكى يعني اذان كونكى د آسمان

السَّمَاءِ صَفُّهُمْ فِي الْقِتَالِ وَصَفُّهُمْ فِي الصَّلاَةِ سَوَاءٌ لَهُمْ بِاللَّيْلِ دَوِيٌّ كَدَوِيِّ النَّحْلِ. هذا لفظ المصابيح وروي الدارمي مع تغيير يسير.

او مځكي په منځ كي به ندا كوي (يعني پر لوړ ځاى به ودريږي او اذان به كوي) په جنګ كي او لمانځه كي به د هغوئ صف برابروي د شپې د هغوئ آواز كښته وي لكه د شاتو د موچى اواز، مصابيح او دارمي

تخريج: سنن الدارمي ١٦١١، رقم: ٥، والبغوي في المصابيح ۴۲۱۴، رقم: ۴۴۹۱.

د لغاتو حل: رعاة الشمس: اي امته مراعون لطلوع الشمس واستوائها .

تشريح: د هغوئ د حكومت ځاى به د شام هيواد وي، دلته د حكومت څخه مراد د دين او د نبوت د ثمراتو او آثارو ظاهرېدل او د جهاد في سبيل الله په ذريعه د الله ﷻ بيرغ لوړول دي، دا حقيقت دى چي د اسلام دعوت په دغه هيواد كي تر ټولو زيات خپور سو او مسلمانانو ته به جهاد كول هم په دغه سيمه كي زيات پېښ سي ، او كوم چي د رسول الله ﷺ د دين او دنياوي حكومت تعلق دى د هغه دائره د يو خاص هيواد يا سيمي پوري محدود نه دى بلكه په ټوله نړۍ كي خپور سوى دى، يا د دغه جملې څخه دا مراد دى چي د رسول الله ﷺ تخت به د رسول الله ﷺ په ژوند مبارك او د خلفاء راشدينو د زمانې څخه وروسته د شام هيواد ته منتقل سي نو د تاريخ سره سم همداسي وسول او د حضرت معاويه ؓ او بنو اميه په زمانه كي د مسلمانانو دار الخلافت د شام په هيواد كي وو .

د لمر لحاظ به ساتي، د دغه جملې په ذريعه لمونځ ، روژې او نورو عباداتو د پابندي او رعايت كولو ته اشاره ده چي مسلمانان د لمر د راختلو او لوېدو او زوال په اعتبار د خپل لمانځه او عبادت د وختونو خيال ساتي او كوم وخت چي د كوم عبادت لپاره ټاكل سوى وي په هغه كي د هغه عبادت پابندي كوي ، په يوه روايت كي دي چي حاكم د عبدالله بن ابي اوفى څخه مرفوعا نقل كړى دى ، فرمايل سوي دي چي : ښه شكه د الله ﷻ په بندګانو كي غوره خلك هغه دي چي د الله ﷻ د عبادت لپاره د وختونو د تعين له كبله د لمر، ستورو او سايې خيال وساتي .

﴿۵۵۲۴﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ سَلَامٍ قَالَ مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَاةِ صِفَةُ مُحَمَّدٍ وَصِفَةُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ يُدْفَنُ مَعَهُ قَالَ أَبُو مَوْدُودٍ وَقَدْ بَقِيَ فِي الْبَيْتِ مَوْضِعُ قَبْرٍ. رواه الترمذي.

د حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه څخه روايت دى چي په تورات كي د حضرت محمد ﷺ صفات ليكلي دي او دا هم ليكلي دي چي د رسول الله ﷺ د قبر سره به عيسى بن مريم عليهما السلام هم دفن كيږي. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۵/۵۴۹، رقم: ۳۶۱۷.

تشريح: په حجره مباركه كي چيري چي رسول الله ﷺ، حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر فاروق رضي الله عنه دفن سوي دي، د درو سره قبرو ترتيب داسي دى چي تر ټولو مخكي د قبلې خوا ته د رسول الله ﷺ قبر مبارك دى، دديِ وروسته د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه قبر داسي دى چي چيري د رسول الله ﷺ سينه مباركه ده هلته د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه سر دى، د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه د قبر څخه وروسته د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه قبر داسي دى چي چيري د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه سينه مباركه ده هلته د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه سر دى او د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په خوا كي د يوه قبر ځاى خلي دى، په دغه ځاى كي ډېرو صحابه كرامو د دفن كېدو خواهش كړى وو مګر د خواهش او قصد سربېره چا ته د دفن كېدو سعادت په برخه نه سو، ددېِ څخه معلومه سول چي الله جل جلاله په خپل حكمت دغه ځاى خالي وساتى، چي په آخره زمانه كي به حضرت عيسى عليه السلام هم په دغه ځاى كي دفن كيږي، په يوه روايت كي بيان سوى دى چي حضرت عيسى عليه السلام به دنيا ته د خپل عمر په آخري برخه كي راورسيږي نو د حج لپاره به مكې معظمې ته ولاړ سي او د هغه ځاى څخه په ستنېدو سره به د مكې او مدينې په منځ كي وفات سي او د هغه مړى مبارك به مدينې منورې ته راوړل سي او د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په څنګ كي به دفن كړل سي. همدارنګه دغه دوه صحابه كرام، حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه او عمر فاروق رضي الله عنه به د دوو نبيانو په منځ كي تر قيامته پوري آرام كوي.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د رسول الله ﷺ د فضيلت دليل

﴿۵۵۲۵﴾: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ اللهَ تَعَالٰى فَضَّلَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روایت دی چي الله تعالی محمد ﷺ ته فضیلت ورکړی دی

عَلَى الْأَنْبِيَاءِ وَعَلٰى أَهْلِ السَّمَاءِ فَقَالُوْا يَا أَبَا عَبَّاسٍ بِمَ فَضَّلَهُ اللهُ عَلٰى أَهْلِ

پر ټولو انبیاؤو او آسمان والاوو، خلکو پوښتنه وکړه اې ابن عباس! پر آسمان والاوو په کومه خبره کي فضیلت ورکړل سوی دی؟

السَّمَاءِ قَالَ إِنَّ اللهَ تَعَالٰى قَالَ لِأَهْلِ السَّمَاءِ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّيْ إِلٰهٌ مِّنْ دُوْنِهٖ

ابن عباس رضي الله عنه وویل: الله تعالی آسمان والاوو ته فرمایلي دي: (و من یقل منهم اني اله من دونه ...)، (چي څوک دا ووايي چي زه د الله تعالی څخه پرته بل معبود یم

فَذٰلِكَ نَجْزِيْهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِيْنَ وَقَالَ اللهُ تَعَالٰى لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ

نو موږ به ددې په بدله کي ورته جهنم ورکړو او موږ ظالمانو ته همداسي بدله ورکوو) او محمد ﷺ ته الله تعالی فرمایلي دي:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا لِيَغْفِرَ لَكَ اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا

(انا فتحنا لک فتحا مبینا ....)، (موږ ستا لپاره د برکتو دروازې خلاصي کړي دي او الله تعالی ستا سو مخکني او وروستني گناهونه و بخښل)

تَأَخَّرَ قَالُوْا وَمَا فَضْلُهُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ قَالَ قَالَ اللهُ تَعَالٰى وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ إِلَّا

بیا خلکو پوښتنه وکړه او پر انبیاؤو رسول الله ﷺ ته څنگه فضیلت ورکړل سوی دی؟ ابن عباس رضي الله عنه وویل: الله تعالی د نورو انبیاؤو په اړه فرمایلي دي: (و ما ارسلنا من رسول الا

بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللهُ مَنْ يَّشَاءُ الْآيَة وَقَالَ اللهُ تَعَالٰى لِمُحَمَّدٍ ﷺ

بلسان ...) (موږ چي کوم پیغمبر ولیږو د هغه د قوم د ژبي سره مو ولیږی چي د هغوئ په وړاندي

د الله ﷻ احکام بیان کړي بیا چا ته چي الله غواړي ګمراه کوي)، او الله ﷻ د محمد ﷺ په اړه

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ كَافَّةً لِلنَّاسِ فَأَرْسَلَهُ إِلَى الْجِنِّ وَالإِنْسِ. رواه الدارمي.

فرمایلي دي: (و ما ارسلناک الا کافة للناس). (موږ ته ټولو خلکو ته رسول لیږلی یې) یعني الله ﷻ رسول الله ﷺ د جن او انس ټولو لپاره پیغمبر را لیږلی دی. دارمي.

تخريج: سنن الدارمي في المقدمة ۱۱\۳۸، رقم: ۴۶.

تشريح: الله ﷻ ستاسو ټول مخکني او وروستني ګناهونه بخښلي دي، ددغه آیت په اړه سوال پیدا کیږي چي کله رسول الله ﷺ معصوم دی او هیڅ ګناه ور څخه نه سي کېدای او نه هیڅ ګناه ځیني سوې ده نو بیا دديې ویلو څه معنی ده چي ستاسو ټول مخکني او وروستني ګناهونه بخښل سوي دي، مفسرین او شارحین ددغه آیت مختلف تاویلو او توجیهات کوي، په هغو کي تر ټولو غوره تاویل دا ګڼل کیږي چي د قرآني آیت دغه جمله پر خپل اصلي معنی باندي محمول نه ده بلکه دديې څخه محض د رسول الله ﷺ کمال عنایت او مهرباني او د رسول الله ﷺ د امتیازي خصوصیت او عظمت اظهار مقصد دی، د مثال په توګه داسي پوه سئ چي کله یو بادارا د خپل یو غلام د پیروی څخه زیات خوشحاله وي او هغه د کمال رضا او خوشحالی ظاهرول غواړي نو هغه ته دا وایي چي ځه ما ته بالکل معاف کړلې، ستا ټولي خطاوي معاف دي او پر تا هیڅ نیوکه نسته، که څه هم د هغه غلام څخه هیڅ خطا نه وي سوې.

نو الله ﷻ، رسول الله ﷺ د پیریانو او انسانانو دواړو لپاره پیغمبر را استولی دی، ددغه جملې په ذریعه حضرت ابن عباس رضي الله عنه د الفاظ قرآني (کافة الناس) وضاحت وفرمایه، که څه هم دلته یوازي د انسان ذکر دی او هغه هم په دې وجه چي اشرف المخلوقات انسان دی مګر مراد پیریان او انسانان دواړه دي. چي الله ﷻ، رسول الله ﷺ انسانانو ته هم او پیریانو ته هم پیغمبر را استولی دی، دديې دلیل په ډېرو قرآني آیاتو او نبوي حدیثو کي موجود دی، ددغه آیت اصل مقصد دا حقیقت څرګندول دي چي د رسول الله ﷺ رسالت او نبوت د یوې خاصي سیمي یا د انسانانو د یوې خاص طبقې لپاره نه دی بلکه د رسول الله ﷺ پیغمبر را لیږل د ټول نوع انساني لپاره دی او ددغه حقیقت وضاحت هم ځکه سوی دی چي د هغه اهل کتاب تردید وسي چي ویل یې: د محمد (ﷺ) رسالت خو یوازي د عربو لپاره دی.

رسول الله ﷺ خپل نبوت څنګه و پیژندی

﴿۵۵۲۶﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ كَيْفَ عَلِمْتَ أَنَّكَ نَبِيٌّ

د حضرت ابوذر غفاري رضي الله عنه څخه روایت دی چي ما عرض وکړ اې د الله رسوله! تاسو ته څنګه

معلومه سوه چي تاسو نبي یاست ؟

حَتَّى اسْتَيْقَنْتَ فَقَالَ يَا أَبَا ذَرٍ أَتَانِي مَلَكَانِ وَأَنَا بِبَعْضِ بَطْحَاءِ مَكَّةَ فَوَقَعَ

او بیا تاسو ته د خپل نبوت یقین څنګه وسو ؟ رسول الله ﷺ وفرمایل اې ابوذر! زه په بطحا مکه کي وم چي ما ته دوې ملائکي راغلې په هغو کي

أَحَدُهُمَا عَلَى الْأَرْضِ وَكَانَ الْآخَرُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَقَالَ أَحَدُهُمَا

یوه ملائکه خو مځکي ته راغلل او دویمه ملائکه د آسمان او مځکي په منځ کي وه بیا په هغوئ

لِصَاحِبِهِ أَهُوَ هُوَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَزِنْهُ بِرَجُلٍ فَوُزِنْتُ بِهِ فَوَزَنْتُهُ ثُمَّ قَالَ زِنْهُ

کي یوې د بلي څخه پوښتنه وکړه ایا دا هغه دی ؟ دویمي ورته وویل هو، لومړني وویل د یو سړي سره دی وزن کړه

بِعَشْرَةٍ فَوُزِنْتُ بِهِمْ فَرَجَحْتُهُمْ ثُمَّ قَالَ زِنْهُ بِمِائَةٍ فَوُزِنْتُ بِهِمْ فَرَجَحْتُهُمْ

نو زما وزن وکړل سو او زه د هغه سړي څخه درووند سوم بیا هغه ملائکي وویل بښه دی د سلو خلکو سره دی وزن کړه نو وزن کړل سوم او زه د سلو خلکو په مقابله کي هم درووند سوم

ثم قال زنه بالف فوزنت بهم فرجحتهم كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَنْتَثِرُوْنَ عَلَي

بیا هغه ملائکي وویل د سلو خلکو سره یې وزن کړه نو وزن کړل سوم او زه پر سلو خلکو هم درووند سوم بیا هغه ملائکي وویل ښه دی اوس یې د زرو خلکو سره وزن کړه زه پر هغوئ هم درووند سوم ګویا هغه زر خلک زه اوس هم وینم چي

مِنْ خِفَّةِ الْمِيْزَانِ قَالَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ لَوْ وَزَنْتَهُ بِأُمَّتِهِ لَرَجَحَهَا.

رواهما الدارمي.

په کومه پله کي هغوئ وه ، هغه دومره پورته سوی وه چي هغوئ پر ما را لویدونکي دي ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمایل : بیا هغه دواړو ملائکو یوې بلي ته وویل که دی د ټول امت سره هم وتلې نو تر ټول امت به هم درووند سي .

تخريج: سنن الدارمي في المقدمة ۱\۲۱، رقم: ۱۴.

پر رسول الله ﷺ باندي په هر حالت كي قرباني فرض وه

﴿۵۵۲۷﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ كُتِبَ عَلَيَّ النَّحْرُ وَلَمْ يُكْتَبْ عَلَيْكُمْ وَأُمِرْتُ بِصَلاَةِ الضُّحٰى وَلَمْ تُؤْمَرُوْا بِهَا. رواه الدارقطني.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: پر ما باندي په هر حال كي قرباني فرض سوې ده او پر تاسو نه ده فرض يوې او ما ته د څاښت د لمانځه حكم وسو او تاسو ته ونه سو. دارقطني.

تخريج: سنن الدارقطني ۴\۲۸۲، رقم: ۴۲.

د لغاتو حل: النحر: اى الاضحية (قرباني)

==========

بَابُ اَسْمَاءِ النَّبِيِّ ﷺ وَصِفَاتِهِ

(د نبي كريم ﷺ د مباركو نومو او صفتو بيان)

د ذكر سوي عنوان دوې برخي دي، د يوې تعلق د رسول الله ﷺ د مباركو نومو سره دى او د دوهمې برخي تعلق د صفتو سره دى مګر دلته د صفتو څخه مراد د رسول الله ﷺ اخلاق، باطني اوصاف او طريقې دي چي د هغه يادونه به په بل باب كي وي، بلكه د صفاتو څخه مراد د رسول الله ﷺ حليه مباركه، قد او ظاهري شكل او صورت وي.

د رسول الله ﷺ د مباركو نومو شمېر:

د رسول الله ﷺ نومان ډېر دي چي په هغو كي د يو څو يادونه په قرآن كريم كي راغلې دې او ځيني په پخواني آسماني كتابو كي تر لاسه كيږي، د ځينو يادونه د نبيانو عليهم السلام په ژبه سره سوې ده او ځيني په حديثو كي مذكور دي، د دغه نومونو د شمېر په اړه هيڅ يو قول نسته، په مواهب لدنيه كي ليكلي دي چي د رسول الله ﷺ نومونه او لقبونه په قرآن كريم كي ډېر راغلي دي، ځينو علماؤ نهه نيوي (۹۹) نومونه جمع كړي دي چي د الله ﷻ د مباركو نومو

شمېر هم دی، د قاضي عياض رحمه الله ځخه منقول دي چي الله جل جلاله د خپلو نومو ځخه دېرش نومونه د خپل حبيب لپاره خاص کړي دي ، ځينو حضراتو ليکلي دي که چيري په پخواني آسمانو کتابو ، قرآن کريم او حديثو کي د رسول الله صلی الله علیه وسلم د نومو پلټنه وکړل سي نو د هغو شمېر به تر درو سوو پوري ورسيږي ، او د يوه قول سره سم ځلورو سوو ته رسيږي او قاضي ابوبکر ابن الغربي چي د مالکي مذهب له لويو علماوو ځخه دی، ليکلي دي چي د ځينو صوفيانو قول دی چي د الله جل جلاله زر نومونه دي او د هغه د حبيب هم زر نومونه دي او دا چي له نومو ځخه مراد هغه صفتونه دي چي په هغه سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم ذات مبارک متصف دی او د هر صفت ځخه يو نوم راوځي، سيوطي رحمه الله هم په ځانګړې توګه يو کتاب تاليف کړی دی چي په هغه کي يې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نومونه راجمع کړي دي، او طيبي رحمه الله دوه ويشت نومونه ذکر کړي دي او د ټولو وضاحت يې کړی دی ، او کوم چي د مشکوة د مؤلف تعلق دی نو هغه په دې اړه يوازي دوه حديثونه نقل کړي دي چي په هغو کي د رسول الله صلی الله علیه وسلم زيات نومونه نقل سوي دي .

اصل نوم مبارک: د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصل نوم مبارک چي تر ټولو زيات مشهور او رواج دی، محمد (صلی الله علیه وسلم) دی، دغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د نيکه حضرت عبدالمطلب اېښودل سوی نوم دی، منقول دي چي کله عبدالمطلب ته يو چا وويل چي تاسو دخپل لمسي نوم د خپلو پلرونو او نيکونو په نامه ولي نه دی اېښی، او يو داسي نوم ته مو ترجيح ورکړې ده چي ستاسو په قوم او کورنۍ کي مخکي د هيچا داسي نوم نه دی راغلی، نو هغه جواب ورکړ: ما د خپل لمسي دغه نوم په دې وجه ايښی دی چي ټوله د دنيا خلک دده په صفت کي صفت کوونکي وي او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي پر آسمانو باندي الله جل جلاله دده تعريف او توصيف وکړي او پر ځمکه يې خلک صفت کونکي وي، په يوه روايت کي راغلي دي چي د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زېږېدو ځخه ډېر مخکي حضرت عبدالمطلب په خوب کي ولېدل چي د هغه د ملا ځخه د سپينو زرو يو ځنځير ووتی چي د هغه يوه لړۍ تر آسمان پوري ولاړل او يوه لړۍ يې د ختيځ تر آخري حدو پوري او يوه لړۍ يې د مغرب تر حدو پوري ورسېدل، ددې ځخه وروسته هغه ځنځير د يو درختي په شکل بدل سو او د هغه درختي پر هر بلګ باندي نور خپور سو بيا هغه وليدل چي د هغه نوراني بلګو لاندي له ختيځ ځخه تر مغرب پوري خلګ جمع دي، عبدالمطلب د وېښېدو ځخه وروسته ددغه عجيب او غريب خوب يادونه خلکو ته وکړل، تعبير ورکونکو په خوب اورېدو سره مبارکي ورکړه چي ستا په نسل کي به يو داسي سړی پيدا سي چي د هغه د پيروي کوونکو لړۍ به له ختيځ ځخه تر لويديځ پوري خپره سي او په ځمکه او آسمان کي به د هغه تعريف کيږي ، او

همدارنگه د رسول الله ﷺ مور، بي بي آمنې هم د حامله کېدو څخه وروسته په خوب کي ليدلي وه چي يو سړي هغه ته وويل: ستا په نس کي ددغه امت سردار او پيغمبر دی، کله چي دغه ماشوم پيدا سي نو نوم يې محمد کښېږدئ.

په روايتو کي راغلي دي چي د رسول الله ﷺ د زېږدو مخکي د هيچا نوم محمد نه وو اېښودل سوی، مګر کله چي هل اکتابو په خپل آسماني کتابو کي د ذکر سوو وړاندوينو سره سم خلکو ته وښودل چي هغه زمانه راتلونکې ده چي د الله ﷻ آخري پيغمبر به پيدا سي او دهغه نوم به محمد وي، نو ددې په اورېدو سره څلورو خلکو د خپلو زامنو نوم محمد کښېښود ددې لپاره چي د نبوت په شرف مشرف سي، مګر دا څلور نومونه هم د رسول الله ﷺ د نوم څخه مخکي نه وه ځکه چي دغه څلورو هم د رسول الله ﷺ د نامه په اورېدو سره د خپلو زامنو نوم محمد کښېښود.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

اسماء النبي ﷺ (د نبي كريم ﷺ مبارک نومونه)

﴿۵۵۲۸﴾: عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ سَمِعْتُ النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ

د جبير بن مطعم رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه واورېدل چي فرمايل يې:

اِنَّ لِيْ اَسْمَاءً اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَنَا اَحْمَدُ وَاَنَا الْمَاحِي الَّذِي يُمْحُو اللهُ بِيَ الْكُفْرُ وَاَنَا

زما ډېر نومونه دي، زه محمد يم زه احمد يم زه ماحي يم يعني زما په ذريعه الله ﷻ کفر محوه کوي او زه

الْحَاشِرُ الَّذِي يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى قدمي وَاَنَا الْعَاقِبُ وَالْعَاقِبُ الَّذِي لَيْسَ بَعْدَهُ نَبِيٌّ. متفق عليه

حاشر يم چي د قيامت په ورځ به خلک زما پر قدم پورته کيږي (يعني د قبر څخه زما د تلو څخه وروسته به نور خلک د قبرونو څخه د باندي راوځي) او زه عاقب يم او عاقب هغه نبي دی چي د هغه څخه وروسته بل نبي نه وي. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶\ ۵۵۴، رقم: ۳۵۳۲، ومسلم ۴\ ۱۸۲۸، رقم: ۱۲۴- ۲۳۵۴.

تشريح: په ځينو روايتو کي د محمد او احمد سره يو نوم محمود هم منقول دی، ددغه درو سره

نومانو اشتقاق يو دی يعني حمد، د محمود مطلب هغه ذات دی چي د هغه د ذات او صفاتو تعريف په دنيا کي هم سوی دی او په آخرت کي هم، د محمد مطلب هغه ذات دی چي د هغه ډېر تعريف سوی وي، د احمد مطلب دی هغه ذات چي د هغه تعريف په مخکني او وروستني اسماني کتابو کي تر ټولو زيات سوی وي، د احمد معنی دا هم بيان سوې ده چي هغه ذات چي صاحب د حمد وي او د خپل مولی حمد او ثناء دومره زياته او په ښه انداز کي وکړي چي د چا د علم او ګمان تر هغه پوري نه رسيږي لکه څرنګه چي د قيامت په ورځ په مقام محمود کي به وي.

د ماحي معنی د بېخ کښونکي ده، يعني الله ﷻ د ټولو نبيانو او رسولانو د دعوت او تبليغ په نسبت تر ټولو زيات د رسول الله ﷺ د دعوت او تبليغ په ذريعه د کفر بېخ وکښی.

د حاشر معنی د جمع کونکي ده يعني د قيامت په ورځ به تر ټولو مخکي رسول الله ﷺ د خپل قبر څخه په راپاڅېدو سره د حشر ميدان ته راځي، د رسول الله ﷺ څخه وروسته به نور ټول خلک د خپلو خپلو قبرو څخه په راوتلو سره د حشر په ميدان کي جمع کيږي.

د عاقب معنی ده تر ټولو وروسته راتلونکی يعني رسول الله ﷺ د الله ﷻ هغه نبي او رسول دی چي د ټولو رسولانو او نبيانو څخه وروسته دنيا ته راغلی دی او د رسول الله ﷺ څخه وروسته هيڅ بل نبي او رسول دنيا ته راتلونکی نه دی.

﴿۵۵۲۹﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَمِّي لَنَا نَفْسَهُ أَسْمَاءً فَقَالَ أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَحْمَدُ وَالْمُقَفِّي وَالْحَاشِرُ وَنَبِيُّ التَّوْبَةِ وَنَبِيُّ الرَّحْمَةِ. رواه مسلم.

د حضرت ابو موسی اشعري ﷜ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ زموږ په وړاندي خپل دومره نومونه ښودلي وه يعني دا چي زه محمد يم او زه احمد يم، زه مقفي يم (يعني تر ټولو پيغمبرانو وروسته يا په آخر کي راتلونکی) زه حاشر يم (يعني د قيامت په ورځ خلک جمع کونکی) زه نبي توبه يم، او زه نبي رحمت يم لکه چي په قرآن کريم کي دي: (وما ارسلناک الا رحمة للعالمين) مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۴\۱۸۲۸، رقم: ۱۲۶- ۲۳۵۵.

د لغاتو حل: المقفي: ای المتبع (پيرو)

تشريح: د توبې نبي، يا خو په دې اعتبار يې وفرمايل چي خلقت د رسول الله ﷺ په لاس توبه وکړه او د رسول الله ﷺ مخکي د ټېر ژوند اعمال که هغه کفر او شرک وي يا ګناه او معصيت

اقرار یې وکړ یا دا چې شخه د بېزارۍ پوخ عهد کولو سره د دین اسلام د کاملې تابعدارۍ اقرار یې وکړ یا دا چې رسول الله ﷺ به توبه او استغفار ډېر کوي او رجوع الی الله د رسول الله ﷺ د ژوند مبارک بنیادي محور وو او دا د رسول الله ﷺ د ذات مبارک فیض وو چې د رسول الله ﷺ د امت خلک که په پاخه عهد او یقین سره په ژبه توبه وباسي نو الله ﷻ د هغوئ زباني توبه قبلوي، حال دا چې د تېرو امتو خلک به تر هغه وخته پورې د معافي وړ نه ګرځېدل تر څو چې د هغوئ د قصور او جرم سزا په قتل یا بل صورت کې هغوئ ته ور نه کړل سوه ځکه د رسول الله ﷺ یو نوم نبي التوبة هم سو.

نبي الرحمة یعني د رحمت نبي، دا د قرآن کریم څخه اخیستل سوی دی لکه څرنګه چې الله ﷻ فرمایي: (وما ارسلناک الا رحمة للعالمین)، یعني موږ تاسو د ټول عالم لپاره رحمت رالېږلي یاست.

رسول الله ﷺ او د کافرانو ښکنځل

﴿۵۵۳۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا تَعْجَبُونَ كَيْفَ يَصْرِفُ اللَّهُ عَنِّي شَتْمَ قُرَيْشٍ وَلَعْنَهُمْ يَشْتِمُونَ مُذَمَّمًا وَيَلْعَنُونَ مُذَمَّمًا وَأَنَا مُحَمَّدٌ. رواه البخاري.

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمایل: ایا تاسو پر دې تعجب نه کوئ چې الله تعالی ما څرنګه د قریشو د ښکنځلو او لعنتونو څخه ساتي هغوئ مذمم ته ښکنځل کوي او پر مذمم لعنت وایي او زه محمد یم (قریشو مشرکینو د رسول الله ﷺ د نامه په مقابله کې مذمم نوم ایښی وو او هغوئ به مذمم ته ښکنځل کول په دې وجه هغه ښکنځل پر محمد ﷺ نه بلکه پر مذمم پرېوتل). بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۶/۵۵۴، رقم: ۳۵۳۳.

تشریح: مذمم د معنی په اعتبار د محمد ضد دی یعني هغه سړی چې د هغه بدوینه سوې وي، دغه لفظ د مکې د قریشو د بغض او عناد مظهر وو، هغه بدبختو به رسول الله ﷺ ته د محمد پر ځای مذمم ویل، او د دغه نامه په اخیستلو سره به یې د رسول الله ﷺ په اړه بدوینه کول، رسول الله ﷺ به خپلو صحابه کرامو ته په ډاډ ورکولو سره وفرمایل چې د مکې قریشو کومه بدوینه کوي او د بدویني غشي راغورځوي پر هغه باندې د خفه کېدو ضرورت نسته، هغوئ بدبخته

خو مذمم خپله ننبه جوړوي او پر مذمم باندي لعن او طعن کوي او زه مذمم نه یم بلکه محمد یم ، دا خو د الله جَلَّ جَلَالُهُ فضل دی چي هغه زما نوم محمد چي د ذات مظهر دی ددغه حاسدانو د ښکنځلو او بدویلو څخه بند کړی دی.

د رسول الله ﷺ د مخ مبارک، وېښته مبارک او د نبوت د مهر ذکر

﴿۵۵۳۱﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ

د حضرت جابر بن سمره رضی الله عنه څخه روایت دی چي د رسول الله ﷺ

شَمِطَ مُقَدَّمُ رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ وَكَانَ إِذَا ادَّهَنَ لَمْ يَتَبَيَّنْ وَإِذَا شَعِثَ رَأْسُهُ تَبَيَّنَ

د سر او ږیري مبارکي د مخکي برخي څه وریښتان سپین سوي وه ، رسول الله ﷺ چي به پر هغه وریښتانو باندي تیل ولګول نو هغه سپین والی به نه معلومیدی او کله چي به د رسول الله ﷺ وریښتان تار په تار وه نو سپین وریښتان به پکښي معلومیدل

وَكَانَ كَثِيرَ شَعْرِ اللِّحْيَةِ فَقَالَ رَجُلٌ وَجْهُهُ مِثْلُ السَّيْفِ قَالَ لَا بَلْ كَانَ

او د رسول الله ﷺ د ږیري وریښتان ډېر وه ، جابر رضی الله عنه چي دا بیان وکړ نو یو سړي وویل د رسول الله ﷺ مخ مبارک د توري په ډول وو (یعني په ځلا کي) مګر ددې تشبیه څخه دا هم معلومیده

مِثْلَ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَكَانَ مُسْتَدِيرًا وَرَأَيْتُ الْخَاتَمَ عِنْدَ كَتِفِهِ مِثْلَ بَيْضَةِ الْحَمَامَةِ يُشْبِهُ جَسَدَهُ. رواه مسلم.

چي د رسول الله ﷺ مخ مبارک اوږد وو په دې وجه جابر رضی الله عنه وویل بلکه د رسول الله ﷺ مخ مبارک دلمر او سپوږمۍ په ډول وو ، او د رسول الله ﷺ مبارک مخ غونډ وو او ما د رسول الله ﷺ د نبوت مهر اوږې ته نژدې ولیدی چي د کوتري د هګۍ په ډول غونډ وو او د هغه رنګ د رسول الله ﷺ د بدن مبارک په ډول وو . مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۴\۱۸۲۳، رقم: ۱۰۹- ۲۳۴۴.

د لغاتو حل: شمط: شاب (زلمی). یتبین: ای ظهر (ښکاره سو)

تشریح: د تېلو په لګولو سره وېښتان مونښلي ځکه د رسول الله ﷺ هغه سپین وېښتان چي په شمېر کي ډېر کم وه په تېلو لګېدلو وېښتانو کي به نه معلومېدل او کله چي به د رسول الله ﷺ

وېښتان مبارک وچ وه او تېل به پکښې نه وه نو هغه سپين وېښتان به ځلېدل ځکه بېله تېلو وېښتان بېل بېل وي او که سپين وېښتان وي نو هغه معلومېږي، په روايتو کې راغلي دي چې د رسول الله ﷺ په آخري عمر کې هم د سر او ږيرې د سپينو وېښتانو شمېر تر شلو زيات نه وو بلکه په يوه روايت کې تر دې هم کم ذکر سوي دي.

په ږيره کې ډېر زيات وېښتان دي، ددې مطلب دادی چې د رسول الله ﷺ ږيره مبارکه ګڼه وه لکه چې په يوه روايت کې د کث اللحية الفاظ هم دي چې رسول الله ﷺ دګڼې ږيرې څښتن وو، په دې اړه يوه واضحه خبره ثابته نه ده، د صحابه کرامو او نورو بزرګانو د ږيرې په اړه څرګند روايتونه منقول دي، د حضرت علي ﷺ ږيره دومره اوږده وه چې د هغه ټوله سينه به تر اوږو پورې پټه وه او د حضرت ابن عمرو ﷺ په اړه منقول دي چې هغه تر موټ زياته ږيره نه پرېښودل، د حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رحمة الله عليه په اړه ليکل سوي دي چې د هغه ږيره ډېره اوږده او پلنه وه، په هر حال د ږيرې تر موټ کمول روا نه دي مګر د موټ څخه د زياتې ږيرې په اړه مختلف روايتونه او آثار منقول دي.

بلکه د لمر او سپوږمۍ په ډول وو، هغه سړي چې د رسول الله ﷺ مخ مبارک ته د توري سره مشابهت ورکړ نو ددې څخه يو ګمان دا هم پيدا کيدای سو چې د رسول الله ﷺ مخ مبارک اوږد وو چې هغه ته بيضوي يا کتابي مخ ويل کيږي، نو حضرت جابر ﷺ څرګنده کړل چې د رسول الله ﷺ مخ مبارک اوږد نه وو بلکه ګردی وو، څرګنده دي وي چې دلته په حديث کې د مستدير لفظ راغلی دی او يا د لمر او سپوږمۍ يادونه راغلې ده نو د هغه څخه دا وهم پيدا کېدل نه دي پکار چې د رسول الله ﷺ مخ مبارک د لمر او سپوږمۍ په ډول بالکل ګردی وو، په يوه حديث کې وضاحت دی: لم يکن بالمکلثم، يعني د رسول الله ﷺ مخ مبارک نه بالکل ګردی وو او نه بالکل اوږد وو بلکه مستدير يعني ګردی معنی اخيستل سوې ده، په يوه روايت کې د بل مثل القمر الفاظ دي يعني بالکل د سپوږمۍ په ډول وو، په يوه روايت کې دا منقول دي: وکان وجهه قطعة قمر، يعني د رسول الله ﷺ مخ مبارک داسي وو لکه د سپوږمۍ يوه ټوټه، په يوه روايت کې راغلي دي چې د رسول الله ﷺ مخ مبارک داسي ځلانده وو لکه د څورلسمي سپوږمۍ چې ځلانده وي، او په يوه حديث کې دا بيان سوي دي چې کله به رسول الله ﷺ د خوشحالۍ په حالت کې وو نو مخ مبارک به يې د هنداري په ډول وو چې د دېوال عکس به د رسول الله ﷺ په مخ کې ځلېدی، په واهب لدنيه کې ليکلي دي چې ددغه تشبيهاتو تعلق د خلکو د خپلي پوهي سره سم او د رواجي طرز په توګه تشبيه ورکړې ده مګر د رسول الله ﷺ د

جمال يا كمال شيان او د رسول الله ﷺ د حسن او تازګۍ سره هيڅ شی هم مشابه کيدای نه سي.

کسي بحسن وملاحت بيار مانه رسيد ترا درين سخن انکار کار ما نه رسد
هزار نقش بر آيد زکلک صنع ولي يکي بخوبي نقش ونګار ما نه رسد

ما د رسول الله ﷺ مهر مبارک ولېدی چي اوږو ته نژدې وو، په يو بل روايت کي منقول دي چي مهر مبارک د دواړو اوږو په منځ کي وو، په دواړو روايتو کي تضاد نسته، په اصل کي مهر نبوت چپه اوږې ته نژدې وو، چا دا بيان کړی دی چي چپې اوږې ته نژدې وو او چا دا بيان وکړ چي د دواړو اوږو په منځ کي وو.

د هغه رنګ د رسول الله ﷺ د بدن مبارک په ډول وو، ددې مطلب دادی چي مهر نبوت پر بدن باندي د داغ په ډول نه وو چي هغه د بدن د رنګ څخه بېل معلومېدی بلکه څرنګه چي د رسول الله ﷺ بدن مبارک او د ټولو اندامو رنګ وو همدارنګه مهر نبوت هم وو، د هغه د رنګ او د بدن رنګ هيڅ فرق نه وو.

د مهر نبوت حقيقت : مهر نبوت چي د رسول الله ﷺ پر بدن مبارک د زېږېدني د وخت څخه وو او د هغه صورت دا وو چي د رسول الله ﷺ د دواړو اوږو په منځ کي د کوترې د هګۍ په اندازه په بيضوي شکل کي د بدن مبارک څخه لږ پورته سوی وو، دغه خاص پورته والي ته يې خاتم نبوت ويل، د مقدار او رنګ په اړه روايتونه مختلف دي مګر د دغه روايتو په منځ کي مطابقت دادی چي د هغه حجم به کمېدی او زياتيدی، او د هغه رنګ به هم مختلف کېدی او همدارنګه په دې اړه هم مختلف روايتونه دي چي پر هغه مهر نبوت باندي څه ليکلي وه که يا؟ په ځينو روايتو کي دي چي پر هغه محمد رسول الله، ليکلي وه او په ځينو روايتو کي دي چي پر مهرنبوت باندي دا عبارت وو: وحده لاشريک له توجه حيث کنت فانک منصور، په روايا تو کي دا هم راغلي دي چي په مهر نبوت کي دومره نورانيت او دومره ځلا وه چي سترګو نه سوه ورته کتلای د رسول الله ﷺ ددغه مهر نبوت ذکر په مخکنيو آسماني کتابو، تورات، انجيل وغيره کي موجود وو، او انبياء عليهم السلام په آخره زمانه کي چي د رسول الله ﷺ د ظهور کوم زيری ورکړ نو دا علامه به يې په خاصه توګه ښودل چي د هغه پر ملا به مهر نبوت وي، په حاکم مستدرک کي وهب ابن منبه څخه دا روايت نقل سوی دی چي داسي هيڅ نبي او رسول نه دی تېر سوی چي د هغه پر راسته لاس د نبوت نښه نه وي مګر زموږ د حضرت محمد ﷺ د نبوت نښه د هغه پر ملا مبارکه د دواړو اوږو په منځ کي وه او ددغه نښي حيثيت دمهر په ډول وو، چي يو فرمان د تغير او تبديلۍ څخه د خوندي کېدو لپاره په هغه کي ثبت کيږي، څرګنده دي وي چي د

رسول الله ﷺ مهر نبوت ته د ظاهري شيانو لكه د كوتري هگۍ او داسي نورو سره تشبيه وركول يوازي د خلكو د پوه كولو لپاره دي ، او اصل حقيقت يو داسي عظيم راز او د قدرت نښه ده چي د الله ﷻ څخه ماسوا بل څوك نه پرې پوهيږي .

﴿۵۵۳۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ سَرْجِسَ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن سرجس ﷛ څخه روايت دی چي ما نبي كريم ﷺ وليدی

وَأَكَلْتُ مَعَهُ خُبْزًا وَلَحْمًا أَوْ قَالَ ثَرِيدًا ثُمَّ دُرْتُ خَلْفَهُ فَنَظَرْتُ إِلَى خَاتَمِ

او ډوډی او غوښه مي ورسره وخوړل ، يا ما ثريد (ښوروا) ورسره وخوړل ، بيا زه د رسول الله ﷺ د شا خوا ته راغلم او مهر نبوت مي وليدی

النُّبُوَّةِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ عِنْدَ نَاغِضِ كَتِفِهِ الْيُسْرَى جُمْعًا عَلَيْهِ خِيلَانٌ كَأَمْثَالِ الثَّآلِيلِ. رواه مسلم.

چي د دواړو اوږو په منځ كي د چپه اوږې نرم هډوكي سره د موټ په ډول وو پر هغه د زخو په ډول خالونه وه. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\۱۸۲۳، رقم: ۱۱۲- ۲۳۴۶.

د لغاتو حل: ناغض: اعلى الكتف (د اوږې لوړ). خيلان: جمع خال وهو الشامة في الجسد . (خال)

پر كوچنيانو شفقت

﴿۵۵۳۳﴾: وَعَنْ أُمِّ خَالِدٍ بِنْتِ خَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَتْ أُتِيَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

د حضرت ام خالد بنت خالد بن سعيد (رض) څخه روايت دی چي نبي كريم ﷺ ته

وَسَلَّمَ بثياب فيها خميصة سوداء صغيرة فَقَالَ ائْتُونِي بِأُمِّ خَالِدٍ فَأُتِيَ بِهَا

جامې راوړل سوې چي په هغه كي يو كوچنی تور كمبل هم وو ، رسول الله ﷺ وفرمايل : ام خالد ما ته راولئ ، نو ام خالد چي ماشومه وه په غيږ كي راوستل سوه ،

تُحْمَلُ فَأَخَذَ الْخَمِيصَةَ بِيَدِهِ فَأَلْبَسَهَا قَالَ أَبْلِي وَأَخْلِقِي ثُمَّ أَبْلِي وَأَخْلِقِي

رسول الله ﷺ هغه كمبل را پورته كړه او په خپل لاس مبارک يې ام خالد ته واغوستل، بيا يې وفرمايل: ته دا زوړ كړې او بيا يې زوړ كړې (يعني هر كله چې به رسول الله ﷺ نوې جامه اغوستل يا بل چا ته به يې وراغوستل نو دا دعاء به يې ورته كول ددې دعاء مطلب دا دى چې ډير ژوندى اوسې)،

وَكَانَ فِيهَا عَلَمٌ أَخْضَرُ أَوْ أَصْفَرُ فَقَالَ يَا أُمَّ خَالِدٍ هَذَا سِنَاهْ وهي بِالْحَبَشِيَّةِ

او په دغه كمبل كې شين يا ژړ پلو وو، رسول الله ﷺ وفرمايل: ام خالد دا ډيره ښه جامه ده،

حَسَنة قَالَتْ فَذَهَبْتُ أَلْعَبُ بِخَاتَمِ النُّبُوَّةِ فَزَبَرَنِي أَبِي فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعْهَا. رواه البخاري.

ام خالد وايي بيا زه د رسول الله ﷺ د شا خوا ته ورغلم او مهر نبوت سره مې لوبې كولې، زما پلار منعه كړم رسول الله ﷺ ورته وفرمايل دا پريږده. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶\۱۸۳، رقم: ۳۰۷۱.

د لغاتو حل: سناه: اى حسن (ښكلا). فزبرني: اى صاح علي وزجرني ونهاني (منعه يې كړم)

د رسول الله ﷺ حليه مباركه

﴿۵۵۳۴﴾: وَعَنْ اَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ

د حضرت انس ﷺ څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ نه خو د اعتدال د حد څخه اوږد وو

الْبَائِنِ وَلَا بِالْقَصِيرِ وَ ليس بِالْأَبْيَضِ الْأَمْهَقِ وَلَا بِالْآدَمِ وَلَيْسَ بِالْجَعْدِ الْقَطَطِ

او نه لنډ قدى او نه بيخي سپين رنګى وو او نه بيخي غنم رنګى، او د رسول الله ﷺ د سر

وَلَا بِالسَّبْطِ بَعَثَهُ اللهُ عَلَى رَأْسِ أَرْبَعِينَ سَنَةً فَأَقَامَ بِمَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ وَبِالْمَدِينَةِ

مبارک وريښتان نه ډېر تاو تاو وه او نه بالكل سيده وه، الله تعالى رسول الله ﷺ د څلويښتم كال په سر كې مبعوث كړ، رسول الله ﷺ لس كاله په مكه كې وو

عَشْرَ سِنِينَ وَتَوَفَّاهُ اللهُ عَلَى رَأْسِ سِتِّينَ سَنَةً وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ عِشْرُونَ

او لس کاله په مدینه کي، او الله جل جلاله رسول الله ﷺ د شپيتو کالو په عمر کي وفات کړ، د رسول الله ﷺ په سر او ږيره مبارکه کي يوازي شل سپين وربښتان وه،

شَعَرَةً بَيْضَاءَ. وفي رواية يَصِفُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ رَبْعَةً مِنَ

او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ خپل په قوم کي ميانه قد وو نه ډير اوږد نه

الْقَوْمِ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ وَلَا بِالْقَصِيرِ أَزْهَرَ اللَّوْنِ وقال كان شعر رسول الله ﷺ

لنډ، رنګ يې صفا او ځلانده وو او د رسول الله ﷺ د سر مبارک وربښتان

الى انصاف اذنيه وفي رواية بين اذنيه وعاتقه. متفق عليه وفي رواية للبخاري

د غوږونو تر نيمايي پوري وه، او په يوه روايت کي راځي چي د غوږونو او اوږو تر منځ پوري وه، بخاري او مسلم، د بخاري په يو بل روايت کي دي چي

قال كان ضخم الراس والقدمين لم ار بعده ولا قبله مثله و كان بسط الكفين

وفي اخرى قال كان شثن القدمين والكفين.

انس رضي الله عنه وايي د رسول الله ﷺ سر مبارک غټ وو او دواړه قدمونه يې هم غټ وه او ما د رسول الله ﷺ څخه نه مخکي او نه وروسته هيڅوک د هغه په ډول ليدلی دی او د رسول الله ﷺ ورغوي پراخه وي، او د بخاري په يوه روايت کي راځي چي انس رضي الله عنه وويل د رسول الله ﷺ دواړه قدمونه او ورغوي مبارک غوښين وه.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٥٦٤، رقم: ٣٥٤٨، ومسلم ٤\١٨٢٤، رقم: ١١٣- ٢٣٤٧.

د لغاتو حل: الامهق: الذي بياضه خالص (خالص سپين) سبط: وهو الشعر المنبسط المسترسل. شثن: اى غليظ الاطراف.

تشريح: قد يې نه ډېر اوږد وو او نه لنډ وو، مطلب دادی چي د رسول الله ﷺ قد ميانه او اوږدوالي ته نژدې وو چي زموږ په محاوره کي ورته ميانه قده وايي، په ځينو روايتو کي دا راغلي دي چي رسول الله ﷺ به په يوه مجلس کي ودرېدی نو تر ټولو به لوړ معلومېدی، که څه هم په هغه مجلس کي به جګ سړي وو، نو ددې مطلب دا نه دی چي د رسول الله ﷺ قد ډېر زيات اوږد وو بلکه ددې مقصد د رسول الله ﷺ اعجازي حيثيت بيانول دي چي الله جل جلاله د رسول الله

ﷺ ذات مبارک ته کوم عظمت او رفعت ورکړی وو هغه په هر وخت د رسول الله ﷺ قد ته هم ورکول کېدی، تر دې که چیري رسول الله ﷺ به د جګو خلکو په منځ کي ودرېدی نو الله ﷻ به د رسول الله ﷻ وجود تر ټولو زیات څرګندوی.

د رسول الله ﷺ رنګ نه بالکل سپین وو...... الخ: ددې مطلب دادی چي د رسول الله ﷺ رنګ نه بالکل د چونې په ډول سپین وو چي په هغه کي د سوروالي ځلا نه وه او نه ډېر غنم رنګه وو، بلکه داسي غنم رنګه وو چي هغه ته سور ویل کیږي، همدارنګه د رسول الله ﷺ د سر مبارک وېښتان نه دومره پیچلي وه لکه څرنګه چي د افریقایي او حبشي خلکو وي او نه بالکل سیده وه بلکه د دغه دواړو په منځ کي وه.

په مدینه کي د رسول الله ﷺ د قیام وخت لس کاله خو په اتفاق سره ثابت دی او په دې کي اختلافي روایت نسته مګر په رسالت باندي د فائز کېدو څخه وروسته په مکه کي د قیام د وخت په اړه اختلافي اقوال دی، په تحقیقي توګه چي کوم قول زیات صحیح منل سوی دی هغه ددیارلسو کالو وخت دی، په دې اعتبار د رسول الله ﷺ عمر مبارک درو شپیته کاله کیږي، په دغه روایت کي چي شپیته کاله ویل سوي دي نو ددې توجیه داده چي راوي په دغه روایت کي د کسور ذکر ته اهمیت نه ورکولو سره دیارلس کاله ته لس کاله وویل او درو شپیته کاله ته یې شپېته کاله وویل، ځکه چي په هغه زمانه کي په عامه توګه دا رواج وو چي د اعدادو بیانولو پر وخت به یې د کسور ذکر کول ضروري نه ګڼل.

د رسول الله ﷺ د سر مبارک د وېښتانو په اړه مختلف روایتونه دي، دوه روایتونه خو دلته نقل سول، په یوه روایت کي د دواړو غوږو تر نرمې پوري الفاظ دي او په بل روایت کي د اوږو نژدې یادونه ده، د روایتونو ددغه اختلاف سبب په اصل کي دادی چي کله به رسول الله ﷺ وېښتان په تیلو غوړولو او ژمونځولو سره سم کړل نو هغه وخت به وېښتان اوږده معلومېدل او کله چي به یې وېښتان نه غوړول نو هغه وخت به کوچني معلومېدل، همدارنګه په مجمع البحار کي لیکلي دي چي کله به د وېښتانو د سمولو ډېر وخت تېر سو نو په قدرتي توګه به وېښتان اوږده معلومېدل او کله چي به یې سم کړل نو دوېښتانو اوږدوالی به کمېدی، کوم چا چي په کوم حالت کي د رسول الله ﷺ وېښتان ولېدل د هغه مطابق روایت یې بیان کړ، د مجمع البحار ددغه روایت څخه دا معلومه سول چي رسول الله ﷺ به کله نا کله خپل وېښتان پرې کول او کوم چي د وېښتانو د خریلو تعلق دی نو ددې ثبوت په هیڅ روایت کي نه تر لاسه کیږي، مګر یوازي د حج او عمرې په وخت کي د رسول الله ﷺ د سر خریل ثابت دي.

سر مبارک یې غټ او ښښې غوښنې وې، د ښښو غوښنین کېدل د شجاعت او ثابت قدمی نښه ده. او د سر غټېدل د سرداری، عظمت او پوهې نښه ده ځکه په عربو کې د غټ سر سړي ته د عزت په سترګه کتل کېدل، ددې پر خلاف د کوچني سر کېدل د عیب او بې پوهې نښه ګڼل کېدل همدارنګه د رسول الله ﷺ دواړې تلې هم ډېرې غوښنې وې او دا هم د قوت او مېړانې نښه ګڼل کیږي.

﴿۵۵۳۵﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ كَانَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرْبُوعًا بَعِيدَ

د حضرت براء رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ میانه قده وو، د دواړو اوږو په منځ کې یې

مَا بَيْنَ الْمَنْكِبَيْنِ لَهُ شَعَرٌ يَبْلُغُ شَحْمَةَ أُذُنِهِ رَأَيْتُهُ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ لَمْ أَرَ شَيْئًا

پراختیا وه، د سر مبارک وریښتان یې د غوږونو د نرمۍ پورې وه، ما رسول الله ﷺ په سره جامه کې لیدلی وو (یعني په جامو کې یې سرې لیکې وې) ما د رسول الله ﷺ څخه زیات

قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ. متفق عليه وفي رواية لمسلم قال مَا رَأَيْتُ مِنْ ذِي لِمَّةٍ

ښکلې هیڅوک نه دی لیدلی. بخاري او مسلم. او د مسلم په یوه روایت کې دي چې براء رضي الله عنه

أَحْسَنَ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَعْرُهُ يَضْرِبُ مَنْكِبَيْهِ بَعِيدَ مَا بَيْنَ الْمَنْكِبَيْنِ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ وَلَا بِالْقَصِيرِ.

وویل ما هیڅ وریښتانو والا سړی په سره جامه کې د رسول الله ﷺ څخه غوره نه دی لیدلی او وریښتان یې تر اوږو مبارکو پورې وه دواړه وږې یې پراخې وې، رسول الله ﷺ نه ډېر اوږد او نه ډېر لنډ وو

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۶\ ۵۶۵، رقم: ۳۵۵۱، ومسلم ۴\ ۱۸۱۸، رقم: ۹۱- ۲۳۳۹.

تشریح: محدثینو د تحقیق وروسته لیکلي دي چې د سرو جامو څخه مراد دادی چې د رسول الله ﷺ پر بدن مبارک چې د کومې جامې لونګ او څادر وو، په هغه کې سرې لیکې وې، همدارنګه په کومو حدیثو کې چې د شنې جامې ذکر دی د هغه څخه هم دا مراد دی چې هغه جامه ددا سې ټوکر وه چې په هغه کې شنې لیکې وې.

په عربي کې د انسان د سر دوښتانو لپاره په عامه توګه درې الفاظ استعمالیږي یو جمه،

ددې څخه هغه وېښتان مراد دي چې د غوږو د نرميو څخه دومره لاندي وي چې اوږو ته رسيږي او كله ددغه لفظ اطلاق پر مطلق وېښتانو باندي كيږي كه هغه کوچني وي او كه لوی، دوهم لفظ د لمه دی ، دغه لفظ د وېښتانو د هغه زلفو لپاره استعماليږي چې د غوږو د نرميو څخه زيات تېر وي مګر اوږو ته نه رسيږي ، او دريم لفظ د وفره دی چې د غوږو تر نرميو پوري وي او د زړېدلو وېښتانو په معنی کي هم استعماليږي .

﴿۵۵۳۶﴾: وَعَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

حضرت سماک بن حرب رحمه الله د حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه څخه روايت کوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَلِيعَ الْفَمِ أَشْكَلَ الْعَيْنِ مَنْهُوسَ الْعَقِبَيْنِ قِيلَ لِسِمَاكٍ مَا

غټ خولی وو (په عربو کي د نارينه لپاره غټه خوله د تعريف وړ ده) او د سترګو مبارکو په سپينو کي يې سرخي وه ، پوندي يې کوچنۍ او کم غوښي وې، د سماک څخه پوښتنه وسول

ضَلِيعُ الْفَمِ قَالَ عَظِيمُ الْفَمِ قبل مَا أَشْكَلُ الْعَيْنِ قَالَ طَوِيلُ شَقِّ الْعَيْنِ قبل مَا مَنْهُوسُ الْعَقِبِ قَالَ قَلِيلُ لَحْمِ الْعَقِبِ. رواه مسلم.

چې ضليع الفم څه ته وايي ده وويل غټه خوله لرونکي ، ورته وويل سول چې اشكل العين څه ته وايي ده وويل چې د سترګو خانې يې اوږدې وې ، ورته وويل سول چې منهوش العقبين څه ته وايي، ده وويل چې د پونډۍ غوښي يې لږ وي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\ ۱۸۲۰، رقم: ۹۷- ۲۳۳۹.

د لغاتو حل: ضليع الفم: اي وسيعه (پراخه خوله). منهوش: اي مفرقهما.

تشريح: د پراخي خولې څخه مراد دادی چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د خولې کاسه لويه وه او دا شی په عربو کي د نارينوو لپاره د تعريف وړ ګڼل کيږي او کله چې د يو چا خوله کوچنۍ وي نو دا عيب ګڼل کيږي او ځينو حضراتو د پراخي خولې څخه فصاحت او بلاغت مراد اخيستی دی .

د سترګو په سپينوالي کي سوروالی، ددې څخه مراد دادی چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په سترګو مبارکو کي سرې ليکي زياتي ځرګنده وي ، ځرګنده دي وي چې حضرت سماک رحمه الله عليه چې د اشكل العين کومه معنی بيان کړې ده چې د سترګو لوی کېدل نو دا د هغه سهوه ده اصل معنی هغه ده چې په ترجمه کي ذکر سوې ده ، د لغتو ټولو امامانو دغه معنی ليکلې ده .

﴿۵۵۳۷﴾: وَعَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ أَبْيَضَ مَلِيحًا مُقَصَّدًا. رواه مسلم.

د حضرت ابو طفيل رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما رسول الله ﷺ وليدی چي سپين مالگين رنگی وو او په ټولو اعضاوو او اوصافو کي تناسب وو. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۴\۱۹۲۰، رقم: ۹۹- ۲۳۴۰،

د لغاتو حل: مقصدا: اى متوسطا معتدلا (درميانه)

رسول الله ﷺ خضاب (نکريزي) نه دي استعمال کړي

﴿۵۵۳۸﴾: وَعَنْ ثَابِتٍ قَالَ سُئِلَ أَنَسٌ عَنْ خِضَابِ رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّهُ لَمْ يَبْلُغْ مَا يَخْضِبُ لَوْ شِئْتُ أَنْ أَعُدَّ شَمَطَاتِهِ فِي لِحْيَتِهِ. وفي رواية لَوْ شِئْتُ أَنْ أَعُدَّ شَمَطَاتٍ كُنَّ فِي رَأْسِهِ فَعَلْتُ. متفق عليه وفي رواية لمسلم إِنَّمَا كَانَ الْبَيَاضُ فِي عَنْفَقَتِهِ وَفِي الصُّدْغَيْنِ وَفِي الرَّأْسِ نَبْذٌ.

د حضرت ثابت رضي الله عنه څخه روايت دی چي د حضرت انس رضي الله عنه څخه د رسول الله ﷺ د خضابو په اړه پوښتنه وسول نو هغه وويل: رسول الله ﷺ دومره عمر ته نه وو رسيدلی چي خضاب يې لګولی وای که ما غوښتلي وای چي د رسول الله ﷺ د ږيري مبارکي سپين وريښتان وشميرم نو شمير کړي به مي وای، او په يوه

روايت کي داسي دي که ما هغه سپين وريښتان شميرلای کوم چي د رسول الله ﷺ په سر مبارک کي وه نو ما به شميرلي وای. بخاري او مسلم.. او د مسلم په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي سپين وريښتان د رسول الله ﷺ د ږيري مبارکي په لاندينۍ برخه کي او څه په سر مبارک کي وه.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰\۳۵۱، رقم: ۵۸۹۵. ومسلم ۴\۱۸۲۱، رقم: ۱۰۳- ۲۳۴۱.

تشريح: د رسول الله ﷺ عمر مبارک دومره چيري وو.....الخ: ددې څخه مراد دادی چي د رسول الله ﷺ وصال په کوم عمر کي وسو هغه داسي عمر نه وو چي په هغه کي پر سرېي باندي سپين ږيرتوب خپور سي، دغه عمر ته د سپين ږيرتوب پيل ويل کيږي، څرګنده ده چي په دغه

عمر کي د رسول الله ﷺ وېښتان مبارک دومره سپين سوي نه وه چي د خضاب (نکريزو) ضرورت ورته پېښ سوی وي؛ کوم لږ وېښتان چي سپين سوي وه د هغو مقدار دومره کم وو چي د ليري څخه نه معلومېدل.

د رسول الله ﷺ بدن مبارک

﴿۵۵۳۹﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَزْهَرَ اللَّوْنِ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ رنګ ځلانده وو

كَأَنَّ عَرَقَهُ اللُّؤْلُؤُ إِذَا مَشَى تَكَفَّأَ وَلَا مَسِسْتُ دِيبَاجَةً وَلَا حَرِيرًا أَلْيَنَ مِنْ

او د رسول الله ﷺ خوله (عرق) د ملغلرو په شان وه، رسول الله ﷺ چي به پر لاره تلی نو د مخ په لور به کښته وو او ما دیباج او د ریښم هیڅ جامه

كَفِّ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا شَمِمْتُ مِسْكًا وَلَا عَنْبَرَةً أَطْيَبَ مِنْ

رَائِحَةِ النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. متفق عليه.

د رسول الله ﷺ د ورغوي څخه زيات نرمه نه ده ليدلې او ما هيڅ مشک او عنبر داسي نه دي بوی کړي چي په هغه کي د نبي کريم ﷺ د بدن مبارک څخه زياته خوشبويي وي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٥٦٦، رقم: ٣٥٦١، ومسلم ٤\١٨١٥، رقم: ٨٢- ٢٣٣٠.

د لغاتو حل: تكفا: اى تمايل الى قدام. (مخته خوا ته ميل)

تشريح: مخته په کښته کېدو سره تلل، ددې مطلب دادی چي د رسول الله ﷺ په تګ کي يو خاص ډول وقار وو چي په هغه کي خاکساري شامله وه او دا تګ داسي وو لکه يو سړی چي د لوړي څخه راکښته کيږي، يا ددې جملې دا معنی ده چي رسول الله ﷺ به کله تګ کوی نو داسي به يې قدم پورته کوی لکه يو بهادر او قوي سړی چي قدم پورته کوي، داسي نه وه چي د تللو په وخت کي به د رسول الله ﷺ په تګ کي ناتواني محسوس کېدل يا پر مځکه باندي د پښو په کشولو سره به تلی.

د رسول الله ﷺ خوله مبارکه

﴿۵۵۴۰﴾: وَعَنْ أُمِّ سُلَيْمٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان ياتيها فيقيل

د حضرت ام سلیم (رض) څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به زموږ کره تشریف راوړی او غرمه

عندها فتبسط نطعا فيقيل عليه وكان كثير العرق فكان تجمع عرقه

به یې آرام کوی ، هغې به د پوست بستره ورته اواره کړه او رسول الله ﷺ به پر هغې قیلوله کول او پر رسول الله ﷺ به خوله زیاته راتلل هغې به یې خوله یو ځای کول

فتجعله في الطيب فقال النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ ما هذا

او په خپلو عطرو کي به یې یو ځای کول ، یوه ورځ رسول الله ﷺ هغه په جمع کولو ولیدل نو پوښتنه یې ځیني وکړه اې ام سلیم دا څه دي ؟

قالت عرقك نجعله في طيبنا وهو من اطيب الطيب وفي رواية قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ نَرْجُو بَرَكَتَهُ لِصِبْيَانِنَا قَالَ أَصَبْتِ. متفق عليه.

هغې ورته وويل ستاسو دا خوله موږ په خپله خوشبويي ګډوو او دا خوله غوره خوشبويي ده ، او په يوه روايت کي داسي دي چي ام سليم وويل اې دالله رسوله ! موږ دا خوله ماشومانو لپاره دبرکت باعث ګڼو ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل تا ربنتيا وويل او ښه دي وويل . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۷۰، رقم: ۶۲۸۱، ومسلم ۱۴\۱۸۱۵، رقم: ۸۳-۲۳۳۱.

د لغاتو حل: نطعا : كعنب بساط من الاديم. (د پوست بستره)

تشريح: بي بي ام سليم رضي الله عنها د حضرت انس رضي الله عنه مور ده چي د رسول الله ﷺ خاص خادم وو ، نوموړې ډېره هوښياره او فاضله ښځه وه، الله جل جلاله خپل، د خپل دين او د خپل رسول ﷺ د مينې زياته برخه هغې ته ورکړې وه ، د يو رضاعي يانسبي قرابت په وجه د رسول الله ﷺ د محرم ښځو څخه وه ځکه رسول الله ﷺ د غرمې په وخت کي کله ناکله د هغې په کور کي د غرمې خوب کوی

د ماشومانو سره مينه

﴿۵۵۴۱﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ سره

صَلَاةَ الْأُولَى ثُمَّ خَرَجَ إِلَى أَهْلِهِ وَخَرَجْتُ مَعَهُ فَاسْتَقْبَلَهُ وِلْدَانٌ فَجَعَلَ

د ماپښين لمونځ وکړ، بیا رسول الله ﷺ خپل کورته د تلو لپاره د مسجد څخه ووتی او زه هم د مسجد څخه راووتم، د رسول الله ﷺ مختهیو څو هلکان راغلل، رسول الله ﷺ

يَمْسَحُ خَدَّيْ أَحَدِهِمْ وَاحِدًا وَاحِدًا قَالَ وَأَمَّا أَنَا فَمَسَحَ خَدِّي قَالَ فَوَجَدْتُ

د هر یوه پر مخ لاس مبارک را تیر کړ زما پر مخ یې هم لاس راتیر کړ ما د رسول الله ﷺ مبارک

لِيَدِهِ بَرْدًا أَوْ رِيحًا كَأَنَّمَا أَخْرَجَهَا مِنْ جُؤْنَةِ عَطَّارٍ. رواه مسلم وذكر حديث جابر سموا باسمي في باب الاسامي وحديث السائب بن يزيد نظرت الى خاتم النبوة في باب احكام المياه. رواه مسلم.

لاس یخ او خوشبودار محسوس کړي ما فکر وکړی چي رسول الله ﷺ اوس د عطرو د دبلي څخه لاس را ایستلی دی. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\ ۱۹۱۴، رقم: ۸۰- ۲۳۲۹.

د لغاتو حل: بردا: اي راحة. جؤنة: اي سلته او حقنة. (دبلی، کوتی)

تشريح: (و اما انا فمسح خدي) او بیا یې زما پر باړخوګانو لاس راتېر کړ، په دغه جمله کي د خدي لفظ د دال په زبر او د یاء په جزم سره د مفرد په صیغه دی او په ځینو نسخو کي دغه لفظ د دال په زبر او د یا په تشدید سره د تثنیه لفظ دی لکه څرنګه چي د ترجمې څخه څرګنده سول، مګر ملا علي قاري رحمة الله عليه دا لیکلي دي چي په اکثرو نسخو کي دغه لفظ د تثنیې په صیغه دی او په یوه نسخه کي د مفرد په صیغه دی چي د هغه څخه جنس مراد دی.

دلته په حدیث کي د رسول الله ﷺ د بدن مبارک د خوشبویي یادونه ده چي د هغه څخه دا څرګندیږي چي د رسول الله ﷺ بدن مبارک خوشبويي لرونکی وو، کله چي به رسول الله ﷺ خوشبويي استعمال نه کړل نو بیا به هم د رسول الله ﷺ د بدن مبارک څخه خوشبويي راتلل مګر ددې سره رسول الله ﷺ به خوشبويي هم استعمالول چي د ملائکو سره د یو ځای کېدو، د وحي ترلاسه کولو او د مسلمانانو سره د ناستي په وخت کي زیات معطر وي.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د رسول الله ﷺ قد مبارک

﴿۵۵۴۲﴾: عَنْ عَلِيّ بن ابي طالب قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت علي ابن ابي طالب رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ

ليس بِالطَّوِيلِ وَلَا بِالْقَصِيرِ ضَخْمَ الرَّأْسِ وَاللِّحْيَةِ شَثْنَ الْكَفَّيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ

نه جګ وو او نه ټيټ، سر مبارک يې غټ وو او ږيره مبارکه يې ګڼه وه، ورغوي او پښې مبارکي يې غوښني وې،

مشربا حمرة ضَخْمَ الْكَرَادِيسِ طَوِيلَ الْمَسْرُبَةِ إِذَا مَشَى تَكَفَّأَ تَكَفُّؤًا كَأَنَّمَا

رنګ مبارک يې سور او سپين وو، د هډوکو بندونه يې غټ وه د سينې څخه تر نامه پوري د

انْحَطَّ مِنْ صَبَبٍ لَمْ أَرَ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح.

وريښتانو يوه اوږده ليکه وه، کله چي به رسول الله ﷺ تلی نو د مخ طرف ته به يې ميلان (د زړه غوښتنه) وو لکه د لوړي څخه چي څوک مخ پر کښته ځي، ما د رسول الله ﷺ په شان بل څوک نه مخکي او نه وروسته ليدلی دی، پر رسول الله ﷺ دي د الله رحمتونه او سلامونه وي. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۵۸، رقم: ۳۶۳۷.

د لغاتو حل: المسربة: الشعر المستدق الذي ياخذ من الصدر الى السرة. (د سينې څخه تر نامه وېښتان)

تشريح: مخته په کښته کېدو سره به تلی، ددې يو مطلب خو هغه دی چي مخکي تېر سو، او رسول الله ﷺ به د قوي او زړه ور خلکو په ډول تلی، يعني په قوت سره به يې پښې د مځکي څخه پورته کولې او اېښودلې، او ځينو حضراتو دا مطلب بيان کړی دی چي د رسول الله ﷺ په تګ کي کبر او غرور نه وو بلکه د مسکينۍ او خاکسارۍ تګ به يې اختيار وی.

﴿۵۵۴۳﴾: وَعَنْهُ كَانَ إِذَا وَصَفَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمْ يَكُنْ بِالطَّوِيلِ

د حضرت علي بن ابي طالب ﷺ څخه روايت دی چې کله به د ده د رسول الله ﷺ وصف بيانوی نو فرمايل به يې: رسول الله ﷺ نه جګ وو

الْمُمَّغِطِ وَلَا بِالْقَصِيرِ الْمُتَرَدِّدِ وَكَانَ رَبْعَةً مِنَ الْقَوْمِ وَلَمْ يَكُنْ بِالْجَعْدِ الْقَطَطِ وَلَا

او نه ټيټ بلکه د متوسط قد خاوند وو په قوم کې، وربښتان مبارک يې نه ګڼ وه او نه بالکل

بِالسَّبِطِ كَانَ جَعْدًا رَجِلًا وَلَمْ يَكُنْ بِالْمُطَهَّمِ وَلَا بِالْمُكَلْثَمِ وَكَانَ فِي الْوَجْهِ تَدْوِيرٌ

سيده بلکه څه ګڼ وه، نه زيات غټ اندامو والا وو نه بالکل نری او کمزوری، مخ مبارک يې

أَبْيَضُ مُشْرَبٌ أَدْعَجُ الْعَيْنَيْنِ أَهْدَبُ الْأَشْفَارِ جَلِيلُ الْمُشَاشِ وَالْكَتَدِ أَجْرَدُ ذُو

غونډ او سور سپين وو، سترګې مبارکې يې توري وې او بانوګان يې اوږده وه د هډوکو سرونه يعني بندونه يې غټ وه او اوږې يې غټې وې،

مَسْرُبَةٍ شَثْنُ الْكَفَّيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ إِذَا مَشَى تَقَلَّعَ كَأَنَّمَا يَمْشِي فِي صَبَبٍ وَإِذَا الْتَفَتَ

پر بدن مبارک يې وربښتان نه وه يوازې د وربښتانو يو خط وو چې د سينې مبارکې څخه تر نامه پورې تللی وو، لاس او پښې يې غوښين وه د تلو لپاره به يې قدم په قوت سره پورته کوی لکه د لوړې څخه چې کښته ته راتلی او کله چې به يې يو کار ته کتل

الْتَفَتَ مَعًا بَيْنَ كَتِفَيْهِ خَاتَمُ النُّبُوَّةِ وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ أَجْوَدُ النَّاسِ صَدْرًا

نو پوره به متوجه کيدی د دواړو اوږو په منځ کې يې د نبوت مهر وو او دی خاتم النبيين وو، په خلکو کې زيات پراخ زړه والا، سخي

وَأَصْدَقُ النَّاسِ لَهْجَةً وَأَلْيَنُهُمْ عَرِيكَةً وَأَكْرَمُهُمْ عِشْرَةً مَنْ رَآهُ بَدِيهَةً هَابَهُ

د ژبې رښتونی او په ډيرو صفا الفاظو کې به يې خبرې کولې، د طبيعت د لحاظ څخه ډير نرم او د قوم د لحاظ څخه ډير شريف او بزرګ وو، چا چې به ناڅاپه وليدی نو پر هغه به هيبت راتلی او

وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ يَقُولُ نَاعِتُهُ لَمْ أَرَ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ صلى الله عليه

وسلم . رواه الترمذي.

کوم چا چي به ورسره شناخت او محبت ساتی نو رسول الله ﷺ به ورسره محبت کوی ، د رسول الله ﷺ صفتونه بیانونکی حضرت علي رضي الله عنه وايي چي ما د رسول الله ﷺ په شان بل څوک نه مخکي او نه وروسته لیدلی دی، پر رسول الله ﷺ دي د الله جل جلاله رحمتونه وي . ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۵۹، رقم: ۳۶۳۸.

د لغاتو حل: المطهم: ای الفاحش السمين. المكلثم: المدور وجهه غاية التدير (گردی مخ). ادعج: ای اسود العينين مع سعتهما (تور سترگی).

تشريح: پر بدن مبارک يې وېښتان نه وه...الخ: د دغه جملې څخه په ظاهره دا معلومېږي چې د سينې څخه تر نامه پوري د وېښتانو د يوې ليکي څخه ماسوا د رسول الله ﷺ پر بدن مبارک بل ځای وېښتان نه وه، او د ځينو روايتو څخه دا معلومېږي چې د سينې يا نامه څخه ماسوا هم پر ځينو ځايو باندي لکه مړوند، موټ، پنډۍ او څنګلو باندي وېښتان وه ، نو دا ويل کيږي چي دلته د اجرد لفظ د اشعر په مقابله کي استعمال سوی دی او د اشعر څخه مراد هغه سړی وي چي د هغه پر ټول بدن وېښتان وي او اجرد هغه سړي ته ويل کيږي چي د هغه پر ټول بدن وېښتان نه وي.

.... نو د ټول بدن سره به متوجه کېدی. ددې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به راسته او چپه خوا ته چا ته کتل يو يوې خوا ته به متوجه کېدی، او په بې پرواهي سره به يې چا ته نه کتل بلکه په پوره توګه سره به هغه ته متوجه کيدی، يا دا مطلب دی چي راسته او چپه خوا ته د متوجه کېدو لپاره د خلکو په ډول يوازي غاړه يې نه ګرځول بلکه د يو همدرد په ډول يې خپل مخ مبارک په ګرځولو سره د ټول بدن په تاوېدو سره هغه ته کتل او د خپلي پوره توجه اظهار يې به يې کوی.

د زړه د سخي څخه مراد دادی چي رسول الله ﷺ به په ځان او مال سره سخاوت کوی چي د هغه يو فطري جذبه او محض د اخلاص تقاضا وه نه د ښووني او ځان ليدني لپاره ، يادا چي په زور او جبر به رسول الله ﷺ سخاوت کوی، ملا علي قاري رحمه الله ددې معنی دا ليکلې ده که چيري د اجود لفظ د جورت څخه ماخوذ وګڼل سي نو په دغه صورت کي به مطلب دا وي چي رسول الله ﷺ به د خپلو ملګرو د ناخوښو خبرو او ناخوښو کړنو څخه نه په تکليف کېدی ، او که چيري د اجود لفظ د جود څخه ماخوذ وګڼل سي چي د هغه معنی د ورکړي او بخښني ده نو بيا به مطلب دا وي چي رسول الله ﷺ د يو شي په ورکولو کي هيڅ بخل هم نه کوی که هغه مال وو يا

علم او اخلاقي روزنه وي . همدارنګه په ژبه ربښتوني وو، يوه معنی خو يې هغه ده چي د ترجمې څخه څرګنده ده چي د رسول الله ﷺ څخه زيات ربښتونی او حق ويونكي بل هيڅوک نه وو او د لفظ لهجة د رعايت څخه يوه معنی دا هم كيدای سي چي د رسول الله ﷺ خبري اتري ډيري باوقاره او لهجه يې ډېره په زړه پوري او ژبه يې ډېره پاكه وه ، د الفاظو ادا كول به يې ډير مناسب او د ځای سره سم وه .

چا چي به رسول الله ﷺ په اول وار وليدی..... الخ: ددې مطلب دادی چي كله به يو څوک د رسول الله ﷺ په ذاتي صفتونو ، خصلتونو او اخلاقي طرز خبر نه وو او په اول وار به يې د رسول الله ﷺ سره ولېدل نو پر هغه به د رسول الله ﷺ د باوقار شخصيت دومره رعب خپور سو چي هغه به ېېره محسوس كړل مګر كله چي به د رسول الله ﷺ په مجلس كي كښېنستی او د رسول الله ﷺ د اخلاقو او طبيعت تجربه به يې تر لاسه كړل او د رسول الله ﷺ د صحبت اثر به يې محسوس كړ نو يو دم به د رسول الله ﷺ د ميني بنديوال سو .

د رسول الله ﷺ خوشبويي

﴿۵۵۴۴﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَسْلُكْ طَرِيْقًا فَيَتْبَعُهُ أَحَدٌ إِلاَّ عَرَفَ أَنَّهُ قَدْ سَلَكَهُ مِنْ طِيْبِ عَرْقِهِ أَوْ قَالَ مِنْ رِيْحِ عَرْقِهِ. رواه الدارمي.

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي كله به رسول الله ﷺ پر يو لاره تير سو نو دده مبارک څخه وروسته چي به يو څوک پر هغه لاره تير سو نو هغه ته به معلومه سوه چي رسول الله ﷺ پر دغه لاره تير سوی دی ، يعني د رسول الله ﷺ د بدن د خولې د خوشبويي څخه يا د رسول الله ﷺ د خولې د خوشبو داره هواء څخه به هغه معلومه كړه . دارمي

تخريج: سنن الدارمي : ۱\۴۵، رقم: ٦٦.

تشريح: (او قال): دا د راوي شک دی چي په دغه وخت كي يې د من طيب عرفه الفاظ وويل او كه د من ريح عرقه، په دواړو صورتو كي مفهوم يو دی .

د عرف لغوي معنی د بوی ده كه هغه خوشبويي وي يا بدبويي وي، مګر دغه لفظ زيات وختونه د خوشبويي لپاره استعماليږي، په هر حال د حديث مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به پر كومه لار تېر سو نو د بدن مبارک يا دخولې په خوشبويي سره به په ټوله لاره كي خوشبويي پورته كېدل ، څوک چي به د رسول الله ﷺ وروسته پر هغه لار تېر سو نو هغه خاص خوشبويي به

يې محسوس کړل چي رسول الله ﷺ پر دغه لار تېر سوی دی او دغه خوشبويي به د رسول الله ﷺ د ذات مبارک وه نه دا چي د رسول الله ﷺ په جامو يا بدن باندي نوره وهل سوې خوشبويي.

د رسول الله ﷺ بدن د لمر په ډول وو

﴿۵۵۴۵﴾: وَعَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بن عمار بْنِ يَاسِرٍ قَالَ قُلْتُ لِلرَّبِيعِ بِنْتِ مَعُوِّذِ بْنِ عَفْرَاءَ صِفِي لِنَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ يَا بُنَيَّ لَوْ رَأَيْتَهُ رَأَيْتَ الشَّمْسَ طَالِعَةً. رواه الدارمي.

د حضرت ابوعبيده بن محمد بن عمار بن ياسر رضی الله عنه څخه روايت دی چي ما بي بي ربيع بنت مسعود بن عفراء ته وويل: ته موږ ته د رسول الله ﷺ صفت بيان کړه، هغې وويل: زويه! که تا رسول الله ﷺ ليدلی وای نو ويلي به دي وای چي لمر راختلی دی، دارمي

تخريج: سنن الدارمي ۱\ ۴۴، رقم: ۶۰.

تشريح: مطلب دادی چي د رسول الله ﷺ داسي دبدبه او جلال وو او د رسول الله ﷺ وجود مبارک دومره له نوره ډک وو چي رسول الله ﷺ ته کتل لکه ځلانده لمر ته کتل داسي وه.

د سپوږمۍ څخه غوره

﴿۵۵۴۶﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جابر بن سمره رضی الله عنه څخه روايت دی چي ما رسول الله ﷺ وليدی

فِي لَيْلَةٍ إِضْحِيَانٍ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِلَى

د سپوږمۍ په شپه کله به مي سپوږمۍ ته کتل او کله به مي رسول الله ﷺ ته کتل، دغه وخت

الْقَمَرِ وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ حَمْرَاءُ فَإِذَا هُوَ عِنْدِي أَحْسَنُ مِنَ الْقَمَرِ. رواه الترمذي.

رسول الله ﷺ سره جامه اغوستې وه او ما ته د رسول الله ﷺ حسن او ښکلا تر سپوږمۍ ښکلې معلوميده. ترمذي او دارمي

تخريج: سنن الترمذي ۵\ ۱۰۹، رقم: ۲۸۱۱، والدارمي ۱\ ۴۴، رقم: ۵۷.

لغاتو حل: اِضحيان: اي مقمرة من اولها الى اخرها. (سر تر پايه سپوږمۍ)

تشريح: د رسول الله ﷺ ښکلا ته د سپوږمۍ څخه زيات ځکه ويل سوي دي چي سپوږمۍ خو د يو خاص نوعيت صرف ظاهري حسن لري حال دا چي د رسول الله ﷺ پر ذات مبارک باندي د ظاهري حسن او ښکلا څخه ماسوا د بې مثاله حسن او ښکلا عکس هم وو ، پاته سوه دا خبره چي حضرت جابر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د ښکلا اظهار د (زما په نزد) په الفاظو سره ولي مقيد کړ، نو دد دې مقصد دد دې څخه ماسوا بل هيڅ نه وو چي هغه د خپل ذاتي جذباتو او ميني اظهار وکړ ، په حقيقت کي حضرت جابر رضي الله عنه نه بلکه د ټولو انسانانو په نزد د رسول الله ﷺ ښکلا د سپوږمۍ تر ښکلا زياته وه .

د رسول الله ﷺ تګ

﴿۵۵۴۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ مَا رَأَيْتُ شَيْئًا أَحْسَنَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما تر رسول الله ﷺ ښکلی هيڅ شی نه دی ليدلی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَأَنَّ الشَّمْسَ تَجْرِي فِي وَجْهِهِ وَمَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَسْرَعَ فِي مِشْيَتِهِ

لکه لمر چي د رسول الله ﷺ په مبارک مخ کي جاري وو او نه ما د رسول الله ﷺ څخه تيز تګ کونکی څوک ليدلی دی ګويا مځکه د رسول الله ﷺ لپاره را ټوله سوې وه،

مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَأَنَّمَا الْأَرْضُ تُطْوَى لَهُ إِنَّا لَنُجْهِدُ أَنْفُسَنَا وَإِنَّهُ لَغَيْرُ مُكْتَرِثٍ. رواه الترمذي.

موږ به د رسول الله ﷺ سره د تلو کوښښ کوی مګر رسول الله ﷺ به په بې پرواهۍ (يعني عادي تګ) سره تلی . ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۶۳، رقم: ۳۶۴۸.

تشريح: موږ به د رسول الله ﷺ سره د تلو کوښښ کوئ ... الخ: دد غه جملې په ذريعه حضرت ابو هريره رضي الله عنه دې ته اشاره وکړل چي کله موږ له رسول الله ﷺ سره پر لاره تللو نو موږ به په پوره هڅه او کوښښ سره خپل تګ زياتوی او رسول الله ﷺ ته رسېدل موغوښتل مګر رسول الله ﷺ به بېله تکلف کولو په خپل معمولي تګ سره تر ټولو مخکي وو ، دا د رسول الله ﷺ معجزه وه چي نور خلک به په ځغاسته هم د رسول الله ﷺ د معمولي تګ برابر نه وه .

د رسول الله ﷺ پنډۍ، سترګي او مسکا

﴿۵۵۴۸﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ فِي سَاقَيْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُمُوشَةٌ وَكَانَ لَا يَضْحَكُ إِلَّا تَبَسُّمًا وَكُنْتُ إِذَا نَظَرْتُ إِلَيْهِ قُلْتُ أَكْحَلُ الْعَيْنَيْنِ وَلَيْسَ بِأَكْحَلَ. رواه الترمذي.

د حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ پونډۍ مبارکي نرمي او نازکي وې، هيڅکله به يې په قهقهه نه خندل بلکه په مسکا سره به يې خندل، کله چي به ما رسول الله ﷺ ته وکتل نو په خپل زړه کي به مي ويل چي رسول الله ﷺ رانجه په سترګو کي اچولي دي حال دا چي رسول الله ﷺ به رانجه په سترګو کي نه وه اچولي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۶۲، رقم: ۳۶۴۵.

د لغاتو حل: جُموشة: اى دقة ولطافة مناسبة لسائر اعضائه. (د ټولو اندامونو نرموالی)

تشريح: مطلب دادی چي د رسول الله ﷺ سترګي مبارکي په حقيقت کي د توروالي په وجه ډېري ښکلي معلوميدلې.

بسان سرمه سيه کرده خانه مردم
دو چشم تو که سياه اند سرمه ناکرده

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

د رسول الله ﷺ غاښونه مبارک

﴿۵۵۴۹﴾: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْلَجَ الثَّنِيَّتَيْنِ إِذَا تَكَلَّمَ رُئِيَ كَالنُّورِ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ ثَنَايَاهُ. رواه الدارمي.

د ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ مخکني دوه غاښونه مبارک پراخ وه چي خبري به يې کولې نو داسي به محسوس کيدل چي د دواړو مبارکو غاښو څخه يې نور وځي. دارمي

تخريج: سنن الدارمي ۱\۴۴، رقم: ۵۸.

د لغاتو حل: افلج: تباعد ما بين الاسنان (د غاښونو په منځ کي فاصله)

تشريح: مخامخ سربېره او لاندي دوو غاښو ته په عربي کي ثنيان او ثنايا وايي، ثنيان تثنيه ده او ثنايا جمع ده، همدارنګه دغه دواړو غاښو راسته او چپه خوا ته چي کوم دوه غاښونه دي

هغه ته رباعيات وايي، د حديث څخه معلومه سول چي د رسول الله ﷺ د مخ دوه غاښونه د يو بل سره موښتي نه وه بلکه د دواړو په منځ کي خالي ځای وو ، او د حديث د الفاظو څخه دا هم مفهوم کيږي چي دغه خالي ځای يوازي په سربېره غاښو کي نه وو بلکه د لاندي په غاښو کي هم وو .

د خوښي د اظهار طريقه

﴿۵۵۵۰﴾: وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّ وجهه قِطْعَةُ قَمَرٍ وَكُنَّا نَعْرِفُ ذٰلِكَ. متفق عليه.

د حضرت کعب بن مالک رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به پر رسول الله ﷺ د يو خوشحالی حالت راغلی نو مخ مبارک به يې داسي معلوميدی لکه د سپوږمۍ ټوټه او موږ ددې څخه خبر وو . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٥٦٥، رقم: ٣٥٥٦، ومسلم ۴\۲۱۲۰، رقم: ۵۳- ۲۷۶۹.

د لغاتو حل: ولوا: من ولي الامر يليه، اى كونوا والي امر اخيكم.

تشريح: د حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چي د رسول الله ﷺ د مخ مبارک تازګي او ځلا په لېدو سره به سړی پوهيدی چي دغه وخت رسول الله ﷺ ډېر خوشحاله دی او د رسول الله ﷺ د خوشحالی او مسرت دغه علامه به پر مخ مبارک داسي څرګنده وه چي هغه وخت به يوازي زه نه بلکه ټول خلک په دې خبره پوهېدل .

په تورات کي د نبي ﷺ صفت

﴿۵۵۵۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ غُلَامًا يَهُودِيًا كَانَ يَخْدِمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو يهودي هلک به د رسول الله ﷺ خدمت کوی ،

فَمَرِضَ فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُوْدُهُ فَوَجَدَ أَبَاهُ عِنْدَ رَأْسِهِ يَقْرَأُ

يو وار هغه هلک ناروغ سو نو رسول الله ﷺ د هغه پوښتني ته ورغلی ، رسول الله ﷺ وليدل چي د هغه هلک پلار د هغه سر ته ناست دی

التَّوْرَاةَ فَقَالَ لَهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا يَهُوْدِيُّ أُنْشِدُكَ بِاللّٰهِ الَّذِيْ

تورات وايي ، رسول الله ﷺ د هغه پلار ته وفرمايل : اې يهودي! زه په خدای جل جلاله سره قسم

أَنْزَلَ التَّوْرَاةَ عَلٰى مُوْسٰى هَلْ تَجِدُ فِي التَّوْرَاةِ نَعْتِيْ وَصِفَتِيْ وَمَخْرَجِيْ قَالَ لاَ قَالَ

درکوم چي هغه پر موسی علیه السلام تورات نازل کړی دی ایا ته په تورات کي زما د صفتونو او زما د پیدا کیدو حال هم وینې، هغه وویل :یا، هغه هلک وویل :

الْفَتٰى بَلٰى وَاللّٰهِ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ إِنَّا نَجِدُ لَكَ فِي التَّوْرَاةِ نَعْتَكَ وَصِفَتَكَ وَمَخْرَجَكَ

هو قسم په خدای اې د الله رسوله ! موږ ستاسو صفات ستاسو اوصاف او ستاسو د پیدا کیدو حال په تورات کي وینو

وَإِنِّيْ أَشْهَدُ أَنْ لاَّ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَأَنَّكَ رَسُوْلَ اللّٰهِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِأَصْحَابِهِ أَقِيْمُوْا هٰذَا مِنْ عِنْدِ رَأْسِهِ وَلُوْا أَخَاكُمْ . رواه البيهقي في دلائل النبوة.

او زه ددې شاهدي او اعتراف کوم چي د الله جل جلاله څخه ماسیوا بل څوک د عبادت وړ نه سته او تاسو د الله تعالی ربښتونی رسول یاست ، د دې اوریدو سره رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته وفرمایل دده پلار دده د سر څخه ولاړ کړئ او تاسو د خپل ورور والي او ساتونکي جوړ سئ. بیهقي

تخريج: رواه البيهقي في دلائل النبوة.

تشريح: زما د وتلو، یو مطلب خو د هیواد یعني مکې څخه په هجرت کولو مدینې ته راتلل دي او دا هم کیدای سي چي لفظ د مخرج دلته د بعث په معنی کي وي.

د نعت او صفت په لغوي توګه یوه معنی ده، یوازي دا فرق دی چي دلته د نعت څخه مراد درسول الله ﷺ ذاتي او باطني اوصاف دي او د صفت څخه ظاهري اوصاف مراد دي.

درسول الله ﷺ بعثت د الله جل جلاله درحمت ظهور دی

﴿۵۵۵۲﴾: وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَحْمَةٌ مُّهْدَاةٌ. رواه الدارمي والبيهقي في شعب الإيمان.

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : زه د الله جل جلاله رالیږل سوی رحمت یم. دارمي او بیهقي.

تخريج: سنن الدارمي ۱\۲۱، رقم: ۱۵. والبيهقي في شعب الايمان ۲\۱۶۴، رقم: ۱۴۴۶.

تشريح: د رسول الله ﷺ ددغه وینا مطلب دادی چي زما وجود، زما رسالت او زما راوړی دین

د الله ﷻ هغه عظیم رحمت دی چي هغه د ټولو کائناتو لپاره د تحفې په توګه دنیا ته را واستوی، کومو خلګو چي د الله ﷻ دغه تحفه قبوله کړل نو هغوئ کامیاب سول او چا چي قبوله نه کړل نو هغوئ په تاوان کي پاته سول، دغه ارشاد د مضمون په اعتبار د قرآن کریم د دغه الفاظو عکس دی:

وما ارسلناک الا رحمة للعالمین.

ژباړه: (اې محمد ﷺ!) موږ تاسو د ټولي نړۍ لپاره رحمت را لېږلي یاست.

د دغه حدیث څخه د امت محمدي عظمت او کرامت څرګندېږي ځکه چي شاهي تحفه هغه خلکو ته ورکول کیږي چي باعظمته او باکرامته وي.

==========

بَابُ فِيْ اَخْلاَقِهِ وَشِمَائِلِهِ ﷺ

(د رسول الله ﷺ د اخلاقو او عاداتو بیان)

اخلاق د خُلق جمع ده او معنی یې د طبعي خصلت او باطني وصف ده، او همدارنګه شمائل د شمال جمع ده چي معنی یې د عادت او خوی ده، په تېر سوي باب کي د کتاب مؤلف د رسول الله ﷺ د ظاهري شکل او صورت سره اړوند حدیثونه نقل کړل چي هغه ته صورت او خلق ویل کیږي، اوس د دغه باب په قائمولو سره هغه حدیثونه نقل کړل سوي دي چي په هغو کي د رسول الله ﷺ باطني اوصاف او خصائل ذکر سوي دي، چي هغه په سیرت او اخلاق سره تعبیر کیږي، د باطني اوصافو یا سیرت او خلق څخه مراد مهربانه، شجاعت، سخاوت، نرمي، مینه، تحمل، تواضع، رحم، کرم، شرم، حیاء او داسي نور دي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

بې مثله اخلاق

﴿۵۵۵۳﴾: عَنْ اَنَسٍ قَالَ خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ فَمَا قَالَ لِي أُفٍّ وَلَا لِمَ صَنَعْتَ وَلَا أَلَّا صَنَعْتَ. متفق علیه.

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما لس کاله د رسول الله ﷺ خدمت وکړ، رسول الله ﷺ

هيڅکله ما ته اُف هم نه دي کړي او نه يې هيڅکله دا وفرمايل چې تا دا کار ولې وکړ او يا دا کار دې ولې ونه کړ. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰\۴۵۶، رقم: ۶۰۲۸، ومسلم ۴\۱۸۰۴، رقم: ۵۱- ۲۳۰۹.

تشريح: د مسلم په روايت کې د نهه کالو الفاظ دي، په هرحال رسول الله ﷺ چې د مکې څخه هجرت وفرمايه او مدينې ته ولاړې نو هغه وخت د حضرت انس رضي الله عنه عمر سره له اختلافه اته کاله يا لس کاله وو، د هغه مور بي بي او د هغه ځيني قريبان چې د انصارو څخه وه، هغه يې رسول الله ﷺ ته راوست او د رسول الله ﷺ په خدمت کې يې ورکړ، حضرت انس رضي الله عنه د هغه ورځې څخه تر دغه وخته پورې چې رسول الله ﷺ په مدينه منوره کې د لسو کالو هستوګنې څخه وروسته له دنيا څخه رخصت سو، د رسول الله ﷺ پرله پسې خدمت يې کوی، او په دغه حديث کې هغه د رسول الله ﷺ سره د اوږده وخت د خدمت اړوند تجربه بيانوي چې رسول الله ﷺ په دغه وخت کې زما پر غلطۍ او کوتاهۍ باندې رټل خو پرېږده پر يوه خبره يې اف هم نه دي راکړي، اُف د الف په پېښ او د فاء په تشديد او زير سره دی، په يوه نسخه کې په تنوين مکسوره سره دی، دغه لفظ د انسان د ژبې څخه هغه وخت راوځي کله چې د يو ناخوښه يا تکليف ورکونکي صورت سره مخامخ سي.

تا دا کار ولې وکړ .... الخ: ددغه جملې په ذريعه هم حضرت انس رضي الله عنه د رسول الله ﷺ ښه چلن او اخلاق بيان کړل چې په دغه اوږده وخت کې هيڅکله داسې ونه سول چې ما يو کار کړی وي او رسول الله ﷺ اعتراض پر کړی وي چې تا زما د خوښې څخه پرته دا کار ولې وکړ، يا رسول الله ﷺ ما ته د يو کار ويلي وي او ما هغه کار نه وي کړي او رسول الله ﷺ را څخه پوښتنه کړې وي چې تا دا کار ولې ونه کړ، مګر ځرګنده دې وي چې حضرت انس رضي الله عنه دغه معامله او چلن د دنياوي امورو يا د ذاتي خدمت اړوند بيان کړي دي نه د ديني معاملاتو او کړنو په اړه، ځکه چې د يو ديني کار کولو يا نه کولو پر اعتراض باندې څه نه ويل روا نه دي.

طيبي رحمة الله عليه ليکلي دي: د حديث څخه خپله د حضرت انس رضي الله عنه ښېګڼه هم ظاهرېږي يا داسې به و وايو چې حضرت انس رضي الله عنه هم خپل تعريف بيان کړی دی چې ما داسې هيڅ کار نه دی کړی چې رسول الله ﷺ زما پر کار اعتراض کړی وای او يا زما څخه يې شکايت کړی وي مګر دا خبره مناسبه نه معلومېږي، د حديث سياق او سباق او د حضرت انس رضي الله عنه د نبوي اخلاقو په اړه چې د کومو احساساتو اظهار کول غواړي د هغه سره سم د حديث اصل مفهوم هغه دی چې مخکې تېر سو.

شفقت او مروت

﴿۵۵۵۴﴾: وَعَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ د اخلاقو په اعتبار تر ټولو غوره وو ،

خُلُقًا فَأَرْسَلَنِي يَوْمًا لِحَاجَةٍ فَقُلْتُ وَاللّٰهِ لَا أَذْهَبُ وَفِي نَفْسِي أَنْ أَذْهَبَ لِمَا

يوه ورځ يې زه په يو كار پسې ليږلم ما وويل قسم په خداى زه نه ځم، مگر زما اراده وه چي د هغه كار كولو لپاره چي

أَمَرَنِي بِهِ رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجْتُ حَتَّى أَمُرَّ عَلَى صِبْيَانٍ

د هغه حكم نبي ﷺ كړى وو ولاړ سم ، بيا زه د كور څخه د باندې راووتم !و پر هغه هلكانو تير

وَهُمْ يَلْعَبُونَ فِي السُّوقِ فَإِذَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ قَدْ قَبَضَ بِقَفَايَ مِنْ وَرَائِي قَالَ

سوم چي په بازار كي يې لوبې كولې، ناڅاپه د شا د خوا رسول الله ﷺ راغلى او زما څټ يې

فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَضْحَكُ فَقَالَ يَا أُنَيْسُ أَذَهَبْتَ حَيْثُ أَمَرْتُكَ قَالَ قُلْتُ

نَعَمْ أَنَا أَذْهَبُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ . رواه مسلم

ونيوى ما چي شا ته وكتل نو رسول الله ﷺ مسكا كول، رسول الله ﷺ وفرمايل :اې انيسه ! ايا ته په هغه كار پسې ولاړې چي ما درته ويلي وه ما وويل هو زه اوس ځم ..مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\۱۸۰۵، رقم: ۵۴- ۲۳۰۱.

د لغاتو حل: بقفاي: مؤخر العنق (څټ)

تشريح: حضرت انس رضي الله عنه دغه پېښه د هغه زمانې بيان كړې ده چي د هغه د رسول الله ﷺ په خدمت كي د راتللو ډېر وخت نه وو سوى او تر اوسه د كم عمر وو ، دا وجه ده چي رسول الله ﷺ هغه چيري استول غوښتل نو سره ددې چي د هغه اراده د رسول الله ﷺ د حكم د پر ځاى كولو وه مگر د ماشومتوب په ناپوهي د هغه د ژبې څخه دا راووتل چي زه خو نه ځم، نو رسول الله ﷺ د هغه پر دې خبره د تاديب ضرورت محسوس نه كړ بلكه د هغه سره يې د خندا ، نرمۍ او شفقت معامله وكړل .

اُنیس د انس تصغیر دی او رسول الله ﷺ د حضرت انس ﷛ اصلي نوم په انس سره د مخاطب کولو پر ځای د هغه نوم په تصغیر (انیس) سره مخاطب کړ چي د هغه لپاره د رسول الله ﷺ د شفقت او محبت اظهار وو.

تحمل او خوش اخلاقي

﴿۵۵۵۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ

د حضرت انس ﷛ څخه روایت دی چي زه په رسول الله ﷺ پسي تر شا روان وم او رسول الله ﷺ

بُرْدٌ نَجْرَانِيٌّ غَلِيظُ الْحَاشِيَةِ فَأَدْرَكَهُ أَعْرَابِيٌّ فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ جَبْذَةً شَدِيدَةً

د نجران څادر اچولی وو چي د هغه غاړه سخته وه، په لاره کي ورسره یو صحرایي یو ځای سو چي رسول الله ﷺ یې تر څادر ونیوی او دومره په سختي سره یې را کش کړ چي

ورجع نبي الله ﷺ في نجر الاعرابي حَتَّى نَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ رَسُولِ اللَّهِ

نبي کریم ﷺ بې اختیاره ور وګرځېدی، ما چي ولیدل نو د رسول الله ﷺ د څادر څوکو په غاړه

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَثَّرَتْ بِهَا حَاشِيَةُ الْبُرْدِ مِنْ شِدَّةِ جَبْذَتِهِ ثُمَّ قَالَ يَا

کي تغمې کړې وې د ډېر زور څخه د څادر، بیا هغه صحرایي وویل اې محمد (ﷺ)! ستا سره

مُحَمَّدُ مُرْ لِي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ ضَحِكَ ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ. متفق عليه

چي د الله تعالی مال دی د هغه څخه ما ته راکړه، رسول الله ﷺ هغه ته وکتل ورته وه یې خندل او بیا رسول الله ﷺ د یو څه ورکولو حکم وکړ. بخاري او مسلم.

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۶\۲۵۱، رقم: ۳۱۴۹، ومسلم ۲\۷۳۰، رقم: ۱۲۸- ۱۰۵۷.

د لغاتو حل: عاتق: وهو موضع الرداء من المنكب. (د څادر څوکه)

تشریح: په یو بل روایت کي دي چي د (مال الله الذي عندک) څخه وروسته هغه صحرایي دا هم وویل: لامن مالک ولامن مال ابیک، یعني نه یې ستاسو د ذاتي مال څخه غواړم او نه یې ستاسو د پلار له مال څخه، او د الله ﷻ د مال څخه مراد د زکوة مال دی.

دغه حديث د خلكو پر سختو خبرو او بداخلاقۍ باندي د رسول الله ﷺ د تحمل او صبر دليل دی، په دې اړه د رسول الله ﷺ يو داسي كړنه وړاندي كوي چي د هغه هيڅ مثال نه سي بيان كېدلای، ځكه دي وي چي ذكر سوي صحرائي ډېر بداخلاقه او بې ادبه وو، هغه نه اخلاق او تهذيب زده كړي وه او نه د اخلاقو او ادب په مراتبو خبر وو ځكه هغه رسول الله ﷺ ته په دومره نامناسب انداز كي خپله غوښته ظاهره كړل.

ددغه حديث څخه يوه خبره خو دا معلومه سول چي د حاكم او مشر لپاره مستحب دي چي د خپل رعيت او ناپوهانو پر تكليف باندي صبر او تحمل وكړي او بله خبره دا چي د خپل حيثيت او د خپل وقار د ساتني لپاره چا ته څه وركول د پوهي تقاضا ده.

د رسول الله ﷺ اكمليت او جامعيت

﴿۵۵۵۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د حسن او ښكلا، فضل او كمال او د

وَأَجْوَدَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ قَالَ وَلَقَدْ فَزِعَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَانْطَلَقَ

صفات حميده په اعتبار په خلكو كي ډېر سخي، دلاور او شجاع وو، يوه شپه د مديني خلك (د دښمنانو څخه) وبيريدل او پريشاني پكښي پيدا سوه،

النَّاسُ قِبَلَ الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ سَبَقَ النَّاسَ

خلك د آواز په لوري روان سول نو نبي كريم ﷺ مخته ورته راغلی چي مخكي تر خلكو هلته

إِلَى الصَّوْتِ وَهُوَ يَقُولُ لَنْ تُرَاعُوا لَنْ تُرَاعُوا وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرْيٍ مَا عَلَيْهِ سَرْجٌ فِي عُنُقِهِ سَيْفٌ فَقَالَ لَقَدْ وَجَدْتُهُ بَحْرًا. متفق عليه.

تللی وو په اواز پسي او ويل يې مه بېرېږئ مه بېرېږئ. دغه وخت رسول الله ﷺ د ابو طلحه پر آس سپور وو او پر آس زين نه و او د رسول الله ﷺ په مباركه غاړه كي يې توره وه، رسول الله ﷺ وفرمايل: ما خو دا آس درياب وليدی. (يعني ډېر تيز مي وليدی). بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰\۴۵۵، رقم: ۶۰۳۳، ومسلم ۴\۱۸۰۲، رقم: ۴۸-۲۳۰۷

د لغاتو حل: تراعوا: الفزع والخوف (بېره)

تشريح: په يوه روايت كي دا وضاحت هم دى چي آس ډېر سست او سركښه وو، مګر د هغه ورځي څخه وروسته هغه آس داسي تېز سو چي هيڅ آس د هغه څخه مخکي کيداى نه سو، نو دا د رسول الله ﷺ د معجزاتو څخه دي چي د هغه اس حالت د رسول الله ﷺ دلږ سپرتيا په بركت داسي بدل سو.

د دغه حديث څخه معلومه سول كه يوې خواته د ښمن ډېره محسوس كړل سي نو د صورت حال د تحقيق لپاره سبقت كول او هغه خواته يوازي روانېدل زړه توب هم دى او مستحب هم دي، په شرط د دې چي د هلاكت يقين نه وي همدارنګه د حديث څخه دا هم څرګنده سول چي په كرايه او استعارې سره غوښتل سوى آس باندي جهاد كول جائز دي او د توري په غاړه كول مستحب دي.

هيڅ كله يې سائل نه دى جواب كړى

﴿۵۵۵۷﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ مَا سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا قَطُّ فَقَالَ لَا. متفق عليه.

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دى چي د رسول الله ﷺ څخه به يو شى وغوښتل سو نو انكار يې نه دى كړى (كه به شى ورسره وو ور به يې كړى او كه به نه وو ورسره سكوت به يې كوى). بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰\۴۵۵، رقم: ۶۰۳۴. ومسلم ۴\۱۸۰۵، رقم: ۵۶-۲۳۱۱

تشريح: علامه ابن حجر رحمة الله عليه دا مطلب بيان كړى دى چي كله به يو سړي له رسول الله ﷺ څخه يو شى وغوښتى نو سمدستي به يې وركوى او كله چي به هغه شى نه وو او د غوښتونكي د سوال پر پوره كولو به قادر نه وو نو په دغه صورت كي به يې ښكاره انكار نه كوى بلكه پټه خوله به سو، او يا به يې په مناسبو الفاظو عذر بيانوى او يا به يې ددعاء په الفاظو ورته ويل، يعني رسول الله ﷺ به په هيڅ حالت كي پر خپله ژبه ښكاره د انكار الفاظ نه راوړل.

او شيخ عزالدين ليكلي دي : ددغه حديث مطلب دادى چي د لا (انكار) لفظ د رسول الله ﷺ پر ژبه هيڅكله نه دى راغلى چي يو چا له رسول الله ﷺ څخه يو شى غوښتى وي او رسول الله ﷺ د هغه سوال رد كړى وي، دا بېله خبره ده چي د سوال پوره كول د رسول الله ﷺ په توان كي نه وه او رسول الله ﷺ د عذر په بيانولو سره يا د بل مقصد لپاره د (لا احد ما احملكم عليه)

الفاظ ويلي دي، مشهور شاعر فرزدق د رسول الله ﷺ ددغه صفت په اړه په شعر کي داسي ويلي دي:

ما قال لا قط الا في تشهده لو لا التشهد كانت لاؤه نعم.

همدغه مضمون د فارسي ژبي يو شاعر داسي بيان کړی دی:

نه رفت کلمه لا بر زبان او هرگز مگر باشهدان لا اله الا الله

دور کړي او بخښي کمال

﴿۵۵۵۸﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَنَمًا بَيْنَ جَبَلَيْنِ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ فَأَتَى قَوْمَهُ فَقَالَ أَيْ قَوْمِ أَسْلِمُوا فَوَاللّٰهِ إِنَّ مُحَمَّدًا لَيُعْطِي عَطَاءً مَا يَخَافُ الْفَقْرَ. رواه مسلم.

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي يو سړي د رسول الله ﷺ څخه دومره پسونه وغوښتل چي د دوو غرونو په منځ کي شيله ډکه کړي، رسول الله ﷺ ورته هغومره پسونه ورکړل بيا هغه سړی خپل قوم ته راغلی او ورته وه يې ويل: مسلمانان سئ قسم په خدای محمد ﷺ دومره ورکړه کوي چي د فقيری څخه هم نه بيريږي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۸۰۶\۴، رقم: ۵۸- ۲۳۱۲.

تشريح: کيدای سي د سوال کوونکي په گمان کي هم نه وو، چي د هغه دومره لوی سوال په دومره اسانه پوره کړل سي، کله چي رسول الله ﷺ په خپل تصرف کي موجود ټول پسونه ورکړل او د هغه سوال يې پوره کړ نو هغه په تعجب کي سو چي رسول الله ﷺ د توکل او قناعت او استغناء کومه درجه باندي وو، هغه د هغه مذهب عکس کيدای سي چي د هغه رسول جوړولو سره رسول الله ﷺ دې دنيا ته را استول سوی دی ځکه هغه خپل قوم ته په تللو سره مخلصانه تقلين وکړ که چيري تاسو لوړ اخلاقي اقرار او د لوړ انساني کردار عظمت تر لاسه کول غواړئ نو د اسلام پيروان سئ او د محمد عربي ﷺ پيروان سئ چي د سائل سوال داسي پوره کوي چي د هغه سره څه وي د خپل ضرورت څخه په بې پروا کېدو سره ټول ورکوي د خپل فقر او افلاس بېره هم هغه د سائل د طلب او خواهش پوره کولو څخه نه منع کوي.

هر چه آمدت بدست بدادي تو بيش ازان اين جود آن کسي ست کش از فقر عار نيست

نبوي اخلاق

﴿۵۵۵۹﴾: وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ بَيْنَمَا هُوَ يَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

د حضرت جبیر بن مطعم رضي الله عنه څخه روایت دی چي د حنین د غزا څخه په راگرځېدو کي هغه د

وَسَلَّمَ مَقْفَلَهُ مِنْ حُنَيْنٍ فَعَلِقَهُ الاعراب يَسْأَلُونَهُ حَتَّى اضْطَرُّوهُ إِلَى سَمُرَةٍ

رسول الله ﷺ سره راتلی چي صحرايان په رسول الله ﷺ پسي ومونښتل او د غنیمت مال یې غوښتی، رسول الله ﷺ یې تر دې پوري تنگ کړ چي رسول الله ﷺ یې د یو کیکر د درختي

فَخَطِفَتْ رِدَاءَهُ فَوَقَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَعْطُونِي رِدَائِي لَوْ كَانَ

لاندي بوتلی، د کیکر د درختي سره د رسول الله ﷺ څادر ومونښتی، نبي کریم ﷺ ودرېدی او وه یې فرمایل ما ته زما څادر راکړی که

لِي عَدَدُ هَذِهِ الْعِضَاهِ نَعَمًا لَقَسَمْتُهُ بَيْنَكُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُونِي بَخِيلًا وَلَا كَذُوبًا وَلَا جَبَانًا. رواه البخاري.

زما سره دد غه ازغو لرونکو درختو په اندازه حیوانان وای نو هغه به ما ستاسو د ټولو په منځ کي ویشلي وای هغه وخت به زه تاسو بخیل، درواغجن او ببرېدونکي (د فقر څخه) نه وای بللی. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ٦\٣٥، رقم: ۲۸۲۱.

د لغاتو حل: مقفلة: اي عند رجوعه اوقت رجوعه (د ستنېدو وخت)

تشریح: د حنین غزا هغه مشهوره جگړه ده چي د مکې د فتح څخه سمدستي وروسته د طائف او مکې په منځ کي د پراته بنوهوازن، بنوثقیف او د هغوئ د حلیفو قبائلو سره رامنځته سو، دد غه جگړې په پیل کي د څه پریشانۍ او تکلیف وروسته مسلمانانو ته ستره کامیابي په برخه سول، د دښمن د شپږو زرو بندیانو څخه ماسوا د غنیمت په مال کي ۴۴ زره اوښان د ۴۴ زره څخه زیات پسونه او څلور زره اوقیه سپین زر د مسلمانانو لاس ته ورغلل، په دغه جگړه کي د مدینې لس زره مهاجرین او انصارو څخه ماسوا د مکې هغه دوه زره خلک هم شامل وه چي د مکې د فتح په وخت کي نوي په اسلام کي داخل سوي وه، رسول الله ﷺ د غنیمت ټول مال د جگړې میدان ته نژدې د جعرانه په ځای کي د جمع کولو حکم وکړ او د هغه ځای څخه د طائف په

لور ولاړل، د طائف په فتح سره جعرانه ته راستانه سول او هلته يې د غنيمت د مال ويشل پيل کړل، زيات مال د زړه مائلولو لپاره د مکې مسلمانانو ته ورکړل سو، نورو کسانو ته يې هم ورکړ او يو سړي ته يې د هغه په غوښتنه زيات پسونه ورکړل، دا هغه پېښه ده چي د هغه يادونه په تېر حديث کي وسول، همدا رنګه کله چي رسول الله ﷺ د هغه ځای څخه روان سو نو ټول مال او سامان يې په ويشلو سره ختم کړی وو، پر مخ تللو باندي په لاره کي ځينو صحرايانو د رسول الله ﷺ څخه سوال وکړ نو رسول الله ﷺ د هغوئ سوال پوره نه کړ، يوې خوا ته دا مجبوري وه چي ټول مال او سامان د ختمېدو په وجه رسول الله ﷺ هغوئ ته څه نه سوو رکولای، بلي خوا ته په څرګند انکار کولو سره د هغوئ د زړه ماتول يې هم خوښ نه وه مګر کله چي هغه خلک د رسول الله ﷺ د تنګولو او پريشانه کولو تر کوم حد پوري په رسول الله ﷺ پسي ولګېدل نو رسول الله ﷺ هغوئ ته ذکر سوې جمله وفرمايل، د هغې مطلب دا وو چي ستاسو د سوال نه پوره کولو حقيقي سبب دادی چي دغه وخت زما سره هيڅ نه دي پاته سوي، کوم مال او سامان چي زما سره وو هغه ټول مي وويشی او که زما سره په دغه ځنګل کي ددغه ازغي لرونکو درختو په اندازه مال وای نو ما به ټول په تاسو کي ويشلی وای، هغه وخت به تاسو ته تجربه سوې وای چي زه نه بخيل يم چي مصرفول نه غواړم، نه دا خبره ده چي د خپل مال د ساتلو لپاره د دروغو په دعوه کولو سره د غوښتونکو څخه ځان خلاصه کړم، او نه دا چي زه د کوچني زړه خاوند يم، او ددې بېري څخه تاسو ته څه درکول نه غواړم که تاسو ته يې درکړم نو زما سره به څه پاته نه سي او خپله به زه په فقر او مسکنت کي اخته سم، خلاصه دا چي د بخل او دروغو هيڅ عادت په ما کي نسته، د رسول الله ﷺ په دغه ارشاد کي ددې خبري دليل دی چي د باور پيدا کولو لپاره د نه پوهېدونکو په وړاندي د حميده صفتو په ذريعه دومره تعريف کول جائز دی.

د الله جل جلاله پر مخلوق باندي شفقت او همدردي

﴿۵۵۶۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى الْغَدَاةَ جَاءَ خَدَمُ الْمَدِينَةِ بِآنِيَتِهِمْ فِيهَا الْمَاءُ فَمَا ياتون بِإِنَاءٍ إِلَّا غَمَسَ يَدَهُ فِيهَا فَرُبَّمَا جَاءُوهُ فِي الْغَدَاةِ الْبَارِدَةِ فَيَغْمِسُ يَدَهُ فِيهَا. رواه مسلم.

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د سهار دلمانځه څخه فارغ سو نو د مديني خادمان به د اوبو د لوښو سره حاضريدل، رسول الله ﷺ به د هر يوه په لوښي کي لاس

دننه کوی او په دېريخ کي به هم سهار چي دوئ به لوښي راوړل نو رسول الله ﷺ به خپل لاس په دغه اوبو کي دننه کوی (لپاره د برکت). مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۴\۱۸۱۲، رقم: ۷۴- ۲۳۲۴.

تشريح: دغه حديث نه يوازي د رسول الله ﷺ شفقت، مينه او همدردي څرګندوي چي رسول الله ﷺ د خپل امت سره درلودل بلکه دا هم لاربښوونه کوي چي که د تکليف او پريشانۍ په زغملو سره د الله ﷻ مخلوق ته ګټه رسېداى سي نو بايد له هغه څخه بايد ځان منع نه کړل سي.

د غريبو او ستونزمنو سره معامله

﴿۵۵۶۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ كَانَتْ أَمَةٌ مِنْ إِمَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ تَأْخُذُ بِيَدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنْطَلِقُ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ. رواه البخاري.

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چي د مديني والاوو يوه مينځه وه چي د رسول الله ﷺ لاس به يې نيوى او چيري چي به يې زړه غوښتل رسول الله ﷺ به يې بيوى. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۰\۴۸۹، رقم: ۶۰۷۲.

تشريح: مطلب دا که چيري هغه به ضرورت وګڼی نو رسول الله ﷺ به يې د مديني څخه د باندي ليري ځکه بوتلی چي هلته خپله پريشاني ورته بيان کړي او څه چي به يې ويل غوښتل هغه به يې ويل او اورېدل، ددې څخه اندازه لګيږي چي رسول الله ﷺ ته د خپل امت د خلګو سره تر دې چي د کښتني درجې د خلکو سره څومره مينه او تعلق وو او د تواضع او خاکساری پر کوم لوړ مقام باندي وو.

﴿۵۵۶۲﴾: وَعَنْهُ أَنَّ امْرَأَةً كَانَ فِي عَقْلِهَا شَيْءٌ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ لِي

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چي يوه ښځه وه چي د هغې په عقل کي خلل وو (يعني دماغ يې سم نه وو) يوه ورځ هغې وويل اې د الله رسوله!

إِلَيْكَ حَاجَةً فَقَالَ يَا أُمَّ فُلَانٍ انْظُرِي أَيَّ السِّكَكِ شِئْتِ حَتَّى أَقْضِيَ لَكِ حَاجَتَكِ فَخَلَا مَعَهَا فِي بَعْضِ الطُّرُقِ حَتَّى فَرَغَتْ مِنْ حَاجَتِهَا. رواه مسلم.

ستاسو سره زما يو کار دی، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: د فلانی مور! کومي کوڅې ته چي

ته وايي درسره به ځم او ستا کار به کوم (يعني کومه پټه خبره چي ته کول غواړې زه به درسره سم) نو رسول الله ﷺ د هغې سره يو کوڅې ته تشريف يووړ او د هغې کار يې وکړ. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۸۱۲\۴، رقم: ۷۶- ۲۳۲۶.

تشريح: دغه حديث هم د رسول الله ﷺ د سترو اخلاقو دليل دی چي رسول الله ﷺ نه يوازي دا چي هغه ناپوهي ښځي ته توجه ورکړل بلکه هغې چي چيري غوښتل د خپلي خبري اورولو لپاره رسول الله ﷺ بوتلی او د دغه حديث څخه معلومه سول چي د رسول الله ﷺ د هغه ښځي سره په يوه کوڅه کي يوازيوالی اختيارول په کور کي د ښځي سره د يوازيوالي اختيارولو په ډول نه وو ځکه چي په هغه کوڅه کي رسول الله ﷺ د هغه ښځي سره يوازي نه وو بلکه هغه خلک هلته موجوده د چا چي کورونه هلته وه مګر د ادب په لحاظ هغه خلک د هغه ځای څخه پر څه فاصله باندي ولاړ وه چيري چي رسول الله ﷺ د هغه ښځي خبره اورېدل.

د رسول الله ﷺ اوصاف حميده

﴿۵۵۶۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ لَمْ يَكُنْ رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَّاشًا وَلاسَبَّابًا وَلَا لَعَّانًا كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْمَعْتِبَةِ مَالَهُ تَرِبَ جَبِيْنُهُ. رواه البخاري

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ نه فحش ويونکی، نه لعنت کونکی او نه ښکنځل کونکی وو، کله چي به رسول الله ﷺ يو چا ته په غصه سو نو يوازي دومره به يې فرمايل: په ده څه سوي دي تندی دي يې په خاورو ولړل سي. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۵۲\۱۰، رقم: ۶۰۳۱،

د لغاتو حل: ترب: دعاء على المقول له بمعنى رغم انفک او سجد الله وجهک.

تشريح: د فحش اصل معنی په يوه خبره کي يا د يوې خبرې په جواب ورکولو کي تر حد زياتوب دي، د دغه لفظ زيات استعمال په هغه کلام کي کيږي چي په هغه کي د جماع يا جماع سره اړوند خبرو څرګند ذکر وي لکه بې حياء او بې شرمه خلک چي د مور او پلار ښکنځل او بې حياء خبري کوي او اهل حياء او شريف خلک د داسي خبري پر ژبه راوړل خو پرېږده، د هغه اورېدل هم نه زغمي بلکه هغوئ ته که د داسي خبري کولو ضرورت پېښ سي نو هغه په اشاره او کنايه سره وايي تر دې چي د لويو او تشو بولو يا دونه هم د قضاء حاجت په ډول مهذبو الفاظو کي د کنايې په توګه کوي، همدارنګه د فحش لفظ د هري سختي خرابي ګناه، هر ډول خراب او

بد خصلت او د زنا لپاره هم استعماليږي.

د لعن لغوي معنی د شړلو، محروم كولو او بنكنځل كولو ده، د لعن يا لعنت نسبت كه الله ﷻ ته وي نو د هغه مطلب به دا وي چې د پروردګار د قرب څخه ليرې كول او د خپل رحمت څخه محروم كول، او كه چيرې د دغه لفظ نسبت بنده ته وي نو د دې څخه مراد بد ويل، د الله ﷻ د رحمت څخه ليرې والي او د محرومۍ ښېرا كول دي، د مثال په توګه كه چيرې دا وويل سي چې الله ﷻ لعنت پر وكړ، يا پر فلاني باندې د الله ﷻ لعنت نازل سو نو د دې مطلب به دا وي چې الله ﷻ هغه سړى د خپل قرب د مقام څخه ليرې كړ او د خپل رحمت څخه يې محروم كړ، او كه دا وويل سي چې فلاني سړي لعنت وكړ يا فلاني سړي لعنت ولېږى نو د دې مطلب به دا وي چې هغه سړي د الله ﷻ د رحمت څخه د ليرې والي او محرومۍ ښېرا وكړل.

څرګنده دې وي چې پر هغه چا د لعنت كول چې د لعنت مستحق نه وي سخته ګناه ده او په وار وار لعنت كول كبيره ګناه ده او د علماؤ پر دې خبره اتفاق دى چې پر يو لعين سړي باندې لعنت ويل حرام نه دي همدارنګه كه په بدۍ كې په اخته خلكو باندې په مجموعي انداز كې لعنت وكړل سي د مثال په توګه دا وويل سي چې پر كافرانو يا ظالمانو يا سودخوړونكو دې د الله ﷻ لعنت وي نو دا حرام نه دي، په دې خبره بايد پوه سو چې د لعنت دوه ډولونه دي يو خو د الله ﷻ د رحمت او د جنت څخه محرومي او ليرې والي او په هميشه عذاب او تباهۍ كې د اخته كېدو ښېرا ده دغه ډول لعنت د كافرانو سره مخصوص دى او دوهم ډول دادى چې د الله ﷻ رحمت خاص، د هغه قرب او د سابقينو د درجو څخه د محرومۍ ښېرا كول دي د دغه لعنت تعلق د ګناه كارو او بدكارو سره دى، د لعنت د ډولونو په فكر كې ساتلو سره په دغه مسئله كې پيداكېدونكي ډېر سوالونه ليرې كېږي.

د هغه تندى دې په خاورو سي، دغه جمله د ذلت او خوارۍ څخه كنايه ده، مطلب دا چې د غصې او ناخوښۍ په وخت كې د رسول الله ﷺ له خوا چې كوم سخت رد عمل څرګندېدى نو هغه به دغه جمله وه چې دژبې مباركې څخه به يې وتل او په دې كې هم رسول الله ﷺ هغه سړي ته خطاب نه كوى چې د هغه د غصې او ناخوښۍ سبب به وو بلكه د هغه د ذات څخه په مخ اړولو سره به يې د غائب صيغه استعمالول، همدارنګه يوه جمله : د هغه پزه دې په خاورو سي، هم راځي چې په دغه معنی او محل كې به استعمالېدل مګر څرګنده دې وي چې دواړې جملې د متضادو معناوو محتمل دي لكه څرنګه چې دغه جمله پر ښېرا باندې په محمول كولو سره د ذلت او خوارۍ څخه كنايه ده همدارنګه دغه دواړې جملې پر دعاء باندې په محمول كولو سره

د عبادت او سجدې کولو څخه کنایه هم ورته ویل کیږي ځکه چې د عبادت او سجدې کونکي تندي او پزه په خاورو کیږي ، په دغه صورت کې د دغه جملو مفهوم به دا وي چې : سجد الله وجهک ، الله ﷻ دې ستا مخ په خپل حضور کې پر سجده کړي .

دښمنانو ته به يې هم ښېرا نه کول

﴿۵۵۶۴﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ عَلَى الْمُشْرِكِينَ قَالَ إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ لَعَّانًا وَإِنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً. رواه مسلم.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روایت دی چې وویل سول اې د الله رسوله ! د کافرانو لپاره ښیرا وکړه ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : زه د لعنت کولو لپاره نه یم رالیږل سوی بلکه زه رحمت رالیږل سوی یم. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۴\۲۰۰۶، رقم: ۸۷- ۲۵۹۹.

تشريح: زه په رحمت ګرځولو سره را لېږل سوی یم، د کافرانو په اړه ښېرا څرنګه کولای سم که څه هم هغوئ زما دښمنان دي .

د مؤمنانو په اړه د رسول الله ﷺ رحمت کېدل خو څرګند دي، پاته سوه د کافرانو خبره نو دهغوئ په اړه رحمت کېدل په دې اعتبار دي چې د الله ﷻ دين او د هغه د رسول د سختي نافرماني ، سرکښۍ او دښمنۍ سربېره محض د رسول الله ﷺ د بابرکته وجود په باعث د هغوئ څخه د دنيا عذاب پورته کړل سوی دی لکه چې الله ﷻ فرمایي : (وکان ليعذبهم وانت فيهم) په داسي حالت کي چي تاسو په دوئ کي موجود یاست د الله ﷻ عذاب پر دوئ (په دنیا کي) نه نازلوي .

بلکه حقيقت خو دادی چي الله ﷻ د رسول الله ﷺ دغه برکت تر ژوند مبارک پوري محدود کړی نه دی بلکه د تل لپاره يې دا برکت باقي ساتلی دی او فيصله يې کړې ده چې د کلي استيصال عذاب به تر قيامته پوري نه نازليږي ، حال دا چي څومره تېر امتونه د خپلو پيغمبرانو د ښېرا په وجه په کلي توګه نيست او نابود سوي دي او دهغوئ هيڅ وجود هم پاته سوی نه دی .

طيبي رحمه الله ويلي دي: د رسول الله ﷺ د دغه ارشاد مطلب دادی چي زه د دې لپاره نه یم راغلی چي څوک د الله ﷻ له حمت څخه لیري کړم بلکه دنیا ته زما د رالېږلو مقصد دادی چي زه د الله ﷻ نازل سوی هدایت ، خپل تعلیمات او د خپل خلاقو په توان سره خلق الله د هغه رحمت

ته نژدې کړم، په داسي صورت کي کله چي د چا په حق کي ښېرا کول يا پر چا لعنت کول زما د شان څخه ليري او زما د حال سره نامناسب دي نو زه د دغه کافرانو په اړه څرنګه ښېرا وکړم او څرنګه پر هغوئ لعنت ووايم.

د رسول الله ﷺ شرم او حياء

﴿۵۵۶۵﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا فَإِذَا راى شَيْئًا يكرهه عرفناه فِي وَجْهِهِ. متفق عليه.

د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ ډېر حياداره وو، د هغه پيغلي انجلۍ څخه هم زيات حياداره کومه چي په پرده کي وي، او کله چي به يو خبره د رسول الله ﷺ د مزاج خلاف وه نو موږ به د رسول الله ﷺ د مخ څخه د هغوئ ناخوښي پېژندل. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰\۵۱۳، رقم: ۶۱۰۲، ومسلم ۴\۱۸۰۹، رقم: ۶۷ - ۲۳۲۰.

تشريح: خدر، پردې ته وايي، (په پرده کي پيغله انجلۍ) دا په دې اعتبار ورته ويل سوي دي چي ځومره زيات شرم او حياء په هغه پيغله انجلۍ کي وي چي په پرده کي وي او د کور څخه د باندي قدم نه ايږدي او هغه پيغله انجلۍ له هغو څخه نه وي چي بې پردې وي او د کور څخه د باندي وځي.

د حديث د آخري برخي مطلب دادی چي کله به رسول الله ﷺ ته يوه داسي خبره پېښه سوه چي په طبعي توګه به ناخوښه وه يا د غير شرعي کېدو په وجه به د رسول الله ﷺ د مزاج خلاف وه نو د هغه د ناخوښۍ په اثر به د رسول الله ﷺ مخ مبارک سمدستي بدل سو او موږ په په هغه بدلون سره د رسول الله ﷺ ناخوښي محسوس کول او د هغه د دفع هڅه مو کول نو د رسول الله ﷺ د مخ مبارک څخه به د ناخوښۍ اثر ختمېدی او دا به محسوس کېدل چي رسول الله ﷺ بالکل په غصه سوی نه وو، مګر دا به په هغه صورت کي وو کله چي د هغه د مزاج خلاف خبري تعلق به د يو طبعي شي سره وو يا د يو داسي شرعي شي سره به وو چي د هغه کول به حرام او ناجائز نه وه بلکه مکروه به وه.

نووي رحمه الله عليه دا مطلب ليکلی دي چي کله به د طبيعت خلاف يوه خبره پېښه سول نو د حياء له کبله به رسول الله ﷺ د هغه د ناخوښۍ اظهار په ژبه سره نه کوی بلکه د هغه اثرات به د رسول الله ﷺ پر مخ ښکاره کېدل، صحابه کرامو به د رسول الله ﷺ د مخ مبارک په بدلون سره د رسول

الله ﷺ ناخوښي او ناراضي محسوس کول.

ددغه حديث څخه نه يوازي دا چي د شرم او حياء فضيلت معلوم سو بلکه دا سبق هم تر لاسه کيږي چي دغه وصف په ځان کي زيات پيدا کول ضروري دي تر څو ددې په وجه د يو شرعي او انساني فرض په ادا کولو کي خنډ رامنځته نه سي او د يو ډول تاوان رامنځته کېدو بېره نه وي.

د رسول الله ﷺ خندا

﴿۵۵۶۶﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْتَجْمِعًا قَطُّ ضَاحِكًا حَتَّى أَرَى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ. رواه البخاري.

د حضرت عائشې ﷺ څخه روايت دی چي ما هيڅکله رسول الله ﷺ پر داسي خندا کولو نه دی ليدلی چي تالو مبارک يې ووينم، رسول الله ﷺ چي به خندل نو يوازي تبسم به يې کوی. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰\۵۰۴، رقم: ۶۰۹۲.

د لغاتو حل: مستجمعا: المعنى ما رايته ضاحكا كل الضحک بجميع الفم. (په ټوله خوله خندل)

تشريح: مطلب دادی چي څرنګه نور خلک په زوره خاندي او هغه وخت د هغوئ خوله دومره زياته خلاصه سي چي دننه وری، تالو او ستوني معلومېږي همدارنګه رسول الله ﷺ نه دي خندلي، زيات وختونه به رسول الله ﷺ د خوشحالۍ او مسرت په وخت کي پر تبسم اکتفاء کول او کله ناکله به يې لږ خندل، ددې تفصيل مخکي ددغه موضوع سره اړوند باب کي تېر سوی دی.

د خبرو کولو انداز

﴿۵۵۶۷﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَسْرُدُ الْحَدِيثَ كَسَرْدِكُمْ كَانَ يُحَدِّثُ حَدِيثًا لَوْ عَدَّهُ الْعَادُّ لَأَحْصَاهُ. متفق عليه.

د حضرت عائشې ﷺ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به بې ترتيبه (پرله پسې) خبري نه کولې لکه څرنګه چي تاسو په خپل منځ کي خبري کوئ، رسول الله ﷺ به يوه يوه خبره بيله بيله کول، که يو چا به د رسول الله ﷺ جملې شمېرل غوښتل نو شمېرلای به يې سوه. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۶\۵۶۷، رقم: ۳۵۶۸. ومسلم ۱۴\۱۹۴۰، رقم: ۱۶۰- ۲۴۹۳.

تشريح: معلومه سول چي د رسول الله ﷺ د خبرو اترو انداز او طرز د هر عام فهمه او زړه

وړونکې وو، د ډېر مهذب، هوښيار او پوهو خلکو په ډول به رسول الله ﷺ په کراره کراره يوه يوه جمله په غوره لهجه کې ادا کول ، که چا به غوښتل چې د رسول الله ﷺ الفاظ او جملې وشمېري نو يقينا په اساني سره يې شمېرلای سول، د رسول الله ﷺ د خبرو انداز داسې نه وو لکه څرنګه چې د عامو خلکو وي چې خبرې کوي نو پرله پسې او په تيزۍ سره ژبه چلوي ، په دغه تيزۍ کې نه د جملو ترتيب مناسب وي او نه د الفاظو ادا کول صفا وي چې په هغه سره مخاطب ته په پوهېدو کې ستونزه رامنځته کېږي .

﴿۵۵۶۸﴾: وَعَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ فِي بَيْتِهِ قَالَتْ كَانَ يَكُونُ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ يَعْنِي خِدْمَةَ أَهْلِهِ فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ. رواه البخاري.

د حضرت اسود رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما د بي بي عائشې رضي الله عنها څخه پوښتنه وکړه چې رسول الله ﷺ به په کور کې څه کول؟ هغې وويل د کور په کارو کې به يې مرسته راسره کول، يعني د خپل کور والاوو خدمت به يې کوی او کله چې به د لمانځه وخت سو نو لمانځه ته به تلی. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲\۱۶۲، رقم: ۶۷۶.

تشريح: د مَهنة يا مِهنة معنی د خدمت کولو او کاروبارو کولو ده، خپله بي بي عائشې رضي الله عنها د دغه لفظ وضاحت وفرمايه چې ددې څخه مراد د کورنۍ خدمت کول او د کور په چارو کې لګېدل دي لکه د مېږې شېدې لوېشل، څپلۍ سمول ، د جامو ګنډل او داسې نور، ددې څخه معلومه سول چې د کور کار کول او د کورنۍ مرسته کول د انبياؤ سنت او د صالحينو طريقه ده،

د حديث راوي حضرت اسود ، د سترو تابعينو څخه دی، نوموړي د نبوت زمانه تر لاسه کړې وه او د خلفاء اربعه رضي الله عنهم په زيارت مشرف سو ، د سترو صحابه کرامو څخه يې د حديثو د اورېدو شرف حاصل کړی دی، نوموړي لوی عابد، زاهد، نيک او متقي انسان وو، د اتيا حجونو او عمرو سعادت يې تر لاسه کړی دی ، د ژوند تر آخره پورې همېشه به يې روژې نيولې او هره شپه به يې دوه واره قرآن کريم ختم کوی، د لوړې درجې فقيه وو او ډېر زيات روايتونه يې نقل کړي دي .

ذاتي بدله نه اخيستل

﴿۵۵٦۹﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دى چي كله به رسول الله ﷺ ته په

أَمْرَيْنِ قط إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ

دوو كارونو كي د يو كار د اختيارولو موقع وركړل سوه نو رسول الله ﷺ به په هغو كي آسانه كار اختيار وى، كه هغه به ګناه نه وه او كه هغه كار به د ګناه سبب وو نو رسول الله ﷺ به د هغه كار

مِنْهُ وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شئ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللّٰهِ فَيَنْتَقِمَ لِلّٰهِ بِهَا. متفق عليه.

څخه ډير ليري اوسيدى، او رسول الله ﷺ د خپل ذات لپاره هيڅكله په يوه خبره كي د چا څخه بدل نه دى اخيستى، البته كه د الله جل جلاله حرام كړى كار به چا وكړ نو رسول الله ﷺ به د الله جل جلاله لپاره د هغه بدله اخيستل. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵٦٦\٦، رقم: ۳۵٦۰، ومسلم ۱۸۱۳\۴، رقم: ۷۷– ۲۳۲۷.

تشريح: د دغه حديث په وضاحت كي علماؤ او شارحينو ليكلي دي چي د اختيار وركولو تعلق د الله جل جلاله څخه هم كيداى سي او د خلكو څخه هم، كه د الله جل جلاله له خوا د اختيار حاصلېدل مراد وي نو په دغه صورت كي دا سوال پيدا كيږي چي د رسول الله ﷺ معصوم عن الخطاء كېدل د نص څخه ثابت دي او يوې ګناه ته د رسول الله ﷺ نسبت نه سي كيداى، ځكه چي د الله جل جلاله له خوا رسول الله ﷺ ته د داسي دوو شيانو څخه د يوه خوښولو اختيار څرنګه وركول كيداى سو چي په هغه كي يو شى د ګناه سبب وي، د دغه سوال جواب دادى، په شرط د دې چي په هغه كي د ګناه يو شى وي، دلته د ګناه څخه مراد هغه شى دي چي خپله خو ګناه نه وي مګر هغه په يوه درجه كي ګناه ته د رسېدو احتمال ولري د مثال په توګه الله جل جلاله رسول الله ﷺ ته اختيار وركړى وو چي د دنياوي ژوند تېرولو لپاره د دنيا د خزانو څخه واخلي چي رسول الله ﷺ ته به وركړل سي او كه د ضرورت په اندازه پر روزۍ باندي قناعت وكړي، په دغه دواړو كي دوهم شى رسول الله ﷺ اختيار كړ او لومړى يې ځكه خوښ نه كړ كه هم څه هم د دنيا مال او سامان د ګناه شيان نه دي مګر د دې احتمال خامخا وي چي يو سړى په هغه كاروبار او معاملاتو كي داسي

اخته سي چي عبادت او ديني چارو ته توجه ورنه کړلای سي،

که د دغه حديث اطلاق د الله ﷻ له خوا پر اختيار باندي وکړل سي نو دا خبره بايد په ذهن کي وي چي د ګناه څخه مراد واقعي ګناه نه ده بلکه هغه شی مراد دی چي د ګناه احتمال ظاهرونکی وي او داسي شی خپله په ګناه کي نه شمېرل کيږي، د خلکو له خوا د اختيار تر لاسه کولو دوه صورتونه دي يو د کافرانو له خوا د اختيار تر لاسه کېدل مراد دي، په دې اړه بالکل څرګنده ده چي په دغه دوو شيانو کي يو شی د ګناه سبب خامخا وي او دوهم چي د مسلمانانو له خوا اختيار تر لاسه کېدل مراد وي نو په دغه صورت کي به د ګناه څخه مراد هغه شی وي چي د ګناه سبب ګرځي لکه د مجاهدې او اقتصاد (ميانه روی) په منځ کي اختيار تر لاسه کول، څرګنده ده چي مجاهده که څه هم خپله ګناه نه ده مګر په مجاهده کي دومره زياتوب او سختي کول چي هلاکت ته ورسيږي نو بيا مجاهده به ناجائز وي.

د الله ﷻ له خوا د اختيار تر لاسه کېدو يو صورت هغه هم مراد کېدای سي چي د هغه تعلق د رسول الله ﷺ سره نه وي بلکه د رسول الله ﷺ په واسطه د نورو سره وي، د مثال په توګه اختيار ورکړل سوی وي چي تاسو د خپل امت په اړه د فلانی ګناه په هغه دوو سزاوو کي يوه سزا خوښه کړئ نو رسول الله ﷺ به هغه سزا خوښول کوم چي به سپکه او اسانه وه، يا که ورته ويل سوي وای چي تاسو د خپل امت په حق کي د هغه دوو شيانو څخه يو شی خوښ کړي چي د سزا سبب نه وي، يا د مثال په توګه رسول الله ﷺ ته اختيار ورکړل سوی وي چي کوم کفار ستا تر واک لاندي راسي نو که هغوئ قتل کړئ او که په جزيه اخيستلو سره د هغوئ د ځان او مال ساتنه وکړئ، رسول الله ﷺ د جزيې صورت خوښ کړي، يا رسول الله ﷺ ته د الله ﷻ په حق کي اختيار ورکړل سوی وي چي د هغه په عبادت کي مجاهده خوښه کړي او يا ميانه روي، نو رسول الله ﷺ ميانه روي خوښه کړل.

د خپل ځان لپاره يې هيڅ بدله نه اخيستل، په دې اړه ابن حجر رحمة الله عليه ليکلي دي چي د دې څخه مراد دادی چي رسول الله ﷺ هيڅکله د يوې غلطۍ او جرم سزا د خپل ذاتي بدلې اخيستلو يا د خپل طبعي خواهش لپاره نه ورکول، په دغه وضاحت سره د رسول الله ﷺ پر هغه عمل سوال نه پيدا کيږي چي رسول الله ﷺ د ځينو خلکو د وژلو حکم وکړ چي رسول الله ﷺ ته يې سخت تکليفونه رسولي وي، هغوئ حرامي خبري کړي وي او د اسلام په دښمنۍ کي تر حد د تجاوز په سبب د الله ﷻ له خوا د سزا وړ ګرځېدلي وه.

رسول الله ﷺ هیڅکله څوک نه دی وهلی

﴿۵۵۷۰﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ مَا ضَرَبَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا قَطُّ

د حضرت عائشي رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د الله جل جلاله په لار کي د جهاد کولو د حالت

بِيَدِهِ وَلَا امْرَأَةً وَلَا خَادِمًا إِلَّا أَنْ يُجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا نِيلَ مِنْهُ شَيْءٌ

څخه پرته هیڅکله په خپل لاس سره څوک نه دی وهلی یعني نه ښځه او نه خادم، او هر کله چي به

قَطُّ فَيَنْتَقِمَ مِنْ صَاحِبِهِ إِلَّا أَنْ يُنْتَهَكَ شَيْءٌ مِنْ مَحَارِمِ اللّٰهِ فَيَنْتَقِمَ لِلّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ. رواه مسلم

رسول الله ﷺ ته د یو چا څخه یو تکلیف ورسیدی نو د هغه بدل به یې نه اخیستی مګر که یو چا به د الله جل جلاله حرام کړي شی استعمال کړ یا منع کړل سوی کار به یې وکړ نو رسول الله ﷺ به خامخا هغه ته د الله جل جلاله لپاره سزا ورکول. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۴\۱۸۱۴، رقم: ۷۹- ۲۳۲۸.

تشریح: د حدیث په معنی کي د د سړي قید ځکه لګول سوی دی چي په ځینو ځایو کي د سپرلی د حیوانانو وهل منقول دي، د خادم اطلاق پر سړي او ښځه دواړو باندي کیږي او په دغه ارشاد کي د خادم او ښځي یادونه ځکه سوې ده چي په عامه توګه دغه دواړه په کمزور ګڼلو سره زیات وهل کیږي او د سړي په عام ژوند کي د دغه دواړو سره ډېر تعلق وي، د کورني معاملاتو ډېر انحصار پر دوئ وي او په دې وجه د هغوئ له خوا د غصې او ناراضي موقع زیاته پېښیږي ځکه د دوئ دواړو په خاصه توګه ذکر کولو سره دې ته اشاره وفرمایل سول چي په دې اړه دغه دواړه بې ارزښته ونه ګڼل سي، داسي نه وي چي د دوئ دواړو د کمزورۍ او لاچارۍ څخه په فائده پورته کولو د هغوئ سره هر چلن روا وګڼل سي، او پر معمولي خبره باندي هغوئ وهل کیږي، که څه هم په ځینو حالاتو کي په نورو شرطو سره د هغوئ لږ څه وهل جائز دي مګر په دغه حالاتو کي هم د وهلو څخه ځان ساتل غوره ګرځول سوي دي، پر دغه مسئله باندي د اولاد د وهلو مسئله باید قیاس نه سي ځکه چي د هغوئ تادیب تر ټولو مقدم دی او په دې اړه د رعایت ګنجائش نسته، ددې وجه داده چي اولاد وهل د هغوئ د اصلاح لپاره وي او د غلام او ښځي وهلو تعلق زیات وختونه د نفس په غلطه تقاضا سره کیږي، د صحیح روزني او تربیې

لپاره د اولاد پر غلطۍ باندي وهل ښه خبره ده او د نفس پر تقاضا او غصې باندي د واک درلودلو لپاره له دغه دواړو (خادم او ښځي) سره د عفو او بخښني معامله کول غوره وګرځول سول.

ماسوا دهغه صورت څخه چي رسول الله ﷺ به د الله ﷻ په لاره کي جهاد کوی، د الله ﷻ په لاره کي جهاد د الله ﷻ له دښمنانو سره وي ځکه هغه وخت به رسول الله ﷺ دچا سره د عفو او بخښني معامله نه کول، د احد په غزا کي د خدای ﷻ دښمن، ابی ابن خلف رسول الله ﷺ په خپل لاس قتل کړ او دلته د الله ﷻ په لاره کي د جهاد اطلاق یوازي د الله ﷻ د دښمنانو پر وژلو باندي نه بلکه د شرعي حدودو پر ځای کول او د شرعي سزاوو جاري کول هم مراد دي.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي　(دوهم فصل)

د خادمانو سره چلن

﴿۵۵۷﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ خَدَمْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا اِبْنُ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ خدمت پيل کړی دی

ثَمَانَ سِنِيْنَ خَدَمْتُهُ عَشَرَ سِنِيْنَ فَمَا لَامَنِيْ عَلٰى شَيْءٍ قَطُّ أُتِيَ فِيْهِ عَلٰى يَدَيَّ

د اتو کالو د عمر څخه او لس کاله مي د رسول الله ﷺ خدمت کړی دی مګر رسول الله ﷺ هيڅکله زما د لاسه د يو شي په ضائع کيدو پر ما ملامتيا نه ده کړې

فَإِنْ لَامَنِيْ لَائِمٌ مِنْ أَهْلِهِ قَالَ دَعُوْهُ فَإِنَّهُ لَوْ قُضِيَ شَيْءٌ كَانَ. هٰذَا لَفْظُ الْمَصَابِيْحِ وَرَوَى البيهقي في شعب الإيمان مع تغيير يسير.

او که د رسول الله ﷺ د کوروالاوو څخه به يو چا پر ما ملامتيا وکړه نو رسول الله ﷺ به فرمايل: پريږدئ هر کله چي يو خبره کيدونکي وي هغه به ضرور کيږي. بيهقي.

تخريج: البغوي في المصابيح ۵۷/۱۴، رقم: ۴۵۳۸، والبيهقي في شعب الايمان ۳۱۶/۱۱، رقم: ۱۹۴.

تشريح: کومه خبره چي کېدونکي وي ..... الخ: ددې مطلب دادی چي د يو شي ماتېدل او ضائع کېدل د قضاء او قدر الهي مطابق وي، که څه هم د هغه ظاهري سبب بل څه وي، که يو څوک د يو شي د ضائع کېدو ظاهري سبب وګرځي نو د هغه د ملامتيا هيڅ ګټه نسته، ددې سره سم په يو حديث کي فرمايل سوي دي که د مينځي يا خادم په لاس لوښي مات سي نو هغه مه

وهئ ځکه چي د هر شي لپاره فناء ده او د هغه د پاته کېدو يو وخت تاکل سوی دی.

د رسول الله ﷺ اوصاف حميده

﴿۵۵۴۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمْ يَكُنْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَلَا صَخَّابًا فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا يَجْزِي بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ وَلَكِنْ يَعْفُو وَيَصْفَحُ. رواه الترمذي.

د حضرت عائشې ؓ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ نه فحش ويونکی او نه يې په تکلف سره فحش ويل، او نه په بازارونو کي شور کونکی وو او نه به يې د بدۍ بدله په بدۍ سره اخيستل بلکه معافي او بخښنه به يې کول. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\ ۳۲۴، رقم: ۲۰۱۶.

په رسول الله ﷺ کي تواضع او انکساري

﴿۵۵۴۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَعُوْدُ

حضرت انس ؓ به د رسول الله ﷺ صفات داسي بيانول چي رسول الله ﷺ به د ناروغ پوښتنه

الْمَرِيْضَ وَيَتْبَعُ الْجَنَازَةِ وَيُجِيْبُ دَعْوَةَ الْمَمْلُوْكِ وَيَرْكَبُ الْحِمَارَ لَقَدْ رَأَيْتُهُ

کول، د جنازې سره به تلی، د مريي دعوت به يې قبلوی، پر خره به يې سپرلي کول،

يَوْمَ خَيْبَرَ عَلَى حِمَارٍ خِطَامُهُ لِيْفٌ. رواه ابن ماجه والبيهقي في شعب الإيمان

د خيبر په ورځ ما رسول الله ﷺ پر يو خره سپور ليدلی دی چي د هغه مهار د خرماوو د پوست څخه وو. ابن ماجه او بيهقي.

تخريج: سنن ابن ماجه ۲\ ۱۳۹۸، رقم: ۴۱۷۸، والبيهقي في شعب الايمان ۶\ ۲۸۹، رقم: ۸۱۹۰.

د لغاتو حل: خطامه: ای زمامه (مهار)

تشريح: د مملوک څخه مراد هغه غلام دی چي د خپل مالک په اجازه به يې د رسول الله ﷺ مېلمستيا کول، د دې څخه ثابته سول چي کله رسول الله ﷺ د يو غلام مېلمستيا ردول نه

خوښول نو د يو آزاد سړي مېلمستيا خو به يې بالکل نه ده رد کړې.

په دغه حديث کې چې د رسول الله ﷺ د کومو غوره صفتو ذکر سوی دی هغه ټول د رسول الله ﷺ پر خاکساری، تواضع او بېله فرقه له ټولو انسانانو سره د رسول الله ﷺ د مينې او شفقت او د خپلې لوئي د اظهار او تکبر څخه پر پرهېز باندې دلالت کوي، د ضرورت په وخت کې يې د خره د سپرتيا څخه هم منع نه کول او په خاصه توګه د خيبر په ورځ چې د شان او شوکت د اظهار ورځ وه، پر خر سپرېدی، دا ددې خبرې علامه ده چې په رسول الله ﷺ کې د پاچاهانو او شتمنو په ډول خويونه نه وه او نه رسول الله ﷺ تکلف او ظاهري لوړتيا ښکاره کول خوښول.

خپل څپلی به يې خپله ګنډلې

﴿۵۵۷۴﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْصِفُ

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به خپل څپلی په خپله جوړولې،

نَعْلَهُ وَيَخِيْطُ ثَوْبَهُ وَيَعْمَلُ فِيْ بَيْتِهِ كَمَا يَعْمَلُ أَحَدُكُمْ فِيْ بَيْتِهِ وَقَالَتْ كَانَ بَشَرًا مِنَ الْبَشَرِ يَفْلِيْ ثَوْبَهُ وَيَحْلُبُ شَاتَهُ وَيَخْدِمُ نَفْسَهُ. رواه الترمذي.

خپله جامه به يې په خپله ګنډل، او په خپل کور کې به يې داسي کار کوی لکه څرنګه چې تاسو په خپلو کورونو کې کار کوئ، او بي بي عائشې ﷺ وويل: رسول الله ﷺ د خلکو څخه يو سړی وو په خپلو جامو کې به يې خپله کتل او د خپل مېږې شيدې به يې په خپله لوېشلې او خپل کارونه به يې په خپله کول. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي في الشمائل المحمدية ص: ۱۸۱، رقم: ۳۳۵.

تشريح: په خپلو جامو کې به يې کيکي خپله کتلې، د دې مطلب دادی چې خپلې جامې به يې خپله کتلې چې کيکي پکښې نه وي، نو دا خبره ددې خلاف نه ده چې په هغه کې راغلي دي چې رسول الله ﷺ به کيکو نه په تکليف کوی، په مواهب لدنيه کې دي چې د رسول الله ﷺ په جامو يا بدن مبارک کې هيڅکله کيکي نه وې، همدارنګه امام فخر الدين رازي نقل کړي دي چې د رسول الله ﷺ پر بدن مبارک هيڅکله مچ نه دي کښېنستلی او نه غوماشي يا بل شی رسول الله ﷺ په تکليف کړی دی.

رسول الله ﷺ همدارنګه يو انسان وو..... الخ: ددغه جملې په اړه طيبي رحمه الله وايي چې بي بي عائشې ﷺ دغه خبره د تمهيد (مقدمې) په توګه وفرمايل چې د راتلونکي خبري

ثرګندول یې مقصد وو، کله چې بي بي عائشې ﷞ ولېدل او اورېدل چې کفار او مشرکین دا وایي که محمد ﷺ د الله ﷻ نبي او رسول وای نو خپله هستوګنه او طریقه به یې د عامو خلکو په ډول نه وای، یعني د هغه کفارو په نزد د الله ﷻ رسول باید د هغه پاچا او مشر په ډول خپل ژوند تېر کړي چې د عامو خلکو د هستوګنې او طریقو څخه پرهیز کوي، هغوئ په شان او شوکت سره اوسیږي او خپله لوئي څرګندوي، د کفارو دغه خبره، قرآن کریم هم په دغه الفاظو سره نقل کړې ده : (مالهذا الرسول یاکل الطعام ویمشي في الاسواق)، په دغه رسول څه سوي دي چې د عامو خلکو په ډول خوراک کوي او په بازارونو کې ګرځي.

نو بي بي عائشې ﷞ د کفارو ددغه خیال او قول په تردید کې وفرمایل چې رسول الله ﷺ د الله ﷻ د مخلوقاتو څخه یو مخلوق وو، او همدارنګه یو انسان وو لکه څرنګه چې د آدم ﷤ په اولاده کې نور انسانان دي، که په نورو انسانانو او رسول کې فرق وای نو دا چې الله ﷻ، رسول الله ﷺ د خپل رسالت او نبوت پر منصب مشرف کړ او رسول الله ﷺ یې د انسانیت په لوړو مرتبو مزین کړ او د اخلاقو او طریقو هغه ښېګڼه یې ورکړې ده چې په هغه سره د رسول الله ﷺ ذات مبارک د انسانیت د شرف او امتیاز مظهر او نمونه وګرځېدی، لکه چې په قرآن کریم کې هم فرمایل سوي دي : (قل انما انا بشر مثلکم یوحی الي) اې پیغمبره! ته دوئ ته ووایه چې زه ستاسو په ډول یو انسان یم، یوازې دا فرق دی چې پر ما وحي نازلیږي.

د ذاتي عظمت او انساني اخلاقو د لوړتیا تر دې لوی مثال به نه سي کېدای چې رسول الله ﷺ د شرف او مرتبې تر ټولو لوړ مقام باندې د مشرف کېدو سربېره د یو عام انسان په ډول ژوند تېروی او د الله ﷻ د عامو بندګانو په ډول په ډېره سادګۍ او خاکسارۍ سره اوسېدی، د عامو خلکو سره د ګډون، د هغوئ په ډول اوسېدل، د هغوئ په ډول محنت او مشقت او د هغوئ سره د همدردۍ، او مرستې د رسول الله ﷺ د لوړو اخلاقو عکس هم وو او د رسول الله ﷺ په دغه عمل او کړنو کې د نورو خلکو لپاره دا تعلیم او تلقین هم وو چې تواضع او خاکساري د انساني کردار لوړي وګڼل سي او د الله ﷻ پیغام او د هغه هدایت د هغه مخلوق ته د رسولو ذمه داري یو داسې منصب وګڼل سي چې د هغه د فرائضو په سرته رسولو کې د عوامي تړون څخه پرته ممکن نه ده او عوامي تعلق هغه وخت تر لاسه کیږي چې کله خپل نفس د خودبینۍ څخه په ایستلو سره او د ظاهري شان او شوکت څخه په پرهېز کولو سره خپل ځان د یو عام انسان په صورت کې وړاندې کړي.

عوامي تعلق

﴿۵۵۷۵﴾: وَعَنْ خَارِجَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ دَخَلَ نَفَرٌ عَلٰى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ

د حضرت خارجه بن زيد بن ثابت رضي الله عنه څخه روايت دی چي د خلکو يوه ډله زيد بن ثابت رضي الله عنه ته

فَقَالُوا لَهُ حَدِّثْنَا أَحَادِيْثَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُنْتُ جَارَهُ

راغلل او هغه ته يې وويل موږ ته د رسول الله ﷺ حديثونه بيان کړه ، زيد بن ثابت رضي الله عنه وويل زه د

فَكَانَ إِذَا نَزَلَ عليه الْوَحْيُ بَعَثَ إِلَيَّ فَكَتَبْتُهُ لَهُ فَكَانَ إِذَا ذَكَرْنَا الدُّنْيَا ذَكَرَهَا

رسول الله ﷺ همسايه وم کله چي به پر رسول الله ﷺ باندي وحي راتلې نو زه به يې را غوښتلم ، زه به يې په خدمت کي حاضر سوم او وحي به مي ليکلې او د رسول الله ﷺ دا عادت وو چي کله

مَعَنَا وَإِذَا ذَكَرْنَا الْآخِرَةَ ذَكَرَهَا مَعَنَا وَإِذَا ذَكَرْنَا الطَّعَامَ ذَكَرَهُ مَعَنَا فَكُلُّ هٰذَا أُحَدِّثُكُمْ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . رواه الترمذي.

به موږ ددنيا ذکر کوی نو رسول الله ﷺ به هم زموږ سره ددنيا ذکر کوی او کله چي به موږ د آخرت ذکر کوی نو رسول الله ﷺ به هم زموږ سره د آخرت ذکر کوی او کله چي به موږ د خوراک او څښاک ذکر کوی نو رسول الله ﷺ به هم زموږ سره د خوراک او څښاک ذکر کوی او دا ټولي خبري زه د رسول الله ﷺ څخه درته بيان کوم . ترمذي.

تخريج: الترمذي في الشمائل المحمدية ص: ۱۸۲، رقم: ۳۳۶.

تشريح: زه د رسول الله ﷺ په همسايتوب کي اوسېدم.... الخ : د دغه جملې په ذريعه حضرت زيد رضي الله عنه دې ته اشاره وکړل چي ما ته په روحاني او بدني دواړه ډوله سره ډېر زيات قربت تر لاسه وو ، په دې اعتبار د رسول الله ﷺ د کورني او ټولنيز ژوند تفصيل او د رسول الله ﷺ د ورځني معاملاتو او حالاتو علم د نورو په نسبت ما ته ډېر زيات معلوم دی .

د حديث څخه معلومه سول چي د رسول الله ﷺ او عوامو په منځ کي ډېر ژور ټولنيز تعلق وو او رسول الله ﷺ د خپلو صحابه کرامو او ملګرو سره ډېر د خوشحالۍ او بې تکلفه تعلقات درلودل، رسول الله ﷺ به د هغوئ ټولنيز ژوند ، عملي بحث ، ديني خبرو او د هغوئ دنياوي معاملاتو او اخبار کي په مساوي توګه برخه اخيستل، چي د هغه تعلق به د ټولني مختلفو

احوالو ، پیښو او د خلکو د حقوقو او عاداتو سره وو ، مګر دغه خبري اتري او په هغه کي د رسول الله ﷺ د ګډون تعلق به یوازي د هغه خبرو سره وو چي مذموم او مکروه به نه وې او کوم چي د مذموم او بدو خبرو تعلق دی نو دا نه سوه کیدای چي د رسول الله ﷺ په مجلس کي او د رسول الله ﷺ په مخکي د هغه یادونه راسي او نه په هغه ذکر او اذکارو کي د رسول الله ﷺ تصور کیدای سو ، نو دا حدیث د دغه روایت خلاف نه دی : (انه صلی الله علیه وسلم کان یخزن لسانه الا فیما یعینه وان مجلسه علم) رسول الله ﷺ به خپله ژبه مبارکه خوندي کول پرته د هغه خبرو څخه چي ضروري وې ، یقینا د رسول الله ﷺ مجلس به یوازي علمي مجلس وو .

په دې کي شک نسته چي ډېر واره د دنیاوي معاملاتو په ذکر سره ډېر علمي، ټولنیز او ادبي ګټې هم تر لاسه کیږي نو په کوم مجلس کي چي داسي خبري وې چي د هغه څخه د ذکر سوو شیانو ګټې تر لاسه کیږي نو هغه مجلس به په علمي مجلس کي شمېرل کیږي او که د یو دنیاوي معاملې سره اړوند د غیر مذهبي خبرو په باره کي دا هم فرض کړل سي چي هغه د ذکر سوو ګټو څخه خالي وې نو په هغه صورت کي هغه خبري او په هغه کي د رسول الله ﷺ ګډون کول به پر جواز باندي محمول کړل سي، د هغه مطلب به دا وي چي رسول الله ﷺ به د خپلو صحابه کرامو سره په مباح کارو کي هم خبري اتري کولې چي صحابه کرام د هغه په جواز پوه سي او د بیان جواز لپاره په داسي خبرو کي برخه اخیستل پر رسول الله ﷺ واجب هم وه .

دا ټولي خبري تاسو ته د رسول الله ﷺ بنیم، حضرت زید رضی الله عنه دغه خبره د حدیث د صحیح او مستند کېدو لپاره وکړل او د حدیث د روایت د شرطونو پوره کولو لپاره یې وکړې .

مصافحه او مواجهه

﴿۵۵۷۶﴾ : وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا صَافَحَ الرَّجُلُ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي کله به رسول الله ﷺ د یو چا سره مصافحه (د لاس

لَمْ يَنْزِعْ يده من يده حتي يكون هو الذي ينزع يده وَلَا يَصْرِفُ وَجْهَهُ عَنْ

روغبړ) کوی نو خپل لاس به یې تر هغه وخته پوري نه بیل کوی تر څو پوري چي هغه سړي به خپل لاس نه وو بیل کړی، رسول الله ﷺ به تر هغه وخته پوري د هغه څخه مخ نه اړوی تر څو

وَجْهِهِ حتى يكون هو الذي يصرف وجهه عن وجهه وَلَمْ يُرَ مُقَدِّمًا

رُكْبَتَيْهِ بَيْنَ يَدَيْ جَلِيسٍ لَهُ. رواه الترمذي.

پوري چي هغه به مخ نه وو گرځولی، او رسول الله ﷺ مي هيڅکله په داسي حال کي نه دی ليدلی چي د خپل ملگري مخته دي يې پښې غزولي وي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۶۴، رقم: ۲۴۹۰.

تشريح: د رسول الله ﷺ دغه دوه صفتونه، چي تر څو پوري مصافحه کونکي به خپل لاس ايسته کړی نه وای او ترڅو پوري چي هغه سړي به خپله د رسول الله ﷺ د مخ څخه آخوا سوی نه وای نو رسول الله ﷺ به هغه ته متوجه وو، او د هغه څخه به يې خپل مبارک نه اړوی، دا د رسول الله ﷺ پر لوړو اخلاقو او ډېر تحمل او خاکساری باندي دلالت کوي.

د رسول الله ﷺ په نزد دا خبره هم د مجلس د ادب خلاف وه چي خپل ځان ښکاره، غوره او لوی ځرگندولو لپاره په مجلس کي د خپل برابر ناست سړي څخه په مخکي کېدو سره کښيني، کله چي به رسول الله ﷺ په يو مجلس کي ناست وو نو د ټولو سره به په يوه صف کي برابر کښېنستی او د خپلو پښو او زنگنو په مخکي کولو سره به نه کښېنستی لکه چي د مغرورو خلکو عادت وي، ځينو شارحينو ليکلي دي چي دده جملې مقصد دادی چي رسول الله ﷺ به د مجلس د ادابو رعايت په مهذبه طريقه باندي عمل او د اهل مجلس د تعظيم لپاره د خپلو زنگنو په درولو سره نه کښېنستی، او ځينو علماؤ دا ليکلي دي چي د رکبتين څخه مراد دواړي پښې دي او د هغه د مخکي کولو څخه مراد په مجلس کي د پښو غزول دي، په دغه صورت کي به مطلب دا وي چي رسول الله ﷺ د مجلس د ادابو په لحاظ ساتلو سره هيڅکله د چا په مخکي پښې نه غزولې، په هر حال په دغه حديث کي دامت لپاره دا ښوونه ده چي د رسول الله ﷺ په طريقه باندي په عمل کولو سره د هر مسلمان ورور تعظيم او تکريم کول ضروري دي که څه هم هغه په مرتبه کي دده څخه کم وي.

د سبا لپاره شيان نه جمع کول

﴿۵۵۷۷﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لاَ يَدَّخِرُ شَيْئًا لِغَدٍ. رواه الترمذي.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د سبا لپاره هيڅ شی نه ذخيره کوی. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴\۵۰۱، رقم: ۲۳۶۲.

پټه خوله اوسيدل

﴿۵۵۷۸﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَوِيْلَ الصَّمْتِ. رواه في شرح السنة.

د جابر بن سمره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به زيات پټه خوله اوسيدی. شرح السنه.

تخريج: البغوي في شرح السنة ۱۳\۲۵۶، رقم: ۳۶۹۵.

تشريح: مطلب دادی چي لږ خبري کول د رسول الله ﷺ صفت وو، که چيري يوه ضروري خبره به وه نو هغه به يې کول کنه نو پټه خوله به وو.

بخاري، مسلم او نورو محدثينو يو روايت نقل کړی دی: من كان يؤمن باالله واليوم الاخر فليقل خير او ليسكت، څوک چي په الله جل جلاله او د اخرت په ورځ ايمان لري نو هغه بايد د ژبي څخه د خير خبره راوباسي او يا پټه خوله سي.

حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه به فرمايل: ليتني كنت اخرس الاعن ذكر الله، ارمان چي زه ګونګی وای مګر د الله جل جلاله د ذکر لپاره ويل راکړل سوي وای.

د رسول الله ﷺ د خبرو انداز

﴿۵۵۷۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ فِي كَلَامِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرْتِيلٌ أَوْ تَرْسِيلٌ. رواه ابوداؤد.

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ خبري کولې نو يوه يوه جمله به يې بيله بيله ادا کول او په کراره کراره به يې خبري کولې. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود ۵\۱۷۱، رقم: ۴۸۳۸.

د لغاتو حل: ترسيل: ای تمهيل في حديثه (په خبرو کي ځنډ)

تشريح: د ترتيل او ترسيل دواړو يوه معنی ده، يعني د يو شي د ويلو په وخت کي يو يو حرف په څرګنده ويل، ځينو حضراتو په دواړو الفاظو کي دا فرق بيان کړی دی چي د ترتيل معنی د هر حرف برابر ايستل او د ترسيل معنی په ويلو کي تلوار او تيزي نه کول دي بلکه په کراره کراره خبره کول دي، په ښکاره دا معلوميږي چي په دغه حديث کي د ترتيل تعلق د رسول الله ﷺ د قرآن کريم د تلاوت سره دی او د ترسيل تعلق د رسول الله ﷺ د عامو خبرو سره دی.

﴿۵۵۸۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْرُدُ سَرْدَكُمْ هٰذَا وَلٰكِنَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ بِكَلَامٍ بَيْنَهُ فَصْلٌ يَحْفَظُهُ مَنْ جَلَسَ إِلَيْهِ. رواه الترمذي.

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به داسي خبري نه کولې لکه څرنګه چي تاسو پرله پسې خبري کوئ بلکه داسي خبري به يې کولې چي يوه يوه جمله به يې بيله بيله وه او هغه څوک چي ورسره ناست به وو يادولې به يې. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۶۰، رقم: ۳۶۳۹.

پر شونډو به يې اکثره مسکاوه

﴿۵۵۸۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ قَالَ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَكْثَرَ تَبَسُّمًا مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه الترمذي.

د حضرت عبدالله بن حارث بن جزء رضی الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه زيات تبسم کونکی هيڅوک نه دی ليدلی. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۶۱، رقم: ۳۶۴۱.

د وحي انتظار

﴿۵۵۸۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ سَلَامٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَلَسَ يَتَحَدَّثُ يُكْثِرُ أَنْ يَرْفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ. رواه ابوداؤد.

د حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ د خبرو کولو لپاره کښېنستی نو اکثر به يې نظر د آسمان په لور وو. (يعني د وحي انتظار به يې کوی). ابوداؤد.

تخريج: سنن ابوداود ۵\۱۷۱، رقم: ۴۸۳۷.

تشريح: يعني رسول الله ﷺ به د خلګو سره د خبرو کولو په وخت کي هم کله نا کله آسمان ته کتل او دا به د رسول الله ﷺ د هغه انتظار د کيفيت اظهار وو چي د حضرت جبرائيل عليه السلام د

نازلېدو او د وحي راتللو په وخت کي به وو.

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

د اهل او عيال په اړه شفقت او محبت

﴿۵۵۸۳﴾: عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا كَانَ أَرْحَمَ

حضرت عمرو بن سعيد رضي الله عنه د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت کوي چي ما پر اهل او عيال تر

بِالْعِيَالِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ إِبْرَاهِيمُ مُسْتَرْضِعًا

رسول الله صلی الله علیه وسلم مهربان هيڅوک نه دی ليدلی ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم زوی ابراهيم رضي الله عنه د مديني لوړي خوا ته په يو کلي کي وو د رضعي مور شيدې يې رودلې

لَهُ فِي عَوَالِي الْمَدِينَةِ فَكَانَ يَنْطَلِقُ وَنَحْنُ مَعَهُ فَيَدْخُلُ الْبَيْتَ وَإِنَّهُ لَيُدَّخَنُ

او رسول الله صلی الله علیه وسلم به هغه کلي ته د هغه د ليدو لپاره تشريف وړی، موږ به هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره وو ، رسول الله صلی الله علیه وسلم به کور ته دننه تشريف يوووړ

وَكَانَ ظِئْرُهُ قَيْنًا فَيَأْخُذُهُ فَيُقَبِّلُهُ ثُمَّ يَرْجِعُ قَالَ عَمْرٌو فَلَمَّا تُوُفِّيَ إِبْرَاهِيمُ

چي هغه کور به د دود څخه ډک وو ځکه چي د دايي (شيدو ورکونکي) ميړه پښ وو ، رسول الله صلی الله علیه وسلم به خپل زوی په غېږ کي واخيستی مچوی به يې بيا به راغلی ، د عمر بن سعيد رضي الله عنه بيان دی کله چي د رسول الله صلی الله علیه وسلم زوی ابراهيم رضي الله عنه وفات سو

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ ابْنِي وَإِنَّهُ مَاتَ فِي الثَّدْيِ وَإِنَّ لَهُ لَظِئْرَيْنِ تُكَمِّلَانِ رَضَاعَهُ فِي الْجَنَّةِ. رواه مسلم.

نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل : دا ابراهيم زما زوی دی چي د شيدو خوړلو په حالت کي مړ سوی دی په جنت کي د ده لپاره دوې دايانې دي چي د شيدو ورکولو تر وخته پوري به شيدې ورکوي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۴\۱۸۰۸، رقم: ۶۳ - ۲۳۱۶.

د لغاتو حل: عوالي: اى القرى التي عند المدينة (مديني ته نژدې کلي). الغداة : الفجر (سهار).

تشريح: د ظئر معنی د تي ورکونکي ده، او همدارنگه د تي ورکونکي خاوند ته هم ظئر وايي، د عربو د پخواني رواج مطابق د رسول الله ﷺ زوی ابراهيم چي د تي ورکولو لپاره کومي ښځي ته ورکړل سوی وو د هغې نوم بي بي ام سيف وه او د هغې د خاوند نوم ابوسيف وو چي د کسب په اعتبار پښ وو، ابراهيم رضي الله عنه د تي رودلو په وخت کي وفات سوی وو، د هغه عمر شپاړس يا اووه لس مياشتي وو ځکه د رسول الله ﷺ په برکت او د رسول د زوی کېدو نسبت لري، الله جل جلاله هغه ته دا درجه ورکړل چي نه يوازي د وفات څخه وروسته هغه سمدستي جنت ته ورسول سو بلکه پر وفات کېدو باندي د هغه لپاره په جنت کي دوې دايانې (تی ورکوونکي) وټاکل سوې، هغوئ ته دا خدمت ورکړل سو چي هغوئ ابراهيم ﷺ ته د تي رودلو په وخت کي تی ورکوي.

د رسول الله ﷺ غوره اخلاق او يو يهودي

﴿۵۵۸۴﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ يَهُودِيًّا كَانَ يُقَالُ لَهُ فُلَانٌ حِبْرٌ كَانَ لَهُ عَلَى رَسُوْلِ اللهِ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو يهودي وو چي هغه ته به فلانی عالم ويل کېدل، د

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَنَانِيرُ فَتَقَاضَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ يَا

هغه پر رسول الله ﷺ يو څو ديناره پور وو، هغه د رسول الله ﷺ څخه غوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل اې

يَهُوْدِيُّ مَا عِنْدِيْ مَا أُعْطِيْكَ قَالَ فَإِنِّيْ لَا أُفَارِقُكَ يَا مُحَمَّدُ حَتّٰى تُعْطِيَنِيْ فَقَالَ

يهودي زما سره اوس هيڅ نسته چي زه يې درکړم، هغه ورته وويل اې محمد (ﷺ)! زه تر هغه وخته پوري ستا څخه نه جلا کيږم تر څو پوري چي زما پور ادا نه کړې، رسول الله ﷺ ورته

رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذًا أَجْلَسَ مَعَكَ فَجَلَسَ مَعَهُ فَصَلّٰى رَسُوْلُ اللهِ

وفرمايل ښه دی زه ستا سره کښينم، نو رسول الله ﷺ د هغه سره کښېنستی او رسول الله ﷺ د

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ الْآخِرَةَ وَالْغَدَاةَ وَكَانَ

ماپښين، مازديگر، ماښام، ماخستن او بيا د سهار لمونځ هلته وکړ،

أَصْحَابُ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ يَتَهَدَّدُوْنَهُ وَيَتَوَعَّدُوْنَهُ فَفَطِنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ مَا الَّذِيْ

د رسول الله ﷺ صحابه کرامو هغه يهودي ته خبرداری ورکړ او وه يې بيروی، رسول الله ﷺ چي

محسوس كړل چي صحابه كرام هغه ته خبرداري وركوي نو هغوئ يې منع كړل، صحابه كرامو

يَصْنَعُوْنَ بِهِ فَقَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ يَهُوْدِيٌّ يَحْبِسُكَ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ مَنَعَنِيْ

عرض وكړ اې دالله رسوله ! ايا يو يهودي تاسو بندي كولاى سي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : الله تعالى زه ددې څخه منع كړى يم چي

رَبِّيْ أَنْ أَظْلِمَ مُعَاهِدًا وَغَيْرَهُ فَلَمَّا تَرَجَّلَ النَّهَارُ قَالَ الْيَهُوْدِيُّ أَشْهَدُ أَنْ لَآ إِلٰهَ إِلاَّ

زه پر دغه سړي ظلم وكړم چي زموږ په پناه كي دى يا پر هغه چا باندي چي زموږ په پناه كي نه دى ، بيا چي سهار سو نو هغه يهودي وويل زه شاهدي وركوم چي د الله ﷻ څخه پرته بل څوك د

اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ وَشَطْرُ مَالِيْ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ أَمَا وَاللهِ مَا فَعَلْتُ بِكَ

عبادت وړ نسته او دا شاهدي وركوم چي تاسو د الله ﷻ رسول ياست، او زما د مال نيمه برخه د الله ﷻ په لاره كي صدقه ده، قسم په خداى ما چي كومه معامله ستاسو سره كړې ده هغه

الَّذِيْ فَعَلْتُ بِكَ إِلاَّ لِأَنْظُرَ إِلٰى نَعْتِكَ فِي التَّوْرَاةِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ مَوْلِدُهُ بِمَكَّةَ

يوازي ددې لپاره وه چي زه ووينم چي كوم صفات په تورات كي مذكور دي هغه په تاسو كي سته كه نه، په تورات كي ليكلي دي چي محمد بن عبدالله (ﷺ) به په مكه كي پيدا كيږي د

وَمُهَاجَرُهُ بِطِيْبَةَ وَمُلْكُهُ بِالشَّامِ لَيْسَ بِفَظٍّ وَلاَ غَلِيْظٍ وَّلاَ سَخَّابٌ فِي الْأَسْوَاقِ وَلاَ

طيبې په لور به هجرت كوي او د هغه حكومت به په شام كي وي ، هغه بد ژبانه او سخت زړه به نه وي او نه به په بازارونو كي شور كونكى او نه به فحش ويونكي

مُتَزَيٍّ بِالْفُحْشِ وَلاَ قَوْلِ الْخَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَآ إِلٰهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ وَهٰذَا

او نه پالتو خبري كونكى وي، زه شاهدي وركوم چي د الله ﷻ څخه پرته بل څوك د عبادت وړ نه سته او تاسو د الله رسول ياست، دا

مَالِيْ فَاحْكُمْ فِيْهِ بِمَا أَرَاكَ اللهُ وَكَانَ الْيَهُوْدِيُّ كَثِيْرَ الْمَالِ . رواه البيهقي في دلائل النبوة

زما مال موجود دى څه حكم چي تاسو مناسب ګڼئ وه يې كړئ ، يعني د الله تعالى د حكم سره كوم ځاى چي يې غواړئ خرڅ يې كړئ، د راوي بيان دى چي دا يهودي ډير شتمن وو . بيهقي

تخریج: رواه البيهقي في دلائل النبوة.

د لغاتو حل: متزي: اى متصف. الخنا: اى الفحش والخشونة (فحش)

تشریح: او بيا يې د سهار لمونځ ادا کړ، ددې څخه معلومه سول چي رسول الله ﷺ ټوله ورځ په يو ځاى کي ناست تېره کړل او ټوله شپه همدارنګه د يهودي سره ناست وو، نه بېده سو او نه يې ارام وکړ، په ښکاره خو دا معلومېږي چي دغه پېښه په مسجد نبوي کي پېښه سوې وه مګر يو احتمال دا هم دى چي رسول الله ﷺ په بل ځاى کي وو او هلته هغه يهودي راغلى، په هغه ځاى کي رسول الله ﷺ د هغه يهودي سره ټوله ورځ او ټوله شپه ناست وو.

... يا هغه بل څوک وي، ددغه تخصيص څخه وروسته تعميم دى يعني رسول الله ﷺ مخکي په خاصه توګه د معاهد ذکر وکړ چي دا يهودي د هغه ذميانو څخه دي چي موږ په خپله پناه او ساتنه کي ورسره عهد کړى دى، که زه ددغه پور ورکولو څخه ماسوا دده څخه بېل سم او دده سره د ناستي څخه انکار وکړم نو دا به زما له خوا پر ده ظلم وي او څرګنده ده چي پر يو معاهد باندي د ظلم کولو څخه الله ﷻ زه منع کړى يم، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل، معاهد خو پرېږده زه پر هر سړي باندي د ظلم کولو څخه منع کړل سوى يم که هغه معاهد وي يا غير معاهدي وي، که مسلمان وي او که کافر وي، دلته رسول الله ﷺ د تعميم څخه وروسته د تخصيص پر ځاى د تخصيص څخه وروسته د تعميم طرز ځکه اختيار کړ چي دغه موقع ددغه طرز متقاضي ده يا رسول الله ﷺ دا خبره په نظر کي وساتل که په دنيا کي د يو مسلمان حق تلفي وي يا د هغه سره د ظلم معامله وي نو د قيامت په ورځ به هغه مسلمان ته د حق خوړونکي يا ظلم کونکي مسلمان د نيکۍ په ورکولو سره راضي کول به يې ممکن وي، مګر کافر ذمي ته د هغه حق خوړونکي يا پر هغه باندي د ظلم کونکي مسلمان نيکي کولو سره هم راضي کول به ممکن نه وي ځکه چي نه خو د مسلمان نيکي هغه ته ورکول کيږي او نه هغه نيکي د هغه په کار ورتلاى سي، په دې اعتبار د قيامت په ورځ د معاهد له خوا د يو مسلمان خلاف د ظلم او د هغه د حق خوړولو به زياته سخته مرحله وي، نو رسول الله ﷺ ددغه ارزښت څرګندولو لپاره مخکي په خاصه توګه د معاهد ذکر وکړ او ددې وروسته يې په عامه توګه د هر يو ذکر وکړ.

دلته يو سوال پيدا کيږي چي کله رسول الله ﷺ هغه وخت د هغه يهودي د پور ادا کولو څخه دومره معذور وو چي د هغه يهودي له خوا د دومره سختي پابندۍ سره د رسول الله ﷺ مخامخ کېدل سول نو ايا هلته موجود صحابه کرام د هغه د پور پر ادا کولو قادر نه وه؟ ددې جواب دادى چي اول خو دا خبره ده چي هغه صحابه کرام د رسول الله ﷺ پر هغه پور ادا کولو

باندي قادر نه وه، دوهم دا چي د هغه يهودي اصل مقصد دا وو چي د کومو صفتونو يادونه په تورات کي راغلې ده د هغه امتحان واخلي او له دې کبله د صحابه کرامو له خوا د هغه پور په ادا کولو راضي نه وو.

دغه زما مال حاضر دی، هغه دغه جمله مال ته يا هغه ځای ته چيري چي هغه مال پروت وو، په اشاره کولو سره وويل، او بيا هغه رسول الله ﷺ مختار کړ چي رسول الله ﷺ هغه مال د الله ﷻ د رضا او خوښي او د دين او ملت په ګټه کي څرنګه چي مصرف کول مناسب ګڼي هم هغسي دي مصرف کړي، په ظاهره دا معلوميږي چي دلته د هغه مراد خپل ټول مال وو، مخکي خو هغه د خپل ټول مال نيمه برخه د الله ﷻ په لاره کي د ورکولو اعلان وکړ مګر کله چي د ايمان نور د هغه په زړه کي په ښه ډول ځای پيدا کړ او د الله ﷻ او رسول ﷺ مينه پر هغه غالبه سول نو هغه نه يوازي دا چي ټول مال د الله ﷻ په لار کي ورکړ بلکه د خپل سر ورکولو اراده يې هم وکړل.

د غريبانو سره ښه سلوک

﴿۵۵۸۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبدالله بن ابي اوفی رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د

وَسَلَّمَ يُكْثِرُ الذِّكْرَ وَيُقِلُّ اللَّغْوَ وَيُطِيلُ الصَّلَاةَ وَيُقَصِّرُ الْخُطْبَةَ وَلَا يَأْنَفُ أَنْ يَمْشِيَ مَعَ الْأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ فَيَقْضِيَ لَهُ الْحَاجَةَ. رواه النسائي والدارمي.

الله ﷻ ډېر ذکر کوی، دنياوي خبري به يې کمي کولې، لمونځ به يې اوږد کوی خطبه يې به لنډه وه، او د کونډو او مسکينانو سره تلل به يې پيغور نه ګڼې، او د هغوئ هر يو کار به يې کوی..نسائي او دارمي.

تخريج: سنن النسائي ۳\۱۰۹، رقم: ۱۴۱۳، والدارمي ۱\۴۸، رقم: ۷۴.

تشريح: د ذکر څخه مراد د الله ﷻ ذکر او هر هغه شی دی چي د ذکر الله سره تعلق لري، او حقيقت دا دی چي زيات او په مختلفو نوعيتو هر وخت او هره لمحه به رسول الله ﷺ په ذکر الله کي بوخت وه.

د لغو او پالتو خبرو څخه مراد هره هغه خبره ده چي د ذکر الله ﷻ څخه ماسوا د نورو دنياوي کارو سره تعلق لري، څرګنده دي وي چي د داسي دنياوي کارو ذکر هم چي د حکمت

ځخه وي د ذکر حقیقي په اعتبار په پالتو خبرو کي شامل دي، ځکه امام غزالي رحمه الله وايي: ضيت قطعة من العمر العزيز في تاحيف البسيط والوسيط والوجيز، ما د خپل عمر قدر منه برخه په خپلو کتابونو، بسيط، وسيط او وجيز په تاليف کي ضائع کړل.

که څه هم داسي دنیاوي خبري چي د حکمت څخه خالي نه وي په حقیقي معنی کي د لغو او پالتو خبرو په حکم کي نه راځي مګر د هغه ظاهري صورت او انجام په اعتبار او د هغه د حقیقت څخه قطع نظر پر هغه د لغو او پالتو اطلاق سوی دی، د دغه تعبیر څرګندولو لپاره د عارفینو دا قول دی چي : حسنات الابرار سيئات المقربين، د لغو د دغه حقیقي معنی په لایعني او باطل کي مراد اخیستل به هم صحیح نه وي چي د رسول الله ﷺ د ژبي مبارکي څخه هیڅکله یوه پالتو خبره نه ده راوتلې او نه دا ممکن وه ځکه چي الله جل جلاله د ټولو مؤمنانو دا صفت بیانوي: (والذين هم عن اللغو معرضون)، نو د رسول الله ﷺ په اړه د لغو او پالتو خبرو تصور څرنګه کیدای سي

ځینو علماؤ دا ویلي دي چي دلته د قلیل (لږ) لفظ د عدم په معنی کي استعمال سوی دی، مطلب دا چي رسول الله ﷺ هیڅکله پالتو خبره د ژبي څخه نه ده را ایستلې او ددې په دلیل کي هغه حضرات وايي چي قلیل لفظ مطلق نفي او اظهار عدم په معنی کي هم استعمالیږي لکه چي په قرآن کریم کي فرمایل سوي دي : (قليلا مايؤمنون) نو دغه قول که څه هم د لغو په اړه ډېر بحثونه ختموي مګر حقیقت دادی چي د حدیث په سباق کي دغه قول زیات مناسب نه معلومیږي ځکه چي د تکثير لفظ چي د يقل لپاره د کومي معنی تقاضا کوي هغه، هغه ده کوم چي مخکي ذکر سول.

لمونځ به یې اوږد او خطبه به یې لنډه ویل، دلته په خاصه توګه د جمعې لمونځ مراد دی ځکه چي د خطبې سره دا خبره مناسب معلومیږي، او کوم چي د خطبې د لنډوالي خبره ده نو هغه داسي هم صحیح ده چي رسول الله ﷺ به د جمعې په خطبه کي کوم الفاظ او جملې استعمالوې هغه به ډېري جامع او مانع وې، هره جمله که څه هم د الفاظو په اعتبار به لنډه وه مګر د مفهوم او معاني دریاب به یې په ځان کي درلودی، او د خطبې د لنډوالي خبره د اکثریت په اعتبار بیان سوې ده، او کله چي به زیات نصیحت کول مقصد وو نو رسول الله ﷺ به په تفصیل سره اوږده خطبه هم فرمایل، په هر حال د دغه جملې اصل مقصد دا بیانول دي چي د رسول الله ﷺ خطبه به د لمانځه په نسبت مختصره وه، په یو بل حدیث کي چي په باب الجمعه کي تېر سوی دی، منقول دي چي د لمانځه اوږدېدل او د خطبې مختصر کېدل د فهم او پوهي علامه ده، ددې وجه په ظاهره دا معلومیږي چي لمونځ د مؤمن معراج او د پروردګار د مناجاتو موقع ده ځکه

اوږدوالی يې په دغه مناسبت سره دی ، او د خطبې تعلق خلکو ته د متوجه کېدو او هغوئ حق ته د رابللو لپاره وي چې په هغه کې د بيان د اثر لپاره پر فصاحت او بلاغت باندې توجه ورکول وي او دا داسې وي چې په هغه کې د ريا گمان کېدای سي ځکه نو د خطبې مختصر کول غوره دي.

د مکې قريشو د رسول الله ﷺ تکذيب ولي وکړ؟

﴿۵۵۸۶﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ أَبَا جَهْلٍ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّا لَا نُكَذِّبُكَ وَلَكِنْ نُكَذِّبُ بِمَا جِئْتَ بِهِ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَى فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ. رواه الترمذي.

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دی چې ابوجهل نبي کريم ﷺ ته وويل موږ تا دروا غجن نه بلکه هغه شی درواغ گڼو کوم چې تا راوړی دی ، نو الله تعالی د ابوجهل وغيره په اړه دا آيت نازل کړ : (فانهم لا يکذبونک ولکن الظالمين ....): (هغوئ تا نه درواغجن کوي بلکه دا ظالمان د الله جل جلاله آياتو نه درواغ گڼي). ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۲۴۳، رقم: ۳۰۶۴.

تشريح: څه چې تا راوړي دي، ددې څخه مقصد وحي الهي يعني کتاب او شريعت دی، د ابوجهل مطلب دا وو چې ستا سره زموږ اختلاف د هغه دين او شريعت په اړه دی چې هغه ته موږ رابولې ، موږ خو ستا تکذيب ځکه کوو چې ستا راوړی کتاب او شريعت رېښتوني نه منو که د غه کتاب او شريعت ستا څخه وځي نو بيا ستا سره زموږ هيڅ جګړه نسته، مګر هغه لعين دومره پوه نه سو چې کله رسول الله ﷺ په دنياوي معاملاتو کې د خلکو سره درواغ نه وايي او د صادق وصف د هغه دی چې د هغه اعتراف او اقرار خپله د مکې قريش هم کوي نو بيا د دين او آخرت په اړه هغه خلکو ته درواغ ولې ووايي، ولې به هغوئ درواغو ته رابولي او پر الله جل جلاله به ولې تهمت لګوي، اصل خبره داده چې د مکې د قريشو ټول لوی سرداران د رسول الله ﷺ سره د سخت بغض او عناد ښکار وه ، هغوئ ټول په دې خبره سوځېدل چې دغه يتيم او امي سړي ته دومره لويه مرتبه ولې تر لاسه سول، او موږ چې دومره دنياوي شان او شوکت لرو دده پيروي ولې وکړو او څرنګه هغه لوی د پيروي وړ ومنو ، او ددغه سوځېدو په وجه به هغوئ دول دول خبري کولې چې په هغه کې به معقوليت وو او نه رېښتونتوب.

په تفسير کشاف کې د ذکر سوي آيت په تفسير کې دوه مطالب ليکل سوي دي يو خو دا

چي اې محمد ! دا کافران چي تا ته دروا غجن وايي ، يا ددې منلو څخه انکار کوي چي ته په حقيقت کي د خپل پروردګار له خوا د لوی کتاب او شريعت سره راغلی يې نو دوئ تا نه دروا غجن کوي ، په حقيقت کي د الله ﷻ نازل سوي آياتونو او د هغه نازل سوي دين ته درواغ وايي، يعني د الله ﷻ ددغه فرمان مثال داسي دي لکه يو مالک چي خپل غلام ته ، چي خلک يې په ناروا توګه پريشانه کوي او تکليف ورکوي دا ووايي چي دغه خلک تاته تکليف نه درکوي بلکه ماته يې راکوي، نو ته ګوره چي زه د دوئ سره څرنګه معامله کوم، دوهم مطلب دادی چي اې محمد ﷺ ! دغه کافران تاته دروا غجن نه وايي ځکه چي ته د دوئ په نزد ډېر ريښتوني او امين يې او ستا صداقت او امانت په دوئ کي د ضرب المثل حيثيت لري ، مګر دغه خلک د الله ﷻ آياتونه او د هغه دين ته درواغ وايي، دغه مطلب د حديث سره زيات مناسبت او مطابقت لري .

رسول الله ﷺ د ځان لپاره شتمنتوب خوښ نه کړ

۱﴿۵۵۸۷﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَائِشَةَ لَوْ

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : اې عائشې ! که

شِئْتُ لَسَارَتْ مَعِيْ جِبَالُ الذَّهَبِ جَاءَنِيْ مَلَكٌ وَإِنَّ حُجْزَتَهُ لَتُسَاوِيْ الْكَعْبَةَ

زه د الله تعالی ﷻ څخه مال او دولت غواړم نو زما سره به د سرو زرو غرونه روان سي ، ما ته يو ملائکه راغلل چي د هغې ملا د کعبې برابر وه ،

فَقَالَ إِنَّ رَبَّكَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَيَقُوْلُ إِنْ شِئْتَ نَبِيًّا عَبْدًا وَإِنْ شِئْتَ نَبِيًّا

هغې وويل : ستا رب پر تاسو سلام وايي او وايي : که تاسو غواړئ نو بنده پيغمبر جوړ سئ (يعني هغه پيغمبر چي د بندګی او فقر صفت سره موصوف وي) او که غواړئ نو پاچا پيغمبر

مَلِكًا فَنَظَرْتُ إِلٰى جِبْرِيْلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَشَارَ إِلَيَّ أَنْ ضَعْ نَفْسَكَ وَفِيْ رِوَايَةِ ابْنِ

جوړ سئ ، ما جبرائيل عليه السلام ته وکتل (يعني د هغه څخه مي مشوره وغوښتل) هغه راته وويل : تاسو ځان کښته کړئ (يعني بندګي او فقر خوښ کړئ) ، او د ابن عباس ﷺ په روايت

عَبَّاسٍ فَالْتَفَتَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلٰى جِبرِيْلَ كَالْمُسْتَشِيْرِ لَهُ

کي دا الفاظ دي چي د ملائکي الفاظ اوريدو سره رسول الله ﷺ جبرائيل علیہ السلام ته وکتل، مطلب دا چي د هغه څخه يې مشوره غوښتل،

فَأَشَارَ جِبْرِيْلُ بِيَدِهِ أَنْ تَوَاضَعْ فَقُلْتُ نَبِيًّا عَبْدًا قَالَتْ فَكَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ

جبرائيل علیہ السلام ورته په اشاره سره وښودل چي تواضع اختيار کړه، ما ورته وويل زه بنده پيغمبر

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ ذٰلِكَ لَا يَأْكُلُ مُتَّكِأً يَقُوْلُ آكُلُ كَمَا يَأْكُلُ الْعَبْدُ وَأَجْلِسُ كَمَا يَجْلِسُ الْعَبْدُ. رواه في شرح السنة.

جو ړيدل غواړم، د بي بي عائشي رضی اللہ عنہا بيان دی ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ هيڅکله په تکيه لګولو سره خوراک نه دی کړی، رسول الله ﷺ به دا فرمايل: زه داسي خورم لکه څرنګه چي غلام خوراک کوي او داسي کښينم لکه څرنګه چي غلام کښيني. شرح السنه.

تخريج: البغوي في شرح السنة ۱۳\۲۴۷، رقم: ۳۶۸۳.

د لغاتو حل: حجزته: معقد ازاره (د لونګ تړلو ځای)

تشريح: کښته والی او خاکساري اختيار کړه، يعني د فقر، ستونزو او تنګۍ ژوند اختيار کړه چي په هغه کي د دنيا په لحاظ خاکساري ده مګر د الله جل جلاله په نزد لوړتيا ده، ددې پر خلاف د پاچاهي او شتمنۍ ژوند د سرکښۍ او د الله جل جلاله د هېرولو سبب او د تکبر او ناشکرۍ ذريعه ګرځي، چي د هغه په اختيارولو سره انسان د خپل پروردګار د قرب څخه ليري کيږي، حضرت جبرائيل علیہ السلام دغه خبره د غالب حال په اعتبار وښودل او ځکه اکثر انبياء، علماء او صالحين د فقر او تنګۍ ژوند اختيار کړی دی او هغوئ همېشه د مال او دولت او عيش او آرام پر ژوند باندي د محنت او مشقت ژوند ته ترجيح ورکړل: اللهم اجعلنا منهم واحشرنا معهم.

چي غلام يې خوري، ددې مطلب دا وو چي څرنګه يو غلام ته د هغه مالک خوراک ورکوي نو هغه يې په صبر او شکر سره خوري که څه هم هغه هر څومره ناخوښه او د کښتني درجې وي، همدارنګه ما ته چي کوم خوراک تر لاسه سي هغه په صبر او شکر سره خورم نه د ادنا خوراک خواهش مي وي او نه د ادنا خوراک په خوړلو سره تنګي او ناخوښي محسوس کيږي.

لکه څرنګه چي غلام کښېني، ددې څخه د التحيات په شکل ناسته مراد ده او د ناستي غوره حالت همدغه دی، يا د خوراک کولو په وخت کي هغه هيئت مراد دی چي په هغه کي يو زنګون پورته وي او پر کوناټي کښيني په عامه توګه رسول الله ﷺ به په دغه ډول کښېناستی.

بَابُ الْمَبْعَثِ وَبَدْءِ الْوَحْيِ

(د رسول الله ﷺ د بعثت او د وحي د نازلېدو بيان)

د مبعث لفظ د بعث او د بعث د زمانې په معنی دی او د بعث معنی د پورته کولو او لېږلو ده، دلته د دغه لفظ څخه مراد دادی چې الله ﷻ، حضرت محمد عربي ﷺ د خپل نبي او رسول په ګرځولو سره ټول مخلوق ته راولېږی.

د بدء لفظ د پیل او شروع په معنی دی، په ځینو روایتو کې د بدء پر ځای د بدو لفظ دی او ددې معنی د ظهور ده، د مفهوم او مطلب په اعتبار په دواړو کې فرق نسته مګر غوره او مناسب لومړنی روایت دی چې په هغه کې د بدء لفظ دی.

د وحي اصلي معنی د اشاره کولو، لیکلو او په کنایه کې د خبرو کولو، پیغام لېږلو، الفاء او الهام کولو ده، په مشارق الانوار کې لیکلي دي چې د وحي اصلي مفهوم په تېزي سره په پټه توګه د پیغام ورلېږل دي، پر رسول الله ﷺ او نورو نبیانو علیهم السلام باندې د وحي د نازلېدو مختلف صورتونه وه، ځینو ته په ژوندی بڼه د الله ﷻ سره د تکلم شرف تر لاسه وو لکه حضرت موسی علیه السلام ته او ددې ثبوت د قرآن کریم څخه تر لاسه کېږي، یا زموږ پیغمبر حضرت محمد ﷺ ته هم د معراج په شپه کې دغه شرف تر لاسه سوی وو، د وحي دوهم صورت رسالت او د ملائکي وساطت دی چې حضرت جبرائیل علیه السلام د الله ﷻ د پیغام او هدایت په راوړلو سره راتلی او حرف په حرف به یې رسول او نبي ته رسوی،

د وحي اکثر او زیات دغه صورت په عمل کې راتلی، د وحي دریم صورت القاء ده یعني د الله ﷻ له خوا د یوې خبري او یو مضمون په زړه کې اچول لکه رسول الله ﷺ وفرمایل: القی في روعي، دغه خبره زما په زړه کې واچول سول، او وایي چې پر حضرت داؤد علیه السلام باندې به کومه وحي راتلل هغه زیات وختونه په دغه صورت کې وه دا خو د هغه وحي ذکر وو چې د هغه نسبت نبیانو ته کېږي، په قرآن کریم کې په ځینو ځایو کې د وحي نسبت د نبیانو څخه ماسوا نورو ته هم سوی دی نو څرګنده دې وي چې په داسي ځایو کې د وحي لفظ د الهام په معنی کې استعمال سوی دي لکه چې په یو ځای کې فرمایي: (واوحینا الی ام موسی) او موږ د موسی علیه السلام مور ته په زړه کې ور واچول، له دې کبله د وحي لفظ د امر په معنی کې هم راځي لکه چې په یو آیت کې دي: (واوحینا الی الحواریین) او موږ حوارینو ته حکم وکړ، او د وحي څخه مراد د طبعي

خاصې پيدا كول هم دي لكه چي الله جل جلاله فرمايي :
(واوحى ربک الى النحل) او ستا پروردګار د عسلو موچي ته په طبيعت كي دا وروا چول.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړى فصل)

رسول الله ﷺ د څلويښتو كالو په عمر په نبوت مشرف سو

﴿۵۵۸۸﴾: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بُعِثَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَرْبَعِينَ سَنَةً فَمَكَثَ بِمَكَّةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ سَنَةً يُوحَى إِلَيْهِ ثُمَّ أُمِرَ بِالْهِجْرَةِ فَهَاجَرَ عَشْرَ سِنِينَ وَمَاتَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ. متفق عليه.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ د څلويښتو كالو په عمر كي پيغمبر سو ، ددې وروسته ديارلس كاله په مكه كي وو په دغه دوران كي به وحي راتلې، بيا ورته د هجرت حكم وسو او د هجرت څخه وروسته لس كاله په مدينه كي وو او د درو شپيته كالو په عمر كي وفات سو . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷\۲۲۷، رقم: ۳۹۰۲، ومسلم ۴\۱۸۲۶، رقم: ۱۱۷- ۲۳۵۱.

تشريح: د رسول الله ﷺ د عمر مبارک په اړه مختلف روايتونه منقول دي مګر زيات صحيح دا روايت دى چي د ۶۳ كالو په عمر له دنيا څخه رخصت سو ، او د حضرت ابن عباس رضي الله عنه په خپل روايت كي د پنځه شپېته كالو په عمر كي د وفات ذكر دى او د حضرت انس رضي الله عنه په روايت كي چي مخته راځي د شپېتو كالو په عمر كي د وفات ذكر دى، په ظاهره دا معلوميږي چي حضرت ابن عباس رضي الله عنه په مخكني روايت كي د سن ولادت او سن وفات هم پوره كال شمېرل سوى دى او هغه دوه كاله په يو ځاى كولو سره ټول ۶۵ كاله يې بيان كړل او حضرت انس رضي الله عنه د درو شپېتو څخه كسر يعني د درو شمېر حذف كړ او د شپېتو كالو يادونه يې وكړل.

د وحي ابتداء

﴿۵۵۸۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ أَقَامَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَكَّةَ خَمْسَ عَشْرَةَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ (د نبوت تر لاسه كيدو وروسته) پنځلس كاله په مكه كي قيام وكړ ،

سَنَةً يَسْمَعُ الصَّوْتَ وَيَرَى الضَّوْءَ سَبْعَ سِنِينَ وَلَا يَرَى شَيْئًا وَثَمَانَ سِنِينَ

په دغه وخت کي به يې راسته او چپه خوا ته د (دجبرائيل عليه السلام) اواز اوريدی او په تاريکۍ کي به يې رڼا ليدل، او ددې څخه پرته به يې نه ليدل، تر اوو کلو پوري دغه معامله وه

يُوحَى إِلَيْهِ وَأَقَامَ بِالْمَدِينَةِ عَشْرًا وتوفي وهو ابن خمس وستين سنة. متفق عليه

بيا تر اته کاله پوري وحي راتلل او په مدينه کي يې لس کاله قيام وکړ او د پنځه شپيتو کالو په عمر کي وفات سو. بخاري او مسلم.

تخريج: لم نجده في صحيح البخاري ومسلم ۴\۱۸۲۷، رقم: ۱۲۲- ۲۳۵۳.

تشريح: د ۶۵ کالو وضاحت په تېر سوي تشريح کي وسو، د رسالت پر منصب باندي د شرف تر لاسه کېدو وروسته په مکه کي د رسول الله ﷺ د قيام وخت ۱۵ کاله ښودل سوي دي او په ذکر سوي حديث کي د ۱۳ کالو ذکر دی، نو دلته هم دا وضاحت کيږي چي حضرت ابن عباس رضي الله عنه په دغه روايت کي د ولادت او د هجرت پوره پوره کالونه شمېرلي دي او د ۱۳ کالو پر ځای يې ۱۵ کاله ذکر کړل.

دغه حديث پر دې خبره دلالت کوي چي د رسول الله ﷺ د ذکر سوي آواز اورېدل او هغه عجيبه رڼا لېدل پر منصب نبوت باندي د فائز کېدو څخه وروسته په مکه کي د ۱۵ کالو د قيام په لومړني اووه کالو کي پېښېدل؛ د تاريخي رواياتو او ځينو نورو حديثو څخه دا معلوميږي چي دغه صورت حال د ظهور نبوت څخه مخکي پېښ سوی وو او په دې کي حکمت دا وو چي رسول الله ﷺ د عالم ملکوت سره آشنا سي او داسي نه وي چي د ماوراء الدنيا د حالاتو او کيفياتو په ناڅاپه ظهور سره، د انساني او بشري حالت او قوت زغملو څخه عاجز سي.

وفات

﴿۵۵۹۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ تَوَفَّاهُ اللّٰهُ عَلَى رَأْسِ سِتِّينَ سَنَةً. متفق عليه.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي الله جل جلاله رسول الله ﷺ د شپيتو کالو په عمر کي وفات کړ. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰\۳۵۶، رقم: ۵۹۰۰، ومسلم ۴\ ۱۸۲۴، رقم: ۱۱۳- ۲۳۴۷.

د رسول الله ﷺ او خلفاء راشدینو عمر

﴿۵۵۹۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ قُبِضَ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّيْنَ وَاَبُو بَكْرٍ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّيْنَ وَعُمَرُ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّيْنَ . رواه مسلم قال محمد ابن اسماعيل البخاري ثلث وستين اكثر.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د درو شپیتو کالو په عمر کي وفات سو او حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه هم د درو شپیتو کالو په عمر کي وفات سو او حضرت عمر رضي الله عنه هم د درو شپیتو کالو په عمر کي وفات سو . مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱۸۲۵\۴، رقم: ۱۱۴- ۲۳۴۸.

تشریح: لکه څرنګه چي مخکي یادونه وسول چي د رسول الله ﷺ د عمر مبارک په اړه صحیح روایت دادی چي د ۶۳ کالو په عمر کي د دنیا څخه تشریف یووړ، همدارنګه د خلیفه اول حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په اړه بېله اختلافه ثابته ده چي د هغه عمر ۶۳ کاله وو، د خلافت صدیق وخت دوه کاله او څلور میاشتي دی، همدارنګه حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه چي د رسول الله ﷺ څخه وروسته څومره وخت ژوندئ وو هغومره ورځي تر رسول الله ﷺ کشر وو، د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د عمر په اړه مختلف روایتونه دي، صحیح روایت د ۶۳ کالو دی ، په ځینو روایتو کي د ۵۹ کالو ذکر دی ، خپله د مشکوة مؤلف لیکلي دي چي د مغیره ابن شعبه غلام ابولولوء د ۲۶ ذي الحجې ۲۳ هجري کال د چارشنبې په ورځ په مدینه کي په خنجر سره په حمله کولو حضرت عمر رضي الله عنه زخمي کړ او ۱۰ محرم الحرام ۲۴ هجري کال د یکشنبې په ورځ د هغه ښخېدل وسول، هغه وخت د هغه عمر ۶۳ کاله وو او دا قول زیات صحیح دی، د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت وخت لس کاله او شپږ میاشتي وو .

حضرت عثمان غني رضي الله عنه د واقدي د روایت مطابق په ۱۸ ذي الحجه ۲۵ هجري کال د جمعې په ورځ د یو مصري سرکښ اسود تجیبي د لاسه د شهادت جام نوش کړ او د شنبې په ورځ په جنت البقیع کي دفن کړل سو ، په هغه ورځ د هغه عمر ۸۲ کاله وو ، ځینو علماؤ لیکلي دي چي ۸۸ کاله وو ، د دوئ په اړه ځیني نور روایتونه هم نقل کیږي ، د حضرت عثمان د خلافت زمانه څو ورځي کم دوولس کاله وو ، حضرت علي رضي الله عنه د حضرت عثمان رضي الله عنه د شهادت په ورځ خلیفه وټاکل سو او په ۱۷ د رمضان ۱۰ هجري کال د جمعې په ورځ یو سړي عبدالرحمن ابن ملجم په

کوفه کي پر هغه قاتلانه حمله وکړل چي د هغه په نتيجه کي سخت زخمي سو او د هغه حملې څخه درې ورځي وروسته په حق ورسېدی يعني شهادت يې په برخه سو، نوموړی په نجف کي دفن کړل سو، په هغه ورځ دده عمر ۶۳ کاله وو، د نوموړي د خلافت زمانه څو ورځي زيات څلور کاله او نهه مياشتي وو.

د امام بخاري رحمة الله عليه د قول مطلب دادی چي د رسول الله ﷺ د عمر په اړه چي مختلف روايتونه منقول دي په هغو کي تر ټولو زيات صحيح روايت د ۶۳ کالو د قول دی نور اقوال لکه ۶۰ کاله، يا ۶۵ کاله په اړه کم روايتونه دي، ځکه اصل اعتبار د هغه روايت کيږي چي په هغه کي د ۶۳ کاله د عمر ذکر وي او د روايتونو ددغه اختلاف مدار د ظهور نبوت څخه وروسته د قيام مکه پر وخت باندي دی چي رسول الله ﷺ دنبوت پر منصب باندي د مشرف کېدو څخه وروسته په مکه کي لس کاله وو که ديارلس کاله او که پنځلس کاله، او تر ټولو زيات صحيح روايت دديارلسو کالو دي، او کوم چي د رسول الله ﷺ د زېږېدو د نېټي تعلق دی نو د صحيح او مشهور روايت مطابق د رسول الله ﷺ ولادت مبارک د فيل د پېښي په کال وسو بلکه قاضي عياض رحمة الله عليه ليکلي دي چي د تاريخ پوهانو او علماؤ پر دې اجماع ده، د يوم ولادت په اړه دا خبره خو علماؤ او مؤرخينو په اتفاق سره منلې ده چي رسول الله ﷺ د ربيع الاول په مياشت کي د دوشنبې په ورځ پيدا سو مګر د تاريخ په اړه اختلاف دی چي دوولسم تاريخ وو او که اتلسم يا لسم، د رسول الله ﷺ وفات هم د ربيع الاول په مياشت کي د دوشنبې په ورځ د څاښت په وخت کي وسو.

دوحي د پيل تفصيل

﴿۵۵۹۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي تر ټولو لومړنی شي چي د رسول الله ﷺ سره پيل سو

مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا الصَّادِقَةَ فِي النَّوْمِ فَكَانَ لَا يَرَى رُؤْيَا إِلَّا جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ

د وحي په لړ کي هغه په خوب کي د رېښتوني خوبو ليدل وه، رسول الله ﷺ چي به کوم خوب وليدی د هغه تعبير به د ځلانده ورځي په ډول معلوميدی

الصُّبْحِ ثُمَّ حُبِّبَ إِلَيْهِ الْخَلَاءُ وَكَانَ يَخْلُو بِغَارِ حِرَاءٍ يَتَحَنَّثُ فِيهِ وَهُوَ التَّعَبُّدُ

بيا د رسول الله ﷺ کناره کېدل خوښ سول، او رسول الله ﷺ به په غار حراء کي کناره کېدی

(یعني خلوت به یې کوی)، په غار حراء کي به یې عبادت کوی

اللَّيَالِيَ ذوات الْعَدَدِ قَبْلَ أَنْ ينزع إِلَى أَهْلِهِ وَيَتَزَوَّدُ لِذَلِكَ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى خَدِيجَةَ

او په شماریو څو شپې به په عبادت کي بوخت وو تر هغو پوري چي کور ته به یې خواهش کیدی، رسول الله ﷺ به د ځان سره خوراک وړی او هر کله چي به هغه ختم سوه نو بي بي خدیجې

فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا حَتَّى فَجِئَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارِ حِرَاءٍ فَجَاءَهُ الْمَلَكُ فَقَالَ اقْرَأْ

ته به راتلی او څو مره ورځي چي به یې په غار حراء کي د پاته کیدو اراده وه د هغو مره ورځو توښه به یې د ځان سره وړل تر دې چي رسول الله ﷺ ته حق راغلی (یعني د حق پیغام)، رسول الله ﷺ هغه وخت په غار حراء کي وو ، ملائکه ورته راغلل ورته وه یې ویل ووایه!

فَقَالَ مَا أَنَا بِقَارِئٍ قَالَ فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ

رسول الله ﷺ وفرمایل : زه لوستونکی نه یم، بیا رسول الله ﷺ وفرمایل : ملائکي زه ونیولم ښه زور یې راکړ تر دې چي زه ستړی سوم ، بیا ملائکي زه پریښودلم او راته وه یې ویل :

اقْرَأْ فَقُلْتُ مَا أَنَا بِقَارِئٍ فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّانِيَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ ثُمَّ

ووایه! ما ورته وویل : زه لوست نه سم کولای، هغه ملائکي زه بیا ونیولم او ښه یې کښېښلم تر دې چي زه ستړی سوم بیا

أَرْسَلَنِي فَقَالَ أَقْرَأْ فَقُلْتُ مَا أَنَا بِقَارِئٍ فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّالِثَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّي

ملائکي زه پریښودلم او وه یې ویل : ووایه! ما ورته وویل زه ویونکی نه یم ، هغه ملائکي زه بیا ونیولم او په دریم واریې بیا زه ښه کښېښلم تر دې چي زه ستړی سوم ،

الْجَهْدَ ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ

بیا هغه ملائکي زه پرې ښودلم او راته وه یې ویل : (اقرا باسم ربک الذي خلق.....تر پایه)، (د خپل هغه پروردګار په نامه سره ووایه چي هر شی یې پیدا کړ چي انسان یې د یخی سوي ویني څخه پیدا کړ

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ فَرَجَعَ بِهَا

او ستا پروردګار تر ټولو بزرګ دی هغه پروردګار چي د قلم په ذریعه یې علم وښودی او انسان

ته يې هغه شی وښودی چي په هغه نه پوهيدی)، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ د دغه وحي

رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ برجف فواده فدَخَلَ عَلَى خَدِيجَةَ فَقَالَ زَمِّلُونِي

سره (مكي ته) را وګرزيدی، او حالت دا وو چي د رسول الله ﷺ مبارک زړه رپيدی، بي بي خديجې ته په رسيدو سره يې ورته وفرمايل پر ما جامه واچوه

زَمِّلُونِي فَزَمَّلُوهُ حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوْعُ فَقَالَ لِخَدِيجَةَ وَأَخْبَرَهَا الْخَبَرَ لَقَدْ

پر ما جامه واچوه (چي تود سم)، نو جامه پر واچول سوه، تر دې چي بيره يې ولاړه بيا يې بي بي خديجې ته ټوله پېښه بيان کړه، او ورته وه يې فرمايل:

خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي فَقَالَتْ خَدِيجَةُ كَلَّا وَاللّٰهِ لَا يُخْزِيكَ اللّٰهُ أَبَدًا إِنَّكَ لَتَصِلُ

زما سره د ځان بيره ده، بي بي خديجې ورته وويل تاسو بالكل مه بيريږئ، داسي به نه وي په الله جل جلاله دي مي قسم وي هغه به مو هيڅكله ذليل او رسوا نه كړي تاسو د خپلوانو سره ښه چلن كوئ

الرَّحِمَ وَتَصْدُقُ الْحَدِيثَ وَتَحْمِلُ الْكَلَّ وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ وَتَقْرِي الضَّيْفَ

، رښتيا وايأست، د غريبانو او مسكينانو مرسته كوئ د مسكينانو لپاره ګټه كوئ، د ميلمنو ميلمستيا كوئ

وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ فَانْطَلَقَتْ بِهِ خَدِيجَةُ الى وَرَقَةَ بْنَ نَوْفَلِ بْن عَمِّ

او په قدرتي پېښو كي د خلكو مرسته كوئ، بيا بي بي خديجې د خپل اكا زوی ورقه بن نوفل ته

خَدِيجَةَ فَقَالَتْ لَهُ يا ابن عَمِّ اسْمَعْ مِنْ ابْنِ أَخِيكَ قَالَ له وَرَقَةُ بْنُ نَوْفَلٍ يَا ابْنَ

بوتلی او هغه ته يې وويل د اكا زويه! د خپل وراره (يعني رسول الله ﷺ) خبره واوره، ورقه بن نوفل رسول الله ﷺ ته وويل ولي اې

أَخِي مَاذَا تَرَى فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَبَرَ مَا رَآهُ فَقَالَ وَرَقَةُ

زما وراره! څه خبره ده، رسول الله ﷺ ټوله پېښه ورته بيان كړه چي رسول الله ﷺ ليدلي وه، ددې اوريدو سره ورقه وويل:

هَذَا النَّامُوسُ الَّذِي أَنْزَلَ الله عَلَى مُوسَى يَا لَيْتَنِي كنت فِيهَا جَذَعًا يَا لَيْتَنِي

دا هغه ناموس (ملائکه) دی چي د الله تعالی له لوري پر موسی علیه السلام نازل سوی وو ، کاش چي زه هغه وخت زلمی وای چي ته به خپل قوم ته تبلیغ کوې ، یا کاش چي زه

أَكُونُ حَيًّا إِذْ يُخْرِجُكَ قَوْمُكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او مخرجيهم

تر هغه وخت پوري ژوندی وای چي ستا قوم به تا وباسي، (د مکې څخه) رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه زما قوم به ما د مکې څخه باسي؟

قَالَ نَعَمْ لَمْ يَأْتِ رَجُلٌ قَطُّ بِمِثْلِ مَا جِئْتَ بِهِ إِلَّا عُودِيَ وَإِنْ يُدْرِكْنِي يَوْمُكَ

ورقه ورته وویل هو کوم شی چي تا راوړی دی (یعني نبوت او رسالت) نو کوم یو چا چي دا راوړی دی د هغه سره دښمني سوې ده که زه په هغه ورځو کي وای

أَنْصُرْكَ نَصْرًا مُؤَزَّرًا ثُمَّ لَمْ يَنْشَبْ وَرَقَةُ أَنْ تُوُفِّيَ وَفَتَرَ الْوَحْيُ . متفق عليه و زاد

نو زه به ستا ښه مرسته وکړم، ددې پېښي څخه وروسته ورقه وفات سو او د څه وخت لپاره وحي بنده سوه، بخاري او مسلم، او بخاري دا الفاظ زیات کړي دي چي

البخاري حَتَّى حَزِنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا بَلَغَنَا حُزْنًا غَدَا مِنْهُ مِرَارًا

رسول الله ﷺ لکه څرنګه چي موږ ته د حدیثو څخه معلومه سوې ده د وحي لړۍ په بندیدو سره ډیر غمګین سو دومره غمګین چي څو واره رسول الله ﷺ په سهار کي

كَيْ يَتَرَدَّى مِنْ رُءُوسِ شَوَاهِقِ الْجِبَالِ فَكُلَّمَا أَوْفَى بِذِرْوَةِ جَبَلٍ لِكَيْ يُلْقِيَ مِنْهُ

ددې ارادې سره غرونو ته ولاړی چي ځان د غره د څوکي څخه را وغورځوي نو هر وخت چي به غره ته وختی چي خپل ځان لاندي را وغورځوي

نَفْسَهُ تَبَدَّى لَهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ حَقًّا فَيَسْكُنُ لِذَلِكَ جَأْشُهُ وَتَقِرُّ نَفْسُهُ.

نو جبرائیل علیه السلام به ورته ښکاره سو او فرمایل به یې اې محمد ! بې شکه ته د الله رسول یې ، ددې الفاظو اوریدو سره به یې پریشاني او خفګان دفع سو او زړه به یې مطمئن سو.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱\ ۲۲، رقم: ۳. ومسلم ۱\ ۱۳۹، رقم: ۲۵۲- ۱۶۰.

د لغاتو حل: الکل: وهو ما لایستقل بامره ای انک تتحمل مونة الکل. جذعا: ای جلدا شابا قویا. (زلمی)

تشریح: بي بي عائشې ﷺ دغه روایت د وحي نازلېدو د پیل ټول تفصیل یا خو خپله له رسول الله ﷺ څخه اورېدلی دی او یا یې له یو صحابي څخه په نقل کولو سره بیان کړی دی، ځکه چي د نبوت د ظهور په لومړنۍ زمانه کي د بي بي عائشې ﷺ وجود هم نه وو.

رسول الله ﷺ په خوب کي رېښتوني خوبونه لېدل، په دې اړه شارحینو دا قول نقل کړی دی چي د ظهور نبوت څخه مخکي د رېښتونو خوبونو لېدلو وخت شپږ میاشتي وو او د رېښتوني خوب حقیقت دا دی چي الله ﷻ د بېده سړي پر زړه او دماغ او د هغه پر احساساتو باندي د هغه شیانو عکس اچوي کوم چي واقع کېدونکي وي، یا مخکي واقع سوي وي مګر د هغه چا په علم کي نه وي، همدارنګه د وېښې په حالت کي د انسان زړه، دماغ او احساس هم بېداره وي، همدارنګه د الله ﷻ په حکم سره د هغه بېده سړي ادراک او احساس هم بېداره کیږي او نیتجه یې داسي چي هغه سړي په خوب کي څهویني هغه بعینه عملي او وجودي تعبیر د هغه د وېښېدو څخه وروسته ویني او په پوهیږي، دغه کار د الله ﷻ په حکم او قدرت سره وي او په عملي دنیا کي ناممکن نه دی، هغه قادر مطلق پر هر شي باندي قدرت لري چي د هغه د فعل په لاره کي خنډ نه سي واقع کیدای.

رسول الله ﷺ په غار حراء کي ناسته اختیار کړل، حراء د هغه مشهور غره نوم دی چي د مکې شاوخوا واقع دی، دغه غره ته جبل ثور هم ویل کیږي، ددغه ځای څخه کعبه شریفه معلومیږي او کیدای سي په دې وجه رسول الله ﷺ د الله ﷻ د عبادت لپاره په دغه غره کي دغه غار ټاکلی وو، ویل کیږي چي حضرت عبد المطلب هم د فیل د پیښي په وخت کي دغه غر خپل پناه ګاه ګرځولی وو او دلته به دعاء او مناجاتو کي بوخت وو، د حدیث ددغه جملې په اړه شارحینو د خلوت او یوازیوالي په اړه ګټوري خبري لیکلي دي، د مثال په توګه خلوت (یوازیوالی) اختیارول د الله ﷻ د نیکو او صالحو بندګانو یو خاص شان وي ځکه د نبوت د ظهور څخه مخکي رسول الله ﷺ ددغه شان شوقي سو او ددې حکمت دادی چي په خلوت او یوازیوالي کي زړه او دماغ ته پوره سکون او فراغت حاصلیږي، الله ﷻ ته د پوره متوجه کېدو موقع تر لاسه کیږي، د دنیاوي تعلقاتو او فکرو څخه د انساني دماغ قطع کیږي، د الله ﷻ یاد او د هغه په عبادت کي خشوع او خضوع، نورانیت او طمانیت تر لاسه کیږي مګر ددې مطلب دا نه دی چي په هر حالت او هر وخت کي خلوت او یوازیوالی تر ټولو ښه شی او د شریعت په نظر کي زیات غوره دی، بلکه حقیقت دادی چي د خلوت او عزلت په ډول د جلوت او اختلاف هم

ارزښت دی او په دواړو کي کوم صورت چي افضل دی ددې مدار د راتلونکو حالاتو او معاملاتو پر ښه والي او بدوالي باندي دی او په دواړو کي د هر یوه صورت د هغه د شرائطو او ضروریاتو سره سم چي د هغه په شریعت کي اعتبار دی ، پر خپل خپل ځای باندي افضل او غوره دي ، که په یوې ټولنه کي خرابي خپره سوې وي او د خلکو سره په ګډون کي د دین او ایمان د تاوان بېره وي او هیڅوک د نصیحت اورېدو ته تیار نه وي نو په دغه صورت کي خلوت او یوازیوالی افضل دی او که د دین او ایمان خطره نه وي خلک د تعلیم او نصیحت اړتیا لري او دا خبره معلومه وي چي خلکو ته د تعلیم او نصیحت په ذریعه د نیکۍ روزنه ورکول کیدای سي نو په دغه صورت کي د ټولو سره ګډ اوسېدل او ټولنیز ژوند اختیارول افضل دي.

د تحنث معنی د شپې عبادت کولو ده، لکه څرنګه چي خپله بي بي عائشې ﷺ یا بل راوي د (فیتحنث فیه) څخه وروسته د (وهو التعبد اللیالي) په ذریعه د دغه لفظ وضاحت کړی دی، په هرحال د ډېرو شپو څخه مراد څو ورځي او شپې دي او په خاصه توګه د شپو ذکر په دې وجه سوی دی چي د خلوت سره د شپې زیات مناسبت وي او دا چي د ډېرو قید لګول سوی دی نو له دې څخه قلت ته اشاره کول مراد ده چي د پرله پسې شپو او ورځو د عبادت د بوختیا لړۍ به تر زیاتو ورځو پوري نه وه بلکه تر څو ورځو پوري به وه، مګر ځینو حضراتو د دې څخه مراد د کثرت مراد کېدل هم د امکان څخه ایستلي نه دي ځکه چي د یو تسلسل ذکر کولو ضرورت په هغه صورت کي وي چي کله هغه په غیر معمولي توګه اوږد وي او پر زیاتو ورځو مشتمل وي.

تر څو چي د کورنۍ شوق به یې پیدا سوی نه وو، ددې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به ددغه غار حراء څخه په وتلو سره ښار ته هغه وخت راتلی چي کله به پرله پسې د څو ورځو بوختیا وروسته د کورنۍ د خبر اخیستلو او د هغوئ د حقوقو او اړتیاوو پوره کولو لپاره هغوئ ته د راتلو خواهش پیدا سو ، دلته دا ذکر کول ضروري دي چي په یوه روایت کي د ینزع پر ځای د یرجع لفظ راغلی دی.

د راتلونکو شپو په اندازه د شیانو په اخیستلو سره به بېرته غار ته تلی، ددې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به تر څو ورځو پوري په خلوت کي وو، د رسول الله ﷺ دا معمول وو چي د عبادت لپاره به غار حراء ته تلی او کله چي به هلته د خوراک او څښاک سامان ختم سو نو په ښار کي خپل کور ته به راتلی او د بي بي خدیجې ﷺ څخه به یې د نورو ورځو خوراکي توکي اخیستل او غار ته به تلی، او ددغه شیانو د وړلو مقصد دا وو چي د لوږي او تندي سختي په خلوت کي خنډ نه سي او په پوره اطمینان او ارامه سره په عبادت کي بوخت سي، ددې څخه

معلومه سول چي د ضرورت په اندازه خوراکي توکي د ځان سره ساتل د توکل خلاف نه دي، محققينو ليکلي دي چي د رسول الله ﷺ د خلوت وخت به په هر کال کي يوه مياشت وو او هغه به د رمضان مبارکه مياشت وه.

په دې اړه مختلف قولونه دي چي رسول الله ﷺ د نبوت څخه مخکي په پخوانيو شريعتو کي د يوه شريعت پيروي کول او که په خپل عقل سره کوم عمل چي به يې خوښ وګڼی په هغه به يې عمل کوی، او که د هر شريعت څخه به يې هغه عمل اختياروی کوم چي رسول الله ﷺ افضل ګڼی، او دا چي د پخوانيو شريعتو څخه د يوه شريعت اتباع يې کول نو هغه کوم شريعت وو چي ډېرو علماؤ که څه هم دا قول اختيار کړی دی چي رسول الله ﷺ د خپل نبوت او شريعت د ظهور څخه مخکي د حضرت ابراهيم عليه السلام په دين عمل کوی ځکه په يوه روايت کي د يتحنث پر ځای د يتحنف لفظ راغلی دی، ددې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ پر دين حنيف يعني د حضرت ابراهيم عليه السلام په دين عمل کوی مګر په دې اړه صحيح او مناسبه خبره دا معلوميږي چي د نبوت څخه مخکي رسول الله ﷺ په عملي توګه د يو دين او شريعت تابع نه وو، بلکه د الله جل جلاله له خوا د رسول الله ﷺ زړه او دماغ ته د بصيرت هغه نور ورکړل سوی وو چي نيک او ښه عمل ته يې د رسول الله ﷺ لارښوونه کول، او همدارنګه رسول الله ﷺ به خپله هغه کار کوی چي د الله جل جلاله په نزد به غوره او مقبول وو، دلته يو سوال پيدا کيږي چي د رسول الله ﷺ د عبادت تعلق د ذکر او شغل سره وو او که د ذکر او استغراق سره؟ په دې اړه څو قولونه دي او صحيح قول دادی چي د رسول الله ﷺ به د ذکر او شغل په صورت کي وو نه د فکر او استغراق په صورت کي.

زه په ويلو نه پوهېږم، د دې مطلب يا خو دا وو چي زه په ښه ډول پر لوستلو قادر نه يم يا دا چي د رسول الله ﷺ د ژبي مبارکي څخه دا جواب د هغه د بيري په وجه ووتی چي ناڅاپه د يوې ملائکي د لېدو په وجه د رسول الله ﷺ پر زړه او دماغ باندي خپور سوی وو، نو دا ګمان دي نه کيږي چي رسول الله ﷺ دغه جواب ځکه ورکړ چي رسول الله ﷺ امي وو او په حقيقت کي په ويلو قادر نه وو، ځکه چي امي هغه سړي ته وايي چي په ويلو نه پوهيږي او څرګنده ده چي د يو چا په ښودلو سره ويل يعني د چا د ژبي څخه د يو عبارت او جملې په اورېدو سره په خپله ژبه ادا کول د امي کېدو خلاف نه دي، په خاصه توګه د داسي سړي په حق کي چي په فصاحت او ذهانت کي کامل وي، او کوم چي د ليکلي عبارت په لېدو سره ويل يا د ليکلو تعلق دی نو دا د امي کېدو خلاف دی، په قاموس کي ليکلي دي: امي هغه سړي ته وايي چي په ليکلو او ليک ويلو باندي نه پوهيږي او په تحرير ورقو کي ما ته يو ليکلی شی نه معلوميږي نو زه څه ووايم، ددغه

روايت په رڼا کي د (زه په ويلو نه پوهېږم) معنی زياته واضح او مناسب ټاکل کيدای سي .

تر دې چي زه پريشانه سوم، د (حتى بلغ مني الجهد) دغه ترجمه په هغه صورت کي ده چي کله د جهد په لفظ کي د دال حرف منصوب (زور لرونکی) يعني جَهدَ وويل سي، نو مطلب به دا وي چي حضرت جبرائيل عليه السلام د رسول الله ﷺ د خپلي سينې سره په لګولو سره په ډېر زور ونيوی چي په هغه سره رسول الله ﷺ ته تکليف هم محسوس سو او د حضرت جبرائيل عليه السلام دغه عمل په اصل کي د رسول الله ﷺ په پاک وجود کي ملکوتي نور او په زړه مبارک کي د وحي د منتقل کولو يو داسي صورت وو چي د هغه مقصد رسول الله ﷺ ته د وحي الهي د عظمتونو د تحمل طاقت او قوت ورکول وو، او که د جهد لفظ د دال په پېښ سره يعني جهدُ وويل سي نو په دغه صورت کي به ترجمه دا وي چي حضرت جبرائيل عليه السلام زه دومره په زور ونيولم چي خپله هغه په ډېر تکليف سو .

چا چي ته او هر شی پيدا کړی دی، د دې مطلب دادی چي تا لره د خپل ذاتي صلاحيت او طاقت يا د بل چا پر مرسته باور او اعتماد کول نه دي پکار او د هغه مرسته غوښتونکی نه سې ځکه چي هغه هر شی پيدا کړی دی او هغه پر هر شي قادر دی ، دلته يو خاص بحث ته اشاره کول ضروري دي، په دې اړه اختلافي قولونه دي چي تر ټولو مخکي د قرآن کريم کوم سورت نازل سوی دی لکه څرنګه چي د دغه روايت څخه هم ثابتيږي ، د جمهورو علماؤ او مفسرينو قول دادی چي تر ټولو مخکي سورة اقراء نازل سوی دی مګر ځينو ويلي دي چي تر ټولو مخکي نازلېدونکی سورت يا ايها المدثر دی ، که څه هم دغه قول د ډېر کمزوري کېدو په وجه د توجه وړ نه دی مګر ملا علي قاري رحمه الله په دې اړه چي څه ليکلي دي د هغه څخه د دواړو قولو په منځ کي د ډېر ښه تطبيق کيږي ، هغه ويلي دي: زما په نزد دا ويل زيات غوره معلوميږي چي سورة اقرا خو حقيقي لومړنی سورت دی او يا ايها المدثر اضافي لومړنی سورت دی يعني د لومړنۍ وحي (سورة اقرا) نازلېدو څخه وروسته د نزول وحي چي کومه لړۍ تر څه وخته پوري قطع سوې وه او بيا دغه لړۍ په دوهم وار پيل سول نو هغه وخت تر ټولو مخکي د يا ايها المدثر سورت نازل سو ، دلته د دې خبري يادونه هم مناسب معلوميږي چي دغه روايت د هغه حضراتو دليل دی چي وايي : بسم الله الرحمن الرحيم د سورة جزء نه دی بلکه د دې نزول د دوو سورتو په منځ کي د فصل قائمولو لپاره سوی دی .

چي هغه د قلم په ذريعه د ډېر علم تعليم ورکړ، دلته د قلم څخه مراد هغه قلم قدرت هم کيدای سي چي د الله جل جلاله په حکم سره اولين او آخرين ټول علوم يې په تحرير کي راوستل ، او

ټول آسماني كتابونه په وجود كي د راوستلو لومړنۍ ذريعه جوړه كړه او زموږ د دنيا دا قلم هم مراد كيداى سي چي په حقيقت كي په دغه كائناتو انساني كي د قلم قدرت مظهر او مثال دى او ددې په ذريعه انسان د الله ﷻ وركړې د نور علم او ذهانت په مرسته د ډېرو علومو او حقائقو اظهار او انكشاف كوي، په مشهور تفسير كشاف كي د دغه آيت په تفسير كي ليكلي دي چي : زموږ دغه قلم د الله ﷻ د قدرت د كمال عظيم مظهر دى چي څرنګه عجيب او غريب علوم ددې په ذريعه ليكل كيږي .

انسان ته يې هغه شى وښودى چي هغه نه په پوهېدى، ددې مطلب دادى چي د انسان د خپل تاوان خبره نه وه چي په زمان او مكان كي هره لمحه د وجود راتلو نوي نوي شيانو علم او انكشاف باندي قادر سي دا خو د الله ﷻ د وركړل سوي هغه نور علم او ذهانت ننبه ده چي د انسان د علم او معرفت لوړتيا ته رسوي ، كيداى سي چي دلته د انسان څخه مراد انسان كامل يعني د رسول الله ﷺ ذات مبارك مراد وي، په دغه صورت كي به ويل كيږي چي دلته د الله ﷻ دغه ارشاد ته اشاره ده : (وعلمك ما لم تكن تعلم وكان فضل الله عليك عظيما) او هر هغه شى يې تاته وښودى چي تا ته معلوم نه وو او دا پر تا د الله ﷻ لوى فضل دى .

ما ته د خپل ځان بېره ده، د رسول الله ﷺ د دغه بيري اظهار مختلفي وجهي كيداى سي، يا خو د هغه صورت سره ناڅاپه پر رسول الله ﷺ باندي دومره سخته بېره خپره سوې وه چي رسول الله ﷺ د هلاكت يا دماغي توازن خرابېدو بېره محسوس كړې وه يا دا چي رسول الله ﷺ ته دا بېره وه چي د منصب نبوت بار د زغملو څخه ونه وځي يا د دغه منصب په ادا كولو كي چي كوم مصيبتونه او پريشانۍ راځي د قوم له خوا د كومو تكليفو سره مخامخ كيږي ، د وږني او ظلم اختار وركول كيږي او خلك چي څرنګه د تكذيب او استهزاء چلن كوي پر هغه صبر وكړل سي ، يا رسول الله ﷺ ته دا بېره وه چي هيوادوال به ما د خپل ښار او هيواد څخه وباسي چي د هغه په وجه د خپل خواږه هيواد او كعبة الله قرب به راڅخه پاته سي .

تاسو د نورو بار پورته كوئ، دا د (تحمل الكَل) معنى ده، او كل په اصل كي باور ته وايي او په دې مناسبت سره چي د كورنۍ خبر ايستل او د هغوئ د اړتياوو پوره كول يو بار وي ځكه نور كورنۍ ته هم كل ويل كيږي، نو ددې جملې مطلب دادى چي د رسول الله ﷺ يو لوى صفت دا هم دى چي رسول الله ﷺ د خپلي كورنۍ مصرف او د هغوئ د ذمه دارۍ بار په ډېره ښه توګه پورته كوي او په دغه لار كي راتلونكي تكليفونه هم رسول الله ﷺ نه په تكليف كوي، كه څه هم هغه كسان چي رسول الله ﷺ د هغوئ بار پورته كوي له رسول الله ﷺ سره د تعلق ختمولو او

بزدلۍ معامله کوي ، څرګنده دي وي چي دلته د بار پورته کولو په معنی کي د کمزورو، يتيمانو، کونډو او مسکينانو باندي مصرف کول هم شامل دي .

تاسو په غريبانو او مسکينانو باندي د مصرف کولو لپاره ګټه کوئ، دا د (تکسب المعدوم) معنی ده او دغه معنی په هغه صورت کي ده چي تکسب د تاء په زور سره وويل سي لکه څرنګه چي صحيح او مشهور دی او په ځينو روايتو کي دغه لفظ د تاء په پېښ سره هم منقول دی په دغه صورت کي به معنی داسي وي چي تاسو د غريبانو او مسکينانو په ګټه کي مرسته کوئ يعني هغوئ ته روپۍ او مال ورکوئ چي هغه خلک د يو کسب او کار په صورت کي خپل حالت سم کړي او د مسکنۍ څخه خلاصون تر لاسه کړي، په هر حال په دواړو صورتو کي مفهوم يو دی يعني په نيکو کارو کي د خپل مال مصرف کول ، ځينو حضراتو د معدوم مصداق يوازي پر فقير کړی دی چي عدم تصرف او بالکل د محتاج کېدو په اعتبار پاته وي په دغه صورت کي به مطلب دا وي چي تاسو خپل مال په فقيرانو باندي د مصرف کولو په وجه د هغوئ په ژوند کي حرکت او عمل پيدا کولو سبب ګرځئ .

تاسو د خلکو په حقيقي پېښو او مصيبتو کي د هغوئ مرسته کوئ، دا د تعين علی غائب الحق معنی ده، نوائب په اصل کي د نائبة جمع ده چي د هغه معنی د هغه مصيبت او ضرورت ده چي رانازلېږي، مطلب دا چي رسول الله ﷺ د هر هغه سړي مرسته کوي چي د يو حقيقي پېښي او مصيبت په سبب عاجزه سي د مثال په توګه يو څوک د پور او ديت په ادا کولو باندي قادر نه وي او په مفلسۍ کي اخته کېدو په وجه د خپل مصيبت څخه خلاصون نه سي تر لاسه کولای نو رسول الله ﷺ هغه ته د مالي مرستي په ورکولو سره د هغه مصيبت څخه خلاصون ورکوي، د نوائب الحق د قيد څخه معلومه سول چي د هغه مصيبت وهلي مرسته او کومک ښه کار او مطلوب دی چي په قدرتي توګه مجبور او لاچاره وي، که يو څوک د خپل مصيبت خپله سبب سوی وي او هغه د خپلو کړنو او بدو عملو په وجه پر ځان مصيبت نازل کړی وي لکه د اسراف په صورت کي يې خپل مال برباد کړی وي يا په ناروا توګه په غضب او غصه کولو سره د ځان او يا مال تاوان يې کړی وي نو د هغه مرسته کول ښه او مطلوب نه دي .

بي بي خديجې ﷺ په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ محاسن او صفتونو په ذکر کولو سره رسول الله ﷺ ته څرنګه ډاډ ورکړ، او ددې څخه معلومه سول چي ښه اخلاق او ښه صفتونه انسان په آفت او تاوان کي د لوېدو څخه ساتي او الله ﷻ يې د هغه صفتو او ښېګڼو په برکت ساتي، ځکه بي بي خديجې ﷺ دا دليل ونيوی چي ته د دومره زياتو ښېګڼو خاوند يې ځکه الله

ﷻ به تاسو د دین او دنیا د هر مصیبت او آفت څخه خوندي وساتي ، ددې څخه د بي بي خدیجې ﷝ په اړه دا ثابته سول چي هغه د ډیري پوهي، بصیرت، معرفت او فقاهت خاونده وه ، او ولي به نه وه چي هغه تر ډیره وخته پوري د رسول الله ﷺ په زوجیت او خدمت کي وه او په رسول الله ﷺ باندي یې تر ټولو مخکي په حقیقت کي ایمان راوړ ، په دغه صفت کي د هغې هیڅوک شریک نسته ، رضي الله عنها ، ددغه حدیث څخه معلومه سول چي یو څوک د یو شي په اړه پریشانه وي نو هغه ته اطمینان او ډاډ ورکول او د هغه په وړاندي د امن او سلامتیا اسباب ذکر کول ښه کار دی او په دغه حدیث کي دې ته اشاره ده چي د رسول الله ﷺ مسکنت اختیارول خپل اختیار سوی شی او خوښ وو، نه دا چي اضطراري او ناخوښه وو چي د هغه اصل بنیاد د سخاوت او کرم اظهار وو ، ددې څخه ماسوا دا خبره هم څرګنده سول چي په رسول الله ﷺ کي ددغه نیکیو او ښېګڼو موجود کېدل تر نبوت مخکي ددې دلیل دی چي دغه ټول انساني او اخلاقي صفتونه او محاسن د رسول الله ﷺ په ذات مبارک کي طبعي وه او په خلقي توګه وه .

ورقه بن نوفل د بي بي خدیجې ﷝ د سکه اکا زوی وو ځکه چي هغه د خالد ابن اسد ابن عبدالعزی لور وه او ورقه د نوفل ابن اسد ابن عبدالعزی زوی وو ، ورقه که څه هم د مکې د مشرکینو سره نسبي تعلق درلود مګر هغه د جاهلیت په زمانه کي د نصرانیت مذهب اختیار کړی وو ، او بیا یې په انجیل کي لویه پوهه تر لاسه کړل او په عربي کي د هغه ترجمه یې هم وکړل ، د نبوت د ظهور په وخت کي کله چي بي بي خدیجې ﷝، رسول الله ﷺ هغه ته وروستی نو په هغه زمانه کي هغه ډېر ضعیف او سپین ږیری سوی وو تر دې چي د هغه بینائي هم له منځه تللې وه .

اې د اکا زویه! د خپل وراره مشکل واوره، د بي بي خدیجې ﷝ ، رسول الله ﷺ ته د ورقه وراره ویل محض د ورقه د سپین ږېرتوب په وجه او د هغه د عزت له موخي وویل، نه دا چي رسول الله ﷺ په حقیقت کي د ورقه وراره وو ، په عربو کي دا رواج وو چي خلکو به په خپلو کي د لیدني او مخاطبت په وخت کي یو بل ته اکا او وراره ویل .

دا خو هغه ناموس (ملائکه) ده ... الخ : ناموس په اصل کي هغه سړي ته وایي چي د پاچا رازدار او باوري کس وي، په دغه مناسبت سره اهل کتابو به حضرت جبرائیل ؑ ته ناموس ویل، ځینو علماؤ ویلي دي چي ناموس د خیر راز دار ته وایي او جاموس د شر راز دار ته ویل کیږي، ورقه ابن نوفل د نصرانیت پیروان وو په دې اعتبار سره د هغه لپاره مناسب دا وه چي هغه دا سي ویلي وي دا هغه ناموس دی چي الله ﷻ د وحي په راوړلو سره حضرت عیسی ؑ ته

رالېږي، مګر هغه بې ځايه د خپل ديني تعصب په وجه د حضرت عيسى عليه السلام د ذکر کولو پر ځاى د حضرت موسى عليه السلام يادونه وکړل ځکه چي حضرت موسى عليه السلام د کتاب او شريعت د جامعيت په اعتبار زيات جليل القدر پيغمبر وو.

نو په پوره توان او قوت سره به ستا مرسته وکړم، په دې اړه ځينو علماؤ او شارحينو ليکلي دي چي پر رسول الله ﷺ باندي د ورقه د ايمان راوړلو اختلاف نسته، د هغه په صحابي کېدو کي اختلاف دى، که څه هم دغه پېښه د نبوت د ظاهرېدو څخه وروسته ده نو ظاهره ده چي ورقه ته به صحابي ويل کيږي او که د دغه پېښي تعلق د اظهار نبوت د لومړني پړاو سره وي نو په دغه صورت کي به ورقه ته صحابي نه ويل کيږي، ملا علي قاري رحمه الله د قاموس په حواله ليکلي دي چي د ورقه د ايمان او اسلام په اړه اختلاف سوى دى.

او بيا پر رسول الله ﷺ د وحي راتللو لړۍ پرې سول، يعني پر رسول الله ﷺ باندي د لومړنۍ وحي راتلل او د رسول الله ﷺ د نبوت ظاهرېدل وسول او د هغه څخه وروسته وحي راتلل موقوف سول، ځينو حضراتو ويلي دي چي بيا تر درو کالو پوري وحي نه راغلې، ځينو حضراتو دغه وخت شپږ مياشتي او ځينو دوې نيمي مياشتي ښودلي دى، علامه ابن حجر رحمه الله ليکلي دي چي د وحي د لړۍ د پرې کېدو دا مطلب نه دى چي د سورة اقرء او يا ايها المدثر د نزول په منځ کي رسول الله ﷺ ته د حضرت جبرائيل عليه السلام د راتګ لړۍ هم قطع سوې وه بلکه د وحي د قطع کېدو څخه مراد د قرآن کريم د نزول موقوف کېدل دي، په دغه وخت کي به حضرت جبرائيل عليه السلام راتلى مګر قرآن به يې نه راوړى، او د څه وخت لپاره د وحي د نازلېدلو موقوف کېدو حکمت دا وو چي په لومړنۍ مرحله کي د رسول الله ﷺ په زړه کي کومه بېره پيدا سوې وه د هغه اثرات زائل سي او د هغه بېري پر ځاى د شوق او انتظار جذبه را پيدا سي:

ديرست که دلدار پيامي نه فرستاد ننوشت سلامي وکلامي نه فرستاد

د انقطاع څخه وروسته بيا وحي

﴿۵۵۹۳﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُ عَنْ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دى چي هغه د رسول الله ﷺ د وحي د بنديدو حال داسي

فَتْرَةِ الْوَحْيِ قَالَ فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي سَمِعْتُ صَوْتًا مِنَ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ بَصَرِي

اوريدلى دى چي رسول الله ﷺ فرمايي زه روان وم چي د آسمان څخه ما ته يو آواز وسو چي لوړ

فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِرَاءٍ قَاعِدٌ عَلَى كُرْسِيٍّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَجَئِثْتُ

مي وكتل نو وينم چي ما ته هغه ملائكه معلومه سوه چي په غار حراء كي ما ته راغلې وه ، دا ملائكي د مځكي او آسمان په منځ كي پر يو تخت باندي ناسته وه زما په زړه كي د هغه څخه

مِنْهُ رعبا حَتَّى هَوَيْتُ إِلَى الْأَرْضِ فَجِئْتُ أَهْلِي فَقُلْتُ زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي فَزَمَّلُونِي

رعب او بيره پيدا سوه تر دې چي زه پر مځكه را ولويدم ، بيا زه خپل كور ته راغلم (كوروالا ته مي وويل چي پر ما جامه واچوئ نو جامه (شړى يا توس) را باندي واچول سو ،

فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ . ثُمَّ حَمِيَ الْوَحْيُ فَتَتَابَعَ . متفق عليه .

نو الله تعالى دا آيت نازل كړل : (يا ايها المدثر قم فانذر وربك فكبر وثيابك فطهر والرجز فاهجر) ، (اې جامه اغوستونكې! ولاړ سه او مخلوق د الله ﷻ د عذاب څخه وبيروه د خپل پروردګار لويي بيان كړه او خپل جامه د نجاست څخه پاكه كړه او ناپاكي پريږده) ، ددې څخه وروسته وحي پر له پسې راتلل پيل سول. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ١١\٢٧، رقم: ٤. ومسلم ١١\١٤٣، رقم: ٢٥٥ - ١٦١.

د لغاتو حل: فجُئثت: اى خفت و فزعت (و بېرېدم).

تشريح: او مخلوق و بېروه، مطلب دا چي كافران د الهي عذاب څخه و بېروه چي د كفر او شرك لار پرېږدي او د ايمان او اسلام پر لار روان سي او مؤمنانو ته د ثواب او زيرى خبر وركړه چي د ښه كار كولو جذبه او تحريك پكښي پيدا سي .

او خپل رب لوى ګڼه، مطلب دا چي د لوئي او كبريايي مالک يوازي پروردګار وګڼه او په دې اعتبار يوازي هغه د تعظيم وړ منه او د هغه په وړاندي سر كښته كوه، د هغه په ډول بل هيڅوک لوى مه ګڼه او كله چي د غير الله له خوا يوه خبره رامنځته سي نو الله اكبر ووايه ، منقول دي چي كله دا حكم نازل سو نو د رسول الله ﷺ د ژبي مباركي څخه بېله قصده د الله ﷻ اكبر نعره ووتل، او بيا بي بي خديجې ﵂ هم دغه نعره (الله اكبر) ووايه او هغوئ ته ډېره خوشحالي او اطمينان تر لاسه سو او دا يقين ورته حاصل سو چي دا د الله ﷻ له خوا نازلېدونكي وحي دي .

او خپلي جامې پاكي كړه، يعني خپل جامې او لباس د نجاست او مردارۍ څخه خوندي ساته او پاكۍ ته خيال كوه، ځينو حضراتو دا ويلي دي چي د جامو په پاكولو كي د جامو څخه مراد انساني صفات او محاسن دي او د پاكولو څخه مراد د خرابو عادتو او خرابو خبرو څخه پرهيز كول دي،

او مرداري پرېږده، د مردارۍ څخه مراد شرک او ګناه دي او پر دغه پرهيز په پابندي سره قائم اوسه. ځينو شارحينو ليكلي دي چي ددغه حديث راوي د اقتصار او اختصار له موخي د ذكر سوو آياتونو آخري برخي نه دي نقل كړي چي دا دي:

(ولاتمنن تستكثر و لربک فاصبر) او هيچا ته يې له دې كبله مه وركوه (چي بيا بل وخت) زيات وغواړي او د خپلي خوښي لپاره صبر كوه.

په تفسير مدارک كي ذكر سوى روايت د حضرت جابر رضي الله عنه په الفاظو كي داسي منقول دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زه يوه ورځ په غار حرا كي وم چي يو چا ما ته په دغه الفاظو ږغ وكړ: يا محمد انک رسول الله، اې محمد! بېله شكه ته د الله ﷻ رسول يې، ما راسته او چپه خوا ته وكتل بيا مي لوړ وكتل نو وينم چي ما ته ږغ كونكې يوه ملائكه ده چي د ځمكي او آسمان په منځ كي پر يو تخت ناسته ده، دهغې په ليدو سره زه و بېرېدم او بي بي خديجې رضي الله عنها ته بېرته راغلم چي پر ما تهوكر واچوه، نو بي بي خديجې رضي الله عنها پر ما تهوكر واچوى، بيا جبرائيل عليه السلام راغلى او ما ته يې دا وښودل: يا ايها المدثر ... الخ، تر دې وروسته د روايت هغه الفاظ دي كوم چي مخكي ذكر سول.

وحي څنګه راتلل

﴿۵۵۹۴﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دى چي حارث بن هشام رضي الله عنه رسول الله ﷺ ته عرض وكړ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَأْتِيكَ الْوَحْيُ فَقَالَ رَسُولُ

اې دالله رسوله! تاسو ته وحي څنګه راځي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

اللَّهِ ﷺ أَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ وَهُوَ أَشَدُّهُ عَلَيَّ فَيُفْصَمُ عَنِّي

كله خو د هغه اواز د شپيلكي په ډول وي دا پر ما سخت ترين وحي وي، بيا وحي موقوف سي او

څه چي ما د ملائكي څخه اوريدلي دي هغه زه ياد کړم

وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِي الْمَلَكُ رَجُلًا فَيُكَلِّمُنِي فَأَعِي مَا

او کله داسي وي چي د وحي ملائکه د يو سړي په شکل ما ته راسي او زما سره خبري کوي او څه

يَقُولُ قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ فَيَفْصِمُ عَنْهُ وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا. متفق عليه.

چي زه واورم هغه ياد کړم ، بي بي عائشه وايي ما پر رسول الله ﷺ وحي نازليدل ليدلي دي د يخ په ورځو کي به چي پر رسول الله ﷺ د وحي راتللو څخه وروسته ملائکه ولاړل نو ما به وليدل چي د رسول الله ﷺ د تندي مبارک څخه به خوله جاري وه. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۸/۱۱، رقم: ۲. ومسلم ۱۸۱۶/۱۴، رقم: ۸۶- ۲۲۳۳.

د لغاتو حل: فيفصم: اي ينقطع علي (پر ما قطع کېدی)

تشريح: او دغه وحي پر ما تر ټولو سختي وحي وي، يعني ددغه وحي الفاظ او مفهوم په پوهېدو کي سخت تکليف راته پېښيږي ځکه چي په داسي خبره پوهېدل چي د هغه الفاظ په غير مانوس آواز (لکه د ړنګ آواز) کي وي نو سخت تکليف وي، ددې په نسبت هغه خبره په اساني سره په پوهه کي راځي چي د يو انسان سره د همکلامۍ او مخاطبت په صورت کي وي.

ملائکي د انسان په شکل اختيارولو سره ...... الخ: په دې اړه شارحينو دا مشهور قول ليکلی دی چي کله به حضرت جبرائيل علیه السلام د انسان په شکل کي راتلی نو زيات وختونه به د يو صحابي حضرت دحيه کلبي په شکل او صورت کي راتلی او علماؤ ليکلي دي چي استفاده او استفاضه (يعني د فيض تر لاسه کولو) لپاره دا بنيادي شرط دی چي د خبره کونکي او خبري اورېدونکي په منځ کي هغه مناسبت وي چي يو د بل څخه بېره نه وي، د حضرت جبرائيل علیه السلام په ذريعه په رسول الله ﷺ باندي د وحي د نزول لپاره چي دواړي ذکر سوي طريقې په عمل کي راتلې په هغو کي به ددې شرط لحاظ وو ، کله به داسي وه چي د حضرت جبرائيل علیه السلام ملکيت او روحانيت به پر رسول الله ﷺ غالب سو او د څه وخت لپاره به رسول الله ﷺ د بشريت څخه بېل کړل سو چي په هغه سره به رسول الله ﷺ ته د حضرت جبرائيل علیه السلام سره ملکوتي مناسبت تر لاسه کېدی ، دا به هغه صورت وو چي هغه ته رسول الله ﷺ د وحي د نزول لومړنۍ طريقې ته اشاره

وکړل او کله به داسي وه چي د رسول الله ﷺ بشریت به پر حضرت جبرائیل علیه السلام غالب کړل سو او هغه به د څه وخت لپاره د بشریت د وصف خاوند سو چي په هغه سره به د رسول الله ﷺ او حضرت جبرائیل علیه السلام په منځ کي بشري مناسبت پیدا کیدی، دا هغه دوهم صورت وو چي هغه ته رسول الله ﷺ د وحي د نزول دوهمه طریقه بیانولو سره اشاره وکړل مګر دا ټول بحث د هغه وخت دی کله چي دا ومنل سي چي رسول الله ﷺ کوم شی د ژنګ په آواز سره تعبیر کړ هغه د نفس وحي آواز وو لکه څرنګه چي د حدیث د ظاهري عبارت څخه څرګندیږي،

ځیني حضرات وایي چي د ژنګ د آواز په ډول هغه آواز په اصل کي د حضرت جبرائیل علیه السلام خپل آواز وو، چي د وحي رسولو څخه مخکي به ځیني ظاهرېدی، او مخکي د هغه ددغه اواز ظاهرېدو حکمت دا وو چي رسول الله ﷺ په پوره توګه ورته متوجه سي او د رسول الله ﷺ اورېدل د وحي د الفاظ اورېدو لپاره داسي تیار او خالي سي چي د وحي څخه ماسوا د بل آواز لپاره د هغه په اورېدو کي ځای پاته نه سي، او له دې کبله د وحي د نازلېدو دغه لومړنی صورت به پر رسول الله ﷺ ډېر سخت وو، چي د رسول الله ﷺ د ټول فکري طاقت په جمع کېدو سره یوازي وحي ته متوجه وي.

...... نو د رسول الله ﷺ تندی مبارک به د خولو څخه ډک معلومېدی، په ظاهره دا معلومېږي چي دغه کیفیت به په هغه صورت کي پېښېدی چي کله به د وحي د نزول لومړنی طریقه په عمل کي راتلل مګر دا هم کیدای سي چي په دواړو صورتو کي به دغه کیفیت وو.

دوحي کیفیت

﴿۵۵۹۵﴾: وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ كرب لذالك وتربد وجهه وفي رواية نَكَسَ رَأْسَهُ وَنَكَسَ أَصْحَابُهُ رُءُوسَهُمْ فَلَمَّا أُتْلِيَ عَنْهُ رَفَعَ رَأْسَهُ. رواه مسلم.

د حضرت عباده بن صامت رضی الله عنه څخه روایت دی چي کله به پر رسول الله ﷺ وحي نازلیدل نو هغه وخت به رسول الله ﷺ پریشانه سو او د مخ مبارک رنګ به یې بدل سو، او په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي کله به پر رسول الله ﷺ وحي راتلل نو خپل سر مبارک به یې کښته کړ او صحابه کرامو به هم سرونه کښته کړل او کله چي به وحي ختم سوه نو سر مبارک به یې پورته کړ

تخریج: صحیح مسلم: ۴\۱۸۱۷، رقم: ۸۸- ۲۳۳۴.

تشريح: نو رسول الله ﷺ ته به سخت غم پيښېدی، ددې مطلب دادی چې څرنګه يو سړی يوه لويه ذمه داري په غم او فکر کي اخته کوي همدارنګه رسول الله ﷺ به د هغه وحي يادولو، او نورو ته د رسولو ذمه دارۍ سخت په غم او فکر کي کړ او د هغه ذمه دارۍ د ادا کولو بندوبست به رسول الله ﷺ د بار څخه سپکوی ځکه الله ﷻ فرمايي:

لاَ تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ، إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ

اې پيغمبره! ته د وحي د ختمېدو څخه مخکي په قرآن باندي خپله ژبه چلوه چې ته هغه ژر په ياد کړې، دا قرآن ستا په زړه کي جمع کول او خوندي کول زموږ پر ذمه دی. يا دغه غم او فکر به رسول الله ﷺ ته له دې کبله وو چې په نازلېدونکي وحي کي د غضب او عذاب اظهار کوونکي آياتونه هم وه او رسول الله ﷺ به د هغه آياتو په وجه د خپل امت په حق کي په غم کي سو چې زما د امت خلک د دغه غضب او عذاب وړ نسي ، د صحابه کرامو سر کښته کول يا خو له دې کبله وو چې هغه وخت پر رسول الله ﷺ باندي کوم کيفيات خپرېدل ، د کمال تعلق او ميني په وجه د هغه اثر په صحابه کرامو کي هم سرايت کوی ، يا دا چې کله به صحابه کرامو ، رسول الله ﷺ په داسي حالت کي وليدی نو د پيروۍ له موخي به هغوئ هم خپل سرونه کښته کول .

د الله تعالی د دين اول دعوت

﴿۵۵۹۶﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ خَرَجَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دی چې کله دا آيت نازل سو : (وانذر عشيرتک الاقربين)، (خپل نژدې خپلوان وبيره)،

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى صَعِدَ الصَّفَا جَعَلَ يُنَادِي يَا بَنِي فِهْرٍ يَا بَنِي

نو نبي کريم ﷺ د صفا غونډۍ ته وختی او نعرې يې کړلې اې د فهر اولاده! اې د عدي اولاده!

عَدِيٍّ لِبُطُونِ قُرَيْشٍ حَتَّى اجْتَمَعُوا فَجَعَلَ الرَّجُلُ إِذَا لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَخْرُجَ

همدا راز يې د قريشو ټولو قبيلو ته يې نوم په نامه اواز وکړ، تر دې چې ټول يو ځای سول، داسي هم وه چې د قبيلې يو لوی سړی به په يو سبب نه سو تللای

أَرْسَلَ رَسُولًا لِيَنْظُرَ مَا هُوَ فَجَاءَ أَبُو لَهَبٍ وَقُرَيْشٌ فَقَالَ أَرَأَيْتَكُمْ لَوْ

نو د خپل طرف څخه به يې يو بل ځوک وليږي، غرض دا چې ابولهب او د قريشو ټول خلک راجمع سول، رسول الله ﷺ هغوئ ته وفرمايل:

أَخْبَرْتُكُمْ أَنَّ خَيْلًا تخرج من صفح هذا الجبل وفي رواية ان خيلا تخرج

که زه تاسو ته دا خبر درکړم چې دد غه غره شا ته سل سپاره دي، او په يوه روايت کې دي چې په

بِالْوَادِي تُرِيدُ أَنْ تُغِيرَ عَلَيْكُمْ أَكُنْتُمْ مُصَدِّقِيَّ قَالُوا نَعَمْ مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ إِلَّا

دغه ځنګل کې، چې پر تاسو حمله کول غواړي نو ايا تاسو به دا خبره ريښتيا وګڼئ او ما به ريښتوني وګڼئ، خلکو وويل موږ په تجربه کې ته هميشه رښتونی ثابت کړی يې په دې وجه

صِدْقًا قَالَ فَإِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ فَقَالَ أَبُو لَهَبٍ تَبًّا لَكَ أَلِهَذَا جَمَعْتَنَا فَنَزَلَتْ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ. متفق عليه.

موږ ستا خبره صحيح ګڼو، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: زه تاسو د هغه عذاب څخه بيروم کوم چې ستاسو په مخکي دی، ددې اوريدو سره ابولهب وويل، ته هلاک او تباه سې ددې خبري لپاره تا موږ راجمع کړي يو، پر دې خبره باندي سورة تبت يدا ابي لهب وتب، نازل سو، (يعني د ابولهب دواړه لاسونه دي هلاک سي او هغه دي هم هلاک سي). بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۸\۵۰۱، رقم: ۴۷۷۰.

تشريح: په (تبت يدا ابي لهب) کي د يدا لفظ (چي معنی يې د دواړو لاسو ده) زائد دی، يا له دواړو لاسو څخه مراد د هغه ټول بدن دی او څرنګه چي په ټولو اندامو کي لاس داسي اندام دی چي انسان په هغه سره خپل ټول خارجي کار کوي او د هغه زيات انحصار پر لاسو وي، له دې کبله د لاس په ذکر کولو سره ټول بدن مقصد دی لکه چي په يو بل ځای کي الله ﷻ فرمايي: (ذلک مما قدمت يداک) همدارنګه په ځينو روايتو کي راغلي دي چي په دغه وخت کي د ابولهب په دواړو لاسو کي ډبري وې او کله چي هغه د رسول الله ﷺ له ژبي مبارکي څخه ذکر سوي الفاظ واوريدل نو په ډېره غصه کي يې هغه ډبري د رسول الله ﷺ خوا ته وغورځولې، په دغه صورت کي به معنی دا وي چي د ابولهب لاسونه دي مات سي او هغه دي برباد سي.

د دعوت په بدله کې د قریشو بد چلن

﴿۵۵۹۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ بَيْنَمَا رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ (یو وار) د کعبې شریفې

يُصَلِّي عِنْدَ الْكَعْبَةِ وَجَمْعُ قُرَيْشٍ فِي مَجَالِسِهِمْ إِذْ قَالَ قَائِلٌ أَيُّكُمْ يَقُومُ إِلَى

نژدې لمونځ کوی او د قریشو یو ډله د کعبې څخه شا وخوا د خپل مجلس حلقه جوړه کړې ناست وه، چې ناڅاپه یو سړی وویل په تاسو کې څوک داسې سته چې د فلاني سړي اولاد ته ولاړ سي

جَزُورِ آلِ فُلَانٍ فَيَعْمِدُ إِلَى فَرْثِهَا وَدَمِهَا وَسَلَاهَا ثُمَّ يُمْهِلُهُ حَتَّى إِذَا سَجَدَ وَضَعَهُ

چې اوښ یې ذبح کړی دی او د هغه نجاست لړی، کولمې وغیره راوړي، بیا انتظار وکړي او هر کله چې دی (یعني محمد ﷺ) سجدې ته ولاړ سي

بَيْنَ كَتِفَيْهِ فَانْبَعَثَ أَشْقَاهُمْ فَلَمَّا سَجَدَ وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ وَثَبَتَ النَّبِيُّ صَلَّى

نو هغه ټول شیان دده پر اوږو کښېږدي، په هغوئ کې یو بدبخته (چې د هغه نوم عقبه ابي معیط وو) ولاړ سو او هغه شیان یې راوړل، کله چې رسول الله ﷺ سجدې ته ولاړی نو د رسول الله ﷺ د دواړو اوږو مبارکو په منځ کې یې کښېښودل،

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَاجِدًا فَضَحِكُوا حَتَّى مَالَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ مِنَ الضَّحِكِ

رسول الله ﷺ پر سجده پروت وو، هغوئ بدبختان ددې په لیدو سره په خندا سول دومره یې وخندل چې د ډیرې خندا څخه یو پر بل پریوتل،

فَانْطَلَقَ مُنْطَلِقٌ إِلَى فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَام وَهِيَ جُوَيْرِيَةٌ فَأَقْبَلَتْ تَسْعَى وَثَبَتَ

بیا یو سړی بي بي فاطمې ته ورغلی، بي بي فاطمه رضي الله عنها په منډه راغلل، رسول الله ﷺ هم هغسې

النَّبِيُّ ﷺ سَاجِدًا حَتَّى أَلْقَتْهُ عَنْهُ وَأَقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ تَسُبُّهُمْ فَلَمَّا قَضَى رَسُوْلُ اللّٰهِ

پر سجده پروت وو، بي بي فاطمې رضي الله عنها هغه نجاست د رسول الله ﷺ د شا څخه لیرې کړ او وه یې غور ځول، او کافرانو ته یې بد رد وویل، کله چې رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغ سو

ﷺ الصَّلَاةَ قَالَ اللّٰهُمَّ عَلَيْكَ بِقُرَيْشٍ ثلثا وكان اذا ادعا دعا ثلثا واذا سال سال

نو دا دعاء وکړل اې الله! ته قريش په سختئ سره ونيسئ (درې واره رسول الله ﷺ دا الفاظ وفرمايل)، د رسول الله ﷺ دا عادت مبارک وو چې کله به يې دعاء کول يا د الله ﷻ څخه به يې

ثلاثا اللَّهُمَّ عَلَيْكَ بِعَمْرِو بْنِ هِشَامٍ وَعُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ وَشَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ وَالْوَلِيدِ

يو څه غوښتل نو درې واره به يې هغه الفاظ ويل، اې الله! ته عمرو بن هشام سخت ونيسې، اې الله! ته عتبه بن ربيعه په سختئ سره ونيسې، اې الله! ته شيبه بن ربيعه سخت ونيسې، اې

بْنِ عُتْبَةَ وَأُمَيَّةَ بْنِ خَلَفٍ وَعُقْبَةَ بْنِ أَبِي مُعَيْطٍ وَعُمَارَةَ بْنِ الْوَلِيدِ قَالَ عَبْدُ اللهِ

الله! ته وليد بن عتبه، اميه بن خلف، عقبه بي ابي معيط او عماره بن وليد سخت ونيسې، د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بيان دى

فَوَاللهِ لَقَدْ رَأَيْتُهُمْ صَرْعَى يَوْمَ بَدْرٍ ثُمَّ سُحِبُوا إِلَى الْقَلِيبِ قَلِيبِ بَدْرٍ ثُمَّ قَالَ

قسم په خداى ما دا ټول خلک چې رسول الله ﷺ ورته ښيرا کړې وه د بدر په ورځ پر مځکه مړه پراته وليدل، بيا هغوئ د جنګ د ميدان څخه را وايستل سول او د بدر په څاه کي وغورځول سول، او په څاه کي د اچولو څخه وروسته

رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُتْبِعَ أَصْحَابُ الْقَلِيبِ لَعْنَةً. متفق عليه.

رسول الله ﷺ وفرمايل: پر دغه ډلي چې په څاه کي اچول سوي دي د الله ﷻ لعنت سوى دى. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱\ ۵۹۴، رقم: ۵۲۰، ومسلم ۳\ ۱۴۱۸، رقم: ۱۰۷- ۱۷۹۴.

د لغاتو حل: سلاها: وهو الجلد الرقيق الذي يخرج فيه الولد من بطن امه (د رحم پرده)

تشريح: ناڅاپه په هغوئ کي يو سړي وويل: په دې اړه شارحينو ليکلي دي چې هغه سړى ابوجهل وو، همدارنګه په يوه روايت کي دا هم دى چې د رسول الله ﷺ د لمانځه او عبادت په لېدلو سره او رسول الله ﷺ ته په اشاره کولو سره په هغوئ کي يو سړي وويل: (الا ينتظرون الى هذا المرائي) يعني دغه رياء کونکي ته وګورئ.

د دغه پېښي په وخت د حضرت فاطمې رضي الله عنها عمر ډېر کم وو ځکه د هغې د زېږېدني په وخت کي د رسول الله ﷺ عمر يو څلوېښت کاله وو مګر په دغه کم عمرۍ کي هم دا د حضرت فاطمې رضي الله عنها لوړهمتي وه چې هغې د دغه خبر په اورېدو سره د قريشو په ډله کي را وځغستل، او نه يوازي

دا چي د رسول الله ﷺ څخه يې هغه شيان پورته کړل بلکه هغه ټولو کافرانو ته يې مخامخ بد وويل او هيڅا ته د هغې د مقابلې کولو توان نه وو .

رسول الله ﷺ چي د مکې د مشرکينو څخه د کومو کسانو په نامه اخيستلو سره ښېرا وکړل ، هغوئ په اصل کي د الله ﷻ د دين او د رسول الله ﷺ سخت دښمنان وه او د قريشو په مشرانو کي شمېرل کېدل او همدغه کسان وه چي رسول الله ﷺ ته په تکليف ورکولو کي وړاندي وه ، رسول الله ﷺ د هغوئ پر تکليفو د بې مثاله صبر او تحمل ثبوت ورکړ ، تر ډېره وخته يې له زغم څخه کار اخيستی ، په پای کي کله چي الله ﷻ د هغوئ د بربادي فيصله وفرمايل نو د رسول الله ﷺ په ژبه يې د هغوئ لپاره ښېرا جاري کړل او ټوله بدبختان په خپله سزا ورسېدل .

لطف حق گرچه موا ساها کند ليک چون از حد بشد رسوا کند

دغه کسان چي په څاه کي وغورځول سول، ملعون وګرځېدل، رسول الله ﷺ دغه الفاظ صحابه کرامو ته په مخاطب کېدو سره وفرمايل ، له دې وروسته رسول الله ﷺ په څاه کي غورځول سوو مشرکانو ته مخاطب سو او و يې فرمايل: ښېله شکه موږ هغه شی (فتح) تر لاسه کړل کوم چي زموږ رب يې وعده کړې وه او ښېله شکه تاسو هم هغه شی (يعني عذاب او سزا) تر لاسه کړل کوم چي ستاسو رب يې ستاسو سره وعده کړې وه، د حديث دغه آخري الفاظ دلته نقل سوي نه دي مګر د کتاب الجهاد په يوه روايت کي نقل سوي دي، همدارنګه د دغه ټولو قريشي مشرانو په اړه دا ويل چي هغوئ ټول د بدر په غزا کي هلاک او برباد سول او هغوئ په څاه کي وغورځول سول، د اکثر په اعتبار دی چي په هغوئ کي د زياتو مشرکانو دغه حال سو او په هغوئ کي ځيني مشرکان د مثال په توګه عماره بن وليد په اړه ويل کيږي چي هغه د بدر په غزا کي شريک نه وه بلکه په حبشه کي مړ سو ، همدارنګه عقبه بن ابو معيط د بدر په غزا کي وژغورل سو مګر وروسته په بد ډول ووژل سو ، همدارنګه اميه بن خلف د بدر په غزا کي ووژل سو مګر د هغه بدن دومره وروست سوی وو چي د دروند کېدو په وجه څاه ته نه سو راوړل کيدای ، دغه ټول تفصيل د سيرت او تاريخ په کتابو کي مذکور دي .

ددغه حديث په اړه دا سوال پيدا کيږي چي کله د رسول الله ﷺ پر ملا مبارکه باندي ناپاکه شيان واچول سول نو يقينا د رسول الله ﷺ بدن مبارک او جامې ناپاکه سولې ، نو ددې سره رسول الله ﷺ په لمانځه کي څرنګه بوخت وو؟ ددې جواب دادی چي دغه پېښه د هغه وخت ده کله چي د ويني او مشرکانو د ذبيحې په اړه د حرمت حکم نازل سوی نه وو، له دې کبله د رسول الله ﷺ پر لمانځه هيڅ اثر ونه لويدی لکه چي د شرابو د حرمت نازلېدو مخکي کله چي به پر

جامو شراب ولګېدل نو پر هغه جامو يې لمونځ کوی او لمونځ کيدی .

د عقبه سخت مصائب او د رسول الله ﷺ تحمل

﴿۵۵۹۸﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ يَارَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ أَتَى

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چې ما عرض وکړ اې د الله رسوله ! ايا د احد د ورځې

عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ مِنْ يَوْمِ أُحُدٍ فَقَالَ لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكِ وَكَانَ أَشَدَّ مَا

څخه هم زياته سخته ورځ پر تاسو تيره سوې ده ؟ رسول الله ﷺ وفرمايل : ما ستا د قوم څخه هغه څه ليدلي دي چې تر احد هم زيات سخت دي ، او تر ټولو سخته ورځ

لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ

چې پر ما تيره سوې ده چې په هغه کې ما ستا د قوم څخه داسې تکليف پورته کړی دی چې په ټول عمر کې مې هم نه دی زغملی ، هغه د عقبه ورځ او د عقبه مصائب دي (عقبه يو ځای دی چې هلته د حج په ورځو کې ډبرې ويشتل کيږي دې ته جمره عقبه هم وايي) ما خپل ځان (يعني

كُلَالٍ فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ فَانْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِي فَلَمْ أَسْتَفِقْ

خپل دعوت) د ابن عبد يا ليل بن عبد کلال په مخکې وړاندې کړ او کوم شی چې ما هغه ته وړاندې کړ د هغه يې هيڅ جواب نه راکړ زه د هغه ځای څخه غمګين ولاړم ،

إِلَّا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظَلَّتْنِي فَنَظَرْتُ فَإِذَا

مقام قرن ثعالب ته چې ورسيدم نو ما ته هوښ راغلی (يعني د پريشانۍ حالت راڅخه ليرې سو) ما چې سر پورته کړ نو د وريځې يوه ټوټه راته معلومه سوه چې پر ما باندې يې سايه کړې

فِيهَا جِبْرِيلُ فَنَادَانِي فَقَالَ إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ وَمَا رُدُّوا

وه بيا ما په هغه کې جبرائيل عليه السلام وليدی ، جبرائيل ؑ ما ته وويل : الله تعالی ستا د قوم خبره واوريده او ستا د خبرې چې هغوئ څه جواب وکړ هغه يې هم واوريدل (يعني تا ته ستا د قوم بد او رد ويل او درواغ ګڼل هر څه خدای ﷻ ته معلوم دي)

عَلَيْكَ وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ قَالَ فَنَادَانِي

اوس الله تعالى تاسو ته د غرونو ملائکه را لیږلې ده چې د دغه خلکو په اړه تاسو څه حکم کوئ؟ هغه یې پر ځای راوړي، رسول الله ﷺ وفرمایل: د دې څخه وروسته د غرونو ملائکې پر ما

مَلَكُ الْجِبَالِ فَسَلَّمَ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللّٰهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ وَأَنَا

سلام ووایه، بیا یې راته وویل اې محمد! الله تعالی ستا د قوم خبره واوریده او زه

مَلَكُ الْجِبَالِ وَقَدْ بَعَثَنِي رَبُّكَ إِلَيْكَ لِتَأْمُرَنِي بِأَمْرِكَ إِنْ شِئْتَ أَنْ أُطْبِقَ

د غرونو ملائکه یې ستا په خدمت کې رالیږلې یم چې زه ستا حکم پر ځای راوړم، که تاسو

عَلَيْهِمُ الْأَخْشَبَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ

وایاست نو زه به داخشبین دواړه غرونه پر دې کفارو را نسکور کړم، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل (زه نه غواړم چې دوئ هلاک سي) بلکه زه امید لرم چې

اللّٰهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ وَحْدَهُ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا. متفق عليه.

الله تعالی به د دوئ په اولاد کې داسې خلک پیدا کړي چې د یوازې د یوه الله ﷻ عبادت به کوي او شرک به نه کوي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣١٢، رقم: ٣٢٣١، ومسلم ٣\١٤٢٠، رقم: ١١١- ١٧٩٥.

د لغاتو حل: الثعالب: جبل بين مكة والطائف (د مکې او طائف په منځ کې د یو غره نوم)

تشريح: عقبه، په اصل کې هغه لارې ته وایي چې د دوو غرو په منځ کې تیریږي مګر دلته له عقبه څخه مراد هغه ځای دی چې په منی کې واقع دی او هغه ته د جمره په نسبت کولو سره جمرة العقبه وایي، د رسول الله ﷺ دا معمول وو چې د حج په زمانه کې او د عامو اجتماعو په ځای کې یې د اسلام دعوت کوی او هغوئ ته یې د الله ﷻ پیغام وړاندې کوی، هغوئ ته یې د نیکو کارو تلقین او تبلیغ کوی او له بدو کارو څخه یې منع کول او د الله ﷻ د عذاب څخه یې بېرول، په دغه ورځ هم داسې وسول چې رسول الله ﷺ د عقبه پر ځای د خلکو په مجمع کې اسلام وړاندې کړ او ټولو قبیلو ته یې د الله ﷻ د دین قبلولو تبلیغ وفرمایه، له دې سره رسول الله ﷺ له هغه ځای څخه ولاړی او د ثقیف قبیلې ته ورسېدی او د هغه قبیلې یو سردار ابن عبد یا لیل ابن کلال ته یې د اسلام دعوت ورکړ مګر نه یوازې دا چې پر هغه خلکو د رسول الله ﷺ د دعوت

او تبلیغ هیڅ اثر ونه سو او هیڅا د رسول الله ﷺ خبره ونه منل بلکه د هغه ځای ظالمانو او ناپوهانو له رسول الله ﷺ سره ډېر بد چلن وکړ، رسول الله ﷺ ته یې ښکنځل وکړل، سخت تکلیف یې ورکړ، نتیجه دا چي پر رسول الله ﷺ یې ډېري ویشتل پیل کړل چي په هغه سره له رسول الله ﷺ څخه ویني را توی سوې.

زور اغیار واز دیوار سنگ یار مي بارد بلائي دردمندان از در و دیوار مي بارد

یوې خوا ته د هغوئ له حق څخه سرغړونه، د دعوت او تبلیغ ناکامي، بلي خوا ته د هغه بدبختانو دومره تکلیف ورکول چي ټول بدن مبارک په وینو سور سو، دغه سخت غم او تکلیفونو پر رسول الله ﷺ ډېره بد حواسي خپره کړل، نه دا خبر وو چي له کومه ځایه روان دی نه دا شعور وو چي چیري ځي، نه د لاري معلومات وو نه د منزل پېژندنه، چیري چي یې مخ سو هلته روان سو، همداسي روان وو چي په لږ هوش کي سو او زړه او د ماغ کار کول پیل کړل نو معلومه سول چي د قرن ثعالب ځای ته رسېدلی دی، دا هغه ځای دی چیري چي د نجد میقات دی او هغه ته قرن منازل وایي، په دغه ځای کي د وریځي په یوې ټوټې کي حضرت جبرائیل علیه السلام څرگند سو او همدلته د غرو ملائکو پر ظالمانو د عذاب نازلولو اجازه وغوښتل، مگر دا د رسول الله ﷺ رحمت او شفقت وو چي په دغه سخت حال کي یې د هغوئ خلاف هیڅ فیصله کول ونه غوښتل او دا امید یې وکړ چي که چیري هغوئ ته هدایت په برخه نه سو نو د هغوئ په اولاد کي به یقینا الله جل جلاله داسي خلک پیدا کړي چي د کفر او شرک لاره به پرېږدي او د ایمان او اسلام په غیږ کي به راسي.

د احد په غزا کي زخمي کېدل

﴿۵۵۹۹﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُسِرَتْ رَبَاعِيَتُهُ يَوْمَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روایت دی چي د احد د غزا په ورځ د رسول الله ﷺ د مخکي څلورو

أُحُدٍ وَشُجَّ فِي رَأْسِهِ فَجَعَلَ يَسْلُتُ الدَّمَ عَنْهُ يَقُولُ كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا رَاسَ نَبِيِّهِمْ وَكَسَرُوا رَبَاعِيَتَهُ. رواه مسلم.

غاښو څخه یو غاښ مبارک مات سو، او سر مبارک یې ژوبل سو، رسول الله ﷺ به خپله وینه وچول او فرمایل به یې: هغه قوم کله خلاصون تر لاسه کولای سي چي د خپل نبي سر (مبارک) زخمي کړي او د هغه غاښ مات کړي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱۴۱۷/۳، رقم: ۱۰۴ - ۱۷۹۱.

د لغاتو حل: رباعیته: السن التي بین الثنیة والناب.

تشریح: رباعیه، په عربي کي دوو لوړو او دوو کښته غاښو ته وایي چي د ثنایا او انیاب په منځ کي وي، د رسول الله ﷺ د لاندنیو دوو غاښو څخه راسته خوا ته یو غاښ مات سوی وو له دې سره په لاندي ورۍ کي هم زخم پیدا سوی وو، څرګنده دي وي چي د غاښ ماتېدو دا معنی نه ده چي هغه غاښ له بېخه وتلی وو بلکه د غاښ یوه برخه ماته سوې او بېله سوې وه، همدارنګه کوم سړي چي پر رسول الله ﷺ حمله وکړل او د غه غاښ یې مات کړی وو د هغه نوم عقبه بن ابي وقاص د مشهور صحابي حضرت سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه ورور وو،

په دې اړه اختلافي قولونه دي چي وروسته عقبه ابن ابي وقاص مسلمان سوی وو او د صحابي کېدو شرف یې تر لاسه کړی وو که یا، همدارنګه منقول دي چي د هغه په کورنۍ کي پیدا کېدونکی هر سړی چي کله به بالغ سو نو د هغه مخکنی غاښ به خپله ولویدی، په دغه روایت کي د سر مبارک د ژوبل کېدو یادونه ده او په ځینو روایتو کي د تندي ژوبل کېدو یادونه سوې ده، همدارنګه دا هم منقول دي چي د رسول الله ﷺ ژوبل کونکی د یو پاڼ په رالوېدو سره زخمي سو او هم هلته ذره ذره سو، د اُحد په غزا کي رسول الله ﷺ ته نور هم سخت تکلیفونه پېښ سوي دي، کافرانو د جنګ په میدان کي ځای پر ځای کندي کنبلي وې او د وښو په ذریعه یې پټي کړي وې، رسول الله ﷺ د خپل آس سره په داسي یوه کنده کي ولوېدی، ددې په لېدو سره حضرت طلحه ابن عبیدالله رضي الله عنه په ځغاسته راغلی او رسول الله ﷺ یې په خپل غېږ کي راواخیست او له هغه کندي څخه یې راوکښی، رسول الله ﷺ وفرمایل: اوجبه طلحه، یعني طلحه د خپل ځان لپاره جنت واجب کړ، همدارنګه د رسول الله ﷺ پر سر مبارک د اوسپني جنګي خولۍ وه د هغه خولۍ دوې کړۍ د رسول الله ﷺ پر باړخو مبارک ولګېدې، کله چي ابوعبیده بن الجراح رضي الله عنه هغه په خپلو غاښو راکش کړې نو د هغه غاښ مات سو، حضرت مالک ابن سنان رضي الله عنه راوړاندي سو او د رسول الله ﷺ د زخمویني یې پاکولې، په دغه وخت کي هم رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک چي زما وینه په ځوبنلو سره پاکه کړي نو د هغه لپاره جنت واجب سو، د سر مبارک د زخم پاکولو لپاره حضرت علي رضي الله عنه په خپل سپر کي اوبه راوړلې او حضرت فاطمې رضي الله عنها د ګونۍ یوه ټوټه وسوځل او په هغه زخم کي یې کښېښودل چي په هغه سره وینه راتلل بند سول، په ځینو روایتو کي منقول دي چي د بشریت په تقاضا سره کله چي د رسول الله ﷺ د سر د زخم په وجه په مزاج کي تغیر پیدا سو نو دغه آیت نازل سو :

لَيْسَ لَكَ مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ

ژباړه: تاسو ته هيڅ دخل نسته تر دې چې الله جلاله هغوئ ته متوجه سي او يا پر هغوئ سزا نازله کړي ځکه هغوئ سخت ظلم کړی دی.

دا هم منقول دي چې کله د رسول الله ﷺ له زخمو څخه وينه بهېدل پيل سول نو رسول الله ﷺ د ويني پر مځکه توئېدو څخه منع کولو لپاره پاکول او فرمايل يې: که چيري زما د وينو يو ثاڅکی پر مځکه ولوېږي نو پر دغه کافرانو باندي له آسمان څخه عذاب نازلېدل هيڅوک منع کولای نه سي، په يوه روايت کي دا هم راغلي دي چې د أحد په ورځ د رسول الله ﷺ پر مخ مبارک د توري اوويا وارونه وسول مګر الله جلاله د هغه له اثر څخه خوندي کړي.

د رسول الله ﷺ په لاس وژل سوي به په سخت عذاب کې وي

﴿۵۶۰۰﴾: وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْتَدَّ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: پر هغه قوم د الله جلاله

غَضَبُ اللّٰهِ عَلَى قَوْمٍ فَعَلُوا بِنَبِيِّهٖ يُشِيرُ إِلَى رَبَاعِيَتِهٖ اشْتَدَّ غَضَبُ اللّٰهِ عَلَى

سخت غضب وسو چې هغوئ د خپل نبي سره داسي وکړل، دې فرمايلو سره رسول الله ﷺ خپل مخکني غاښو ته اشاره وکړه (چې په هغو کي يو غاښ کي د احد په غزا کي شهيد کړل سوی وو) او الله جلاله پر هغه سړي ډير غضبناک سو چې

رَجُلٍ يَقْتُلُهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ. متفق عليه. وهذا الباب خال عن الفصل الثاني.

د خدای رسول يې د الله جلاله په لاره کي ووژی. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷\۳۷۲، رقم: ۴۰۷۳، ومسلم ۳\۱۴۱۷، رقم: ۱۰۶-۱۷۹۳.

تشريح: د جهاد د قيد په ذريعه په حد او قصاص کي وژل سوي کسان مستثنی دي چې هغه کسان په وعيد کي داخل نه دي، همدارنګه د (الله جلاله رسول) څخه يا خو رسول الله ﷺ خپل ځان مراد واخيست او يا هر پيغمبر مراد دی، او د پيغمبر په لاس وژل سوي کسان د الله جلاله د سخت عذاب وړ ځکه ورته ويل سوي دي چې د يو سړي د پيغمبر په لاس وژل کېدل ددې ثبوت

وي چي هغه سړی په هيڅ صورت كي د عفو وړ نه وي او د هيڅ ډول رعايت وړ نه وي او د هغه د وژني فيصله د شک او شبهې څخه ماسوا پر حقيقت مبني وي، په دغه صورت كي د هغه واجب القتل او دوږخي كېدل يقيني خبره وي.

په دې باب كي دويم فصل نسته

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

﴿۵۶۰۱﴾: عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَوَّلِ

د حضرت يحيى بن ابي كثير رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د ابو سلمه بن عبد الرحمن رضي الله عنه څخه پوښتنه وكړه چي

مَا نَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ قَالَ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُلْتُ يَقُولُونَ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

په قرآن كريم كي كوم شی تر ټولو وړاندي نازل سوی دی؟ هغه وويل: يا ايها المدثر، ما ورته وويل خلک وايي چي تر ټولو وړاندي: اقرا باسم ربک، نازل سوی دی،

قَالَ أَبُو سَلَمَةَ سَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ ذَلِكَ وَقُلْتُ لَهُ مِثْلَ

ابو سلمه رضي الله عنه وويل: ما د دې په اړه د حضرت جابر رضي الله عنه څخه پوښتنه وكړه او ما هم هغه ته دا الفاظ ويلي وه كوم چي تا ما ته اوس وويل،

الَّذِي قُلْتَ لِي فَقَالَ لِي جَابِرٌ لَا أُحَدِّثُكَ إِلَّا مَا حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

حضرت جابر رضي الله عنه جواب راكړ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم موږ ته بيان كړی وو، يعني رسول الله صلی الله علیه وسلم دا

وَسَلَّمَ قَالَ جَاوَرْتُ بِحِرَاءٍ فَلَمَّا قَضَيْتُ جِوَارِي هَبَطْتُ فَنُودِيتُ فَنَظَرْتُ عَنْ

وفرمايل چي زه په غار حراء كي تر يوه مياشت پوري په خلوت كي وم كله چي زما داعتكاف شپه پوره سوه او زه د غره څخه را كښته سوم نو ما ته آواز راغلی، ما راسته او چپه خوا ته وكتل

يَمِينِي فَلَمْ أَرَ شَيْئًا وَنَظَرْتُ عَنْ شِمَالِي فَلَمْ أَرَ شَيْئًا وَنَظَرْتُ خَلْفِي فَلَمْ أَرَ شَيْئًا

نو ما هيڅ شی ونه ليدی، بيا ما شا ته وكتل نو ما هيڅ شی و نه ليدی بيا چي سر مي پورته كړ نو

فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَرَأَيْتُ شَيْئًا فَأَتَيْتُ خَدِيجَةَ قُلْتُ دَثِّرُونِي فَدَثَّرُونِي وَصَبُّوا عَلَيَّ

یو شی مي ولیدی (یعني ملائکه)، ددې څخه وروسته بي بي خدیجې ته راغلم ورته مي وویل پر ما جامه واچوه پر ما جامه واچوه، پر ما یې جامه واچوه،

مَاءً بَارِدًا فَنَزَلَتْ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ و ثيابك فطهر وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ . وذالك قَبْلَ أَنْ تُفْرَضَ الصَّلَاةُ. متفق عليه.

بیا یې پر ما یخي اوبه واچولې ، بیا دا سورة یعني : یاایها المدثر قیم فانذر ....، نازل سو او دا پېښه د لمانځه د فرض کیدو څخه مخکي ده . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۸\۶۷۶، رقم: ۴۹۲۲، ومسلم ۱\۱۴۳، رقم: ۲۵۵- ۱۶۱.

تشريح: په ښکاره دا معلومېږي چي د حدیث د روایت کولو په وخت کي د راوي د هیري په وجه مسئله په ذهن کي په پوره توګه خوندي سوې نه وه چي د هغه په وجه هغه دغه حدیث داسي بیان کړ چي دغه حدیث ددې خبري دلیل دی چي تر ټولو لومړی وحي د یا ایها المدثر ..الخ، دي ، حال دا چي په حقیقت کي تر ټولو مخکي وحي د اقراء باسم ربک... الخ، نازل سوي دي، مګر دا ضرور دي چي د اقرا باسم ربک ، وروسته د وحي نزول تر څه وخت لپاره منقطع سوی وو او دغه لړۍ بي دوهم وار پیل سوه نو هغه وخت تر ټولو مخکي چي کومه وحي نازل سوه هغه د یا ایها المدثر...الخ، وه، لکه چي په دې اړه تفصیلي یادونه مخکي د حضرت عائشې رضي الله عنها په روایت کي وسول، نو د یا ایها المدثر..الخ، اولیت اضافي دي نه حقیقي، خپله د حضرت جابر رضي الله عنه روایت مخکي تېر سوی دی او په هغه کي یې دا بیان کړی دی چي رسول الله ﷺ د وحي د انقطاع په اړه وفرمایل: زه روان وم چي ناڅاپه ما د آسمان څخه راتلونکی آواز واورېدی ، لوړ مي وکتل نو وه مي لېدل چي هغه ملائکه ده چي ما ته په حراء کي راغلې وه...الخ، له دې څخه هم په ښکاره توګه دا خبره ثابتېږي چي دلته په دغه حدیث کي د حضرت جابر رضي الله عنه اضافي اولیت مراد اخیستی دی .

یا دا هم ویل کیدای سي چي ددغه حدیث راوي له اختصار څخه کار اخیستی دی او تر ټولو لومړنی نازلېدونکي وحي د اقراء باسمک ربک...الخ، په حذف کولو سره یې هغه وحي ذکر کړل چي د انقطاع وروسته په دوهم وار شروع کېدونکي وحي کي تر ټولو لومړنی نازله سول.

===========

بَابُ عَلاَمَاتِ النُّبُوَّةِ

(د نبوت د نښو بیان)

علامات، د علامت جمع ده او علامت په اصل کي مطلق نښي ته وايي او په خاصه توګه هغه نښي ته وايي چي د لاري په شروع کي درول کيږي او د هغه مقصد مسافرو او تېرېدونکو ته د لاري او د هغه د پړاو معلومات ورکوي، له همدغه قبيل څخه دوه نور الفاظ، معلم او علم هم په همدغه معنی دي، مګر دلته د علامات څخه مراد هغه نښي دي چي د رسول الله ﷺ پيغمبري ثابتوي او د رسول الله ﷺ پر ذاتي او اخلاقي صفاتو او خصوصياتو، د رسول الله ﷺ پر فضائلو او شمائلو او د رسول الله ﷺ پر کړنو او حالاتو باندي داسي دلالت کوي چي هر يو هوښيار او پوه سړی د هغه په ذريعه د نبوت او رسالت يقين تر لاسه کولای سي، همدارنګه په پخوانيو آسماني کتابو کي چي د رسول الله ﷺ د کومو صفاتو او ځانګړتياوو يادونه ده هغه هم د دغه قبيل څخه دي.

څرګنده دي وي چي د الله جل جلاله له خوا رسول الله ﷺ ته څومره معجزې ورکړل سوي دي هغه ټول د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت له نښو څخه دي، په دې اعتبار دا خبره په پوهه کي نه راځي چي د مشکوة مؤلف دوهم باب قائم کړی دی يو خو دغه (د نبوت د نښو بيان) او دوهم (د معجزو بيان)، ددې څه وجه ده او د علامو او معجزو په منځ کي يې څه فرق په ذهن کي ساتلی دی، حال دا چي په دواړو کي د معجزو يادونه ده، د مشکوة شارحينو د ډېر فکر کولو څخه وروسته هم ددې وجه بيانولو څخه قاصر پاته سوي دي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د شق صدر واقعه

﴿۵۶۰۲﴾: عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ جِبْرِيلُ صَلَّى اللّٰهُ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ ته جبرائيل عليه السلام راغلی (په وړکتوب کي)

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ فَأَخَذَهُ فَصَرَعَهُ فَشَقَّ عَنْ قَلْبِهِ

او هغه د کوچنيانو سره لوبي کولې، رسول الله ﷺ يې ونيوی او پرې يې ايستی، بيا د رسول

الله ﷺ سينه مباركه يې د زړه په لور څيرې کړل

فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عَلَقَةً فَقَالَ هَذَا حَظُّ الشَّيْطَانِ مِنْكَ ثُمَّ غَسَلَهُ فِي طَسْتٍ

او د رسول الله ﷺ د زړه څخه يې د يخى سوي ويني يوه ټوټه راوکښل او وه يې ويل دا ستا په بدن کي د ننه د شيطان برخه وه، ددې ويلو سره جبرائيل عليه السلام هغه

مِنْ ذَهَبٍ بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ لَأَمَهُ ثُمَّ أَعَادَهُ فِي مَكَانِهِ وَجَاءَ الْغِلْمَانُ يَسْعَوْنَ إِلَى

د سرو زرو په تالۍ کي واچوی او د زمزم په اوبو سره يې پريولی، بيا يې وګنډی او پر خپل ځای کښېښودی او سينه يې يو ځای کړه، ماشومانو چي د رسول الله ﷺ سره لوبي کولې رامنډي

أُمِّهِ يَعْنِي ظِئْرَهُ فَقَالُوا إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ فَاسْتَقْبَلُوهُ وَهُوَ مُنْتَقِعُ اللَّوْنِ

قَالَ أَنَسٌ فَكُنْتُ أَرَى أَثَرَ الْخَيْطِ فِي صَدْرِهِ. رواه مسلم.

کړې د رسول الله ﷺ مور يعني دايي ته راغلل او ورته وه يې ويل چي محمد ﷺ ووژل سو، خلک د رسول الله ﷺ خوا ته راغلل او رسول الله ﷺ يې په داسي حال کي وليدی چي د مخ مبارک رنګ يې بدل وو، انس رضي الله عنه وايي ما به د رسول الله ﷺ پر سينه مبارکه د ګنډلو نښه ليدل. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱\۱۴۷، رقم: ۲۶۱- ۱۶۲.

تشريح: په جامع الاصول کي د (عن قلبه) څخه وروسته د (واستخرجه) لفظ هم منقول دی او ټول عبارت داسي دی: (فشق عن قلبه واستخرجه فاستخرج منه علقه)، په دغه صورت کي به معنی داسي وي: بيا هغوئ د رسول الله ﷺ (سينه) زړه ته نژدې پرې کړل او زړه يې را وايستی او بيا يې له زړه څخه د ويني يوه توره ټوټه را وايستل (چي د بديو او ګناهو بنياد وي) او سرو زرو په تالۍ کي د زمزم په اوبو يې پرېولل، د سرو زرو د تالۍ استعمال د رسول الله ﷺ د عظمت او کرامت د اظهار لپاره وو، او کوم چي د سرو زرو د استعمال د منع سوال دی نو د هغه تعلق د دغه دنيا د عام ژوند سره دی چي د هغه مقصد د دغه دنيا په ژوند کي د ډيرو داسي شيانو څخه منع کول د هغه د بندګۍ امتحان اخيستل دي چي په هغه کي د کامياب کېدو وروسته په آخرت کي هغه شيان هغه ته د اجر او انعام په توګه حاصلېږي، ځکه نو په آخرت کي نه يوازي دا چي د سرو استعمال جائز کيږي بلکه د جنت لوښي هم د سرو زرو وي،

نو د شق صدر د دغه ټوله پېښه چي په دغه وخت يا د معراج په شپه کي رامنځته سول له دغه دنيا

سره تعلق نه لري بلکه د غالم غيب او بلي دنيا سره تعلق لري، پرته له دې دغه نقطه هم بايد په ذهن کي وي چي د سرو زرو د تالۍ استعمال خپله د رسول الله ﷺ له خوا نه وو سوی بلکه د هغه استعمال ملائکي کړي وو چي په احکامو او مسائلو کي زموږ په ډول مکلف نه دي، دا خبره هم کيدای سي چي د سرو زرو د تالۍ استعمال د هغه وخت وي کله چي احکام او مسائل جاري سوي نه وه او په شرعي توګه د هيڅ شي د حلت او حرمت حکم نازل سوی او معلوم سوی نه وو.

د حديث له دغه برخي څخه دا ثابته سول چي د زمزم اوبه تر ټولو اوبو افضل او غوره دي تر دې چي د جنت پر اوبو هم فضيلت لري او په دې کي هيڅ شک نسته چي هغه اوبه چي د معجزې په توګه د رسول الله ﷺ د ګوتو څخه راوتلي وې هغه د زمزم تر اوبو هم فضيلت لري ځکه هغه اوبه د رسول الله ﷺ د لاس مبارک په اثر راوتلي وې او د زمزم اوبه د حضرت اسماعيل عليه السلام د پښو په اثر راوتلي وې.

دغه حديث او داسي نور حديثونه له دې سره تعلق لري چي د هغه منل واجب دي او د مجاز په توګه د تاويل او توجيه په ذريعه د هغه له ظاهري مفهوم او معنى څخه اعراض کول نه خو جائز دي او نه يې هيڅ اړتيا سته ځکه په دغه حديثو کي چي څه بيان سوي دي هغه له انساني عقل او فهم څخه دومره ليري ولي نه وي ، د هغه د حق او ريښتيا کېدو لپاره دا خبره کافي ده چي د هغه تعلق د قادر مطلق الله جل جلاله د قدرت له ظهور څخه دی او دا هغه خبري دي چي د هغه خبر صادق ومصدوق ﷺ ورکړی دی، ځکه نو د دهغه صداقت د شک او شبهې څخه لوړ دی.

په شق صدر (د سينې په څېرلو) کي حکمت: د رسول الله ﷺ د سينې مبارکي په څېرلو او د زړه مبارک په پاکولو کي دا حکمت وو چي د رسول الله ﷺ باطن پاک او زړه مبارک داسي ځلانده سي چي د وحي الهي د نور په جذب کولو کي هيڅ شی خنډ نه سي، او د منصب رسالت د بار په پورته کولو کي زړه او دماغ له مخکي څخه تيار وي، له نفساني وسوسو څخه د رسول الله ﷺ تېرېدل هم نه وي او شيطان له رسول الله ﷺ څخه غافل کولو کي نه يوازي دا چي کامياب نه سي بلکه له رسول الله ﷺ څخه بالکل مايوس سي لکه چي د حضرت جبرائيل عليه السلام دغه الفاظ (هذا حظ الشيطان منک) هم دې ته اشاره کوي.

دا ښودل ضروري دي چي له رسول الله ﷺ سره د شق صدر (سينې څېرلو) پېښه څلور واره رامنځته سوې ده ، يو وار په وړکتوب کي له حليمه رضي الله عنها سره چي د هغه يادونه په دغه حديث کي ده، دوهم وار د لسو کالو په عمر کي، دريم وار د نبوت د ظاهرېدو په وخت کي او څلورم وار د معراج په شپه کي دي کله چي جبرائيل عليه السلام د رسول الله ﷺ د بيولو لپاره راغلی.

په دې اړه د علماؤ اختلاف دی چې د سينې مبارکې څېرل او د زړه مبارک پرېولل يوازې د رسول الله ﷺ لپاره خاص وه او که له نورو پيغمبرانو سره هم داسې کېدل، له حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه چې کوم روايت د تابوت او سکينه په اړه منقول دې په هغه کې يې دا بيان کړی دی چې په هغه تابوت کې (له نورو تبرکاتو سره) هغه تالۍ هم وه چې په هغه کې د نبيانو عليهم السلام زړونه پرېولل کېدل، له دغه روايت څخه د هغه علماؤ تائيد کيږي چې وايي د رسول الله ﷺ په ډول د نورو نبيانو عليهم السلام سينې هم څيرې کېدلې او د هغوئ زړونه هم پرېولل کېدل.

﴿۵۶۰۳﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنِّي لَأَعْرِفُ حَجَرًا بِمَكَّةَ كَانَ يُسَلِّمُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُبْعَثَ إِنِّي لَأَعْرِفُهُ الْآنَ. رواه مسلم.

د حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: زه د مکې هغه کاڼی پېژنم چې زما د نبي کيدو څخه مخکې به يې ماته سلام کوی هغه اوس هم پېژنم. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۷۸۲\۴، رقم: ۲-۲۲۷۷.

تشريح: ما ته به يې سلام کوی، يعني کله چې به زه د هغه ډبري سره تېرېدلم نو ما به د السلام عليک يا نبي الله، آواز اورېدی، ځينو محدثينو ويلي دي چې د دغه ډبري څخه مراد حجر اسود دی او ځينو ويلي دي چې د دې څخه مراد هغه ډبره ده چې په زقاق الحجر سره مشهور ده، او هغه تر اوسه پورې په مکه کې موجود ده، دغه ډبره چې چيرې پرته ده هغه د مسجد حرام او بي بي خديجې رضي الله عنها د کور په منځ کې واقع دی.

په يوه روايت کې د بي بي عائشې رضي الله عنها څخه منقول دي چې هغې وويل: رسول الله ﷺ ما ته وفرمايل: کله چې حضرت جبرائيل عليه السلام ما ته د رسالت په راوړلو سره راغلی او زه يې د نبوت او رسالت په منصب مشرف کړلم نو تر دې وروسته کله چې به د يوې ډبري يا درختې سره تېرېدم نو هغه به ويل: السلام عليک يا رسول الله.

د شق قمر معجزه

﴿۵۶۰۴﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ إِنَّ أَهْلَ مَكَّةَ سَأَلُوا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُرِيَهُمْ آيَةً فَأَرَاهُمُ الْقَمَرَ شِقَّتَيْنِ حَتَّى رَأَوْا حِرَاءً بَيْنَهُمَا. متفق عليه.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې د مکې خلکو رسول الله ﷺ ته وويل: چې دوئ ته يو

معجزه وښيي رسول الله ﷺ ورته سپوږمۍ دوې ټوټې کړې وښودل او هغوئ حراء غر د هغه دوو ټوټو په منځ کې وليدی. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷\۱۸۲، رقم: ۳۸۶۸، ومسلم ۴\۲۱۵۹، رقم: ۴۶-۲۸۰۲.

﴿۵۶۰۵﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِرْقَتَيْنِ فِرْقَةً فَوْقَ الْجَبَلِ وَفِرْقَةً دُونَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْهَدُوا. متفق عليه.

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې سپوږمۍ شق سوه (يعني پر منځ دوې ټوټې سوه يوه ټوټه د غره سربيره خوا ته وه او دويمه لاندې خوا ته) رسول الله ﷺ کافرانو ته وويل زما دنبوت شاهدان اوسئ . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۸\۶۱۷، رقم: ۴۸۶۴، ومسلم ۴\۲۱۵۸، رقم: ۴۳-۲۸۰۰.

تشريح: شاهدان اوسئ ، ددې يوه معنی ځينو حضراتو دا ليکلې ده چې راسئ او دغه معجزه وګورئ، ددغه معنی په صورت کې به د شهدوا لفظ د شهادت څخه مشتق وي او د لومړنۍ معنی په صورت کې به د شهدوا لفظ د شهود څخه مشتق وي .

د شق القمر معجزه، يعني د رسول الله ﷺ د لاس په اشاره سره د سپوږمۍ دوې ټوټې کېدل يوه حقيقي پېښه ده چې د هغه په صداقت کې د هيڅ شک او شبهې ګنجائش نسته، ددغه پېښې سره اړوند روايت د صحابه کرامو او تابعينو يوې لوی ډلې بيان کړی دی او د هغوئ په واسطه ډېرو محدثينو دغه روايت نقل کړی دی، علامه ابن سبکي رحمه الله د ابن حاجب په مختصره شرح کې ليکلي دي: زما په نزد صحيح دادی چې د شق قمر روايت متواتر دی او بخاري، مسلم او نورو د حديثو امامانو په دومره زياتو طريقو سره نقل کړی دی چې په دې کې د شک او شبهې ځای نسته ، ددې څخه ماسوا ددې معجزې د صداقت تر ټولو لوی ثبوت خپله قرآن کريم دی، د ټولو مفسرينو پر دې اتفاق او اجماع ده چې په دغه آيت کريمه :

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ، وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ

ژباړه: قيامت نژدې سو او سپوږمۍ وچاودل او کله چې دغه کافران يوه معجزه ويني نو مخ اړوي اووايي چې دا خو ځرګند جادو دی .

دلته په دغه آیت کریمه کي هغه شق قمر مراد دی چي د رسول الله ﷺ د معجزې په توګه واقع سو ، نه هغه شق قمر چي د قیامت په ورځ به واقع کیږي، ددې ځرګند دلیل خپله د آیت الفاظ (ان یروا ایة یعرضو.....الخ) دي، ډیرو بې دینو او فلسفیانو ددې څخه معجزې څخه انکار کړی دی، د هغوئ د انکار بنیاد پر دې عقیده دی چي په فلکیاتو کي خرق او التیام ممکن نه دی، په دې اړه لومړی خو باید دا خبره په ذهن کي وي چي الله ﷻ د فلکیاتو خالق او قادر مطلق دی ، ټول فلک د هغه د قدرت مسخر او د هغه د حکم تابع دی، په دغه کائناتو کي څه چي دي ، که ځمکه ، که آسمان ، سپوږمی او ستوري یا لمر په دې کي چي کوم یو غواړي هغه په ماتولو سره یوې خوا ته کولای سي ، خپله الله ﷻ ښودلي دي چي د قیامت په ورځ به هغه آسمان داسي راونغاړي لکه څرنګه چي کاغذ را نغښتل کیږي، دوهمه خبره دا چي په فلکیاتو کي د خرق او التیام د محال نظریه چي هغه وخت هم د ځینو فلاسفوو په نزد د نظر محل وو، د تحقیق او تجربي څخه وروسته اوس بالکل باطل سوې ده، د اوس زمانې انسان سپوږمی ته په رسېدو سره د شق القمر معجزې ته ستر تائید رسولی دی، نو د خرق او التیام بحث کولو سره ددې معجزې خلاف دلیل قائمول بالکل بې معنی خبره سوې ده، ددغه معجزې انکار کونکي یو بل اعتراض کوي ، هغوئ وایي چي په سپوږمی کي دومره لوی بدلون کېدل چي هغه په دوو ټوټو ویشل سول، دا یو معمولي خبره نه وه ، که چیري په حقیقت کي داسي سوي وای نو ددې لیدنه به یوازي تر مکې پوري محدود نه وای بلکه دغه کړنه به ټولو د ځمکي اوسیدونکو لیدلې وای، او بېله فرق کولو ټولو مؤرخینو ته به په تواتر سره ددې یادونه کولای، ددې جواب دادی چي اول خو ددغه معجزې واقع کېدل د یو څو خاصو خلکو په غوښتنه سوی وو او هغوئ ته دا وښودل سول ، ددې څخه ماسوا دا د شپې پېښه وه چي د یوه ګړي لپاره وه،

ځرګنده ده چي په داسي وخت کي چي ډېر خلک په خوب کي وي ددغه یو ګړي کړني لیدنه څرنګه ممکن ده ، دوهم دا چي د اختلاف مطالع په وجه دا ممکن کیدای نه سي چي سپوږمی په یوه وخت کي پر یو مطلع باندي د دنیا ټول خلک ویني، ځکه ددغه معجزې د واقع کېدو په وخت کي د سپوږمی د دنیا خطو څخه چا ته معلومه سول او چا ته معلومه نه سول، لکه چي د سپوږمی تندره نیولو په وخت کي کیږي، نو هغه وخت په ځینو خطو کي معلومیږي او په ځینو کي نه معلومیږي، ددې څخه ماسوا په ځینو روایتو کي راځي چي هغه ورځ د عربو څخه ماسوا کوم خلک چي مکې مکرمې یا د هغه نژدې سیمو ته راغلي وه هغوئ ټولو خپلو خپلو ښارو او سیمو ته په رسېدو سره ددغه واقعې خبر ورکړ، او کوم چي په تاریخ کي ددغه عجیبه پېښي

(شق قمر) د يادوني تعلق دی نو په اسلامي تاريخ او د سيرت په كتابو كي د دغه واقعې ذكر په تواتر سره موجود دی ، كه څه هم د اسلام مخالفين او له دين څخه بېزاره خلک د دې څخه انكار وكړي مګر د اسلامي تاريخ څخه ماسوا د ځينو نورو قومو نو په يادونه او حالاتو كي هم د دې ذكر تر لاسه كيږي، لكه د هندوستان مليبار يا د مالوه ښار وهار راجه په اړه منقول دي چي هغه خو يوازي د دغه پيښي د ليدني يا تصديق په وجه په اسلام شرف سوی وو .

ابو جهل ته خبرداري

﴿٥٦٠٦﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ أَبُو جَهْلٍ هَلْ يُعَفِّرُ مُحَمَّدٌ وَجْهَهُ بَيْنَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابو جهل (د مكې كفارو يا قريشو ته) وويل : ايا محمد (ﷺ) ستا سو په مخ كي مخ په خاورو لړي (يعني لمونځ او سجده كوي) ،

أَظْهُرِكُمْ فَقِيلَ نَعَمْ فَقَالَ وَاللَّاتِ وَالْعُزَّى لَئِنْ رَأَيْتُهُ يَفْعَلُ ذٰلِكَ لَأَطَأَنَّ

ورته وويل سول هو ، هغه ورته وويل په لات او عزی (د بتانو نومونه) دي مي قسم وي كه زه هغه پر داسي كولو ووينم نو غاړه به يې پرې كړم،

عَلَى رَقَبَتِهِ فَأَتَى رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّي زَعَمَ لِيَطَأَ عَلَى

نو هغه (په دې اراده سره) رسول الله ﷺ ته راغلی دغه وخت رسول الله ﷺ لمونځ كوی هغه د رسول الله ﷺ پر غاړه مباركه قدم ايښودلو لپاره قصد وكړ

رَقَبَتِهِ فَمَا فَجِئَهُمْ مِنْهُ إِلَّا وَهُوَ يَنْكُصُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَيَتَّقِي بِيَدَيْهِ فَقِيلَ لَهُ

نو ناګاه ابو جهل مخ پر شا حركت شروع كړی چي پوندي يې لګولې او د ځان ساتنه يې په خپل دواړو لاسونو كول ، د هغه څخه پوښتنه وسوه چي

مَا لَكَ فَقَالَ إِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ لَخَنْدَقًا مِنْ نَارٍ وَهَوْلًا وَأَجْنِحَةً فَقَالَ رَسُولُ

څه وسول؟هغه وويل ما وليدل چي زما او د محمد (ﷺ) په منځ كي د اور يو خندق بيره ونكی منظر او وزرونه دي (ملائكي دي چي د رسول الله ﷺ ساتنه كوي) نبي كريم ﷺ وفرمايل :

اللّٰهِ ﷺ لَوْ دَنَا مِنِّي لَاخْتَطَفَتْهُ الْمَلَائِكَةُ عُضْوًا عُضْوًا . رواه مسلم.

كه ابو جهل ما ته رانژدې سوی وای نو ملائكو به ټوټې ټوټې كړی وای . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\ ۲۱۵۴، رقم: ۳۸- ۲۷۹۷.

د لغاتو حل: ينكص: اي يرجع (راګرځي)

يوه پيشګوئي

﴿۵۶۰۷﴾: وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ بَيْنَا أَنَا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ

د حضرت عدي بن حاتم ﷺ څخه روايت دی چي زه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر وم چي

أَتَاهُ رَجُلٌ فَشَكَا إِلَيْهِ الْفَاقَةَ ثُمَّ أَتَاهُ آخَرُ فَشَكَا إِلَيْهِ قَطْعَ السَّبِيلِ فَقَالَ يَا عَدِيُّ

يو سړی راغلی د فقر او مفلسۍ شکايت يې وکړ، بيا يو بل سړی راغلی هغه د لوټ کيدو شکايت وکړ، رسول الله ﷺ وفرمايل: اې عدي!

هَلْ رَأَيْتَ الْحِيرَةَ فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيَنَّ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الْحِيرَةِ حَتَّى

تا حيره ښار ليدلی دی؟ (حيره کوفې ته نژدې يو ښار دی)، که ته ژوندی پاته سوې نو وه به وينې چي يوه ښځه به يوازي د حيره څخه سفر کوي

تَطُوفَ بِالْكَعْبَةِ لَا تَخَافُ أَحَدًا إِلَّا اللّٰهَ وَلَئِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتُفْتَحَنَّ كُنُوزُ

او د کعبې شريفي طواف به کوي او د الله تعالی څخه پرته به د هيچا څخه نه بيريږي، که ته ژوندی پاته سوې نو وه به وينې چي د کسری خزانې به خلاصي کړل سي

كِسْرَى وَلَئِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيَنَّ الرَّجُلَ يُخْرِجُ مِلْءَ كَفِّهِ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ

او که ته ژوندی پاته سوې نو وه به وينې چي سړی به يو موټ ډک سره زر يا سپين زر راوباسي

يَطْلُبُ مَنْ يَقْبَلُهُ فَلَا يَجِدُ أَحَدًا يَقْبَلُهُ مِنْهُ وَلَيَلْقَيَنَّ اللّٰهَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ يَلْقَاهُ

او هغه سړی به لټوي چي دده دا خيرات قبول کړي او هغه ته به يو سړي هم داسي په لاس ور نه سي، او البته د قيامت په ورځ به په تاسو کي يو سړی په داسي حال کي د الله ﷻ سره يو ځای

وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ يُتَرْجِمُ لَهُ فَلَيَقُولَنَّ أَلَمْ أَبْعَثْ إِلَيْكَ رَسُولًا فَيُبَلِّغَكَ

سي چي د هغه او د الله ﷻ په منځ کي به هيڅ ترجمان نه وي چي الله ﷻ ته د هغه حال بيان کړي، بيا به الله ﷻ د هغه څخه پوښتنه وکړي ايا ما تاسو ته رسول نه وو درليږلی چي د دين احکام درته ورسوي؟

فَيَقُولُ بَلَى فَيَقُولُ أَلَمْ أُعْطِكَ مَالًا وَأُفْضِلْ عَلَيْكَ فَيَقُولُ بَلَى فَيَنْظُرُ عَنْ يَمِينِهِ

هغه به ورته وايي هو راليږلى دى وو ، بيا به ورته فرمايي ايا ما تا ته مال نه وو دركړى او فضل مي درباندي نه وو كړى مال مي هم دركړى وو او احسان مي هم درباندي كړى وو هغه به وايي هو، بيا به هغه سړى خپل راسته خوا ته وګوري

فَلَا يَرَى إِلَّا جَهَنَّمَ وَيَنْظُرُ عَنْ يَسَارِهِ فَلَا يَرَى إِلَّا جَهَنَّمَ اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقَّةِ

نو دوږخ به ورته معلوم سي او چپه خوا ته چي وګوري نو هم به دوږخ ورته معلوم سي ، ددې ځخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل : اې خلكو ! د دوږخ د اور ځخه ځان وساتئ كه څه هم د

تَمْرَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ قَالَ عَدِيٌّ فَرَأَيْتُ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الْحِيرَةِ

خرما په يوې ټوټې خيرات كولو سره وي او د چا سره چي دا هم نه وي نو د سوال كونكي سره دي په نرمۍ او ښو اخلاقو سره خبره كوي، عدي بن حاتم راوي وايي ما د رسول الله ﷺ د ارشاد

حَتَّى تَطُوفَ بِالْكَعْبَةِ لَا تَخَافُ إِلَّا اللهَ وَكُنْتُ فِيمَنْ افْتَتَحَ كُنُوزَ كِسْرَى بْنِ

سره سم د حيره ځخه كعبې شريفي پوري ښځه په سفر وليدل په داسي حال كي چي طواف يې كوى او هغه د الله جل جلاله ځخه پرته د بل چا ځخه نه بيريده، او بيا زه په هغه خلكو كي شامل وم چي

هُرْمُزَ وَلَئِنْ طَالَتْ بِكُمْ حَيَاةٌ لَتَرَوُنَّ مَا قَالَ النَّبِيُّ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخْرِجُ مِلْءَ كَفِّهِ. رواه البخاري

هغوئ د كسرى خزانې خلاصي كړې او كه تاسو ژوندي پاته سواست نو د رسول الله ﷺ دريم ارشاد به هم په خپلو سترګو ووينئ يعني خلك به ډك موټ سره زر ګرځوي او هيڅوك اخيستونكى به نه وي . بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦١٠/٦. رقم: ٣٥٩٥.

د لغاتو حل: الفاقة: اي الفقر وشدة الحاجة (مسكنت او سخته اړتيا). الظعينة: المراة المسافرة.

تشريح: په دغه حديث كي رسول الله ﷺ د درو خبرو وړاند وينه وفرمايل: يو خو دا چي د عربو په هيواد كي به پوره امن سي، د غلا او لوټ په ډول جرمونه چي عام ژوند په بهره كي اخته كوي ليري دي. د هغه ځاى ځخه به يوه ښځه د بيت الله د طواف لپاره تر مكې پوري پر اوښ يا

بل سپرلۍ باندي يوازي سفر كوي او د هغې ځان او مال ته به هيڅ خطره نه وي، دوهم دا چي الله ﷻ به د اسلام د مجاهدينو په لاس د فارس (ايران) ستره پاچاهي فتح كړي او د هغه د پاچا كسرى پر خزانو باندي به د مسلمانانو واک سي، او دريم دا چي په اسلامي پاچاهۍ كي به اقتصادي خوشحالي، او د مال اودولت په پراخۍ سره ځيني خلک يا يوه خاصه طبقه نه بلكه ټول خلک به داسي برخمن سي چي د زكوة او خيرات وركونكي به په خپلو لاسو كي سره زر او روپۍ ګرځوي مګر صدقه او خيرات اخيستونكى به نه وي، ځكه په ټوله اسلامي نړۍ كي به مسكين او محتاج پاته نه سي نو د صدقې او خيرات اخيستونكى به څوک وي ، په دغه درو وړاند وينو كي دوې خو پوره سوي دي او د هغه مشاهده خپله د حديث راوي حضرت عدي ابن حاتم ﷛ وكړل ، او د دريمي وړاندي ويني په اړه ځيني علماء دا وايي چي دا به په آخره زمانه كي د حضرت عيسى ﷺ د نزول وروسته پوره كيږي چي د هغه په پاچاهي كي به هيڅوک وږى او محتاج نه وي او د عامي خوشحالۍ به دا حال وي چي په پلټنه كولو سره به هم څوک د خيرات او زكوة اخيستونكى نه پيدا كيږي، په دې اړه يادونه په هغه حديث كي تېره سوې ده چي د حضرت عيسى ﷺ د نزول په باب كي نقل سوى دى، او ځيني علماء وايي چي دغه دريمه وړاند وينه هم د حضرت عمر ابن عبدالعزيز ﷬ د خلافت په زمانه كي پوره سوې ده، بيهقي دا قول په جزم سره اختيار كړى دى، د هغه په زمانه كي د عامو خلكو اقتصادي حالت دومره غوره وو چي د صدقې او خيرات اخيستونكى به نه پيدا كېدى، كله چي رسول الله ﷺ لومړۍ وړاندوينه وفرمايل هغه په اصل كي د هغه سړي په جواب كي وه چي هغه د غلاوو شكايت كړى وو، او دوهمه وړاند وينه د هغه سړي په جواب كي وه چي هغه د فقر او مفلسۍ شكايت كړى وو ، ، مګر رسول الله ﷺ ، حضرت عدي ابن حاتم ﷛ مخاطب كړ چي هغه وخت هغه په مجلس كي حاضر وو مګر خطاب عام وو، مقصد دا وو چي د دغه خبرو زيرى ټول صحابه كرام واوري او په دې ضمن كي د هغه دواړو شكايت كونكو جواب هم تر لاسه سي چي په هغه سره هغوئ ته ډاډ تر لاسه سي .

د دغه زيري وركولو څخه وروسته پر مسلمانانو باندي د اقتصادي خوشحالۍ او مالي پراختيا زمانه راتلونكې ده، رسول الله ﷺ دا څرګندول هم ضروري وګڼل چي د مال پراختيا انسان په عيش او عشرت كي اچوي او د آخرت څخه يې غافل كوي ځكه نو مؤمنانو ته پكار ده چي د پراخۍ په زمانه كي دا خبره هېره نه كړي چي په دنيا كي د مال او دولت راحت په اصل كي د آخرت د تنګۍ او سختۍ او د پښيمانۍ سبب دى ، مګر كه چيري مال او دولت د خير په كارو

کي مصرف کړل سي او د آخرت توبنه کړځولو توفيق هم د الله ﷻ له خوا تر لاسه سي نو په دنيا او اخرت دواړو ځايو کي به اساني او راحت وي، خلاصه دا چي رسول الله ﷺ د خپل نبوت سره سم چي رسول الله ﷺ د نيکيو زيري ورکوونکی هم دي او د خرابيو څخه بېرونکی هم دی د مسلمانانو د رزق د پراختيا او د ژوند د فراغت زيري هم ورکړ او د قيامت د ورځي د سختۍ او شدت څخه يې بېرول هم.

ترجمان، هغه سړي ته وايي چي يوه خبره د يوې ژبي څخه په بله ژبه بيان کړي چي هغه ته مترجم هم وايي، نو د هغه او د الله ﷻ په منځ کي به ترجمان نه وي، ددې مطلب دادی چي د قيامت په ورځ به د الله ﷻ او د هغه بنده په منځ کي د هيڅ يو مترجم يا بل چا واسطه نه وي، د پروردګار په حضور کي به د بنده مخامخ وړاندي کېدل او خبري اتري وي.

ايا ما تاته مال او زر نه وه درکړې، دا استفهام اقراري دي، يعني ما ته په مال او دولت سره مشرف کړی وي، پر تا مي خپل فضل او انعام وکړ، د هغه دولت مصرف کولو، د هغه څخه د ګټي اخيستلو او په مستحقو او اړو کسانو باندي د هغه د مصرف کولو توان مي درکړی وو.

راسته او چپه خوا ته د دوږخ د کتلو ذکر په اصل کي ددې خبري څخه کنايه ده چي په هغه ورځ به بنده د ټولو خواوو څخه د دوږخ په منځ کي راګير وي، او ددغه خطرناکه ځای څخه د خلاصون لپاره به ددې څخه ماسوا نور هيڅ نه وي چي هغه به پر دوږخ سربېره پر پل صراط باندي تيريږي، که چيري په دنيا کي يې د ايمان او تقوا ژوند اختيار کړی وي او د الله ﷻ فضل ورسره وي نو پر هغه به په تېرېدو سره جنت ته ورسيږي او کنه نو په دوږخ کي به ولويږي، د الله ﷻ ارشاد دی:

وَإِن مِّنكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ، ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا

ژباړه: اوپه تاسو کي هيڅوک داسي نسته چي پر دوږخ سربېره به نه تيريږي، دا ستاسو د رب حتمي فيصله ده، بيا به موږ پرهېزګارو ته خلاصون ورکړو.

ځکه رسول الله ﷺ وفرمايل: خپل ځان د دوږخ څخه وژغورئ او ددې يوه غوره طريقه صدقه او خيرات هم دی، څومره چي مالي پراختيا وي هغومره همت وي د هغه سره سم د غريبانو، مسکينانو، او اړو کسانو مالي مرسته کولو سره د الله ﷻ په لاره کي خپل مال مصرف کړئ، که يو غوښتونکی ستا سو په وړاندي خپل لاس وغزوي نو ته چي څه ورکولای سي هغه ورکړه که څه هم د خرما يوه ټوټه وي، او که بالکل د څه ورکولو توان نه وي نو کم از کم دا وکړه چي د سخت جواب ورکولو په ذريعه د هغه د زړه ماتولو پر ځای په ډېره نرمۍ او ښه اخلاقو سره

هغه ته خپل عذر بیان کړه، او په داسي طرز کي هغه ته جواب ورکړه چي هغه ستا د چلن څخه خوشحاله سي، په شرط د دې چي په هغه کي د دین سپکاوی نه وي.

د دین په لار کي سخت تکلیفونه زغمل

﴿۵۶۰۸﴾: وَعَنْ خَبَّابِ بْنِ الْأَرَتِّ قَالَ شَكَوْنَا إِلَى النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت خباب بن ارت رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د کعبې شریفي په سایه کي تر

وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ وقد لقينا من المشركين شد فقلنا الا

سر لاندي کمبل ایښی پروت وو، موږ د کفارو څخه سختی (تکلیفونه) لیدلي وه بیا موږ

تدعو الله فقعد وهو محمر وجهه قَالَ كَانَ الرَّجُلُ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ يُحْفَرُ لَهُ

وویل: تاسو د کافرانو لپاره د الله جل جلاله څخه ښیرا ولي نه غواړئ، دد دې اوریدو سره رسول الله ﷺ کښېنستی او مخ مبارک یې سور سو، بیا رسول الله ﷺ وفرمایل: ستاسو څخه مخکي داسي خلک تیر سوي دي چي د هغوئ لپاره به په مځکه کي کنده وکښل سوه

فِي الْأَرْضِ فَيُجْعَلُ فِيهِ فَيُجَاءُ بِالْمِنْشَارِ فَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ فَيُشَقُّ بِاثْنَتَيْنِ

بیا به په هغه کنده کي سړی کښېنول سو او بیا به اره کړل سو او پر منځ به دوې ټوټې کړل سو،

فَمَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ وَيُمْشَطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيدِ مَا دُونَ لَحْمِهِ مِنْ عَظْمٍ

مګر دد غه عذاب څخه به هم هغوئ دد دین څخه نه اوښتل، او د خلکو بدنونه به د اوسپني په ږمونځ ږمونځېدل چي په هغه سره به د هغوئ غوښه د هډوکو څخه ایسته سوه

أَوْ عَصَبٍ وَمَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ وَاللَّهِ لَيُتِمَّنَّ هَذَا الْأَمْرَ حَتَّى يَسِيرَ

او هغوئ به دد دین څخه نه اوښتل، په الله جل جلاله دي مي قسم وي دا دین به پوره وي او تر دې حده به پر مختګ کوي

الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ لَا يَخَافُ إِلَّا اللَّهَ أَوِ الذِّئْبَ عَلَى غَنَمِهِ وَلَكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ. رواه البخاري.

چي يو يوازي سپور به د صنعاء څخه تر حضر موت پوري يوازي سفر کوي، او د الله ﷻ څخه پرته به د هيچا څخه نه بيريږي او رمې والا به پرته د شرموښ څخه د بل چا څخه په بيره کي نه وي، مګر تاسو تلوار کوئ (يعني د صبر او استقامت څخه کار مه اخلئ). بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲\۳۱۵، رقم: ۶۹۴۳.

تشريح: مخ مبارک يې سور سو، دا په اصل کي د هغه دنني کيفيت اظهار وو چي د صحابه کرامو د ژبي څخه د کافرانو او د دين د دښمنانو د ظلم او د هغوئ په تکليفو رسولو سره پر رسول الله ﷺ خپور سو، يا دا چي رسول الله ﷺ ته دا خوښه نه وه چي د کافرانو پر ظلم باندي صحابه کرام د بې صبرۍ اظهار وکړي او پر ژبه د شکايت الفاظ راوړي ځکه هغه صحابه کرام چي د کفارو د مخالفت او دښمنۍ څخه شکايت وکړ نو د ناخوښۍ او غصې په وجه د رسول الله ﷺ مخ مبارک سور سو، رسول الله ﷺ چي ورروسته څه وفرمايل ، هغه ته په کتلو سره دغه وضاحت زيات مناسب معلوميږي .

صنعاء، د مشق (شام) په شاوخوا کي د يو کلي نوم وو لکه چي په قاموس کي ليکلي دي ، او دا په اصل کي د جزيره عرب د مشهور هيواد يمن تر ټولو لوی ښار او پلازمينه دی، د اوبو د زياتوالي او د درختو د زياتوب په وجه د يمن شنګيا ډېره مشهوره ده .

حضرت موت هم د يمن يوه برخه وه او د يو ځای نوم وو ، مګر اوس د عدن ختيځي خوا ته پر يوې لوی سيمي باندي مشتمل د ډېرو ښارونو مجموعي نوم دی، په يوه زمانه کي د لته صحابه کرام او اولياء دومره زيات وه چي دا مقوله ويل کيدل، حضرت موت ، منبت الاولياء، يعني حضرت موت هغه ځای دی چي اولياء الله پکښي پيدا کيږي، ددغه ځای نوم حضرت موت په دې وجه مشهور دی چي ستر پيغمبر حضرت صالح عليه السلام دلته وفات سوی وو او د وفات پر وخت هغه دا جمله فرمايلې وه، حضرت الموت، يعني مرګ حاضر سو ، د هغه وخت څخه ددغه ځای نوم حضرت موت سو ، او ځينو حضراتو ليکلي دي چي يو پيغمبر حضرت جرجيس عليه السلام هم دلته وفات سوی وو او د هغه وخت څخه ددغه ځای نوم حضرت موت سو .

يو سړي ته د خپلو پسو په اړه ... الخ: ددغه جملې اصلي معنی مقصد نه ده يعني دا مطلب نه دی چي په حقيقت کي د شرموښانو پر پسو حمله کول او د هغوئ ښکار کېدل پرېږدئ ځکه چي په عادت کي داسي ممکن نه ده، که څه هم په آخره زمانه کي چي حضرت عيسی عليه السلام دنيا ته را نازل سي او عام انتظام به دهغه په لاس کي وي نو هغه وخت به دومره د برکت او امن وي چي شرموښان به هم پر پسو باندي د حملې کولو څخه منع کيږي بلکه ددغه جملې اصلي

مقصد د انسانانو يو پر بل باور ، د امن او امان ظاهرول دي چي هغه وخت به خلک د يو بل د ظلم او زياتي څخه خوندي او مامون وي او ټوله ټولنه به داسي په امن او عافيت كي وي چي د هغه تصور هم د جاهليت په زمانه كي نه سو كيدای .

مګر تاسو تلوار كوئ، د دغه جملي په ذريعه رسول الله ﷺ صحابه كرامو ته ډاډ وركړ چي تاسو په وېره او پريشاني كي مه اخته كيږئ چي د كوم عظيم مقصد په لاره كي تاسو لګيدلي ياست ، هغه به ېله تكليف او پريشانۍ ژر تر سره كړئ، په دغه لاره كي ډېر خنډونه هم دي او سخت مصيبتونه هم ، او د دغه مصيبتو د زغملو لپاره سخت تكليفونه پر ځان ورل پكار دي ، او پر مصيبتو باندي د صبر او استقامت لمن هم ټينګول پكار دي ، زه تاسو ته يقين دركوم كه الله ﷻ وغوښتل نود اسلام او د مسلمانانو د دښمنانو د عناد رويه به ختمه سي او د الله ﷻ دين به لوړ وي نو تاسو د دين په لاره كي پر ټولو مصيبتو باندي صبر كوئ لكه څرنګه چي د تېرو امتونو او مؤمنانو پر مصيبتو باندي د خپل يقين او د ايمان د قوت په مرسته صبر وكړ چي تاسو ته د پېښېدونكو مصيبتو او تكليفو څخه زيات دردناک او سخت وه .

يو خوب او دعاء

﴿۵۶۰۹﴾ : وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُ عَلَى أُمِّ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د ام حرام بنت ملحان كره تلی راتلی،

حَرَامٍ بِنْتِ مِلْحَانَ وَكَانَتْ تَحْتَ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ فَدَخَلَ عَلَيْهَا يَوْمًا

ام حرام د عباده بن صامت ښځه وه ، يوه ورځ رسول الله ﷺ د ام حرام كور ته تشريف راوړ ،

فَأَطْعَمَتْهُ ثُمَّ جَلَسَتْ تَفْلِي رَأْسَهُ فَنَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ

ام حرام په رسول الله ﷺ باندي خوراک وخوړی بيا كښېنستل ، د رسول الله ﷺ په سر مبارک كي يې سپږي كتلي رسول الله ﷺ بيده سو ، بيا رسول الله ﷺ په خندا را پورته سو ،

وَهُوَ يَضْحَكُ قَالَتْ فَقُلْتُ مَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي عُرِضُوا

ام حرام پوښتنه وكړه اې د الله رسوله ! تاسو ولي وخندل؟ رسول الله ﷺ وفرمايل : زما په امت كي يوه ډله (په خوب كي) داسي زما په مخكي وړاندي كړل سول چي

عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَرْكَبُونَ ثَبَجَ هَذَا الْبَحْرِ مُلُوكًا عَلَى الْأَسِرَّةِ أَوْ مِثْلَ

هغوئ د الله ﷻ په لار کي جهاد کوي او په دریاب کي سپاره دي لکه څرنګه چي پاچا پر تخت

الْمُلُوكِ عَلَى الْأَسِرَّةِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَدَعَا لَهَا ثُمَّ

ناست وي یا د پاچاهانو په ډول چي پر خپل تخت وي، ام حرام وايي ما عرض وکړ اې د الله رسوله! د الله ﷻ څخه دعاء وغواړه چي په دغه مجاهدینو کي ما هم شامله کړي، رسول الله ﷺ دعاء وکړه د دې څخه

وَضَعَ رَأْسَهُ فَنَامَ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يُضْحِكُكَ قَالَ

وروسته رسول الله ﷺ (پر تکیه) سر مبارک ولګوی او بیده سو، بیا په خندا را پورته سو، ما عرض وکړ اې د الله رسوله! تاسو ولي خاندئ؟ رسول الله ﷺ وفرمایل

نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي عُرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَا قَالَ فِي الْأُولَى فَقُلْتُ يَا

زما په امت کي ځیني خلک د الله ﷻ په لاره کي جنګ کونکي راته وښودل سول (لکه څرنګه چي لومړی وار رسول الله ﷺ وفرمایل همداسي يې دا وار هم وفرمایل)، ما عرض وکړ اې د الله

رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ قَالَ أَنْتِ مِنَ الْأَوَّلِينَ فَرَكِبَتْ أُمُّ حَرَامٍ

رسوله! دعاء وکړئ چي الله ﷻ ما په دوئ کي شامله کړي، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: ته په لومړنۍ ډله کي شامله يې، (او همداسي وسول چي) د معاویه رضي الله عنه په زمانه کي ام حرام د دریاب په کښتۍ کي سپره سوه

الْبَحْرَ فِي زَمَنِ مُعَاوِيَةَ فَصُرِعَتْ عَنْ دَابَّتِهَا حِينَ خَرَجَتْ مِنَ الْبَحْرِ فَهَلَكَتْ.

متفق علیه.

او د دریاب څخه چي کښته کیدل او پر خپلي سپرلۍ سپریده نو را ولویده او وفات سوه. بخاري او مسلم. (ام حرام (رض) د رسول الله ﷺ محرمه وه یعني یا يې رضعي خاله وه یا يې د پلار یا نیکه خاله وه، د حضرت انس رضي الله عنه خاله وه د ام سلیم خور وه او په اسلام مشرفه وه).

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۷۰-۷۱، رقم: ۶۲۸۲، ومسلم ۱۳\۱۵۱۸، رقم: ۱۶۰-۱۹۱۲.

د لغاتو حل: ثبج: اي وسطه ومعظمه. (درمیان)

تشریح: ام حرام رضي الله عنها د بلحان ابن خالد لور وه، د بني نجار د قبیلې سره يې تعلق درلود، د حضرت انس رضي الله عنه خاله ده او د هغه مور د بي بي ام سلیم خور وه، دغه دواړي مبارکي ښځي

یعني بي بي ام حراء ﷞ او بي بي ام سلیم ﷞ د تي رودلو په وجه یا د یو بل قرابت په وجه د رسول الله ﷺ خاله ګاني وې ، امام نووي رحمة الله علیه لیکلي دي : د ټولو علماؤ پر دې اتفاق دی چې بي بي ام حرام ﷞ د رسول الله ﷺ محرم وه ځکه رسول الله ﷺ په بې تکلفۍ سره په غرمه کي د هغې په کور کي قیلوله (د غرمې آرام) کوی مګر د محرمیت په کیفیت کي د علماؤ اختلاف دی ، چا ورته په یوه تعلق محرم ویلي دي او چا په بل تعلق ، بي بي ام حرام ﷞ په اسلام مشرفه سول او د رسول الله ﷺ په لاس مبارک یې بیعت وکړ او د حضرت عثمان ﷛ د خلافت په زمانه کي د خپل خاوند حضرت عباده ابن صامت ﷛ سره چي د انصارو څخه یو ستر صحابي دی، د الله ﷻ په لاره کي د جهاد لپاره ووتل او د روم هیواد ته په رسېدو سره د شهادت پر مرتبه ونازول سول،

په سر مبارک کي د سپږو کتلو لپاره کښېنستل، مخکي دا تحقیق تېر سوی دی چي د رسول الله ﷺ د بدن مبارک په هیڅ برخه کي هم سپږي نه وې ، د بي بي ام حرام ﷞ اصل مقصد د رسول الله ﷺ د وېښتانو مبارکو څخه د ګرد او غبار پاکول وو او دا کتل وه چي سپږه خو به نه وي ،

یا دا یې وفرمایل چي د پاچاهانو په ډول پر تخت وي، دلته راوي د خپل شک اظهار کړی دی چي دلته رسول الله ﷺ د (ملوکا علی الاسرة) الفاظ وفرمایل، یا د (مثل الملوک علی الاسرة) الفاظ وفرمایل، په دواړو جملو کي لږ فرق دی، د اصل او مفهوم په اعتبار دواړي جملې یو ډول دی، په دغه جمله کي د رسول الله ﷺ د دریاب سینه د مځکي په مخ سره او کشتۍ ته له تخت سره مشابهت ورکړ او په کشتۍ کي سپرېدل یې د پاچاهي پر تخت باندي د ناستي مشابه وګرځول، همدارنګه رسول الله ﷺ دا وفرمایل چي هغه خلک که څه هم د خپل ځان په تکلیف کولو سره په دومره خطرناک کار پسي روان وه مګر د مقصد له موخي د اخلاص او یقین او الهي رضا جذبه یې درلودل او له دې کبله د هغوئ په زړو کي بېره نه وه ، هغوئ دومره په اطمینان او سکون سره په دریاب کي سفر کوئ او پر کشتو ناست وي لکه یو پاچا چي په خپل خوندي او مامون محل کي د پاچاهي پر تخت په اطمینان سره ناست وي .

ته په لومړنۍ ډله کي یې، د دې څخه څرګندېږي چي رسول الله ﷺ ته په دوهم وار خوب کي کومه ډله ښکاره سوې وه د هغه ډلي څخه ماسوا پر نورو خلکو باندي مشتمل وو کوم چي په لومړي ځل ښکاره سوي وه ، دلته دې ته اشاره وه چي د دغه امت یوه ډله به د دریاب په سفر کولو سره د الله ﷻ په لاره کي جهاد کوي ، کله به یو لښکر په جګړه وي او کله به بل لښکر د دریاب په سفر کولو سره پر دښمنانو حمله کوي، کله چي ام حرام ﷞ په دوهم وار رسول الله ﷺ ته د دعاء غوښتنه وکړل نو رسول الله ﷺ ورته وفرمایل ، ستا په اړه په لومړي ځل دعاء قبوله سوې ده او

ته په هغه ډله کي يې چي تر ټولو مخکي د درياب په سفر کولو سره د الله ﷻ په لاره کي جهاد کوي، ددې څخه دا هم معلومه سول چي ددغه خلکو مرتبه چي هغوئ ته د اول جهاد سعادت په برخه سو د وروسته مجاهدينو څخه لوړه ده .

د روايت د آخري الفاظو څخه په ظاهره دا معلوميږي چي د جهاد په سفر کي د بي بي ام حرام ﷺ روانيدل او د سپرلۍ څخه په ايله کېدو سره د شهادت تر لاسه کېدو پېښه د حضرت امير معاويه ﷺ دحکومت د زمانې ده ، او په اسماء الرجال او د سيرت په کتابو کي د هغې شهادت د حضرت عثمان ﷺ د خلافت په زمانه کي بيان سوی دی يعني د حضرت عثمان ﷺ د خلافت په زمانه کي کله چي حضرت معاويه ﷺ عامل او والي وو نو هغه وخت دا پېښه رامنځه سوې وه او دا پېښه د هغه وخت وه کله چي حضرت معاويه ﷺ د امارت پر تخت ناست وو ، ددغه وضاحت څخه د دواړو روايتو په منځ کي هيڅ تضاد نه پاته کيږي .

د رسول الله ﷺ اعجاز

﴿۵۶۱۰﴾ : وَعَنْ عَبَّاسٍ قَالَ اِنَّ ضِمَادًا قَدِمَ مَكَّةَ وَكَانَ مِنْ أَزْدِ شَنُوءَةَ وَكَانَ يَرْقِي

د حضرت عباس ﷺ څخه روايت دی چي قبيله شنوء د ازد بناخ يو سړی چي د هغه نوم ضماد وو مکې ته راغلی ، ضماد به منتر وايه

مِنْ هَذِهِ الرِّيحِ فَسَمِعَ سُفَهَاءَ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ يَقُولُونَ إِنَّ مُحَمَّدًا مَجْنُونٌ فَقَالَ

او د پيريانو وغيره لپاره به يې دم کوی، هغه د مکې د جاهلانو څخه واوريدل چي محمد ﷺ ليونی سوی دی، ددې اوريدو سره هغه وويل

لَوْ أَنِّي رَأَيْتُ هَذَا الرَّجُلَ لَعَلَّ اللَّهَ يَشْفِيهِ عَلَى يَدَيَّ قَالَ فَلَقِيَهُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي

که زه دا سړی ووينم نو کيدای سي چي زما په علاج سره الله تعالى هغه ته صحت ورکړي، د ابن عباس ﷺ بيان دی چي ضماد د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او وه يې ويل : اې محمد

أَرْقِي مِنْ هَذِهِ الرِّيحِ فَهَلْ لَكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْحَمْدَ

(ﷺ)! زه د پيريانو منتر وايم که ستاسو خوښه وي نو علاج به مو وکړم ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : ټول تعريفونه الله ﷻ لره دي

لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ

موږ د هغه حمد کوو او د هغه څخه مرسته غواړو، هغه چې چا ته سيده لار وښيي نو هغه څوک گمراه کولای نه سي او څوک چې گمراه کړي نو هغه ته څوک هدايت نه سي کولای

وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَمَّا بَعْدُ

او زه ددې اقرار او شهادت کوم چې د الله ﷻ څخه ماسوا بل څوک د عبادت وړ نه سته هغه يوازي يو دی هيڅوک د هغه شريک نه سته او زه ددې شاهدي کوم چې محمد ﷺ د الله ﷻ بنده او د هغه رسول دی، امابعد! ددې څخه وروسته

فَقَالَ أَعِدْ عَلَيَّ كَلِمَاتِكَ هَؤُلَاءِ فَأَعَادَهُنَّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رسول الله ﷺ خطبه ورکول غوښتل مگر پټه خوله سو او څه چې يې فرمايلي وه هغه يې بس وگڼل، ضماد چې د رسول الله ﷺ الفاظ واوريدل نو عرض يې وکړ څه چې تاسو وفرمايل هغه دويم وار وفرمايا ست، نو رسول الله ﷺ هغه الفاظ درې واره وفرمايل،

ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ لَقَدْ سَمِعْتُ قَوْلَ الْكَهَنَةِ وَقَوْلَ السَّحَرَةِ وَقَوْلَ الشُّعَرَاءِ فَمَا

ضماد وويل: ما د کاهنانو اقوال اوريدلي دي او د ساحرانو کلمات مي اوريدلي دي او د شاعرانو اشعار مي اوريدلي دي

سَمِعْتُ مِثْلَ كَلِمَاتِكَ هَؤُلَاءِ وَلَقَدْ بَلَغْنَ قَاعُوسَ الْبَحْرِ هَاتِ يَدَكَ أُبَايِعْكَ عَلَى

مگر ستاسو د کلماتو په ډول هيڅ کلام مي نه دی اوريدلی، ستاسو دا کلمې (په فصاحت او بلاغت کي) د درياب بيخ ته رسيدلي دي تاسو خپل لاس را وړاندي کړئ چې زه ستاسو په لاس

الْإِسْلَامِ قَالَ فَبَايَعَهُ. رواه مسلم وفي بعض نسخ المصابيح بلغنا ناعوس

بيعت وکړم، ابن عباس رضي الله عنه وايي، ضماد د رسول الله ﷺ پر لاس مبارک بيعت وکړ او مسلمان سو، مسلم، او په بعضو نسخو د مصابيح کي داسي لفظ دی بلغنا ناعوس

البحر وذكر حديثا ابي هريرة وجابر بن سمرة يهلك كسرى والاخر لتفتحن عصابة في باب الملاحم. وهذا الباب خال عن الفصل الثاني.

البحر، او ذکر سوي دي دوه حديثونه د ابو هريره رضي الله عنه او جابر بن سمره رضي الله عنه حديثونه (يهلک

کسری ...او بل لتفتحن عصابة) په باب الملاحم کي بیان سوي دي.

تخریج: صحيح مسلم ۵۹۳\۲، رقم: ۴۶- ۸۶۸،

د لغاتو حل: قاموس البحر: اي معظم بحر الكلام والمعنى بلغت غاية الفصاحة (ډېر فصيح)

تشریح: ضماد د ضاد په زبر او په پای کي په کسره (ضِمادِ) دی، مګر ځینو حضراتو دا نوم د آخري لفظ په میم سره (ضمام) نقل کړی دی، شنوءة د یمن د یوې لوی سیمي نوم دی او ازد ددغه قبیلې یو ښاخ ته وایي، ضماد د خپل وخت یو لوی طبیب هم وو او دم کوونکی هم وو، د علم سره یې خاص تعلق درلودی، عملیات یعني دم او چوپ د هغه خاص فن او کسب وو، د نبوت د زمانې څخه مخکي له رسول الله ﷺ سره یې شناخت وو ځکه د نبوت د اعلان څخه وروسته چي هغه مکې ته راغلی او د مکې د بدو مشرکینو د عناد او شر په ذریعه هغه ته دا خبره ورسېدل چي (نعوذبالله) په حضرت محمد ﷺ باندي د پیریانو او نورو شیانو اثر دی، یا د لیونتوب ناروغي پر غالبه سوې ده، چي د هغه په وجه نابلده خبري کوي، نو هغه د خپل تیر تعلق په وجه په خپله د رسول الله ﷺ د علاج کولو اراده ظاهره کړل او د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو، رسول الله ﷺ د هغه د خبرو په اورېدو سره مناسب وګڼل چي د اسلام د مخالفینو په اثر هغه چي کومه رایه قائمه کړې ده د هغه تردید په ډاګه ونه کړل سي بلکه د الله ﷻ پیغام او ددین خبره د هغه په مخکي وړاندي کړل سي چي په هغه سره هغه خپله پوه سي چي کوم څوک بې عقل، لیونی او مرضي ورته وایي هغه په حقیقت کي کوم حیثیت لري، او د عقل او پوهي پر کوم مقام باندي فائز دی، رسول الله ﷺ د هغه په وړاندي پر پند او نصیحت باندي مشتمله خطبه د حمد او ثناء تمهیدي جملې وفرمایلې او د اما بعد ویلو سره یې اصل خطبه ویل وغوښتل چي د رسول الله ﷺ اعجاز ته د وړاندي څه ویلو ضرورت پاته نه سو هغه ته د خطبې د تمهیدي جملو په ویلو سره د خپل زړه او دماغ دنیا بدلېدل محسوس سول، هغه په غوښتنه کولو سره په وار وار د رسول الله ﷺ دغه الفاظ واورېدل او کله چي د هغه دماغ شاهدي ورکړل چي دا سړی نه لیونی دی او نه مرضي دي بلکه په حقیقت کي د الله ﷻ رسول او پیغمبر دی او د هغه په اړه چي د مخالفینو کوم ګمان دی د هغه اصل مقصد ددغه سړي څخه او ددغه ریښتوني خبرو څخه لیري کول دي نو هغه سمدستي د رسول الله ﷺ په لاس مبارک بیعت وکړ او مسلمان سو، همدارنګه ضماد رضی اللہ عنہ د هغه خوشبختو صحابه کرامو څخه دی چي په لومړني اسلام کي د دین دمنلو شرف ورپه برخه سو، رضي الله عنه،

په قاموس البحر كي اصل لفظ د قاموس دى يا ناعوس، په دې اړه د مسلم شارح ، امام نووي رحمة الله عليه ليكلي دي چي موږ دوه ډوله يعني ناعوس هم نقل كړى دى او قاموس هم، زموږ سره چي د صحيح مسلم كومي نسخې تر لاسه كيږي په هغه كي ناعوس لفظ دى ، مګر د صحيح مسلم څخه ماسوا په نورو كتابو كي د قاموس لفظ ليكلى دى، او قاضي عياض رحمة الله عليه ليكلي دي چي ځينو حضراتو د ناعوس لفظ نقل كړى دى او زموږ شيخ ابو الحسن رحمة الله عليه ويلي دي چي د ناعوس هغه معنى ده كوم چي د قاموس ده مګر توربشتي رحمة الله عليه ويلي دي چي صحيح لفظ د قاموس دى ، دناعوس لفظ خطا او د راوي وهم دى ، دا يادونه كول هم ضروري دي چي د ځينو حضراتو په نزد دغه لفظ قاعوس هم نقل سوى دى او د لغت په مشهورو كتابو كي د ناعوس لفظ نه تر لاسه كيږي .

په دغه باب كي دوهم فصل نسته.

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

د قيصر روم په دربار كي د ابوسفيان شاهدي

﴿۵۶۱۱﴾: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي سُفْيَانَ ابن حرب مِنْ فِيهِ إِلَى فِيَّ قَالَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چي ابو سفيان بن حرب رضي الله عنه ما ته دا حديث بيان كړ چي

انْطَلَقْتُ فِي الْمُدَّةِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

په هغه زمانه كي چي زما او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په منځ كي صلح وه (يعني صلح حديبيه) ما سفر وكړ

فَبَيْنَا أَنَا بِالشَّأْمِ إِذْ جِيءَ بِكِتَابٍ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى هِرَقْلَ قَالَ

زه په شام كي مقيم وم چي د نبي كريم صلى الله عليه وسلم ليک مبارک د هرقل په نامه راغلى او هغه ليک

وَكَانَ دَحْيَةُ الْكَلْبِيُّ جَاءَ بِهِ فَدَفَعَهُ إِلَى عَظِيمِ بُصْرَى فَدَفَعَهُ عَظِيمُ بُصْرَى إِلَى

دحيه كلبي راوړى وو ، دحيه كلبي هغه ليک د بصرى امير ته ورسوى، او د بصرى امير هغه

هِرَقْلَ فَقَالَ هِرَقْلُ هَلْ هَا هُنَا أَحَدٌ مِنْ قَوْمِ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ

ليک د هرقل په خدمت كي وړاندي كړ، هرقل وويل : ايا ددغه سړي د قوم يو څوک دلته سته چا چي د نبوت دعوه كړې ده ؟

قَالُوا نَعَمْ فَدُعِيتُ فِي نَفَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَدَخَلْنَا عَلَى هِرَقْلَ فَأُجْلِسْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ

خلکو ویل هو سته، نو د قریشو د یو ډلي سره زه راوستل سوم، موږ هرقل ته ورسیدو او د هغه مخته کښېنستو،

فَقَالَ أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَبًا مِنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ قَالَ أَبُو سُفْيَانَ

هغه پوښتنه وکړه په تاسو کي څوک هغه ته زیات په نسب کي نژدې دی کوم چي ځان ته نبي وایي، د ابوسفیان بیان دی

فَقُلْتُ أَنَا فَأَجْلَسُونِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَجْلَسُوا أَصْحَابِي خَلْفِي ثُمَّ دَعَا بِتَرْجُمَانِهِ فَقَالَ

ما وویل زه ورته نژدې یم، هر قل زه د ځان سره نژدې کښېنولم او د قریشو نور خلک زما شاته کښېنستل، بیا هر قل ترجمان وغوښتی او هغه ته یې وویل

قُلْ لَهُمْ إِنِّي سَائِلٌ هَذَا عَنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ فَإِنْ كَذَبَنِي

ته دغه خلکو ته ووایه چي زه د ابوسفیان څخه د هغه سړي حال معلوموم، که ابوسفیان یو درواغ

فَكَذِّبُوهُ قَالَ أَبُو سُفْيَانَ وَايْمُ اللهِ لَوْلَا مَخَافَةُ أَنْ يُؤْثِرُوا عَلَيَّ الْكَذِبَ لَكَذَبْتُ

خبره وکړي نو تاسو ورته درواغجن ووایاست، او د ریښتوني خبر څخه ما خبر کړئ، د ابوسفیان بیان دی که زما سره دا بیره نه وای چي خلک به ما ته درواغجن ووایي نو ما به خامخا درواغ خبري کړي وای،

ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ سَلْهُ كَيْفَ حَسَبُهُ فِيكُمْ قَالَ قُلْتُ هُوَ فِينَا ذُو حَسَبٍ قَالَ

ددې څخه وروسته هر قل خپل ترجمان ته وویل چي د ابوسفیان څخه پوښتنه وکړه چي ستاسو په منځ کي د دغه سړي حسب څه شي دی؟ ابوسفیان په جواب کي وویل: هغه سړی په موږ کي صاحب حسب دی (یعني په حسب کي ښه دی خانداني سړی دی)، بیا هر قل پوښتنه وکړه

فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ قُلْتُ لَا قَالَ فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ

د هغه په پلرونو او نیکونو کي یو څوک پاچا تیر سوی دی؟ ما وویل: یا، بیا هغه پوښتنه وکړه ایا د نبوت د دعوې څخه مخکي تاسو هغه درواغجن لیدلی دی؟

يَقُولَ مَا قَالَ قُلْتُ لَا قَالَ أَيَتَّبِعُهُ أَشْرَافُ النَّاسِ أَمْ ضُعَفَاؤُهُمْ قَالَ قُلْتُ بَلْ

ابو سفيان وويل : يا ، بيا هرقل پوښتنه وکړه : کوم خلک چي پر هغه ايمان راوړي هغه شريف خلک دي که کمزوري او ضعيف؟ ما وويل

ضُعَفَاؤُهُمْ قَالَ يَزِيدُونَ أَوْ يَنْقُصُونَ قَالَ قُلْتُ لَا بَلْ يَزِيدُونَ قَالَ هَلْ يَرْتَدُّ

ضعيف او کمزوري خلک پر هغه ايمان راوړي، هرقل پوښتنه وکړه د هغه د پيروانو حلقه زياتيږي که کميږي؟ ما وويل زياتيږي، هرقل پوښتنه وکړه د هغه په دين کي د داخليدو څخه

أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ سَخْطَةً لَهُ قَالَ قُلْتُ لَا قَالَ فَهَلْ

وروسته څوک په پټه سره مرتد کيږي هم ؟ما وويل يا داسي نه کيږي، هرقل پوښتنه وکړه ايا

قَاتَلْتُمُوهُ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ قَالَ قُلْتُ تَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا

د هغه سره ستاسو جنګ هم سوی دی ؟ ما وويل هو ، هرقل پوښتنه وکړه د هغه سره ستاسو د جنګ پای څه وو؟ ما ورته وويل زموږ او د هغه په منځ کي د جنګ نتيجه دا وي

وَبَيْنَهُ سِجَالًا يُصِيبُ مِنَّا وَنُصِيبُ مِنْهُ قَالَ فَهَلْ يَغْدِرُ قُلْتُ لَا وَنَحْنُ مِنْهُ فِي

لکه سلواغې چي کله هغه پر موږ غالب سي او کله موږ پر غالب سو ، کله زموږ څخه هغه ته مصيبت رسيږي او کله د هغه څخه موږ ته مصيبت رسيږي، هرقل پوښتنه وکړه ايا هغه خپل قول ماتوي؟ ما وويل: قول ماتول نه کوي ، نن سبا زموږ او د هغه په منځ کي صلح ده،

هَذِهِ الْمُدَّةِ لَا نَدْرِي مَا هُوَ صَانِعٌ فِيهَا قَالَ وَاللَّهِ مَا أَمْكَنَنِي مِنْ كَلِمَةٍ أُدْخِلُ فِيهَا

موږ نه سو ويلای چي دده صلح په معامله کي به د هغه کردار څه وي، د ابو سفيان بيان دی چي په دغه ټولو خبرو کي پرته د آخري خبري څخه ما د خپل لوري هيڅ ونه ويل ، (يعني د رسول الله ﷺ خلاف دده خبري څخه پرته چي د اوسني صلح په اړه هيڅ نه سم ويلای چي دده به پای څه وي نور مي هيڅ نه سوای ويلای)،

شَيْئًا غَيْرَ هَذِهِ قَالَ فَهَلْ قَالَ هَذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ قُلْتُ لَا ثُمَّ قَالَ لِتُرْجُمَانِهِ

هرقل پوښتنه وکړه دا ډول خبره ددغه څخه مخکي يو چا کړې ده ؟ ما وويل :يا ، دده څخه

وروسته هرقل د خپلو سوالونو وضاحت پیل کړ او ترجمان ته یې وویل

قُلْ لَهُ إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ حَسَبِهِ فِيكُمْ فَزَعَمْتَ أَنَّهُ فِيكُمْ ذُو حَسَبٍ وَكَذَلِكَ

ابوسفیان ته ووایه چې زما څخه د هغه سړي د حسب پوښتنه کړې وه نو تا وویل چې هغه ستاسو

الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي أَحْسَابِ قَوْمِهَا وَسَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا

په قوم کې صاحب حسب دی، ښېښه داده چې نبي د قوم د اشرافو خلکو څخه وي بیا ما ستا څخه پوښتنه وکړه چې د هغه په پلرونو او نیکونو کې یو څوک پاچا تیر سوی وو نو دا خیال کیدای.

فَقُلْتُ لَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ قُلْتُ رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ آبَائِهِ وَسَأَلْتُكَ عَنْ أَتْبَاعِهِ

سو چې هغه د خپل خانداني حکومت غوښتونکی وي، بیا ما ستا څخه پوښتنه کړې وه چې د هغه تابعداران کوم خلک دي ؟

أَضُعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ فَقُلْتَ بَلْ ضُعَفَاؤُهُمْ وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ وَسَأَلْتُكَ هَلْ

اشرف یا ضعیف او کمزوري خلک؟ تا وویل ضعیف او کمزوري خلک د هغه پیروان دي، او په حقیقت کې هم داسې خلک د رسول تابعداروي، بیا ما پوښتنه وکړه ایا

كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ

تاسو هغه دروا غجن ګڼئ او پر هغه د دروا غو تور لګوی؟ تا وویل :یا، نو زه پوه سوم چې څوک

يَكُنْ لِيَدَعَ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ يَذْهَبَ فَيَكْذِبَ عَلَى اللَّهِ وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَرْتَدُّ

په انسانانو کې دروا غ نه وایي هغه پر خدای ﷻ څرنګه دروا غ تړلای سي، بیا ما پوښتنه وکړه ایا د هغه د دین څخه څوک اوښتی دی

أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ سَخْطَةً لَهُ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا وَكَذَلِكَ

یعني د هغه د مذهب قبلولو څخه وروسته د هغه څخه یا د هغه د مذهب څخه یو څوک ناراضه کیدو سره مرتد سوي دي ؟ تا وویل :یا، هر کله چې ایمان په زړه کې ځای ونیسي او

الْإِيمَانُ إِذَا خَالَطَ بَشَاشَةَ الْقُلُوبِ وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ فَزَعَمْتَ

زړه د هغه د خوند څخه خبر سي نو دا حال د ایمان دی ، او ما ستا څخه پوښتنه کړې وه چي د هغه د پیروانو شمیر زیاتیږي که کمیږي ؟ نو تا ځرګنده کړه چي

أَنَّهُمْ يُزِيدُونَ وَكَذٰلِكَ الْإِيمَانُ حَتّٰى يَتِمَّ وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَاتَلْتُمُوهُ فَزَعَمْتَ أَنَّكُمْ

هغه زیاتیږي ، او د ایمان هم دا کیفیت وي چي هغه زیاتیږي تر دې چي پوره سي ،ما بیا پوښتنه کړې وه چي تاسو د هغه سره جنګ کوئ ؟ تا وویل هو ،

قَاتَلْتُمُوهُ فَتَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سِجَالًا يَنَالُ مِنْكُمْ وَتَنَالُونَ مِنْهُ

جنګ ورسره کوو او د جنګ مثال لکه د سلواغو چي کله هغه را باندي غالب سي او کله موږ هغه ته ستاسو څخه مصیبت رسیږي او تاسو ته د هغه څخه

وَكَذٰلِكَ الرُّسُلُ تُبْتَلٰى ثُمَّ تَكُونُ لَهُمُ الْعَاقِبَةُ وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ فَزَعَمْتَ أَنَّهُ لَا

او خبره داده چي د رسولانو څخه هم داسي امتحان اخیستل کیږي او بیا د هغه فتح نصیب کیږي، بیا ما پوښتنه کړې وه چي ایا هغه قول ماتوي ؟تا وویل هغه وعده ماتونکی نه دی

يَغْدِرُ وَكَذٰلِكَ الرُّسُلُ لَا تَغْدِرُ وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ هٰذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ فَزَعَمْتَ

او رسولان همداسي وي ، ما بیا پوښتنه وکړه ددې څخه مخکي ستاسو قوم کي یو چا داسي دعوا کړې ده ؟تا وویل چي

أَنْ لَا فَقُلْتُ لَوْ كَانَ قَالَ هٰذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ قُلْتُ رَجُلٌ ائْتَمَّ بِقَوْلٍ قِيلَ قَبْلَهُ

یا ، نو زه په زړه کي پوه سوم که یو چا ددې څخه مخکي ددغه ډول دعوا کړې وي نو ویل کیدای سوه چي هغه د هغوئ پیروي کړې ده ، د ابوسفیان بیان دی ددې څخه وروسته

قَالَ ثُمَّ قَالَ بِمَ يَأْمُرُكُمْ قَالَ قُلْتُ يَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصِّلَةِ وَالْعَفَافِ

هرقل زما څخه پوښتنه وکړه چي هغه سړی تاسو ته د کومي خبري حکم درکوي ؟ ما ورته وویل هغه موږ ته وایي چي لمونځ کوئ ، زکوة ورکوئ ، صله رحمي کوئ او د خپلوانو سره مینه او ښه

قَالَ إِنْ يَكُ مَا تَقُولُ حَقًّا فَإِنَّهُ نَبِيٌّ وَقَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ وَلَمْ أَكُ أَظُنُّهُ

چلن کوئ او حرامو څخه ځان وساتئ ، هرقل وویل که ستا بیان صحیح وي نو یقینا هغه سړی

نبي دی او زه په دې پوهيدم چي يو نبي پيدا كيدونكی دی

مِنْكُمْ وَلَوْ أَنِّي أَعْلَمُ أَنِّي أَخْلُصُ إِلَيْهِ لَأَحْبَبْتُ لِقَاءَهُ وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَغَسَلْتُ عَنْ

مگر زه په دې نه پوهيدم چي هغه به ستاسو په قوم كي پيدا كيږي كه زه هغه ته رسيدلای سوای نو هغه مي به ليدلی وای او د هغه سره به مي ملاقات ډير خوښ سوی وای او زه به د هغه په خدمت كي حاضر سوای وای او د هغه پښې مباركي به مي په خپلو لاسونو سره پريولي وای

قَدَمَيْهِ وَلَيَبْلُغَنَّ مُلْكُهُ مَا تَحْتَ قَدَمَيَّ ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

او زه تاسو ته ښيم چي د هغه حكومت به دغه ځمكي ته را رسيږي كومه چي نن زما تر قدم لاندي ده ، بيا هرقل د رسول الله ﷺ مبارك ليكل وغوښتی او

وَسَلَّمَ فَقَرَأَهُ. متفق عليه وقد سبق تمام الحديث في باب الكتاب الى الكفار.

هغه يې ووايه . بخاري او مسلم ، او دا پوره حديث مخكي هم په باب الكتاب الى الكفار كي تير سوی دی.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱\۳۱- ۳۲، رقم: ۷. ومسلم ۳\۱۳۹۳، رقم: ۷۴- ۱۷۷۳.

د لغاتو حل: سخطة: اي كراهة . العدة: اي مدة الهدنة والصلح الذي جرى يوم الحديبية.

تشريح: ابوسفيان ماته مخامخ دا بيان وكړ، ددې مطلب طيبي رحمة الله عليه دا ليكلي دی چي حضرت ابن عباس رضي الله عنه دا وضاحت كړی دی چي ابوسفيان خپله دغه پيښه ما ته مخامخ خپله بيان كړې ده، دا نه چي په يوې واسطې ما ته را رسېدلې ده مگر دا ويل زيات صحيح معلوميږي چي حضرت ابن عباس رضي الله عنه ددغه الفاظو په ذريعه دا واضحه كړل چي كله ابوسفيان دغه پيښه ماته بيان كړل نو هغه وخت زما څخه ماسوا بل ثوک موجود نه وو نو د حدثني لفظ هم پر دغه مطلب دلالت كوي .

په دغه وخت كي چي زما او د رسول الله ﷺ په منځ كي وو ، دلته د وخت څخه مراد د صلح حديبيه زمانه ده ، دغه صلح په شپږم هجري كال كي سوې ده او د صلح له موخي د دې وخت لس كاله ګرځول سوی وو مگر خپله د مكې كفارو دغه صلح داسي ختمه كړې وه چي هغوئ د رسول الله ﷺ د حليف قبيلې، خزاعه ځيني خلک ناحق قتل كړي وه چي د هغه په وجه رسول الله ﷺ ته د مكې د كفارو جګړه كول پرېوتل او د هغه په نتيجه كي مكه فتح سول، دا د اتم هجري كال واقعه ده .

کله چي د نبي کريم ﷺ ليک، هرقل ته ورسېدی، د هرقل لفظ د هاء په زير او د راء په زبر او د قاف په جزم سره يعني (هرقل) هم راغي او د هاء په زور، د راء په جزم او د قاف په زور سره (يعني هرقل) هم منقول دی، دا د هغه وخت د رومي پاچاهۍ د پاچا نوم وو، په اصل کي رومي پاچاهي د خپل وخت لوی نړيوال طاقت وو او د هغه تر اثر لاندي سيمو کي ټول بر اعظم، يورپ، مصر او کوچنۍ آسيا شامل وه، او د څلورمي عيسوي پېړۍ په اول کي په دوو برخو کي وويشل سو، نو د ختيځي برخي پلازمينه روما شو او د ختيځي برخي پلازمينه قسطنطنيه وګرځېدل لکه څرنګه چي په پخواني او متحد رومي پاچاهي حکمرانانو ته به يې قيصر ويل همدارنګه د دغه دواړو تقسيم سوي رومي سلطنت حکمرانانو هم د ځان لپاره قيصر لقب اختيار کړ، دا وجه ده چي د قسطنطنيه پاچاه ته يې هم د روم قيصر په نامه ويل چي د هغه لاندي مصر، حبش، فلسطين، شام او کوچنۍ آسيا او د بلقان هيوادونه وه، د دغه ختيځ رومي پاچاهۍ د شان او شوکت او قوت په وړاندي د لويديځ روم هيڅ حيثيت نه وو، د رسول الله ﷺ زېږېدني په وخت کي په قسطنطنيه کي سخته سرکښي وسول او د هغه وخت قيصر (فوقا) د پاچاهۍ د تخت څخه په کښته کولو سره قتل کړ او د افريقي مقبوضاتو والي مصر ته يې د قسطنطنيه د تخت سنبالولو دعوت ورکړ، د افريقي والي د بوډاتوب په وجه نه راغلی مګر دهغه زلمی زوی، هرقل قسطنطنيه ته په رسېدو سره ددغه عظيمي پاچاهۍ پاچا سو، او د سلطنت ارکان هم د هرقل په خوښه ومنل سول، د پوه پاچاهۍ په ډول خپله هرقل هم عيسائي وو، پر دينار باندي يې ټاپه لګولو سره هغه ته شکل ورکوونکی لومړنی پاچا هرقل وو، په عيسائي نړۍ کي دا امتياز هم هغه ته حاصل دی چي دعيسايانو عبادت ګاه په لومړۍ ځل هغه جوړه کړل، او رسول الله ﷺ د نورو پاچاهانو او مشرانو په ډول د روم قيصر ته چي د اسلام مبارک ليک ليږلی وو هغه دا هرقل د قسطنطنيه د پاچاهۍ مشرتابه وو.

بُصری، په شام کي د يو ښار نوم وو او د قسطنطنيه د روم د قيصر تر واک لاندي وو، ددغه ښار حاکم د روم د قيصر د والي په حيثيت سره د پاچاهۍ له دربار سره نژدې تعلق درلود، نو رسول الله ﷺ د روم د قيصر په نامه خپل مبارک ليک د حضرت دحيه کلبي رضی اللہ عنہ په ذريعه د بصری حاکم ته ليږلی وو او هغه ليک مبارک د روم قيصر ته رسول سوی وو.

په تاسو کي څوک ددغه سړي نژدې قريب دی، په دې اړه علماؤ ليکلي دي چي د يو سړي حالات او کوائف هغه سړي ته په زياته توګه معلوم وي او هغه يې په ښه توګه بيانولای سي چي په نسب او قرابت کي د رسول الله ﷺ نژدې قريب وي نو هغه (يعني ابو سفيان) يې د سوال

او جواب لپاره منتخب کړ.

او زما ملګري يې زما شاته کښېنول، هرقل د صحيح جوابو تر لاسه کولو لپاره دا احتياط وکړ چې د ابوسفيان ټول ملګري يې د هغه شاته کښېنول، که چيرې ابوسفيان په جواب کې غلط بيان وکړي نو د هغه ملګري به د هغه په ترديد کولو کې د څه خدشې ښکار نه سي، يا د هغه خلکو شاته کښېنولو کې د هرقل مقصد دا هم کيداى سو که ټول خلک د ابوسفيان سره يو ځاى يا د هغه مخته ناست وي نو کيداى سي هغه خلک د سترګي يا لاس په اشاره سره ابوسفيان د يوې خبري کولو څخه منع کړي.

که دا بېره نه واى چي دلته موجود زما ملګري به مکې ته په تللو سره زما د قوم په مخکي دا ووايي چي ابوسفيان دهرقل په دربار کي د غلط بيان په ذريعه د محمد ﷺ خلاف ويلو کوښښ وکړ او هر څومره که زما د قوم خلک د اوس لپاره خوشحاله سي مګر په داسي کولو به زما دروا غجن کېدل مشهور سي، چي په هغه سره به د قوم په نظر کي زما د کردار عظمت پاته نه سي نو هغه وخت چي د رسول الله ﷺ کوم بغض او عناد ما درلود د هغه سره سم دهرقل په مخکي به خامخا غلط بيان کړې واى او د رسول الله ﷺ په اړه مي به هغه صحيح خبري هيڅکله نه کولاى چي په هغه سره د رسول الله ﷺ دنبوت دعوه پر حق کېدل ثابتېدل، مګر ملا علي قاري رحمة الله عليه وايي: زما په نزد ددغه جملې صحيح مطلب دادى که ما ته دا بېره نه واى چي زه په دغه وخت کي غلط بيان وکړم نو دلته موجود زما ملګري به زما ترديد وکړي او دهرقل په مخکي به زما دروا غجن کېدل ثابت سي نو ما به د هرقل د سوالو په جوابو کي خامخا د غلط بيان کولو څخه کار اخيستى واى او د رسول الله ﷺ په اړه به مي صحيح خبري نه واى کړې.

هغه سړى په موږ کي د حسب خاوند دى، د حسب لغوي معنى د شريف الاصل کېدو او د صفت ده، يعني هغه په ذاتي، پلرني او کورنۍ صفاتو او ځانګړتياوو چي يو سړي ته په شرف او فضيلت ورکولو سره په ټولنه کي مفتخر وي، په دې اعتبار د حسب سره د نسب مفهوم هم راځي نو ابوسفيان ددغه جواب په ذريعه دې ته اشاره وکړل چي هغه سړى (محمد ﷺ) د ډيري شريفي کورنۍ څخه دى او د هغه نسبي تعلق د بني هاشم سره دى چي په قريشو کي تر ټولو افضل دي، په بخاري کي د حسب پر ځاى د نسب لفظ دى د هغه عبارت داسي دى: کيف نسبه فيکم...الخ: په تاسو خلکو کي د هغه نسب څرنګه دى.

د هغه پيروي کوونکي څوک دي، شريفان دي که کمزوري او ضعيف خلک، د شريفانو څخه مراد هغه خلک دي چي د دنيا په نظر کي د عزت او عظمت خاوندان وي او هغوئ خپله پر

خپل حيثيت باندي مغرور وي، كنه نو څرګنده ده كه د شريفانو لغوي او عرفي معنی مراد واخيستل سي نو دبني هاشم سره تعلق لرونكي حضرت عباس، حضرت حمزه رضي الله عنهما او داسي نور د قريشو د اكابرو سره تعلق لرونكي حضرت ابوبكر، حضرت عمر، حضرت عثمان او نور جليل القدر قريشي صحابه كرامو رضي الله عنهم څخه زيات شريف څوک كيداى سو، چي د هرقل او ابوسفيان ددغه سوال او جواب څخه مخكي په اسلام مشرف سوي وه.

د هغه پيروان كمزوري او ضعيف خلک دي، د ابواسحاق په روايت كي دلته د ابوسفيان جواب په دغه الفاظو نقل سوى دى چي د هغه اتباع كومو خلكو كړې ده ايا هغه كمزوري، ضعيف، مسكين او ځوانان دي، كوم چي د لوړ نسب د شرف لرونكو تعلق دى نو هغوئ د هغه پيروي نه ده كړې كه ابوسفيان په دغه الفاظ، كي جواب وركړى وي نو ددې مطلب دادى چي هغوئ دا خبره د اكثر او اغلب په اعتبار كړې ده.

د پيروانو شمېر ورځ په ورځ زياتيږي او كه كميږي، د هرقل د سوال مطلب دا وو چي ايا دا صورت دى چي د هغه سړي منونكي او پر هغه د ايمان راوړنكو په شمېر كي ورځ په ورځ د نوو خلكو زياتوب كيږي يا د هغه د پيروانو په شمېر كي داسي كميږي چي يو واركومو خلكو ايمان پر راوړى دى هغوئ خو ايمان راوړ اوس كه په هغوئ كي څوک ددين په پرېښودو سره خپل مخكني دين يعني كفر او شرک ته ستنيږي يا يو سړى مړ سي نو د هغه د كمي او نقصان پوره كولو لپاره نوي خلک د هغه په دين كي نه داخليږي، ددې جواب ابوسفيان دا وركړي چي د هغه د پيروانو شمېر په هيڅ صورت كي هم نه كميږي بلكه ورځ په ورځ زياتيږي.

د پيغمبرانو پيروان كمزوري او ضعيف خلک وي، هرقل دا خبره په پاى كي وكړل چي كله د حق آواز پورته كيږي نو هغه ته د لبيک ويلو لپاره تر ټولو مخكي كمزوري او مفلس خلک رامخته كيږي، او كوم چي د شتمنو او عزت لرونكو خلكو تعلق دى نو هغوئ په خپل كاروبار او تكبر كي د بوختيا په وجه ددغه سعادت څخه محروم وي، مګر كله چي مجبور سي او د حق پناه تر لاسه كولو څخه پرته بله د خلاصون لار نه وي نو بيا هغوئ هم د مؤمنانو په صف كي ګډون كوي.

د خلكو سره د درواغ ويلو پرهيز كوي او د الله جل جلاله په نسبت درواغ وايي، يعني په دې هر څوک پوهيږي چي د خپل خالق او پروردګار په حق كي درواغ ويل او په هغه پسي درواغ تړل ډېر بد دي، نو كوم څوک چي ستاسو په اقرار خلكو ته هيڅكله درواغ نه دي ويلي نو هغه سړى د الله جل جلاله په اړه دومره لوى درواغ ويل وايي چي الله جل جلاله هغه د خپل رب په جوړولو سره رالېږلى

دی ، خپله ستاسو د اقرار څخه ثابته ده چي هغه سړی په خپله خبره کي رېښتونی دی او يقينا د الله ﷻ پاک رسول دی .

او پای کي هغه تکميل او اتمام ته رسيږي، ددې مطلب دادی چي د الله ﷻ دين همداسي پرمختګ کوي او خپرېږي چي يوې خواته د هغه د پيروانو او مرستهکونکو شمېر ورځ په ورځ زياتيږي او بلي خوا ته خپله د دين اصولي او بنيادي احکام او قوانين په تدريج سره نازليږي تر دې چي هغه عروج ته ورسيږي، او هلته په رسېدو سره دين آخري او کامل شکل اختياروي، او مؤمنانو ته ستره غلبه تر لاسه کيږئ نو د اسلام د دين معامله داسي سوه چي يوې خوا ته د رسول الله ﷺ په پرله پسې هڅو سره د مسلمانانو شمېر ورځ په ورځ زياتيدی او بلي خوا ته د اسلام احکام او قوانين لکه لمونځ، روژه، زکوة ، حج او داسي نور فرائض نازليدل او بيا هغه ورځ راغلل چي کله الله ﷻ د رسول الله ﷺ د عمر په پای کي د خپل دين نوم اخيستونکو ته ستره غلبه هم ورکړل او د دين په کامل او مکمل کولو سره دغه آيت هم نازل سنو :

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي...

ژباړه: نن ورځ ما ستاسو لپاره ستاسو دين بشپړ کړ او تاسو ته مي خپل ټول نعمتونه درکړل .

زما دا خيال نه وو چي هغه به ستاسو په قوم کي پيدا کيږي، د هرقل مطلب دا وو چي د حضرت ابراهيم عليه السلام څخه وروسته زيات نبيان زموږ د قوم يعني د حضرت اسحاق عليه السلام د اولادې څخه وي ځکه نو زما ګمان وو چي نبئ آخر زمان ﷺ به هم د دوئ د نسل څخه وي، ستاسو د قوم يعني د حضرت اسماعيل عليه السلام د نسل څخه به نه وي چي د عربو مورث اعلی دی او د هرقل ، ابوسفيان ته دا ويل چي تا کومي خبري بيان کړي دي که هغه رېښتيا وي نو هغه سړی يقينا پيغمبر دی، دا ددې خبري ښنه ده چي هرقل د پخواني آسماني کتابو علم درلود او په هغه کتابو کي د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت په اړه ښې ليکلي وې ځکه هرقل چي د خپل علم سره سم دا يقين تر لاسه کړ چي د هغه د نبوت په دعوه کي دغه ټولي ښې تر لاسه کيږي نو هغه ابوسفيان ته څرګنده کړل چي ددغه سړي په نبي او رسول کېدو کي د هيڅ شک او شبهې ګنجائش نسته، ددې څخه ماسوا هرقل د نجم علم او په کهانت کي هم ماهر وو ، او ددغه علم په ذريعه هم هغه د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت ذکر سوي ښې و پېژندلې، لکه څرنګه چي د بخاري په يوه روايت کي ابن ناطور د حاکم بيت المقدس په حواله سره بيان کړي دي چي کله د روم پاچا هرقل په بيت المقدس کي مقيم وو نو يوه ورځ سهار په بېره کي را پورته سو ، يو سړي

ددغه پریشانی سبب ځیني وپوښتني نو هرقل ورته وویل: نن شپه ما ستوري ولیدي،
نو څرګنده سول چي د مختون قوم پر ټولو هیوادو باندي غالب کېدونکی دی، ددې څخه وروسته هغه پوښتنه وکړل چي هغه کوم قوم دی چي په هغوئ کي د ختنې (سنت کولو) رواج دی، نو هغه ته وښودل سول چي په عربو کي د ختنې رواج دی مګر دا د هرقل تر ټولو لویه بدبختي وه چي هغه خپل علم او ذهانت څخه د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت حقیقت پېژندلو سربېره د ایمان د دولت څخه بې برخه پاته سو، او د خپل علم څخه یې ګټه تر لاسه نه کړل، هغه نه یوازي دا چي د رسول الله ﷺ پر دعوت په لبیک ویلو سره اسلام قبول نه کړ بلکه د رسول الله ﷺ او صحابه کرامو پر خلاف په جګړه سو، هغه د اسلام او مجاهدینو پر خلاف کله د رومي پاچاهۍ لښکر رالېږی او او له اسلامي لښکر سره په جګړه کېدل، مګر د الله ﷻ مرسته د خپل نامه اخیستونکو سره وه ځکه د جنګ په هر میدان کي او په هر وخت کي د هرقل فوج ته سخته ماته وه او دهغه د لښکر ډېر کم خلک د جنګ د میدان څخه د صحیح او سالم ستنېدو موقع په برخه سوه، هرقل د خپل ستر سلطنت او ډېر فوج په طاقت د اسلام او مسلمانانو د زیاتیدونکي اسلامي طاقت ختمولو کي ټول عمر مصروف وو مګر الله ﷻ تل د اسلام په مقابله کي مغلوب کړ، تر دې چي هغه مسلمانانو ته د ماتي ورکولو په ارمان کي مړ سو او د هغه د عظیم سلطنت یوه لویه برخه لکه د شام هیواد اونور هیوادونه مسلمانانو فتح کړل، د هرقل وروسته د هغه زوی پر تخت کېښېنست مګر د اسلام په مقابله کي زوال پذیر رومي سلطنت ته هم هغه مرسته ور نه کړل سول او د هغه د مرګ څخه وروسته د هغه د سلطنت وجود ختم سو او بیا هغه زمانه راغلل چي په دغه رومیانو (ترک) کي الله ﷻ د ایمان او اسلام سعادت ورکړ،
دغه قوم د خپلي بې پایه مېړانه او د ایمان په ستر طاقت سره نه یوازي دا چي په خپله زمانه کي د ټولي عیسائي نړۍ طاقت تر پښو لاندي کړ، د کفر او شرک په مقابله کي یې د اسلام ساتنه وکړل، بلکه ځان ته مسلمان ویونکو د رافضیه ډلي بېخ یې هم له منځه یووړ، چي د مکر او فلان په ذریعه د اسلامي حکومت ختمولو او د اسلام او مسلمانانو په له منځه وړلو کي بوخت وه، دا ترک وو چي الله ﷻ د حرمین شریفین دجوړولو او پرمختګ، د مکې او مدینې د ساتني او مالي مرستي او د علماؤ او مشائخو تعظیم او تکریم کوم اخلاص او کوم عقیده ورکړل د هغه مثال نه سي تر لاسه کیدای، ددې څخه معلومه سول چي چا ته الله ﷻ هدایت ور په برخه کړي نو هغه هیڅوک ګمراه کولای نه سي او څوک چي الله ﷻ په ګمراهي کي واچوي نو هغه ته څوک هدایت نه سي کولای، یوې خوا ته خو هرقل وو چي هغه ته د رسول الله ﷺ پوره

حقیقت معلوم وو ، مگر د هغه ریښتوني معلومات د هغه هیڅ په کار نه راغلل لکه څرنګه چي د هغه اصل مقصد هغه پاچاهي وه چي هغه په هیڅ حال کي پرېښودل نه غوښتل او د مال هغه مینه یې وه چي د هغه پر زړه او دماغ باندي د حقیقت خوښولو څخه زیاته خپره سوې وه نو هغه د توفیق الهي او همېشني سعادت څخه محروم پاته سو او د همیشه بدبختۍ مستحق وګرځول سو ، بلي خوا د هغه سیمه او د هغه د قوم سره تعلق لرونکي هغه خلک وه چي د خپل همیشني سعادت په وجه نه یوازي دا چي د ایمان او اسلام په دولت برخمن سول بلکه د دنیا د ستر طاقت او عظیمي پاچاهۍ حکمرانان سول .

دلته د هرقل د هغه ښېګڼي یادونه هم پکار ده چي کله هغه ته د رسول الله ﷺ مبارک لیک ورسېدی نو هغه نه یوازي دا چي په شوق یې ووایه بلکه د هغه تعظیم او تکریم یې وکړ او د هغه مبارک لیک د خوندي ساتلو سخت بندوبست یې وکړ ، د هغه نتیجه دا سوه چي هغه خپله هم په ټول ژوند کي د پاچاهۍ مالک وو او د هغه اولاد هم تر یوې اوږدې مودې پوري پر اقتدار وو ، ددې پر خلاف د فارس (ایران) پاچا کسری ، د رسول الله ﷺ د مبارک لیک بې عزتي وکړل او هغه بدبخته د لیک په څېرلو سره ټوټې ټوټې کړ ، نو ددې په بدله کي الله جل جلاله د هغه پاچاهي هم ټوټې ټوټې کړل او د هغه اولاد هم په ذلت او رسوایي سره دربدر سو ، او هغه په راتلونکي نسل کي هیچا ته هم د پاچاهۍ تخت او تاج په برخه نه سو .

په صحیح بخاري کي دا روایت نقل سو دی چي هرقل د روم قیصر د رسول الله ﷺ د مبارک لیک په ویلو سره د خپل هیواد مشران او لویان خلک په خپل محل کي راجمع کړل ، او بیا په بنده کوټه کي د هغوئ مجلس جوړ سو او ټولو ته یې وویل: اې خلکو ! که تاسو خپل مقصد ته رسېدل غواړئ او د کامیابۍ خواهش لرئ نو ددغه نبي ﷺ دعوت قبول کړئ او ایمان پر راوړئ ، ددې په اورېدو سره هغه ټولو خلکو د سختي غصې او نفرت اظهار وکړ او دومره په غصه سول چي هرقل د هغوئ د رد عمل په لېدو سره وبېرېدی ، هغه وویل: تاسو مه په غصه کېږئ ، پر خپل دین قائم اوسئ ، ما خو یوازي ددغه امتحان لپاره چي تاسو په خپل دین او عقیده کي څومره ټینګ او مستحکم یاست ، دا خبره کړې وه ، بیا هغه مشران خوشحاله سول او د هغه په مخکي پر سجده سول .

ځینو حضراتو د هرقل ایمان ته اشاره کړې ده او د مختلفو آثارو او قرائنو په رڼا کي یې هغه ته مؤمن ویلي دي مګر راجح قول او حقیقت هم دا دی چي هغه پر کفر او شرک عامل وو او کافر او مشرک مړ سو ، د ایمان او اسلام دولت یې په برخه نه سو ، په مسند امام احمد کي یو

روايت نقل سوی دی چي هغه د تبوک څخه رسول الله ﷺ ته ليکلي وه چي زه مسلمان يم، مګر رسول الله ﷺ وفرمايل: هرقل دروا غ وايي ، هغه پر نصرانيت قائم دی، په هر حال د هرقل د واقعې په لېدو سره منل پکار دي چي علم او پوهي د هدايت تر لاسه کولو لپاره کافي نه دي تر څو چي د الله ﷻ توفيق او د فطرت سليم لارښوونه هغه ته تر لاسه نه سي چي د حق منلو ته يې رسوي،

عشق کاريست که موقوف هدايت باشد ، او دا هم څرګنده سول چي د دنيا مينه او د عزت حرص د حق په لاره کي تر ټولو لوی خنډ وي .

==========

بَابُ فِيْ الْـمِعْرَاجِ

(د معراج بيان)

د معراج لفظ د عروج څخه اخيستل سوی دی چي معنی يې د ختلو ده، معراج هغه شي ته وايي چي د لوړ تللو ذريعه وګرځي يعني زينه، الله ﷻ په نبي کريم ﷺ د آسمانو لېدنه وکړل او هلته خاص نښي ورته وښودل سوې، دې ته معراج ځکه ويل کيږي چي ګويا رسول الله ﷺ ته زينه کښېښودل سوه چي پر هغه باندي په ختلو سره آسمان ته ولاړ، په يوه روايت کي د معراج يعني زينې يادونه هم راغلې ده کله چي د رسول الله ﷺ د لوړي نړۍ سفر پيل سو نو د رسول الله ﷺ لپاره يوه زينه کښېښودل سول چي د هغه په ذريعه آسمان ته ولاړی او دا هغه زينه ده چي د هغه په ذريعه ملائکي آسمان ته تګ راتګ کوي او پر هغه باندي د انسانانو روحونه آسمان ته خيژي .

د معراج زمانه: د اکثرو علماؤ قول دی چي معراج د نبوت په دوولسم کال يعني د هجرت څخه يو کال مخکي د ربيع الاول په مياشت کي رامنځته سو او ځيني حضرت وايي چي د رمضان په اووه ويشتمه نېټه رامنځته سو ، د ځينو حضراتو قول د ۲۷ رجب دی او په عامو خلکو کي دغه مشهوره ده، ځيني حضرات د هجرت څخه درې مياشتي مخکي او ځيني د هجرت څخه پنځه کاله مخکي د معراج رامنځته کېدو ويونکي دي .

د معراج او اسراء فرق : بايد پوه سو چي يو خو معراج دی او يو اسراء، اسراء هغه سفر ته وايي چي رسول الله ﷺ په دغه شپه کي د مسجد حرام څخه مسجد اقصی پوري وکړ او د

مسجد اقصی څخه تر آسمان پورې سفر ته معراج ویل کیږي، د اسراء لفظ د قرآن کریم څخه ثابت دی او له دې څخه انکار کول د اسلام څخه وتل دي، معراج د مشهورو او متواترو حدیثو څخه ثابت دی او د دې څخه انکار کونکي ته ګمراه او بدعتي ویل کیږي.

په خوب کي که په ویښه! په دې اړه د علماؤ اختلاف دی چي د رسول الله ﷺ معراج د خوب پېښه ده او که د ویښې؟ دغه پېښه یو ځل رامنځته سوې ده او که څو واره؟ یا دا چي یو وار په ویښه رامنځته سوه او په خوب کي څو واره رامنځته سوه، یا دا چي دغه پېښه په خوب هم رامنځته سوه، نو ایا هغه اصل پېښه ده یا د هغه حقیقي پېښې پیل او تمهید وو چي په ویښه کي رامنځته سو، او د دې مقصد دا وو چي په بدني توګه د آسمانونو لېدلو څخه مخکي رسول الله ﷺ په روحاني او نفسیاتي توګه د لوړي نړۍ سره یو ډول مناسبت او تعلق پیدا سي، لکه چي د نبوت په پیل کي په رؤیا صادقه، وحي او د لوړي نړۍ سره د رسول الله ﷺ د مناسبت ذریعه جوړه سوې ده یا دا چي اسراء یعني د مسجد حرام څخه مسجد اقصی ته او بیا لوړي نړۍ ته تلل محض په روحاني توګه پېښ سوي دي، په هر حال دغه ټولو قولونو او د دې سره اړوند بحثونو ته په فکر کولو سره دا ښودل کافي دي چي په دې اړه کوم قول تحقیقي او زیات صحیح ګڼل کیږي هغه دا ویل دي چي د معراج پېښه یو وار رامنځته سوې ده او په ویښه کي د بدن او روح سره لومړی رسول الله ﷺ د مسجد حرام څخه تر مسجد اقصی پورې او بیا د مسجد اقصی څخه تر آسمانو پورې او بیا د آسمانو څخه هغه خاصو ځایو ته تر څو چي الله ﷻ غوښتل، رسول الله ﷺ بوتلل سو،

د جمهورو فقهاؤ، علما، محدثینو او متکلمینو دا مذهب دی او په دې اړه د رسول الله ﷺ حدیثونه او د صحابه کرامو اقوال ډېر منقول دي چي په هغو کي شک او شبهې ورځتیا نسته او حقیقت دا دی که چیري د معراج د پېښې تعلق محض د خوب سره وای نو دغه پېښه به په غیر معمولي اندازه نه بیان کېدای او نه به د دې سره اړوند هغه ټول بحثونه کیدای کوم چي علماؤ او محققینو کړي دي، د دې څخه ماسوا د دغه مسئلې په راپورته کولو سره ځینو خلکو چي کومي فتنې کړي دي نه به هغه وای او نه به دا مسئله د اختلاف او انکار سبب جوړېدای.

معراج د رسول الله ﷺ ځانګړی شرف دی:

په بدن او روح سره د معراج تر لاسه کېدل د رسول الله ﷺ ځانګړی شرف دی، دغه مرتبه بل نبي او رسول ته نه ده تر لاسه سوې، الله ﷻ په خاصه توګه د خپل آخري نبي ﷺ د عظمت او بزرګۍ څرګندولو لپاره دغه خارق العادت قدرت څرګند کړ، نو د معراج پېښې ته په دغه سیاق

او سباق سره کتل اړین دي ، دغه مسئله د عقل او قیاس په پیمانه سره تلل به ګټې هم دی او د هغه حقیقت ته د دماغي قابلیت په زور خپل ځان پوه کول او بل پوهول د عقل د توان څخه وتلې خبره ده، دغه مسئله یوازي د یقین او عقیدې ده ، یوازي پر دې ایمان راوړل او حقیقت یې الله ﷻ ته سپارل عین سعادت دی، همدارنګه نبوت، وحي او معجزي هم د عقل او قیاس څخه لوړ شیان دي ، کوم څوک چې دغه شیان د قیاس تابع او خپل عقل او فهم باندي موقوف کوي او وایي چې دغه شیان تر څو پوري په عقل کي رانسي نو زه یې نه منم او پر دې عقیده نه لرم ، نو باید پوه سي چې هغه د ایمان د خپلي برخي څخه محروم دی، مګر اولیاء الله او عارفین بېله شکه د معرفت یو خاص مقام ته د رسېدو وروسته دومره صلاحیت تر لاسه کولای سي چې پر دوئ باندي د شیانو حقیقت ځلانده او واضح کیږي او کوم کسان چې د معرفت دغه مقام ته نه وي رسېدلي نو د هغوئ د ایمان تقاضا داده چې الله ﷻ او رسول ﷺ څه فرمایي یوازي هغه ومني او بېله بحث کولو پر هغه ایمان راوړي ، د سلامتیا او خلاصون لاره بېله دې بله نسته.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د رسول الله ﷺ د معراج سفر

﴿۵۶۱۲﴾: عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا
د حضرت قتاده رضي الله عنه څخه روایت دی چې ما ته انس بن مالک رضي الله عنه بیان وکړ او انس رضي الله عنه وایي هغه ته مالک بن صعصعه رضي الله عنه بیان وکړ چې
أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةِ أُسْرِيَ بِهِ بَيْنَمَا أَنَا فِي
نبي کریم ﷺ د معراج د شپې حال صحابه کرامو ته بیان کړ چې په هغه کي رسول الله ﷺ (آسمان ته) بیول سوی وو ، نو رسول الله ﷺ وفرمایل : زه په
الْحَطِيمِ وَرُبَّمَا قَالَ فِي الْحِجْرِ مُضْطَجِعًا إِذْ أَتَانِي آتٍ فَشَقَّ مَا بَيْنَ هَذِهِ إِلَى هَذِهِ
حطیم یا حجر (کعبه) کي پر بغل پروت وم چې یوه ملائکه ما ته راغلل او ددې ځای څخه تر دې ځایه پوري یې زما سینه څیري کړل،
يَعْنِي مِنْ ثُغْرَةِ نَحْرِهِ إِلَى شِعْرَتِهِ فَاسْتَخْرَجَ قَلْبِي ثُمَّ أُتِيتُ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ

مالک رضی الله عنه وايي رسول الله ﷺ د سينې د اوږې څخه تر نامه پورې اشاره کولو سره وفرمايل چې ددې ځايه څخه تر دې ځايه پورې يې زما سينه څيرې کړل او بيا يې زما زړه راوکښی ، هغه يې د سرو زرو په يو تالي کې کښېښود چې

مَمْلُوءَةٍ إِيمَانًا فَغُسِلَ قَلْبِي ثُمَّ حُشِيَ ثُمَّ أُعِيدَ وفي رواية ثم غسل البطن بماء

د ايمان څخه ډک وو او په هغه کې يې زما زړه پريولی ، بيا زما زړه د الله جل جلاله د محبت څخه ډک کړل سو او بيا زړه په سينه کې کښېښودل سو ، او په يوه روايت کې دا الفاظ دي چې زما نس د

زمزم ثم ملئي ايمانا و حكمة ثُمَّ أُتِيتُ بِدَابَّةٍ دُونَ الْبَغْلِ وَفَوْقَ الْحِمَارِ أَبْيَضَ

زمزم په اوبو سره پريولل سو بيا د ايمان او حکمت څخه ډک کړل سو ، بيا د سپرلۍ يو حيوان راوستل سو چې د غاترې څخه کوچنی او تر خره لوړ وو ، دا حيوان سپين وو

فَقَالَ لَهُ الْبُرَاقُ يَضَعُ خَطْوَهُ عِنْدَ أَقْصَى طَرْفِهِ فَحُمِلْتُ عَلَيْهِ فَانْطَلَقَ بِي جِبْرِيلُ

ددې نوم بُراق وو ، (يعني د بريښنا په ډول ځغستونکی) ، د هغه يو قدم د نظر تر حده پورې رسيدی بيا زه پر هغه سپور کړل سوم ، جبرائيل عليه السلام زه بوتلم ،

حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ قبل مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ

تر دې چې زه د دنيا آسمان ته ورسيدم ، جبرائيل عليه السلام د دروازې خلاصولو طلب وکړ ، پوښتنه وسول څوک يې ؟ جبرائيل عليه السلام وويل : زه جبرائيل يم ، بيا پوښتنه وسول ستا سره څوک دی ؟

قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ

ورته يې وويل : محمد ﷺ دی ، بيا پوښتنه وسول ايا دی راغوښتل سوی دی ؟ هغه ورته وويل :هو ، ملائکو ورته وويل : محمد ﷺ ته دې ښه راغلاست وي ، دده راتلل دې مبارک وي

فَفَتَحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا فِيهَا آدَمُ فَقَالَ هَذَا أَبُوكَ آدَمُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ

، ددې څخه وروسته د آسمان دروازه خلاصه سوه ، (رسول الله ﷺ فرمايي) کله چې زه په آسمان کې داخل سوم نو ما حضرت آدم عليه السلام وليدی ، جبرائيل عليه السلام راته وويل دا ستا پلار حضرت آدم عليه السلام دی ، ده ته سلام وکړه ، ما ورته سلام وکړ ،

عَلَيْهِ فَرَدَّ السَّلَامَ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالِابْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي

آدم علیه السلام د سلام جواب راکړ او وه يې فرمايل : اې نيک بخته زويه او صالحه نبي! هر کله راسې ، ددې څخه وروسته زه حضرت جبرائيل علیه السلام پورته بوتلم ،

حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ

دويم آسمان ته راغلو او د هغه د خلاصولو غوښتنه يې وکړه، پوښتنه وسول څوک دى؟ جبرائيل علیه السلام وويل زه جبرائيل يم، بيا پوښتنه وسوه ستا سره څوک دى؟

قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ

جبرائيل علیه السلام ورته وويل : محمد ﷺ دى، پوښتنه وسول ايا دى راغوښتل سوى دى؟ جبرائيل علیه السلام وويل :هو، ملائکي وويل محمد ﷺ دې په خير راسي ، د راتلونکي راتلل دې مبارک وي،

فَفَتَحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا يَحْيَى وَعِيسَى وَهُمَا ابْنَا الْخَالَةِ قَالَ هَذَا يَحْيَى و هذا

وروسته (د دويم آسمان) دروازه خلاصه سوه او زه دويم آسمان ته ورسيدم نو وينم چي يحيى علیه السلام او عيسى علیه السلام ولاړ دي چي يو بل د خاله زامن وه ، جبرائيل علیه السلام وويل : دا يحيى علیه السلام او دا

عِيسَى فَسَلِّمْ عَلَيْهِمَا فَسَلَّمْتُ فَرَدَّا ثُمَّ قَالَا مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ

عيسى علیه السلام دى دوئ ته سلام وکړه، ما سلام ادا کړ او دواړو د سلام جواب راکړ، او وه يې ويل : زموږ نيک بخته وروره او صالح نبي ! ستا راتلل دې مبارک وي،

الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ

بيا زه جبرائيل علیه السلام پورته بوتلم يعني د دريم آسمان په لور، او د هغه دروازې رسيدو سره يې د هغه د خلاصولو طلب وکړ، پوښتنه وسول څوک يې ؟ جبرائيل علیه السلام وويل زه جبرائيل يم،

قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ

بيا پوښتنه وسول ستا سره څوک دى؟ جبرائيل علیه السلام ورته وويل : محمد ﷺ دى ، (د دريم آسمان) ملائکو وويل: ايا دى راغوښتل سوى دى ، وويل سوه هو، وه يې ويل : محمد ﷺ دې

فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفُتِحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا يُوسُفُ قَالَ هَذَا يُوسُفُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ

پہ خیر راسي او دده راتلل دي مبارک وي، ددې ویلو سره دروازه خلاصه سوه زه دریم آسمان ته ورسیدم وه مي لیدل چي یوسف علیہ السلام ولاړ دی، جبرائیل علیہ السلام وویل: دا یوسف علیہ السلام دی ده ته سلام وکړه،

فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي

ما ورته سلام ادا کړ او حضرت یوسف علیہ السلام د سلام جواب راکړ، او وه یې فرمایل اې نیک بخته وروره او صالحه نبي! په خیر راغلې، بیا جبرائیل علیہ السلام زه پورته بوتلم

حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الرَّابِعَةَ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ

د څلورم آسمان دروازې ته په رسیدو سره یې د هغه د خلاصولو طلب وکړ، پوښتنه وسوه څوک دی؟ جبرائیل علیہ السلام ورته وویل زه جبرائیل یم، بیا پوښتنه وسول ستا سره څوک دی؟

قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ أَوَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ

جبرائیل علیہ السلام وویل: محمد ﷺ دی، پوښتنه وسول ایا دی راغوښتل سوی دی؟ جبرائیل علیہ السلام وویل: هو، (د څلورم آسمان) ملائکو وویل د محمد ﷺ راتلل دي مبارک وي غوره راتلونکی دی،

فَفُتِحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا إِدْرِيسُ فَقَالَ هَذَا إِدْرِيسُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ

بیا دروازه خلاصه سوه، او زه څلورم آسمان ته داخل سوم وینم چي ادریس علیہ السلام هلته ولاړ دی، جبرائیل علیہ السلام وویل دا ادریس علیہ السلام دی ده ته سلام ادا کړه، ما سلام ورته ادا کړه

فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ

او هغه د سلام جواب راکړ، او وه یې فرمایل: اې خوش نصیبه وروره! او صالحه نبي! په خیر راغلې، بیا جبرائیل علیہ السلام زه بوتلم

الْخَامِسَةَ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ

د پنځم آسمان په لور، دروازې ته چي ورسیدو د دروازې د خلاصولو لپاره طلب وکړ، پوښتنه وسول: څوک دی؟ جبرائیل علیہ السلام ورته وویل: زه جبرائیل یم، بیا پوښتنه وسول ستا سره څوک دی؟ جبرائیل علیہ السلام ورته وویل: محمد ﷺ دی،

قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ

پوښتنه وسول ایا دی راغوښتل سوی دی؟ جبرائیل علیه السلام ورته وویل: هو، ملائکو وویل محمد ﷺ دي هر کله راسي غوره راتلونکی دی ددې څخه وروسته دروازه خلاصه کړل سوه او موږ پنځم آسمان ته ورسیدو

فَإِذَا هَارُونُ قَالَ هَذَا هَارُونُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا

هلته هارون علیه السلام ولاړ وو، جبرائیل علیه السلام وویل دا هارون علیه السلام دی ده ته سلام وکړه، ما سلام ادا کړ او هغه د سلام جواب راکړ او وه یې فرمایل:

بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ السَّادِسَةَ فَاسْتَفْتَحَ

اې خوش نصیبه وروره او صالح نبي! ستا راتلل دي مبارک وي، بیا جبرائیل علیه السلام زه د شپږم آسمان په لور بوتلم، هلته په رسیدو سره د دروازې خلاصولو غوښتنه یې وکړه،

قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ مَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ

پوښتنه وسول څوک دی؟ جبرائیل علیه السلام ورته وویل زه جبرائیل یم، بیا پوښتنه وسول ستا سره څوک دی؟ جبرائیل علیه السلام ورته وویل: محمد ﷺ دی، پوښتنه وسول ایا دی راغوښتل سوی دی؟ جبرائیل علیه السلام ورته وویل:

نَعَمْ قَالَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا مُوسَى قَالَ هَذَا مُوسَى

هو، ملائکو وویل دده راتلل دي مبارک وي څه ښه راتلونکیدی، ددې څخه وروسته دروازه خلاصه سوه او شپږم آسمان ته ورسیدو هلته وینم چي موسی علیه السلام ولاړ دی، جبرائیل علیه السلام وویل دا موسی علیه السلام دی

فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ

ده ته سلام وکړه، ما ورته سلام وکړ او هغه د سلام جواب راکولو سره وفرمایل خوش نصیبه وروراو صالح نبي دي په خیر راسي،

فَلَمَّا جَاوَزْتُ بَكَى قِيلَ لَهُ مَا يُبْكِيكَ قَالَ أَبْكِي لِأَنَّ غُلَامًا بُعِثَ بَعْدِي يَدْخُلُ

زه د هغه څخه مخ ته تیر سوم نو موسی علیه السلام په ژړا سو، پوښتنه ځیني وسول: ولي ژاړې؟ موسی علیه السلام وویل: یو زلمی هلک زما څخه وروسته راولیږل سو

الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِهِ أَكْثَرُ مِمَّنْ يَدْخُلُهَا مِنْ أُمَّتِي ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ

او د هغه د امت خلک به زما د امت د خلکو څخه زيات په جنت کي داخل سي، بيا جبرائيل عليه السلام زه د اووم آسمان په لور بوتلم،

فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ

هلته د دروازې خلاصولو طلب وکړ، پوښتنه وسول : څوک دی؟ جبرائيل عليه السلام وويل : زه جبرائيل يم، پوښتنه وسول ستا سره څوک دی؟ جبرائيل عليه السلام ورته وويل محمد ﷺ دی، بيا

وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا

پوښتنه وسول ايا دی را بلل سوی دی؟ جبرائيل عليه السلام ورته وويل هو، (د اووم آسمان ملائکو) وويل : محمد ﷺ ته دي هرکلی وي، ښه راتلونکی راغلی، ددې څخه وروسته دروازه خلاصه

إِبْرَاهِيمُ قَالَ هَذَا أَبُوكَ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ قَالَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ السَّلَامَ ثُمَّ قَالَ

سوه، نو ما وليدل چي ابراهيم عليه السلام ولاړ دی، جبرائيل عليه السلام راته وويل دا ستا پلار ابراهيم عليه السلام ولاړ دی، سلام ورته وکړه ما هغه ته سلام وکړ او هغه د سلام جواب راکړ او وه يې فرمايل:

مَرْحَبًا بِالِابْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ رُفِعَتْ إِلَيَّ سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى فَإِذَا نَبْقُهَا

اې نيک بخته زويه او صالح نبي ستا راتلل دي مبارک وي، بيا زه سدرة المنتهی ته بوتلل سوم، ما وليدل چي د سدرة المنتهی ميوې

مِثْلُ قِلَالِ هَجَرَ وَإِذَا وَرَقُهَا مِثْلُ آذَانِ الْفِيَلَةِ قَالَ هَذِهِ سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى وَإِذَا

د مقام هجر د منګيانو په اندازه دي، او ددې بلګونه د فيلانو د غوږونو برابر دي، جبرائيل عليه السلام راته وويل دا سدرة المنتهی ده، ما وليدل چي هلته

أَرْبَعَةُ أَنْهَارٍ نَهْرَانِ بَاطِنَانِ وَنَهْرَانِ ظَاهِرَانِ فَقُلْتُ مَا هَذَانِ يَا جِبْرِيلُ قَالَ أَمَّا

يو څو ويالې دي، دوې ويالې پټې او دوې ويالې ښکاره دي، ما د جبرائيل عليه السلام څخه پوښتنه وکړه دا دوه دوله ويالې څنګه دي؟ جبرائيل عليه السلام وويل :

الْبَاطِنَانِ فَنَهْرَانِ فِي الْجَنَّةِ وَأَمَّا الظَّاهِرَانِ فَالنِّيلُ وَالْفُرَاتُ ثُمَّ رُفِعَ لِي الْبَيْتُ

دا دوې ويالې چي پټې دي د جنت ويالې دي (يعني کوثر او سلسبيل) او دا ښکاره چي دي نيل

او فرات دي، ددې څخه وروسته ما ته بیت المعمور وښودل سو (بیت المعمور د کعبې شریفي سربیره په اووم آسمان کي د يو مسجد نوم دی)،

الْمَعْمُورُ ثُمَّ أُتِيتُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ وَإِنَاءٍ مِنْ عَسَلٍ فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ

بیا ما ته یو لوښی د شرابو او یو لوښی د شیدو او یو د شاتو راوړل سول، په هغو کي ما د شیدو لوښی واخیست،

قَالَ هِيَ الْفِطْرَةُ أَنْتَ عَلَيْهَا وَأُمَّتُكَ ثُمَّ فُرِضَتْ عَلَيَّ الصَّلَوَاتُ خَمْسِينَ صَلَاةً كُلَّ

جبرائیل علیه السلام وویل شیدې فطرت دي یعني هغه فطرت چي پر هغه به ته او ستا امت قائم دی، (ددې څخه مراد اسلام دی) ددې څخه وروسته پر ما لمونځ فرض سو، یعني په شپه او ورځ کي پنځوس لمنځونه راباندي فرض سول،

يَوْمٍ فَرَجَعْتُ فَمَرَرْتُ عَلَى مُوسَى فَقَالَ بِمَا أُمِرْتَ قلت أُمِرْتُ بِخَمْسِينَ صَلَاةً كُلَّ

بیا زه را روان سوم، د موسی علیه السلام سره تېر سوم، موسی علیه السلام راڅخه پوښتنه وکړه تا ته څه حکم درکړل سو، ما وویل په شپه او ورځ کي د پنځوسو لمنځونو حکم راکړل سو،

يَوْمٍ قَالَ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَسْتَطِيعُ خَمْسِينَ صَلَاةً كُلَّ يَوْمٍ وَإِنِّي وَاللَّهِ قَدْ جَرَّبْتُ

موسی علیه السلام راته وویل ستا امت په شپه او ورځ کي د پنځوسو لمنځونو ادا کولو قوت نه لري، قسم په خدای ما ستا څخه مخکي خلک (بني اسرائیل) ازمویلي دي

النَّاسَ قَبْلَكَ وَعَالَجْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَشَدَّ الْمُعَالَجَةِ فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ

هغوئ اصلاح قبوله نه کړلای سول، ته خپل پروردګار ته بیرته ولاړ سه او د خپل امت لپاره په

التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْرًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ مِثْلَهُ

لمنځو کي کمي وغواړه، زه د الله جل جلاله په دربار کي حاضر سوم نو لس لمنځونه کم کړل سول، زه بیا موسی علیه السلام ته راغلم هغه راته بیا هم هغسي وویل،

فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْرًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ مِثْلَهُ فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي

زه بیا د الله جل جلاله په دربار کي حاضر سوم نو لس لمنځونه نور کم کړل سول، بیا موسی علیه السلام ته

راغلم هغه بیا راته هم هغسي وويل زه بیا (په دريم ځل) په دربار الهي کي حاضر سوم او لس

عشرًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ مِثْلَهُ فَرَجَعْتُ فَأُمِرْتُ بِعَشْرِ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ

لمنځونه نور کم کړل سول، زه بیا موسی علیه السلام ته ورغلم نو هغه را ته بیا هم هغسي وويل، زه بیا (په څلورم وار) د رب العزت په دربار کي حاضر سوم نو لس منځونه نور کم کړل سول

فَرَجَعْتُ فَقَالَ مِثْلَهُ فَرَجَعْتُ فَأُمِرْتُ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ فَرَجَعْتُ إِلَى

زه بیا موسی علیه السلام ته ورغلم نو هغه بیا هم هغسي راته وويل، زه بیا ولاړم او د رب العزت په دربار کي حاضر سوم نو په شپه او ورځ کي د پنځو لمنځو حکم وسو، زه موسی علیه السلام ته راغلم

مُوسَى فَقَالَ بِمَ أُمِرْتَ قُلْتُ أُمِرْتُ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ قَالَ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا

هغه راته بیا هم هغسي وويل، ما ورته وويل اوس ما ته په شپه او ورځ کي د پنځو لمنځونو حکم سوی دی، موسی علیه السلام راته وويل ستا امت به

تَسْتَطِيعُ خَمْسَ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ وَإِنِّي قَدْ جَرَّبْتُ النَّاسَ قَبْلَكَ وَعَالَجْتُ بَنِي

په شپه او ورځ کي پنځه لمنځونه هم ادا نه کړای سي، ما ته پر مخکنیو خلکو تجربه تر لاسه ده،

إِسْرَائِيلَ أَشَدَّ الْمُعَالَجَةِ فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ قَالَ سَأَلْتُ

او بني اسرائیل مي پوره ازمویلي دي، ته خپل پروردګار ته ورسه او نوره کمي وغواړه، ما ورته وويل ما په څو واره

رَبِّي حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ وَلَكِنِّي أَرْضَى وَأُسَلِّمُ قَالَ فَلَمَّا جَاوَزْتُ نَادَى مُنَادٍ أَمْضَيْتُ فَرِيضَتِي وَخَفَّفْتُ عَنْ عِبَادِي. متفق علیه.

خپل پروردګار ته د کمۍ سوال کړی دی اوس ما ته حیا رائحي، زه په دغه (پنځو لمنځو) راضي یم، هر کله چي راتیر سوم نو یو آواز کونکي اواز وکړ چي ما خپل فرض جاري کړل او پر خپلو بندګانو باندي مي اسانتیا وکړه، (یعني په پنځوسو لمنځو کي مي کمي وکړه مګر هغوئ ته به ثواب د پنځوسو لمنځو رسیږي). بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۶\۳۰۲، رقم: ۳۲۰۷، ومسلم ۱\۱۵۱، رقم: ۲۶۵-۱۶۴.

د لغاتو حل: شعرته: اي عانته. نبقها: اي ثمرها (مېوه يې). قلال: قلة العرب كالجرة الكبيرة.

تشريح: حطيم، د كعبې شريفې د شمالي دېوال څخه د يو نيم گز په فاصله د يو سپوږمېږ دېوال نوم دی، ددغه دېوال دننه برخې ته حطيم ويل کيږي، او حجر د حاء په زېر سره هم دغه حطيم ته ويل کيږي، دغه ځای (يعني حطيم يا حِجر) په اصل کې د کعبې شريفې برخه ده، د معراج په شپه کله چې حضرت جبرائيل عليه السلام د رسول الله ﷺ د بېولو لپاره راغلی نو رسول الله ﷺ په دغه ځای کې آرام کوی.

ددغه ځای څخه تر هغه ځای پورې برخه يې څيرې کړل: د شق صدر (سينې څېرلو) دغه پېښه دهغه پېښې څخه جلا ده چې په وړکتوب کې رامنځته سوې وه ، هغه وخت (په وړکتوب کې) د رسول الله ﷺ د سينې مبارکې څېرلو مقصد د رسول الله ﷺ څخه د هغه مادې ايستل وو چې د هغه په ذريعه د انسانانو د گمراه کولو شيطان ته موقع په لاس ورځي يا د هغه په سبب خپله د انسان نفس په گمراهۍ او بدۍ کې اخته کيږي، او په دغه وخت کې (يعني د معراج په شپه) د شق صدر (سينې څېرلو) مقصد د رسول الله ﷺ زړه مبارک د علم او معرفت د کمال څخه ډکول وو.

د سرو زرو تالۍ راوړل سول چې د ايمان څخه ډکه سوې وه، دا د کنايې او بېلگې په توگه ويل سوي دي يا دا چې ايمان ته د ظاهري جسم په ورکولو سره چې په حقيقت کې هغه تالۍ ډکه سول چې هغه په ميزان کې وتلل سي .

د هغه نوم براق وو، د رسول الله ﷺ د سپرلۍ لپاره د هغه خاص حيوان نوم براق په دې مناسبت سره کښېښنودل سو چې هغه د برق (برېښنا) په ډول تېز او رڼا په ډول ځلانده وو، د هغه د تيزوالي په اړه يې دا وفرمايل چې د هغه يو قدم به پر مدنظر باندې لويدی نو ددې څخه ځينو حضراتو دا استدلال کړی دی چې هغه براق به په يوه قدم آسمان ته رسېدلي وي ځکه چې دمځکې څخه د هغه مدنظر آسمان وو، په دې اعتبار تر اووم آسمان پورې هغه په اوو قدمو رسېدلی دي، ددغه براق په اړه ځينو حضراتو ويلي دي چې هغه براق د ټولو انبياؤ د سپرلۍ لپاره ټاکل سوی وو او ځيني حضرات وايي چې د هر نبي لپاره د هغه د حيثيت او مرتبې سره سم جلا جلا براق جوړ سوی وو، د حديث ددغه جملې څخه هم څرگنديږي چې دغه براق د رسول الله ﷺ د سپرلۍ لپاره خاص او متعين وو .

زه پر هغه باندې سپور کړل سوم: په دغه جمله کې دې ته اشاره ده چې پر هغه براق باندې د رسول الله ﷺ سپرېدل محض د الله جل جلاله په مرسته او قدرت سره ممکن سو او دا هم ويل کيږي چې حضرت جبرائيل عليه السلام د خپل قوت ملکيت په ذريعه رسول الله ﷺ پر هغه براق سپور کړ، او

دا خبره د امکان څخه ليري ځکه نه سي کيداى چي پر رسول الله ﷺ باندي د وحي نازلېدو او رسول الله ﷺ ته د فيض الهي رسېدو اصل ذريعه حضرت جبرائيل علیہ السلام وو، او د معراج په سفر کي هم دهغه حيثيت د هغه د سفر ملګري او خادم وو چي د هغه مقصد هر ډول راحت او مرسته کول وي، په يوه روايت کي راغلي چي حضرت جبرائيل علیہ السلام د رسول الله ﷺ رکاب (پېزوان) نيولى وو او ميکائيل علیہ السلام د براق واګي نيولي وې.

تر دې چي زه د دنيا آسمان ته ورسېدم: دلته په ښکاره دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ د براق د سپرلۍ په ذريعه په آسمان کي داخل سو او کوم حضرات چي وايي چي د معراج پېښه ددغه شپې څخه ماسوا د يوې بلي شپې پېښه وه چي په هغه کي يوازي اسراء يعني تر بيت المقدس پوري سفر رامنځه سوى وو، او هغه ته ليلة الاسراء ويل کيږي، هغوئ ددغه حديث څخه استدلال کوي ، د هغوئ وينا ده چي په دغه روايت کي تر بيت المقدس پوري د سفر هيڅ يادونه نسته بلکه د مسجد حرام څخه پر براق باندي په سپرېدو سره د روانېدو يادونه ده، ددې څخه معلومه سول چي اسراء يعني تر بيت المقدس پوري سفر په دوهمه شپه کي رامنځته سوى وو، د معراج په وخت کي کله چي رسول الله ﷺ آسمان ته تشريف يوړ نو پر براق باندي سپور وو يا د زينې په ذريعه وختى، په دې اړه هم د علماؤ اختلاف دى ، ددغه روايت څخه دا معلومېږي چي پر براق باندي په سپرېدو سره آسمان ته ولاړى حال دا چي د بل روايت څخه دا ثابتيږي چي تر آسمان پوري د رسول الله ﷺ ختل د زينې په ذريعه وسول ، ملا علي قاري رحمۃ اللہ علیہ د روايتو ددغه اختلاف ختمولو لپاره ليکلي دي چي دلته په دغه روايت کي راوي د اختصار څخه کار اخيستى دى او ددغه پېښي د تفصيلي يادوني کولو پر ځاى يې پر اجمالي يادوني اکتفاء کړې ده، د روايت په تفصيل کي دا بيان سوي دي چي رسول الله ﷺ پر براق باندي په سپرېدو سره بيت المقدس ته ورسېدى او هلته يې براق د کړۍ سره وتړى چي په هغه سره انبياء عليهم السلام خپل براقونه تړل، د بيت المقدس د بوختياوو (لکه انبياء عليهم السلام ته لمونځ ورکول، د هغوئ سره لېدنه او نورو) څخه د فارغه کېدو وروسته رسول الله ﷺ آسمان ته وختى او دا عين ممکن ده چي د زينې په ذريعه رسول الله ﷺ آسمان ته تللى وي ، راوي ددغه درمياني تفصيل په حذف کولو سره يوازي آسمان ته د رسېدو يادونه وکړل او دا هم ممکن ده چي رسول الله ﷺ پر براق باندي په سپرېدو سره د زينې په ذريعه آسمان ته تللى وي لکه څرنګه چي د ځينو علماؤ قول دى، ددغه وضاحت په رڼا کي ټول روايتونه متفق کيږي .

پوښتنه وسول چي څوک دى؟ حضرت جبرائيل علیہ السلام وويل: زه جبرائيل يم ، ددې څخه

معلومه سول چي په آسمان كي حقيقتا دروازې دي او پر هغه دروازو باندي څارونكي ټاكل سوي دي، او ويل كيږي چي هغه دروازې د بيت المقدس په شاوخوا كي دي، د حديث ددغه جملې څخه دا هم ثابته سول كه د چا كور ته په ورتلو سره دروازه وټكول سي يا آواز وكړي او د كور څخه دننه پوښتنه وسي چي څوک دی نو دهغه په جواب كي دي يوازي دا نه وايي چي زه يم لكه څرنګه چي د عامو خلكو عادت دی او ددې څخه منع هم منقول ده، بلكه د خپل نامه په اخيستلو سره دي جواب وركړل سي د مثال په توګه داسي دي ووايي چي زه زيد يم،

دوئ ته سلام وكړ، په دې اړه علماؤ ليكلي دي چي د حضرت جبرائيل عليه السلام له خوا رسول الله ﷺ ته په سلام كي د سبقت حكم د تواضع او شفقت د اظهار لپاره وو ځكه چي په دغه وخت كي رسول الله ﷺ ته هغه لوړه مرتبه او مقام حاصل سوی وو چي د هغه څخه د لوړي مرتبې او مقام تصور هم د بل چا لپاره نسي كيدای نو پر رسول الله ﷺ باندي لازم وه چي د تواضع، خاكسارۍ او شفقت اظهار وكړي او په سلام كي سبقت (مخته والی) ددې غوره ذريعه ده، او ځينو حضراتو دا هم ليكلي دي چي هغه وخت رسول الله ﷺ پر هغه انبياء عليهم السلام باندي تېرېدی او په دې اعتبار رسول الله ﷺ د هغه چا په حكم كي وو چي ولاړ وي او انبياء عليهم السلام پر خپل خپل ځای د مخكي څخه موجود وه او په دې اعتبار هغوئ د هغه چا په حكم كي وه چي ناست وي او اصل دادی كه يو سړی ولاړ وي او بل سړی ناست وي نو ولاړ سړی دي مخكي سلام ادا كوي كه څه هم هغه د ناست سړي څخه افضل وي نو انبياء عليهم السلام ته د رسول الله ﷺ مخكي سلام ادا كول دا سوال نه پيدا كوي چي رسول الله ﷺ تر ټولو نبيانو عليهم السلام څخه افضل دی ځكه په سلام كي رسول الله ﷺ ته د مخته والي حكم ولي وركړل سو.

زه خوشبخته زوی او پيغمبر صالح ته ښه راغلاست وايم، نه يوازي حضرت آدم عليه السلام بلكه په حديث كي ذكر سوو ټولو نبيانو د رسول الله ﷺ په ښه راغلاست او تعريف كي د خوشبختۍ يادونه وكړل، ددې څخه معلومه سوه چي خوشبختي هغه عظيمه مرتبه او لوړ مقام دی چي د ټولو انساني او اخلاقي ښېګڼو او خيرونو ټولګه ده، ځكه ويل سوي دي چي صالح يعني نيک هغه سړی دی چي د الله جل جلاله او د هغه د بندګانو ټولو لازمي حقوقو ادا كولو باندي قائم وي او الله جل جلاله هم په قرآن كريم كي د نبيانو اصل وصف صلاح بيان كړی دی لكه چي فرمايي: (وكل من الصالحين، او و كلا جعلنا صالحين).

ددغه امت خلک زما د امت د خلكو څخه زيات په جنت كي داخليږي، په دې اړه علماؤ ليكلي دي چي حضرت موسی عليه السلام د خپلي ژړا سبب بيان كړ نو ددې مطلب دا نه دی چي د رسول

الله ﷺ د امت د فضيلت په وجه د حضرت موسی علیه السلام په زړه کي حسد وو، ځکه چي حسد هغه خرابه جذبه ده چي د هغه څخه عامو مؤمنانو ته هم د ځان ساتني تلقين سوی دی او په هغه دنيا (آخرت) کي خوبه د معمولي درجې مؤمن د زړه څخه هم دغه جذبه وايستل سي، نو بيا دا څرنګه ممکن ده چي د حضرت موسی علیه السلام په ډول عظيم ذات دي په دغه جذبه کي اخته سي چي الله جل جلاله خپل غوره بنده ګرځولی دی، د نبوت پر منصب او رسالت يې فائز کړ او د تکلم په شرف يې ونازوی، نو ويل کيږي چي په دغه وخت کي د حضرت موسی علیه السلام ژړا به د دغه افسوس او حسرت په وجه وي چي د هغه د امت خلکو د الله جل جلاله د احکامو او تعليماتو په مخالفت کولو سره سرکښي او نافرماني وکړل او ملي حيثيت ته يې سخت تاوان ورسوی، د هغه نتيجه دا سول چي خپله د حضرت موسی علیه السلام هغه اجر او انعام هم ولاړی چي په هغه سره د هغه د مرتبو او درجو د پرمختګ لار خلاصه وه، همدارنګه د هغه د امت خلکو يوازي خپل تاوان ونه کړ بلکه د خپل پيغمبر د اجر او ثواب د تاوان سبب هم سول ځکه هر پيغمبر ته د هغه چا ثواب ورکول کيږي چي د هغه پيروي کوي، کومو خلکو ته چي خپل ثواب نه تر لاسه کيږي نو هغوئ د خپل پيغمبر په اجر او ثواب کي د پرمختګ سبب څرنګه ګرځېدای سي چي دا يو ډول د هغه پيغمبر لپاره تاوان دی، ددې خبري زيات وضاحت دادی که چيري د حضرت موسی علیه السلام د امت خلکو د هغه د خبري په منلو سره د سرکښۍ او نافرمانۍ څخه ځان ساتلی وای او د الله جل جلاله د طاعت او فرمانبردارۍ پر لاره تللي واي نو حضرت موسی علیه السلام ته به هم هغه ثواب تر لاسه کېدی چي د هغه حقدار د هغه د امت خلک دي ځکه چي څومره ثواب هغه سړي ته تر لاسه کيږي چي نيک عمل کوي هغومره ثواب د هغه نيک عمل لارښوونکي ته هم ورکول کيږي نو د موسی علیه السلام د قوم په سرکښۍ او نافرمانۍ سره حضرت موسی علیه السلام ته تر لاسه کېدونکي اجر او ثواب ولاړ، ددې پر خلاف کله چي هغه د رسول الله ﷺ فضيلت او د هغه لوړه مرتبه او درجې ولېدلې نو د رسول الله ﷺ د امت د پيروۍ او فرمانبردارۍ په وجه چي رسول الله ﷺ ته کوم ثواب تر لاسه کېدونکي وو هغه د خپل اجر او ثواب پر محرومۍ باندي د افسوس په وجه وژړل.

ځينو علماؤ دا ليکلي دي چي د حضرت موسی علیه السلام ژړا په اصل کي د خپل قوم پر حال باندي د افسوس او شفقت اظهار وو، کله چي هغه وليدل چي يوې خوا ته زما د امت خلک دي چي الله جل جلاله اوږده عمرونه ورکړي وه، په قوت سره يې نازولي دي مګر هغوئ زما د اتباع څخه هغه ګټه ترلاسه نه کړل کوم چي د حضرت محمد ﷺ امت د لږ عمر او کمزورۍ سربېره د خپل پيغمبر په اتباع کي تر لاسه کړل او نه زما د امت خلک زيات سول کوم چي د حضرت محمد ﷺ

د خلکو په برخه کیږي نو ددغه شفقت په وجه چي د خپل امت په اړه د یو پیغمبر په زړه کي وي، حضرت موسی علیه السلام په ژړا سو، د هغه خیال وو چي دا یو داسي مبارک وخت دی چي په هغه کي د الله جل جلاله د رحم او کرم دریاب په جوش کي وي، کیدای سي الله جل جلاله ددغه وخت په برکت زما پر امت هم رحم وکړي او د هغوئ سره سخته معامله ونه کړي کوم چي هغوئ یې مستحق سوي دي.

او ځینو علماؤ لیکلي دي چي هغه وخت د حضرت موسی علیه السلام د ژړا مقصد زموږ د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د زړه خوشحاله کول وو، یعني هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په وړاندي دا اقرار وکړ چي د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پیروانو شمېر به ډېر زیات وي او په جنت کي چي څومره نور امتونه داخلیږي تر هغوئ ټولو به د رسول الله صلی الله علیه وسلم امتیان په زیات شمېر جنت ته داخلیږي، څرګنده دي وي چي په دغه وخت کي حضرت موسی علیه السلام دا وویل: یو زلمی چي زما وروسته په رسول ګرځولو سره دنیا ته راواستول سو...الخ: نو ددې څخه د رسول الله سپکاوی یا توهین مقصد نه دی بلکه دغه جمله د الله جل جلاله پر قدرت او کرم باندي د اظهار تعجب په توګه وه، دغه جمله داسي ده لکه چي هغه وویل: د پروردګار د قدرت لوئي به څه بیان کړو هغه خو یو زلمي ته په کم عمرۍ کي هغه مرتبه او فضل ورکړ چي مخکنیو نبیانو ته یې په لوی عمر کي نه دي ورکړي، او دا هم کیدای سي چي هغه د غلام لفظ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمر په اعتبار استعمال کړی وي ځکه چي هغه وخت د انبیاء کرامو د عمرونو په نسبت چي هغوئ په دنیا کي تېر کړی دی او بیا څومره ډېر وخت هغوئ په عالم برزخ کي تېر کړ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم عمر یقینا ډېر کم وو او د هغوئ په وړاندي رسول الله صلی الله علیه وسلم بالکل زلمی وو، دلته سوال پیدا کیږي چي په آسمانو کي د کومو نبیانو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم لیدنه وسول هغوئ د بدن او روح سره هلته موجود وه او که د هغوئ موجودتیا محض روحاني وه؟

که چیري هغوئ د جسم په لحاظ هلته موجود وي نو بیا دا سوال پیدا کیږي چي د هغوئ بدنونه خو په قبرو کي وه، په آسمانو کي د هغوئ موجودتیا څرنګه وه؟ په دې اړه علماؤ چي څه لیکلي دي د هغه خلاصه داده چي د هغه انبیاؤ اجسام اصلیه خو په قبرو کي وه او الله جل جلاله د هغوئ ارواح په اجسام مثالیه متمثل کولو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم د لیدني لپاره جمع کړل مګر رسول الله صلی الله علیه وسلم، حضرت عیسی علیه السلام په آسمان کي په اصلي جسم سره ولیدی ځکه چي هغه د جسم سره ژوندی آسمان ته خېژول سوی دی، همدارنګه حضرت ادریس علیه السلام یې هم په اصلي جسم ولیدی هغه هم آسمان ته ژوندی پورته کړل سوی دی، یا دا چي الله جل جلاله د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اکرام لپاره هغه نبیان مع اجسام عنصر په مسجد اقصی او آسمانو کي جمع کړل، همدارنګه رسول

الله ﷺ ټول نبيان د هغوئ د اصلي جسدونو سره ولېدل او د الله ﷻ د قدرت په وړاندي هيڅ ناممكن نه دي چي د يوې شپې دپاره دهغه نبيانو اجسام عنصريه د هغوئ د قبرو څخه بيت المقدس او بيا پر آسمانو باندي جمع كړي او بيا بېرته هغوئ خپلو قبرو ته واستوي.

يو بل سوال پيدا كيږي چي په آسمانو كي هغه څو نبيان د رسول الله ﷺ د ليدني لپاره ولي خاص كړل سول او په دې كي څه حكمت وو؟ په دې اړه علماؤ ليكلي دي چي ددغه څو نبيانو سره د رسول الله ﷺ د ليدني او په هغوئ كي د هر نبي د تفاوت او درجو په ترتيب سره د يوه يوه آسمان سره د خاصولو هغه خاص حالاتو ته اشاره مقصد وه چي رسول الله ﷺ ته وخت پر وخت وروسته رامنځته سول، په لومړي آسمان كي د حضرت آدم عليه السلام سره د ليدني خاصيت دا وو چي حضرت آدم عليه السلام تر ټولو لومړنی نبي دی او د هر انسان پلار دی ځكه تر ټولو مخكي د هغه سره ملاقات وكړل سو، په دغه ملاقات كي هجرت ته اشاره وه لكه څرنګه چي حضرت آدم عليه السلام د خپل دښمن (ابليس) په وجه د آسمان او جنت څخه مځكي ته هجرت وكړ همدارنګه رسول الله ﷺ به هم د خپلو دښمانو په وجه دمكې څخه مدينې ته هجرت وكړي، او د حضرت آدم رحمة الله عليه په ډول به پر رسول الله ﷺ هم د خپل هيواد ېېلوالی سخت وي.

پر دوهم آسمان باندي د حضرت عيسى رحمة الله عليه سره د ليدني ځانګړتيا دا وه چي په ټولو نبيانو كي د كوم نبي سره چي رسول الله ﷺ ته تر ټولو زيات نژدې زمانه حاصله وي هغه حضرت عيسى عليه السلام دی او حضرت عيسى عليه السلام به په آخره زمانه كي د دجال د وژني لپاره د آسمان څخه راكښته كيږي او په امت محمديه كي د يو مجدد په حيثيت سره به شريعت محمدي جاري كوي او د قيامت په ورځ به د ټولو خلكو سره د رسول الله ﷺ په خدمت كي حاضريږي او رسول الله ﷺ ته به د شفاعت درخواست كوي، ددغه وجهو څخه د حضرت عيسى عليه السلام سره ملاقات وكړل سو ، او د حضرت عيسى عليه السلام سره د حضرت يحيى معيت (موجود كېدل) محض د هغه د نسبي قرابت په وجه وو .

په دريم آسمان كي د حضرت يوسف عليه السلام سره د ليدني ځانګړتيا دا وه چي د حضرت عيسى عليه السلام څخه وروسته رسول الله ﷺ ته د حضرت يوسف عليه السلام سره په دې وجه تر ټولو زيات خاص قرب حاصل دی چي كله د رسول الله ﷺ امت په جنت كي داخليږي نو د حضرت يوسف عليه السلام په شكل او صورت به وي او په دغه ليدنه كي دې ته اشاره ده چي د حضرت يوسف عليه السلام په ډول رسول الله ﷺ ته به هم د خپل كورنۍ، وړونو او قريبانو څخه سخت تكليفونه زغمل وي او په پای كي به رسول الله ﷺ پر هغوئ غالب سي او هغوئ به معاف كړي.

په څلورم آسمان کې د حضرت ادریس علیه السلام سره د لیدنې ځانګړتیا دا وه چې الله جل جلاله د حضرت ادریس علیه السلام په اړه وفرمایل: (ورفعناه مکانا علیا) او په اوو آسمانو کې درمیانې او معتدل څلورم آسمان دی ځکه هغه پر څلورم آسمان باندې وساتل سو، او په دغه ملاقات کې دې ته اشاره ده چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به د نړۍ پاچاهانو ته خطونه واستوي ځکه چې د خط او لیکنې اول موجد حضرت ادریس علیه السلام دی،

په پنځم آسمان کې د حضرت هارون علیه السلام سره د لیدنې ځانګړتیا دا وه چې هغه د حضرت موسی علیه السلام د ورور کېدو په وجه هغه ته ډېر نژدې هم وو او د حق د دعوت په لاره کې د هغه مرستیال هم وو، په دې اعتبار هغه د حضرت موسی علیه السلام د آسمان سره نژدې په پنځم آسمان کې وساتل سو د هغوئ سربېره پر شپږم آسمان حضرت موسی علیه السلام وساتل سو ځکه چې هغه د کلیم الله د فضیلت درلودلو په وجه د نورو نبیانو سربېره په شپږم آسمان کې موزونیت درلود، نو په دغه ملاقات کې دې ته اشاره ده چې څرنګه حضرت موسی علیه السلام د شام په هیواد کې د جبارینو سره د جهاد او قتال لپاره ولېږل سو او الله جل جلاله هغه ته فتح ورکړه همدارنګه رسول الله صلی الله علیه وسلم به هم د دین د دښمنانو سره د جهاد او قتال دپاره د شام هیواد ته داخل سي، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د شام په هیواد کې د تبوک د غزا دپاره تشریف یووړ او د دومة الجندل رئیس د جزیې په ورکولو سره د صلح درخواست وړاندې کړ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه د صلح درخواست ومنی او څرنګه چې د شام هیواد د حضرت موسی علیه السلام څخه وروسته د حضرت یوشع علیه السلام په لاس فتح سو،

همدارنګه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه وروسته د حضرت عمر رضی الله عنه په لاس د شام ټول هیواد فتح سو، حضرت ابراهیم علیه السلام د الله جل جلاله خلیل دی په دې اعتبار زموږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه وروسته په ټولو نبیانو کې هغه تر ټولو افضل او اشرف دی نو هغه تر ټولو نبیانو سربېره په اووم آسمان کې وساتل سو، حضرت ابراهیم علیه السلام د کعبې باني (بنیاد اېښودونکی) هم دی ځکه په دغه آخرني ملاقات کې دې ته اشاره وه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به د وفات څخه مخکې د بیت الله شریفې حج وکړي او په پای کې به مکه مکرمه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس فتح سي.

علماؤ لیکلې دي، دلته دا احتمال دی چې په دغه شپه کې په آسمان کې د ټولو نبیانو جمع کولو پر ځای د دغه څو خاصو نبیانو جمع کول کافي وګڼل سول، د بلې خوا دا احتمال هم سته چې نور ټول نبیان دې هم جمع کړل سوي وي او په دغه وخت کې هغوئ ټول د خپل حیثیت او درجې سره سم پر مقاماتو باندې په آسمانو کې موجود وه مګر په یادونه کې یوازې د دغه څو خاصو او مشهورو نبیانو په آسمانو کې اکتفاء سوې وي او د پاته نبیانو یادونه اړینه ګڼل سوې نه وي.

ددې وروسته زه سدرة المنتهى ته ورسول سوم، سدرة المنتهى په اووم آسمان کې د بیرې یوه درخته ده چې د هغې رېښې په شپږم آسمان کې دي، د سدره معنی د بیرې د درختې ده او د منتهى معنی د هغه شي ده چې هلته د یو شي په رسېدو سره ودرول سي، د مځکې څخه چې کوم شي پورته ځي هغه پر سدرة المنتهى باندې درېږي او بیا لوړ خېژول کېږي، همدارنګه د ملاء اعلي څخه چې کوم شی راکښته کېږي هغه پر سدرة المنتهى باندې درول کېږي او بیا لاندې راوړل کېږي، یعنې دا هغه مقام دی چې د هغه وړاندې ملائکې هم نه سي تللای، دغه سعادت یوازې زموږ پیغمبر ﷺ ته تر لاسه سو چې رسول الله ﷺ ددغه مقام څخه هم وړاندې تشریف یووړ، د رسول الله ﷺ څخه ماسوا بل څوک ددغه ځای څخه وړاندې نه دی تللی.

(واذا ورقها آذان الفيلة) او دهغه بلګونه د فیل د غوږو په اندازه وې، په دغه جمله کې د فیلة لفظ په اصل کې د فیل جمع ده او د دیک پر وزن دی چې د دیک جمع ده، د سدرة المنتهى میوه د لویو لویو منګیانو برابر او د هغه بلګو ته د فیل د غوږونو په اندازه ویل د عوامو د پوهېدو او په عقل کې د راوستلو لپاره دي. حقیقت دادی چې په لفظي توګه نه خو ددغه درختې اوږدوالې په فهم کې راتلای سي او نه د میوو او بلګو اندازه لګول کېدای سي.

جبرائیل عليه السلام وویل: دا سدرة المنتهى ده، د حضرت جبرائیل عليه السلام دا ویل یا خو د رسول الله ﷺ ددغه مقام سره متعارف کول او ددې خبرې زیرى ورکول وو چې تاسو دغه مقام ته را رسېدلي یاست چې د ټول خلائق د عقل او علم منتهى ده او تر دې وړاندې ستاسو څخه ماسوا د بل چا رسېدل ممکن نه دي، یا د حضرت جبرائیل عليه السلام ددغه وینا مقصد دا عذر بیانول وو چې اوس هغه مقام راغلی دی چې تر هغه وړاندې ما ته هم د تللو اجازه او توان نسته ځکه زه ددغه ځای څخه وړاندې ستاسو ملګرتیا نه سم کولای.

دا د باطن دوې ویالې د جنت دي، په دې اړه طیبي رحمه الله لیکلي دي چې د جنت هغه دوې ویالې یو سلسبیل وو او دوهم کوثر وو، دغه دواړو ویالو ته باطن (پټ) په دې اعتبار ویل سوي دي چې هغه په جنت کې بهېږي او د هغه ځای څخه راوځي او ځینو حضراتو ویلي دي چې د جنت دغه دواړو ویالو ته باطن په دې اعتبار ویل سوي دي چې عقل د هغه د صفتو او ځانګړتیاوو او حقیقت ادراک نه سي کولای.

او دغه ظاهر دوې ویالې نیل او فرات دي، په دې اړه په ظاهره دا معلومېږي چې ددغه دواړو ویالو څخه مراد د مصر د نیل سند او د عراق د فرات سند مراد دي چې د هغه په اړه په حدیث کې دي چې دغه دواړه سندونه په اصل کې د سدرة المنتهى د ریښو څخه په راوتلو سره

ځکي ته راغلي دي او د ځکي په هغه سيمو كي بهيږي ، او ځينو حضراتو ويلي دي چي دغه دواړي ويالو په نيل او فرات سره تعبير كول يا خو د تشبيه په توګه دي چي د نيل او فرات اوبه د خوږوالي او ګټور كېدو په اعتبار د جنت د اوبو مشابه دي يا محض اسم اشتراک دی چي د ځکي د دوو سندو نوم نيل او فرات دی همدارنګه د جنت د دوو ويالو نوم هم نيل او فرات دی.

بيا ما ته بيت المعمور وښودل سو ، بيت المعمور هم د الله ﷻ كور دی چي د ملائكو قبله ده او په اووم آسمان كي واقع دی، د هغه محل او وقوع د خانه كعبې په شاوخوا كي دی كه چيري هغه ولويږي نو پر عين كعبه به راولويږي، په دې اړه يادونه په راتلونكي حديث كي راځي.

شېدې فطرت دی...الخ: د فطرت څخه مراد د اسلام دين دی چي الله ﷻ د هر انسان د پيدائش او خلقت بنياد ګرځولی دی، په شېدو او فطرت يعني د اسلام په دين كي مماثلت او مناسبت دادی چي څرنګه د اسلام دين د انسان روحاني او اعتقادي تخليف اوله خښته ده همدارنګه شېدې د انسان د بدني روزني بنيادي عنصر دی، همدغه شېدې دي چي په هغه سره د انسان د پېداكېدو سره د هغه روزنه پيل كيږي او بيا په شېدو كي چي كومي فطري ښېګڼي، پاكوالی، خوږوالي او ګټه ده نو له دې سره دين فطرت يعني اسلام ته ډېر مناسبت تر لاسه دی ځكه په لوړه نړۍ كي د دين او علم مثال د شېدو سره ګرځول سوی دی، او علماء وايي كه يو سړی په خوب كي ويني چي هغه شېدي څښني نو ددې تعبير به دا وي چي هغه سړي ته به د دين او علم څخه زيات برخه او بې شمېره ګټي تر لاسه كيږي .

ته او ستا امت به پر دغه فطرت ياست، دا د حضرت جبرائيل عليه السلام له خوا زيری وو چي رسول الله ﷺ د شېدو پياله اختيار كړل ، ځكه ثابته سول چي رسول الله ﷺ او د هغه د امت خلک به د دين او علم پر لار روان سي، د شېدو په مقابله كي شراب دي چي د هري خرابي بنياد ښودل سوي دي او رسول الله ﷺ د هغه په پرېښودو سره د خپل امت خلک يې په عامه توګه د بدۍ پر لار تللو څخه منع كړي دي ، په يو حديث كي دا منقول دي چي جبرائيل عليه السلام هم دا ويلي وه كه چيري تاسو د شرابو پياله اخيستې وای نو بيا به ستاسو په امت كي د فتنې او فساد يعني د ټولو خرابيو بنياد اېښودل سوی وای ، څرګنده دي وي چي د معراج پېښه د هغه زمانې ده كله چي شراب څښنل مباح وه، په خاصه توګه د جنت شراب چي رسول الله ﷺ ته په هغه وخت كي وړاندي كړل سول، د هغه حيثيت بل وو مګر ددې سربېره په لوړه نړۍ كي كوم شی چي د خرابۍ او بدۍ مثال وګرځول سو هغه شراب دي، اوس پاته سوه د عسلو خبره ، كه څه هم عسل يو پاک او نرم شی دی او هغه ته د شفاء ذريعه هم ويل سوي دي مګر ددې لطافت، پاكي او ګټي تر

شہدو زیاتي نه دي بلکه د هغه ثخه کمي دي، او ددې حیثیت هم د شپېدو په نسبت غیر اهم دی، ځکه رسول الله ﷺ د شہدو په مقابله کي عسلو ته هم ترجیح ور نه کړل، وړاندي چي کوم حدیث راغي په هغه کي د عسلو یادونه هم نسته یوازي د شہدو او شرابو د پیالې یادونه ده او ددغه حدیث ثخه دا معلومېږي چي د ذکر سوو شیانو پیالې د رسول الله ﷺ په وړاندي هغه وخت وړاندي کړل سوې کله چي رسول الله ﷺ د سدرة المنتهی سره وو،
حال دا چي د راتلونکي حدیث ثخه دا ثابتېږي چي دغه پیالې رسول الله ﷺ ته په بیت المقدس کي وړاندي کړل سوې ، علماؤ لیکلي دي چي دغه پیالې رسول الله ﷺ ته دوه واره وړاندي کړل سوي دي یو وار په مسجد اقصی کي د لمانځه ثخه د فارغه کېدو وروسته ، هغه وخت یوازي دوې پیالې وړاندي کړل سوې یعني یوه د شہدو او یوه د شرابو، لکه چي په تېر سوي حدیث کي ذکر دي، او دوهم وار په آسمان کي د سدرة المنتهی سره درې پیالې وړاندي کړل سوې چي په هغو کي یوه پیاله د شہدو، یوه د عسلو او یوه د شرابو وه .
ته بیا خپل پروردګار ته ورسه او د خپل امت لپاره په پنځو لمونځو کي هم د کمي درخواست وکړه، په دې اړه خطابي رحمة الله علیه ویلي دي : د حضرت موسی علیه السلام په وار وار د رسول الله ﷺ ، الله جل جلاله ته استول او د هغه په مشوره الله جل جلاله ته د لمونځو په شمېر کي د کمي درخواست کول، ددې خبري نښه ده چي حضرت موسی علیه السلام ته د مخکي ثخه دا معلومه وه چي د الله جل جلاله له خوا د لمونځو د فرضیت کوم ابتدائي حکم چي صادر سوی دی هغه د وجوب قطعي په توګه نه دی، په هغو کي د بدلون امکان سته ، که چیري حضرت موسی علیه السلام ته دا خبره معلومه نه وای نو هغه به په وار وار د کمي کولو مشوره نه ورکولای او د رسول الله ﷺ له خوا په وار وار د کمي درخواست کول او هر وار د هغه درخواست قبلېدل هم ددې دلیل دی چي د الله جل جلاله لومړنی حکم د وجوب په توګه نه وو ځکه کوم حکم چي د وجوب په توګه جاري کیږي په هغه کي د کمي امکان نه وي، ملا علي قاري رحمة الله علیه د خطابي رحمة الله علیه دغه قول د طیبي رحمة الله علیه په حواله نقل کولو ثخه وروسته د خپل ځان ثخه هم لیکنه کړې ده چي خلاصه یې داده: د هغه په نزد د خطابي خبره وزن لرونکې نه ده ، د هغه وینا ده چي د کمي درخواست کول په اصل کي ددې خبري نښه وه چي د الله جل جلاله حکم د وجوب په توګه وو ځکه چي کوم شی واجب نه وي په هغه کي د کمي درخواست کولو اړتیا نه وي او په دې اړه صحیح خبره هغه ده چي ځینو حضراتو نقل کړې ده چي الله جل جلاله په پیل کي پنځوس لمونځونه فرض کړي وه بیا د خپلو بندګانو پر حال په رحم کولو سره د پنځو لمونځو حکم جاري او نافذ کړ لکه چي په نورو احکامو کي هم د بدلون او

منسوخې عمل سوی دی.

اسراء او د معراج ذکر

﴿۵۶۱۳﴾: وَعَنْ ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت ثابت بناني رحمه الله څخه روایت دی چي انس رضي الله عنه روایت وکړ چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

أُتِيتُ بِالْبُرَاقِ وَهُوَ دَابَّةٌ أَبْيَضُ طَوِيلٌ فَوْقَ الْحِمَارِ وَدُونَ الْبَغْلِ يَقَعُ حَافِرَهُ عِنْدَ

ما ته براق راوستل سو، دا دسپین رنګ یو حیوان وو، چي تر خره لوړ او تر غاتري کښته وو، د هغه قدم د نظر تر حده پوري پورته کیدی

مُنْتَهَى طَرْفِهِ فَرَكِبْتُهُ حَتَّى أَتَيْتُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ فَرَبَطْتُهُ بِالْحَلْقَةِ الَّتِي يَرْبِطُ بِهَا

زه پر هغه سپور سوم او بیت المقدس ته راغلم او ما براق پر هغه حلقه وتړی چي د هغه سره به

الْأَنْبِيَاءُ قَالَ ثُمَّ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَصَلَّيْتُ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجْتُ فَجَاءَنِي

انبیاؤو براقونه تړل، بیا زه په مسجد اقصی کي داخل سوم دوه رکعته لمونځ مي وکړ بیا زه د مسجد څخه دباندي راووتم او ما ته راوړل

جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ فَاخْتَرْتُ اللَّبَنَ فَقَالَ

جبرائیل علیه السلام یوه پیاله د شرابو او یوه پیاله د شیدو ، ما د شیدو پیاله واخیستل، وویل

جِبْرِيلُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَرْتَ الْفِطْرَةَ ثُمَّ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ وساق

جبرائیل علیه السلام: تا فطرت (یعني دین اسلام) اختیار کړ او بیا جبرائیل علیه السلام زه د آسمان په لور

مثل معناه قال فَإِذَا أَنَا بِآدَمَ فَرَحَّبَ بِي وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ وقال في السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ

بوتلم ددې څخه وروسته انس رضي الله عنه د تیر سوي حدیث هم معنا حدیث بیان کړ او بیا یې وفرمایل: رسول الله ﷺ وفرمایل: ما آدم علیه السلام ولیدی هغه ما ته وویل هر کله راسې او وه یې ویل زما لپاره دعاء وکړه، او د دریم آسمان حال بیانولو سره رسول الله ﷺ وفرمایل:

فَإِذَا أَنَا بِيُوسُفَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا هُوَ قَدْ أُعْطِيَ شَطْرَ الْحُسْنِ فَرَحَّبَ وَدَعَا

هلته ما ته یوسف علیہ السلام په نظر راغلی چي هغه ته الله تعالی د دنیا نیم حسن ورکړی دی، هغه راته هم مرحبا وویل او زما لپاره یې د خیر دعاء وکړل،

لِي بِخَيْرٍ ولم يذكر بكاء موسى صلى الله عليه وسلم وقال في السماء السابعة

انس رضی اللہ عنہ په دې لړی کې د موسی علیہ السلام د ژړا ذکر ونه کړ، د اووم آسمان په اړه رسول الله ﷺ وفرمایل:

فَإِذَا أَنَا بِإِبْرَاهِيمَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْنِدًا ظَهْرَهُ إِلَى الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ وَإِذَا هُوَ

ناڅاپه هلته د حضرت ابراهیم علیہ السلام سره یو ځای سوم چي ملا یې د بیت المعمور سره لګولې وه،

يَدْخُلُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ لَا يَعُودُونَ إِلَيْهِ ثُمَّ ذَهَبَ بِي إِلَى السِّدْرَةِ

په بیت المعمور کي هره ورځ اویا زره ملائکي داخلیږي او کومي ملائکي چي یو وار داخلي سي هغوئ ته دویم وار د داخلیدو موقع نه سي ورکول کیدلای، بیا زه سدرة المنتهی ته بوتلل سوم

الْمُنْتَهَى وَإِذَا وَرَقُهَا كَآذَانِ الْفِيلَةِ وَإِذَا ثَمَرُهَا كَالْقِلَالِ قَالَ فَلَمَّا غَشِيَهَا مِنْ أَمْرِ

ددغه درختي پاڼي د فیل د غوږونو برابر دي او ددې میوې د منګیانو برابري دي، سدرة المنتهی د الله جل جلالہ په حکم هغه شی پټ کړی دی څه سره چي

اللهِ مَا غَشِيَ تَغَيَّرَتْ فَمَا أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللهِ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَنْعَتَهَا مِنْ حُسْنِهَا

الله تعالی د هغه پټول مناسب وګڼل چي د هغه علم الله تعالی ته دی، ددې څخه وروسته د سدرة المنتهی حالت بدل سو او اوس هیڅوک د الله تعالی د مخلوقاتو څخه د هغه ښکلا نه سي بیانولای،

فَأَوْحَى إِلَيَّ مَا أَوْحَى فَفَرَضَ عَلَيَّ خَمْسِينَ صَلَاةً فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فَنَزَلْتُ إِلَى مُوسَى

بیا الله تعالی ما ته وحي راولیږل، بیا پر ما پنځوس لمنځونه فرض سول په شپه او ورځ کي، زه را کښته سوم او موسی علیہ السلام ته راغلم،

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا فَرَضَ رَبُّكَ عَلَى أُمَّتِكَ قُلْتُ خَمْسِينَ صَلَاةً قَالَ

هغه را څخه پوښتنه وکړه ستا پروردګار ستا پر امت څه فرض کړل، ما ورته وویل په شپه او ورځ کي پنځوس لمنځونه، موسی علیہ السلام وویل:

ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا يُطِيقُونَ ذَلِكَ فَإِنِّي قَدْ بَلَوْتُ بَنِي

خپل پروردګار ته ولاړ سه او د تخفیف خواست وکړه ځکه چي ستا امت دومره طاقت نه لري ، ما

إِسْرَائِيلَ وَخَبَرْتُهُمْ قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَى رَبِّي فَقُلْتُ يَا رَبِّ خَفِّفْ عَلَى أُمَّتِي فَحَطَّ

بني اسرائیل ازمویلي دي او د هغوئ امتحان مي اخیستی دی ، زه بیرته ولاړم او عرض مي وکړ اي پروردګاره ! زما پر امت اساني وکړې او په لمنځونو کي کمي راکړې ،

عَنِّي خَمْسًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقُلْتُ حَطَّ عَنِّي خَمْسًا قَالَ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا يُطِيقُونَ

نو الله تعالی پنځه لمنځونه کم کړل ، موسی علیه السلام راته وویل ستا امت دومره طاقت نه لري

ذَلِكَ فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ قَالَ فَلَمْ أَزَلْ أَرْجِعُ بَيْنَ رَبِّي تَبَارَكَ

ته بیا خپل پروردګار ته ورسه او کمي وغواړه ، رسول الله ﷺ وفرمایل : کله چي زه د خپل پروردګار او موسی علیه السلام په منځ کي تلم راتلم

وَتَعَالَى وَبَيْنَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى قَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّهُنَّ خَمْسُ صَلَوَاتٍ كُلَّ

او د کمی لړۍ جاري وه تر دې چي الله تعالی وفرمایل : اي محمد ! دا پنځه لمنځونه په شپه او

يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ لِكُلِّ صَلَاةٍ عَشْرٌ فَذَلِكَ خَمْسُونَ صَلَاةً وَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا

ورځ کي فرض سوي دي او په دې کي د هره لمانځه ثواب د لسو لمونځو برابر دی ، داسي دا پنځه لمنځونه په ثواب کي د پنځوسو لمنځونو برابر دي ، چا چي د نیکي اراده وکړه او د یو عذر په سبب یې هغه ونه کړلای سوه

كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةً فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرًا وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ

نو د هغه په حساب کي یوازي په اراده سره یوه نیکي لیکل کیږي او هر کله چي هغه نیکي وکړي نو د هغه په حساب کي لس نیکۍ لیکل کیږي ، او څوک چي د خراب کار اراده وکړي او هغه ونه کړلای سي یا وه یې نه کړي

تُكْتَبْ له شَيْئًا فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ سَيِّئَةً وَاحِدَةً قَالَ فَنَزَلْتُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى

نو هیڅ یې نه لیکل کیږي ، او که هغه خراب کار وکړي نو یوازي یوه بدي د هغه په حساب کي لیکل کیږي ، د دې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمایل : زه د رب العزت د دربار څخه راکښته

مُوسَى صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ

سوم او حضرت موسی علیه السلام ته راورسیدم او هغه مي حقیقت څخه خبر کړ هغه بیا هم هغه مشوره راکړه چي خپل پروردګار ته ورسه او د کمي خواست ورته وکړه،

فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَقُلْتُ قَدْ رَجَعْتُ إِلَى رَبِّي حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ. رواه مسلم

رسول الله ﷺ وفرمایل: ما حضرت موسی علیه السلام ته وویل: زه په څو څو واره د الله جل جلاله په دربار کي حاضر سوم اوس خو هلته د ورتلو څخه ما ته حیا راځي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱\ ۱۴۵، رقم: ۲۵۹- ۱۶۲.

تشریح: بیا زه مسجد اقصی ته داخل سوم، په دې اړه ملا علي قاري رحمه الله لیکلي دي چي پر اسراء یعني تر تر مسجد اقصی پوري پر سفر باندي د ټولو اتفاق دی او هیچا د هغه د واقعیت څخه انکار نه دی کړی مګر د مسجد اقصی څخه تر آسمان پوري سفر یعني د معراج په پېښنه کي ځینو کسانو لکه معتزله، اختلاف کړی دی او د هغوئ دغه اختلاف هم د پخواني علماؤ د دغه نظریې منلو سره دی چي په آسمان کي خرق او التیام محال دی.

او دوه رکعته لمونځ مي وکړ: دا د تحیة المسجد دوه رکعته وه چي رسول الله ﷺ په مسجد اقصی کي د داخلېدو وروسته ادا کړل او صحیح خبره داده چي دا د هغه لمانځه یادونه ده چي په هغه کي رسول الله ﷺ امامت وکړ او د نورو نبیانو علیهم السلام چي د رسول الله ﷺ په اکرام کي په بیت المقدس کي جمع کړي وه د رسول الله ﷺ اقتداء کړې وه، راوي په دغه وخت کي د امامت یادونه یا د اختصار له کبله ونه کړل او یا یې ذکر کول هېر سول لکه څرنګه چي په مخکني حدیث کي د رسول الله ﷺ مسجد اقصی ته د تللو یادونه هم نسته.

جبرائیل رحمه الله ما ته یوه پیاله د شرابو او یوه پیاله د شېدو راوړل، کیدای سي چي راوي دلته د اختصار څخه په کار اخیستلو یوازي د دوو پیالو یادونه وکړل او دریمه پیاله یعني د عسلو د پیالې یادونه یې ضروري ونه ګڼل او څرنګه چي مخکي بیان سول دا هم ممکن ده چي په مسجد اقصی کي د رسول الله ﷺ په وړاندي دوې پیالې یعني د شرابو او د شېدو پیالې راوړل سوي وي مګر په آسمان کي درې پیالې وړاندي سوي وي چي په هغو کي یوه پیاله د عسلو وه.

بیا موږ آسمان ته پورته کړل سو، دا د (ثم عرج بنا الی السماء) لفظ ژباړه ده، په دغه جمله کي د عرج لفظ د عین او راء په زور سره دی لکه چي نووي او سیوطي رحمة الله علیهما لیکلي

دي، په دغه صورت کي د عرج فاعل يا خو حضرت جبرائيل عليه السلام دی يا دا چي رسول الله ﷺ مخکي د بنا لفظ فرمايلي دی ځکه د عرج فاعل الله جل جلاله سو، مطلب دا چي بيا الله جل جلاله زه او جبرائيل عليه السلام آسمان ته ورسولو، او دا هم ممکن ده چي د بنا لفظ د تعجب لپاره وي نو بيا د عرج فاعل حضرت جبرائيل عليه السلام کيږي، په يوه نسخه کي د عرج لفظ مجهول نقل سوی دی، په دغه صورت کي به ژباړه داسي وي: بيا موږ لوړ آسمان ته ورسول سوو.

حضرت يوسف عليه السلام مي وليدی چي هغه ته نيمه ښکلا ورکړل سوې وه، د نيمي ښکلا څخه څه مراد دی، په دې اړه صحيح او تحقيقي قول دادی چي رسول الله ﷺ دا څرګنده کړل چي د حضرت يوسف عليه السلام په زمانه کي څومره ښکلا په ټولو خلکو کي وه د هغه نيمه برخه يوازي حضرت يوسف عليه السلام ته ورکړل سوې وه، او ځينو حضراتو ددغه جملې څخه د رسول الله ﷺ دا مراد بيان کړی دی چي حضرت يوسف عليه السلام ته زما د ښکلا نيمه برخه ورکړل سوې ده يعني رسول الله ﷺ ته چي کومه ښکلا ورکړل سوې ده د هغه نيمه برخه حضرت يوسف عليه السلام ته ورکړل سوې وه، ددې څخه دا خبره څرګنده سول چي حضرت يوسف عليه السلام په ښکلا او جمال کي زموږ تر پيغمبر ﷺ زيات نه وو بلکه ډېرو علماؤ ليکلي دي چي رسول الله ﷺ تر حضرت يوسف عليه السلام د ډېري ښکلا او جمال خاوند وو، او ددې يو دليل دا بيان سوی دی چي د حضرت يوسف عليه السلام په اړه دا هيڅ ځای نه دي راغلي چي د حضرت يوسف عليه السلام د صورت د جمال عکس په مثل د هنداري پر دېوال لوېدی او مخته شيان به معلومېدل حال دا چي د رسول الله ﷺ په اړه دا نقل سوي دي چي د رسول الله ﷺ جمال دا ډول وو، دا بېله خبره ده چي الله جل جلاله د رسول الله ﷺ ددغه جمال ډېره برخه د رسول الله ﷺ په صحابوو کي پټه اېښې وه که داسي نه وای نو د رسول الله ﷺ د مخ ښکلا او نور به د خپلي پوره ځلا سره څرګند وای. هيچا به توان نه درلودای او نه به هيچا ته د رسول الله ﷺ د نوراني مخ د ليدني سعادت تر لاسه کېدای، حال دا چي د حضرت يوسف عليه السلام کوم حسن او ښکلا چي وه هغه د ټولو په وړاندي څرګنده وه، او په هغه کي هيڅ برخه پټه نه وه ساتل سوې، په دې اړه شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمة الله عليه يوه بله خبره ليکلې ده، د هغه وينا ده، د حضرت يوسف عليه السلام په شان کي او د هغه د حسن او ښکلا په تعريف کي چي کومي خبري منقول او ثابت دي په هغو کي ځيني شيان داسي دي چي په ذهن کي دا خبره اچوي چي د حضرت يوسف رحمة الله عليه حسن او جمال بې مثله وو لکه چي د معراج د پېښي سره اړوند په يوه روايت کي منقول دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل: په هغه شپه ما يو سړی (يعني حضرت يوسف عليه السلام) هم وليدی او د هغه سره يو ځای سوم چي د قدرت تر ټولو ښکلی تخليق وو چي د الله جل جلاله

په مخلوق کي تر ټولو زيات ښکلی وو ، لکه چي په ټولو ستورو کي سپوږمۍ تر ټولو زياته رو ښانه معلوميږي مګر بلي خوا ته هغه حديث هم سته چي ترمذي د حضرت انس رضی الله عنه څخه نقل کړی دی چي الله جل جلاله هيڅ نبي او رسول داسي نه دی را استولی چي ښکلی او خوش آوازه نه وي او تر ټولو زيات ښکلی او خوش آوازه ستاسو پيغمبر صلی الله علیه وسلم وو ،

او کوم چي د معراج د پېښې ددغه حديث تعلق دی چي شيخ عبدالحق دهلوي رحمة الله علیه وړاندی کړی دی نو دا ويل کيدای سي چي رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل ځان په بهلولو سره دا خبره فرمايلې ده يعني د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطلب دا وو چي د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ماسوا په ټول مخلوق کي تر ټولو زيات ښکلی حضرت يوسف علیه السلام وو او ددغه تاويل امکان داسي هم کيدای سي چي خبري کوونکی په عمومي خطاب کي داخل نه وي، شيخ ابن حجر مکي رحمة الله علیه د شمائل ترمذي په تشريح کي ليکلي دي : پر رسول الله صلی الله علیه وسلم د کامل ايمان څخه يوه برخه دا عقيده هم ده چي څومره ښکلا د رسول الله صلی الله علیه وسلم ذات اقدس او ظاهري شکل و صورت ته ورکړل سوې وه هغومره ښکلا او جمال د هيڅ انسان ذات او ظاهري شکل ته نه وه ورکړل سوې ، څومره فضل او کمال چي د رسول الله صلی الله علیه وسلم په باطن کي ايښودل سوی وو دومره فضل او کمال د بل هيڅ انسان په باطن کي نه وو ، د يو انسان ظاهر د هغه د باطن مظهر وي ځکه نو څرنګه چي د رسول الله صلی الله علیه وسلم باطن بې مثله وو همدارنګه ظاهر يې هم بې مثله وو، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ظاهري او باطني ښکلا په تعريف کي دا خبره د اصول درجه لري چي د الله جل جلاله څخه ماسوا د فضل او کمال چي نوري څومره مرتبې او درجې کېدای سي هغه ټولي د رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره ثابتي دي او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه زيات نه بلکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم برابر هيڅ کامل انسان تر ننه پوري پيدا سوی نه دی او نه به په راتلونکي کي پېدا سي .

کسي بحسن وملاحت بيار مانرسد ترا درين سخت انکار کارما نرسد

هزار نقد بـــــازار کائنات آرند يکي بسکه صاحب عيار مانرسد

دغه حقيقت په يو بل انداز کي يو شاعر داسي بيا کړی دی :

يا صاحب الجمال ويا سيد البشر من وجهک المنير لقد نور القــمر

لايمکـــــن الثناء کما کان حقه بعد از خدا بزرگ توئي قصه مختصر

سدرة المنتهی د الله جل جلاله په حکم سره پټونکی شی پټ کړ، په دې اړه مختلف اقوال دي چي کوم شی سدرة المنتهی پټ کړی وو ، ځيني حضرات وايي چي بې شمېره ملائکو سدرة المنتهی راچاپېره کړې وه ، د هغوئ د وزرونو رڼا او ځلا پر ټوله درخته باندي د نور او جمال ښادرونه

اچولي وه او ځيني حضرات وايي چي د الله ﷻ د جلال او عظمت نور د سرو زرو د پتنګانو په ډول پر هغه اوریدل چي تر هغه لاندي تروله درخته پټه سوې وه، ځينو حضراتو دا ويلي دي چي د سروزرو پتنګانو او نورو عجيبو شيانو چي د هغه حقيقت او کيفيت چا ته معلوم نه دی، سدرة المنتهی يې پټه کړې وه.

بيا الله ﷻ چي کومه وحي غوښتل، ما ته يې راولېږل، دا هغه وخت دی چي رسول الله ﷺ د الله ﷻ دربار ته نژدې ورسېدی او د نور السماوات والارض جمال يې د حجاب څخه وليدی او بېله واسطې په کلام الهي او وحي سره ونازول سو، هغه کلام څه وو او هغه وحي په کومو الفاظو کي وې، دا يو راز دی چي د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ څخه ماسوا بل څوک نه په پوهيږي، د ادب او احتياط تضاضا ده چي دا مبهم او مجمل وساتل سي او په دې اړه د وضاحت او پلټني هڅه ونه کړل سي.

الله ﷻ زما په وجه زما د امت لپاره پنځه لمونځونه کم کړل، د دغه حديث څخه څرګنديږي چي په پنځوسو لمونځو کي کومه کمي وسول هغه هر وار د پنځه پنځه لمونځو کمېدو په صورت کي وسول، حال دا چي په تېر سوي حديث کي هر وار د لس لس او په پای کي د پنځو لمونځو کمېدو يادونه سوې ده، نو کېدای سي چي دلته اصل عبارت داسي وي چي زما د امت په اړه پنځه او بيا پنځه لمونځونه کم کړل سول، يعني په هر وار پنځه پنځه کولو سره لس لمونځونه کم کړل سوي وي او په داسي به د تېر سوي حديث سره مطابقت پېداسي، مګر صحيح خبره داده چي هر وار د پنځو پنځو لمونځو کمېدل او په تېر سوي حديث کي د اوږدوالي څخه د ساتني لپاره هر وار د پنځو پنځو يادونه کولو پر ځای د لسو لسو ذکر کولو سره کلام مختصر کړل سو، د دې تائيد د دغه حديث د دغه الفاظو څخه هم کيږي چي رسول الله ﷺ وفرمايل: بيا زه حضرت موسی عليه السلام ته راغلم او هغه ته مي وويل چي زما په درخواست باندي پنځه لمونځونه کم کړل سول.

نو د هغه په حساب کي هغه نيکي لس برابر ليکل کيږي: يعني نيکي خو يوه کوي مګر د هغه په عملنامه کي ثواب د لسو نيکيو ليکل کيږي، په قرآن کريم کي الله ﷻ دغه زيری داسي ورکړی دی: (من جاء بالحسنة فله عشر امثالها) څوک چي يوه نيکي وکړي نو هغه ته به د لسو نيکيو ثواب ورکول کيږي.

او په غير حرم کي د زياتېدو دا تر ټولو ادنا درجه ده يعني د حرم شريف څخه ماسوا په نورو ځايو کي کيدونکي يو نيک عمل چي څو برابر زيات د ثواب وعده فرمايل سوې ده په هغه کي

لس برابر تر ټولو ادنا درجه ده، د نورو حدیثو څخه ثابته ده چي په ځینو صورتو کي پر یو عمل باندي تر لس برابر زیات تر دې چي تر اووه سوه پوري ثواب ورکول کیږي بلکه د صدق او اخلاص د حیثیت او کیفیت په اندازه تر اووه سوه هم زیات ثواب ورکول کیږي.

او بیا یې هغه بد کار ونه کړلای سو، نو د هغه په حساب کي هغه بدي نه لیکل کیږي، یعني که چیري یو سړی د یو بدکار کولو اراده وکړي او بیا د یو وجه ماسوا یا په یو داسي سبب سره چي مباح وي هغه بدکار ونه کړي نو د هغه په عملنامه کي هیڅ بدي نه لیکل کیږي، په شرط ددې چي هغه اراده محض په سطحي توګه پیدا سوې وي په زړه کي ټینګه او پخه سوې نه وي او که چیري هغه د بدکار داسي اراده کړې وي چي د زړه په ټینګښت سره وه او بیا هغه بد کار ونه کړ نو کتل کیږي چي هغه د پخې ارادې سربېره هغه بدکار په کوم سبب ونه کړ که دا سبب وي چي هغه د ارادې څخه وروسته د هغه پر زړه باندي د الله جَلَّ جَلالُهٗ بېره غالبه سول او هغه محض د الله جَلَّ جَلالُهٗ د رضا لپاره هغه بد.کار ونه کړ نو په دغه صورت کي د هغه په عملنامه کي یوه بدي لیکل کیږي.

نو د هغه په حساب کي به یوازي هغه یوه بدي لیکل کیږي، ددې مطلب دادی چي څرنګه پر یوې نیکۍ کولو باندي په عملنامه کي لس نیکۍ لیکل کیږي همدارنګه پر یوې بدي کولو باندي په عملنامه کي هغه بدۍ لس برابر نه لیکل کیږي بلکه یوه بدي لیکل کیږي ځکه چي د کمیت په اعتبار بدي څو برابر کیږي او د الله جَلَّ جَلالُهٗ ارشاد دی:

ومن جاء بالسیئة فلا یجزي الا مثلها وهم لایظلمون، او څوک چي یوه بدي راوړي نو هغه ته به هم هغه سزا ورکول کیږي او پر هغوئ به ظلم نه کیږي.

او پر هغوئ به ظلم نه کیږي، ددې څخه څرګنده سول چي د بدۍ څو برابر نه کېدل د الله جَلَّ جَلالُهٗ د عدل اظهار دی حال دا چي د نیکۍ څو برابر کېدل د الله جَلَّ جَلالُهٗ فضل او مهرباني ده.

د معراج ذکر

﴿۵۶۱۴﴾: وَعَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ أَبُو ذَرٍّ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

حضرت ابن شهاب رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ څخه روایت کوي چي ابوذر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بیان وکړ چي رسول

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فُرِجَ عَنْ سَقْفِ بَيْتِي وَأَنَا بِمَكَّةَ فَنَزَلَ جِبْرِيلُ صَلَّى اللَّهُ

الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: زه په مکه کي وم چي زما د سرای بام خلاص کړل سو او د هغه څخه جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام راکښته سو

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَفَرَجَ صَدْرِي ثُمَّ غَسَلَهُ بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ جَاءَ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ

هغه زما سینه څیري کړل او د زمزم په اوبو سره یې پریولل، بیا د سرو زرو یو تالی را وړل سول

مُمْتَلِئٍ حِكْمَةً وَإِيمَانًا فَأَفْرَغَهُ فِي صَدْرِي ثُمَّ أَطْبَقَهُ ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي فَعَرَجَ بِي إِلَى

چي د حکمت او ایمان څخه ډکه وه هغه زما په سینه کي د ننه توی کړل سو، بیا زما سینه خپل ځای ته وروسته سوه، بیا جبرائیل علیه السلام زما لاس ونیوی زه یې بوتلم

السَّمَاءِ فَلَمَّا جِئْتُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا قَالَ جِبْرِيلُ لِخَازِنِ السَّمَاءِ افْتَحْ قَالَ مَنْ

د آسمان په لور، د دنیا آسمان ته چي را ورسیدو، جبرائیل علیه السلام د آسمان ساتونکی ته وویل دروازه خلاصه کړه ساتونکي پوښتنه وکړه څوک یې؟

هَذَا قَالَ هَذَا جِبْرِيلُ قَالَ هَلْ مَعَكَ أَحَدٌ قَالَ نَعَمْ مَعِي مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

جبرائیل علیه السلام وویل زه جبرائیل یم، ساتونکي بیا پوښتنه وکړه بل څوک هم درسره سته؟ جبرائیل علیه السلام وویل هو زما سره محمد ﷺ دی،

وَسَلَّمَ فَقَالَ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ فَلَمَّا فَتَحَ عَلَوْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَإِذَا رَجُلٌ قَاعِدٌ

ساتونکي بیا پوښتنه وکړه ایا دی رابلل سوی دی، جبرائیل علیه السلام وویل هو، کله چي دروازه خلاصه سوه نو موږ د دنیا آسمان ته ورسیدو، ناڅاپه پر یو سړي مي نظر ولویدی چي هلته ناست وو

عَلَى يَمِينِهِ أَسْوِدَةٌ وَعَلَى يَسَارِهِ أَسْوِدَةٌ إِذَا نَظَرَ قِبَلَ يَمِينِهِ ضَحِكَ وَإِذَا نَظَرَ قِبَلَ

او د هغه راسته خوا ته تور شیان دي او چپه خوا ته یې هم تور شیان دي هغه چي پر راسته خوا وکتل نو وه به یې خندل او چي چپه خوا ته به یې وکتل

شماله بَكَى فَقَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالِابْنِ الصَّالِحِ قُلْتُ لِجِبْرِيلَ مَنْ هَذَا

نو وه به یې ژړل، هغه راته وویل اې صالحه نبي او نیک بخته زویه: هر کله راسې، ما د جبرائیل علیه السلام څخه پوښتنه وکړه دا څوک دی؟

قَالَ هَذَا آدَمُ وَهَذِهِ الْأَسْوِدَةُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ نَسَمُ بَنِيهِ فَأَهْلُ الْيَمِينِ مِنْهُمْ

هغه راته وويل دا آدم عليه السلام دى او دا راسته او چپه خوا ته چي دا تور تور شيان دي دده د اولاد

أَهْلُ الْجَنَّةِ وَالْأَسْوِدَةُ الَّتِي عَنْ شِمَالِهِ أَهْلُ النَّارِ فَإِذَا نَظَرَ عَنْ يَمِينِهِ ضَحِكَ وَإِذَا

روحونه دي، په دوئ کي چي كوم خلك راسته خواته دي هغه جنتيان دي او دا تور كوم چي چپه خوا ته ناست دي هغه دوږخيان دي، آدم عليه السلام چي راسته خوا ته وګوري نو خوشحاله سي او

نَظَرَ قِبَلَ شِمَالِهِ بَكَى حَتَّى عَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةِ فَقَالَ لِخَازِنِهَا افْتَحْ فَقَالَ

وخاندي او كله چي چپه خوا ته وګوري نو خفه سي او په ژړا سي، بيا جبرائيل عليه السلام زه دويم آسمان ته بوتلم او د هغه ساتونكي ته يې وويل دروازه خلاصه كړه، ساتونكي هم هغه

لَهُ خَازِنُهَا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُ قَالَ أَنَسٌ فَذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ فِي السَّمٰوَاتِ آدَمَ

پوښتني ځيني وكړې، د انس رضي الله عنه بيان دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم په آسمانونو كي آدم عليه السلام،

وَإِدْرِيسَ وَمُوسَى وَعِيسَى وَإِبْرَاهِيمَ صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَيْهِمْ وَلَمْ يُثْبِتْ كَيْفَ

ادريس عليه السلام، موسى عليه السلام، عيسى عليه السلام او ابراهيم عليه السلام سره د ملاقات كولو ذكر وكړ، مګر د هغوئ

مَنَازِلُهُمْ غَيْرَ أَنَّهُ ذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ آدَمَ فِي السَّمٰوَاتِ الدُّنْيَا وَإِبْرَاهِيمَ فِي السَّمَاءِ

د مقاماتو او منازلو كيفيت يې بيان نه كړ، يوازي د آدم عليه السلام سره په لومړني آسمان كي د يو ځاى كيدو ذكر يې وكړ، او په آسمان كي يې د حضرت ابراهيم عليه السلام ليدل ظاهر كړل،

السَّادِسَةِ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي ابْنُ حَزْمٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَأَبَا حَبَّةَ الْأَنْصَارِيَّ

ابن شهاب رضي الله عنه وايي ما ته ابن حزم رضي الله عنه ښودلي دي چي ابن عباس رضي الله عنه او ابو حبه انصاري رضي الله عنه

كَانَا يَقُولَانِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ عُرِجَ بِي حَتَّى ظَهَرْتُ لِمُسْتَوَى

ويل چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: زه وخېژول سوم تر دي چي زه يو هوار او لوړ ځاى ته ورسيدم

أَسْمَعُ فِيهِ صَرِيفَ الْأَقْلَامِ قَالَ ابْنُ حَزْمٍ وَأَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ

هلته د قلمونو د ليكلو اوازونه راتلل ، ابن حزم او انس وايي نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَفَرَضَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى أُمَّتِي خَمْسِينَ صَلَاةً فَرَجَعْتُ بِذٰلِكَ حَتَّى

بيا الله تعالى زما پر امت پنځوس لمنځونه فرض کړل او زه د هغه لمنځونو د حکم سره د الله ﷻ د دربار څخه راوګرځېدم

مَرَرْتُ عَلَى مُوسَى فَقَالَ مَا فَرَضَ اللّٰهُ لَكَ عَلَى أُمَّتِكَ قُلْتُ فَرَضَ خَمْسِينَ صَلَاةً

او پر موسى عليه السلام تير سوم ، هغه پوښتنه وکړه ستا په ذريعه الله تعالى ستا پر امت څه فرض کړل، ما ورته وويل پنځوس لمنځونه يې فرض کړل،

قَالَ فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ ذٰلِكَ فَرَاجَعْتُ فَوَضَعَ شَطْرَهَا فَرَجَعْتُ

موسى عليه السلام راته وويل خپل پروردګار ته بيرته ولاړ سه ستا امت دومره طاقت نه لري چي پنځوس لمنځونه ادا کړي ، زه د الله ﷻ په دربار کي حاضر سوم او په هغه کي د څو لمنځو کمي

إِلَى مُوسَى قُلْتُ وَضَعَ شَطْرَهَا فَقَالَ رَاجِعْ رَبَّكَ فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ فَرَاجَعْتُ

وکړل سول ، بيا زه موسى عليه السلام ته راغلم ورته وه مي ويل د هغه يو څه برخه معاف کړل سوه ، موسى عليه السلام راته وويل بيا خپل پروردګار ته ولاړ سه ستا د امت دومره توان نسته چي دا هم ادا کړلای سي ، بيا ولاړم

فَوَضَعَ شَطْرَهَا فَرَجَعْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ ذٰلِكَ

او يو څو نور لمنځونه راته معاف کړل سول ، ددې څخه وروسته بيا موسى عليه السلام ته راغلم هغه راته وويل بيا خپل رب ته ورسه ستا امت ددومرة طاقت هم نه لري .

فَرَاجَعْتُهُ فَقَالَ هِيَ خَمْسٌ وَهِيَ خَمْسُونَ لَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ فَرَجَعْتُ إِلَى

زه بيا ولاړم نو الله تعالى وفرمايل پنځه لمنځونه فرض سوي دي چي په ثواب کي د پنځوسو لمنځونو برابر دي او زما قول نه بدليږي يعني زه به د پنځوسو لمنځونو ثواب درکوم، که څه هم چي د هغه په شمير کي کمي سوې ده، ددې څخه وروسته زه راغلم

مُوسَى فَقَالَ رَاجِعْ رَبَّكَ فَقُلْتُ اسْتَحْيَيْتُ مِنْ رَبِّي ثُمَّ انْطَلَقَ بِي حَتَّى انْتَهَى بِي

موسى عليه السلام ته هغه بيا زما ليږل غوښتل خو ما ورته وويل اوس ما ته د خپل پروردګار څخه حيا راځي ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل : زه ورسول سوم

إِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَغَشِيَهَا أَلْوَانٌ لَا أَدْرِي مَا هِيَ ثُمَّ أُدْخِلْتُ الْجَنَّةَ فَإِذَا فِيهَا جنابذ اللُّؤْلُؤِ وَإِذَا تُرَابُهَا الْمِسْكُ. متفق عليه.

سدرة المنتهى ته پر هغه چې څه رنګونه وه زه يې نه سم ويلای چې هغه څه شي وه، بيا زه په جنت کې داخل کړل سوم په هغه کې ما د ملغلرو ګنبدي وليدلې او د جنت خاوره د مشک وه. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱\۴۵۸، رقم: ۳۴۹، ومسلم ۱۱\۱۴۸، رقم: ۲۶۳- ۱۶۳.

د لغاتو حل: فرج: اي ازيل. (ايسته سو، خلاص سو). اسودة: الشخص لانه يروى انه اسود من بعيد. نسم: وهي الروح او النفس. صريف الاقلام: اى صوتها عند الكتابة (د ليکنې په وخت کې د قلم برغ). جنابذ: وهي ما ارتفع من الشئ واستدار.

تشريح: د فُرِجَ، لفظ په تخفيف سره د مجهول صيغه ده او ځينو حضراتو په تشديد سره هم نقل کړې دی، په دواړو صورتو کې معنی يو ده، يعني حضرت جبرائيل عليه السلام د خوني د بام په ليري کولو سره د لوړي څخه راغلی، د اسراء او معراج د سفر پيل د کوم ځای څخه وسو، په دې اړه مختلف او متضاد روايتونه منقول دي، په ځينو روايتو کې د حطيم او په ځينو کې د حجر ذکر دی لکه چې د مخکني حديث څخه معلومه سوه، په ځينو روايتو کې د شعب ابو طالب ذکر دی او په ځينو رواتيو کې دا ذکر دی چې کله حضرت جبرائيل عليه السلام د رسول الله ﷺ د بېولو لپاره راغلی نو هغه وخت رسول الله ﷺ د بي بي ام هانئ په ځای کې د راحت پر بستر آرام کوی او دغه روايت زيات مشهور دی، په دغه ټولو روايتو کې غوره تطبيق هغه دی کوم چې په فتح الباري کې ليکلی دي يعني په دغه شپه کې چې د اسراء او معراج پېښه رامنځته سول نبي کريم ﷺ د بي بئ ام هانئ په خونه کې بېده وو چې په شعب ابي طالب کې واقع وو، حضرت جبرائيل عليه السلام د خوني د بام په څېرلو سره رسول الله ﷺ ته راغلی او د رسول الله ﷺ په وېښولو سره يې کعبې ته راوست چيري چې حطيم او حجر دی، رسول الله ﷺ په حطيم کې پروت وو او د خوب اثر ور باندي وو ځکه رسول الله ﷺ هلته بيا بېده سو ، حضرت جبرائيل عليه السلام بيا راويښ کړ او د شق صدر او نورو مرحلو څخه وروسته يې رسول الله ﷺ د مسجد حرام دروازې ته راوست ، هلته رسول الله ﷺ پر براق باندي په سپرېدو سره مسجد اقصی ته بوتلل سو نو د اسراء او معراج د سفر پيل په اصل کې د بي بي ام هانئ د کور څخه وسو چې رسول الله ﷺ خپل کور په دې اعتبار ورته وويل چې رسول الله ﷺ په هغه شپه په هغه کور کې مقيم وو .

او بيا زما سينه په يو ځای کولو سره برابره کړل سول، د شق صدر په اړه وضاحت په تېر

سوي فصل کي تېر سوی دی هلته چي د حديث کوم الفاظ وه د هغو څخه دا ظاهرېږي چي د رسول الله ﷺ زړه مبارک د سرو زرو په تالۍ کي پرېولل سو او د هغه وروسته د علم او ايمان څخه ډک کړل سو مګر دلته چي د حديث کوم الفاظ دي د هغو څخه دا معلومېږي چي مخکي د رسول الله ﷺ سينه مبارکه د زمزم په اوبو سره پرېولل سول او بيا د ايمان او حکمت څخه ډکه تالۍ راوړل سول او د هغه په سينه کي چپه کړل سول، په دغه دواړو خبرو کي ژور اختلاف نسته ، د پېښي ترتيب دا وو چي د رسول الله ﷺ سينه مبارکه څيري کړل سول بيا د زړه مبارک په راکښلو سره د زمزم په اوبو پرېولل سو بيا د ايمان او حکمت څخه ډکه تالۍ راوړل سول او په هغه ايمان او حکمت سره د رسول الله ﷺ زړه مبارک ډک کړل سو .

تر دې وروسته حضرت جبرائيل ؑ زما لاس ونيوی او زه يې آسمان ته وخېژولم، دلته نه خو د براق راوستلو او پر هغه باندي د رسول الله ﷺ د سپرتيا ذکر دی او نه مسجد اقصی ته د بېولو ذکر دی ، ځکه ځينو حضراتو دا رايه قائمه کړې ده چي اسراء او معراج دوې بېلي پېښي دي او دواړي پېښي په بېلو شپو کي رامنځته سوې ده او د براق سپرلۍ د اسراء په شپه وه حال دا چي د معراج په شپه کي د زينې په ذريعه آسمان ته تللی دی .

او دغه خلک چي د هغه راسته او چپه خوا ته ناست دي د هغه د اولاد روحونه دي، په دې اړه شارحينو ليکلي دي چي نقل سوي دي چي د مؤمنانو روحونه په عليين کي آرام کوي او د کافرانو روحونه په سجين کي بنديان دي، دلته دا سوال پيدا کيږي چي هغه ټول روحونه په يو ځای کي يعني په آسمان کي د حضرت آدم ؑ راسته او چپه خوا ته څرنګه جمع سول، ددې جواب دادی چي کيدای سي په يو ټاکلي وخت کي دغه روحونه د حضرت آدم ؑ په وړاندي راوړل کيږي او رسول الله ﷺ چي ددنيا آسمان ته ورسېدی او د حضرت آدم ؑ سره يې ولېدل نو دا هغه وخت وو چي کله ټول روحونه د حضرت آدم ؑ په وړاندي راوستل سوي وه او دا هم کيدای سي چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه کي د حضرت آدم ؑ راسته او چپه خوا ته کوم روحونه ليدلي وه هغه د هغه خلکو وه چي تر هغه وخته پوري په دنيا کي نه وه پيدا سوي او هغه روحونه خپل خپل اجسامو ته نه وه تللي، او کېدای سي چي ددغه دواړو د اوسېدو ځای د حضرت آدم ؑ راسته او چپه خوا وي، او حضرت آدم ؑ د هغه روحونو په انجام خبر وو چي کوم روحونه راسته خوا ته دي هغوئ په دنيا کي د نيکو اعمالو او نيکي عقيدې په درلودلو سره جنت ته ځي او کوم روحونه چي چپه خوا ته دي هغوئ په دنيا کي د خرابو عقيدو او بدو عملونو په اختيارولو سره دوږخ ته ځي .

او د حضرت ابرهيم عليه السلام سره په شپږم آسمان كي د ليدني يادونه يې وكړل، د حضرت شهاب رحمة الله عليه دغه روايت چي دا مفهوم ځيني اخيستل كيږي چي د معراج په شپه كي د حضرت ابراهيم عليه السلام د رسول الله ﷺ لېدنه په شپږم آسمان كي سوې وه ، دا د هغه روايت مطابق دى چي د حضرت انس عليه السلام څخه يو بل راوي حضرت شريک نقل كړى دى، ددغه روايتو څخه ماسوا د نورو ټولو روايتو څخه دا ثابتيږي چي د حضرت ابراهيم عليه السلام سره ليدنه په اووم آسمان كي سوې وه كه دا وويل سي چي د معراج پېښنه تر يو وار زيات پېښنه سوې ده نو په دغه صورت كي د متضادو روايتو څخه سوال نه پيدا كيږي مګر سوال هغه وخت پيدا كيږي كله چي دا وويل سي چي د معراج پېښنه يو وار پېښنه سوې ده لكه چي مشهور او معتمد قول دى ، په دغه صورت كي به د سوال جواب دا وي چي د معراج په اړه تر ټولو زيات قوي او صحيح روايت هغه دى چي په هغه كي بيان سوى دى چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه كي حضرت ابراهيم عليه السلام وليدى نو هغه د بيت المعمور سره شالګولې ناست وو او دا خبره بېله اختلافه ثابته ده چي بيت المعمور په اووم آسمان كي دى ، ددې څخه ماسوا دلته راوي ويلي دي چي رسول الله ﷺ ټولو آسمانو ته د رسېدو او هلته د حضرت آدم عليه السلام او حضرت ادريس عليه السلام او نورو سره د ليدني ذكر وفرمايه مګر دهغه منازل او مقامات يې بيان نه كړل ، ددې څخه دا خبره ثابتيږي چي راجح او د باور وړ روايت هغه ګرځول كيږي چي په هغه كي د هر نبي او رسول په اړه وضاحت ذكر دى چي د كوم نبي سره په كوم آسمان كي ليدنه وسول، خلاصه دا چي د آسمانو په تعين او د نبيانو سره د ليدني په اړه په حديثو كي اختلاف تر لاسه كيږي او هغه اختلاف د راويانو د اشتباه په وجه دى او دا هم كېداى سي چي رسول الله ﷺ د حضرت ابراهيم عليه السلام سره په شپږم آسمان كي هم ليدلي وي او په اووم آسمان كي هم، ځكه په ځينو روايتو كي په شپږم آسمان كي د ليدني يادونه ده او په ځينو روايتو كي په اووم آسمان كي دليدني يادونه ده .

چي هلته د قلمونو د ليكني آواز راتلى، دا د صريف الاقلام يادونه ده، صريف الاقلام د قلم هغه آواز ته وايي چي د ليكني په وخت كي پيدا كيږي، مطلب دا چي رسول الله ﷺ ته نور عروج وسو نو هغه لوړ مقام ته ورسېدى چيري چي د قضاء او قدر قلم بوخت وو، ملائكي د الهي چارو په لېكنه او د الله جل جلاله د احكامو د لوح محفوظ څخه په نقل كولو بوخت وې .

ځينو محققينو علماؤ د حديث د دغه جملې په وضاحت كي ليكلي دي چي د رسول الله ﷺ د ارشاد مقصد دادى چي د دغه تګ عروج په دوران كي هغه ځاى ته بوتلل سو چيري چي د مرتبې د رفعت په سبب هغه ځاى ته رسېدل هم په برخه سول چي د كائناتو د نظام قدرت، الهي

احکامو د صدرو او د مخلوق د ټول نظم بېله تشبېه مرکزي دفتر او صدر مقام دی، هغه ځای ته د رسول الله ﷺ څخه وړاندې هیڅوا ته تګ په برخه سوی نه دی، پاته سوه دا خبره چې هغه قلمونه څرنګه وه او د هغه شکل څه وو، نو ددې علم د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ څخه ماسوا بل چا ته معلوم نه دی، په دې اړه پلټنه کول پالتو دي، د قلم د حقیقت په اړه دا ښودل ضروري دي چې دا د هغه شي نوم دی چې د هغه څخه نقشونه او حروف پیدا کیږي او د هغه حقیقیت او حیثیت هر څه کېدای سي، د یو نوک لرونکي قلم په حقیقت کي داخل نه دی ځینو خلکو دلته د قلم په وضاحت کي د تاویل طریقه اختیار کړې ده او د هغه ظاهري معنی یې نه ده اخیستې مګر دا غیر مناسب خبره ده، یوازې په اعتقادي لحاظ د تاویل ګنجائش نسته، قلم د هغه پر ظاهري معنی محمول کول پکار دي او د قلم د وجود عقید درلودل ضروري دي او دا چې د هغه قلم د حقیقت او کیفیت عمل الله ﷻ ته وسپارل سي.

زما قول نه بدلیږي، د دغه الفاظو دوې معناوې کېدای سي یو خو دا چې ما د اجر او ثواب په اعتبار پنځه لمونځونه د پنځوسو لمونځو برابر کړه او په دې کي به هیڅ تبدیلي نه وي او دوهم دا چې ستا په وار وار ویلو سره ما د پنځوسو لمونځو پر ځای پنځه لمونځونه کړي دي او اوس به په دې کي څه کمي نه وي.

اوس زه د خپل پروردګار څخه شرمېږم، د رسول الله ﷺ مقصد دا وو چې کله الله ﷻ وفرمایل چې اوس په دې کي هیڅ تبدیلي نسته نو بیا دهغه په دربار کي حاضرېدل او د نوري کمي درخواست کول د حیاء خلاف دی، ددې څخه ماسوا ددې خبري څخه هم د رسول الله ﷺ شرم محسوس سو چې تر اوسه پوري مي د دومره کمی درخواست کړی دی او هر وار په رخصت اخیستلو سره راغلی یم او بیا په درخواست وړلو سره ورځم، نو رسول الله ﷺ، حضرت موسی ﷺ ته په داګه وویل چې اوس زه د کمي خواست کولو لپاره نه ځم.

هلته ما د غمیانو ګنبده ولېدل، د مسلم په یوه روایت کي داسي بیان سوی دی چې ما د جنت لېدنه کول چې ناڅاپه مي یوه ویاله ولېدل چې د هغه پر دواړو څوندو باندي لوی لوی د غمیانو ګنبدي وې، او دا مي هم ولېدل چې د جنت خاوره مشک وه او د هغه خوشبویي داسي وه لکه چې د مشکو خوشبویي، یا دا چې د جنت خاوره په اصل کي مشک ده او د هغه خوشبویي دومره زیاته ده چې په یو حدیث کي فرمایل سوې دي چې د جنت خوشبویي د پنځه سوه کالو مسافت پوري رسیږي.

سدرة المنتهى

﴿۵۶۱۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مسعود قال لَمَّا أُسْرِيَ بِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

د حضرت عبدالله بن مسعود ﷛ څخه روايت دى چي كله رسول الله ﷺ د شپې بوتلل سو

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْتُهِيَ بِهِ إِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَهِيَ فِي السَّمَاءِ السَّادِسَةِ إِلَيْهَا

نو سدرة المنتهى ته ورسول سو او سدرة المنتهى په شپږم آسمان كي ده او د مځكي څخه چي

يَنْتَهِي مَا يُعْرَجُ بِهِ مِنَ الْأَرْضِ فَيُقْبَضُ مِنْهَا وَإِلَيْهَا يَنْتَهِي مَا يُهْبَطُ بِهِ مِنْ

كوم شى پورته ويوړل سي هغه تر دې سدرة المنتهى پوري رسيږي او د دې ځاى څخه هغه بلاواسطه پورته وړل كيږي او كه يو شى

فَوْقِهَا فَيُقْبَضُ مِنْهَا قَالَ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى قَالَ فَرَاشٌ مِنْ ذَهَبٍ

د لوړه څخه راكښته كيږي نو هم دغه درختي ته راورسيږي، د دې څخه وروسته ابن مسعود دا آيت تلاوت كړ: (اذ يغش السدرة ....) هغه وخت چي پټه كړه سدره لره كوم شى چي پټه

قَالَ فَأُعْطِيَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثًا أُعْطِيَ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ

كړه، او ويلي دي رسول الله ﷺ هغه شى چي سدرة المنتهى يې پټه كړې ده د سروزرو پتنګان دي، د دې څخه وروسته ابن مسعود بيان وكړ چي

وَأُعْطِيَ خَوَاتِيمَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ وَغُفِرَ لِمَنْ لَمْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ مِنْ أُمَّتِهِ شَيْئًا الْمُقْحِمَاتُ. رواه مسلم.

د معراج په شپه رسول الله ﷺ ته درې شيان وركړل سول: پنځه لمنځونه، د سورة بقرې آخري اياتونه وركړل سول، او د امت محمدي لوى ګناهونه معاف كړل سول. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۱/۱۵۷، رقم: ۲۷۹- ۱۷۳.

د لغاتو حل: المقحمات: اي الكبائر المهلكات. (لوى ګناهونه)

تشريح: سدرة المنتهى په شپږم آسمان كي ده، د دغه جملې په اړه ځينو شارحينو ويلي دي چي دا د يو راوي وهم دى يعني په اصل حديث كي د حضرت ابن مسعود ﷛ څخه سدرة المنتهى په

اووم آسمان کي ذکر سوې ده مګر د هغه وروسته يو راوي په غلط فهمۍ سره يا په هېره د شپږم آسمان ذکر وکړ، تحقيقي خبره داده چي سدرة المنتهى په اووم آسمان کي ده، جمهورو راويانو دا نقل کړي دي، قاضي رحمه الله وويل: دا خبره زياته صحيح ده چي سدرة المنتهى په اووم آسمان کي ده د اکثرو علماؤ او محققينو همدغه قول دی، يو بل لوی محقق او محدث خليل ويلي دي: سدرة المنتهى په اووم آسمان کي ده چي پر ټولو آسمانو او جنت باندي خپره سوې ده، امام نووي رحمه الله ويلي دي: که چيري دا ومنل سي چي په دغه حديث کي د شپږم آسمان ذکر د يو راوي وهم نه دی بلکه د روايت اصل الفاظ دي نو په دغه صورت کي د دغه روايت او د هغه روايتو چي په هغو کي سدرة المنتهى په اووم آسمان کي ذکر دی، داسي مطابقت پيدا کړل سي چي د سدرة المنتهى ريښې په شپږم آسمان کي دي ځکه پر هغه د شپږم آسمان ذکر سوی دی، د سدرة المنتهى اصل ظهور او ښاخونه په اووم آسمان کي دي ځکه په ډېرو روايتو کي داسي ذکر سوي دي چي هغه په اووم آسمان کي ده.

هغه پر دغه سدرة المنتهى باندي ختميږي ...الخ: ددغه ټول عبارت مطلب دادی چي د مځکي څخه کوم شيان يعني د بندګانو اعمالو او دهغوئ روحونه د ملائکو په ذريعه لوړ وړل کيږي هغه ټول پر دغه سدرة المنتهى باندي درول کيږي، تر دې وړاندي ملائکو ته د تللو اجازه نسته ځکه د دغه ځای څخه هغه شيان د ملائکو پرته الله جل جلاله په خپل قدرت سره پورته کوي، همدارنګه کوم شيان چي د الله جل جلاله څخه پر مځکه نازليږي لکه اوامر، احکام، هغه ټول د لوړي خوا څخه په راتللو سره پر سدرة المنتهى باندي دريږي او هلته متعين ملائکي هغه شيان اخلي او لاندي يې رسوي، نو د مخلوق د علومو او د ملائکو د عروج آخري حد سدرة المتهى ده د دې څخه مخکي او د لوړ اجازه مقربو ملائکو ته هم نسته، دا يوازي زموږ د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ذات دی چي د سدرة المنتهى څخه هم د مخکي تللو شرف ور په برخه سو، بلکه رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه مقام ته تشريف يووړ چي د لامکان څخه هم ماوراء دی.

هغه وخت چي سدرة المنتهى يې پټه کړل کوم شی چي پټه کړل، دا د دغه آيت کريمه (اذ يغشى السدرة ...الخ) ژباړه ده، چي حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه د سدرة المنتهى د ذکر په مناسبت ووايه، يعني الله جل جلاله هم دغه شی مبهم وساتی کوم شی چي سدرة المنتهى پټه کړې ده او په دې کي دې ته اشاره ده چي هغه يو داسي شی دی چي د هغه په حقيقت هيڅوک نه سي پوهېدلای او نه څوک دا ښودلای سي چي هغه شی په مقدار او شمېر کي څومره دی او د کيفيت په اعتبار څرنګه دی او د مبهم انداز بيان مقصد د هغه شی مقصد او کثرت بيانول دی او په

مخکني حديث کي د رسول الله ﷺ ددغه الفاظو (لا ادري ما هيئته) زه نه پوهيږم چي د هغه هيئت څه وو، څخه هم دا مراد دی، نه دا چي واقعي د علم او ادراک نفي مراد ده، په يو بل روايت کي د سدرة المنتهی په اړه دا راغلي دي چي د هغې پر هره پاڼه يوه ملائکه ولاړه ده چي د الله ﷻ په تسبيح کي بوخته ده او په يوه روايت کي داسي دي چي د هغه پر ښاخونو او پاڼو باندي شنه مرغان جمع دي، ځينو حضراتو ويلي دي چي هغه شنه مرغان په اصل کي د انبياء عليهم السلام او اولياء الله روحونه دي.

هغه شی د سرو زرو پتنګان دي، د حضرت ابن مسعود ﷛ د هغه شي د سرو زرو په پتنګانو سره تعبير کول د هغه حقيقت او ماهيت بيانولو لپاره نه دي چي هغه شی په حقيقت کي د سروزرو پتنګان دي بلکه دا خو هغه محض د تشبيه په توګه ذکر کړي دي، مطلب دا چي بې شمېره ملائکي پر سدرة المنتهی باندي ټاکل سوي دي، د هغوئ د پښو ځلا داسي معلوميږي لکه د سروزرو پتنګانو چي سدرة المنتهی پټه کړې وي او په دغه تعبير کي د فراش استعمال پر سدرة باندي د نازلېدونکي نور اقدس حق تعالی په اړه د هغه ملائکي حيراني او سرګرداني ته اشاره کوي، په يوه روايت کي د جراد من ذهب، د سرو زرو د ملخانو الفاظ هم راغلي دي او دا هم د تمثيل او تشبيه په توګه دي ځکه کله چي ملخان پر يوې درختي باندي ودريږي نو سربېره تر هغه درخته د هغه لاندي پټه سي، همدارنګه د من ذهب الفاظ هم د ځلا څخه کنايه ده او کېدای سي چي د دغه الفاظو ظاهري او حقيقي معنی مراد وي يعني هغه پتنګان يا ملخان په حقيقت کي د سرو زرو وي ځکه چي د الله ﷻ د قدرت څخه هيڅ شی وتلی نه دی.

د معراج په شپه رسول الله ﷺ ته درې شيان ورکړل سول، حقيقت دا دی چي په دغه شپه کي علم او عمل، معرفت او حقائق د اسراء، فيوض او انورو برکاتو د ډول څخه دي چي عظيمي خزانې رسول الله ﷺ ته ورکړل سوې، د هغه لامحدوديت د حصر او شمار څخه لوړ دی، دغه درې شيان خو حضرت ابن مسعود ﷛ هغه بيان کړي دي چي د امت د تعلق څخه خاص شرف او کرامت لري او د هغه د خاص ارزښت په اعتبار د هغو ذکر کېدل ضروري هم وه.

د سورة بقرې آخري آياتونه ورکړل سول، دلته د آمن الرسول څخه تر پايه پوري آياتونه مراد دي، او د معراج په شپه د دغه آياتونو د ورکول کېدو مطلب دا دی چي د الله ﷻ د دغه دعاګانو د قبوليت پروانه ورکړل کوم چي په دغه آياتو کي مذکور دي، نو دا روايت د هغه روايت خلاف نه دی چي په صحيح مسلم او نورو کتابو کي منقول دي چي يوه ورځ حضرت جبرائيل ﷺ د رسول الله ﷺ سره ناست وو چي هغه ناڅاپه د دروازې خلاصېدو آواز واورېدی، حضرت جبرائيل ﷺ

لوړ وکتل او بيا يې وويل: دا يوه ملائکه ده چي د نن څخه مخکي هيڅکله مځکي ته نه وه راغلې ، ددې وروسته هغه نوي ملائکي رسول الله ﷺ ته سلام وکړ او رسول الله ﷺ ته يې وويل: تاسو ته دي مبارک وي ، ما دا زيری راوړی دی چي تاسو ته هغه دوه نورونه درکړل سوي دي چي ستاسو څخه مخکي هيڅ نبي ته نه دي ورکړل سوي، يو خو فاتحة الکتاب يعني سورة فاتحه او دوهم د سورة بقره آخري آياتونه، تاسو چي ددغه دواړو څخه کوم حرف وايا ست د هغه په عوض به ونازول سئ ، گويا د معراج په شپه ددغه آياتونه ورکول د هغه الهي ورکړي يوه برخه وه چي په هغه سره په دغه ارزښتناک وخت کي نازول سوی دي او د هغه يو يادگار پنځه لمونځونه دي، د مسلم او نورو په دغه روايت کي چي څه بيان سو يدي د هغه مقصد دادی چي د ملائکي د آسمان څخه راکښته کېدل رسول الله ﷺ ته د معراج په شپه کي د ورکړل سوي دغه آياتونو ارزښت او فضيلت څرگندولو او زيري ورکولو لپاره وو چي رسول الله ﷺ ته تر ټولو لوی شی ورکړل سوی دی، د رسول الله ﷺ څخه مخکي هيڅ نبي ته نه دی ورکړل سوی، په دغه صورت کي د دواړو روايتو په منځ کي سوال نه پيدا کيږي،

مگر دلته يو مشکل پيدا کيږي چي سورة بقره هغه سورت دی چي مدني ورته ويل سوي دي يعني دغه سورت په مدينه منوره کي نازل سوی دی حال دا چي د معراج پېښه د هجرت څخه مخکي د مکې مکرمې د هستوگني په وخت کي رامنځته سوې ده ، په نورو الفاظو د سورة بقره د آياتونو د معراج په شپه کي د ورکول کېدو مطلب دا سو چي دغه آياتونه مدني نه دي بلکه مکي دي، ددې جواب محدثينو او شارحينو دا ورکړی دی چي سورة بقره ته په دې لحاظ مدني نه دي ويل سوي دي چي د پيل څخه تر پايه پوري ددغه سورت ټول آياتونه په مدينه کي نازل سوي دي بلکه په دې اعتبار ورته ويل سوي دي چي ددغه دواړو آياتو څخه پرته نور ټول آياتونه په مدينه کي نازل سوي دي .

ابن ملک رحمه الله د حسن، ابن سيرين او مجاهد رحمة الله عليهم څخه دا قول نقل کړی دی چي الله جل جلاله د سورة بقره وحي د حضرت جبرائيل عليه السلام څخه پرته د معراج په شپه په خپله ورکړي دي،د دې مطلب دا سو چي ددغه حضراتو په نزد ټول سورة بقره مکي دي مگر د جمهورو مفسرينو او محدثينو قول دادی چي دغه ټول سورت مدني دی او ددغه قول په رڼا کي ددغه روايت مفهوم چي د سورة بقره آخري آياتونه د معراج په شپه کي ورکړل سول، ددې دا وضاحت وکړل سي چي د ورکول کېدو مطلب دا نه دي چي بذات خود دغه آياتونه د معراج په شپه کي رسول الله ﷺ ته ورکړل سول بلکه مطلب دادی چي د آياتونو الفاظ (غفرانک ...ترپايه) چي

کومه دعاء تقلين کړل سوې ده، رسول الله ﷺ او ددغه آياتونو ويونکو په حق کي ددغه دعاء د قبليدو فضيلت د معراج په شپه کي ورکړل سو.

او د رسول الله ﷺ د امت څخه د هغه سړي د لويو ګناهو معافي ورکړل سول...الخ، ددې مطلب دادی چي د معراج په شپه د امت د بخښني وعده وسول يعني دا چي الله ﷻ چا ته وغواړي بېله عذابه يې هم وبخښي که څه هم هغه د ګناه کبير کونکی وي مګر شرط دادی چي هغه شرک نه وي کړي، الله ﷻ وفرمايل: (ان الله لايغفر ان يشرک به ويغفر ما دون ذلک لمن يشاء)، الله ﷻ هغه ګناه نه بخښي چي څوک د هغه سره شريک جوړ کړل سي او ددې څخه ماسوا (نوري ګناوي) کله چي وغواړي بخښي يې.

نو د حديث ددغه جملې څخه دا ګټل نه دي پکار چي د لويو ګناهو کونکي ته څرګنده معافي ورکړل سول او هيڅ مؤمن او موحد به د عذاب سره مخامخ نه سي ځکه چي ددغه مؤمنانو او مؤحدينو په عذاب کي اخته کېدل چي د لويو ګناهو کونکي وي، په نصوص شرعيه او اجماع ثابت دي، پاته سو دا سوال که چيري د لويو ګناه کونکي د بخښني تعلق د الله ﷻ د رضا سره دی نو بيا په حديث کي ددې ذکر ولي ونه سو؟ ددې جواب دادی چي د مغفرت انحصار د الله ﷻ پر خوښه کېدل يوه څرګنده خبره ده چي د هغه علم د مخکي څخه ټولو ته حاصل دی ځکه د الله ﷻ د خوښي د ذکر کولو اړتيا محسوس نه کړل سول، ابن حجر رحمة الله عليه دا ليکلي دي چي د لويو ګناهو د بخښني څخه مراد دادی چي په مؤمنانو کي هيڅوک د تل لپاره په دوږخ کي نه ساتل کيږي که څه هم هغه هر څومره لوی ګناه کړې وي، حال دا چي مشرکان به تل په دوږخ کي وي مګر ملا علي قاري رحمة الله عليه د ابن حجر رحمة الله عليه پر دغه خبره باندي وار کړی دی، دهغه وينا ده چي په دغه صورت کي نه خو ددغه امت ځانګړتيا پاته کيږي او نه د هغه د مرتبې لوړوالی څرګنديږي. نو دا ويل زيات مناسب معلوميږي چي د بخښني څخه مراد د امت محمديه زياتو کسانو ته د بخښني ورکول دي يعني د نورو امتونو په مقابله کي دغه ځانګړتيا به د رسول الله ﷺ امت ته تر لاسه وي چي د هغه د امت زيات خلک به د خاص رحمت په وجه وبخښل سي او دوئ ته به عذاب نه ورکول کيږي او په دې اعتبار دغه امت ته امت مرحومه ويل سوي دي.

د قريشو پر سوال باندي بيت المقدس د رسول الله ﷺ مخته راوستل سو

﴿۵۶۱۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل :

رَأَيْتُنِي فِي الْحِجْرِ وَقُرَيْشٌ تَسْأَلُنِي عَنْ مَسْرَايَ فَسَأَلَتْنِي عَنْ أَشْيَاءَ مِنْ

ما خپل ځان په حجر (حطیم) کي ولیدی په داسي حال کي چي زه ولاړ یم او قریشو زما څخه شب معراج ته زما دتلو حال وغوښتی هغوئ زما څخه

بَيْتِ الْمَقْدِسِ لَمْ أُثْبِتْهَا فَكُرِبْتُ كُرْبَةً مَا كُرِبْتُ مِثْلَهُ فَرَفَعَهُ اللَّهُ لِي أَنْظُرُ

د بیت المقدس شیان او نښو پوښتني کولې چي ما ته یاد نه وه ، ددې سره زه ډیر غمګین او پریشانه سوم چي دومره غمګین او پریشانه هیڅکله نه وم سوی نو الله تعالی بیت المقدس

إِلَيْهِ مَا يَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنْبَأْتُهُمْ وَقَدْ رَأَيْتُنِي فِي جَمَاعَةٍ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ

پورته کړ او هغه زما مخته راغلی ما هغه ته کتل او هغوئ چي زما څخه کومي پوښتني کولې د هغو جواب به مي ورکوی او ما خپل ځان په شب معراج کي د انبیاؤ په ډله کي ولیدی

فَإِذَا مُوسَى قَائِمٌ يُصَلِّي فَإِذَا رَجُلٌ ضَرْبٌ جَعْدٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ وَإِذَا

ما ناڅاپه ولیدل چي موسی علیه السلام ولاړ دی لمونځ کوي ما ولیدل چي موسی علیه السلام د یو متوسط قد سړی دی غونډ بدن ولول وریښتان لکه د قبیله شنوءیو سړی دی ،

عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَام قَائِمٌ يُصَلِّي أَقْرَبُ النَّاسِ بِهِ شَبَهًا عُرْوَةُ بْنُ

ناڅاپه زما نظر پر عیسی علیه السلام پریوتی چي ولاړ وو لمونځ یې کوی په شکل او صورت کي د هغه سره زیات مشابه عروه بن

مَسْعُودٍ الثَّقَفِيُّ وَإِذَا إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَام قَائِمٌ يُصَلِّي أَشْبَهُ النَّاسِ بِهِ

مسعود ثقفي دی ، بیا ما ناڅاپه ابراهیم علیه السلام پر لمانځه ولیدی چي د هغه سره ستاسو دوست

صَاحِبُكُمْ يَعْنِي نَفْسَهُ فَحَانَتِ الصَّلَاةُ فَأَمَمْتُهُمْ فَلَمَّا فَرَغْتُ مِنَ الصَّلَاةِ

(یعني خپله رسول الله صلی الله علیه وسلم) زیات مشابه دی بیا دلمانځه وخت سو او زه د هغوئ ټولو امام جوړ سوم کوم وخت چي ما لمونځ ورکړ نو

قَالَ قَائِلٌ يَا مُحَمَّدُ هَذَا مَالِكٌ خَازِنُ النَّارِ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَالْتَفَتُّ إِلَيْهِ فَبَدَأَنِي بِالسَّلَامِ. رواه مسلم. و هذا الباب خال عن الفصل الثاني.

يو سړي ما ته وويل اې محمد ﷺ! دا د دوږخ ساتونکی موجود دی ده ته سلام وکړه ما هغه ته وکتل نو هغه را باندي په سلام کې مخکي سو. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ١٥٦/١، رقم: ٢٧٨- ١٧٢.

د لغاتو حل: ضرب: ای نوع وسط (درمیانه)

تشريح: ما خپل ځان د نبيانو په ډله کي ولېدی، دغه خبره رسول الله ﷺ د هغه وخت کړې ده کله چي د معراج په شپه د مکې څخه روان سو او آسمانو ته د تللو څخه مخکي بيت المقدس ته ولاړې، د علماؤ او محققينو په اتفاق وينا ده چي دغه لېدل د هغه د لېدو څخه ماسوا دي کوم چي په آسمانو کي وو، مطلب دا چي يو وار خو رسول الله ﷺ، نبيان په مسجد اقصی کي هغه وخت ولېدل کله چي رسول الله ﷺ آسمانو ته د تللو څخه مخکي بيت المقدس ته ولاړې او بيا يې هغه نبيان په آسمانو کي ولېدل او د هغوئ سره يې ليدنه وکړل، او ځينو حضراتو ويلي دي چي د نبيانو په آسمانو کي لېدل د هغوئ پر روحو محمول دی يعني هغه نبيان په آسمان کي د خپلو جسمو سره نه وه بلکه د هغوئ روحونه هلته راجمع سوي وه مگر د حضرت عيسی علیه السلام ذات مستثنی دی ځکه چي د هغه په اړه دا ثابته ده چي هغه د خپل بدن سره آسمان ته خېژول سوی دی او هلته موجود دی، همدارنگه ځينو حضراتو د حضرت ادريس علیه السلام په اړه هم دا ويلي دي، پاته سوه د مسجد اقصی خبره چي هلته لمونځ کول پر کوم صورت باندي محمول دي، نو دا هم کيدای سي چي محض د هغوئ روحونو لمونځ کړی وي او دا هم کېدای سي چي هغوئ د خپلو بدنو او روحو سره لمونځ کړي وای،

دغه دوهم احتمال هغه قياس ته نژدې دی چي نبيان د خپل پروردگار په نزد ژوندي دي او الله جل جلاله د نبيانو بدنونه خوړل پر مځکه حرام کړي دي، يعني د الله جل جلاله په حکم سره مځکه د نبيانو بدن نه خوري او هغوئ په خپلو قبرو کي همدارنگه موجود دي او د هغوئ بدن د عامو بدنونو په ډول کثيف نه دي بلکه د روحونو په ډول لطيف دي، نو د قادر مطلق الله جل جلاله د قدرت په وجه په ملکوت کي چيري چي د هغوئ په حاضرېدو او جمع کېدو کي يو شی مانع نه دي خپله د حديث هغه الفاظ هم چي په هغه کي د حضرت موسی او عيسی عليهما السلام د لمانځه کولو

يادونه ده ، ددې خبرې تائيد کوي چې انبياء عليهم السلام د لمانځه کولو پر وخت په بيت المقدس کي د خپلو بدنو او روحو دواړو سره موجود وه، ځکه چې د لمانځه مقصد دادی چې هغه مختلف افعال چې د بدن په اندامو صادريږي نه محض په روح سره ،

دلته يو سوال پيدا کيږي چې کله رسول الله ﷺ هغه نبيان په مسجد اقصی کي په لمانځه کولو ليدلي وه بلکه هغوئ ته يې لمونځ ورکړی وو نو بيا يې هغوئ په آسمانو کي څرنګه ولېدل؟ ددې جواب دادی چې مخکي هغه نبيان په مسجد اقصی کي په رسول الله ﷺ پسي لمونځ وکړ او بيا هغوئ د رسول الله ﷺ د ښه راغلاست او تکريم لپاره آسمانو ته ورسول سول، يا دا چې په مسجد اقصی کي د لمانځه کولو وروسته د هغوئ روحونه په آسمانو کي متشکل کړل سول چې رسول الله ﷺ هلته ملاقات ورسره وکړ، مګر حضرت عيسی عليه السلام او حضرت ادريس عليه السلام د خپلو بدنو سره په آسمانو کي وه او دا هم کېدای سي چې هغه نبيانو ته د رسول الله ﷺ د لمانځه ورکولو او د هغوئ سره د جمع کېدو پېښه د سدرة المنتهی څخه د ستنېدو وروسته پېښه سوې وي مګر په دې اړه صحيح خبره داده چې الله جل جلاله قادر مطلق دی د هغه د قدرت څخه هيڅ شی وتلی نه دی هغه چې څرنګه وغوښتل د خپل قدرت کړنه يې ظاهره کړل ، که اولياء الله په ډېرو صورتو سره په مختلفو ځايو کي خلګ ليدلای سي نو د انبياؤ سره د داسي صورت په پېښېدو کي څه ليري والي دی او خوارق عادات يعني د معجزو او کراماتو مطلب هم دادی چې کوم شی په عقل او قياس کي راتلای نه سي هغه د الله جل جلاله په قدرت سره څرګند سي ·

حضرت موسی عليه السلام يو ميانه قده سړی معلوميدی، دلته ميانه قد د جعد معنی ده ، ددغه لفظ په لغت کي مختلفي معناوي دي چې په هغو کي يوه معنی د ميانه قد ده، دوهم د سپک يعني ګردي، په دغه صورت کي به مطلب دا وي چې حضرت موسی عليه السلام د ټينګ بدن خاوند وو او دريم د پېچلو وېښتانو والا ، مګر څرنګه چې ځينو حضراتو ويلي دي ددغه دريمي معنیٰ اطلاق پر حضرت موسی عليه السلام مناسب نه دي ځکه چې د نورو روايتو څخه ثابته ده چې د حضرت موسی عليه السلام وېښتان پېچل سوي نه وه بلکه د سېده وېښتانو خاوند وو ·

کله چې د لمانځه وخت سو نو زه د هغوئ ټولو امام سوم، دلته د هغه نبيانو په مسجد اقصی کي جمع کېدل او لمونځ کول دې خبرې ته اشاره کوي چې لمونځ په اصل کي د مؤمن معراج دی يعني دا هغه عبادت دی چې بنده د خپل خالق سره يو ځای کوي او د عبوديت تر ټولو لويه مرتبه ورکول کيږي ځکه چې د خپل رب په وړاندي حضور او د پروردګار د قرب حالت په دغه عبادت سره تر لاسه کيږي او دغه حالت د عاشقانو په نزد تر ټولو لوی خوند او تر ټولو

زيات كيف لرونكى وي، د حديث د الفاظو څخه په ښكاره دا معلوميږي چي رسول الله ﷺ هغه نبيانو ته لمونځ د آسمان څخه تلو مخكي په بيت المقدس كي وركړى دى او دا هم كېداى سي چي د هغه نبيانو لمونځ كول او د رسول الله ﷺ د امامت پېښېدل پر آسمان باندي هم پېښه سوې ده، كه څه هم دحديث الفاظ دې ته اشاره نه كوي بلكه ددغه پېښي په بيت المقدس كي پېښېدل مراد اخيستل كيږي او دغه لمونځ چي امامت يې رسول الله ﷺ وكړ يا د تحيې لمونځ وو يا د معراج په مناسبت سره هغه خاص لمونځ وو چي يوازي په هغه وخت كي وكړل سو، دلته هم دا سوال پيدا كيږي چي د مكې څخه تر بيت المقدس پوري او د هغه ځاى څخه تر آسمانو پوري د معراج ټوله پېښه ددغه دنيا څخه ماوراء د عالم ملكوت سره تعلق لري او هغه د عالم عبادات او اعمالو هيڅ ذمه داري او مسئوليت نه عائد كوي نو بيانبيانو لمونځ ولي وكړ، ددې جواب دادى چي لومړى خو ټول انبياء عليهم السلام د خپل حقيقي ژوند سره ژوندي دي او كله چي هغوئ ژوندي دي نو ځكه كېداى سي چي هغوئ د لمونځ د ادا كولو مكلف ګرځول سوي وي، دوهم دا چي په دغه عالم كي د لمانځه يا بل عبادت وجوب بېله شكه پورته سوى دى مګر دهغه وجود نه دى پورته سوى.

مګر په سلام كولو كي هغه وړاندي سو، يعني د رسول الله ﷺ شان رحمت د دوږخ پر اور او د دوږخ پر څارونكو باندي غالب دى نو د رسول الله ﷺ ددغه لوړوالي او غوره والي په وجه د دوږخ څارونكي په وړاندي كېدو سره سلام وكړ، په ښكاره دا معلوميږي چي دغه پېښه په آسمان كي رامنځته سوې ده لكه چي د ژباړي په دوران كي هم اشاره وسول.

وهذا الباب خال عن الفصل الثاني = په دې باب كي دويم فصل نسته

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

بيت المقدس د رسول الله مخته راوستل سو

﴿۵۶۱۷﴾: عَنْ جَابِرٍ اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَمَّا كَذَّبَتْنِي قُرَيْشٌ قُمْتُ فِي الْحِجْرِ فَجَلَا اللّٰهُ لِي بَيْتَ الْمَقْدِسِ فَطَفِقْتُ اُخْبِرُهُمْ عَنْ آيَاتِهِ وَاَنَا اَنْظُرُ اِلَيْهِ. متفق عليه.

د حضرت جابر ﷛ څخه روايت دى چي هغه د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي هر كله چي قريشو د

معراج په اړه زه د رواغجن وبللم نو زه په مقام حجر کي ودريدم او الله تعالی بيت المقدس زما نظر ته مخامخ کړ ما بيت المقدس ته کتل او هغوئ ته به مي جواب ورکوی. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۹٦\۷، رقم: ۳۸۸٦، ومسلم ۱\۱۵٦، رقم: ۲۷٦- ۱۷۰.

تشريح: الله ﷻ بيت المقدس زما مخته راوست: ددې مطلب دادی چي په هغه وخت کي کله چي د مکې قريشو د بيت المقدس د عمارت او نښو په اړه زما څخه پوښتني کولې او زما په ذهن کي د بيت المقدس ټوله نقشه او د هغه د نښو نه خوندي کېدو په وجه ما هغه عمارت د دوهم وار لېدو څخه ماسوا د هغوئ د سوالو جوابونه نه سوه ورکولای ، نو قادر مطلق زما داسي مرسته وکړل چي زما او د بيت المقدس په منځ کي ټولي فاصلې يې راټولي کړلې او زما د سترګو په وړاندي يې هغه ټول خنډونه ليري کړل کوم چي زما او د بيت المقدس په مخکي وه، او ما داشتباه او احتمال څخه پرته د هغه يو يو شی په ښه ډول لېدو سره د مکې د قريشو د يوه يوه سوال بالکل صحيح جواب ورکولو باندي قادر سوم، او دا هم کېدای سي چي د بيت المقدس په پورته کولو سره راوړل سوی وي او د رسول الله ﷺ په وړاندي اېښودل سوی وي لکه چي په يوه روايت کي چي د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه منقول دی، بيان سوي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل: مسجد اقصی په پورته کولو سره راوستل سو او د دار عقيل سره کښېښودل سو ، او حقيقت دادی چي د معجزې په ظهور کي کامل صورت هم دادی لکه چي د حضرت سليمان عليه السلام په واقعه کي ثابته ده چي د بلقيس تخت په يوه ګړي کي د حضرت سليمان عليه السلام مخته راوړل سول ، د معراج باب پای ته رسيږي مګر د کتاب مؤلف په دغه باب کي داسي حديث نقل نه کړ چي په هغه کي د الله ﷻ په دربار کي د رسول الله ﷺ د حاضرېدو او د الله ﷻ د لېدو ذکر وي، د علماؤ په دې اړه اختلاف دی چي رسول الله ﷺ ته د معراج په شپه کي د الله ﷻ ليدنه په برخه سوې که يا، او که تر لاسه سوې وي نو هغه د سر په سترګو وه او که د زړه په سترګو سره، څرګنده دي وي چي د زړه په سترګو لېدل يو بېل شی دی او پوهېدل يو بل شی دی، ځينو حضراتو چي په هغو کي صحابه کرامو او تابعين هم دی ، دا ويلي دي چي رسول الله ﷺ ته د معراج په شپه کي د الله ﷻ ليدنه په برخه سوې ده مګر هغه بصري نه وو بلکه قلبي وو ، مګر رسول الله ﷺ د زړه په سترګو سره ولېدی د سر په سترګو نه، حال دا چي د جمهورو صحابه کرامو او تابعينو مذهب دادی چي رسول الله ﷺ خپل پروردګار د سر په سترګو سره ولېدی او د محققينو په نزد دغه قول راجح او حق دی، ددغه مسئلې تفصيل د الله ﷻ د ليدني په باب کي مخکي تېر سوی دی .

بَابُ فِي الْمُعْجِزَاتِ

(د معجزو بيان)

معجزات د معجزة جمع ده او معنى يې د هغه نادره عادت ده چې الله ﷻ يې د يو نبي او رسول په لاس ښكاره كړي او نور خلګ د هغه څخه عاجز وي، د معجزې لفظ په اصل كې د عجز څخه مشتق دى چې د هغه معنى د ناتوانه كېدو ده، او د حزم (قادر كېدو) ضد دى. ددغه لفظ څخه معجز جوړ سوى دى چې د هغه معنى د عاجز كونكي ده، الله ﷻ د خپلو نبيانو او رسولانو د ريښتوني ثابتولو لپاره او د هغوئ دنبوت او رسالت د دليل په توګه چې كومې نادره نښې ښكاره كوي هغه ته معجزه په دغه مناسبت سره ويل كيږئ چې د كوم نبي او رسول په لاس يوه معجزه ښكاره كيږي د هغه امت او د هغه د قوم خلګ نه يوازې دا چې په مقابل كې د هغه معجزې په ډول د يو نښې ښودلو او وړاندې كولو څخه عاجز وي بلكه كه څوك غواړي چې هغه معجزه ماته كړي نو دا هم ممكن نه ده.

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمة الله عليه ليكلي دي چې د معجزة لفظ د اعجاز څخه مشتق دى چې د هغه معنى د عاجز كولو ده، او معجزه هغه شي ته وايي چې خارق عادت وي او په هغه سره د نبوت او رسالت دعوه ثابتيږي او كوم خوارق عادات چې د نبوت د ظهور څخه مخكې ظاهريږي هغه ته معجزات نه وايي بلكه ارهاصات ورته وايي چې د ارهاص جمع ده، د ارهاص لغوي معنى په خښته، خاوره او ډبري سره د ټينګولو ده، نو د نبوت د ظهور څخه مخكې ظاهرېدونكي خوارق عادات ګويا د نبوت او رسالت د عمارت د ټينګولو ابتدائي ذريعه وي.

د خوارق عادات ډولونه: خارق عادت، يعني د داسي شي پېښېدل چې د روان نظام څخه خلاف او د عادت خلاف وي او هغه عجيبه ګڼل كيږي، ددې مختلف ډولونه دي او په دې اعتبار د هغه بېل بېل ډولونه دي او بيا دغه ډولونه په جلا جلا نومو سره تعبير سوي دي چې د ټولو خپل خپل حيثيت هم متعين سي او د يو بل څخه ممتاز هم سي، د عادت خلاف كړنو لومړى ډول هغه دى چې د نبي او رسول څخه ښكاره كيږي او هغه ته معجزه وايي، دوهم ډول هغه دى چې د عامو مسلمانانو څخه ښكاره كيږي چې هغه ته معونت ويل كيږي، دريم ډول هغه دى چې داولياء الله څخه ښكاره كيږي او هغه ته كرامت وايي، څلورم ډول هغه دى چې د كافرانو او فاسقانو څخه ښكاره سي دې ته استدراج ويل كيږي، ددې څخه معلومه سوه چې په دغه څلورو

ډولو کي د لومړي ډول څخه ماسوا پاته درې ډولونه د خپل مفهوم او مصداق په اعتبار د نبوت د دعوې د قيد څخه وتلي يعني په دغه درو ډولو کي هيڅ يوه ته هم معجزه نه سي ويل کيداى ځکه چي معجزه هغه د عادت خلاف کار دى چي د نبوت په دعوه سره وي.

سحر د عادت خلاف نه دى: شعبده او سحر يعني جادو ته د عادت خلاف نه سي ويل کيداى ځکه چي د سحر صدور او ظهور د ظاهري اسبابو تابع وي او يو سړى په دغه اسبابو کي د مهارت په تر لاسه کولو سره سحر او جادو ښکاره کوي نو کوم شى چي د ظاهري اسبابو په ذريعه په وجود کي راسي پر هغه د خرق عادت اطلاق نه سي کېداى، په دې وجه د رملنو او طبي تدابيرو ته هم خارق عادت نه سي ويل کيداى، که څوک دې ته خارق عادت وايي نو د ظاهري صورت په اعتبار به وي.

اَلْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړى فصل)

د غار ثور واقعه

﴿۵۶۱۸﴾: عَنْ أَنَسٍ ابن مالك اَنَّ أَبَا بَكْر الصديق قَالَ نظرت الى اقدام

د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه څخه روايت دى چي ابوبکر صديق رضي الله عنه د هجرت پېښه بيانولو سره په غار کي د پټيدو حال بيان کړ او وه يې ويل: ما

المشركين على رؤسنا ونحن في الغار فقلت يا رسول الله لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَر

زموږ د سرونو لوړي خوا ته وکتل نو ما ته د مشرکانو قدمونه معلوميدل، ما عرض وکړ اې د الله رسوله! که په دوئ کي د يوه قدم هم پر خپلو قدمونو پريوتى

الى قَدَمِهِ أَبْصَرَنَا فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَا ظَنُّكَ بِاثْنَيْنِ اللّٰهُ ثَالِثُهُمَا. متفق عليه.

نو موږ به ووينې، رسول الله ﷺ وفرمايل: اې ابوبکر! ستا خيال د هغه دوو خلکو په نسبت څه دى چي د هغوئ دريم ملګرى الله تعالى وي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷\۸، رقم: ۲۶۵۳، ومسلم ۴\۱۸۵۴، رقم: ۱-۲۳۸۱.

تشريح: د غار څخه مراد د مشهور غره (جبل ثور) د پورتنۍ برخي هغه غار دى چي په هغه کي رسول الله ﷺ د مکې څخه د مدينې په سفر کي درې شپې هلته تيري کړې وې او حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه ورسره ملګرى وو، جبل ثور د مکې د جنوب لويديځ څخه تقريبا پر درې نيم سوه

میله فاصله باندي واقع دی ، کله چي رسول الله ﷺ د الله ﷻ په حکم سره د خپل ګران هیواد په پرېښودو سره مدینې منورې ته د تللو لپاره د مکې څخه روان سو او د رسول الله ﷺ د روانېدو وروسته د مکې مشرکانو ته معلومه سول نو هغوئ خپل خلک په رسول الله ﷺ پسي واستول ، هغوئ ته حکم ورکړل سو چي څرنګه کېدای سي حضرت محمد ﷺ دي مکې ته بېرته راوستل سي، رسول الله ﷺ د خپل ملګري ، حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره د جبل ثور په هغه غار کي پټ وو چي ناڅاپه د هغه خلکو یوه ډله هغه غار ته ورسېدل ، د دغه غار محل وقوع داسي دی که یو سړی د غار پر دباندي څوکه باندي ولاړ وي نو په غار کي دننه د موجود سړي نظر د هغه پر پښو لویږي او که دباندي ولاړ سړی لاندي په نظر کولو سره خپلو پښو ته وګوري نو په هغه غار کي دننه موجود سړی به په ډېره اساني سره ولیدل سي ،

حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ولیدل چي د مکې د مشرکانو خلک د رسول الله ﷺ په پلټنه کي هغه غار ته را رسېدلي دي او هغه خلک بالکل د غار پر غاړه ولاړ دي ، که چیري په هغوئ کي یو سړی خپلو پښو ته وګوري نو موږ به ووینې او په دا ډول به پر رسول الله ﷺ د هغوئ موقع تر لاسه سوې وای، حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خپلي دغه پریشانی اظهار رسول الله ﷺ ته وکړ نو رسول الله ﷺ په ډېر یقین سره هغه ته ډاډ او اطمینان ورکړ چي زه او ته هغه کسان یو چي د هغوئ سره یو بل ذات د الله ﷻ مرسته او نصرت هم دی ، زموږ پروردګار زموږ ساتنه کوي او موږ د خپلو دښمنانو څخه ژغوري، او همدارنګه وسول چي الله ﷻ د خپل خواږه رسول ﷺ او د هغه د ملګري حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه داسي ساتنه وکړل چي هغه د مکې مشرکان چي بالکل د غار پر غاړه ولاړ وه په تېز نظر سره آخوا دېخوا د رسول الله ﷺ پلټنه کول او پر دې یې یقین درلود چي رسول الله ﷺ په دغه غار کي موجود دی ، هغوئ په دغه وخت کي خپل حوصله د لاسه ورکړل ، نه هغوئ ته د رسول الله ﷺ د پلټني کولو موقع په لاس ورغلل او نه هغوئ ته د لاندي کتل په برخه سول ، دا یوازي د الله ﷻ د قدرت نښه او د رسول الله ﷺ د معجزې ظهور وو .

طیبي رحمة الله علیه دا هم لیکلي دي چي په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د هغه مشرکانو په حق کي دا ښېرا کړې وه چي اې الله! د دوئ د سترګو رڼا معطل کړې، نو الله ﷻ په خپل قدرت سره هغوئ ټول داسي بې بصر کړل چي هغوئ د غار څلورو خواوو ته وکرځېدل مګر پر دننه کتلو باندي قادر نه سول ، او څرنګه چي په ځینو روایتو کي راغلي دي چي په دغه وخت کي کوترو د غار په خوله کي هګۍ اچولي وې او جولاګیانو ځالي جوړي کړي وې دا هم معجزه وه .

د هجرت په دوران کي د معجزې ظهور

﴿۵۶۱۹﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ عَنْ اَبِيْهِ اَنَّهُ قَالَ لابي بكر يا اَبَا بَكْرٍ حَدِّثْنِي

براء بن عازب رضي الله عنه د خپل پلار څخه روايت کوي چي هغه ابوبکر صديق رضي الله عنه ته وويل اې ابوبکر!

كَيْفَ صَنَعْتُمَا حِينَ سَرَيْتَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَسْرَيْنَا

ته چي د شپې د رسول الله ﷺ سره د مکې څخه مدينې ته په هجرت تللی وې نو تا څه وکړل؟
ابوبکر رضي الله عنه وويل: (د غار څخه په وتلو سره) موږ ټوله شپه روان وو،

لَيْلَتَنَا وَمِنَ الْغَدِ حَتَّى قَامَ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ وَخَلَا الطَّرِيقُ لَا يَمُرُّ فِيهِ أَحَدٌ

په دويمه ورځ هم تر نيمي ورځي پوري مو سفر وکړ چي غرمه سوه او لمر ودريدی او لار خالي سوه هيڅوک نه تېريدی

فَرُفِعَتْ لَنَا صَخْرَةٌ طَوِيلَةٌ لَهَا ظِلٌّ لَمْ تَأْتِ عَلَيْهِ الشَّمْسُ فَنَزَلْنَا عِنْدَهُ

نو موږ ته يوه ډېره معلومه سوه چي ډيره اوږده وه او تر هغې لاندي سايه وه او لمر پر هغې نه وو راغلی، موږ د هغې په سايه کي کښېنستلو

وَسَوَّيْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَانًا بِيَدِي يَنَامُ عَلَيْهِ وَبَسَطْتُ فِيهِ

او ما د رسول الله ﷺ لپاره په خپلو لاسونو سره يو ځای پاک او هوار کړ چي رسول الله ﷺ پر بيده سي، بيا ما پوستين اوار کړ

فَرْوَةً وَقُلْتُ نَمْ يَا رَسُولَ اللهِ وَأَنَا أَنْفُضُ لَكَ مَا حَوْلَكَ فَنَامَ وَخَرَجْتُ أَنْفُضُ

او عرض مي وکړ اې د الله رسوله! تاسو بيده سئ او زه به آخوا ديخوا ګورم، او ستاسو ساتنه به کوم، نو دی بيده سو او زه راووتم چي د ده چوکيداري مي کول

مَا حَوْلَهُ فَإِذَا أَنَا بِرَاعٍ مُقْبِلٍ قُلْتُ أَفِي غَنَمِكَ لَبَنٌ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ أَفَتَحْلُبُ

ناڅاپه ما يو شپون وليدی چي را روان وو، ما د هغه څخه پوښتنه وکړه ايا ستا په ميږو کي شيدې سته؟ هغه وويل هو سته، ما ورته وويل ايا ته شيدې لوېشې،

قَالَ نَعَمْ فَأَخَذَ شَاةً فَحَلَبَ فِي قَعْبٍ كُثْبَةً مِنْ لَبَنٍ وَمَعِي إِدَاوَةٌ حَمَلْتُهَا

هغه وويل هو، ددې ويلو سره هغه يوه ميږه راونيوله او د لرګي په پياله کي يې لږ شيدې ولوشلې، زما سره يو پتک وو چي ما د رسول الله ﷺ لپاره د اوبو څخه ډک کړی وو

لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْتَوِي مِنْهَا يَشْرَبُ وَيَتَوَضَّأُ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى

چي رسول الله ﷺ به څښنلې هم او اودس به يې هم پر کوی، زه چي بيرته راغلم نو رسول الله ﷺ

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَرِهْتُ أَنْ أُوقِظَهُ فَوَافَقْتُهُ حتى اسْتَيْقَظَ فَصَبَبْتُ مِنَ

بيده سوی وو، ما راويښول مناسب ونه ګڼل او خپل هم بيده سوم تر دې چي رسول الله ﷺ خپله راويښ سو ما په شيدو کي لږ اوبه ګډې کړې

الْمَاءِ عَلَى اللَّبَنِ حَتَّى بَرَدَ أَسْفَلُهُ فَقُلْتُ اشْرَبْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَشَرِبَ حَتَّى

او هغه شيدې يخي سوې، بيا مي عرض وکړ اې د الله رسوله! شيدې وڅښئ، رسول الله ﷺ شيدې وڅښنلې

رَضِيتُ ثُمَّ قَالَ أَلَمْ يَأْنِ لِلرَّحِيلِ قُلْتُ بَلَى قَالَ فَارْتَحَلْنَا بَعْدَمَا مَالَتْ

او زه ډير خوشحاله سوم، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: د سفر وخت نه دی راغلی؟ ما عرض وکړ هو وخت سو، ابوبکر رضي الله عنه وايي موږ روان سوو او زموږ په پيدا کولو پسي

الشَّمْسُ وَاتَّبَعَنَا سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكٍ فَقُلْتُ أُتِينَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ لَا تَحْزَنْ

سراقه بن مالک راغلی چي د مکې کافرانو د رسول الله ﷺ په پيدا کولو پسي راليږلی وو او سل اوښان يې ورته په انعام کي ټاکلي وه، ما عرض وکړ اې د الله رسوله! دښمن راورسيدی، رسول الله ﷺ وفرمايل: غم مه کوه

إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَدَعَا عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَارْتَطَمَتْ بِهِ فَرَسُهُ إِلَى

الله جل جلاله زموږ سره دی ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ د سراقه لپاره ښيرا وکړه او سراقه او

بَطْنِهَا فِي جِلْدٍ مِنَ الْأَرْضِ فَقَالَ إِنِّي أُرَاكُمَا دَعَوْتُمَا عَلَيَّ فَادْعُوَا لِي فَاللَّهُ لَكُمَا

اوښ يې ترنس پوري په مځكه كي كښته ولاړل، سراقه ووېل زه پوهېږم تاسو دواړو ما ته ښيرا
كړې ده تاسو زما د خلاصون دعاء وكړئ زه په الله جل جلاله شاهد كولو سره وايم چي

أَنْ أَرُدَّ عَنْكُمَا الطَّلَبَ فَدَعَا لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَجَا فَجَعَلَ لَا يَلْقَى أَحَدًا إِلَّا قَالَ كَفَيْتُمْ مَا هُنَا فَلَا يَلْقَى أَحَدًا إِلَّا رَدَّهُ. متفق عليه.

زه به كفار په تاسو پسي دراتلو څخه منع كړم، رسول الله ﷺ د هغه لپاره دعاء وكړه او هغه خلاص سو، بيا چي كوم سړى به د سراقه سره په لاره كي يو ځاى سو نو هغه ته به يې ويل ستاسو لپاره زما لټون كافي دى، دېخوا هغه سړى (يعني رسول الله ﷺ) نه سته د هغه سره به چي څوك يو ځاى كيدى نو دغه به يې ورته ويل. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٦٢٢، رقم: ٢٦١٥، ومسلم ١٤\٢٣٠٩، رقم: ٧٥-٢٠٠٩.

د لغاتو حل: انفض: اي انجسس الاخبار واتفحص عن العدو. قعب: اي قدح من خشب (د لرګي كاسه).

تشريح: او خپله مي هم د رسول الله ﷺ ملګرتيا وكړل، دا د (فوافقته) ژباړه ده، يعني د رسول الله ﷺ په خوب لېدو سره نه يوازي دا چي ما د رسول الله ﷺ وېښول مناسب ونه ګڼل بلكه د رسول الله ﷺ په ډول خپله هم يوې خوا ته په پرېوتلو سره بېده سوم، په يوه روايت كې دغه لفظ پر فاء باندي د قاف په تقديم سره دى، په دغه صورت كي به معنى دا وي چي ما د رسول الله ﷺ په خوب لېدو سره توقف وكړ يعني د رسول الله ﷺ وېښول مي مناسب ونه ګڼل او تر هغه وخته مي انتظار وكړى ترڅو چي رسول الله ﷺ راوېښ سو.

بيا ما په شېدو كي اوبه واچولې، د عربو عام عادت وو چي د شېدو حرارت زائل كولو لپاره به يې په هغه كي يخې اوبه اچولې او بيا به يې هغه څښلې، په دغه وخت كي حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه هم د عادت سره سم د مېږي په هغه شېدو كي دومره اوبه واچولې چي په هغه سره شېدې ښه يخي سوې.

او زه ډېر خوشحاله سوم، يعني حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه ته پر دې خبره خوشحالي محسوس سول چي د هغه په وجه نه يوازي دا چي رسول الله ﷺ ته د څه وخت لپاره د استراحت موقع تر لاسه سوه بلكه دومره شيدې هم تر لاسه سوې چي رسول الله ﷺ په خوش طبعي سره وڅښلې، ددې څخه معلومه سوه چي د محب اصله خوشحالي د محبوب په خوشحالي او راحت كي وي.

دلته دا سوال پیدا کیږي چې د داسي میږي شیدې یې ځرنګه ولویشلې او بیا یې وڅښلې حال دا چې د هغه د مالک اجازه نه وه، ددې جواب دادی چې هغه میږه د یو داسي سړي وه چې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ملګری او باوري کس وو او حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خپل ملګري د اجازې باور درلود، دوهم جواب دادی چې د عربو او په خاصه توګه د مکې د اوسېدونکو عادت وو چې هغوئ به خپلو شپنیانو ته د مخکي څخه اجازه ورکړې وه که چیري یو مسافر یا وږی سړی ورسره یو ځای سي نو هغه ته دي د شېدو لویشلو اجازه ورکوي، دریم جواب دا کېدای سي چې حضرت ابوبکر رضي الله عنه به د روپو په ورکولو سره شیدې تر لاسه کړې وي.

سراقه بن مالک د هغه کسانو څخه وو چې د مکې قریشو د رسول الله ﷺ پر تعاقب مامور کړي وه او دا اعلان یې کړی وو چې کوم سړی محمد ﷺ ونیسي او مورږ ته یې وسپاري نو هغه ته به د انعام په توګه سل اوښان ورکول کیږي، دغه سراقه بن مالک دمکې د فتح څخه وروسته مسلمان سوی دی.

او د هغه د نیوکي څخه یې خلاصون تر لاسه کړ، په یوه روایت کي دي چې د رسول الله ﷺ د ښېرا په نتیجه کي د سراقه په مځکه کي غرقېدل او بیا د رسول الله ﷺ په دعاء سره خلاصون تر لاسه کولو پېښه درې واره وسول، یعني هغه به هر وار د رسول الله ﷺ په دعاء خلاصون تر لاسه کړ او بیا به د رسول الله ﷺ دنیولو لپاره را وړاندي سو تر دې چې هغه په دریم وار د خپل آس سره په مځکه کي په غرقېدو سو او د هغه په زاری کولو سره رسول الله ﷺ د هغه لپاره دعاء وکړل او هغه خلاصون تر لاسه کړ نو هغه د خپلې دغه خرابي ارادې څخه منع سو او بیا نه یوازې دا چې د رسول الله ﷺ د نیولو لپاره را وړاندي نه سو بلکه په ستنېدو کي کوم څوک چې به د رسول الله ﷺ د نیولو لپاره راتلی هغه به یې هم بېرته استوی او هیڅوک یې رسول الله ﷺ ته نه پرېښودی.

په دغه حدیث کي یوې خوا ته د رسول الله ﷺ د معجزې او د ابوبکر صدیق رضي الله عنه د فضیلت اظهار دی بلې خوا ته ډیري ګټوري خبري هم منځته راځي، یو دا چې تابع لره د خپل متبوع په خدمت کي خپل پوره هڅه کول ضروري دي، دوهم دا چې په سفر کي د داسي لوښي د ځان سره درلودل چې په هغه کي اوبه څښل او د اوداسه په کار راتلل ډیر ضروري وي، او دریم دا چې بنده لره په هر حال کي پر الله جل جلاله باندي باور او توکل کول اړین دي چې د نتیجې او انجام غوره والی په دغه صورت کي تر لاسه کیږي.

د عبدالله بن سلام د اسلام راوړلو پېښه

﴿۵۶۲۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ سَمِعَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَلَامٍ بِمَقْدَمِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي عبدالله بن سلام رضي الله عنه په يو ځای کی د درختو ميوې جمع

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي أَرْضٍ يَخْتَرِفُ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

کولې چي هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مکې څخه مدينې ته د راتلو حال واوريدی هغه د نبي کريم صلی الله علیه وسلم په خدمت کي حاضر سو عرض يې وکړ:

إِنِّي سَائِلُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيٌّ فَمَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ وَمَا أَوَّلُ

زه ستاسو څخه د درو خبرو پوښتنه کوم چي پرته د نبي څخه بل ثوک يې نه پيژني، يو خو دا چي د قيامت لومړنۍ نښه به څه وي؟ دويم دا چي د جنتيانو لومړنی

طَعَامِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَمَا يَنْزِعُ الْوَلَدُ إِلَى أَبِيهِ أَوْ إِلَى أُمِّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي بِهِنَّ

خوراک به څه وي، دريم دا چي هغه کوم شی دی چي اولاد مور يا پلار ته د مشابهت په لور بيايي، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرمايل:

جِبْرِيلُ آنِفًا أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَنَارٌ تَحْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى

جبرائيل علیه السلام همدا اوس زه د دغه خبرو څخه خبر کړی يم، د قيامت لومړنۍ نښه هغه اور دی چي خلک به د مشرق څخه

الْمَغْرِبِ وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَزِيَادَةُ كَبِدِ حُوتٍ وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ

مغرب ته په راکشولو سره بوځي، او د جنتيانو لومړنی خوراک به د ماهي د ځيګر هغه ټوټه وي چي د اينې څخه بيله زړېږي، په اولاد کي د مور او پلار د مشابهت سبب دادی که د نارينه د مني

الرَّجُلِ مَاءَ الْمَرْأَةِ نَزَعَ الْوَلَدَ وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الْمَرْأَةِ نَزَعَتْ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا

اوبه د ښځي د مني تر اوبو مخ ته سي نو ماشوم د پلار سره مشابه کيږي، او که د ښځي اوبه مخ ته سي نو ماشوم د مور مشابه کيږي، د دې اوريدو سره عبدالله بن سلام وويل زه شاهدي ورکوم

إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ بُهْتٌ وَإِنَّهُمْ

چي د الله ﷻ څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نسته او ته د الله ﷻ رښتونی رسول يې، ددې څخه وروسته عبدالله بن سلام وويل: اې د الله رسوله! يهوديان ډېر تهمت لګونکي قوم دی،

إِنْ يَعْلَمُوا بِإِسْلَامِي قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَهُمْ يَبْهَتُونِي فَجَاءَتِ الْيَهُودُ فَقَالَ أَيُّ

هغوئ ته چي زما مسلمان کيدل معلوم سي نو پر ما باندي به د دروغو تهمتونه ولګوي، په دې سبب غوره داده چي د اسلام حال معلوم ولو څخه مخکي تاسو زما په اړه د هغوئ څخه پوښتنه وکړئ، نو يهود را وغوښتل سول او رسول الله ﷺ د هغه يهوديانو څخه پوښتنه وکړه چي

رَجُلٍ عَبْدُ اللَّهِ فِيكُمْ قَالُوا خَيْرُنَا وَابْنُ خَيْرِنَا وَسَيِّدُنَا وَابْنُ سَيِّدِنَا فَقَالَ

په تاسو کي عبدالله بن سلام څنګه سړی دی؟ هغوئ وويل په موږ کي غوره او د غوره سړي زوی دی، زموږ سردار دی او زموږ د سردار زوی دی، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ قَالُوا أَعَاذَهُ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ فَخَرَجَ عَبْدُ

که عبدالله بن سلام اسلام راوړي، يهوديانو ويل: الله ﷻ دي هغه د اسلام څخه وساتي او په خپل پناه کي دي هغه وساتي، ددې اوريدو سره عبدالله بن سلام د هغوئ مخته راغلی

اللَّهِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَقَالُوا شَرُّنَا وَابْنُ

او وه يې ويل: زه شاهدي ورکوم چي د الله ﷻ څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نسته او محمد ﷺ د الله ﷻ رسول دی، ددې اوريدو سره يهوديانو وويل په موږ کي دا ډېر خراب سړی دی

شَرِّنَا وَانْتَقَصُوهُ قَالَ فَهَذَا الَّذِي كُنْتُ أَخَافُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. رواه البخاري.

د بدترين سړي زوی دی او ډول ډول عيبونه يې پر هغه ولګول، عبدالله بن سلام وويل اې د الله رسوله! دا هغه خبره وه چي ما ځيني بيره کول. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۸\۱۶۵، رقم: ۴۴۸۰.

د لغاتو حل: يخترف: اي يجتنى من الفواكه. ينزع: نزع الولد الى ابيه اذا اشبهه. المعنى وما يشبه. بهت: جمع بهوت من بناء المبالغة في البهتان (سخت بهتان).

تشریح: عبدالله بن سلام ﷺ په یو ځای کي د درختو څخه میوې شکولې، دلته یا خو د پښتني صورت دا وو چي عبدالله ابن سلام په خپل باغ کي د درختو څخه میوې راشکولې او جمع کولې، چي د یو چا په ښوونه هغه ته وښودل سول چي د نبوت په دعوه اود اسلام د دین په دعوت کولو سره محمد ﷺ مدینې ته راغلی دی، ددې په اورېدو سره یې خپل کار پرېښود او د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو، یا دا چي عبدالله ابن سلام د رسول الله ﷺ د راتللو په خبر اورېدو سره د رسول الله ﷺ په خدمت کي په تلوار او شوق سره حاضر سي هغه ددغه الفاظو په ذریعه په مبالغې سره بیان سوی دی، مطلب دا که چیري عبدالله ابن سلام غواړي نو د خپل کار کولو څخه وروسته د فراغت په وخت کي او په اطمینان سره د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضرېدای سي مګر هغه په تورات کي د رسول الله ﷺ صفات او ځانګړتیاوي ویلي وي او د نبي آخر زمان ﷺ د راتللو په سخته منتظروو، ځکه څرنګه چي هغه د رسول الله ﷺ د راتللو خبر سو نو سمدستي د څه توقف کولو څخه پرته د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو.

مدتي برد که مشتاق نقایت بودم لاجرم روئي ترا دیدار وازجارفتم

د عبدالله بن سلام د نسب لړۍ د حضرت یوسف علیه السلام سره یو ځای کیږي، نوموړي د مدینې د یهودو د سردارانو څخه وو، ډېر عقلمند، عالم او په تورات باندي پوره پوه وو، کله چي رسول الله ﷺ د مکې څخه مدینې ته په هجرت کولو سره مدینې ته تشریف راوړ نو سمدستي د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او د اسلام په دولت مشرف کېدو سره د لوړي درجې په صحابه کرامو کي وشمېرل سو.. رضي الله عنه.

چي د نبي څخه ماسوا بل څوک نه په پوهیږي، ددې څخه د عبدالله ابن سلام ﷺ مراد دا وو چي زه د کومو درو شیانو پوښتنه کوم د هغه په اړه صحیح معلومات او ښوونه یوازي د نبي کار دی د نبي څخه ماسوا هغه څوک په پوهیږي چي یا خو ور ښودل سوي دي او یا د الله جل جلاله د کتاب څخه یې معلومه کړې وي، دا بیان ځکه ضروري دي چي خپله عبدالله ابن سلام ﷺ هم ددغه شیانو په اړه په اجمالي او تفصیلي توګه پوهېدی او هغه ته دا علم د تورات څخه حاصل سوی وو او ددغه سوالو څخه د هغه اصل مقصد د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت تصدیق تر لاسه کول وو، ددغه درو شیانو جوابونه د هغه په اړه د رسول الله ﷺ معجزه ثابت سول او هغه ته د رسول الله ﷺ د رسالت او نبوت د علم یقین وسو او غالبا په دغه مناسبت سره دغه حدیث دلته د معجزو په باب کي نقل سوی دی.

همدا اوس جبرائیل علیه السلام زه په دغه سوالو خبر کړم، د خپلو سوالونو د جواب په اورېدو سره

عبدالله ابن سلام ته دا وهم کېداى سي چي کېداى رسول الله ﷺ د اهل کتاب څخه دغه خبري اورېدلي وي او په دې وجه يې زما د سوالونو جوابونه راکړل، نو رسول الله ﷺ ددغه وهم او شبهې د لاري بندولو لپاره څرګنده کړل چي دغه جوابونه کوم چي زه يې بيانوم د الله ﷻ له خوا جبرائيل عليه السلام ما ته را رسولي دي او ددغه الفاظو څخه د رسول الله ﷺ مقصد د عبدالله بن اسلام رضي الله عنه خبرول وو چي په هوښ سره د خپلو سوالونو جوابونه واوره، ددې څخه ماسوا د هغه د وجود وحي او نزول جبرائيل عليه السلام څخه خبرول هم مقصد وو.

اذا سبق ماء الرجل...الخ: دلته د سبق معنى ملا علي قاري رحمه الله د علا او غلب ليکلې ده او په ترجمه کي ددغه معنى رعايت سوى دى، شيخ عبدالحق رحمه الله ددغه معنى د (پيش ميشود) يعني په رحم کي مخکي رسېدل ليکلي دي، مطلب دادى چي په سړي او ښځه کي د چا اوبه د ښځي رحم ته مخکي ورسيږي د هغه شکل او شباهت په اولاد کي راځي، شيخ عبدالحق رحمه الله وروسته دا هم ليکلي دي چي ددغه حديث څخه معلوميږي چي د اولاد د مور او پلار د مشابه کېدو سبب غلبه او سبقت دواړه ښودل سوي دي په دې اعتبار د سبق معنى د غلبې او سبقت دواړو کيداى سي.

د بدر د غزا په اړه پيشګويي

﴿۵۶۲۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ اِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاوَرَ حِيْنَ بَلَغَنَا

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دى چي کله رسول الله ﷺ د ابو سفيان (د شام څخه) د راتګ خبر

إِقْبَالُ أَبِي سُفْيَانَ وَقَامَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَالَّذِي نَفْسِي

واوريدى نو د مدينې والاوو سره يې مشوره وکړه، سعد بن عباده رضي الله عنه ولاړ سو او عرض يې وکړ اې دالله رسوله! په هغه ذات دي مي قسم وي چي

بِيَدِهِ لَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نُخِيْضَهَا الْبَحْرَ لَأَخَضْنَاهَا وَلَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نَضْرِبَ أَكْبَادَهَا

د هغه په لاس کي زما ساه ده که تاسو موږ ته دا حکم راکړئ چي موږ خپل آسونه درياب ته ور ننه باسو نو موږ به همداسي کوو او که تاسو دا فرمايا ست چي موږ د خپلو سپرلو (يعني آسانو

إِلَى بَرْكِ الْغِمَادِ لَفَعَلْنَا قَالَ فَنَدَبَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّاسَ

او اوښانو) ځيګر تر (برک غماد) پوري وهو نو موږ به داسي وکړو، (برک غماد په يمن کي يو

ښار دی مطلب دادی که تاسو حکم کوئ چي موږ تر برک غماد پوري خپل اوښان او آسونه وځغلوو نو موږ به انکار نه کوو)، د انس رضی الله عنه بيان دی چي رسول الله ﷺ د جنګ لپاره خلک

فَانْطَلَقُوا حَتَّى نَزَلُوا بَدْرًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا مَصْرَعُ

راوبلل او خلک د رسول الله ﷺ سره روان سول د بدر مقام ته چي ورسيدل، نو رسول الله ﷺ وفرمايل: دا ځای د فلاني سړي د مړي دي (يعني هغه به دلته مړ کيږي)

فُلَانٍ قَالَ وَيَضَعُ يَدَهُ عَلَى الْأَرْضِ هَاهُنَا هَاهُنَا قَالَ فَمَا مَاطَ أَحَدُهُمْ عَنْ مَوْضِعِ يَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه مسلم.

او همداسي رسول الله ﷺ به پر مځکه لاس ايښودی په دې ځای کي او په دې ځای کي، ويلي دي انس رضی الله عنه بيا کوم کوم ځايونه چي رسول الله ﷺ ټاکلي وه په هغو کي د هر يوه سره هم هغسي وسول په کوم ځای کي چي رسول الله ﷺ مبارک لاس ايښی وو هغه کافر هم هلته هلاک سو. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۳\۱۴۰۳، رقم: ۸۳- ۱۷۷۹.

د لغاتو حل: الغماد: اي مثلا من المواضع البعيدة. فما ماط: اي مازال وبعد وتجاوز.

تشريح: کله چي موږ د ابوسفيان په راتګ خبر سوو، دا د بدر د غزا د لومړي پړاو ياد ونه ده چي د مکې يو سردار، ابوسفيان د خپلي تجارتي قافلې سره د شام څخه مکې ته راتلی، په قافله کي ځلوېښت کسان وه مګر مال او سامان ډېر زيات وو، کله چي مسلمانانو ته په مدينه کي د ابوسفيان د دغه تجارتي قافلې په اړه معلومه سول نو هغوئ پر اهل مکه باندي د اقتصادي وار کولو لپاره دا موقع غنيمت وګڼل، د هغوئ خيال وو چي د قافلې د ځلوېښتو کسانو په لاندي کولو سره د هغوئ پر ټول مال او سامان باندي قبضه وکړل سي مګر ابوسفيان ته د مسلمانانو د حملې خبر وسو نو هغه د عامې لارې په پرېښودو سره ساحلي لار اختيار کړل چي د مسلمانانو د حملې څخه خوندي سو، دوهم دغه خبر مکې ته هم ورسېدی نو د مکې خلکو د مسلمانانو سره د سخت جنګ کولو اراده وکړل، ابوجهل د کعبې پر بام په ختلو سره د مکې او سېدونکي يې د مسلمانانو خلاف وبلل، او د هغوئ په مشتعل کولو سره يې جنګ ته اماده کړل، کله چي پوره تياري وسول نو ابوجهل په پوره جنګي طاقت سره د مکې څخه روان سو، په لاره کي ځينو خلکو هغه پوه کړ چي زموږ قافله پر ساحلي سيمه روانه ده او د مسلمانانو د حملې څخه خوندي ده نو د مسلمانانو پر خلاف په جګړه کولو کي عقلمندي نسته، غوره داده چي موږ مکې ته ولاړ سو،

مګر د ابوجهل د زوال وخت راغلی وو، هغه د خلکو دغه مشوره ونه منل او بدر نامي ځای ته ورسېدل، په دغه وخت کي حضرت جبرائيل علیه السلام راغلی او رسول الله ﷺ يې خبر کړ چي الله جل جلاله په دوو صورتو کي د یوه صورت وعده کړې ده، یا دا چي د قافلې په لاندي کولو سره مال تر لاسه کړئ او که په جګړې کولو سره مشوره وکړئ چي ابوسفيان د ساحلي لاري په اختيارولو سره زموږ د حملې څخه خوندي سوی دی اوس ابوجهل زموږ د ماتولو عزم کړی دی او ډېر لښکر يې زموږ د مقابلې لپاره راوستلی دی نو موږ لره کومه طريقه اختيارول پکار دي.

د رسول الله ﷺ دغه مشوره غوښتل په اصل کي د مدينې د انصارو امتحان او د هغوئ په رد عمل پوهېدل وو ځکه چي رسول الله ﷺ په پيل کي د هغوئ څخه بيعت اخيستی وو چي په هغه کي دا خبره شامل نه وه چي هغه به د جهاد لپاره د رسول الله ﷺ سره ځي او د دښمن په مقابله کي به د مسلمانانو ځاني او مالي مرسته کوي، هغوئ نه يوازي پر دغه خبره بيعت کړی وو چي هغوئ به د هغه خلکو څخه د رسول الله ﷺ ساتنه کوي څوک چي پر هغه حمله کوي، هغه وخت دا صورت حال وو چي هغه وخت هيڅ دښمن پر رسول الله ﷺ او مسلمانانو باندي حمله نه کول بلکه خپله د مسلمانانو له خوا د ابوسفيان پر تجارتي قافله باندي د حملې کولو فلان جوړ سوی وو او ددې په جواب کي د مکې اوسيدونکي د مسلمانانو سره د جګړې کولو لپاره راوتلي وه نو رسول الله ﷺ ضروري وګڼل چي د انصارو سره په مشوره کولو د هغوئ په رد عمل پوه سي چي ايا هغوئ په دغه کړنه کي زموږ مرسته کوي که يا، رسول الله ﷺ د انصارو له خوا د حوصلې ډک جواب تر لاسه کړ، هغوئ نه يوازي په دغه وخت کي په مال او ځان سره د قربانۍ ثبوت ورکړ بلکه مخکي هم کله چي داسي وخت راتلی هغوئ په پوره موافقت سره د رسول الله ﷺ او مؤمنانو سره وږه په وږه ولاړ وه، د رسول الله ﷺ په دغه مشوره کولو کي د امت لپاره هم تلقين او ترغيب دی چي په خپلو مسائلو او معاملاتو کي د پوهانو او ملګرو سره مشوره کول د ښه پايلي او برکت ذريعه ده.

سعد ابن عباده ولاړ سو او عرض يې وکړ، لکه چي مخکي ذکر سول چي د مشورې کولو څخه د رسول الله ﷺ اصل مقصد د انصارو په رد عمل پوهېدل وو ځکه د رسول الله ﷺ په ارشاد حضرت سعد ابن عباده د جواب لپاره ولاړ سو چي د انصارو يو مشر وو، هغه رسول الله ﷺ ته جواب ورکړ او د هغه مطلب دا وو چي موږ په هيڅ حالت کي ستاسو د مرسته کولو څخه نه تر شا کيږو، دا خو ډېر نژدې دښمن سره د جګړې خبره ده که موږ ته د ليري سيمو تللو حکم راکړئ که څه هم موږ ته پر مځکه سفر کول يا په درياب کي کښنته کېدل موږ به ستاسو د حکم په عملي

کولو هیڅ منع نه کوو او د خپل سر او مال په لویو قربانیو ورکولو سره به ستاسو او د اسلام د دښمنانو سره مقابله کوو.

برک غماد د یوې سیمي نوم وو چي د مدینې څخه ډېر لیري په یمن کي واقع وو، یا دهجر پر غاړه یا د هغه د کلیو څخه پر آخري ځوکه باندي واقع وو.

د اوښانو یا اسونو ځیګر وهل، دا د سپرلۍ د تېزوالي کنایه ده او دلته لفظي مناسبت دادی چي کله یو سړی پر آس باندي سپور وي او آس تېز ځغلي نو د سپاره سړي پښه د هغه آس د بدن د هغه برخي سره موښلي چیري چي ځیګر دی، ددغه جملې مطلب دا وو که تاسو موږ ته د خپلو سپرلیو د تېز ځغلولو تر برک عماد پوري د دښمن په مقابله کي د رسېدو حکم راکړئ نو موږ به ستاسو د حکم په عملي کولو کي سمدستي روان سو او په یو ځای کي د درېدو څخه پرته به په ډېره تیزي سره برک عماد ته په رسېدو سره ساه اخلو.

د حدیث په پای کي د رسول الله ﷺ د یوې لوی معجزې ذکر دی چي رسول الله ﷺ د بدر ځای ته په رسېدو سره د جنګ پیل کېدو څخه هم مخکي د اوویا کافرانو د مړو د لوېدو د ځایو په باره کي یادونه کړې وه، رسول الله ﷺ د هغوئ ټولو د نومونو په اخیستلو سره او پریوه یوه ځای باندي په لاس اېښودو سره صحابه کرام خبر کړي وه چي په دوئ کي به فلاني سړی په دغه ځای کي په وژل کېدو سره پروت وي او د فلاني سړي مړی به دلته پروت وي، نو همدارنګه وسول، کله چي جګړه پیل سول او د اسلام مجاهدینو د کافرانو وژل پیل کړل، رسول الله ﷺ چي د کوم کافر لپاره کوم ځای ښودلی وو په هغه ځای کي ووژل سول او د هغه مړی د هغه ځای څخه یوه ذره آخوا دېخوا نه وو.

د بدر د غزا په ورځ دعاء

﴿۵۶۲۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د بدر په ورځ په خیمه کي وو چي دا

يَوْمَ بَدْرٍ اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ اَللّٰهُمَّ إِنْ تَشَأْ لَا تُعْبَدْ بَعْدَ

دعاء یې وکړل اې الله! زه ستا څخه ستا امان او ستا وعدې پوره کول غوارم، اې الله! که ته غواړې (چي مؤمنان هلاک سي) نو د نن څخه وروسته به ستا عبادت نه کیږي،

الْيَوْمِ فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ بِيَدِهِ فَقَالَ حَسْبُكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَلْحَحْتَ عَلَى رَبِّكَ

رسول الله ﷺ دومره فرمايلي وه چي ابوبكر ﷛ د رسول الله ﷺ مبارك لاس ونيوى او عرض يې وكړې اې د الله رسوله ! بس دومره كافي ده تاسو په خپله دعاء كي خپل پروردګار ته ډيري

فخرج وَهُوَ يَثِبُ فِي الدِّرْعِ وَهُوَ يَقُولُ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ. رواه البخاري.

زارۍ وكړې ، ددې ځخه وروسته رسول الله ﷺ په تيزي سره د خيمې ځخه دباندي راووتى حال دا چي رسول الله ﷺ زغره اغوستې وه (او په لوړ آواز سره يې) دا آيت تلاوت كړ : (سيهزم الجمع .....)، (كفار به ډير ژر ماته وخوري او پر شا به وتښتي). بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۸\۶۱۹، رقم: ۴۸۷۵.

تشريح: ستا د وعدې پوره كول غواړم، رسول الله ﷺ د دغه جملې په ذريعه دغه آيت كريمه (واذ يعدكم الله احدي الطائفتين) يعني كله چي الله ﷻ ستاسو سره د هغه دوو ډلو په اړه د يوه وعده كول چي هغه به ستاسو لاس ته راسي، ته اشاره وكړل، چي په هغه كي الله ﷻ وعده فرمايلې ده، كه مسلمانان د مكې د كفارو سره جګړه اختيار كړي نو هغوئ ته به په دغه جګړه كي كاميابي په برخه سي ، دلته دا سوال پيدا كيږي چي رسول الله ﷺ خو ډېر عارف باالله وو او ښه پوهيدى چي الله ﷻ كومه وعده وكړي نو هغه پوره كېدونكي وه،

په داسي صورت كي رسول الله ﷺ ولي دعاء وكړل ، ددې جواب دادى چي اول خو ددغه دعاء ځخه د رسول الله ﷺ مقصد د هغه حكم تعميل وو چي بنده لره په هر حال كي د الله ﷻ ځخه د مرستي او مقصد ته رسېدو دعاء كول پكار دي كه ځه هم د هغه مقصد تر لاسه كېدل يقيني وي يا نه وي، دوهم دا چي علم باالله پر خپل ځاى الله ﷻ ته د خوف متقاضي وي او نبيان عليهم السلام ددغه خوف ځخه خالي نه وي نو كېداى سي چي رسول الله ﷺ محض ددغه خوف په وجه دعاء كړې وي چي كه چيري الله ﷻ د فتح او نصرت وعده كړې ده مګر داسي نه وي چي خپله زما له خوا يو داسي شى رامنځته سي چي د فتح او نصرت په لاره كي خنډ وګرځي او د الله ﷻ له خوا هغه موعوده فتح او نصرت رد كړل سي او دا هم كيداى سي چي الله ﷻ، د رسول الله ﷺ سره بېله شكه د نصرت وعده كړې وه مګر د نصرت وخت يې ټاكلى نه وي او رسول الله ﷺ د ځنډ كولو ځخه و بيريدى ځكه رسول الله ﷺ دعاء وكړل چي هغه وعده نن پوره سي ، په دې اړه بايد دا خبره هم په ذهن كي وي چي كيداى سي په هغه وخت كي د رسول الله ﷺ ذهن دغه آيت ته

متوجه سوی وي (والله هو الغني الحميد، ان يشا يذهبكم ويات بخلق جديد) او دغه آيت (ان الله لغني عن العالمين)، چي د الله ﷻ پر بې پرواهي او بې نيازي باندي دلالت کوي، نو رسول الله ﷺ د دغه آيا تو نو په فکر کي ساتلو په وجه د الله ﷻ څخه د مرستي او نصرت دعاء غوښتې وي، دا خبره امام غزالي رحمة الله عليه هم ليکلې ده چي د رسول الله ﷺ احساس او امساک ډېر کامل وو او د الله ﷻ د بې نيازۍ او د هغه د جلال په اړه د رسول الله ﷺ علم او عرفان پراخ وو ځکه رسول الله ﷺ د الله ﷻ د نصرت د وعدې سربېره د فتح دعاء په ډېره عاجزي سره وکړل، حال دا چي د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه نظر محض د الله ﷻ پر ظاهري وعده وو ځکه هغه د زياتي دعاء ضرورت محسوس نه کړ.

د الله ﷻ پر وعده باندي د پوره باور درلودلو سربېره د رسول الله ﷺ دعاء کول او په هغه دعاء کي زارۍ اختيارول يو خاص مقصد درلودی او هغه د مجاهدينو او صحابه کرامو زړه ته تقويت ورکول، دهغوئ ثابت قدمه ساتل او په هغوئ کي د حوصلې پيدا کول وو ځکه چي صحابه کرام پوهېدل چي د رسول الله ﷺ دعاء په يقيني توګه قبلېدونکې ده، په خاصه توګه کله چي په ډېرو زاريو سره وي.

د ډيري خوشحالۍ څخه په ډېره تيزي د خپلي خيمې څخه راووتی...الخ: مخکي خو رسول الله ﷺ د خوف او رجاء (بيري او اميد) په منځ کي وو مګر کله چي د الله ﷻ حتمي وعده نازله سوه چي دښمنان به ماته خوري او هغوئ به تېښته کوي نو د اميد اړخ غالب سو، مجاهدينو ته د کفارو د ماتي او د مسلمانانو د کاميابۍ د زيري ورکولو لپاره رسول الله ﷺ ذکر سوی آيت په لوړ آواز ويلو سره د خيمې څخه دباندي راووتی، او دا يوه معجزه وه چي د دښمنانو په مقابله کي مسلمانانو ته د فتح خبر چي هغه تر هغه وخته پوري د الله ﷻ څخه ماسوا د بل چا په علم کي نه وو، رسول الله ﷻ د الله ﷻ له خوا په زيري او خبر سره مؤمنان خبر کړل.

د بدر په غزا کي د جبرائيل عليه السلام شرکت

﴿۵۶۲۳﴾: وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ هَذَا جِبْرِيلُ آخِذٌ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَدَاةُ الْحَرْبِ. رواه البخاري.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي د بدر په ورځ رسول الله ﷺ وفرمايل: دا جبرائيل عليه السلام دی چي د خپل آس واګي يې نيولي دي، او پر هغه يې د جنګ سامان اچولی دی. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷\۳۱۲، رقم: ۲۹۹۵.

تشريح: په دغه حديث كي د رسول الله ﷺ د هغه معجزې يادونه ده چي رسول الله ﷺ د بدر په غزا كي حضرت جبرائيل عليه السلام وليدی چي د الله جل جلاله په حكم سره كفارو ته د ماتي وركولو او مسلمانانو ته د كاميابۍ وركولو لپاره د آسمان څخه راكښته سوی وو، څرګنده دي وي چي بدر په اصل كي د يو ځاه نوم دی چي د مكې او مدينې په منځ كي پر څلور پړاوه فاصله باندي واقع دی، د مكې د كافرانو او مسلمانانو په منځ كي دا لومړنۍ جګړه وه چي د روژې مباركي پر ۱۷ نېټه په دوهم هجري كال كي د جمعې په ورځ رامنځته سول، دغه جګړه د بدر د ځاه سره نژدې په يو ميدان كي ترسره سول ځكه دې ته د بدر جګړه يا غزوه بدر ويل كيږي.

د اسماني مرستي مشاهده

﴿۵۶۲۴﴾: وَعَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَئِذٍ يَشْتَدُّ فِي أَثَرِ رَجُلٍ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي په دغه ورځ (يعني د بدر د غزا په ورځ) چي يو مسلمان په يوه مشرک پسې ځغاستی

مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَمَامَهُ إِذْ سَمِعَ ضَرْبَةً بِالسَّوْطِ فَوْقَهُ وَصَوْتَ الْفَارِسِ يَقُولُ

ناپه هغه د چابک (غمچيني) اواز واوريدی چي واريې پر هغه كافر ولګيدی بيا هغه د يو سپاره اواز واوريدی چي ويل يې:

أَقْدِمْ حَيْزُومُ اذا نَظَرَ إِلَى الْمُشْرِكِ أَمَامَهُ فَخَرَّ مُسْتَلْقِيًا فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ

حيزوم مخكي سه، (حيزوم د جبرائيل عليه السلام د آس نوم دی)، بيا هغه مسلمان چي په هغه مشرک پسې وو وليدل چي هغه د هغه په مخكي پريوتی

قَدْ خُطِمَ أَنْفُهُ وَشُقَّ وَجْهُهُ كَضَرْبَةِ السَّوْطِ فَاخْضَرَّ ذَلِكَ أَجْمَعُ فَجَاءَ

پر پزه يې نښه وه او د هغه مخ چاودلی وو، او پر كوم ځای چي غمچينه لګيدلې وه هغه تول

الْأَنْصَارِيُّ فَحَدَّثَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ صَدَقْتَ ذَلِكَ مِنْ مَدَدِ السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ فَقَتَلُوا يَوْمَئِذٍ سَبْعِينَ وَأَسَرُوا سَبْعِينَ. رواه مسلم.

پوست شین سوی وو ، هغه مسلمان د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر سو او پېښه یې بیان کړه ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : ته رښتیا وایې ، بیا یې وفرمایل دغه ملائکه د دریم آسمان د مرستیال فوځ ملائکه وه، په دغه ورځ اویا کافران د مسلمانانو په لاس قتل سول او اویا کافران بندیان سول. مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۳\ ۱۳۸۴، رقم: ۵۸- ۱۷۶۳.

د لغاتو حل: حیزوم: اسم فرس (د آس نوم). خطم: وهو الاثر علی الانف.

تشریح: حیزوم مخکې سه، دا د اِقدم حیزوم ترجمه سوې ده، د اقدام معنی په اصل کې د دښمن په جګړه کې رابلل ، بېرول او مېړانه ښودل دي، مګر دا معنی په هغه صورت کې مراد اخیستل کېږي کله چې د اَقدم لفظ د الف په زور ، د قاف په جزم او ددال په زېر سره وي او که دغه لفظ د الف او دال په پېښ سره وي نو بیا ددې معنی به د مخکې کېدو وي ، په دغه صورت کې به د اقدم حیزوم معنی دا وي چې حیزوم پر مخ ځه، حیزوم د حضرت جبرائیل ﷺ د آس نوم دی لکه چې په قاموس کې ذکر سوې دي مګر ځینو حضراتو ویلې دي چې دا د یوې بلې ملائکې د آس نوم دی .

د بدر په جګړه کې مسلمانانو ته د غیبو څخه آسماني مرسته تر لاسه سول او د هغه مرستې تعلق لرونکې د یوې ملائکې دغه کړنه پر یو صحابي باندې په ذکر سوې صورت کې کشف او اظهار وسو، دا په اصل کې د هغه صحابي کرامت دی او د تابع یعني صحابي څخه ظاهرېدونکې کرامت د هغه د متبوع یعني نبي د معجزې یو صورت وي ، په خاصه توګه په داسې حالت کې کله چې هغه کرامت د نبي په موجودتیا کې ظاهر سوی وي په دغه مناسبت سره دغه حدیث د معجزاتو په باب کې نقل کول غیر مناسب نه دي یا داهم ویل کېږي چې په دغه حدیث کې د کومې پېښې ذکر دی د هغه خبر باوري صحابي ورکړ او صادق او مصدوق ﷺ د هغه تصدیق وکړ او دغه تصدیق یوازې د رسول الله ﷺ کار وو چې ددغه تعلق د اعجاز رسالت سره دی نو دغه پېښه د رسول الله ﷺ په معجزاتو کې شمېرل هم صحیح دي .

د احد په غزا کې د ملائکو د مرستې معجزه

﴿۵۶۲۵﴾: وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ عن يمين

د حضرت سعد بن ابي وقاص ﷺ څخه روایت دی چې ما د احد په غزا کې د رسول الله ﷺ

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عن شماله يَوْمَ أُحُدٍ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ

راسته او چپه خوا ته دوه کسان ولیدل چي سپيني جامې يې اغوستي وې او د دښمنانو سره يې

بِيضٌ يُقَاتِلَانِ كَأَشَدِّ الْقِتَالِ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ يعني جبرئيل وميكائيل. متفق عليه.

په ډيره سختي سره جنګ کوئ هغه کسان ما هيڅکله نه و ليدلي او نه مې وروسته وليدل، او دا دواړه جبرائيل عليه السلام او ميکائيل عليه السلام ملائکي وې. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷\۳۵۸، رقم: ۴۰۵۴، ومسلم ۴\۱۸۰۲، رقم: ۴۶-۲۳۰۶.

تشريح: يعني حضرت جبرائيل عليه السلام او ميکائيل عليه السلام وو، دغه وضاحت خپله راوي کړی دی او هغه د دغه دواړو ملائکو کېدل يا خو دد ې څخه وګڼل چي هغه دواړه يې نه مخکي ليدلي وه او نه يې وروسته وليدل يا هغه خپله د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي وي چي هغه دواړه پردي خلک حضرت جبرائيل عليه السلام او حضرت ميکائيل عليه السلام وه.

د ماتي پښې علاج

﴿۵۶۲۶﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ بَعَثَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رهطا إِلَى أَبِي رَافِعٍ

د حضرت براء رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ يوه ډله ابو رافع ته وليږل، د هغه ډلي څخه

فدخل عَلَيْهِ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَتِيكٍ بيته ليلا وهو نائم فقتله فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ

عبدالله بن عتيک د شپې د ابو رافع په کور کي داخل سو چي هغه بيده وو نو مړ يې کړی، د عبدالله بن عتيک بيان دی چي

بن عتيك فَوَضَعْتُ السَّيْفَ فِي بَطْنِهِ حَتَّى أَخَذَ فِي ظَهْرِهِ فَعَرَفْتُ أَنِّي قَتَلْتُهُ

ما د ابو رافع پر نس توره کښېښودل تر دې چي د هغه د شا څخه ووتل، زه پوه سوم چي مړ مي کړ

فَجَعَلْتُ أَفْتَحُ الْأَبْوَابَ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى دَرَجَةٍ فَوَضَعْتُ رِجْلِي فَوَقَعْتُ فِي

بيا مي د دروازې خلاصول شروع کړل تر دې چي د زينې پای ته ورسيدم، د سپوږمۍ شپه وه

لَيْلَةٍ مُقْمِرَةٍ فَانْكَسَرَتْ سَاقِي فَعَصَبْتُهَا بِعِمَامَةٍ فَانْطَلَقْتُ إِلَى أَصْحَابِي

څرنګه چي ما پښه کښېښودل نو را ولويدم او زما پنډۍ ماته سوه، ما په خپل لنګوټې سره خپل

پنډۍ وتړل او خپلو ملګرو ته را ورسیدم،

فَانْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثْتُهُ فَقَالَ ابْسُطْ رِجْلَكَ فَبَسَطْتُ رِجْلِي فَمَسَحَهَا فَكَأَنَّهَا لَمْ أَشْتَكِهَا قَطُّ. رواه البخاري.

بيا د نبي کريم ﷺ په خدمت کي حاضر سوم او پښنه مي ورته بيان کړه، رسول الله ﷺ راته وفرمايل: خپله پښنه را وغزوه، ما خپله پښنه ور وغزول، رسول الله ﷺ پر هغه لاس مبارک را تير کړ او هغه داسي روغه سوه لکه هيڅکله چي ماته سوې نه وي. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\١٥٥، رقم: ٣٠٢٢.

تشريح: ابو رافع يو يهودي تجار وو، د هغه کنيت ابو الحقيق وو، ډېر بد خصلته او د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سخت دښمن وو مګر هغه د خپل عهد ماتولو او اذيت رسولو په وجه رسول الله ﷺ ډېر سخت په تکليف کړي وو، دغه بدبخت د رسول الله ﷺ په شان کي بدوينه هم کړې وه، په پای کي رسول الله ﷺ په مجبوره کېدو سره د هغه خلاف د سختي کړني اراده وفرمايل او د حضرت عبد الله ابن عتيک رضي الله عنه په مشرۍ کي څو انصار زلميان د هغه د بندي کولو او يا وژلو لپاره ولېږل، هغه د حال په څرګندېدو سره په خپله خوندي قلعه کي محصور سوی وو، عبد الله ابن عتيک رضي الله عنه په يو ډېر عجيبه او حيرانونکي تدبيره د مخکي څخه د هغه په قلعه کي او بيا چي ابو رافع د شپې د خوراک کولو څخه وروسته بېده سوی وو د هغه د خوب په ځای کي داخل سوی وو او په خپله توره يې د هغه کار خلاص کړی وو.

کله چي هغه د خپلي کړني تر سره کولو وروسته راستنېدی او پر يوه زينه کښته کېدی نو د شپې د سپوږمۍ د رڼا په وجه داسي رڼا وه چي هغه معلوم سو، عبد الله ابن عتيک رضي الله عنه په دې ګڼلو سره قدم پورته کړ چي زينه ختم سوې ده او مخکي مځکه ده مګر هلته تر اوسه پوري زينه پاته وه او د هغه پښنه داسي ولوېدل چي هغه خپل توازن برقرار ونه ساتلای سو، لاندي راولوېدی چي د هغه په وجه يې پنډۍ ماته سوه، بيا کله چي هغه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او ټوله پېښنه يې رسول الله ﷺ ته بيان کړل نو رسول الله ﷺ د هغه پر پښنه خپل مبارک لاس را تېر کړ چي د هغه په برکت د هغه ماته پنډۍ روغه سول او ټول تکليف يې ولاړ، دا د رسول الله ﷺ معجزه وه.

د احزاب په غزا کې د خوراک معجزه

﴿۵۶۲۷﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ إِنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْفِرُ فَعَرَضَتْ كُدْيَةٌ شَدِيدَةٌ

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چې د خندق په غزا کې موږ خندق کیندی چې یو سخته مځکه ښکاره سوه،

فَجَاءُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا هَذِهِ كُدْيَةٌ عَرَضَتْ فِي الْخَنْدَقِ فَقَالَ

صحابه کرام د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر سول او عرض یې وکړ چې یو سخته مځکه په خندق کې راغلل، رسول الله ﷺ وفرمایل:

أَنَا نَازِلٌ ثُمَّ قَامَ وَبَطْنُهُ مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ وَلَبِثْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لَا نَذُوقُ ذَوَاقًا فَأَخَذَ

زه خندق ته ورکښته کېږم گورم یې، د دې فرمایلو سره رسول الله ﷺ ولاړ سو او حالت یې دا وو چې د زیاتي لوږي له کبله رسول الله ﷺ پر خپل مبارک نس ډبري تړلي وې او د درو ورځو څخه زموږ دا حالت وو چې موږ د څښلو یو شی نه وو څیښلی،

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمِعْوَلَ فَضَرَبَ فَعَادَ كَثِيبًا أَهْيَلَ فَانْكَفَأْتُ إِلَى امْرَأَتِي

رسول الله ﷺ په خپل لاس مبارک تبر پورته کړ او په هغه یې پر مځکې وار وکړ نو هغه سخته ډبره د شگو په ډول ذرې ذرې سول، د حضرت جابر رضی الله عنه بیان دی د دې څخه وروسته زه د هغه ځای څخه خپل کورته روان سوم خپلې ښځې ته مې وویل

فَقُلْتُ هَلْ عِنْدَكِ شَيْءٌ فَإِنِّي رَأَيْتُ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَمَصًا شَدِيدًا

ستا سره د خوراک یو شی سته، ما ته معلومه سوې ده چې رسول الله ﷺ سخت وږی دی،

فَأَخْرَجَتْ جِرَابًا فِيهِ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ وَلَنَا بُهَيْمَةٌ دَاجِنٌ فَذَبَحْتُهَا وَطَحَنَتْ

زما ښځې یوه کڅوړه راوکښل چې په هغې کې یو صاع اوربشې وې او زموږ په کور کې یو لوی وری وو ما هغه حلال کړ او زما ښځې اوړه وکړل

الشَّعِيرَ حَتَّى جَعَلْنَا اللَّحْمَ فِي الْبُرْمَةِ ثُمَّ جِئْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بیا ما په کټو کې غوښه واچول او د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر سوم، کرار مې ورته

فَسَارَرْتُهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ذَبَحْنَا بُهَيْمَةً لَنَا وَطَحَنت صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ فَتَعَالَ

وويل اې د الله رسوله! موږ يو وری ذبح کړی دی او يو صاع اوربشې مو اوړه کړي دي تاسو د

أَنْتَ وَنَفَرٌ مَعَكَ فَصَاحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم يَا أَهْلَ الْخَنْدَقِ إِنَّ جَابِرًا

خپلو يو څو ملګرو سره تشريف راوړئ، ددې اوريدو سره رسول الله ﷺ په لوړ آواز سره وفرمايل: اې خندق والاوو! راځئ جابر مېلمستيا تياره کړې ده

صَنَعَ سُورًا فَحَيَّ هَلًا بِكم فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُنْزِلُنَّ

ژر راځئ چې ورسو، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ ما ته وفرمايل: تاسو خپل کټو د نغرې

بُرْمَتَكُمْ وَلَا تَخْبِزُنَّ عَجِينَكُمْ حَتَّى أَجِيءَ وَجَاءَ فَأَخْرَجْتُ لَهُ عَجِينًا فَبَصَقَ

څخه مه کښته کوئ او اوړه مه پخوئ تر څو پورې چې زه در نه سم، نو رسول الله ﷺ تشريف راوړ او اغښلې اوړه د رسول الله ﷺ مخته راوړل سول، رسول الله ﷺ په هغه اوړو کې د خپل

فِيهِ وَبَارَكَ ثُمَّ عَمَدَ إِلَى بُرْمَتِنَا فَبَصَقَ وَبَارَكَ ثُمَّ قَالَ ادْعِي خَابِزَةً فَلْتَخْبِزْ

خولې مبارک لعاب (نارې) واچول او د برکت دعاء يې وکړل، بيا زموږ کټو ته راغلی نو په هغه کې يې هم لعاب مبارک واچول او د برکت دعاء يې وکړه، بيا يې زما بي بي ته وفرمايل: ډوډۍ پخونکې راوغواړه چې ستا سره ډوډۍ پخه کړي

مَعك وَاقْدَحِي مِنْ بُرْمَتِكُمْ وَلَا تُنْزِلُوهَا وَهُمْ أَلْفٌ فَأُقْسِمُ بِاللّٰهِ لا أَكَلُوا حَتَّى

او غوښې د کټو څخه راوکاږه او کټو پر نغرې پرېږده چې پرته وي، د جابر رضي الله عنه بيان دی چې خندق والا زر کسان وه، په الله جل جلاله قسم کولو سره وايم چې ټولو (په ماړه نس) ډوډۍ وخوړل او

تَرَكُوهُ وَانْحَرَفُوا وَإِنَّ بُرْمَتَنَا لَتَغِطُّ كَمَا هِيَ وَإِنَّ عَجِينَنَا لَيُخْبَزُ كَمَا هُوَ. متفق عليه

پاته هم سول او بيرته ولاړل، او زموږ کټو هم هغسې ډکه وه لکه څرنګه چې د خوراک څخه مخکې وه، او اوړه پخيدل چې نه خلاصيدل لکه څرنګه چې په اول کې وه. .بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۷\۳۹۵، رقم: ۴۱۰۱، ومسلم ۱۳\۱۶۱۰، رقم: ۱۴۱- ۲۰۲۹.

د لغاتو حل: كدية: اي قطعة (ټوټه). اهيل: اي سائلا. خمصا: اي خمور في بطنه من الجوع. داجن: سمينة. (چاغ). البرمة: اي القدر من الحجر (د ډبرې دېګ). سورا: اي طعاما (خوراک).

تشريح: په حديث كي د سُور لفظ چي معنى يې د ميلمستيا په خوراک سره سوې ده، دا په اصل كي د فارسي لفظ دی چي د رسول الله ﷺ پر خوله جاري سو، دغه لفظ د فارسيانو په اصطلاح كي د واده د ډوډۍ لپاره استعماليږي، ددغه لفظ څخه ماسوا د فارسي نور الفاظ هم پر مختلفو ځايو باندي د رسول الله ﷺ د ژبي مبارکي څخه ادا سوي دي.

د خوراک دغه اندازه د څو کسانو لپاره کافي کيدای سي، نه يوازي دا چي په زرهاوو کسانو په ماړه نس ډوډۍ وخوړل بلکه هم هغسي پاته سول، دا په اصل کي د هغه د ذات د برکت په وجه وو چي د ټولو برکتونو منبع او مخزن دی، او ټول کائنات بلکه مځکه او آسمان دده په برکت معمور دي، همدا رنګه بې شمېره معجزې يعني د لږ خوراک زياتېدل، تر ګوتو مبارکو اوبه روانېدل او د لږ اوبه ډېرېدل، ذخوراک څخه د تسبيح آواز راتلل، د خرما د درختي زاری کول، او داسي نور، دا ټولي داسي پيښي دي چي د حديثو او تاريخ په کتابو کي زياتي مذکور دي او ددې اړوند روايتونه حد تواتر ته رسيدلي دي چي د هغه څخه علم قطعي تر لاسه کيږي، دغه معجزې چي د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت دليل دي، مختلفو محققو علماؤ په ډېر محنت سره په خپلو کتابو کي جمع کړي دي، په دې اړه ډېر ښه کتاب د امام بيهقي رحمة الله عليه دلائل النبوت منل سوی دی.

د عمار بن ياسر په باره کي پيشګويي

﴿۵۶۲۸﴾: وَعَنْ اَبِيْ قَتَادَةَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِعَمَّارٍ حين يحفر الخندق فجعل يمسح راسه ويقول بوس ابن سمية تَقْتُلُكَ الْفِئَةُ الْبَاغِيَةُ. رواه مسلم.

د حضرت ابو قتاده رضي الله عنه څخه روايت دی چي عمار بن ياسر رضي الله عنه خندق کيندی چي رسول الله ﷺ د هغه پر سر خپل مبارک لاس را تير کړ او وه يې فرمايل: اې د سميه زويه! دو مره کوښښ او مشقت، تا به يو سرکښه ډله قتل کړي (نو هغه په جنګ صفين کي قتل کړل سو). مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۴\۲۲۳۵، رقم: ۷۰- ۲۹۱۵.

تشريح: سمية د يوې صحابي مېرمني نوم دی، هغې په پيل کي اسلام قبول کړی وو او د نورو مسلمانانو په ډول دا هم د مکې د کفارو د ظلم او ستم ښکار سوې وه، د ښځي کېدو په وجه هغې د کافرانو د لاسه سخت تکليفونه وزغمل، مګر د دين د لاري څخه يو انچ ليري کېدو ته

تیاره نه سول، په پای کي ابوجهل لعین یوه ورځ هغه مبارکه په شرمګاه کي په خنجر وهلو سره شهیده کړل، حضرت عمار ابن یاسر رضي الله عنه د دغه مبارکي ښځي زوی وو، د احزاب د غزا په وخت چي د مدینې د ساتني لپاره صحابه کرامو خندق کیندی نو حضرت عمار رضي الله عنه په پوره مېړانه په دغه کار کي بوخت وو، رسول الله ﷺ هغه ولېدی، د هغه د محنت او مشقت احساس ورته وسو، بیا د عالم الغیب څخه پر رسول الله ﷺ منکشف سول چي د عمار رضي الله عنه مرګ به د باغیانو د لاسه وي نو د رسول الله ﷺ زړه مبارک د عمار په اړه د جذبه ترحم او محبت څخه ډک سو او پر ژبه مبارکه یې ذکر سوي حسرتناک الفاظ جاري سول، په دغه الفاظو کي رسول الله ﷺ یا خو د عمار سختي او مصیبت وکړ مګر مخاطب خپله عمار وو، ددې مطلب دا وو چي اې عماره! زما پر تا باندي ډېر زړه خوږېږي، ته به یوه ورځ په داسي سختي او مصیبت کي وي چي د باغیانو یوه ډله به د امام حق او د وخت خلیفه پر خلاف د بغاوت بېرغ پورته کړي او تا به شهید کړي.

د حدیث مصداق

د حدیث شارحینو لیکلي دي چي د رسول الله ﷺ دغه وړاند وینه پوره سول، حضرت عمار ابن یاسر رضي الله عنه د صفین په جګړه کي د امیر المؤمنین حضرت علي رضي الله عنه له خوا شریک سو او د حضرت معاویه د ډلي په لاس شهید سو، ددې څخه معلومه سوه چي په دغه جګړه کي حضرت علي رضي الله عنه پر حق وو، ځکه رسول الله ﷺ فرمایلي وه چي د عمار مرګ به د باغیانو په لاس وي او د حضرت معاویه ډلي هغه قتل کړ، په یوه روایت کي نقل سوي دي چي کله حضرت عمار رضي الله عنه شهید سو نو حضرت عمرو ابن العاص چي د حضرت معاویه سره وو ډېر پریشانه سو او حضرت معاویه رضي الله عنه ته راغلی هغه ته یې وویل: دا خو ډېره د پریشانۍ خبره ده چي عمار زموږ د لښکر په لاس ووژل سو، معاویه وویل: ولي؟ په دې کي د پریشانۍ څه خبره ده؟ عمرو بن العاص، معاویه رضي الله عنه ته وویل: ما د رسول الله ﷺ څخه د عمار رضي الله عنه په اړه اورېدلي وه چي تا به د باغیانو یوه ډله قتل کړي، معاویه رضي الله عنه جواب ورکړ، نو عمار رضي الله عنه موږ کله قتل کړی دی، په اصل کي خو علي رضي الله عنه هغه وژلی دی هغه د ځان سره د جنګ لپاره راوستلی وو، دا هم منقول دی چي حضرت معاویه رضي الله عنه د دغه حدیث په الفاظو کي تاویل کوی، د هغه وینا وه چي د باغیه لفظ دلته د بغي څخه مشتق دی چي د هغه معنی د بغاوت ده بلکه د بغاء څخه مشتق دی چي د هغه معنی لټول دي، په دې اعتبار د هغه په نزد د رسول الله ﷺ د ارشاد (تقتلک الفئة الباغیة) معنی دا سوه چي اې عماره! تا به د مطالبه کونکو یوه ډله قتل کړي،

مطلب دا چي كومه ډله د قصاص مطالبه كوي د هغوئ په لاس به عمار قتل سي ، حضرت معاويه رضي الله عنه به ويل چي نحن فئة باغية طالبة لدم عثمان، (موږ مطالبه كوونكې ډله يو چي د حضرت عثمان رضي الله عنه دويني غوښتونكي يو) مګر د عقل او نقل په رڼا كي د حضرت معاويه رضي الله عنه دا تاويل صحيح نه دى بلكه صريح تحريف دى ، په ځينو روايتو كي دا هم نقل سوي دي چي كله حضرت عمروبن العاص رضي الله عنه د حضرت معاويه رضي الله عنه په وړاندي ذكر سوې پريشاني ذكر كړل نو معاويه رضي الله عنه هغه ته وويل: ته خو عجيبه سړى يې ، د ځان څخه د كم سړي په اړه دي پښې ښوئيږي يعني عمار خو ستا په مقابله كي يو ادنا سړى وو، بيا دا څه دي چي تا د هغه معامله اخيستې ده او د شك ښكار سوى يې، او زموږ د ملګرتيا څخه جلا كېدل غواړې، مګر ملا علي قاري رحمة الله عليه د شيخ اكمل الدين په حواله ليكلي دي چي د غه دواړي خبري پر حضرت معاويه رضي الله عنه باندي افتراء ده ، هغه نه خو د حديث د غه تاويل كړى دى چي د تحريف مرادف دى او نه يې د حضرت عمار په اړه داسي سپكه خبره كړې ده .

خبرداري!

بېله شكه د دغه حديث څخه دا ثابته سول چي د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت معاويه رضي الله عنه په منځ كي كومه جګړه رامنځته سوه نو په دې كي حضرت علي رضي الله عنه پر حق وو او كوم خلك چي د هغه د اطاعت څخه په وتلو د جګړې لپاره راوتلي وه هغوئ خروج وكړ مګر ددې دا مطلب هيڅكله نه دى چي خلك د حديث په لېدو سره او ددې پر محمول او مصداق باندي په پوهېدو سره د حضرت معاويه رضي الله عنه په اړه د لعن او بدويني ژبه اوږده كړي، او د هغوئ ذات د ملامتيا نښه وګرځي، راسخ العقيده او صحيح الفكر مسلمان لره د خلاصون لاره داده چي په دغه نازكه مسئله كي خپله ژبه بنده كړي او د دواړو معامله الله جل جلاله ته وسپاري، حضرت معاويه رضي الله عنه يو جليل القدر صحابي وو، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په وړاندي يې ډېر عزت او ارزښت درلود، د هغه په شان كي بده خبره د ژبي څخه ايستل د يو صحابي بې ادبي كول دي او د يو صحابي بې ادبي كول د الله جل جلاله عذاب ته بلنه وركول دي، رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپلو ټولو صحابه كرامو په اړه وفرمايل: اې خلكو ! زما د صحابوو په اړه د الله جل جلاله څخه وبيرېږئ، هغوئ د ملامتيا نښنه مه ګرځوئ، په ياد ولرئ كوم څوك چي زما د صحابوو سره مينه وكړي نو هغوئ زما سره د مينې درلودلو په وجه د هغوئ سره مينه وكړل او كوم څوك چي زما د صحابه كرامو سره بغض وساتي نو هغوئ زما سره د بغض ساتلو په وجه د هغوئ سره بغض وكړ،

او کوم څوک چي زما صحابوو ته تکليف ورسوي نو هغه په حقيقت کي ما ته تکليف ورسوی او کوم څوک چي ما ته تکليف ورسوي نو هغه ګويا الله ﷻ ته تکليف ورسوی او کوم څوک چي الله ﷻ ته تکليف ورسوي نو هغه به د الله ﷻ په عذاب کي اخته سي، دغه ارشاد ترمذي نقل کړی دی او په دغه کتاب کي هم وړاندي د فضائل صحابه په باب کي داسي ډېر حديثونه راغي، او همدارنګه ډېر حديثونه منقول دي چي د هغه څخه دا ثابتيږي چي پټه خوله کېدل خير دی، په دې کي دا يو حديث د سبق تر لاسه کولو لپاره ډېر کافي دی چي : من سکت سلم و من سلم نجا ، څوک چي پټه خوله سو نو هغه سلامتيا تر لاسه کړل او څوک چي سلامت سو نو هغه خلاصون تر لاسه کړ، ددې څخه ماسوا ځيني حديثونه د حضرت معاويه ﷺ په فضيلت کي منقول دي لکه چي په مخکني باب (علامات النبوة) کي دغه حديث تېر سوی دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما په امت کي دداسي خلکو يوه ډله زما په وړاندي راوستل سول چي هغوئ د الله ﷻ په لاره کي جهاد کوی او د درياب پر سر باندي داسي په سفر کولو وښودل سول لکه چي هغوئ د پاچاهانو پر تختو باندي ناست وي...الخ، ددغه حديث مصداق حضرت معاويه ﷺ او د هغه د لښکر خلک وه چي هغوئ تر درياب په تېرېدو د کفارو سره جهاد وکړ، خلاصه دا چي د حضرت معاويه ﷺ په اړه بې ادبي کول ، دهغه سره بغض او نفرت کول او هغه ته بد رد ويلو څخه ځان ساتل پکار دي ځکه دا د رفض او شيعيت د عقائدو څخه دي، الله ﷻ دي موږ دداسي بدو عقيدو څخه خوندي وساتي، ځيني سنيان هم د جهالت او ناپوهۍ په وجه ددغه فتنې ښکار سي او د صحابي په حق کي د بدو الفاظو اظهار کوي ، ملاعلي قاري رحمة الله عليه په شرح فقه اکبر کي په څرګنده د حضرت علي ﷺ او حضرت معاويه ﷺ دغه معامله پر خطاء اجتهادي باندي محمول کړې ده، نو اهل سنت ته په خاصه توګه په دې اړه د احتياط لمن نيول پکار دي او خپل زړه د يو صحابي د بغض څخه ساتل پکار دي که څه هم دهغه تعلق د اهل بيت نبوي سره وي يا د عام صحابه کرامو د ډلي سره وي، او د رسول الله ﷺ په دغه ارشاد په عمل کولو سره پر خپله ژبه د سکوت مهر لګول ضروري دي . (ليحجرک عن الناس ما تعلم من نفسک) .

او کله چي د عامو خلکو په اړه دا حکم سوی دی چي (ولاتذکر الناس الا بخير) يعني خلک مه يادوه مګر په خير سره، نو صحابه کرام خو په درجه اولی ددې وړ دي چي د هغوئ په يادونه کي داسي لفظ رانه سي چي په هغه سره د هغوئ پر حيثيت باندي حرف راسي او دا خبره هم بايد په فهم کي وي چي د کومو مقدسو کسانو په اړه الله ﷻ فرمايي :

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ

او د هغوئ په زړونو کي چي کومه کينه وي هغه به موږ ليري کړو او ټول به د وړونو په ډول پر تختونو يو بل ته مخامخ ناست وي، نو ايا دا بدبختي نه ده چي موږ د دغه کسانو په اړه د بد ويلو په ذريعه خپله ژبه چټله کړو .

يوه پيشګويي چي پوره سوه

﴿۵۶۲۹﴾ : وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنَ صُرَدٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ أَجْلَى الْأَحْزَابَ عَنْهُ الْآنَ نَغْزُوهُمْ وَلَا يَغْزُونَا نَحْنُ نَسِيرُ إِلَيْهِمْ . رواه البخاري

د حضرت سليمان بن صرد رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ هغه وخت چي په جنګ احزاب كي كفار په متفرق كيدو سره خپاره سول وه فرمايل :اوس به موږ د هغوئ سره جنګ كوو او هغوئ به زموږ سره جنګ نه كوي موږ به پر هغوئ ورځو . بخاري

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۷\۴۰۵، رقم: ۴۱۰۹.

تشريح : داد خندق د غزا يادونه ده، كله چي ټول كفار سره د يهودو د زرهاوو په شمېر پر مدينه منوره حمله كونكي سول او د مدينې منورې د ساتني لپاره رسول الله ﷺ د خپلو صحابه كرامو سره په يو ځای كېدو د ښار شاوخوا خندق (كنده) كښلې وو، د قريشو د لښكر مشر ابوسفيان وو، همدارنګه د مشركانو او كافرانو د نورو ډلو هم خپل خپل مشر وو، دښمن پرله پسې تر يوې مياشتي پوري د مدينې منورې محاصره كړې وه او د خندق بلي خوا ته تيار وه، په دغه وخت كي هيڅ جګړه ونه سول، كله نا كله به د غشي ويشتلو او ډبرو غورځولو لړۍ تر يو وخته روانه وه، په پای كي الله جل جلاله خپل غيبي مرسته وكړل، ملائكي نازلې سوې چي د دښمن په مخكي د نه معلومېدو سربېره يې د هغوئ خاتمه وكړل، د باد داسي سخت طوفان راغلئ چي د كفارو په لښكر كي سخته تباهي خپره سول او همدارنګه د هغوئ په زړو كي داسي ېېره ولوېدل چي ټول لښكر په خپرېد وسره وتښتېدی، په دغه مناسبت سره دې ته د احزاب غزا ويل كيږي، دلته هم رسول الله ﷺ وړاند وينه كړې وه چي نن ورځ د مشركان همت ختم سوی دی اوس به هيڅكله دښمن ته پر موږ باندي د حملې كولو جرئت نه وي اوس به موږ پر هغوئ حمله كوو ، نو همداسي وسول چي د دغه غزا څخه وروسته د كفارو لښكر پر مدينې حمله ونه كړل بلكه رسول الله ﷺ پر مكې او نورو سيمو باندي حملې وكړلې او الله جل جلاله په هر وخت كي فتح ور په برخه كړل .

حضرت جبرائيل عليه السلام او د ملائكو د مرستي معجزه

﴿۵۶۳۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَت لَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ

د حضرت عائشي رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د جنګ احزاب څخه د راګرځېدو

الْخَنْدَقِ و وَضَعَ السِّلاَحَ وَاغْتَسَلَ أَتَاهُ جِبْرِيلُ وَهُوَ يَنْفُضُ رَأْسَهُ مِنَ الْغُبَارِ

وروسته وسله کښېښودل او د غسل اراده يې وکړه چي جبرائيل عليه السلام تشريف راوړ په داسي حال کي چي رسول الله ﷺ د سر مبارک څخه ګرد او غبار څنډی

فَقَالَ قَدْ وَضَعْتَ السِّلاَحَ وَاللّٰهِ مَا وَضَعْتُهُ اخْرُجْ إِلَيْهِمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى

او ورته يې وويل: تاسو خو وسله ايسته کړه او په الله جل جلاله دي مي قسم وي ما لا تر اوسه وسله نه ده ايسته کړې راځه چي پر کفارو ورځو، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَيْنَ فَأَشَارَ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ فَخرج النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

چيري؟ جبرائيل عليه السلام د بنو قريظه په لور اشاره وکړه، نو رسول الله ﷺ د بنو قريظه په لور ور

وَسَلَّمَ اِلَيْهِمْ. متفق عليه وفي رواية للبخاري قال انس كاني انظر الى الغبار

ووتی (او فتح يې تر لاسه کړه)، بخاري او مسلم او د بخاري په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي د انس بيان دی چي زه ګويا هغه ګرد او غبار اوس هم وينم

ساطعا في زقاق بني غنم موكب جبرئيل عليه السلام حين سار رسول الله ﷺ الى بني قريظة.

کوم چي د قبيله بنو غنم په کوڅو کي الوتی د هغه سپرو د ډلي څخه د کوم سره چي جبرائيل عليه السلام ملګری وو کله چي رسول الله ﷺ د بنو قريظه په لور روان وو.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷\۴۰۷، رقم: ۴۱۱۷.

د لغاتو حل: غنم موكب: قبيلة من الانصار (د انصارو يوه قبيله).

تشريح: د غسل اراده يې کول، ددې څخه دا مراد دی چي رسول اله ﷺ د غسل اراده کړې وه او د لمبېدو لپاره تلی چي حضرت جبرائيل عليه السلام راغلی، په يوه روايت کي دا دي چي کله حضرت

جبرائيل عليه السلام راغلی نو رسول الله ﷺ غسل کوی او د سر مبارک یوه برخه پرېولل یې پاته وه، یعني هغه وخت د رسول الله ﷺ غسل پوره سوی نه وو حال دا چي هغه د خپل سر مبارک څخه د خندق د غزا دوړي پاکولې، دلته د هغه ضمیر حضرت جبرائیل عليه السلام ته هم راجع کېدای سي او رسول الله ﷺ ته هم، خلاصه دا چي د حضرت جبرائیل عليه السلام راتلل او د رسول الله ﷺ د بني قریضه سره د جګړې لپاره روانېدل د خندق د غزا څخه وروسته سمدستي رامنځته سوي دي.

د بنو قریظه څخه مراد د یهودو هغه قوم دی چي د مدینې څخه دباندي پر دریا څلور میله فاصله باندي اباد وو، هلته د هغوئ سرای او یوه ټینګه قلعه هم وه، هغوئ د وعدې خلاف ورزي وکړل او د رسول الله ﷺ سره د صلح د معاهدې سربېره د خندق په غزا کي د دښمنانو سره ملګري سول او د مسلمانانو د تباهۍ فلان یې جوړ کړی وو، په هر حال رسول الله ﷺ دهغوئ سره جګړه وکړل او الله جل جلاله کامیابي ور په برخه کړل، په دې اړه تفصیل د تاریخ او سیرت په کتابو کي ذکر سوی دی.

غنم د انصارو د یوې قبیلې نوم دی، رسول الله ﷺ د بنو قریظه په لور تللو سره دغه قبیلې پر کلي تیریدی او په ښکاره دا معلومیږي چي هغه وخت ددغه کلي په کوڅه کي د خلګو تګ راتګ نه وو، له دې کبله په کوڅه کي د پورته کېدونکي ګرد په لېدو سره حضرت انس رضي الله عنه دا نتیجه واخیستل چي د ملائکو لښکر روان دی او د هغوئ د قدمو څخه ګرد او غبار پورته کیږي، او غالب ګمان دادی چي د ملائکو ددغه لښکر امیر حضرت جبرائیل عليه السلام وو.

په دغه حدیث کي چي کوم شی د رسول الله ﷺ معجزه ثرګندوي هغه یو خو د حضرت جبرائیل عليه السلام د خپل لښکر سره د رسول الله ﷺ د مرستي لپاره راتلل دي، او دوهم د ملائکو د قدمونو څخه د ګرد او غبار پورته کېدل دي مګر خپله هغه ملائکي چا ته نه معلومېدلې.

د ګوتو مبارکو څخه د اوبو وتلو معجزه

﴿۵۶۳۱﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ عَطِشَ النَّاسُ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ وَرَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چي د حدیبیې په ښېښه کي خلک تږي وه او د رسول الله ﷺ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ يَدَيْهِ رَكْوَةٌ فَتَوَضَّأَ مِنْهَا ثُمَّ أَقْبَلَ النَّاسُ نَحْوَهُ قَالُوا لَيْسَ

مخکي یو پتک پروت وو چي په هغه سره رسول الله ﷺ اودس وکړي بیا یو ډله د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضره سول او عرض یې وکړ چي

عِنْدَنَا مَاءٌ نَتَوَضَّأُ بِهِ و نَشْرَبُ إِلَّا مَا فِي رَكْوَتِكَ فَوَضَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

زموږ سره د اودس او څښلو لپاره اوبه نسته او يوازي دا اوبه دي چي ستاسو سره په پتک کي دي ، ددې اوريدو سره نبي كريم ﷺ

وَسَلَّمَ يَدَهُ فِي الرَّكْوَةِ فَجَعَلَ الْمَاءُ يَفُورُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ كَأَمْثَالِ الْعُيُونِ

خپل لاس مبارک پر پتک كښېښود او د ګوتو څخه په داسي جوش اوبه راوتلې لكه د چينو څخه

قَالَ فَشَرِبْنَا وَتَوَضَّأْنَا قِيلَ لِجَابِرٍ كَمْ كُنْتُمْ قَالَ لَوْ كُنَّا مِائَةَ أَلْفٍ لَكَفَانَا كُنَّا خَمْسَ عَشْرَةَ مِائَةً. متفق عليه.

، د جابر بيان دی چي موږ ټولو خلكو اوبه و څښلې او اودس مو هم وكړ ، د جابر ﷺ څخه پوښتنه وسول چي تاسو ټول څو كسان واست؟ هغه وويل كه موږ يو لک هم وای نو بيا به هم هغه اوبه بس وای او هغه وخت زموږ شمير پنځلس سوه وو. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۴۱\۷، رقم: ۴۱۵۲، ومسلم ۳\ ۱۴۸۴، رقم: ۷۳- ۱۸۵۶.

د لغاتو حل: ركوة: اي ظرف ماء من مطهرة او سقاية. (د اوبو يو لوښى).

تشريح: موږ ټولو خلكو ښه اوبه وڅښلې، څومره د فخر وړ وه هغه خلک چي هغوئ ته ددغه مقدسو اوبو څښلو سعادت په برخه سو او د هغه په بركت د هغوئ په ظاهر او باطن كي څومره پاكي هغوئ ته تر لاسه سول، ځكه چي په مځكه او آسمان كي د هغه اوبو څخه زيات افضل اوبه هيڅ نسته .

كه موږ يو لک وای، د حضرت جابر ﷺ دغه جواب يو باريک طنز وو چي د معجزې په اړه د كميت پوښتنه څه معنى لري، هغه وروسته څرګند جواب وركړ چي هغه وخت زموږ شمېر پنځلس سوه وو او هغه د يو زر او پنځه سوه ويلو پر ځای پنځلس سوه ځكه وويل چي د كثرت كوم سخت تاثر د پنځلس سوه الفاظو څخه څرګندېږي هغه د يو زر او پنځه سوه الفاظو څخه نه څرګندېږي ، ددې څخه ماسوا د ځينو روايتو څخه معلومېږي چي د صلح حديبيه په وخت كي چي كوم صحابه كرام موجود وه هغوئ د بېلو بېلو ډلو په صورت كي ويل سوي وه او هره ډله پر سلو كسانو باندي مشتمل وه نو جابر ﷺ د پنځلس سوه په ذريعه پنځه لس ډلو ته اشاره وكړل .

وچ څاه د اوبو څخه ډک سو

﴿۵۶۳۲﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت براء بن عازب رضی اللہ عنہ څخه روايت دى چي د حديبيې په ورځ (چي په پېښنه كي زموږ شمير څوارلس

اربع عشرة مائة يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ والحديبية بِئْر فَنَزَحنَاهَا فلم نترك فيها

سوه وو، حديبيه يو څاه دى موږ د هغه څخه اوبه راوكښلې تر دې چي په هغه كي يو څاڅكى

اوبه پاته نه سوې،

قطرة فبلغ النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَاهَا فجلس عَلَى شَفِيرِهَا ثُمَّ دعا

نبي كريم ﷺ ته چي ددې خبر ورسيدى نو څاه ته يې تشريف راوړ د څاه پر غاړه كښېنستى، د

باناء مِنْ مَاءٍ فتوضا ثم مضمض وَدَعَا ثُمَّ صبه فيها ثم قَالَ دَعُوهَا سَاعَةً

فَأَرْوَوْا أَنْفُسَهُمْ وَرِكَابَهُمْ حَتَّى ارْتَحَلُوا. رواه البخاري.

اوبو لوښى يې وغوښتى او اودس يې وكړ د اوداسه څخه وروسته يې په خوله مباركه كي اوبه واخيستلې او دعاء يې وكړل، بيا يې د خولې مباركي اوبه پكښېې واچولې بيا يې وفرمايل: د لږ وخت لپاره څاه پرېږدئ د هغه څخه وروسته خلكو او د هغوئ سپرليو ښه اوبه وڅښلې او بيا د هغه ځايه روان سول. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۷\۴۴۱، رقم: ۴۱۵۰.

د لغاتو حل: شفيرها: اي طرفها (څونډه).

تشريح: د حضرت جابر رضی اللہ عنہ په روايت كي د پنځلس سوه شمېر بيان سوي وو، حال دا چي د حضرت ابراء رضی اللہ عنہ په روايت كي د څوارلس سوه شمېر بيان سوى دى، لكه څرنګه چي ځينو حضراتو ويلي دي چي اصل شمېر تر څوارلس سوه زيات او تر پنځلس سوه كم وو، كوم راوي چي د كسر په شمېرلو سره بيان وكړ هغه د پنځلس سوه شمېر بيان كړ او كوم راوي چي كسر پرېښود نو هغه د څوارلس سوه شمېر بيان كړ، يا دا چي اهل حديبيه په ډلو ويشل سوي وه او داسي كېدل چي د اوبو لپاره به ډلي راتللې نو ځيني ډلي به د اوبو په راوړلو سره تلل،

په دغه صورت كي يو وخت به مجموعي شمېر څوارلس سوه سو او يو وخت به پنځلس سوه

سو، نو کوم راوي چي کوم شمېر ولیدی هغه يې بیان کړ، او دا هم کیدا سي چي مخکي ټول شمېر پنځلس سوه وو چي حضرت جابر رضي الله عنه بیان کړ او کله چي حضرت براء رضي الله عنه بیان کړ نو هغه وخت د شمېر په کمېدو سره څورلس سوه سوي وي، یو قول دا هم دی چي په هغوئ کي هیڅ راوي هم د یوه یوه سړي په شمېرلو سره یقیني شمېر نه دی بیان کړی بلکه چا چي کوم شمېر بیان کړ، هغه يې د اندازې په توګه بیان کړی دی، چا د څورلس سوه اندازه ولګول او چا د پنځلس سوه اندازه ولګول، او دا هم ویل سوي دي چي په ظاهره دا معلومېږي چي حضرت جابر رضي الله عنه کومه پېښه بیان کړې ده هغه د دغه پېښي څخه چي حضرت براء رضي الله عنه بیان کړې دي د مخکي پېښه ده او په حدیبیه کي داسي معجزې په ډېر واره څرګنده سوي دي نو د ډېرو پېښو په لېدو سره په دواړو روایتو کي د شمېر هیڅ تضاد نه پاته کیږي.

د یوه ساعت لپاره څاه پرېږدئ، ددې مطلب دادی چي د لږ وخت لپاره څاه همداسي پرېږدئ، سمدستي د اوبو راکښلو اراده مه کوئ، لږ څه وخت وروسته به څاه ډک سي نو د هغه څخه اوبه راوکاږئ، کیدای سي رسول الله ﷺ داسي ارشاد فرمایلي وي چي په څاه کي د اوبو زیاتېدو کومه دعاء چي سوې ده د هغه د قبلېدو ساعت به تدریجي وي.

په اوبو کي د برکت معجزه

﴿۵۶۳۳﴾: وَعَنْ عَوْفٍ عَنْ اَبِيْ رِجَاءٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ كُنَّا فِيْ سَفَرٍ

عوف رضي الله عنه د ابو رجاء څخه او هغه د عمران بن حصین رضي الله عنه څخه روایت کوي چي موږ په یوه سفر

مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاشْتَكٰى اِلَيْهِ النَّاسُ مِنَ الْعَطَشِ فَنَزَلَ فَدَعَا

کي د رسول الله ﷺ سره وو نو ده مبارک ته خلکو د تندي څخه شکایت وکړ، ددې شکایت اوریدو سره رسول الله ﷺ راکښته سو،

فُلاَنًا كَانَ يُسَمِّيْهِ ابو رجاء ونسيه عوف ودعا عليا فقال اذهبا فابتغيا الماء

یو نفر يې راوغوښتی ابو رجا د هغه نفر نوم یاد کړی وو خو د عوف څخه هیر وو او حضرت علي رضي الله عنه يې هم راوغوښتی، بیا يې دواړو ته وفرمایل: تاسو ولاړ سئ اوبه ولټوئ،

فانطلقا فتلقيا امْرَأَةً بَيْنَ مَزَادَتَيْنِ او سطيحتين من ماء فجاءا بها الى

دواړه د اوبو په لټه پسي روان سول، په یو ځای کي یوه ښځه ولیدل چي د اوبو دوه لوی ژي يې

النبي ﷺ فاستنزلوها عن بعيرها ودعا النبي ﷺ باناء ففرغ فيه من

پر اوښ اچولی ناسته وه، دواړو هغه ښځه د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضره کړه، خلکو هغه ښځه او د اوبو ژۍ د اوښ څخه راکښته کړل او نبي کریم ﷺ د اوبو لوښی وغوښتی

افواه المزادتين ونودي في الناس اسقوا فاستسقوا قَالَ فَشَرِبْنَا عِطَاشًا

او حکم يې وکړ چي د ژي د خولې څخه دي په لوښي کي اوبه واچول سي، بیا خلکو ته اواز وکړل سو چي راسئ اوبه وڅښئ، نو ټولو خلکو اوبه وڅښلې، د عمران بن حصین رضی الله عنه بیان دی چي

أَرْبَعِينَ رَجُلًا حَتَّى رَوِينَا فَمَلَأْنَا كُلَّ قِرْبَةٍ مَعَنَا وَإِدَاوَةٍ وَايْمُ اللهِ لَقَدْ أُقْلِعَ عَنْهَا وَإِنَّهُ لَيُخَيَّلُ إِلَيْنَا أَنَّهَا أَشَدُّ مِلْئَةً مِنْهَا حِيْنَ ابْتَدِئَ. متفق عليه.

موږ څلوېښت کسان وو موږ ټولو په ښه ماړه نس اوبه وڅښلې، او خپل ژیان او پټکان مو هم د اوبو څخه ډک کړل، په خدای دي مي قسم وي موږ ته چي اوبه راکړل سوې نو موږ محسوسه کړه چي هغه ژیان تر مخکي هم زیات ډک دی. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱\۴۴۷، رقم: ۳۴۴، ومسلم ۱\ ۴۷۴، رقم: ۳۱۲ - ۶۸۲.

د لغاتو حل: مزادتين: لما يوضع فيه الزاد. (هغه شی چي تو ښه پکښې اېښودل کيږي).

تشریح: د حدیث د آخري جملې مطلب دادی چي موږ ټولو د هغه پټک څخه په ماړه نس اوبه وڅښلې او د چا سره چي کوم لوښی وو هغه يې هم په ښه ډول ډک کړ، ددې څخه وروسته په هغه پټک (لوښي) کي نه یوازي دا چي اوبه هم هغسي پاته وې بلکه داسي محسوسه سول چي هغه پټک تر مخکي هم زیات ډک سوی دی.

ددغه حدیث په پای کي دا الفاظ هم دي چي دلته نه دي نقل سوي دي چي تر دې وروسته رسول الله ﷺ هغه ښځي ته خوراک، غله او نور څه ورکړل، هغه چي په ستنېدو سره خپل قوم ته راغلل نو خلکو ته يې ټوله قصه بیان کړل او وې ویل چي هغه سړی یا خو لوی جادوګر دی چي د هغه برابر هیڅ جادوګر په مځکه او آسمان کي نسته او یا هغه سړی په حق نبي دی.

د درختو د اطاعت معجزه

﴿۵۶۳۴﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى نَزَلْنَا

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره روان وو چي موږ په یو لوی

وَادِيًا أَفْيَحَ فَذَهَبَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْضِي حَاجَتَهُ فَلَمْ يَرَ شَيْئًا

میدان کي معطله سوو، رسول الله ﷺ د قضاء حاجت لپاره تشریف یووړ، مګر د پردې هیڅ ځای

يَسْتَتِرُ بِهِ وَإِذَا شَجَرَتَيْنِ بِشَاطِئِ الْوَادِي فَانْطَلَقَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رسول الله ﷺ پیدا نه کړ، ناڅاپه د رسول الله ﷺ نظر د میدان پر غاړه پر دوو درختو ولویدی،

إِلَى إِحْدَاهُمَا فَأَخَذَ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا فَقَالَ انْقَادِي عَلَيَّ بِإِذْنِ اللّٰهِ فَانْقَادَتْ

رسول الله ﷺ په هغو کي د یوې درختي خوا ته ورغلی د هغې یو ښاخ یې ونیوی او وه یې فرمایل: د خدای جل جلاله په حکم سره زما فرمانبرداري وکړه، هغه درختي سمدستي اطاعت وکړ را روانه سول

مَعَهُ كَالْبَعِيرِ الْمَخْشُوشِ الَّذِي يُصَانِعُ قَائِدَهُ حَتَّى أَتَى الشَّجَرَةَ الْأُخْرَى فَأَخَذَ

او د تړلي اوښ په ډول چي د خپل شړونکي اطاعت کوي خپل ښاخونه یې راکښته کړل، بیا رسول الله ﷺ بلي درختي ته ورغلی د هغې یو ښاخ یې ونیوی

بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا فَقَالَ انْقَادِي عَلَيَّ بِإِذْنِ اللّٰهِ فَانْقَادَتْ مَعَهُ كَذٰلِكَ حَتَّى إِذَا

او وه یې فرمایل: د خدای جل جلاله په حکم سره زما اطاعت وکړه هغې هم هغسي اطاعت وکړ را روانه سول او خپل ښاخونه یې پر مځکه راکښته کړل،

كَانَ بِالْمَنْصَفِ مِمَّا بَيْنَهُمَا قَالَ الْتَئِمَا عَلَيَّ بِإِذْنِ اللّٰهِ فَالْتَأَمَتَا فَجَلَسْتُ أُحَدِّثُ

بیا رسول الله ﷺ د دواړو درختو منځته تشریف یووړ، او وه یې فرمایل: د خدای په حکم سره تاسو دواړي زما لپاره یو ځای سئ نو دواړي درختي یو ځای سوې، د جابر رضی اللہ عنہ بیان دی، ددې

نَفْسِي فَحَانَتْ مِنِّي لَفْتَةٌ فَإِذَا أَنَا بِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُقْبِلًا وَإِذَا

الشَّجَرَتَيْنِ قَدِ افْتَرَقَتَا فَقَامَتْ كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا عَلَى سَاقٍ. رواه مسلم.

پېښي په لیدو سره زه حیران وم او په خپل زړه کي مي پر دې عجیبه پېښه خبري کولې، ناڅاپه زما نظر پر یو خوا سو وینم چي رسول الله ﷺ را روان دی او هغه درختي مي ولیدې چي دواړې بیرته بیلي سوې او هره درخته بیله بیله پر خپل ځای ودرېدل. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۲۳۰٦\۴، رقم: ۷۴- ۳۰۱۲.

د لغاتو حل: افيح: اي واسع (پراخ). المخشوش: هو عويدة تجعل في انف البعير ليكون اسرع. المنصف: نصف الطريق (نيمه لار).

پر زخم دم كول

﴿۵٦۳۵﴾: وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَثَرَ ضَرْبَةٍ فِي سَاقِ سَلَمَةَ بْنِ

د حضرت يزيد بن ابي عبيده رضي الله عنه څخه روايت دى چي ما د سلمه بن اكوع رضي الله عنه پر پونډۍ د زخم

الاكوع فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ قَالَ ضَرْبَةٌ أَصَابَتْنِي يَوْمَ خَيْبَرَ

نښه وليده او وه مي ويل اې سلمه ! دا زخم د څه شي دى؟ سلمه راته وويل د خيبر په ورځ دا زخم

فَقَالَ النَّاسُ أُصِيبَ سَلَمَةُ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَفَثَ فِيهِ

ثَلَاثَ نَفَثَاتٍ فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ. رواه البخاري.

راغلى وو، خلكو وويل سلمه سخت زخمي سو، بيا زه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كي حاضر سوم، رسول الله صلى الله عليه وسلم د زخم ځاى درې واره دم كړ بيا تر ننه د هغه تكليف ما نه دى محسوس كړى. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷\۴۷۵، رقم: ۴۲۰٦.

د ناديده واقعې خبر وركولو معجزه

﴿۵٦۳٦﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ نَعَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْدًا وَجَعْفَرًا وَابْنَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د زيد، جعفر او ابن

رَوَاحَةَ لِلنَّاسِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُمْ خَبَرُهُمْ فَقَالَ أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأُصِيبَ ثُمَّ

رواحه د شهيد كيدو خبر د مخه خلكو ته وركړى وو، (يعني تر دې مخكي چي د جنګ د ميدان څخه د هغوئ د شهادت خبر راسي)، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: چي زيد رضي الله عنه په لاس كي بيرغ

أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأُصِيبَ ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأُصِيبَ وَعَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ حَتَّى أَخَذَ

واخيستى او شهيد كړل سو، بيا بيرغ جعفر رضي الله عنه واخيستى او هغه هم شهيد كړل سو بيا ابن

رواحه ﷺ بيرغ واخيست او هغه هم شهيد کړل سو ، رسول الله ﷺ دا پېښه بيانول او د سترګو مبارکو څخه يې اوښکي بهيدلې، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل : ددې څخه وروسته بيرغ هغه

الرَّايَةَ سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللهِ يعني خالد بن وليد حَتّٰى فَتَحَ اللهُ عَلَيْهِمْ. رواه البخاري

سړي واخيست چي سيف من سيوف الله دی، (يعني د خدای ﷻ د تورو څخه يوه توره ده) ، يعني خالد بن وليد ﷺ تر دې چي الله تعالی مسلمانانو ته پر دښمنانو فتح ورکړه. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷\۵۱۲، رقم: ۴۲۶۲.

تشريح: دغه پېښه د موته د غزا ده، موته د يو ځای نوم دی چي د شام په هيواد کي واقع دی، دغه جګړه په اتم هجري کال د روميانو سره سوې ده او رسول الله ﷺ هلته د ذکر سوو درو جليل القدر صحابه کرامو نومونه واخيستل ، که چيري د جنګ په دوران کي د لښکر امير ، زيد بن حارثه ﷺ شهيد سي نو د هغه څخه وروسته به جعفر ﷺ د لښکر امير وي او د اسلام بېرغ به د هغه په لاس کي وي، او که هغه هم شهيد سي نو بيا به د لښکر امير ابن رواحه ﷺ وي او د اسلام بيرغ به د هغه په لاس کي وي نو په دغه جګړه کي همداسي وسول چي دغه درې سره کسان يو په بل پسې شهيدان سول بيا د اسلامي لښکر مشر حضرت خالد ابن وليد ﷺ وټاکل سو او الله ﷻ د هغه په لاس فتح ورکړل، رسول الله ﷺ په مدينه منوره کي وو او تر هغه وخته پوري د اسلامي لښکر له خوا د جنګ حالات او د صحابه کرامو د شهادت په اړه هيڅ خبر نه وو راغلی، په موته کي د يوې مياشتي د مسافت په اندازه په مدينه منوره کي ناست د دغه پېښي خبر يې ورکړی وو ، دا د رسول الله ﷺ معجزه وه او ددغه حديث څخه دا هم څرګنده سول چي د مرګ خبر رسول جائز دي .

چي د الله ﷻ د تورو څخه يوه توره وه، ددې مطلب دادی چي د الله ﷻ د غيرتمندو بندګانو څخه يو غيرتي بنده دی، او په دې مناسبت سره دهغه لقب سيف الله (د الله ﷻ توره) دی، نو په دغه جمله کي الله ﷻ ته د توري نسبت په اصل کي د حضرت خالد ﷺ عظمت او د هغه بې مثاله مېړاني څرګندولو لپاره دي، منقول دي چي هغه به دد ښمن پر زرو کسانو باندي په حمله کولو سره پر مخکه را غورځول او د هغه ورځ په جګړه کي د هغه په لاس اته توري ماتي سوې.

تر دې چي الله ﷻ مسلمانانو ته بری ورکړ، په دې اړه د محدثينو او شارحينو اختلاف دی

چي په دغه جګړه کي د ښمنانو ته پوره ماته وسول او مسلمانان د غنيمت د مال په اخيستلو سره راستانه سوي دي او که د فتح څخه مراد د مسلمانانو په خپل دفاع کي کامياب کېدل دي، چي اسلامي لښکر د دښمن د زيات قوت او شمېر په مقابله کي صحيح او سلامت راستانه سول.

شيخ عبدالحق رحمة الله عليه دلته ليکلي دي چي د الله جل جلاله له خوا د فتح ورکولو مطلب دادی چي الله جل جلاله د روميانو پر خلاف په جګړه کي د مسلمانانو مرسته وکړل او مسلمانان د هغوئ په لاس د ماتي خوړلو څخه خوندي پاته سول.

د حنين د غزا معجزه

﴿۵۶۳۷﴾: وَعَنْ عَبَّاسٍ قَالَ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ

د حضرت عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي په غزوه حنين کي زه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ملګری وم

فَلَمَّا الْتَقَى الْمُسْلِمُونَ وَالْكُفَّارُ وَلَّى الْمُسْلِمُونَ مُدْبِرِينَ فَطَفِقَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى

چي مسلمانانو او کافرانو پر يو بل حملې پيل کړې، نو مسلمانان پر شا کولو سره په تېښته سول ، (ددې ليدو سره) رسول الله صلی الله علیه وسلم خپل غاتري ته پونده ورکړه

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْكُضُ بَغْلَتَهُ قِبَلَ الْكُفَّارِ قَالَ عَبَّاسٌ وَأَنَا آخِذٌ بِلِجَامِ بَغْلَةِ

او د کفارو پر لور ور مخکي سو ، دغه وخت ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم د غاتري واګي نيولي وې او په

رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكُفُّهَا إِرَادَةَ أَنْ لَا تُسْرِعَ وَأَبُو سُفْيَانَ ابْن

دې خيال سره چي هغه يې راټينګوله چي په کافرانو کي په تيزي سره ور ننه نه سي ، او ابو سفيان

الحَارِث آخِذٌ بِرِكَابِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

بن حارث د رسول الله صلی الله علیه وسلم رکاب نيولی وو، رسول الله صلی الله علیه وسلم ما ته وفرمايل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْ عَبَّاسُ نَادِ أَصْحَابَ السَّمُرَةِ فَقَالَ عَبَّاسٌ وَكَانَ رَجُلًا صَيِّتًا

اې عباس ! اصحاب سمره ته اواز وکړه (سمره د کيکر درختي ته وايي د حديبيې پر موقع ډېرو صحابه کرامو د يو کيکر تر درختي لاندي په جنګېدو د مړ کېدو بيعت کړی وو دغه بيعت ته بيعت رضوان هم وايي)، د عباس رضي الله عنه لوړ آواز وو

فَقُلْتُ بِأَعْلَى صَوْتِي أَيْنَ أَصْحَابُ السَّمُرَةِ فَقَالَ وَاللّٰهِ لَكَأَنَّ عَطْفَتَهُمْ حِينَ سَمِعُوا

ما په لوړ آواز سره وويل اصحاب سمره چيري دي؟ د عباس رضي الله عنه بيان دی قسم په خدای زما د آواز اوريدو سره اصحاب سمره داسي رامنډي کړې لکه څرنګه چي

صَوْتِي عَطْفَةُ الْبَقَرِ عَلَى أَوْلَادِهَا فَقَالُوا يَا لَبَّيْكَ يَا لَبَّيْكَ قَالَ فَاقْتَتَلُوا وَالْكُفَّارَ

غواوي د خپلو بچو په ليدو سره د هغوئ طرف ته ورځي، او وه يې ويل موږ حاضر سو، عباس رضي الله عنه وايي ددې څخه وروسته مسلمانان د کفارو سره وموښتل،

وَالدَّعْوَةُ فِي الْأَنْصَارِ يَقُولُونَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ قَالَ ثُمَّ

او انصارو خپل ډلي داسي رابللې اې د انصارو ډلي! اې د انصارو ډلي مرسته وکړئ د دښمنانو سره وجنګيږئ

قُصِرَتْ الدَّعْوَةُ عَلَى بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ فَنَظَرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بيا دا بلل يوازي پر قبيله بنو حارث بن خزرج باندي موقوف سول يعني يوازي د حارث اولاد يې رابلي ځکه چي په انصارو کي دا لويه قبيله وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم

وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ كَالْمُتَطَاوِلِ عَلَيْهَا إِلَى قِتَالِهِمْ فَقَالَ هَذَا حِينَ حَمِيَ الْوَطِيسُ ثُمَّ

پر خپله غاتره سپور وو او غاړه يې پورته کړې وه (جنګ يې کتی) بيا رسول الله صلی الله علیه وسلم خلک مخاطب کړل چي دا وخت د جنګ د ګرميدو دی،

أَخَذَ حَصَيَاتٍ فَرَمَى بِهِنَّ وُجُوهَ الْكُفَّارِ ثُمَّ قَالَ انْهَزَمُوا وَرَبِّ مُحَمَّدٍ فَوَاللّٰهِ مَا هُوَ

بيا رسول الله صلی الله علیه وسلم يو څو ډبري په خپل مبارک لاس کي واخيستې او هغه يې د کافرانو مخته وغورځولې، ددې څخه وروسته يې وفرمايل: د محمد صلی الله علیه وسلم په پروردګار دي مي قسم وي کافرانو ماته وخوړل، عباس رضي الله عنه وايي قسم په خدای دا ماته يوازي د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ډبرو

إِلَّا أَنْ رَمَاهُمْ بِحَصَيَاتِهِ فَمَا زِلْتُ أَرَى حَدَّهُمْ كَلِيلًا وَأَمْرَهُمْ مُدْبِرًا. رواه مسلم.

غورځولو په سبب کافرانو ته وسول، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ډبرو غورځولو څخه وروسته تر پايه پوري ما ليدل چي د کافرانو توري او نيزې همداسي پڅي پرتې وي او هغوئ ذليل او خوار سوي وه. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۳\۱۳۹۸، رقم: ۷۶- ۱۷۷۵.

د لغاتو حل: السمرة: وهي الشجرة التي بايعوا تحتها يوم الحديبية. كليلا: اي ضعيفا (ناتوانه).

تشريح: حنين د مکې او طائف په منځ کي د عرفات څخه وړاندي د يو ځای نوم دی، چي د مکې د فتح څخه وروسته د شوال په مياشت کي په اتم هجري کال د مسلمانانو او په دغه ځای کي د ميشتو قبائلو هوازن او ثقيف په منځ کي سخته جګړه سوې ده، د جګړې په پيل کي مسلمانان د دښمن د لښکر له خوا د صبح کاذب په تياره کي د دومره سختي او ناڅاپه حملې سره مخامخ سول چي مسلمانان پرېشانه سول، تر ټولو مخکي په اهل مکه کي نوي ايمان راوړونکو مسلمانانو حوصله د لاسه ورکړل او په تېښته سول، د هغوئ په لېدو سره انصار او مهاجرين هم په پريشاني کي آخوا دېخوا خپاره سول، هغوئ په اصل کي د مرستي او ساتني لپاره په تللو او راتللو سره رسول الله ﷺ ته راتلل مګر په دغه ګڼه ګوڼه کي دا محسوس کېدل چي مسلمانان تېښته کوي، په هر حال په مسلمانانو کي داسي پېښه خامخا رامنځته سوې وه چي په هغه سره د جنګ نقشه د مسلمانانو پر خلاف هم کېدای سول مګر د رسول الله ﷺ ميړاني، استقلال او کامياب حکمت عملي او د الله ﷻ مرستي او نصرت لږ څه وروسته مسلمانان په واک کي کړ او دښمنانو سخته ماته وخوړل.

په دغه جګړه کي د رسول الله ﷺ چي پر کومي غاتري سپور وو د هغه نوم دلدل وو، فروه ابن نفاثه چي يو مشرک وو د رسول الله ﷺ په خدمت کي تحفه راليږلي وه، ددې څخه معلومه سوه چي د مشرکانو تحفه قبلول صحيح دي مګر څرنګه چي په حديثو کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ د ځينو کافرانو تحفې رد کړي دي نو ځينو ويلي دي چي د رسول الله ﷺ د دلدل تحفه قبلول د هغه عمل ناسخ دی چي رسول الله ﷺ د ځينو مشرکانو هديه نه وه قبوله کړې، مګر دا قول د نظر وړ دی ځکه د تاريخ په تعين سره دا خبره ثابته نه ده چي د تحفې قبلولو خبره مخکي ده او که د رد کولو، نو د هغه مشرک هديه يې قبوله کړه چي د هغه د مسلمان کېدو اميد وو او د هغه په ذريعه مسلمانانو ته ګټه رسېدل، او د کومو مشرکانو معامله چي ددې برعکس وه د هغوئ تحفه يې رد کړل.

سمره د کيکر درختي ته وايي او په حديبيه کي رسول الله ﷺ چي د ډېرو صحابه کرامو څخه د کومي درختي لاندي د قربانۍ بيعت اخيستی وو، هغه د کيکر درخته وه، دغه بيعت ته بيعت الرضوان وايي او د کومو صحابه کرامو څخه چي بيعت اخيستل سوی وو هغوئ ته صحاب سمره ويل کيږي.

اصحاب سمره ته ږغ وکړه، ددې څخه د رسول الله ﷺ مقصد دا وو چي کوم خلک د

حدیبیه پر موقع موجود وه او هغوئ زما په لاس بیعت کړی دی ، هغوئ ته په بړغ کولو سره ووایه چي دغه وخت ستاسو د امتحان دی د الله جَلَّ جَلَالُهُ په لاره کي، او زما د ساتني او حفاظت لپاره د خپلو ځانو قربانولو چي تاسو عهد کړی وو اوس د هغه د پوره کولو لپاره راسئ .

په دغه حدیث کي د رسول الله ﷺ د دوو معجزو یادونه ده، یو خو دا چي رسول الله ﷺ د مخکي څخه خبر ورکړی وو چي کفارو ماته وخوړل او دوهمه معجزه دا وه چي رسول الله ﷺ د دښمن مخته شګي وغورځولې او په هغه سره دښمنان د جنګ د میدان څخه وتښتېدل.

د حنین په غزا کي د رسول الله ﷺ شجاعت

﴿۵۶۳۸﴾: وَعَنْ أَبِي إِسْحٰقَ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلْبَرَاءِ يَا أَبَا عُمَارَةَ فَرَرْتُمْ يَوْمَ

د حضرت ابو اسحاق رَحِمَهُ اللهُ څخه روایت دی چي یو سړي د براء بن عازب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه پوښتنه وکړه چي اې ابو عماره ! ایا تاسو د حنین په ورځ د کافرانو د مقابلې څخه تښتېدلي واست؟

حُنَيْنٍ قَالَ لَا وَاللّٰهِ مَا وَلّٰى رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلٰكِنْ خَرَجَ

براء بن عازب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل : نه، قسم په خدای رسول الله ﷺ شا کړې نه وه ، پښته یوازي دومره وه

شُبَّانُ أَصْحَابِهِ لَيْسَ عَلَيْهِمْ كَثِيْرُ سِلَاحٍ فَلَقُوا قَوْمًا رُمَاةً لَا يَكَادُ يَسْقُطُ

چي صحابه کرامو یو څو زلمیان چي د هغوئ سره زیاته وسله نه وه د غشي ویشتونکو کافرانو سره و مونښتل ، دغه کافران داسي غشي ویشتونکي وه چي د هغوئ یو غشي هم پر مځکه نه

لَهُمْ سَهْمٌ فَرَشَقُوْهُمْ رَشْقًا مَا يَكَادُوْنَ يُخْطِئُوْنَ فَأَقْبَلُوْا هُنَاكَ إِلٰى رَسُوْلِ

لویدی، دغه غشي ویشتونکو کافرانو پر هغو داسي غشي اورول چي یو غشي یې نه خطا کیدی ، دا زلمیان د دغه ځای څخه رسول الله ﷺ ته ورغلل ،

اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورسول الله ﷺ عَلٰى بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ وَأَبُوْ سُفْيَانَ

رسول الله ﷺ هغه وخت پر سپیني غاتري سپور وو او ابو سفیان بن حارث د غاتري واګي نیولې

بْنُ الْحَارِثِ يَقُوْدُهٗ فَنَزَلَ وَاسْتَنْصَرَ وَقَالَ أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبْ أَنَا ابْنُ عَبْدِ

وې ، د دغه زلمیانو په لیدو سره رسول الله ﷺ د غاتري څخه راکښته سو او د الله جَلَّ جَلَالُهُ مرسته او

فتح یې وغوښتل او وه یې فرمایل: زه نبي یم دا خبره دروغ نه ده او زه

الْمُطَّلِبْ ثُمَّ صَفَّهُمْ. رواه مسلم وللبخاري معناه وفي رواية لهما قال البراء كنا والله اذا احمر الباس نتقي به وان الشجاع منا للذي يحاذي به يعني النبي صلى الله عليه وسلم.

د عبدالمطلب زوی یم ، ددې څخه وروسته مسلمانان یې یو ځای کړل صف بندي یې وکړل ، مسلم ، او معنا یې د بخاري ده، او د بخاري او مسلم په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې براء بن عازب رضي الله عنه وویل قسم په خدای کله چې جنګ سخت سو نو موږ به رسول الله ﷺ ته پناه وروړل او په موږ کې تر ټولو زیات شجاع او زړه ور هغه سړی شمیرل کیدی کوم چې به د رسول الله ﷺ برابر ولاړ وو.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\١٠٥، رقم: ٢٩٣٠، ومسلم ٣\١٤٠٠، رقم: ٧٨- ١٧٧٦

تشريح: رسول الله ﷺ هیڅکله تر شا سوی نه وو، د حضرت براء رضي الله عنه دغه جواب پر ډېره هوښیاري او د رسول الله ﷺ په اړه پر ادب او احترام باندې مبني وو، په اصل کې د پوښتنه کوونکي مطلب دا وو چې ایا تاسو ټول خلک تښتېدلي واست او په ټولو کې د رسول الله ﷺ د ذات سوال هم کېدای سو څکه حضرت براء رضي الله عنه تر ټولو وړاندې په څرګندو الفاظو کې بیان وکړ چې رسول الله ﷺ نه خو په حقیقت کې تر شا سوی دی او نه په هغه خلکو کې شامل وو چې هغوئ د دښمن څخه پر شا سوي وه چې پر هغوئ باندې صورتا د شا کېدو اطلاق کېدای سو، بیا حضرت براء رضي الله عنه د هغه وخت د اصل صورت حال وضاحت وکړ چې هغه خلک هم په حقیقت کې تر شا سوي نه وه ، کله چې د دښمن سره په مقابله سول نو پر هغوئ باندې یوې ډلې داسې سخت د غشي وارونه کول چې په غشي ویشتلو کې یې ډېر مهارت درلود ، د هغوئ هیڅ غشی نه خطا کېدی ، په داسې صورت کې صحابه کرامو دا مناسب وګڼل چې د خپلو ځانو د ضائع کولو پر ځای د دښمن د مخ څخه آخوا سي او رسول الله ﷺ ته په رسېدو سره د دښمن پر خلاف یو بل محاذ جوړ کړي، د دښمن څخه په موقتي توګه تر شا کېدلو ته هیڅکله تېښته نه وایي هغوئ یوازې د مرستې اخیستلو لپاره راغلي وه چې په مرسته اخیستلو سره د دښمن خلاف په زیات مؤثره توګه جنګ وکړل سي،

دلته یو سوال پیدا کیږي چې مخکې د حضرت عباس رضي الله عنه په روایت کې د تېښتې الفاظ دي حال دا چې حضرت براء رضي الله عنه وایي چې هغه صحابه کرامو د دښمن څخه په آخوا کېدو سره

رسول الله ﷺ ته راغلل ، نو د دواړو په بیان کي تضاد معلومیږي، ددې جواب دادی چي ددښمن د حملې او غشي ویشتني په وخت کي خو داسي وښودل سول لکه چي اسلامي لښکر د جنګ د میدان په پرېښودو سره تښتي مګر سمدستي کله چي رسول الله ﷺ هغوئ ته متوجه سو او حضرت عباس رضی اللہ عنہ د هغوئ رابلل پیل کړل نو په هغه سره په اسلامي لښکر کي د جوش او مېړاني یوه نوې څپه راپیدا سول نو هغوئ د مېدان پرېښودو پر ځای رسول الله ﷺ ته متوجه سول او رسول الله ﷺ ته په نژدې رسېدو سره د جمع کېدو سعادت ورپه برخه سو ، نو همدارنګه هغه عمل چي د تېښتي په صورت کي معلومیدی ، وروسته د قرار او استقامت په صورت کي بدل سو ، نو حضرت عباس رضی اللہ عنہ د لومړني صورت نقشه را وایستل او حضرت براء رضی اللہ عنہ وروسته صورت حال بیان کړ .

او ابوسفیان ابن حارث رضی اللہ عنہ د غاتري واګي نیولي وې، ددغه حدیث دغه جمله هم په ظاهره د حضرت عباس رضی اللہ عنہ د روایت خلاف ده چي په هغه کي دا بیان سوي دي چي د رسول الله ﷺ د غاتري واګي حضرت عباس رضی اللہ عنہ نیولي وې او حضرت ابوسفیان رضی اللہ عنہ د رسول الله ﷺ رکاب نیولی وو مګر په حقیقت کي ددغه دواړو په منځ کي تضاد او تعارض نسته ځکه چي دا خبره پر وار وار نیولو باندي محمول کیږي ، یعني کله به حضرت عباس رضی اللہ عنہ واګي نیولي وي او کلهٔ به یې رکاب نیولی وو ، نو ابوسفیان رضی اللہ عنہ به واګي نیولي وي او دا هم ممکنه ده چي یوه داسي موقع راغلې وي چي د دواړو لپاره د واګو نیول ضروري سوي وي نو په دواړو روایتو کي بېل بېل د دواړو حضراتو ذکر وسو .

زه نبي یم، په دې کي هیڅ درواغ نسته، زه د عبدالمطلب زوی یم ، دا د (انا النبي لاکذب انا ابن عبدالمطلب) ترجمه ده، او ددغه جملې لفظ د کذب یعني د باء په جزم سره دی چي ددغه جملې پر شعري ترکیب باندي دلالت کوي مګر دغه جمله د رسول الله ﷺ د مناسب طبیعت سره سم بېله قصده د رسول الله ﷺ پر ژبه مبارکه باندي د شعر پر وزن سوې ده نو دې ته شعر نه سي ویل کیدای ، په دغه جمله کي رسول الله ﷺ خپل نسبت خپل پلار حضرت عبدالله ته په نه کولو سره خپل نیکه عبدالمطلب ته وکړ، ددې وجه داده چي په عزت او بزرګۍ کي عبدالمطلب زیات مشهور وو او په دغه جمله کي چي رسول الله ﷺ خپل تعریف وکړ نو دا د غرور او تکبر په توګه نه وو بلکه داسي وو لکه څرنګه چي په عامه توګه د جنګ په میدان کي غازي او مجاهد د دښمنانو په مخکي د خپلي میړاني او شجاعت اظهار کوي ، ددې څخه معلومه سول چي پر داسي موقع باندي او ددغه مقصد لپاره د خپل ځان تعریف کول جائز دي .

هغه وخت په موږ کي زيات شجاع او زړه ور سړی به هغه وو..الخ: يعني هغه وخت د جنګ ميدان دومره سخت او دد ښمن حمله دومره د ېيري ده که وه چي هيڅ مسلمان تر رسول الله ﷺ زيات په مېړانه سره پر درېدو باندي قادر نه وو، زيات تر زيات داسي وو چي کوم خلک ډېر زړه ور وه هغوئ د آخوا څخه په ډېرخوا راتللو سره هغه ځای ته د رسېدو هڅه کول چيري چي رسول الله ﷺ وو، همدارنګه هغه خلکو د خپلي دغه حوصلې اظهار کوی چي هغوئ په هيڅ حال کي د رسول الله ﷺ په يوازي پرېښودو سره د جنګ د ميدان څخه نه ځي بلکه د رسول الله ﷺ د مرستي او حوصلې په تر لاسه کولو سره د ښمن مقابلې ته تلل، که يو سړی به بې زړه وو نو هغه به يقينا رسول الله ﷺ ته د راتللو پر ځای په خپله تېښته کي عافيت ليدی، ددې څخه د رسول الله ﷺ ډېره مېړانه، شجاعت او د الله ﷻ پر ذات باندي د پوره اعتماد او باور اظهار کيږي.

په دغه حديث کي د رسول الله ﷺ د هغه معجزې ذکر دی چي رسول الله ﷺ په هغه وخت کي د خپلي غاتري څخه په را کښته کېدو د الله ﷻ څخه د فتح او نصرت دعاء غوښتل او د شګو په پورته کولو سره يې د ښمن پر خوا غورځولې چي د هغه په سبب هغه طاقتور لښکر سخته ماته وخوړل.

د شګو معجزه

﴿۵۶۳۹﴾: وَعَنْ سَلْمَةَ بْنِ الْاَكْوَعِ قَالَ غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

د حضرت سلمه بن اکوع رضی الله عنه څخه روايت دی چي موږ د رسول الله ﷺ په ملګرتيا کي په غزوه

وَسَلَّمَ حُنَيْنًا فَوَلّٰى صَحَابَةُ رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا غَشُوا رَسُولَ

حنين کي ګډون وکړ، د رسول الله ﷺ ملګرو تېښته وکړه بيا کافرانو رسول الله ﷺ را ګير کړ نو

اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَزَلَ عَنِ الْبَغْلَةِ ثُمَّ قَبَضَ قَبْضَةً مِنْ تُرَابٍ مِنْ

رسول الله ﷺ د سپرلۍ څخه را کښته سو او د مځکي څخه يې يو موټ خاوره پورته کړه او د

الْأَرْضِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَ بِهِ وُجُوهَهُمْ فَقَالَ شَاهَتِ الْوُجُوهُ فَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْهُمْ

هغه څخه وروسته يې د کافرانو پر مخ خاوره غورځولو سره وفرمايل د هغوئ مخونه خراب سول يا د هغوئ مخونه دي خراب سي، بيا چي الله تعالی د هغوئ څخه کوم انسانان پيدا کړي.

إِنسَانًا إِلَّا مَلَأَ عَيْنَيْهِ تُرَابًا بِتِلْكَ الْقَبْضَةِ فَوَلَّوْا مُدْبِرِينَ فَهَزَمَهُمُ اللّٰهُ عَزَّ

وه (يعني كوم كافر چي هلته د خداى په مخلوق كي موجود وو) د هر يوه ستركي د خاورو څخه ډكي سوې، او هغوي وتښتېدل او

وَجَلَّ وَقَسَمَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ غَنَائِمَهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ. رواه مسلم.

خداى ﷻ هغوئ ته ماته وركړه او د هغوئ د غنيمت مال رسول الله ﷺ د مسلمانانو په منځ كي وويشى. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۱۴۰۲\۳، رقم: ۸۱– ۱۷۷۷.

د لغاتو حل: غشوا: لما قاربوا غشيانه.

تشريح: په دغه حديث كي درې معجزې دي، يو خو دا چي رسول الله ﷺ يو موټ خاوره د كافرانو په لور وپاشل او هغه د ټولو ستركو ته ورسېدل، دوهم دا چي په دومره لږ خاوره سره د هغوئ ټولي ستركي ډكي سوې چي د هغوئ شمېر څلور زره وو او دريم دا چي د ظاهري طاقت پرته محض د هغه خاوري او شګو په ذريعه دومره لوى لښكر ماته وخوړل.

يوه پيشګوئي

﴿۵۶۴۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ شَهِدْنَا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دى چي مونږ په غزوه حنين كي د رسول الله ﷺ سره ګډون

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُنَيْنًا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ مِمَّنْ معه

وكړ، رسول الله ﷺ د يو سړي په اړه چي خپل ځان ته يې مسلمان ويل، دا وفرمايل: چي دا

يَدَّعِي الْإِسْلَامَ هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلَمَّا حَضَرَ الْقِتَالُ قَاتَلَ الرَّجُلُ مِنْ أَشَدِّ

سړى دوږخي دى بيا چي د جنګ وخت راغلى نو هغه سړى ښه وجنګېدى او پر بدن يې ډېر

الْقِتَالِ وَكَثُرَتْ بِهِ الْجِرَاحُ فجاء رجل فَقَالَ يا رسول الله ارايت الَّذِي

زخمونه راغلل، يو سړى د رسول الله ﷺ په خدمت كي حاضر سو او عرض يې وكړ اې د الله

تحدث انه مِنْ أَهْلِ النَّارِ قَدْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ مِنْ أَشَدِّ الْقِتَالِ فَكَثُرَتْ بِهِ

رسوله ! تاسو چي د كوم سړي په اړه دا فرمايلي وه چي هغه دوږخي دي هغه د خداى په لاركي بنه وجنګيدى او ډير زخمونه يې وخوړل،

الْجِرَاحُ فَقَالَ أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَكَادَ بعض الناس يَرْتَابُ فَبَيْنَمَا هُوَ عَلَى

رسول الله ﷺ وفرمايل : ياد ساتئ هغه دوږخي دى ، نژدې وه چي د ځيني خلكو په زړونو كي ددې پېښي څخه شكونه او شبهې پيدا سوې واى ، (چي ناڅاپه) هغه سړى چي

ذَلِكَ إِذْ وَجَدَ الرَّجُلُ أَلَمَ الْجِرَاحِ فَأَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى كِنَانَتِهِ فَانْتَزَعَ سَهْمًا

د هغه په اړه رسول الله ﷺ د دوږخي كيدو حكم كړى وو د زخمونو د تكليف څخه بې ارامه سو او خپل لاس يې په خپله د غشو د كڅوړې په لور وړاندي كړ يو غشى يې راوكښى

فَانْتَحَرَ بِهَا فَاشْتَدَّ رِجَالٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او په هغه يې خپل ځان حلال كړ (يعني ځان يې خپله مړ كړ) ددې ليدو سره ډيرو مسلمانانو د رسول الله ﷺ په طرف را منډي كړې

فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَدَّقَ اللَّهُ حَدِيثَكَ قَدْ انْتَحَرَ فُلَانٌ وَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ

او عرض يې وكړ اې دالله رسوله ! خداى ﷻ ستاسو خبره رېښتونې كړه فلاني سړي خپل ځان خپله ووژه، او خپل ځان يې قتل كړ،

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ يَا بِلَالُ

رسول الله ﷺ وفرمايل : الله اكبر، زه شاهدي وركوم چي زه د الله بنده او د هغه رسول يم، اې بلاله !

قم فاذن لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مؤمنٌ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ. رواه البخاري.

ولاړ سه او د خلكو په منځ كي اعلان وكړه چي په جنت كي به يوازي مؤمن داخليږي او دا چي الله تعالى دا دين د فاجر سړي په ذريعه هم قوي كوي . بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۶\ ۱۷۹، رقم: ۳۰۶۲، ومسلم ۱\ ۱۰۵، رقم: ۱۷۸- ۱۱۱.

د لغاتو حل: كِنانته: اي جعبته. اشتد: اي عدوا واسرعوا (تېز سوه).

تشریح: دلته ددغه پښني ذکر د حنین دغزا په نسبت سوی دی ، حال دا چې په مواهب لدنیه کې ددغه پېښې یادونه د خیبر د غزا پر موقع سوې ده، په حدیث کې چې د کوم سړي یادونه سوې ده د هغه نوم قرمان وو ، هغه یو منافق وو که څه هم د هغه منافق کېدل ښکاره نه وه .

یو غشی یې راوکښی او په خپله سینه کې یې چخ کړ، د بخاري په زیاتو روایتو کې د سهما پر ځای د جمع صیغه اسهما نقل سوې ده چې مطلب یې دادی : هغه سړي د خپلې کڅوړې څخه په یو وخت کې ډېر غشي راوکښل او هغه ټول یې په خپله سینه کې داخل کړل، د صحیح بخاري په یوه روایت کې نقل سوي دي چې هغه سړي خپله توره پر مځکه کښېښودل او د هغه تېره خوا یې پر خپله سینه کښېښودل او زور یې پر وکړ تر دې چې مړ سو ، مگر په دغه دواړو خبرو کې تضاد نسته، کېدای سي چې هغه مخکې د غشي په ذریعه د خپل ځان ختمول غوښتل ، مگر کله چې سمدستي مړ نه سو نو بیا یې د توري په ذریعه د ځان وژنې عمل پوره کړی وي، خلاصه دا چې د هغه سړي مرگ په داسې حال کې راغلی چې په هغه کې دننه خبث باطن (نفاق) وو ، او یا دا چې هغه دځان وژنې په سبب د فاسق په مرگ مړ سو .

الله ﷻ دغه دین د فاسق سړي ...الخ: دلته د فاسق څخه مراد یا خو منافق دی یا هغه ځوک مراد دی چې د نامه لپاره نېک عمل هم کوي او د گناه کار هم کوي، یا دا چې ټول عمر نیک عمل کوي مگر په پای کې یو داسې بدعمل وکړي چې په هغه سره یې خاتمه بالخیر نه وي، یو احتمال خو دادی چې ددغه جملې تعلق هم د هغه اعلان سره دی چې د هغه حکم رسول الله ﷺ ، بلال رضی اللہ عنہ ته وکړ مگر دوهم احتمال دادی چې ددغه جملې تعلق د هغه اعلان سره نه دی بلکه رسول الله ﷺ دغه جمله جلا وفرمایل او ددې مقصد دا څرگندول وو چې زباني قول او دعوه او ظاهري اعمال په هر صورت د حقیقت ترجمان نه وي داسې هم کیږي چې یو سړی په ژبه سره دخپلې نیکۍ دعوه هم کوي او په ظاهر نیک کار کول هم ښیې مگر په هغه کې د نیت د فساد یا د نفاق داسې خرابي وي چې په هغه سره د هغه حقیقي احوال او د هغه باطن د هغه د ظاهر سره تعلق نه وي که څه هم د هغه د ظاهري اعمالو په سبب دین ته گټه رسوي ، ددې لوی مثال هغه خلک دي چې محض د مالي مفاد او دنیاوي مقصد لپاره دیني کتابونه تصنیف کوي او درس و تدریس کوي یا آذان کوي، امامت کوي ، وعظ او تقریر کوي ، مسجد او مدرسه جوړوي ، داسې خلک په ظاهره په ښه کار کې بوخت معلومیږي او دهغوئ دغه عمل او خدمت اسلام ته او مسلمانانو ته گټه رسوي او ددین او ملت د تقویت سبب جوړیږي مگر په حقیقت کې هغوئ پر خپل دغه عمل او خدمت باندې د اجر او ثواب څخه بې برخې وي .

ځان وژونکی دوږخی دی

دغه حديث پر دې خبره دلالت کوي چي ځان وژونکی به دوږخ ته ځي مگر په دې مسئله کي علماؤ ليکلي دي که داسي سړی چي په ځان وژنه يې خپل ځان ختم کړی وي، مؤمن وي او د ايمان تصديق يې درلود نو په دوږخ کي به تل نه پاته کيږي، لکه چي د يو مؤمن په قصد سره وژونکي حکم دی، د يو مؤمن خپل ځان وژل داسي دي لکه چي هغه يو بل مؤمن قتل کړی وي، څرگنده دي وي چي د قرآن کريم په يو آيت کي د وژونکي مؤمن په اړه د تل دوږخي حکم بيان سوی دی، مگر علماؤ په دغه آيت کي تاويلونه کړي دي ځکه چي د قرآن کريم د نورو آياتو او حديثو څخه د مؤمن په قصد وژونکي په اړه عدم خلود نار حکم ثابتيږي هغه محدثين چي دهغوئ تعلق د اهل ظواهر سره دی، هغوئ ويلي دي چي داسي سړی که څه هم مؤمن وي مگر د دوږخ د تل عذاب مستحق به نه وي. يعني دهغوئ په نزد د دوږخ د تل عذاب سره کافران مخصوص نه دي مگر دغه قول شاذ دی او د اهل سنت والجماعة د متفق مذهب بالکل خلاف دی.

پر رسول الله ﷺ د جادو واقعه

﴿۵۶۴۱﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سُحِرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حتي انه

د حضرت عائشي رضي الله عنها څخه روايت دی چي په رسول الله ﷺ باندي جادو سوی وو (د رسول الله

لَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ فَعَلَ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ عِنْدِي دَعَا اللّٰه

ﷺ دا حالت سو) چي دا خيال به يې کوی چي يو کار يې کړی دی حال دا چي هغه به يې نه وو کړی (يعني هيره يې زياته سوه) په دغه ورځو کي يو وار رسول الله ﷺ زما سره وو، د خدای جل جلاله څخه يې دعاء وغوښتل

وَدَعَاه ثُمَّ قَالَ أَشَعَرْتِ يَا عَائِشَةُ أَنَّ اللّٰهَ قد أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ جاءني

او بيا يې دعاء وکړل (يعني دوه واره يې دعاء وکړل)، بيا رسول الله ﷺ ما ته وفرمايل اې عائشي! تا ته معلومه ده چي ما د خدای جل جلاله څخه کومه خبره پوښتلې وه هغه خدای جل جلاله ما ته و

رَجُلَانِ جلس أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلَيَّ ثم قَالَ أَحَدُهُمَا

ښودل. او هغه داسي چي دوې ملائکي ما ته راغلې په هغوئ کي يوه زما سر ته کښېښستل او دويمه پښو ته، بيا په هغوئ کي يوې د بلي څخه پوښتنه وکړه چي

لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ مَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ

د دغه سړي څه ناروغي ده؟ دويم ورته وويل په ده جادو سوی دی، بيا اولي پوښتنه وکړه چا جادو په کړی دی؟ دويمي ورته وويل لبيد بن عاصم

اليهودي قَالَ فِيماذا قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجُفِّ طَلْعَةِ ذَكَرٍ قَالَ فَأَيْنَ هُوَ

يهودي، لومړني پوښتنه ځيني وکړه په څه شي کي يې جادو کړی دی؟ دويمي ورته وويل په ږمونځ کي او په هغه وريښتانو کي کوم چي د ږمونځ څخه غورځول کيږي او د خرما د درختي په تازه غونچک کي، لومړني پوښتنه وکړه هغه جادو کړل سوی شی په کوم ځای کي ايښودل

قَالَ فِي بِئْرِ ذَرْوَانَ فَذهب النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أُنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ

سوی دی؟ دويمي ورته وويل د ذروان په څاه کي، ددې معلومولو سره رسول الله ﷺ د صحابه کرامو سره د هغه څاه په طرف تشريف يووړ،

الى البئر فَقَالَ هذه البئر التي اريتها وكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ و كَأَنَّ نَخْلَهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ فَاسْتَخْرَجَهُ. رواه البخاري.

او وه يې فرمايل: دا هغه څاه دی چي ما ته ښودل سوی دی، ددغه څاه اوبه د نکريزو په ډول يخي دي او د خرما د درختي غونچک (چي په څاه کي دی) داسي دي ګويا چي هغه د شيطانانو سرونه دي، رسول الله ﷺ دا ټول شيان د څاه څخه را وايستل (او د جادو اثر ختم سو). بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\ ٣٣٤، رقم: ٣٢٦٨، ومسلم ۴\ ١٧١٩، رقم: ۴٣- ٢١٨٩.

د لغاتو حل: مطبوب: اي مسحور. وجف: وهو وعاء طلع النخل. نقاعة: المعني ان ماءها متغير لونه مثل ماء نقع فيه الحناء.

تشريح: د يو شي په اړه به د رسول الله ﷺ خيال وو...الخ: ځينو شارحينو ددغه جملې مطلب دا ليکلی دي چي په رسول الله ﷺ کوم سحر او جادو سوی وو د هغه په اثر د رسول الله ﷺ هيره داسي غالبه سوې وه چي د يو کار کولو يا نه کولو فکر به ورسره وو، د مثال په توګه د رسول الله ﷺ په فکر کي به دا خبره راتلل چي ما فلانی کار کړی دی حال دا چي هغه به يې نه وو کړی، همدارنګه يو کار به يې کړی وو او دا خيال به يې وو چي هغه کار يې نه دی کړی، ددغه هيري

تعلق یوازي د دنیاوي معاملاتو سره وو، په هیڅ یو دیني کار کي دغه صورت هیڅکله نه پیښېدی، په دغه حدیث کي د رسول الله ﷺ د ذهني کیفیت او حالت څرګندولو لپاره د یخیل لفظ استعمال سوی دی چي د هغه مثال په قرآن کریم کي د الله ﷻ دغه ارشاد دی چي د حضرت موسی علیه السلام په اړه یې فرمایلی دی: (یخیل الیه من سحرهم انها تسعی) یعني د موسی علیه السلام په فکر کي دا خبره راغلل چي د جادو په اثر رسۍ ځغلي حال دا چي رسۍ نه ځغلي بلکه د هغه کافرانو جادوګرو له خوا د نظر بندۍ اثر وو چي پر مځکه باندي ساکت رسۍ په فکر کي ځغلېدونکي معلومېدی، یا دا چي هغه جادوګرانو پر رسیو باندي د مځکي څخه یو شی موږلی وي چي هغه رسۍ په لمر کي وغورځول سي نو دلمر په ګرمۍ سره د هغه پر ظاهري سطح باندي داسي خپرېدل ظاهر سول چي په هغه سره حضرت موسی علیه السلام ته خیال راغلی چي دغه رسۍ خپله حرکت کوي.

په یوه حدیث کي د رسول الله ﷺ دغه حالت چي د سحر په اثر په رسول الله ﷺ کي پیدا سوو، داسي بیان سوی دی چي د رسول الله ﷺ په خیال کي به راتلل چي د خپلي یوې بې بي سره کوروالي وکړي مګر بیا به یې نه کول، یعني په رسول الله ﷺ کي به دا خواهش پیدا سو او په دې پوهیدی چي د کوروالۍ طاقت لرم مګر کله چي به بي بي ته ورغلی نو پر هغې به قادر نه وو، څرګنده دې وي چي د نورو ناروغیو په ډول جادو هم یوه ناروغي ده، د انبیاء علیهم السلام د بشریت سره سم څرنګه چي پر هغوئ د نورو بدني ناروغیو اثر کیږئ همدارنګه د سحر اثر هم پر هغوئ کېدل د نبوت خلاف نه دي او د رسول الله ﷺ په بدن مبارک کي د جادو تاثیر ددغه حکمت اظهار هم وو چي د سحر د تاثیر یو حقیقت کیدل داسي ثابت سي چي کله د اشرف المخلوقات تر ټولو عظیم شخصیت هم د سحر څخه متاثر کېدای سي نو د نورو څه حیثیت دی، ددې څخه د رسول الله ﷺ د نبوت یو واضح دلیل هم د هغه کفارو په مخکي راغلی چي رسول الله ﷺ ته یې ساحر ویل، سحر خپله پر ساحر اثر نه کوي او په رسول الله ﷺ سحر اثر کړی وو نو ثابته سوه چي رسول الله ﷺ ساحر نه وو.

د رسول الله ﷺ سره د سحر کېدو دغه پېښه د ذي الحجه د شپږم کال ده، کله چي رسول الله ﷺ د صلح حدیبیه څخه وروسته مدینې منورې ته تشریف راوړی وو او علماؤ لیکلي دي چي د سحر دغه اثر پر رسول الله ﷺ باندي تر شلوېښتو ورځو پوري وو، په یوه روایت کي شپږ میاشتي وخت هم منقول دی او د یو قول مطابق دغه اثر تر یوه کال پوري منقول دی، مګر بیا هم په دغه روایتو کي څه تضاد نسته، غالب ګمان دادی چي ددغه سحر اثر په سختي سره تر

څلوېښتو ورځو پورې وو، او بيا ځيني نښې يې تر شپږو مياشتو پورې وې او پاته لږ اثر يې تر يوه کال پورې وو، په هر حال څرنګه چې بي بي عائشې ﷺ بيان کړې دی، الله ﷻ په ذکر سوي صورت کې د هغه سحر حقيقت څرګند کړ او د هغه څخه يې خلاصون ورکړ.

د الله ﷻ څخه يې دعاء وغوښتل او بيا يې دعاء وغوښتل، ددې مطلب دادی چې رسول الله ﷺ په وار وار دعاء غوښتل او الله ﷻ ته په زارۍ کې پرله پسې مصروف وو، ددې څخه معلومه سوه که يو ناخوښه او تکليف ورکوونکي صورت رامنځته سي نو پر يو آفت نازلېدو باندې الله ﷻ ته رجوع کول او د خلاصون لپاره دعاء کول مستحب دي.

دلته علماؤ دا نکته بيان کړې ده چې الله ﷻ د خپل خاص بندګانو په زړه کې د دعاء غوښتل هغه وخت اچوي کله چې د قبوليت ساعت راسي، ددې پر خلاف د عامو خلکو معامله بله وي هغوئ پر خپل حال پرېښودل کيږئ چې هغوئ دعاء کوي تر دې چې د قبوليت وخت راسي نو دهغوئ دعاء قبوله سي.

لبيد بن اعصم يهودي، ځينو حضراتو ليکلي دي چې دلته د لبيد څخه مراد هغه لوڼې دي، يعني هغه ملائکي وښودل چې د لبيد بن اعصم لوڼو په رسول الله ﷺ باندي سحر کړی دی، دغه حضراتو دغه مراد د قرآن کريم د سورة قل اعوذبرب الفلق د هغه الفاظو پر بنياد بيان کړی دی چې (ومن شر النفاثات في العقد) يعني زه پناه غواړم د پوه کونکو د بدۍ څخه، د نفاثات معنی پر نفوس سواحر، د جادوګر په ويلو ويلو سره پر تار باندي پوکل او غوټه ورکولو هم کيدای سي.

قاضي رحمة الله عليه په خاصه توګه د شر نفاثات څخه د پناه غوښتلو د سبب په ليکني سره بيان کړی دی چې يوې يهودي په رسول الله ﷺ باندي سحر کړی وو او د هغه صورت دا وو چې هغې يهودي د لينديۍ تار جوړ کړ او هغه ته يې يوولس غوټې ورکړې بيا يې هغه تار په څاه کې ښخ کړ نو رسول الله ﷺ د هغه په اثر ناروغ سو، بيا الله ﷻ معوذتين يعني قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذبرب الناس نازل کړل او حضرت جبرائيل عليه السلام، رسول الله ﷺ ته هغه څاه ور وښودی چيري چې هغې تار ښخ کړی وو، رسول الله ﷺ، حضرت علي رضي الله عنه واستوی، هغه تار راوکښی او را يې وړی، او پر هغه يې دغه سورتونه چف کړل، حضرت علي رضي الله عنه چې به يو آيت پر هغه تار باندي چف کړ نو يوه غوټه به خپله خلاصه سوه، همدارنګه د هر آيت پر يوه يوه غوټه باندي په چف کولو سره ټولي غوټې خلاصې سوې، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ په خپل حالت کې تخفيف محسوس کړ، قاضي رحمة الله عليه دا هم ليکلي دي چې ددغه پېښې څخه د هغه وخت د

کافرانو د دغه خبري رښتيا کېدل نه لازمېږي چي هغوئ ويل: د محمد ﷺ سحر زده دی، هغوئ خو دا خبره په دې معنی کول چي پر محمد ﷺ باندي د يو داسي سحر اثر دی چي په هغه سره (نعوذ بالله) د هغه عقل خراب سوی دی او پر هغه ليونتوب خپور سوی دی، حال دا چي د رسول الله ﷺ د سحر اثر بل ډول وو، په هر حال په ښکاره دا معلومېږي چي قاضي رحمة الله عليه کوم روايت بيان کړی دی هغه بله پېښه ده او د دغه پيښي څخه ماسوا ده کوم چي دلته د بي بي عائشي رضي الله عنها په روايت کي بيان سوې ده، دا هم ويل کېږي چي واقعه خو يوه ده مګر په جلا جلا دوو صورتو کي يو ځای پېښه سوې وه يعني خپله لبيد هم په خپلو تدبيرونو سره په رسول الله ﷺ باندي سحر وکړ او د هغه لوڼو هم کړی وو، او همدارنګه الله جل جلاله د رسول الله ﷺ د ثواب دوه برابر کولو لپاره د دواړو د سحر په اثر کي اخته کړ.

لکه هغه چي د شيطان سرونه وي، د خرما هغه وړي څه خو د جادو د اثر په وجه او څه په اوبو کي د پاته کېدو په وجه چي ځومره زيات په بد شکل کي وې د هغه د ظاهرولو لپاره هغه ته يې د شيطانانو د سرونو سره مشابهت ورکړ ځکه چي عربو د شيطان سره د بدشکلۍ او وحشت علامه ګڼل.

او ځينو حضراتو ويلي دي چي دلته د شيطانانو د سرونو څخه بهرونکي ماران مرادي، په دغه صورت کي مطلب دا وي چي د خرماوي هغه وړي داسي سوې وي لکه چي بهرونکي ماران وي، د دغه پېښي اړوند د حضرت ابن عباس رضي الله عنه هم يو روايت سته چي په هغه کي بيان دی: سحر او د هغه د ځای د معلومېدو څخه وروسته رسول الله ﷺ، حضرت علي رضي الله عنه او حضرت عمار رضي الله عنه د سحر د هغه شيانو را ايستلو لپاره د ذروان څاه ته واستول، کله چي هغوئ دواړو د خرما هغه غونچک د څاه څخه راوکښی نو د هغوئ په خول کي چي د موم څخه جوړ سوی وو د رسول الله ﷺ يو تابوت پيدا کړ، په هغه تابوت کي ستني جګي سوې وي او د هغه سربېره په يوولس غوټو ورکولو سره نغښتي وې، بيا حضرت جبرائيل عليه السلام معوذيتن (سورة فلق او سورة الناس) سره نازل سو، د دغه دواړو سورتونو ويل پيل سول نو د هر آيت په ويلو سره يوه غوټه خلاصېدل د هغه تابوت څخه، نو رسول الله ﷺ ته به تسکين او راحت محسوس کېدی، همدارنګه ټولي غوټي خلاصي سوې نو د هغه تابوت څخه ټولي ستني وکښل سوې.

د دغه روايت په اړه شارحينو ويلي دي چي د هغه دواړو کسانو سره به رسول الله ﷺ هم تشريف وړی وي او حضرت علي رضي الله عنه او حضرت عمار رضي الله عنه ته به يې هغه څاه ته په ورتللو سره د هغه شيانو د راکښلو حکم ورکړی وي، په نورو روايتو کي هم دا راغلي دي چي د سحر او جادو

دد غه انکشاف څخه وروسته رسول الله ﷺ د هغه یهودي پر خلاف هیڅ ونه کړل بلکه دا یې وفرمایل چي زه د غه فتنه خپرول نه خوښوم.

د خوارجو په اړه پیشګوئي چي پوره سول

﴿۵۶۴۲﴾: وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُوْلِ

د حضرت ابو سعید خدري رضي الله عنه څخه روایت دی چي موږ (په حجرانه نامي ځای کي) د رسول الله

اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقْسِمُ قِسْمًا أَتَاهُ ذُو الْخُوَيْصِرَةِ وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي

ﷺ په خدمت کي حاضر وو، او رسول الله ﷺ (د حنین د غزا) د غنیمت مال ویشئ، چي د رسول الله ﷺ په خدمت کي د قبیله بنو تمیم یو سړی حاضر سو چي د هغه نوم ذوالخویصره وو

تَمِيْمٍ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ اعْدِلْ فَقَالَ وَيْلَكَ فَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ قَدْ خِبْتَ

او عرض یې وکړ اې د الله رسوله ! د عدل او انصاف څخه کار واخلئ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل پر تا دي افسوس وي چي زه عدل او انصاف ونه کړم نو څوک به یې کوي،

وَخَسِرْتَ إِنْ لَمْ أَكُنْ أَعْدِلُ فَقَالَ عُمَرُ ائْذَنْ لِي أَضْرِبْ عُنُقَهُ فَقَالَ دَعْهُ فَإِنَّ لَهُ

بېشکه که زه انصاف ونه کړم نو د نا امیده او تاوانیانو څخه به سم، حضرت عمر رضي الله عنه عرض وکړ اې د الله رسوله ! ما ته اجازه راکړئ چي زه یې غاړه ووهم، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل دی پر خپل حال پرېږدئ چي د دغه سړي

أَصْحَابًا يَحْقِرُ أَحَدُكُمْ صَلَاتَهُ مَعَ صَلَاتِهِمْ وَصِيَامَهُ مَعَ صِيَامِهِمْ يَقْرَءُوْنَ

ځیني خلک ملګري دي چي تاسو به خپل لمنځونه د هغوئ د لمنځونو څخه او خپل روژې د هغوئ د روژو څخه حقیري وګڼئ، دا خلک به قرآن وایي

الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ يَمْرُقُوْنَ مِنَ الدِّيْنِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ

مګر قرآن به د هغوئ د حلق څخه نه کښته کیږي، (یعني پر زړه به یې اثر نه وي)، او دا خلک به د دین څخه داسي وځي لکه څرنګه چي غشی د ښکار څخه ووځي

يُنْظَرُ إِلَى نَصْلِهِ إِلَى رِصَافِهِ إِلَى نَضِيِّهِ وَهُوَ قِدْحُهُ إِلَى قُذَذِهِ فَلَا يُوْجَدُ فِيْهِ شَيْءٌ قَدْ

او ورته وكتل سي تو برې ته نضيي ته چي لرګي دي وزرونو ته ددې غشي نو پر هغه شي به بل

سَبَقَ الْفَرْثَ وَالدَّمَ آيَتُهُمْ رَجُلٌ أَسْوَدُ إِحْدَى عَضُدَيْهِ مِثْلُ ثَدْيِ الْمَرْأَةِ أَوْ

پيدا نه كړي ببله دې چي غشي به تير سوى وي تر خوشايو او تر وينو، او ددغه سړي د ځيني تابعدارانو نښه داده چي هغه به د تور رنګ سړى وي چي د هغه په يوه موټ كي به د ښځي د تي

مِثْلُ الْبَضْعَةِ تَدَرْدَرُ وَيَخْرُجُونَ عَلَى خير فُرْقَةٍ مِنَ النَّاسِ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ أَشْهَدُ

په ډول غوښه يا د غوښي يوه ټوټه وي چي ښوري به، (يعني د ذوالخويصره هم خيال خلكو كي به يو سړى داسي وي چي د هغه نښه به دغه وي)، او دا خلك (يعني د ذوالخويصره هم خيال او تابعداري به د خلكو د يو غوره ډلي خلاف سركښي كوي، د ابو سعيد خدري رضي الله عنه بيان دى چي

أَنِّي سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَشْهَدُ أَنَّ عَلِيَّ

زه شاهدي وركوم چي دا حديث ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلى دى او بيا زه دا شاهدي وركوم

بْنَ أَبِي طَالِبٍ قَاتَلَهُمْ وَأَنَا مَعَهُ فَأَمَرَ بِذَلِكَ الرَّجُلِ فَالْتُمِسَ فَأُتِيَ بِهِ حَتَّى نَظَرْتُ

چي حضرت علي رضي الله عنه ددغه خلكو (يعني خوارجو) سره وجنګيدى او زه په هغه جنګ كي د حضرت علي رضي الله عنه سره وم، كله چي حضرت علي رضي الله عنه فتح تر لاسه كړه نو د هغه سړي د لټولو حكم يې وكړ چي د هغه په اړه رسول الله ﷺ فرمايلي وه نو هغه سړى پيدا كړل سو او راوستل سو ما

إِلَيْهِ عَلَى نَعْتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي نَعَتَهُ وفي رواية أَقْبَلَ رَجُلٌ غَائِرُ

هغه وليدى د هغه كوم صفت چي رسول الله ﷺ بيان كړى وو په هغه كي موجود وه، او په يوه روايت كي د ذوالخويصره د حاضريدو پر ځاى دا الفاظ دي چي يو سړى د رسول الله ﷺ په

الْعَيْنَيْنِ نَاتِئُ الْجَبهة كَثُّ اللِّحْيَةِ مُشْرِفُ الْوَجْنَتَيْنِ مَحْلُوقُ الرَّأْسِ فَقَالَ يَا

خدمت كي حاضر سو چي د هغه ستركي دننه ژوري وي تندى يې راوتلى وو ږيره يې لرلې وه او باړخوګان يې پړسيدلي وه او سر يې خريلى وو، او رسول الله ﷺ ته يې دا وويل اې محمد!

مُحَمَّدُ اتَّقِ اللَّهَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ يُطِيعُ اللَّهَ إِذَا عَصَيْتُهُ

د الله جل جلاله څخه وبيريږه، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل كه زه د خداى نافرماني وكړم نو څوك به د

هغه اطاعت کوي او خدای ﷻ ما د مځکي په خلکو کي

فَيَأْمَنُنِي اللهُ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ وَلَا تَأْمَنُونِي فَسَأَلَ رَجُلٌ قَتْلَهُ فَمَنَعَهُ فَلَمَّا وَلَّى

امين گڼي، ته ما امين نه گڼې او پر ما اعتماد نه لرې، يو سړي د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ايا دی قتل کړو؟ رسول الله ﷺ منع وکړه بيا چي هغه سړی ولاړی

قَالَ إِنَّ مِنْ ضِئْضِئِ هَذَا قَوْمًا يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ

نو رسول الله ﷺ وفرمايل: ددغه سړي د اصل څخه به يو قوم پيدا کيږي چي قرآن به وايي او قرآن به د هغوئ د حلق څخه لاندي نه ځي (يعني عمل به نه په کوي) دا خلک به د دين اسلام

مِنَ الْإِسْلَامِ مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ فيقولون أَهْلَ الْإِسْلَامِ وَيَدَعُونَ أَهْلَ الْأَوْثَانِ لَئِنْ أَدْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ عَادٍ. متفق عليه.

څخه داسي ووځي لکه څرنگه چي غشی د ښکارلپاره وځي بيا دا خلک به مسلمانان قتل کړي او بت پرسته به پر خپل حال پريږدي، که زه هغه خلک تر لاسه کړم نو زه به يې داسي هلاک کړم لکه څرنگه چي عاد قوم هلاک کړل سو. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٣٧٦، رقم: ٣٣٤٤، ومسلم ٢\٧٤١، رقم: ١٤٣- ١٠٦٤.

د لغاتو حل: يمرقون: اي يخرجون (راوزي) رصافة: وهو عصب يلوي فوق مدخل النصل. قذذة: ريش السهم (د غشي څوکه). البضعة: قطعة اللحم (د غوښو ټوټه).

تشريح: ذوالخويصره نامی سړی چي په حديث کي يې يادونه وسول، په اصل کي منافق وو. او څرنگه چي رسول الله ﷺ وړاند وينه کړې وه د امير المؤمنين حضرت علي رضی الله عنه په زمانه کي کومي ډلي چي د حضرت علي رضی الله عنه خروج او بغاوت لار اختيار کړې وه هغه خوارجو په نامه مشهوره سوه، ددغه ډلي اصل بنياد دغه سړی وو چي د هغه په اړه د قرآن کريم دغه آيت: وَمِنْهُم مَّن يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ، نازل سو، يو شارح دا ويلي دي چي ذوالخويصْره د خارجيانو سردار وو نو دا خبره صحيح نه ده ځکه چي د خارجيانو ظهور د حضرت علي رضی الله عنه په زمانه کي سوی دی.

د حنين په غزا کي دغنيمت په توگه چي کوم مال او سامان د اسلامي لښکر په لاس ورغلی وو، رسول الله ﷺ هغه په مسلمانانو کي داسي وويشی چي د کوم چا څومره ضرورت او اړتيا

وه هغه ته يې په هغه اعتبار ورکړل، هغه منافق ، ذوالخويصره ته دا خبره ناخوښه سول اود خپلي بدګمانۍ په اظهار يې دا اعتراض وکړ چي تاسو بايد د غنيمت مال داسي ونه ويشئ، بلکه هر چا ته برابر ورکول پکار دي، ددغه خبري چي رسول الله ﷺ کوم جواب ورکړ د هغه خلاصه دا وه چي د انصاف او عدل پر تقاضا باندي زما څخه زيات څوک پوهېدای سي د غنيمت د مال د وېشلو چي کومه طريقه ما اختيار کړې ده د هغه بنياد د عدل او نصاف څخه ماسوا نور هيڅ نه دی، د عدل مطلب دا نه دی چي هر سړي ته دي برابر ورکړل سي که څه هم د يو سړي ضرورت زيات وي نو هغه ته د ضرورت په اعتبار زيات ورکول پکار دي چي د هغه ضرورت پوره سي او کوم څوک چي لږ ضرورت لري نو هغه ته کم ورکړل سي ، بيا رسول الله ﷺ هغه سړي ته ځرګنده کړل چي زه رحمة العالمين دنيا ته را استول سوی يم چي د هر چا سره د عدل او انصاف معامله وکړم که يو څوک زما پر عدالت او انصاف باندي اعتراض کوي نو ددې مطلب دادی چي د هغه په برخه د مايوسۍ او محرومۍ څخه ماسوا نور هيڅ نسته نو ستاسو غوره والی په دې کي ده چي ته زما پر عدل باور وکړې، او که ته زما پر عدل باور نه کوې او ستا په نزد زه انصاف نه کوم نو پوه سه چي ته خپله د خپل ګمان سره سم نا اميده او محروم سوې او په تاوان کي سوې .

په شرح السنه کي دي چي رسول الله ﷺ ، حضرت عمر رضي الله عنه د هغه سړي د وژني څخه منع کړ مګر د بل روايت په سبب رسول الله ﷺ د خپل دغه ارادې اظهار وکړ که زه ددغه سړي پيروي کوونکی تر لاسه کړم نو قتل به يې کړم، په دغه دواړو روايتو کي په ښکاره تضاد معلومېږي ، ددې وجه داده چي رسول الله ﷺ د خپل ارادې د اظهار په صورت کي د هغه خلکو قتل ته چي مباح وفرمايل نو ددې تعلق د هغه صورت سره دی چي کله هغه خلک خپله ډله جوړه کړي او ټول په يو ځای کېدو سره د نورو خلکو يعني مسلمانانو سره مخالفت وکړي او د هغوئ خلاف د جنګ اعلان وکړي، حال دا چي د حضرت عمر رضي الله عنه د منع کولو پر وخت دا صورت نه وو ، هغه محض يو سړی وو چي د خپلي بدګمانۍ او نفاق اظهار يې کړی وو ، دغه د فتنې ظهور اود فساد پيل د حضرت علي رضي الله عنه په زمانه کي وسو ، حضرت علي رضي الله عنه د هغوئ مقابله وکړل او په هغوئ کي يې ډېره ووژل، مګر صحيح او ښه خبره هغه ده چي يو شارح ليکلې ده چي د رسول الله ﷺ ، حضرت عمر رضي الله عنه ته د هغه سړي د قتل اجازه نه ورکول دا په اصل کي د وسول الله ﷺ حسن اخلاق او تحمل دليل دی چي رسول الله ﷺ هيڅکله د خپل ذات مبارک په اړه د چا څخه بدله اخيستل نه غوښتل حال دا چي هغه سړي د زياتوب او دښمنۍ په اظهار کي هيڅ کمي نه وه کړې

، ځکه رسول الله ﷺ ته مخامخ په مخاطب کېدو سره دا وويل چي د الله ﷻ څخه و بېرېږه ،

او په يوه روايت کي د هغه دغه الفاظ هم منقول دي چي اې محمد !(ﷺ) ته چي څرنګه مال ويشې په هغه کي عدل او انصاف نسته، د هغه داسي الفاظ ددې لپاره کافي دي چي هغه سمدستي ووژل سي، ځکه چي هغه پر رسول الله ﷺ باندي بدګماني وکړل او پر رسول الله ﷺ يې عيب وو ايه ځکه که يو سړی نن هم د رسول الله ﷺ په اړه داسي الفاظ د خولې څخه وباسي نو پر هغه دي د کفر او ارتداد حکم ولګول سي مګر ددې سربېره رسول الله ﷺ هغه ته سزا ور نه کړل او هغه ته يې د قرار واقعي سزا ورکولو اجازه ور نه کړل .

چي د هغوئ دلمونځونو په مقابله کي ستاسو لمونځونه ...الخ: ددې مطلب دادی چي د هغه سړي پيروان به په ظاهره ډېر دېنداره او د شريعت تابع معلوميږي ، هغوئ به دعامو مسلمانانو په نظر کي داسي ښه لمونځونه کوي او داسي ښه روژې به نيسي چي لوی لوی پاخه او رېښتوني مسلمانان به د هغوئ په مقابله کي خپل لمونځونه او روژې کم ګڼي، هغوئ به د قرآن کريم تلاوت کوي او داسي به کوي چي د ترتيل او تجويد او مخارج حروف د ټولو قواعدو او ادابو خيال به ساتي مګر د هغوئ په زړه کي به نفاق وي ځکه د هغوئ تلاوت به تر ستوني نه کښته کيږي، يعني نه به د هغوئ تلاوت او قرائت د الله ﷻ په نزد مقبول وي او نه به د هغوئ عبادت او اعمال پورته خيژي او نه به نتيجه ورکوي، يا دا چي د هغوئ تلاوت به يوازي د هغوئ تر ژبو پوري محدود وي، زړه ته به نه ځي او نه به د هغه اثر روح ته رسيږي ، بيا هر کله چي دغه خلک خپله ټينګه ډله جوړه کړي او د طاقتوري ډلي صورت اختيار کړي نو بيا د دين اطاعت او فرمانبرداري يا د وخت د امام د اطاعت او يا د اسلام د دائرې څخه داسي وځي لکه څرنګه چي غشی د لينديء څخه وي .

څرنګه چي د ښکار د منځ څخه وتلی غشی په وينه يا نور نجاست نه لړل کيږي همدارنګه دغه خلک به د دين څخه د وتلو وروسته پر هغوئ د دينداریء او اسلام سره د تعلق او د مسلمانانو سره دميني د ذرې په اندازه اثر هم نه ښکار کيږي حال دا چي هغوئ ښه لمونځ کونکي ، ډېر تلاوت کونکي او د تهجد ادا کونکي وي .

هغوئ به د دين څخه داسي وځي...الخ: د حديث دغه جمله د هغه علماؤ دليل دی چي د خوارجو د کافر کېدو قائل دي او خطابي رحمة الله عليه ويلي دي چي د دغه جملې (د دين څخه به وځي) دا مطلب نه دی چي هغه خلک به بالکل د دين څخه خارج سي بلکه دهغوئ د وخت د امام پر خلاف سرکښي کول مراد دي .

او سریږ خریلی وو: دا د هغه سړي د هغه هیئت او شکل ظاهري مخالفت وو چي پر هغه باندي د رسول الله ﷺ اکثر صحابه کرام وه، اکثرو صحابه کرامو پر سر وېښتان پرېښودل او نه به یې خریل، ماسوا د هغه وخت څخه چي کله د حج څخه د فارغه کېدو وروسته د سر خریل ضروري وي، مګر د حضرت علي رضی اللہ عنہ په اړه منقول دي چي هغه به زیات وختونه سر خرایه او هغه هم له دې کبله چي د غسل کولو په وخت کي سر ته او به ورسېږي.

لکه څرنګه چي د عاد قوم خلک وژل سوي وه، دلته د وژني څخه مراد هغوئ اجتماعي هلاکت او دهغوئ له منځه وړل دي او دغه هلاکت په قتل سره تعبیر کول محض د مشابه کېدو لپاره دي، او کوم چي د حقیقت تعلق دی نو د عاد قوم قتل سوي نه وه بلکه د سخت طوفان په ذریعه داسي هلاک سوي وه چي ټول قوم نیست او نابود سو.

د ابوهریره رضی اللہ عنہ د مور اسلام راوړلو واقعه

﴿۵۶۴۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كُنْتُ أَدْعُو أُمِّي إِلَى الْإِسْلَامِ وَهِيَ مُشْرِكَةٌ

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي ما به خپل مور ته چي مشرکه وه همېشه د اسلام راوړلو دعوت ورکوی،

فَدَعَوْتُهَا يَوْمًا فَأَسْمَعَتْنِي فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَكْرَهُ فَأَتَيْتُ

یوه ورځ ما هغې ته د اسلام راوړلو دعوت ورکړي نو هغې د رسول الله ﷺ په شان کي داسي خبره وکړه چي پر ما بده ولګېدل،

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبْكِي قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَهْدِيَ

زه په ژړا ژړا رسول الله ﷺ ته راغلم او عرض مي وکړ اې د الله رسوله! د الله جل جلاله څخه دعاء وغواړه چي زما مور ته هدایت وکړي چي اسلام راوړي،

أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ فَقَالَ اللَّهُمَّ اهْدِ أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ فَخَرَجْتُ مُسْتَبْشِرًا بِدَعْوَةِ النَّبِيِّ

رسول الله ﷺ وفرمایل: اې الله! د ابوهریره مور ته د اسلام راوړلو هدایت وکړې، زه د رسول الله ﷺ په دعاء سره خوشحاله سوم بیرته راغلم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا صِرْتُ إِلَى الْبَابِ فَإِذَا هُوَ مُجَافٌ فَسَمِعَتْ أُمِّي خَشْفَ

او د خپلي مور د کور دروازې ته ورسیدم، نو وینم چي دروازه بنده وه، زما مور زما د قدمونو

قَدَمَيَّ فَقَالَتْ مَكَانَكَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ وَسَمِعْتُ خَضْخَضَةَ الْمَاءِ فَاغْتَسَلَتْ فَلَبِسَتْ

اواز واوریدی نو هغې ووېل: لږ تم سه، بیا ما د اوبو توئیدلو اواز واوریدی (یعني د غسل کولو) زما مور غسل وکړ او جامه یې واغوستل او

دِرْعَهَا وَعَجِلَتْ عَنْ خِمَارِهَا فَفَتَحَتْ الْبَابَ ثُمَّ قَالَتْ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَشْهَدُ أَنْ لَا

پوړنی یې پر سر کړی لا نه وو چي دروازه یې خلاصه کړه او وه یې ویل: اې ابوهریره! زه شاهدي ورکوم چي د الله ﷻ څخه پرته

إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ فرجعت الى رسول الله صلى الله عليه وسلم وَأَنَا أَبْكِي مِنَ الْفَرَحِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَقَالَ خَيْرًا. رواه مسلم

بل څوک د عبادت وړ نه سته او زه شاهدي ورکوم چي محمد ﷺ د الله بنده او د هغه رسول دی.. (ابوهریره رضي الله عنه وایي) زه بیرته ولاړم رسول الله ﷺ ته ما د خوشحالۍ څخه ژړل، رسول الله ﷺ د خدای تعریف وکړ او زما د مور پر اسلام راوړلو یې ښه ووېل. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۱۹۳۸\۴، رقم: ۱۵۸- ۲۴۹۱.

د لغاتو حل: مجاف: اي مردود. خشف: اي صوتهما وقيل حركتهما. عجلت: اي تركت خمارها.

تشریح: او د خوشحالۍ څخه په اوښکو تویولو سره...الخ: حقیقت دادی چي انسان محض د غم په وخت کي اوښکي نه بیوي بلکه په ډېره خوشحالي کي هم د سترګو څخه اوښکي بهیږي، یو هوښیار سړي ډېره ښه خبره کړې ده چي د خوشحالۍ ژړا له دې کبله وي چي غم د اوښکو په صورت کي په بهېدو سره وتل غواړي.

او ښه یې وفرمایل، ددې یو مطلب خو دادی چي رسول الله ﷺ د دغه زیري په اورېدو سره پر دعاء او زیري باندي مشتمله یوه ښه خبره وفرمایل، او یا دا چي د خیر لفظ د یو داسي عبارت سره تعلق لري چي الفاظ خو مذکور نه دي مګر د هغه مفهوم مراد سوی دی یعني رسول الله ﷺ داسي وفرمایل: اې ابوهریره! ته د خپلي مور د اسلام راوړلو په سبب د اجر او انعام مستحق سوې.

په دغه حدیث کي د رسول الله ﷺ د هغه معجزې یادونه ده چي د حضرت ابوهریره رضي الله عنه مور پر کفر او انکار باندي سخته ولاړه وه او د اسلام سره یې سخت بغض او نفرت درلودی مګر د

رسول الله ﷺ دعاء سمدستي اثر وکړ او د هغې په زړه او دماغ کي حيرانوونکي بدلون راغلی چي د اسلام غیږې ته راغلل.

دابوهريره ﷛ ډير روايتونه

﴿۵۶۴۴﴾: وَعَنْهُ قَالَ اِنَّكُمْ تَقُوْلُوْنَ اَكْثَرَ اَبُوْهُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابوهريره ﷛ څخه روايت دئ چي هغه تابعينو ته په مخاطب کولو سره وويل چي تاسو واياست چي ابوهريره د نبي کريم ﷺ څخه زيات حديثونه نقل کوي

وَسَلَّمَ وَاللّٰهُ الْمَوْعِدُ وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَانَ يَشْغَلُهُمُ الصَّفْقُ بِالْأَسْوَاقِ

او الله ﷻ وعده ګاه دی (يعني د قيامت په ورځ زموږ د الله ﷻ په مخکي حاضريدل دي) که ما په حديث بيانولو کي يو خيانت کړی وي نو ما ته به خدای ﷻ سزا راکړي، ښه داده چي زما مهاجرو وروڼو به په بازار کي کاروبار کوی

وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَ يَشْغَلُهُمْ عَمَلُ أَمْوَالِهِمْ وَكُنْتُ امْرَأً مِسْكِينًا

او د هغوئ دغه بوختيا به هغوئ د رسول الله ﷺ په خدمت کي د زياتي حاضرۍ څخه منع کول، او انصار وروڼه به په مالي کارونو کي بوخت وه، هغوئ ته به هم د حاضرۍ زياته موقع په لاس نه ورتلل، او زه يو مسکين سړی وم چي

أَلْزَمُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى مِلْئِي بَطْنِي وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ

نس به مي موړ سو نو پر هغه به مي قناعت وکړ او د رسول الله ﷺ په خدمت کي به پروت وم، يوه ورځ نبي کريم ﷺ وفرمايل: دا

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا لَنْ يَبْسُطَ أَحَدٌ مِنْكُمْ ثَوْبَهُ حَتَّى أَقْضِيَ مَقَالَتِي هَذِهِ ثُمَّ

هيڅکله نه سي کيدلای چي په تاسو کي دي يو څوک خپله جامه وغوړوي (يعني زما د حديث اوريدو لپاره دي لمن هواره کړي) او تر هغه وخته پوري دي غوړولې لري چي زه خپله خبره پای

يَجْمَعَهُ إِلَى صَدْرِهِ فَيَنْسَى مِنْ مَقَالَتِي شَيْئًا أَبَدًا فَبَسَطْتُ نَمِرَةً لَيْسَ عَلَيَّ

ته ورسوم، او بيا به هغه خپله جامه د خپل سينې سره لګوي، او بيا دي زما حديث څيني هير

سي . (يعني كوم سړی چي په پوره توجه سره زما سره خبره واوري او تر پايه پوري يې واوري او بيا هغه په سينه كي محفوظ كړي هغه هيڅكله زما خبره نه سي هيرولای)

ثَوْبٌ غَيْرُهَا حَتَّى قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَالَتَهُ ثُمَّ جَمَعْتُهَا إِلَى

دا رسول الله ﷺ د خپلو صحابه كرامو په اړه دعاء كړې وه ، نو ما خپله شړی خلاصه كړل ځكه چي بله يو جامه زما سره نه وه تر دې چي رسول الله ﷺ حديث پوره كړ بيا ما هغه د

صَدْرِي فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بِالْحَقِّ مَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَتِهِ ذالك إِلَى يَوْمِي هَذَا. متفق عليه.

خپل سينې سره ولګول ، په هغه ذات دي مي قسم وي چي محمد ﷺ يې په حق سره راليږلی دی ما د رسول الله ﷺ د حديثونو څخه تر اوسه پوري هيڅ نه دي هير كړي . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵\۲۸، رقم: ۲۳۵۰، ومسلم ۱۹۳۹\۱۴، رقم: ۱۴۹- ۲۴۹۲.

د لغاتو حل: الصفق: اي ضرب اليد على اليد عند البيع (چكچكي). نمرة: اي شملة مخططة من مآزر الاعراب.

تشريح: د الله ﷻ وعده حق ده، دلته د الله ﷻ د وعدې څخه مراد د قيامت ورځ ده، په دغه خبره دابوهريره رضي الله عنه مطلب دا وو چي د قيامت په ورځ موږ ټولو ته د الله ﷻ په مخكي حاضريدل دي كه ما د رسول الله ﷺ د حديث په بيانولو كي كمي اوزياتوب يا خيانت كړی وي نو يقينا الله ﷻ به د قيامت په ورځ ما ته سزا راكړي ځكه رسول الله ﷺ فرمايلي : كوم څوك چي پر ما دروغ ووايي يعني زما له خوا د دروغو په نسبت كولو سره حديث بيان كړي نو هغه دي خپل ځای په دوږخ كي تيار وګڼي .

د نورو صحابه كرامو په نسبت ، حضرت ابو هريره رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه زيات حديثونه ولي بيانوي، نوموړي خپله ددې دوه سببه بيان كړي دي، لومړی دا چي د رسول الله ﷺ په خدمت كي تر ټولو زيات د حاضريدو سعادت هغه ته تر لاسه وو، لكه چي ابو هريره رضي الله عنه بيان وكړ چي مهاجر صحابه كرام زيات تجارت كوونكي وه ، دخپل تجارت او كاروبار د بوختيا په وجه د رسول الله ﷺ په خدمت كي هر وخت نه حاضريدل ، همدارنګه انصار په خپلو مځكو او باغو كي د بوختيا په وجه د رسول الله ﷺ په خدمت كي په خاصو وختو كي حاضريدل ، د دغه ټولو پرخلاف د حضرت ابو هريره رضي الله عنه كاروبار نه وو هغه يو مفلس او فقير سړی وو، د هغه د

قناعت لپاره دا بس وه چي د خوراک او څښناک یو شی پیدا سي او خپله لوږه په ختمه کړي، ددې څخه ماسوا هغه ته د بل هیڅ شی ضرورت نه وو، له دې کبله به هغه تقریبا خپل ټول وخت د رسول الله ﷺ په خدمت کي تېروی، او له دې کبله د رسول الله ﷺ د حالاتو او معاملاتو د لېدلو او اورېدلو زیاته موقع هغه ته تر لاسه وه، حضرت ابوهریره رضی الله عنه چي دوهم سبب بیان کړ هغه په اصل کي د رسول الله ﷺ د ارشاد اورېدو سره په خپل دماغ کي د خوندي ساتلو هغه خاص صفت وو چي د یو سعادت په توګه هغه ته د اعجاز نبوي په برکت تر لاسه سو، ددغه سعادت د تر لاسه کولو چي کومه پېښنه وه او حضرت ابوهریره رضی الله عنه د هغه یادونه په کومو الفاظو کي وکړل، د هغه وضاحت دا دی چي رسول الله ﷺ غوښتل چي زما دامت خلک زما څخه یو حدیث واوري نو هغه په ښه ډول یاد کړي چي د هغه په ذریعه د هدایت او اصلاح لړۍ جاري وساتل سي، رسول الله ﷺ یوه ورځ وفرمایل: دغه وخت زه د خپل پروردګار څخه دا دعاء غواړم چي زما صحابه کوم حدیثونه واوري هغه د هغوئ په دماغ کي پوره خوندي سي،

په دغه وخت کي چي کوم څوک خپله جامه وغوړوي او زما د دعاء تر ختمېدو پوري هغه جامه غوړولې وي او بیا دهغه جامې په راټولولو سره د سینې سره ولګوي نو ددغه دعاء په برکت به د هغه حافظه دومره قوي سي چي هغه زما کوم حدیث واوري ټول عمر به ځیني هېر نه سي، حضرت ابوهریره رضی الله عنه خپله کمبله چي هغه وخت دده سره یوازینی جامه وه، سمدستي وغوړول، رسول الله ﷺ دعاء کول پیل کړل او تر څو پوري چي رسول الله ﷺ دعاء غوښتل تر هغه وخته یې خپله کمبله غوړولې وه او ناست وو، کله چي رسول الله ﷺ دعاء ختمه کړل نو حضرت ابوهریره رضی الله عنه خپله کمبله راټوله کړل او د سینې سره یې ولګول، د هغه اثر دا سو چي ابوهریره رضی الله عنه به د رسول الله ﷺ څخه یو ارشاد واورېدی نو هغه به یې په دماغ کي خوندي سو. همدارنګه د هغه سینه او دماغ د احادیث نبوي یوه زیرمه جوړه سول.

د حضرت جریر رضی الله عنه لپاره دعاء

﴿۵۶۴۵﴾: وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جریر بن عبدالله رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ ما ته وفرمایل:

أَلَا تُرِيحُنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ فَقُلْتُ وَكُنْتُ لَا أَثْبُتُ عَلَى الْخَيْلِ فَذَكَرْتُ

ایا ته په ذي الخلصه ماتولو سره ما ته آرام نه راکوې؟ (ذي الخلصله یوه بت خانه وه چي رسول الله ﷺ

ته د هغه ځخه ډير روحاني تكليف رسيدى)، ما عرض وكړ : هو، زه به هغه ماته كړم تاسو به خوشحاله كړم زما حالت دا وو چي ما پر آس په ښه ډول سپرلى نه سواى كولاى او كله كله به د آس ځخه را ايله سوم

ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَرَبَ يَدَهُ عَلٰى صَدْرِيْ حَتّٰي رَاَيْتُ اَثَرَ

، ددې ذكر ما رسول الله ﷺ ته وكړ، رسول الله ﷺ زما پر سينه خپل مبارك لاس راتير كړ چي اثر

يَدِهٖ فِيْ صَدْرِيْ وَقَالَ اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًّا قَالَ فما وقعت عن

يې زما زړه ته ورسيدى ، بيا يې وفرمايل : اې الله ! دى ثابت كړې، دى سيده لار ښوونكى او سيده لار تر لاسه كونكى جوړ كړې، د جرير بيان دى چي ددې ځخه وروسته زه هيځكله د آس

فرسي بعد فانطلق في مائه وخَمْسِينَ فَارِسًا مِنْ أَحْمَسَ فحرقها بالنار وكسرها. متفق عليه.

ځخه نه يم را ايله سوى ، بيا زه د يونيم سل سپرو سره د ذوالخلصه ماتولو لپاره روان سوم دا سپاره د قبيله احمس (قريش) وه، جرير ﷺ ذوالخلصه وسوځول او ما ته يې كړل . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۸/۷۰، رقم: ۴۳۵۸، ومسلم ۱۴/۱۹۲۵، رقم: ۱۳۶- ۲۴۷۶.

د لغاتو حل: الخصلة: هو بيت الخثعم يدعى كعبة اليمامة. احمس : الشجاع (مېړانه).

تشريح: ذوالخَلصه يا ذوالخُلصه د عربو د قبيلې (خثعم) د بت خانې نوم وو، دغه بت خانې ته به يې كعبة اليمامه هم ويل، په دې كي يو ډېر لوى بت وو چي د هغه نوم خلصه وو، د دغه بت ډېر عبادت كيدى، دغه صورت حال رسول الله ﷺ ته ډېر تكليفي وو ځكه رسول الله ﷺ. حضرت جرير ﷺ ته وفرمايل چي ته دغه بت خانه ماته كړه چي ما ته ارام ورسيږي .

ددې ځخه معلومه سول چي نفوس قدسه او كاملينو ته د غير الله ﷺ په عبادت او د شريعت خلاف كارو په لېدو سره سخت غم رسيږي او اذيت محسوس كوي.

احمس چي د احمر پر وزن دى په اصل كي د حماسه ځخه جوړ سوى دى چي معنى يې د مېړاني او شجاعت ده، د قريشو ځيني قبيلې چي په شجاعت او مېړانه كي يې امتيازي حيثيت درلودى هغوئ ته احمس ويل كېدل.

او بيا د احمس ځخه د يونيم سل سپرو كسانو سره جابر ﷺ روان سو...الخ: د روايت د دغه برخي په اړه شارحينو ليكلي دي چي دا د راوي الفاظ دي چي هغه دغه روايت د جرير ﷺ ځخه

نقل كړې دى مګر ځينو حضراتو ويلي دي چي دغه جمله هم د اصل روايت ده او د حضرت جرير رضي الله عنه خپل الفاظ دي چي هغه ته التفات ويل كيږي يعني په دغه جمله كي هغه د خپل يادوني لپاره د متكلم د صيغې په پرېښودو سره د غائب صيغه اختيار كړل.

د ژبي مباركي ځخه وتلى لفظ حقيقت سو

﴿۵۶۴۶﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ إِنَّ رَجُلاً كَانَ يَكْتُبُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دى چي يو سړي به د رسول الله ﷺ وحي ليكل (چي لومړى

فَارْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ وَلَحِقَ بِالْمُشْرِكِيْنَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نصراني وو او بيا مسلمان سوى وو) بيا هغه مرتد سو (يعني د دين څخه واوښتى) او د مشركانو سره يو ځاى سو، رسول الله ﷺ د هغه په اړه وفرمايل:

إِنَّ الْأَرْضَ لاَ تَقْبَلُهُ فَأَخْبَرَنِيْ أَبُوْ طَلْحَةَ أَنَّهُ أَتَى الْأَرْضَ الَّتِيْ مَاتَ فِيْهَا

مځكه به دى قبول نه كړي، د انس رضي الله عنه بيان دى چي ما ته طلحه رضي الله عنه وويل زه هغه ځاى ته ورسيدم په كوم كي ځاى چي هغه سړى مړ سوى وو،

فَوَجَدَهُ مَنْبُوْذًا فَقَالَ مَا شَأْنُ هٰذَا فَقَالُوْا دَفَنَّاهُ مِرَارًا فَلَمْ تَقْبَلْهُ الْأَرْضُ.

متفق عليه

ما وليدل چي هغه د قبر څخه د باندي پروت دى ابو طلحه وايي ما پوښتنه وكړه دا څه حال دى؟ خلكو راته وويل چي موږ څو واره دى په مځكه كي ښخ كړى دى مګر مځكه دى قبول نه كړي. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶\۶۲۴، رقم: ۳۶۱۷، ومسلم ۴\۲۱۴۵، رقم: ۱۴- ۲۷۸۱.

تشريح: هغه سړي مخكي نصراني (عيسايي) وو بيا يې ايمان راوړ او مسلمان سو، مګر په ليكلو او ويلو باندي پوهېدى ځكه رسول الله ﷺ د وحي پر ليكنه مامور كړ مګر بيا معلومه نه ده چي څه وسول چي هغه د اسلام څخه مرتد سو او بېرته نصراني سو، او د اسلام د مخالفينو يعني مشركانو په صف كي شامل سو، په دغه خبري سره رسول الله ﷺ ته سخت تكليف پېښ سو او د ژبي مباركي څخه يې دغه الفاظ ووتل چي دغه سړى به مځكه قبول نه كړي، د هغه مړى به دباندي راغورځوي، نو همداسي وسول كله چي هغه مړ سو او مشركانو د هغه ښخول

وغوښتل نو په سهار کي هغوئ ولېدل چي د هغه مړی د قبر څخه دباندي پروت دی، هغوئ وویل چي دا د محمد (ﷺ) او د هغه دملګرو کار دی چي د قبر په کښلو سره يې د هغه مړی دباندي غورځولی دی، او بيا يې په ډېر کوښښ سره ګټه کنده وکښل او هغه يې پکښي ښخ کړ، بيا کله چي سهار راغلل نو وه يې لېدل چي قبر هغه د باندي راغورځولی دی، اوس هغوئ ته احساس وسو چي دا د يو سړي کار نه دی نو هغوئ نااميده ولاړل او مړی يې پر هغه ځای پرېښود.

د يهوديانو د قبرو انکشاف

﴿۵۶۴۷﴾: وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ وَجَبَتِ الشَّمْسُ فَسَمِعَ صَوْتًا فَقَالَ يَهُودُ تُعَذَّبُ فِي قُبُورِهَا. متفق عليه.

د حضرت ابو ايوب رضي الله عنه څخه روايت دی چي لمر لويدلی وو او رسول الله ﷺ د باندي تشريف راوړ او يو آواز يې واورېدی، وه يې فرمايل: دا آواز د يهوديانو دی چي هغو ته په قبر کي عذاب ورکول کيږي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۴۱\۱۳، رقم: ۱۳۷۵، ومسلم ۲۲۰۰\۱۴، رقم: ۶۹ – ۲۸۶۹.

تشريح: يو آواز يې واورېدی، په دې اړه شارحينو ليکلي دي چي هغه آواز يا خو د هغه ملائکي وو چي په قبر کي په آواز کولو ماموره ده او يا د هغه يهوديانو وو چي هغوئ ته په قبر کي عذاب ورکول کيدی، د حديث د عبارت: يهود تعذب في قبورها، سره سم دوهم احتمال قياس ته ډېر نژدې دی.

ددغه حديث څخه د قبر عذاب ثابتيږي او د رسول الله ﷺ دغه معجزه ښکاره سول چي پر رسول الله ﷺ باندي د يهودو د قبر حال منکشف سو او رسول الله ﷺ هغه بيان کړ.

د طوفان په لېدو سره د يو منافق د مرګ خبر ورکول

﴿۵۶۴۸﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَفَرٍ فَلَمَّا

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو وار رسول الله ﷺ د يو سفر څخه تشريف راوړ، کله

كَانَ قُرْبَ الْمَدِينَةِ هَاجَتْ رِيحٌ شَدِيدَةٌ تَكَادُ أَنْ تَدْفِنَ الرَّاكِبَ فَزَعَمَ أَنَّ

چي مدينې منورې ته نژدې سو نو تيز باد راغلی دومره تيز نژدې وو چي سپور سړی پر مځکه را ايله کړي او په مځکه کي يې ښخ کړي،

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بُعِثَتْ هَذِهِ الرِّيحُ لِمَوْتِ مُنَافِقٍ فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَإِذَا مُنَافِقٌ عَظِيمٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ قَدْ مَاتَ. رواه مسلم.

رسول الله ﷺ وفرمايل: دا هواء د يو منافق د مرګ لپاره راليږل سوې ده، بيا چي مدينې ته داخل سوه نو معلومه سوه چي يو لوی منافق مړ سوی دی. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\۲۱۴۵، رقم: ۱۵- ۲۷۸۲.

تشريح: ځينو علماؤ دا ليکلي دي چي د مړ کېدونکي منافق نوم رفاعه بن دريد وو، او دغه پېښه دهغه وخت ده کله چي رسول الله ﷺ د تبوک د غزا څخه را ستون سو او ځينو حضراتو ويلي دي چي د هغه منافق نوم رافع وو او دا د هغه وخت پېښه ده چي کله رسول الله ﷺ د بني مصطلق د غزا څخه راستون سو.

د هغه لوی منافق پر مرګ باندي د دومره سخت باد راتلل په اصل کي د هغه د وحشت، بدحالی او چټلي د قدرت له خوا اظهار وو چي د هغه سره منافق د مرګ په وخت کي مخامخ کيږي، او دا ددې خبري نښه ده چي په آخرت کي هم د داسي خلکو په د اسي حالت سره چي پريشان او په تباهی کي اخته وي، مخامخ کيږي.

د مدينې د ساتني لپاره معجزانه خبر

﴿۵۶۴۹﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره (د مکې څخه د

وَسَلَّمَ حَتَّى قَدِمْنَا عُسْفَانَ فَأَقَامَ بِهَا لَيَالِيَ فَقَالَ النَّاسُ مَا نَحْنُ هَا هُنَا فِي

مدينې په لور) روان سوو، کله چي موږ عسفان ته ورسيدو نو رسول الله ﷺ يو څو ورځي تم سو ځيني خلکو وويل موږ دلته څه کوو، (يعني ولي بيکاره ناست يو)،

شَيْءٍ وَإِنَّ عِيَالَنَا لَخُلُوفٌ مَا نَأْمَنُ عَلَيْهِمْ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

حال دا چي زموږ اهل او عيال تر شا پاته دي، او موږ د هغوئ څخه مطمئن نه يو، هر کله چي

وَسَلَّمَ فَقَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا فِي الْمَدِينَةِ شِعْبٌ وَلَا نَقْبٌ إِلَّا عَلَيْهِ

وه يې فرمايل : په هغه ذات دي مي قسم وي چي د هغه په لاس کي زما ساه ده د مدينې هيڅ لاره او هيڅ کوڅه داسي نه ده چي پر

مَلَكَانِ يَحْرُسَانِهَا حَتَّى تَقْدَمُوا إِلَيْهَا ثُمَّ قَالَ ارْتَحِلُوا فَارْتَحَلْنَا وَأَقْبَلْنَا إِلَى

هغه ملائکي ټاکلي نه وي، يعني په هره لاره او په هره کوڅه کي دوې ملائکي د ساتني لپاره موجود دي، او تر هغه وخته پوري به وي تر څو پوري چي تاسو مدينې ته ورسيږئ،

الْمَدِينَةِ فَوَالَّذِي يُحْلَفُ بِهِ مَا وَضَعْنَا رِحَالَنَا حِينَ دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ حَتَّى أَغَارَ

رسول الله ﷺ د سفر حکم وکړ او موږ روان سوو، او مدينې ته ورسيدو ، په هغه ذات دي مي قسم وي چي په هغه قسم اخيستل کيږي چي موږ لا د اوښانو کجاوې کښته کړي له وې او مدينې ته داخل سوي وو چي

عَلَيْنَا بَنُو عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَطَفَانَ وَمَا يَهِيجُهُمْ قَبْلَ ذَلِكَ شَيْءٌ. رواه مسلم.

بنو عبد الله بن عطفان پر موږ راغلل (زموږ د لوټلو لپاره) او زموږ د راتلو څخه مخکي هغوئ هيڅ شي نه وو پورته کړی . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۰۰۱/۲، رقم: ۴۷۵- ۱۳۷۴.

د لغاتو حل: عسفان: موضع على مرحلين وهي مايساوي مسافة القصر من مكة. نقب: اي طريق بين الجبلين. (د دوو غرونو په منځ کي لاره).

تشريح: د شعب لغوي معنی د هغه لاري ده چي د غره په منځ کي تېريږي، همدارنګه د نقب معنی هم د هغه لاري ده چي په ښار او کلي کي د تګ راتګ ذريعه وي، د نقب څخه مراد هغه لاره ده چي دواړو خواوو ته د جوړ سوو سرايو تر منځ وي چي هغه ته کوڅه هم وايي، لکه چي په يو حديث کي راغلي دي : پر انقاب مدينه، يعني د مدينې پر کوڅو ملائکي ټاکل سوي دي، د هغوئ په وجه نه طاعون راځي او نه به دجال داخليدلای سي .

بنو عبد الله ابن غطفان پر موږ راوختل، بنوعبد الله ا بن غطفان د يوې قبيلې نوم دی ، مطلب دادي چي زموږ په نه موجودتيا کي مدينه بالکل خوندي وه لکه څرنګه چي رسول الله ﷺ

د معجزې په توګه موږ ته ښودلي وه او تر هغه وخته پورې زموږ د هيڅ دښمن د جارحانه ارادو په لاره کې د ملائکو د ساتنې څخه ماسوا هيڅ ظاهري خنډ نه وو، مدينې ته د رسېدو څخه وروسته موږ د رسول الله ﷺ د ورکړې هغه خبر د صداقت مشاهده وکړل چې تر څو پورې چې موږ مدينې ته رسېدلي نه وو، د ملائکو د ساتنې په وجه هيڅ دښمن حمله نه سوه کولای، د هغه حملې په سبب چې زموږ د راتګ څخه مخکې پيدا سوی نه وو دا محسوس سوه چې محض موږ ته د تاوان رسولو لپاره هغه دښمن پر موږ حمله وکړل او زموږ په نه شتون کې د هغوئ د ارادو د تکميل غوره موقع وه مګر دغه غيبي طاقت وو چې د هغه دښمن څخه يې زموږ د کورنيو ساتنه وکړل او هغوئ يې زموږ په نه شتون کې په مدينه کې د داخلېدو څخه منع کړل او پر مدينې باندې د حملې کولو څخه يې منع کړل.

د باران اړوند د قبوليت دعاء

﴿۵۶۵۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ أَصَابَتِ النَّاسَ سَنَةٌ عَلَى عَهْدِ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې وچ کالي سول، په دغه

وَسَلَّمَ فَبَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ قَامَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ

ورځو کې رسول الله ﷺ د جمعې په ورځ خطبه فرمايل چې يو صحرايي ودريدی او عرض يې

يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكَ الْمَالُ وَجَاعَ الْعِيَالُ فَادْعُ اللَّهَ لَنَا فَرَفَعَ يَدَيْهِ وَمَا نَرَى فِي

وکړ اې د الله رسوله! حيوانان هلاک سول او ماشومان د لوږې څخه مړه کيږي زموږ لپاره د الله جل جلاله څخه د دعاء لاس پورته کړه، رسول الله ﷺ دعاء وکړل، هم هغه وخت

السَّمَاءِ قَزَعَةً فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا وَضَعَهَا حَتَّى ثَارَ السَّحَابُ أَمْثَالَ الْجِبَالِ

پر آسمان د وريځې يوه ټوټه هم نه وه، په هغه ذات دې مې قسم وي چې د چا په واک کې زما ساه ده، رسول الله ﷺ د دعاء څخه لاس کښته کړی لا نه وو چې د غرونو په شان وريځ را پورته سول

ثُمَّ لَمْ يَنْزِلْ عَنْ مِنْبَرِهِ حَتَّى رَأَيْتُ الْمَطَرَ يَتَحَادَرُ عَلَى لِحْيَتِهِ فَمُطِرْنَا يَوْمَنَا ذٰلِكَ

او رسول الله ﷺ د منبر څخه کښته سوی لا نه وو چې د باران اوبه د رسول الله ﷺ پر ږيره مبارکه څڅيدلې، په هغه ورځ،

وَمِنَ الْغَدِ وَمِن بَعْدَ الْغَدِ حَتَّى الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى وَقَامَ ذٰلِكَ الْأَعْرَابِيُّ وَغَيْرُهُ

په دويمه ورځ او په دريمه ورځ حتى تر بلي جمعې پوري باران وواوريدى، تر دې چي هغه صحرايي يا بل څوک راغلى

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ الْبِنَاءُ وَغَرِقَ الْمَالُ فَادْعُ اللهَ لَنَا فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ

او عرض يې وکړ اې د الله رسوله! سرايونه ونړيدل، حيوانان ډوب سول، د الله ﷻ څخه دعاء وغواړه، رسول الله ﷺ د دعاء لپاره لاس پورته کړ او وه يې فرمايل: اې الله!

حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا فَمَا يُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنَ السَّحَابِ إِلَّا انْفَرَجَتْ وَصَارَتْ

زموږ شاوخوا کي يې و اوروې (يعني په کبنتو وغيره کي) او پر موږ يې (يعني پر ابادۍ) يې مه اوروې، رسول الله ﷺ چي به کومي خوا ته اشاره کول وريځ به هغه خوا ته تلل،

الْمَدِينَةُ مِثْلَ الْجَوْبَةِ وَسَالَ الْوَادِي قَنَاةُ شَهْرًا وَلَمْ يَجِئْ أَحَدٌ مِنْ نَاحِيَةٍ إِلَّا

د مدينې سربيره وريځ صفا سوه او آسمان صفا په نظر راتلى او د اوبو لښتيان تر يوې مياشتي پوري جاري وه او د شاوخوا څخه به چي يو څوک راغلى هغو به په کثرت سره د باران اوريدو

حَدَّثَ بِالْجَوْدِ وفي رواية قال اللَّهُمَّ حوالينا ولا علينا عَلَى الْآكَامِ وَالظِّرَابِ

خبره کول، او په يوه روايت کي داسي دي چي نبي کريم ﷺ داسي دعاء وکړه اې الله! زموږ پر شاوخوا يې و اوروې او پر موږ يې مه اوروې، اې الله! پر غونډيو، غرونو

وَبُطُونِ الْأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ قَالَ فَأُقْلِعَتْ وَخَرَجْنَا نَمْشِي فِي الشَّمْسِ.

متفق عليه.

او ناليو کي او د درختو او کبنتونو د شنه کيدو پر ځايونو يې و اوروې، د انس ؓ بيان دى د دې دعاء څخه وروسته وريځ صفا سوه او موږ د باندي راووتلو په داسي حال کي چي په لمر کي روان وو. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲\۴۱۳، رقم: ۹۳۳، ومسلم ۲\۶۱۴، رقم: ۹- ۸۹۷،

د لغاتو حل: قزعة: اي قطعة من السحاب. (د وريځي ټوټه). الجوبة: الفرجة من السحاب. الظراب: الجبال الصغار. (کوچني غرونه).

تشريح: د يتحاد لفظ په اصل کي د ينزل و يقطر معنى ظاهروي مګر دلته په حديث کي دغه لفظ د يتساقط په معنى کي دی، مطلب دا چي د باران اوبه د رسول الله ﷺ پر ږیره مبارکه رالوېدې.

د مشکوة په ځينو نسخو کي د (علی لحيته) الفاظ دي، دغه معنى د دغه په لحاظ سوې ده مګر په ځينو نسخو کي د (عن لحيته) الفاظ دي، شيخ عبدالحق رحمة الله عليه په دې اعتبار سره معنى کړې ده چي د باران اوبه د رسول الله ﷺ پر ږیره مبارکه څڅېدل پيل سول، خلاصه دا چي رسول الله ﷺ د باران لپاره دعاء وکړل او تر اوسه د منبر څخه را کښته سوی نه وو او د مسجد څخه وتلی نه وو چي سخت باران پيل سو.

امام نووي رحمة الله عليه د دغه حديث په تشريح کي ليکلي دي: د دغه حديث څخه معلومه سول چي کله د باران لړۍ سخته او اوږده سي او دهغه په وجه کورو او نورو شيانو ته تاوان رسيږي نو دغه دعاء کول مستحب دي چي اې الله! اوس زموږ پر کورو باران مه اوروه، مګر د دغه دعاء لپاره لمونځ کول او د کورو څخه د باندي صحراء ته وتل مشروع نه دي.

د اسطوانه حنانه معجزه

﴿٥٦٥١﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا خَطَبَ اِسْتَنَدَ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله په مسجد کي د جمعې په ورځ خطبه

اِلٰى جِذْعِ نَخْلَةٍ مِنْ سَوَارِيْ الْمَسْجِدِ فَلَمَّا صُنِعَ لَهُ الْمِنْبَرَ فَاسْتَوٰى عَلَيْهِ

ويل نو د خرما پر هغه تنه چي د ميل په توګه په مسجد کي ولاړه وه تکيه کول، بيا چي د نبي کريم ﷺ لپاره منبر تيار سو،

صَاحَتِ النَّخْلَةُ الَّتِيْ كَانَ يَخْطُبُ عِنْدَهَا حَتّٰي كَادَتْ اَنْ تَنْشَقَّ فَنَزَلَ النَّبِيُّ

نو رسول الله ﷺ پر هغه کښېنستی او خطبه يې ويل، نو هغه خرما چي پر هغه به يې تکيه کول، او خطبه به يې ويل هغه خرما چيغې کړې (يعني د نبي ﷺ پر بيلتون په ژړا سوه)

ﷺ حَتّٰي اَخَذَهَا فَضَمَّهَا اِلَيْهِ فَجَعَلَتْ تَاِنُّ اَنِيْنَ الصَّبِيِّ الَّذِيْ يُسَكَّتُ حَتّٰي

او نژدې وه چي د بيلتون د شدت څخه وچوي، نو رسول الله ﷺ د منبر څخه را کښته سو هغه ميل د خرما يې په خپلو لاسونو مبارکو سره ونيوی او د ځان سره يې جوخته کړل، بيا هغه درختي د هغه ماشوم په ډول سلګی پيل کړې کوم چي کرار کړل سي، تر دې چي

اسْتَقَرَّتْ قَالَ بَكَتْ عَلَى مَا كَانَتْ تَسْمَعُ مِنَ الذِّكْرِ . رواه البخاري.

هغه درختي ته سكون حاصل سو ، رسول الله ﷺ وفرمايل : دغه درختي ځکه ژړل چي كوم بيان به هغې مخکي اوريدی هغه يې نه واوريدی . بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۱۹\۱۴، رقم: ۲۰۹۵.

تشريح: د رسول الله ﷺ په زمانه كي د مسجد نبوي ستني د خرماوو د تنو وې، په لومړنۍ زمانه كي چي منبر نه وو تيار سوی، رسول الله ﷺ به پر هغه ستنو باندي په تكيه كولو سره درېدی، مگر كله چي منبر تيار سو او رسول الله ﷺ پر هغه ستنو باندي د تكيې كولو پر ځای پر منبر باندي ودرېدی نو هغه ستني د خپل سعادت د محرومۍ په وجه په چغو په ژړا سوې ، رسول الله ﷺ وفرمايل: د الله ﷻ د ذكر يعني د خطبې په وخت كي هغوئ ته زما نژدېوالي حاصل وو او زما خطبه يې ډېره نژدې اورېدل د هغه څخه د محرومۍ په وجه په ژړا مجبوره سوې ، ددغه پېښي په وجه هغه ستنو ته اسطوانه حنانه ويل پيل سول .

دغه حديث چي په هغه كي د ستنو د ژړا يادونه ده د ډېرو صحابه كرامو څخه منقول دي او په دې اړه هيڅ شک او شبه نه سي كيدای او ځينو محدثينو دغه حديث ته متواتر ويلي دي، دا په اصل كي د رسول الله ﷺ يوه لويه معجزه وه چي د خرما د درختي د تني په ډول بې ساه شی د رسول الله ﷺ د نژدې والي څخه د محرومۍ په سبب ژاړي او د هغه د ژړا آواز په مسجد نبوي كي موجود صحابه كرامو په خپلو غوږو سره واورېدل، د حضرت حسن بصري رحمه الله په اړه منقول دي چي كله به هغه دغه حديث بيانوی نو بې اختياره به په ژړا سو او ويل يې: اې خلكو! د خرماوو وچ سوي لرگي د رسول الله ﷺ په مينه او شوق كي ژړل تاسو لره د هغه څخه زيات د رسول الله ﷺ په مينه او شوق كي بې كراري كول پكار دي .

د ناحقه عذر بيانونكي معذور سو

﴿۵۶۵۲﴾: وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ أَنَّ رَجُلًا أَكَلَ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشِمَالِهِ فَقَالَ كُلْ بِيَمِينِكَ قَالَ لَا أَسْتَطِيعُ قَالَ لَا اسْتَطَعْتَ مَا مَنَعَهُ إِلَّا الْكِبْرُ قَالَ فَمَا رَفَعَهَا إِلَى فِيهِ. رواه مسلم

د حضرت سلمه ابن اكوع رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړي د رسول الله ﷺ په مخكي په چپه

لاس سره خوراک کوی، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: په خپل راسته لاس یې خوره، هغه وویل: زه یې په راسته لاس سره نه سم خوړلای، رسول الله ﷺ وفرمایل: ته دي په راسته لاس سره د خوړلو قدرت تر لاسه نه کړې. هغه د دروغ عذر کړی وو او په خپل چپه لاس سره یې یوازي د تکبر او غرور په وجه خوراک کوی، د راوي بیان دی د رسول الله ﷺ د ښیرا سره هغه خپل راسته لاس تر خولې پوري نه سو رسولای. مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۳\۱۵۹۹، رقم: ۱۰۷- ۲۰۲۱.

تشریح: هغه سړي د غرور په وجه په خپل راسته لاس خوراک نه کوی، دا د راوي الفاظ دي چي د هغه په ذریعه یې دا وضاحت کړی دی چي رسول الله ﷺ د رحمة للعالمین کېدو سربېره د هغه سړي په اړه کومه ښېرا وکړل نو د هغه وجه داوه چي هغه سړي د رسول الله ﷺ د نصیحت په اورېدو سره د صحیح عمل کولو پر ځای د خپل غلط عمل دروغ تاویل وکړ او د دروغو عذر یې بیان کړ، د هغه سړی په چپه لاس خوړل په دې وجه نه وو چي د هغه په راسته کي یوه خرابي وه یا هغه په راسته لاس د خوراک څخه معذور وو بلکه هغه د یو مغرور په ډول بېله واقعي عذر په خپل چپه لاس سره خوراک کوی او د رسول الله ﷺ د نصیحت یې په ډېره بې باکي سره جواب ورکړ نو رسول الله ﷺ د هغه په اړه ښېرا وکړل، د هغه د ښېرا اثر دا سو چي هغه سړی په راسته لاس خوراک باندي هیڅکله قادر نه سو او د هغه راسته لاس بېکاره سو چي د کوښښ کولو سره یې تر خولې پوري رسولای نه سو.

د رسول الله ﷺ د سپرتیا په برکت اس تېز سو

﴿۵۶۵۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَزِعُوا مَرَّةً فَرَكِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روایت دی چي یو وار د غلو یا د ښمنانو د بیري له کبله د مدینې خلک

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَسًا لِأَبِي طَلْحَةَ كَانَ يَقْطِفُ أَوْ كَانَ فِيهِ قِطَافٌ فَلَمَّا رَجَعَ قَالَ

وبیریدل، نبي کریم ﷺ د ابو طلحه پر اس پر ته د زین څخه سپور سو چي ډېر کرار وو، رسول الله ﷺ چي را وګرځېدی نو وه یې فرمایل:

وَجَدْنَا فَرَسَكُمْ هٰذَا بَحْرًا فَكَانَ بَعْدَ ذٰلِكَ لَا يُجَارَى. وفي رواية فما سبق بعد ذالك اليوم. رواه البخاري.

ما خو دا آس د درياب په ډول وليدى (يعني ډير تيز) بيا هغه آس تيز شو چي هيڅ يو آس نه سو پسي رسيدلاى، او په يوه روايت كي دا الفاظ دي چي د هغه ورځي څخه وروسته هيڅ يو آس د هغه څخه مخكي كيدلاى نه سو. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٧٠، رقم: ٢٨٦٧، ومسلم ٤\١٨٠٢، رقم: ٤٨- ٢٣٠٧.

د لغاتو حل: يقطف: اي يمشي مشيا ضيقا. بحرا: اي جلدا.

په خرماوو كي د بركت معجزه

﴿٥٦٥٤﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ تُوُفِّيَ اَبِيْ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ فَعَرَضْتُ عَلٰى غُرَمَائِهِ اَنْ يَّاْخُذُ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دى چي زما پلار وفات سو او پر هغه يو څه پور باندي وو، ما پور غوښتونكى ته وويل چي د پور په بدله كي

وَالتَّمَرَ بِمَا عَلَيْهِ فَاَبَوْا فَأَتَيْتُ النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ

زموږ ټولي خرماوي واخله، خو هغه د داسي كولو څخه انكار وكړ، ما د رسول الله ﷺ په خدمت كي عرض وكړ تا ته معلومه ده چي

وَالِدِي قَدْ اسْتُشْهِدَ يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ دَيْنًا كَثِيرًا وَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ يَرَاكَ الْغُرَمَاءُ

زما پلار د احد په غزا كي شهيد سوى دى پر هغه ډير پور پاته سوى دى زما دا خوښه ده چي ته هغه پوروړي ووينې،

فَقَالَ اذْهَبْ فَبَيْدِرْ كُلَّ تَمْرٍ عَلٰى نَاحِيَةٍ فَفَعَلْتُ ثُمَّ دَعَوْتُهُ فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَيْهِ كَأَنَّهُمْ

رسول الله ﷺ وفرمايل: ولاړ سه د هر ډول خرماوو بيل بيل كوټي جوړي كړه، نو ما همداسي وكړه او رسول الله ﷺ ته مو د تشريف راوړلو لپاره ووېل، پور غوښتونكي چي كله رسول الله

أُغْرُوا بِي تِلْكَ السَّاعَةَ فَلَمَّا رَأَى مَا يَصْنَعُونَ طَافَ حَوْلَ أَعْظَمِهَا بَيْدَرًا ثَلَاثَ

ﷺ وليدى نو په سختۍ سره يې د پور غوښتنه وكړه هغه پر ما زړه ور سوى وو، نو رسول الله ﷺ چي د پور غوښتونكي طرز عمل وكتى، نو رسول الله ﷺ ولاړ سو او د خرماوو د لوى كوټي څخه شاوخوا درې واره وګرځيدى،

مَرَّاتٍ ثُمَّ جَلَسَ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ ادْعُ لِي أَصْحَابَكَ فَمَا زَالَ يَكِيلُ لَهُمْ حَتَّى أَدَّى

بيا پر کوټي کښېنستی او وه يې فرمايل: خپل پوروړي را وغواړه (نو هغوئ راغلل) او د رسول الله ﷺ په حکم سره خرما وي تلل پيل سول تر دې چې

اللّٰهُ عَنْ وَالِدِي أَمَانَتَهُ وَأَنَا أَرْضَى أَنْ يُؤَدِّيَ اللّٰهُ أَمَانَةَ وَالِدِي وَلَا أَرْجِعَ إِلَى

الله جل جلاله زما د پلار ټول پور ادا کړ او زه په دې راضي وم چي الله جل جلاله په دغه خرماوو سره زما د پلار ټول پور ادا کړي، که څه هم چي

أَخَوَاتِي بِتَمْرَةٍ فَسَلَّمَ اللّٰهُ الْبَيَادِرَ كُلَّهَا وَحَتَّى إِنِّي أَنْظُرُ إِلَى الْبَيْدَرِ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَأَنَّهَا لَمْ تَنْقُصْ تَمْرَةً وَاحِدَةً. رواه البخاري.

زما خويندو ته يوه خرما هم پاته نه سي، (الله جل جلاله د رسول الله ﷺ د دعاء د برکته ټول پور اداکړ او) او د خرماوو کوټه چي څرنګه وه هم هغسي پاته سوه پر کومه کوټه چي رسول الله ﷺ ناست وو، ما هغې ته کتل داسي معلومېدل چي د هغه څخه يوه خرما هم نه ده کمه سوې. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵\۴۱۳، رقم: ۲۷۸۱.

د لغاتو حل: الغرماء: اي عندي لعلهم يراعوني. فبيدر: اي اجمع كل نوع صبرة على حدة.

تشريح: د حضرت جابر رضي الله عنه پلار په خپلو وارثانو کي څو لوڼي هم پرې اېښي وې چي د حضرت جابر رضي الله عنه خويندي وې، د حضرت جابر رضي الله عنه مطلب دا وو چي په خرماوو کي د ځان لپاره يا د خويندو لپاره زما خواهش نه وو، زه خو په دې خوشحاله وم چي په يوه طريقه زما د پلار ټول پور ختم سي که څه هم زموږ لپاره په هغه خرماوو کي هيڅ پاته نه سي مګر الله جل جلاله د رسول الله ﷺ په برکت او د هغه د معجزې په طفيل د هغه خرماوو په ذريعه نه يوازي زما د پلار ټول پور ادا کړ بلکه ټولي خرماوي همداسي پاته سوې.

د غوړو معجزه

﴿۵۶۵۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ أَنَّ أُمَّ مَالِكٍ كَانَتْ تُهْدِي لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي بي بي ام مالک به رسول الله ﷺ ته د تحفې په توګه پ

عُكَّةٍ لَهَا سَمْنًا فَيَأْتِيهَا بَنُوهَا فَيَسْأَلُونَ الْأُدْمَ وَلَيْسَ عِنْدَهُمْ شَيْءٌ فَتَعْمِدُ

کېږی کې غوړي راليږل نو ددې زامن به راغلل ددې څخه به يې کتغ غوښتی حال دا چې د هغې سره به د کتغ د ډول څخه هيڅ شی نه وو، نو ام مالک به د هغه کېږی په لور متوجه سوه

إِلَى الَّذِي كَانَتْ تُهْدِي فِيهِ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَجِدُ فِيهِ سَمْنًا فَمَا

کومه کې به يې چې رسول الله ﷺ ته غوړي ليږل او په هغې کې به يې غوړي تر لاسه کول او همېشه به د ام مالک د کور کتغ د غه غوړي وه بيا چې ام مالک هغه غوړي وتوږل (ټول

زَالَ يُقِيمُ لَهَا أُدْمَ بَيْتِهَا حَتَّى عَصَرَتْهُ فَأَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ عَصَرْتِيهَا قَالَتْ نَعَمْ قَالَ لَوْ تَرَكْتِيهَا مَا زَالَ قَائِمًا. رواه مسلم.

راوکښل) نو برکت ځيني ولاړی، ام مالک د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضره سوه او ددې خبري يادونه يې وکړه، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ايا تا هغه غوړي ټوله راوکښل، هغې وويل هو، نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل که تا هغه پر حال پرې ايښی وای نو په هغو کې به همېشه لپاره غوړي پاته وای. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۴\۱۷۸۴، رقم: ۸- ۲۲۸۰.

د لغاتو حل: عكة: قربة صغيرة.

په خوراک کې د برکت معجزه

﴿۵۶۵۶﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ أَبُو طَلْحَةَ لِأُمِّ سُلَيْمٍ لَقَدْ سَمِعْتُ صَوْتَ رَسُولِ اللَّهِ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چې ابو طلحه رضی الله عنه ام سليم ته وويل: نن ما د رسول الله ﷺ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَعِيفًا أَعْرِفُ فِيهِ الْجُوعَ فَهَلْ عِنْدَكِ مِنْ شَيْءٍ فَقَالَتْ

آواز کمزوري واوريدی، زما په خيال رسول الله ﷺ وږی دی، ايا ستا سره د خوراک يو شی سته؟ بي بي ام سليم وويل:

نَعَمْ فَأَخْرَجَتْ أَقْرَاصًا مِنْ شَعِيرٍ ثُمَّ أَخْرَجَتْ خِمَارًا لَهَا فَلَفَّتْ الْخُبْزَ بِبَعْضِهِ

هو سته، ددې ويلو سره ام سليم د اوربشو يو څو ډوډۍ راوکښلې بيا يې خپل پوړنی راواخيست په هغه کې يې ډوډۍ ونغښتل

ثُمَّ دَسَّتْهُ تَحْتَ يَدِي وَلَاثَتْنِي بِبَعْضِهِ ثُمَّ أَرْسَلَتْنِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د پوړني بل طرف يې زما پر لاس شاوخوا را وپيچى او زه يې رسول الله ﷺ ته ولېږلم نو يومي

وَسَلَّمَ فَذَهَبْتُ بِهِ فَوَجَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ وَمَعَهُ

وړلې هغه وخت رسول الله ﷺ په مسجد كي تشريف فرماوو او يو څو كسان هم ورسره ناست وه،

النَّاسُ فَسلمت عَلَيْهِمْ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آرْسَلَكَ أَبُو

ما سلام وكړ ، رسول الله ﷺ زما څخه پوښتنه وكړه ايا ابوطلحه راليږلى يې ،

طَلْحَةَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ بِطعَامٍ قُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ما عرض وكړ هو ، بيا يې پوښتنه وكړه ډوډۍ يې دركړې ده ، ما عرض وكړ هو ، رسول الله ﷺ

لِمَنْ مَعَهُ قُومُوا فَانْطَلَقَ وَانْطَلَقْتُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ حَتَّى جِئْتُ أَبَا طَلْحَةَ فَأَخْبَرْتُهُ

هغه خلكو ته چي هلته موجود وه وفرمايل : را ولاړ سئ (يعني راځئ چي ورسو) ددې فرمايلو سره ټول خلك د رسول الله ﷺ سره د ابوطلحه كور ته روان سول ، زه ځيني مخكي مخكي روان

فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ قَدْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّاسِ

وم، ابوطلحه ته چي ورسيدم نو د رسول الله ﷺ د راتلو څخه مي خبر كړ، ابوطلحه ام سليم ته وويل : رسول الله ﷺ تشريف راوړي، او صحابه كرام هم ورسره دي

وَلَيْسَ عِنْدَنَا مَا نُطْعِمُهُمْ فَقَالَتْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ فَانْطَلَقَ أَبُو طَلْحَةَ حَتَّى لَقِيَ

او زموږ سره دومره د خوراك سامان نسته چي په ټولو يې وخورو، بي بي ام سليم وويل : الله او د هغه رسول ښه پوهيږي، ابوطلحه د ښه راغلاست ويلو لپاره د كور څخه دباندي ووتى

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو

او د رسول الله ﷺ سره يې ملاقات وكړ ، بيا رسول الله ﷺ د ابوطلحه سره تشريف راوړ او وه يې

طَلْحَةَ مَعَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلُمِّي يَا أُمَّ سُلَيْمٍ مَا عِنْدَكِ

فرمايل : اې ام سليم ! څه خوراك چي دي درسره وي هغه راوړه، ام سليم هغه ډوډۍ راوړه او

فَأَتَتْ بِذَلِكَ الْخُبْزِ فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَفُتَّ وَعَصَرَتْ أُمُّ

رسول الله ﷺ ابو طلحه ته حکم وکړ چي هغه ډوډۍ ټوټې ټوټې کړي نو هغه ټوټې ټوټې کړل سول او ام سلیم د کپی ځخه غوړي راوکښل

سُلَيْمٍ عُكَّةً فَأَدَمَتْهُ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ

چي کتغ سو ، بیا رسول الله ﷺ وفرمایل : (یعني دعاء یې وکړل) ددې ځخه وروسته رسول الله

يَقُولَ ثُمَّ قَالَ ائْذَنْ لِعَشَرَةٍ فَأَذِنَ لَهُمْ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا ثُمَّ خَرَجُوا ثُمَّ قَالَ

ﷺ حکم وکړ چي لس لس کسان را غواړئ ، نو لسو کسانو ته د خوراک اجازه ورکړل سوه ، هغوئ په ماړه نس ډوډۍ وخوړل بیا هغوئ ولاړل بیا یې وفرمایل

ائْذَنْ لِعَشَرَةٍ ثم لعشرة فأكلوا القوم كلهم حَتَّى شَبِعُوا وَالْقَوْمُ سَبْعُونَ أَوْ

اجازه ورکړه نورو لسو کسانو ته ، نور لس کسان راغلل ددې ځخه وروسته بیا لس کسان وغوښتل سول تر دې چي همداسي ټولو خلکو ښه په ماړه نس ډوډۍ وخوړل ، دا ټول اویا یا

ثَمَانُونَ رَجُلًا . متفق عليه وفي رواية لمسلم انه قال ائْذَنْ لِعَشَرَةٍ فَدَخَلُوا

اتیا کسان وه ، بخاري او مسلم ، او د مسلم په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ ابو طلحه رضي الله عنه ته وفرمایل : لس کسان راوغواړه ، هغوئ راغلل

فَقَالَ كُلُوا وَسَمُّوا اللَّهَ فَأَكَلُوا حَتَّى فَعَلَ ذَلِكَ بِثَمَانِينَ رَجُلًا ثُمَّ أَكَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

نو رسول الله ﷺ وفرمایل : خورئ او د الله جل جلاله نوم اخیستو سره خورئ ، هغوئ وخوړل ، همداسي اتیا کسانو سره وسول بیا نبي کریم ﷺ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَهْلُ الْبَيْتِ وَتَرَكَ سُؤْرًا . وفي رواية للبخاري قال أَدْخِلْ عَلَيَّ

او د کور خلکو ډوډۍ وخوړل او خورک لا پاته هم سو ، او د بخاري په یوه روایت کي داسي راغلي دي چي رسول الله ﷺ وفرمایل : لس کسان ما ته راولئ

عَشَرَةً حَتَّى عَدَّ أَرْبَعِينَ ثُمَّ أَكَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ هَلْ

همداسي ځلوېښت کسان يې وشميرل ، د هغه څخه وروسته نبي كريم ﷺ وخوړل او ما کتل چي

نَقَصَ مِنْهَا شَيْءٌ، وفي رواية لمسلم ثُمَّ أَخَذَ مَا بَقِيَ فَجَمَعَهُ ثُمَّ دَعَا فِيهِ بِالْبَرَكَةِ قَالَ فَعَادَ كَمَا كَانَ فَقَالَ دُونَكُمْ هذا.

په خوراک کي هيڅ کمي نه ده سوې ، او د مسلم په يوه روايت کي دي چي بيا رسول الله ﷺ پاته خوراک يو ځای کړ او دعاء يې وکړه نو هغه خوراک هم هغسي سو لکه څرنګه چي مخکي وو ، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل ددې څخه يې خورئ.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٥٨٦، رقم: ٣٥٧٨، ومسلم ٣\١٦١٢، رقم: ١٤٢- ٢٠٤٠.

تشريح: په رسول الله ﷺ او صحابه کرامو رضي الله عنهم باندي د ډوډۍ خوړلو او په لږ خوراک کي د برکت دغه پېښه داسي وه لکه څرنګه چي د حضرت جابر رضي الله عنه سره پېښه سوې وه او د حضرت جابر رضي الله عنه د پېښي په ډول دغه پېښه هم د خندق د غزا ده، نو د حضرت انس رضي الله عنه دغه الفاظ چي رسول الله ﷺ هغه وخت په مسجد کي وو ، دلته د مسجد څخه مراد خندق ته نژدې هغه ځای دی چي رسول الله ﷺ د دښمنانو له خوا د مدينې د محاصرې او خندق کښلو په وخت کي د لمانځه کولو لپاره ټاکلی وو ، د رسول الله ﷺ پر دغه سوال چي ايا ته ابو طلحه رضي الله عنه را استولی يې؟ او د حضرت انس رضي الله عنه هو ويل ددې خلاف نه وو چي د هغه په وينا ام سليم رضي الله عنها، حضرت انس رضي الله عنه ته د ډوډۍ په ورکولو سره د رسول الله ﷺ په خدمت کي لېږلی وو.

ايا د خوراک په درکولو سره يې را استولی يې؟ د رسول الله ﷺ ددغه خبري د لومړنۍ خبري (ايا ته ابو طلحه را استولی يې) څخه بېل پوښتنه کول يا خو د پوهولو لپاره وو يا د وحي او علم د تاخير په وجه وو ، يعني مخکي خو رسول الله ﷺ ته د وحي په ذريعه يوازي ددې خبري علم سوی وو چي انس رضي الله عنه د ابو طلحه رضي الله عنه په وينا را استول سوی دی نو رسول الله ﷺ دا سوال وکړ چي ايا ته ابو طلحه رضي الله عنه را استولی يې؟ بيا وروسته کله چي دوهم وار د وحي په ذريعه رسول الله ﷺ ته دا علم وسو چي د انس رضي الله عنه سره خوراک هم دی نو رسول الله ﷺ بيا دا پوښتنه وکړل چي ايا د خوراک سره يې را استولی يې ؟

ولاړ سئ (د ابو طلحه کور ته ځو) ، په دې اړه شارحينو ليکلي دي چي رسول الله ﷺ ته د وحي په ذريعه دا معلومه سوې وه چي د انس رضي الله عنه سره څو ډوډۍ دي نو رسول الله ﷺ دا خوښه نه کړل چي په دومره لويه ډله کي خپله يوازي يا د دوو درو کسانو سره د خوراک لپاره کښېني او

پاته خلک وږي پاته سي، په دې سره د رسول الله ﷺ اراده د دغه معجزې د اظهار هم وسوه چې د هغه په نتیجه کي په یو څو ډوډیو سره ټول په ماړه نس ماړه سول او د دې تر څنګ د و همه معجزه (د ابو طلحه په کور کي کښینئ) کي د خیر او برکت په صورت کي هم ظاهرېږي چې هغه او د هغه کورنۍ د رسول الله ﷺ په اړه د کوم اخلاص، مینې او خدمت د جذبې او عمل اظهار وکړ د هغه میوه هغوئ ته د برکت تر لاسه کېدو په صورت کي حاصل سو، نو رسول الله ﷺ د صحابه کرامو سره د ابو طلحه ﷺ کور ته ولاړل.

الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ ښه پوهیږي، د دغه جواب په ذریعه ام سلیم ﷺ ابو طلحه ﷺ ته اطمینان ورکړ که رسول الله ﷺ د دومره صحابه کرامو سره راسي نو په دې وجه موږ باید په ببره کي نه سو چې موږ به دومره لږ خوراک په دومره زیاتو کسانو څرنګه بس کوو، ځکه په دې کي خامخا یو حکمت وی چې الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ ښه په پوهیږي، او د خپلو صحابه کرامو سره د رسول الله ﷺ راتګ به یقینا زموږ لپاره د خیر او برکت سبب وي، یعني ام سلیم ﷺ سمدستي محسوسه کړل چې د رسول الله ﷺ د یوې معجزې د اظهار لپاره دی، د دې څخه د ام سلیم ﷺ دینداري، پوهي او د یقین اظهار کیږي چې هغې ته د صحابه کرامو په راتګ هیڅ پریشانه پېښه نه سول بلکه سمدستي یې په دماغ کي دا خبره راغلل چې رسول الله ﷺ ته د خوراک اندازه ښه معلومه ده ، که چیري په دې کي یو حکمت نه وای نو د ټولو راوستلو ضرورت به یې ولي محسوس کولای، نو د رسول الله ﷺ هیڅ فعل د حمت څخه خالي نه دی ځکه د صحابه کرامو سره د رسول الله ﷺ په راتګ کي یقینا یو حکمت دی، دا هم د رسول الله ﷺ اعجاز وو چې د هغه زمانې یوې ښځي زموږ د زمانې د ډېرو نارینوو څخه زیات یقین او ایمان درلود، رضي الله عنها وعن اهل عصرها وجعلنا في زمرتهم یا رب العالمین.

هغه یې وفرمایل چې الله ﷻ غوښتل، د دې مطلب دادی چې رسول الله ﷺ د خیر او برکت دعاء وکړل، یا د اسماء الهي په ویلو سره یې پر هغه خوراک دم کړ، او په یوه روایت کي دادي چې رسول الله ﷺ دغه الفاظ وفرمایل: (بسم الله اللهم اعظم فیها البرکة).

بیا رسول الله ﷺ حکم وکړ چې لس کسان راوغواړئ، رسول الله ﷺ ټولو خلکو ته د خوراک ورکولو پر ځای د لسو لسو کسانو په رابللو سره د خوراک ورکولو حکم وکړ ځکه په کوم لوښي کي چې خوراک وو هغه دومره لوی وو چې د هغه چاپیره لس کسان په اطمینان سره کښېنستلای سول، او ځینو حضراتو لیکلي دي چې په خونه کي د ځای د کموالي په وجه یې د لسو لسو کسانو رابللو حکم وکړ.

او دغه ټول اویا یا اتیا کسان وه، ددې په وضاحت کي ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ لیکلي دي چي دلته شمېر د شک سره ذکر سوی دی، مګر په بل روایت کي په تعین سره د اتیا شمېر ذکر دی، او په دغه روایت کي د اتیا څخه د زیات ذکر دی، مګر په دواړو روایتو کي اختلاف نسته ځکه چي د اتیا کسانو په روایت کي احتمال دی چي راوي د شمېر ذکر کولو په وخت کي کسر حذف کړی وي مګر په یو بل روایت کي چي امام احمد رحمۃ اللہ علیہ نقل کړی دی دا بیان سوي دي چي د هغه خوراک څخه ځلوېښتو کسانو خوراک وکړ او بیا هم هغه خوراک هم هغسي پاته وو، یا دلته د امام بخاري رحمۃ اللہ علیہ دوهم روایت چي نقل سوی دی او په هغه کي د ځلوېښتو کسانو د خوراک او د هغوئ څخه وروسته د رسول الله ﷺ د خوراک یادونه ده، نو په دې سره په روایتونو کي د پېښي زیاتوالی معلومېږي یعني په دغه روایتو کي د یوې واقعې ذکر نه دی بلکه د بېلو بېلو دوو پېښو یادونه ده، که په یوه پېښه کي اتیا کسانو خوراک کړي وي نو په بله پېښه کي به ځلوېښتو کسانو خوراک کړي وي مګر یو شارح ویلي دي چي دغه پېښه څو واره نه ده رامنځته سوې بلکه یوه وه چي د هغه یادونه په دغه روایتو کي ده او په دغه روایتو کي تطبیق دادی چي هغه اتیا کسانو په دوه واره خوراک کړي وي ، لومړی یې د لسو لسو په کولو سره ځلوېښت کسان فارغ سوي وي او دهغه څخه وروسته ځلوېښتو کسانو خوراک کړی وي چي د راتلو مخکي ځلوېښت کسانو څخه وروسته پاته سوي وه ، یا دا چي رسول الله ﷺ هغوئ وروسته رابللي وي ، ددغه تطبیق په رڼا کي د بخاري ددوهم روایت دغه الفاظ چي ځلوېښتو کسانو خوراک وکړ او دهغوئ څخه وروسته رسول الله ﷺ خوراک وکړ، ددې وضاحت وسو چي کله ځلوېښت کسان د خوراک څخه فارغ سول نو د ځلوېښتو کسانو د دوهمي ډلي د راتلو څخه وروسته رسول الله ﷺ خوراک وکړ، همدارنګه د رسول الله ﷺ برکت لومړۍ ډلي ته هم حاصل سو او دوهمي ډلي ته هم.

د ګوتو څخه د اوبو وتلو معجزه

﴿۵۶۵۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِإِنَاءٍ وَهُوَ بِالزَّوْرَاءِ فَوَضَعَ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ په زوراء نامي ځای د مدیني د بازار سره

يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ فَجَعَلَ الْمَاءُ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ فَتَوَضَّأَ الْقَوْمُ قَالَ قَتَادَةُ

کي خپل مبارک لاس کښېښود او اوبه د رسول الله ﷺ د مبارکو ګوتو څخه رواني سوې او خلکو په هغه سره اودس وکړ و

قُلْتُ لِأَنَسٍ كَمْ كُنْتُمْ قَالَ ثَلَاثَ مِائَةٍ أَوْ زُهَاءَ ثَلَاثِ مِائَةٍ. متفق عليه

قتاده د انس څخه پوښتنه وکړه چي هغه وخت تاسو څو مره کسان واست، هغه ورته وويل درې سوه يا دې ته نژدې، بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٥٨٠، رقم: ٣٥٧٢ ومسلم ١٤\١٧٨٣، رقم: ٦ - ٢٢٧٩.

د لغاتو حل: الزوراء: وهي البئر البعيدة القعر (ژور څاه).

تشريح: د ګوتو مبارکو په منځ کي د اوبو بهېدل پيل سول، د دې په وضاحت کي دوه قوله دي، يو خو دا چي د خپلو ګوتو مبارکو څخه يې اوبه بهېدل پيل سوي وه، دا قول د مزني رحمه الله دی او د اکثرو علماؤ رجحان دې ته دی او ددې تائيد ددغه روايت څخه کيږي چي د هغه الفاظ دادي: فرايت الماء من اصابعه، يعني ما د رسول الله ﷺ د ګوتو مبارکو څخه اوبه بهېدل ولېدل او په دې کي څه شک نسته چي داصل معجزې لوی والي هم ددې خبري څخه ثابتيږي او د رسول الله ﷺ ددغه معجزې د حضرت موسی عليه السلام د هغه معجزې څخه افضل کېدل هم ظاهريږي چي د هغه د لکړي په وهلو سره د اوبو چينې رواني سوې، دوهم قول دادی چي د هغه په لوښي کي چي مخکي کومي اوبه موجود وې هغه د لاس مبارک په برکت سره الله جل جلاله دومره زياتي کړې چي د رسول الله ﷺ د ګوتو مبارکو څخه د فوارې په ډول اوبه رواني سوې.

د خوراک څخه د تسبيح د اواز راتلو معجزه

﴿٥٦٥٨﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ كُنَّا نَعُدُّ الْآيَاتِ بَرَكَةً وَأَنْتُمْ

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ خلکو به د قرآن کريم آياتونه يا نبوي

تَعُدُّونَهَا تَخْوِيفًا كُنَّا مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَقَلَّ الْمَاءُ

معجزې د برکت سبب ګڼل، او تاسو يې د کافرانو د بيرولو سبب ګڼئ، يو وار موږ په يو سفر کي د رسول الله ﷺ سره وو چي اوبه کمي سوې،

فَقَالَ اطْلُبُوا فَضْلَةً مِنْ مَاءٍ فَجَاءُوا بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ قَلِيلٌ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِي

رسول الله ﷺ موږ ته حکم راکړ چي يو لږ پاته سوي اوبه راوړئ، صحابه کرامو په لوښي کي لږ

پاته سوي او به راوړي، رسول الله ﷺ په هغه لوښي كي خپل مبارك لاس كښېښود،

الْإِنَاءِ ثُمَّ قَالَ حَيَّ عَلَى الطَّهُورِ الْمُبَارَكِ وَالْبَرَكَةُ مِنَ اللَّهِ فَلَقَدْ رَأَيْتُ الْمَاءَ

اووه يې فرمايل راځئ پاكونكو د بركت ناكو اوبو په لور متوجه سئ، او بركت د خداى د طرف څخه دى، ما وليدل چي اوبه

يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَقَدْ كُنَّا نَسْمَعُ تَسْبِيحَ الطَّعَامِ وَهُوَ يُؤْكَلُ. رواه البخاري.

د رسول الله ﷺ د ګوتو مباركو څخه رواني وې او موږ د هغه خوراك تسبيح هم اوريدل كوم چي خوړل كيدل. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶\۵۸۷، رقم: ۳۵۷۹.

تشريح: د آيات څخه مراد يا خو د قرآن كريم آياتونه دي چي د آسمان څخه نازل سوي وه يا هغه معجزې مراد دي چي الله ﷻ يې د رسول الله ﷺ په ذريعه څرګند وي، زيات صحيح او د حديث د سياق څخه زيات مناسب دادي چي د آيات څخه مراد معجزات واخيستل سي، د حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه د ارشاد مطلب دا وو چي آيات كه څه هم د كافرانو او منكرانو د ډېرولو لپاره وي مګر د اهل ايمانو په حق كي چي د دغه آيات محب او معتقد وي د زيرى او بركت او د ايمان د زياتوب موجب دى، دغه وضاحت شيخ عبدالحق د طيبي په حواله سره نقل كړى دى او ملا علي قاري رحمه الله ليكلي دي چي د آيات څخه مراد يوازي معجزې او كرامات دي، نو موږ ي څرګنده كړې ده چي دلته د آيات څخه مراد د قرآن كريم آياتونه اخيستل غير مناسب دي.

د دغه حديث د الفاظو څخه په صريحه معلوميږي چي د رسول الله ﷺ د ګوتو مباركو څخه اوبه بهېدلې لكه څرنګه چي د جمهورو علماؤ قول دى او په دې نسبت سره د رسول الله ﷺ دغه معجزې ته د ډېرې څخه د اوبو تلو، د حضرت موسى عليه السلام پر معجزه ترجيح وركول كيږي، نو دغه قول ناقابل اعتناد ګرځي، چي اوبه د ګوتو مباركو څخه نه دي وتلي بلكه د ګوتي لږ اوبه چي په لوښي كي موجود وي هغه زياتي سوې او دومره زياتي سوې چي د رسول الله ﷺ د ګوتو مباركو د منځ څخه د فوارې په ډول بهېدلې، دغه قول په اصل كي د حديث د الفاظو تاويل دى او معلومه نه ده چي د حديث د دغه واضح مفهوم سربېره د دې تاويل ضرورت ولي پېښ سو،

مګر دا سوال پيدا كيږي چي د اوبو دغه معجزې اظهار خو د خالي لوښي په ذريعه هم كيداى سو بيا د لږ اوبو په پلټنه كي څه ضرورت وو، په دې كي يقيناً يو حكمت او مصلحت وو، مګر هغه حكمت څه وو؟ محدثينو او شارحينو د ډېر غور او فكر څخه وروسته ددې مقصد ته رسېدلي نه دي نو ددې علم الله ﷻ ته سپارل او پټه خوله كېدل غوره دي.

د اوبو معجزه

﴿۵۶۵۹﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّكُمْ

د حضرت ابو قتاده رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ زموږ په وړاندي خطبه وفرمايل، په هغه كي يې بيان وكړ چي تاسو به

تَسِيرُونَ عَشِيَّتَكُمْ وَلَيْلَتَكُمْ وَتَأْتُونَ الْمَاءَ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ غَدًا فَانْطَلَقَ النَّاسُ لَا

ددغه شپې په اوله برخه كي او آخره برخه كي سفر كوئ او سبا ته به انشاء الله يو اوبو ته ورسيږئ، نو خلك بې اختياره روان سول داسي چي

يَلْوِي أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ قَالَ أَبُو قَتَادَةَ فَبَيْنَمَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِيرُ

د يو بل يې څه پروا نه وه، د ابو قتاده رضي الله عنه بيان دى چي د هغه شپې په اوله برخه كي رسول الله ﷺ

حَتَّى ابْهَارَّ اللَّيْلُ فَمَالَ عَنِ الطَّرِيقِ فَوَضَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ قَالَ احْفَظُوا عَلَيْنَا صَلَاتَنَا

روان وو چي نيمه شپه تيره سوه او رسول الله ﷺ د لاري څخه آخوا سو يو ځاى يې سر مبارك كښېښودى، بيا يې وفرمايل: زموږ د لمانځه حفاظت كوئ (يعني د سهار د لمانځه پر وخت

فَكَانَ أَوَّلَ مَنِ اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالشَّمْسُ فِي ظَهْرِهِ ثُمَّ

مي راويښ كړئ) تر ټولو وړاندي د رسول الله ﷺ سترګي ولګېدلې چي لمر د رسول الله ﷺ شا مباركي ته را رسيدلى وو،

قَالَ ارْكَبُوا فَرَكِبْنَا فَسِرْنَا حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَتِ الشَّمْسُ نَزَلَ ثُمَّ دَعَا بِمِيضَأَةٍ كَانَتْ

رسول الله ﷺ وفرمايل: سپاره سئ نو موږ ټول سپاره سو او سفر مو تر هغه وخته پوري جاري وساتئ تر څو پوري چي لمر پورته سو، بيا رسول الله ﷺ د سپرلۍ څخه راكښته سو او د اوداسه كولو لوښى يې وغوښتى چي

مَعِي فِيهَا شَيْءٌ مَنْ مَاءٍ فَتَوَضَّأَ مِنْهَا وُضُوءًا دُونَ وُضُوءٍ قَالَ وَبَقِيَ فِيهَا شَيْءٌ

زما سره وو او په هغه کي لږ اوبه وې، رسول الله ﷺ په هغه سره اودس وکړ، مختصر اودس، د ابو قتاده رضي الله عنه بيان دی د اودسه څخه وروسته لږ اوبه په هغه لوښي کي پاته سوې،

مِنْ مَاءٍ ثُمَّ قَالَ احْفَظْ عَلَيْنَا مِيضَأَتَكَ فَسَيَكُونُ لَهَا نَبَأٌ ثُمَّ أَذَّنَ بِلَالٌ بِالصَّلَاةِ

رسول الله ﷺ وفرمايل: د خپل اودسه لوښي زموږ لپاره خوندي وساتئ يا دي اوبه خوندي وساتل سي، ځکه چي ډير ژر به ددې څخه يو نور ظهور وکړي، ددې څخه وروسته بلال رضي الله عنه د لمانځه لپاره اذان وکړ

فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى الْغَدَاةَ وَرَكِبَ وَرَكِبْنَا

او رسول الله ﷺ دوه رکعته لمونځ وکړ بيا يې د سهار فرض لمونځ دوه رکعته ادا کړ، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ هم سپور سو او موږ هم،

مَعَهُ فَانْتَهَيْنَا إِلَى النَّاسِ حِينَ امْتَدَّ النَّهَارُ وَحَمِيَ كُلُّ شَيْءٍ وَهُمْ يَقُولُونَ يَا

او کله چي لمر بنه تود سو او په هر شي کي ګرمي پيدا سوه نو هغه وخت موږ هغه خلکو ته ورسيدو (کوم چي زموږ څخه مخکي روان سوي وه) د رسول الله ﷺ په ليدو سره هغه خلکو

رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْنَا عَطِشْنَا فَقَالَ لَا هُلْكَ عَلَيْكُمْ ثُمَّ دَعَا بِالْمِيضَأَةِ فَجَعَلَ يَصُبُّ

عرض وکړ اې د الله رسوله! موږ خو د ګرمۍ او تندي څخه هلاک سوو، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: پر تاسو هلاکت نسته، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ د اودسه لوښی را وغوښتی

وَأَبُو قَتَادَةَ يَسْقِيهِمْ فَلَمْ يَعْدُ أَنْ رَأَى النَّاسُ مَاءً فِي الْمِيضَأَةِ تَكَابُّوا عَلَيْهَا فَقَالَ

، رسول الله ﷺ به د لوښي څخه اوبه اچولې او ابو قتاده به په خلکو اوبه څښلې، خلکو چي په لوښي کي اوبه وليدلې نو يو دم را ولويدل ګڼه ګوڼه پر جوړه سوه، رسول الله ﷺ وفرمايل:

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسِنُوا الْمَلَأَ كُلُّكُمْ سَيَرْوَى قَالَ فَفَعَلُوا فَجَعَلَ

د مخلوق سره نيکي او ښېګڼه کوئ (يعني يو بل ته تکليف مه ورکوئ) تاسو ټول به په دغه اوبو اوبه سئ، د ابو قتاده رضي الله عنه بيان دی خلکو همداسي وکړل،

رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُبُّ وَأَسْقِيهِمْ حَتَّى مَا بَقِيَ غَيْرِي وَغَيْرُ رَسُولِ

بيا رسول الله ﷺ اوبه را اچولې او ما به په خلكو څښلې تر دې چې زما او رسول الله ﷺ څخه پرته هيڅوک پاته نه سو ،

اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ صَبَّ فَقَالَ لِي اشْرَبْ فَقُلْتُ لَا أَشْرَبُ حَتَّى تَشْرَبَ

رسول الله ﷺ بيا اوبه را واچولې او ما ته يې وويل وه يې څښه، ما عرض وکړ اې د الله رسوله ! تر څو پورې چې تاسو اوبه ونه څښئ زه يې نه څښم،

يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَقَالَ إِنَّ سَاقِيَ الْقَوْمِ آخِرُهُمْ شُرْبًا قَالَ فَشَرِبْتُ وَشَرِبَ قَالَ فَأَتَى

رسول الله ﷺ راته وفرمايل د ډلې اوبه كونكى د ډلې څخه وروسته څښي، ابو قتاده رضي الله عنه وايي ما هم اوبه وڅښلې او رسول الله ﷺ هم، د ابو قتاده بيان دى ددې څخه وروسته

النَّاسُ الْمَاءَ جَامِّينَ رِوَاءً. رواه مسلم هكذا في صحيحه وكذا في كتاب الحميدي وجامع الاصول و زاد في المصابيح بعد قوله اخرهم لفظة شربا.

خلک اوبو ته ورسيدل په داسې حال كې چې هغوئ په اوبو ماړه او په آرام سره وه، مسلم او دا ډول د حميدي په كتاب او په جامع الاصول كې هم دي خو په مصابيح كې (آخرهم) لفظ او د شربا لفظ زيات راوړل سوى دى.

تخريج: صحيح مسلم ۱\ ۴۷۲، رقم: ۳۱۱- ۶۸۱.

د لغاتو حل: ابهار: اي انتصف و توسط. بميضاة: مطهرة كبيرة يتوضا منها. جامين: مستريحين.

تشريح: رسول الله ﷺ د وېښېدو سمدستي وروسته قضاء لمونځ ونه كړ بلكه د هغه په ځنډولو سره د هغه ځاى څخه روان سول ، نو ددې وجه داوه چې رسول الله ﷺ يو داسې ځاى ته په رسېدو سره لمونځ كول غوښتل چې هلته اوبه وي، يا دا وجه وه چې كله رسول الله ﷺ راوېښ سو نو هغه د لمانځه د كراهت وخت وو ځكه رسول الله ﷺ د هغه د كراهت د وخت د ايستلو لپاره لمونځ وځنډوى او د هغه ځاى څخه روان سو لكه چې د لومړني روايت الفاظ (فركبنا فسرنا حتى اذا ارتفعت الشمس) دلالت كوي، ددې څخه دا هم معلومه سوه چې د هغه ځاى څخه سمدستي تلل پكار دي چيري چې د الله جل جلاله د حكم په تعميل كې ځنډ پيدا سوى وي، يا د يو

منع خبري كار سوى وى، كه څه هم د هغه كېدل په قصد سره نه وي، او رسول الله ﷺ د سهار قضاء لمونځ ادا كولو څخه مخكې چي كوم ركعتونه وكړل هغه سنت وه،

او مسئله داده كه د خوب څخه د راوېښېدو يا په يو بل سبب د سهار لمونځ ادا نه كړي او بيا د هغه قضاء د لمر د زوال څخه مخكي ادا كړل سي د هغه سره د سنت دوه ركعته هم كول پكار دي، مګر كه فرض لمونځ فوت سوى نه وي بلكه يوازي سنت فوت سوي وي نو د هغه قضاء نسته مګر د امام محمد رحمه الله قول دى چي د لمر راختلو څخه وروسته د لمر تر زوال مخكي د قضاء سوي سنتو قضاء راوړل پكار دي، يعني د هيڅ امام په مذهب كي د لمر د زوال څخه وروسته د هغه قضاء نسته.

د سهار قضاء لمونځ يې په جماعت ادا كړ، ددې څخه دا نتيجه اخيستل كيږي چي د صحابه كرامو سره هم خپل لوښي وه چي په هغو كي يې دومره اوبه درلودلې چي هغه وخت په اودس كولو سره په لمانځه كي ګډون وكړي، او دا هم كېداى سي چي د صحابه كرامو سره دومره اوبه هم نه وي چي د رسول الله ﷺ په ډول مختصر اودس يې كړى واى نو هغوئ په تيمم وهلو سره په لمانځه كي ګډون وكړ، په هر حال په دې اړه د حديث الفاظ بالكل ساكت دي چي د رسول الله ﷺ څخه ماسوا پاته خلكو اودس وكړ كه يې تيمم وهلى وو،

پر تاسو هلاكت نسته، ددغه ارشاد په ذريعه رسول الله ﷺ خلكو ته ډاډ او زيرى وركړ چي مه بېرېږئ، ستاسو لپاره هيڅ هلاكت نسته، الله جل جلاله به ستاسو لپاره د غيبو څخه اوبه راواستوي، په دې اعتبار دغه جمله خبريه سوه يا دا چي دغه ارشاد په اصل كي دعائيه جمله وه يعني رسول الله ﷺ دا وفرمايل چي الله جل جلاله دي تاسو نه هلاكوي او د غيبو څخه دي ستاسو د اوبه كولو بندوبست وكړي.

په تبوك كي د خوراك د بركت معجزه

﴿٥٦٦٠﴾: وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ كَمَا كَانَ يَوْمَ غزوة تَبُوكَ أَصَابَ النَّاسَ مَجَاعَةٌ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دى چي د تبوك د غزا په ورځ خلك د لوږي څخه ډير تنګ سول

فقال عمر يَا رَسُولَ اللهِ ادْعُهُمْ بِفَضْلِ أَزْوَادِهِمْ ثُمَّ ادْعُ اللهَ لَهُمْ عَلَيْهَا

حضرت عمر رضي الله عنه عرض وكړ اې د الله رسوله! د خلكو څخه پاته سوې توښه راوغواړم، چي خداى پاك ته پر هغه توښه باندي د بركت دعاء وكړي،

بِالْبَرَكَةِ فَقَالَ نَعَمْ فَدَعَا بِنِطَعٍ فَبَسَطَهُ ثُمَّ دَعَا بِفَضْلِ أَزْوَادِهِمْ فَجَعَلَ الرَّجُلُ

رسول الله ﷺ وفرمايل هو، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ د پوست دسترخوان راوغوښتی وه يې غوړوی او بيا پاته سوی خوراک يې راوغوښتی، نو خلکو شيان راوړل،

يَجِيءُ بِكَفِّ ذُرَةٍ وَيَجِيءُ الْآخَرُ بِكَفِّ تَمْرٍ قَالَ وَيَجِيءُ الْآخَرُ بِكَسْرَةٍ حَتَّى

چا يو موټ لوبيا راوړل، چا يو موټ خرما راوړل چا د ډوډۍ ټوټه راوړل تر دې چې پر

اجْتَمَعَ عَلَى النِّطَعِ شَيْءٌ يَسِيرٌ فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْبَرَكَةِ ثُمَّ

دسترخوان لږ شيان جمع سول، رسول الله ﷺ د برکت دعاء وکړل بيا يې وفرمايل: څومره چې مو

قَالَ خُذُوا فِي أَوْعِيَتِكُمْ فَأَخَذُوا فِي أَوْعِيَتِهِمْ حَتَّى مَا تَرَكُوا فِي الْعَسْكَرِ وِعَاءً إِلَّا

زړه غواړي ددې څخه خپل لوښي ډک کړئ، خلکو لوښي ډک کړل تر دې چې په لښکر کي کوم يو لوښي موجود وو هغه ډک کړل سو،

مَلَئُوهُ قَالَ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا وَفَضَلَتْ فَضْلَةٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

ابوهريره وايي خلکو په ماړه نس خوراک وکړاو پاته هم سول ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ

وَسَلَّمَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ لَا يَلْقَى اللَّهَ بِهِمَا عَبْدٌ غَيْرَ شَاكٍّ فَيُحْجَبَ عَنِ الْجَنَّةِ. رواه مسلم.

وفرمايل: زه شاهدي ورکوم چې د الله جل جلاله څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نسته او دا چې زه د الله جل جلاله رسول يم، څوک چې ددغه دوو خبرو سره يو ځای سي او په دې کي شک نه کوي هغه به جنت نه سي منع کولای. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱\۶۵، رقم: ۴۵-۲۷.

د لغاتو حل: نطع: كعنب بسلط من الاديم.

تشريح: تبوک د يو ځای نوم دی چې ذ مدينې منورې څخه تقريبا پر ۴۶۵ ميله فاصله باندي واقع دی، د رجب په مياشت د هجرت په ۹ کال رسول الله ﷺ د غزا لپاره هلته اسلامي لښکر بېولی وو، ويل کيږي چې په هغه لښکر کي يو لک مجاهدين وه او د رسول الله ﷺ دغه آخري غزا وه.

کوم لږ خوراک چي د خلکو سره پاته سوی وو...الخ: په دې سره د حضرت عمر رضی الله عنه دا مراد وو چي په عامه توګه د لښکر خلک د خوراکي سامان د لږ والي سره مخامخ وي او ډېر خلک وږي پاته سوي دي، بیا هم ځیني خلک داسي دي چي د هغوئ سره تر اړتیا زیات سامان وي نو (اې دالله رسوله!) تاسو خلکو ته هدایت وکړئ چي هغوئ د پاته سوي سامان په راوړلو سره تاسو ته راسي، په دغه روایت کي د اختصار څخه کار اخیستل سوی دی، پوره روایت داسي دي چي کله د لښکر خلک د خوراک د لږ والي سره مخامخ سول او خلک وږي پاته سول نو هغوئ رسول الله ﷺ ته عرض وکړ: اې دالله رسوله! که تاسو اجازه وکړئ نو موږ به اوښان ذبح کړو او خپل خوراکي ضرورت به پوره کړو، رسول الله ﷺ هغوئ ته اجازه ورکړل، مګر کله چي حضرت عمر رضی الله عنه ته دا معلومه سول نو هغه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او عرض یې وکړ چي اې دالله رسوله! که تاسو خلکو ته د اوښانو د ذبح کولو حکم ورکړی نو په دې سره به لښکر ته د سپرلیو د لږوالي پریشاني رامنځته سي، نو دغه خلکو ته د اوښانو د ذبح کولو پر ځای دا حکم ورکړئ چي د چا سره پاته سوی سامان وي نو هغه دي تاسو ته راوړي...الخ.

داسي هيڅکله نه سي کیدای چي یو سړی ...الخ: ددغه ارشاد په ذریعه رسول الله ﷺ دا حقیقت څرګند کړ چي کوم څوک په پوره یقین او اعتقاد سره د توحید او رسالت شاهدي ورکړي او بیا بېله شک و شبهې په دغه یقین او ایمان سره په داسي حالت کي وفات سي نو هغه به جنت ته د تللو څخه نه منع کیږي.

د ام المؤمنین بي بي زینب په ولیمه کي د برکت معجزه

﴿۵۶۶۱﴾: وَعَنْ اَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرُوْسًا بِزَيْنَبَ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي د رسول الله ﷺ د بي بي زینب (رض) سره نکاح وسول،

فَعَمِدَتْ أُمِّي أُمُّ سُلَيْمٍ اِلٰى تَمْرٍ وَ سَمْنٍ وَاَقِطٍ فَصَنَعَتْ حَيْسًا فَجَعَلَتْهُ فِي تَوْرٍ

زما مور ام سلیم د خرما، غوړو او پینر حیس جوړ کړ، ډکه پیاله یې ما ته راکړه

فَقَالَتْ يَا اَنَسُ اذْهَبْ بِهٰذَا اِلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْ بَعَثَتْ

او وه یې ویل اې انس! دا رسول الله ﷺ ته یوسه، او عرض ورته وکړه چي زما مور دا معمولي

بِهٰذَا إِلَيْكَ أُمِّي وَهِيَ تُقْرِئُكَ السَّلَامَ وَتَقُولُ إِنَّ هٰذَا لَكَ مِنَّا قَلِيلٌ يَا رَسُولَ

تحفه ستاسو په خدمت كي راليږلې ده، او تاسو ته يې سلام عرض كړى دى او ويلي يې دي اې دالله رسوله! دا لږ تحفه زموږ د لوري قبوله كړئ،

اللّٰهِ فَذَهَبْتُ فَقُلْتُ فَقَالَ ضَعْهُ ثُمَّ قَالَ اذْهَبْ فَادْعُ لِي فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا

زه ورغلم او څه چي مور راته ويلي وه هغه مي عرض كړل، رسول الله ﷺ وفرمايل دلته يې كښيږده او فلانى فلانى فلانى سړى را وغواړه

سَمَّاهُمْ وَادْعُ لِي مَنْ لَقِيتَ فَدَعَوْتُ مَنْ سَمَّى وَمَنْ لَقِيتُ فرجعت فَإِذَا

چي د هغوئ نومونه يې راته وښودل، او په لاره كي چي كوم سړى درسره يو ځاى سي هغه هم راوله، نو د چا نومونه چي رسول الله ﷺ ښودلي وه او څوک چي په لاره كي راسره يو ځاى سوى

الْبَيْتُ غَاصٌّ بِأَهْلِهِ قِيلَ لِأَنَسٍ عَدَدُكُمْ كَمْ كَانُوا قَالَ زُهَاءَ ثَلَاثِ مِائَةٍ

وه هغه مي راويستل، چي د هغوئ ټول كور ډک سو، د انس رضي الله عنه څخه پوښتنه وسوله چي تاسو څوک كسان واست؟ هغه وويل درې سوو ته نژدې،

فرايت النبي ﷺ وضع يده على تلك الحيسة وتكلم بما شاء الله ثم جعل

بيا ما وليدل چي رسول الله ﷺ پر هغه خوراک مبارک لاس كښېښود او دعاء يې وكړه كومه چي خداى ته منظوره وه، بيا يې

يدعو عَشَرَةً عَشَرَةً ياكلون منه ويقول لهم اذكروا اسم الله وَلْيَأْكُلْ كُلُّ

لس لس كسان د خوراک لپاره را بلل او خوراک كونكو ته به يې ويل د الله جل جلاله په نوم اخيستو

رجل مِمَّا يَلِيهِ قَالَ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا فَخَرَجَتْ طَائِفَةٌ وَدَخَلَتْ طَائِفَةٌ حَتَّى

سره يې خورئ، او د خپل خپل مخ څخه يې خورئ، كله چي خلكو خوراک وكړ او په نس ښه ماړه سول نو هغوئ ولاړ سول او بله ډله راغلل دغه ډول ټولو خلكو خوراک وكړ،

أَكَلُوا كُلُّهُمْ قَالَ لِي يَا أَنَسُ ارْفَعْ فَرَفَعْتُ فَمَا أَدْرِي حِينَ وَضَعْتُ كَانَ أَكْثَرَ أَمْ

حِينَ رَفَعْتُ. متفق عليه.

ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل: اې انس! پياله را پورته کړه، ما را پورته کړه، زه نه سم ويلای چې کله ما پياله ايښې وه هغه وخت پکښې خوراک زيات وو يا هغه وخت چې ما را پورته کړه. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۹\۲۲٦، رقم: ۵۱٦۳، ومسلم ۲\۱۰۵۱، رقم: ۹۴- ۱۴۲۸.

د لغاتو حل: اقط: اي لبن مجفف يابس (وچې شيدې). حيسا: مجموع التمر والسمن والاقط. (يو ډول خواړه)

تشريح: چې د هغوئ نومونه رسول الله ﷺ ښودلي وه، ددغه الفاظو په ذريعه حضرت انس ﷺ دا بيان وکړ چې رسول الله ﷺ په متعين کولو سره د هغه درو کسانو نومونه ښودلي وه مګر اوس زما په ذهن کې هغه نومونه نسته، نو ما هغه درې سره کسان په فلان او فلان سره تعبير کړي دي، ددې څخه ثرګنده سول چې د (رجالا سماهم) الفاظ خپله د حضرت انس ﷺ دي چې په نحوي توګه د (فلانا او فلانا وفلانا) بدل دي، يا دا چې د دغه الفاظو څخه مخکې اعني يا يعني لفظ محذوف دی.

او زه نه سم ويلای چې ...الخ: يعني د ظاهري صورت په اعتبار ما صحيح اندازه ونه لګولای سول چې هغه مالېده مخکې زياته وه يا کله چې د هغه ځای څخه پورته سول، مګر حقيقت دادی چې په دې کې څه شک نسته چې د رسول الله ﷺ د بابرکت لاس په اېښودو سره او د صحابه کرامو د پسخورده کېدو په وجه هغه مالېده هغه وخت هم کله چې پورته سول زياته بابرکته وه.

ځينو علماوو ليکلي دي چې د حديث د ظاهري مفهوم څخه دا ثابتيږي چې د ام المؤمنين بي بي زينب ﷺ وليمه په دغه ماليده سره وسول چې د حضرت انس ﷺ مور د رسول الله ﷺ په خدمت کې را استولې وه مګر د نورو روايتو څخه دا معلوميږي چې د هغې د وليمې ډوډۍ پر غوښو او ډوډۍ مشتمل وه لکه ثرنګه چې خپله د حضرت انس ﷺ يو روايت دی چې رسول الله ﷺ د بي بي زينب ﷺ په وليمه کې يو پسه حلال کړ او په دغه وخت کې زرو کسانو غوښې او ډوډۍ په ماړه نس وخوړل، نو په دغه دواړو روايتو کې په ظاهره چې کوم تضاد معلوميږي د هغه ليري کولو لپاره دا ويل سوي دي چې په اصل کې هغه ماليده د رسول الله ﷺ په خدمت کې هغه وخت رسېدلې وه کله چې رسول الله ﷺ د وليمې ډوډۍ چې پر غوښو او ډوډۍ مشتمل وه په خلکو خوړلې وه، همدارنګه په دغه وليمه کې دواړه شيان وخوړل سول يعني ماليده هم او

غوښي هم، او دا هم کېداى سي چي يوه ورځ د مالېدې واقعه رامنځته سوې وي او بله ورځ د غوښو او ډوډۍ خوړلو واقعه راپېښه سوې وي.

ملا علي قاري رحمة الله عليه ددغه حديث په تشريح کي دا ليکلي دي چي ددغه حديث څخه دا هيڅکله نه ثابتيږي چي د حضرت انس رضي الله عنه مور چي کومه ماليده د رسول الله ﷺ په خدمت کي را استولې وه، د هغې وليمه سول، بلکه هغې مالېده د تحفې په توګه رسول الله ﷺ ته را استولې وه چي رسول الله ﷺ په درو سوه کسانو باندي خوړلې وه او بيا هغه مابنام ته يا په راتلونکي ورځ رسول الله ﷺ يو پسه ذبح کړ او وليمه يې وکړل او د يوه پسه په غوښه او ډوډۍ کي الله جل جلاله دومره برکت واچوى چي زر کسان په ماړه سول، نه خو په دغه روايتو کي څه اختلاف سته او نه په دواړو معجزو کي څه اختلاف سته.

د اوښ معجزه

﴿۵۶۶۲﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا عَلَى

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه رويت دى چي د رسول الله ﷺ په ملګرتيا کي مي غزاګاني وکړې، زه

نَاضِحٍ قَدْ أَعْيَا فَلَا يَكَادُ يَسِيرُ تتلاحق بي النبي صلى الله عليه وسلم فقال

پر يو اوبو راکښونکي اوښ سپور وم چي ستړى سوى وو، پر يو ځاى رسول الله ﷺ زما سره يو ځاى سو او پوښتنه يې وکړه

مَا لِبَعِيرِكَ فقُلْتُ قد عَيِيَ فَتَخَلَّفَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَزَجَرَهُ

ستا په اوښ څه وسول؟ ما عرض وکړ ستړى سوى دى، ددې او ريدو سره رسول الله ﷺ زما د اوښ تر شا ودريدى او هغه يې هله هله (يعني ژر روان سه) کړى

وَدَعَا لَهُ فَمَا زَالَ بَيْنَ يَدَيِ الْإِبِلِ قُدَّامَهَا يَسِيرُ فَقَالَ لِي كَيْفَ تَرَى بَعِيرَكَ

او د هغه لپاره يې دعاء وکړل، ددې څخه وروسته هغه اوښ تر ټولو اوښانو مخکي وو، بيا رسول الله ﷺ زما څخه پوښتنه وکړه چي اوس ستا اوښ څنګه دى؟

قَالَ قُلْتُ بِخَيْرٍ قَدْ أَصَابَتْهُ بَرَكَتُكَ قَالَ أَفَتَبِيعُنِيهِ بوقية فَبِعْتُهُ عَلَى أَنَّ لِي

ما عرض وکړ ستاسو د دعاء برکت وررسيدى، رسول الله ﷺ وفرمايل: په څلوېښت درهمه

فَقَارَ ظَهْرِهِ الى الْمَدِينَةِ فَلَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ غَدَوْتُ عَلَيْهِ بِالْبَعِيرِ فَأَعْطَانِي ثَمَنَهُ وَرَدَّهُ عَلَيَّ. متفق عليه.

يې خرڅوې ؟ ما په دې شرط اوبښ خرڅ کړ چي تر مدينې پوري به زه پر سپور ځم،. بيا چي رسول الله ﷺ مدينې ته راورسيدی نو سهار مي اوبښ رسول الله ﷺ ته بوتلی، رسول الله ﷺ د اوبښ بيه راکړل او اوبښ يې هم ما ته راکړ. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\١٣١، رقم: ٢٩٦٧، ومسلم ٣\١٢٢١، رقم: ١١٠- ٧١٥.

د لغاتو حل: ناضح: اي راكب على بعير يستقي عليه. فقار الظهر: هي عظام الظهر.

تشريح: ما په دې شرط دغه اوبښ خرڅ کړ...الخ: ددې څخه دا معلومېږي چي د يو شي پلورلو په وخت کي داسي شرط لګول چي د هغه څخه پلورونکي ته ګټه وي، جائز دي، حال دا چي د مسئلې له موخي دا جائز نه دي يا خو په دغه مسئله کي دغه حديث د منسوخ په حکم کي دی يا دا چي د ذکر سوي شرط تعلق د عين عقد سره نه وو بلکه د رانيولو او پلورلو څخه وروسته يا خو د حضرت جابر ﷛ په غوښتنه باندي خپله رسول الله ﷺ د مهربانۍ له موخي دا فيصله وکړل چي تر مدينې پوري دغه اوبښ به د جابر ﷛ د سپرلۍ لپاره وي بيا هم دا وضاحت د حديث د ظاهري عبارت سره تعلق نه لري.

د تبوک د غزا په وخت کي درې معجزې

﴿٥٦٦٣﴾: وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د ابو حميد ساعدي ﷛ څخه روايت دی چي زه د تبوک په غزا کي د رسول الله ﷺ سره روان

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَزْوَةَ تَبُوكَ فَأَتَيْنَا وَادِيَ الْقُرَى عَلَى حَدِيقَةٍ لِامْرَأَةٍ فَقَالَ

سوم، او په وادي قرى کي د يوې ښځي باغ ته ورسيدو ، رسول الله ﷺ خلکو ته وفرمايل :

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْرُصُوهَا فَخَرَصْنَاهَا وَخَرَصَهَا رَسُولُ اللَّهِ

ددغه باغ ميوه اندازه کړئ ، موږ اندازه کړل ، او رسول الله ﷺ هم اندازه کړل، رسول الله ﷺ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشَرَةَ أَوْسُقٍ وَقَالَ أَحْصِيهَا حَتَّى نَرْجِعَ إِلَيْكِ إِنْ شَاءَ

وفرمايل: لس وسقه ميوه به وي، ددې ځخه وروسته رسول الله ﷺ هغه ښځې ته وفرمايل: هر كله چې ميوه شكوې نو د وزن ياد ساته ترڅو پورې چې موږ بيرته راګرځو،

اللّٰهُ وَانْطَلَقْنَا حَتّٰى قَدِمْنَا تَبُوكَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَتَهُبُّ

ددې ځخه وروسته چې موږ روان سوو نو تبوك ته ورسيدو، رسول الله ﷺ وفرمايل: نن شپه به

عَلَيْكُمُ اللَّيْلَةَ رِيحٌ شَدِيدَةٌ فَلَا يَقُمْ فِيهَا أَحَدٌ مِنْكُمْ فَمَنْ كَانَ لَهُ بَعِيرٌ

پر تاسو تيزه هواء چليږي هيڅوك دې نه دريږي او د چا سره چې اوښ وي د هغه پښې دې ټينګې

فَلْيَشُدَّ عِقَالَهُ فَهَبَّتْ رِيحٌ شَدِيدَةٌ فَقَامَ رَجُلٌ فَحَمَلَتْهُ الرِّيحُ حَتّٰى أَلْقَتْهُ

وتړي، نو سخت طوفاني باد راغلی يو سړی ودريدی هوا هغه پورته كړ او د طی د غرونو په

بِجَبَلَيْ طَيِّءٍ ثُمَّ أَقْبَلْنَا حَتّٰى قَدِمْنَا وَادِيَ الْقُرٰى فَسَأَلَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

منځ كې يې وغورځوی، بيا موږ د مدينې په لور متوجه سو او وادی قری ته راورسيدو، رسول

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَرْأَةَ عَنْ حَدِيقَتِهَا كَمْ بَلَغَ ثَمَرُهَا فَقَالَتْ عَشَرَةَ أَوْسُقٍ.

متفق عليه.

الله ﷺ د باغ والا ښځې ځخه پوښتنه وكړه ستا په باغ كې څومره ميوه وسوه، هغې وويل لس وسقه (لكه څرنګه چې رسول الله ﷺ ورته فرمايلي وه). بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳\۳۴۳، رقم: ۱۴۸۱، ومسلم ۴\۱۷۸۵، رقم: ۱۱- ۱۳۹۲.

د لغاتو حل: وادي القرى: اسم موضع مشهور. اخرصوها: اي خمنوا.

تشريح: طی، په اصل كې د هغه مشهوري قبيلې د غټ مورث نوم دی چې د طی قبيله ورته وايي، او د پخواني جغرافيايي ويش سره سم په يمن كې اباده وه، د مشهور تاريخي شخصيت حاتم طائي تعلق ددغه قبيلې سره وو، هغه سيمه چيري چې د طی قبيله اباده وه او چې تلاوطي ورته ويل كيدل او د هغه ځای غرونه د جبال طی په نامه سره مشهور دي، په اوسنۍ جغرافيايي ويش كې د سعودي عرب په خطه نجد كې شامله ده او شمر ورته ويل كيږي.

په دغه حديث كې د رسول الله ﷺ درې معجزې ذكر سوي دي، يو دا چې رسول الله ﷺ پر

درختو باندي د لګېدل سوو مېوو صحیح وزن وښودی، دوهم د سخت باد معجزه چي رسول الله ﷺ د یو ظاهري علامې او اثر څخه ماسوا د سخت باد وړاندي وینه وکړل چي هغه صحیح ثابته سول، او دریمه معجزه چي کوم سړي د رسول الله ﷺ په هدایت عمل ونه کړ، نو باد هغه په هواء کړ او دومره لیري یې وغورځوی، دلته ددغه درو سره معجزو اظهار یا خو پر هغه منافقانو باندي د رسول الله ﷺ د نبوت د صداقت څرګندولو لپاره وسو چي د رسول الله ﷺ په لښکر کي شامل وه یا د مؤمنانو د یقین او عقیدې لپاره وو.

د مصر د فتح پیشګوئي

﴿۵۶۶۴﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّكُمْ سَتَفْتَحُونَ

د حضرت ابوذر رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: ډیر ژر به تاسو فتح کړئ د

مِصْرَ وَهِيَ أَرْضٌ يُسَمَّى فِيهَا الْقِيرَاطُ فَإِذَا فَتَحْتُمُوهَا فَأَحْسِنُوا إِلَى أَهْلِهَا

مصر هیواد چي په هغه کي به د یو سکې نوم قیراط وي، هر کله چي تاسو هغه فتح کړئ نو د هغه اوسیدونکو سره ښه چلن کوئ

فَإِنَّ لَهُمْ ذِمَّةً وَرَحِمًا أَوْ قَالَ ذِمَّةً وَصِهْرًا فَإِذَا رَأَيْتَ رَجُلَيْنِ يَخْتَصِمَانِ فِيهَا

ځکه چي د مصر والاوو لپاره امان او قرابت دی، یا دا یې وفرمایل: چي مصر والاوو لپاره امان دی، او د هغوئ سره یې د خسرګنۍ قرابت وو، (د رسول الله ﷺ د زوی ابراهیم رضی الله عنه مور ماریه قبطیه د مصر څخه وه، او قرابت د بي بي هاجرې په سبب دی چي د اسماعیل علیه السلام مور وه) بیا هر

فِي مَوْضِعِ لَبِنَةٍ فَاخْرُجْ مِنْهَا قَالَ فَرَأَيْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ شُرَحْبِيلَ بْنِ

کله چي تاسو ووینئ چي دوه کسان د یوې خښتي پر ځای جګړه کوي نو ته د هغه ځای څخه وځه، ابوذر وایي ما عبدالرحمن بن شرحبیل بن

حَسَنَةَ وَأَخَاهُ رَبِيعَةَ يَخْتَصِمَانِ فِي مَوْضِعِ لَبِنَةٍ فَخَرَجْتُ مِنْهَا. رواه مسلم

حسنه او د هغه ورور ربیعه د یوې خښتي پر ځای په جګړه ولیدل، نو زه د مصر څخه راغلم. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱۴/ ۱۹۷۰، رقم: ۲۲۶ - ۲۵۴۳.

د لغاتو حل: القیراط: نصف عشر دینار، لبنة: الآخر قبل طبخه. (اومې خښتي)

تشریح: قیراط د یوې سکې نوم وو چې د پنځه اوربشو سرو زرو برابر وو، او په هغه زمانه کې په مصر کې رواج وو، د مصر څخه ماسوا په نورو سیمو کې هم د قیراط رواج وو او مختلف وزنونه او مالیت یې درلود، دمثال په توګه په مکه معظمه او د هغه په شاوخوا سیمو کې یو قیراط د دینار د څلیرویشتمې برخې برابر او د عراق د دینار د شلمې برخې برابر وو.

چیرې چې قیراط ویل کیږي: ددغه جملې په ذریعه نه یوازې دا چې رسول الله ﷺ په دغه سکې سره د مصر تعارف وکړ بلکه دې ته یې هم اشاره وفرمایل چې ددغه هیواد خلک چې هغه وخت قبطي کافران وه سست مزاج یې درلود چې د هغه نښه داده چې د هغوئ پر ژبه د قیراط ذکر ډېر کېدی، ددې څخه معلومه سول چې کوم خلک لوړه حوصله او کریم النفس وي د هغوئ پر ژبه د حقیر او سپک شیانو ذکر زیات نه وي.

د هغه ځای د خلکو سره ښه چلن کوئ، ددغه لارښووني مطلب دا وو که چیرې د مصر خلک د خپل خاص کیفیت په اعتبار تاسو ته تکلیف درکونکي وي مګر ددې سربېره تاسو له هغوئ سره نیک چلن کوئ که تاسو د هغوئ داسې افعال او اعمال وویڼئ چې ستاسو په نزد خراب وي او د هغوئ څخه تاسو ته ذهني یا بدني تکلیف رسیږي نو د هغوئ سره په هر حال د عفو او بخښنې معامله کوئ، داسې نه وي چې د هغوئ په یوه خبره یا کار سره تاسو هغوئ ته تکلیف رسول پیل کړئ، او هدایت ځکه دی چې د مصریانو سره زموږ دوه خاص تعلقات دي یو خو د هغوئ د امان او حرمت په سبب زموږ د زوی ابراهیم ابن محمد په نسبت سره مصریانو ته حاصل دی، د ابراهیم د مور نوم ماریه قبطیه وو، او د مصري قوم سره یې تعلق درلودی او د هغوئ سره دوهم تعلق دادی چې زموږ د نیکه حضرت اسماعیل علیه السلام په نسبت سره د مصریانو سره زموږ قرابت هم دی، د حضرت اسماعیل علیه السلام مور بي بي هاجره مصري النسل وه، یا دا یې وفرمایل: هغوئ ته امان دی او د هغوئ سره د خسرګنۍ قرابت دی، دلته د او لفظ د شک لپاره دی چې د هغه په ذریعه راوي دا ظاهره کړې ده چې رسول الله ﷺ یا خو د (فان لها ذمة ورحما) الفاظ فرمایلي وه، یا د (فان لها ذمة وصهرا) الفاظ فرمایلي وي، ددغه دوهم روایت په صورت کې د امان تعلق به د بي بي هاجرې په نسبت سره وي او د د مصاهرت (خسرګنۍ) تعلق د بي بي ماریه قبطیه په نسبت سره دی.

کله چې تاسو وویڼئ چې هلته دوه کسان ...الخ: ددغه الفاظو په ذریعه رسول الله ﷺ د اهل مصر بې زړه توب بیان کړ چې هغه خلک د یوې خښتې د ځای لپاره جګړه کوي، په دغه جمله کې چې (رایتم) یعني تاسو وویڼئ، د جمع په صیغه فرمایل سوی دی، په دغه مناسبت

سره مخته د جمع صيغه (فاخرجوا) نو تاسو د هغه ځای څخه ووځئ، لفظ استعمالول پکار وه، مګر رسول الله ﷺ د واحد صيغه (واخرج) په استعمالولو سره يوازي ابوذر رضي الله عنه ته خطاب وفرمايه چي د حضرت ابوذر رضي الله عنه په اړه د رسول الله ﷺ خاص تعلق او شفقت باندي دلالت کوي، مګر دا هم کيدای سي چي ددې څخه عمومي خطاب مراد وي.

مصر د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کي فتح سو او حضرت ابوذر رضي الله عنه هلته د خپل قيام په دوران کي دوه کسان د يوې خښتي پر ځای په جګړه وليدل نو سمدستي د مصر په پرېښودو سره راغلی، دا د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت د زمانې واقعه ده، نو رسول الله ﷺ ته د غيبو څخه علم سوی وو چي د يوې خښتي پر ځای جنګ کول په اصل کي د مصريانو خصومت او فتنې هغه علامه ده چي د هغه وروسته به د فتنې او فساد يوه اوږده لړۍ پېل وي، چي د هغه په نتيجه کي به مسلمانان او اسلام د سخت تاوان سره مخامخ سي، وروسته د مصريانو د عثماني خلافت څخه په بغاوت کولو سره پر مدينه حمله کول، حضرت عثمان رضي الله عنه شهيد کول او بيا په مصر کي د حضرت علي رضي الله عنه له خوا د حاکم حضرت محمد ابن ابوبکر رضي الله عنه وژل، دا هغه پېښي دي چي د هغه علم رسول الله ﷺ ته د مخکي څخه سوی وو، ځکه رسول الله ﷺ حضرت ابوذر رضي الله عنه ته هدايت او وصيت وفرمايه چي کله په مصر کي پر معمولي خبره باندي د دوو کسانو په منځ کي جګړه رامنځته سي نو ته د هغوئ سره د يو ځای کېدو، او په هغوئ کي د اوسېدو څخه پرهيز وکړه نو حضرت ابوذر رضي الله عنه همدا سي وکړل.

د منافقانو د سخت انجام پيشګوئي

﴿۵۶۶۵﴾: وَعَنْ حُذَيْفَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِيْ اَصْحَابِيْ وفي

د حضرت حذيفه رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما په صحابه کرامو کي،

رواية قال وَ فِي أُمَّتِي اثْنَا عَشَرَ مُنَافِقًا لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدُونَ رِيحَهَا

او په يوه روايت کي دي چي زما په امت کي دوولس منافقان دي، چي په جنت کي به نه داخلېږي، داخليدل خو څه چي د جنت بوی به هم پيدا نه کړي،

حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ثَمَانِيَةٌ مِنْهُمْ تَكْفِيكَهُمُ الدُّبَيْلَةُ سِرَاجٌ مِنْ

ترڅو پوري چي د ستن په سوري کي اوښ تير نه سي، په دې کي به د اتو منافقانو شر او فتنه دبيله دفع کړي (دبيله د نس ناسي يا طاعون ناروغي ده)، دا به د

النَّارِ يَظْهَرُ فِي أَكْتَافِهِمْ حَتَّى تَنْجُمَ مِنْ صُدُورِهِمْ. رواه مسلم و سنذكر حديث سهل بن سعد لاعطين هذه الراية غدا في مناقب علي وحديث جابر من يصعد الثنية في جامع المناقب انشاء الله تعالى.

او ریوه شعله وي چي د هغوئ په اوږو کي به پیدا سي او اثر به یې تر سینو پوري رسیږي ، مسلم او ډیر ژر به د سهل بن سعد حدیث لا عطين الخ ، به په مناقب علي کي او د جابر حدیث من یصد .الخ، به انشاء الله په جامع المناقب کي بیان کړل سي.

تخريج: صحيح مسلم: ۴\۲۱۴۳ ،رقم: ۹- ۲۷۷۹.

د لغاتو حل: الدبيلة: الداهية. تنجم: اي تظهر وتطلع النار . (بلېدل).

تشريح: تر څو چي اوښ د ستني تر سوري تېر نه سي، دا مبالغه او تعليق بالمحال دی، مطلب دا چي څرنګه د ستني په سوري کي د اوښ تېرېدل محال او ناممکن دي، همدارنګه د دغه منافقانو جنت ته تلل هم محال او ناممکن دي، په قرآن کریم کي دغه الفاظ راغلي دي:

وَلاَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

او هغه کافران به په جنت کي نه داخلیږي تر څو چي د ستني په سوري کي اوښ تېر نه سي.

څرګنده دي وي چي د امت اطلاق پر منافقانو کېدای سي که د امت څخه مراد امت دعوت وي نو زما په امت کي دولس منافقان دي، په دې کي زما د امت څخه د رسول الله ﷺ مراد امت دعوت وو یعني انسانیت عامه چي د رسول الله ﷺ د دعوت مخاطب دي او هغوئ اسلام ته رابلل د رسول الله ﷺ د پیغمبری مقصد دی، مګر پر منافقانو باندي د صحابه کرامو اطلاق نه سي کېدای نو زما په صحابه کرامو کي دوولس منافقان دي، ددې به دا تاویل کیږي چي رسول الله ﷺ پر هغه منافقانو باندي د صحابه کرامو اطلاق د هغوئ د ظاهري حال په اعتبار وکړ، که څه هم په هغوئ کي منافق وو مګر په ظاهره په هغوئ کي کلمه ویونکي هم وه او د خپل ظاهري حیثیت په وجه هغوئ د صحابه کرامو د جماعت سره ګډ سوي وه ، په هغوئ کي به اوسېدل ، مطلب دا چي د هغوئ د ظاهري حال په اعتبار او د صحابي سره د هغوئ ګډېدل د رسول الله ﷺ هغوئ ته مجازا صحابه وفرمایل، په دې اعتبار د امت په اړه هم ویل کیږي چي امت دعوت نه بلکه امت اجابت مراد دی.

د حضرت حذیفه رضی الله عنه په روایت کي منقول دي چي د هغه منافقانو شمېر څورلس وو، مګر په هغوئ کي دوو توبه کړې وه او دوولس پر نفاق باندي قائم وه او څرنګه چي مخبر صادق ﷺ خبر ورکړی وو هغه بدبخت په هغه حالت کي مړه سول، په هر حال رسول الله ﷺ خپل ځينو خاصو او مقربو صحابه کرامو ته د هغه منافقانو په اړه په تشخص سره ښوولي وه چي د هغوئ د مرک او فریب څخه هوښيار وي، ، دغه منافقانو چي د اسلام او مسلمانانو پر خلاف د خپل عناد پر بنسټ کومه فتنه خپره کړل د هغه د ذکر څخه اسلامي تاريخ ډک دی د دغه بدبختو د مکروه عزائمو نقطه عروج هغه وخت مخته راغلی کله چي هغوئ د تبوک د غزا څخه د ستنېدو په دوران کي پر لاره د رسول الله ﷺ د وژلو اراده کړې وه مګر الله جلّ رسول الله ﷺ خوندي کړ.

دبيلة د دبل يا دبلة تصغير دی چي د هغه معنی د هغه دانې ده چي په نس کي وي او د هغه په سبب زيات وختونه مرګ واقع کيږي ، ځينو حضراتو ويلي دي چي د دبيله څخه د طاعون يا پړسوب مراد دی چي په انګريزي کي پليک ورته وايي، د دبل يوه معنی د آفت او مصيبت هم ده.

چي د هغوئ په اوږو کي به پيدا کيږي...الخ: ددغه الفاظو په ذريعه د دبيله وضاحت سوی دی او په ظاهره دا معلوميږي چي دغه الفاظ د رسول الله ﷺ د ارشاد جز نه دی بلکه د حضرت حذيفه رضی الله عنه خپل الفاظ دي او ددغه الفاظو څخه دا هم ثابته سول چي د دبيله څخه د طاعون يا پړسوب مراد دی ، د حضرت حذيفه رضی الله عنه څخه يو روايت دا منقول دی چي رسول الله ﷺ ددغه منافقانو په اړه ما ته په پوره توګه ښودلي وه چي هغه کوم کوم خلک دي او څرنګه به مړه کيږي نو هغوئ ټول هم هغسي مړه سول لکه څرنګه چي ما ته رسول الله ﷺ ښودلي وه.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د بحيرا د راهب واقعه

﴿۵٦٦٦﴾: عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ خَرَجَ أَبُو طَالِبٍ إِلَى الشَّامِ وَخَرَجَ مَعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى

د حضرت ابو موسى رضی الله عنه څخه روايت دی چي (د رسول الله ﷺ اکا) ابو طالب د شام په لور ولاړی، نبي کريم ﷺ هم ورسره وو

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَشْيَاخٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَلَمَّا أَشْرَفُوا عَلَى الرَّاهِبِ هَبَطُوا فَحَلُّوا

او د قريشو يو څو سرداران هم، کله چي راهب ته ورسيدل نو هلته کښته سول او بارونه يې

رِحَالَهُمْ فَخَرَجَ إِلَيْهِمُ الرَّاهِبُ وَكَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ يَمُرُّونَ بِهِ فَلَا يَخْرُجُ إِلَيْهِمْ

خلاص کړل راهب دوئ ته راووتی او دا لومړنی موقع وه، ددې څخه مخکې هغه هيڅ يو قافلې والا ته چې دلته به تيريدل د ملاقات لپاره نه راتلی، د راوي بيان دی چې خلکو خپل کجاوې

قَالَ فَهُمْ يَحُلُّونَ رِحَالَهُمْ فَجَعَلَ يَتَخَلَّلُهُمُ الرَّاهِبُ حَتَّى جَاءَ فَأَخَذَ بِيَدِ

کښته کړې او راهب په هغو کې يو ځوک لټوئ تر دې چې هغه رسول الله ﷺ ته راغلی، د رسول

رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هٰذَا سَيِّدُ الْعَالَمِينَ هٰذَا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ

الله ﷺ مبارک لاس يې ونيوی او وه يې فرمايل: دا ددې ټولو قومونو سردار، ددې ټولو قومونو د پروردګار رسول

يَبْعَثُهُ اللّٰهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ فَقَالَ لَهُ أَشْيَاخٌ مِنْ قُرَيْشٍ مَا عِلْمُكَ فَقَالَ إِنَّكُمْ

چې الله تعالی د نړيوالو لپاره رحمت راليږلی دی، د قريشو ځينې سردارانو پوښتنه ځينې وکړه تا ته دده حال د کوم ځای څخه معلوم دی، راهب ورته وويل: کله چې تاسو

حِينَ أَشْرَفْتُمْ مِنَ الْعَقَبَةِ لَمْ يَبْقَ شَجَرٌ وَلَا حَجَرٌ إِلَّا خَرَّ سَاجِدًا وَلَا يَسْجُدَانِ

د دوو غرونو د منځ څخه وتلې واست ما وليدل چې هيڅ يو ډبره او درخته داسې نه وه چې هغو ورته سجده نه وې کړې، او دا شيان نبي ته سجده کوي،

إِلَّا لِنَبِيٍّ وَإِنِّي أَعْرِفُهُ بِخَاتَمِ النُّبُوَّةِ أَسْفَلَ مِنْ غُضْرُوفِ كَتِفِهِ مِثْلَ التُّفَّاحَةِ ثُمَّ

او بيا ما د مهر نبوت څخه و پيژندی چې د رسول الله ﷺ د اوږو د هډوکي لاندې د سيب په ډول

رَجَعَ فَصَنَعَ لَهُمْ طَعَامًا فَلَمَّا أَتَاهُمْ بِهِ وَكَانَ هُوَ فِي رِعْيَةِ الْإِبِلِ قَالَ أَرْسِلُوا إِلَيْهِ

واقع دی، ددې څخه وروسته راهب ولاړی، او د قافلې والاوو لپاره يې خوراک تيار کړ، کله چې يې خوراک راوړ هغه وخت رسول الله ﷺ اوښان پيول، راهب وويل په هغه پسې څوک

فَأَقْبَلَ وَعَلَيْهِ غَمَامَةٌ تُظِلُّهُ فَلَمَّا دَنَا مِنَ الْقَوْمِ وَجَدَهُمْ قَدْ سَبَقُوهُ إِلَى فَيْءِ

وليږی، نو رسول الله ﷺ تشريف راوړ په داسې حال کې چې د وريځې يوه ټوټې پر رسول الله

ﷺ سايه كړې وه، كله چي رسول الله ﷺ خلكو ته راورسيدى نو وه يې ليدل چي خلكمد درختو

الشَّجَرَةِ فَلَمَّا جَلَسَ مَالَ فَيْءُ الشَّجَرَةِ عَلَيْهِ فقال انظروا الى فئ الشجرة مال

سايې ته ناست دي، كله چي رسول الله ﷺ كښېنستى نو د درختو ښاخونو پر رسول الله ﷺ راكښته سول، ددې ليدو سره راهب وويل ددې درختي سايې ته وګورئ چي پر نبي ﷺ را كوږ

عليه فَقَالَ أَنْشُدُكُمُ اللَّهَ أَيُّكُمْ وَلِيُّهُ قَالُوا أَبُو طَالِبٍ فَلَمْ يَزَلْ يُنَاشِدُهُ حَتَّى رَدَّهُ

سو زه تاسو ته په خداى ﷻ قسم دركولو سره پوښتنه كوم دا راته وواياست چي په تاسو كي دده سرپرست څوک دى؟ خلكو ورته وويل: ابو طالب، راهب هغه پوه كړ

أَبُو طَالِبٍ وَبَعَثَ مَعَهُ أَبُو بَكْرٍ بِلَالًا وَزَوَّدَهُ الرَّاهِبُ مِنَ الْكَعْكِ وَالزَّيْتِ. رواه الترمذي.

باعث يې كړ او ورته وه يې ويل دى مكي ته بيرته بوځه، نو ابوطالب مكي ته بيرته وليږى او حضرت ابوبكر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ سره بلال وليږى، او راهب رسول الله ﷺ ته ډوډۍ او زيتون د ناشتي لپاره ورسره وركړل. ترمذي..

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۵۰، رقم: ۳۶۲۰.

تشريح: او ما دغه سړى د مهر نبوت په ذريعه هم پېژندلى دى...الخ: په ځينو روايتو كي دا هم راغلي دي چي راهب د قافلې خلكو ته ددغه جواب وركولو وروسته ولاړ سو او رسول الله ﷺ يې تر غاړي ونيوى او بيا يې د قافلې دخلكو څخه د رسول الله ﷺ د ذاتي ژوند په اړه ډېر سوالونه وكړل چي د رسول الله ﷺ شپه او ورځ څرنګه تېرېږي، د اوسېدو، ولاړي او ناستي، خوب او خوراک څه انداز دى او د خلكو سره يې اخلاق او معاملات څرنګه دي، د قافلې خلكو چي كوم جوابونه وركړل هغه يې په خپلو كتابو كي د ويلو خبرو او د خپل معلومات بالكل مطابق تر لاسه كړل.

د درختو ښاخونه په راكښته كېدو سره پر رسول الله ﷺ سايه وكړل، په دې اړه شارحينو ليكلي دي كه څه هم هغه وخت د رسول الله ﷺ پر سر مباركه د وريځي د هغه ټوټې سايه موجود وه كوم چي په لاره كي پر رسول الله ﷺ باندي سايه كوونكې را روانه وه مګر ددې سربېره د درختو په راكښته كېدو سره پر رسول الله ﷺ سايه كول د رسول الله ﷺ د امتيازي حيثيت او

عزت د اظهار لپاره وو، او دا هم کېدای سي چي هغه وخت د وريځي سايه ليري سوې وي ځکه درختي په راکښته کېدو سره سايه وکړل چي په هغه کي د رسول الله ﷺ د معجزې اظهار وو، په هر حال پر سر مبارک باندي دوريځي سايه کول د رسول الله ﷺ د معجزاتو څخه دي، مګر علماؤ ليکلي دي چي دغه صورت به تل نه وو بلکه کله نا کله به د ضرورت او اړتيا په وخت کي دغه معجزه څرګندېدل.

د درختي سايې ته وګورئ چي پر هغه راکښته سوې ده، ددې څخه د راهب مطلب دا وو که تاسو د وريځي په صورت کي د آسمان سايه نه سئ ليدلای نو د مځکي دغه سايې ته وګورئ چي د درختي د ښاخونو په صورت کي پر دغه ذات باندي راکښته سوې ده.

صحيح خبره داده چي د راهب مراد د قافلې د خلکو د سر په سترګوسره بلکه د زړه په سترګو سره لېدو ته متوجه کول وو، ځکه چي د سر په سترګو خو يې خپله لېدل مګر حقيقت دادی چي کومو خلکو د خپل فطرت سليم په مسخ کولو سره د جهل او انکار په تياره کي ګمراه کېدل خپل مقصد ګرځولی وو، د هغوئ د زړه سترګي خو د تعصب په وجه داسي بندي سوي دي چي هغوئ د پيغمبر ﷺ د آسماني صداقت هغه لوی نښي په خلاصو سترګو سره د لېدو سربېره د نور هدايت هيڅ کړنه تر لاسه نه کړه، هغوئ د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت ټولي نښي د ستر په سترګو سره لېدلې مګر د زړه د سترګو داسي لېدل هغوئ ته په برخه نه سول چي د هغوئ په کار راغلي وای او هغوئ يې پر سېده لار راوستلی وای لکه چي په قرآن کي فرمايي:

وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لاَ يُبْصِرُونَ ، او دغه کافران ته وينې چي ګويا تاويني حال دا چي هغوئ هيڅ نه ويني.

په پای کي ابوطالب، رسول الله ﷺ مکې ته بېرته واستوی، اصل خبره دا وه چي بصری د رومي پاچاهۍ لاندي وه هلته د عيسائي پاچا بېرغ ولاړ وو او هلته لوی لوی عيسايان د خپل علم او قيافې په بنياد د نبي آخر الزمان ﷺ د پيغمبرۍ خبر ورکړی وو چي په هغه سره يو ډول پريشاني پر هغه عيسائي پاچا خپره سوې وه، او ددې خبري پراخ انتظام سوی وو چي څرنګه ممکن دي هغه نبي د خپل اثر خپرولو څخه مځکي ددغه دنيا څخه ختم کړل سي، راهب بحيرا د آسماني کتابو رښتونی عالم وو او د نبي ﷺ عقيده يې درلودل ځکه هغه رسول الله ﷺ په پېژندلو سره پر حضرت ابوطالب باندي زور واچوی چي رسول الله ﷺ مکې ته بېرته استوي، هغه ته بېره وه که د رومي پاچاهۍ سپاهيانو ته په لاس ورغلی نو په نيولو سره به يې بوځي او

قتل به یې کړي، ترمذي او حاکم دغه روایت هم نقل کړی دی چې یوې خوا ته د ابوطالب د تجارتي قافلې سره د رسول الله ﷺ سفر پیل سو او بلې خوا ته د رومي پاچاهۍ سپاهیانو چې د هغوئ شمېر اووه وو، په رسول الله ﷺ پسې ولګېدل چې چیري یې پیدا کړي او قتل یې کړي، په دغه پلټنه کي هغوئ بحیرا راهب ته هم ورسېدل، بحیرا د هغوئ په لېدو سره وویل: تاسو دلته د څه لپاره راغلي یاست، هغوئ وویل: موږ ته معلومه سوې ده چې پیغمبر نبي آخر زمان ﷺ په دغه میاشت کي د خپل هیواد څخه په سفر روانېدونکی دی، نو پر هره لار باندي خلک ولګول سول چې کله هغه زموږ د پاچهي په حدودو کي داخل سي نو سمدستي دي ووژل سي، بحیرا وویل: ما ته دا وښیاست که الله ﷻ یو شی مقدر کړی وي نو ایا یو سړی هغه بدلولای سي، هغه سپاهیانو جواب ورکړ: یا، بیا بحیرا وویل: زه تاسو ته ریښتیا خبره ښیم چې تاسو د کوم چا په پلټنه کي یاست هغه یقینا د الله ﷻ تر ټولو لوی پیغمبر کېدونکی دی، د دنیا هیڅ طاقت هغه ته تاوان نه سي رسولای نو تاسو د خپل دغه خیال څخه منع سئ چې هغه به قتل کړئ او غوره داده چې تاسو د هغه د اطاعت په قبلولو سره د هغه سره عقیده او مینه ولرئ.

د غنمو د ډوډۍ او د زیتون د تیلو توښه یې د رسول الله ﷺ سره ملګري کړل، کنک لوی ډوډۍ ته وایي او ځینو حضراتو ویلي دي چې کنک هغه خاص ډوډۍ ته وایي چې د اوړو، شېدو او بورې په یو ځای کولو سره جوړېږي، د ډوډۍ سره یې د زیتون تېل ددې لپاره ورکړي وه چې په ډوډۍ باندي موږلو سره د خوراک په کار ورسي، جزري رحمة الله علیه ددغه حدیث په اړه لیکلي دي چې ددغه حدیث اسناد صحیح دي او ددغه حدیث رجال د بخاري او مسلم یا دواړو کي د یوې لړۍ سره تعلق لري مګر په دغه حدیث کي د حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت بلال رضي الله عنه چې کوم ذکر دی هغه خوندي نه دی (یعني د اصل روایت څخه نه دی) یا د یو راوي په سهوه سره دا جز نقل سوی دی ځکه چې هغه وخت خپله د رسول الله ﷺ عمر دوولس کاله او د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه دوه نیم کاله کشر وو، او حضرت بلال رضي الله عنه کیدای سي په هغه ورځو کي پیدا سوی هم نه وو، نو دا ویل چې ابوبکر رضي الله عنه، بلال رضي الله عنه د رسول الله ﷺ ملګری کړی وو، نو دا څه معنی نه لري، ځکه ذهبي رحمة الله علیه دا روایت ضعیف ګرځولی دی که څه هم ځینو حضراتو د ذهبي رحمة الله علیه دا قول مسترد کړی دی،

حافظ ابن حجر رحمة الله علیه ددغه حدیث په اړه لیکلي دي چې ددغه حدیث راوي باوري دي او په دې کي هیڅوک منکر نسته، پرته ددغه برخي څخه چې په هغه کي دا مذکور دي چې حضرت ابوبکر رضي الله عنه، بلال رضي الله عنه د رسول الله ﷺ ملګری کړی وو، په هر حال دا خبره خو ثابته ده چې دا

حديث صحيح دی مگر ددغه ذکر سوي برخي په اړه دا ويل کيدای سي چي دا په اصل کي د روايت جزء نه دی بلکه د يو راوي څخه په سهوه نقل سوی دی .

د درختو او ډبرو سلام

﴿۵۶۶۷﴾: وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَكَّةَ فَخَرَجْنَا فِي بَعْضِ نَوَاحِيهَا فَمَا اسْتَقْبَلَهُ جَبَلٌ وَلَا شَجَرٌ إِلَّا وَهُوَ يَقُولُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ. رواه الترمذي والدارمي.

د حضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه د نبي کريم ﷺ سره په مکه کي وم، موږ چي به د رسول الله ﷺ سره شاوخوا تللو نو غرونه، ډبري او درختي چي به مخته راغلې نو هغوئ به دا ويل السلام عليک يارسول الله. ترمذي او دارمي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۵۳، رقم: ۳۶۲۶، والدارمي ۱\۲۵، رقم: ۲۱

تشريح: صحيح دا معلوميږي چي کومي ډبري او درختي رسول الله ﷺ ته سلام کوی د هغه آواز حضرت علي رضي الله عنه هم اورېدی، په دې اعتبار سره دغه واقعه معجزه او کرامت دواړه ظاهروي ، معجزه د رسول الله ﷺ په نسبت سره او کرامت د حضرت علي رضي الله عنه په نسبت سره مگر دا هم احتمال لري چي د هغوئ د سلام کولو آواز خپله حضرت علي رضي الله عنه نه وي اورېدلي بلکه هغه ته رسول الله ﷺ ښودلي وي .

د براق معجزه

﴿۵۶۶۸﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتِيَ بِالْبُرَاقِ لَيْلَةَ أُسْرِيَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي د معراج په شپه براق راوستل چي هغه زين سوی او

بِهِ مُلْجَمًا مُسْرَجًا فَاسْتَصْعَبَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ أَبِمُحَمَّدٍ تَفْعَلُ هٰذَا فَمَا

واګي پر اچول سوي وې، کله چي رسول الله ﷺ د سپرتيا اراده وکړه نو هغه شوخي پيل کړل او رسول الله ﷺ ته سپرتيا مشکل سول، جبرائيل عليه السلام براق ته وويل ايا ته د محمد ﷺ

رَكِبَكَ أَحَدٌ أَكْرَمُ عَلَى اللّٰهِ مِنْهُ قَالَ فَارْفَضَّ عَرَقًا. رواه الترمذي وقال هذا

حديث غريب.

سره شوخي كوې او تر ننه پوري پر تا تر ده غوره سړى نه دى سپور سوى چي عزت ناك وي الله ﷻ ته، د راوي بيان دى دد ې اوريدو سره براق خوله خوله سو . ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دى.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۲۸۱، رقم: ۳۱۳۱.

د لغاتو حل: فارفض: اي انصب البراق.

تشريح: دا هغه ذات دى... الخ: دد غه بين السطور عبارت څخه دا معلوميږي چي پر هغه براق باندي مخكي نور انبياء عليهم السلام هم سپاره سوي وه ، په دې اړه تفصيلي تحقيق په باب المعراج كي تېر سوى دى .

براق خولې خولې سو، په دې اړه شارحينو ليكلي دي چي هغه براق د هغه خوشحالۍ په وجه تهوپونه وهل چي د رسول الله ﷺ د سپرلۍ شرف ما ته تر لاسه كيږي مگر حضرت جبرائيل عليه السلام دا گمان وكړ چي د هغه تهوپونه د شوخۍ په وجه دي ، كله چي حضرت جبرائيل عليه السلام براق خبردار كړ او براق ته د حضرت جبرائيل عليه السلام د هغه گمان احساس وسو نو د شرم څخه خولې خولې سو.

د معراج يوه معجزه

﴿۵۶۶۹﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ قَالَ جِبْرِيلُ بِإِصْبَعِهِ فَخَرَقَ بِهِ الْحَجَرَ وَشَدَّ بِهِ الْبُرَاقَ. رواه الترمذي.

د حضرت بريده رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د معراج په شپه چي كله موږ بيت المقدس ته ورسيدو نو جبرائيل عليه السلام د گوتي په اشاره سره په ډبره كي سورى وكړ او په هغه سوري پوري يې براق وتړى .ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۲۸۱، رقم: ۳۱۳۲.

تشريح: په باب المعراج كي د حضرت انس رضي الله عنه دغه روايت تېر سوى دى چي براق يې په هغه كړۍ وتړى چي په هغه سره به ټولو نبيانو عليهم السلام خپل براقونه تړل، ددغه روايت او هغه روايت په منځ كي چي كوم تضاد معلوميږي د هغه رفع كولو لپاره شارحينو ليكلي دي چي د حضرت انس رضي الله عنه په روايت كي د كړۍ څخه مراد كيداى سي هغه ځاى وي چيري چي حلقه

(سوزی) وو او ورته بند سوی وو، د معراج په شپه حضرت جبرائیل علیہ السلام د خپلي گوتي په اشاره سره هغه سوزی خلاص کړ، په دواړو روایتو کي فرق دادی چي د حضرت انس رضی اللہ عنہ په روایت کي د حلقې (سوزي) خلاصولو یادونه نه ده سوې او دلته د حضرت بریده رضی اللہ عنہ په روایت کي د هغه یادونه سوې ده.

د اوښ شکایت، د درختي سلام او د یو هلک د بد اثر څخه د خلاصون معجزي

﴿۵۶۷۰﴾: وَعَنْ يَعْلَى بْنِ مُرَّةَ الثَّقَفِيِّ قَالَ ثَلَاثَةُ أَشْيَاءَ رَأَيْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى

: حضرت یعلي بن مره ثقفي رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي دري شیان ما د رسول الله ﷺ د معجزو

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَا نَحْنُ نَسِيرُ مَعَهُ إِذْ مَرَرْنَا بِبَعِيرٍ يُسْنَى عَلَيْهِ فَلَمَّا رَآهُ

څخه ولیدل: یو خو دا چي موږ د رسول الله ﷺ سره په سفر روان وو چي موږ یو څکیدونکی اوښ ولیدی چي د رسول الله ﷺ په لیدو سره یې فریاد وکړی

الْبَعِيرُ جَرْجَرَ فَوَضَعَ جِرَانَهُ فَوَقَفَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَيْنَ

یې یې خپل غاړه پر ځمکه کېښېښودل، رسول الله ﷺ د هغه اوښ سره ودریدی او پوښتنه یې

صَاحِبُ هَذَا الْبَعِيرِ فَجَاءَهُ فَقَالَ بِعْنِيهِ فَقَالَ بَلْ نَهَبُهُ لَكَ يَا رَسُولَ اللهِ وَإِنَّهُ

وکړه د دې اوښ مالک چیري دی؟ هغه مالک حاضر سو، نو رسول الله ﷺ ورته وفرمایل ته دا اوښ پر ما خرڅ کړه، هغه عرض وکړ ای د الله رسوله!

لِأَهْلِ بَيْتٍ مَا لَهُمْ مَعِيشَةٌ غَيْرُهُ قَالَ أَمَا إِذَا ذَكَرْتَ هَذَا مِنْ أَمْرِهِ فَإِنَّهُ شَكَا

ته سو ته یې په بخښنه درکوم، که څه هم دا اوښ د داسي کورني دی چي د هغوئ سره ددې پرته بل هیڅ نسته، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل هر کله چي دا حالت دی کوم چي تا بیان کړ نو اوښ

كَثْرَةَ الْعَمَلِ وَقِلَّةَ الْعَلَفِ فَأَحْسِنُوا إِلَيْهِ ثُمَّ سِرْنَا حتى نزلنا مَنْزِلاً فَنَامَ النَّبِيُّ

د کار زیاتوالي او د خوراک د کمی څخه فریاد وکړ، نو تاسو د ده سره ښه چلن کوئ، دوهمه معجزه یې موږ مخته ولاړو تر دې چي موږ پر یو ځای تم سوو او نبي کریم ﷺ بیده سو

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَتْ شَجَرَةٌ تَشُقُّ الْأَرْضَ حَتَّى غَشِيَتْهُ ثُمَّ رَجَعَتْ إِلَى

يوه درخته په مځکه څيرلو سره راغلل او رسول الله ﷺ يې پټ کړ، او ددې ځخه وروسته بيرته

مَكَانِهَا فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرْتُ لَهُ فَقَالَ هِيَ شَجَرَةٌ

خپل ځای ته ولاړل، کله چې رسول الله ﷺ راويښ سو نو ما ورته دا يادونه وکړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: دا يوه درخته ده چې

اِسْتَأْذَنَتْ رَبَّهَا عَزَّ وَجَلَّ فِيْ أَنْ تُسَلِّمَ عَلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَذِنَ

د خپل پروردګار څخه يې اجازه غوښتې وه چې هغه د خدای پيغمبر ﷺ ته سلام وکړي، الله

لَهَا قَالَ ثُمَّ سِرْنَا فَمَرَرْنَا بِمَاءٍ فَأَتَتْهُ امْرَأَةٌ بِابْنٍ لَهَا بِهِ جِنَّةٌ فَأَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ

تعالى اجازه ورکړه هغه د سلام لپاره راغلې وه، د يعلي بيان چې دريمه معجزه، بيا موږ پر مخ ولاړو او د اوبو سره نژدې تيريدو، يوې ښځې رسول الله ﷺ ته خپل زوی را وستی چې پر هغه

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْخَرِهِ ثم قَالَ اُخْرُجْ فَإِنِّيْ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللهِ ثُمَّ سِرْنَا فَلَمَّا رَجَعْنَا

پيريان وه نبي کريم ﷺ د هغه هلک پزه ونيول او وه يې ويل: ووځه زه محمد د خدای رسول (ﷺ) يم، ددې ځخه وروسته موږ پر مخ روان سوو او کله چې را ستانه سو او پر هغه اوبو

مَرَرْنَا بِذٰلِكَ الْمَاءِ فَسَأَلَهَا عَنِ الصَّبِيِّ فَقَالَتْ وَالَّذِيْ بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا رَأَيْنَا مِنْهُ رَيْبًا بَعْدَكَ . رواه في شرح السنة.

تيريدو نو د هغه هلک د مور ځخه رسول الله ﷺ د هلک د حال پوښتنه وکړه، هغې ورته وويل په هغه ذات دې مې قسم وي چې تاسو يې په حقه راليږلی ياست بيا موږ پر دغه هلک هيڅ د پريشانی خبره ونه ليدل. شرح السنه.

تخريج: البغوي في شرح السنة ۱۳\ ۲۹۵، رقم: ۲۷۱۸.

د لغاتو حل: يسنى: اي يستقى: جرجر: اي صاح من الجرجرة. جرانية: اي مقدم عنقه.

د يو بل هلک د شيطاني اثر ځخه د خلاصون معجزه

﴿۵۶۷۱﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ بِابْنٍ لَهَا إِلٰى رسول الله صَلَّى

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دی چې يوه ښځه د خپل زوی سره د نبي کريم ﷺ په خدمت

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَارَسُوْلَ اللّٰهِ إِنَّ ابْنِيْ بِهٖ جُنُوْنٌ وَإِنَّهٗ لَيَأْخُذُهٗ عِنْدَ

کي حاضره سوه او عرض يې وکړ اې دالله رسوله ! زما زوی ته ليونتوب دی چي سهار او مانښام

غَدَائِنَا وَعَشَائِنَا فَمَسَحَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرَهٗ وَدَعَا فَثَعَّ ثَعَّةً وَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهٖ مِثْلَ الْجِرْوِ الْأَسْوَدِ يَسْعٰى . رواه الدارمي.

دوره پر راځي، رسول الله ﷺ د هغه هلک پر سينه خپل لاس مبارک را تير کړ او دعاء يې وکړه، هغه هلک قی وکړ او يو تور شی د کوترۍ په مثل راووتی چي ځغاستی. ترمذي.

تخريج: سنن الدارمي ۱\ ۲۴، رقم: ۱۹.

د لغاتو حل: فثع: اي قاء

د درختي معجزه

﴿۵۶۷۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ جَاءَ جِبْرِيْلُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ

د حضرت انس ﷜ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ غمگين ناست وو په وينو لړلی، ځکه چي

جَالِسٌ حَزِيْنٌ وَقَدْ تَخَضَّبَ بِالدَّمِ مِنْ فِعْلِ أَهْلِ مَكَّةَ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ

مکې والاوو ورته زخمونه رسولي وه، په دغه حال کي جبرائيل ﷺ راغلی او وه يې فرمايل:

هَلْ تُحِبُّ أَنْ نُرِيَكَ آيَةً قَالَ نَعَمْ فَنَظَرَ إِلٰى شَجَرَةٍ مِنْ وَّرَائِهٖ فَقَالَ ادْعُ بِهَا

اې دالله رسوله ! ايا تاسو خوښوئ چي زه درته يوه معجزه وښيم، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل :هو، نو جبرائيل ﷺ د هغه درختي په لور وکتل چي د هغه شا ته وه، بيا يې رسول الله ﷺ ته وويل : دا درخته را وغواړه،

فَدَعَا بِهَا فَجَاءَتْ فَقَامَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ مُرْهَا فَلْتَرْجِعْ فَأَمَرَهَا فَرَجَعَتْ فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَسْبِيْ حَسْبِيْ . رواه الدارمي.

رسول الله ﷺ هغې ته اشاره وکړه هغه درخته راغلل او د رسول الله ﷺ مخته ودريدل، بيا جبرائيل ﷺ ورته وويل اوس دې ته حکم وکړه چي بيرته ولاړه سي، رسول الله ﷺ هغې ته حکم وکړ نو هغه بيرته

ولاړل، ددې په ليدو سره رسول الله ﷺ وفرمايل: زما لپاره دا بس دي، زما لپاره دا بس دي. دارمي.

تخريج: سنن الدارمي ۷٦/۱، رقم: ۲۳.

تشريح: چي د مکې او سېدونکو ورته رسولي وه، ددې څخه د مکې د کفارو هغه بدچلن او تکليف رسول مراد دي چي د هغوئ له خوا رسول الله ﷺ ته د احد په غزا کي رسېدلي وه چي د هغه په نتيجه کي د رسول الله ﷺ غاښ مبارک شهيد سو او باړخو مبارک ئې زخمي سوی وو. زما لپاره بس ده، زما لپاره بس ده، ددې څخه د رسول الله ﷺ مراد دا وو چي يوازي دغه مهرباني د الله ﷻ زما لپاره کافي ده، ددغه معجزې په صورت کي د الله ﷻ په دربار کي د خپلي لوړي مرتبې او خپل عظمت په لېدو سره ما ته نه د خپلو زخمونو احساس پاته سوی دی او نه غم پاته سوی دی، ددې څخه معلومه سوه چي د خارق عادت (يعني معجزه يا کرامت) ظهور د يقين او اعتقاد ټينګوالي او د غم په دفع کي مؤثر کردار ادا کوي او دا هم ثابته سول چي کوم بندګان د الله ﷻ په دربار کي د تقرب او عظمت مقام ته رسېدلي وي، که هغوئ ته د دښمن او مخالف له خوا بدني يا روحاني تکليف او غم ورسيږي نو پر هغه باندي صبر کول پکار دي ځکه چي د دين په معامله کي څومره تکليف او پريشاني پېښيږي، هغومره اجر زيا تيږي.

د رسول الله ﷺ د رسالت شاهدي د درختي په ژبه

﴿۵٦٧٣﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ سَفَرٍ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره په سفر کي وو چي يو

فَأَقْبَلَ أَعْرَابِيٌّ فَلَمَّا دَنَا قَالَ لَهُ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَشْهَدُ أَنْ لاَّ

صحرايي راغلی، کله چي هغه رسول الله ﷺ ته نژدې سو نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ايا ته ددې خبري شاهدي ورکوي چي

إِلٰهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ قَالَ وَمَنْ يَّشْهَدُ

ديوه خدای ﷻ څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نه سته او محمد ﷺ د خدای بنده او د هغه رسول دی؟ صحرايي وويل: بل څوک ددې شاهدي ورکوي

عَلٰى مَا تَقُوْلُ قَالَ هٰذِهِ السَّلَمَةَ فَدَعَاهَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ

کوم چي تا وويل؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل دا د سلمه درخته به شاهدي وکړي، ددې

فرمايلو سره رسول الله ﷺ هغه درختي ته نعرې كړې، رسول الله ﷺ

بِشَاطِئِ الْوَادِيْ فَأَقْبَلَتْ تَخُدُّ الْأَرْضَ حَتّٰى قَامَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ فَاسْتَشْهَدَهَا ثَلَاثًا أَنَّهُ كَمَا قَالَ ثُمَّ رَجَعَتْ إِلٰى مَنْبَتِهَا. رواه الدارمي.

د شيلې پر غاړه وو هغه درخته په مځكه پرې كولو سره رسول الله ﷺ ته راغلل او مخته يې ودريدل، رسول الله ﷺ د هغې څخه درې واره شاهدي وغوښتل او هغه درختي درې واره شاهدي وركړه، ددې څخه وروسته هغه درخته خپل ځاى ته ولاړل. دارمي.

تخريج: سنن الدارمي ۱\۲۲، رقم: ۱۶.

د لغاتو حل: السلمة: شجرة من البادية.

د خرما دوانبكي شاهدي

﴿۵۶۷۴﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دى چې يو صحرايي د نبي كريم ﷺ په خدمت كې حاضر

وَسَلَّمَ قَالَ بِمَ أَعْرِفُ أَنَّكَ نَبِيٌّ قَالَ إِنْ دَعَوْتُ هٰذَا الْعِذْقَ مِنْ هٰذِهِ النَّخْلَةِ

سو وه يې ويل په كومه علامه به زه پوه سم چې تاسو نبي ياست؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: زه د خرما دغه وانبكى را غواړم

أَتَشْهَدُ أَنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ فَدَعَاهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلَ يَنْزِلُ

هغه به شاهدي ووايي چې زه د خداى رسول يم، رسول الله ﷺ هغه وانبكى را وبلى او هغه د

مِنَ النَّخْلَةِ حَتّٰى سَقَطَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ ارْجِعْ فَعَادَ فَأَسْلَمَ الْأَعْرَابِيُّ. رواه الترمذي.

درختي څخه په راكښته كيدو سو، د رسول الله ﷺ نژدې پر مځكه را ايله سو، بيا رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: بيرته ولاړ سه، هغه وانبكى بيرته ولاړې، ددې معجزې ليدو سره هغه صحرايي مسلمان سو. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ٥\ ٥٥٤، رقم: ٣٦٢٨.

د شرموښ خبري کول

﴿٥٦٧٥﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ ذِئْبٌ إِلَى رَاعِي غَنَمٍ فَأَخَذَ مِنْهَا شَاةً فَطَلَبَهُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو شرموښ راغلی او د شپانه د رمې څخه يې يو پسه

الرَّاعِي حَتَّى انْتَزَعَهَا مِنْهُ قَالَ فَصَعِدَ الذِّئْبُ عَلَى تَلٍّ فَأَقْعَى وَاستنفرو وَقَالَ

پورته کړ، شپانه ورپسي ورغلی او پسه يې ځيني ونيوی، دا بوهريره بيان دی چي بيا هغه شرموښ يوې غونډۍ ته وختی او هلته د اقعاء په ډول کښينستی وه يې ويل:

قَدْ عَمَدْتُ إِلَى رِزْقٍ رَزَقَنِيهِ اللهُ أَخَذْتُهُ ثُمَّ انْتَزَعْتَهُ مِنِّي فَقَالَ الرَّجُلُ تَاللهِ إِنْ

ما د خپل رزق اراده کړې وه چي الله جل جلاله راکړ، ما پر هغه قبضه وکړه مگر تا زما څخه هغه په زور واخيست، شپانه ورته وويل: قسم په خدای

رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ ذِئْب يَتَكَلَّمُ فَقَالَ الذِّئْبُ أَعْجَبُ مِنْ هٰذَا رَجُلٌ فِي النَّخَلَاتِ بَيْنَ

داسي عجيبه کار ما هيڅکله نه دی ليدلی کوم چي نن مي ليدلی دی چي شرموښ خبري کوي، شرموښ ورته وويل د دې څخه زيات عجيبه د هغه سړي حال دی چي په درختو کي دی، د

الْحَرَّتَيْنِ يُخْبِرُكُمْ بِمَا مَضَى وَبِمَا هُوَ كَائِنٌ بَعْدَكُمْ فَكَانَ الرَّجُلُ يَهُودِيًا فَجَاءَ

خرماو هغه درختي چي دوو ډبرينو مځکو په منځ کي واقع دی (يعني مدينه طيبه)، هغه سړی د تيرو خبرو خبر ورکوي او کومي پېښي چي ستاسو څخه وروسته کيدونکي دي هغه هم ښيي، د ابو هريره رضي الله عنه بيان دی چي هغه شپانه يهودي وو،

إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ وَأَسْلَمَ فَصَدَّقَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

د شرموښ څخه د دا خبري په اوريدو سره هغه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر سو او پېښه يې

وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهَا أَمَارَاتٌ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ قَدْ

ورته بيان کړل او مسلمان سو، رسول الله صلى الله عليه وسلم دا خبره تصديق کړه، او بيا يې وفرمايل: دا د قيامت تر مخه علامې دي هغه وخت نژدې دی

أَوْشَكَ الرَّجُلُ أَنْ يَخْرُجَ فَلاَ يَرْجِعُ حَتَّى يُحَدِّثَهُ نَعْلاَهُ وَسَوْطُهُ بِمَا أَحْدَثَ أَهْلَهُ بَعْدَهُ. رواه في شرح السنة.

چي سړی به د کور څخه ووځي کور ته به لا نه وي راغلی چي د هغه څپلۍ او د هغه د غمچيني تسمه هغه ته ټولي خبري بيان کړي چي د هغه په نه شتون کي د ده اهل کړي وي . شرح السنه.

تخريج: البغوي في شرح السنة ۱۵\ ۸۷، رقم: ۴۲۸۲.

د لغاتو حل: استثفر: اي ادخل ذنبه بين رجليه.

تشريح: توربشتي رحمة الله عليه ليکلي دي، د هغه شپانه نوم چي وروسته په اسلام او صحابيت مشرف سو، اهبار ابن اوس خزاعي وو، ددغه پېښي په نسبت هغه ته (مکلم الذئب) ويل کېدل پيل سول، مګر د روايت دغه الفاظ چي هغه يهودي وو، ددې خبري ترديد کوي چي اهبار ابن اوس خزاعي وو ځکه چي د خزاعه قبيلې خلک يهوديان نه وه مګر دا ويل کيدای سي چي د اهبار ابن اوس تعلق د خزاعه قبيلې سره وو او هغه د خپلي قبيلې پر خلاف د يهوديت مذهب اختيار کړی وو، په دغه صورت کي د توربشتي رحمة الله عليه پر قول باندي دغه اعتراض نه کېږي.

د خرماوو د درختو شاته د دوو ډبرينو مځکو د منځ څخه مراد د مدينې ښار وو او دوه غرونه په اصل کي د حرتينو ترجمه ده چي د حرتين تثنيه ده، د حره معنی د ډبريني مځکي ده، د مدينې ښار په يو داسي ميدان کي اباد دی چي د لويديځ او ختيځ له خوا د دوو ډبرينو مځکو په منځ کي واقع دی.

د تېرو خبرو څخه د تېرو امتونو حال مراد دی او د وروسته واقع کېدونکو خبرو څخه مراد د راتلونکو زمانو کومي پېښي رامنځته کېږي د هغه وړاندي وينه هم ده او د آخرت حقائق او کوائف ښودل هم دي.

برکت به د کوم ځای څخه راتلی؟

﴿۵۶۷۶﴾: وَعَنْ أَبِي الْعَلاَءِ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ كُنَّا مَعَ النبي صَلَّى اللّٰهُ

حضرت ابو العلاء رضي الله عنه د حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه څخه روايت کوي موږ خلکو به د ديوې

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَتَدَاوَلُ فِي قَصْعَةٍ مِنْ غَدْوَةٍ حَتَّى اللَّيْلِ يَقُومُ عَشَرَةٌ وَيَقْعُدُ

کاسې څخه د سهار څخه آن تر ماښام پوري نوبت په نوبت خوراک کوی لس کسه به ولاړېدل او

عَشَرَةٌ قُلْنَا فَمَا كَانَتْ تُمَدُّ قَالَ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ تَعْجَبُ مَا كَانَتْ تُمَدُّ إِلَّا مِنْ هَاهُنَا وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى السَّمَاءِ. رواه الترمذي والدارمي.

لس كسه به كښېنستل، موږ د سمره څخه پوښتنه وكړل د كاسې سره به په څه شي سره مرسته كېدل، (يعني په كاسه كې به د خوراک زياتوب څنګه كېدی)، هغه وويل : تاسو پر څه شي تعجب كوئ په هغه كې به آسماني بركت ګډېدی او خوراک به زياتېدی او په لاس سره يې اسمان ته اشاره وكړه، ترمذي او دارمي.

تخريج: سنن الترمذي ۵\۵۵۳، رقم: ۳۶۲۵، والدارمي ۱\۴۳، رقم: ۵۶.

د لغاتو حل: عدوة: اي من اول النهار.

تشريح: ستا لپاره په دې كې د تعجب څه خبره ده، سوال خو د ټولو تابعينو له خوا وو چې د هغوئ په وړاندې حضرت سمره رضي الله عنه بيان وكړ مګر حضرت سمره رضي الله عنه په جواب كې يوازې ابو العلاء مخاطب كړ ځكه چې لومړی خو هغه هم د سوال كونكو څخه وو، دوهم دا چې په هغه مجلس كې د حضرت ابو العلاء رحمة الله عليه حيثيت د جليل القدر تابعينو څخه د كېدو په وجه تر ټولو ترګند وو، يا دا چې حضرت سمره رضي الله عنه يو سړی يا يوازې د هغه مجلس خلک مخاطب نه كړل بلكه د هغه خطاب په عمومي توګه هر هغه سړي ته دی كوم چې دغه حديث واوري يا يې روايي، په هر حال د حضرت سمره رضي الله عنه مطلب دا وو چې په دې كې د تعجب څه خبره ده چې هغه په يوې پياله كې موجود لږ خوراک څخه دومره زياتو خلكو ټوله ورځ وخوړل، سره د دې چې په ظاهره توګه داسې يوه ذريعه نه وه چې په هغه سره د هغه پيالې په خوراک كې زياتوب وسو ځكه چې دا خو د معجزې خبره ده، د الله جل جلاله او د هغه د رسول معامله وه، د الله جل جلاله رسول به دعاء كول او په خپل لاس مبارک به يې هغه پياله مسه كول چې د هغه په سبب الله جل جلاله د آسمان څخه بركت نازلوی او په هغه پياله كې د آسمان څخه خوراک نازلېدی، دلته د قرآن كريم دغه آيت كريمه (وفي السماء رزقكم) ته اشاره ده.

د بدر په غزا كې د قبوليت دعاء

﴿۵۶۷۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يَوْمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دی چې د بدر په ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم

بَدْرٍ فِيْ ثَلَاثَمِائَةٍ وَخَمْسَةَ عَشَرَ قَالَ اَللّٰهُمَّ إِنَّهُمْ حُفَاةٌ فَاحْمِلْهُمْ اَللّٰهُمَّ

د درو سوو پنځلس (۳۱۵) کسانو سره ووتی او دا دعاء یې وکړه اې الله! دا خلک پر پښو دي دوئ ته سپرلی ورکړې، اې الله!

إِنَّهُمْ عُرَاةٌ فَاكْسُهُمْ اَللّٰهُمَّ إِنَّهُمْ جِيَاعٌ فَأَشْبِعْهُمْ فَفَتَحَ اللّٰهُ لَهُ فَانْقَلَبُوْا

دوئ لوڅ دي جامه ورکړې، اې الله! دوئ وږي دي په ماړه نس ډوډی ورکړې، نو الله تعالی مسلمانانو ته فتح ورکړه او هغوئ په داسي حال کي راستانه سول چي

وَمَا مِنْهُمْ رَجُلٌ إِلاَّ وَقَدْ رَجَعَ بِجَمَلٍ أَوْ جَمَلَيْنِ وَاكْتَسَوْا وَشَبِعُوْا. رواه أبو داود

په هغوئ کي یو سړی هم داسي نه وو چي یو یا دوه اوښه به ورسره نه وه، په جامو پټ او په نس ماړه هم سول. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود ۳\۱۸۰، رقم: ۲۷۴۷.

تشريح: مطلب دا چي د ماته خوړونکو دښمنانو کوم اوښان، جامې او خوراکي سامان د غنیمت په توګه اسلامي لښکر ته په لاس ورغلی د هغه په وجه مجاهدینو ته اوښان هم تر لاسه سول، جامې هم تر لاسه سوې، په نس هم ماړه سول نو د رسول الله ﷺ هره دعاء قبوله سول.

له دې څخه معلومه سول چي د دعاء قبلېدل او بیا دومره ژر او په پوره توګه قبلېدل خارق عادت (یعني د معجزې او کرامت) له قبیل څخه دي او دا نتیجه ده د هغه صبر چي د هغه څرګندونه د الله جلاله په لاره کي پر پېښېدونکو ټولو مصیبتو او پریشانیو باندي د رسول الله ﷺ او د اسلام د مجاهدینو له خوا وسول لکه څرنګه چي په یو حدیث کي راغلي دي: ان الصبر علی ما یکره فیه خیر کثیر، پر ناخوښو او پریشانه کوونکو کارو باندي صبر کول په حقیقت کي د ډېرو شیانو او ګټو تر لاسه کول دي، او د دغه صبر ثمره وه چي په دنیا کي تر لاسه سول، او اصل ثمره خو پاته ده چي په آخرت کي به تر لاسه کیږي (والاخرة خیر وابقی).

یو زیری او یو هدایت

﴿۵۶۷۸﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ عَنْ رَّسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّكُمْ مَنْصُوْرُوْنَ وَمُصِيْبُوْنَ وَمَفْتُوْحٌ لَّكُمْ فَمَنْ أَدْرَكَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَلْيَتَّقِ اللّٰهَ

وَلْيَأْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَلْيَنْهِ عَنِ الْمُنْكَرِ . رواه أبو داود.

د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل : ستاسي سره به (د الله جل جلاله له طرفه) مرسته وکړل سي او تاسي به غنیمتونه پیدا کړئ او تاسي ته به فتحه نصرت درکړل سي نو په تاسي کي چي څوک دغه حال تر لاسه کړي نو وه دي دربږي او امر باالمعروف او نهي عن المنکر دي کوي . ابوداؤد.

تخريج: مسند ابي داود الطيالسي ص: ۴۴-۴۵، رقم: ۳۳۷.

د لغاتو حل: مصيبون: اي مصيبون للغنام.

تشريح: د دغه ارشاد په ذریعه رسول الله ﷺ د اعتدال او توازن د لاري لارښوونه وفرمایل چي هیڅوک دي د فتح او کامیابۍ او د مال په زیاتوب سره د خپل حیثیت او خپل منصب او مقصد څخه نه غافل کیږي او د غرور، تکبر ، اصراف او ظلم پر لاره باندي په تللو سره د الله جل جلاله د غضب مورد دي نه جوړیږي .

په اصل کي د دغه ارشاد په ذریعه رسول الله ﷺ ، مسلمانان د قرآن کریم دغه آیت ته متوجه کړل چي په هغه کي فرمایل سوي دي :

(الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ)،

دغه (ريښتوني مسلمانان) داسي دي که موږ دوئ ته په دنیا کي حکومت او امارت ورکړو نو دا خلک د لمانځه پابندي کوي او زکوة ورکوي او نورو خلکو ته هم د نیکو کارو تلقین او هدایت کوي او د خرابو کارو څخه یې منع کوي .

په زهر لړلو غوښو د شاهدۍ معجزه

﴿۵۶۷۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ يَهُودِيَّةً مِنْ أَهْلِ خَيْبَرَ سَمَّتْ شَاةً مَصْلِيَّةً ثُمَّ أَهْدَتْهَا

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي د اهل خیبر یوې یهودي ښځي د یو وري په غوښه کي زهر ګډ کړي وه بیا یې د تحفې په توګه

لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخَذَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الذِّرَاعَ

رسول الله ﷺ ته هغه غوښه راوړل، رسول الله ﷺ د هغې څخه ورون واخیست ، خپله یې هم

فَأَكَلَ مِنْهَا وَأَكَلَ رَهْطٌ مِنْ أَصْحَابِهِ مَعَهُ فقال رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وخوړل او صحابه کرامو هم، (د خوراک په دوران کي) رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته وويل

ارْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ وَأَرْسَلَ إِلَى الْيَهُودِيَّةِ فَدَعَاهَا فَقَالَ لَهَا أَسَمَمْتِ هَذِهِ الشَّاةَ

لاسونه پورته کړئ (يعني مه يې خورئ)، بيا يې په هغه يهودۍ پسي ځوک وليږۍ او را وه يې غوښتله او هغې ته يې وفرمايل: ايا تا په دغه (غوښه) کي زهر ګډ کړي دي؟

فَقَالَتِ الْيَهُودِيَّةُ مَنْ أَخْبَرَكَ قَالَ أَخْبَرَتْنِي هَذِهِ فِي يَدِي لِلذِّرَاعِ قَالَتْ نَعَمْ قُلْتُ

هغې ورته وويل: تاسو ته چا وويل؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ما ته (د غوښو) دغه ورون وويل کوم چي زما په لاس کي دی، هغې وويل: هو ما پکښي ګډ کړي دي، او په ذې خيال مي

إِنْ كَانَ نَبِيًّا فَلَنْ يَضُرَّهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ نَبِيًّا اسْتَرَحْنَا مِنْهُ فَعَفَا عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ

پکښي اچولي وه که تاسو نبي ياست نو هيڅ تاوان به درته ونه رسوي او که نه ياست نو موږ به در څخه خلاص سو، رسول الله ﷺ هغه يهودۍ معاف کړه

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يُعَاقِبْهَا وَتُوُفِّيَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ الَّذِينَ أَكَلُوا مِنَ الشَّاةِ

او سزا يې ور نه کړل، او په صحابه کرامو کي چي کومو کسانو هغه غوښه خوړلې وه هغوئ مړه

وَاحْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى كَاهِلِهِ مِنْ أَجْلِ الَّذِي أَكَلَ مِنَ الشَّاةِ حَجَمَهُ أَبُو هِنْدٍ

سوه، او د دغه غوښو خوړلو له جهته رسول الله ﷺ د خپلو اوږو په منځ کي (د ويني کښلو لپاره) ښکر ولګوی، او ابوهند

بِالْقَرْنِ وَالشَّفْرَةِ وَهُوَ مَوْلًى لِبَنِي بَيَاضَةَ مِنَ الْأَنْصَارِ. رواه ابوداؤد والدارمي.

ښکر و لګوی په ښکر او په چاړه سره او ابوهند د بني بياضه ازاد کړل سوی غلام وو. ابوداؤد او دارمي

تخريج: سنن ابي داود ۴\۶۴۸، رقم: ۴۵۱۰، وسنن الدارمي ۱\۴۶، رقم: ۶۸.

د لغاتو حل: مصلية: اي مشوية. (ايشول سوې)

تشريح: د هغه يهودۍ نوم زينت حارث وو او د سلام بن مشکم ښځه وه، په يو بل روايت کي دا هم منقول دي چي هغه ښځي د خلکو څخه معلومه کړې وه چي رسول الله ﷺ ته کومه برخه د غوښو خوښه وه، هغې يو ورى ذبح کړ او د هغه په ايشولو سره يې پکښي داسي ژر اثر کونکي زهر يو ځاى کړل چي د خوړلو سمدستي مړ سي، په ورانه کي يې زيات زهر ګډ کړل او بيا يې

هغه وری رسول الله ﷺ او صحابه کرامو ته راوړ،

نو دغه په زهرو لړل سوی وری به هیڅکله تاوان ونه رسوي، یعني یا خو په دې وجه پر انبیاؤ باندي زهر اثر نه کوي چي د هغوئ ژوند ختم کړي یا په دې وجه چي د دعوت اسلام د اتمام او دین د تکمیل څخه مخکي د رسول الله ﷺ مرګ واقع کېدای نه سو، د لومړي احتمال په صورت کي هغه روایت د سوال باعث کیدای سي چي په هغه کي یې ویلي دي چي د رسول الله ﷺ وفات د هغه زهرو د تاثیر په وجه وسو کوم چي په خیبر کي رسول الله ﷺ ته په خوراک کي ورکړل سوي دي مګر محققینو لیکلي دي چي دا روایت صحیح نه دی، د دغه سوال هیڅ شبه نه پیدا کیږي بلکه په یوه روایت کي خو دا راغلي دي چي یو چا له رسول الله ﷺ څخه د مرګ په ناروغۍ کي پوښتنه وکړل چي په تاسو کي د هغه زهرو اثر تاثیر کوي کوم چي په خیبر کي تاسو ته درکړل سوي وه، رسول الله ﷺ وفرمایل: ما ته تر دې هیڅ تکلیف نه سي رسېدلای کوم چي زما په مقدر کي لیکلی دی او څه چي الله ﷻ غواړي.

هغه ښځه یې معاف نه کړل او هیڅ سزا یې ور نه کړل، په دې اړه ځینو حضراتو ویلي دي چي هغه ښځه نه ووژل سول او نه بله سزا ورکړل سول او هغې اسلام قبول کړی وو، سلیمان تیمي په خپل کتاب، المغازي کي د دغه روایت په نقل کولو سره د (فلن یضره) څخه وروسته دا نقل کړي دي (وان کنت کاذبا ارحت الناس منک وقد استبان لي انک صادق وانا اشهدک ومن حضر علی دینک ان لااله الاالله وان محمدا عبده ورسوله) یعني هغه ښځي وویل: ما فکر کړی وو که محمد ﷺ نبي وي نو دغه زهر به هغه ته هیڅ تاوان ونه رسوي او که (نعوذبالله) دروغجن وي نو زه به خلکو ته له هغه څخه خلاصون ورکړم، مګر اوس ما ته څرګنده سول چي رسول الله ﷺ په حقیقت سره رسول دی زه د رسول الله ﷺ او هغه چا چي د هغه پر دین قائم وي، په شاهد ګرځولو سره اقرار کوم چي د الله ﷻ څخه ماسوا بل معبود نسته او بېله شکه محمد (ﷺ) د الله ﷻ بنده او د هغه رسول دی، مګر طیبي رحمة الله علیه لیکلي دي چي په دې اړه اختلاف دی لکه څرنګه چي په ځینو روایتو کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ هغه ښځه معاف کړل او هیڅ سزا یې ور نه کړل، همدارنګه په یوه روایت کي دا هم راغلي دي چي رسول الله ﷺ د هغه ښځي د وژلو حکم وکړ نو هغه قتل کړل سول، نو د دغه دواړو روایتو په منځ کي تطبیق دا دی چي په پیل کي رسول الله ﷺ هغه ښځه معاف کړې وه او سزا یې ور نه کړل په دې اعتبار په ځینو روایتو کي د معافی ذکر سوی دی مګر بیا وروسته کله چي د هغه زهرجنو غوښو په خوړلو سره د رسول الله ﷺ یو صحابي حضرت بشر ابن براء ابن معرور مرګ د هغه زهرو په وجه وسو چي

هغه د رسول الله ﷺ د منع کولو څخه مخکي د غوښو یوه ټوټه خوړلې وه ، رسول الله ﷺ د هغه یهودي ښځي د قتل حکم صادر کړ نو هغه ښځه د حضرت بشر رضی اللہ عنہ په قصاص کي قتل کړل سول او په دې وجه په ځینو روایتو کي د هغه ښځي د وژل کېدو او سزا ورکول کېدو یادونه ده .

د حنین په غزا کي د فتح وړاندوینه

﴿۵۶۸۰﴾ : وَعَنْ سَهْلِ ابْنِ الْحَنْظَلِيَّةِ أَنَّهُمْ سَارُوا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

د حضرت سهل بن حنظلیه رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي صحابه کرام د رسول الله ﷺ سره روان سول

وَسَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ فَأَطْنَبُوا السَّيْرَ حَتّٰى كَانَتْ عَشِيَّةً فَجَاءَ فَارِسٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ

د حنین په جنګ کي او اوږد سفر يې وکړ تر هغو چي شپه سول، یو سپور حاضر سو او عرض يې

اللّٰهِ إِنِّي طلعت طَلَعْتُ جَبَلَ كَذَا وَكَذَا فَإِذَا أَنَا بِهَوَازِنَ عَلٰى بَكْرَةِ آبَائِهِمْ بِظُعُنِهِمْ

وکړ اې د الله رسوله ! زه پر داسي او داسي غره ختلی وم (د غره کیفیت يې ورته بیان کړ) ما ولیدل چي د هوازن قبیله د خپل پلار پر اوښ راغلې ده (دا یو محاوره ده یعني د دې قبیلې

وَنَعَمِهِمْ اجْتَمَعُوا إِلٰى حُنَيْنٍ فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ تِلْكَ

خاوندانو په خپلو کي خبري اتري کولې چي مراد ځیني ټوله قبیله ده) د هغه قبیلې سره د هغوئ ښځي او اوښان هم وه او دا ټول د حنین په لور روان سوي دي، ددې اوریدو سره رسول الله ﷺ په مسکا سو او وه يې فرمایل :

غَنِيمَةُ الْمُسْلِمِينَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ قَالَ مَنْ يَحْرُسُنَا اللَّيْلَةَ قَالَ أَنَسُ بْنُ أَبِي

که الله جل جلالہ ته منظوره وي نو سبا به دا ټول شیان د مسلمانانو غنیمت وي، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمایل : نن شپه به زموږ چوکیداري څوک کوي ؟ انس بن ابي

مَرْثَدٍ الْغَنَوِيُّ أَنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ ارْكَبْ فَرَكِبَ فَرَسًا لَهُ فَقَالَ اسْتَقْبِلْ هٰذَا

مرثد غنوي رضی اللہ عنہ عرض وکړ اې د الله رسوله ! دا خدمت به زه تر سره کړم، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : ښه دی سپور سه، حضرت انس رضی اللہ عنہ پر خپل آس سپور سو ، رسول الله ﷺ ورته

الشِّعْبَ حَتّٰى تَكُونَ فِي أَعْلَاهُ فَلَمَّا أَصْبَحْنَا خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وفرمایل : دغه درې ته مخ کړه تر هغو چي د غره سر ته ورسېږې ، کله چي سهار سو نو رسول الله

إِلَى مُصَلَّاهُ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ هَلْ أَحْسَسْتُمْ فَارِسَكُمْ فقال رجل يَا

ﷺ د لمانځه لپاره تشريف يوور، دوه ركعته لمونځ يې وكړ بيا يې وفرمايل ايا تاسو خپل سپور ليدلی دی يو سړی عرض وكړ چي

رَسُولَ اللَّهِ مَا أَحْسَسْنَاهُ فَثُوِّبَ بِالصَّلَاةِ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نه مو دی ليدلی، ددې څخه وروسته اقامت وسو (لمونځ پيل سو) رسول الله ﷺ (په لمانځه كي)

يُصَلِّي وَهُوَ يَلْتَفِتُ إِلَى الشِّعْبِ حَتَّى إِذَا قَضَى صَلَاتَهُ وَسَلَّمَ قَالَ أَبْشِرُوا فَقَدْ

د درې خوا ته كتل كله چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغ سو نو وه يې فرمايل: خوشحاله سئ

جَاءَكُمْ فَارِسُكُمْ فَجَعَلْنَا نَنْظُرُ إِلَى خِلَالِ الشَّجَرِ فِي الشِّعْبِ فَإِذَا هُوَ قَدْ جَاءَ

ستاسو سپور را روان دی، موږ د درختو په منځ كي د غره د شيلې خوا ته وكتل چي سپور را

حَتَّى وَقَفَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّي انْطَلَقْتُ حَتَّى

روان وو، سپاره د رسول الله ﷺ مخكي د حاضريدو سره عرض وكړ چي زه ددې ځای څخه روان

كُنْتُ فِي أَعْلَى هَذَا الشِّعْبِ حَيْثُ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا

سوم او د غره سر ته ورسيدم كوم ځای ته چي تاسو د ورتلو حكم كړی وو، كله چي سهار سو نو

أَصْبَحْتُ اطَّلَعْتُ الشِّعْبَيْنِ كِلَيْهِمَا فَلَمْ أَرَ أَحَدًا فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

پر دواړو درو باندي وختلم هلته مي هيڅوک ونه ليدل، رسول الله ﷺ هغه سپور ته وفرمايل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ نَزَلْتَ اللَّيْلَةَ قَالَ لَا إِلَّا مُصَلِّيًا أَوْ قَاضِيًا حَاجَةً قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا عَلَيْكَ أَنْ لَا تَعْمَلَ بَعْدَهَا. رواه ابوداؤد.

ايا ته د شپې د آس څخه كښته سوی وې هغه وويل يوازي دلمانځه يا حاجت انساني لپاره كښته سوی وم، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل كه چيري ته ددې څخه وروسته يو عمل ونه كړي نو هم هيڅ پروا نه سته. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابي داود ۳\۲۰۱۳، رقم: ۲۵۰۱.

د لغاتو حل: هوازن: قبيلة كبيرة. (يوه لويه قبيله). بظعنهم: الرجال والنساء الذين يرتحلون . (كوچ كوونكي). فثوب: اي اقيم. (هستوګنه)

تشريح: بكرة، ځوان اوښ ته وايي، او (على بكرة ابيهم) د عربو يوه محاوره ده چي د هغه چا په اړه استعماليږي چي يو ځاى ته راسي او ټول يو ځاى راسي او په هغوئ كي هيڅوک پاته نه سي، دغه محاوره د هغه وخت څخه رواج وه چي په يوه زمانه كي په يو ځاى كي د عربو د يوې ډلي خلک يو ځاى ته دتللو لپاره تيار سول، هغوئ كوچ وكړ، نو كوم چا چي چيري ولاړ اوښ پيدا كړ هغه يې ونيوى او پر هغه سپور روان سو، هغه اوښ خپله د هغه خلكو ملكيت نه وو بلكه د هغوئ د پلار وه چي څرېدل، همدارنګه هغه ټول خلک پر اوښانو سپاره روان سول نو په هغوئ كي هيڅوک داسي پاته نه سو چي پر اوښ دي سپور نه وو، نو ددې وروسته دا محاوره رواج سول چي كله د يو قوم يا ډلي خلک ټول يو ځاى تلل نو د هغوئ د اجتماعيت بيانولو لپاره به ويل كيدل چي (جاءوا على بكرة ابيهم) يعني هغه خلک د خپل پلار پر اوښانو راغلل.

قاضي رحمة الله عليه ليكلي دي چي په (على بكرة ابيهم) كي د على لفظ د مع په معنى كي دى او دغه جمله د ضرب الامثال په توګه استعماليږي او دا متل د هغه څخه رواج وو چي د عربو يوې كورنۍ د يوې پېښې په وجه د خپلي سيمي پرېښودلو ته مجبور سول نو هغه ټولو خلكو د هغه ځاى څخه كوچ وكړ ، هغه خلكو به هيڅ شى تر خپل شا پرېښودل نه غوښتل ځكه هر شى له ځان سره واخيست تر دې چي يو اوښ چي د هغوئ سره وو ، هغه يې هم د ځان سره بوتلى ، له دې كبله ځينو خلكو وويل: (جاءوا على بكرة ابيهم) يعني دغه خلكو هر څه له ځان سره يووړل، تر دې چي د خپل پلار اوښ يې هم راوست، ددې څخه دغه جمله د خلكو ضرب المثال وګرځېدل، كه څه هم له هغوئ سره اوښ وو يا نه وو، او ځينو حضراتو دا ليكلي دي چي يو سړى خپل ټوله كورنۍ پر اوښ سپاره كړل او ګرځېدى ، د هغه په لېدو سره يو چا دغه جمله وويل او له هغه وخت څخه دغه جمله متل وګرځېدل.

چي د هغه شپې څخه وروسته يې هيڅ عمل ونه كړ، ددغه ارشاد په ذريعه رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه سپاره، يعني حضرت انس ابن مرثد رضي الله عنه ته زيرى وركړ چي ستا لپاره د الله جل جلاله په نزد نن شپه كافي ده ، ستا په عملنامه كي ددغه شپې د خدمت په بدله كي دومره اجر او ثواب جمع سوى دى او تا ته دومره فضيلت دركړل سوى دى كه ته د فضائلو او نفلو څخه بل هيڅ عمل ونه كړې نو په آخرت كي به تا ته لوړي درجې دركړل سي ، په دغه جمله كي د عمل څخه نوافل او نيک كارونه مراد دي نه فرائض، ځكه چي فرائض په هيڅ حالت كي نه ساقط كيږي او ځينو

حضراتو دا ويلي دي چي په دغه ارشاد كي د عمل څخه جهاد مراد دى مطلب دا چي تا نن شپه د الله جَلَّ جَلَالُهُ په لار كي زموږ د ساتني ذمه داري په تكليف او قرباني سره تر سره كړل نو تر دې وروسته كه ته په جهاد كي ګډون ونه كړې نو پر تا باندي هيڅ نيوكه نسته .

په خرماوو كي د بركت معجزه

﴿۵۶۸۱﴾ : وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمَرَاتٍ فَقُلْتُ

د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ څخه روايت دى چي ما رسول الله ﷺ ته لږ خرماوي راوړلې او عرض مي

يَا رَسُولَ اللّٰهِ ادْعُ اللّٰهَ فِيهِنَّ بِالْبَرَكَةِ فَضَمَّهُنَّ ثُمَّ دَعَا لِي فِيهِنَّ بِالْبَرَكَةِ

وكړ اې د الله رسوله! د خداى جَلَّ جَلَالُهُ څخه په دې كي د بركت دعاء وغواړه، رسول الله ﷺ هغه خرماوي په خپل لاس مبارك كي واخيستې او بيا يې د بركت دعاء وكړه،

فَقَالَ خُذْهُنَّ فَاجْعَلْهُنَّ فِي مِزْوَدِكَ كُلَّمَا أَرَدْتَ أَنْ تَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئًا فَأَدْخِلْ

بيا يې وفرمايل : دا يوسه او په خپل لوښي كي يې واچوه هر كله چي ته د دې څخه يو څه اخيستل غواړې نو په لوښي كي لاس ور دننه كړه

فِيهِ يَدَكَ فَخُذْهُ وَلَا تَنْثُرْهُ نَثْرًا فَقَدْ حَمَلْتُ مِنْ ذٰلِكَ التَّمْرِ كَذَا وَكَذَا مِنْ

او راكاږه يې مګر لوښي په خالي كولو سره مه څنډه، د ابو هريره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بيان دى چي ما د هغه خرماوو څخه دو مره دو مره پيمانې د الله جَلَّ جَلَالُهُ په لاره كي مصرف كړې

وَسْقٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَكُنَّا نَأْكُلُ مِنْهُ وَنُطْعِمُ وَكَانَ لَا يُفَارِقُ حِقْوِي حَتَّى كَانَ يَوْمُ قَتْلِ عُثْمَانَ فَإِنَّهُ انْقَطَعَ . رواه الترمذي.

موږ به دغه خرماوي خوړلې او خلكو ته مو هم وركولې او دا لوښي به هيڅكله زما څخه بيل نه وو ، تر دې چي د حضرت عثمان رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د شهادت په ورځ هغه لوښى ضائع سو . ترمذي.

تخريج : سنن الترمذي ۵\۶۴۳، رقم: ۳۸۳۹.

تشريح : د روايت د آخري الفاظو څخه معلومه سول چي كله په ټولنه كي فتنه او فساد خپور سي او په خلكو كي انتشار زيات سي نو خير او بركت له منځه ځي، په يوه روايت كي منقول دي

چي د حضرت عثمان رضي الله عنه د شهادت په ورځ حضرت ابوهريره رضي الله عنه خپل درد او غم په دغه شعر كي ظاهر كړ:

للناس هم ولي اليوم همـــان بينهم هم الجراب وهم الشيخ عثمانا

ژباړه: نن ورځ نورو خلكو ته يو غم دى او پر ما دوه غمونه دي، يو غم د لوښي د ضائع كېدو او بل غم د حضرت عثمان رضي الله عنه د شهادت.

اَلْفَصْلُ الثَّالِث (دريم فصل)

د هجرت واقعه او د غار ثور معجزه

﴿۵۶۸۲﴾: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ تَشَاوَرَتْ قُرَيْشٌ لَيْلَةً بِمَكَّةَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ إِذَا

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چي يوه شپه قريشو په مكه كي مشوره وكړه، ځينو وويل

أَصْبَحَ فَأَثْبِتُوهُ بِالْوَثَاقِ يُرِيدُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ بَلْ

په سهار كيدو سره هغه (يعني رسول الله صلى الله عليه وسلم) په رسۍ سره ټينګ و تړئ، ځينو دا مشوره وركړه

اقْتُلُوهُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ بَلْ أَخْرِجُوهُ فَأَطْلَعَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

چي مړيې كړئ او ځينو وويل جلا وطنه يې كړئ، الله جل جلاله خپل نبي د كفارو د دغه مشورې څخه

وَسَلَّمَ عَلَى ذٰلِكَ فَبَاتَ عَلِيٌّ عَلَى فِرَاشِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ

خبر كړ، هغه شپه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم پر بستره حضرت علي رضي الله عنه تيره كړه

وَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى لَحِقَ بِالْغَارِ وَبَاتَ الْمُشْرِكُونَ يَحْرُسُونَ

او نبي كريم صلى الله عليه وسلم د مكې څخه ووتى په غار ثور كي يې شپه تېره كړه، دلته كفارو ټوله شپه د

عَلِيًّا يَحْسَبُونَهُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أَصْبَحُوا ثَارُوا عليه فَلَمَّا رَأَوْا

حضرت علي رضي الله عنه چوكيداري كول په دې ګمان چي دا نبي صلى الله عليه وسلم دى، هغوئ پر رسول الله صلى الله عليه وسلم راغلل مګر د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر ځاى يې حضرت علي رضي الله عنه وليدى

عَلِيًّا رَدَّ اللهُ مَكْرَهُمْ فَقَالُوا أَيْنَ صَاحِبُكَ هٰذَا قَالَ لَا أَدْرِي فَاقْتَصُّوا أَثَرَهُ فَلَمَّا

، نو الله ﷻ د هغوئ مکر او چم هم پر هغوئ واچوئ او هغوئ حیران پاته سول ، بیا هغوئ د حضرت علي رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه چي ستا دوست څه سو؟ حضرت علي رضي الله عنه ورته وویل نه یم خبر، ددې اوریدو سره کفارو

بَلَغُوا الْجَبَلَ اختلط عَلَيْهِمْ فَصَعِدُوا الْجَبَلَ فَمَرُّوا بِالْغَارِ فَرَأَوْا عَلَى بَابِهِ نَسْجَ

د رسول الله ﷺ پر قدم باندي د لټولو لپاره روان سول جبل ثور ته چي ورسیدل نو پل ورته مشتبه سو ، بیا هغوئ پر غره سربیره وختل او د غار ثور خولې ته ورسیدل د غار پر خوله یې د

الْعَنْكَبُوتِ فَقَالُوا لَوْ دَخَلَ هَاهُنَا لَمْ يَكُنْ نَسْجُ الْعَنْكَبُوتِ عَلَى بَابِهِ فَمَكَثَ فِيهِ

ثَلَاثَ لَيَالٍ. رواه احمد.

جولاګي (عنکبوت) جاله ولیدل نو په خپلو کي یې وویل که هغه په دغه غار کي ننوتلی وي نو د جولاګي جاله به دلته نه وای ، رسول الله ﷺ په دغه غار کي درې شپې دننه وو . احمد

تخریج: احمد في مسنده ۱\۳۴۸.

د لغاتو حل: الوثاق: وهو ما یشد به.

تشریح: د رسول الله ﷺ د هجرت مختصر حالات دادی چي د مکې مشرکینو ته دا معلومه سول چي د محمد (ﷺ) د اسلام دعوت تر مدینې پوري رسېدلی دی او د هغه ځای ډېر غټ خلک په اسلام کي داخل سوي دي، نو هغوئ سخت پریشانه سول، پر دغه مسئله باندي د غور او فکر او د رسول الله ﷺ په اړه د یوې حتمي فیصلې کولو لپاره د هغوئ ټول سرداران او مشران راجمع سول، کله چي د مکې د سردارانو او مشرانو مشوره پیل کېدونکې وه نو ابلیس د یو سپین ږیري او تجربه لرونکي سړي په صورت کي هغه مجلس ته ورسېدی او هغه وویل: زه د نجد څخه راغلی یم، ما ته چي ستاسو د مشورې خبر وسو نو زما خواهش سو چي زه هم ستاسو په دغه مشوره کي په ګډون کولو سره مناسبه رایه وړاندي کړم، بېله شکه په عقل او پوهه کي هیڅوک تر ما زیات نه دی ، د مجلس حاضرین د ابلیس په دغه خبره ډېر متاثر سول او په عزت او احترام یې په منځ کي هغه ته ځای ورکړ، ددې څخه وروسته د هغه مجلس کاروایي پیل سول او د مختلفو خلکو له خوا د خپل رایې بیانولو لړۍ پیل سول، ابوالبختري وویل: زما رایه داده چي دغه سړی (محمد ﷺ) بندي کړل سي او په یوه داسي تاریکه خونه کي بند کړل سي چي په هغه کي د تګ راتګ هیڅ ذریعه او هیڅ دروازه خلاصه نه سي، یوازي یو داسي

سوری دي پاته سي چي په هغه کي د خوراک او څښاک شیان ورکول کیږي، او په هغه خونه کي دي تر هغه وخته پوري بندي وساتل سي تر څو چي په هغه کي مړ نه سي.

د دې په اوریدو سره هغه نجدي سړی (یعني ابلیس) وویل: دغه رایه نامناسب ده ځکه که تاسو هغه بندي کړئ نو د هغه د کورنۍ خلک به پر تاسو حمله وکړي او د جګړې په ذریعه به هغه بوځي، بیا هشام ابن عمرو دا رایه ورکړه چي دغه سړی بنه ذلیل او خوار کړل سي او پر اوښ باندي سپور کړل سي او د دغه مځکي څخه وایستل سي، هغه د دغه ځای څخه په جلا وطنه کولو سره بل ځای ته وایستل سي، ابلیس د دغه رایي هم مخالفت وکړ او هغه وویل: په داسي کولو به دغه سړي ته د خپل مقصد پوره کولو بنه موقع په لاس ورسي او د دغه ځای څخه په تللو سره به د خپل مظلومیت قصې کوي او خلک به ځان ته متوجه کوي، که څه هم د دغه ځای خلک به د هغه د دعوت څخه خوندي سي مګر هغه به د بل ځای خلک تیار کړي او بیا د هغه خلکو په مرسته به پر تاسو حمله وکړي، په پای کي ابو جهل لعین وویل: تاسو د هري قبیلې او کورنۍ څخه یو سړی وټاکئ او هغوئ ټولو ته توري ورکړئ او بیا ورته ووایاست چي ټول په یو وار په خپلو تورو سره پر دغه سړي حمله وکړئ نو په داسي کولو سره به د هغه وژنه په ټولو قبیلو کي خپره سي یعني د هغه د قتل به یو خاص قبیله او کورنۍ ذمه داره نه وي، او په دغه صورت کي به بني هاشم د ټولو قریشو قبیلو او کورنیو سره په یو وار د جګړې کولو او د هغه سړي د وژني د بدلې اخیستلو څخه عاجز وي، او په مجبورۍ کي به پر دیت اخیستلو راضي سي، کله چي هغوئ دیت وغواړي نو موږ به ټول یو ځای دیت ورکړو او قصه به ختمه سي، ابلیس د دغه رایي ډېر تعریف وکړ او هغه وویل: دغه زلمي بالکل صحیح خبره وکړل، بیا ټول خلک د ابو جهل پر رایه متفق سول او دا فیصله وسول چي نن شپه دي د محمد (ﷺ) کور محاصره کړل سي او تر سهار پوري دي پر هغه حمله وکړل سي او قصه دي ختمه کړل سي، مګر الله ﷻ د حضرت جبرائیل علیه السلام په رالیږلو سره د قریشو په دغه فلان رسول الله ﷺ خبر کړ چي تاسو پر خپله بستره باندي د حضرت علي رضی الله عنه په پرې ایستلو سره د ابوبکر صدیق رضی الله عنه سره د هجرت په اراده د شپې له مکې څخه ووځئ، د قرآن کریم په دغه آیت کي دې ته اشاره سوې ده:

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُواْ لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ

او کله چي د مکې کافرانو ستاسو په اړه دا فلان جوړ کړ چي تاسو بندي کړي یا مو قتل کړي یا تا د هیواد څخه وباسي.

نو رسول الله ﷺ پر خپله بستره باندي حضرت علي ؓ پرې ايستى او خپله د حضرت ابوبكر ؓ سره د شپې د مكې څخه په وتلو سره د جبل ثور په يو غار كي پټ سول، هغه وخت د قريشو يوې خطرناكه ډلي د رسول الله ﷺ د كور محاصره كړې وه ، د رسول الله ﷺ د كور څخه وتل او د هغه كافرانو د رسول الله ﷺ د كور څخه وتونكى ليدل بيا له هغوئ سره د رسول الله ﷺ خبري كول او د هغوئ په مخ كي تېرېدل يوه حيرانوونكې قصه او لويه معجزه وه چي د هغه تفصيل د تاريخ او سيرت په كتابو كي ذكر سوى دى.

په هر حال د مكې قريشو د خپل گمان سره سم چي محمد ﷺ په كور كي بېده دى، ټوله شپه د رسول الله ﷺ د كور څارنه كول ، د هغوئ اراده وه چي يوه شپه د رسول الله ﷺ د كور څارنه وكړل سي او د سهار په وخت كي كور ته دننه ورسي او كار يې خلاص كړي، نو په سهار كېدو سره هغوئ په كور كي دننه حمله وكړل نو هلته د حضرت علي ؓ په لېدو سره حيران سول او سمد ستي د رسول الله ﷺ په پلټنه پسي ووتل، هغوئ د رسول الله ﷺ د قدمونو د نښو په لېدو سره جبل ثور ته ورسېدل او د بيا د هغه غار خولې ته ورسېدل چيري چي رسول الله ﷺ او ابوبكر صديق ؓ پټ سوي وه، د هغه غار خوله يوه لويشت پلنه او يو لاس اوږده ده، الله ﷻ هغه وخت دوې كوترې را واستولې چي د غار په خوله كي يې هگۍ واچولې او د الله ﷻ په حكم سره يو جولاګى راغلى او د غار په خوله كي يې ځاله جوړه كړه، په دغه صورت كي د قريشو د سپاهيانو دا خيال هم نه سو چي په دغه غار كي دوه انسانان پټ دي نو د هغه ځاى څخه په نااميده كېدو سره ستانه سول ، په يوه روايت كي دا هم راغلي دي چي كه چيري د قريشو هغه سپاهيانو خپلو پښو ته كتلي واى نو په ډېره اساني به يې رسول الله ﷺ او ابوبكر صديق ؓ ليدلي واى، حضرت ابوبكر صديق ؓ په غار كي دننه هغه لېدل ، هغه ته د رسول الله ﷺ په اړه سخته پريشانه پيدا سول او د خپل بيري اظهار يې وكړ، نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: د هغه دوو كسانو په اړه ستا څه خيال دى چي د هغوئ دريم ملگرى الله ﷻ دى، نو الله ﷻ هغه كافران داسي ړانده كړل چي هغوئ د غار څلورو خواوو ته په كتلو سره گرځېدل مگر په غار كي دننه رسول الله ﷺ او حضرت ابوبكر صديق ؓ يې ونه لېدل.

په بحر العلوم تفسير كي د دغه آيت (اذ يقول لصاحبه لاتحزن ان الله معنا) په اړه ليكلي دي چي په دغه آيت كي د صاحب (ملگري) څخه مراد حضرت ابوبكر صديق ؓ دى چي د هجرت په شپه ، كله چي كفارو د رسول الله ﷺ د وژني پخه اراده وكړل نو له رسول الله ﷺ سره د مكې څخه روان سو او دواړه د ثور په غار كي پټ سول، كله چي حضرت ابوبكر صديق ؓ ولېدل

چي د مکې کفار د غار خولې ته را رسېدلي دي نو رسول الله ﷺ ته يې وويل: که چيري کفار خپلو پښو ته وګوري نو هغوئ به يقينا موږ ووينې، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ، حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه ته په ډاډ ورکولو سره وفرمايل چي د فکر او پريشانۍ خبره نسته، (الله جل جلاله زموږ سره دی) او رسول الله ﷺ وفرمايل: اې ابوبکر! د هغه دوو کسانو په اړه ستا څه خيال دی چي د هغوئ دريم ملګری الله جل جلاله وي، له دې څخه دا ثابتيږي چي د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د صحابيت منکر د نص قرآن د انکار په سبب کافر دی حال دا چي د نورو صحابه کرامو منکر ته کافر نه بلکه مبتدع ويل کيږي.

د هجرت د پېښي په اړه چي کوم روايت د بي بي عائشې رضي الله عنها څخه منقول دی په هغه کي دا بيان دی چي زما مور او پلار د عقل او بلوغ له وخت څخه ديندار وه او هيڅ ورځ به داسي نه تېرېدل چي رسول الله ﷺ به سهار او ماښام زموږ کره نه راتلی، کله چي پر مسلمانانو باندي د مکې د کفارو ظلم او ستم زيات سو نو رسول الله ﷺ يوه ورځ زما پلار ابوبکر رضي الله عنه ته وفرمايل: ستا دار الهجرت ما ته ښودل سوی دی، هغه د دوو ډبرينو ځمکو په منځ کي د خرماوو د باغو يو کلی دی، ددې څخه وروسته د رسول الله ﷺ په حکم سره مدينې ته د مسلمانانو د هجرت لړۍ پيل سول او حبشې ته هجرت کونکي هم مدينې ته راغلل، له دې کبله حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه هم مدينې ته د هجرت تياري پيل کړل مګر رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: اې ابوبکر! ته اوس ودرېږه، زه اميد لرم چي ما ته هم د هجرت اجازه تر لاسه کېدونکې ده، د هغه ورځې څخه د حضرت ابوبکر رضي الله عنه دا حال سو چي هغه به هر وخت د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر وو چي هيڅکله به نه ور څخه بېلېدی، ددې څخه ماسوا هغوئ دوه اوښان تيار کړي وه چي د روانېدو څخه څلور مياشتي مخکي په کور کي تړلي وه تر دې چي يوه ورځ د غرمې په وخت کي رسول الله ﷺ د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه کور ته راغلی او و يې فرمايل: د الله جل جلاله له خوا ما ته د هجرت اجازه سوې ده نو ابوبکر صديق رضي الله عنه يو اوښ د رسول الله ﷺ په خدمت کي وړاندي کړ، په عائشې او اسماء باندي يې د لاري توښه تياره کړل او بيا په هغه ورځ چي د ربيع الاول څورلسم نبوي کال لومړی تاريخ وو او د پنجشنبې ورځ وه د شپې رسول الله ﷺ د خپل کور څخه ووتی او د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه کور ته ورغلی، او د هغه ځای څخه دواړه روان سول او په جبل ثور کي پټ سول، د الله جل جلاله په قدرت سره په هغه شپه کي د هغه غار په خوله کي د کيکر درخته شنه سول، ځنګلي کوتري د غار په خوله کي په ځالي جوړولو سره هګۍ واچولې او جولاګي ځاله جوړه کړه، د مکې کفار چي غار ته نژدې ورسېدل نو هلته د داسي نښنو په لېدو

سره چي په غار کي دننه د يو چا موجودتيا نفي يې کول، محروم او مايوس ستانه سول.
کله چي رسول الله ﷺ او حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د شپې په تياره کي د مکې څخه روان سول نو په ټوله لاره کي کله به حضرت ابوبکر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه مخکي تلی او کله به تر شا روان وو، او د هغه مقصد دا وو چي يو کافر د شا څخه يا د مخ له خوا څخه حمله ونه کړي، بيا کله چي غار ته نژدې ورسېدل نو رسول الله ﷺ يې دباندي ودروی او خپله غار ته دننه ورغلی او هغه يې پاک کړ، بيا رسول الله ﷺ غار ته دننه سو، دواړه تر درو شپو پوري په هغه غار کي پټ وه، هغوئ خپل دواړه اوښان د بني الدئل يو سړي ته سپارلي وه او هغه يې په دې پوه کړی وو چي د درو شپو تېرېدو وروسته اوښان غار ته نژدې راولي او هغه ته معقول معاوضه ورکړل سول، او ددې لپاره يې هم اماده کړی وو چي هغه تر مدينې پوري د لارښوونې دنده تر سره کړي، د غار ثور د قيام په دوران کي په درو سره شپو کي حضرت عبدالله ابن ابوبکر رضي الله عنه د مکې د کفارو ټول حالات او د ټولي ورځي دکړنو څخه د شپې په راتللو سره خبرول، بيا د درو شپو وروسته دواړه پر خپل خپل اوښ سپاره سول او د هغه لارښوونکي په مرسته د عامي لاري پر ځای د درياب د غاړې د لاري په ذريعه مدينې ته روان سول، کله چي د بني مدلج سيمو ته ورسېدل نو تر شا سراقه ابن مالک راورسېدی چي د مکې د قريشو له خوا د رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه او يا د دواړو څخه د يوه د ژوندي يا مړه نيولو په بدله کي د غټ انعام قول ورکړی وو، کله چي هغه دواړو ته نژدې راغلی نو ناڅاپه د هغه آس نوک ووهی او هغه پر مځکه را ولوېدی، هغه بيا را پورته سو او پر آس سپور سو او دومره نژدې را ورسېدی چي د رسول الله ﷺ خبري يې اورېدلې، او عين هغه وخت چي هغه حمله کول غوښتل نود هغه د آس دواړي پښې تر زنګنو پوري په مځکه کي ننوتلې او سراقه پوړموخی پر مځکه ولوېدی، اوس هغه ته خبرداری وسو او هغه په زارۍ او عاجزۍ سره امان غوښتل پيل کړ، رسول الله ﷺ او حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د هغه د آواز په اورېدو سره ودرېدل، سراقه هغه ته صورت حال بيان کړ او د مکې د قريشو په اړه يې تفصيلي حالات ورته بيان کړل، هغه په توبې کولو سره د هغوئ دواړو په خدمت کي د لاري د توښې وړاندي کول وغوښتل مګر رسول الله ﷺ هغه قبول نه کړ مګر د هغه په معافولو سره يې دا حکم ورته وکړ چي زموږ په اړه چا ته مه وايه نو سراقه دهغه ځای څخه ولاړی او په لاره کي کوم کافر چي به يې د رسول الله ﷺ په پلټنه کي لېدی نو هغه به يې په تدبير سره ستنوی، همدارنګه رسول الله ﷺ او ابوبکر صديق رضي الله عنه په حفاظت سره مدينې منورې ته ورسېدل.

د خيبر د يهوديانو سره اړوند معجزه

﴿۵۶۸۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا فُتِحَتْ خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دى چي د خيبر د فتح څخه وروسته رسول الله ﷺ ته په تحفه كي ور كړل سول

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاةٌ فِيهَا سَمٌّ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْمَعُوا لِي مَنْ

د پسه غوښه چي په هغه كي زهر ګډ سوي وه، رسول الله ﷺ وويل چي په خيبر كي د دننه څومره

كَانَ هَا هُنَا مِنَ الْيَهُودِ فَجُمِعُوا لَهُ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي

يهوديان دي هغوئ دي ټول ما ته راوستل سي، كله چي ټول يهود جمع كړل سول نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: زه

سَائِلُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ فَقَالَ لَهُمْ

تاسو څخه د يوې خبري پوښتنه كوم د هغې جواب راكړئ، او ورسره دا هم ورته وايم كه تاسو غلط جواب راكړئ او ما د هغه رد وكړ نو ايا تاسو به زما د اطلاع تصديق وكړئ؟ هغوئ وويل هو اې ابوالقاسم! نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَبُوكُمْ قَالُوا فُلَانٌ قَالَ كَذَبْتُمْ بَلْ أَبُوكُمْ

ستاسو پلار څوك دى؟ هغوئ ورته وويل فلانى سړى، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل تاسو دروغ وويل ستاسو پلار فلانى سړى دى

فُلَانٌ فَقَالُوا صَدَقْتَ وَبَرِرْتَ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ

هغوئ وويل هو تا رېښتيا وويل او ښه دي وويل، بيا هغوئ ته رسول الله ﷺ وفرمايل: كه زه ستاسو څخه د يوې خبري پوښتنه وكړم

فَقَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ وَإِنْ كَذَبْنَاكَ عَرَفْتَ كَذِبَنَا كَمَا عَرَفْتَهُ فِي أَبِينَا فَقَالَ

نو تاسو به زما د اطلاع تصديق وكړئ؟ هغوئ وويل هو، كه موږ دروغ وويل نو ته به زموږ دروغ معلوم كړئ، څرنګه چي زموږ د پلار په باره كي دي زموږ دروغ معلوم كړل نو رسول الله

لَهُمْ مَنْ أَهْلُ النَّارِ فَقَالُوا نَكُونُ فِيهَا يَسِيرًا ثُمَّ تَخْلُفُونَنَا فِيهَا قَالَ رَسُولُ اللهِ

ﷺ هغوئ ته وفرمایل : دوږخي څوک دی؟ هغوئ وویل په دوږخ کي به لږ ورځي موږ یو او بیا تاسو به زموږ جانشین یاست، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل:

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْسَئُوا فِيهَا وَاللهِ لَا نَخْلُفُكُمْ فِيهَا أَبَدًا ثُمَّ قَالَ لَهُمْ

زیان کاره به او سئ پکښي قسم په خدای موږ به هیڅکله په دوږخ کي ستاسو جانشین نه یو ، بیا ورته رسول الله ﷺ وفرمایل : که زه ستاسو څخه د یوې خبري پوښتنه وکړم

فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ قَالُوا نَعَمْ فَقَالَ هَلْ جَعَلْتُمْ فِي

نو ایا تاسو به زما د بیان تصدیق وکړئ ؟ هغوئ وویل هو ، اې ابو القاسم ، نو رسول الله ﷺ

هَذِهِ الشَّاةِ سَمًّا فَقَالُوا نَعَمْ فَقَالَ مَا حَمَلَكُمْ عَلَى ذَلِكَ فَقَالُوا أَرَدْنَا إِنْ كُنْتَ كَاذِبًا نَسْتَرِيحُ مِنْكَ وَإِنْ كُنْتَ صَادِقًا لَمْ يَضُرَّكَ. رواه البخاري، متفق عليه.

پوښتنه ځیني وکړه ایا تاسو په دغه غوښه کي زهر ګډ کړي دي ؟ هغوئ وویل هو ، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه په کوم خیال مو پکښي زهر اچولي وه؟ هغوئ وویل : زموږ دا خیال وو که ته درواغجن یې نو موږ به در څخه خلاص سو او که ته ریښتوني یې نو زهر ضرر درونه رسوي . بخاري .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦\٢٧٣، رقم: ٣١٦٩.

تشریح :هو ، اې ابو القاسم، د رسول الله ﷺ د مخاطب کولو د یهودیانو دغه خاص طرز وو ، هغه بدبختو د محمد ﷺ په ویلو سره رسول الله ﷺ نه مخاطب کوی ځکه چي دغه نوم په تورات او انجیل کي مذکور او مشهور وو، چي د رسول الله ﷺ د نبوت د دعوې څرګند دلیل وو، د تعصب او دښمنۍ په وجه هغوئ ته دا خوښه نه وه چي هغوئ په خپله ژبه سره د دغه نوم اظهار وکړي چي خپله د هغوئ د آسماني کتابونو له موخي د پیغمبر آخر زمان ﷺ د صداقت علامه وه

بیا زما همنشین به تاسو یاست، یهودیانو به مسلمانانو ته دا ویل چي د جنت اصل مستحق موږ یو که موږ د خپل بدعملۍ په وجه په دوږخ کي داخل سو نو هغه به د څوورځو سزا وي ، کله چي موږ د خپلي سزا پوره کولو وروسته د دوږخ څخه وایستل سو نو بیا به تاسو مسلمانان په دوږخ کي واچول سئ تاسو به هلته تل یاست ، د هغوئ دغه خبره په قرآن کریم کي

هم داسي نقل سوې ده : (لَن تَمَسَّنَا النَّارُ إِلاَّ أَيَّاماً مَّعْدُودَةً) ، يعني يهوديان داسي وايي چي موږ ته به يوازي تر څو ورځو پوري د دوږخ اوروي.

دا د هغه يهودو عقيده وه چي د حقيقت په اعتبار د باطلي عقيدې او فاسد ګمان څخه پرته بل ارزښت نه درلود، بيا هم هغوئ د خپلي عقيدې سره سم چي کومه خبره صحيح ګڼل او د رسول الله ﷺ د سوال کوم جواب چي د هغوئ په نزد صحيح وو هغه يې بيان کړ.

نو دغه زهر تاسو ته هيڅ تاوان نه سي رسولای، د يهوديانو ددغه جواب مطلب دا وو چي موږ خو محض د امتحان په وجه په غوښو کي زهر ګډ کړي وه ، که تاسو د خپل نبوت په دعوه کي درواغجن ياست نو ددغه زهري په خوړلو سره به هلاک سئ او په دغه صورت کي به موږ ستاسو څخه خلاصون تر لاسه کړو او که تاسو په خپل نبوت کي ريښتوني ياست نو دغه زهر به پر تاسو اثر ونه کړي، په دغه صورت کي به موږ تا نبي ومنو ، دا خو د يهوديانو خبره وه او هغوئ په خپل دغه قول کي تر کومي درجې ريښتوني وه ، ددې اندازه خو ددې څخه لګېدای سي چي زهرو په رسول الله ﷺ اثر ونه کړ نو د هغوئ د خپلي وينا سره سم د رسول الله ﷺ نبي کېدل ريښتيا ثابت سول مګر هغه خلکو په رسول الله ﷺ ايمان نه راوړ او نه د اسلام او مسلمانانو له دښمنۍ څخه منع سول.

تر قيامته پوري د ټولو واقعو خبر ورکولو معجزه

﴿۵۶۸۴﴾ : وَعَنْ عَمْرِو بْنَ أَخْطَبَ الانصاري قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ

د حضرت عمرو بن اخطب انصاري رضي الله عنه څخه روايت دی چي يوه ورځ نبي کريم ﷺ لمونځ راکړ.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوما الْفَجْرَ وَصَعِدَ على الْمِنْبَرِ فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتْ الظُّهْرُ

موږ ته د سهار بيا منبر ته وختی او وعظ يې وکړ چي دا لړۍ د ماپښين د لمانځه تر وخته پوري

فَنَزَلَ فَصَلَّى ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ حَتَّى حَضَرَتْ الْعَصْرُ ثُمَّ نَزَلَ فَصَلَّى ثُمَّ صَعِدَ

جاري وه، بيا رسول الله ﷺ د منبر څخه راکښته سو او د ماپښين لمونځ يې راکړ نو بيا يې منبر ته تشريف يووړ او بيان يې راته وکړ تر دې چي د مازديګر د لمانځه وخت سو بيا رسول الله ﷺ د منبر څخه راکښته سو او لمونځ يې راکړ او بيا يې

الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى غَرَبَتْ الشَّمْسُ فَأَخْبَرَنَا بِمَا هُوَ كَائِنٌ الى يوم القيامة

قَالَ فَأَعْلَمُنَا أَحْفَظُنَا. رواه مسلم.

منبر ته تشريف يوور، تر دې چې لمر ولويدی، په دغه وعظ کې رسول الله ﷺ د هغه ټولو خبرو ذکر وکړ کومې چې تر قيامته پورې راتلونکې دي، د عمرو بن اخطب رضي الله عنه بيان دی چې په موږ کې (نن) تر ټولو زيات علم والا سړی هغه دی چې هغه خبرې يې په ياد کړې وي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\۲۲۱۷، رقم: ۲۵- ۲۸۹۲.

تشريح: حضرت عمرو ابن اخطب رضي الله عنه چې يو انصاري صحابي دي په خپل کنيت ابوزيد اعرج سره زيات مشهور وو، د رسول الله ﷺ په غزاوو کې يې ګډون کوی، نقل سوی دی چې په ديارلس غزاوو کې يې ګډون په برخه سوی دی، يوه ورځ رسول الله ﷺ د هغه پر سر خپل مبارک لاس را تېر کړ او د ښکلا دعاء يې ورته وکړل، د هغه برکت هغه ته داسي ښکلا تر لاسه سول چې سلو کالو د هغه عمر زيات سو او تر پايه يې مخ د ګلاب په ډول تازه وو، د سر او ږېرې وېښتان يې هم يو څو دانې سپين سوي وه.

په هغه ورځ رسول الله ﷺ د ماپښين او مازديګر د لمونځو څخه ماسوا نور ټول وخت په وعظ کې تېر کړ او ددې تفصيلي وعظ په دوران کې رسول الله ﷺ د هغه ټولو مهمو ديني او ملي پېښو تفصيلي او اجمالي بيان وفرمايه چې په راتلونکې زمانه کې تر قيامته پورې پېښېدونکې دي، دا د رسول الله ﷺ لويه معجزه وه چې رسول الله ﷺ د واقع کېدو څخه مخکې دومره خبرې بيان کړلې.

د يهوديانو د راتګ خبر د درختې په ذريعه

﴿۵۶۸۵﴾: وَعَنْ مَعْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي قَالَ سَأَلْتُ مَسْرُوقًا

د حضرت معن بن عبدالرحمن رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما د خپل پلار څخه دا اوريدلي دي چې ما د مسروق څخه پوښتنه وکړه چې

مَنْ آذَنَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْجِنِّ لَيْلَةَ اسْتَمَعُوا الْقُرْآنَ فَقَالَ حَدَّثَنِي

نبي کريم ﷺ ته چا په هغه شپه د پېريانو خبر ورکړی وو کوم وخت چې هغوئ قرآن کريم ته غوږ

أَبُوكَ يَعْنِي عَبْدَ اللهِ ابن مسعود أَنَّهُ قال آذَنَتْ بِهِمْ شَجَرَةٌ. متفق عليه.

نيولی وو مسروق وويل ما ته ستا پلار يعني عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بيان وکړ چې رسول الله ﷺ

ته د پیریانو د راتلو خبر یوې درختي ورکړی وو. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۷\۱۷۱، رقم: ۳۸۵۹، ومسلم ۱۱\۳۳۳، رقم: ۱۵۳- ۴۵۰.

د لغاتو حل: آذن: اي من اعلم.

تشریح: یعني د معجزې په توګه یوې درختي خبر ورکړ چي اې دالله رسوله! پیریانو ایمان راوړ او د قرآن کریم د اورېدو لپاره راغلي دي، نو نبي کریم ﷺ د ښار څخه دباندي ولاړ او یو ځای ته په رسېدو سره یې پیریان ولېدل او د هغوئ په وړاندي یې قرآن کریم وو ایه.

د جنګ څخه مخکي د مړ کېدونکو کافرانو نومونه او ځایونه ښودل

﴿۵۶۸۶﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنَّا مَعَ عُمَرَ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَتَرَاءَيْنَا الْهِلَالَ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي موږ د عمر بن خطاب رضی الله عنه سره په مینځ د مکه او مدینه کي وو چي موږ د میاشتي د لیدو کوښښ وکړ

وَكُنْتُ رَجُلًا حَدِيدَ الْبَصَرِ فَرَأَيْتُهُ وَلَيْسَ أَحَدٌ يَزْعُمُ أَنَّهُ رَآهُ غَيْرِي فَجَعَلْتُ

زه په ټولو خلکو کي تیز نظره وم، ما میاشت ولیدل او په موږ کي یو سړی هم داسي نه وو چي هغه میاشت لیدلې وای،

أَقُولُ لِعُمَرَ أَمَا تَرَاهُ فَجَعَلَ لَا يَرَاهُ قَالَ يَقُولُ عُمَرُ سَأَرَاهُ وَأَنَا مُسْتَلْقٍ عَلَى

ما عمر بن خطاب رضی الله عنه ته میاشت ور ښودله او ورته وه مي ویل: ایا تاسو میاشت نه وینئ مګر هغه ته په نظر رانغله هغه وویل کله چي زه پر

فِرَاشِي ثُمَّ أَنْشَأَ يُحَدِّثُنَا عَنْ أَهْلِ بَدْرٍ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خپله بستره پریوځم نو ضرور به یې ووینم، ددې څخه وروسته عمر بن خطاب رضی الله عنه د بدر پېښي بیانولې او وه یې فرمایل چي رسول الله ﷺ

كَانَ يُرِينَا مَصَارِعَ أَهْلِ بَدْرٍ بِالْأَمْسِ يَقُولُ هَذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ غَدًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ

د جنګ څخه یوه ورځ مخکي موږ ته هغه ټول ځایونه ښودلي وه په کومو ځایو کي چي به مشرکان قتلیدل، نو رسول الله ﷺ وفرمایل: سبا به دلته انشاء الله فلانی سړی مړ کیږي

هَذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ غَدًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ عُمَرُ وَالَّذِي بَعَثَهُ بِالْحَقِّ مَا أَخْطَئُوا

او سبا به دلته انشاء الله د فلاني سړي مړی پروت وي، او سبا به انشاء الله پر دغه ځای فلانی مشرک مړ پروت وي، د حضرت عمر رضي الله عنه بیان دی قسم په هغه ذات چې هغه رسول د خدای په

الْحُدُودَ الَّتِي حَدَّهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَجُعِلُوا فِي بِئْرٍ بَعْضُهُمْ

حق سره رالیږلی دی کوم ځایونه چې رسول الله ﷺ ښودلي وه د هغه څخه د ذرې په اندازه هم تجاوز ونه سو، بیا هغه کافران په څاه کي یو پر بل سربیره وغورځول سول،

عَلَى بَعْضٍ فَانْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِمْ فَقَالَ يَا

بیا رسول الله ﷺ هغه څاه ته ورغلی او وه یې فرمایل: اې فلانی

فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ وَيَا فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ هَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ حَقًّا

د فلاني زویه! اې فلانی د فلاني زویه! ایا تاسو هغه شی حق او درست ولیدی چې د هغه وعده خدای او د هغه رسول درسره کړې وه،

فَإِنِّي قَدْ وَجَدْتُ مَا وَعَدَنِي اللَّهُ حَقًّا فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تُكَلِّمُ أَجْسَادًا

ما خو هغه شی حق او درست ولیدی چې د هغه وعده خدای راسره کړې وه، ددې اوریدو سره حضرت عمر رضي الله عنه عرض وکړ اې دالله رسوله! تاسو د چا سره خبري کوئ؟

لَا أَرْوَاحَ فِيهَا فَقَالَ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ غَيْرَ أَنَّهُمْ لَا يَسْتَطِيعُونَ أَنْ يَرُدُّوا عَلَيَّ شَيْئًا. رواه مسلم.

دا خو داسي بدنونه دي چې روح پکښې نسته، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل څه چې زه وایم هغوئ یې ستاسو څخه زیات اوري مګر په دوی کې د جواب ورکولو قدرت نسته. مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۴\۲۲۰۲، رقم: ۷۶- ۲۸۷۳.

تشریح: زه خو د هر ژر پر خپله بستره باندي ... الخ: د دغه الفاظو په ذریعه حضرت عمر رضي الله عنه د هغه میاشتي د لېدو لپاره زیاته هڅه کول غیر ضروري وګڼل، د هغوئ دا مطلب وو چې کومو خلکو په خپلو سترګو سره میاشت لیدلې ده د هغوئ پر شاهدي به روایت ثابت سي یا دا چې زه به خپله نوې میاشت وینم، نو څو ورځې وروسته یا بله ورځ چې میاشت لویه او ځلانده سي او په

اساني سره به معلومه سي نو زه به يې هم ووينم، دا وخت چي زه مياشت نه وينم نو ددې لپاره د زيات كوښښ كولو ضرورت نسته، ددې څخه معلومه سول چي كوم شي ضروري نه وي د هغه په پلټنه كي خپل وخت او خپل طاقت ضائع كول په يو بې معنى شي كي وخت او توان برباد ول دي.

يوه پشكوئي او د هغې صداقت

﴿۵۶۸۷﴾: وَعَنْ أُنَيْسَةَ بِنْتِ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ عَنْ أَبِيهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

حضرت بي بي انيسه لور د زيد بن ارقم (رض) د خپل پلار څخه روايت كوي چي رسول الله ﷺ

وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى زَيْدٍ يَعُوْدُهُ مِنْ مَرَضٍ كَانَ بِهِ قَالَ لَيْسَ عَلَيْكَ مِنْ مَّرَضِكَ

د زيد بن ارقم رضي الله عنه د ناروغۍ پوښتني ته راغلى او وه يې فرمايل: ستا ناروغي خطرناكه نه ده

بَأْسٌ وَلٰكِنْ كَيْفَ لَكَ إِذَا عُمِّرْتَ بَعْدِيْ فَعَمِيْتَ قَالَ أَحْتَسِبُ وَأَصْبِرُ قَالَ

مگر هغه وخت به ستا څه حال وي چي زما څخه وروسته ستا عمر اوږد وي او ته ړوند سې، زيد بن ارقم رضي الله عنه عرض وكړ زه به د الله جل جلاله څخه د ثواب غوښتونكى يم او صبر به كوم، رسول الله ﷺ

إِذَنْ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ قَالَ فَعَمِيَ بَعْدَ مَا مَاتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ رَدَّ اللهُ بَصَرَهُ ثُمَّ مَاتَ.

ورته وفرمايل بيا خو به ته بې حسابه جنت ته ځې، د راوي بيان دى چي د نبي كريم ﷺ د وفات څخه وروسته د زيد بن ارقم بينايي ختمه سوه او څه وخت وروسته بيا الله تعالى هغه ته بينايي وركړه او د هغه وروسته هغه مړ سو. بيهقي

تخريج: رواه البيهقي في دلائل النبوة.

تشريح: د رسول الله ﷺ ذكر سوې وړاند وينه ټكي په ټكي رښتونې سول چي په كومه ناروغۍ كي رسول الله ﷺ د زيد بن ارقم رضي الله عنه پوښتني ته ورغلى وو په هغه سره هغه روغ سو، بيا د رسول الله ﷺ د وفات څخه وروسته د هغه بينائي ختمه سول، بيا هم رسول الله ﷺ ددغه وړاندي ويلو پر وخت د زيد بن ارقم رضي الله عنه په مخكي د هغه د بينائي بيا راتللو چي ذكر ونه فرمايه نو ددې وجه كيداى سي د رسول الله ﷺ دا خواهش وو چي په دغه صورت كي زيد بن ارقم رضي الله عنه په صبر كي زيات تكليف وزغمي او بيا تر دې وروسته هغه ته زيات اجر او ثواب تر لاسه سي

كه هغه ته دا خبره مخكي هم معلومه سوې وي چي د بينائي تللو څخه وروسته به بيا ورته راسي نو هغه ته به دومره زياته پريشاني نه واى او د كامل صبر هغه مقام به يې نه په برخه كېدلاى چي د هغه په سبب د الله ﷻ تعالىٰ له مرسته او نصرت ورته تر لاسه سو.

پر نبي ﷺ د درواغ ويلو عذاب

﴿۵۶۸۸﴾: وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت اسامه بن زيد رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوك چي

تَقَوَّلَ عَلَيَّ مَالَمْ أَقُلْ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ وَذٰلِكَ أَنَّهُ بَعَثَ رَجُلاً فَكَذَبَ

ما ته يو داسي خبره منسوبه كړي چي ما نه وي كړې نو هغه ته پكار ده چي خپل ځاى په دوږخ كي تيار كړي او د رسول الله ﷺ دا فرمايل پر يو پېښه مبني دي چي رسول الله ﷺ يو سړى ليږلى

عَلَيْهِ فَدَعَا عَلَيْهِ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدَ مَيِّتًا وَقَدِ انْشَقَّ بَطْنُهُ وَلَمْ تَقْبَلْهُ الْأَرْضُ. رواهما البيهقي في دلائل النبوة.

وو هغه د رسول الله ﷺ د طرف څخه د درواغ خبره وكړل، رسول الله ﷺ هغه ته ښيرا وكړل بيا هغه مړ وليدل سو په داسي حال كي چي د هغه نس چاودلى وو او مځكي قبول كړى نه وو. بيهقي.

تخريج: رواه البيهقي في دلائل النبوة.

تشريح: د روايت آخري الفاظ ددې خبري علامه ده چي هغه سړى د تل لپاره دوږخي وګرځېدى، په دې اعتبار دغه روايت د هغه قول تائيد كوي چي د هغه خلاصه داده: په قصد سره رسول الله ﷺ ته د درواغ د خبري نسبت كونكى كافر كيږي.

د بركت معجزه

﴿۵۶۸۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَهُ رَجُلٌ يَسْتَطْعِمُهُ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ ته يو سړى راغلى او خوراك يې

فَأَطْعَمَهُ شَطْرَ وَسْقِ شَعِيرٍ فَمَا زَالَ الرَّجُلُ يَأْكُلُ مِنْهُ وَامْرَأَتُهُ وَضَيْفُهُمَا حَتَّى

وغوښتى، رسول الله ﷺ ورته نيم وسق اوربشي وركړې، چي د هغه څخه به هغه د هغه ښځي او

د هغه ميلمنو هميشه خوراک کوی تر دې چې

كَالَهُ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَوْ لَمْ تَكِلْهُ لَأَكَلْتُمْ مِنْهُ وَلَقَامَ لَكُمْ. رواه مسلم.

يوه ورځ هغه سړی اوربشي پيمانه کړې نو بيا هغه ژر ختمي سوې، هغه سړی د نبي کريم ﷺ په خدمت کي حاضر سو، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: كه تا هغه نه وای پيمانه کړې نو تاسو خلكو به هميشه د هغه ځخه خوړلای او هغه اوربشي به هم هغسي پر خپل حال وای. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴\ ۱۷۸۴، رقم: ۹- ۲۲۸۱.

د لغاتو حل: لقام: اي على وجه الدوام ببركة.

مشتبه خوراک تر حلق كښته نه سو

﴿۵۶۹۰﴾: وَعَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ خَرَجْنَا

عاصم بن كليب رضي الله عنه د خپل پلار ځخه او د هغه د يو انصاري سړي ځخه روايت کوي چي موږ

مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

د رسول الله ﷺ سره د يو جنازې لمانځه ته ولاړو بيا ما وليدل چي نبي كريم ﷺ د قبر سره ولاړ

وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْقَبْرِ يُوصِي الْحَافِرَ يقول أَوْسِعْ مِنْ قِبَلِ رِجْلَيْهِ أَوْسِعْ مِنْ قِبَلِ

دی او قبر كښونكی ته وصيت کوي يعني دا چي د سر خوا ته قبر پراخ کړه،

رَأْسِهِ فَلَمَّا رَجَعَ اسْتَقْبَلَهُ دَاعِي امْرَأَةٍ فاجاب ونحن معه فَجِيءَ بِالطَّعَامِ فَوَضَعَ

كله چي رسول الله ﷺ راوګرځيدی نو د ښځي د لوري يو سړی رسول الله ﷺ ته د دعوت وركولو لپاره راغلی، رسول الله ﷺ يې دعوت قبول کړ او موږ د رسول الله ﷺ سره د خوراک لپاره ولاړو،

يَدَهُ ثُمَّ وَضَعَ الْقَوْمُ فَأَكَلُوا فَنَظَرْنا الى آبَاؤُنَا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خوراک چي د رسول الله ﷺ مختته كښېښودل سو نو لاس مبارک يې وروړاندي کړ او نورو خلكو هم خوراک پيل کړ، ناځاپه په خوړلو خوړلو كي خلكو وكتل چي رسول الله ﷺ

يَلُوكُ لُقْمَةً فِي فَمِهِ ثُمَّ قَالَ أَجِدُ لَحْمَ شَاةٍ أُخِذَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ أَهْلِهَا فَأَرْسَلَتْ الْمَرْأَةُ

په خوله کي دننه ګوله ګرځوي راګرځوي او تیروي يې نه، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل: ما ته دا د داسي پسه غوښه ښکاريږي چي د مالک د اجازې څخه پرته اخيستل سوې وي، د کور مالکي د رسول الله ﷺ په خدمت کي يو سړی وليږی

تقول يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي أَرْسَلْتُ إِلَى النَّقِيعِ وهو موضوع يُبَاعُ فِيْهِ الْغَنَم يَشْتَرِي

او وه يې ويل اې دالله رسوله ! ما نقيع ته يو سړی د پسو اخيستلو لپاره ليږلی وو په نقيع کي به

لِي شَاةً فَلَمْ توجد فَأَرْسَلْتُ إِلَى جَارٍ لِي قَدْ اشْتَرَى شَاةً أَنْ يرسل بِهَا بِثَمَنِهَا فَلَمْ

پسونه خرڅېدل مګر هلته يې نه کړه پيدا بيا ما خپل همسايه ته يو سړی وليږی چي يو پسه يې اخيستی وو چي دا را وليږه ما ته په قيمت سره يې

يُوجَدْ فَأَرْسَلْتُ إِلَى امْرَأَتِهِ فَأَرْسَلَتْ إِلَيَّ بِهَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَطْعِمِيهِ هذه الطعام الْأَسْرَى. رواه ابوداؤد والبيهقي في دلائل النبوة.

مګر هغه همسايه هم پر خپل کور نه وو بيا ما دخپل همسايه ښځي ته سړی واستوی هغې هغه پسه ما ته را وليږی، ددې اوريدو سره رسول الله ﷺ وفرمايل: دا خوراک بنديانو ته ورکړئ. بيهقي.

تخريج: سنن ابي داود ۳\ ۶۲۷، رقم: ۳۳۳۲.

د لغاتو حل: داعي امراته: اي زوجة المتوفي. (مړه مېړمن).

تشريح: ملا علي قاري رحمة الله عليه ليکلي دي د مړي د ډوډۍ ورکولو په اړه د فقهاؤ چي کوم قولونه نقل سوي دي په ظاهره دغه حديث د هغه خلاف دی، د مثال په توګه په بزازيه کي ليکلي دي چي د مړي د وارثانو له خوا په لومړنۍ ورځ يا دريمه ورځ او اوومه ورځ خلکو ته ډوډۍ ورکول مکروه دي، همدارنګه په خلاصه کي مذکور دی، په دريمه ورځ ناسته کي څه پروا نسته په شرط ددې چي منع شيان پېښ نه سي لکه کوربچې غوړول او ددعوت او مېلمستيا بندوبست کول او ابن همام هم ليکلي دي چي د اهل ميت مېلمستيا کول مکروه دي، فقهاؤ دا علت بيان کړی دی چي مېلمستيا په خوشحالۍ کي جائز ده نه په غم کي، او ابن همام دا هم ويلي دي چي د اهل ميت مېلمستيا بدعت دی او امام احمد او ابن ماجه په صحيح سند سره د حضرت جرير ابن

عبد الله رضي الله عنه څخه دا روایت نقل کړی دی چي د مړي په کور کي د خلکو په جمع کېدو او د مړي د کورنۍ له خوا خوراک ورکول موږ په نوحه کي شمېرو، چي د هغه سخته منع منقول ده، نو د عاصم ابن کلیب روایت سوی مذکوره حدیث د فقهاؤ د هغه اقوالو خلاف ګرځي، ضروري دي چي د فقهاؤ اقوال یا خو خاص نوعیت سره مقید کړل سي مثال دا وویل سي چي د فقهي روایتونو مطابق د مړي په کور کي د خلکو راجمع کولو چي کومه منعه ده، هغه په دغه صورت کي ده کله چي خلک محض په رسمي توګه سره یا په ظاهره د مړي په کور کي راجمع سي او اهل میت د هغوئ د خوراک بندوبست کولو باندي مجبور کړل سي، یا هغه فقهي روایتونه پر هغه صورت باندي محمول کړل سي چي په هغه کي د خوراک بندوبست د مړي د میراث څخه وي او په وارثانو کي یو کم عمره وي یا موجود نه وي یا د هغوئ اجازه او رضا معلومه نه وي یا دا چي د خوراک بندوبست یو سړی د خپل ذاتي مال څخه نه وي کړی بلکه د مړي د مال څخه یې کړی وي چي د وارثانو په منځ کي تر اوسه ویشل سوی نه وي،

ددې څخه ماسوا څه نور صورتونه هم سته چي په هغه کي د مړي خوراک د مختلفو اسبابو په وجه مکروه دی لکه څرنګه چي زموږ په ځینو مقاماتو کي رواج دی چي پر ځینو ټاکل سوو تاریخو باندي یا د هغه څخه لږ مخکي یا وروسته خوراک پخېږي او په خلکو خوړل کېږي یا ویشل کېږي او ځیني خلک په پور کولو سره داسي کار کوي او د قاضي خان دغه قول هم پر دغه صورتو باندي محمول دی چي د غم او مصیبت په ورځو کي د مېلمستیا بندوبست کول مکروه دي ځکه چي هغه ورځي د غم د اظهار دي او کوم شی چي د خوشحالۍ او مسرت په موقع غماز وي هغه د غم پر موقع اختیارول نامناسب دي، مګر که مړي ته د ثواب رسولو په نیت په فقیرانو باندي د خوراک کولو لپاره د خوراک بندوبست وکړل سي نو دا به ښه شکه ښه کار وي، او کوم چي ددغه صورت تعلق دی که یو سړی دا وصیت وکړي چي د هغه د مرګ څخه وروسته د هغه د مال څخه دي د خوراک بندوبست وکړل سي او په خلکو دي تر درو ورځو پوري خوراک وکړل سي نو د زیات صحیح روایت سره سم دغه وصیت باطل ګرځول کېږي، که څه هم ځینو حضراتو ویلي دي چي وصیت به په دریمه برخه مال کي جائز وي او دا قول زیات مناسب معلومېږي، تر دغه ځایه چي څه نقل سوي دي هغه د ملا علي قاري رحمة الله علیه د خبرو خلاصه ده مګر ددې څخه دا ګنل نه دي پکار چي هغوئ د فقهي روایتو پر څو صورتو باندي په محمول کولو سره په پاته نورو صورتو کي د اهل میت له خوا د خوراک بندوبست کول مطلق جائز ګرځولي دي بلکه په هغه صورتو کي دي غور وکړل سي کوم ته چي مکروه او ممنوع ویل سوي

دي نو حقيقت به څرګند سي چي د مړي د خوراک کوم صورتونه او د ولونه په موږ کي رواج دي هغه د يو شي سره او په يو سبب د منع او مکروه صورتونو د دائرې څخه وتلي نه دي چيري چي د منع او کراهت يو سبب تر لاسه سي او چيري چي زيات اسباب تر لاسه سي نو د دغه حقيقت په خپله دغه حديث کي د فکر څخه وروسته څرګنديږي او هغه دا چي په حديث کي د خوراک ورکولو د هغه صورت ذکر دی چي د هغه په اړه قاضي خان رحمة الله عليه ليکلي دي : که د مړي د ثواب رسولو په نيت په فقيرانو باندي خوراک وکړل سي نو دا به ښه عمل وي نو په ظاهره دا خبره زياته صحيح معلوميږي چي په دغه حديث کي د کوم خوراک ذکر دی هغه دمړي د ښځي د ايصال ثواب په نيت سره فقيرانو او مسکينانو ته د صدقې په توګه ورکول دي او د رسول الله ﷺ په خدمت کي هغه خوراک د تحفې په توګه وړاندي کړل سو په دې وجه خپله هغه د صحابه کرامو سره چي ضرورتمند او مفلس وه د مړي کور ته د هغه خوراک لپاره بو تلل،

ددې څخه ماسوا ځينو فقهاؤ دا ليکلي دي چي کوم خلک په تجهيز او تکفين کي شريک وي د هغوئ لپاره د اهل ميت له خوا وړاندي کېدونکي خوراک صحيح دی يوازي دا نه بلکه کوم فقهاء چي د مصيبت خوراک ته مکروه وايي هغوئ هم دا صورت مستثنی کړی دی نو د مړي کور ته د خوراک لپاره د رسول الله ﷺ او صحابه کرامو تلل پر دغه صورت باندي هم محمول کېدای سي چي هغوئ ټول په تجهيز او تکفين کي شريک وه ځکه د اهل ميت پر دعوت خوراک کولو ته ورغلل ، ددغه بحث په رڼا کي دا څرګنده سول چي په دغه حديث کي او فقهي روايتو کي هيڅ تضاد نسته ،

وهو موضع يباع فيه الغنم، هغه د يو ځای نوم دی ي هلته د شارويو رانيول او پلورل کېږي، دغه الفاظ د اصل روايت نه دي بلکه يو راوي د نقيع د وضاحت لپاره ويلي دي، څرګنده دي وي چي نقيع د مدينې منورې څخه د عقيق د شيلې خوا ته تقريبا پر شل ميله فاصله باندي د يو ځای نوم دی چي په پخوانۍ زمانه کي د شارويو رانيولو او پلورلو لپاره وو ، نقيع د هغه بقيع څخه ماسوا دی چي د هغه اول حرف ب دی او هلته د مدينې منورې مشهوره هديره ده .

او هغې هغه پسه ما ته را واستوی، د مړي ښځي چي د پسه کوم تفصيل بيان کړ د هغه څخه ثابته سول چي هغه پسه په صحيح توګه اخيستل سوی نه وو ځکه د هغه همسايه چي د پسه اصل مالک وو د هغه پسه د پلورلو لپاره صريحا اجازه نه وه تر لاسه کړل سوې د هغه پسه د پلورلو او رانيولو په مذکوره معامله کي دا ويل کېدای سي چي ددې صورت نژدې وو چي فقهاؤ په بيع فضولي سره تعبير کړی وای او په دغه صورت کي د بيع صحيح کېدل د مالک پر

اجازې باندې موقوف دي، په هر حال دا خبره فيصله وه چي د هغه پسه غوښه مشبه مال وو او په دې وجه الله ﷻ د معجزې په توګه د رسول الله ﷺ نس ته د تللو څخه منع کړ.

دغه خوراک په بنديانو خورئ، په دې کي د بنديانو څخه مراد جنګي بنديان دي او دهغوئ په اړه غالب ګمان دادی چي هغوئ مفلس وه او څرنګه چي طيبي رحمة الله عليه ليکلي دي چي هغوئ کافران هم وه، مطلب دا چي هغه وخت د پسه اصلي مالک موجود نه وو چي د هغه د اجازې په تر لاسه کولو سره د پسه اخيستل صحيح ګرځول سوي وای او د هغه د غوښو څخه تيار سوی خوراک د رسول الله ﷺ او صحابه کرامو لپاره روا سوی وای او که د مالک د راتللو انتظاريې کړی وای نو د هغه خوراک د خرابېدو په وجه د خوراک او مصرف څخه پاته کېدی، بلي خوا ته د هغه بنديانو د خوراک بندوبست کول هم وو ځکه رسول الله ﷺ هغه ټول خوراک په بنديانو د خوړلو حکم وکړ بيا هم د هغه پسه د ضائع کېدو په وجه مالک ته د هغه پوره قيمت ادا کول د هغه ښځي پر ذمه ضروري ګرځي چي هغې ادا کړ نو د هغې خوراک په هغه بنديانو د خوړلو د هغه ښځي له خوا د صدقې په حکم کي سو.

د ام معبد د ميړې اړوند يوه معجزه

﴿۵۶۹۱﴾: وَعَنْ حِزَامِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِيْهِ عَنْ جَدِّهٖ حُبَيْشِ بْنِ خَالِدٍ وَهُوَ أَخُ أُمِّ

حضرت حزام بن هشام رضي الله عنه د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه هغه د نيکه څخه چي جيش ابن خالد وو او دی ورور وو د

مَعْبَدٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِيْنَ أُخْرِجَ مِنْ مَكَّةَ خَرَجَ مُهَاجِرًا

ام معبد روايت کوي چي کله رسول الله ﷺ د مکې څخه په هجرت مدينې ته روان سو نو

إِلَى الْمَدِيْنَةِ هُوَ وَأَبُوْ بَكْرٍ وَّمَوْلَى أَبِيْ بَكْرٍ عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ وَدَلِيْلُهُمَا عَبْدُ اللهِ

ورسره ابوبکر رضي الله عنه او د ابوبکر رضي الله عنه ازاد سوی غلام عامر بن فهيره او عبدالله ليثي لار ښودونکي د دواړو وو،

اللَّيْثِيُّ مَرُّوْا عَلٰى خَيْمَتَيْ أُمِّ مَعْبَدٍ فَسَأَلُوْهَا لَحْمًا وَتَمْرًا لِيَشْتَرُوْا مِنْهَا فَلَمْ

د مدينې په لاره کي د ام معبد د دوو خيمو سره تېرېدل هغوئ د خيمو والا څخه پوښتنه وکړه که د هغوئ سره غوښه او خرماوې وي نو د هغوئ څخه به رانيول سي

يُصِيبُوا عِنْدَهَا شَيْئًا مِنْ ذٰلِكَ وَكَانَ الْقَوْمُ مُرْسِلِيْنَ مُسْنِتِيْنَ فَنَظَرَ رَسُوْلُ اللهِ

مګر د هغوئ سره هيڅ شی نه وو، دغه قوم لوږي او وچ کالی وهلي وه، ناڅاپه د رسول الله ﷺ

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلٰى شَاةٍ فِيْ كَسْرِ الْخَيْمَةِ فَقَالَ مَا هٰذِهِ الشَّاةُ يَا أُمَّ مَعْبَدٍ

نظر پر يوې ميږي ولويدی چي د خيمې يو خوا ته ولاړه وه، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ای ام معبد! دا

قَالَتْ شَاةٌ خَلَّفَهَا الْجُهْدُ عَنِ الْغَنَمِ قَالَ هَلْ بِهَا مِنْ لَبَنٍ قَالَتْ هِيَ أَجْهَدُ مِنْ

ميږه څنګه ده؟ ام معبد وويل د ډيري کمزوری له کبله د رمې سره نه سي تللای، رسول الله ﷺ پوښتنه ځيني وکړه ايا دا شيدې کوي؟ ام معبد وويل په کوم مصيبت کي چي دا اخته ده

ذٰلِكَ قَالَ أَتَأْذَنِيْنَ لِيْ أَنْ أَحْلُبَهَا قَالَتْ بِأَبِيْ أَنْتَ وَأُمِّيْ إِنْ رَأَيْتَ بِهَا حَلْبًا فَاحْلُبْهَا

د هغې په وجه په دې کي شيدې چيري دي، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ايا ته اجازه کوې چي زه يې شيدې ولويشم؟ ام معبد وويل: زما مور او پلار دي پر تاسو قربان وي که تاسو ته ددې په تيانو کي شيدې معلوميږي نو وه يې لويشئ،

فَدَعَا بِهَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَسَحَ بِيَدِهٖ ضَرْعَهَا وَسَمَّى اللهَ تَعَالٰى

رسول الله ﷺ د هغه پر تيانو لاس مبارک را تيرولو سره بسم الله وويل او د برکت دعاء يې وکړل

وَدَعَا لَهَا فِيْ شَاتِهَا فَتَفَاجَّتْ عَلَيْهِ وَدَرَّتْ وَاجْتَرَّتْ فَدَعَا بِإِنَاءٍ يُرْبِضُ الرَّهْطَ

نو د شيدو ورکولو لپاره ميږي خپل پښې خلاصي کړې او شخوند يې شروع کړ، رسول الله ﷺ يو لوی لوښی وغوښتی چي ډير خلک ماړه کړي

فَحَلَبَ فِيْهِ ثَجًّا حَتّٰى عَلَاهُ الْبَهَاءُ ثُمَّ سَقَاهَا حَتّٰى رَوِيَتْ وَسَقٰى أَصْحَابَهٗ حَتّٰى رَوُوْا

او په هغه کي يې شيدې ولويشلې چي لوښي ډک سو او د هغه سر بيره ځګ راغلی، ددې څخه وروسته يې هغه شيدې لومړی په ام معبد وڅښلې چي ښه ماړه سول بيا يې په اصحابو باندي و چيښلې تر هغو چي ښه او به سول

ثُمَّ شَرِبَ آخِرُهُمْ ثُمَّ حَلَبَ فِيْهِ ثَانِيًا بَعْدَ بَدْءٍ حَتّٰى مَلَأَ الْإِنَاءَ ثُمَّ غَادَرَهٗ

او تر ټولو اخر کي يې په خپله وڅښلې، لږ وخت وروسته دوهم وار هغه بيا په هغه لوښي کي شيدې ولويشلې چي لوښی د شيدو څخه ډک سو نو بيا رسول الله ﷺ

عِنْدَهَا وَبَايَعَهَا وَارْتَحَلُوْا عَنْهَا . رواه في شرح السنة وابن عبد البر في الإستيعاب وابن الجوزي في كتاب الوفاء وفي الحديث قصة.

هغه شيدې ام معبد ته پرېښودلې او بيعت يې ورسره وکړ او ځيني ولاړل. شرح السنه.

تخريج: البغوي في شرح السنة ١٣\٢٦١، رقم: ٣٧٠٤.

د لغاتو حل: مسنتين: اي اصابهم القحط (وچ كالي وهلي). ثجا: اي حلبا ذا سيلان. البهاء: اي الرغوة.

تشريح: د ام معبد اصلي نوم عاتكه بنت خالد خزاعيه دى، رسول الله ﷺ د خپل هجرت د سفر په دروان كي د هغې خيمې ته تشريف راوړى وو او هغه يې په اسلام مشرفه كړې وه ، ام معبد ډېرو ټينگو عصابو او قوي زړه څښتنه وه او په هغه دښت كي اوسېدل ، هغه به دخپلي خيمې څخه دباندي كښېنستل او پر لاره تلونكي هر ضرورتمند او مسكين د خوراك او څښاك بندوبست به يې كوى.

په دغه حديث كي د پېښي نور تفصيل هم سته او هغه دادى چي كله رسول الله ﷺ د ام معبد ﷺ د خيمې څخه مخكي په سفر روان سو او ام معبد خپل خاوند ابومعبد ته ټوله پېښه بيان كړل او په ډېر فصيح او بليغ الفاظو كي يې د رسول الله ﷺ د اوصافو او فضائلو په بيانولو سره وويل چي يو ډېر بركتمن ذات زموږ خيمې ته راغلى وو او دغه شيدې د هغه مبارك د راتګ په طفيل دى ، ابو معبد ددغه خبرو په اورېدو سره وويل: يقينا هغه ذات د قريشو څخه هغه سړى دى چي د هغه ډېر صفتونه ما په مكه كي اورېدلي دي كه زما د تللو توان وسي نو زه به د هغه ذات په خدمت كي خامخا حاضر سم.

په يوه روايت كي منقول دي چي كله رسول الله ﷺ د هجرت په شپه د حضرت ابوبكر صديق ﷺ په روانېدو سره دمكې څخه روان سو ، او د مكې كفار د رسول الله ﷺ په معلومات كولو كي ناكام سول چي رسول الله چيري دى او كومي خوا ته تللى دى نو يو مسلمان پيري د ابو قيس غره ته په ختلو سره په زوره اشعار ويل پيل كړل ، دمكې خلكو په حيرت سره د هغه آواز اورېدى چي د هغوئ غوږو ته راتلى مګر هغه آواز چي د كومي خوا څخه راتلى هلته هيڅوک نه معلومېدى ، په هغه اشعارو كي دوه شعرونه دادي :

جزى الله رب الناس خير جزائه رفيقين حلا خيمتى ام معبد

هما نزلا بالهدى واهتديت به فقد فاز من امسى رفيق محمد

============